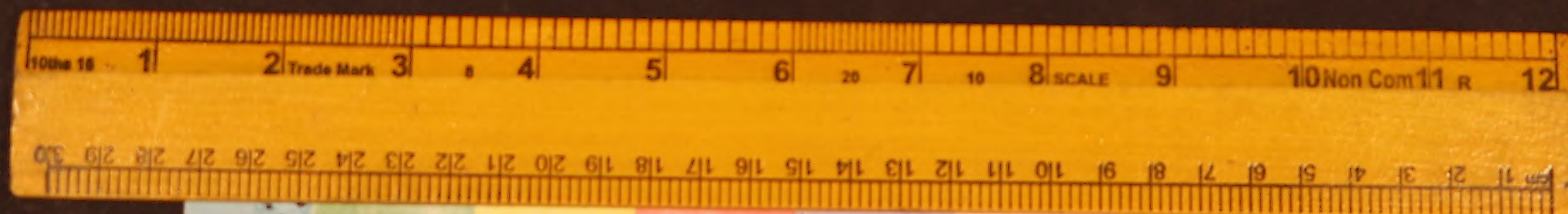
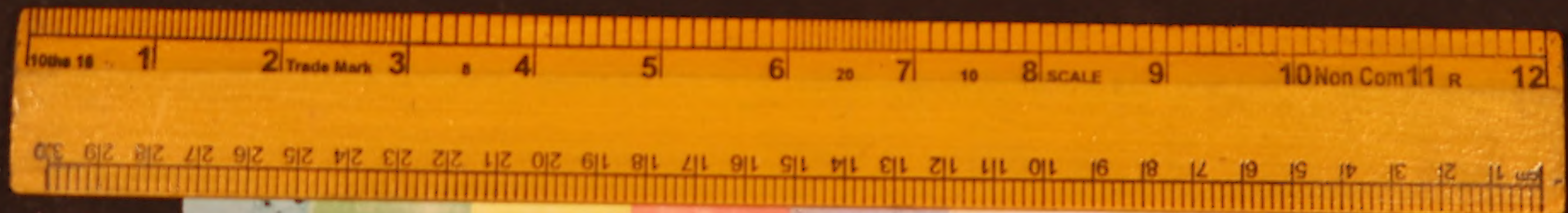
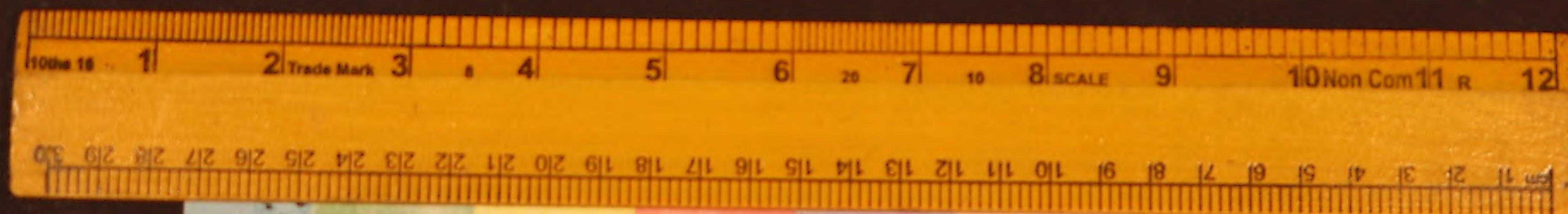
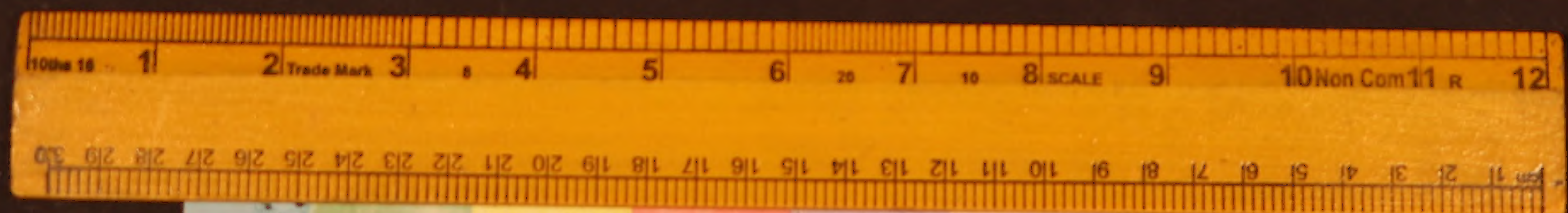
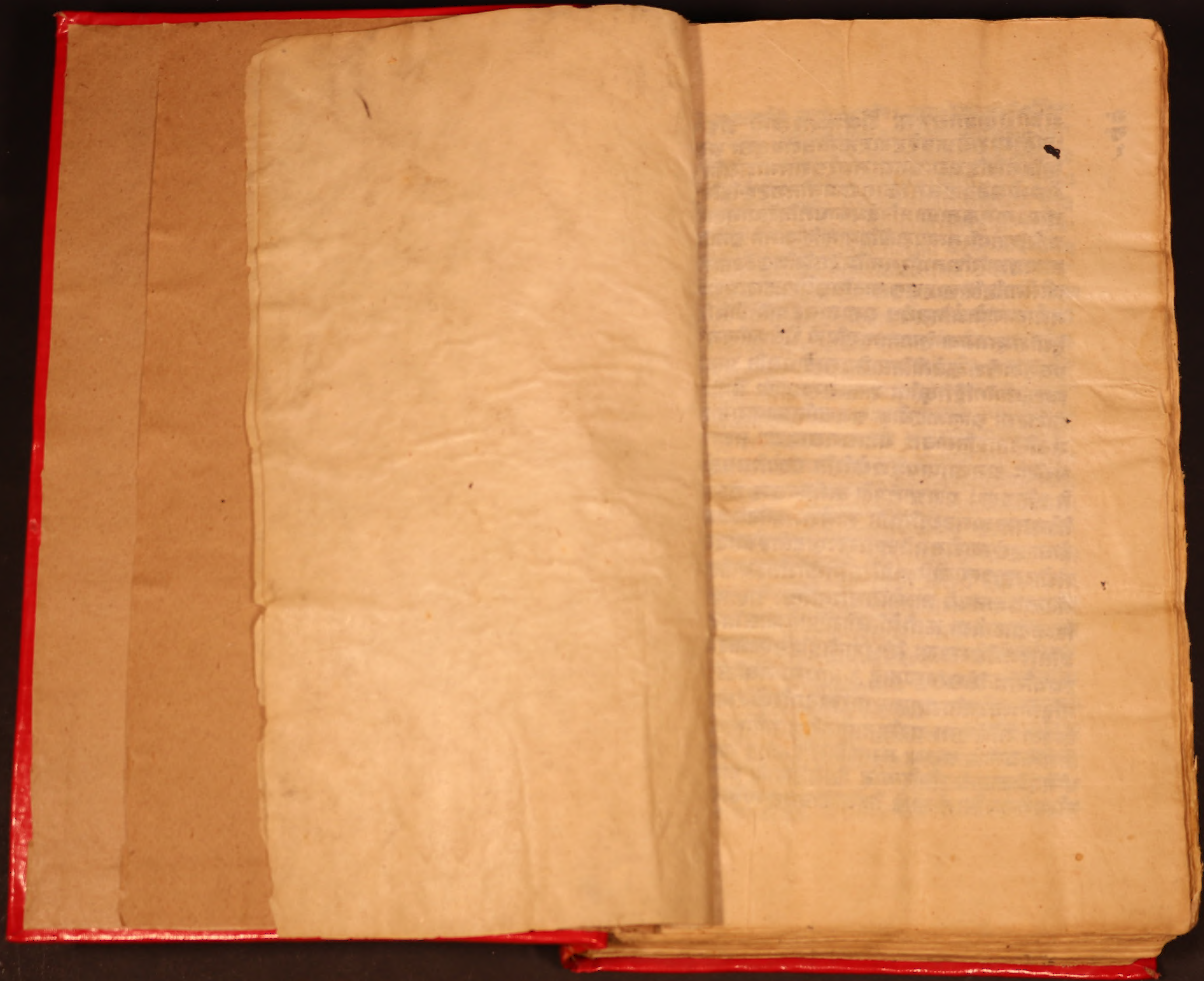

नं० ४३९ का
डाक्टर कोश टीका
पद-चिह्निका
४ प्रिंट मशीन
कोशः
समाप्त ८६ वृ० स० १९०८

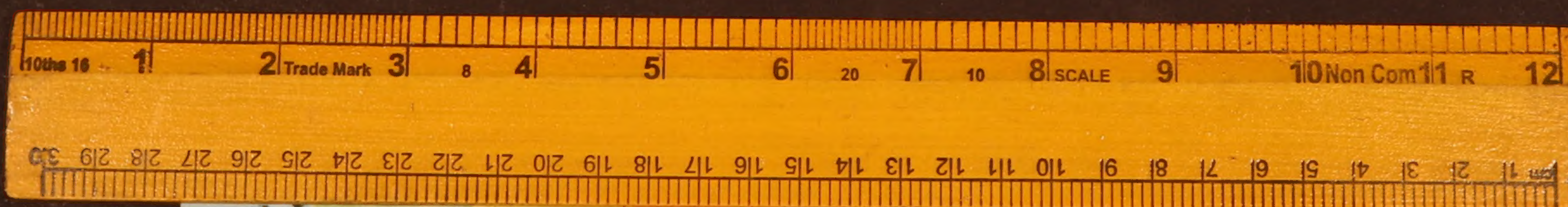

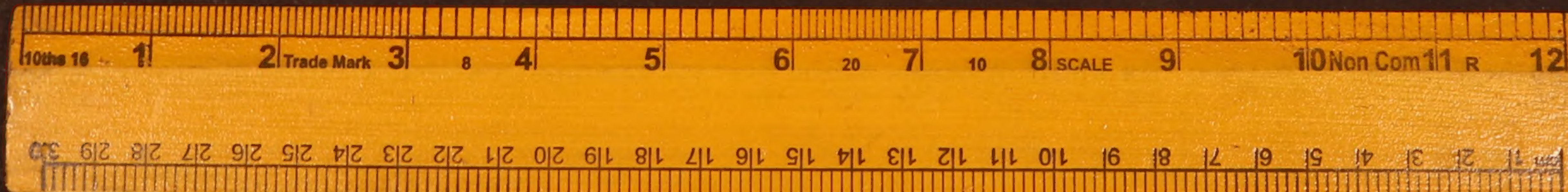
ओं श्रीगणेशाय नमः ॐ नमः सरस्वत्यै ॐ श्री
 ध्यातेयः सर्वं क्रवर्हं दृश इत्यगोचरो वचनसः अ
 मिति संविद्विषयः पुरुषः स परं पुरातनो जयति
 ॐ श्रीभीष्टदेवतानमस्काराय पनीतमदृष्टं हि वि
 ज्ञापय नामकसाध्या प्रतिबंधकाधर्मेति रोधानद्वारा
 प्रारिप्सितं परिमत्तापहातीति प्रामाणिकमते अतोति
 व्युत्सहप्रारिप्सितपरिमत्ताप्रिहेतुविशिष्टदेवतासं
 कीर्तनाद्विशिष्टादृष्टपुण्यादयि पुत्रं यकारः प्रथमं
 नमस्कारश्लोकं निबन्धं यस्य ज्ञानदयासिंधोरिति
 हेधीरास्तभगवान्तेषां तामाराधितो धैर्यशालिनः
 पवसेद्यत्तं शक्नुवेतीति तानेव समुद्ययति प्रकृत
 त्वाय ध्यामि हि तेज्जुभिः सकः यस्य गुणाः सैत्रीस
 योदादयः श्रीणमादयो वा अनद्यानि ध्यापारगारा
 संवल्लिता इति यावत् यदा अनद्याहयाः तथा च
 धरीणः अनद्योऽप्यपश्ययोरिति गुणोत्तेः भूते
 ते इति गुणः गुणग्रामंत्रो कर्मणि चञ्च यस्य
 किंभूतस्य ज्ञानदयासिंधोः ज्ञाने समस्तविषया
 बोधः दृष्टं स्वार्थमनपेक्षपरतः खदाने इच्छाद
 तयोरम्बुतल्पयोस्सिंधोरिव सिंधोरिति रूपकं
 नंदयाच ज्ञानदये ताम्भोसिंधुरिव सिंधुः प्रकृत
 दिता द्वात्तीया तृतीयेति योगविभागात्समास
 इति तत्सर्वधरादयः सिंधुशब्दोत्रविप्रलाधारत
 उपचरितः सिंधुसाम्यमाह अगाधस्थानवच्छि
 मद्भिन्नोऽन्यैरनाधिगतज्ञानपारत्वात् परिच्छेदगो
 येत्येवा स किंभूतः परादितापादने पुनान्ति तदे
 विरासो यस्येति अत्ययः सराणादिगदित्याह फल
 धीनैव प्रेलावत्प्रहृत्तिरित्याह श्रियेवेत्यादि श्री
 त्रिवर्गोत्तमैः तं प्राप्ते क्रियायोगपदस्य चेत्य

दिनाचतथौ तथाचव्याडिः लक्ष्मीसरस्वतीधीविः
वगोसेपदिभृतिशोभास्व उपकरणावेशरचनाविधाः
सुचयीरितिप्रथितेति अस्ततायमोलायव चकारह
यमुभयप्रधान्यद्योतनार्थमोगोक्षुभिःश्रियेमुमुत्त
मिमोलायचेत्यर्थः पतेनदित्ताहितेनोहितैषी ईषि
ताचातःसेवाईरतिविशेषणानामभिप्रायः समुप
लेसमिधुःसमुद्रःसेवातोसकः यस्याःगाधस्याःत
लस्यशस्याःत्यस्यसमरापरिपूर्णस्य अस्याविलोत्
यस्यानिवासस्यवा अनचागुणारत्नादिमन्त्रानैर्मन्त्रा
दयः श्रियेलक्ष्म्येअस्ततायपोष्यायव सिधुरपिस
रासुरैलक्ष्म्येसुधायैव सेवितःसेवतिः अत्रपदेउ
शीलनाथैः यथास्त्रियमनुमेवतेइति अत्रअनुक्तो
पिवाकलक्षणोर्थोज्ञानदयारिभिःस्फुटेप्रतीयते
नवेयतादोषः प्रत्युतप्रसादोनामार्थगुणपवाये य
उक्ते सरस्वतीकाण्डाभरणो यत्तप्राकट्यमर्थस्यप्र
सादः सोमिधीयतेइति यहा अयमुदयतिमुद्राभंज
नप्रक्षिनीनामित्यादावनुक्तोपिस्त्र्येउदयतिनापय
मुद्राभंजनत्वादितानालक्ष्यते यथापिकाग्रप्रदीपेमु
ख्यार्थइतिताम्रोदोषस्यायमुदयति मुद्राभंजनइ
त्युदाहरणमुपन्यस्य तथापिनिरनुबोधमुख्यपदा
र्थोभावेमुख्यार्थइनिर्दोषइत्यवधेये इहउडडादि
सप्रदोलेखिरुतेदत्तिणपथपर्यिकसार्थानामनुपादे
नयतास्यात् कृत्वादपिदोहेशेतत्कालबहूलितम
प्रदोडुराणोवौज्ञानमित्युभयसाधारण्येनोपादेया
र्थे मुख्याःउद्देशोनदोषाय अन्योत्पादः क्वचिदि
दोषेणामपिविशेषप्रतिपत्तिकरे यथानिधानगर्भो
मिवसागरास्वर्गमिति इहापिज्ञानदयामिधुदिवि
शेषाणोविशेषप्रतिपत्तिकरमित्यदोषः स्त्रिएउप
त्याख्यायमलंकारः ४ अभिधेयप्रयोजनानामिधा
नेप्रेतावप्रवृत्तैः संप्रतिस्वप्रवृत्तिप्रयोजनेशास्त्रप्र

योजनेन साभिधीयमाह समाहृत्यादि मयानास
लिङ्गानुशासनेनासुच्यते मप्रकृतेश्चेवेत्यु
सागत नमतेऽभिधीयतेऽर्थोऽनेनेति नाम यदा प्रा
यतेऽभ्यस्यते इति मिति नाम स्वर्गोदितः आग्रभासे
सर्वधातुभ्यो मनिन् एषोदरादित्वात्प्रकृतिसलोपा
लिङ्गतेऽप्युक्त्यादिभिर्वाच्यते इति लिङ्गं स्त्रीपुंनपुं
सकं नाम लिङ्गं प्रत्ययिष्येते बुत्वा येते अनेनाऽत्र वेति
नाम लिङ्गानुशासनमिदं शास्त्रं करणधिकरणयो
द्युतिर्युद्ध किं कृत्वाऽन्तेषां व्याडिवरुचिकात्पाय
नादीनां नामानुशासनानि लिङ्गानुशासनानि च ते
त्राणि समाहृत्य एकीकृत्य एतेन स्वकपोलकल्पि
तत्वा निरासः बहवचनेन तत्राणामभूयस्त्वमीमि प्रेत
मत एव सर्वोक्त्योक्तं संप्रति संवत्स्रमिति
वत् यथा संप्रति ते यं काव्यस्येति यत्तत्सिक्कां दोष
लिङ्गादीनि नाममात्रं तत्राणि व्याडिवरुच्यादि
लीतानि तल्लिङ्गमात्रं तत्राणि यदा वर्गैः संप्रति
वेद्याख्याने तवर्गैरित्युपलक्षणे तत्तीयावर्गैर्लेति
तमित्यर्थः वर्गैः प्रकरणं प्रकरणवच्चरुत्वात् प्रा
यति ननु तद्विकात्पायनादय एव सत्त्व किमनेनो
वर्गविशेषणमाह संप्रति प्रतिसंस्कृतैरिति स
केन भूयोभिधानं संप्रतिः सृक्तिरचनाप्रतिसंस्का
रः यदा इति प्रियावत्प्रतिसंस्कारः अयमर्थः इ
रिति विसो नो मनोक्तं लक्ष्मीपयोयेत इति प्रिये
क्तं तेन इति रण्यनामेत्युक्तं भवति एवैतीकात्
स्तसंज्ञेपोऽसारणागः प्रतिसंस्कारः सतो गुणो
गधानमिच्छाः दीरस्वामीत् सति प्रैले ह्युक्तं
प्रतिसंस्कृतैः प्रत्येकं परिपाटीस्थापनादिना कृतो
क्त्यैरित्याह एतदाभिधायकं शास्त्रं नाम लिङ्गं
भिधेये ताभ्यां सहाऽस्य शास्त्रस्य वाच्यवाचकभावा
लक्षणा संवदः प्रयो जनेन नाम लिङ्गानुशासन

परोपातं सदसद्विवेकनैपुणं प्रतिनामलिङ्गाभिधा
ने प्रथमौ रवमपाकुर्वन् लिङ्गानोपायमाह प्राय
शोऽपभेदेनेति प्रायशो वाङ्मनो नरपभेदे यथा ।
क्रमेस्त्रीपुंनपुंसकानां ज्ञाविमर्गो विदुक्तत्वेन ।
स्त्रीपुंनपुंसकं ते यं यथा कौमोदकी गता एव नो नर
कः सलिलेकमले जले यथा बालत्सीः पद्मालया
पद्मा पिनाकोत्तरावेधुः सचायं क्वचिद्विशेषण
पदस्यः सर्वनामपदस्योपनिर्णायकः आद्यो यथा
कपोलोत्तरावेधुः अत्र तत्पर इति विशेषण
इतोऽपुल्लं प्रतीयते द्वितीयो यथा कृतः कृतेः स्ते
हपात्रं सैवाल्पाकृतपः पुमानिति सैत्युक्तेः कृत्याः
स्त्रीत्वं प्रायशयति किं स्वधर्मो रपभेदात् स्त्रीपुंलि
गोमाभूतस्त्रीलिङ्गव्ययस्यात् निश्चितलिङ्गः
नाविप्रकर्षः साहचर्यं यत्र रपभेदो नास्ति तत्रानेना
पितत् ऊत्रचित्ते ये यथा अश्वकगच्छिनी भातुः
करः विद्यदिसुपदं अश्वकगच्छिनी विद्येति साहच
र्योत्स्त्रीपुंनपुंसकानि अन्त्या काजधेनुप्रभृती
नोस्त्रीत्वदर्शनात् स्त्रीत्वमपि भानोः शोकेत प्राय
श इति साहचर्येणापि सत्त्वं मध्येचकारात् ते
नावदुर्घोटाककारिकेत्तत्र अवरोः स्त्रीत्वं स्यात् त
द्विशेषविधेः तस्य स्त्रीपुंनपुंसकस्य विशेषोपादा
नादीपकचित् तदन्तात् यत्र रपभेदसाहचर्येन
स्तः यथा यो दिवो हेस्त्रियं नेतिः स्त्रीस्यात्प्रधिः पु
मान् रेचिः शोचिरुभेत्नीवेरति प्रायश इति व
ङ्मन्यार्थोदित्यादिना शस्र हं ह्येकशेषयो रपभेदः
कृतलिङ्गनिर्णयाभावात् लिङ्गानोपायं संकरदोष
परिहारेचाह भेदाख्यानेति अत्रामरकोषेभिन्नः

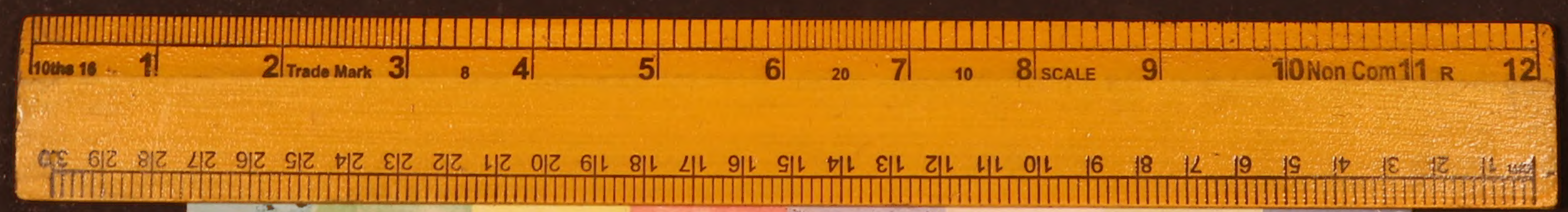

रा.
मु.
३

3

लिङ्गानोलिङ्गमेरमाणातंदेहपकशेषधुनकतः
देहोयथावेनमःआवाणेनभाइत्यत्रआवाणेन
मसीइतिनकतं एकलिङ्गानोततौकतावेव यथा
स्वर्गनाकत्रिविद्विशालयाः अत्राविसुहृत्वा
गाइति ननु भित्रलिङ्गानोततौकतावेव यथाः
सरोयत्तरतोर्ध्वकिन्नराइति मातापितरौपितर
वित्तपत्राह अनुक्तानामिति स्थानांतरेऽनिर्दिष्ट
नोतकतावेवइहस्यनातरनिर्देशोयथास्त्रियो
वदुष्टसरसः नैऋतेयातरत्तसीजनयित्रीप्रसूमे
ता तातस्तजनकःपितेति ननु रत्नकोषादिवत्
पुनपुंसककोडविधानेनैवकथनमुचितं तथास
तिप्रभेदमाहवयोदिप्रतिपत्तिगौरवमापनस्यात
तत्किमितिलिङ्गसंकरःक्रियते इत्यतश्चाह क्रमा
हतेइति क्रमेविनासंकरोनकृतः क्रमाचरोपा
कृतइतितात्पर्यं संकरस्तुभित्रलिङ्गानोमिश्रत्वा
पः क्रमःप्रक्रमः प्रस्तावइतिवाच्यतयदास्वर्ग
क्रमे योदिवोभित्रलिङ्गेअणवणवाक्यकत्वात्
यिते विसुप्रस्तावेवलस्मीनामेति यदा क्रमेवि
भित्रलिङ्गावामित्रीभावोनकृतः क्रमेणतकृत
वयथा सुरलोकइत्येतेनपुंलिङ्गशब्दात्रिरण्यो
दिकावितिस्त्रीशब्दावकाजीवेत्रिविष्टपमुक्तं पदे
नुतेनतन्मानीतिस्त्रीवल्लिङ्गात्रिरण्यतनिरुत्पत्ति
रितिस्त्रीलिङ्गवत्ता उद्भवशब्दःपुंलिङ्गउक्तः इह
स्त्रीरस्वामिकृतव्याख्याविशेषाग्रेशगौरवभयात्र
विताः विशेषविधावपिलाववाथेपरिभाषामाह
त्रिलिङ्गमिति त्रयाणोलिङ्गानोसमाहारास्त्रिलि
ङ्गी तत्रत्रिविधितिप्रदेतेयमितिपरिभाष्यते यथा

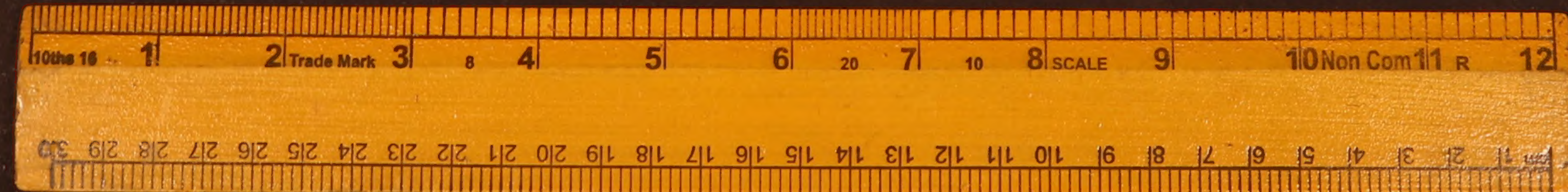
स्त्रीस्त्रीमण्डलेत्रिषु स्त्रीपुंमौमिकनेतत्रद्वयोर्
तिप्रदेयथा वक्रदेयोत्तालकीलोद्वयोरितिदिश
होपललातेनेदिहीनेप्रसवेसवे दयहीनेऊकंदरे
इत्याकपपयते तथात्रिपुंलिङ्गयस्यतत्र निषि
डलिङ्गपदे अर्थोतेगम्यतेतयतेशब्दोऽनेनेत्यर्थः
प्रकृतेर्लिङ्गतश्चोषार्थोशेषलिङ्गकंतेयमित्यर्थः वि
शेषनिषेधेशेषाऽभ्युत्तानात् यथाकारिकादिः
नीवनुमसीति स्त्रीलिङ्गनिषेधेविद्यमानस्यपुनपुं
सकस्यविधिः तथातश्चोऽनेयस्यतत्रत्वेने अथ
शब्दग्रहियेस्यतदऽथादि तयोस्समाहारः त्वेतम
थादिचानामपदेलिङ्गपदेचएवेनभजते परेणसह
तत्तत्संभेदत्यर्थः तत्रनामपदेयथा पुलोमजाश
वींशलीनगरीतमरावती तयोयशीचंतीरितिमिति
व लिङ्गपदेयथा अंतर्ध्यावधापुंसित्वेर्तर्धपरवा
रणे शस्तेवाथत्रिषुउद्येइति अथशब्दोत्रोपलत्त
णतेनायोशब्दोपिग्राह्यः यथाऽनुक्रोशोप्योहसः
न्यायसिद्धेयतत्र तनाएवेस्मादिशेषद्योतनात् अ
थशब्देनचाथोतरारंभात् ननुकथंतेहिपुंसोवापु
प्रहीकपउदपानंतपुंसिवेति उच्यते अत्रत्वशब्देन
नियमितपुंसत्वमेवव्यवच्छिद्यते नतनाम यतःकृ
पःपुंलिङ्गपव उदपानंतमयलिङ्गमेवान्तरवद
शूनारित्यदोषः इहत्रैलोक्योभिधेयोविशिष्टतया
रुष्टिप्राथम्येनचाहोस्वर्गवर्गोभिधीयते स्वरव्यय
मिति अवशमेवसंज्ञाशब्दानोसदसदर्थेनेनयथा
कथंविद्युत्पत्तिःकार्यं तैलपायिकावदितिभाष्य
मेवाऽन्यत्राप्युत्रेयं स्पृशहोपतापनयोः स्वरतिश
ह्यायतेऽन्वेषोपिदृश्यतेइतिविन्न शलोपरत्वेचस्व
रादित्वावयत्वे अथवादास्यपदतिसलोपः स्पृश

ग.
सु.
ध

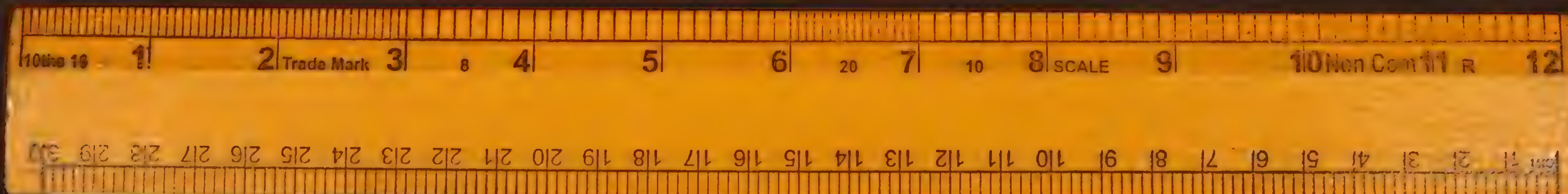
हस्यरेफांतलाडलाभावः अतोरोस्तारस्ततस्त
 ३५ससंधिरेफसोत्वविधानात् स्वर्गोपरेवलोक
 स्वरित्तनेकाथेवर्गोपरिष्टस्यापि यत्त्रपयोयेक
 नेतत्प्रचुरप्रयोगार्थेतथाः यमेववत्यति भूरिप्रयो
 गायेषपयोयेषपितेष्टतेइति अतएवाः व्ययवर्गक
 थितस्यापिस्वःशहस्यात्रकथने आराधुपादानेतस्
 शहस्यमङ्गलाथे महायाहृतिशह्याथेप्रविष्टत्वा
 स्याव्यमित्यव्यक्तलिङ्गे तडक्तं सदृशंविश्रुलिङ्गे
 सुसर्वोसर्वविभक्तिषु ववनेषुवसर्वेषुयत्रयोति
 दव्यथे कथंतेहिंसस्वरिति तथावसनातनेस्वर
 मेरुमनोरमंत्रसत्पल्लोवनयारहितेतथेति उच्य
 अत्रलोकाश्रयत्वालिङ्गस्येति तथावामनः द्विगु
 पिपात्रायेतः क्रियाव्यविशेषणंवेकइति काशु
 टीकारत्वाद् इहनामलिङ्गानुशासनेलिङ्गस्याप्य
 टोकथनेमङ्गलाथेलिङ्गादिकृतविकाराभावमेत
 शेषाण्यवनपुंसकत्वंसुचयित्वेवत्यति द्वितीये
 क्रियाव्ययानोभेदकानीति यद्यपि यत्रडःखिनमे
 मित्रेनवप्रसक्तमनेतरं अभिलाषोपनीतेवतत्सु
 स्वःपदास्पदमितिश्रुतेः अस्यानानेदपरत्वा
 स्यगोणत्वे तथापिलाटणिकाश्रयिष्यात्तत्पका
 लाःप्रचुरप्रयोगाणः प्राचीनावायेनिवज्यते यरा
 शह्याणवकारः वहुणासस्वतेत्रत्वात्कारिषुच
 शेनात् स्यावच्चप्रसिद्धत्वात्प्रयमालत्ताणकाना
 मिति स्थान्योतरेअनिर्दिष्टानोनकृतौनिर्दिष्टानो
 तक्तत्वावेव इहत्स्थानोतरनिर्देशोयथा सियो
 वडुषप्रसःनैन्तेयात्तगतसी जनयित्रीप्रस
 मीतातातस्तजकःपितेति नचुरत्तकोषादिवत्
 पुनपुंसककाणविधानेनैवकथनमचितं तथा

सति रूपभेदसाहचर्यादिप्रतिपात्रिगौरवमपिनः
 स्यात् तत्किमिति लिङ्गसंकरः क्रियतइत्यतः
 क्रमाहतेइतिक्रमेविनासेकरोनकृतः क्रमाचुरोधा
 तहतइतितात्पर्ये संकरस्वभिन्नलिङ्गानोमिश्रत्वं
 रूपः क्रमःप्रक्रमःप्रस्तावइतियावत् यथास्वर्ग
 प्रक्रमेयोदिवोभिन्नलिङ्गस्यावश्यात्तात्काथि
 ते विसृप्रस्तावेवलत्तीनामेति यदाक्रमेविना
 भिन्नलिङ्गामित्रीभावोनकृतः क्रमेणतक्तप
 वयथास्वरलोकोरतोतेनपुलिङ्गशह्यात्रिद्वयो
 दिवावितिस्त्रीलिङ्गशह्यावत्तात्कीवेत्रिविभक्तः प
 वंनचुतेननत्तन्मानीतिस्त्रीवल्लिङ्गात्रिद्वयनि
 कृत्यत्रिद्वितिस्त्रीलिङ्गावत्ता उडवशह्यालिङ्गः
 क्रः इहत्तत्तीरस्वामिकृतव्याख्याविशेषः ग्रथगौ
 रवभयात्रलिखितः विशेषविधावीपलाचवाथे
 परिभाषामाह त्रिलिङ्गात्रिषितिपदेमिथनेतद
 योरिति निषिद्धलिङ्गशेषार्थेत्वेतायादिनएवेमा
 कृ ॥ त्रयाणलिङ्गानोसमाहारसिलिङ्गीतत्रीष
 तिपदेत्तेयमितिपरिभाष्यते यथाविस्वोस्त्रीमंड
 लंविषु स्त्रीपुंसौमिथनेतत्रदयोरितिपदेत्तेयंयथा
 वक्तेहंयोस्त्रीलकीलोहयोरितिद्विशह्योपलत्ता
 तेनद्विहीनेप्रसवेसवेहयहीनेक्तजंरुइत्याद्यप
 पद्यते तथानिषिद्धलिङ्गयस्यतत् निषिद्धलिङ्गप
 दं अर्थतेगस्यतेजायतेशह्योनेनेत्यर्थः प्रकृतेलि
 गंतत् शेषार्थे शेषलिङ्गकंतेयमित्यर्थः विशेष
 निषेधेशेषाभ्युत्तानात् यथा क्रादिनीवचुमस्त्री
 तिस्त्रीलिङ्गनिषेधेविद्यमानस्यपुनपुंसकस्यविधिः
 तथातशह्योनेत्यस्यतत् त्वेतेग्रथशह्याःआदियेस्य
 तत् अथादितयोःसमाहारः त्वेतेग्रथापिचनाम

पदलिङ्गपदेचपदेनभजतेपरामसहस्रसंभार
 लयेः अत्रनामपदेयथा पुलोमताशचीशानोन
 गीत्वमरावती जवोयशीचेतरितमितिव लिङ्ग
 देयथा अंतर्भावावभाषित्वंतीपरपवारणं शक्तं
 वायविद्रव्यरति अथशब्दोत्रोपलक्षणं तेनायोश
 ह्योशह्योपिशाशः अत्रक्रोशोपयोदसः न्यायित्वं
 चेतत् नासर्वस्माद्विशेषयोनतात् अथशब्देन
 योतगरेभात् नचकथंतिहिं प्रत्येवाप्रहीरुपउर
 पानंतुंतिवेति उच्यतेअत्रतशहेननियतेपुंस्त्व
 मेववाच्यतेनतनामयतः रूपः पुलिङ्गपद
 उदपानंतुंतिभयलिङ्गमेवान्यत्रचदशेनारित्यदोष
 इहलोकीभिधेयेविशिष्टतयास्तिप्रायस्येनवादे
 स्वर्गवर्गीभिधीयते ॥ स्वरूपेस्वर्गनाकत्रिदिव
 त्रिदशालयाः स्रलोकोद्योदिकोहेसियोलीवेति
 विष्टपे ॥ अथशमेवसेताशब्दानोसदसदयत्नेन
 यथाकथंविद्युत्पत्तिः कार्यो तैलपायिकावति
 भाष्येपवमन्यत्रापुत्रेयं स्वशब्दोपतापनयोः स
 रतिशब्दायतेअन्येभ्योपिदृश्यतइतिविनयुत्तोरय
 रत्नंस्वरारित्वादयत्नं अथयादस्यपइतिम
 लोपः स्वशब्दस्यरेफांतत्वात्ताभावः अतोरोरस
 तदस्यतइत्यत्रनसत्वंधरेफस्योत्वविधानात् स
 र्गोपरंवल्लोकेस्वरित्यनेकाथंवर्गीपरिष्ठापियत
 येपयोयेकथने तत्प्रचुरप्रयोगार्थेतथावायमेवव
 र्त्तति भूरिप्रयोगार्थेयेपयोयेषापितेउतइति
 अतपवायवर्गीकथितस्यापिस्वः शशब्दस्यात्रक
 थने श्राव्युपादानंतस्वः शब्दस्यमङ्गलाये महा
 वाहतिशब्दाथंप्रविष्टोतस्यायत्नमित्यक्त
 लि म तइत्तंसदशेविपुलिङ्गपुनर्वास्वविभ

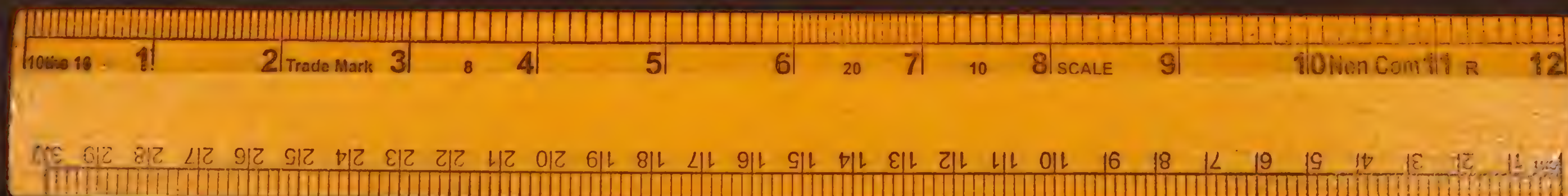
क्तिप्रवचनेप्रवसवेप्रयत्नयोतितदयथं कथंतिहिं
 रस्यंस्वरिति त चसनातनेस्वरितिमेनोमनोरमे
 तसत्पदलोचनयारहितेतयेतिउच्यते अत्रलोका
 अथत्वालिङ्गस्येति तथाचवामनः द्विगुरपिपात्रा
 यंतः क्रियायविशेषाणंचैकइति कौमुदीकारस्ता
 ह इहनामलिङ्गात्रशानेनलिङ्गस्याप्यदोषकथनेम
 ङ्गलायेलिङ्गारिरुतविकाराभावमेतद्विशेषाणस्य
 चनप्रसक्तत्वेवचयित्वेवत्यतिहिंस्त्रीवेक्रियाय
 नांभेदकानीति यद्यपियत्रउःखेनसीमितेनचप्रस
 मनेतरं श्रीमलाषोपनीतेचतस्रखंस्वःपदास्यह
 मितिप्रतिः ब्रह्मज्ञानानंदपरत्वादत्रास्यगोणत्वं
 तथापिलाक्षणिकाश्रीपशुख्यतत्त्वकल्याः प्रचुर
 प्रयोगिनः प्राचीनाचार्यैर्निबध्नेते यथादेशहार्ता
 वकारः वहुणामस्वतेत्रात्वाकारिप्रचदशेनात्
 मुखवश्चप्रसिद्धताप्रथमालक्षणार्थेति अथ
 वानेकार्यपवायमत्रापिशिष्टैरिष्टत्वात् अत्रतेस्यो
 यते अस्मिन्नितिप्रगः स्थानंअत्रगतिस्थानार्त्तने
 प्रहलयेतिचत्र चतोःऊचजोरितिऊत्वंशोभनः
 अर्गःस्वर्गः इतिप्रारिसमासः कंसखेनकंप्रकंडः
 खेतत्रविद्यतेस्मिन्नितिनाकः नजस्यथोनोवड
 व्रीहि चोवोत्रपदलोपयेतिसमासोत्रपदलो
 पोत्राणनपरितिप्रकृतिभावःविद्यमानविरिचै
 वीप्राधान्येनवपदेशाभवेति इतित्रयोब्रह्मवि
 सुमहेयरादेकोत्पत्रिदिवः त्रिदशादीकोत्पत्रवा
 त्रिदिवः दिवेर्जथेकविधानमितिकः यद्यपि
 चजथेकविधानेस्यास्याप्याधिहनिक्पयथेमि
 तिपरिगणनेहत्तौकतंतथापिसंभवोदाहरणमे

रा.
मु.
५

वेतत् एषोऽरादिनाहशशहलोपइतिसर्वधरा
यः वयंतमूलविभुतादित्वात्कप्रत्ययमेवकत्त
मन्ममहे तथाचात्रैवसूत्रेभाषावृत्तौत्रिविवदत्त
राहते लीरस्वामीतत्ततीयाद्यौलोकः त्रिविधः
वृत्तिविषयेदिवोकसइतिविहवशहोऽदत्तः एरण
योधिकंवात्रिशहस्यवृत्तौत्रिभागावदित्वाहत्रिश
नामालयत्रिशालयः सुराणलोकः सुरलोकः
तिषलीसमासः त्रिशालयादयस्सुरसदनान्युप
लक्षकाः पवंयोगिकेषुसर्वत्रोत्रेये दीयन्त्रेति
यो दिवेंगोरितियोप्रत्ययःदिलोपेगोशहवश्यं
सुभृतिस्तयग्रभिगमनेकमेणोणारिकोरोप्र
यः इत्याह दीयंयस्यामितिद्योःवडलकारिको
न्निविः कपित्तंस्त्रोरित्त्वाहस्यात् पदोनेदिवतति
तितत्वेभुभोभुभिरितिभवात् हेस्रियावितिहि
वचनेनैवद्येलाभेहेइतिपुनरुत्तरवधारणम्
पतेस्त्रीलिङ्गपवेति नरंचनारायणमेववादीस्वत
सुतोहोतनयोवभृवेत्पादिवडकायस्यापिदिश
स्यप्रयोगइतिवा अन्यत्रत्रविशेषविध्यादिक
नियतमेवेतिभावः तेनोऊशोस्त्रीस्त्रिणः स्त्रिय
मितिस्त्रिणप्रभृतीनांपुंस्त्रादिकमपिउपपद्य
अतएवार्त्तमग्रमवमकस्त्रिणिशिताग्रमिति
यः पवंस्त्रीवेत्रिविष्टपमितिउपभेदानियमायं
स्वर्गोपयोगःपुंसिवत्पति तत्रविशेषेयंयवाधित
तिवर्ततेतदर्थमितिवा यत्तमन्यत्रापितत्रतेशो
त्रिशानोविष्टपंविष्टपमिति एषोऽरादिनाह
शशहलोपः त्रयाणोविष्टपमितिवा भृभेवस्त
तिश्रुतेः तृतीयंविष्टपंविष्टपंएरणप्रत्यय
वृत्तौगतायंत्वात्रप्रकृत्यते त्रिभागावदितितम

माधवी इहज्जोऽराविष्टपमितिनिविष्टपमितिनि
रुक्ताद्युत्पाद्यविष्टपमितिनितीयेविष्टपमिति
पकारपादः प्राच्यानोप्रमादिकइत्याहुः तउक्तं
नभोविष्टपंएषोमोनाष्टिअपिसुरालयइतिर
त्तमालादावीपदशेनादितिकौमुदीविष्टपपिष्टप
विशिष्टोलपदभुणहोकेपेविशते रादेःपत्तंप्रत्य
यस्यतइप्रत्तादिकार्थे पिष्टपंभुवनंविष्टपंस्वर्ग
इतिदर्शनात् त्रिविष्टपंविष्टपंवेतितवयं तथा
पिष्टपाविष्टपोपस्त्रीभुवनंवनपुंसकमित्यमरमा
लोक्तेः मन्त्रपातालापेत्तयात्तृतीयोपिष्टपंभुवनं
त्रिपिष्टपमितिगजदेवः पवेशक्रमवनफलोदया
वरोहोवलोकादयोप्युयाः तवस्वर्गनामानि ॥
अमरानिर्जरादेवास्त्रिशविभुधाःसुराः सुपर्वा
णःसुमनसःत्रिविशेशदिवोकसः आदितेयादि
विष्टलोलेखाग्रदितिनंदनाः आदित्यक्रमवोस्वप्ना
अमर्त्यग्रस्तोंधसः बहिर्मुखाःकृतभुजोगीर्वा
णाहनवाद्यः सेदारकादेवतानिपुंसिवादेवता
स्त्रियो ॥ मरणंमरःमरुःप्राणत्यागोवडलवचना
जावेऽरोरपु सपयोनास्तीत्यमराः पतञ्जनरनो
जरमरमित्रमृताइत्यत्रवृत्तौव्याख्यातेनाकवत्स
नामोत्तरपदलोपोर्नप्रियंतेवाअमरापवाद्यच स
दाकवत्वात्त्रिरस्ताजराद्येस्तेनिर्जराः प्रादिभ्योधा
तजस्येतिवडव्रीदिवाचोत्तरपदलोपश्चेति निष्क्रो
ताजरायाइतिवा अजादावेकदेशविकृतमनन्य
त्वाहाजरादेशः निर्जरोनिर्जरसावित्पादि तेहि
सर्वेदापेवविशतिवर्षदेशीया तथाचरामायणे
प्रियंविदतिस्त्रिमित्रेपेवविशतिवर्षवत् इति दे
व्यंतिदेवा कविदपवादाविष्टयेपुस्तगोभिनिवेशि

तः इति मेघवत्पत्राय च तन्मसताविनाशाख्याति
स्वोदशाप्रमाणमिति त्रिदशा ननु मनुष्याप्रमिव वा
योवनवार्धकाख्यातिस्वोदशात्रिदशानि तेन त्वात्
यद्वा तृतीययोवनाख्यातस्य तदेवामिति त्रिदशा
त्रिविधमवत् त्रिदशस्य ततो यायेत्वात् त्रीन्तोष
नृशोतिपत्राय विषोदरादि त्वात्रलोपे त्रिदशाः
तिराजदेवः विबुधं तेन स्वपति इति विबुधाः वि
ष्टुधं तेन इति वा इगुपधात्कः सुरेति सुराः सुरप्र
वेद्ययोः पूर्ववक्तः पेश्येयकत्ता इत्यर्थः लोको
त्पासराप्रमाणमस्तीति सुरा इत्यागमः अशोप्राय
सुरापरिग्रहादसुराः तथा च रामायणे सुरापरि
ग्रहादेवाः सुराख्या इति विग्रहाः अपरिग्रहात्
स्यादेते याश्चासुरास्मृताः शोभने मन्नावस्थिति
पर्वशमीषो शोभनचरितं मेघो शोभनानि पर्व
लोपुत्पादितं यथोयेषामिति वा सुपकोणः अत्र
रित्वाञ्छोभने पर्वतत्सवप्राप्तमिति वा शोभने म
पक्षोसुपुमन्ते वा अस्मिन्समनसाः त्रिदिवेस्व
इति त्रिदिवेशः इगुपधात्कः दिविशोको निवास
प्रकोटिवोकसः दिवशब्दोपदेतोस्मिन्तेन दिवो
मर्हति च तथा च त्रिकाण्डशेषः संदरः सैरिभः
क्रमवने लोदिवेन भर्हति तथा च बुद्धविरते न
तेनेन विनाहिनः पुरं मरुत्वात् इव धेययादि
ति हनेतस्येव एषोदरादि त्वाभाकोटिवोकमर्हति
चंद्रः दिवतदित्यत्र तशब्दपरविप्रतिषेधादकार
यणादेशो दिवोकमर्हति तमेव त्रीयः अत्रः परस्मि
ति स्याति वसेनापिनोकारस्य यणादेशः सकृ
तपरिभाषयानि रामादिति गोवचनस्वाहृ हने
स्वात्वाभावः संज्ञाविषयत्वादिति स्यादिवोकाति

काश्चदेवेवापीह पक्षिणीति रीतिदेवः केपुभय
मिति कनिन्यकृषीत्तत्र वज्रलवचनात्केवलार
पिदिवः कनिनिवृद्धो दिवोकमर्हति त्रिदिवोदित्य
त्र भागवित्तिः नजोराजोडिति रिति शकटायनः
तेनादितिः कृ कारादिति दीघेतादीरतीयशब्दा
त् स्त्रीभ्यो डकृ आदितेयाः अग्नीषेतीति रिति रीति
स्यात् दिविसीदेति वनेने इति सत्तादेषेत्पारिनाकि
पृ ह्यभ्यो डकृ लवज्जयः इलदेतात्समस्याः संता
यो इत्यल्लकृ सुपमादिषु चेति पत्वं हि विषदोताः
तत्पुरुषेति वज्रलमिति भाविवज्रलवचनात्
कितेन सन्त्यस्येन यषदेन्यधीयतेति माचः
लिख्यते गणपते ध्यानाये विज्ञादौ लिख्यते बालेखाः
अकतेरीत्यादिना कर्मणश्च त्रिोवाहस्तपादेषु
तिस्त्रोलेखायेषो संतीति वा प्रशोसायो अशोप्राय
चु नेदना इति नेयादि त्वात्सुः अदितेनेदना अदि
ति नेदनाः रुद्योगाश्च षष्ठीसमस्य ते इति वक्तव्यमि
तिसमासः अदिते रपत्नानि दिव्यदि तोत्पादिना एषो
आदित्या अस्वर्गः माता आदिति र्वास्वरादिः तत्र त
तो वा भवेतीति अर्पको डवतेः मितद्धादिभ्य उपसे
खानीमिति डः उपपादसमासः किंपित अशुशब्दा
त् अशुवदत्तयो अविद्यमानः स्वप्नो निद्रायेषा
मिति स्वप्नाः अमत्तो इति नज्जमासः नश्चियेन इ
त्तमत्तोः इति वा इति हृदति वावमितमिदमि
त्तस्य पूर्वविभक्त्यति तत्र मत्तः तत्तत्स्वार्थेयत् अ
स्तसंघोयेषामत्र मेवामिति अस्तो धसः सोताः व
हिराग्निर्मुखयेषो बर्हिर्मुखाः तथा च मनुः अशोप्रा
मा इतिः समगादित्युपतिष्ठत इति क्रतुशुभं
जेते अन्ते भ्योपि दृश्यत इति किं क्रतुशुभं गोरेव

निग्रहानुग्रहसमर्थोवाणोऽस्मैषांगिरेवनेतेषा
 वेतेस्त्वितिप्रियत्वारितिकामीवाणः दानवाग्रयः
 एषानवानामरयोवादानवाग्रयः प्रशस्तेवेदे
 मेष्मितिश्चगृहेदामासकन्वृंदारकाः देवता
 शब्दात् स्वार्थतत्त्व तल्लिखीलिङ्गवचनेकत्वेति
 तिल्लिखीत् इपमेदादेवस्त्रीत्वेनल्लिखीत्यमितिवद
 चनोतल्लिङ्गशंकातिराकरणेयं संसवेत्तत्वे
 कामवाइतिवद्वचने पवमन्यत्रापि ३५ ॥ एष
 शतिनामानिसामान्येनदेवतायाः ३५ ॥ आदित्य
 विद्यवसवस्तुषिताभास्वगानिलाः महाराजिकस
 धाश्रुश्रुश्रुगणदेवताः ॥ आदित्यविद्यादयः
 लोकगणदेवताः संपत्तवारिणोदेवाः आदित्या
 दशप्रोक्ताविद्येदेवादशस्मृताः वसवश्चासंख्य
 तापद्भिःशतधितामताः श्रमास्वराश्रुतः पक्षिषो
 पेकाशहनकाः महाराजिकनामानोद्देशतोविश
 तिल्लिखी साध्याद्वादशविद्यातारुद्राश्चैकादशस
 ताः श्रीषामेकत्वमपिसमृदायेषाहृत्ताः शर
 अवयवेष्वापवर्तेतेइतिवावत् आदितेरपत्ताये
 तीत्वारिणाणः आदित्याः विशप्रवेशने अशि
 धिल्लिकीणखदिवाशिभ्यः कानिचिद्यशस्वः
 वेष्वाविद्येदेवानोनामेतिरुत्तासर्वनामसंतः
 एषाएवतवतिःसर्वशस्वः अतपवविद्येदेवाइति
 दिप्रयोगाः देवमन्त्रिहितस्यवास्यप्रायः प्रयोग
 तगात्पर्यायशंकातिरासाध्यः नचविद्येदेवाइति
 लितमेवदृष्टते तत्कथामिहआदित्याविद्यवस
 इति नेवेअन्यत्राप्येवंदृशनात् तथाच आदित्य
 पितरोविद्येसाध्याश्रुवसवोपिच भृंगवोद्भिः
 तिल्लिखीकस्योपिचइतिशब्दाणां वः यत्तविद्य

शीलः अमिबिधौदिविभूतिभ्यांविद्येइतिर्पादित्वाविद्ये
 देवाइतिसंतमुदात्तद्वार सतस्यविपयेस्तदेवयोर्दो
 धेणहर्षमर्षः तत्रैवपरायणपरायणोर्गोवर्धनसो
 दरपुरुषोत्तमादिभिर्विद्विभूतिभ्यांविद्येइतिवेत्तिर्पाद
 ता विद्येवेत्तिविद्येदेवाः विद्यभोजाइतिअश्रुक्रशी
 तिकन्विधौ विद्येजगदिद्येदेवाइत्याभ्युदाहृतत्वा
 इति वसनिवासे अस्तुत्तिदित्रापिअसर्वमिहनिष्क
 दिवेधिमणिभ्योतिउः वसुः तपतष्टौ तदिक्तसि
 तधिभ्यः किततितिवद्वलकात्कितवु तोषांतइ
 तारकादितितवु आसमेताइसनशीलाश्रुभासराः
 भास्वरीप्रोक्तेश्रामापिसकसेवरजितिवरवु अन्
 तेप्राणतेनेनेतिअनिलः अन्व अस्माज्जातोः सनि
 कल्पानिमहिभाणिवणिदपिणिउणिउकिभूम्यः इ
 लजीतीलवु एषामेववद्वतरत्वात्तद्वतीराजिःपेक्षिः
 महाराजशब्दोवाचत्वेनास्तोषामतर्हनिहनावितिर
 न् महतीराजिरीषामितिसेत्तायांकनित्यपरे वद्व
 त्रीहोक्तित्यन्ये साम्यदेवनेत्यर्थमहाराजप्रोपरा
 दजिसेत्ताएवैकत्वात्तद्विदित्यपरे केचिन्महारा
 जिकाइत्येवपेदुः तन्मतेएवेणजिद्विरेव साधे
 सिद्धिरेषामस्तीतिसाध्या अशीअश्रुचु रोदयेतीति
 रुद्राः रुद्रोपेतात् रुद्रोपेत्तुकेतिरुद्राणिलोपः त
 त्रचद्वादशादित्याः चैत्रादिशतपेतिथे विस्मयमवि
 वस्वतोऽनुमान्यतेनदृष्टापि वरुणोद्भिःधातुमित्राः
 पातृषाभगः परः क्रतुर्देवोवसुः सद्यः कालः का
 मोधृतिः ऊरुः पुररवोभाद्रवश्चविद्येदेवादशस्मृ
 ताः अथोपरश्रुतोमश्रुविस्मयेवानिलोनलः प्रत्स
 पश्रुप्रभावश्चएतेवसवाः स्मृताः प्राणपाना
 वृत्तानश्चसमानोऽप्यनदृष्टापि वसुः श्रोत्रेसोत्राणः

स्पर्शोर्वाडिमेनलया द्वादशैतेहिषितादेवाः स्वा
विषोत्रे आत्मातानेदमोदताः शोतिः ज्ञानेसमस्त
कामः क्रोधोमहोमोहोद्वादाभास्वरादमे वाक्यस्व
धाः सप्ततेषामेकैकं सप्तसप्तभिः आनेवादेववा
दिनपकंपरिसेस्यताः द्वौशुक्लज्योतिरादित्यौने
हरिस्तपस्तथा विज्ज्योतिः सत्यज्योतिः ज्योतिष्मा
त्कंदग्रावहः अततित्तत्पजित्सेनजितमिवाव
व्रजित भूरिमित्रसुषेणोवेत्ताभानोः प्रवहोगा
प्रकोतो नयउग्रभीमः तेषु सहायः श्रीभक्तमे
यवामेयः चतुर्थः संबहोगाः स्युक्तादगोदगता
हृः प्रतिश्रुतसंमताः संभवद्येताग्रहेभ्यः पंच
मोविहोगाः इंदुः पुरुषोत्तमादृष्टमित्तसमस्त
क्रया तामश्च प्रतिवृत्तयेतासप्तपैः परावहः स
दिंदुः सप्तमसः सामतोमानुषीविशः देवीविद्यो
धर्मीवर्कः सप्तमग्राप्रवात महागतितामस्त
यस्यधत्तसवनादयः विंशतिग्रधिकशतद्वयमे
ख्याताग्रंथगौरवभयान्नलिविताः साध्याग्रपि
दशैव मनोमंत्रश्च प्राणश्च नयोपानोदयस्तथा
गयणोनरश्चैव संश्रितस्तथाविभुः प्रभुश्च दार
वैतेसाधारुद्राः पुनर्त्विमे वदुनोनेत्यतिः सर्वोस्त
काधकपालिनो अतैकपादोद्वेष्टः सेनानीचा
राजितः महातेजः पिनाकीचक्रविद्वारकादय
रुद्रार्धनिम्यरुस्थानेकैर्वादिप्रविलोचनो तथा
तुप्रकाशश्चक्रविद्वारकादयस्त्वमे ॥ प्रयोगवश
ज्ञपेतादौप्रगाभादत इहप्रतपकपादोद्वेष्ट
विद्येदेवारतादौदेहेनामनीविभक्त्येतेपववाच
इतिनिरुक्तं अतपवादिद्वेष्टायस्वादेतेवेप्रयो
कामित्यशनाः अत्राप्रगाभादेवताभूयस्याः संति

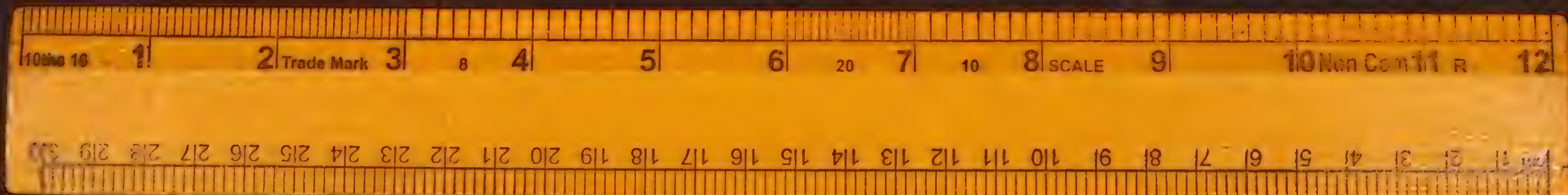
अत्यंतप्रसिद्धतानिबद्धाः पितरस्तुप्रसिद्धतादुंय
कारेणननिबद्धाः नतभावात् तथाचशब्दांतवः सत्य
नपाश्चपितरोवेऊहृदयोतिताः मरीचयः सुशम
तिः सुदृष्यप्रसिद्धो जतः सुशाखादोहिताः पराः सु
ताराहारिकाश्चिप इत्यादयोवहवोलिविताइहवज
त्वभयान्नलिवितातेतत्रैवाउसंधेयाः ॥ विद्याधरा
नेयतरलोमधर्वकिन्नर पिशाचोऽयकः सिद्धोभू
तोमीदेवयोनयः ॥ देवायोनिरुत्पत्तिस्थानमेघोदेव
योनयः देवानांशकाइत्यर्थः स्वामीतदेववदृष्ट
सहितेभ्यः परमात्मभ्यः सद्योजायेतेनागाश्चैवपतदे
वदेवयोनितानामानर्त्तिभावः तथाचभागीरः सिद्ध
उद्यकभृतादिपिशाचादेवयोनयइतीत्याह विद्या
गुडिकाज्ञादिकोधरंतीतिपचयचु विद्याधरः जी
मृतवाहनपुष्पादंतादिः कामरूपीखेवरः समुद्रः
प्रभवत्वादयः स्तनानिस्तताश्चसरसः दहगौरी
स्वन अपरसरयेतिस्त्वलयेतीतिवा डोणादिको
तिः एषोदरादित्वाउपधाऊस्त्वमपशहृस्वोत्ता
कारलोपश्चअसरसः देवदारयोधिनाः उर्वेष्टा
याः यत्पतेसज्येतइतिकर्मणिचञ्च यत्ताः ऊवेरा
दयः इः कामः तस्येवात्तलीग्रस्येतिचत्तइत्यने
रत्तंतेभ्यः रत्तपालने अस्तु रत्तोसिविभीषणा
दीनि गंधंसोरभमर्धंति अर्धपर्वमर्धगतौकर्मण
ए शकंधादित्वात्परत्तत्वे गानेधर्मपदमिति
एषोदरादित्वाङ्गधर्वाः हाहाहृप्रभृतयः अथ
मुखत्वात्कृतितानराः किंतेपइतिसमासः किन्न
राः नरशरीरत्वरगाननादयः पिशितमश्रुतिः
पवायचु कर्मणिणवाएषोदरादित्वात्तशितशः
तशहृस्वलोपः अशशहृस्वशापादेशः पिशा

रा.
सु.
१०

वासुदेवात्मनः सत्त्वविशेषः गुणैर्गुणितेकादिति के
नैशब्देनोपसर्गोपगतिकः गुणकोमणिभञ्जितः
तेवनिधिरत्तकायत्तमेतः तद्यावनिधिरत्तयेय
तास्तेस्यः गुणकसंज्ञकाः इतिवादिः सिधुहिंसाते
गणोः गण्योक्तमेककेतुदिनाकतेरिक्तः पारिगु
लोपेतेरप्रभृतिः इ. भृप्रामोएव. कः भृतः प्र
धोमुलोर्ध्वमुखादिः पिशाचभेदः भृतयोमादशेषा
यव भृतोरुद्रावदः बालग्रहा पतेविद्याधरादयो
दश देवानामिवयोनिरुत्पत्तिकारणमविभाज्यमेव
मितिदेवयोनिविशेषाः प्रत्येकं पद्यवर्तते ॥ अमु
गदेत्येतेत्यादयुतेद्वारिदानवाः शुक्रशिष्यादिति
सताः एवंदेवासुरादिषः ॥ अस्मिन्निदेवानित्यसु
राः असेनरत्नित्यरन् अविद्यमानासुरावर्णमिति
वासुरविरुद्धताअनयवदितिवाप्रज्ञादित्वादिति
सगच्छ यतेद्विदितिरितिः एकोत्तरणः देतेयाः आदि
यवतदुपधुः दत्तइदितानत्रजातादनुजाः सप्र
मोजनेर्दः दनोरपत्तानिदानवाः तस्यापत्तानित्य
ए दैत्यानां दानवानांवेतिपद्यदशनायस्यप्येतौ
भिन्नौतथाप्यसुरत्वेनैकत्वात्समानशीलत्वाच्च
यद्यतामाह यथादतः सदैतः प्राप्तायीरिति यथा
दैत्योद्दिगाणात्तदानवमिति शुक्रस्याशिष्याः दितेः
सताः एवंवतेदेवाश्चएवंदेवाः एकीपरप्रथमेत्या
दिनासमासः एवंदेवादितिवा सहस्रपेतियोगवि
भागात्समासः एतेहि एवंदेवाश्चासन् अन्त्याया
देवत्वाद्भूतादितिभावः सुरादिष्वेतिमुरादिषः शि
अप्रीतोमत्सुरादिष्वेत्यादिनाकिप्र सुरादिषः दश
नामान्यसुरस्य १० ॥ सर्वतःसगतोवुडोपमे
जस्तथागतः समंतभद्रोभगवान्मार्गितिलोकांति

नः पडभिन्नोदशवल्लोदयवादीविनायकः सुनींद्रः
श्रीचनः शास्तामुनिः ॥ सर्वज्ञानातीतिसर्वतः प्रतोउ
पसर्गकः शोभनेगतेज्ञानमस्यसर्वगत्योत्तानायाः
इतिसगतः सङ्गप्रपन्नरादृजयेगतइतिवा सुखेनसे
साराहतइत्यनः प्रशस्तावुडिरस्यवुडाः प्रशस्तयाम
शंशायवुडुपतेप्यायिभिः मीतवुडीत्यादिनावर्तमानो
क्तः इगुपधेतिहेवुधश्च अथवुडोजिनोयोगीसर्वतः
सगतोवुधइतिवादिः धर्मेतेराजतेपचायव धर्मे
सगराजा राजास्तीव्रभ्यः दृढधर्मेराजः यथागता
तेसुनयः शिवंगतितेयागतस्त्वोपगतस्तथागतः
इतिवौडागमः यथापुनरावृत्तिर्नभवतितथातेनप्र
कारेणगतइतितथागतः सुसुपीत्यादिनासमासः
समंतात् सर्वतः प्राणसंभारतोज्ञानसंभारतश्चभद्रः
श्रेष्ठः पंचमीयोगविभागात्समासः समंतात्संस्तोभ
इमस्येतिवा समंतभद्रः एवोदरादिः पेश्येस्यसम
गुस्यधर्मस्यशसः श्रियः कामस्यात्मप्रमेयस्य
स्वाभगार्तकृतिः ॥ ततोममर्तपिभगवान् मारः
कामंजयतिमारजितः क्लेशादिनामारंजयतीति
सर्वधरः तपसालोकंभुवनंजयतिलोकात्रयस्य
रमयतिवालोकजित्वाकिपुजयतितितनातिवामवेति
नः इतिपंजिदीजाष्वावित्योनक दिव्यंवल्लः दिव्यः
श्रोत्रंपरचित्तज्ञानंएवंनिवासानुस्मृतिरात्मज्ञानेवि
यद्गमनकायवृद्धादिलक्षणात्रदिष्टेतिपदं श्रीमि
ज्ञानशक्तयोयस्यपडोभतः पदसदानशीलत्वांति
वीर्यध्यानप्रज्ञासुश्रिताश्रयंज्ञानमस्यपडोभतः
इतिसर्वधरः दशवल्लानिसेत्यस्यदशवल्लः एवंव
द्व दानशीलेतमाचर्याध्यानप्रज्ञावल्लानिच उपा
यः प्रणिधिज्ञानदशवुडिबलानिच ग्रहयविताना

रा.
मु.
११

हृदैतंवदत्तवशमिति श्रद्धयवादीश्रावणकेलिति
सत्यवादितादा विनयति हितमनुशास्ति विनायक
मुनिषिंशः श्रेष्ठाः मुनीन्द्रः ज्ञानगुणसंभारः श्रीः तः
वनः एतैः श्रियायोगविभूतवाचनः निविडः तत्
येति योगविभागात्समासः श्रियाचनः इववर्षेतिव
श्रीचनः एवंपदार्थितप्राप्तेणत्वत्प्रादित्वात्तत्रभव
श्रुत्यतिपदेन प्रादिसूत्रेणानाजरीवैदितित
भूतिः मनुजानेनेनयेतीन उपधायातत्वेच म
नान्तिनः ॥ अष्टादशनामानिबुधस्य १५ ॥ शा
कमुनिस्तयः सशाकसिंहः सर्वार्थसिद्धः शोडो
निश्चयः गौतमश्चाकंवेधश्चायादेवीसुतश्चमः
इत्वाऊगतपुत्राः केमिपिश्रावनवासायदत्तामौ
मवंशस्यकापिलस्याश्रमेशाककच्छेवसतिरुतवे
शाक्याहत्यागमः शाकवासित्वातशावणादित्वायत
तथाचसंदर्शनंदचरिते शाकहत्प्रतिष्ठावेवासे
स्माच्चक्रिरे तस्मादित्वाऊवशास्तेशाकाइति
विश्रुताः तदंशावतीर्णमुनिः शाकाश्चासौमुनि
तितथायस्तशाकमुनिः सशाकसिंहः शाकपति
इवोपसितेष्वाज्जादिभिरितिसमासः सिंहदिशाह
हिउत्तरपदभूताः एवंपदस्येष्टतोमयति शा
पिभीमवत् सर्वार्थसिद्धोनिष्पन्नः सिद्धश्रुको
दिनासमासः सर्वार्थः सिद्धोस्यत्रिपदेवज्जोहि
तित्सर्वानंदः अतपवसिद्धार्थोप सिद्धार्थोबुद्ध
पार्वितशास्यतः शुद्धोदनीस्यशुद्धोदनः शकं
तस्यराज्ञेपत्यंशोदोदनिः गौतमवंशस्यमुनेरयं
छादितस्येदमित्याह गौतमः गौतमस्येवइति
धवी श्रकंवेधः स्वयंवंशजत्वात् मायादेव्या
मायादेवीसुतः ॥ सप्तशाकवंशस्यमुनेः ॥

ब्रह्मात्मभूः स्वराजोऽपरमेष्ठीपितामहः हिर
ण्यगर्भो लोकेशः स्वयंभुश्चतुराननः धाता ज्ञयो
निर्दुहिणो विरिचिः कमलासनः स्वप्नाप्रजापति
वेधाविधाताविद्यस्तृविधः ॥ इदंतीतिदिहृदो
योमादयद्दिहृदंनिन लोपोमागमश्चब्रह्मा
तत्तत्तद्दिहृदस्यशरीरंयदप्रमेयप्रमाणतः इहृदि
स्तीर्णमित्युक्तं ब्रह्मातेनसाउच्यतेइति इदंतिप्रजा
इतिणंतात्मनिन्वा आत्मनाभवतीत्यात्मभूः भु
वः संतोत्तरयोरितिकिपु स्वराणंजोऽपरमेष्ठीः
प्रथमतः परमेस्थानेतिष्टतिपरमेस्थः किदितिनिः
तत्पुरुषेहृतीत्युक्तस्यस्थित्यनस्थानावेतिकर्तव्य
मितिषत्वे लोकेपितृणंप्रजापतीनामपिपितापि
तामहः पितृव्यमात्रलेतिनिपातितः सत्पि
तः पिताभवति पितृजननीवतन्मूर्तिरित्याग
मः उपचारादत्रहिरण्यमयमंडहिरण्यं तथाचम
नुः तदंडमभवेदेमंसदस्वाम्यसमप्रभमिति त
दस्यगर्भउत्पत्तिकाराणंतस्यगर्भोयमितिवातमु
भवत्वाहिरण्यगर्भः लोकस्यचतुर्दशभुवनस्य
शः स्वयमात्मनाभवतीतिस्वयंभूः एवंवत्किपु
आत्मः करित्यनेनैवलज्जेस्वरूपनिर्दुष्टयैस्वयं
भूरित्युक्तं पवमुत्तरत्रापिनेयं चत्वार्योननान्यस्य
तिचतुराननः सर्वेदधातीतिधौत्तु विलोनीमि
कमलाजातः प्रजायोनिः कामक्रोधादिभ्योसुरे
भ्योवाड्यतिडुहिणः इहृदिभ्यामिनत्रितोनन
वज्रलकाङ्गाभावः ब्रह्मात्मभूः स्यादुहिणोडुवन
श्रुपितामहइतिभाग्योडुवनोपिभूतानिर्विरचयती
तिरचप्रतियत्तेव एवोदरादित्वादकारयोरितिन

कारागमश्च विरिचिः वीरवियोजनसंयमश्च
चुरादिः अवरः एष चोरादिनाम् ऊर्जरवडपथा
त्वे विरिचिरित्यने विरिचोपि विरिचोड्यनः वि
जो विरिचिन्दुहिलोमत इति शङ्काणां वात् विरिचि
स्ते विरिचिः विभिन्दुसोरिच्यते उहते वा विरिचि
रिति प्राच्या रिति ह्योरस्वामी कमलमासनसम्
कमलासनः स्तजतीति सप्तत्तत्रतः प्रज्ञानोमे
ततीनां पतिः प्रज्ञापतिः विदधातीति विधारणे
धश्चेत्यस्त्वे वेधादेशश्च विधविधाने इत्यतो वा
मुनिवेधाः विधाताधातीति वत् अन्वोपसर्गो
ह्यर्थः विद्यस्त्ततीत्यनेभ्योपि किं चि वेत्त
वाक्किन्प्रत्ययोयस्मास्त्वे इति सकिन्प्रत्ययश्च
आणसंविज्ञानपदैकित्तस्य ऊत्वे न किंवेत्त
ति अश्च प्रज्ञेति पत्वे कृते विद्यस्त्वे विद्यस्त्वे
मित्यादि ज्ञेयं विदधातिकर्तृकपसर्गो योः किं
किः वडवचनादिभिः विधविधाने इत्युपधाति
विधिर्वा ॥ विशतिनामानि ब्रह्माणः ३० ॥ वि
स्वनीरायणः कालो वैजणो विष्टरश्वाः दामो
रो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभृः देव्यारिष्टो
रीकातो गोविन्दो गरुडधनः पीताम्बरव्युत्तः
हीविद्यकसेनो जनादेनः उर्ध्वे इन्द्रावरजः च
पाणिश्चतुर्भुजः पञ्चनाभो मधुरिप्रवोसदेव
विज्रमा देवकीनेदनः शौरिः श्रीपतिः पुरुषो
मः वनमाली वलिधुंसी कंसा रातिरथोत्तमः
चंभरः केदभतिदिभु श्रीवत्सलोच्चनः ॥ वे
सीति विस्रः विस्रव्याप्तौ विधेः किञ्चित्तुः र
भोणात्वे विशति सर्वभूतानि वा विस्रः एषोदा

दित्वा हापत्वे विशेषीतोः प्रवेशनादिति भारते नरा
णां समूहो नावेतस्य समूह इत्यण तवेवायणं स्या
नमस्येति नारायण इति निश्चितकारः क्वचिन्मन्त्रे
रेनरस्य अखेरपत्तत्त्वप्रगत इति नरस्यापत्त न
उरिभोऽकि इति नारायण इति त्रवेयाकरणः १
आपो नार इति प्रोक्ता आपो वै नरसंभवाः तौ यदस्या
यने सर्वे ते न नारायणः स्मृतः इति तन्मन्त्रादयः १
नरादात्मनो जातान्पाकाशादीनि नाराणिकायाण
यं कारणत्वापत्तिप्रोति नारायणः स्मृत इति मे
त्रवर्णः एषोदादित्वा नारायणोपि अथ नारायणो
विस्र ऊं धं कर्मानरायण इति शङ्काणां वात् सर्वे विस्र
वंपदादिति तान् कालिकगुरुस्वर्णत्वात् कवेत्त
गित्वा कसः कृषेवेण इति बाङलकत्वात् कृ तथा
चर्त्तत्प्रभारते सत्तत्रेताहापरकगोपुसितरक्त
पीतावः कसः किल कालिकाले सपवप्रुषोत्तमो
जयति कृषिरुत्तुखवचनो नश्चिनिर्देति वाचकः त
योरेकं प्रं ब्रह्म कस इत्यभिधीयते इति त्वोपनि
षदः तत्कृष्णनिर्देति रस्मादिति व्युत्पत्तैः चाल्प
मन्त्रे तरे विजं हं या प्रपत्तं वैजं हः शिवादि त्वादा
विजं हं ते गुह्ये तत्प्रत्यये विजं हं माया स्यास्तीति
वात्तोत्त्रायाणिवैजं हः पलाशे विष्टरे स्थिर इति वि
कोडशेषः तरुश्चाश्चत्योभिमतः तथा चाश्चत्यः
सर्वे दृष्टाणां इति गीता तत्र श्रूयते सर्वधातुभ्योस
त् विष्टरः ऊशर्माष्टरिव श्रवसी कर्णावस्थेति वा १
विष्टरश्वाः वाल्यचापलनिषेधाय यशोदयावा १
लोदाप्रोदरे वडत्वात् दामोदरे स्थेति दामोदरः म
मकत्वादेर्याधिकरणेपिसमासः हृषीकेशेन्द्रिय
शेषः हृषीकेशः प्रशस्ताः कोशाः संत्यस्येति वा के

श.
सु.
१३

शास्त्रादिकेशवः यस्मात्तथैव उक्तास्मादितः को
जनादेन तस्मात्केशवनामात्वेत्यातो लोके भविष्य
ति इति हरिवंशोक्तेः इत्येतादृशेः केशवेन इत्ये
नित्यन्येभ्योपि दृश्यत इति नः एषोदवादिता लो
केश्वस्येकारस्याकारे च न लोपेव केशवः यथेति
पुत्रोनासमप्रत्ययपत्यमिति साधवः अन्योपि
दृष्टमाधवाः तथाप्रहितः प्रधानाधवाधवा
माधः माया लक्षणधव इति साधवः स्वतो भवतो
एवंवन्ति प्रसभृः देत्यानामभिः देत्याभिः प्रवय
लक्षणया प्रायतत्वात् पुंडरीके पुंडरीकपत्रे
दिणी अस्मेति पुंडरीकमस्ति अस्मेति वा पुंडरीका
बहुव्रीहौ संतत्वात् प्रवृत्तौ अनेन किल सर्वे
वायसहस्रपुंडरीको बालिरुपनीतः तत्र तेनैकं
किंजातपहते अतोनेन स्ववत्तरेकमुत्पाद्य पुं
कस्यानेकतमेतश्चमद्विप्रः स्तोत्रं हरिस्तोसाहस
मलबालिमादाय पदयो रिति श्लोकेन व्यक्तं यदा
तेषु रेडि येषु दृश्यते धि एतत्तद्वे एतन्भूयते
तः परमात्मा शेषे दृष्टा सर्वे द्रियाणां मधि एत
थः हृत्पुंडरीकमध्ये परमात्मा रूपेण स्थितत्वात्
रीकात्तः सर्वे द्रियाणां मधी द्रियत्रय इति यावत्
यावत्कतिः प्राणस्य प्राणतत्त्वत्तत्त्वत्तः प्र
स्योत्रस्य मनसो यमिनो विडिरिति अलौकिक
इरीकं कार्यो ममिवास्ति अस्मि पुंडरीकात्तः कार्यो
शब्दस्तर्कादिवचन इति विष्णुप्राणटीकाकारः
भुवं विंदतानिति विष्णुनामो गवादिभुविंदेः सं
यामिति शः शं च मुं वाटीनामिति नमिगो विंदः
द्वाहृष्टो गोवधे नमिगिमुत्पाद्य गोकुलमनेन र
तमिति आब्रह्मणो गोधाधिपत्यमस्मै रत्रमिति

सभृतिः गरुडो धजोऽस्य गरुडधजः पीतमम्बरमस्ये
ति पीताम्बरः ऊतोपिन च्युतः प्रच्युतः निजपराज
ति च्युतं स्वलनमस्य प्रच्युत इति वा श्वेगस्य विकारः
अनुदात्तादेशे च नृणां धनुः तयोमादत इति दनावि
ति इति शास्त्री विष्णुना नाथः प्रथने स्यादिति बोधालि
तः न्यासेपिलोमादिस्त्रैविशुशब्दो नाना र्यो निपातो
मृधन्तो दोशीतः परमादित्वात्त्रयपत्यये विष्णु इति
रदृशेनात् विष्णुश्चतीति किं पि कुत्वे विष्णुना ना
श्चतीसेना स्येति विष्णुसेनः विष्णुसर्वतो र्यो व्ययं
विष्णुसर्वतो वतीसेना स्येति पंचिकादयः सर्वपरा
त्वेनायामिति एतत् विष्णुशब्दस्य गकारोत्तत्वात्
ऊत्वेकर्तव्ये परस्य खरिचेति चेदस्यासिद्धत्वादितिक
लिगः विष्णुमिति मृधन्मध्यपव विष्णुक विष्णु
स्यते विज्ञे विष्णवे विष्णवेत्येति विष्णुकोषात् ताल
व्यामृधन्नाश्चेते चेदप्यपरिवेषः विष्णुसेनोपेयः
प्रतिक्रमः कोषविषये चेत्सम्भाविवेकाश्च कदाचित्
लव्यमधोपि विष्णुक सर्वव्यापिनी सेना स्येति विष्णु
कुसेन इति सभृतिः जनाः समुद्रस्य दैत्यभेदाः ते
वामदेनो जनादेनः अर्देहिमिहिमायो नद्यादित्वा
हृत्पुः अनुजत्वादिदृशुपागतपेद्रः उपगतदेद्रस्येति
वाङ्मतीत्यादिना समासः देद्रलोकादप्यपरिलो
केवर्तमानत्वात् उपेद्र इति कलिगः यदा हरिवंशे म
मोपरियथेद्रस्त्वस्यापितो गोभिरीश्वरः उपेद्र इति
कुलत्वागम्येति दिविदेवता इति उपेद्रः देद्रस्याव
रजातो नुचरत्वात् देद्रावरजः प्रदूराण्येभ्यः परे
निष्पन्नस्य वितिपरनिपाते चक्रपाणिः चत्वारो
भुजा अस्मेति चत्वारं भुजः यमेनाभावस्येति यमेनाभः
अवः प्रत्यनुपकीरित्यत्र योगविभागादव् योगवि
भागाद्यदिस्वीकारे एतात्रे साधनमात्रकत्वेनानाभं

ग.
सु.
१५

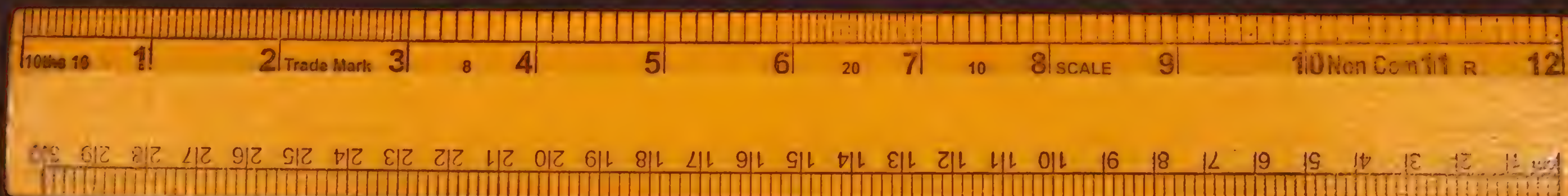
तस्मात्सर्वत्रैवाद्यु समासोत्तरातिनियमः प्रज्ञाद्वयं
गाधरविंङनाभेरितिमाचः नाधारेणानिस्पष्टं जेत
नोत्तरपीछताइत्यादिप्रयोगः उक्तं च योगविभागा
रिष्टसिद्धिरिति मधुनात्रोत्तरस्यरिपुसोभुरिपुः
सुदेवस्यापत्यं वासुदेवः तथा च वचः विसृपुरा
सर्वत्रासौ समस्तं च वसंतं त्रैतिवैद्यतः ततो सो वा
सुदेवेति विद्विः परिकीर्तितं इति वासुदेवः तथा
त्रिकोडशेषः वासुत्रायणः पुनर्वसुविद्युत्प
ति वलिचंचनार्थं भूयो मन्वर्गो पुत्रयो विक्रमाः
दन्तासाग्रस्येति त्रिविक्रमाः देवकस्यापत्यं देवकी
अतश्च संज्ञा सर्वकलाहृद्यभावः ततः स्थिति
तो मनुष्यजातीरिति जीषिदेवकीति वार्तादेशना
कानाचष्टे इति शिडंतादचरः ततो जीषिदेवकीति
समाधेयमिति त्र्योपरः देवकीदेवकीद्विपुको
शः तस्यानंदनो देवकीनेदनः इति टीचरहितः
हः श्रुतनामयादवो वसुदेवोपतात देशजत्वात्
रिः वझादीराकतिगणत्वादित्थं शर्वः शिवेका
पवशेति इति शकारभेदात्तालत्वादिः एहं प्रा
प्रमवे मधुपार्थभ्यः तज्जश्रुः यादवेदेत्य
नितितमाधवीश्रियः पतिः श्रीपति योगिकत्वा
त्सौपतिरिति रित्यादि पुरुषेभ्यः उत्तमः पुरुषो
मः इति पंचमीभयेनेति योगविभागात्समास
सन्तपीत्यल्लक्षणत्वे च गंतव्यवत् समासो
याचमीता यस्मात्पुत्रमतीतो ह मत्तगदपि चोत्तर
अतो सिंहलोकवेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः तथा उत्त
मः पुरुषस्तन्यः परमात्मैत्यदाहृतः इति पद्यो
ननिर्धारण इति समासनिषेधः स्यात् सन्नाइति
दित्यादिना कर्मधारये च उत्तमपुरुष इति यत्र

दायोनिर्धार्यमाणे निर्धारहेतुश्चेति तत्र यं सन्निहितं
तत्रैव निर्धारण इति निषेधः इह त्वमभगवानेकदेश
इत्यत आचार्यात्तेन शक्तते इति नालिनिषेधः इत्य
नन्तासः शेषपक्षेण त्रसमास इति केयदः वनेवनः
पुष्पे तन्मालास्मास्तीति वनमाली व्रीह्यादित्वादिनिः
सपहवपुष्पग्रथितास्ववनमालेनानो अपादपक्षे
यामालावनमालेति सामतेति तत्कलिंगः वलिमस
रंधंमि तंशीणं मस्येति तास्कीत्येति निः वलिधुंसी
सदानुस्मारवान् सकारस्य यथा गेत्तभीवे परमवर्णा
भावात् कंसस्यारतिः कंसारातिः अक्षमिंद्रियो अ
धः इन्द्रिये पादौ ताभ्यं जातः अधोत्तजः अन्धेष्वपि ह
श्रुत इति तः तडक्तं प्रकारेण इन्द्रियगणने विसृपुरा
णि पादपस्यं कौपादाविति अधोत्तानमिंद्रियाणं
जायते प्रत्यक्षीतवतीति वा अक्षजेतानमेधोस्य वा अ
क्षमिंद्रियादिताः अक्षजः प्राणिनस्ते अयः कदायस्मा
दिति वा अक्षधनोत्तीयते जातिरिति एषोदरादित्वात्
अधोत्तजः तथा चोद्देशे गपवेण अधोनत्तीयते जातय
स्मात्तस्मादधोत्तजः इत्यधोत्तोभाहृग्यं जात अधो
त्तज इति तपेविका विद्यं विभक्तिविद्यंभरः संज्ञायां
भूत्तजोतिवच्च अरुः स्विषट् जेतस्य सं केदभम
सुर्जेतवानीति सत्सु द्विषेत्पदितां विपकेदभमि
त विधत्त इति विधुः अस्मन्निधत्तौति वाक्यार्थः मि
दित्यधिर्धविभ्य इति कः महापुरुषलक्षणं चेतोरोमा
वेतविशेषः वदति मद्रुमिति वेदः अतर्वादिति
कतिकपि यमविभ्यः स इति सप्रत्यये वत्सः श्रिया
यको वत्सः कुडस्य इवीमसः पादावातटपोरीखा
विशेषः श्रीवत्सः इति तपेविका सपवलोच्चनम
स्य श्रीवत्सलोच्चनः शौरि श्रीवत्सदेव्या रिविद्यकेन

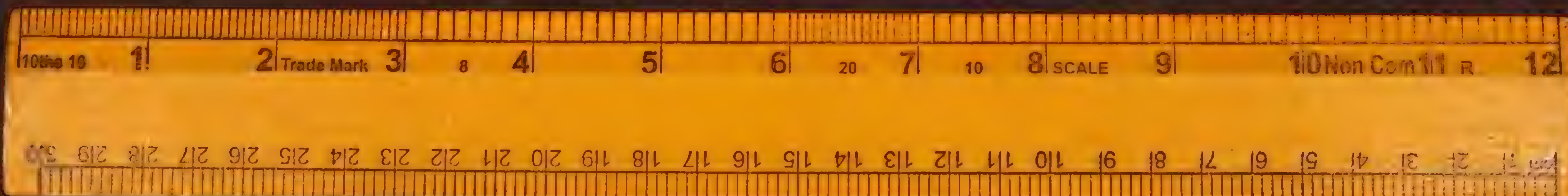
जनादेनाइतिशब्दाणांवात श्रीवल्लोपि ॥ एको
चत्वारिंशजामानिवलीः ३५ ॥ वसुदेवस्यत
कःसपदानकडेडभिः ॥ अस्यजनकःपितावसु
रत्नैदीयतिवसुदेवःपचायच वसुनिदेवतीति
मैणावा कसेजातेविश्रानकडेडभयःवारिताः अ
रुदेरत्नानकडेडभिः एषोदरादित्वात्सिडः श्रान
डेडभोवसुदेवपितातस्याप्रम्यायेअतर्जजइति
स्वामी ॥ देनामनीकुसपितः २ ॥ वलभडः
म्वज्रीवलदेवोच्यताग्रतः रेवतीरमाणामाः का
पालोहलायधः नीलाम्बरगेरोहिणोयमालेको
सुलीहली संकषणःसीरपाणिःकालिंदीभेद
वलः ॥ वलभडंश्रेष्टमस्यवलेनभदेवावलभड
लखेइतवानप्रलखत्रः देवत्वादमजुष्यकर्त
तिरचु मूलविभुजादित्वात्कः इतिकालकोमु
वलातिशययोगातवलः अशंश्रायच वलश्रा
देवश्चवलदेवः वलेनदेवतीतिवा अच्युतस्या
जग्रच्युताग्रतः रेवतीरमाणामोवतीरमाणः ने
दित्वाहृपः रमयतिमोदयतिप्रज्ञारपमस्यकार
ज्वलतिकसंतेमोणःकाममिच्छाश्रातजत्वात्
रेवाविलासात्मकेकामेवापालयतिकामपालः
पालनपरणयोःकमेणण हलेलोगलमायध
स्यहलायधः नीलमम्बरमस्यनीलाम्बरः रोहि
णःअपतंगेरोहिणयःशुभ्रादिभ्यश्चेतिऊक ता
हर्त्तविशेषोक्तोधतोमालोकः सुसखेडनेव
दिभ्यःकलचु सुसलेमंतमभंतथाचसर्वस्य
तिन्यासः विमंविषेसुसलेमुपलमितिप्रत्वेस्या
तत्रमरमुसलरपरतिमकारभेदः सुपत्तेय
अतोमृधेनोपिवर्णदेशनो तयोगात्सुधली

वेहलीसंकषेतिसेहार्शुतितात् हलेनैवेतिसेक
षणः गर्भस्यसम्यक्कषणहा तथाचहरिवेशे ग
भंसंकषेणात्तोयलोकसंकषणःस्मृतइतिनेया
दित्वाहृपः द्वितीयपलेप्रघेग्रायच सीरःलोगले
पाणावस्येतिसीरपाणिः सीरोदेत्पादिः अतगरश
होशीरलालयादिःकविभिराज्ञातः लोमलवच
नेनितंदेत्पादिहृणतेशासुइष्टविवेकात् क
लियायमुनायाभेदनः लुः योगबलाहलः ॥
सप्रदशवलभडस्य १७ ॥ मदनोमन्मयोमारः
प्रक्षप्रोमीनकेतनः केदपौदपकोनेगःकामः
पंचशरःस्मरः शस्त्रारिसंनसितःऊसमेपुरन
न्यतः पुष्पधन्वारतिपतिमंकरधजग्रात्मभूः अ
हम्विचकेतः स्यात् मदयतिमदनः लुःमनोम
प्रातीतिमन्मयः एषोदरादिः मलीवर्षमायतीति
किपु मप्रातीतिमयःअचुमत्तवासोमयश्चेतिमन्म
यःअचुइतिवासोनेदःमननेमतवेतनाकिपु अ
नुवातोपदेशोत्पादिनाउनासिकलोपेत्तक मप्रा
तीतिमयःमनोमयोमन्मयः इतित्त्वामी श्रिय
तेनेनेतिमारःकरणेचत्र विरहिणोमारयतिवाप
रायच प्रकृष्टंफ्रंवलमस्येतिप्रक्षप्रः मत्स्यजा
त्तान्मकरपवसीनःसपवकेतनधृयेतिमीनके
तनःकेत्रझाणहप्रवान् केत्रझाणहपितवान्वा
केदपः एषोदरादिः कसवायेऊत्तायांकेदपेस्ये
तिवाकेदपः रपयतीतिरपकः श्रविद्यमानमेगम
स्येतनेगः कामयतइतिकामःपचायच काम्यते
नेनेतिवाशंसिसेत्तायामितिचः तन्नादनस्तापन
शुशोषणात्तेभनलथा संमोहनश्रुकामस्यपंचवा
णाःप्रकीर्तिताः पतेपंचशराग्रस्येतिपंचशरःपे

चंद्रियायाः शराग्रस्येत्यने स्मरयति तत्कंदयति वा
 यत्र स्मर्यतेनेनेति वाचः संवराणो संवरः तस्यापि
 तपते संवराणि च उच्चारयति पचाय च संवरो देव
 सः क्रीवत संवरा नीरेवोद्धृत विशेषयोः विशेष
 सिद्धे तस्य हरिणस्येति दंतादौ रभसः दंता नो शो
 ल्याणो विहणोति धातो रित्यादिना ख च शम्बरस्य
 लयादिः तथा च तालव्यादौ मेरिनिः शम्बरस्य
 लेपुं सिद्धगदेत्यविशेषयोरिति तस्यापिः शम्बर
 शुवर्गो देशरचनाया मपि पदद्वयं दर्शितं शुंगार
 लामनसि जायते मनसि जः सप्तम्यो जनेऽः तस्य
 धौ कृती तत्कृतं कृतं मनोजः कृतमानो धवो
 स्य कृतमेव न मनसो नास्मा जायते न विद्यते अत्र
 यस्मात्तसः अनन्यः विस्वः सर्वे विस्वमयं जगति
 ति कृत्वा तस्मात् जातं अनन्यतः इति वा प्रप्यः ध
 स्य प्रप्यधन्वा वा संज्ञायामित्यनः पते प्रप्यध
 सांती पिडुत मेत प्रप्यधुषो धुष इति माचः
 तेः पतिः रति पतिः सकरो जलमेत विशेषो धमे
 मकरधतः आत्मना भवत्यात्मभूः एवं वत कि
 ब्रह्मतपः स्रवति बालयति ब्रह्माणं मूर्धति बाल
 ति ब्रह्मसः स्रष्टे रणे अन्ये भो पोति किं च वि
 यापरो केतः ज्योतिरस्येति विद्यकेतः पताका
 कृतो केत प्रहोत्या तादिल त्मस्विति रभसः को
 दृशकेत रिति पाठः खड्गकपो निरुद्धः स्यात्त
 व केतन इति सप्रवप्रमाणत्वं तथा पाणः ऊ
 सेरिन्धः स्यादृश आरुलोचन इति पुरुषोत्तम
 तनिर्णयस्या लौकिक कर्ता तस्य सप्रसार इति ह
 इः ब्रह्मस्वादिना मवत एयमनिरुद्धस्येत्यने
 निरुद्धे विद्यकेत ब्रह्मस्य रप्य धा पतिरिति ह

रकोषात् ब्रह्मस्य निरुद्धः स्यादिति शङ्का वच
 आत्मभू ब्रह्मसः काम इत्यमरमालादशो नात्काम
 स्ये नामेत्यपरे ॥ एकविंशतिनामानि कामदे
 वस्य ११ अनिरुद्ध धा पतिः ॥ कडे के नापि
 निरुद्धः अनिरुद्धः उवायाः पति उवापतिः मूर्ध
 न्यमध्यः उवाकाणस्य प्रती स्याद अनिरुद्ध इति
 धेय जयकोष दर्शनात् दीर्घादि रपि ॥ दे अनिरु
 दस्य ॥ लक्ष्मीः प्रमालया प्रमा कमला श्री हरे
 प्रिया ॥ लक्ष्यति पश्यति नीति शालिने लक्ष्मीः
 लक्ष्मर्शनां कनयो सुश्रुगमश्च अत पश्येत्तत्वाभा
 वात्तमलोपः प्रमालयो यस्याः प्रमालया प्रम
 विद्यते स्याः प्रमा प्रशंसा यच्च पवेकमला उभयो
 रूपादानादप्यप्ययो यानां भिधाने स्मृति ॥
 अयतिः श्रीः अत्र सेवा यो किः वदि प्रार्थि अस्म
 पृष्ठपादी यो संप्रसारणे च किं प्रदीयः संप्रसार
 णनिषेधश्च श्रीलक्ष्मो कटिकादि तत्र साव
 लोप्रहणादुपेते अपीति मे शीयः तां हृष्टा श्रीमि
 वायो तीमिति प्रयोगः हरेः प्रिया हरि प्रिया १ ॥
 शोखोलक्ष्मी पतेः पंचजन्यः ॥ ससु इति निरुप
 धारी पंचजनो नामा सुरासीत् तदस्थित्वात् ॥
 बर्हिदेव पंचजन्य इत्यपमोखानात् ज्यः ॥ विस्व
 शोखना मेकं १ ॥ चक्रं सुदर्शनः ॥ लक्ष्मी पते
 रित्येव सदा रिपु छेदे करोत्यनेन करोतेः कप्रत्य
 ये के कजादीनामिति द्विवचने चक्रं भक्तैः सुखे
 न दृश्यत इति भाषा यो शा मि कधि दृशि धि र्सीष
 भो य इ कर्तव्य इति खलपवादो युः श्रीभगवत्वा
 च्छोभने दर्शनमस्य वा सुदर्शनः सुदर्शनोक्तियो
 चक्र इति नाम निधानात् लक्ष्मीवत्त्वे च ॥ चक्रस्ये के १ ॥

रा.
म.
१३

कौमोदकीगदा ॥ लक्ष्मीपतेरित्येव कौमुदी
मोदते सदा जययोगात्कौमोदकीसंहितासु कौमु
दकीतिपाठः ऊपोदकाज्ञातेत्या प्रायारितिस्या
देवासत्वाद्भरतिगदपदायज्ञतात्पर्य ॥ पकं
खड्गेनेदकः ॥ लक्ष्मीपतेरित्येव नेदयतिदेव
नेदकः वृणतौ ॥ पकं १ ॥ कौस्तुभोर्माणिः
लक्ष्मीपतेरित्येव सुभस्तेभे कौस्तुभेनेदकस्तुभो
विस्तुः इत्यपदात्कः तस्येदमित्यणि कौस्तुभः
भुवंस्तुभ्रातिव्याप्रोतिव्याप्रोतिऊस्तुभोविरिति
स्वामीततोजातः ॥ कौस्तुभः पकं १ ॥ गरुत्मा
नारुदः तालोवैनतेयः खगेचरः नामांतकौवि
रयः सुपर्णः पञ्चमाशनः ॥ प्रशस्ताप्रतिशयि
वागरुतः पलायस्यसंतिमज्ञप्र यवारिवः पाद
नयइतिरवतंगरुत्मान् गरंविषहेतिगरुद्वि
यतेगिरतिनागंवा ग्रन्थेभ्योपिदृश्यतइतिडः
घोटगिरिः गरुडः पकस्मिन्कालेचतस्यमुनेरा
त्यस्यतात्पर्यः गरुडित्वायजवद्वेयजुश्चेति
किञ्चलाः विनतायाग्रपत्येस्त्रीभेडकिंचेनते
खगानामीचरः खगेचरः नवात्रप्रतिपदवि
नाघहीननिर्भरण इतिस्त्रेसमस्यइतिवत्त
मिति समासनिषेधः शोकनीयः यावताशेष
लोवेयंनहिस्वाम्यादिस्त्रेणविधीयते किंच
प्रसूतेनविधीयमानाघस्यावारिकामाभूदिति
चकारेणघस्याः प्रतिप्रसवः क्रियतेनत्वस्ये
याविधानेपवंविधविषयेचसमासः स्यादेव
धीरणइतितापकात् ग्रन्थप्रतिपदविहित
त्रघस्याः समासोभकिंचेननेति नामाना
कोनामांतकः रथस्यानीयत्वाद्देहत्वाद्वावि

रथः विसरथः तयाचक्रिकोडशेषः रथः पोरुषदेह
योरिति केनकमयहाहोभनेपर्णपक्षेसुसुपर्णः
पञ्चमात्रप्रतिश्रुभोजनेत्यः पञ्चमाशनः ॥ नव
गरुडस्य १ ॥ शंभुरीशः पञ्चपतिशिवः श्रुलीमः
देव्यः ईश्वरः सर्वेशानः शंकरश्चेशेश्वरः भूते
शः खंडपदभ्युः गिरीशो गिरिशोमदः सत्यजयः क
त्रिवासाः पिनाको प्रमथाधिपः उग्रः कपटी श्रीके
दः शितिकंदः कपालभरत वामदेवोमहादेवोवि
ह्वान्तखिलोचनः कृष्णचुरेतासर्वतोभूर्जद्विनी
ललोहितः हरः स्मरहरोभर्गः स्यात्त्वकासिप्ररोत
कः गंगाधरोधकरिषुः क्रतुधंसीवृषधतः योमः
केशोभोभीमः स्यात्तरुडउमापतिः ॥ शंकल्या
गोभवतेप्रोतिशोभः भूप्राप्तावात्मनेपदी प्राधवा
हेतिनाणच मितइतिवात्तदुःशंकल्याणभवत्प
स्मारितिवा इष्टेइतिदेशः ईशप्रेष्यैरुपधात्कः
स्कादे पालयातिपशून्स्मात्स्त्रजातिचयद्वय्या
तेषांचपतिरेवाहत्स्मात्पशुपतिः स्मृतइति पशू
नरगाहोच्चगलेप्रथमेवसमानयमितितालव्यार
भसः पशवः प्रमथास्तेषांपशुपतिरिति कौमुदी प
शूनांस्तरनरतिरश्चापतिः पशुपतिः तउक्तं तिर्य
ज्ञातोपशुः प्रोक्तः सर्वप्राणिनिषुस्यमितिस्वामी
शिवंकल्याणंतद्योगालोकानाशिवकारित्वाद्वा
शिवग्रशीश्रायच श्रुलमस्यास्तीतीनिः श्रुली म
हाश्रासावीश्वरश्चेतिमहेश्वरः सन्महदित्यादिना
समासः आर्मेहदित्यादिनाः त्वंदेशित्वंशीलमस्ये
तिहेश्वरः स्कादे ईशपवाहमत्यर्थेनतसामोशते
परः दत्तचित्तमहेश्वर्यमोचरत्वेनकीर्तितइतिस्यो
शभासेतिवरच प्रलयेश्रुणानीति श्रुदिसायो न्

रहृभोवासर्वः तालकादिः प्रवेसर्वहिंसायोगिता
पचाद्यविसर्गः देवादिपीतृपापयसर्वस्वे अतः
वसवेस्तुशर्वोभगवाज्जुः कालेतरः शिवरतिना
मनिधाने पेश्येतामर्थादीशानः तांभील्यवयो
वनरत्नादिनावानशः शस्यइतानोशंकल्याणो
रोतिशंकरः तथाचस्कंदे शंकरोतिमहाभानात्पर
मेयत्रिगमये भूतानामसकृत्स्नात्रेनादेशंकरः
तः शमिधातोः सतायामित्यु वंदः शोखरोस्यवे
शोखरः भूतानोप्रमथादीनामोशः भूतेशः गता
रवधेखेदेः परशुरस्यखेदपरशुः खेदयतीतिखेद
परशुरस्येतिवाचतरकोपयंखेदपरशुः परशुरमे
करेहर्गलोपनीतिविद्यात गिरेः कैलासस्यदेशः
रीशः गिरीशेतेतिएतिगिरीशः स्कंदसीति देवाति
रिवाश्रयत्वेनास्यास्तिलोमादित्वाश्रयतिरिशः स्वर
तिभूतग्रामेस्वरः स्वरसुखेनइत्युपधात्वात्कः स्वर
जयतिस्वरंजयः सतायोभूतर्वाजिधारिसहितेति
मिथः इतिखशसं कृत्रिचमेवालोस्यकृत्रिवासाः
तः पिनाकोधउरस्यास्तीतिपिनाकीर्निः प्रमथा
गणानामधिपः प्रमथाधिपः उवातेरौद्रत्वात् अ
समवेतितइतः सर्वोपरिवाचतेतेवाउग्रः उवस
वायेअत्वेइतिनारक गच्छतादेशः कपटोत्तर
धोस्तीतिकपटोर्निः कालकटभत्वात्त श्रीः
भाकंदेस्यश्रीकंदः धृतंकंदेविषेचोरंततः श्रीका
तामगादितिनीलकंठस्तवः अतपवांशतिः काल
कंदेसोशतिकंदः ब्रह्मकपालंविभक्तिकपाल
लोकाचारपरीतत्वाहमः इवमुतद्भिरणोचजि
रात्रोपदेशेत्पादिनाहर्दिनिषेधेप्राप्ते अर्वाभिक
सीत्पादिनानिषेधः वामः संहरोदेवः संसारवा

हेतिस्वामी पवंमहश्चासौदेवयेतिमहादेवः स
वंदेवानोमहनीयत्वामहत्वाच्च तथास्वस्वरणो
रुतेयत्वरैः सर्वैर्महांश्चैवप्रमाणतः पातमेहेति
सुतायोमहादेवस्ततः स्मृतइति स्कांदोप महाता
मपिदेवानोमहमेवमहान्तः नतमत्रोमहान
न्योमहादेवस्ततोयइतिति रविवेज्ञापत्वादिवि
धृत्पाण्णलीणिग्रस्यत्रिवाहाविट्पातः वज्रव्रीहो
सकृत्तलोः धवु व्रीणिलोचनान्यस्यत्रिलोचनः
कृशानोरेताग्रस्यकृशानरेताः देव्यासोऽष्टमशक
त्वाहनौतिप्रमस्यरेताः अतपवज्रमाराः पावकि
रितिस्वामी सर्वज्ञानातीतिसर्वेशः कः जटुजटमे
द्याते मधातुभटतीन जटिजेराशिलाशिलीति
द्विदृपकोषः धुरः त्रैलोक्यचिंतायाजटिः संचातो
वृधजटिः धर्मगाजटास्यएषोदरादित्वात्कार
स्येतिस्वामीधोतः उक्तइपेणजटिसाधनात् ध
भोरभूताजटिलजटास्येतिजकोमुदी तद्धतोत्र
स्मालोललाटेस्वेदजातस्तेमहेचरेतेजोधातिसृ
त तच्चाणोनितानीललोहितं चवभूवततोयं
जातइतिनीललोहितइतिपौराणिकाः स्कंदे नी
लेयेनसमोंतरसाकंलोहितंविषा नीललोहि
तइत्येवततोहंपरिकीर्तितइति नीलकंठोलोहि
तंश्चकेशाग्रस्येतिस्वामी प्रलयेकृत्स्नहरतीतिह
रः पचाद्यच्च एषोदरादित्वादीत्वेवहीरः हीरः कप
टीशमिरइतिसेसागवजात स्मरहरतिस्मरहरः
हरतेरनुभंमनेच भजतेभर्गः पचाद्यच्च न्येका
चित्वात्वात्वे भक्त्यतेनेनकालादयोवाद्यन्न भर्गो
भक्त्यतेपद्यतेजगत्रेतिवाभार्गहरतिपादेहलोण्य
त चतोः क्वचिज्जोतिरितिउत्तंवज्रभिस्रभर्गइत्ये

वमृलपादः स्वीकृतः त्रीणि श्रवकान्यलीणस्य
याणो लोकानामन्वकः पिता वयस्यकः तिस्र
त्वाः यो भूमापो स्यति तभारते त्रयाणो पुराणो
माहुरसि पुरं पात्रादिस्त्योतकः त्रिपुरोतकः
रतीति धरः पचाय च गंगायाधरो गंगाधरः अन्य
यात कर्मणा संजायो भवत्तु ह्यस्यात् अथक
हेतुस्य रिपुः अथ करिपुः दत्तयत्तु संजातकृत
मीलोतः वृणो धर्तुश्चक्रमस्येति वृषधनुः गंगा
धराणा ययो मया पीक शोस्यो मयोः को मृषि
तोस्य वा श्रीसो न्यो समवर्तते इति श्रुतेः अन्ये
पीतिडः यो मकेशः भवत्यस्मादिद्युतिमिवः
इत्यादव विद्यमस्त्यस्मिन्निति वा अन्त्यादेशस्य
वोभभवः श्रिणो भुव इत्यत्र श्रिणो साहचर्योत
वोभो वाटिकादेव वज्र विभो यस्मादिति भैरव इ
होमः भीमादयो पाठान इति नाधुः प्रलयेति स्म
तारिति स्थानः रुद्र उक्तः सर्वगत रुद्रावाणा
द्रोत नहन नादा रुद्रः तथा च स्कंदे रुद्रः सर्वगत
स्माद्भाव्यामिजगत्पदे गेदने हर्मियस्मात् रुद्र
स्मादहं प्रियेति उमायाः प्रतिः उमापतिः ॥ अथ
त्वारिणश्चोभोः धर ॥ कपरो मयजराजतः ॥ अ
स्य जहृत्तु लो जरावेधः पवेष्टाणे संपदादिना त्वि
पुरालोपः पद इति मिडे कस्य गंगा जलस्य परा
णोनटयति शुभतीति कपदेः दैवशोधने सपीति
योगविभागात्कः कस्य जलस्य सः पुराणमिति
घोदगादिना उकारस्याकार इति तन्मः कोशिर
पर्थः शहायते कोशिरः पिपत्रिकपदेः ओणा
कोरा इति तस्वामी जटानो महीवेधो फणद इति
तः ॥ शिवजटावेधनस्येक १ ॥ पिनाक इति

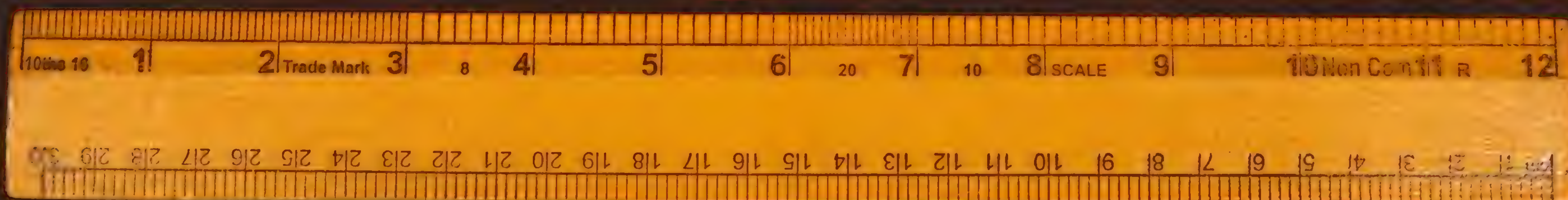
पिनाको जगावेधनुः ॥ त्रिपुरदेहेश गानलज्वालात्ता
लेन नाकमपि पिहितवानिति पिनाकः निजतेजसा
पिहितनाको वापि रेव पिहितार्थवाची एषोदगादिना
त्सवे निपातो कारलोपश्च यहापातीति पिनाकः पि
नाकादयश्चेति पातेराकः उगागम इत्येव निपात्यते
अतो विस्रुः के ब्रह्माता वत्त इति गोश्रुतक इति सं
तायामिति वः निपातनात्सेनायामिति वत्त गत्वे अत
कवमिति तभाप्यते तन्मते स्वेपिककारः अज्ञादिना
दीणा अजगवमिति दीची योपशाङ्कः धनुर्देगरे राजगव
मजस्य वापि नाकवेति बोधान्नितः स्याणो धेनु राज
गवमिति मरमा लाव कपत्तेनो घामपि इति दीचेत्वेन
कावापि धनुस्त्वजगवेकममजकायमजागवे इति
शहाणीवात् ॥ शिवधनुषो देनात्री १ ॥ अमया
स्युः पारिषदः ॥ अस्मैतो वास्य पारिषदः ॥ रुद्रदे
धिणे प्रमथंति इति प्रमथः मथे विलोडने पचाय च
परिषदि साधवः पारिषदाः परिषदोऽप्यइति योगवि
भागादप्य एतज्जपारिषदा इत्यपि परिषदोऽप्यत्वे च त
तः पार्षदपार्षदावापि श्रुताः शिवस्य पार्षदाः इति सं
सारावेतादेः सपार्षदैरम्बरमापरे इति ताम्बवत्पा
पाणिनिः ॥ देशिवाचुवराणो १ ॥ ब्राह्मीत्याद्यास्त
मातरः ॥ अस्य मातरो ब्रह्मादीनां स्वेदनिर्गतत्वात्
तस्येदमित्यादि ब्राह्मो ज्ञाता विर्तिजलोपे ब्राह्मीमा
हेत्यरीचैरीवारादी वैस्त्वोतया कोमारी वापि वाचं
डावचिकेत्यष्टमातरः ॥ तथा च भद्रास्वामी अस्या
ष्टोपरिवारत्वेन मांतिवर्तते मातर इति सर्वधाराद
यस्तु चाष्टे डावचिका शहावपनीयको वेरोति पदि
त्वासमैव मातर इत्युक्तः ब्रह्माणद्यास्तमातरः इ
ति पादे ब्रह्माणमाति को ते यतीति अणारणेति दं

तेतेभ्यः इतिष्ठः ज्ञेयित्वा तज्ज्ञेयकात्पायणी गौराः
 दित्वा तज्ज्ञेयगौरी तद्याचस्कंदे इच्छादिदेवदिकं च
 वप्रः कनकसप्रभं गौरीतिलोके व्याताच भवेयंक
 मलोद्भवेति अवस्थाभेदनेकाली ज्ञानपदं कुंडली
 एस्थलभाजनागकालनीलकण्ठशकासुकवेरत्पादि
 नाज्ञेय वर्णस्याविवक्षायां काला उमाकात्पायनी
 उमाकाली हैमवती चरी कालाकालंजरी गौरीति
 वाचस्पतिः हैमवती तस्यापत्यमित्याह ईष्टे स्थेश
 भासेति वरचूटाप ईश्वरा अश्रोते प्राशुकर्मणि वरः
 इ ईश्वरेरिति दित्वा तज्ज्ञेय ईश्वरी ईश्वरः शंकरो
 भोशेतत्पत्न्यामीश्वरीति बोधालितः शिवशक्त्यो
 रभेदात् शिवा श्रेयस्करीत्वा शुश्रिवा पुंयोगौ
 शिवीति स्वामी भवस्य स्त्रीभवानी ईश्वररूपेणादिना
 ज्ञेयानुको पर्वरुद्राणीमपि शर्वाणीमृदानो सर्वो
 णामंगलानामसंभवे मंगला तपस्येत्पानया स्वर्गवि
 श्रुतीनामपि पातं न भुक्ते न विद्यते पातं सप्याहरोरस्याश्रु
 पातं जातेरित्युच्यतेः पाककर्तृपातं पुष्पफलमृ
 लवलोज्जरपदाद्युत्पादिना न ज्ञेय पर्वतस्यापत्यं पा
 र्वती पर्ववत् सर्वगतया ज्ञानाया इति दुःखेन गम्य
 ते ज्ञायते सौ उमा अन्येभ्यो पदं पतति इति दुःखेन
 गतं शक्यते स्मार्तिग्राधारविवक्षायां सुउद्वेगं
 करणेन इति तत्साधवी उमातिरिव नैवानिवासत्वेना
 स्थाग्रहीति शशे आद्यं विवा उमा उमा नामासुरवधः
 त्वाहा तथामाकांठेयं तत्रैव वधं विष्णुमिति उमा माखं
 महासुरं उमादेवीति विख्यातं तन्नेनामभविष्यतीति
 अति कोपत्वा शृङ्गिका चंडिकोपे चंडतीति पवाद्या वि
 स्त्रियां प्राकारिभ्यश्चेति ज्ञेयततः संज्ञायामिति कन्
 केण इति क्रस्वः एवत्वा जगन्मातृत्वात् स्वेवान्विका

ततो विनायको विनायकः ॥ सप्तदशनामान्मुमायाः
॥ विनायको विनायकः सप्तदशनामान्मुमायाः
देत हेरस्वलो हरगजाननाः ॥ विनायको विनायकः
नाना यको विगतनो यको नित्येताः स्यता विनायकः
एवम् तथैव विनायको गजाननो यको विनायकः गजानना
सखिभ्यः दत्तितिव च उमेया चा मुदया पालितत्वा
दयोर्मन्त्रो रपत्तं हे मातरः मातरुन्मोखा संभद्र
कोपा इत्याह तत्त्वं परत्वं च शिरोरहितो तातो ह
शिरसि योजित इत्यतो ह्मिन्त्या प्रपत्तत्वात् दये
पत्तमितिव को मुदी गजाननो प्रमथानामधिपो
णाधिपः कार्तिकेये नोत्पादितं तत्त्वं तत्त्वं देकं देतः
शंकरं वने लम्बते वालो इति हेरमः हे प्रत्स हेर
शब्दाय ते इति तस्मात् यदा हे शिवमसो पेरस्वते
स्वने शब्दाय ते हेरस्वोऽविशेषे पचाय च तत्त्वं
पेकुनीत्यल्लु लम्बमुदरमस्येति लम्बोदरः ग
ग्राननमस्येति समुदायेऽपि प्रहृष्टाः शब्दाग्रवय
षपिवर्तते इति गजाननः गजाननमिवाननम
तिवा उल्लुखवत् समासोत्तरपदलोप ॥ श
गाणपतेः ५ ॥ कार्तिकेयो महासेनः शरत्तना
ज्ञाननः पार्वतीनेदनः स्कंदः सेनानी रप्रिभृष्ट
वाङ्मयेयस्तारकतिदिशावः शिखिवाहनः
गमातरः शक्तिधरः कुमारः क्रौंचरागाः ॥ का
कानामपत्तं तत्त्वालितत्वात् कार्तिकेयः म
सेनास्य महासेनः सदेत्याः शरवनाजन्मा
रत्तना कृत्तिका नामाप्रपत्ती नोपपत्तनप
थेषु दाननामस्येति पदाननः पार्वत्यानेदनः
तीनेदनः स्कंदः शिखिवातिशयार्थं तत्त्वात्
दः तथा च कायप्रमाणं स्कंदितादनवगाणा

स्कंदः प्रतापवानिति स्कंदिरुगतिशोषणयोरिति
पचाय च सेनो नयति सेनानीः सत्सुद्धिर्धेति किं
पु पुरा किल तारको पस्तुत देवरायेशिवेनामाप्रि
रूपं खवी जेवा क्रिमुवेति प्रेतेनापि कृत्तिका सुति प्रे
ताश्च देवागतगर्भेन सत्रपाः शरवणे प्रविशन् प्रसू
ताः तेनाप्रिभृष्टिसर्वानंदः कोमुद्योत्तारकभी
तदेवरायेश्वरोत्पादनाय देवां वीजमस्ति स्त
रुद्रो गौरीगर्भजातत्वं दपत्तादतिवलादेवाभीरवा
इत्यप्रिनात्तापितो भूतो रेतोत्तिपत्त देवीशपात्ता
गर्भप्रवेवाभूत् सच ते गर्भे विजोगाया मति
पत्त सावशरवने कुमारमस्तु कृत्तिकाभित्रीया
पालित इति प्रतोयमाप्रिभृष्टिर्मुक्तं इति रत्त
सेनो गृहः गृहसेवरो इत्युपपेति कः वङ्गलाः क
त्तिकास्तासामपत्तं वाङ्मयेयः सीभ्यो छकु तारकं
जयति तारकतिव विशाखानत्तत्रायकः का
ल इत्याह तत्त्वं लवविशेष इति लव स्त्रीपयक्ते
वद्यकिं वचने इति प्रकृति लिङ्गसंख्ये ततो विशा
खा योजात इति प्रथमं धिवेलादित्याह तत्त्वं
विष्णुफल्गुणीत्यादिना लुकि तदित लुकीत्यादि
नात्पोलुकि विशाखः शिखीमसरोवाहनमस्ये
ति शिखिवाहनः पत्तामाह्वानमपत्तं पत्तामाह
दः हे मातरवत् शक्तेः धरः ग्रन्थावाक्यप्रमाणे
यस्मात्क्रौडिति सोत्तथै कुमारस्तेन कीर्तित इति
कुमारक्रौडयामिति धातोः पचाय च कास्यत इति
कामकिन्नुपधाया इत्याह तत्त्वं उपधायाश्चैव
कुमार इति व्याख्यातं सदा बालत्वाद्वा तथा च
स्कंदे पुत्रस्ते भविता देवि महायोगबलान्वितः स
दावालोयसुभगो धर्मविदमवत्सलः इति नारद

गं
सु
२२

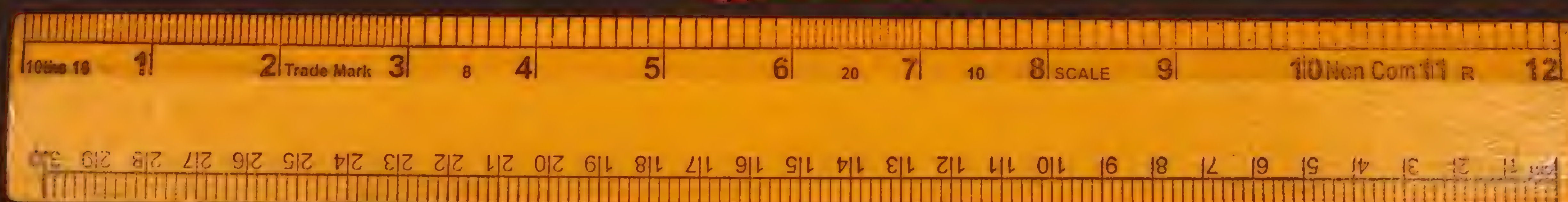
वराहोदशवर्षेदेशीयः नत्तन्तुतयाऊमार इति
वाह्रादेतयाः यतोनेनदेवसेनायाः तयावाया
राणे शतक्रतोऽपवतीदेवसेनेतियासुता सामे
इतिरत्तयेभायीतेनोपपादितो उदीर्णसेनापते
महासेनायसुव्रतेति कुन्नेः किनिप्रतायाणीको
चमसुरंपवेतवादायतिक्वोवदाराः इवितारा
इतिणोतातल्यः क्वोवपवेतवा तयाचकेलासेधन
दावासेक्वोवः क्वोवोमिधीयतेइतिवहजारावली
हापिदेइयं ॥ सप्रदशकार्तिकेयस्य १७ ॥ इंदो
रुत्तान्मचवाविदोताः पाकशासनः वृद्धशवाः शु
मीनः पुरुहुतः पुरंदरः तिस्रस्त्रेखधमः शक्रः
मन्यदिवस्यतिः सुत्रामागोत्रमिदजीवासवोवृज
वृषः वालोपतिः सुरपतिवेलारतिः शचीपतिः
जेभमेदीइरिइयः स्वराणमविस्तरनः सेक्रेव
इच्छावनः तरापाणमचवाहनः आखंडलः सहस्र
हस्रभुजातम्यताप्रया ॥ इतिपरमैयये इंदो
परमैययेकरोतिइंदः अतेंदेत्पादिनारक मरु
देवाअवरत्वेनास्यसेतीतिमरुत्वान् मत्रपुरति
यइतिवत्तंसोमत्वयइतितत्वात्पदकुयेतत्वा
भावः मदतेमइइतायोयन्तत्तस्यपत्रित्यादिन
मचवत्रितिनपातितः मचवान्वडलमितिप
आत्रादेशात्सोदीचैभावात मचवत्रिति इविते
तिनिः शंकोमखेप्रमचवानसोइतिभदिप्रयोमा
चः सोल्यमस्तोतिमत्रपंतोपि पवेमचवासव
नचवानितित्रैयं वेवेष्टोतिविस्त्वयासोकि
विह्वापकमोतोस्येतिविदोतः सोतः एपोदरा
त्वादकारागमेविदोताइतिच विडमेदनेइयप
कः विडेदेत्तानाभेदकमोतोस्येतिविदोताइति

स्वामी पाकं वृत्रातरेणसितवानल्पः पाकशासनः
दितेगोभंमतिवलमस्योमवोतः प्रविशेकेनपेवाश
तेवडान्कृतवानिति अतोपाकानाम काणोशास
नइतितुकोमुदी वृद्धेभ्यः शृणोतिअसुनवृद्धशवाः
सोतः वृद्धोपजीवीत्यर्थः वृद्धाहृदस्यतेः शृणोतीतिवा
वृद्धेअवसीअस्येतिस्वामी नाहृशदेवाडलकादेरन
नासीराः अयेसराः शोभनाअस्येतिमुनासीरोहिदेतः
तत्रअनोवाकः शीरः स्येस्तावस्यसेतीति आद्यचि
अन्येषामपीतिदीर्घेइतिअत्युत्पादितालयोपिपत
त्यत्पवशोविशुनाशीरशीतशिवशेखाइतितालका
दाहपविवेकः आशुत्रामीरोस्येतिएषोदरादित्वा
कारलोपोशुनासीरइत्यन्ये यडेपुरुनाआशुसरे
ताहृतइतिपुरुहुतः इंदुजः संप्रसारणहलइति
दीर्घः पुरुप्रवुरंहृतमाहानेयतेस्येतिपुरुहुतः इति
स्वामी पुराणरीणाधारयतीतिपुरंदरः सवेयोदीर्
सहोरितिखीचवावेयमपुरंदरोचनिपातितो जयन
शीलोतिसः प्रातिस्थाअवत्तुः लेखेपुदेवेपुअव
भोलेखधेभोदेवधमः सप्रमीयोगविभागालमासः
शक्रोत्पातशयनेनजेतेशक्रः स्वायीभंवीत्पादि
नारक शतमन्यवोयागाअस्यशतमन्युः दिवः स्व
गंस्यपतिः तत्पुरुषेकतीत्यत्रवाडलकाइत्य
पिषष्टाअलक पतिपुत्रीत्पादिनासत्वे सपुत्राय
तेभुवनमितित्रैपालने आतोमनिकानित्या
दिनामनिन् अन्तेषामपीतिदीर्घेसुत्रामेतिवर्णे
शना पात्तिकंदीचैत्वमितिऊपमेजरी मतिनिर्णेये
च सुत्रामेत्यस्यप्रत्यागतंमा न्विति गोत्रातिरी
न्यत्तमेहान्निनतीतिगोत्राभितरमिदेः किं वज्रयो
गात्र वज्रीइतिः वस्त्रनिरत्ताणिवहन्यस्यसेती
तिवासवः त्योत्त्वादित्वादण वसोरपत्यवासव

[illegible]

मपि दृश्यते इति दीर्घः तत्रासाहौ इत्यालोसाह
पाभावाज्जघत्वे महा मेवागराश्रयधारापेरावता
हयोवाहनमस्यमेवान्वाहयति चालयति वा मेव
वाहनः इन्द्रो हि मेवान्वाविश्ववर्षेतीत्यागमः आ
खेडयत्यरीतित्याखेडलः खेडखेडिभेदेदृष्टादिभ्यः
कलच् अभवः संपत्ततेतिडः अभुत्तः स्वर्गः सोम्या
अयत्वेनास्तीतिर्हनिः अभुत्ता इति कौमुदी अभु
लोवज्जहति धातुपारायणे एणोवेन्द्रहनिः अभुत्तः
स्वर्गेवज्जयोरिति विद्यः अत्रे अभुत्तानीमिति तस्वामी
अभृन्नेवान्तिपेति कार्ये एवापारयति एषोदरादि
तितर्पेचिका इतः अस्तवेनामस्थाने इतीकारस्या
त्वं प्रथिमथि अभुत्तामादिति नकारस्यात्वं अभुत्ताः
प्रथिवदृष्टं ॥ पंचविंशतिं द्रव्यं ३५ ॥ तस्य त्रिं
या पुलोमजाशचीं द्राणी ॥ पुलोमो मुनेर्जीता इ
तिडः पुलोमजापोलोमीत्यपिशचीति व्यक्तं व्यक्ती
तिसचव्यक्तायां वाचित्वं धातुभ्य इतीन् शचिः क
दिकागदिति जीष् शचीतालव्यादिः सर्वेन्द्रियेषु
सचते समवेतीति सचमसवाये सर्वधातुभ्य इति ड
प्रत्यये सचिः सचीति दृष्ट्या दीतिर्पंचिका इन्द्रस्य
स्त्री इन्द्राणी इन्द्रवरुणीति जीष्वाडको अनधिककर्त
व्येदीर्घाकारमात्रकं शास्त्रिज्ञापयति यतो विहिते
ततो न्यत्रापि भवेति तेन कीर्योणिगीर्योणि इति आ
दिसिद्धं भवति इति धातुपारायणे अतएव लो
षं भोष्यथ शचीं स्फादि द्राणी शतावरी चारु धारा मही
द्राणी शक्राणी जयवादिनीति रभसः तस्येति प्रासा
दो वैजयंत इत्येतत्पयंतमुनेयं ॥ त्रीणि इन्द्रपत्न्याः
॥ ३ ॥ नगरीत्वमरावती ॥ अमराः संत्यक्त्यम
नपिमतो च वहुतो नीतिरादीनामिति दीर्घः ॥ अ
मरावती एकं १ ॥ इय इति हयः उच्चैः श्रवाः ॥

रा.
म.
२५

उद्येः प्रवसी प्रसूयः शृणोति वा उद्येः प्रवाः प्र
 नेतः वाशरीतिपदे विमोस्य सत्वं तस्यापि सुते
 कारः पके १ ॥ सुतो मातालिः ॥ पातनामनेका
 येत्वा न्तर्गतः मतेलातीति मातलिः वज्रवचन
 त्किः एषोदरादि त्वादाकारः मत्तलस्यापत्यं प्रत
 जिवा पके १ नेदनामिति नेदनेवने ॥ नेदयती
 नेदनेत्यः पके १ ॥ स्यात्प्रसादो वै जयंतः ॥ प्र
 स्तावे जयंतः पताकाः संतीति प्रशंसा यवैतये
 तः विजयतीति विजयंतो विसृ ॥ भृवद्वि वसिमा
 तिसाधिगंडिमंडितिनंदिभ्यश्चेति रुच तस्यायं
 येतइति स्वामी ॥ इंदरहस्येकं १ ॥ जयंतः पा
 शासिनः ॥ जयतीति जयंतः इभृदत्पादिना
 जोतइत्येतादेशः पाकशासनस्यापत्यं पाकशा
 निः ॥ हेइइउउस्य २ ॥ पेरवताभ्रमातेमोरा
 णाभ्रमुवलभाः ॥ इरावताभ्रमवदत्पाणिपेर
 तः इरावतीकशपतानपत्पापुलहप्रियातया
 हुतत्वादातयावागमः इरावताभ्रहतः पुत्रस्य
 पेरवतइति अभ्रमकोमातेमोमध्यपटलोपे
 मासः पेरवतः पेरवाणः एषोदरादि त्वात्रस्या
 अभ्रमोवेलभोभ्रमुवलभः ॥ चत्वारिपेरवतस्य
 ध ॥ क्रादिनीवज्रमस्त्रीस्यात्कालिशोभिडरेपवि
 तकोटिः स्वरुः शंभोलिरशनिदेयोः ॥ क्रादत्पा
 शंक्रादप्रयत्ने शब्दे श्रावशकेणिनिः क्रादिनी
 दः स्फुर्जयः प्रस्याप्रतीति क्रादिनी अतइति इति
 स्वामी वज्रतियात्वेन प्रतइत्यतइति वज्रं
 इतिरुक् प्रसीति कलिशोनेवादीयते वज्रेस्त्रीहे
 पवावितिनानार्थवत्पमाणात्वात् अस्मिद्योवज्र
 लिशोदेभोलिरशनिदेयोरिति संसारवर्तः कलि
 स्वेतददृष्टानपेसके कलिशशतपारे इति रत्न

पश्यन्तसीति वज्रेण समुभ्रन्त कलिशोममवल
 सीति भट्टिमया कल्यतिस्मा कलिहस्तोभुजाभुज
 इति त्रिकोडशेषः कलोहस्तेशेते इति न प्रकरणो
 न्यत्रापि दृश्यतइति कलिशो कलिनः प्रवेतान् १
 श्रुतिपत्तच्छेदेन तत्करोति कलितेलिश्रुति
 त्वातिइति च स्वामी भेदनशीलत्वाद्भिडरे विदि
 भिरिच्छेदः ऊरुच कर्मकर्तेरिवायमिष्यते इत्य
 वचकारः कर्तेरीत्युक्तार्थेणार्थः तेन कर्मकर्ते
 र्यपि भवतीति वामतः तथा च गुरुमत्सरच्छिडर
 येति मायः केचित् भिडिरीमिति पदेति तत्र शीघ्र
 मदीत्यादिना किरच पुनातीति पविः शीरकस्य
 पवित्रत्वेः पुनातेरचरः वज्रोस्त्रीहेरके पवा
 वित्तुक्तेन संतत्वं शस्त्रं शतानि दशानि कोटि
 यो धारास्येति शतकोटिः शते बह्व्यो कोटयोस्ये
 ति अने स्वरुपतापयति हेतुत्वात् स्वरुः स्वरुहो
 पतापनयोः श्रुस्त्विति हित्वा सिवमिति क्लिरिवे
 दिमनित्येति डः शोभनान्यत्थो विधारास्येति
 वासोतइति तस्वामी शमयति शम्भुः अंतर्भोवित
 ण्यार्थो ज्ञेयं त्रितिवन् शंभुममस्यालोति प्रभेय
 त्वात् कंशंभोवभं कलिततयसइति वः ताल
 काश्रपि हेतुश्च समस्त करपोशवदृष्टमिवे
 काहंत्पादिरपि हेभादापोपलीयते शेषयतीति
 हेभोलिः एषोदरादिः दशोति खेदयति तलिप्रत्य
 ये हेभोलिरिति तस्वामी अत्र स्वरु हेभोलिशम्भु
 साहचर्यात्पुलिगो स्वरुसाहचर्याच्च तकोटि त
 त्साहचर्यात्पविरिति बोध्यं अन्यत्र तपविन्द्योरि
 त्युक्तं अश्रुतिशेलानश्रुतेभुजतेस्वाराज्यमनेने
 ति अशनिः अत्रिस्त्वधर्मि अतिप्रशविभरत्योनिः

श.
सु.
२५

नशनैर्वातिवाशनिः इतिस्वामी वज्राशनिरिति
समुदितेनामास्य वज्राशनिविडवेत्तमिति वि
दुशेषः अथवज्राशनिदेयोरिति नामनिधाना
॥ दशवज्रस्य १० ॥ कामयानेविमानोस्ती ॥
कोप्रियात्तनेनेति कामयानेकराणोत्पुट विनि
एमानयेत्तनेनेतिकराणोचज्ज विमानः विमोति
तेनेस्मिन्नेवताइतिस्वामी ॥ देदेवरयस्य २ ॥
नारदाद्याः सरधयः ॥ नारदाद्याः सरधिशेहेनो
चोते प्रायेनतुम्बुरुभरतपवेतादेप्रहणे नरस
धर्मेनारनराश्रुतिवक्तव्यमित्यार तदरातिनार
यहानारंपानीयेपितभ्यः सदरातिनारदः तथा
गमः नारंपानीयमित्युक्तं तत्पितभ्यः सदभ
नरातिनेनतेनामनारदेतिभविष्यति पकं १
स्मरिति स्मत्सुधमोदेवसभा ॥ शोभनोपमो
स्मामितिसुधमोपमोदनिच केवलारितिनका
ता सुधमोसुधमोमिवतोसकेशिकाविंधारको
विवेशेतिवासवदत्तायामावंतत्वेसमासोतोवि
रितित्वाइतिहत्वा यहा दातुभाभ्यामितिडापु अ
तत्रज्जीभोजीपिप्राप्तेशानोवज्जत्रीहेरितिप्रति
धः देवानोसभाइंदस्मस्थानरहेपिशावादिपु
छत्वारिति पकं १ ॥ पीयूषमस्तत्सुधा ॥
यतइतिपीयूषरितिसोत्रोधातः पीयतेइपन् न
प्रियतेनेनेत्तत्ते तनिरत्नाकिश्चेति अविच
मानेत्तत्सराणमनेनेतिस्वामी सुखेनधीयत
सुधा धेइपाने आतथोपसर्गइत्याडितिडीका
तस्तदकत्तंकर्मणोभावात् द्वितीयभावश
णस्यकारकाधिकारनिवृत्त्येतात्रस्मात्सु
दातिपुस्तातिशरीरमित्यपवाद्यतेताहापु मा

तितवत्सयनः ॥ वीणस्तस्य ३ ॥ मेराकिनी
वियङ्गेगासुनेदीस्वनेदीचिका ॥ मेरमकितीशो
लमस्याइतिमेरमकत्तवर्णमितिवासंराकिनी
श्रकऊटिलायोगतौणितिः खनेराकइत्तवज्जल
वचनान्नेदतेराकेमेराकानिचोतामिमेत्तस्यामे
राकिनीवियङ्गेगेतिउधातपायायण मेरनात्रः
सरसोक्तिमेराकिनीतित्तकोमुदी वियतोगा
वियङ्गेगा स्वःस्वर्गस्यनदीस्वर्णदीः वापकरणे
गिरिनद्यादीनामुपसंख्यानमितिपूर्वरीकाकाराः
वयंततत्रगिरिनदीवक्रनदीवक्रनितस्वेत्तदाह
रात्रयमेवदृष्टवत्तत्तेनस्वर्णदीत्तत्रपूर्वपदात्त
ज्ञायामितिनित्तमेवणत्तमितिकौमित्युक्तमेवप
श्रणमः यत्तपुरुषोत्तमेनस्वर्णदीत्तत्रपूर्वपदात्त
भाष्यत्तातुदाहतेतदमूलकात्तत्रस्वर्णेननज्जि
शिष्टेननज्ज इतिस्वर्णे कृतापकृतादीनामुपसं
ख्यानं कृतापकृतादीनांसमासानामुपसंख्या
नंकर्तव्यं प्रतिपादनं कार्यं तत्रैदंप्रतिपादनं वज्ज
लप्रहणमित्याहुवर्तते तेनकृतापकृतादयोपि
समासाभवेति कृतेवतदेकदेशस्येष्टस्यकारणा
त अथकृतेवतदेकदेशस्यनुमित्तस्यकरणा
त पवेभुक्तविभुक्तपीतविपीतगतप्रत्यागतमि
त्यादि केननज्जिशिष्टेनानज्जितस्यप्रपंचः त
यासमानाधिकरणाधिकारेशकपार्थिवादीना
मुपसंख्यानसुत्रपरलोपशुशकप्रधानः पा
थिवः शकपार्थिवः रवज्जमराट्वाकरणेषुव
स्वर्णदीतिनित्तणत्तदशनात् सुराणोदीचिकेव
सरदीचिका ॥ चत्वार्योकासंगगायाः ४ ॥ मे
रःसमेरुहेमात्रीरत्नसायःसुरालयः ॥ माति

मानेगच्छतिमाने मानेहोरिष्टेतिरुः इका
 श्रुतादेशः गुणः मेरुः मिनोतिरिपत्तुत्वात्
 तीषमेरुतिस्वामी सुश्रुतिकागर्थेइमहे
 त्व सुमेरुः सुमेभिरित्तनेनोत्तोपसमीनिहृति
 सर्वधरः हेमप्रधानोद्विहेमाद्रिः शाकपाथि
 दिः फूलोपेइतिदीधेः हेमोद्विरितिवा रत्नानि
 नावस्यरत्नसाधुः रत्नप्रधानः साधुरितिवा स
 णामालयः सुगलयः ॥ पंचकंसुमेरोः ५ ॥
 चैतेदेवतवः संदरः पारिजातकः संतानक
 हृत्तुपुसिवाहरिवंदने ॥ मंदतेमोदयति स
 दिस्तुतिमोदमदस्वप्रगतिपुडुत्तोमिमंदि
 दिभ्यश्चरित्पारनसंदरः मंदग्राधाराः स
 लत्वादितिश्रीधरः समुद्रपारेजातः पारिजा
 एपोदगदिः स्वायंकन पारिणः पारवतोहे
 तइतिस्वामी पारिजातोत्तत्वेनास्यस्तीत्
 श्रीश्रुतवृत्तपारिजातः समुद्रस्तत्रभवः इत्यु
 रिजातइत्यन्ये समुद्र तनोतिफलमिति त
 तेरुपमेखानमितिणः तननेतानः गोधस्य
 कानोः स्येतन्ये समुद्र तन्येतेपुष्पाणीस्ति
 तिश्रुतिकरणोर्वजितपरे कल्पः संकल्पइ
 ताफलकोहृत्तकल्पहृत्तः कल्पः संकल्पितो
 यंस्तस्यहृत्तइतिवने कल्पस्यायोहृत्तइति
 कल्पः संकल्पस्तस्यहृत्तः तन्यजनकसंबे
 त्व कल्पहृत्तइतिमाधवी चंद्रत्वात्तादय
 तिनेद्यादित्ताहृत्तः वंदनेहरेचंद्रनेहृत्तइ
 वरिशात्तादनेलीप्रोचवापसीत्युक्तेः हृत्तइ
 इत्युप ॥ पंचानादेवहृत्ताणामेकैकनाम
 ॥ सनत्कुमारोवैधात्रः ॥ हेमगोड्विहाम

रितिब्रह्मपयोधेरभसः तस्यक्रामारोपत्वंसन
 कुमारोदत्तादिः सनन्तित्यक्रमारइतिस्वामी
 विधात्रपत्तंवैधात्रः अण विस्मशिवप्रस्तावेका
 मदेवविनायकवदत्तंयोगस्यास्यवैद्यसंहिताप्र
 णीत्तत्वात् स्ववैद्यपयोधसन्निधोकथनमितिदी
 काकारः ॥ हेब्रह्मपुत्रस्य २ ॥ स्ववैद्यावधिनीस
 तो नामत्वावधिनीदत्तावधिनीयोवताबुभौ ॥
 स्वः स्वरोस्यवैद्योस्ववैद्यो वाडवाट्टिणीसंज्ञादप
 योगादधिनीतस्याः सतोश्चिनीसतो संज्ञावस
 यंस्त्रीउत्तरकुंरोप्रतासुइपातपस्यत्तासीत्युयोपि
 तत्संगमे ब्रह्मरंगद्वीपसमीपमगान्तवतयात्
 पुरुषीधयानिरस्तः सनातज्जासापुटद्वयेरेतोत्प
 षिचत् तत्रतोजाताविताश्चयंपवेग्रतोनामोत्प
 ऋवंतो इत्यन्येभ्योपिदृश्यतइतिडः द्वयोः संज्ञा
 दसोर्वद्वलमितिस्वत्वेनासतो यद्वा अतएव
 नासाभवत्तात्सत्यसाधुसतोतत्रसाधुरितियत्
 नमत्तोश्चसतोपुननेज्ज समसेनश्रुतपादित्या
 दिनानजः प्रकृतिभावइतिस्वामी होवाडवे
 योर्नामिकावितनामनिधानं अश्विनोजातावि
 ति नत्तत्रेभ्योवद्वलमितिर्लुक्लुक् तदितल
 कीतिदीधोल्लुक् अश्विनोनेतोऽस्वारी सदा
 रूढत्वादययोगादधिनीइतिस्वामी इत्यत
 त्तिपतोर्गानितिदसो सदंतो तस्यतत्त्वेपेदस्यवे
 त्ततः स्थायितंवेतिरुक् अश्विन्नाश्रपत्तमिति
 स्त्रीभेदकितिश्रुतिनेयोसर्वपवामीनित्यद्विव
 नोताश्रतएवाह तावुभाविति उभावित्याविडत्ता
 देकवचनाभावइतिस्वामी यद्यपिदेव्यातस्याम
 तायेतानासतोदस्यपववेतिमाकोडेयपराणं प

ग.
सु.
११

तेवयं हर्षप्रसूयेतौ नासत्पदस्ववर्णान्तेथीति
 वाक्यप्रमाणे उत्पलिन्यां च वैवस्वतो मनुजो मय
 वयमनायमौ न सत्पदस्वरेवताः पदमेतायो
 सताः इति व्यादिति भेदः तथाप्यनयोरेकात्मा
 त्वात्समानसर्वप्रकारत्वाच्चाभेदोपि यथाभावे
 उभावेतौ न सोमहो नासत्पदविति तेमतिः तथा
 ये अनुसत्पदसत्पदमयदस्वयोः सतौ इति यादौ
 नासत्पदप्रवागदस्वोपिवर्तते तदानीत्पदिवचने
 तता नत्वेकवर्तिः यच्च न तात्पर्यप्रतिपत्तिरस्ति
 नासत्पदकस्मिन्नासत्पदवद्भावेण वदवचने
 चापि तवद्वत्त्वे कस्मिन्नापि वदवचने भवतीति
 ज्ञापकात् तेन गुरुष्वित्यप्यत्र भवतीति कौमु
 यमजत्वाद्द्वित्वमित्यन्ये तथा च भागुरिः नासत्
 दस्वोयमत्तावार्थनोयमार्थविति एकत्वमपि दीप
 मानंततः शूलमष्टीस्वविपुलं दृढमिति भावे
 क्रैः ॥ पदार्थिनी सतयोः १ ॥ म्रियं वद्वत्
 रसः स्ववैश्या उर्वशी मुखाः ॥ अस्मरस इति
 मेव व्युत्पत्तिरिति वद्वत्त्वैव प्रायेण प्रयो
 दशेनादित्युक्तमेकवचनेपि चयोद्वितीयाः
 पौष्करसादेरिति वक्तव्यमित्यत्र वासनेनास्म
 त्पदाह तत्तावत् म्रियं वद्वत् अस्मरसः स्यादेकत्वे
 वसाश्रपीति शब्दानां वाच्यं भूयान्त्ववद्वत्
 इवाप्यपदसंज्ञं नृत्तं तिते तशयनीयगतस्य
 निनः ऊलवर्णविरागादस्मरार्थाधितपाद्यं
 न्यसितप्रयोगः स्वः स्वर्गस्य वैश्या स्ववैश्या
 न्मद्वत्तेर्वैदिकमयतेव शीकरेति वा वशत्
 तावच्च गौरादित्वाङ्गीप्ठ सपोदरादित्वाङ्का
 लोपः कुड् अश्रुतेषां प्रीतिनां नागयानां नभः

[illegible]

पदा

श.
मु.
२५

तवा इति शब्दाणां वः शृंगारप्रकाशे हाहाहाहा
योरवयवत्वमुक्तं हे देवमायनविशेषम् ॥ २ ॥
वैद्यानरो वीरुवीति होत्रो धने जयः कृपीटयो
लनो जातवेदास्तनूपात् बर्हिः शुष्मा कृसाव
रो विक्लेशतपुधुधः आश्रयाशो हृद्भुजः कृसा
पावको नलः रोहिताद्यो वायुसावः शिवावा
शुर्लाः हिरण्यरेता इतभुदहनो ह्यवाहनः
समाविदे मुताः शुक्रः विभ्राजविभावसः शु
रपितं ॥ अंगत्सधे गच्छति इत्यग्निः अगिरति
गिरात्यर्थः अग्नेर्नलोपश्रुतिविद्यानरस्यापत्ये
नरः विहादिवा दत्र वज्रत्वे लुकि विद्यानरः वज्र
ह्यमिति वक्रिः बर्हिश्चिक्कयडुमाहा इति इति
वीतिरशन होत्रं हविरस्येति वीति होत्रः वीति
नस्येति वा वीति प्रतनुकोत्पवसादनेकमेति
न वीतयोद्या होत्रं हवमस्येत्तागमः इति तस्मा
मी धर्नामिच्छेदुताशनादिति धात्वा नामनेका
इने जयतीति यथेष्टं धातीति धने जयः सस्ये
यवत् साधनेति तवाना यती कृतवान् ततो
मभिलष्यत इत्यागम इति वा धर्नामिच्छेदुताश
दित्यागमात् कृपीटमुदरे जल इति रत्नकोष
पीठं तलं यो निरुत्य त्रिस्थानमस्येति कृपीट
निः अश्रोत्रिर्ब्रह्मतः तत्र मश्रमनो लोहमुक्ति
मिति नुः कृपीटस्योभसो यो निधे मत्तत्वात्
अश्रोत्राश्राप्ता इतिः सस्यगतिमहिः ज्वलतो
ज्वलनः ताक्षी लोहं चक्रमेत्तादिनायकं ता
वेदास्त्वदर्थे हि तातवेदास्ततो अमिरतिभारते
तेवेतीति गतिकारकयोः सर्वप्रकर्तस्व
चेत्यमि तातवेदाप्रसाजातवेदाः एषोदराति

त्सात इति त्रयोमुदी तनोरोणादिकथं तनूः न
पादिति त्रये निपातितः अतरे धने विनात्तामपि
तन्वाः शरीरेन पातनेन पातीति निपातनात् तन्वा
नपात् रत्नामस्येति कलिगः तनूनुपात्तातः श
स्येत्त इत्येके तनूनुपात् तनूनुपात्तो आगमशा
सनानि तन्वा नुसभावतो तदन्त्यः तनूनुपा
तयति देहवत्ति त्वादि तितस्वामी तन्वायेनेपाति
इति तनूनुपेत्तादितदतीति रीत इति त्रयमरा
मदीका इहतीति हे देवलोपश्रुतिरस्य बर्हिः सो
तः उल्लिगः बर्हिः कृत्वा हृद्भुजं वीति होत्रो धने जयः
इत्यमरमालाः शुष्मा देपादात् महस्वामी त्पाह
बर्हिः शुष्मेति यत्तमस्येनामवर्हे ते बर्हिर्बर्हिः
त्वादेवाः बर्हिर्देभः शुष्मबलमस्येति यथा अक्रो
वैद्यानरो बर्हिर्बर्हिः शुष्मा तनूनुपात् इति शब्दा
लोवात् इति कौमुदीकारस्तु शब्दाणां वादे बर्हिः सो
तः बर्हिर्देतः शुष्मेति नोतः स्थामात्पाह शोषय
चालमिति शुष्मेति जेतादन्ते भोपीति मनिन सो
ता सर्वकत्वात्तृणाः शुष्मानोतः शुष्मत्पनेनेति
तस्मात् शुष्मा ईण प्रणयनामिसेस्तुत इति मा
यः अर्धिसि विश्रुधः किरिति मन् शुष्मा प्रि
त्पादावदेतोपि कृत्वा धूमोवर्त्मास्येति कृसाव
त्मीनोतः शोचीषिज्वालाः केशा इवा स्येति शोचि
क्लेशः नित्यं समासेन त्रपदस्येति घत्वे उघः प्र
भाते संधामिति विद्यः उघसि संधायो बुधते प्र
काशते उघधुधः इगुपधत्वात्कः अहरीनोप
त्पादि सभययानवोरो होवेति यवस्थितविताया
नित्यं आश्रयमाधारमश्रातीत्याश्रयः अशोरेत
त्याश्रयः आधारस्तमश्रातीत्याश्रय इति तस्वामी

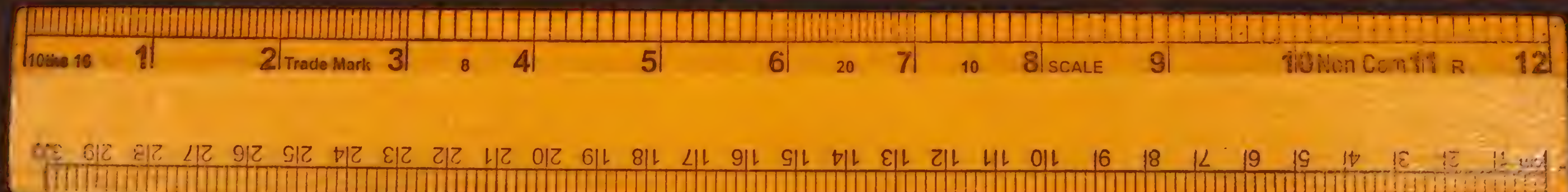
29

तत्पथोऽमेतन्नम दाम्यतीति दमुना रतिस्वा
 मी दमुना रतिदीर्घमधोपि दमुनाः दमुनाः प्रा
 चीनवर्द्धिश्चिवर्द्धिष्वातिनामनिधानात् शोभ
 यतीति श्रुः अर्जुनेत्यादिना निपातः श्रुः रेतो
 स्यातीति त्वर्वाविश्रुः रतिस्वामी चित्राविचि
 त्ताभा नुवोस्येति चित्रा नुः वैचित्र्येति चित्रा
 चिंघंभेदात् अत्र सर्वप्रकारातिन एतत् त्रिभूदेरा
 कृतिगणत्वात् विभाप्रभासैव वसुधनमस्य विभा
 वसुः विशेषेण भोतीव सवोरश्मयोस्येति कौमुदी
 शोचयति शोध्यतीति श्रुः श्रुः शोके अंतर्भावि
 तन्यथात् सर्वधातुभ्यश्च अर्पोपि तमिव दहक
 त्वादीप्यते बाहुलकादल्गपि सौत्रिणो गोरपो
 पितृनिधानः शर्वरीनयेत् रतिप्रयोगात् ॥ च
 तस्मिन्नामान्यगोः ३ ॥ और्वेत् वाडवो वड
 वानलः ॥ उर्वेत्परेपरपत्तमोर्वः विदित्पोजोव
 डत्वेत्कि उर्वेत्पारि वरुणभयान्मात्राकुर्वो गो
 पितृत्वादित्यन्यदतिस्वामी उर्वेत्किला योजिन
 पुत्रार्थिना कुरुर्मयितः तत्र ज्वाला मयः पुरुषो जा
 तस्तस्य वसुद्वयार्थार्थी रतिश्रुतिः अयमे
 व वडवा सखभवत्वात् वाडवः भावार्थेण वडवा
 नलदत्ताधारथेयलत्ताः सखेधः ॥ और्वेद्वि
 यं वडवाग्नेः ३ ॥ वज्रेन्द्रेयो ज्वाला कीलावर्चिर्ह
 ति शिखासिंघा ॥ ज्वालतीति ज्वालः ज्वलति क
 संतोभोपाः सियोज्वाला कीलवंधे कीलति वभा
 ति गंतं नरदाति कीलः इगुपधत्वात् सियोज्वा
 ला अर्चते चिः अर्चयताये अर्चिश्चिह्नस्य पिच्छा
 दिच्छंदिभ्य इति रितीति अर्चिः माता इति लिट्
 नापि रत्ननिधमेनिका किं चिश्चिह्नं पुरं प्रीति प्रीति

रा.
सु.
३०

विषये वाचस्पतिः स्त्रियामित्यविगतिभिः संवत्सरा
स्त्रीत्वविषयः प्रायिकं ज्वालाभासोनपुंस्यविगति
नानायेस्त्रीत्वकथनात् हिनोतीतस्तोगक
तिहेतिः दिगतो कुतिर्धातुस्यतिहृत्कीतेय
निपातिताः क्रिनेतः शीः इति शीः किडुस्व
खः शिखा अत्रकेविदाः प्रक्रमादक्रेलाभेव
रितिनियमायं ज्वालादिपंचकमये ५ ॥ ज्वाला
नोत्पस्येति तदयं ज्वालाभासोनपुंस्यविगति
नायेदीप्तिमात्रेणदात् हेतिः स्यादाकथज्वाला
येतेतः स्योषति इति हेतेः स्येतेतजतिवदये
त अन्येज्वालाकील्योनियमायेतिर्दासत्या
तरप्यमत् शिखाग्रपिर्वक्रिमात्रहेतेः शिखा
लावक्रिदालांगलकप्रमात्रक इति कोषद
त वयंतदमः पचेकवाचकानि अविषयः वक्रि
तितनेतोमात्रवाचिकाप्यविशिष्टेणाप्रयत्ने
तेते पातृविगोरिकइत्येतत्स्वचनायेति ॥
प्रिशिखायाः ५ ॥ त्रिभुस्फुलिगोप्रिकणः ॥
तास्फुत्कारेणालिगतिगच्छतिस्फुलिगः लिगि
येः अचुपघोटरादित्वात्तलोपोरुस्वचुस्फुलेभो
स्फुलिगच्छतिखचु सर्वदिशुस्फुलिगः त्रिभि
स्फुलिगतवेतेस्फुलिगाग्रगादिपादात्रोपु
गवत् अग्रेः कणोप्रिकणः ॥ देग्रप्रिकणका
३ ॥ संतापः संत्वरसमो ॥ संतापनेसंताप
त्र संत्वरयतीति संत्वरः अचु समोसमायेस
लिगो ॥ देसंतापस्य ३ ॥ धर्मराजः पितृप
मवेतीपरीतगहृ कृतोतोयमुनाप्राताशमनो
राद्यमः कालोदंडधरः आडदेवोवैवस्वतोतव
प्रेताधिपः पाशहस्तः केनाशोस्त्वरकंतः ॥

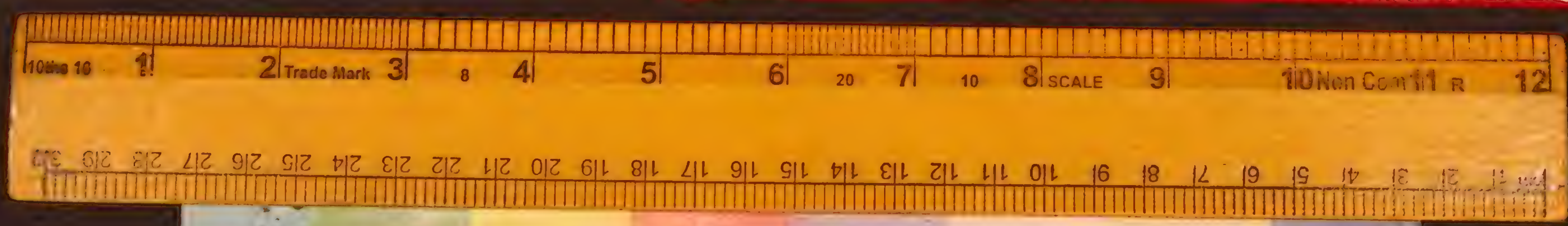
यपराधदेहाधानाडमोस्यास्तीति धर्मराजोरा
जावेति धर्मप्रधानोवागताधर्मराजः तच्च धर्मस्य
राजीति तस्वामी पितृणांकविधानलादीनोपतिः
पितृपतिः शत्रुमित्रयोः समं वृत्तिं तं शीलमस्य
तिसमवेतीणानिः परेतादतास्तेपराजइति म
त्सुदिषेणादिनाकिप्र परेतगहृ जोतः कृतोतो
विनाशोनेन कृतोतः निष्टेति पूर्वनिपातः यमु
नायातयाप्राताअदंताः शमयतीति शमेणता
तल्लुः यमात्तत्प्रभृतयोस्यकिंकराः तेपराज
तइतियमराहृ पूर्ववत् यमेनसेयमेनराजतइ
तिस्वामी यमयतीतियमः यमयोगाद्वा कलते
प्राणिनोधर्मोधर्मोवितिकालः कलसेखानेभो
वादितात् वज्रलवचनात्तवज्र कलयत्पापुरि
तितस्वामी कालाधस्यदेडस्यधरोदंडधरः अ
चु आडपितृक्रियातदेशभारित्वात्पितृपतिता
हाआडदेवः विवस्वतोपत्यं वैवस्वतः अण अने
करोत्यंतकः तत्करोतिणिजेतातएवल् ॥ चतुदे
शयमस्य १५ ॥ राक्षसः कोणपः क्रव्यात्क्रव्याहो
सुग्रामरः रात्रिचरोरात्रिवरः कपुरोनिकषात्मजः
यातधानः एणतनोनेनतीयातगत्सी ॥ राक्ष
सइति भीमत्वात्तरत्तस्यस्मादिति रत्तः रत्तपाल
नेसुन् प्रजायानिरत्तसाः स्वायिकाः प्रकृतितो
लिगवचनात्पतिवतेतेपीतिपुंस्वकाणपः शवः त
इत्तलोशीलमस्येति कोणपः शीलमित्यण कण
पमजीतिशेषेणतकोमुदी कणपारलोमातात
स्याग्रपत्यमित्यन्ये क्रव्यामंतीतिक्रव्यात् क्रव्येचे
तिविहृ क्रव्यादइतिमोस्वाचककृतविकृतश
हृउपपदेग्रदेः कर्मण्यण एघोटरादित्वात्क्रव्येचे

रा.
मु.
३२

तिवित्वात् कृतविकृतशब्दस्य क्रयादौ
अदोनत्र इति सूत्रेण सप्तविधना प्राप्तिरिति
वृत्त्यर्थमिति न्यासः कौमुदीकारादयस्तु सप्त
द्विजात क्रयाभावे कृतविकृतयकृन्तोऽसंभूत
क्रयादः ग्रामांसंभूतस्य क्रयादः ग्रामांसंभूत
लात्क्रयादिति ग्रामाप्रमाप्रमादः नैन्तः क
रः क्रयात्क्रयादः अस्वपग्रामर इति शास्त्रात्
सागवज्ञादौ अविशेषेणैव निवेधादिति हृद्वे
सोयंवेद्रेकलं कौहृद्वेद्रेकस्य प्रतिबंधानशेषात्
ह्याणवपवरत्तः पर्यायेहावेतौ पाठित्वापुनः
ध्यायेमहात्रकाणादौ वस्यात् क्रयादमसंभूत
क्रयादः कृतविकृतयकृन्तोऽसंभूतयत्तद
क्तैः तस्माद्वात्सल्य इति इपेण द्वेपतेसेनेसा
न्येन यौगिकत्वे तज्यादित्यनवस्येत्याहुः ॥
रक्तं पिबति अस्वपः सदेतः न अयति क्रयात्
अपरातिपवाद्यदिशतालव्योपि गोवधेनीयोणा
हृत्तः स्वगशीधोरित्युपसंख्यानात् अत्राप
त्रगापोहगिति न भवति अत्राणात्याशरः अत्र
योतालव्यश्चः अशिर इति पाठे अशोर्लोभेति
च अशिरौ हृद्वेः शंऊः क्रयादौ सपग्रामरः
संसागवृत्तः रात्रौ वरतीति रात्रिवरः चरेष्टः
कृतविभाषेति पदेर्मासमिति रात्रिवरः कबुतो
न कबुर्गदिसायामित्यतो मद्रादयश्चेति निपा
नात् ऊरुविवाकर इति वाचपादः नैन्तः क
क्रयात्कबुतो यात्ररात्सी इति शास्त्राण्यः अ
गृह्यहृद्वेवृत्तित्वात् हृद्वे निकषारत्तमोसात्
त्तजत्तत् निकषात्तजः पशुधेन्यः यात्रसेनो
तीति यात्रधानः अत्रस्यादिः कतिमनिजनि

यादिभ्यश्चेति तः यात्ररधं कीदिति आशवरत्वा
मीधाजः कृतविकृतयकृन्तोऽसंभूतयत्तद
लात्क्रयादिति प्रमातिस्वजातिपोषकत्वादिति या
इति यातनानिधीयेतेस्मिन्निति कौमुदी जातक
दाविदं प्रमापधनमस्येति च वर्गादिरपीति यात्र
धाना इति प्रमापधनमः भद्रमेगलादिवदिरुदलः
लायापणजनः निन्तः पादिशि भवो विद्यमानः
शेषेण तरुपत्तत्वात् नैन्तः यातयति व्ययति
यात्ररत्तः सर्ववत्तदेकौवे ॥ पंचदशरात्तस्य ॥
॥ प्रवेता इति ॥ प्रवेतावरुणः पाशीयादसंयति
रप्यतिः ॥ प्रवेतयति प्रवेतः अत्र च वरुणात्तिते
देवावरुणश्च वरुणिनो यतो वैवरुणः प्रोक्तस्तस्मा
त्सवरुणः स्तत इति मास्वपराणं ह्याणेतैः कवु
दादिभ्यश्चेत्तरत्रित्तरन् त्रियत्त इति वरुणः ना
गपाशयो गात्पाशी नातः यादसंजलजेतनोप
तिः तत्पुरुषे कृतीत्यल्लु लुकित्त यादः पति
रपि अयोपतिः अय्यतिः अल्लुकि अयोपतिरपि ॥
पंचवरुणस्य ५ ॥ असन इति ॥ असनः स्यशे
नो वाक्यमातरिद्यासरागतिः सुषट्शो गोधवहो
गोधवाहानिलाश्रमाः समीरमारुतमरुजगत्या
णसमीरणाः नभस्वहातपवनपवमानप्रभेज
नाः ॥ अस्मत्पनेन असनः असप्राणनेत्युह
स्पशति स्यशेनः स्पशसे स्यशेन्यः वज्रलमन्यत्रा
पीत्योणादि कौफात्तित्सर्वानेदः वाक्यवागतिगो
धनयोः कवापातिमीत्युलीमातरितिसप्रस्येतप्रति
इपके ब्रह्माणामतत्र अतिवधेतेमातरिद्या यो
किलगर्भस्य पवशक्रेण नोपेकाशद्भागः कृतः अत्र
ह्यनिन्तादौ निपातितः नातः सदागमनात् सदाग

तिः एषन्तगभेदः सइवापिंगलोत्थाद्यः एषत्
 नृपन्तमध्यः वाक्यवैहङ्गस्तथाहोतइत्तागमा
 एषन्तगइवाद्योस्योतिस्वामी एषन्तमुक्ता
 द्योस्योत्तनो गंधस्यबहोगंधबहः अकंदइत्तप
 दात् सोपपदोभवतिविप्रतिषेधेनेत्यस्यप्रा
 त्वात्पवाद्यच्च बहइत्तवाव्युत्पाद्यपश्चाद्भेदेन
 मासोवागंधबहः कर्मणोऽप्यनिलः उक्तपव
 युगच्छतिअन्यत्रापीतिदः आशुगः सम्यगीर
 च्छतिसमीरः शीरगतौश्च सम्यगीरयतिप्रेर
 तिइति कौमुदी श्रियेतेः नेनक्रडेवमृगोरुति
 तत्सरुत्त मरुतः असनः प्राणः समीरोमरु
 जगदिति संसारार्णवात् सरुतोऽपि अतपवज
 तप्राणोऽप्यगिति तत्रडुतिगमित्तोतीनोदे
 तिर्किपदिद्वेगमः क्वावितिमलोपेतकिजग
 तगतोयदावर्तमानेऽप्यत महत्तजगत शी
 हेतत्राप्रि नभोस्थान्तीतिमतप नभस्वान्
 मोमत्वर्थेइतिभसंज्ञापदत्वबाधनात् ननत्
 हिनभः स्वामी उशाचवाक्यप्राणो शब्दाका
 लानांवाक्यरीस्तथाकृतइतिवातीतिवागत
 हिमिस्मृताणीवामिदमिदस्यैवोत्पत्तिनिवा
 वज्जलकात् वासस्तिरितिप्रत्ययेनवाति
 सरुत्वात् असनः पवनोमरुत्त मरुतोमारु
 लः नभस्वान् त्रिप्राणवातिशुषिणोनयदे
 न इतिसाहसान्काः पुनातिजगत्पवनः वा
 मन्त्रापीतिकचपवमानः एह्यजोशान
 नेमृक् प्रक्रएमुच्चितंभनक्तिप्रभंगनः ल
 विशतिवातस्य १० ॥ प्राणपानसमानोदा
 व्यानाः प्रेचवायवाः शरीरस्थान्मे ॥ हृति

गोमुदेषानः समानोनीमिसंस्थितः उद्यनः कंद
 देशस्थोद्यनः सर्वशरीरगः अत्र प्रवेशनेत्तु वायु
 त्सर्गोर्न विपाचने भाषणादिनिमेषादितद्यापागः
 क्रमादमी ॥ प्रायः पसर्गोत्त यथा प्रसरणेनोपस
 रणेन समं तादृर्धनव्याप्यावग्रहित्यनेन च जिग्रहि
 तैरिति एतत् पवमपानादयः ॥ देहस्थपंचवायुनो
 एयकृएयकृ १ ॥ रंहितरसीतरयः स्पष्टः जवः ॥
 वायुधर्मत्वेन वायुप्रस्तावे रंहपववकारस्तप्राप्ता
 दिक इति प्ररुषोत्तमगोवर्धनौ रचिधात्तोत्त्वसुन्
 नेष्यते रंहिगतावित्यतो मुनिसिद्धे रवेवस्त्रिति
 निगसाथैरमेष्टेति त्रुणादिति तरत्पनेन तरतेर
 मुन् तरः सीणात्पनेन रीगतिरीषणयोः परचुरयः
 स्पष्टतेनेन स्पष्टः स्पष्टो जव इति निपातितः जवने
 जवः जसौ त्रिधातुः लटो रविष्यत् वेतः गजवतीत्र
 ह्याचमृरिति रचौ ॥ पंचवेगस्य ५ ॥ अथ शीघ्रं
 त्वरितं लक्ष्मिप्रसरेदुतं सत्वरंचपलं तर्णमवि
 लम्बितमाशुच ॥ रंहग्रादयः सवेगगतिवचनाः
 शीघ्रादयस्तथैव वचनाः पतावता एयद्विदेशः
 अतपवशीघ्रेपवतीति प्रयोगो भवति न तत्र तवंपव
 तीति शिञ्चति व्याप्नोति शीघ्रादयश्चेति शिञ्चोरक
 शीघ्रेत्वरस्तत्वरितं रूपि अम त्वर संकष ग्राम्
 नामिति वा इह लंघ्यते स्मलक लचिशोषणे ल
 चिवद्यो लोपश्चेति ऊर्णलोपः लिपति लिप्रं लिपेः
 स्फायो उंचीत्यादिनारक अरमिति अगतौ अमत्वा
 डलकात् लीवत्वे अरमव्ययमिति त्वामी डतमि
 ति डगतौ भावेकः सह त्वरया वर्तते सत्वरं उपम
 रीयांगतौ चुपोदश्चोपधाया इति काले चमलम्
 तर्णमिति त्वरेत्यादिना चेत्तद् रघभ्यां णो न इति

एतत्तु विलम्बतेभावेकः नञसमासः अविनिश्चयः ॥
अशुभाशौक्यपातितीर्णादिनाउपश्रुत्य ॥
कादशशीघ्रम् ॥ सततानुरताश्रोतवितता
रतानिशो नित्यानवरताजस्रमपि ॥ सहागति
संगेनसततादीनाह सततइति संतनोतेभावे
अनुसिकलोपः समोवाहिततयोरिति विकल्पेन
सोमलोपोसतते पदेसंततं आहृष्टवोरिति विना
तेतेतथासंकीर्णोपश्रुत्यविरतवतयः इतिवत्
अविद्यमानमारतमस्मिन्नित्यनारते अश्रोतमि
अमुपसिखितेवभावेकः अनुनासिकस्येता
नादीर्घः नास्तिविरामोस्येताविरते निशायाया
न्यत्वमुपचारात् तद्वदितमनिशो नास्तिनिशा
येव्यानच्छेदकः कालोस्येतानिशमितितसर्वो
नियत्यमितितसर्वोनेहः नियत्यमितिनियते
मित्यर्थेनियतायां निशायात् इत्यु अनावरत
वरते नञस्यत्वतसं नञहिंसायामदेत्यः ना
पीत्यादिनारः सततमजस्रशब्दायावापिनित
यायोक्तः शब्दभीत्यानित्यतामसततमजस्र
मितिसातयेइत्यध्यप्रकरणेप्रापशलेः ॥
वनिर्नंतरक्रियाकरास्य ॥ अयातिशयोक्त्य
अतिवेलभ्यशक्त्योतिमात्रेहाहनिर्भरे तीक्ष्ण
तनितोतानिगाढवादृढानिव ॥ सतता
ययोरयंभेदः सततंक्रियांतरैरवधानेअति
यः क्रियायावृत्तिः पोतः पुण्यमितियावत् अ
श्रोतेनयत्यनेनातिशयः अतिपक्वत शोभ्य
भरः पुण्यता भृभरणोऽदोषं अन्तोपसतो
दृष्ट्यर्थनिर्भरः अतिक्रान्तेवीलांमयीदंअति
अत्यादयः क्रान्तायर्थेद्वितीयर्थेति समासः

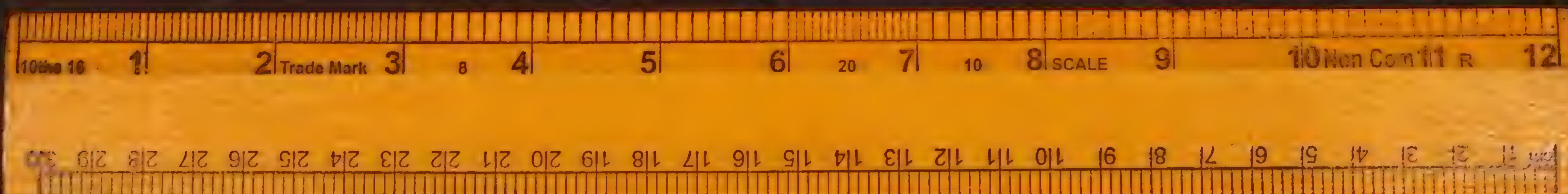
अः शुभ्रधः पतनेधातुनामकार्यत्वात् तत्
शतेतिश्रोतेइत्युपधत्वात् कः भृशशतलये
द्योनिर्वृत्तिविषयोवातमतिक्रान्तमत्यर्थमेवमति
मात्रं उद्गाहतेस्मउद्गाहं ग्राहविलोडने कृत्वधत्वा
एतच्छलोपदीर्घत्वानि तीव्रतीतितीव्र तीव्रस्यो
स्येवाहलकात् स्फापीत्यादिनारक अस्वेइत्य
वबहुलवचनात् तितनिशानैग्रतोपिरन् दी
द्येत्वेनकारस्यवकारइत्युणादौ एकः अतोनि
श्रितोत्रेतिपक्वते नित्यमित्यस्मिन्नितोते तस्य
कांतायोक्तः दीर्घः गाडमुद्गाहवत् गाढमिति
कृत्वं स्वोत्पद्यतेत्यत्रनिपातितं दृढं च दृढं
स्पृलवयोरितिनिपातितं यथा ज्ञेयानाम्
अधिकं वतसतवाटइत्युपगमार्थेइति श्रीभो
क्तावयमाह ॥ चतुर्दशतिशयस्य ॥ १५ ॥ श्री
वैशीज्जादिसत्त्वेस्मात्रिषेधोभेदगमित्यत्र ॥ ज
वादीनोशीज्जादीनोवापरेभेदमाह श्रीवदत्पादि
शीज्जादिदृढपद्येत्तंक्रियाविशेषणभेदइत्येव
तेमानंस्त्रीवेनपुंसकालिगेवर्तते यत्रपद्येमध्ये
सत्त्वगामिततिपुवाचालिगमित्यर्थः यथाशो
द्येत्तद्वेति सततंभुंक्तेइत्यगामिपुयथाशीघ्रः का
लः श्रीज्जातगशीज्जोभृत्तः श्रीज्जं वयस्येति अन्त
त्वाह अतिशयभरोवर्तयित्वापतयोनिर्भरेव
सत्त्ववचनत्वेपिपुलिगेननिर्देशात् चजंतोत्तवः
पुंस्वीतिवचनांताद्युपेक्षमेवानयोः तथाचरभ
सः गाढेकोतनितोतानिपुमानतिशयोभरइति
यस्यतिशयेपचतीतिप्रयोगस्तत्क्रियाविशेषणक
लिगत्वाह तत्रसत्त्वगामिनः श्रीज्जापद्योया आशु
शब्दरहिताः सततपद्योयाः अतिशयजस्वरहिताः

रा.
सु.
३५

अतिशयशुद्धवर्तेनमस्यपयक तथाकालि
सः मेरुमेतमरुदाशुवाहनः इत्यतश्चाशुश
पित्रिषिति अन्येपवानिशहस्यापित्रिलिंगता
पिमन्यतइतिसर्वधरः कविज्ञेयगामीतिपा
तत्रभेद्यगामीविशेषगामीत्यर्थः ॥ १ ॥ ऊ
स्वास्वकसखोयत्तगङ्गयकेचरः मनुष्यधर्म
नदीराजराजोधनाधिपः किन्नरेशोवैश्रवण
लक्ष्मणनरवाहनः यत्कैकपिंगडविडश्रीदण्ड
नेचरः ॥ त्रिवरणोष्टदंष्ट्रोत्ततोयमतः ऊ
वीरंशरीरमस्येतिऊवेरः ऊष्टित्वेनऊक्तिरहे
नऊवेरइतिस्वामी कृत्स्नायौकितिशब्दोयवी
रीरमुच्यते ऊवेरःऊशरीरत्वाज्जातेनेवमो
इतिवाक्यपराणं अथवा ऊविद्यादनेऊवेनले
ष्टेत्तरऊनलोपः ऊवेरोधनव्यादकोधनरत्न
इत्यर्थः अस्वकसखाअस्वकसखादव्य
गह यमगाइवत गुह्यकानामीश्वरः गुह्यके
मनुष्यस्यैवप्राचारःशमश्रुलत्वादिकौस्येतिम
प्यधर्मो मप्रसुपमानेत्पारिनासमासः धर्मो
निचु केवलादित्यनिचु धनेत्यनेरत्ततीति
रः हेरु त्रैलोक्यलनेकः राजानोयत्तास्तेषां
तिराजराजःतच्चयत्तेचंद्रेचरात्तास्परितिति
शेषः धनानामधिपोधनाधिपः किन्नराणां
किन्नरीशः पुलस्तपुत्रोविश्रवाः तस्यापत्यं
वणाःतालवामध्यः शिवादिभ्योणितात्रविश्र
रवाणवितिपाटात् विश्रवाणदेशेणचपुल
पत्यंमोत्रवापोल्लभः गमोदिभ्योयण वज्र
ऊ पुलस्तयः रुद्रतनयऊक्तिशिवकावाह
नरवाहनः वाहनमादितादितिनणत्वमनादि

वाचित्वात् नापिपूर्वपदात् संज्ञायामितिणत्वंतथा
हेराकृतिगाणत्वात्तयत्ता पूर्वमुक्तः इलत्तमीमल्लो
तिव्याप्रोतीतितस्वामी गौरीनिरीतलोतत्रभावा
हामेवत्तपिनहेरुज्ञानयातत्विगिमीवहेदेव्या
हृत्तमस्येकपिंगः अतएवभाग्रिणहृदयत्तउक्तः
इलविलापुहृत्तभायोस्यपितामहीतस्याग्रपत्य
मापतनादपत्यमापतनादपत्यमितिकृत्वाए अ
हृद्भाभ्योनरीमानुषीभ्यइतिअण इडिविडाभाताग्र
स्येतित्योत्तरादितादीणचेडविडः इलयोरेकत्वस्म
रणदेलविलोपीतितस्वामी धनदवत्तश्रीदः पु
णपतनायत्तास्तेषामीश्वरः पुणपजनेश्वरः ॥ सप्त
दशऊवेरस्य १७ ॥ अस्योद्यानेचैत्ररथः ॥ अस्म
तिप्रत्येकमन्वीयते तद्येत्तस्मिन्नित्यद्याने चित्र
रथेननिहत्तचैत्ररथमित्याणि ॥ चैत्ररथइत्येकं १
॥ पुत्रस्तनउरुवरः ॥ पुत्रस्तनलःरुवरोपुगो
धरोस्येतिनलरुवरः पुत्रस्तनलरुवरइतिशब्दा
लोकादयोपिपुत्रोत्तनलरुवराविति त्रिकोडशेषे
लंगवेष्टपकं १ ॥ कैलासस्थानं ॥ कैलीनांस
मृदःकैलासं आगतेनास्यतेत्रकैलासः आसउप
वेशनेइलयेति अधिकरणेचत्र यद्वाकैलिःप्रयो
जनमस्येतिकैलः आस्यतेत्रासःकैलासश्चासःवा
सश्चेतिरुससर्पवन्नित्तममासः कंजलमिलाभृ
मिःकैलयोर्जलभृम्योराते कंजलेलामोलसन
मस्यवाकैलासः स्फटिकःतस्यायंकैलासोद्वि
तितस्वामी पकं १ ॥ अलकाएः ॥ अलंतिभृ
वयत्तलका अलः भृषणपयोनिनिवारणेपु
त्तन शिल्पिसंज्ञयोःअपूर्वस्यापीतिकुन् न
यास्योरितियोगविभागात् प्रत्ययस्यात्कादि

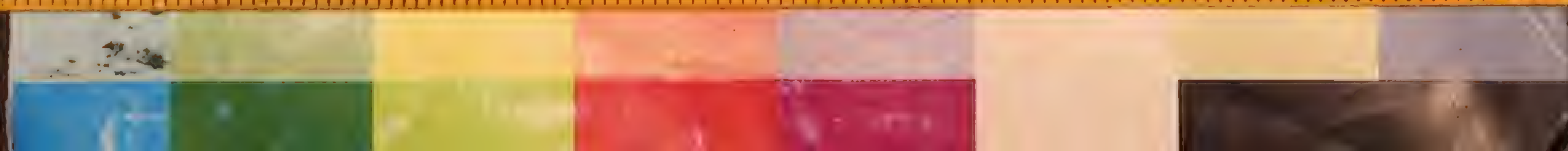
तिनेवेतिप्रकारित्वात्रैवेतिस्वामी बाहलकात्रै
त्वेइतित्रिकौमुदी एकं ॥ विमानेत्तुपुष्पकं ॥
विमानेत्तुपुष्पविकसनेकत्तुपुष्पकं इवेतिप्रक्रितौ
कत्रितितस्वामी विमानेत्तुपुष्पकोसीनगरीत्व
काप्रभेतित्रिशब्दानांवात् ॥ पुस्तकमित्येकं ॥ वि
विन्नरः अथपुस्तकात्कृत्तितोनरोवाकिन्नरः वि
त्वेपइतिसमासः एवंकिंपुरुषोपि कृत्ताचकस्य
न्नरमुवाः अकायत्वात् कस्यचिदथपुस्तकन्नरशब्द
रत्वादितित्रिकौमुदी तत्रंगस्येववदनमस्येतित्रिवे
वदनः मयतेइतिमयुः इमिन्नप्रत्येपणे भस्म
इत्वरिसरितनिधनिमित्तमितिभ्यतरितितः म
नातिमित्तोतिदीजाल्पिवेत्तात्वेवद्वचनान्नम
ति इत्यणदित्तिः केचित्तप्यदितेनामवत्त
येमन्येतेतदकृत्तमन्यत्रापिसर्वत्रपर्योयदशो
त् ॥ चत्वारिकिन्नरस्य ध ॥ निधिनोशेवधिः
॥ नियतेधीयतेनिधिः धात्रः किं शेषेष्वेव
शेषेमेवमेवने तत्रतालव्यादेर्गोशुहलइत्य
त्ययेशेवाधीयतेः त्रैतिकि बाहलकत्वादापो
स्वत्तेशेवाधितालव्यादिः शेषकल्पाणे श्रवधि
तिशेवाधितितरातदेवः शेषः श्येतोशरभः
शरुः शफशीमीशेवाधिः श्यामइतितालव्या
कुम्भविवेकात् केचित्तुशेषधातोः किरित्ताङ्
अतपवधातोः पचाद्याविशेवान् ददातिशेवाधि
बाहलकत्वात्कर्तरिकिरितित्तुसर्वानेदः शेव
मेवेम्याध्यधनेधीयतेत्रैतिस्वामी ॥ देसामा
निधेः २॥ भेदः शाखपद्मादयोनिधेः ॥ पद्म
लादयोनिधेर्भेदः ॥ उक्तंच पद्मादित्ये

प्रमः शतः मकरकक्ष्यो मुकुटकुटीलाञ्च
खर्वचनिधयो नव ॥ इति शब्दाणां वादयः पुनः
एतत्तथा यथा मार्कादेयपुणो खर्वइति द्वित्वा
वष्टावेवोक्ताः निधिविशेषाणां पथकपथक ॥
इति स्वर्गविवरणं समाप्तं ॥ १ ॥ द्यौर्दिवौ द्वेति
यामप्रयोगमर्थति ॥ द्यौर्दिवौ द्वेति यामप्रयोगमपु
नरमेव न भोतरिह गगनमनेतं सखर्वत्तं
वियदिसुप्रदेवात्पुंस्त्वाकाशविहायसी ॥ द्यौः
दिवौ सर्वोक्तौ अथ तिस्यैर्यगच्छति नित्य इत्यत्र
त् अथ अथ न विभक्तिं किं विदितुं प्रमूलविभुता
दित्वादितित्तौ मुदी आपो भूशतस्मादिति अ
न्ये न भ्राजते अन्येभ्यो प्रीतिः इति स्वामी व्यय
तिसंज्ञा एति शून्यत्वादिति व्योम व्योमो नाम न
सामन् सीमन् हेमन् व्योमन् रोमन् वेमन्
वर्त्मन् पाप्मन् इत्यादिना निपातितं पृथ्वीति
ति पृथ्वीति पृथ्वीति किं दितिकरचु कित्वेव पृथ्वी
पृथ्वीति वारिगतीति स्वामी अस्वते शब्दायते अस्व
रं अस्वित्विलविरशब्देरिच्छेररत्रिति बाहुल्य
त्वादरन् न द्विबंधने न द्वेदिविभञ्जेत्यस्वन्भञ्जो
त्तादेशः न वभक्तिनभातिवानभः इति स्वामी अ
त्यविचमेतमिरीभलभिनिभिप्राणप्रतिभोऽसच
इत्यस्य चिनभसमदंतं वाति अंतरीक्षतेजगद
स्मिन्नित्यंतरीक्षे इत्यदृशने च ज वेदेतव्योदमे
द्रुस्वे इति वर्णदेशना अंतः ऋक्षाणि नक्षत्राणि
अस्येति एषोदरादित्वा इत्वं यावाप्यव्योरेतरी
क्षते इति वेति स्वामी गच्छत्यनेनेति गमेर्गच्छे
ति पृथ्वी किञ्च गमेर्गच्छात्तादेशार्थः गगने नित्य
त्वादविद्यमानोऽतो विनाशे स्येति अनंतं देवानभू

मिष्टशः श्रंतद्वत्तगाः तेन सख्यत्वेन नोते खमि
ति श्रुत्वा तत्र त्वामिवाहं उग्रत्वेन उड्घोदो
तः इति उड्घोदित्वा हिलोपः सुडागमत्वा गमा
नित्यत्वाच्च भवति खन्यते खमिति तत्त्वामो
यच्च तिन विरमतीति विद्यत एवोद्यसे रन्येभ
पि इति किपू कौचगमादीनो अत्रुनासिकलो
पं भवति इति वक्तव्यमिति अत्रुनासिकलोप
तत्त्वामोः पदमापदे विसोः पदं क्रमो वैति
मी आकाशते सूर्यादयो वैति आकाश काश
मोहलयेति यत्र नकाशते वा च्छादसो दीवं
तित्तकलिङ्गः काशाकाशादशो ऊशमिति ताल
यांते वंङ्गोमी विजहाति सर्वं विहायः विष्वक्
तहाते वोहलकादसुन् वापुं स्याकाशविहाय
मी इति मन्त्रः ॥ षोडशाकाशस्य १५ ॥ इति
लोमवर्गविवरणं संपूर्णं ॥ २ ॥ दिशस्तत्त्व
भः काष्टाग्राशाश्च हरितश्चिताः ॥ दिशोतिताति
ति दिशति अथ काशं ददाति इति वा अतिरह इति
गुल्लिगन्वयमि क्रन्वा मित्यादिना कर्मेणाकि
कर्तेरित्वा किपू चेतनेन रापे वापि हलेते भवति
दिशापिदि क्रत्वा स्योदिशादाती क ऊह्वेववध
पि विरिति शब्दाणां वः कं वाते स्फुभ्राति विस्तार
ति स्फुभ्र इति सौत्रो धातुः किपू एषोदरादि
त्सलोपः कऊपभांता केनादित्येन ऊत्सिताति
भानिनदत्राणीति त्वन्यः कऊभापीति कश्चित्
काशते काष्टाश्टीमोहनि ऊशनी रमिकाशि
ऊन् व्रथादिना घत्वंतापु ग्रामसंतादश्रुते व्या
तीत्याशा अश्रुत्यामो अच हरेति नयेति अन्
हरितहरतेः हस्तदिकृदिकपि भवति इति

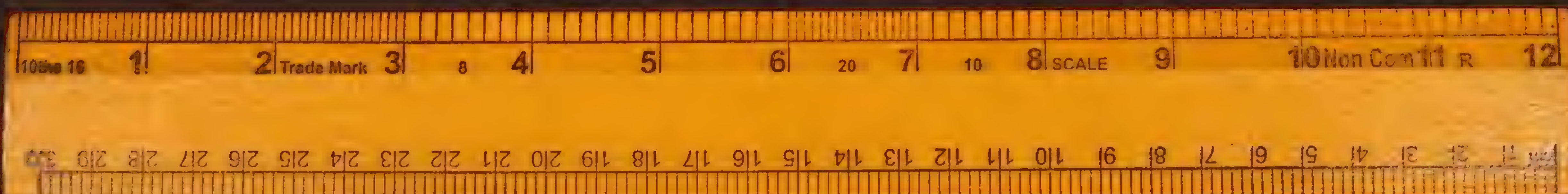
तिः ता इत्यनेन स्वीत्वेन न कतिदिशो बद्धत्वा दृष्टं
वचनं दिशो काचित्वेति शेषाधिकेन प्राचीत्वाचीति
वैशेषिकाः ॥ पंचसामान्येनादिशः ५ ॥ प्राची
ति प्राच्यप्राचीप्रतीच्यास्ताः सर्वे दक्षिणपश्चिमाः
॥ प्रथमे प्रागं वति उदेति रवि रस्यामिति प्राची प्रा
च्यस्य प्रशस्तोत्र मध्येऽङ्गोऽवति ग्रस्यामर्क इति
अप्राची अप्रशस्तोत्रमपरि शवन्तध्यावाची अवा
चीत्यपपादयव अव सर्वोच्चरथोमुखी भावेवर्तते
वदति च स्यादवा ऊर्ध्वधोमुखः इत्यवामुखस्यो
परिपुष्पदृष्टिः इति रक्तत्वेन अवाचीत्यधोदिशा
मेव वर्तते इति कौमुदीकारादयः अवोमध्याधी अ
वाचीत्यपि क्वापि इति खामी प्रत्यगिदनांते च तर्को
स्यामिति प्रतीची सर्वत्र शक्तिगदिना किन् अवेतेष्टो
पसंख्यानमिति किन् नदी प्रतीचीत्यत्र अच् इत्यकार
लोपः चाविति दीर्घः सर्वे दक्षिणपश्चिमाः इति स
र्वनाम्नोद्दिष्टमात्रेणैव द्वावः ॥ सर्वे दक्षिणपश्चि
मानां यथाक्रममेकैकं १ ॥ उत्तरादिगदीची स्या
त् ॥ उत्तरत्यत्रेत्यत्रा उत्क्रांतो दृष्टपथमतोतः
सूर्योच्चतस्यामित्यदीची उदरेदित्येवनेरकारस्य
इकारः ॥ एकमुत्तरस्यादिशः १ ॥ दिशोऽत्रिषु
दिग्भवे ॥ दिशि भवेददिशं दिगादि त्वात्तयत्तदि
ग्भवस्य वस्तुनपकं १ ॥ इंद्रोर्वज्रिः पितृपतिः नि
न्दतो वरुणो मरुत् ऊवेरंशः पतयः सर्वोदीनां दि
शो क्रमात् ॥ अत्रांदिगिति प्रसिद्धादिगुच्यते इं
द्रोर्वज्रिरित्यादीनामैन्द्रादित्वात्तयत्त इंद्रादीनां च प्रा
चीपत्त्यादिवाचकत्वसूचनयामिधानात्राप्रस्तुतत्वे
क्तिरिति कौमुदी ॥ इंद्रादयोऽष्टौ प्रत्येकं सर्वे दिदि
शो स्वातिनः १ ॥ येन वतः पुंडरीको वामनः ऊरु

ग.
मु.
३०

लेंजनः प्रपदेतः सर्वभौमः सप्रतीकश्चिदिग
॥ देववतः एवेव प्रपदं डरीकवर्णयोगात्
डरीकः प्रशेयश्च वृत्तवत्तादात्मनः कौमोदतः
क्रमदः मूलविभुजादित्वाकः क्रमदंरक्तोत्प
तत्तत्त्वर्णवत्तात्क्रमदंरक्तवत्तादात्मनः कौमोदतः
निः श्रंतनवर्णवत्तादात्मनः प्रपमिवदेतावत्तादा
प्रपदेतः सर्वभौम इति तत्र विदितः चेत्ता ए प्र
तिकादीनां वेति उभयपदद्विः शोभनः प्रतीक
मिति सप्रतीकः दिशां धारका गजाः दिशां
इंशदीनां दिशा गजानां मणानां एवेकमेतैकै
कचित्करिणोत्रमृरिति पादोदृष्टते ॥ अ
मुः कपिलापिगाचपमातात्रकणिका अश्रु
शपवमातिसहाकायत्वात् नान्त्रगदहोश्रु
सामाने मित्रवृत्तित्वाकः अथाश्रुमतीति प्र
भृत्तशाहवेत्तेत्यादिनाः नभ्रमुः अश्रुमुः स
रगामिनीत्यर्थः कपिलापिगलवर्णत्वात् क
लापिगलोपेत्तात्रात्त्वपमास्याः अनुपमा
श्रोकलोयस्याः तात्रकलोपाक कलोत्पादिना
श्रुश्रोभनोदंतोयस्याः अश्रुदेती नामिकोद
इत्यादिनादीषु श्रुगतिगच्छति इति श्रुगना श्रु
वर्णित्वेनां जनमस्याप्रतीतिमतोचवर्जितत्वा
नादीर्घः ॥ श्रुजनावतीक्रमेणोरावतादीनां
नीनामेकैकं ॥ ज्ञीवकायं त्वपरिदोदिशोमे
विदित्वित्यो ॥ ज्ञीवकायमिति कर्मधारयः
वेति प्रययीभावत्वं प्रदर्शनपरं तच्च नाययीभा
दिति त्रैकायेप्रदर्शनार्थं तदप्यन्यतः सख
नार्थे इत्ययं ज्ञीनां कोशकारानां भिद्यत्वात् अ
यानामनेकायत्वात् प्रपशलोधिकरणप्रधानं

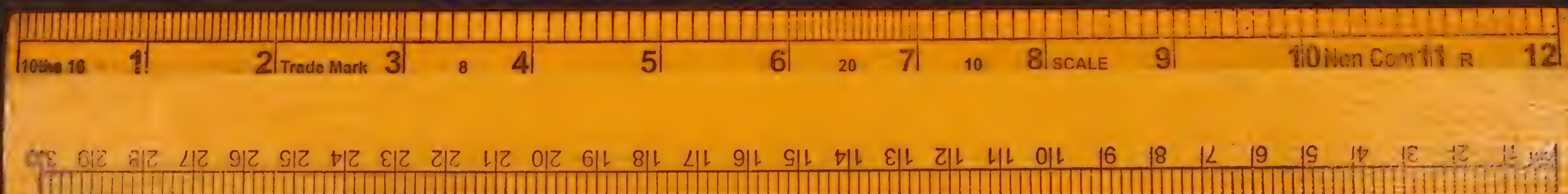
यानाची अयं विभक्तीत्यत्रायमीति योगविभा
गात्तमासः अययीभावेश्च प्रभृतिभृत्तचसमा
सांतः अययीभावश्चेति ज्ञीवकाययीभावत्वेऽपि
शो दिग्गोविनिर्गताविदिकुसंताप्रदिकुच तथा
चामरमाला ज्ञीवेदिगोतगालानिप्रदिशोविदिशः
स्तथा ॥ इति हेप्रणादिकोणस्य २ ॥ अश्रुतरेत्वे
तगले ॥ अंतरेमथाकाशः अभिगतमेतरमभोः
तरे अंतरेलातीति अंतगलंकप्रत्ययः अन्तेषामपी
तिदीर्घः ॥ हेमप्रमात्रस्य २ ॥ चक्रबालेत्तमेड
ले ॥ चक्रेणचक्राकारेणवलतेवलवलसेवरण
अचृषोदरादिः चक्रबालेभावेच्चक्रबालः चक्रस्य
बालः संवरणमस्येति वाचक्राकारेणवाडतेवेति
चक्रबाडं वाडश्राप्तावेप्रच कौमोदकीकारस्तडोत
मेवात्रपरित्वाडलयेरेकत्रस्मरणतलोतमपीत्या
डः मंडयतीति मंडलं वृत्तादित्वात्कलच मंडंभ्रु
लातीति वाकेचिडभयत्रैवादिशामित्यनुवर्तयेति
तदप्रमाणं सामान्येनैव सर्वत्रदर्शनात् ॥ हेम
डलकारेणपरिणतस्यसमृद्धमात्रस्य २ ॥ अश्रु
मेचोवारिवहस्तनयत्वं लाहकः धाराधरोत्तल
धरत्तादित्वात्वारिदोमुभृत्त चनजीमूतमुदिरज
लमुग्धमयोनयः ॥ अश्रुतिगच्छतीति उपाधा
यसर्वस्वादः अतपवमावेचनमरध्रमराणीति
यमकितं अयोविभंतीति मूलविभुजादित्वात् के
वकारवदिति वैय्यकरण नभ्रश्रोतापोस्मादिति
योगाणिकाः तडक्ते नभ्रश्रोतियतस्तेभ्योजला
न्यभ्राणितान्यतः इति मेहति सिचिति मिहसेव
नेच न्यज्जादित्वात्कुत्वेमेचः वारिवहतीति कर्म
ण्यारवारिवहः स्तनगदलोषशहेतुचुरादावदे

रा.
मु.
३५

तः अतस्त्वनिक्रमिमादिगतिरिति तत्र च
मेतोत्पद्यदेशः सतनयत्तुः कारिकाइकोवलाइ
एषोदरादिः बलाइकाविहीयतइति वा जलस्य
गधरतिधाराधरः तडित्वा न संतर्धतः रुयइति
वारिदहातीति वारिदः कः अहनि विभक्तिं अ
भत हेति संतापति तिचनः हन्यते वायनेति त
मी मृत्तौ च न इति वा इत्यान्कते रिहंते रपु जते
जीवने जलं सते वडमनेनेति जीमृतः मृत्तुवंधः
एषोदरादिः जीवने च वति एषोदरादिः जीवने
मृतः पुटवंधः इति तस्वामी मोदते नेन मोदय
प्रजाइति वा मुदिगः शिवमदि मुदीत्यादिना ति
च जलं च वतीति किं पु जलमुक्चोतः धुतोयो
कारास्य धमयोनिः यद्यपि शब्दाणां वेमे चास्ति
र्थस्तत्र वा क्रिज्वाला धमयोनयः निः आसता
जमृतास्तेत्या जीवइयाणां यजतास्त्वचना
राः पुष्करावते कादयः इति तथाप्यन्यत्रा मे
इत्यत इतीहापितया ॥ पंचदशमे च स १५
कादस्विजीमे च माला ॥ कादस्विनीति काद
पतिणो वलाकावत मेचमउधावतितस्योपा
जोत्त्रादित्वा दणिङीपिकादस्विनी कदस्वस्य
कासः कादस्वः सोम्यास्तिकायेत्वेनेति तस्वामी
॥ हेमेचपंक्ते १ ॥ त्रिषु मेचमवेभिये ॥ अ
यं भावार्थं मउडाचंः कादस्वत्वमतेत्रमिति त्वा
पके १ ॥ स्तनिते गतिं ते मेचरसिते धनिते
॥ स्तनगददेवशब्देकः स्तनिते पवगतिं ते
तेशब्दाइमिति आदिना धनितकादगाते रमा
ग्रहः ॥ चत्वारिमेचगमेन स्य ध ॥ शंया
क्रदाक्रादिनोरावत्यात्ताप्रभा तडित्सोरा

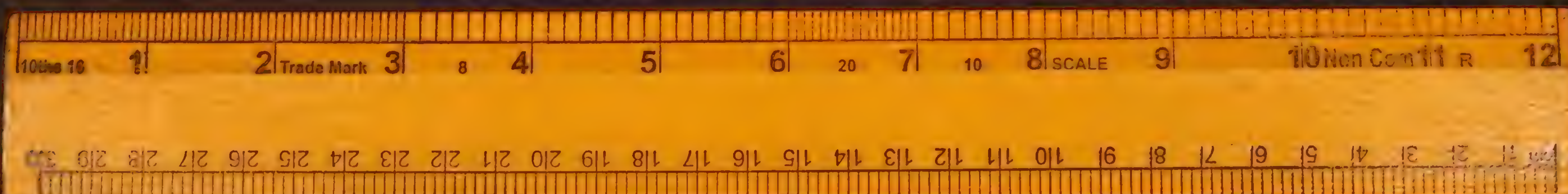
विद्युच्चंचलाचपलापिच ॥ शंयेति भीषणया
शंकल्याणीपवतिकप्रत्यये शंयाशते क्रदाग्रस्याः
एषोदरादित्वाइस्वत्वं शतं क्रदाः अर्धौषविद्यं
तेः स्याइति तस्वामी आदिनीत्यावशक्येणानिः
इरावतो मेचस्येति मिताए पेरावतीति तस्वामी
मेचानां गजापेरावतः तेनैकदिक् पेरावतीत्या
न्यः त्वाप्रभास्याः त्वाप्रभा ताडयतीति तड्या
चाते ताडोनेलुक्चेतीत्यनिलुक्चेतीडित् स्येत्
दिपः सदा मेति त्रिकोडशे पेरावतपर्यायो तेनै
कदिगित्वाए अत्रिति प्रकृतिभावाहिलोपादलो
पोनभवति ॥ इति न्यासः सोदासिनीसदा
दिनापकदिगिति तस्वामी सदाप्रीत्यशनिर्वि
द्यदितिसकोषे सोदाप्रीत्यसाधुरिति द्विचंद्रः
सोदासिनीत्यपि पाठः तथाच हरिप्रबोधे स्वप्ने
जगामकोचनसरसमसोदासिनीलताधामास्तो
कुवल्यमिव हिसरजसे सरसमसोदासिनीलता
धामास्तामिति यमाकते विद्योतनोक्तते श्रीजभा
मेति किं पु विद्युत्ततोता चंचेद्यंजिचंचः तंलाती
तिचंचला अपमदीयांगतो चुपेरद्योपधायाइ
तिकलच ॥ चपलादशविद्युतः १० ॥ स्फु
र्जयवर्जानि चोषे ॥ स्फुर्जयारिति ह्योस्फुर्जेव
जनिष्येधेनिष्येधः संवदोत्पन्नशब्दः अशब्दा
द्याताइत्येके निष्येधः दृष्टाने सादोपधनिः इह
तुधनिर्गमप्रेतः यथाभदिः अत्वाविस्फुर्जेयप्र
स्वनिनादेपरिदेविनीति ममेव जन्मातरपातका
नोविपाकविस्फुर्जेयप्रस्य इति तरचरुपका
रात् अतपवविहकोपिस्फुर्जेयरेत्रतिकोमुदीडि
तेयच इति चेति दीर्घः केचित् दीर्घेनेत्येति ते

रा.
मु.
३५

धोशिपिष्टेयतोवाग्रहणउवन्नौवस्थिताति
भाषावित्तानात्रभवति इतिमैत्रेयः पितृसं
नेचत्र निष्पेष्टिधर्मः ॥ वज्रपातननि
के १ ॥ मेचयेतिरिस्मरः ॥ अन्तोत्पत्त्य
हनेमेचानिस्मृतं वृत्तादौ ज्योतिः पतति सः
स्मरः इत्युक्तनेन साद्यति दीप्यते मेचापि
नदीप्यते उपपश्येत्स्मरं इति निपातनात् इ
दः मेचोत्पत्त्यत्तत्तेन वाडकोपीरस्मरः
पिहयजलेन साद्यतीति कोमुटी मेचाप्य
रिस्मरः इति शब्दाणां ॥ देवजाग्रः २ ॥
शक्यं शक्रधनुः ॥ इन्द्रस्याकथमिति पक्ष
सप्तः पवंशक्रधनु रित्यपि रविकिराणां वज्र
वातेन विलोडितान भसि प्रकाशं ते शक्राया
संस्थानादृश्यं ते तत् इन्द्राय धनु रिति सा
कः ॥ हे इन्द्रधनुषः २ ॥ तदेव अत्र रोहि
तं इन्द्रधनुस्त्यातादिना अत्र अवक्रं सञ्चि
स्याद्रोहो रोहः संजातो स्येति तारकादित्यादि
च रुहेः क्रष्णादिभ्य इति तीत विवालोहित
त्वाद्रोहिते अत्यगिति प्रकृतिभावः ॥ पक्ष
जोरिन्द्रधनुषः १ ॥ वृष्टिर्वै ॥ वृष्टिस्तु
नेसियोक्तिनृष्टिः वर्षमिति अन्विधोभय
नामुपसंख्यानं न प्रसक्तं भावेत्तार्किकेन ह
त्तु वृष्टौ वर्षाणां इति भाष्यप्रयोगत्वात् हत्तु
अतएव वृष्टिर्बर्षमस्ती केचिद्विद्वन्ति वर्षमिति
तौ ॥ वृष्टिः २ ॥ तद्विद्यते वज्रवृष्टिः
मौ ॥ अवग्रहो वज्रहो वर्षा मिति प्रतिवेद्यः
तालव्यप्रकरणे उपमाविवेकात् श्रीक्रमेव
क्षेररत्रितिकाङ्कलकादरत्न तालव्यादिः श

करपोशव इति तालव्यप्रकरणे वाताहत तालक
ताल्येकं १ ॥ वर्षोत्पत्त्यत्तत्करकः ॥ क्रष्णाति
अहिंसायां कार्यते वाहरहादिभ्यः संजातो भुन
त्ति पकादिपादादित्वाभावः कमेडलोचकरकश्च
काराहो पौपलेपि पुंस्त्वेदं शयिष्यति अतएव वर्षो
पलेचकरकाकरकोपि च दृश्यते इति व्यादिः ॥
हे मेचतव शिलायाः २ ॥ मेचच्छिन्नैस्त्रिद्विने ॥
मेचच्छिन्ने मेचोपकारिते क्रिडति अहं निशोपलत्
तामहं रादिवत् रात्रावपि उदिने अतएव मेचोप
कारमात्रे रत्नकोषः उदिने तलदधंतीति यत्रो
षधिप्रकाशेन न केदं शितं संचराः अनीभित्तानि
स्याण्डदिने पि अनीभित्तिकाः इति कुमारै रात्राव
पि उदिने प्रयोगः यत्रैत्रयो उदिने मित्यत्र त्वसंभव
स्वार्थविनाभूतं पयः प्रवाहं लक्ष्यत्र सुप्रवाहं ल
क्ष्यति इति शृंगारप्रकाशः पवेलक्षितलक्षणाया
करोत्यपि वीरुहानि पस्तुतशाखारसवाप्य उदिना
नितरत्त वाहेलं उदिने मेचो इति मेदिनिः उनिदि
तेदिने उदिने मिति मेचोपकारिते दिनरात्रौ रेकं १
॥ अंतर्धोवधापुंसित्वे तर्धे स्वपवारणं अपिधान
तिरोधानपिधानाच्चादनानि च ॥ अंतर्धो न मेतर्धो
अंतरशब्दस्याः किंविधानत्वेत्यपसर्गत्वाद्वा अ
तश्चोपसर्ग इत्यः रात्र पवेवधापि अंतर्धेरिति
किः वज्र आच्छादने चुरादिण्येतात् ल्युटि अमवा
राणं अंतरपरिग्रह इति गतिस्त्वेजगतीत्यादिना स
मासः अपवारणदिपंचके भावे ल्युटि तिरोधानमि
ति तिरोधो विति गतिस्त्वेजगतीति समासः वष्टि
भाग्येत्यादिना कारलोपे पिधानेच्छदनमिच्छदेव्यः
इति योगविभागात् फ्रस्त्वे ॥ अष्टावेतर्धो न स्य

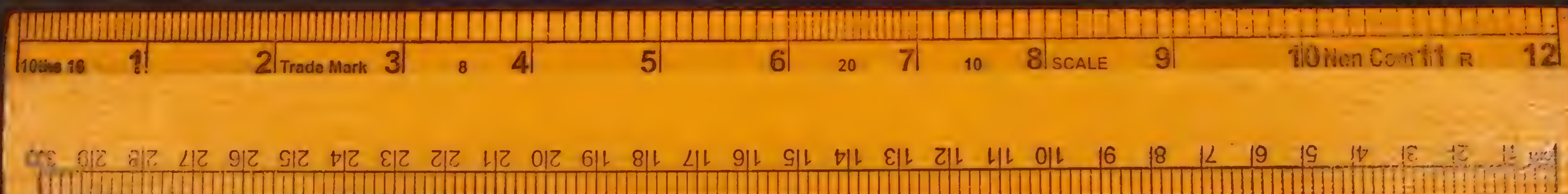
9

गाकाराभ्यां यञ्के क्रोडे स्येति स्मरकः स्मरौ
कश्चिन्मस्येति वा कलानिधीयते त्रैतिकलानिधिः
कर्मण्यधिकरणे चेति किः द्विजानां ब्राह्मणानां रा
जादितराजः तथा च न तत्र ग्रह ताराणां वीरुधां वा
प्यशेषतः सोमं राज्ये ददौ ब्रह्मा यज्ञानां उपशम
पीत्यागमाभ्यां ययाः शशाकारायाधरः शशा
धरः अथ न तत्राणामीशः न तत्रेशः तपारात्रिक
रेति योतयति धातुना मने कार्यत्वात् तपाकरः
क्रजो हं चित्पादिना तच्च ॥ विंशति श्रुं दस्य २० ॥
कलात्तपोऽशोभागाः ॥ चंद्रस्य षोडशो भागः क
ला कलसंख्यानैः त्रचषोडशो भाग इति सरणप्र
त्ययान्तिर्देशात् एकादिभागस्य कलेति नामा
पिसिद्धतिदृश्यते च तत्रापि कलापदनिर्देश इति
सादृश्यलक्षणग्रीयते तथा स्वर्च्यौद्वावि
एककारत्वात्तासत्पौदस्यौच्येते तथा त्रयोका
कारत्वादेकादिभागोपिकले च्यते इति संतत्यं ॥
चंद्रषोडशभागस्यैकं १ ॥ विम्बोस्त्रीमंडले त्रिषु
॥ वीतिशोभते वीगीति प्रजनादौ उल्वादयश्चेति व
त्समागमकस्वत्वानिविम्बः विम्बति भाति इति
स्वामी मंडलमुक्तं त्रियंगोरत्वादिवात् डीधिमंड
ले हेरविचंद्रमंडलस्य २ ॥ भित्तेशकलखंडे वा ॥
भित्तेशकलमिति निपातनात् निष्पन्नत्वाभावः २
भित्तेशक्यते हेतुं शक्नु शक्नौ शकि शस्येति दितिक
लच्च शकलेश्वरः समर्थशकलं च खंड इति शकार
स्त्वालयाः शडखंडभेदे भावे च न खंड खनु अवहार
णे अतो जमेतात् इति डः खंडमिति वा शकलखं
डभावा उसीति संवेधः इमभेदात् स्त्रीवत्तत्रार्थशक्तः
पुलिंगपदखंडे वर्तते पुंस्त्वं चार्थशब्दस्य बाहुल्ये

शं
सु
धर

शब्दोत्तरसामानाधिकरणोत्तरतद्विगतोपपत्तिः
शादीश्रुतं वसंयतश्रुतं मनसकमित्यत्र
कृतसिद्धांश्रुतं ॥ चत्वारिंशदमात्रस्य ॥
सुधीयं सभे शके ॥ श्रुतं शब्देन प्रसक्तमेव
प्रविभागे वर्तते नान्यलिङ्ग इति भागवत्प्रकारः
भोतिसमुदायेनेनेति श्रुतं अभवदौकरणे
श्रुतिवत् तत्त्वत्वे इत्यस्य मध्ये एकत्वे इति
॥ २ ॥ चंद्रिकाकोमुदी ज्ञोत्तरा ॥ चंद्रिका
तिश्रुतं निधनार्थं चंद्रिका चंद्रिका
प्रतिपादयति वा चंद्रमावष्टेति विचालं चंद्र
चंद्रमावष्टेति शब्दात्वात् प्रियत्वेन क्रमस्य
मिति कोमुदी तस्यैव मित्या ज्ञोतिरस्य
तिज्ञोत्तरातिस्वेत्यादिना निपातिता ॥ ३ ॥
त्तरायाः ३ ॥ प्रसादस्तु प्रसन्नता ॥ प्रसाद
हृदयप्रसादश्च संदेवेव क्रोतात्तलिप्रसन्न
यस्य कस्यचित्प्रसन्नतादिषु यथापि वर्तते ते
पि चंद्रे नितीतत्वात् त्रिनिवडा इति कोमुदी
इत्येनेमेलस्य २ ॥ कलेकांकोलोच्चनेचचि
त्सवलतां ॥ क मात्मानं रं कयति हीनेका
कमेणा कलेकः कल्पते लत्पतेनेनेति क
इति तस्यामो श्रुते लत्पतेनेनेत्येकः श्रुति
लोहलश्रुतिवत् लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि लक्ष्मि
वा इत्येति च वदकल्कने लत्पतेनेनेति क
श्रुते भोपि इत्येति मनिन लत्पनोते
श्रुतिरः लत्पनोति मकारमिति श्रुतिः रभा
मकारमध्यपदति श्रुतिप्रभावात् सारस्यो
नामविज्ञयो स्याद्यत्वे लत्पनाः पुंसि सौमि
ति विप्रसन्नलत्पना श्रुतिपदाते पामादि

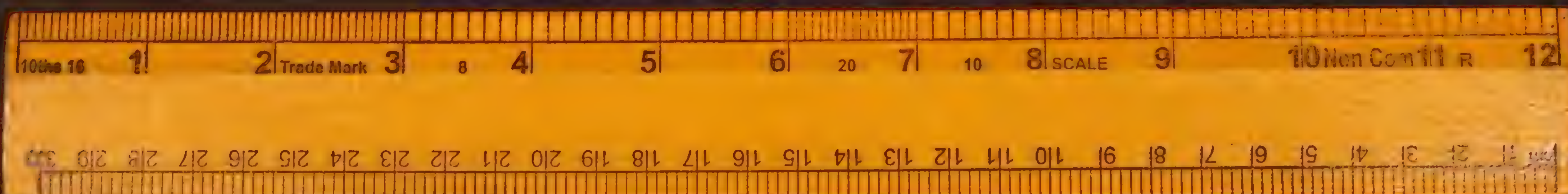
इकारस्यात्वं लत्पनां ॥ घट्टिकस्य १ ॥ सुष
मापरमाशोभा ॥ शोभने समं सवे मनयेति सुवि
तिर्भेः सुविभूतिसमाश्रित्यत्वं सुषमापरमा
श्रेया ॥ एकमन्तुष्टशोभायाः २ ॥ शोभाको
तिर्भेति च विः ॥ शोभनेन याशोभा शुभशुभो
शोभायोर्विति निर्देशात् गुरोश्च हल इत्यकारः
त्यनेन त्रिकं शोभततशोभा इति संदेहाच्चोभेति
ज्ञानमिति गुरोश्च हल इति चकारादप्रत्ययः इति
तवयं शोभा कास्यति कोतिः स्त्रियां क्रिन् अत्र ना
सि कस्येत्यादिना दीर्घः योतेनेन याचति यत
दीर्घोऽप्यधत्वात्किः दीर्घि यती चेति कोमुदी
चित्रस्य सारमिति च विः चोच्चैरनेकविहृष्टि
विस्थितिर्विकीकोदिविरिति स्वत्वे निपातितं
साहचर्यं च विज्ञेयं ॥ चत्वारिंशोभामात्रस्य
॥ अवश्यायस्त्रीहारस्त्वपारं तद्दिने हिमे
प्रालेयं मिहिकाच ॥ अवश्यायते शोभा मापद्यते
संदतो वा भवति इत्यवश्यायः शृंगोत्तराद्वा
त्यादिनाः निज्ञीयते नोहारः अध्यायन्यायेत्यत्र
चकारादत्र उपसर्गस्येति वा दीर्घः तिष्यतीति
तवेवंतर्भाविता न्यायत्वं कमेः किड्योपधाया
त्यनुवृत्तौ त्वपारादयश्चेत्यानन् किञ्च त्वपारः तो
हत्पदयति तद्दिने तद्दिने हिरेदने बोपित्त्योर्
स्वश्रुतिरनन् हिनीतिवर्धते हिनीतेर्मन् हिमे
इति इतिर्हेः हिश्च इति मक् धातोश्च द्योदेशोर्वाहि
मंप्रलीयते पदाद्यं अत्रेति प्रलयो हिमालयः तस्मा
दागतं ततः प्रागत इत्यादि प्रालेयं केकयेत्यादिना
यादेरियः मद्यते महसजायो कुर्वाणिल्यसेत्यो
रिति कुवन् दावादिमहिकामिहसेचनोमहिके

रा.
सु.
ध२

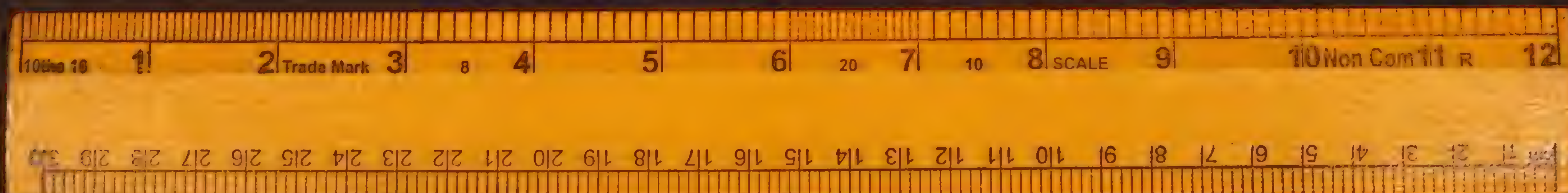
तितस्वामी ॥ सप्तमिहमस्य ७ ॥ अथहिमस्य
हिमसंहतिः ॥ हिमानोसंहतिः हिमानो रंडव
लोत्पारिनाहिमाराण्योमेहवेदीघाचको देवि
समूहस्य २ ॥ शीतेशीतलः शीतोहिमः सप्तान
शिरोजडः तपारः शीतलः शीतोहिमः सप्तान
लिंगकाः ॥ गुणस्यशेषविशेषशीतमिति लो
रूपमेवात्र तथाचदेवदत्तस्य शीतवतेतेरति
योगः तदुक्तं उपेत्यन्यजहातन्यः सुष्टोत्रयो
रेषपि वाचकः सर्वलिंगानोदकादन्योगाः
तः इति शीतमिति शेषः गतोभावेकः इव
स्यशेषोः शीतसंप्रसारणं संप्रसारणमु
रपेवत्वं इल इति टीकाः शेषस्य शीतनिषेधाज्ज
नहेतितद्वान् शीतगुणवानर्थोयेषांतेतद्वान्
सुषीमादयः सप्तानलिंगकावाच्यलिंगा
र्थः यथासुषीमोवाकः सुषीमेतलंसुषीमा
रितिसुषीम इति सुषीमादिषुवेतिषत्वं स्म
तसुष्टुशायते सुषीम इति मृत्युत्पत्तालवा
धमादतदुक्तं सुषीमश्च सुषीमाश्च सुषी
वेपोपि वेतिदंत्यमृधंत्युपनिवेकात् शि
इति श्रीलरिशिशिरशिशिरस्थिरैफिरस्थि
दिगाइति शशस्तगतवित्ततः किरचु अ
याः इत्वंचनिपात्यते शशस्तशोकशिशि
शोकशिशिलालवशदयकताः कथिताः
यंतइतिशभेदः शिनोतिप्रत्यर्थणयतेवा
तिशिशिरः इति तस्वामी जलतिचनोभवो
लवान्योचु उद्योगाजडः लडयोरेकत्वस्म
शीतेगुणोस्मात्तीति सिध्मादिजालच शी
तीतिवाशीतलः शीतइतिगत्तयेत्पारिना

रिक्तः अशेषाद्यत्वा ॥ समशीतलइवस्य ७ ॥
अवजोज्ञानपादिः स्थात ॥ चेदप्रसंगात्प्राप्तमु
त्पाप्रकृतमाह स्थिरत्वाद्भवः प्रगतिस्थैयेयो
च कृत्वादित्यादिः त्वेदगुणधत्वात्केवा प्रस्येयेप्र
वाः कइतिवाङ्मलकाहोपिकेप्रवइतितकौमु
दी उज्ञानपादस्यापत्यमोज्ञानपादिः अथित्वाह
छंधतानिप्राप्तेवङ्मलकादित्वादित्वा ॥ हेप्रवस्य
२ ॥ अगस्त्यः कुंभसंभवः ॥ अगंविधंत्पक्तवानि
ति अगस्त्यः अन्येभ्योपीतिडः पारस्करादेराकृति
गणत्वात्तद्वि विध्यात्प्राप्तमगस्त्यायति संहतीकरो
ति अगस्त्यतीति अगतिः बाङ्मलकादित्वात्तैरपि
तिः शकंधादिरित्याह तथाचशब्दाणिवः अथा
गस्त्यकुंभयोनिर्गलिकलशीसुतइति अगति
नाध्यामितेविध्याग्निमितिभदिः कुंभः संभवड
त्यतिस्थानमस्य कुंभसंभवः मित्रावरुणोदेवधी
देवताहेहेवेत्पारिनातद्व अथिसमुदायस्यात्र
पित्वाततस्याग्रपत्यमित्यतः इज् यद्यपिमित्रस्यो
वशीदशेनाइतद्यतेतत्तैउक्रियाकुंभेनिहिते
त्रायंजातः अतएवकुंभसंभवः इतिप्रसिद्धः तथा
पिसहचराभेदाध्वं वसायाडभयतेजोतत्वाद्योभ
यापत्यवपदेशेमेत्रावरुणि अतएवभेदविवक्षा
यावरुणरपि तथाचभारते अथापिदत्तिणाशा
यावरुणिनेनिवर्ततेइति तथाचव्याडिः मित्रा
वरुणयोः सन्तुगेवशीयश्चवरुणरितिअणपिह
शते उर्वशीयागस्त्यमेत्रावरुणाग्रिमारुताइति
नामनिधानो ॥ त्रीणगस्त्यस्य ३ ॥ अस्मैवल्लो
पानुज्ञासधर्मिणी ॥ अस्यागस्त्यस्यलोपयतियो
वितामीभमानमित्यादिपलोपानुज्ञयतिसप्तः

स्वीष्टमिति मुद्राततः कर्मधारयः पतिः शुश्रूषा
 पेष्टमुद्रा न मुद्रातीति लोपा मुद्रा एषो हरादि
 तत्त्वामी समानोधर्मोऽस्य स्थानिति सधर्मिणी
 त्नी अन्ययोगव्यवच्छेदकोत्रैवेकारः ॥ एकस्य
 रूपपत्त्याः १ ॥ नत्तत्रेत्वं मन्तारात्तारकाप्यु
 बोधियं ॥ नत्नीयते नत्तत्रे तित्तये नत्तद
 तिनत्तत्रे तदगतिरिति सनयोऽन्व नतत्राण्य
 दितिनजः प्रकृतिभावः नत्तधातोः अमितति
 त्तिकलिभोत्रः इति अतः प्रत्ययेन तत्रा मित्यन्य
 एषतिगच्छति अर्षीगतौ अर्षिर्हर्षिर्हर्षिभ्यः
 दितिषः षड्लोकः सीतिषत्वं अतः भातीति मे
 सर्ववदुः तरत्यनयात्ताराभिरादिपादात्तदुः
 दीर्घो निपातनात् तारकेतिकर्तरिण्यत् तार
 ज्योतिषीतीत्याभावः अपिशब्देन तारकापिवा
 यं अस्तीत्येव प्रपञ्चेन निश्चितस्तीवलिङ्गस्यो
 शब्दस्य सादृश्येनात् स्तीवत्वमेव कनीनिका
 नत्तत्वे तारकं तारकापिचेत्यत एव कोशोत्तरं
 त्रेनोत्तमथोचतारकं तारोकापिचेति शाश्वतः
 रश्च नत्तत्रेनेत्रमथोचतारस्य तार इत्यपिशक्ति
 डिः द्वित्रैर्व्योत्रिप्रगणामौक्तिकमनिव्यायेः सि
 तं तारकैः इति च अंतिकं व्रजति तारकं रजशी
 भारविश्च उद्दिष्टिदीर्घ विहार्यमिगतौ उत्स
 वरुलवचनात् अः अर्वांतरिति उर्वो दृष्ट
 विहितस्वामी इदं ते मंगलादिभ्यश्चेति ज
 आदेशोत्तरस्वार्थः प्रसभमुद्राणामौदश
 योपपात इति साधप्रयोगात् ॥ षट्ता
 याः १ ॥ दादायाण्यन्यीत्यादिताराः ॥
 स्थपत्यर्थादिः आसरेरुपसंख्यानमित्यत्र

रासुरिदात्त्येतिरात्तायणीतिपाशयणं उपाधा
यसर्वस्वोपतदेवोदादाहृतं कलिंगादयस्ततदह
श्रीनात्र नडादिभ्योऽङ्गित्वाङ्गलितवंतः गोत्रत्वाभा
वानडादावाङ्गतिगणोस्यापाडाच्चसर्वानंदस्तदत्त
स्यसृजामत्तेरपत्नानिदात्तायणः गोत्रत्वमुपचये
गोत्रेज्ज्जादिभ्यश्चहरिरुतिजातेरस्त्रीविषयादयोप
धातुशेषइत्याह दत्तस्यापत्तिरित्यतइजंतगपत्ये
पिद्वैपायनवत् यजिजिः ङजितित्त्वामी स्त्रिया
मासुरिदात्तिगोस्त्रिरित्यपसंख्यायतेदात्तायणो
दात्तायणीश्रीरिवनिर्वभासेनेदीतिस्वामी दत्तमं
यतेत्युः प्रतायणीदात्तायणीत्यतः ताश्चासिनी
भरणीकृतिकादयः षड् अतएवनिर्वावडवच
नोताः रोहिणीरुगशिराश्रीशुनवेस्त्रद्वौपुष्पः
अश्लेषा मघास्त्रियानित्यवडवचनोताः पूर्वफल्गु
न्यो उज्जरफल्गुणोदे पाणिबत्कार्यकारित्वात्इतः
देवपयारिष्टेति कनोल्कृ ज्योतिषेत्स्त्रियासीप
दृश्यते अन्वाश्रयमिचारलिंगवचनादृश्यते वि
जास्वतिश्चस्त्रीपुंसयोः अकृतीभ्यामितीणास्त्रीत्वे
जिषपि विशाखेहे अनूराधाज्येष्ठाश्रूलः पूर्वोष्ठा
छाश्रवणाश्रवणाधनिष्ठाशतभिषकुजोतः पूर्वभा
द्रपदेहे उज्जरभाद्रवहे देवतीति अश्विन्यायाः सप्त
विंशतितारकादात्तायणउच्यते पतासप्रसिद्धप
योयोस्तत्त्वान्यात्रिवभ्राति २ ॥ अश्वकगसिनी
॥ अश्वकनक्तिनिवभ्रातिरूपेणअश्वककुजोतः
अतिगादिनाकिञ्च अश्वरूपयोगादसिनीर्हीतडी
षु अश्वकर्मेणअश्वान्याद्याहनात् ॥ द्वैअसिनीन
त्तत्रस्य २ ॥ राधाविशाखा ॥ राभ्रोतिकार्यमन
याराधसंसिद्धौगरोश्चइलस्तकारः राधाविशा

रा.
सु.
धध

वित्तिकाप्रोतिविशाखा शा एकासो अचुतालवा
दिः विशाखेदे अतपवदित्वमवितेविशाखेदिति
यावगमायाणं पत्तोमंभगतत्तत्रसुग्रीवःसुव
सरः विशाखयोर्मंभगतःसंसर्गोदववेदमाः अ
पवत्वेप्रसादादितिकौमुदी नत्तत्रमेदविवत्तायो
कवचनमितिभूतिः पवतागपेक्षयेकवचनमि
तिभोजःचोदसाग्रपभापायोप्रयंजोतइतिविशा
योष्टेकत्वादितिसर्वेनेदः सारुतोयविशाखे
वावस्यतिः ॥ देविशाखायाः २ ॥ १०००० सिद्ध
धो ॥ सिद्धेयथास्त्वस्मिन्निति सिद्धः १००००
धयतिकार्याणवाप्रयःसिद्धः १००००सिद्धेनत्त
इतिकर्पनिपातःतथ्यत्तस्मिन्निति सिद्धः तथ
हो अज्ञादयोष्टेयिच उपपेत्तवतिष्ठः ॥ १
णिप्रयस्य ३ ॥ अविष्टयासमाधनिष्टा ॥ अ
तेशुभकर्मणिअतिशयेनेतिअविष्टाष्टोत्तेव
हारप्रसत्त ३ ॥ अतः सिद्धेनत्तस्मिन्निति सिद्धः १००००
नेपवात्तनेतान्तनपादिनाधनिष्टा ॥ देधनिष्ट
याः २ ॥ स्युःप्रोष्टपदभाद्रपदाष्टये ॥ प्रोष्टो
इष्टगोःतत्पदमिवपदमासमितिप्रोष्टपदाः
पदाअतपववायेशलोफत्वादितिवर्णविवे
ग्रहपतिरिवभद्रपदानुगतइतिज्ञेयः तथाच
भद्रपदेहे उत्तरभद्रपदेवहे इतिफाल्गुणीप्रो
पदानोवेत्तत्रोक्तंकिंचवादेस्त्रेजातेः प्रोष्टप
परस्पदेरितितस्मादीर्वादिपादाःप्रमादाइति
कौमुदी भाद्रपदासुभवेसलिलोत्तमितिज्ञे
वेकलेखकरोपात्त एवंप्रोष्टपदेहे समुदाय
मावतस्मादाइतिवक्तवचनेकेचित्तमश
कतःकालइतिप्रयोगात्संयोगः १००००

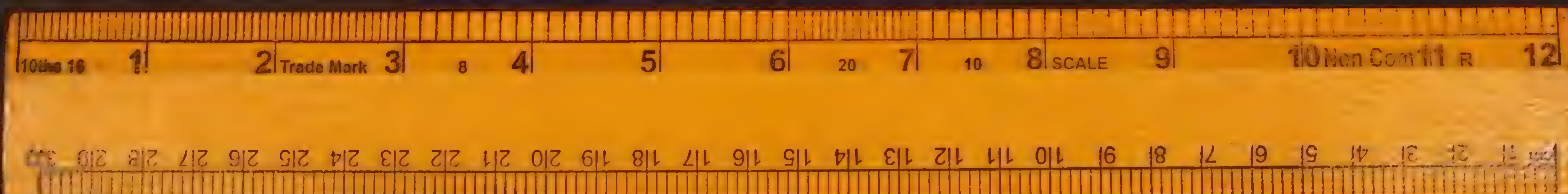
इत्ताजयतकदाएवंप्रोष्टपदइतितत्तारकयोदिः
त्वाडपपयतेसुप्रानसुमुदिवेत्ताहोप्रोष्टपदः
भाद्रपदाअनिपातिताः प्रोष्टसोवपादावस्थाःप्रो
ष्टपदः अर्थग्रहणइद्रपदासुप्रानेतिसाधुफल्य
णीप्रोष्टपदानवेतिवक्तव्यं भद्रपदोभद्रपदइति
स्वामी भद्रपदशब्देनत्तारकाविशेषाणामुदाय
उच्यतेतिरोहितावयवभेदपदप्रकवचनेप्रोष्ट
पदाशब्दस्त्रिंशत्तावयवभेदेसमुदायमाचष्टेप
तत्पदेवक्तवचनमितिज्ञेयः देष्टव्यंभद्रोत्तरभ
द्रपदानां ३ ॥ मृगशीर्षमृगशिरःआग्रहायणि
काष्टये ॥ आकृत्यामृगसोवशीर्षममृगशी
र्षमृगशिरइवशिरस्यमृगशिरःरूपभेदात् कौ
वत्तंसौम्यामृगशिरास्यमृगशिराइत्त्वलाःशि
रःस्ताराइतिस्त्रीकांते वीपालितेत्तस्त्रीत्वंसौम्या
मृगशिरापिप्रतीकलक्षणयामृगशिरमृगशीर्षे
इतिजातोमृगःपञ्चकुरंगोयोरितिवादिः अग्रे
हायनमस्याग्रहायणी मारीशीर्षादरभय
धेप्रवृत्तेः प्रत्यायणिएवंपदादितिज्ञेयं यद्वाग्र
हायणसंक्रुतिमितिनिर्देशात्सार्थेणिगौरादि
जीषु अणोतादीर्णस्यजीपिसिद्धेगौरादिपुणो
स्पष्टवद्भाविनिधेयार्थः तेनाग्रहायणीभार्थइति
सिद्धति ॥ त्रीणिमृगशिरसः ३ ॥ इत्त्वला
स्तस्मिन्नेदेशेत्तारकानिवसंतियाः ॥ इत्त्वला
सानमिवर्णमितेदुलोकशचर्षलपल्लवलेत्त्वला
धिस्यशालाइतिइत्त्वलेवल्च प्रत्ययोगात्
भावअनिपात्तते इत्त्वलिप्रीणयंतिमरुतोदेवताः
इत्त्वलानत्तत्रमितिअतेरितितस्वामी ॥ पकं
मृगशिरसःशिरादेवस्थानोपेचत्तारकाणां ॥

ग.
सु.
धप

बृहस्पतिस्तवाच यो गीष्मतिर्धिवल्लोचनः ॥
वश्यागिरसो वाचस्पतिश्चित्रशिखंडिनः ॥
स्पतिः बृहतां देवतानां गुरुत्वात्पतिः तद्बृहत्
करपत्न्योश्चो देवतयो रितितलोपसुलो बृहत्
तिरित्यस्य लुकि सुगणं दावानां मावायैः सु
वायैः गिरिपतिर्गीर्षति अद्गदीनोपत्तावि
यवोपसंख्यं त्रिमितिरेकस्य रेफादेशः रेफभा
लोविमतेनीयोपमानोयोगीः पतिः गीः पतिः
प्यतिरित्यमाधुकेचित्कस्कादित्वात्माधुरिति
ज्ञः प्रशस्तधिवल्लोचनोऽपि प्रादित्यः अर्धश्रुति
वृ मत्वर्थे अचु एवो विषयसंज्ञायामिति क
षाण्डित्यस्वामी गणानुपदिशति गुरुः
ह्येकश्रुत्येति कः उच्चातादेशः उरारपरश्च
परः अमरे हेतानां पतेना नो वयति नो
तथा च रामायणे अनेता वृषसेना अश्वहता
नृहस्पतिः दिव्याभिर्मंत्रयक्ताभिरोधधीति
वयति अगिरातो अंगोरस इति सन् प्रत्य
निपातितः अपत्ये अछंधकेत्यादिना ए अ
सोपत्तासंगिरसः वदन्ते लुकि अंगिरसो
भेदोपवागरे गिराश्च यथा च गुरुश्चांगिराश्च
तिरिति भार्गवे अंगिरसे सा प्रतीतिरेति हे
हस्पतिरिव स्पतिवद्वाचस्पतिः अथ यः सप्त
मद्भिः स्मृताश्चित्रशिखंडिनः इति हारावली
गिरापवाचित्रशिखंडीततो जातः सप्रविजो
सुवायेति प्रहृताः शहा प्रवयवे अपि वतेते
क्रत्वा ॥ नवहृहस्पतेः ५ ॥ अक्रोहेत्यु
यतश्च नाभारोवः कविः ॥ शोर्वातसदाहेत
शेनेति अचिशकित्यादिना रक अक्रः रुद्र

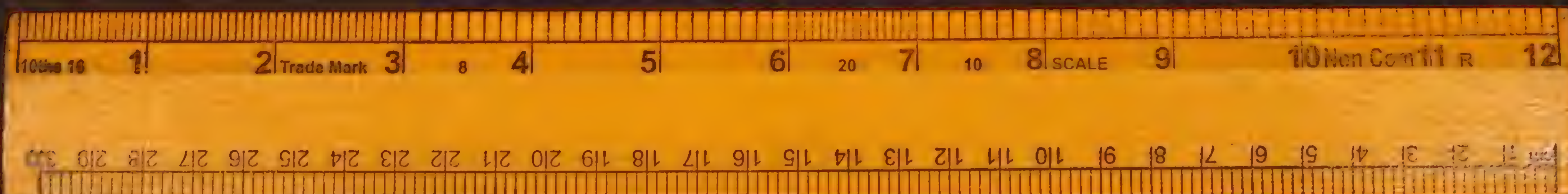
क्रद्वारनिगेतत्वाः अक्र इति स्वामी हेतानां गुरु
हेतुगुरुः कविरेव काव्यः चातवेणोदितत्वात्
थ्येन कवेरपत्यं काव्यः ऊर्वादिनो एण इति
स्वामी बृहतीत्युशना वशकोतौ वशकः कनसि
रितिकनसिः प्राद्यादित्वात् संप्रसारणे अड
शन इत्यादिना नः उशनासंख्येधने चोशनम
स्त्रिपंसाते तथानां तमयास्पदे ॥ इति विशेष
यः भृगोरपत्यं भार्गवः वदन्ते लुकि भृगवः १
कोति कृशहे अचः कविः कवित्वभेदादिति स्वा
मी ॥ बृहत् अक्र ५ ॥ अंगारकः ऊर्जो भौमो
लोहितो गोमही सतः ॥ अगिरात्पत्यैः सेंदर
वदारन् अंगानीयेति पीनत्वादिति तस्वामी
ऊः एयिवीततो जातः ऊतः भौमः इति शिवादि
भ्यो ए लोहितवर्णा एणान्यस्य लोहितांगः म
द्याः सुतो मही सतः ॥ पंचमंगलस्य ५ ॥ रौ
हिणीयो बुधः भौमः ॥ रौहिण्यप्रपत्ये छकरो
हिणीयः बुधते बुधः कः भौमः पितृत्वादेवता
स्य सोमात् अच भौमः गर्गादित्वादपत्ये यजि
३ ॥ समौ सौराशने अरौ ॥ शनैश्चरन् च शनै
श्चरः प्रतीकलक्षणया शनैश्चरे मंद इति वाच
स्पतिः शनि सौरिमनैश्चर इति रभसात् शनि
रपि देशनेः २ ॥ तमस्तु राहुः स्वर्भानुः सेंदि
केयो विभुतदः ॥ ताम्यतीति तमुकात्वायो सर्व
धातुभ्यो सुन्तमः सोत्रे लोवेतमः कस्कादित्वा
त्तम इति स्वामी वत्पतिना नार्थे राहो धातेणो
तमः इति तमोसि गुरातिमिर सेंदिकेया इति
त्रिकोडशेषः स्वर्भानुस्तममो ह्यरिति त्रिकोड
रत्नकोषामरमालयोः उल्लिगेपिरहयति सूर्यो

रा.
सु.
धर

वेदमसौ शोयैरह्यतिरह्यत्वात्पततिवेदो
तिरह्यत्वात्पततिवेदो तिरह्यत्वात्पततिवेदो
निरितिभ्रादित्वात्पततिवेदो तिरह्यत्वात्पततिवेदो
कायावपत्तमैदिकेयः विभुत्वंदतिविधन
त्वंदतिवेदो ॥ पंचराहोः ५ ॥ सप्तपे
रीचात्रिमुखाश्चित्रांशखंडिनः ॥ मरीचात्रि
खाः सप्तपेयः प्रत्येकं चित्रांशखंडिन उच्येते
पंचादिकु संख्ये संज्ञायामिति समासः सप्त
हः प्रायस्ये मरीचिरेतिरात्रि पुलस्त्यः पुल
क्रतः वसिष्ठेति सप्तैते ते याश्चित्रांशखंडिन
विजो विवित्रांशखंडिश्चित्रांशखंडिश्चित्रांशखंडि
तिवित्रांशखंडिनः ॥ सप्तपेयानामेकं १ ॥
नामुदयो लप्राप्ते तमेव वृषादयः ॥ रातिप
मिति राशिः राशयो ह्ये रात्रमध्यो द्वादशो
तेन राति साधो निजेल प्रंडोल म्नी व्रीडे रति
द्यौ रितो निषाया मितो र्गानघेयः जो रितो
निषानत्वे नत्वा सप्तित्वाद्योः ऊरिति क्रत
एकं राशपदयस्य १ ॥ राशयपवक रत्वा ह
यो मे पदवादी ये पातेतया ॥ सूरसूर्यो
दित्वा द्वादशात्मा दिवाकराः भास्करा हस्कर
प्रभाकरा विभाकराः भास्वदिवस्वत्समा
रित्योत्तराशयः विकर्तनाकं मातौ उमिदि
णपघातः यमीणा मरीणा मित्रः चित्रभा
रोचनः विभावसु ग्रहपतिः विषोपतिरह
भाउहे सप्तहस्योत्तपनः सवितारविः ॥
रेति सूर्ये प्रेरदत्तं प्रकारे सूर्ये राशे सूर्य
भ्यः क्रतु सूर्ये दत्तादिः वारुणा भूतमोरभौ
भास्यायामिति विंडियमकात् ऊर्ध्वचित्रोदी

ति क्रानि शूराला लयाद्येति कलिगः शूरति शूरद्ये
ति स्वाभ्यपिता लयादिः सभटे शूरः सूर्ये च देतो
पीतस्मविदेकः ऊमदाकार इवासो द्वादशभासद
तिवासवा दत्ता शेषादपिता लया मायाति सूरति स
वति प्रेरयति कर्मणि लौकिकानि तित त्रेति ते लोका
नां कर्मणि प्रवृत्तेरिति सूर्यः रातसूर्यसूर्ये सूर्यो
त्पादिना निपातितः इत्येत्वं ये मानोतः च चुरत्सूर
घन्त्री हनिनिनिपातितः अदिते रपत्तमादिभ्यः द्वा
दशमूर्तित्वात् द्वादशात्मा दिवादिने करोति दिवा
करः दिवाकरादिपंचसु दिवा विभा प्रभा भास्व
राता नैत आदि ब्रह्म नोदी किं लिपि लिखितं भ
क्ति कर्तव्ये त्रसंख्या जंघा निशावाहू ग्रहसु यत्
त्वनुरः पदत्तस्मादेव निर्देशात् सत्वे भास्करः अ
तः कृकमीत्यादिना ग्रहस्वरः भास्करा हस्करौक
स्वादितात्सत्त्वमिति स्वामी तिमिरं वभ्रातीति वेधे
त्रिधियधि चैतिन कृत्रभोरेफवान् रुद्रमेदमूलयो
रुकारवान् भासः संत्तमभास्वान् तदस्यात्मीति
मत्तपु माउपधायाश्चेत्यादिना वत्वे विवर्तेति वि
विध प्रकारेण च्छादयति वसश्चाच्छादने विपकीत्
किपु विवरोश्मिलयोगादिवस्वान् पूर्ववन्मत्त
वादि वेव सैरिति क्रमे विवसो म्पान्ति एषोदरादि
त्वात् रात्राद्यति क्रमवान् इत्यर्थ इति कौमुदी
सप्तग्रथाग्रसप्तमाद्यः हरितानीलाग्रचाग्रस्य हरिद
द्यः उस्मार्शिमयोऽस्य उस्मार्शिमः स्वर्द्धित्वादि चैवि
सुकर्मणा यंत्रेण वा विकर्तित इति विकर्तनः कृती वि
च्छेदने विपर्वः कृत्यल्युटो वङ्लमिति कर्मणि ल्यु
ट् देवैरण्यं ते इत्यर्कः च च्च चोतिरित्यादिना ऊत्वे
कवाधानां विकलिभ्यः केशकैरिति कौमुदी ग्रंथेदि

रा.
मु.
ध०

धाकतेवांतेदृष्टापितरमत्रवीत अंतस्त्वेतवमो
मातींदलेनसेस्तइति स्तस्तेदृष्टापितरमो
इतिस्वामी वेदेत्मातींदलेवपादात् अंतस्त्वो
मांतेतिनेमाताप्रत्यवावहेतिमुत्पत्त्यामातींदो
येमध्यः इतिश्रीनारायणसवेत्तचरणं अथ
तोंदमातींदवितिनामनिधानेगताउगतिक
त्पादः शब्दातींदेपिमातींदोपि मेहेतिमिचिती
इत्यत्र मिहिरः आदिप्राजायतेहृष्टिरिति
तथावसावपुराणे मेहेतिमिचनेपातमेहे
हिरः स्तइति इहचंद्रस्त्राहमहिर्पादित्वामि
तिपठन् मिहिरेपागलीयतयामिहिरोसापुरि
वयेत्तिकांडशेषे मिहिरमिहिरगाथाः काल
पाणिनिरितिनात् लीरस्वाम्यादिभिर्मिहिर
मुत्पादनाद्यमिहिरइत्यपिइत्याचत्सहे अ
त्युक्तः अंतश्चोत्तरन् ग्रहणोक्तस्येतिग्रहण
स्वामी वधेणलोकास्तस्मातिपद्य अत्रतन्
नानिपातितः दिवचनादाविन् इतिनिमोवे
यमाहीर्वाभावः दिवोमणिर्विद्यमणिः दिवि
रितितस्वामी तरेत्यनेनसेसारासितितरणिः
स्वधृदस्पद्यविभोनिरितिनिः मेद्यतिमिचः
दाजिमिदप्रेहने अमिचमिदशमिभ्यः कृति
हितकारः वित्रभाउः त्प्रादित्वात्रात्वे वित्र
उविभावस्त्राप्रपय्येमुत्पादितो विशेषे
ते रुचदीप्ते अत्रदातेतयेतिफट्ट विरोचनः
घोपतिरितिदिवस्यतिवदल्लिककलिगः वा
वप्रचुरप्रयोगित्वात्रिवज्जइतिश्रीधरः पत्यु
मिहमहौषधयः कलत्रस्थानमितिमाद्यः मी
वदहर्पातः भातीतिभाउः दंडभाउः इतिनमो

तिवाहेतः दृष्टवदिहिनिकमीत्यादिनामः तपती
तितपनः लः वज्रलमन्यत्रापीतिकृतिनितसुवे
धरादयः तपयतेत्तापनोपिभाउंहेतः मदस्त्रा
तपनत्तापनोर्वीरितिसेसावतोत् स्तस्त्व
तात्पजंतः तयनेशस्ततेरविः तयनेस्तयनेवा
रविः अत्रः ॥ सप्तविंशत्यर्थे ३७ ॥ माहः
पिंगलोदंडचंडोशोपादिपाद्यैकाः ॥ माहः इति
सूर्यः कारुणिकाः अतोदेवानांयथेष्टेवरमदति
तिधियाः एतदशक्रादयोविग्रदेवतानामंतरेण
स्थापिताः तथाचागमः तत्रशक्रोवामपाद्यैदंडा
लोदंडनायकाः वक्रस्तदतिपाद्यैपिंगलो
वामतश्चमः यमोपिदतिपाद्यैत्तातोमाहमं
तथा एवदारेगुहहरोक्रमात्कुत्सासपत्तिणो
राजखोगजश्रोक्षोक्रमेणतावित्यादि अत्रप्राधा
न्यात्रयपवोक्ताः परिपाद्यैवतेतइतिपरिमुखिचे
तिचकारात्तदकौमुदीकारोप्याह ॥ परिपाद्यै
कारतिवज्रवचनादिप्रादिवज्रवचनांतागणस्य
स्वचकारइति अन्योपश्रायः तेचवाङ्गः श्रोषः खरः
प्रदेहारिकोदंधकारः पिंगोगजश्चपुरुषः प्राप्नः
प्रातप्रतापको अस्थिनीयोतथादेडीकुल्मषः पा
द्यैगारवेरितिमदतिवसितस्यैसमीपेइतिमाह
रः मदमदनवासयोः अम्बरवदरन् वाङ्गलका
हीर्षः मदस्यापत्तस्वामी पिंगलवाणत्वात्पिंग
लः दंडकारित्वादंडः दंडोस्यास्तीतिस्वामी सूर्ये
पाद्यैस्थानांमाहगदित्रिकमेकैकंत्रयाणो ३ ॥
सूरस्तोक्तोक्तनूरुः काशीपिंगरुडाग्रजः ॥ स
रस्यस्तः सारथिः अरुणवर्णत्वात् अरुणः अवि
द्यमानाहृदग्रस्यअनूरुः काशीपिरितिवाङ्गदि

रा.
मु.
५६

कादित्र गरुडस्यागजोक्तप्रव ॥ पंचसूयं
येः ५ ॥ परिवेषस्तपरिधिरुपसूयं कसंडले
परितोविष्णुतेकायतेनेतिपरिवेषः चत्र
तथाच कुलिगः परिवेषः स्थात्यारिधौपरिवेषा
तिमूर्धन्यातेरुद्रः वेष्टनेपरिवेशः स्थाज्ञानोः
भसंडलइतिलकांतेरभसः एवंचोविनिवेति
वजिकौमुदीपरितोधीयतेपरिधिः कर्तेरिति
तित्सर्वानंदः उपसूयं कसंडलेदेनाप्रीतया
इलेपरिवेशश्चपरिधिशोपसूयं कसितित्रिको
गुरिः परिधिर्याजियतरोः शाखायाचुपसूयं
तिनानार्थवत्पते सूयंमुपगतमुपसूयं क
समासः स्वार्थकन मंडले एवंमुक्तं सेश्वि
रिहोश्चकिरणः पवनेनमंडलीभृतास्तन्वते
प्रिपरिवेशः इतिवगदः ॥ चत्वारिचंडसूयं
रुत्यादिप्रिममंडलस ५ ॥ किरणोस्वम
शुभमितिहोणिसूयः भातुः करेसरोवि
सयोदीधितिः सियो ॥ कीयेतेसोकिरतेः
इतिमंडानिधाज्याः वपुरितिकुः किरणः
तिरसागगावाः स्मिन्नुसः वसेः स्थायीत्पादि
क संप्रसारणे नरपरदत्तादिनाप्रतिषेधात्
इलकादशामिवसीतिनपत्वं मापयन्
यन गगनेगच्छतिशोखितिसूखः सामा
खनखितिरुद्रकोगत्यथः अष्टषोडशारिः
तस्तमिमीतेमसूखः माः उलोमयश्चेत्यु
योमयादेशश्चग्रसतेग्रंशुः अमगत्याहो स
यश्चेतिक्तः शुक्रशः तालवः प्रयोइत्वेपु
करे करेसहोषधीनएकरोशुभेशुभेइति
कीइरणयमकात् गगनेभसतिदिश्यतेभ

त्मनदीशोः वासेलिरितिवाङ्मलकात्रिप्रत्ययः
एषोदरादित्वात्मनः कारलोपेगभक्ति जिगेत्रि
जनमितिचुतरणदीशोः इत्यतः ह्रीणर्हाश्च
र्णिइतिनिपातितः धृस्वरितिप्रगल्भते
जिह्वाधातोर्ध्विध्विभ्योकिदितिनिः किञ्च
धृस्मिः दीयतेदीयतेदीधीः दीप्रदेवनयोः
किन् दीधितिः तित्तदेचप्रहादीनामितिशील
वेधाभावादिरु दीधीवेकोरितिरेकारलोपः कौ
मुदीकारत्वेइगभक्तिसिध्यामपीतिजातावेकः
प्रवयद्यपिधीधितिमेकासुक्ता मरीचामिधाने
पुंस्येवेतिवरुचिः तथापिमरीचिः स्त्रीपुंसयोरि
तीइवामनादयश्चाश्रिताइतिसिध्यामितिक्ता
कातिन्यायेनदीधितिरत्रायन्वीयते ॥ एकाद
शचंडसूयंरश्मेः ११ ॥ स्युःप्रभारुपुचिस्त्विज्ञा
भाज्यविक्रतिदीप्रयः रोचिः शोचिरुभेक्तीवे ॥
प्रभादयसिध्यास्युरितिसेवेधः इपभेदादेवस्त्री
त्वमित्यन्येप्रकर्षेणभात्यनयाप्रभाश्रितश्चोप
सर्गइत्यङ्कुरुकतिइ भासेपरादिक्रिवेताः डाः
सोताः स्त्रीसोधाजालप्रविष्टेर्भादिभानोरितिवे
लीसंज्ञारे भावेक्तेहेतौतृतीयायांवेयाधिकर
णोनयोत्पमेवमत्रापिअन्यत्वनपवपुंस्त्वमेवे
छतिरुचिरिउपधत्वात्किइ छविकृतीशोभाप
योयेसाधितेदीप्रिरितिक्रिवादिभ्योवक्तव्यमि
तिक्तिन्रोचिरितिअचिरुचिपच्चादिभ्यइसिः
ओषधीशरुचिहारकत्वेनमुच्यतेओषधीभिरने
नसर्वेवदिसिः शोचिः ॥ एकादशसामान्येनप्र
भायाः ११ ॥ प्रकाशोयोजातपः ॥ प्रका
शयोतोवजंतोश्रानपोजेतः त्रीणिरोद्रस्येतिक्ताः

ग.
मु.
ध.

कः अत्र को मुद्यो त्वयिविवेकः किरणदेव
शकं चेद्वर्यशो प्रभायकादशो सामान्यो लोदीमिवांशतपरीतस्वामी ॥ को संकपो संसेरो
मो प्रकाशादि त्रिकाशु तत्र पातु तत्र पश्य संकड संविप्रतदति ॥ इषडसमित्यर्थो को सं
मणि किरणदन्तादौ तत्राणां वसतिवेशो कपो संकडसमितिक वं को संवेतिकोः कवकादे
सामान्यावगतिः यद्यपि शब्दाणां वेदीधितिः शः संको समितिकर्मधारयः पते गुणो लीवलि
कपर्यायः तथापि दीधिति मेकाशुकारशस्य शः गुणवति द्वयो वर्तमाना ललिगाः ॥ चत्वा
नेतृं सवेतिवरुचिवचनान्नाधिवेपति रीषडसस्य ध ॥ तिमिती लोखरंतद्वत् ॥ तेजः
होपात्रे लोषः किरणदयः शोधिरेतारशस्य यतितिमिति तनिशाने अतिरुजितितो ज्ञेति
तितस्योनेदलीनो प्रसादः इदना नाथे मस्य सक कवरी शोतादेशः पवेति ते दीयेति सक
स्विद करत्वा लामितिते शोतरे च ग्रंथः प्रभा प्रत्ययः दीवेत्वे ज्ञे च तीत्ता लमिदिये रतिरति
रणयोरिति उभयोपादानान्त्या कपापने शब्दा खरे गलादानेकः खंडखंडिभेदे एषोदरादिवाचु
वेचदयो मरीचिः किरणो भाचुरुचः करः पदो मरः खरमित्यतः तद्वदिति यथा को स्यादयोग
तोतरे प्रभातुरुचिवल्लिङ्गाभा व्यविशति दीपो लो लीवलिगाः तद्वदिति त्रिलिगाः तथा तिमि
इति शब्देन व्यवच्छेद्यतपवेदनानाथे ग्रंथो दयो दीत्यर्थः ॥ त्रीण्यस्य ३ ॥ अन्यत्रोपचा
ने स्पृहायो च प्रभायो च रुचिः स्थितिमित्यापेया शती लोणां ॥ मृगात्सामरीचिका ॥ जला
त्वागमलोचरुचिः स्थितिमित्यापेया शती लोणां ॥ मृगात्सामरीचिका ॥ जला
दितितत उक्तवासनेः कृतमुपेत्तलीये उपमा तस्मा मरीचिरिव मरीचिका इवे प्रति क्रतौ कज
गमयितव्यं रुचिदीप्ते च शोभायोर्नाभिधं गीत श्रीक्षेमरुदेशे सिकतादावन्करशमयः प्रतिफ
पथेरिति प्रगणः पवंचान्यत्राप्युपनातेनो लिताहरस्थानां जलत्वेनाभासेते तदाचिस्तर
यत्र कचित्केशयथा व्यवस्थापितमुत्क्रमः तस्मादिदये २ ॥ इति दिग्गो विवरणं समाप्ते ॥
लेलिकाभावप्रतीतिरिति तत्वा उयेपव ग्रंथ ३ ॥ कालोदिष्टोपनेहापिसमयोपि ॥ कल्प
रस्यानादीयत्वात् यदाह माह सांकः तस्मात्ते कलसेत्पानेशब्दे च कर्मणि च न कालः का
मादाय व्यवहृत्य मुत्तमेः मागे मुत्तत्पवत् लयतिसर्वमिति एतात्पचाद्यचित्तस्वामी दि
क्के गच्छति उरध्वनेति केचित्किरणार्थतः शोतेश्मदिश प्रति सर्मनेतः पत्रपुत्रदिष्टः ना
तिष्ठयुपादनमित्याहुः प्रभादीनामाहृत्य हेति नागच्छतीति न जाह्न पदचेत्पुत्रप्रत्य
त्वाभावात् पथरुपाटः कतिपयेति उप्रभा यः आह नस्याने ईहादेशः तस्मात्त्रुद्वीतिचुह
त्युक्ते पुनरिहोपादान सामान्यार्थो दीप्ताह आह नस्याने ईहादेशः तस्मात्त्रुद्वीतिचुह
साधारणार्थकविभिः साधारणीकृत्या समयः ॥ चत्वारित्वाणां कालस्य ध ॥ अथप

रा.
सु.
५०

ततिप्रतिपत्वेतिमेसीवे ॥ पत्तममूलोपला
ततिः जीषिपत्ततीवप्रतिपद्यतेस्योवेइत्यल
इयोवेतिप्रतिपत्तयेतामेपरादित्वात्किप्रप्रति
द्यतेउपक्रमतेमासादिरनयेतिस्वामी ॥ दे
त्रियेः २ ॥ तस्यात्तिथयोर्दयोः ॥ अतस्त
नगमनेशतज्जीत्तादिनाग्रयिन्पषोदरा
इकारलोपः कल्पतेतिथिः तेनैवायेनतसो
दीदयोर्तिथिप्रतत्वात्तिथिशब्दपवपकेमासा
नतिथिः १ ॥ चसोदिनाहनीवातज्जीवेदि
वासरौ ॥ चसत्तंधकारंयसः चसत्प्रहने
योतिरकदीः तये इत्यपज्जीः उपिग्रवि
क्रवाङ्गलत्वात्किङ्गखः दिनेद्यतितमेति
रस्थितिवाद्यतेकिनच दिनमितिस्मृतिः न
तिकालेनजितहतेरितिकनिन् अहत्रितिन
रस्यरुत्वेग्रहः दीव्यतिरिकादिभ्यः किदिभ्यस्त
श्रुतिवसः वासयतिवसेणंतात् अंतिकमि
त्रितिवामिभ्यश्चेतिग्रप्रत्ययः वासरोदेत्तमा
रविमनागदशितवासरः सरइतिजानको
वडोवासरसंयोतिभदिभाषासमावेशः क
णादिहजौवाशीतिवाशृशब्देइतिपद्यते अ
इतितालव्यमथमाहस्तददर्शने ॥ प
सरस्य ५ ॥ प्रत्ययोहसुखं कल्पमुषः प्र
सीर्षप्रभातं च ॥ प्रत्ययोतकृततिरावि
उपरुतायामित्यतइगुपधत्वात्केटीचंमथो
प्रत्ययेपुस्फुटितकमलमोदमैत्रीकषायः
मायात् अज्ञोमुखं प्रारंभः अहसुखं कल्प
वेलाग्रजादयश्चेतिकलेयंककल्प उपरा
धकारंउषः किदिपतिउषः प्रतिरन्योपसो

नयेउषःप्रप्रत्युषसीमक्रखेदेमोते उषतिसयाव
कसकलकलेहेतिभारविः श्रीधगतरतशोभेः प्र
त्युषः प्रेषितश्रीरितिमाद्यः भातंप्रहनेप्रभातंआदि
कमेणिङ्कः प्रएवीज्ञातेवाङ्गलकात्रितितसवेध
रः ॥ घट्टप्रभातस्य ५ ॥ दिनातेतसाये ॥ स्यति
दिनेसायः स्याद्यपेत्पादिनाणेदेतः कमेणिचजि
सायइतिकौमुदी मातावयमार्गेवत्पतिग्रतःसाय
मितीहप्रामादिकंदिनोतस्य १ ॥ संध्यापितप्रसूः
॥ सस्यग्यायेतितस्योचिंतायांअधिकरणेतश्च
तिग्रह सायेसंध्यापितप्रसूरितिपितनप्रसूतेम
त्तद्विषेत्पादिनाकिप्र संध्यापितप्रसूः संधेतिश
हार्णवेनियंकारोपिसेधोच्चलितइतिवासवदत्राय
मके ॥ हेसंध्यामात्रस्य २ ॥ प्राक्तापराक्तामथ्या
क्रुत्रिसंध्या ॥ अह्रवयवेग्रहः शब्दोशमोदय
इतिवत् प्रथमेवतदहश्चेतिप्राक्तः राजाहः सीव
मध्व च अक्रुदत्तक्रादेशः राजाक्राहः प्रसीतिउ
त्वेग्रहः अपरंपराक्तः एकोपरेत्येकदेशिसमासः
अज्ञोदेतादितिहयोर्पिणत्वे अज्ञोमथोमथ्याक्रः
संध्याविसायेएवेत्येतितापकात्समासः विशेष
तासमासोवा पत्तास्तिवः संध्याः समाहताः त्रिसं
ध्यम पत्तेत्रिसंध्यापकेदिनोतमथ्यानां १ ॥ अथ
शवेरी निशानिशीथिनीरात्रिखियामात्तणाल
या विभावरीतमस्विन्नोरजनीयामिनीतमी ॥ अ
णेतिवेलाशृदिसायांक्रुहशृद्वतिभ्यः प्ररजिते
प्रवच सर्वरीतालव्यादिः एषोर्दित्वादीर्वीपिशर्व
रीशर्वेयेतिशहार्णवः निशानेनिशासर्वव्यापा
णोतनकराणिपेकोत् शोतनकराणोइत्यस्मा
इत्येतिभावेइ उद्योगादशेनग्रयच निशाता
लव्याताएषोदरादित्वाङ्गलेतापिगुणसदीवउं

रा.
मु.
५२

मिनरुणमात्रतमातमीतिनामनिधाने नि
योक्तुं निशीथिनीशालकाशपयनिशी
कुशाणकिशोरित्पविवेकात् गतिरु
हानेराशदिभः त्रिकुटिकागदिति डीधिरात्री
तमस्विनीशालावः आद्यंतयोरधेयामयो
कालत्वेन दिनवत्वात् दिनवद्यवहारश्चित्रि
तममवापरमुत्तरेदतिदत्तात् ताममवा
दातीतिस्वामी तपयतिवेष्टयात्तपाश्च
आद्यादनेइत्यतः पचाद्यजंतात् पिप्पलादय
तिचकारात् डीध्वरीप्रभेतिवत् विभाविभा
रीश्राद्धादिकाविभावरी नत्त्रादिभिविशेषे
तोत्पातोमनिन् कनिवितादिनाकनिवेतोव
चेतिडीध्व विभावरी तमोयोगात्तमस्विनीश्र
येत्पादिनाविनिः डीध्व रजंतिगगिणोत्रंज
तमसावारजनीकटिकागदिति डीध्व श्रतो
रपिदिपेः किञ्चेतिचकारादनिः कित्वात्तलो
योनहेत्वात् निदितायामाः संत्यस्यनिदाया
यामिनी तस्यत्यस्यतमतेरित्तमिः डीध्वि
चाद्यविदापातमेत्पिथपातमा तथाच वि
मुत्तमेडने हागमहादेवरतातमाताः इति
मृलेतमेवत्येपाटइतितातोकादयः तस्य
सुतमीतमीभिरभिगम्यतामितिमाद्यदेशना
मनिधानेद्वयोरुपादानात् पाटद्वयमेवत्य
तिकौमुदी वयंतलीरस्वामी सर्वधादिभिर
मीतीकारंतपवमूलपाटः स्वीकृतः इति
कारंतपवमूलपाटइत्यावत्सहे ॥ हादश
मात्रस्य ॥ तमिस्वातामसीरात्रिः ॥ त
इत्यारात्रितमिस्वातमोमत्रसंतीतिज्योत्स्ना
मिस्वेत्पादिनानिपातिता तामसीज्योत्स्ना

नात्यर्थेण देनात्रीतमोवाङ्गलयोरात्रोत्तमि
स्वातदशरात्रिः ज्योत्स्नीस्यात् एणिमाविशेतिश
ङ्गाणवदशेनात् तामसीरात्रिमात्रेपीतिकौमुदी
२ ॥ ज्योत्स्नीचंद्रिकयान्विता ॥ रात्रिरिति का
कतिन्वायेनाहापन्वीयतेचंद्रिकयज्योत्स्नया
यक्कारात्रिपूर्ववदात् एकंज्योत्स्नायक्कारा
त्रेः ॥ आगामिवर्तमानाहयक्कारायांनिशिपति
णी ॥ सर्वपरदिनयोः सर्वपरदिनयोः पक्षयो
रिवमधेवर्तमानत्वात्पक्षवत्तः पक्षिणीश्र
तइतिः निधीत्यपलक्षणे तेनागामिवर्तमाननि
शायक्कारेदिनेपिपक्षिणीश्रहयक्कारायामितिसरेफ
पादेआगामिवर्तमानाभ्यामहोभ्यांयक्कारंयोगोस्या
इतिवद्ब्रूहीहो रजभावः तदिधोतत्परुपात्रह
त्रेः समासोतविधेरनित्यत्वाद् ॥ एकंदिनद्वय
वर्तिन्यारात्रेः ॥ गणरात्रंनिशावह्यः ॥ इ
हगणशहृपकवचनोत्तोवद्ब्रूत्वसंख्यावचइति
वद्ब्रूगणोवन्नइतिसंख्योत्पत्तेर्दुमित्रः रात्रेणांरा
णोगणरात्रंरजदेतादित्वात्परनिपातः वद्ब्रूगणो
तिसंख्यात्वेग्रहः सर्वदेशेत्पादिनाचक्षीवत्वमत्र
प्रमादः रात्राज्ञाहाः प्रेसीतिप्रंस्वप्राप्तेरित्येकेप्रा
प्रमीपप्रंस्वल्लोकाश्रयत्वात्तभवतीतिसर्वोनेदः
तत्कुशकाशावलम्बनादसारंभवतिनप्रंसक
योगः संख्यापूर्वस्यरात्रिशहस्येतिवररुचिवव
नात् गणशहस्यचसंख्यात्वात्क्षीवत्वस्यसंभ
वात् तथाचनप्रंसकेयमेववर्त्तते रात्रंप्राक्
ख्यायातितिकौमुदीग्रन्थेपाङ्गः गणनोरात्री
णांसमाहारः इतिदिगौरुतेसमासोताः इत्यका
संतोत्ररपदत्वाभावादकारोतोत्ररपदोद्विगुरसि

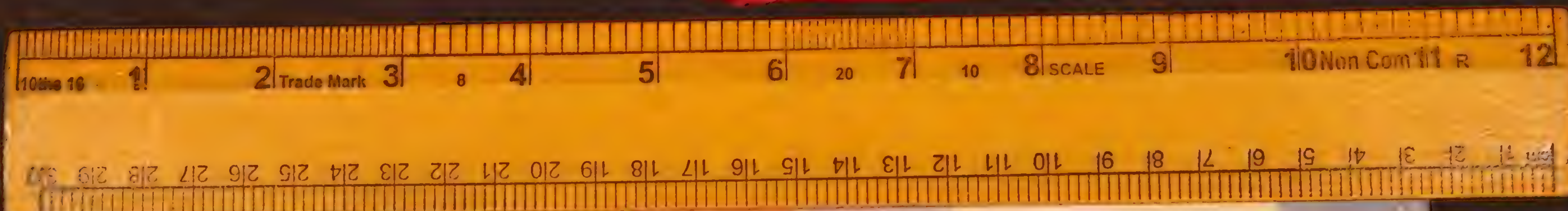
57

2

पातनादार अथवा एणोमात् एणोमास्तयेवंति ।
यिः तत्र भवेच्चैत्यणियद्वा एणोमासो विद्यते स्यो ।
एणोमासादार एणोमासी एणोमेति एरीयाणा
यने भावेक्तः भाववचनो तादिमन्वक्तव्य इतीम
निदाप्र एरणो एणिल्लादिभ्यः क्तित्रिष्टावदिति ।
क्तिन् नत्वेव एणोमिमीते एणोमायातः इति ।
स्वामी दे २ ॥ कलाहीने साञ्जमतिः ॥ सा ए
णोमा उदयकाले प्रतिपद्योगात् कलाहीने च
द्वे अञ्जमन्यत इति क्तिन् अन्मतिः स्यादेकं २ ॥
एणोमा कानि शाक्रे ॥ सत्पैव सा एणोमासी ए
णोचंद्रे गका स्यात् गति शुभमिति गदाने कदा
गवर्तिभ्यः क इति कः लपवाङ्गलकात् केण इति
नङ्गस्वः प्रकं २ ॥ अमावास्या त्वमावास्यादर्शः
सूर्येण संगमः ॥ अमानामरवेरग्निश्चंद्रलो
के प्रतिष्ठिता तत्र सोमो बसत्यस्याममावास्या
ततः सृतेति ॥ अमास इव सतोऽस्य चंद्राको
वितिसामावस्या अमावस्या स्यादन्यतरस्यामि
ति णपति अमावास्या पक्षे वृद्धिभावनि पातनात्
अमावस्या द्योमावसीति रभसः अण्मावस्या
मावासीवा मासा स्य माससीति शब्दाणां वैचाने
क इपता दृश्यते याति कैः दर्शः षेति चः यद्वा न
दृश्यते चंद्रे त्रसंगलवदृशः दृश्यते उपलक्ष्यते
चंद्राको वत्रेति दर्श इत्यन्यः सूर्येणो संगमे त्रैति
व्याधिकरणे वङ्गव्रीहिः ॥ चत्वारि दर्शस्य ४ ॥
सा दृष्टेण्डुसिनीवाली ॥ सा अमावस्या चतुर्दे
शीयागात् दृष्टचंद्रासती सिनीवाली स ह्येन
विलुना वर्तते सालक्ष्मीस्तयोगात् व्रीयादिनिः
सिनी चंद्रकला मावावाल्पात्रगौरादिपादात् ॥

जीषुसिनीवलतिभार्यतिवाकर्मण्यतिनिनी
 सियोउवदितिनउवत्तंसंज्ञाएरणोयेतिनि
 सिनीसितावालीकलास्यमितिस्वामीप
 ॥ साउछेडकलाऊहः ॥ उदयेग्रमावस्था
 ॥ अष्टचंद्रकलाः सावस्थाऊहः ऊहयतिविस्मा
 तिऊहविस्मापनेचुरारिः अतःकुकमितमिति
 निमनिवर्तिभः कुरितिवाङ्मलकत्वात् ऊह
 पीतिभातप्रतीपः त्वराघादित्वाऊहः तथा
 ऊहऊऊहसुरयतन्करणे वासियासिति
 धवासी तदेतात्तुंस्वंप्राप्तेतदपवादमाह प
 ॥ उपरागोग्रहोराङ्ग्रहोत्तिरोवपणिव ॥
 रूपसंज्ञावेचनचिचभावकरणयोरिति
 पः वडिः उपरागः उपरज्यतेनेनेतिउपराग
 स्वासीग्रहोराङ्ग्रहः ग्रहदृष्टत्वात् देराङ्चं
 मस्य ॥ सोपल्लवोपरकोटौ ॥ उपसने
 तिसभावः उपरक्तः कर्तारिक्तः ॥ देप्रत्येक
 लवेज्ञार्कयोः ॥ अश्रुत्यातउपाहितः ॥
 कत्यातेवेकतेउपग्रामत्रमाहिते देशका
 धाप्रवेचिऊहृतस्य ॥ एकयोत्तजपुष्य
 दिवाकरनिशाकरो ॥ एककत्तजपुष्यक
 रोधसीतिवच्चंज्ञार्कौपुष्यवेतौविद्युच्चते
 मिधानेएकवचनोतोपिपुष्यवानितिसत
 श्रायमितिकेचित्तुरविशशिनी पुष्यवेता
 तिनाममालायांप्राक् प्रत्यग्धराणीधरीश
 स्थितपुष्यवेताभ्यामित्याश्रयेमंतयोवाहेत
 नात्रितीहवचनोतश्रयोमिलितयोरेवाभि
 त्वात् तथैवमवेतदृशनाश्रुतिदिवाकरनि
 वितिदेवतादेवेतिनान ॥ अतोदेदृशना
 ग्रहोउवत्तमानेपुनर्देदृशोनेवेरलोकसहच
 रितदेदृशनात् अस्तुदेदृशनात्तथात्वात् अत
 एवविचंज्ञापीनोपलक्षितावितिचटकपराः प
 के ॥ अष्टादशनिमेवास्तकाष्टाः ॥ अतोयाव
 त्कालकृत्रिमनेत्रविकासानंतरंपल्लाऊचनेजाय
 तेमनिमेघः तेष्टादशकाष्टासाचिरूपयोयेसाधि
 तसमूहवाचित्वात्काष्टेकवचनेपवमन्त्रापि
 बोध्यः एकमष्टादशनिमेवावच्छिन्नकालस्य ॥
 विशतताः कलाः ॥ ताः काष्टास्त्रिशकलाः कल
 सेष्टानेकलयातिकलाश्रुताप्य एकं ॥ तास्त
 विशतताः ॥ ताः कलास्त्रिशतताः त्रिंशद्विंशत्यो
 श्रुच एकं ॥ तेतमुहूर्तोष्टादशमिन्यो ॥ ते
 तत्तत्ताष्टादशमुहूर्तः हन्काकोदिल्लेवाङ्मलका
 दंतिचपीतिक्तः मुद्रागमश्रुलोपल्लकारलो
 पः हलिचेतिदीर्घः एकं ॥ तेतविंशदहोरा
 त्रः ॥ तेतमुहूर्तोविंशदहोरात्रः अक्रासहिता
 रात्रिरितिसमासः गणरात्रवदच अक्रोरुविधो
 परात्रिरयंतरेष्टमसेष्टानमितिकः अहोरात्रवि
 मोप्राणवितिस्वामी पवंसमाहारेल्लीवमण्यहो
 रात्रेवामनलिगानुशासनेदिगुरणपात्राद्यदेत
 इतिनपुंसकत्वेनाहोरात्रिदिरात्रमितिसाहचरि
 तिसमृतिः एकं ॥ तत्तेदशपंचच ॥ तेपंच
 दशाहोरात्रः पक्षः पचतिभूतानिपचेः दृष्टवदि
 हनिकमिकमिभः सइतिवाङ्मलकास्तः तप
 तिग्रच एषोदरादित्वाहर्णाविपर्ययेपक्षः इत्
 न्यः एकं ॥ पक्षोपक्षोपरशुक्लकृष्णौ ॥ अ
 क्तपक्षः पूर्वसेतः कृष्णपक्षोपरसेतः ॥ क्रमे
 णोकेके ॥ मासस्तत्तावुभौ ॥ तौपक्षौमासः

रा.
मु.
पध

एतच्छोडशमानेनसोरादिमानैस्तसमस्ततेपि
यते तेनासोवामसीपरिमाणेहलश्चेतिचज
रादिवाडलेतोपयं तौहोवर्षाशकः आमेवर्ष
अहर्माणशतिनामनिधानात् एकं १ ॥ होहो
चादिमासोस्यादतः ॥ होहोमाचादिमासो
यतिश्रुतश्चेतिचः चकारेणकिन्वाहुणाभावः
फाल्गुनोशिशिरंतः एवंहाभासपरंपरे नच
मीत्यादिवत्पते तत्रहोहोमाचादिमासाविति
र्थउच्यते सत्तमेतदयनप्रदर्शनायमुक्तं मासो
मासावित्युक्तमानहेमंतशिशिरवसंतैस्त्रिभिः
मुक्तं स्यात्तत्रैतरेयनं किंशिशिरवसंतयो
प्रावृष्टशरद्धेमंतैश्चातः प्रकृतोपयक्तमिदं
वास्तव्यं तवत्पते मार्गदीनोयगैरितिचुच्यते
यनविधिरित्यतोवत्पमाणेनसहनपोनरुक्तं
कं १ ॥ तैरयनेत्रिभिः ॥ तैस्त्रिभिर्क्रमैः
यने अयतेऽर्कोनेनडाएगतीत्युह एकं १ ॥
नेहेगतिरुदरद्विण्णकंस्पवत्तरः ॥ हेप्रय
ते अर्कस्यउत्तरागतिः दीक्षणादयने अयनय
कं १ ॥ समरात्रिदिनेकालेविश्रुवेविश्रुव
॥ रात्रिदिवसचतुरेतादिनासाधु समंगवि
यत्रविषमासोवयंतद्विद्यते अस्मेतिमतपु
यामितिवत्तं विश्रुवामितिर्वीमत्येलात्पात
वस्य २ ॥ मार्गशीर्षः सहामार्गः आग्रहाय
शुसः ॥ मृगशिरसायक्तापोर्णमासीनच
यक्तः कालइत्याह अविशीर्षइतिशीर्षदे
मार्गशीर्षोपोर्णमासीअस्मिन्नितिमासिन्वो
सीतिसंज्ञायामित्याह मार्गशीर्षोमासः एवं
दिरपिमार्गपोषयोः प्राणिनावलमुपवीय

तिवेद्यादिकंततः सहोवलंउपचितमस्मिन्नलीः
तिसहः सहशब्दान्तवर्थेमासतत्त्वोरित्यत त
स्यलगकारेरेफश्चवक्तव्यइतिवालक पक्षेत्तस
हस्यः पौषरूढः तत्रमार्गोमहासहसहइतिशब्दा
र्णवाटंतोपिसहशब्दः तथाच सहस्यप्रयमेमा
सिवाहयेहोषसंचयमितिचरकं मृगशिरपवम्
मशिरः मृगइतिरुद्रकोशात् उच्यतापोर्णमासी
मार्गो ततः पूर्ववदण्णदिमार्गः आग्रहायणोयोगा
राग्रहायणकः आग्रहायणश्चात्तदकृ ज्यो
त्स्नादिवादीणआग्रहायणोपीतिपुरुषोत्तमः ॥
चत्वारिमार्गशीर्षस्य ध ॥ पौषेतेषोसहस्यश्च ॥
पौषतेषोपूर्ववत् प्रणतिमयोर्नेत्राण्यलो
पवक्तव्यः इतिविशेषः सहस्यइतितत्रसाधारि
तियत् ॥ त्रीणिपौषस्य ३ ॥ तपोमाचै ॥ तप
तेरमितपः प्रणमासत्वात्तपोत्रास्तीतितपाः सोताः
सहोवत्साधनेमार्गवन्माचः ॥ हेमाचस्य २ ॥
अथफाल्गुणो स्यात्तपस्याः फाल्गुणिकः ॥ फ
लेर्गुक्चेत्यनेनफल्गुणोऽस्वादिफल्गुणोः का
लेजातइति फल्गुणप्राजाभातेनावितिदप्रत्त
येफाल्गुणोर्तेनोऽस्वादिरितिदपरत्ताकरः फ
ल्गुणस्त्वर्तेनेमासेफाल्गुणोचास्यसोर्णमेतिधर
णिः फल्गुनीभिर्यक्तापोर्णमासीफाल्गुनी वि
भाषाफल्गुनीत्यादिनादगनोफाल्गुनिकाः तप
सिसाधुः तपस्यः ॥ त्रीणिफाल्गुनस्य ३ ॥ स्या
च्चैत्रैत्रिकोमधुः ॥ चैत्रिकः फाल्गुनिवत् मन
तेसर्वत्रकामदेवोत्र मनस्तानफलिपादिनीमनि
तनागृक् पदिनाकिधातश्चेतितः धञ्जातादेशः म
धुः यदामधुर्वसंतोत्रास्तीतिमत्वर्थेमधोज्ञेतिज

रा.
मु.
५५

सुवालकिमधुः ॥ श्रीणिचैत्रस्य ३ ॥ वैशाख
माधवोराधः ॥ पुष्यगतेमधुरात्रिमधोः ज
जेमाधवः राधयाकृतापोरामासीराधीततः
हणिगधः ॥ श्रीणिचैशाखस्य ३ ॥ ज्येष्ठ
ज्येष्ठरात्रयनएवंकृताहृभावेज्येष्ठेपि
मासिचैत्रज्येष्ठावरात्रयोपिकेतित्रिकोदश
प्राणशोमित्रस्यप्रमभमतनिज्येष्ठविरहइति
रससद्योसिद्धश्चक्रुशोचनमत्त्वचक्रुश
गकाररेफश्चक्रुशइतिशुक्रः ॥ हेज्येष्ठस्य
शुचिस्त्वयं आषाढे ॥ अग्रेशुचिरुक्तः आषा
त्त्रंततः एवंवदन् दयेनाषाढः अयमिति
पुंस्त्वायक्तयंनतत्रेआषाढेस्यत्रेभृथंन
स्वादीतिश्रविष्ठादिस्त्रैरतितः यज्ञोहिणो
फलंतदेवसताषाढासहितेवचंद्रइतिवरा
सेतएषोदरादिजात हैश्येस्याषाढेत्वाषा
इतिशृणावः आषाढिषाढोक्तइतिताल
पितातावेकवचनममूलकं ॥ हेआषाढस्य
आवाणस्तस्याजभः आवाणकस्तसः ॥ आ
इतिशृणोतेवेङ्गलमन्त्रापीतिलक श्रवाण
वदणिआवाणः मधवकारवान् स्त्रीपुंसयो
भेदेअवाणश्रतिकर्णयोरितिरभसकोषात
मेवाः सेतत्रनभाः सहीवत धनुर्धरेत्रिपुनभा
वंकोप्रिपुमार्यनेत्राणआवाणवर्षासुधिंसती
तद्गुहइतिमेदिनिः नभाममेवयत्रत्वाटस्य
इतिस्वामी आवाणिकइतिविभाषाफल्य
त्यादिनाटक ॥ श्रीणिआवाणस्य ३ ॥ स्य
स्योपपदभद्रभद्रपराश्रये ॥ तपस्यवज्रभ
श्रोएपदीपोरामासीततः एवंवदन् भीमभी

नेतिवदेकदेशेनयवहारात् भद्रयाकृतापोरामा
मासीभात्री ततः एवंवदणिभाद्रः एवंभाद्रपदः ॥
चत्वारिभाद्रपदस्य ५ ॥ स्यादश्विनइषोण्याश्वक
ज्येष्ठ ॥ अश्विनः एवंवतइषगतोपषाणइह या
त्रामस्मिन्मासेतिगोपुणमस्तिअविदधोभृथंनो
तः अनिमिषेनिमिषेत्तणमुग्रतइतिमाचयमका
त् अश्वकृ अश्विनीततआश्वकजीपोरामासी
ततोमासेएवंवदन् आश्वकजः एषोदरादिरा
त्वाइत्योपिअश्विनोश्वकजश्चैषइत्यमरमाला ॥
अश्विनादित्रीणश्विनस्य ३ ॥ स्यात्कार्तिकः
॥ वाङ्गलोर्त्तोकार्तिकः कार्तिकः एवंवतव
ङ्गलाः कृतिकाः एवंवदणिवाङ्गलाः कुर्जमुत्सा
हमाहुरितिनाममालातदत्रमासेतिगोपताम
लिअविदधुर्जः कार्तिकिकइतिआवाणवतदक
चत्वारिकर्तिकस्य ५ ॥ हेमतः ॥ हेतिङ्गः खंहे
मंतः हेतेडंइ द्विचेतिचक्रु हिरादेशोमुडागम
श्च हेमापियज्ञाणंहेमंतस्यतलोपवचनमनर्थः
कंहेअः प्रकृतंतरस्यसत्तादितिमागीपोषाभो
हिमश्रतः त्वस्येकं १ ॥ शिशिरोस्त्रियो ॥ शि
शिरोदितालयाः प्रागुक्तः एकंमाचफाल्गुण
भाद्रतोः १ ॥ वसेतः पुष्यसमयः सुरभिः ॥
वसतिकामोत्रवसेतः नृहवहीत्यादिनारुच
पुष्याणंसमयः सुपुरभंतैरभसकृताभवेतो
तिसुरभिः सुएवांतरभेः सर्वधातभइतीन्
त्रयंचैत्रवैशाखस्य ३ ॥ ग्रीष्मकुष्मकः ॥ नि
राचउसोपगमः उलकुष्मागमातपः गिरतिगो
र्त्तयतिप्राणिनः चर्मसीमभीमग्रीष्मइत्योणा
दिकनिपातनस्त्रेणगिरतेर्मक प्रत्ययोग्रीष्मा

श.
म.
५१

देशो मुडागममुनिपातते ग्रीष्मः कुम्भोवोप
उपहाहे वा डलकान्तिनदीयेः यावदिपात
न मकिप्रदेतोपि कुम्भोयमे सुणिताया ग्रीष्म
तितेति विप्रति कोपालात् नितोते दस्यते त्रि
कीहहेहेलयेति च नृत्वादि त्वात्कुत्वे नि
तयानामपगतोत्रे लोपगमः उपति उप
इति नितीदः षा विभो न क उमः उपरुता
नि न कुम्भा कुम्भा उपनिदा योरिति नो तो
कुम्भागम इत्यनोपमर्ग निरुचये तपति त
विप्रदंतः तपेन वर्षीः शरदा हि मागम इति
॥ समग्रीष्मो तोः ७ ॥ सियो प्रावृत्ति यो
वर्षीः ॥ सच तो एषा षा षा प्रवृत्ति वर्षे मिति
त्र प्रावृत्ति यो ता एष वृत्ति सेवने से पदा
तकि प्र नहि वृत्ती तादिना दीयेः वर्षे लोपे
शय्य शक्ति विरा प्रवर्षीः वर्षीः भूमीति
लेदये वर्षी क्रतोः १ ॥ सच प्रावृत्ति भा
अथ शरत्तियो ॥ सचा यत्त कार्तिका
अशीयं ते स्मृपा के नो प्रथयः श्रुति हि
तापेन वा श्रुत मोदिः शरदा ता भाग्यो
पिशरा च तया च शरद्वे स्रदया प्रावृत्ति
या सहेति विप्रः एक मासिन कार्तिका भा
तोः १ ॥ षडमी अतवः प्रसिमा गो दी नो
क्रमात् ॥ अमी हे मे ता दयः षडमा गो दी
सानो हयेन हयेन अतवः प्रसिमा वंति अ
के ता दय इति तन् ॥ हे मे ता दी नो षलो
कमेकं १ ॥ संवत्सरो वत्सरो ह्यो हाय नो
शरत्तमाः ॥ संवत्सरो वत्सरो ह्यो हाय नो
सरन् स्या पंथात क इति सप्तकारः वा संख्या

तस्येति पदे मानु नासि को वकारः पदे नु मानुः सं
वत्सरः अनु सारा पदे विवकार स्य दे तो एता न मत्वे
पव संवत्सरः परिवत्सर वत्सरः इति शब्दा लो वः अ
प्यते सो ग्राम्भ्या प्रो ग्रहा दय येति दन् क्रत्वत्वे
वशा हः नहाति न ही ते वा ह्यु ब्रीहिकाल योरिति
स्य इहायनः अस्तीति संवेधः हायनः स्तीति पादे
शरदि तन्वयः प्रज्ञादि त्वात् शरदोपि समा योषि
ति शरद इति रत्न कोषः समतीति सम ए स वैज्ञ
यो दं तादिः पचा य च्छा प्र समा स मेति स मे मांति
वर्तते अत वो स्या वा समा नित्यं व ड व च नो ता इतो
के तथा च वामनः समा तिक ता वर्षी प्र सप्त नो
तल्लोक म इति समां समां समां विज्ञायत इति निर्दे
शः समा यो समा यामिति वृत्ति दर्शना ये कत्व मपि
दृश्यते अत पचा ये कुशलो भूति इति न निश्चित वा
न व ड व च ने न त व ड व च नो तत्वे स च यति स्म
॥ षडवत्सरस्य ५ ॥ मासेन स्या द हो रात्रः षे त्रो
वर्षे ण देवतः देवैक ग स ह स्वे दे ब्राह्म कल्प स्रतो
न्ताणो ॥ मानुषे ण मासेन पितृ णो क य वा ड न
ला दी नो अ हो रात्रः मानुषे ण वर्षे ण देवाना म हो
रात्रः षे त्र देवत यो ल स्ये द मित्य ण तत्र पितृ णो
क स पलो दिने शुक्ल पलो रात्रिः उत्तराय णो देवा
नो दिने दक्षिणाय ने रात्रिः देवानो क ग स ह स्वे दे
न ब्रह्माणो यो रात्रः ब्राह्म इति एव व द ण ब्राह्मो ता
ता वि ति दि लोपः मानुषे ण च तर्क गे न देवाना मे
क य गे लेंगे क ग माने यथा ॥ एवं कृत य गे ना
मत त स्ये ता भिधी यते हा पर शु कलि शे व य गा प
ते हि वि श्रु ताः सह स्वा णो श ता न्या मे श्रु त देश च
वा संख्या चत्वारिंश त सह स्वा णो त था न्या नि कृ ते

कर्म तथा दशमहस्वाणि वर्णाणां शतसंख्यया
 शीतिश्च सहस्वाणि कालस्यैता यगस्य च सप्तै
 यतान्नाङ्गवर्णाणां मानुषाणि च विंशतिश्च सह
 णिवर्णाणां शतसंख्यया षष्टिश्चैव सहस्वाणि व
 कलियगस्य च एवं च त्रयंगः कालः अन्ते स
 कास्मृतः ज्योतिषे त वस्वधिमेत्राकरे धमात्
 रमाहो भुजवर्जिवेदाः पतानि शून्यत्रयता नि
 यगाह संख्या परिकीर्तितानि पतश्च मानुष
 नेन सत्पाटीनां मानं तदेकेनापि यथा सत्प
 १२१५००० त्रेतायाः १२२५००० द्वापरस्य १२३
 ० कले १२२००० इत्यानी च षकाद्याः १३५३
 त्रिंशदह्नादिकपंचशतोत्तरवत्तः सह स्वर्णा
 कलिसंख्यया भूतानि १५३२ तथा वर्गाणां त
 माणां महीतापनीयं रातपंडितश्रीनिवासः
 संख्यायाः स्वसमयकरकृतवर्णाणि भूतानि
 तश्च ब्रह्माणोदिनं नृणां कल्पौ अत्रापि स्थिति
 लोभूतानां ब्रह्माणोदिनं प्रलयकालश्च भूता
 ब्रह्माणोर्गविः तथा लैंगे च तद्देशसहस्रैर्व
 श्रैर्कोटिजोत्तमाः निशंते स्तत्र बोलोकात्रयो
 शिजंतवः कोटीनां द्वे सहस्रे तत्र श्रैर्कोटि
 नित द्विर्षष्टितथा कोटौ नित यतानि च स
 कल्पस्य संख्या कथिता कल्पशेषं त्रकल्पयो
 ल्पानां वै सहस्रे त्रवर्षमेकमतस्य त्र कल्पा
 एसाहसं ब्रह्माणे ब्रह्माणे यर्गमिति ॥ म
 त्दिव्यानां यगानां मेकममतिः ॥ मन्वंत
 रंतरे अथ काशे वाधिर्वात्रेति सप्त सप्तैति स
 तत्र त्रैलिंगपुगाणे एवं च त्रयंगमाणां स
 ऐकममतिः कृतत्रैतादिकत्तानां मनोरेत

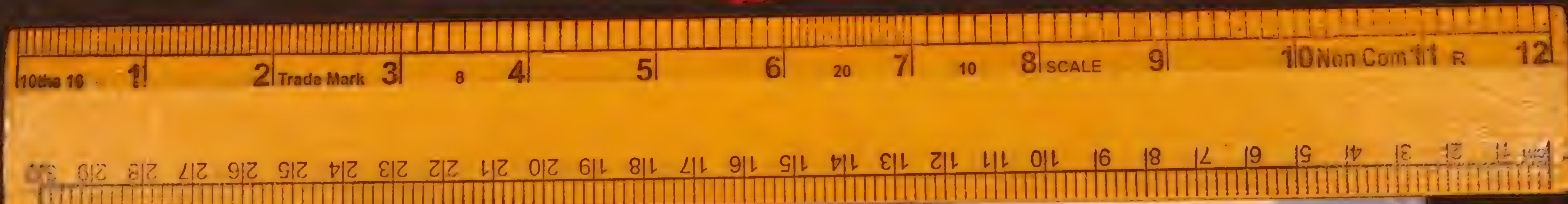
ते ... अस्तवर्षाणां मानुषेणादितो जमाः स
प्रषष्टितया न्यानिनिकतान्यधिकानित विंशति
असद्व्याणिकालोयः साधिकं विना मन्वंतरस्य
संख्येष्टालिगेमिन्कथितादिताः ॥ मनवो ब्रह्म
सुताश्च तदंशे वतथा च विष्णुपराणे स्वायंभुवो म
नवः ब्रह्मपुत्राः स्वारे विषस्तथा औत्तमिस्तामसि चै
वरे वतश्चाक्षस्तथा षडंते मनवो तीताः सप्तमस्त
रवेः सुतः वैवस्वतो यंयस्यैतत्सप्तमो वर्तते एकस्मि
ति एकस्मिन्तिरित्यथापि गणनया सार्धं यगेना
धिकानो मायथा इनामनिधानै सर्वज्ञा श्रीनाराय
णचरणः ॥ दैविकानो यगानो तसद्वसं ब्रह्म
णोदिनं मन्वंतरं तथैवैकं तस्य भागाश्च तदंश त
त्र किं विदधिदिव्यकगाना मेकस्मिन्तिरिति तथा
प्यन्यत्वादिति नोक्तं अपरे तु सप्तमनवः सावर्णिदे
ति सावर्णि ब्रह्मसावर्णि इत्यपि धर्मसावर्णि रुद्रसा
वर्णि रोच्यवोदिवत् ॥ एतैव तदंशमनवः ॥ सं
वर्तः प्रलयकल्पः तयः कल्पो तद्वत्पि ॥ संवर्त
ते उपरमते तगदत्रैति संवर्तः हलश्चेति वज्र हति
रत्रावसानार्थः यथा लोको यमतिवृत्त उपरत इ
त्यर्थः प्रलयते त्रैतिलीङ्गेषु परचुप्रलयः क
ल्पं ते विरुद्धलक्षणया दीयंते त्रुं सिसंज्ञायामिति
चः कपोरो लयतिलत्वं कल्पः एवं बहुः तयः क
ल्पस्य ब्रह्मादिनस्योतोऽर्धधरेकः कल्पो त्रय्यार्थो
न्यस्तब्रह्माणोदिनांतः कल्पः शास्त्रे विधौ न्याये सं
वर्ते ब्रह्माणोदिन इति शास्त्रतः ॥ पंचप्रलयस्य ५
॥ अस्ती पुं कं पुमान्पाप्मापकिल्विषकल्मषे १
कल्मषे वृत्तिनै नोचमं होडरित उक्तं ॥ पंच्यते
नैनेति पवित्राजीकरणे पवित्रितारे वा श्रकतेरिति

शु
मु
पय

चेतिवचनं कृतं संकं प्रमोदिका प्रमोदिपमाना
मन्त्रिणादिनास्त्रेतिपातितः पातयस्मादात्मा
रत्नोपायनेवेः शिभः पः पापं किलति शिति
करोति किल शीतक्रीडनयोः किलोडकचेति
वडगागमश्च किलिषं कर्मभुंत्पतितनृक
कल्मषं सघोरगतिः कलयति नृदि किलि
व कल्पे श्रीणापि धर्मपाणिहृत्यते हनेः
तिहनवृ हतिनेयं पाधोनेन इतरगतौ इतर
त्यस्य लुप्टपनः सातेन हंति धन्यमिति प्र
पीतिडः नृत्कारित्वात्कुत्वे अचं प्रमेतियो
धर्तिप्रमगात्पादिप्र प्रमेयं कवेति प्रमुन
गमश्च ग्रहः कुप्तापातसाते शी चमे हो विवा
ति अन्वस्वारहकारोचकार इव श्रुयते इत्य
देपकत्ववृत्तेनागरानुप्रासमात्रं तडक्तं पक
डिकल्पे वभेदेपतत्वे कत्वेपि निरुवः जायते
वाणानामनुप्रासः स उच्यते अहिगतावित
नोहर्तिमिदेप्रधर्तीत्यतो मुन श्रुतिनि
समेकं केति सत्रातिभीमः उपाधाय स
अच्यते पस्यन् सतभेदादिति कोमुदी इति
इह पूर्वदिनोभावेकः इति ते उचिरेति कते
सस्य उक्तं इगुपधस्येत्पादिना पत्वे ॥ १॥
पापस्य १२ ॥ स्यादममसियं प्राणश्रेय
तं वषः ॥ धरतिविद्यमन्त्रिस्तमुज्ज्वल
न असियं धर्मधर्मः पुनाति पुनोपु
तियत उडागमकस्त्वानि प्राणइदमनयो
येन प्रशक्तं इयमनिश्रादेशः श्रेयः साते
शोभनं कृतं कर्मविशेषणसमासः वर्धते
गुपधात्कः वषः ॥ पंचधर्मस्य ५ ॥ अ

प्रमोदो हर्षः प्रमोदा मोद संमदाः स्यादनेदयः
गनेदशममातस्य निव ॥ मोदने मुतरोतामु
दहर्षे किमुप्रीतिः प्रीजः कित्प्रतीति साहचर्यात्
मुदः स्वीत्वं प्रमोद संमदो हर्ष इति निपातितौ प्र
मोदा मोद संमदा च जेताः द्वितोः कचु आनेदयः
शृणुतामुभे सर्वधातभ्यो मनिन् शर्मनांतेमि
नोत्तामुभे साते मेत्तये इति स्वरान्वातिदमित्
धृष्टिभक्त्यतिवाङ्मलकात्तन् अयेचरोत्पा
दिः तथा च देवीशतके अनुलोमप्रतिलोमके
सातेवर्माननस्यावहति इव स्यान्ननमीवते सा
इति श्रुते सौत्राल्यादीत्यपरः इति कोमुदी
स्यतिडः खंसाते एतकर्म घेतनृकरणे इति त
स्वामी घातानेकः जनघणखनामित्यात्वं सात
मिति सोमनेदी शोभनानिखानीदियाणनेन
मङ्गलनत्वाभूमिति सखं सातिका लख्वादि
भोनव्याहनादिति स्वरस्त्रेण सखं तत्वेनेडः
हादशप्रीतेः शेषं तस्य सखप्रीतिः सखजोवि
कार इति तकोमुदी १२ ॥ अः श्रेयसे शिवे भदे
कल्पाणं मंगलं शुभं भावुकं भविकं भवेकश
लेतेममसियं शस्तेव ॥ अश्रार्गीमि श्रेयोत्र
अः श्रेयसे शिवे सीयः श्रेयस इत्यचमसासा
तः भित्ति कल्पाणं सखेव हजी श्रीतिरवनिपात
ते आदीतालव्यो श्रुतिप्रमुभं शोतनृकरणे भे
दते भदे भदिकल्पाणं सखेव हजी श्रीतिरवनि
पातितः शिवे तथेति त्रिकोडशेषः कल्पे नीरु
जत्वमणातिप्रणते कर्मण्ण कल्पाणं मंगलं
मगिगत्यर्थः मंगेष्ट्यादित्वात्कलव मंगलेशो
अभने शुभं इगुपधेति कः धनो भवनशीले लघप

शु
ध

तपदेत्युक्तं भावकं भवो भवति सत्ययो
दयः भवो भवति सत्यमवचनं भवति धनं
वति अनेन भवो भवति सत्यमवचनं भवति धनं
हृषीकेशात्कलचु कृशन्तालव्यमध्यकृश
वर्धित इति विरम्य सुखमेतदने कृशवयो
यः इति वासवदत्ताशेषः कृशनिष्कपे इत्य
मर्थेन मध्योपीतलंकारो मूलः तिलोत्प
दितये अस्ति सति सति सति सति सति सति
वंधः शस्यते शंडस्तौ भावे कः शस्ते ॥ द
कल्याणमात्रस्य १३ ॥ अथ त्रिषु द्वये पा
णसुखानि च ॥ पापप्राणशब्दो सुखादय
शस्ते तागुणे योक्तुं लिङ्गाः उपचारत इति
विशेषे वर्तमानास्ति लिङ्गाः तत्तत्स्थितिक
ली अन्ते दार्धताः सुहृत्तः सुहृत्तः इत्य
इत्युक्तः इति क्रियानिवंधनं वाच्यं लिङ्गात्
एतन्निबंधनं सकलमप्ययमप्यारोपः इति
एतत्प्रयोगः ननु कथं दारिद्र्ये पिथनि त्वेपि
परिजनः सुखमित्युच्यते अनेनोपचारेपि
प्रतिविशेषणत्वेन सुखादिद्रव्यलिङ्गाति
ये प्रधानं इयं प्रतिविशेषभूतं विवक्षितं
लिङ्गमेव केचित् पापप्राणसुखादिवैति
स्तेपदित्वाः दिशद्वे प्रत्येकं अभिसंबंधयंती
कोमरी ३ ॥ मतल्लिकामवविंका प्रकाश
तल्लो नडतल्लोपादः ॥ प्रशस्तवाच
मृति ॥ ननु शस्तप्रशस्तयोः कोभेदः येन
ल्लिकादयः शस्तप्रशस्तपर्यायाः एतद्यु
च्यते शस्ते मंगलं प्रशस्तमनर्थं ये संकिं
वचनाः शिवाद्योगोपवर्तते इत्येपि

कादयस्त्वाविष्टलिङ्गाद्रव्यपवर्तते त्वद्विद्वत्
आविष्टलिङ्गान्तरलिङ्गानोत्तमानाधिकरणेपि नि
तलिङ्गेन तद्वाति यथा अथ मतल्लिका गोष्ठकोडे
कुमारीतल्लजः तथा च मायः अरिर्मध्ये तत्तमो
तल्लिकामिति अस्ती प्रकाशो विदयेतरुत्कंधप्रश
स्तयोः इति मेदिनिः कोपुंस्त्वततः कानिदंडका
नेदः उक्तानभ्रं तां योवीररत्नः प्रकाशकाविति
महिः अतएव मतल्लिकादीनां रूढिशब्दात् प्र
शस्तावचनञ्चेति निरुत्तमासः संवोद्भाविनि
पातनाड्यैः ॥ पंचप्रशस्तस्य ५ ॥ अयः शुभा
वहोविधि ॥ शुभकारिदेवमयः इत्येतौ पचाद्य
च शुद्धपालिरयान्वितरक्तः सुलभैः सदानयव
तायवर्तते किं गतः पकं १ ॥ देवैर्दिष्टं भागदेयं
भाग्यं स्त्रीनियतिविधिः ॥ देवादात्मन आगतं दे
वं सर्वकर्मदिष्टं ते स्मदिष्टं दिश अतिसर्जनेक्तः
भाग्ये कदेशयोर्भाग इति रुद्रकोषात् भागपवभा
गधेयं स्वार्थं भागपृथनामधेययोर्भाग्यं भजसेवा
यां अहलोप्यंतात्तद्विदुः चतोरित्यादिना कृत्वं
भगवद्युतिभाग्यमिति स्वामी नियम्यते नयेति
नियतिः क्तिन् विधीयते नेनेति विधिः ॥ षड्प्र
क्तनशुभाशुभकर्मणः ६ ॥ हेतुर्नोकारणं वी
जे ॥ हिनोति व्याप्नोति कार्यं हिगतौ कतिमनिज
निभावादिभ्यश्चेति न हि हेतुः करोति इति ल्यु
ट् कारणं विशेषेण जायते नेन उपसर्गसंज्ञा
यामिति डः अन्ते षामपि दीर्घः ॥ वीजे त्रीणि
कारणस्य ३ ॥ निधने त्वारिकारणं ॥ निधा
ने वडलमन्यत्रापीति कच आदिशुप्रथमं त
त्कारणं चेति आदिकारणं एतच्छ्रवणं शेषादिभः

रा.
मु.
५०

समवायकारणमुच्यते अस्त्वनोक्तपाठानुकार
द्येयकारणमिति ॥ हे प्रथमकारणम् १ ॥ मकि जन्मादेतोपीत्युनादेजनिचसिभ्यामनिन् ज
वृत्तशक्तपुरुषः ॥ तद्विदः क्षेत्रशरीरं जानाति ह्योद्येति ह्यभावः जनिचसिभ्यामनिन् ज
क्षेत्रतः ज्ञानस्य शरीरात्मसंयोगसमवायकारणमर्थं जनिनो जेतो ह्येयात्मरतितप्रयोगात् पुं
कत्वादिति कोमुदी अतिसंचरति अतसात्तत्त्वचउत्पत्तिः क्रिन् उद्भवः अच ॥ घटजन्मनः ५ ॥
नेसातिभ्योमन्मनिनाविमन् आत्मा अच्यते प्राणीतचेतनोजन्मी जेततन्मशरीरिणः ॥ प्राणि
शक्तः शरीरं पुरमुच्यते अच्यते के पुरेशेते शरीरिणो रे तदिनिः चेतनो नैद्यादिः जन्मी जीवादिः
क्षेत्रवोच्यते इति पुरुषः एषोदरादिः पुनाते भं इति इति दिलोपः अदेतत्वाद्वातइति हनो जाय
पुनातेः पुरुषइत्यने ॥ जीणत्मानः ३ ॥ तेजने हंतवत्तः जेतः एवं कतिमनिचं धिदमि
नंप्रकृतिः सियो ॥ प्रीतिप्रदीयते तत्प्रादि प्राणिभ्यो कसजन्मः ॥ घटप्राणिनः ५ ॥ चिन्त
प्रारंभात्क्रियते नया प्रकृतिः क्रिन् ॥ हे सत्त्वं चेतो हृदये स्वाते सुत्मानसंमनः ॥ चिती संज्ञाने
क्षमस्त्वामान्वावस्थायाः २ ॥ विशेषः कालि भावेक्तः चेतने अचनिचेतः क्रियते विषयेः हृदये व
वस्था ॥ कालकृते वस्तुवर्मा यो वनादि अवि लोः सक्त सकोचेतिकयन् सदागमश्च हृदये य
वस्था अइ व्यवस्थायामिति निर्देशात् स्थाना यपि वाद्यविषये अवि लिप्रमना कुलमनः स्वाते
प्रवोभावा इति क्रिन् कालिका इति निहनेः लज्जस्वातेति निपातितं तथाप्यभेदोदृष्टत इती
युतादिभ्यः टक् पक् १ ॥ गुणः सत्त्वं रसः हापितथा क्रियते हरेतेः किं त्वको वार्ता कतया
सत्त्वाद्यस्य प्रकृते गुणः सत्त्वं लक्षप्रकाश तकारेदकारः तथा च हृदि प्राण इति प्रयोगः हते
ज्ञाने सत्त्वादेतः रसो रागात्मकं चले लोभतन खहेतः तमग्रावरक प्रमाद मोहजनकं गुण
सोत्वाशा संसतोभावः सत्त्वं रजयति भूरेति भा दिति असुरजः तम्यत्पने नाम नितमः ए
दिवादेतं प्रलिगावपीमो अयेवेशे गुणे चै यं रजसा महेत्पलिनी पुप्य इति स्त्री अयेत
वि अदेतोपि सत्त्वं वदेति ते कस्मादसत्त्वमी र इति रजकं जीणि स्वनाम प्रसिद्धानि एयक ए
णाणशब्दाव्यानि ३ ॥ जत्तनन जन्मानि त्पत्तिरुद्भवः ॥ जत्तमिति जन्मने जत्तः जने क
जत्तने भावेत्प्रादितनने मनिन् जन्म इति प

मकि जन्मादेतोपीत्युनादेजनिचसिभ्यामनिन् ज
निह्योद्येति ह्यभावः जनिचसिभ्यामनिन् ज
जनिनो जेतो ह्येयात्मरतितप्रयोगात् पुं
त्त्वचउत्पत्तिः क्रिन् उद्भवः अच ॥ घटजन्मनः ५ ॥
प्राणीतचेतनोजन्मी जेततन्मशरीरिणः ॥ प्राणि
शरीरिणो रे तदिनिः चेतनो नैद्यादिः जन्मी जीवादिः
भं इति इति दिलोपः अदेतत्वाद्वातइति हनो जाय
तेजने हंतवत्तः जेतः एवं कतिमनिचं धिदमि
प्राणिभ्यो कसजन्मः ॥ घटप्राणिनः ५ ॥ चिन्त
चेतो हृदये स्वाते सुत्मानसंमनः ॥ चिती संज्ञाने
भावेक्तः चेतने अचनिचेतः क्रियते विषयेः हृदये व
लोः सक्त सकोचेतिकयन् सदागमश्च हृदये य
यपि वाद्यविषये अवि लिप्रमना कुलमनः स्वाते
लज्जस्वातेति निपातितं तथाप्यभेदोदृष्टत इती
हापितथा क्रियते हरेतेः किं त्वको वार्ता कतया
तकारेदकारः तथा च हृदि प्राण इति प्रयोगः हते
प्रकृत्यंतरमस्तीति स्वामी मनप्रवमानसंप्रकाश
ए इति मनो दीदीत्युपाधाय सर्वस्व ॥ समम
नसः ७ ॥ इतिकालवर्गविवरणं समाप्तं ५ ॥
बुद्धिर्मे नीषाधिषण्णधीः प्रज्ञाशी सुधी मतिः प्रो
त्तोपली अश्रितं वित्प्रतिपत्ता प्रचेतनाः ॥ बु
द्यते नया क्रिन् बुद्धिः ईशगति हिंसा राने अगुरी
श्चेत्यकारः ईषामनसः ईषा मनीषा एषोदरादि
त्वादिलोपः मूर्धन्यः घः भ्रुवोति प्रगल्भं ते न
योति ध्रुवेः धिष्वु संज्ञायामिति संज्ञायो कविधिष
णाणकारांतत्त्वान्मूर्धन्यः घः अनायासत्वाभावादि
सनाधिसशब्द इति तस्वामी धायति धायते सं
प्रसारणे किं अति किं हलश्चेति दीर्घः धीः प्रज्ञा

रा.
मु.
५०

समवायकारणमुच्यते अत्र नोक्तपादानका
 येन कारणाति ॥ हे प्रथमकारणम् १ ॥
 तत्रात्मपुरुषः ॥ तद्विदः त्रेत्रशरीरं जाना
 त्रेत्रतः तानस्य शरीरात्मसंयोगा समवायकार
 कत्वादिति कोमुदी अतिसंवरति अतस्तान्
 नेसातिभोमन्ननिनाविमन् आत्मा अयत्न
 इत्याहुः शरीरं पुरुषमुच्यते अयत्नके प्रेरोते
 स्तेनवोच्यते इति पुरुषः एषोदरादिः पुनात्
 पुनातेः पुरुष इत्यन्ते ॥ श्रीणत्तनः ३ ॥
 नंप्रकृतिः स्थितिः ॥ श्रीतिप्रदीयते त्र्यद्विप्र
 प्रारंभात्क्रियतेनया प्रकृतिः क्रिन् ॥ हे सत्त्वं
 त्तमस्तमान्वावस्थायाः २ ॥ विशेषः का
 वस्था ॥ कालकृते वस्तुवर्मा योवनादिश्चि
 वस्थाग्रह वावस्थायातिनिर्देशात् स्थाना
 पचोभावादीति क्रिन् कालिका इति निर्दिष्टः
 द्युतादिभ्यः द्रक् पक् १ ॥ गुणः सत्त्वं रजः
 सत्त्वाद्यस्यः प्रकृतेर्गुणः सत्त्वं लक्षप्रकाश
 ताने सत्त्वाद्देतः रजोगात्तकं चलेलोभतन
 खद्देतः तमग्रावरक प्रमादमोहजनकं गुण
 सोत्वाशासे सतोभावः सत्त्वं रजयति भूरेति भा
 दिति असन्नरजः तम्यत्पनेनामनितमः एष
 दिवाहदेतं पुंलिगावपीमो अयेवेशे गुणे च
 योगसामहेतुत्वालिनी पुष्पा इति स्त्री अयेत
 वि अदेतोपि सत्त्वं वदेति ते कस्मादसत्त्वमी र
 इति रजकं श्रीणत्तनाम प्रसिद्धानि एयक्रुए
 ताणशब्दाव्यानि ३ ॥ तत्र तन्नन तन्मानि
 त्पत्तिरुद्भवः ॥ तत्र वितिजनने तत्रः तने
 नजनने भावेत्यदिजनने तानि न तन्म इति

मकि जन्मादेतो पीतनादौ जनिचसिभामनिन् ज
 निवृद्धो जेति वृद्धभावः जनिचसी उत्पत्ति साहचर्य
 त्किमर्थं जनिनो जेतो वृथा जन्म इति तत्र प्रयोगात् पुं
 त्वंच उत्पत्तिः क्रिन् उद्भवः अन् ॥ पदजन्मनः ५ ॥
 प्राणीतु चेत्तनो जन्मी जेतु जन्म शरीराणि ॥ प्राणि
 शरीराणि रेतादिनिः चेतनो नैद्यादिः जन्मी श्रीत्यादिः
 भ्यं इति इति दिलोपः अदेतत्वाद्वात इति नौ जाय
 ते जने हेतुवत्ततः जेतः एवं कतिमनिशुं धिदमि
 तनिभोयसृजन्मः ॥ पदप्राणिनः ५ ॥ चिन्त
 चेतो हृदयं स्वाते स्तेनान संमनः ॥ चिती संज्ञाने
 भावेक्तः चेतने अत्र निचेतः क्रियते विषयेः हृदये व
 ह्नाः सृक् सकोचेति कयन् सडागमश्च हृदये य
 यपि वायुविषये अविदितमना कुलमनः स्वाते
 त्रज्ज्वातेति निपातितं तथाप्यभेदो दृश्यते इती
 हापितथा क्रियते हरतेः किं त्रको वर्णकत्तया
 त्रकोरेदकारः तथा च हृदि प्राण इति प्रयोगः दोते
 प्रकृत्यंतरमस्तीति स्वामी मनपवमानसंप्रकाश
 ए इति मनो दीदीत्युपाधाय सर्वस्वं ॥ समम
 नसः ७ ॥ इति कालवर्गविवरणं समाप्तं ५ ॥
 बुद्धिर्मेनीषाधिषण्णधीः प्रज्ञाशी मुषीमतिः प्रो
 तोपलज्जिचित्वेति त्रिपत्तिपज्ञाप्रचेतनाः ॥ बु
 द्धतेनया क्रिन् बुद्धिः ईशगति हिंसादाने अगुरो
 चेत्यकारः ईषामनसः ईषा मनीषा एषोदरादि
 त्वाहिलोपः मूर्धन्यः घः एल्लवेति प्रगल्भं ते न
 योतिपृषेः धिष्व संज्ञायामिति संज्ञायं कविधिष
 ण्णकारो तत्त्वान्मूर्धन्यः घः अन्त्या पत्ताभावादि
 संज्ञाधिसंज्ञा इति तत्त्वामी ध्यायति ध्यायते सं
 प्रसारणं किं जेति किं इल्लवेति दीर्घः धीः प्रज्ञा

रा.
म.
११

यानप्रतीपि पिंडाश्रयाधरातिः प्रज्ञासंवेदनेवि
ति शब्दाणां वात शेतदतिशयोक्तः संशयः विचार्य
तं मुक्तातिशयलविभुतादिवाक्यः गौरादिति उदीय
शेषपीतालयादिभूयताशमेः कसोपवाभा
सलोपोशेषपीतिकोमुदी मन्वतेनयेति किन्तु
तिः प्रकर्षेण ईत्यते ज्ञायते नयागुरोद्येत्कारे
ला उपलब्धिः पित्वादीः प्राप्ते बाहुलकात् किन्तु
विचारिष्यविषयकरणे संयदादिवाक्यं चित्तं तो
ता नपसिञ्च गौरादिवाक्यं किन्तु उदीप्रियेधः नोप
चेतना चेतसंचेतने चुरादिवाक्यं च तत्र कोमुद्यो
लीरस्वामिनिवायविवेकः बुद्ध्याद्यश्च तद्देशबुद्धे
रिति वैशेषिकाः सत्त्वाप्रधानं मद्वाक्यं संतः कर
णबुद्धिः विषयाकारोपपन्नया बुद्धौ प्रतिबिम्बिता
याश्चिच्छक्तेः बुद्धिर्हेतुकार उपलब्धिरिति सांख्य
दर्शनात् बुद्ध्यादिममकंबुद्धौ प्रेक्षादिममकमप
लब्धावित्यपरे सांख्ये बुद्धिधर्मस्य ज्ञानस्येते पयोया
इति भट्टोपि ॥ बुद्धेश्च तद्देश १५ ॥ धीधारणाव
तीमेधा ॥ धारणाशक्तियक्ता धीर्मेधा मेधते संग
ज्जतेऽस्यां सर्वं मेधसंगमेगुरोद्येत्कारः एकं ॥
सकल्पः कर्मज्ञानसं ॥ इदमहं कुर्यामिति मनसो
व्यापारः संकल्पः भावे च त्र एकं ॥ चित्ताभो
गोमनस्कारः ॥ चित्तस्य संज्ञानद्वारेण स्थेयं सा
भोग इति भट्टः अभोगस्तत्पर्यमिति सर्वानंदः वा
पार इति मधुमाधवाद्यैश्च नागतचित्तात्पर्यचित्ता
भोगमनस्कार इति त्र कोमुदी एकस्मिन्विषये
नः पुनः पुनश्चित्तवृत्तिराभोग इति पंचिका मन
सः कारो निश्चयः इति पक्षी समासतः कृकमित्या
दीनामात्वं मनसिकराणो मनसिकार इत्यादिदृश

ने तत्र बाहुलकात् सप्तमप्रत्ययं समासः देमन
सः सत्त्वोत्तमरत्नस्येति ॥ चर्चासंख्याविचारणा
॥ चर्चाश्रयने चुरादिवाक्यं तादृशवैचित्ति एतेत्यादि
नानः चर्चासंख्याने संख्या नः चरश्च संशये चुरा
दिवाक्येति यच्च विचारणात्रयं प्रमाणैर्यपरी
त्या इत्येके विमर्शमात्रस्येत्यन्ये ॥ अथाहारस
कंडहः ॥ अथाहारमध्याहारः न्यूनपदहरणा
धर्मधिकपदोऽहकारणमिति सर्वधरः तर्कान्त
र्कः वृत्तवृत्तभाषार्थ इति चुरादिदेवकात् वृत्तकंडह
वितर्कं वृत्ति कंडहः वितर्कस्तर्क कंडहोदयोरनने
विनाशकात्वाशंकिराशंकाश्च मस्तस्यात् परिश्रम
इति शब्दाणां वः ॥ त्रयमृहनस्य ३ ॥ विचिकित्सा
तसंशयः संदेह द्वापरोच उभयोर्कोटिस्तुक्तं ताने
विचिकित्सा एकत्रानादृष्टेः किं तानि वासे स्वार्थे गु
प्तिनेति सत्प्रत्ययः खंदयोर्नानार्थयो शयिते संश
यः समोनानार्थताशीः परचु दिदु उपचयेऽपि
नानार्थसंशय उपपदे च जिसेदेहः द्वौपदौ स्थान
वोपुरुषोवा इत्येवं रपौ परावात्मीयो प्रधानभूतावं
शो वास्मिन्निति द्वापरः सर्वनामसंख्ययोरिति संख्या
या इति पूर्वनिपातः एषोदरादिवाक्यत्वं स्पष्टं ॥
चत्वारि संदेहस्य ४ ॥ अथ समो निर्णय निश्चये ॥
निर्णय इति त्रयतेरेरचु उपसर्गोद समासेपीति त्वं
यत्तानि स उपसर्गो प्रतिपत्तं तदनात्वं निर्णयः
निश्चिन्नोति प्रहृष्टहृत्पुनिश्चयः स्थाने स्थाने
व्यमित्यसौ ॥ निर्णयस्य द्वये २ ॥ मिथ्याहीनो
क्तिकता ॥ मिथ्यावासो हीनोति कर्मधारयः यथा
नास्तिकं तं नास्तिकं रीत्यादिनास्तिकं तैति नास्ति प
रलोक इति मतिर्यस्येति श्रुतिनास्ति धर्ममिति त्र

ततोभावेतत् ॥ हेपरलोकोनामिदृत्पादिबुद्धेः २
॥ व्यापादोऽद्वैतचित्तने ॥ व्यापादोऽप्येतादृक् चोह
स्वचित्तनेऽद्वैतचित्तनेबाहुलकात्सु ॥ हेपरद्वो
हवित्तयाः २ ॥ समोसिद्धोतराद्धो ॥ सिद्धोत्तोति
अयोनेनेतिसिद्धोतः पर्वराद्धः राद्धोत्तोनेतिराद्धोतः १
हेसिद्धोतस्य २ ॥ श्रुतिमिथ्यामतिभ्रमः ॥ अतस्मि
स्तरितित्तानंश्रुतिः भ्रमेः किन्तु अनुनासिकस्योत्तिह
येः मन्यतेः यत्तद्वत्त्वमिथ्योत्तययंतयामतिः मि
थ्यामतिः चोत्तिभ्रमः नोदोत्तोपदेशद्वत्पादिनाहृदि
निषेधः त्रीणिश्रुतेः ३ ॥ संविद्ययुः प्रतिज्ञानंनि
यमाश्रवसंश्रवः श्रुंगीकाराभ्युपगमप्रतिश्रवस
माधयः ॥ संवेदनं संवित् संपदादित्तात्त्विकिषु या
गमनमायुः भ्रमेऽद्वैरितिद्वकारेडेरित्यतो गमेरि
त्ताकर्षणार्थः यत्तद्वत्त्वमिथ्यामतिः किन्तु
उच्यते तदाखलपुत्रत्वं संवित्ताद्वैतव्याप्यामायुः
प्रतिज्ञानंलुप्तनियमः यमः ससुप्रविश्रुत्यप्राश्र
वः पर्वसंश्रयः समपर्वः श्रुणोतेरभ्युपगमेपर्वप्रति
श्रवः श्रुंगीकाराभ्युपगमप्रतिश्रवसमाधयः ॥ य
उप्रयत्नात्तजोभावेद्यत्तु ग्रहवृद्धत्पादिनापि
भ्युपगमः किः समाधिः ॥ दशश्रुंगीकारस्य १० ॥
मोक्षोधीज्ञानमिति ॥ मोक्षोक्षविषयेयज्ञानंनत
रुच्यते अन्यत्रज्ञानंशिल्पिशास्त्रविषयेयज्ञानंनत
तिशीलकलिंगो अन्यत्रमोक्षविषयेधीज्ञानमन्य
मोक्षप्रतिपादकशास्त्रशिल्पादौवित्तादौवित्तानमि
तिवदंतिमोक्षद्वितित्तिमित्तमप्रमोक्षंतिमित्तंशिल्प
शास्त्रयोधीज्ञानमुच्यते अन्यमीमित्तयोधीः साविज्ञा
नमितित्तवयेव्याचक्षते अन्यत्रमोक्षधीरेवोच्यतेइति प
कं १ ॥ अन्यत्रविज्ञानंशिल्पशास्त्रयोः ॥ अन्यत्र

ल्येविज्ञादोशासंस्तरादोषोर्विज्ञानोर्विज्ञानोर्विज्ञाने
 विज्ञानप्रकाशित्यशास्त्राद्विज्ञानबुद्धेः १ ॥ मु-
 क्तिकेवल्यनिर्वाणश्रेयोनिःश्रेयसासत्ते मोक्षोव-
 र्गः ॥ मुक्तिरिति शरीरेन्द्रियाभ्यामसत्तनोमुक्त-
 त्वमुक्तिः क्तिन् एतयोरेव विवरहेणात्मनाकेवलत्वे
 केवल्यनिर्वाण्यनिर्वाणोनिर्वाणोवातर्हतिनिपाति-
 तं धर्ममयाश्रेयउक्तंनिश्चितंश्रेयोनिःश्रेयसे अ-
 वतरोत्पादिनाश्रुत्तनिरुद्धाकिञ्चेतितन् सत्ते
 श्रविद्यमानं सत्तेश्रुत्तनिरुद्धं मोक्षवसानेचुरादिः
 परश्च यच्च वाप्रमुचिभ्योपशतिषेमोक्षशतितको-
 मुदी अपवर्तनमपवर्गे वृत्तौवर्तनेचञ्च ॥ अ-
 होमोक्षस्य प ॥ अथज्ञानमविद्याहमितिस्थि-
 ॥ अर्थोतिनज्ञानमज्ञानोर्विरुद्धंवेदनमविद्याअथ
 मान्यवत् विपर्ययेनञ्च संज्ञायांसमज्ञेत्पादि-
 नाकिञ्च अहमितिनिपातितोहंकारेतत्प्रधाना-
 मतिः अहमतिः अहंशहोवायेससुपीतिःसमा-
 सः ॥ त्रीण्यविद्यायाः ३ ॥ उपशब्दो गंधरसौ-
 स्पर्शश्चविषयाश्रमी गोचराद्विद्यायांश्च ॥ उप-
 मितिश्रमीएथकएथकप्रसिद्धाः चक्षुरादिश्रयाः
 पंचविषयादिशब्दत्रयवाच्याः तत्रशिल्पशब्द-
 वाच्यतन्पदार्थोत्तरोत्तरेतदुपनिपातितं शब्दइति
 श्रमश्रोक्रीशेश्रापशिभ्योददनावितिदन्शब्दः
 गंधश्रुदेनेश्रुगंधः रसश्रुत्वादेनेचुरादिः पर-
 चरसः श्रुतंरिचकारकेचेतिचञ्चस्पर्शः विसिन्ध-
 तिनिवध्रंतिरेन्द्रियानिविषयःषिञ्चबंधनेतचुपरिति
 विभ्यःसंवांसितमयमिबसहसुदत्तधेजामितिषत्वे-
 तवरेन्द्रियाणिपञ्चगोचरः गोचरसंचरइत्यादिना-
 निपातितं रेन्द्रियैरव्येतइतिरेन्द्रियायाः अर्थयाज्ञा-

योऽस्य शेषतश्च ॥ हृषीकेशविषयेन्द्रिये ॥ हृषी-
 केशेन हृषीकेशोऽर्थतः ॥ अलिहाषिभ्यां क-
 रितिकराणोऽंकवहृषीकं विषयो ग्राह्यत्वेनास्ति वि-
 षयितनिः ॥ इदं स्थाने लिङ्गोऽनेन वाट्टे सट्टे वाट्टे
 यं इन्द्रियमिन्द्रियेणादिना च ज्ञानिप्राप्तये ॥ श्री-
 णि इन्द्रियस्य ३ ॥ कर्मेन्द्रियं तपाद्यादि ॥ पाद्यादि-
 कर्मेन्द्रियमुच्यते कर्मसाधकमिन्द्रियं पायकं च ॥ अ-
 नौ उपस्थादिग्रहः तथा च कामदेवौ ॥ पाद्यपस्य-
 पाणिपादं वा कर्मिन्द्रियसंग्रहः उत्तमोऽनेन दत्तादा-
 गत्यालापाश्च तत्क्रियाः ॥ इत्येकं गृह्यतीन्द्रियस्य
 १ ॥ मनोनेत्रादिर्धीन्द्रियं ॥ मनोनेत्रादीनि धीं-
 याणि धीर्मानं तन्निमित्तमिन्द्रियं तथा च ॥ मनः क-
 र्णो तथा नेत्रं रसना एव च स ह नासिका चेति षड्भा-
 निर्धीन्द्रियाणि प्रवृत्तये ॥ इति एकं बुद्धीन्द्रियस्य ॥
 त्वरत्तकषायोऽस्ती ॥ त्वरेति तः सौत्रोपातः त-
 सौत्रोपातः धारणार्थः तत्तत्रोपादिकः चित्त्वरचत्त-
 रइत्यादिनावरच कृत्वादिदीर्घादिश्च तथा ॥ नर-
 श्मश्रुणिशृंगाभ्या रहिते गविरुवरः काले प्राप्ते क-
 षोये च नासपुंस्त्वने स्मृतः इत्युत्पलनीनापिक-
 षायत्तवर इति बोधालितान् अत्र दीर्घं त्रयतिभेदा-
 स्मात् पुंसिकषायत्तवरमिति लोकोपदेशे रत्नको-
 षाश्च कृत्वादिरेवात्र पाठः बहुपुल्लकदर्शनात् ऊ-
 त्तितोवरः ऊवरः कृत्वादिः कवर्गादिश्च ऊवरत्तव-
 षायोऽस्तीत्येके पठन्ति इति सर्वान् द्वादशः कषतिकं
 मितिकषायः मूर्धन्यः ॥ द्वे कषायरसस्य २ ॥ म-
 धुरो लवणः कटुः तिक्तो जलश्चरसः प्रसितं दहत्सप-
 पित्रि ॥ मधुमाफ्यं तद्योगाद्दृष्टमविमुक्तमधी-
 तिरः मधुरः लवणतिजोऽमितीत्यत्र चैव नैत्यु-

वाणश्रुतिनिपातनासाविकटत्वाद्यणोतिशतितो
 लात्वेनशुद्धमितिकटुः कटीवधोवराणयोः कीटक
 तीभ्योवेत्तः तिजनिशानेवाङ्गलकत्वादितिर्थाधभ्यः
 क्रःतिक्तः अस्वतीतिअविरविलविशहेमृषिकान्ति
 भ्यःक्रः मवलसंयोगात् अन्नः रसइतिरस्यतेतिर
 सः गुणमात्रेवर्तमानाः पुंसिपुण्ड्रयः पंचप्रत्ये
 कंरसशब्दाद्याः तदन्तकषायादिरमवल्लवर्तमा
 नाग्रमीरसारसशब्दाद्याः अर्थोअर्थेलिंगोवायंम्य
 दृष्टसंभवात् यत्रमवाचिनःशब्दस्त्रिपुलिंगोप्रवर्त
 तेइत्यर्थः लभ्यतेइतितपइ शब्दास्तदादेस्तवरस्य
 त्रैलिंगंनस्यात् तवरोविभीतकः तवरंजलेतवरा
 हरीतकीतिकटुशब्दस्त्रियोकटुःकटीका ५ ॥ वि
 मर्दोक्तेपरिमलेगंधेजनमनोहरे ॥ सुरतावितिम
 र्दोत्यइतिमान्णादिरगंधेइत्याणांचमरिमलादद्भुते
 मनोहरेपरिमलेवर्ततेमलमलुधारणोच्चज संज्ञा
 पूर्वकत्वाह्यभावाःजनग्रहणे किंप्रतिकारधीमनो
 हरेमाभूत् पकं १ ॥ आमोदःसोतिनिहरी ॥ स
 परिमलोतिनिहरीअतिहरगामीअतिमनोहरीवा
 आमोदः असंज्ञान्मोदेतेनेनेतिमदीहर्षेचज प
 कं १ ॥ वाचालिंगत्वमागुणात् ॥ आगुणात्तु
 णोशुक्लादयःपुसीतियावत् अतःपरंवाचालिंगे
 त्यधिकारोयं १ ॥ समाकषीत्तनिहरी ॥ समा
 कर्षत्यवशमावशपकेर्णनिः पवेहेहरगामिगंध
 स्य १ ॥ सुरभिर्ज्वालातपेणः इष्टगंधःसुगंधो
 स्थाहामोदमुखवासनः ॥ सुरभिर्वसंतउक्तः
 ज्वाणोज्वाणेंद्रियंतर्पयतीतिज्वालातपेणोनेत्यादिः
 इष्टगंधेस्यइष्टगंधः पवेसुगंधितन्यतेत्यादित्वा
 यत्समासंतः तदेकांतग्रहाणकर्तव्यमित्यनौपा

धिकस्येति आत्राधिकान् गंधवदः स्रगंध इति मनसा
मासंतः इति वलविडुगंधः इष्टगंधादिद्वयमुत्पन्नं
तरेण स्रगंधगंधयुक्त इत्यस्येति कौमुद्यादयः ग्रामो
दीति ग्रामोदयुक्तः कष्टगंधिगामोदी अत इति नः स्र
खवास्यति अखवासनः नंयादिः अमवासन इति
कचित्पाठः तत अममनोदखवासनं वा सोयस्येति व
इत्रीहिरितिसर्वधरः हेमखवासनवेदिकादेः २
एतिगंधस्तुडगंधो ॥ एतिविंसः एतिरिवगंधो
स्येति एतिगंधः स्रगंधवदिकारः इष्टगंधो म्यु
गंधः गंधस्य इत्यतीत्यादौ इरीभावाच्चत्वे अत एव
कायादर्शवामनः इगंधिपदादिषु इत्यमासंतोड
ल्लभः तत्सत्पादिषुडः शब्दस्य पाठादि कंचित्स
त्वधीयति नं कृत्वा इगंधीति नोत्तमाहुः तज्ज
त्वं धीयति नं कृत्वा इगंधीति नोत्तमाहुः तज्ज
त्वं धीयति नं कृत्वा इगंधीति नोत्तमाहुः तज्ज
दितिकात्पायनोक्तेः कंचित्सलाचवमनादृत्पदं
तेव सत्वधीयं विसृज्य सल्यच्छेदपाथेयवेत इति
वत् प्रयोगश्चायं इगंधिमशविलं मलशेतेर्यत् ए
तिनातीमयमिति शृंगारप्रकाशे ॥ हेगंधस्य २ ॥
विस्वस्यामगंधयत् ॥ विस्वप्रेरणोदंत्वांतः वा
ऊलकात्स्फार्थीतिरकृ विस्वउपसर्ग इति तभह
आगगंधीति ग्रामोऽपक्वो मलस्तस्येव गंधो स्येति उ
पमानाश्चेतीतसमासंतः विस्वादिद्वयमपक्वम
सादिगंधेः शब्दाणां वेत्तकत्तरिकायमासोदः का
ष्टरेखवासनः बज्रलेखात्परिमलश्च पंचको
स्रगंधस्तथा गंधादिः षड्भिरप्येते गुणित्वेनौचित्ये
गकः इति स्रगंधादिभ्यः कृदिकारादक्रिञ्च सर्वं
तोक्रिञ्चर्योदिभ्येक इति तस्वामीपलेजीषु स्र
भीस्रगंधीति त्रकौमुदी ॥ अल्लगंधश्च विद्येति

पदच्छेदपांडुरः श्रवणतः सितो गौरो लवलो धवलो
 र्जनः ॥ अकटमनोस्मिन् अकगतौ अक्तः सृजे
 त्पादो निपातितः शोभते अग्रः शुभे अक्तो शोभायै
 स्फार्थीति रक्तः अचिरश्रावक्तः स्थिता वर्णो अकर्तारः
 चेत्पादिना कर्तारि च न्येतेतः शोभालयः शोभो धावः
 तीति श्रेयात् विशेषते विषयः शब्दश्रातनेन च वि
 षयो विषयसत्रसारसे सारसे जल इति दंडियमका
 त् शृणयते शेषः गतौ हृषाभा मितनशेषतः पांडुराते
 याति मनोस्मिन्निति पांडुरः पंडिगतौ पंडे दीर्घश्चे
 तिरः श्रवणयते शोभते श्रवणतः द्वे पृशोधनेक्तः
 मिनोति मनोषि च बंधने अंति स्मिन् धिभ्यः क्तः सितो
 दंष्ट्रादिः विकसितं सितमिति कीचकयमकात् गो
 रति मनोस्मिन्निति गरीतयमे अर्जं द्वेत्पादिना निपा
 तितः गगता वित्तस्या निपात इति सर्वधरः श्रव
 लत्ते इति वलत्तः एवं बहुञ्च शब्दत्वात् तिपोव
 द्विभा गरीतकारलोप इति स्वास्यादयः वलतेः क्वि
 पृ वलमदंत्तस्मिन्निति एवं वत्तञ्च वलत्त इति क
 प्रसंयोगवान् अथमवलत्तो भानो पतिरिव कर्तो
 भानो लक्ष्मि मिति हंसावनारि रितिको मुद्यादयः पाव
 तिमनोत्रधावृगतिः अक्षोः हृषादिवात्कलच् ध
 वलः बहुवचनत्वात् कस्वत्वं धावो कस्वश्चेति का
 लङ् कस्वाविति भोजगतः अर्ज्यते इति अर्जे सर्जने
 अर्जेति लार्गितितनन् अर्जनः अत्रयद्यपि शब्दाणां
 वेभेदः येन क्लृप्तमापीतो सौरक्तो तरत्तपाकविः
 वलदिरुशितः शृणवकदली ऊरुसोपमः अर्जं
 क्लृप्ति तत्कृमलेषवान्कुमुदक्लविरितितथाप्य
 क्लृभेदानादरणादिद्वयार्थयत्ता ॥ त्रयोदशकं शु
 क्लवर्णस्य १३ ॥ हरिणः पांडुरः पांडुः ॥ हरति

मनोहरिणः शास्त्रज्ञश्चरित्यपनचपोडुगुणयोका
 त्व नखपोडुपोसुतोहरितः पंडुरेसधुरितिभा
 प्पारुतिहोतुनीनंजयादित्यं प्रतिवाच्यमात्रेव
 नितं भाष्यविरुद्धेहिदेनत्वक्तंरुद्रोपेयानाम
 नोषामपिशयत्वात् भाष्यवृत्तानांभट्टिकोयाना
 मन्थशामाणोपपत्तेः अयंचशब्दाणिवादिभिः प
 रमशिष्यैरुज्जिष्टः पंडुरस्तपीतरक्तभागीप्रस
 पचंद्रवत् पंडुः श्रीपीतभोगाडः केतकीधुलिम
 त्रिभः पंडुरः पंडुरेकेष्टिपोडोवैवप्रवेशितइति
 पंडुरस्यभेदाविवलयाशुक्लेपिप्रयंततेइतिशुक्ल
 पर्यायइतिनिबद्धइतिविशेषः ॥ अयंपंडुवर्ण
 स्य ३ ॥ इषत्पांडुस्तधुमरः ॥ श्रेतेपीतसमा
 योगः पंडुवर्णः ... तः इषच्छब्दोक्तपरः धु
 नोविवेतेधुमरः धुविधुननेकजमचिभ्यः सरन्
 बाहुलकादपत्तंमहिषइसरितः सरितस्तइति
 जनकीहरणं धुमरस्तसितः पीतलेशवान्जुल
 कविरितिशब्दाणां १ ॥ कुलेनीलासितश्याम
 कालश्यामलमेवकाः ॥ वर्धतिमनः कुलः कुश
 विलेखनेकपेवर्णइतिनकु नीलवर्णइत्युपधात्
 नीलः सितविरुद्धेः सितः श्यायतेमनोस्मात्तश्या
 मः कालउक्तोयमे श्यामोस्यासितश्यामलः सिध्मा
 दिवातलचूमित्रीभवतिवर्णंतरासेवकः मच
 मचिकल्कनेकन् गमिपचिमवांनान्तीत्वेमेवकः
 कुलनीलः स्यादतसीप्रमसत्रिभः तितशब्दा
 णांवेभेदः ॥ सप्रकुलवर्णस्य ७ ॥ पीतोमोरो
 हरिद्राभः ॥ पीयतेवर्णात् पातेबाहुलकादेति
 वृषिभः कः कमास्यागेत्यादिनाइत्वंपीतः गौरउ
 क्तः हरिद्रापंडुराभोदीप्ररस्यहरिद्राभः अयंपीत

स्य ३ ॥ पलाशोहरितोहरित ॥ पत्रंपलाशोत
 त्ववर्णत्वयापलाशः पत्रंपलाशोमारलः सदाहरि
 तकिंशुकइतिलाल्यातेरुद्रभक्तौ अत्रेकस्यादि
 लिंगः पलाशइतिदीर्घतशेषइत्यस्यविधिपत्नीका
 रादीपत्ताडः ॥ श्रीगोहरितवर्णस्य ३ ॥ लोहि
 तोरोहितोरक्तः ॥ रुद्रवीतनन्मनिप्राडभोवेरुहे
 शुलोवेतिइतन्लोहितः रजरागेरक्तः ॥ अयेरक्त
 वर्णस्य ३ ॥ शोणः कोकनदच्छविः ॥ कोकनद
 क्षवीरक्तोत्पलामः शोणवर्णोशोणइतिपचाय
 च्च पकं १ ॥ अयत्तरागस्तुक्तः ॥ अयत्तरा
 गः किंचिल्लोहितोरुक्तः यथाचमत्तस्यवत्तरागः
 अरुणः कुललोहितइत्यमरमाला पकं १ ॥ शे
 तरक्तस्तपादलः ॥ शेतरक्तमिश्रः पादलाऊस
 माभः पादलः अटपटगतोणंतात् वृषादिभ्यः
 कलच् पटेरलजबाहुलकादिति पकं १ ॥ श्या
 वः स्यात्कपिलः ॥ भृशृदाश्ववइतिशेषोवाशेष
 गतोबाहुलकत्वात्कुलरुद्रभोवः कपिवर्ण
 स्याद्यालोमादित्वाच्चः कपिशालाल्यातः तथा
 चकपिशर्तोपशितंमदनप्रिनेतिमाचः ॥ हे
 कुलापीतमिश्रस्य २ ॥ धृप्रधुमरौकुललोहि
 ते ॥ धुमेरातीतिधुप्रः रादानेपघोदरादित्वाका
 रलोपः धुमसेवलातीतिधुमलः कुलमिश्रलो
 हितः कुललोहितः शाकपाथिवादिः अयेकुल
 लोहितमिश्रस्य ३ ॥ कडारः कपिशः पिंगपि
 शंगोकाडुपिंगले ॥ गडभोतिगडसेवनेगडे
 काडुत्पादन्कडादेशः कडारः कपिलः कडुवर्ण
 कवेः पश्येतिइलच् पश्यतादेशः कपिवर्णोलाती
 तिकपिलः इतिस्वामीपिजतिपिजवर्णोपिंगः पे

श.
सु.
३६

शतेपिशग्रयवेविशदिभः किदित्युच्यतेपिशगः
मालकमयः तथावसायेपरिपाकपिशगलता
जमरोधश्चकालिकपिशगलतीतिकसुकोतोपि
गादयश्चेतनेनतनडननडागमः दितोपाभावश्च
निपात्यतेदकारश्चातादेशः कइपिजतिपिएजेव
तोएइ उ.पादित्वात्कलच न्यज्जादीनोवेतिऊत्वे
पिशगलः पिशगलतीतिस्वामीशहाणेवेत्तमेदः ॥
शितपीतहरिद्रक्तः कडारमणिरश्मिवत् अर्थः
इद्रिक्तपीताशकपिलोगोविभृषणः हरितांशो
... सोपिगः प्रमथलिवत् पिशगत्वसितः
वेशोत्पिगोटीपिशखदिभु पिशगलपरव्यायः
पिशगेश्चलागखंडवदिति ॥ घट्टकपिलवर्णस्य ॥
॥ चित्रकमीरकल्माषशवलैताश्चकचुरे ॥ च
यतेचित्रमिचमिगतिभः ऊइतिऊः गुणेश्च
दयः प्रसिद्धतिवत्पतेग्रतोप्रेस्काडेनिर्वचना
श्चित्रमितिपाहोलीपिहोपस्तस्माच्चित्रकमीरे
तिपाद्यमितोकेल्लीवनिर्देशस्तदतिगुणिलिग
त्वेनचकामचणदिभ्योप्रक्रांतसमासेविहायवि
मितिपद्यगुपदेशप्रदर्शनमत्रोच्यते गुणेश्चलाह
यः प्रसिद्धत्वात्सबाधनतइतितवयंतथाचशहाणे
वेल्लीवत्तदृशतेमेदिनीकारेपिविस्मयमेवहका
लेखयोल्लीवंकचुराडुतयोरीप पकंचेत्तकयंवि
त्रंवित्रंवेदेकताऊतइतिधर्मकीर्तिवार्तिकंतनामा
नुशासनेत्तकयंप्रस्फामितिनविमः कीर्यतेकि
मौरः गंभीरादयश्चेतिकिरतेरीरनुमुडागतः क
लयतिवर्णवितिकल्माषः कचुरकएइतिमुधं
न्योतेरभसः शपत्याक्रोशतिवर्णनितिशपेवेष्ट
तिकलः वत्तेशवलमालकादिः शऊनिपताका

शवलं च जेते च लपापताका शवलीमिति वंशवना
त पतिवर्णनिति पतेवर्णोतनपतः कचुरउत्तोर
त्तमे ॥ घट्टनानावर्णस्य ॥ गुणेश्चलाहयः प्रे
तिगुणिलिगस्ततदिति ॥ गुणेश्चलाहयः प्रे
शुक्लादयः कचुरांतः प्रसिद्धय पटस्य शुक्लोगुणः
तदतिद्रव्येवर्तमानाग्रभेदोपचारात् गुणिलिगाव
चलिगाः यतः स्त्रियंशुचिः शुचिवर्णोदित्पादिना
तकारनकारोवाचोताचोनीहरिताहरिणी लोहि
तालोहिणी रोहितारोहिणी पतापतोमोरीजीप
मोरीग्रत्तनी हरिणीधूमरी पलाशोकमीरीकल्मा
षीशवलीखडसंयोगेप्रतिषेधोवक्तव्यइतिप्रोदुः
कांडुः नीलात्प्राणेष्योः नीलावडुवानीलीओषधी
र्वसंहायांनीलीनीलाऊवललयदलनीलाकोकि
लाइतिप्रपचाडइतिवामनः जानपदीत्यादिनाव
णोडीपुशोणात्प्राचामिति पत्तेशोणोशोणापिशो
गाडपसंख्यानं पिशगीभासरोक्तकल्माषः ऊ
समानांसमृद्धयइतिजावेतदरीनात् कल्माषइ
तिजावेतमपिशवलेपि जावेतमपिशवलेतिजावेत
मपितिकाणभट्टः अशंघ्राद्यचित्तजापिसाधीइति
धीवरोहिणीरोहितेतिपाटः कचिदृशतेः तस्या
ख्यातंलिखितस्त्रीलिगप्रयोगादेवकृतकतप्राये
तिक्रियते ॥ इतिधीवर्गविवरणं समाप्तं ॥ ५॥
ब्राह्मीतभारतीभाषागीर्वाणोसरस्वती व्याहा
रउक्तिरपितंभाषितेवचनेवचः ॥ ब्रह्मणइयंब्रा
ह्मीब्रह्मोलतातौदिलोपदिभेदनजादिनाडीपु भर
तेनेहावतारित्वात्भारतीशेषेणः भाष्यतेभाष्याय
रोक्ष्यप्रत्ययः गणंतितांशुशब्देसंपादित्वात्कि
प्रवोदपथायादीर्घः गौरेहेताभागुरिसतेगिरापि

ब्रुवाणीवचनेवाचनस्थितं गतिं गतिरेति शब्दात्
वः ब्रुवाणीति ब्रुवाणीति निरुक्ता देववशात्
भावः वाक्यं वाक्यं प्रवेत्तादिना किं प्र वेत्तेः संप्रसा
रांतं ब्रुवाणीत्यादिना वल्लोति देवकः योजितो गतिरेति
षु सरोस्याश्रयतेनास्ति मत्तपिसरस्वती इत्येव
सलोके ब्रह्मतरः समाश्रित्य शापात्रदीभ्यत्वालो
मवतीति अत्र शक्तिशक्तिमतोरभेदादवनमपि
रखतीशब्दाद्यं भावेद्यजिष्वाहारः वचेः क्तिन् उक्ति
लीपिते भावेकः प्रवेभापितमपि वचेः स्मृद्वचने
सुनिवचः सांतं त्रयोदशवचनस्य १३ ॥ अपभ्रंशो
पशब्दः स्याः शास्त्रेशब्दस्त्ववाचकः तिङ्मवेतवयो
वाक्यं क्रियावाक्यकारकान्विता ॥ अपेति शब्दानुशास
ने शिष्टाह्वावीगोणीत्यादिनाः पभ्रंशः संस्कृतादप
भ्रंशत इति व्युत्पत्तेः अपभ्रंशः शब्दे अपशब्दः ॥ अ
तिः स्त्रीवेदश्रायाः ॥ श्रूयते धर्मेन याश्रुतिः अ
श्रुतिर्भणः करण इति किन् विदं त्पधर्मो यजि वेद
श्राः पूर्वश्रायतिरुपदेशार्थः श्रायाते उपदेशो
धर्मो धर्मवत्त्वेन च श्रुतिश्रायो कर्तुं विरतिरिति उ
श्रामनति उपदिशति तौ श्रायाधेति कर्तुरिति वाश्रा
यायः त्रीणि प्रत्येकसमुदायेन च वेदस्य ३ ॥ अ
योधर्मस्तर्थाधिः ॥ त्रयीवत्पमाणतया विधिभि
धीयमानो यज्ञादिः त्रयीधर्मः उक्तं च निधानस्य
तः सां त्रयीधर्मविउत्तं धाः इति समासी गुणो
तस्यापि त्रयीशब्दस्य बहुविवत्तावशात् तस्मै
नपरामर्शः यथा अथ शब्दानुशासने केषांलो
किकानां वेदिकानां वेति महाभाष्यं ॥ भोगिभोग
सनासीनं दृष्टुं दिवौकसः तत्पणामंडलाद
विमण्योति तविग्रहं ॥ इति रक्तः पकं १ ॥

स्वियात्कृत्सामयत्तपी इति वेदास्यः त्रयी ॥ अथ
तेदेवाग्रनयात्कृत्वाता अतस्तत्तौ किं प्र सेवमानेस्य
तिपापं प्रतिभ्यां मनिन् मणिना विनिर्मानन् साम र
त्ततेनेनेति यत्तः अतिवर्षयति तनिधनिर्तोपभो
निदिश्रुतिवेदानोपयोगेकं १ ॥ इतीति ॥ इ
तिविति अतवाची पतेवेदास्यस्य योशब्देनोच्यते १
अथ तः सामलक्षणस्योवायवायस्यः अवयवे
तयपस्यद्वित्रिभांतयस्ययत्नेति अथ वृत्ति इत्यादि
जिवादिना दीः वेदत्रयसमुदितस्यैकं १ ॥ शि
हेत्यादि अनेरेगं ॥ अनेवेदस्य शिहेत्याद्येगं अथ
तेरायतेनेनेति कृत्वाश्रुतिना कल्यादिग्रहः तउक्तं
शिवाकल्पो व्याकराणि निरुक्तो ज्योतिषो अतिः के
दसंविचितिः पदेः पडेगोवेदउच्यते इति अकारादि
वर्णानामस्यानाकराणप्रयत्नबोधकाश्रुज्जवि
सर्तनीयानां कण्ठादित्यादि काशिकाशित्वाशित्ति
तेशित्विद्योपादानेगोश्रुत्याकारः यागक्रिया
णमुपदेशः कल्पः साधुशब्दान्वाह्यानेवाकरा
वर्णगमोवर्णविपर्ययश्रुत्यादिनिरुक्तः ग्रहणादि
गणनशास्त्रे ज्योतिः अति केदसोपद्यानोशास्त्रे
होविद्यतिः ॥ पकं वेदो गम १ ॥ ओंकारप्रणवो म
नो ॥ पापेभ्यो वर्तिरत्ततिभूतानि अथ तेऽपि लोपये
ति मन् दिलोपो दिलोपसामर्थ्यात् प्रत्ययस्येव धीर
शिष्णहस्त्वोमकप्रत्ययादिदिहिते बोध्यते चर
त्वादिना भूः गुणः ततो वाङ्मलकाहणाकारः ओंका
रः प्रकृष्टो नवः सतिः प्रणीयते वा प्रणवः एतत्तौ
अथ उपसर्गादिति आत्वे ॥ हे ओंकारस्य २ ॥ इ
ति हासः पुरातनं ॥ इति हशब्दः परस्य योपदेशो
य इति हशब्दो अत्र बहुलश्चेति च इति हासः इति

रा.
मु.
५५

प्रवमर्थेपवेविलासेइतिपवायविइतिहासःइतिप्र
हःप्रगएतौपनिबंधनप्रायत्वात्प्रगएतंएवेविरित
मितिप्रत्तामी ॥ हेएवेवत्प्रतिपादकस्यकासादि
प्रणीतग्रंथस्य ॥ तदात्रायास्यःस्वराः ॥ अदि
नाप्रनुदात्तस्वरितयोर्ग्रंथं तउक्तं तदात्तयाचु
तश्चस्वरितश्चेतित्रयः चतुर्थःप्रवितोर्थश्चयतोसो
चोदसःस्वरतः इतिस्वरतिशब्दायेते स्वरशब्दोपता
पनयोःबाहुलकादप्रस्वराःतद्योगादीयतेतथायो
ते तदात्तःपकः ॥ आन्वीतिकीदंडनीतिमते
विद्यार्थशास्त्रयोः ॥ तर्कशास्त्रेन्यायवैशेषिकादि
ग्रंथेनेग्रंथिगम्यते अगतौतविजिगीतिभूम्यजि
तियनग्रंथःभूमिहिरण्यदयः तेषुप्रधानमयो
मिःइतरेषांतयोनिवात् तदर्थशास्त्रेतयागमप्र
तिपादितानांवरुतत्वादीनांअनुपपत्त्यादीनां या
न्वीत्ता तदस्यप्रयोजनमितिदृक् आन्वीतिकीदी
वीदिःसामादीनोचतुर्थतपायोदंडस्वाधनेवप्र
कृतादिनावतस्यनीतिः दंडनीतिप्रणयोदंडनीत्या
नीतिप्रणयत्वं दंडनीतिदंडेनयपदेशः प्रजादोषव
हुल्येनप्रायशोदंडस्यप्रणयणात् दंडोनीयतेदंडे
तिपाद्यतेअनयादंडनीतिः यथाक्रममांन्वीतिकी
दंडनीतिरितिर्तकंशास्त्रार्थशास्त्रयोरेकैकं ॥ १ ॥
त्यायिकोपलब्धार्थः ॥ उपलब्धःकेनाप्यर्थःयस्य
सोपलब्धार्थभूतायेत्यर्थः आवृष्टेप्रतिपादयति
सत्प्रमर्थमाख्यायिकाआख्यातेएवल् तउक्तं क
न्यापहारसंगरसंगमागमाभुदयभूयितेयस्याना
यिकवरितेत्तेनेनायकपवास्यावाचुचरःवक्राप
वक्रावतीसोमासंस्तुतेनगद्येनसाख्यायिकेतिक
वितासाधविकाहर्षचरितारिः पवेनतामत्यर्थयो

कथायाः १ ॥ प्रगणोपेवल्लक्षणं ॥ प्रगप्रमि
नृतप्रगणप्रगणनवकेवलइतिनिदेशमत्रिपाति
तेप्रगप्रमितिप्रमितिप्रगणमितिप्रत्तामी पंचल
क्षणान्यपंचलक्षणं सर्गप्रतिमर्गप्रवेशोम
न्तर्गणिव भूमादेष्टुवसंख्यानेप्रगणोपेवल्लक्षणं
॥ हेव्यासादिप्रणीतमत्प्रगणदेः १ ॥ प्रवेध
कल्पनाकथा ॥ प्रवेधस्यरचनावहुलतामेकम
ताकथा कथवाक्यप्रवेधेवैरादिकःचितिपतिक
धीत्यः तउक्तं पर्यायेवहनांप्रतियोगिनोकथाक
श्लेःक्रियतेष्टुत्रकवधवाजिगीमिःपरिकथासा
तश्रयांतरप्रमिदं यस्यामितिहत्तमुच्यते विविधैर्मे
ध्याउपांततोवासाखेडकोथोत्तपातमित्यादि यत्रा
श्रितकथांतरमितिप्रमिदंनिवध्यते कविभिः वरि
तंविचित्रमन्यन्तोपकथाचित्रलोकादिल्लोकिताइ
तार्थप्रिशावाभाषामयीवहुविपर्ययनरवाहनरत्नादे
श्रितमेववहन्कथाभवति आख्यायिकोपमेकाशो
भाषादियगद्यपद्यमयीसादमयेतीवासवदत्तादिहो
चतेवेपरितिकोइलाचार्यस्त्वैवमाइ प्रवेधकल्प
नास्त्वैकसत्प्रमेताकथोविडः परस्पराश्रयोयस्यां
मेताख्यायिकाकचित् ॥ इतिपकेप्रवेधकल्पना
याः १ ॥ प्रवल्हिकाप्रहेलिका ॥ प्रवल्हतेप्राधा
तंभजते वहेवल्हभाषणहिताद्यनेपुक्त्वं प्रवल्हि
काप्रहेलयत्तामिप्रायस्त्वचयति हिलहावकरणोव
ल् प्रहेलिकाप्रवल्हतेरित् प्रहेलिःउभयत्रस्वार्थे
कन् प्रहेलकेतिकौमुदीयत्तौकत्प्रकमप्येस्वरप
पार्थस्यापनात् यत्रवाशार्थेमेविहाकथातेसाप्रहे
लिका यथातरुणालिमितः कंदेनितेवस्थलमाश्रि
तःप्रगणमत्रिधानेपिकःकृततिमुहुमुहुःपानीयः

शं
मुं
५५

तित्तिविद्वत्सुखमेतन् ॥ देवविज्ञानार्थस्य प्रथम
 २ ॥ स्मृतिलिखितं संहिताः ॥ महर्षिभिर्वेदायस्य
 राणं स्मृतिः तद्योगाद्देवोपि स्मृतिः धर्मासंघीयते
 स्य धर्मसंहिता धर्मशास्त्रं मन्वादि प्रणीतेशास्त्रस्य
 ३ ॥ समाहृतिलिखितं ग्रन्थः ॥ समाहृतं समाहृतिः
 क्रिन्संग्रहः ग्रहवृद्धत्वेतत्क्रं विस्तरणोपदिष्ट
 नामार्थानां सूत्रभाष्ययोः निबन्धेयः समासेन संग्र
 हंते विदुर्बुधाः इत्यत आह एकपक्षे निबन्धने सं
 ग्रह इति च ॥ देवसंग्रहस्य २ ॥ समस्य तस्य समासा
 योः ॥ समासग्रथः यस्यावाचकः समासाय इत्येष
 एव मूलपाठः क्वचिच्च समासाय इत्यपि दृश्यते इ
 तित्ति एवं टीकाकाराः बध्यंत समासाय इति पाठे मेव
 लीरस्वामिहृदयं च कोऽनुदादे प्रायेण मरको योपि
 दृष्टव्यो तत्तमेव वदन् मन्वा महे देवोक्तस्य पाठे न
 केन ह्यभ्यां त्रिभिर्कोसराण्यत यथा मुमुक्षो किं ते वा
 योपि चित्रकानननागरेः स्मरन्नागयानेन त्रेता
 यां रावणो हतः इत्यादि श्लोकद्वौ पाठस्योपादयेण
 यमित्येकैयथा माते भवतु स्वप्रीता किं ते इमं गाय
 मयेति २ ॥ किंवदंती जनश्रुतिः ॥ कोपिवादः
 किं सर्वोददेः भूभवासि वदीत्यादि नारुचुमोरादि
 त्वात्तद्गीषिभुवोरुचु वाङ्मलकाददे च ततः किंवदंति
 रिति हृदयं च ततोऽपीषि किंवदंतीति कोमुदी जनस्य
 श्रुतिः जनश्रुतिः देवत्यान्तत्प्राधारणलोकप्रति
 ज्ञेः २ ॥ वार्ता प्रवृत्तिवृत्तांततदंतः स्यात् ॥ वृत्तिः
 श्लोकभूतं विद्यते स्यां वार्ता प्रज्ञाश्चैत्यादिना अणप्र
 माणे वर्तते प्रवृत्तिः वृत्तावचु वर्तनीयांतः तद्गतं
 तोस्येति तदंतः वृत्तं वार्तायाः ध ॥ अथाह्वयः अ
 त्वाङ्ग्रे अभिधानं वता मध्ये च नाम च ॥ आह्वयतेने

नशब्दः हेतुस्य धीयां शब्दे च संज्ञादिना चः ।
 वाङ्मयत्वात्वाभावः स्वामीति वाङ्मयप्रत्यय
 महत्तदग्रितेति निषेधात् त्वेवाख्यानमाख्याश
 त्वेत्त्वपसर्गे आह पवमाह्यग्रिमिधानातिशयो
 ल्पइ भागधेयवत्तनामधेयं कोमवत् नामपद्मा
 ॥ ६ ॥ हतिराकाराणां हाने ॥ हेतुः किं निमित्तं
 सारां हल इति टीकाः आकाराणां कारणात् हेतुजेता
 इव आकारयति राहानेव ते ते तथा च मावे अहमा
 कारयितं महीधजेति ल्युटि आहाने हतिराकार
 णाहवः हकारकमुपासने इति शब्दाणां वः त्रयमा
 हानस्य ३ ॥ संहतिर्वर्जभिः कृता ॥ वर्जभिः कृ
 ताः संहतिः अनेकैः कृतमाहानस्येकं १ ॥ विवा
 दोक्तवद्धारः स्यात् ॥ विरुद्धोवादी विवादः अनादि
 त्यायेकवद्धारः उभयत्र च च विनाये संदेहे हराणां
 हारउच्यते नाना संदेहे हराणां व्यवहार इति स्मृत
 तिकात्यायनः हे अनादिन्यायस्य २ ॥ उपन्यास
 त्ववाप्तुं ॥ असुते पाणे भावे च उपन्यासः वा
 चो मुखमुपक्रमः वाप्तुं हे वचनोपक्रमस्य २ ॥
 उपोद्घात उदाहारः ॥ उपसमीपे उद्घात इत्यत इति
 उपोद्घात येदाहुः प्राचीनाचार्याः चित्रा प्रकृत्यसि
 द्ध्यमुपोद्घाते विडुर्भा इति उद्घातु क्रियते तदाहा
 रः उभयत्रापि च हे प्रकृतौ पपादकस्य दृष्टांतादेः
 १ ॥ शपने शपथः प्रमान् ॥ शपथाक्रौशे ल्युटि
 अस्मादेव शीः शपिरुचिगमिवेदि जीवि प्राणिभ्यो
 यच्च शपथः हे शपथस्य २ ॥ प्रश्नो नु यो मो एच्चा
 च ॥ यजयजेत्यादिना भावे प्रत्यये नङि च्यः चो
 दीत्यादिना फस्य शः प्रश्नः प्रश्ने चासत्रकाल इति नि
 र्देशात् ग्रीहत्यावयीत्यादिना सं प्रसारणं अन्यो ज

नमस्तुयोगः च न एव्यातिहासिकः श्रीणिपत्तः
याः ३ ॥ प्रतिवाकोत्तरसमे ॥ एवमप्रतिवच
ने प्रतिवाकोत्तरसमासः उत्तरं तनेन उत्तरं प्र
कृतकान्तजीवने हे उत्तरस्य ३ ॥ मिथ्याभियोगो
त्पात्ताने ॥ शते मे धारयसीत्पादिरीभयोगः मिथ्या
वासवीभियोगश्चे मिथ्याभियोगः सपवदेते प्रक
भावेत्पुत्र अध्यापनत्वरभियोगः प्रनागमेवावप्र
त्पात्तानमिति सभूतिवचने प्रनागमेवावप्र
मनिबंधात् हे मिथ्यावादस्य ३ ॥ अथ मिथ्याभि
शासने अभिशापः ॥ अभिशासनमभिशापः उच्यते
हे सगंस्ते यादिवाच्यस्य ३ ॥ प्रणादस्य शास्त्रः स
रनुगगजः ॥ प्रीतिजनितो मुखकंटादिशस्त्रः प्र
णादः श्रीकांतं नृणां मिति शब्दाणां वादितिको मुदी
नदेवैव उपसर्गादिनादिनात्वं पकं १ ॥ य
कीर्तिः समत्ताव ॥ हे मप्रश्रुते व्याप्रोति प्रसन्न
शेदेवनेकद्वेति प्रसन्निकदिचयश इति कलिं
यातियशः एषोदरादिभदः कृतसंशब्देन हति
यतिनिपातनात् कीर्तिरिति मे त्रैयः समैः सर्वैः
यते च न चैयैकः समहेति त्रुषोत्तमः समा
सर्वोत्तानातिष्ठातो अतएवात्पातो विप्रकृतः समा
ज्ञान इति रत्नकोशः ततोऽसमाहेति त्रुको मुदी
श्रीणि कीर्तेः ॥ ३ ॥ सत्वलो वं उति स्तुतिः ॥
लोतेः करणे प्रस्तवः शब्देनादिना वज्रलकात
रणोक्तिनिवृत्तिः अतिप्रतिष्ठभाः करणे क्तिन्न
तिः ॥ चतुर्थे स्तुतेः ५ ॥ आश्रेडितं हि विरुज
होवागैस्त्रीन्या उक्तं हि विरुक्तं हि विवतर्भः स
अदिरीहिरदिहृत्पादित्रे उच्यते उन्मादेक्तः पकं १
उच्येकं छंदोषण ॥ कषिरविशहने भावेत्तः

कषिरविशहने तीडभावः चोपलोति न्यासीकच
॥ हे उच्येः शहनेस्य ३ ॥ काकः सियोविकारोयः
शोकभीत्यादिभिर्धनेः ॥ धनेः शहस्यशोकभीत्या
दिनायोविकारोविकृतिः सकाकः आदिशहने काम
क्रोधादीनां प्रहाराकाकशहेककत इति ककुलालो
पतापनयोः स्वदय इत्यु प्रत्यये दीर्घकाकृतिरन्यो
कृत्तितोयत्रासोकाकः पकं १ ॥ अवाणोते पानिकोर
परिवाहपवादवत् उपाक्रोशोत्तुगुप्तावकृत्तानिह
वगर्हणे ॥ यथा अवाणोदयोनिहयावतेते तथा
उपक्रोशादयोपीति अवतरेयोः प्रसीतिवाचालिग
वादस्य ते क्तिरीति भदः वणः स्तुतिः तद्विरुजोवाणः
आदेपावचनेतानिर्वोदपरीवाहपवाहः परीवाह
इत्युपसर्गस्य च जेतवादीर्घः त्रुगुप्तागुपमोपोप
कृत्तनयोर्गामिस्ति इति निहायो सन्न प्रप्रत्यया
दित्यकारः एवं कृत्तप्रपेत्ताणि हि कृत्तायो अतो
निदर्शनात् गह्वरगह्वरकृत्तायो लुपुट गह्वरदशनि
हयाः १० ॥ पौरुषमभिवादः स्थात् ॥ अग्रियेव
वः पुरुषे तद्भावः पारुष्यभावे च न अभिवादः हे म
प्रियवचसः ३ ॥ भर्तृनमपवचने ॥ भर्तृपति
चैरोमिवाचातयामीति अपकारार्थे वचने भर्तृने
भर्तृतर्जने नोपकारणे लुपुट हे ३ ॥ यः सनिदसु
पालं भक्त्यस्मात्परिभाषणं ॥ उपालं भोदिविधः
गुणविकरणसर्वेकोनिहासर्वेकश्चाद्योयथा म
हाकुलजस्य भवतः किमुचितमिदं हि तीयेयथावे
धकी सतस्य भवति उचितमेव यस्मिन्दी उपालं भ
क्त्यस्मात्परिभाषणं लुपुट तथा च वागुरिनिहासर्वेक
उपालं भः परिभाषणमुच्यते इति पकं १ ॥ तत्रा
ल्यारणायास्यास्योशोमैशुने प्रीति ॥ स्त्रीनिमि

नेप्रतिनिवेद्यमेकनंप्रतियः यथाक्रोशस्तद्विषयः
तत्रात्तरात्तरसंवलनेप्रयोजकणतातप्रचल
राणाक्रोशः साभिशापामिमेकनः इतिराणाति
तिलीवमपिनीचमात्तराण्यथाक्रोशमेकनंप्र
शलाणिवात् लीवमितिप्रविहीनस्यसत्तापकेय
स्त्रीनिमित्तं प्रसः परप्रुरुषनिमित्तं सियः आक्रोश
स्य २ ॥ स्थाभाषणमालापः ॥ आभाषणमि
तिभावेत्प्रुद आलापादयोपलापोतापरवेदन
तावज्ज्ञा हेसंभाषणस्य २ ॥ प्रलापोनयेकं
चः ॥ प्रयोजनशून्यसत्तातवाटिवचनेप्रलापः
निरर्थकोक्तेः रेकं १ ॥ अनुलापोमुक्तभाषा ॥
मुक्तसंप्रमेणपुनः पुनर्भाषणमनुलापः हे २
विलापः परिदेवने ॥ विप्रुपरिदेवनेचुरादिः
अनुशोचनोक्तेः २ ॥ विप्रलापोविरोधोक्तिः ॥
विरुद्धोप्रलापः विप्रलापः हेअन्योन्यविवादवत्
नस्यतत्रायेविरोधवचनस्योक्तिकोमुदी २ ॥ से
लापोभाषणमिथः ॥ मिथोन्योन्यप्रतिभाषण
संलापइतिउक्तिकोमुदी यत्संलापः सपकेनापि
क्रियतेइदंतपरस्परभाषणमेवेतिभेदः २ ॥ स
प्रलापः सुवचनं ॥ सप्रतिशयेनप्रहस्योलापः
सप्रलापः सुवचनंत्प्रुद देशोभनोक्तेः २ ॥ अ
लापस्तनिक्रवः ॥ निक्रवः क्रुद अपनयने
दोरप्रु देधायमाणेपिनधारयामीत्यादिकोक्तेः २
संदेशवागविकस्यात् ॥ संदिश्यतेसंदेशः को
णावज्ज्ञतस्यवाक् यथासंदिह्येउच्यतेसामंदे
वाक् वाविकमितिवाक्याहतायोयोइतिह
हेसंदेशवाक्यस्य २ ॥ वाग्भेदास्तत्रिष्टये ॥
इदत्तत्रेणवत्यमाणाउपतादयः ससंगेता

विशेषादिप्रयथा उपतीवाक्यउपनवाहारः उप
हवः ॥ उपतीवागकल्पाणी ॥ अकल्पाणीनि
रार्थावाक्यउपतीयथाप्रहस्योनेतवइतिउपराहे
शक्यउपतीवागमशासनमनित्यमितिशाप्रु शनो
त्रिणीमितिशातन् नुमभावशुरुषतीतितस्वामी उ
हकपहिसायातालकांतेतौदादिकत्वातशत्रेतात १
वजिउपमास्त्रीनयोइतिविकल्पात्रमोभावः रुषती
क्रिस्तीत्यर्थः उपतादेः स्त्रीलिङ्गात्वादेवकामचारात्
स्त्रीत्वमितिभेदः स्त्रीनिर्देशः सियोग्रायः प्रयोगदर्श
नात् शत्रेतत्त्वप्रदर्शनार्थेवेतिकोमुदी एकं १ ॥
स्यात्कल्पात्तशुभात्मिका ॥ शुभात्मिकाशुभावाक्य
कल्पायथाजयतीत्यादिप्रत्येकल्यमुक्तजापिक
ल्यादे २ ॥ अत्यर्थमपुरेसांत्वे ॥ अतिशयेनमपुरेवा
कंसांत्वेसामप्रयोगेचुरादिः पचायचु रिष्णारमसेसा
मपिपरमेवचसात्वेसजनोदिवर्तिसिचपरमेव
सांत्वमितिस्वभेदेत्पादियमकातरंत्पादितपकं
१ ॥ संगतेहृदयंगमे ॥ संगमेकर्तारिक्तः संगते
कत्पातिलितेहृदयंगमंगमश्चेतिखचु देशोभनव
चनस्य २ ॥ निष्ठुरंपरुषं ॥ नितिष्टतेमजुगदयः
श्रुतिऊरचुकित्वाहाकारलोपः उपसर्गादितादिना
पर्वनिष्ठुरंएपांलनएराणयोः इहानिष्टकनिर्वहि
त्रिपरिभ्यउपनपरुषंमृधेन्यधे हेककेशवाक्यस्य
२ ॥ ग्राममश्रीले ॥ हालिकशाकदिकप्रायिक
ताग्राममप्यग्रामेभवेग्रामंग्रामाद्यतखजावि
तियत्राः शोभायस्यास्तीतिः सिधादेराकृतिगाण
तालचु श्रीलेसंदरेनश्रीलेकापिलकादीमुपसं
ख्यानमितिस्तत्वे हेलेडादिवचनस्य २ ॥ सृष्टंतेप्रि
येसत्ये ॥ इन्द्रोभवानितिप्रियेनसत्येकरणोभवा

नाहनिनरधनिधानरवस्वनाः स्वानिनाहनि
 कोषक्रादनिःस्वाननिःस्वनाः आरावारवसेराव
 विरावा ॥ निनाहनिनरधनि नरधनशहेनोरा
 दनरपदावनरधनप्रपदेचन स्वधनशहेनोरा
 निकषजसिधिमिनिग्रथीत्यादिनाहनिःच
 जिधानःरोतेरप्रवः स्वनस्वानोस्वनहसेवेति
 रप्र चनकषकलोनिर्वोषः क्रारप्रवकेशहेनि
 क्रारः चनपोनिःस्वाननिःस्वानोनिनाहनिप्र
 हणमुपसगेनियमार्थमागवागवयोः विभाषा
 िकलवेरिप्रचनोसंगवविगवयोः उपसगेह
 वरतिचनवंदेतवाङलकातचनरावः अतप
 वनिनाहितिभीषणरावगङ्गरमिति ॥ सप्रारश
 केशहस्य ॥ १७ ॥ अथमन्तरःस्वनिनेवसपणो
 नो ॥ वसपणोयोधनोमन्तरःस्वप्राणत्यागो
 हरयश्चेत्यरत्न मुगागमोमन्तरादिमन्तररति
 कोमुदी वसवर्णस्यधनैरेकं ॥ भूषणानांत
 शिजितं ॥ भूषणानांतप्राणधनोशिजितं शि
 जिप्रवकेशहेतालकादिभावेकः प्रोश्चहलर
 त्यकारेशिजापीतितस्वामी एकं ॥ निक्वाणे
 निक्वाणःक्वाणःक्वाणःक्वाणमित्यपि ॥ निक्वाण
 निक्वाणयोःनौगहनदेनावित्युचवर्तमानेक्वाणोवी
 णायामित्यनेनचनपोल्लोदिकाने पंचवीणयाः
 ५ ॥ वीणयाःक्वाणितेप्रादेःप्रक्वाणप्रक्वाणदयः
 ॥ अन्यस्यापिप्रहादेःक्वाणनस्पवीणयाःक्वाणिते
 प्रादेरित्युपसगाङ्तरस्यक्वाणोर्धतोः प्रक्वाणदयः
 प्रयोगाभवेति तथाहिक्वाणोवीणयावेत्योपविक
 ल्यः तत्रवीणग्रहाणस्येतदेवप्रयोजनेवीणवि
 षयेअन्योपसगोयथास्यात् आदिनोपक्वाणद

नाभहारकोदेवः ॥ वरभरपरिभाषणोक्तिप्र भवका
 सौतारकश्चेतिभहारकःएषोदरादितात्रइतिदे ॥
 तत्सुताभर्तहारिका ॥ तस्यराजःसुताभर्तहारिका
 १ ॥ देवीकृताभिषेकायां ॥ कृताभिषेकायांवद
 पदायांदेवीश्रीमहादेव्यावासवदत्तादेरेकं ॥ ३
 तरासुतभरिनी ॥ इतरस्वकृताभिषेकासुगतीप्र
 मथादेकैकासुभरिनीपद्मावत्पादेरेकं ॥ शकु
 तोवेत्येविशेषः ॥ गणिकाचचैररजकोतिनात्रा
 न्दपोसा कवराजसुसर्वेणकुमारोभर्तहारकः ॥
 भहारकोवासदेवोवोध्योत्पन्ननेनसः आश्लोने
 तनात्रैवराजत्रित्यभिभिःसच वयस्यराजत्रितिया
 वाचोविहसकेनसः श्रीभिषिक्तातराजीवादेवीत्प
 न्नासुभोगिनी तदिनीत्वपरैरन्यानीचैर्गोस्वामिनी
 तिमैति अन्यस्यभरिनीभाष्येतितरत्नकोशः ॥
 अत्राश्लोमवधोक्तौ ॥ वधेनाहंस्वकावद्राश्लो
 वर्ततेअश्लोमहेत्यर्थेदेहादिभोयःतत्रसाधुरिति
 यावत् ततोतज्जमासःअवधयात्रार्थमित्येकेप
 कंवधेनाहंतीतिवचसः ॥ राजस्थालस्यराष्ट्रियः
 ॥ राजःस्थालोराष्ट्रियःराष्ट्रादिकृतोराष्ट्रावारपा
 गतचत्वारितयः एकं ॥ अस्वामाता ॥ मा
 ताअस्वामेशह्यतेबालैरित्यस्वानतकथा ताते
 तास्वविहीनोस्त्रिबालभावेहम्वयेति अनायोक्ता
 वस्यस्वादिप्रयोगःतत्रदातोकादयश्चाङ्गः नायोक्ता
 वज्रकादयपवप्रयुज्यतेनगणिकामात्रादयश्च
 यंनियमः तज्जामतःकिमसदृशंकराणवचनेति
 वेणीसाहागहोमात्रादीनामपिप्रयोगात् तस्माद
 स्वादीनानायेप्रायशःप्रयोगादिधरयेअजकारी
 नांतन्यत्राप्रयोगात्रियमःफलतीत्यतदेवाहशह

गोवकारः अथेवोऽपकाराणामुक्तीवत्प्राप्त्यशेषः
तः कामचित्रियमस्तत्रविधिवचकासुचितइति
२ ॥ अथवालास्यादासः ॥ बालाऊमासीवासः
वास्यतेप्रीत्यावासः वसतेप्रीत्यादासः हेतोः ॥
एकं ॥ अथेवस्तमारिषः ॥ आरात्यापेभोया
तः आरापेवोदराणीयवोगस्योवामपेणात्तइ
नान्मारिषः मृधन्तातः मारिषः शाकभियायेनाये
नोपसिभापितइतिमृधन्तातेरभसात् मार्धेया
येमारिषमार्धकावितिशब्दाणावात् एकमान्यस्य
साधोरितियावत् ॥ अत्रिकाभगिनीजोषा ॥
जोषाभगिनीअत्रिकाअत्रामातासेवात्रिका इति
दितकारस्यादाइतिसर्वधरः अत्रिकेनिकदेना
सुसोक्तोपेस्वसर्थपि नानार्थकोशदेशेनात्
दितकारपादः प्रामादिकइतिकलिगादयः वयंत्
अत्रिकावात्रिकातयेतिहेइपेकोशात् दितकार
पादोप्यावत्सहे एकं ॥ निष्ठाविदोहोसमे ॥
नियतेस्थानेनिष्ठानेतिः शेषेणवदनेनिर्वहणं
शुखेप्रतिशुखेवैवगर्वविमर्षपवच तथानिर्वह
णवेतिनादिकेपंचसंध्यः ॥ निर्वहणमित्यत्र
फरहितोहकारोवकारपवसरेफः यातिनिर्वह
णमस्यसंस्तैः क्लेशनाटकविडम्बनाविधिर
तिमावेकंदोभागात् समेदेसमाथेपंचसंधिसमा
मेः सत्तकथासमाप्रेरितियावत् यथेतदनुव
ज्ञोशब्दाणावः निर्वहणंनिष्ठास्त्रीसंहारश्चसमा
पनइत्यतपवनिर्वहणंरसस्यास्यलनमितिके
षोचिद्वर्गमर्षः ॥ हेदेहेतेहलाहानेनीचोवेही
सखीप्रति ॥ नीचोप्रत्याहानेहेदेवेहीप्रत्याहा
नेहेतेसखीप्रतिग्राहानेहलात्रयमेवावयं यथा

यः ॥ कोलाहलः कलकलः ॥ जलमोहानेको
लनेकलइतिपकीभावस्तमाहहलयतीतिहल
विलेखनेप्रचुकोलाहलः कलशहसोहानयोः ॥
गोचरेत्यादिनाचकारस्यानुजस्यस्ययातयविष
कौनत्यवीसयोरितिद्वित्वेकलकलः हेवडमिः
कलस्यकलकलधनेः २ ॥ तिरश्चोवाशितेरुते
॥ तिरश्चोपश्रगादीनोरुतेवाशितेवाश्रुशहेता
लकांतः सहेपशल्याशनवाशितायिनैरितिताल
वमधोप्यविवेकात् रौतेक्तः रुतमेकं ॥ स्त्री
प्रतिश्रुतिप्रधानं ॥ संपदादिवातकिप्रति
श्रुतिप्रधानेएवेवत् हे २ ॥ गीतेगानमिमेत
मे ॥ शहस्यगीतेगानमितिगायतेः ऊत्पद्ये हे
गीतस्य २ ॥ इतिशब्दादिविवरांसमाप्तं ॥ ५
निष्ठाद्वैभगोधारधेनमधमदेवताः पंचमश्चेत्
मीसप्ततंत्रीकंदोत्थिताः स्वराः ॥ अमीनिष्ठाद
यः सप्तस्वराः तंत्रीतः कंठाश्चेत्पुश्चरेति तथाचना
रहः ॥ घडुंगेतिमसुरस्तगावोनेदेतिचर्धमे अ
जाविकोचगांधारेक्रोचोरुदतिमध्यमे पुष्यसाधा
गोकारलेपिकः कृजतिपंचमे कोकिलीरोतिपे
चमे पादः अथस्तदैवतंरौतिनिष्ठादेरौतिजंतरः
इतिपतेचसमदाः पंचमेगायेति ॥ तथाचविश
विनः अथस्तदैवतंरौपिमन्नः पंचमसेतिते नि
ष्ठादेभुजगोगायत्पन्नतः सौपिपंचमे निष्ठादेति
अस्मिन्दुगइतिनिष्ठादः तेनहेतुनाअशेषसम्ब
धिविषयंसिद्धिवावतिष्टतेसदेरकतेरिवेतिचज
सदिरप्रतीतिषत् वाक्यः समुद्रतोनामेः कंदशी
धंसमाहतः नदत्पुष्पभवयस्मान्नैषअथभोमतः
श्रीषगतौर्वाधिकाधिभोकिदित्यभव वाक्यः समु

रा.
मु.
७५

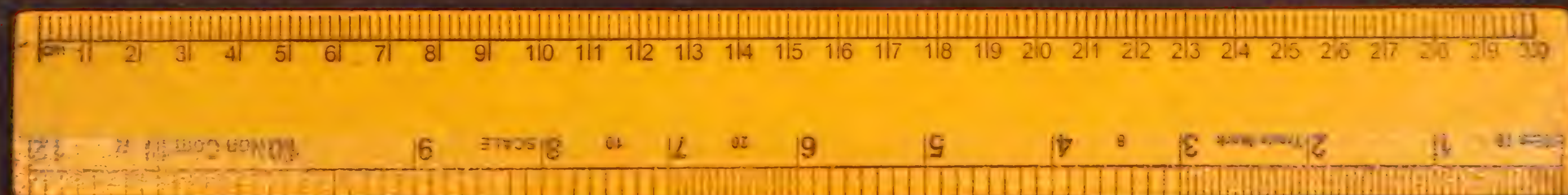
इतोनाभेः कंदशोषसमाहतः नानागंधवदः पाणि
गंधारलेनहेतुना गंधमियात्रिशगतौकर्मण्यार
गंधारः एषोदगारिवाहीयेः यद्गंधागंधोमिजनो
मसिभुतशिलादिभ्यो ॥ कंदोडिस्तेयत्वे
प्रदोयस्माच्चजायते कंदोरस्तालनासाभोजिहा
यादशनादीपि सर्ववज्रनेडः तददेवोत्थितोवाक्य
रः कंदसमाहतः नाभिप्राप्तेमहानादोमधस्यते
नमधमः अभिसंधीयतेयस्मात्स्वरसेनैवदेवता
सततारप्रधानत्वाल्लादेनवतिष्ठते धीमद्विधो
यतेइत्यस्मिन्नर्थः एषोदगारिः वाक्यः समुद्रतो
नाभेरुहोहकंदमृषं विचरन्पंचमंस्थानप्राप्त
पंचमउच्यते पंचन्याहोतादसंख्यादेनइ ते
कंदोत्थितानोस्वराणां पृथक्पृथक्पके १ ॥
काकलीतकलेस्तेधनौतमभुगस्फुटे ॥ मधु
रः स्फुटेधनिकलः तस्मिन्कलेस्तेधनौकाका
लीइषकलश्चकाकलीइषदयोः इतिः कोकादेश
गोरादिवातडीमुखमीतकलेरितकलिः शहरे
षदर्थेइतिककलिः कृदिकारादितिगोषकाका
लीगोषधिपइतिपक्षतिपंक्रिवर्तेनिवासिवितरि
पुरंभ्रिग्रंलिकाकलिशालिशरेत्पादिशवरस्वा
मी साधुरितेकाकलिभित्तनीनाइत्यभिनेताः त
स्मात्काकलीतिगोरादिः स्वामिकलिगोहीनोप्र
हइतिवकौमुदी पके १ ॥ कलः ॥ मधुरेश्वर
मुखेः स्फुटेयत्तात्पर्येधनौकलः कडमरे गोचरे
त्पादिनाचकारस्यानुकसमुच्चयार्थत्वात्तयः उल
योरेकत्रसारां पके १ ॥ मंडलसुगंधीरे ॥ गंधो
रेमेवादिधनौमंडः मटस्तितिमटमोटस्वप्रगति
मुफायीतिरकु शक्रवतमडेपीतितस्वामी ॥ ता

रोत्तयेः ॥ अत्रशुकोस्ततालारिधनौतारः ता
रयतिवोधयत्तु ॥ अयस्मि ॥ अयः कलाह
यस्मि यथाकलोधीनः कलेनभेकलावाणीत्पा
दि ॥ समन्वितलयस्तेकताला ॥ सम्यगन्वि
तोलयोत्तमोतवायानोसांम्यत्रसपकतालः
समकृ यथाशास्त्रेवोधितलयोमधमलयः सपक
तालः समतालइतियस्यात्पातोहेत्रिकमेकताल
इतिकेचित् पके १ वीणातवलकी विपंची ॥
वीतिजायतेस्वरोरंरास्त्रासाप्रास्याणीवीणाइत्य
नेनवीगतिप्रजननकोत्पावसानावादेनेषुइत्य
तोतप्रत्ययेणात्वेगुणाभावेचवीणा बलवत्संब
रलोक्ताशिल्पितेतयोः अस्वस्यापीति कुचगो
रादिः बलकी विलारयतिपंचइतिशब्दं पंचिचि
लारेचनेएतारुचुविपंचीगोरादिः त्रीणिवीणा
याः ३ ॥ साततेत्रीभिः सप्तभिः परिवारिनी ॥
सातवीणोवसप्तभिस्तेत्रीभिः ललितपरिवारि
नीसैवरसिग्राइतिप्रसिद्धः परिवोवाटः परिव
हः तयोगादतइतिहनौइतिइनौडीष पके १ ॥
ग्रानइंमरुतारिकं ॥ मरुतारिकवाटनीयमा
नइंमुखेचमंणावडमानइंणहवेधनेभावेक्तः ग्रा
दिनापटहादिग्रहः पके १ ॥ वंशपादिकंतसु
षिरे ॥ वंशीवेणुस्तारिकंतसुषिरेसुषिच्छिरेत
योगेमधुरवत रः ग्रादिनाशोखकाहलादिग्रहः
मुषीरेमुषिरेशिल्पंशीर्षतालवाटयइतिसमेहः
पके १ ॥ कोस्ततालारिकंचने ॥ कास्तता
लारिकंवाटनीयेविडत्वात्तचनेततमेवेसाधितं
ग्रादिनाचरादिग्रहः पके १ ॥ चतुर्विधमिदेवा
यंवादिवातोयनामके ॥ इदंततादिचतुर्विधं

रा.
सु.
७५

तुष्पकारकं वाद्यं वादिनामकं वाद्यं तित्तदाद्ये
कर्मणोद्यतं भुवदिदृग्भोगिप्रतिनिधाय
वादित्रसमेतात्तये तात्तयेतद्वयनेकमेति
एतत्तातोद्यमितिस्वामिसकानंदोवादित्रादिदि
नामकं वाद्यमित्यसमस्तं प्रथमांतेविशेषमिति
कलिंगकोमुदीकोककहप्रभृतयः ॥ १ ॥ स्तरे
गश्रुताः ॥ स्तरेगमस्तरेगः यद्वास्तरेकमे
लोत्थयेस्तरेलोदेविवादिभ्यः किदित्यंगचकिताहु
एताभावः सरात्संवेष्टनाज्ञातोश्रुतः यत्तौबहुव
चनं हेस्तरेगस्य ॥ १ ॥ भेदा ग्रंथालिगोः कृत्वास्त
यः ॥ श्रुतस्याग्रादयस्तयोभेदाः ॥ तदुक्तं
सार्धतालत्रयायासचतुर्दशगुलाननाः द्वातीत
काकृतियः स्तरेकोकेसहिवाद्यते चतुरंगुलशो
नोक्तान्त्रवेचैकांगुलेनयः यवाकृतिः सग्रालि
गसहिवाद्यते कुर्धंगोपञ्चवत्त्रितालोष्टोगुलो
मुत्थेध्वोर्धवाद्यतेन्योषावदनाहर्धकंननेतिशः
ह्राणवः श्रुकेतत्संगेवाद्यतेइत्यंकः आहः सुवो
लिगिरिगिरिगतायोः इत्यतः कर्मणोद्यत किंवा
भावेचजंतादालिगशब्दात्सर्ववद्वादनार्थमर्थः क
यतिशब्दाद्यतेइत्यर्थकः कुर्धंगशब्दोत्रनिर्वाकारः त
उक्तं वीणादशनायो तजिहीत तद्भवतीति कुर्धः
तत्सर्वोद्देशेइत्यर्थः तदुपसर्गस्यादिवीणातो
गदेशेनैरुक्तेवकाररहितकुर्धंगशब्दः यस्तुपति
पयोयाः आश्रयपरतंत्रः समकारोद्ययवकारव
श्रुतथावभवभूतिः कुर्धंगनोतिवाक्यरिति उप
रिधन्यत इत्यर्थकुर्धंगसमानार्थकुर्धंगशब्दोपन
वयमहेतोस्ति कुर्धंगदेहभवमौर्धंगेदिके इत्यर्थः
एवंपराहजितितयादिभ्यः ऊर्ध्वतीरुनपैत्तौ

भवनेनीचमूर्धने तस्यावनालीरन्वेतिवित्रनाग
चमूर्धनेरितिकेचवधेयमकात् वकारवत्समूर्ध
शब्दसमरजविशेषस्यस्यकृत्पथक ॥ १ ॥ स्याद्य
शः पटहोदकका ॥ यस्यार्थः पटहोयशः पटहः
शाकपाथिवादिः छित्तिकायतिदककाश्रुतः
तिकः हेदककायाः ॥ १ ॥ मेरीस्त्रीडेडमिः प्रमा
त ॥ भीरेविमेतेविडवतरनगौरादित्वातनीम्
भीरीजिभीमयेककाटयश्चेतिभीरिः ॥ रवः प्रग
त्ताहतभीरिसंभवः प्रकाशयासासमस्ततः ॥
ततइतिऊमारदासः श्रानित्यनेनवादितेनसाति
कोयोगः आहः सुवोदनितेः कृजदिभ्यः संज्ञायां
वुन श्रानकः इदंशब्देनतमिः पराणयत्रसुडेड
मिः उभयतन्मपराणोडीणादिकइनिः शकंधा
दिः डडमिः प्रमानितिपटतिः पकेभेदाः ॥ १ ॥
श्रानकः पटहोस्त्रीस्यात् ॥ पटेशब्दंजहातिप
टहः पटोदरादित्वात्रकारलोपः पटहेतिपटह
इत्यन्तेपटहोस्त्रीतिसंबंधः पुनपुंसकादिकारे
चंद्रगोमी उपवासंरहेदेहेनेहेपटहमित्यपि
हेपटहस्य ॥ १ ॥ कोलोवीणादिवारने ॥ वीणादि
वाद्यतेयेनधनुरायाकृतिनासकोणः ऊणशब्दोप
करणयोः हलश्चेतिचञ्च कोलोवीणादेर्वादनंसारि
कावसेतिशब्दाणवः पके १ वीणादेडः प्रवालः
स्यात् ॥ वीणादेडः प्रवालः वलुवलुसेवरणेकमे
तिचञ्च हेवीणादेडस्य ॥ १ ॥ कऊभस्तप्रसेवकः
॥ कंवातेस्कुभ्रातिस्कुभेः सौत्रान्तरलोविभुजादि
त्वात्कः पटोदरादित्वात्सलोपः कऊभः प्रसेकः उक्त
इतिरत्नकोशः मेहपेहमेहमेचनेहेत्यादिः कुत्तं
तायामसर्वस्यापीतिप्रसेवकः हे ॥ १ ॥ कोलेभकः

रा.
मु.
७५

स्तकायोस्य ॥ वीणादेशः स्थितेश्च गंभीरं यो
दारुमयेभो देयश्च मेलनं यत्नेन तस्य वीणाप्रोतेव
काएकतेककमप्रतेवकोवर्तत इत्यनो अस्या वीणा
याः कायोलाबुदेककमममवायः तेत्रीकोलस्य
कः क्रोडलसमानः एषोदरादिः पकं १ ॥ तप
नाहोनिबंधने ॥ नहबंधनेहलश्चेतिकरणेच
निबंधनमिति सुह देयत्रतंत्रैव ध्यते तस्यो ध्याना
स्य २ ॥ वाद्यप्रभेदादमरुमुहुरुदिमरुकराः
मंदलाः पणवोनोच ॥ इमरुप्रभृतयः पणुयानो
प्रभेदाः कणालिकोयोगवाद्ये उडमरुः प्रसिद्धः इम
रुवमहान्महदुः बुबुकरतियस्य प्रसिद्धः इमि
तिशहमियंतिरगयादिवादेतेः दुः गणपादादेव
गणः इमरुः इमस्तुमुहोहृष्टशोभवरिसेवितनि
धनिमस्त्रिभुः उः एषोदरादिवाजकारस्य उकारः
महदुः डिडीतिशहमिनोतिग्रन्थेष्वा मपीति उः डि
डिमः उडुडुतिग्रन्थप्रसिद्धः ऊर्जशहंरातिश्रान्त
इतिकः ऊर्जरः ऊर्जशहंरकरुडकरतितवे
महदुः प्रियोगेचुरादिः वृषादिवात्कलचु वाड
लकवाडुणः मंदलातीतिमंदलइतिवाप्रावेति
स्ततिर्जवेत्तनेन प्रणवः गायनपट्टउच्यते तस्य
तो एषोदरादिवादे फलोपेनत्वेचकेचित् पणवः
तिवर्णयंतीति महस्वामि सर्वधरादयः कौमुदीका
रादयस्तपणावदत्तेवंपरमिच्छंति अन्यशहंनया
गोमुखडुडुकादिवाद्यविशेषा एयक्रु एयक्रु १
॥ नतकीलासिके समे ॥ न्त्यतिशिल्पिनि
नृषित्वात्तृपितनतकीलसंघेष्वा प्रोडनयोः
एव न्त्यतिखनिगतिभरतिपरिगणितत्वात्तत्
तेः पुनलासिके सम इत्यनेन स्त्रीलिंगत्वेदं शिंते

नतकीलासिकः समावृत्तिन्यायः पादः अनयोः क्रि
यायोगोपाधिकतया वाच्यलिगत्वात् अयवाचा
तिगत्वेपिकामवागत्स्त्रीनिर्देशः शिल्पिनिष्टि
तिस्त्रीत्वेषत्वात् डीप्प्रदर्शनायमिति कौमुदी हे
नतेकाः २ ॥ विलम्बितेडुतेमध्यं ॥ विलम्बते
करचरणदयः प्रत्येकं गतिविशेषदर्शनाय विलो
तंभावेकः इवेति गच्छेति समुदायगतिप्रदर्शनाये
करादयो उडते डुगतौभावेकः विलम्बितडुतयो
मध्यभवत्वात्तथाग्रमेप्रतिकरुत्कारप्रत्ययः प
षुयथादिक्रमेत्तत्वादित्रयं ३ ॥ तत्त्वमोचोचनेक
मात् ॥ तत्त्वकरचरणदीनोततनेतत्तमेपहादि
त्वात्किमु तयोगादन्तेष्वा मपीतियः ओचइतिन
वसमवायेच एषोदरादिवात्तत्त्वचनः प्रागुक्तः
विलंबितडुतमध्यादीनोत्तगीतवाद्यानोक्रमेणो
केकं तत्वादिनामत्रयं ३ ॥ तालः कालक्रियामा
ने ॥ अयंस्वरइत्यन्काले मध्यामिति बोधयितु
मीदृशेहेतौ रंगुल्याजं चण प्रसारणक्रियाभिन्ने
तित्वं चेति कालक्रियायाः प्रमाणं तालश्च पेदा
दिः तलप्रतिष्ठाकराण्योः चुरादिः चञ् पकं १ ॥
लयः साम्यमथास्त्रियं ॥ गीतवाद्यपादादिन्या
मानं क्रियालययोः साम्यं लयः लयगतौ परचु अ
भिनयानामपीतिकश्चित् पकं १ ॥ तौडवेनह
नेताद्येलास्येन्तत्वेचनर्तने ॥ तौयेनमनिनाशे
नं कलापिवेशपायनोतेवासिभ्यश्चेति णिनिः आ
प्राप्त्यतडितेन जीतियलोपः ताडित्त्वात्तत्त्वं
स्यात्तीतिग्रन्थेभ्योपि दृश्यते इतिवः एषोदरादि
त्वादिकारस्याकारः तौडवेतडिनाप्रोक्तौडवमिति
तत्त्वामीतडिधातोस्तौडवइति तौमुदीतौडवः

११

मस्त्रियामिति सत्त्वः नदश्रवकंदनेन पुन नदनेन
सश्रेष्ठाणां ज्ञानयो भावेण तत्त्वान्तरात् न तौ गत्राविते
पेत्र इदमप्यदेति कपू न त्वन्त नमिति पादे भावेः कः
ल्यदिनर्तने घट्टन्तल्य १ ॥ तौ यैत्रिकं न तौ गीतं
वाद्यं नाद्यं तदेव ॥ न त्पादिकं तौ यैत्रिकं मुच्यते
नाद्यं वतत त्रीतयाद्यं बहूलोपत हलिचेति दी
यैत्वं वल्यं मरुतादित त्रभवं तौ यैशब्दं पत्रयं शा
श्रयत्रिकं संख्याया अतिशब्दायाः कन् तौ यैणा
कं तौ यैति योगविभागात् समासः तौ यैवत्रिकं
तिकर्मधारय इति पंचिकानदस्येदं नाद्यं कंदो वीति
कयातिकवह्वनरात्रजः गीतवाद्यानां समुच्चि
नो २ ॥ अजं सञ्च भुजं सञ्च भुजं सञ्चैति नर्तकः
॥ पुटपुटातिदंडकात् तस्य ऊसिधातो भाषणाय
स्य परविभुकोः ऊसोः भाषणमस्य बड्जीहो भुजं
सादीनां प्रकारो बक्तव्य इति भुशब्दस्य प्रकारः भुजं
सः भुजं सवदिति शब्दाणां स्वप्रद्विस भुजं सा
तिसमेदाहं त्यवंतः ॥ स्त्रीवेशधारी पुरुषो नाद्यो
तौ गणिकाज्जके ॥ स्त्रीवेशधारीयः पुरुषो न्त्वा
तितत्र भुजं सादित्रयं नाद्योक्तावित्यधिकारः प्रागं
हारात् गणिकावेशणनाद्योक्तावज्जका अर्त्तसंज्ञे
अर्त्तने बाङ्गलकात्समकमेरुकत्रित्यकन् रलोप
अनाद्योक्तौ ॥ भगिनीपतिरावुजौ भावो विद्वान्
॥ भगिन्याः पतिरावुजौ विद्वान्यं डितो भावः भव
तौ श्रोपसंख्यामिति ॥ अथावुकः जनन
को ॥ जनकः पितावुकः अवरत्नो बाङ्गलका
त् सकाभिप्रासको कणावित्यकन् अत उपधा
यावृद्धिः ॥ यवराजस्य ऊमारो भर्तेदारकश्च भ
र्तेदारकः पुत्रः भर्तेदारिकः द्वेयवराजस्य २ ॥ रा

इलाशजंतलाइतिसाखीपर्यायोइलाशहोदाधे
तः बालवास्तुसाखीइलेतिसीकोइवोपनिपातः १
ग्रंथमाहामीसाखीनामाहानस्यक्रमेणोकेकं १ ॥
ग्रंहाहोगवितेपो ॥ ग्रंथस्यस्थानात्स्थानांतरं
नयनमंगहारः इष्टिकथमगादिहात्रिशत्यकारो
गुल्फादिविन्नासरूपः ग्रंहाहारः इतित्तकोमुदी
ग्रंहाहारस्वेगहारिदित्रादिमोडिविकोचिकोतिश
द्वारणः १ ॥ व्यंजकाभिनयोसमौ ॥ व्यंजनी
तिव्यंजकः अभिमुख्यनीयतेर्थेनेनेतिअभिनयः
वाच्यकोगिकाहयसात्विकभेदश्चतर्विधः देहह
तक्रोधादिभावाभिव्यंजकस्य २ ॥ निवृत्तैर्वांगस
त्वाभावेत्रिष्टोमिकसात्विकौ ॥ ग्रंथेननिवृत्तमा
निकं श्रुवितेपादिसत्त्वेननिवृत्तैसात्विकं ग्रंथा
सादित्वातदञ्च निवृत्तैर्लघुतादिभाइतियोगवि
भागाहसत्त्वं मनोगुणग्राश्रयोवातेननिवृत्तः सा
त्विकः यदाह सत्त्वोत्कटेमनीसिप्रभवंतिभावाक्ते
सात्विकाः इति ॥ संभः खेदोद्यरोमोचः स्वरभंगो
यवेपथुः वैवाण्मस्तुप्रलयइत्यष्टौसात्विका
गुणाः ॥ प्रलयोमृज्यग्रंथानिष्पादितश्रुविते
पादिभावनिष्पादितरोमोचादिकयोः पृथक्पृ
थक् १ ॥ शृंगारवीरकरुणाहृतहास्यभयान
काः बीभत्सरौद्रौचरसाः ॥ रत्नादयोभावाश्च
क्रियमाणः सामानिकैरस्येतइतिरसाः यदाह
विभावैरनुभावैश्चयत्नोवाक्यभिवारिभिः अस्वाद्य
त्वाप्रधानत्वात्स्थाय्येवतदसोभवेत् इतियद्यपि
बीभत्सरौद्रौवात्सल्यंशोतश्चेतिरसादशेतिनाम
निधानंतथापिधर्मार्थकामानोशृंगारभेदत्वाद्वा
सल्यशोतयोश्चतस्वरीरत्वात् कुहणोनेवग्रहः

रा.
मु.
७५

मामितिनपयक निवेधनमिति कोमुदीवत्सलः ॥
 जालिहत्वाजातिरिज्यतपवशात्तत्त्वलौकिककत्वात्
 कः चशब्दः हीतस्तत्त्ववशादयः वीभत्सरोऽदीवत्
 उल्लिङ्गपादः इत्युक्तः शृंगारवीरवीभत्सरोऽदीवत्
 भयानकादिति शब्दाणां वादोऽर्थनात् प्रोक्तलोपः
 हेतुभविशृंगारः एतन्मधुविशृंगारोऽतीवानपेक्षोऽस्ति
 हकारोऽसौवीरः अस्माभिविजयतिगमनादिति
 स्मयः कृशशब्दसोभयजनोभयानकः ॥
 करपयवसारिजोवीभत्सः सर्वोभिविजयतिगमनादिति
 यथागवाचरितदि करुणाहास्योत्प्रेक्षितोऽस्ति
 गारादीनां प्रत्येकं सादिति नामैकं ॥ १ ॥ शृंगार
 अचिरुज्वलः ॥ शृंगारमुन्नतिमियंति शृंगारोऽस्ति
 मारुतिवाशृंगारः उज्जलोवेशेनोचितेन चलेत्
 तत् नत्वेतौ शृंगारपयोऽस्ति तत्तद्भादयः शृंगार
 रसस्यैव नामत्रयमिति कोमुदीतयाचनानायोः
 अचिरदीप्तानि शृंगारप्राप्तेऽस्ति उज्जलोऽस्ति
 दीप्तिशृंगारविशदेऽविकामिनीति ॥ ३ ॥ उत्साह
 वर्धनोवीरः ॥ उत्साहोवीरस्य स्थायीभावः स्थायी
 ततयेव शृंगारइत्यनेन सर्वरसलक्षणोऽस्ति
 हेवीरसस्य ॥ २ ॥ शोकस्थायिभावः ॥ कारुण्य
 करुणावृणुपादयानुकंपावाप्यनुक्रोशः ॥
 करुणोरसोऽर्थमदारेणोक्तः कृकचारिभतरन
 रुणाः रसमिप्रायेण प्रमान् भावेस्वीकृतं सुखं
 डिमूलविभुजादित्वात्कः एषोदरादिरित्यन्यः य
 हाकरुणायोगादमं हतिस्तदाकारुण्यं चास्ति
 देवकृतिगणत्वात् त्रियंतेऽनयाद्यशेवनवाङ्म
 कात्रकृष्ण कृपेः कृपाभिलाषादिकृपेः संप्रसा
 रणं दयतेऽनयादयस्त्विति दायः अनुकोपः

आनुकंपागुरोऽप्युत्पकारः अनुक्रोशोऽस्ति समः ॥
 भवेत्तनेन अनुक्रोशः च न सप्तकणस्य ॥ १ ॥ अ
 नुक्रोशः हास्यहास्य ॥ स्थायोवतरसोभवेदिति
 भावरसयोः यथात्वेन स्वनतिस्वनद्वयोर्वेति प्र
 चक्रणेतः धातुनिर्देशेण पुलापि हासोऽसौ हास्य
 चर्वेहासिकास्त्रियामिति शब्दाणां वः त्रीणि ॥
 वीभत्सं विकृतं त्रिषिद्धेयं ॥ वीभत्सं विकृतमि
 दं दयं विप्रवर्धनित्यां सन् वीभत्समात्प्रवृत्तः
 शृंगारश्च वीभत्सं तदुत्साप्रभवदित्वात् विकृ
 तं दयः निष्ठाकामजउद्देगीतोभजोऽपीति
 जः वीभत्सोऽपि विप्रवर्धनित्वात् तदिति त्रिंशोऽस्ति
 हेतुतोऽपि विकृतोऽपि विकृतोऽपि दयः प्रहायिणमप्रहाय
 णातिशब्दाणां वात् दयमित्यनयोः पर्यायतामा
 ह हेवीभत्सस्य ॥ २ ॥ विस्मयोऽनुत्तमाश्च ये वित्र
 मपि ॥ प्रागुक्तभावरसयोः पर्यायत्वमनुत्तम
 विस्मयस्थायिभावात्मकत्वात् विस्मयः विस्म
 यः स्मिः प्रवृत्तायः विस्मयोऽयमस्यः स्थाय्य
 योरिति तत्प्रतिषेधात् अतः शृंगारोऽप्येव
 सभावनमनुत्तमिदं श्रुतं तत् प्राचरणीयमाशु
 यमाशुयमनित्यइति साधुचित्रं एवमुक्तं चत्वार्ये
 नुक्तस्य ध ॥ अथ भैरवं हास्योभोषणोभोष
 योरंभीमभयानके भयंकरं प्रतिभयं ॥ भैरवं
 भीतिरोदितं भैरवं दारयति वित्रं हृदयपुराण
 हास्यं भीषयति भीषणं विभत्समादिति भीषः भि
 यंकेति मुक्तं मुक्तोऽप्यभीमः भीमादयोपादान
 इति च भीषभीमोऽप्युक्तमिदं भयः करभ्रमणो
 करं करः चोरे करभीमायैः विवाचोरे हेते करश्च
 तिप्रच करजादेश इति कोमुदी विभीत्समादिति

भयानके आनकः श्रीभीमानोभयंकरोतिसेवाति
भयेश्वरजरातिवृभयंकरो प्रतिगतेचयेनप्रति
भयेश्वरसमासः नवभयंकरो ॥ १ ॥ गौडेश्वरः
॥ ॥ रुद्रदेवतस्यगौडेश्वरस्यदेवः स्यात्तस्य
प्रथमदेवते करुणायमदेवतस्यगौडेश्वरदेवत
इतिभरतः उग्रशक्तं देमहतः क्रोधस्य ॥ २ ॥ असी
विश्व चतुर्दश ॥ असीग्रजुतायाः उग्रताश्चतुर्दश
शरसेपुलिगाः अन्तर्वाक्यलिगताभैरवीत्यादि
हरस्यासौ भीतिभीः साधसंभयं ॥ दीयतेस्मादसौ
हभयः चर्चजिज्ञासः भीतिः क्रिन्नेतसाहचर्योद्गीः
स्त्रीसंपत्तिः साधनस्यतिसाधसंश्रु चर्चिषो
भयादीनामुपसंख्यानंनपुंसकत्वादितिहृद्ययेति
तच्चभयमिदमभिज्ञयतिभियापिस्मृतेतनस्ततो
याचगहैचायभयोभयात्रासो... सौदरोभीतिरा
तेकोभीष्टसाश्चमितिशब्दाणांवात् पड्यस्य ॥ ५ ॥
विकारोमानसोभावो ॥ मनोविकारोवत्पादिः भा
वोभावयतिकरोतिरसात्भावः तथाचभरतः ना
नाभिनयसंबंधात्भावयतिरसात्त्रिमान यस्मा
त्तस्मादसीभावाविज्ञेयानाद्युयोक्तिभिः भावाश्च
दिविधापवस्थायिनोर्वाभिचारिणः तत्रस्थायिनो
॥ रतिहोमश्चशोकश्चक्रोधोत्साहोभयंतथा स
स्वाविस्मयश्चेतिस्थायिभावः प्रकीर्तिताः वाभिचा
रिणस्त ॥ निर्वेदस्मांशंकाकायातथास्वयामर
असाः आलस्यं वैवर्देनोर्वाचिंतासोद्दोषतिसृतिः
ब्रीडावपतलाहर्षश्चावेगोजडतातथा गौर्विषा
जौत्सुक्यं निद्रापस्मारपवच ॥ सुप्तोविरोधोमधे
पवहितमयोप्रता मतिर्वाधितयोन्मादस्तथा
रामेवच त्रसश्चेतिचित्तकंश्चविज्ञेयावाभिचारि

णः त्रयस्त्रिंशदसीभावाः प्रयोजितरससंस्थिति रति
प्रकंसनोविकारस्य ॥ १ ॥ अनुभावोभावबोधकः ॥
भावस्यसूचकोऽणक्रियादिरनुभावः सुखगमादिः
तत्तुं अनुभावस्त्वभिनयः पञ्चादनुप्रकाशनादि
तिव्यभिचारदीप्ताह देभावप्रतिपादकस्य ॥ २ ॥ गौ
माञ्जरीः ॥ गौर्विमानोदेकारः ॥ गिरतिहृ
हृष्टहृष्टोवः गर्वमानेवजगवेः श्रीमसर्वतो
मानः श्रीमानः अहंप्रधानेकारोअहंकारः श्रीणि
गर्वस्य ॥ ३ ॥ मानश्चित्तमनुव्रतिः ॥ मन्तमोना
लीतिमानं मानश्चित्तमस्यमनुव्रतिश्चित्तमनुव्र
तिः हेप्रणतियोग्यमपिप्रतिचित्तोत्कर्षप्रत्ययस्य
॥ ४ ॥ अनादरः परिभवः परिभावातिरस्क्रिया री
त्वावमाननावज्ञापवहेलमस्तत्ता ॥ अनादरः
तपुनज्जनादरः पारोभवदत्तमुजोः परिभवप
गभवौ तिरंतर्धोपरिभवेत्पुपचारात् अतोत्रतिरो
तर्धोवितिगतिताभावातिरमोनतरस्यामितिप
हेतुत्वंनास्तीत्येकेअन्येत्वाहुः योयेनाभिभूतः स
तस्मात्कायवाअनसामन्यतमीनवधायितय
वेत्तत्राप्यंत महिमत्वंवास्यादेवेतिभागवत्त्रिक
वत्रगतोरितिनानुवर्त्तयन्नेवेतिविकस्यनादिरे
हृण्दीडा रिद्धेः क्रैः पुत्वं पुत्तलोपदीयत्वा नोमन
तिस्तीत्वंलोकाश्रयत्वात् अवमाननावज्ञासगमे
वहेलनमवहेले हेहृअनादरेचजयेकः नलयोरे
कस्मराणं हेलावहेलचनमुत्तत्तामितिस्तत्ता
यावतागम्यते यदाधातनामनेकार्थत्वेनअस्मना
मुत्तत्तापोयत्रतदस्मत्तां हेतुमदीयेमधेनविद्य
तेशभनः तत्तायस्मात्तदस्मत्तां क्रस्वमधमपीति
पंविक्ता स्तत्तनादरेक्रस्वाकारात्परोत्रेफः सैदे

रा.
मु.
६२

ततः ततः संघकोत्तमनादर इति विकोडे वेति
धातुप्रदीपः एवं च कागदि त्विति प्रसादमाहुः त
त्रोडावनायो धितुस्तल्लमकंठकेति रस्कार इ
ति रत्नकोशादावपि दर्शनात् इह चंस्वरमस्तु
कागदि त्वजावेति एवं चेदृष्ट्या एव त्रजः एकतयेने
तित्तकोमुदीवस्तुस्तल्लमकंठकेति पाठः ननु
सुहृदिति प्रयोगात् तत्र तल्लमिति तैत्तिरेय
स्यात्तस्य संधेदेमाधवग्रंथे नवपरिभवस्य ॥
मंदात्तं श्रीसुपात्रीदालजा ॥ मंदमत्तमत्रैति मे
रात्तं श्रीलजायं संपदादितात्किं प्रज्ञीः त्रसुल
जायं पितादजः त्रपापवंगुरोश्चेति प्रकारे श्रीदाली
जाग्रमभजन्मधुपासा इति माया

..... श्रीदादयश्च वरदश्च वरादक
श्च तश्चं डवाणकटकश्च मयामयाचेति स्त्रीपुंलिङ्ग
कथने नरभसात् श्रीदोः स्त्रीवेत्तपालजेति श्रीप
यायेव तेनैवोक्तत्वात् ओलजीओलस्त्री श्रीडेलजा
श्रीदावत् पंचलजायाः ५ ॥ सापत्रपात्ततः ॥
सालजाग्रन्तः परस्मात्परिष्ठात्तदापत्रपात्रील
जापत्रपात्रीडेति रत्नकोशात् श्रीपात्रेप्यपत्रपो
क्ता प्रकंपिशदेः प्रज्ञातलजायाः १ ॥ तंति
प्रितित्ता तस्मिन्मदनेनेपि बाहुलकत्वात् त्रिज
त्वात्तमातिनेगुफितकिं श्रीनिंदात्तमायाधिप्रती
कारेष्ठितिसुनृति तित्ताहेतमायाः २ ॥ अभिधा
त्तस्वविषये स्पष्टा ॥ अभिचरेभिधाने अभिधा
कर्मण्यभिधायापारेस्वविषये चोद्यादिनास
हेत्येके दोषवितासर्वेकं परस्वलिमेत्यर्थः तिसृ
मात्रेप्यभिधेयिकाश्चिदिति तत्तकोमुदी १ ॥ अतः

तिरीक्षास्तथातदोपायो गुणोष्णीप ॥ पराभ्यु
याः महिम्नाः तंतिरीक्षाधातोरीक्षायां तादोर्चा
दिः द्वेरीणार्थानादि शुगुणोष्णीपदभेकत्वादि
तिदोषारोपणमस्याचेति शङ्काणां वः प्रसुचकोडा
दिः प्रकं १ ॥ वेरं विरोधो विदेयः ॥ वीरस्य कर्म
वेरं वेरमेकनकयोरिति निषेधात् इत्यमोत्या
स्यादेपाणां मेदात्त देषो न स्यादस्य येत्येति मा
लाकारोभ्रंतः श्रीणि वेरस्य ३ ॥ मनुशोकोत्तु
क्त्वयो ॥ मनुतेमनितनिभोयः मनुः देत्ता
र्थः चजिशोकः शुचदेके संपदादितात्किं शु
चंता श्रीणिशोकस्य ३ ॥ पश्चात्तापोनुतापश्च वि
प्रतीसार इत्यपि ॥ पश्चात्तापः पवमनुतापः वज
उपसर्गस्य च जीति दीर्घः विप्रतीसारः पक्षे क्तो
पि प्रापिवेत्तिसावेप्रतिसारः इति मायात्त श्रीणि
किं विक्त्वापश्चात्तापस्य ३ ॥ कोपक्रोधासंपरो
षः प्रतिचोरुहकुधौस्थियो ॥ कोपनं कोपः भावे
वज्रपवक्रोधः क्रोधनो ग्रमर्षणं कोपीति विशेष
लिङ्गो वक्ष्यमाणत्वात् तस्य प्रतितायां चजिनजि
ग्रमर्षो क्त्वादिः रोषः किमप्यमर्षो ननु ये भृशा
यते इति भारविः वधरमर्षादिति मायः अन्येषा
मपीति दीर्घादिरपीति हृद्वेदः निरुद्योगे निरा
मर्षे निर्वीर्यमरिनेदं नमि विशाखः प्रतिहृन्ते
नेन प्रतिचः परो च इति बाहुल्यदृष्टत्वे प्रतिहं
तीत्यन्यत्रापि डो प्रतिचः नृत्कारादिति स्वामीरु
षि कुधोः क्षिपिजापिकोपोरोगः क्रोधरुधेति
शङ्काणां वः सप्रकोपस्य ७ ॥ शुचौत्तचरितेशी
ले ॥ शुचावितीतशुचौ शुद्धे इत्यर्थः भाषितपुंस्के
ष्वदिति पुंस्त्वानु चरित्रमात्रेपि शीले शीलेषु

श.
सु.
६२

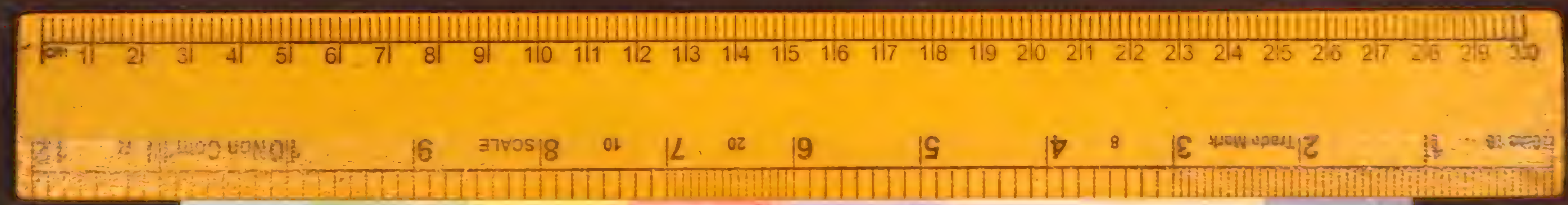
भावे सहेति निदर्शनात् शोऽऽक लकवलन
बालन बालजः शीलमधोविः शीलसमाधाने
गुपधातुः इगुपधेति कोषः शीलउपधारणे
तादेरविधाकेवलमपि विरिते स्वशीले निष्ठाशो
ले वारिवारिवारिते पकं वजि १ ॥ उन्मा
त्रव वरेण्येत्तत्र विचारिते पकं वजि १ ॥ उन्मा
त्रविभ्रमः ॥ वजिउन्मादः वित्रविभ्रमः वित्र
नवस्थितिः भूतायावेशनात् हेउन्मादस्य २ ॥ प्रे
मानाप्रियताहोद्रे प्रमद्रेः ॥ प्रियस्यभावः प्रेमा
इमनिविप्रियस्थितेति प्रादेशः नाप्रमान् होद्रे
दयस्यकर्म कवादित्वादात् हृदयस्यहृदयेति
दिनाहृदयदेशः प्रेति प्रेमपत्नीति भवान्पदेपि
तिभारविः स्त्रिदेवजस्त्रिदेः पंचस्त्रिदेस्य ५ ॥ प्र
यदेहदे इच्छाकोलास्पदेहाम् हुंज्वालिस्त्रिदेस्य
रथः कामोभिलाषस्तर्पे ॥ होद्रे प्रमाणदराति
इति होद्रे इदं त्रिज्वालात्रैविशेषेण त्रिभिर्भा
जेत जेज्वायां प्रकं जते इधेतनेनानिपातारि
कांतागुणेष्टेत्तकारः आकांतापिमिदादेराकृति
गणत्वात् स्पृहाकांतेतिवत् दीर्घांतातर्पेणत्
जित्वापिपासायां किपृत्त्वं शोताजावपीत्तेके
तेनत्वापिनरुषेति प्रयोगः कांताकांतेतिवत्
लिप्ताग्रप्रत्ययादित्कारः मनपवरयोहरमा
स्यमनोरथः कामोभिलाषस्तर्पे इति च जेतः
हादशब्दायाः १२ ॥ सोत्पथं लालसादयोः
सतर्पे मंहो लालसा ललइप्तायां औणादिको
सापदेतात् लालसश्च स्त्रीनिर्देशायां तत्ता
सूचनाये इत्येकं १ ॥ उपाधि नो धर्मविता ॥
पीपग्राहवुपपत्रादि श्रेति उपाधिः धर्मस्य वि

ताधर्मविता देधर्मवितायाः २ ॥ पुंस्त्रीधर्मो
नसीयथा ॥ मानसीयथायाधः प्राधीयते वि
ताग्रनेनेति प्राधिः देमनः पीडायाः २ ॥ स्थावि
तास्तराधाने ॥ चित्ताविति एजेत्पारिनाडः
प्रप्रत्ययेकायेति एजेत्तः विधाने गुणभावा
येतत्तामर्थ्यो लोपाभावे पीति विताया इत्यपीति
स्तीतिः कंता ध्ये चित्तायां लुप्ट्वा प्राधाने औणासा
रास्य ३ ॥ उत्कं होत्कालिके समे ॥ कदिशो
षणे उत्सर्वाङ्गोष्टेत्तकारः उत्कं हाकलेहजा
दिभोवुण उत्कालिकास्त्रीत्वेनामिसास्य उत्कं
हादिदयं कामादिजस्त्रौ चित्तात् स्तीति राधा
नं सारां सुस्पृहे पुनः उत्कं होत्कालिके तस्मिन्
मिधात्तमयोरपि इति शब्दाणां वः अभिधानः
मुक्तं हायामित्येके तयादशादिकाया माधा
नमुक्तं हासर्वकं सारां इति हेउत्साहस्य २ ॥
उत्साहो व्यायसायः स्यात्सवीयेमयशक्तिभाक्
॥ सउत्साहः प्रकृष्टशक्तिभाक् वीयेवरेसा
धुः साधितियत् अतिशक्तिवीयेस्त्वमरमाला
याः स्त्रीत्वमेकमतिशयिताधवसायस्य १ ॥
कपटोस्त्रीयाजदे भोपधयच्छमकैतवे कृत्
तित्रिकृतिश्चाहं ॥ केस्रीप्रेपटइवायापादकः
कपटः कंज्वासां पटतिगच्छतिवाप्रोतिविशेषः
ताजतिविप्रेतनेन अजगतिदेपणयोः इत्येति
वजिज्वातः पवेदेभ्यतेनेन देभः उपधीयते आरोप
नेस्त्रिके जपागगद्वानेन उपमर्गयोः किः उप
धिः व्यायतेनेन उपेच्छय नोतेच्छदेमनिन इमम
तत्रन्किप्र सूचीतकृत्स्वः कितवस्यकर्मकैतवे
कवादित्वादात् कृत्स्नितः स्तीति गतिः हितायः क

रा.
सु.
६३

स्तिः निष्कृतिः निष्कृतिः पराभीष्टं निष्कृतेषु
 एकोदिकं नृणां दिग्भूतं कन शहकोतेवे
 तस्य कर्मशादो नवधनः कस्त्यादि विंशतिः
 हिंसाद्यं विंशतिः कोटिस्तु न्येकपदादिषु द्वेवे
 नाफले कस्त्यादि विंशतिः हिंसाद्यं मिति सर्वाने
 पंचिकाकारस्य ॥ ॥ कौतुकं कस्त्यादि हले कस्त्या
 हलं कस्त्यादि कस्त्यादि नवधानता ॥ कस्त्यादि कस्त्या
 यति कौतुकं हलं यत् एकोदिकं दिग्भूतं गमोद
 कारः कस्त्यादि हलं प्रत्यायि कौतुकं हलं कस्त्यादि
 कस्त्यादि कस्त्यादि विंशतिः नृणां दिग्भूतं कन
 त्वं कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि
 दिग्भूतं कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि कस्त्यादि
 कीर्तिस्तु न्येकपदादिषु द्वेवे ॥ स्त्रीणां विलासो वि
 धौ को विंशतिः कोटिस्तु न्येकपदादिषु द्वेवे ॥
 तज्जास्त्रीणां चेष्टा विलासादिकाः हावशब्देनोच्यं
 ते ह्येते रागिणो ब्रह्मवने बाहुल्यकारिणः
 एवञ्च यदा हभरतः अलंकारश्च नाद्युतैः तैः
 वाभावसाध्याः यौवनेत्यधिकास्त्रीणां विला
 रावज्जगत्तः देहात्मके भवेत्तत्सत्त्वाद्भावः
 ससुखितः भावात्सुखितो वा होदावा जेलासा
 सुखिता तथा हावश्च गारभावा मोद्या मोक्षेति
 तवीर्तिते शृंगारप्रोदिमाहेलाहेलाको यौवने
 हियः विष्वक्लमे चञ्चविलासः तत्र प्रियसमो
 पगमनेयः स्यात्तासनगमनविलोकिनेषु वि
 कारो कस्माच्च श्रोधस्मितचमत्कारमुखविल्लाव
 ने विलासः वागतौ विवने विदुः गतिविशेषः अ
 पहादय इति क्तः उच्यते समवेत्यत्र हलश्चिद्वि
 ज्ञविवेकोकः स्थाने विधेकः अभिमतवस्तुप्राप्ता

वर्षागर्वादिनादरः सापराधस्य च स्वकंदनादिना
 संयमनेता नृने वीविधो कः विभ्रंतिभ्रमः चञ्च म
 दरागद्विभ्रंतिनो विषयो सो विभ्रमः यथानिमित्त
 मुक्तायन्यत्र गमने प्रियारज्यया सातिप्यमाणा
 महालापने मधे वहसितक्रोधोपपत्ती नोयासह
 सेवतत्प्राप्यागः वस्तुभरणसात्पानासाकारा
 तः खंडने मनने चेतियोपितो योनो विकारो वि
 भ्रमः इत्येके लल्ले सायोलल्लविलासेवाभावे
 क्तः उल्लोके कस्त्यादि लल्ले कस्त्यादि विधानेन भू
 नेत्रादिक्रियामविकारचरणगन्ता सोलल्लितेव
 रानिपाताकृता जत्रुपुत्रमस्तु संवरणोरेव
 विशेषस्थितिविलिभंगसंस्थानसमुत्पत्तिः
 भूसावीर्तितविलोकितामिति प्रियं प्रतिभावावि
 कृतं ललितमित्यन्ये ॥ ॥ हेलालीलेत्यमीवा
 हाः क्रियाः शृंगारभावताः ॥ लिलहावकरणो
 ब्रह्मपदेलासुरते प्रोढे कावहेला लयो लोला
 लीः श्लेषो एकोदिकः अलंकार प्रियसमागम
 सुविज्ञविनोदार्थं प्रियस्य यावेगगतदृष्टिः इति
 तभीतिरनुकृतेः क्रियते सालीला श्रमोदति
 शब्दः प्रकारेतेन एवं प्रकारा विच्छिन्नादयो रस्ये
 तेताद्योक्ताः नाटक रत्नकोषे लीला विलासो वि
 चित्रविभ्रमः किलिकिचित् मोहायिते कस्त्यादि
 तं विधौ को ललिते तथा विकृतं चेति विज्ञेयाः
 स्त्रीणां चेष्टाः स्वभावताः अभरणविलेपनादी
 नोक्तं श्रुतिप्रियापराधारीयानादरेण व्यक्ता
 नोसखीनो प्रयत्नादारा विच्छिन्नाः प्रियाणदत्र
 प्रीतिनिबंधने स्वल्पमपि भूषणं विच्छिन्निरित्य
 ले विच्छिन्नश्च विशिष्टा विच्छिन्नं गोत्यर्थः किले

रा.
सु.
दध.

तिव्याजेन किञ्चामनामेतितमत्रेति किल किञ्चित् ।
 एषोदरादिः इत्येतदशेन हरेष्वशास्त्रेण कथं ।
 तरुदितशसितक्रोधश्रमाभिलाषानां संकरकरो
 किल किञ्चित् मोहने मोहः चञ्चलो हितादि कावे ।
 तादावेकाः मोहायिते प्रयकथासमागमंगजे ।
 भागकर्णकं हयनेवा मोहने क्रूरः चञ्चलेन निव ।
 नेभावप्रत्ययादिमन्त्रकृदिमेततोपतादावेकाः ।
 कृदिमतेष्वोदरादिः स्रतेगाढपरिपोडनेके ।
 शसनादिग्रहेण च ह्येत मुखेपि उः खाविष् ।
 याकृदिमतेष्वोभरतशास्त्रादौ उदय इत्येव ।
 मोरवभयान्नलिखितः ॥ इवः केलिपरीक्षासः ।
 क्रीडालीलाचचमेव ॥ इवति हृदयमनेनेति ।
 इवः अथ किलेत्तनेन केलिकिलक्रीडाया के ।
 लवलेनेवासर्वधातुभ्योऽत्रितीन केलीतिस्त्रिया ।
 मपीतिकेलीषुतज्ञानगुणात्रिपीयेतिनेषधातु ।
 परिहसंतनेन हलश्चेति चञ् उपसर्गस्येतिवा ।
 लोकेः परीक्षासः क्रीडनेक्रीडेतिगुरोश्चेत्यकारे ।
 लपि लीलाप्रागुक्ताउनयेसर्वधातुभ्योऽनिन ।
 घटपरिहासस्य ५ ॥ क्रीडामात्रस्येत्यने ॥ १ ।
 व्याजोपदेशोल्लेख ॥ व्याजउक्तः व्याजोऽस्व ।
 पाञ्चादनेयथा ध्यानव्याजमुपेत्यवितयसिका ।
 मिति अपरिष्णते अपरिष्णः अत इमस्यत इपे ।
 क्रीडायथेवंचयेत्यतः सर्वोक्तो व्याजः परदोहक ।
 लः तथाचपंचिका कपटार्थो व्याजः परदोहक ।
 लः अपदेशार्थस्त्वन् उदिशानार्थमनुष्ठानेय ।
 याजलक्रीडामपरिष्णानार्थयातीतितदिवल ।
 त्यते लक्षणादेतंनियंकारेवसेख्यायांचनना ।
 लक्ष्येक्रीवेव्याजशरवयोरिति मृधेन्योतेप्रभ

सः कलकृदनिवारयोपपचारान् श्रीणि ३ ॥
 क्रीडावेलाचक्रंदने ॥ क्रीडावतवेला कंदक्री ।
 योऽत्रवेरुपधाय इतिदीर्घः कंददीनोनमव ।
 ति स्फुर्तेतिलिगादितिधर्मदासः स्फुर्तेतिदी ।
 योऽत्रारण्य धातोर्वीरिति विधोरनित्यत्वमि ।
 ति एवं चञ्ः अपरेतदीर्घमिच्छतीतिभूतिः कं ।
 नमित्येकेदीर्घाभावाच्चित्यः इति तस्वामी श्रीणि ।
 बालानोकेडकादिवेलायाः ३ ॥ यमो नित्यः ।
 खेदः स्यात् ॥ चरत्पगमनेनेति चरत्पगदीप्ता ।
 रित्यतः चर्मग्रीष्मावसोविति निपातितः निह ।
 यतश्चनेनेति निदाचः न्यत्वादिः स्विद्यतेनाने ।
 नोऽखेदः प्रखेदोपे ३ श्रीणि अगतलस्य ३ ॥
 प्रलयेन एवेष्टता ॥ प्रलय इति प्रलीयतश्च ।
 नेन परच प्रलयः सात्विको भावः मूर्च्छत्यर्थः इ ।
 धंशोकादितिरशेषवेष्टानाश इत्यर्थः १ ॥ अ ।
 वहित्याकारग्रीष्मः ॥ अंगविकृतस्य रोमां चादे ।
 गच्छादनादवहिः तत्त्वमवहित्यासीदीजोवस ।
 गीत् एकोदय इति वक्रु दिदादेशश्चेतिभूतिः ।
 अवहित्यामयोप्रतेतितारत्वात्क्रीवमपि देवा ।
 कारगोपनस्य २ ॥ समो संवेगसंभ्रमौ ॥ भ ।
 यादिना सम्यग्विजतेवलतेनेनेति संवेगः चीज ।
 एवं संभ्रमोपि देवाश्च ये परचक्रादिदर्शनात् ।
 सत्वरतायाः २ ॥ स्यादाच्युरितकं हासः ॥ कु ।
 धं प्रकाशेणाननेगमनेमृत्प्राप्तमश्रिधेय आसग ।
 तिदीप्तादानेप्रउत्साहिः सैत्प्राशोधिकोमहान् ।
 हासः आच्युरितंकरच्छेदनेभावेक्तः स्वार्थकः आ ।
 समंतादविच्छिन्नमित्यर्थः उपहासादिः प्रकृक् ।
 स्यशब्दस्य हासस्येकं १ ॥ सोत्प्राशः समनाक

मं
सु
५५

स्मिते ॥ सहासोमनाश्रुप्रत्यः सन्निमित्तं स्यात् ॥
इष्टदिकमितेहैतैः कदाचैः सौख्यान्वितं प्रलपि
तद्विजहारमुत्तमानांस्मितं स्मृतं ॥ मध्यमेस्य
द्विहीतं ॥ सपवहासोमधमोनात्तुष्टैः नाति
नीचैः सन्निहितं स्यात् आकुंचितकपोलात्
सखनेतिः खनेतया प्रस्तावोत्थसाचुरागमाद्
विहसितं बुधाः एकं ॥ रोमाञ्चोरोमहर्षणं
॥ रोमासेचनेरोमोचः चञ्चल्यज्कारितियोगवि
भागात्तज्जोरितिनकुत्वं इतिभाषावृत्तिः रोमा
णिहण्यनेनरोमहर्षणं पुलककंदकरोमवि
क्रियारोमोद्गमश्चात्रैव होरोमोद्गमस्य २ ॥ क्रं
दितरुदितं क्रुष्टं ॥ क्रंदितमितिक्रान्ते जीणिरो
दनस्य ३ ॥ ज्मेभस्त्रिभुजंभने ॥ ज्मेभामुल
विकासः चञ्चल्यतिप्रत्ययेतज्मेभस्त्रीज्मेभो
तज्जिभोभयारितियादात्तज्मेभनेत्युद्ध देहावो
तिष्ठातायाः २ ॥ विप्रलेभोविसंवादः ॥ वि
शेषेणप्रलेभनेविप्रलेभः चञ्चल्यवेविसंवादो
पिडेमिष्ठाणावनवचनस्येतियावत् अंगीकृता
संपादनस्येतितसर्वानंदः २ ॥ रिखणस्खल
नेसमे ॥ बालानां हस्तपादाभ्यां चलने रिखणं
संवलनेपिस्खलनेतमिच्छलादौपतनमितियद्य
पिमेदः तथाप्यभेदोपचारेणसमेदत्तुक्तं इति तपे
विका २ ॥ स्यात्त्रिडाशयनेस्वापः स्वप्नः संवेश
इत्यापि ॥ नियतेभ्रातृद्विद्याणस्यंशज्जन्तायोग
ताविद्ययातशेषसंगेदत्तः निडाशीडोभावेत्यु
दिशयनेस्वप्नोः चजिस्वापः स्वप्ननेस्वप्नः स्वप्नो
कुसंविशतीद्विद्याणत्रसंवेशः संप्रिदप्यत्रकरोति
संप्रिज्जनदर्शनातिथिमितिनेपथः ॥ पंचनिश

याः ५ ॥ निडागतश्रोतचरितस्यापि ॥ तंतीप्रमो
ला ॥ इंद्रियाणोत्तननेतंशतस्योत्तंशतः सौत्रा
तमृज्यंत्वात्तंतीद्विदीतोइतिरुखेका
विभजनजोरिनमस्तंशितोइतिभारविः
सुभूवश्चतंतीयामेकतस्तवावर्भाति
गुरुवितंतीतिरुचः
तंतीयामिग्राह्यनिद
शितंतीद्विद्याणस्यंशुतोइत्यकारेवापिप्रमो
लादे अद्येतप्रमोदिनासर्वेद्विद्याप्रभुत्वमग्राह्य
सत्येतन्ये २ ॥ भुज्जतिः भुज्जतिः भुज्जतिः त्रिव्यो
॥ ऊर्ध्वकोटिलोदगुपधाकिन भुज्जतिरित्येवभु
ज्जतवत् त्रैपुण्योदरादिवाहकारेभुज्जतीत्यापि
पवंशपवत्तुक्केचित्तेतद्विष्टः स्यादित्यनेनसर्वे
तितथाचभुज्जतिरुग्गसोम्यास्यादितिक्रो
धादिनाललाटसंकोचस्य ३ ॥ अर्हीष्टः स्यादसौ
सोत्ति ॥ विरुडादीष्टः असौम्यइतिमोमोदेवता
कृतात् सोम्यसुंदरे असौम्यकुरेपवेकुरायादृष्टे
१ ॥ संसिद्धिः प्रकृतिस्त्रिमे ॥ इमेइतिद्वयोः स्त्री
तात्त्वानयोक्तंस्त्रीवत्तेनिसासत्तुपभेदादेव
स्वपंचस्वभावश्चिनसंगश्च
स्वभावस्य ॥ अथवेपथुः
कंपः ॥ इवेप्रकंपनेअथकुकंपः भावेचजि हे
कंपस्य २ ॥ अथत्वात्तद्वर्षमहतद्ववत्तत्त्वः
॥ त्वात्तद्विः त्वमितित्वाहिमायापवाद्यच्च त
इष्टयतीतिअपिअनेतः तद्वतोहर्षोयत्रेतिवातद्व
ष्टः मयतेस्यतेनेनेतिप्रेसीतिचः महोदंतः म
हत्मावितिइधुतयोदितेरितिमाचात्तसोतत्वेव

महत्त्वोत्पत्तेरसौचित्येनानेकार्योवत्पत्तेरिति त
उनोतिङ्खलितित्तवः तत्त्वतेस्त्वमितित्तवः
प्रचयतंतौ प्रचमहोत्पत्त्य ॥ स्वर्गवर्गइतिस्व
गैप्रधानोवर्गः स्वर्गः एवंसर्वत्रसमाप्तोवोड्यति
ति ॥ इतिनाश्वर्गविवरणंसमाप्तं ॥ अधोभुव
नपातालबलिसम्यग्मातलं नागलोक ॥ अधोभु
तद्भवनेवेतिअधोभुवनेअधोऽव्ययस्यात् पाताल
तित्रिकोडशेषादधोपि पतंतत्रपापादितिपतिव
डिभामालजितिपातालं बलेःसम्यग्दंडबलिःसम
रसायाःपृथ्वात्तलमधःरमातलं नागानांलोको
वनेनागलोकः अधोलोकफणिभुवनारयःसप्त
पातालस्य ७ ॥ अथऊहरे अषिरेविवरेविले चि
इतिव्ययनेरोकरंप्रंथप्रंथपाअषिः ॥ अथऊमहो
हरतीतिहरतेरुच्यमानेवऊहरेऊहविस्मापनेइय
पथत्वाऊहःतेरातिग्रहणंकरोतिअत्रुपसर्गादि
कोवाअव्ययनेनअधेरिषि वाङ्मलकात्
तकिरच तालव्यादिमूर्धन्यमधोस्वधरेअधेरिति
पधात्किःअषिः ऊपसर्घीतिरःइतिवावाच्यलित
विवरणोतिविवरेविगतोवरोवारणमंत्रइतिवा
लति भिन्नति विदारयतिविलभेदनेइयप्रधात्क
विलंविइभेदनेग्रतश्चोरादिः व्यादेरकिञ्चिदेष
भुवभ्रकीतिवानिअये नव्ययनेभयंयत्रेति व्यय
यवलनयोःअधिकरणोत्पुड् निव्ययनेनअचल
काशमत्रेति निव्ययनमितित्तकलिगः रोचतेप्र
काशतेऊहरोकमितिलोकाअयत्वाह्निगम्येति
वर्त्तमितिसुभूतिः विरोकंचनासाविरोकपवना
ऊलितेतनौयइतिमाचः रंधयतिहिंसयति रंध
हिंसासंराज्योस्यायितेवीत्यादिनावाङ्मलकादी

रंभरातिरंभ्रमितिस्वामी एषोदरादिः रमेतेत्रु
 भादयइतिरकुत्रुक्वागमेः इतिसर्वधरः शोभन
 मत्रसाकाशमत्रैतिशुभ्रंशोभनवावीशुशहलाल
 कोपितयाचौलासूत्रे अन्येतशुभ्रगत्यामित्यतो
 वासाधयतिचानंविभतिमृलविशुजादिवाक्प्र
 तयेशुभ्रमित्यन्येयप्रकशसीदशित्यामित्सप्रवि
 वेकात् तालव्यादिसुपुत्रदेतास्येतिपेविका
 तप्यतेत्रवपेर्मिदिरिपाटादीद्वपाशुष्यतनयाशु
 वीरुपधात्किन् अषिः वपासाइवयं कुषिः स्त्री
 कृदिकाराइीषिअघीदेत्यादिरप्ययंशहः विवारा
 मिधायिनिअषिरालेशस्त्रेपदेत्तालव्यावित्स
 प्रविवेकात् प्रकारशिविवरमात्रस्य ॥ ॥ गर्ता
 वदौशुविचप्रे ॥ गिरतिपततइकोगिरतेहेसिर
 तइत्यादिनातनिगतः गंतोस्त्रियोदार्थतापिशद
 वकुसरवेतकेगंतशृंगाइतिस्त्रीप्रेतप्रकरणोरभ
 सात् अवेत्तस्मादवरत्तणेशकारिभ्योऽन्यव
 होऊस्यादिअवाटिरिदंतोपिप्रवित्रमवाटरवलेपि
 इतितइलाकधः अविभृमौयइअप्रैच्छिदंतत्र
 वर्तते हेभूरेइत्य २ ॥ सरंप्रेसुषिरेत्रिषु ॥ स
 रंप्रेवंशादौवस्तुनिसुषिरेक्रयअषिसकेत्यादि
 तारः त्रिषुपकं १ ॥ अंधकारोस्त्रियोधोतंतमि
 खंतमिरंतमः ॥ अंधट्टिष्टापहारेचुरादिः अंध
 तंअंधस्तकरोतिकर्मण्यकारः अस्त्रियोवेरादि
 तिबाराणायप्रहरिकाणांधननत्राधोतंतद्वत्र
 खंतेत्यादिनानिपातितंतमोमोहेत्पत्तधर्मप्रा
 धान्यात्ततमस्त्वमेवतमः तद्योगात् तमिस्त्रयो
 त्नातमिस्त्रेत्यादिनानिपातितंतसूत्रेलिगवचने
 तंत्रमितिस्त्रीवत्वं तस्यतीतिमिरंअषिरवत् त

रा.
स.
६३

मत्तवत्तमुद्गानो उपधापातयेति किरवीचेति।
मिरतिमिन्यः ताम्बनेन नासन् तमः सोतेन।
सेतुनिशावमेति कांडशेषात् तमसमुदेतमो।
पेचोयकारस्य ५ ॥ धोतेगाडे तमसे ॥ शो।
तोयकारे प्रथयत्तं प्रथयत्तममुति प्रवसन्।
धेभस्तमसहविप्रथतमसे प्रत्येयामपीति।
येत्तं प्रथातमसमपि शाकटायनी वीतिरिति नेति।
वरस्वामिनः एकं महीधकारस्य १ ॥ ली।
तमसे तमः ॥ ली। धोते वहीने विरलं तमो।
वतमसे एवं वरच एकं १ ॥ विप्रकृतं तमसे।
विप्रकृतं तमो विमो रतमः संतमसे एवं वरच प।
को व्यापकतमसः १ ॥ नागा काडवेयास्तदी।
यग ॥ नगेति रोचंदनादितरो वितवा विद्यमा।
नाशेषे एनागाः नगच्छागाः नग्रगानागाः नि।
धेधवा विनादशब्देन सुसुपीति समासः अनडा।
तनलोप इति वाक्यकृते तात्पर्यं कश्चात् कश्चात्।
सीववनात् प्रपत्यये अत्रादि छिच्छलोपः क।
डा इति निलोपाभावे अत्र गणकाडवेयाः नगा।
रस्य फलालोपलवतो नागस्य डो १ ॥ शेषोने।
तो ॥ कल्याते विशिनाष्टिवति एते शि।
शेषोपचायचु शेषः देवैरप्यस्यो तो नोपलज्ज।
त्यनेतः देनागगतस्य १ ॥ यासुकि संप्रग।
तो ॥ वसुवत्तं के मलकेः सवसुकः प्रपत्येति।
वासुकिः संप्रगतः दचु अन्ये तत्तककाकोदशे।
कलिकपममहापम इत्यादये गगगजाः सुः।
इयद्योपशेषवासुको मेरुः तथापि गता उगति।
कतया कवयो मेरेन प्रकृतं ते यथास्वमिबुजं।
गविशेषे म्प्रधाय स्वपितियो भुजं गविशेषीति

हंदावने वलयायित शेषशायिनः सीवनामादिपी।
तवासुमइति नेपथे देवासुकोः १ ॥ अथ गो नसे।
तिलितः स्यात् ॥ गोविनासिकाः सप्रनजना।
तिकाया इत्यादिना अत्र नासादेशे अगोनासगो।
नासाविकांडशेषः गोनासायनियोतितागदर।
जा इति राजशेखराः तिलनेतिलिः इककपादिभ।
इतीकृतिलंगस्येति कः एषोदरादिः तिलतिस्त्रि।
धेभवति स्त्रियत्त एषत्वात् तिलस्त्रे इनेतिल।
इडकृते तिस्रस्तयः इडगाग्येति तिलितः देत्योतः।
देकोड इति विशेषस्य १ ॥ गनमी मेडली वोड।
इति विक्रमादित्यः ॥ अजगरे शशुवोडमड।
सुभो ॥ अजेच्छागमीपीति पचायचि अजगरे।
वृत्तौ गतायत्वात् श्रीपशुप्रयोगः शहशीतड।
तिभृमशीतावीरत्सीरहत्यादिनाडः शशुः वडति।
विषगोशमिति वहिकभोणिदित्यस्युणिताह।
डिः वाहसः देत्यात्वाः वाहेगति सतीति स्वामी ॥
श्रीणि अजगरे ३ ॥ अलगावो जलवालाः ॥
नभृमोलगति नजकिप्र अलगावमस्य फलधार।
लोम्वोर्धोस्य भृमेरुत्थितत्वादलगाधः अलेरध।
तिशतिवापचायचि एषोदरादित्वात्तलोपः गः।
एतिगर्धप्रचु अरः श्रीअशुसो गधे अतिरलो।
रेकत्रसरणादित्तभटः अलीगधेतीति स्वामी।
जलस्यत्वात् अलगाधं जलवाला इति तवाला।
स्य १ ॥ समो गजाल इडुभो ॥ गतीरेखाए।
स्यातीति सिधालादित्वादि लविगतिलः गजेने।
सलिकल्हने वाडलकादतोपि डललविगति।
लइति डुहिड इति मजने यजिडडः मजनेतेन।
भातिः अतो उपसर्गकः कर्तृकरणकृतेति स।

[illegible]

आकारकृत्स्नः गमश्चेति विचिभुजंगमः पवेभुजंगोभु
 जंगोभुजंगम इति त्रैशुपं ग्राशीः सपेदेष्टातालव्यमा
 ह्यातत्र विषयस्य एषोदगारित्वाही वैमलोपयोग
 शीविषः इकारोतेनाशीशब्देन वासमासः ग्राशीः
 निवकलामिदोरिति गजशेखरः ग्राशीतालगता
 दंष्ट्रातयादष्टोनजीवति इति च विषं धरति धरवत्
 विषधरः शिरीसचक्रयोगश्चक्रोन्तः विशेषेण
 लातिलाग्राहने ग्रातश्चेति कः इत्योरेकत्र स्मरः
 लातविशेषेण समंतादुतिग्रुडुच्यमेदिवाद्याः
 लोतेपि ऊदिलं संपति स्वेयं तादृचिये लोकि
 मरीस्वोदितः संसारसारममरीस्वपस्य सास्त्र
 इति हि दंतोऽस्मि विवेकात् आसीनस्य ऊंडलीमिव
 वपुरस्यास्ति ऊंडली एव वयेत ऊंडलमनुकरोति
 इति ऊंडलशब्दात् प्रातिपदिकात् भावार्थेण ते
 तातच जयं के ऊंडलीति इति २७ अलक्ष्यपदा
 अस्य एषोदगारित्वाकारलोपे २७ पदेतः पादस्य
 लोप इतीह नास्ति तत्रोपमानादित्यनुवृत्तेः समादा
 वतादौ पदादेशो २७ पद इत्यादि त्रुपं प्रथमे कवच
 नेपि २७ पद इत्यपि कौमुदी संप्रविषये पदानामपि
 विनये देशतीहे च विंशती इत्यागमात् सपादत्वे च
 तरेव अथः कर्तोः स्य च लः अवाः संताः अतएव
 लोकलोपिका कस्येवोदरमस्य इषद कति ऊदिलं
 गच्छति अथ ऊदिलार्थंगतौ अथ इषदर्थश्चेति क
 देशका क का कमीषत् ऊदिलगतिमदुदरमस्य
 व अति शयिता फला स्याति द्रौयादि ज्ञात फलो
 दवांकारत्वात् फलोर्विकारिका गारिति जीषदर्वी
 तं करोति जनयति दर्वी करः कजो हे हि त्यादिना
 हः अत्र च्छायत्वात् दीर्घे एष्टमस्य दीर्घे एष्टः व

शेनपमदेतादियं ताद्यस्येकः पस्य हला
तियलोपोऽन्ति तदशानशीलोऽन्तःशकः विलेपेति
अधिकगणेशेतेरित्यवशयोक्त्यादिना लोकि
लशेयः तदसागच्छति उप्रत्ययसलोपोऽन्तःशकः
उभावेव कथं इति उरगमइति पाशयाने पत्रः पति
तो गच्छति पत्रं यथा स्यात्तथा गच्छति वा सवेत्रप
योरुपसंख्यानमिति उः पञ्चानगच्छति पत्रगः
घोरगदिति तको मदी भोगः फलकायश्च तयो
गाङ्गी गीति ह्यङ्गिले गच्छति तस्मिन् भुजगवत्
वनमश्रानि नद्यादिवाह्यः पवनाशनः इति
षड्भौनतावपत्रं पंचविंशतिसंख्ये २५ ॥ नि
षादेये विषास्यादि ॥ ग्रहे विषास्यादि ग्रहेये
उग्रहो भवति तथेति श्रुतीत्यादिना उज्ज्विलो
ग्रहेये विषास्यादिना कादिप्रहमेकं १ ॥ स्फुट
यांत फलदयोः ॥ स्फुटस्फुटविकसनैवौ रादि
त पचाद्यस्फुटा फलकमादिः एषोदरादि ता
लोपेपकारादि रपीति स्वामी स्फुटीत्यपि क्वचित्
इति महः फलति फलफलागतौ द्वयोरित्यनेन
स्फुटाया अपि संबंध इति स्वामी द्वे फलायाः २ ॥
समो कंचु कतिमोको ॥ कंचतैकविटी भवेत्त
योः शानिकमीत्यादिना बाहुल्यादतोऽप्युक्तं कंच
कः निश्चयेन मुक्तैकमेवापि जितिमोकोः हे
पेत्तवः २ ॥ त्वेडस्तगरले विषे ॥ त्विद्येति
लान्ते वेति ग्रनेन जित्विदस्त्रिह नमो हनयोः
सीति चः एषोदरादि तादस्यः त्वेडो गिरति
गराणे एषोदरादि तात्कलविवाङ्मलाङ्गुली
ले वेवेष्टिग्रहपयोपगतं कायं विष्णुयात्रे
षविप्रयोगे वा इगुपथनेतिकः विषे मृधेन्योते

लोविप्रसंभानि नित्यामति विषयातिस्फविवेका
त ३ ॥ उतिलोवेव काकोल कालकुरु हला हला
॥ विषसत्रिधा पुनै विषमपि उतिलोवेवेति भा
दः पंचिकाव काकोलोऽन्तःशकः कालकुरु हला
तात्वात् काकोलः इषकोलति संख्यायति इषदः
थं इति कादेशः काकोल इति वा कालयममपि कुरु
यति कुरु परिहरे चुरादिः कर्मण्यण कालकुरुः
कालस्य सतोः कुरोराशि विवकाल कुरुति तप
विकाहलमिवासमंतात् इलीति हलः ग्राहः एव
इलविलेखने पचाद्यचु हला हलाः केवलाडल
भातो हेरे एवोदविप्रजायाणि हला हलोपीति त्र
यंतयाववर्तते इत्यर्थः ३ ॥ सौराष्ट्रिकः शोलिक
केयः ॥ सौराष्ट्रदेशभेदः हला हलो हला हलो
हेकापि हल हल इति द्विपकोषः गोषः गोनाम
गोनामो हला हल हलो विषे इति त्रिकोडशेषः का
कोलादयस्यः उतिलोवेव वर्तते इत्यर्थः सौरा
ष्ट्रदेशभेदः तत्र भवति श्रुत्यात्मादि तादृजिसौ
राष्ट्रिकः दंत्यादिः स्वराष्ट्रशब्दात् सौराष्ट्र इति त्रि
ती शुलिक कदेशे भवः इति उदीति योगविभागा
त इति शोलिक केवला लयादिः २ ॥ ब्रह्मपुत्रः
प्रदीपनः दारदो वत्सनाभश्च विषभेदाग्रमीनव ॥
ब्रह्मणः पुत्रो ब्रह्मपुत्रः तथा च याज्ञवल्क्यः त्वे
ष ब्रह्मणः पुत्रस्य धर्मैकवस्थित इति प्रकर्षेण दी
पयति दीपदीप्तेनेत्यादि तात्पर्यः प्रदीपनः तड्के
ब्रह्मपुत्रस्य कपिलो मलय इति भवः खरः प्रदीपन
त्वरह नोरिक्तवर्णो जनादिनः इति ददददेशभवे
हारदः प्रायेण वत्सनाभश्चातिदिनस्तीत एभदिसा
यो कर्मण्यण वत्सनाभिरिवा विप्रत्युपेकोदि

तियोगविभागादविवाक्यनामः ग्रयं वसिष्ठवारस
इशपत्रः पतेषु इपभेदः प्रसिद्धोस्वर्पाणिग्रय
वितरयात्रोक्तानि नैवतानि स्यावरविषभेदस्य
॥ विषवेद्योतांगुलिकाः ॥ विषविद्यामधीतेवेति
वातस्थीतइत्युत्तरपदस्यलक्षणत्वात्सुत्रे
पदवृद्धिः विषवेद्यः तांगुलीविषतद्योगात् ग्रयेपि
तथातदधीतेतद्देवीत्यर्थः वसेतादित्वात्तांगुलि
कश्चवर्णादिः विषविद्यातांगुलीविषत्रोमेत्रः यथाप
रीक्षितेसमग्रीयात् तांगुलीतिभिषाहृतइतिनोवे
ताधीतेएवैवतदकृतयादीक्यतितेनदीक्यतीत्यादिः
नादिकितपेविका हेमार्हदिकस्य ॥ कालग्रायो
दितेडिकाः ॥ कालंरत्नातिनेदप्रहीत्यादिनाति
निःकालग्राही ग्रहेः संप्रत्यतंमुवेतेनदेवतीता
र्थोनेनदेवतीत्यादिनादिकसेताएवैकत्वाद्द्वयभा
वेयोधयोः हेतुदमस्यायत्तत्वेनास्त्यतइतिद्वौइति
हनिवाग्रहितेडिकोऽस्वादः तथाचकालग्रायो
दितेडिकः इतिग्रमरमालाः करोतिकेनिविषमा
दितेडिकइतिदर्शनादीर्घादिपइतिसर्वोनेदः हि
इपकोशेपि देव्ये हेमिस्तार्थसंप्रत्येवस्य ॥ ३
तिपातालभोगिवर्गोसमाप्तौ ५ ॥ स्यान्नारकस्तन
रकोनिरयोडुर्गतिस्त्रियं ॥ नरकपवनारकः प्र
ज्ञायामिग्रन्थेष्टामपिदृष्टतेइतिदीर्घत्वेननारकः
नरतिन्तनयेकजादिभ्यः संज्ञायोडुर्गनरकः नरा
कायंत्पत्रमूलविभुजादित्वात्कः नरकाइतिह्रस्वा
मीनिर्गतोतयाङ्गभावहेविधेर्निरयः ३ः विनगति
रस्योडुर्गतिः स्वीचत्वारिनरकस्य ५ ॥ तद्देवता
पनावीचिमहोरवगौरवाः संज्ञातः कालसूत्रे
त्याद्याः सत्त्वान्नारकाः ॥ प्रेताः ॥ तद्देवता

कमेदाः तपतीतितपनः नेत्यादिः वीचिः स्वल्पतर
नेस्यादवकाशोभवेतयेतिविश्रुः नास्तिवीचिः ना
लिसुखमत्रवीचिः कृत्वादः उल्लिङ्गः तपनादिसा
हवर्थात् अवीचिग्राहेनेकतवइतिशब्दापरितमपि
इतिशिल्पलोवः इतिसर्वोनेदः स्वामीपेविकाम
होत्रोत्रोत्रमहोरवः एषोरगादिः पवेनोत्रोत्र
वोत्रोत्रवः संज्ञातयेत्पत्रसेवातोइननमत्रसेवातः
कवर्गमध्यः संहारइतिवेत्तन्येकलयेत्तनेनकल
संज्ञानेपेतादेरु कालसुतसूत्रेकालसूत्रे का
लसूत्रेणसंज्ञाककचेनचदरुवतपादोतेयत्र
तत्कालसूत्रेकालान्ययोमयािनसूत्राणिग्रवेति
स्वामी ग्रायेनप्रगर्जनप्रकंपनशाल्मलीतमेवा
लकाप्रतापनासिपत्रादीनोग्रहणनरकमेदानो
एयकृपयक नरकस्याः सत्त्वान्तवः शेषेष्टभा
वेधेवानरकाः ॥ प्रेतावेतरणीतिभुः सत्त्वा
स्तनारकाः प्रेताः प्रकर्षेणइताः गताः प्रेतानर
कस्याणिनांविमुञ्चेतरणमस्याग्रतिज्योत्स्ना
दित्वादीणत्त्वामी वेतरणीवितरणीदानेन
तीर्थयेष्टेष्टयावेतरणीत्यन्ये विरणीविसूयेया
तलेभवः आरवेतरणीवितरणीः विनौकः ततः
प्रज्ञायामिग्रस्वामी गमदासेनवितरणीरिति
कृत्वायेतोम्यत्पत्रपवशहोदशितः सिधुनेदी
व तथाचत्रिकोडुशेषः नारकाजेतवः प्रेताः नदी
वेतरणीसूतेति एकनरकनद्याः ॥ स्यादल
लीस्तनिन्दतिः ॥ नलत्सीः प्रलत्सीनिश्चितः
महेतकमेतिनिन्दतिः निश्चिताश्रतिः पो
इतिश्रुतिरितितपीचका श्रतिगेतोद्यणयो
वमुभेपिचेतिरभसः निर्गताश्रतेः शुभात्रिन्दति

साः सतमालतयापापापारतत्रमरागोदरः लोकालो
कचकतिः सद्यः सद्यमनप्रकृदेकैरितिसोने
पेचिकाचपापमपापापापः इत्यनो सवितो
दीनोपतिः सवित्यतिः उदकानिसेतत्रोपन्नात् उद
चेतिनिपातनाउदन्नात्ततः उदकानिधीयेतेति
वेवतकिः पेचयापवाहदिवेत्तदकस्यउददेशः उ
धिः प्रसेजायामप्युददेशः उदीधवेदरूपोतिमह
स्यंदनेग्रपोत्रेतिपर्ववत् स्यंदेसंप्रसारणधयेति
दुप्रत्ययेसिंधुः सरोनीरेतशमेवउदेताद्योपाइमि
तप तमोसतथेइतिभसंज्ञानप्रकारेसरस्वान
गर्भस्थेस्मिनमन्त्रात्रेसपत्न्यागोदरः ततोमरे
सहस्योजातत्वात् सगरः सगरेणवतारितत्वात्
तस्यहमित्यासागरः लीरोदादिप्रमत्तयासा
रइतिव्युपदेशः इतिभमहः ग्रोस्यत्रसेतीतिप्रो
सोलोपयेतिवासलोपप्रमाणवः रत्नानामाकउत्प
त्तिस्थानेरत्नाकरः जलनिधिः उदधिवत्प्रयोगप्र
णात् जलीधपयोधिपयोनिधादयः जलनिधे
नोपसर्गेनिवृत्त्यर्थमुपादानेयादसंजलनेतनोप
तिः यादस्यतिः यादसंपतिः प्रपोपतिः वाङ्मलप्र
णात्प्रस्थाग्रलक बाकोनैवनामेतिसर्वधरः सक
लयवारिशिगेमाधवोमिमालीइतनकादयोपत्रैव
पंचदशमउत्प ॥ तस्यप्रभेदाः लीरोदलव
दास्योपरे ॥ तस्यसमुद्रस्यप्रभेदाः प्रकारः उत्रप
स्यचेत्तदादेशोलीरोदः पर्वलवणोदः अयापरेइति
तथाशब्दः समुद्रयेप्रकारेवाग्रपरइतिपंचतउत्प
लीरोत्तरसोदोचतरोदश्चतुर्दीधः दधुदः लव
दश्चकादः सप्तमः स्मृतः इतिमउद्रविशेषाणां
यक्रुपयक्रु ग्रपस्त्रीप्रवाकैरिसलिलेकमलेत

पयः कीलालमस्ततेजीवनेभुवनेवने करेधस्रकं
पायः प्रकरेसर्वतोमुखे ग्रभोणोत्तोयपानीयनीर
लीगमशंखरे मेवपुष्पचनरसः ॥ ग्रामुवेतिव्या
मुवेतिइतिग्रभोतेकस्येतिकिप्रकृत्येव ग्रपो
नप्रारित्तरेणदीर्घः ग्रपः त्रियोवज्जत्वेग्रशब्दः
ग्रभोतेरस्मिन्ग्रपः ज्जीवेसातेच ग्रपोमिसोनेने
कवेतिस्मृतेः कवेधमुदकंपायोनीरेवावीरनारे
ज्जीवेग्रपिसेसागवज्ञादेः निप्रोत्तनेवारयनीतिवृ
जोणतातकिप्रवाः रेफोतेपरेणसाहचर्योतकिप्र
जीवमिति कोमुयादयः कमलमुदकंपायोनीरवा
वीरनारीमितिज्जीवमीपसेसागवज्ञादेः अपिशब्दा
त्रिविधंरूपेवावारीवारिइत्यादिप्रयोगश्चवारिप
तेतिरुहेतिमएराइतिपर्वचटकपेगः सर्वेणसाह
चर्योत्तस्त्रीत्वेवारइतिकलिंगः सर्वोत्तरसाहचर्यो
त स्त्रीज्जीवयोवार् इतिप्रपेचिका निप्रोत्तनेवा
रयतीतिहजोणतात वसिवापियजिरानिवाजिस
हिहनिवासिवादिवारिइज्जवारिज्जीवेमलतिनिप्र
तितिलसगतौसलिकलीत्पादिनाइलच ग्रनिल
वत् सलिलेदेत्पादिरलयोरेकत्रसरणात् सवि
लेसलिरं सलिलमितिवाचस्पतिः काम्यतेइति
कमुकोतोवृषादित्वात्कलच कमलमित्यावेद
मेवजलनाम नतके अलीमितिदेनामनी कम
ग्रीर्जलेपयेकमलेकमलोमगइतिधारणादि
दर्शनात् जलयत्तर्गतं वत्तग्रपवारयतिजलग्रप
वारोचुरादिग्रतः पचायचितलमितिमर्वोनेदः ज
इत्ताजललइयोरेकालुमितिउकलिंगः जदेवस
जडात्तापडर्भवानितिदेडीपीयतेइतिपीयतेरथेति
ग्रमुनिवापयः कील्यतेइतिकीलवेधेतमिवीशर

मिश्रणादिनाकलच बाहुलकात्कीलेरपिकीलासे
अस्तमुक्तं जीवतेनेनेतिकरणेन्युदजीवने भवे
तस्मादितिहसुधुर्गमिभ्योदसीतिबाहुलकात्
प्रायसपिमुनिप्रउद्योतोपदेशोत्पादिनानलोपो
नमितितजलदतः कंशरीरेवभातीतिकर्माणात्
वेधवासवदत्रायांसमरसंसिन्धत्कवेधालितो
उतकवेधसंपदरतिप्रयोगदशनात् कवेधमित्य
खंडनामकंप्रमितिनामदयमित्येके मकारसं
कमंप्रमित्यपरे उदतोत्पदकमितितानादिनिपातने
उदकसमानार्थउदशब्दोक्तितथाचासंज्ञायामसंज्ञे
दंप्रसजोदमितकलदः पीयतइत्पदकंयकवेत्त
नृपायः प्रकरंमेधउक्तं आकाशनामप्रकृतसंवि
धमचलनात्सर्वतोमुखान्यस्तिसर्वतोमुखे अम
तिप्रमगतौप्रमोभुक्तेति अमृत्भुगागमद्योभः अ
व्यातिअरुगतोउदकेउदुत्पन्न उडागमद्युप्रमो
साते जायतेपालयतीतितापधातोः पचाद्यचि
षोदरादिवादेकारेसतितोयं पीयतइतिपीवतेप्र
यंप्रतीयः पानीयं नीजेइरगतौनिर्वादिप्रपथेति
केनीयतेस्फापीतिरकिवानीरेनिप्रमीजेइतिनीरे
एषोदरादिर्वातिगीततद्गतोरेः अप्रिस्मादितिवा
लोपइतिदीर्घेणानीरमितितस्वामी लयतित्ति
वासगतोः घमिर्वातिभोदीर्घेतिरक्त दीर्घत्वे
लीरंभवतेरचि अविर्वातिभोदीर्घे भृष्टशीतत्वरित
रीत्यादिनाबाहुलकादतोवुः अमृत्तुः संवतीतिसंवे
वगतोशत्वच आभोअश्चेरन् सवरेदेत्यादितालका
दिचेतिसर्वधरः पंचिकाच मेघात्पुः प्याति पुष्य
विकासनेपचाद्यच मेघस्यपुष्यमितिवामेवस्यपु
ष्यं वनस्पतःवनरसः सार्द्धनिर्यासनीरयोवित्ति

भसात् ॥ अंभोर्गलोयनीचनारंवनरसेपुमान्
इतिशब्दाणवश्चइराशरतइकपीदकंपरायाद्या
त्रैवसप्रविशतिर्जलस्य ३७ ॥ त्रिपुदेप्राणमस
यं ॥ प्राणमितिसाधनेलक्षणभावः वेदगोमी
त्याद्येतिविकारावयवयोर्धेजानिपातितवान्
प्राणनितेत्तत्रतदितइतिवचनमचुततदितप्र
हणार्थमितितयोरेकार्ययोः प्राणतथाचप्रयोगः
॥ वर्षाद्विर्गनशंमेघैर्जगतापमिवाभवत् इतिस्वा
मीत्ययामायाः अस्मयानितमेकाचइतिमयइ
यत्संमृद्भवत्येतिमयइइतिउक्तलिङ्गः देजलीवि
कारस्यफेलादेः २ ॥ भंगस्तरेगडुमिवास्वयो
वीचिः ॥ भज्यतेकुलमनेनभन्तोग्रामदेनेवजि
जुत्वेभंगः तरत्संधित्येक अगतौ अंतेकुचे
तित्तिप्रत्ययः वातोरुकेतिहुमिः दीर्घादिः हुमिर्वा
तियामितियोजना तथाचवासनः पुलिगस्त्रीलि
गयोवीचिमीणयापिपुष्योन्पानित्कदिशमिपा
हलिशास्मलितरणिप्रेणएन्मयोर्वातिचेतिवी
वीचगतिगंधोपादानयोः वातेः कियदितिवी
चिः कित्वाटकारलोपेवीचिः विस्मयेरितोतीति
वीचिः एषोदरादिरित्यने स्त्रियामितिहुमिर्वैत्यने
नापिकाकात्तवत्संबध्यते तेनवीचिर्निर्गम्यतीति
मी पंचिकाटोत्तवास्त्रियामितिहुमिर्वैचिभ्यासेव
ध्यते तेनोमिर्वैचिभ्यापंचिवर्ततेतेकृदिकारोतादि
तिङीषिर्वीचिः वीचीव लहरिल्लहरोवात्रैव वचा
तिस्वल्पतरंगस्य ध ॥ अयोर्मिष महत्तलोल
कलोत्तो ॥ तलोडयतितननादयतिजलेतत्सर्वो
त्त इडुलोडुतन्नादनेइत्यस्मात्पचाद्यच डलयो
रेकत्रस्मराणात् लतेतलोपः लोलयतीतिलोलः

रा.
सु.
५५

पवंकशशहसकदेशः कृत्तिलोलः कलोलः
हेमशतरेगस्य २ ॥ स्थावराभिसाभ्रमः ॥ वक्र
वदप्रभमणश्रवतः श्रुः एवोहतेः भावेवज्ज पक
वक्राकारभ्रमणश्रवतः २ ॥ एवेतिविडपवतः ॥
प्रमोसेविप्रमः सियो ॥ पवेतिविडपवतः ॥
ने एवहृदमहजगज्जहवदीतदेष्टुएवेतीतिव
इत्वेतोतत्वादिज्जयेतदुगोधाडुनरापीतिस्वा
स्थादयः नतवज्जमनेत्रेष्टनरगोप्रमानविदोना
दयोः एवेतीपनेतिमिरेनीकरादिदशनात एवेति
विडपवतः इतिविडपवतः ॥ पयः एवेतिवि
स्पष्टावोतिवाताः शने शनैरितिजाम्बवतीविजय
कायं सभ्रिदित्रयमिहनिजिदिरोधमनित
श्रुतिवकारात् विदिवयवेष्टनोपुः पिंडः एव
तिष्टवष्टमेवनेष्टिरेतिभणकिष्टिलकिष्टि
दवः एवताष्टेतिविडपवतः विष्टपइतिष्टव
स्त्रेहनसेवनपरगोप्रमोपदादित्वात्किष्टवज्जव
नेष्टीनुगोधातवातत्वात्किष्टयेवा चत्वारितला
कणस्य ५ ॥ चक्राणिष्टमेष्टः स्युः ॥ अन्यकर
णोष्टपवारात्चेतिचंकिज्जिदलीभवीति चंभुको
दिलोस्फायीतिरक्रुज्ज्वादीनांवेतिज्जत्वेचक्राणि
ष्टमेष्टिष्टिमेष्टिष्टमेष्टः कर्मणारष्टमेष्टि
णे हेनयोवंकेतिष्ठातस्य २ ॥ भ्रमाष्टजलानि
मः ॥ भ्रमोतिजलान्यनेनेतिचंजियेवाभ्रमः जल
निगेच्छोभिरितिष्टवहृदइत्यादिनाष्टप्रजलानि
मः सर्वत्रवज्जसफलंष्टवोनुगोधात्कृतमितिप
चिकादेप्रकारेष्टदीभिजौचजलानिः सराणाल
कस्यतथाचमाचः एगोक्तानियत्रभ्रमागतैरसु
भिरसुगोशिरिति २ ॥ कूलोरोधश्रुतीरेवप्रतीरेव

तदेष्टि ॥ कूलयतीतिहलं कूलसेवराणेपवाद्य
चकूलं कूलतीतिश्रुतिरोधः श्रुतेतोपिरोधः प्रोक्तः
श्रुतेपसीतिसंसारवतीत तीर्थेतेतराणकर्मसमाप्य
तेनेनत्रवापारतीरकर्मसमाप्तोचुरादित्वादेष्टव
तीरेप्रतीरमित्यन्योपसर्गेनिष्टनयेतदितिज्वाये
गच्छति तदतज्वायेपवाद्यच तदेष्टिष्टियोतरी
पंचकूलस्य ५ ॥ पागावारेपगवीचीतीरेपात्रेते
तरे ॥ पारंपरेतीरेष्टवोक्ततीरेष्टपारेपादेष्टिया
समप्यतेत्रपारतीरकर्मसमाप्तोचुरादित्वादेष्टिपा
रमवायेतेगस्यतेष्टमवष्टवोदेतेचंजिष्टवारेष्टवी
विष्टाहार्धेष्टियामितिस्वामी यथाक्रमेष्टारक
लावारकूलयोष्टतयोपरावारयोरेतराणपात्रेष्टि
त्यत्रेतिपापनेसर्गपात्रभ्यः एन दीचीदावहेणमि
तिद्वित्वनिषेधः पोत्पस्मात्पातेष्टनिचकेपातइति
ष्ठातस्य ॥ द्वीपोष्टियामेतरीपेतदेतवीरिणस्तदे
॥ वारिणोतमेष्टेष्टनदेष्ट्यानेतद्विगेताष्टपोय
लिष्टितिद्वीपाः श्रुतगताष्टपोयलिष्टित्येतरीपे
अष्टपरित्यादिनाः समासोतेचष्टेतरउपसर्गेभ्यो
प्रतिष्टप्रशहस्यादेरीत्वेनचमापिते श्रुतियामि
तिकाकादिवत् द्वाभ्योसंबंधेष्टतरीपोनेवेतिकेचि
त इतिस्वामी देवारिसध्यस्यलस्य २ ॥ तीयो
स्थितेतत्पुलिनं ॥ तत्पुलान्तोयमुक्तं द्वीपमितिस्
भूतिः तत्रदेष्टमेष्टोत्थितेष्टलिनीमितिष्टलत्वेम
इत्वेयातिष्टलमहत्वेष्टनेः किष्टेतिष्टसर्वधरः म
कारात्रितीतिस्वामी वज्जलमन्यत्रापीतिलचकि
ष्टेतिष्टसर्वधरः त्रिकोडशेष्टेष्टलिनेष्टीपमुद्यते
इत्युक्तं पकंजलादीचिरोत्थितस्य ॥ जलमध्य
स्थेष्टिततदस्येतिष्टपंचिका ॥ सैकतोसिकताम

ग.
सु.
१५

ये ॥ केन जलेन सितवद्वा एषोदरादित्वादां विप-
येयादितत एष सिकतेति धातुप्रदीपः ततः सिक-
ताशर्कराभ्यां मत्वर्थीयः श्रावतदस्मिन्नस्तीति देशे
त्राप्तीत्यर्थे संज्ञादिभ्योतिप्रजापि सैकतमिति सि-
ञ्जितिरितिकलिगः मयद्वैतयोर्भाषायां सित्यादिना
मयदिप्रत्यये सति सिकतामयं देवाल्मकामयसिक-
तातदस्य २ ॥ निषद्वैतजन्मालः पंकोस्त्रीशा-
कदेमौ ॥ निषीदंति मजेति प्राणिनोत्रेति षड्वि-
षरणोगत्त्वमाधनेषु नो मदेरिति वरद्वप्रत्ययः सदे-
रप्यतेरिति षत्वं निषद्वैतः जलेन वल्यत इति जेवाल-
कर्मणाम् एषोदरादिरिति स्वामी जसति प्रसतेषु
लिवमुच्चमजुजुमुप्रदनेशीरोबावुकुलकुवल्
ज्वालने इति बाहुलकादतोपि बालन् जन्माल-
तिसर्वधरः पंचते श्राश्रमभूमिरनेनेति पांचिवित्ता-
चजपंकः शीर्यते चित्रो भवति शङ्कशातने स्तलि-
तिक संतेभ्यो ह्यतिताः शादः श्रुतितनू करोति पा-
दोशाशीपि भ्यां अदना विति अ प्रत्यये शाद इति त-
स्वामी शादशादलपलाशराशालय इत्युपमि-
वेकात् शादस्तालकादिः कटं कृत्स्नितं शहं करो-
ति कटं कृत्स्नितं शहं कलिकटं रमदत्तमः पंचका-
देमस्य ५ ॥ जलोद्धासः परीवाहः ॥ तत्सर्वेऽ-
सप्राणने च जतद्धासः परिवहंत्तनेन परिवहनेन
परिपूर्वकद्वेः करणभावे च जिउपसर्गस्येत्पादिना
वादीर्घः परीवाहः परिवहोपि परिवहो जगतः
करोति किमिति मायः बहुत्वमतेत्राणे मिति पंचि-
का हेमप्रपुप जलाशये प्रसंपातः समधिक-
लस्योपाये निष्कासनस्येति स्वामी जलाशये परि-
स्ये समधिक जलस्य सर्वतो वहनस्येति कोककटः

जले स्थितस्य तत्कस्येति कोकरीतस्वामिनेऽ-
पार्जितानां विज्ञानात्पागपवाहिरत्नोत्तमोदरस-
स्यानापरीवाह इवोभसामिति प्रयोगः कोककटस-
तेतलिवितमाचोक्तिरेव प्रयोगः ॥ रूपकस्य वि-
दारकः ॥ कृत्स्नताः रूपाः रूपकारितिसर्वधरः रू-
प्रववाविदारयंतीति विदारकाः हेमप्रनयादेज-
लावस्थानाय गेतस्येति सर्वधरः तया च जलस्थित-
स्य सलिलादेः स्वीतो देधकारिण इति कोककटादयः
तया वधरीणिः रूपको जलवेगसंगतप्रस्तारद्विषुव-
तैरुपडुम इति ॥ नायं त्रिलिंगं नौतार्थं ॥ नेति ना-
वाह्यमित्यर्थे नौवयो धर्मेत्पादिनायत्तं यंतो यीत्त-
वादेशः नायं सियो नाया प्रोतिनायः पकं नौगस्य
देशस्य १ ॥ त्रियो नौत्तराणि स्तरी ॥ उद्यते सा-
वितिनोः एतद्वेराणे शान्तिभ्यां डेरिति डैः देरित्यु-
ज्ञालोपः तरेत्यनया शानि वरनिस्तराणिः कटि-
कागदिति डी धितरणा च तरेत्यनयेति तरेते धीतो-
रिः तरिस्ववददुःधितरी च तरी ५ तत्र तमफल-
भांड इति मायः त्रीणि नौकायाः ३ ॥ तदुपम-
सवः कोलः ॥ तदुजैलं तथा च जल इति नौत्त-
यं तदुहति नौ सद्सवर्णीमिति हरिप्रबोधः त-
दुपसंज्ञकोल्योरिति पादः तदवग्राप इति भित्ता-
करगमः तदुनि जले तदुनौ जलाहापातीति तदु-
योक्तृत्वादः क्रुस्वमध्यः तदुपसंज्ञभेल्योरिति ध-
रणिः चंद्रगोमी च अतः प्रस्यति कुटनोर्देश इति ली-
वैकरा मनोरन्यतोपि यथा स्यात् तेन तत्प्रारय-
तद्वः इति तदुपपदादपुशहृत्वाकारस्योत्पेनैरु-
त्तेवर्णाविकारे तदुपपत्तपीत्युज्जलदत्तः सवती-
ति सवसेह सवगतौ पचाद्यवृत्तवतेनेन शब्देर-

प्रलवः कोलेति च नी भवति कुल संज्ञाने स्व लतीति
 णः कोलः त्रीणि भेलकस्य ३ ॥ स्त्रोतो मुखमग्रांस्त
 तः ॥ स्वतः स्वनात्मना स्वयमग्नयः सराणामने
 स्त्रोतः स्वत इति स्वशब्दात् तृतीयोत्तादितराभ्योपि
 दृश्यते इति तमिल स्वति स्त्रुगतौ स्त्रुवीभ्योत्तडे
 ति अस्मत्तत्तागमः स्त्रोतोदंत्तामादि स्त्रोतः सद्यः
 सकलमलिलमिल्लकाः सक्तस्त्रन इति दंत्तादिष्ट
 ष्विविवेकात् पक्वं वेगेन जलबहनेन १ ॥ आतर
 त्तराणं स्यात् ॥ आरंत्तनेनेति तदोदप्रश्नातरः आत
 राउत रावप्यत्र आतरत्तराणं स्यात् उत रोप्यन्वगन्व
 लमिति बोधालितः तराणंतरः तरस्य पाणं मूल्यं तर
 पाणं देनयादितरणाय देयस्य कपदेकादेः ३ ॥
 त्रीणीकाष्टां मुखवाहिनी ॥ उवतीति उगतौ वाहि
 शिश्नुपुडुरलहात्वीरभ्यो निरिति निः कृदिकारादि
 ति ङीषि ङीणी ङीणि अत्रत एव मरकतमणि ङीणि
 मरलेति पूर्वकविप्रयोगः उणिः च उणाति उणादि
 साकोटिल्ये इगुपधात्किः उणिः ङीषि उणा च उणा
 काष्टां मुखे चिनीति उणिश्चेति इपरत्नाकरः पुनः
 पुनरग्न्युवहति अग्न्युवाहिनी काष्टे तु पल्लवशिला
 मय्या अपि ग्रहणात् द्वेकाष्टादिकृतं त्रिजग्नौ
 काकृत्य अग्न्युमेचिण्याः २ ॥ सांघात्रिकः पोतवीणा
 कृ ॥ संस्कीर्यातेष्टनि अजादि पाटाहा प्रसेयात्रा
 हीपोतरगमनं तथा च संस्वस्ययातेः हीपोतरगम
 ने वीत्रिरिति चानकाटी कलिङ्गः तदस्य प्रयोजनीति
 ति हञ् सांघात्रिकः सम्यगणत्रातया व्यवहरतीति
 पंचिका पोत्रेणावहित्रेण प्रलक्षितो वणिक् पोतव
 णिक् जातः द्वैहित्रगांमिनो वणिजः २ ॥ कर्णोपा
 रस्तनाविकः ॥ कर्णोऽस्यादितं पोतं चेति केशः तेष

रतिकर्मणि वाक्यो धारः नावातरति नाधिकः १
नौद्यवष्टान् डेकारो धारस्य २ ॥ नियामकः पो
तवाहाः ॥ नियामयति नियच्छति पोतेनियामः
काः निःसर्वोद्यमेः त्वल्यपोतेर्वाहित्रवाद्येति पोत
वहाः पोताख्यातयेति कोकटादयः वाहित्रवाहकः
स्येति सर्वानेदः वाहित्रनाकस्येति पंचिका २ ॥ २
रूपको गुणवत्तकाः ॥ रूपे रूपकस्याधारगते
का इति संप्रतिपत्तिः गुणानां रजनो वत्तद्वरायै
कनगुणवत्तका देगुणवत्ततिख्यातस्य २ ॥ नौ
कादंडः त्रेपणिः स्यात् ॥ नौकादंडो नौकादंडः वि
द्यते नयेति त्रिपेः किञ्च त्रेपणिः आतिदेशकाभा
यानित्यत्वाद्गुणभावभावे त्रेपणिः कृदिकारादि
तिङीषि त्रेपणीमाधवी देवदूतरीतिख्यातस्य २
॥ अतिव्रं के निपातने ॥ अगतौ अच्यतनेनेति १
अतिपुल्लवनीति करणे इवच केन ले निपातये
कर्मणि वाजिके निपातः संज्ञायामिति समासः त
त्पुल्लवनीत्यल्लु के निपातो स्येति बाहूलदंता
तमस्याः संज्ञायामिति अल्लु सर्वस्वार्थकः परश्च
शेषादिभावेति कप् देकेतपाल इति ख्यातस्य १
॥ अग्निः स्त्रीकाष्टकहालः ॥ अग्निनौकायां
अतिइति सर्वधातुभ्यो इतीन् अग्निः कृदिकारादि
तिङीषि अग्नीं एयिवीभुवमुहालयतीति कर्म
ण्यणिशकंधादिः काष्टस्य कहालः देवादित्रादेमे
त्तापुनयनायेकाष्टीदितकहालस्य २ ॥ सैकपा
त्रं सेवनं ॥ सैकायमेकस्य वा पात्रेमेकपात्रेमेव
त्यनेन वातले सेवनं करणोत्पन्नं सेवनं हेमेयतीति
ख्यातायाः ३ ॥ यानपात्रे तपोतो जिभयोत्रप्रस
मुद्रये ॥ लोवेर्धनावेनावेर्धेतीतनौकेति उत्र

गं
मं
५७

७ सासुडिकोमनुष्योब्रिजातादोनोःसमुडिका ॥
 त्रिषागाधात्प्रसन्नोः ॥ अगाधात्तथा अगाधपः
 योयमभिवाप्य अगाधात् अभिविधौ अः वल्यमा
 णप्रसन्नोदयः त्रिभुलिगेमुत्तिपरिभाषा प्रस
 देगतः प्रसन्नः घट्टविशरणो प्रपूर्वातक्रः व्योके
 ने नञ्यतिट्टिमितिस्पीतिकः अञः हेनिर्मल
 स्य २ ॥ कलघोनञ्ग्रविलः ॥ कलघः प्रागु
 क्रः नञ्ग्रः अन्नञः आसमंतादिलतिभिर्नेत्रिद्वि
 रश्मिर्गविलभेदने अः पूर्वादिगुपथेतिकः श्रीविल
 त्रयमाविलस्य ३ ॥ निम्रगभीरंगंभीरं ॥ निम्र
 अः अभासः सलिलस्यात्रैति आग्रभासेवजयंकः
 निम्रजलजंतवोगञ्जत्तत्रागः गतौ गङ्गागतावन
 योः गंभीरादयश्चेतियथाक्रमंगभीरंगंभीरोनिपा
 तितौ त्रयंगंभीरस्य ३ ॥ उज्जानंतद्विपर्यये ॥ त
 द्विपर्ययेग्रनिम्रेतत्तत्तानोविस्तारोस्यउज्जानेप
 के १ ॥ अगाधमतलस्यशे ॥ नातिगाधः प्रति
 णप्रकर्षस्थितिरत्रगाधप्रतिष्ठासिपयोनजोत्त
 र्यानामितिसमासे अगाधं अविद्यमानतलोभोभा
 गस्यशे अगाधार्थतया अतलस्यशं मपित्रिभुवि
 णमिदेननामेतिकेचित इतिसर्वानंदः हेनिप्रस्य
 २ ॥ कैवर्तेराशदेवौ ॥ केपानीयेवर्तेतेवर्तेने
 जीविकास्येतिहललोतादित्यल्लुक् ततः स्वाद्येपि
 ग्रणिअकैवर्ताः केजलेवर्तेतेइतिकैवर्ताः मत्स्याः
 तानववभ्रातिशेषेणावाकैवर्ताः पृष्ठोदरादिः कस्य
 तलस्यशः लक्ष्मीः संपात्रिः तयावर्तेनोवर्तेनमस्य
 तिस्वाद्येणाकैवर्तेइतित्सर्वानंदः दशातिमत्स्या
 नितिदेशेपृथनोनग्रत्त देशश्चेतिट्टनोनकारस्या
 त्वं वदाशइतित्सामी दशतेदीयतेमत्स्यमूल

तस्मैराश्ट्रानेचजिवाशशालायांतःशालोऽ
 धीवरपवराशइतिशब्देदात्त केवर्तभ्ययोः
 संतोदासीवाणचवोटिकेतिदेत्यांतैरुद्ःदेत्यांतता
 च अतथाच अविजिराशालायावरपवराशदेत्
 इत्यप्रविवेकात् दधातिमत्स्यानिर्तिच्छित्तरच्छत्
 रधीवरपीवरसीवरेत्यादिनाथाजाष्टरन्प्रत्ययेन
 धीवरोनिपातितःदित्वात् सियोऽपीधुधोवरीति
 त्रीणिधीवरस्य ३ ॥ अनायःपुंसिजालंस्यात् ॥
 तत्त्वास्याद्यप्येतिनोपिअन्येराहतेइतिविप्रियते
 ज्ञानयंतिमत्स्यादिकमनेनेतिचजिग्रानायःज
 लेनसंबधातेशेषेणि जालंजालमानायइतिजो
 वेनिपातितं हेजालस्य २ ॥ शाणसूत्रंपवित्रकं ॥
 शाणदानेदात्तादेरितिसत्वेसाणोदेत्यादिःतस्यसूत्रं
 शाणसूत्रमितिमधेयःतालव्यादिरपीतिपंचिका
 कार्पासशाणोर्नोनिब्रह्मतत्रविशापवित्रकाणिभ
 वेतीतिस्मृतिवचनात् पवित्रकमिति तदुच्यते हे
 शाणसूत्रजालस्य २ ॥ मत्स्याधानीकुवेणीस्या
 त् ॥ मत्स्याग्राधीयंतेधायेतेस्यामित्याधिकरणो
 ल्यादिऽपीधुमत्स्याधानीप्रविश्यानिर्गमाभावात् ऊ
 त्सितंवेणोतैःस्यामत्स्याइतिवाश्रागगतौचज् गो
 रादिऽपीधिकृदिकारादित्यादिऽपीधवाकुवेणीकुवे
 णिः हेरेवारयीतिख्यातस्य २ ॥ विडेनाम वि
 डिशंमत्स्यवेदनं ॥ वडिवोटिकंश्रियतामिधेयंति
 बलिनोमत्स्यान्यतीतिवाडल्योरेक्यात् वडिशं
 स्रियंवडिशपीतिमाधवी शोतचकरणो ग्रातो
 उपसर्गेकः विडिशंमत्स्याविद्यंते अनेनेतिविध
 विधानेकरणोल्मुद् धातुनामनेकाद्येत्वेदिधेर्वेध
 तार्थत्वान्मत्स्यावेधनेहेतियामपिवडिशोमत्स्यवे

रा.
म.
५५

धनेतिपंचिकाकोमुयादयचेतिदेवदिशोतिरामा
तस्य १ ॥ एकरोमाफोमत्स्योमीनोवेसारिती
इजः विसारः शकलीच ॥ मखप्रदेशेएयुनिम
इतिरोमाणेयानिपुचलोमाणोभेरालायाः
मत्स्यविशेषादरोमकोपुहतिरस्येतिकलिगः
एकरोमावल्कलमत्स्यइतिसर्वधरः कशशध
जधरुधमधरुधुधइसायाः रुधेदेडकात म
वेगत्तयाडाजुयइतिमुमीतिचः रुधः पाणिनि
त्पाहारइवमहाप्राणसमाविस्त्रिए रुधालिगत
मुसमुः इत्तामुयेमंजरी अतोमुधेन्योतः सायेत
नेनेतिमदीइधेअतनंजीतादिनास्यात् मत्स्यति
यातइयगवयेतादिनाडीधिसुर्येतिषोत्पादोमत्स
स्यलेपेमन्मीमीयतेदिस्यतेमीः हिंसायांफेन
मीनावितिनिपातनातनरुमीनः विचित्रसरतीति
सगतोरदृष्टादिस्वातिनिः विसारीविसारिणोमत
स्याइतिस्वार्थेण इनणनपत्तइतिप्रकृतिभावात्
नत्तइतेतिदिलोपाभावः वैसारिणः मुंडाजातो
जः विशेषेणसरतीतिसेनेः व्याप्तिमात्स्यवलेषि
तिवज्रविसारः शकलेशकलंतयोगाशुशकली
मत्स्यविशेषात् अशकलिन्यापिमत्स्यअतइ
तिदनोइतिदन्तालयादिशकलेशकलेशकल
लेवेतितालयावतयकोपात् अष्टोमत्स्यस्य
५ ॥ अथगडुकः शकलार्भकः ॥ गडमेवने
कुचिल्लिमस्योरितिकिनिगडुकः शकलस्यभे
कः शिथिरवतलकृतितातशकलार्भकः देग
कस्य १ ॥ सहस्रदंष्ट्रः पाटीनः ॥ सहस्रदंष्ट्रः
इतिकिंविदाकृतिसादृशणदालशस्यसासा
हापर्ययोयंपादः एएनामयतीतिग्रन्थेभ्योपि

दृशतइतिदः ग्रन्थेयामपीतिरोवेः पाटीनः देवादाल
स्य १ ॥ केचित्त्रिविधसंपाटीनसादृशितस्वामी १
॥ उल्पीशिथुकः समो ॥ कुधेलेपेतिश्रामपीतिल
मुवेदेनेतत्सर्वात् श्रावशकैलीनिः एवोदगादिता
रलोपोटीयोउल्पीचांचल्पात् नातः शिथिरवशि
शुकः देग्राग्राग्रालस्येतिमोमनेटीपंचिकावलिगा
जातरुपाशिथुसाराकतिः मत्स्यभेदेउल्पीत्रिकोदे
उल्पीतिशिथुकः स्मृतः इतिपादः सतीशिथुसा
रुवोचतेरत्तकोपादोशिथुसारीचोल्पीस्यारित्य
रुमाइतः शोषइतिव्यातस्यमत्स्यविशेषस्येतिर
कोकुरादयः १ ॥ नलमीनः विलिचिमः ॥ प्रा
योगलवणेतिषतीतिनलमीनः नलचारित्तानलमी
नइत्येकेपदेतिविलिलिखिलसनेचिलेतिङ्कागि
तिमः किन्वाचुरागमेत्येतिविलिचिमिरिकारत्रयवा
न अंतपंचिकादयः तयारत्तमालानलमीनस्व
लिचिमोदइन्मीनोपुल्लितिमिरित्पादेतोदृशतेइ
त्ताः सर्वधरत्तलतालत्तमालासारसीकोचीन
लमीनश्चिलिचिमिरितिकोपालिदशेनात् चत्तरि
कारवान्नाथदीयोवाइतइतिमन्यते उभयसीपि
भवतीतिरुकोमुदी देवलीगतस्येतिस्वामिसर्वधर
कोकुरादयः चलदंगस्येत्येके बहुदंगस्येत्यपरे १ ॥
शोषीतशफरीदयोः ॥ प्रकृष्टः शोष्टः प्रम्याः प्रोष्टी
शोष्टीयोर्येतिपररुपत्वंनासिकोरगेष्टरत्तादिना
इतीधप्रकषेणउपतिदइतिपितकारित्वात् उपक
पीतादिनायल्गणः पडः पररुपंतातेरितिइती
वाप्रोष्टीदयोरित्यनेनास्याभिसंबंधात् प्रोष्टीत्येति
पंचिकाशयनास्फुरति पार्थेनगच्छतीतिषोरा
दिः गौरादिगीधिशफरीतालयादिः शोणितशफ

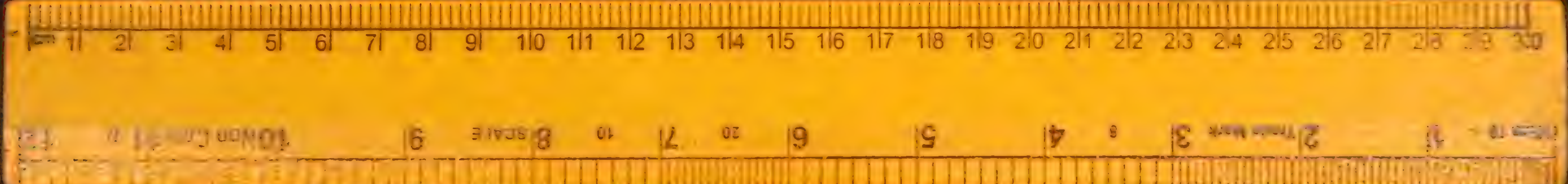
रोशस्याशकशिलेति कुम्भिवेकात् शफरश्च
 उणीतिव्यातस्य ॥ लशंडमत्पसंवातः पोता
 धाने ॥ अंशद्विनिर्गताश्च ते मत्पः अंडमत्पः
 लशंडतेजलमत्पश्चैतिलशंडमत्पस्तेषां मत्पः
 तः पोताधानपोताश्रयीयतेति आः प्रसक्तो जीवि
 करणोत्पृष्ट देवो हण्डतिव्यातस्य ॥ अथोक्तं
 रोहितो मन्दुरः शालोराजीवः शकुललितमिः तिमिति
 लादयश्च ॥ अथोक्तं विशेषा उच्यते रोहितो लोहि
 ततजः तण्णो हण्डनहि उषिदतिरितीति प्रत्यये
 नरोहिर्मत्पविशेष इत्युक्तं तन्मते तात्पार्यायाति
 तातावेकत्वे वचने मज्जति मन्दुरादयश्चैति मत्पः
 ऊरुच प्रत्ययेन मन्दुरेति पातितः शालद्व्याया
 कर्मणि च जिशालः शालेरुषधीवरपवराशः इत्यु
 भादे जालव्यादिः कैवर्त इवराजीवो यालमालो वसेत
 काले इति वा सवदज्ञाद्व्यादित्युक्तं कैवर्तपलेशा
 लो मत्पभेदः वसेतपलेसालं उच्यते लो वसेतप
 मासुं सिभूरुहमित्यपि सालोवरुणातेन योरितिरभ
 सेवदेत्यादौ कथितः राजीराखस्य प्रशस्ता लीति व
 करणे अन्तर्ग्रापि हण्डत इति वः राजीवोराखड इति
 व्यातः शक्रोतिवेगेन गंतं शक्रो भवति इति क्लृप्तं
 कृषेन लजिति वा डलका डलच शकुलयत्नालव्या
 दिः तामिति तमुकां वायां क्रमितमिशानि संभासत
 इत्युच्यते उपधायाश्चैति मिः महाकायो मत्पः
 क्वचित्सा मुशस्तया च अस्ति मत्पस्ति नो मशतयो
 जनवित्तर इति तिमिगिरति इह निगराणो मूलविभु
 तारित्वात्कः अवि विभाषेति लत्वमिले गिलस्येति
 वक्तव्यमिति मुपागमः तिमिगिलः समुद्रमत्पः
 आदिशब्देन तिमिगिलगिलराजमत्पाने दीवना

यः सा मुद्राः अन्येपि आदिरेलिशालकुटादयापि
 व्याः मत्पविशेषाणामेव यदुच्यते ॥ अथ या
 होति जलजेतवः ॥ योतिवेगेन योतेरसुचवाङ्
 लका उगागमः यादोमिजलानो जेतव इति पक्षो म
 मासः देजलजेतलो भेदा उच्यते ॥ तद्देवाः शि
 मुमादे इशंकवो मकरादयः ॥ तेषां जलजेतलो
 भेदा उच्यते उच्यते शि मुनसारयतीति कर्मणा शि
 मुसारः महेन्द्रासः शोष इति व्यातस्तालव्यादिः तं
 दीक्षीदने स्फापीति रक्तद्रो जलमजीवः शंकते
 सादिति वरुशंकपीयनीले गुलिं गिरिति शंकेः ऊप्र
 तयेन शंकुत्रिपातादिस्तुत्रैव जौमकराद्युत्पन्न
 प्रातिपदिक इत्युक्तं आदिना शङ्कभीरादयः जल
 जेतविशेषाणामेव यदुच्यते ॥ स्यात्कुलीरः
 कर्कटकः ॥ कुलतीति कुलसंख्याने गभीरादयः
 मुतिरेत कुलीरः कर्कटसौत्रोधातः शकारि
 भोटनृककेटः ततः स्वार्थकः कर्कटकः देकोड इ
 ति व्यातस्य ॥ कर्म मकरकक्षपो ॥ ऊर्मही
 तिमौत इति कर्मः एषोदरादिः ऊर्मिः स्त्रीपुंसयो
 वीचं प्रकाशे वेगभंगयोरितिरभसः को भुवि ऊर्मि
 वं गोलीति प्रशंसायां च कर्मः कमेरुः कमटः क
 क्षाभापि वतीति कक्षपः सपिस्थ इति योगविभा
 गात्कः पंचगुणोपाय ॥ त्रीणां कक्षपस्य ॥ अ
 होवहारः ॥ गृह्णात्येव न त्यजति विभाषयद् इति
 व्यवस्थितविभाषया जलचरे नित्यमेव वा प्रत्य
 ये शस्यः ज्योतिषतत्र हपवसे भवति अवहरति प
 चतीति अवहरति सहरताद्यौ वृत्रोदशितः अव
 हरति सहरति गजादि प्राणानिति शाब्देन्यादि
 ताणः अवहारः अध्यायन्यायोत्पादौ च काराड्जि

श.
सु.
१००

स्वामी हेतुनालस्येतिस्वाम्यादयः जलहस्तस्ये
 तिकोक्तकदादयः २ ॥ नक्रस्य ऊंभीरः ॥ नक्रा
 म्यत्पतिरस्यलंदप्रकरणेन्यत्रापिदृश्यतेइति
 नत्राणपादितिनजः प्रकृतिभावः नक्रः केनतले
 नोयतेएवते आण्ययतेतदपरानोशकंधारित्वा
 त ऊंभीमस्यादिः तालातिश्रातइतिकः रत्नयोरे
 क्वातऊंभीरः ऊंभिनोजलहलिनोपिरेयत्पाकः
 घंयतीति देऊंभीरस्य २ ॥ अथमहीलता गेहूपा
 दः किंचुलकः ॥ महीलतेवकषदीचैत्वात म
 हीलतागेहूपायः पदान्त्येतिगेहूपदः किंचिच
 लतीतिवर्लपुषोदरादिः किंचुलकः उकारदयवा
 नचुलपः प्रायोगिकोभातः किंचिचुलपयति जी
 णिकेचुग्राइतिव्यातस्य ३ ॥ निहाकागोधिभा
 समे ॥ नितातंजहातिस्थलभागेरातेः कनिन्यु
 दृष्टोनेहयुतिकन वज्रलवचनाज्ञाकावद्विवाभा
 वेनिहाकागधतिवेष्टयतिगुधपरिवेष्टनेकतेरि
 पचायचुताप गोधाततः स्वार्थंरुखादोकेकतेप्र
 तयस्यादितीचेचगोधिकात्रयोगोधारइत्यादि
 रस्वामिनात्रैवविहीनकचित्तुलकेसिहादिवगेप
 धापादः इत्युक्तमन्येषांतत्रपादोसंमतः पुक्तके
 पुचप्रायेननास्तीत्युपेदिते श्रुतदिवरादेत
 गोधान्यगोधयोरेतेस्थलतलभेदात्पयक्रतातिः
 २ ॥ रक्तपास्तजलोकायसीभूमिनितल्लोकस्य
 ॥ रक्तपिवतीतिश्रातइतिकः रक्तपाचसुराशो
 षः पिवतेरितिनियमात्रदकुडेकतचः कइतिनिपा
 तनादौजेतः जलमेकोस्थानमस्याइतिताप जल
 काः जलमेकोरदमातामितिजल्लोकसः सोतइति
 शब्दशक्तिस्वभावादेकत्वेपिबज्रवचनात्तापिपवे

खरांताग्रपीतन्येजलोमीजलोकातजलोकीव
 जल्लोकास्येतिसेसारावर्तेतवज्रवनेनदृश्यते जल्लो
 कापितलोकाः स्याजल्लुकाजलमेतकेतितारपा
 लः जल्लोकमेवरक्ता कृष्टिनिप्रानवेशणजनेनेति
 वासवदत्तायांजल्लेचेतदोकेत्येतिजल्लोकः ततः अश
 रायविपकवचनमदंतत्वेचोपपाद्येत्रीणस्योल्कर
 तिख्यातस्य ३ ॥ मुक्तास्योदः स्वियोशुक्तिः ॥ मु
 क्तास्युदंतनेनेतिस्फुटविसनेहल्येतिवज्रमुक्ता
 स्योदः शुष्पतिमुक्ताप्रसूते शुचीश्रमिषवेक्तिव
 क्तोवलियलोपः शुक्तिः तालव्यादिः हेमुक्तोत्पाद
 कशुक्तेः २ ॥ शंखः स्यात्कम्बुरसियो ॥ शमयः
 तल्लसीमितिशमेः खइतिखः शंमेखः रितेरीय
 इतितापकात धातुप्रत्ययानामाद्यत्राशपादेशाभा
 वेवज्रवचनादाकम्बतेगच्छतिजेत्वादय्येतिनि
 पातनात् कम्बः शंखकम्बश्रितियोपुनपुंसकेर
 त्थः जलजाज्ञावप्यत्रैवदेशंखस्य २ ॥ लज्जाः
 शंखाः शंखनावाः ॥ लज्जाश्रुतेशंखेतिज्जशं
 खाः शंखस्यनावा इवनावादेशंखनखाख्यस्य २ ॥
 शम्भुकाजलशुक्तयः ॥ शम्भुतिनज्जतिशमेरुल
 कादय्येतिताकः वृगाराशमशुभकारिभः सहपरि
 तारात्रीयतेपासरीभिरितिकालिरामप्रयोगात् क
 त्वमध्यः कवर्गहीनोपिशम्भुः शम्भुकश्चैवपुवेः
 कातस्तस्येताकककोरेणाविनाशेशोदृश्यते ग्रंथ
 वित्तरइतिपायिनीजलस्यशुक्तयइवजलशुक्तयः
 हेमंशुक्तस्य २ ॥ भेकेमेरुकवर्षाभूशालूरसवडा
 डोः ॥ विभेतिमघातजिहीभयेइहोकापाशली
 तारिनाकनिभीकः मेरुयइत्यल्पजलाशयेशाल्यमे
 रुत्सकनमेरुकः वर्षासुभवतिशुवः सेतोतयोति

किं पूर्वार्थः शलति शलगतौ शलतीति त्वनेपि
भुजुगो लोचनान्तरः वज्रलकाद्विरिति स्वामी
नो धामपि दृश्यते इति लीच इति सर्वधरः सान्तरता
लगादिः परिसरकलासविद्यमाना रदृष्टमिति
वेकात् संन्यादिपीति पंचिका सर्वधरो लवने सः
तो अचलवः इति दारो मुक्त रड्डे राविति ड्डे रोनि
पातितः कोणश्रितिकानंदकाया श्रावैव धवैरा
इति व्यातस्य १ ॥ शिलीगोदपदी ॥ शिलीति
त्वाभूमि संजलति शिल उच्चैरुपधातः तातेर
स्त्रीत्यादिना पुंयोगे काडिः पिशिलीतालगादिः उच्च
रत्राण्यमेव जीपुगोदपद उक्तः हे किं बुलिकभायो
याः १ ॥ इति सर्वधरस्वाम्यादयः हे लड्डे किं बुलि
कजातेरित्यने १ ॥ भेकीवर्षाधी ॥ वर्षाधीत्य
साधुः स्त्रीप्रत्ययलक्षणभावात् स्त्रियामपि वर्षाधी
रित्येव भवति अमरमालायां भागुगोचवर्षाधीत्येव
श्रुतेतन्मूलं चितं स्वामीति तत्र भवत्येति व्योदसस्य
त्रेण जीपित्याह तड्डे किं वितो गणवचनादित्यतः
तद्वत्तुवनेः तथा च तत्र वृत्तिः वित्ती प्रतीतिरुक्ता
स्मात्तभवति स्वयं भूरिति तत इति तपर करणमड्ड
वर्तते कस्मादेवेयं पंचमी भवत्यनेन तमित्तु दारिपु
प्रत्ययान्तादर्थं भूशब्दात् जीपि प्रयोगान्ति व्यंति पुंति
त्वनीमिधानमेव हे मेदृषाः ॥ लड्डे मेदृकस्येत्
हे १ ॥ कमटीड्डिलः ॥ कमड्ड उक्तः गोरादिः कत
हीड्डिलति ड्डिलतत्त्वेपे ग्रधवाहेति वृत्तिरिति कोभावे
इगुपधादितिकः ड्डिलः साहचर्यात् स्त्रीत्वं ड्डिलीति
पंचिका कत इका रादिती जीपि ड्डिलतीत्यापि स्वामी
हे कल्लणाः १ ॥ मड्डरस्य प्रियाशृंगी ॥ मड्डरस्य
कारसाम्यायोगतया वा मड्डरस्य प्रियास्त्रीशृंगी

यते शृणोतीति शृदिंसायां शृणातेः कस्वयेति
गन्तुस्वत्वं उडागमयेति शृंगः गोरादिजीपि
गोमड्डरीपयोयः शृंगीति प्रधानार्थे मड्डरस्य प्रिय
शृङ्गीति कलिगः योगतया मड्डरस्य प्रियेत्पुक्त
मिति पंचिका अन्येत्वाङ्गः ननु मड्डरगोमिन्नताति
कथं तत्प्रियात्तमस्याः सादृश्यादिति तत्र अन्यत्र
येव कल्पनापत्तेः उच्यते मड्डरस्य प्रियाशृंगीति
नामत्रयमेव शृंग इत्येतस्या सम्यक् हेदृकप्रयोगा
दर्शनात् सादृश्याशृंगदुकः शकलाभेकेति प्रयो
गदर्शनाच्च भायां भीकस्य वषाधीशृंगीत्यान्मड्डर
स्य शिलीगोदपदस्यापि ड्डिलस्यात्कमड्डस्य त
तिवामरमालादर्शनाच्च एकं शृंगीति व्यातायाः
॥ इनीमाटीचेकोशिका ॥ इति निमित्तनामयस्याः
साडनीमा हाडुभाभामन्यतरस्यामिति ड्डिका
ता अत्र उपधा लोपिनोपान्यतरस्यामिति जीपि
वेधपत्ते इनीमांता जीप्यत्ते इनीप्रीत्येव रूपत्रये
जीप्यत्ते एव पदात्मेतायां न त्वे प्राप्तात्तस्य
भ्रातृत्वात्प्रतिषेधोटीर्चः कोशोयस्याजातेरिति जी
पु उदेतात्त्वार्थेकः कारण इति कस्वत्वं टीचेकोशि
कामूर्धन्यपातालव्यशाचतया चोष्णविवेकः ताल
कामूर्धन्यत्वे तेषां टीचपरिवेशो विद्यमाने नो देशः
प्रतिषेधकोशतिष्ठत्येति हेमिना जीति व्याता
याः १ ॥ जलाशयो जलाधारः ॥ जलमाशेतेति
एति अत्र जलाशयः पुंसि संज्ञायामिति चः जलमा
श्रियते अत्र जलाधारः ग्रन्थाय न्यायेत्यादिना च जेतः
ततो वड्डवचने संप्रत्ययप्रदर्शनेन तत्रागाधजलो
द्धर इति तत्रेति निर्धारणमप्रम्याः साक्षाद्विषयप्र
दीयितं हे जलाधारमात्रस्य १ ॥ तत्रागाधजलोद्ध

ग.
म.
१०३

८: ॥ तत्र ते शुभलाशयेषु योगाथ जलः सक्रतः ।
 क्रदेति श्रवणं शब्दं क्वेति श्रवणं द्रव्यं क्वेति शब्दं
 लयेति च जलं द्रव्यं द्रव्यं क्वेति शब्दं ॥ अहवत्स
 शंजलाशयस्य क्रदति तत्त्वान्तरं ॥ अहवत्स
 निपानं स्यात्पक्षपजलाशये ॥ अहवत्स
 यपशवोत्राहवत्सिद्धिः संप्रसारणं वृद्धिश्च नि
 पातते नियतेपिवत्पस्मिन्त्युपनिपानं हेतुपस
 मीपेपद्यादिजलपानार्थं प्रसरति रचितं रूपं दत्त
 जलाशयस्य ॥ पुंस्येवाधुः प्रहिरूपः उदपानं
 पुंसिवा ॥ अस्मतेगम्यते संभजते वा प्रमगताहो
 अतिदृशिकस्य मित्तिवाधानं निपाशितं कृत्वा
 चुकदीचंदकारश्चेति कृत्वा प्रत्ययेन गगमे अंधुः अ
 नेति जीवेत्यनेन नराद्यादि तत्त्वान्तरं धृष्टादेशः
 तिवा अंधुः कृत्वादिः प्रक्रियते स्याजलमिति प्रहृतं
 रूपं दत्तनेन हृज्जडिः इति त्वाहितोपः प्रहः कौति
 कृत्वा अंधुः कृत्वादिः प्रक्रियते स्याजलमिति प्रहृतं
 जगत्वेकं भूषावेति पः कुकारश्चांतादेशः कृत्वा
 आपोत्रपक्षोदगदिवा रूपः उदकं पिवत्पस्मिन्त्युप
 दाल्य उदकस्योदः संज्ञायामित्युदादेशः उदपा
 नमस्य पुंस्येव तत्त्वात् पुंस्येव तत्त्वात् पुंस्येव तत्त्वात्
 चत्वारिरूपस्य ध ॥ नेमिसिका ॥ अस्मत्पक्ष
 नेमिसिका स्यात्तनयं तनेन नली ज्ञोति रिति मिप्र
 यः नेमिः साहचर्यं तस्वीतया च मेदिनिः नेमि
 ति निशेरूपत्रिका चक्रोतयोः स्त्रिया मिति त्रिको
 तिस्रः अस्या इति विशिष्टात् संख्यायां संज्ञा संज्ञा
 त्राय येनौषतिकनरात्रिका हेतुपोपरिस्थपक्ष
 तस्येति कौककदाह्योपभूमिपक्षपक्षमीपेरज
 राणां येषां अत्राहं यंत्रस्येति स्वामी २ ॥ अस्मदीना
 होमुखबंधनमस्य यत्र ॥ विशेषेण न ह ते रूपं

[illegible]

रा.
सु.
१३

त्रभीकमदिपादयति विशप्रवेशनेहविशभयो
रुचुमोतरतेशःवेशतःवधोस्वगाधजलः
मेःल्यजलःशुभतोवभावेशतःपलतिगच्छति
पलगतोमानसिवधोमितेकुलंऊशदशेःलोत्त्व
पल्लविस्थशाल्याइतिकोकुरादयः ॥ वापीत
दीर्घिका ॥ तस्यतेप्रमादिकमस्यामितिवापव
मियजिगजिप्रतीतादिनाइजइडिः कुरिका
रितिडीपिवापीवापिप्रतपववामोवापिरि
स्ततेतिडिइपकोशः दीर्घोइवदीर्घिका श्रीधका
यतावतरश्रासंतायोक्त्वं हेदीर्घिकायाः २ ॥
खेयंतपरिखा ॥ खन्यतरितयतखेयंपरितःस
वंतःखन्यतरित्यनेभोपीतिडःपरिखात्वेराजधा
न्याःखडोश्रात्वातरितात्तायाः २ ॥ आधारे
भसंयत्रधारणं ॥ तैत्रादिमेकार्यमुज्ञानेवहण
नंजलंयत्रनिरुध्यस्याप्यते आधियतेजलादिका
मस्मिन्नितिप्रधायन्यायेत्यादिनाश्राइसर्वोहजे
वजिनिपातनायधारः एकंवांधरितात्तात्स
॥ २ ॥ स्नातालवालमावालमावापः ॥ आल
यतेतरुमेकार्यखन्यतेइदंलज्जवेदनेश्राइसर्वो
तस्यागतिस्तृतेगलव आलवालंश्रासंताजल
लवमालातिमूलविभुजादित्वात्कःइतिस्वामी
श्रालिसेतंवलतेथत्रैकमेणोणसधोदरादिरिति
पंचिकादीर्घिकादिरेवायंश्रात्वादिशोतलीधमे
लमालवालमितिइवैकविप्रयोगः आलवालरो
धिप्रपयःसुविप्रमःसपलाशराशिमिवमूलसं
ति इतिमात्राडुस्वारिकं अपशहपवायमित्येक
श्रावलतेवहिरनिर्गमादेभोपत्रवलवलसंवरता
श्राइसर्वेःइलञ्चेतिचज्जश्रावालःश्राइसर्वोवापि

न्यामार्थेइतिकलिंगः श्रवपेत्तत्रेतिइलञ्चेतिश्रा
वापः दितप्रपावारकोवात्र जीणिहस्तसेवनायेत
रुमूलकतस्वल्पजलाधारइतिख्यातस्य ३ ॥ अ
थनदीसरित्तरंगिनीशेवलिनीतदिनीकारिनी
धुनी स्तोतस्वतीदीपवतीसवेतीनिप्रमापगा ॥
स्तोतोयोगात्रदतीतिनदश्रवाक्तेशहेपवादिपुन
इतिपादाहित्वातडीपिनदीसरतीतिस्वगतोस्व
रतेरित्यतिसरित्तरंगयोगात्तरंगिणीप्रतपव
इतिदनी इतितरंगिनी पवंशेवलिनीदित्रयंका
दिनीत्यपिस्वामी धुनोतिवीतस्वदीनितिपुन
कंपनेरुस्वोतोपिवाडलकातरुचुस्वोतीदेत्यादिनि
धुनीस्तोतोयोगान्नत्रापिस्तोतस्वतीस्तोतोवहा
व स्तोतोवहासागरगामिनीवेतिरयप्रयोगात्
विनिप्रत्ययेतस्वोतस्वनीत्याप पवंदीपवती स्व
वंतीतिस्वगतो स्तुद्वहिवमियासिसादिमंडिन
दिभइतिवाडलकातरुचुस्वोतीदेत्यादिनिप्रग
क्षितिग्रन्थेभोपिडःतापु निप्रमाप्रपोसमृद्धः आ
पंतेनगच्छतीतिडः आपगा आपंजलसमृद्धस्तयो
गादश्रायाचिआपोतलसमृद्धस्तंगच्छतीतिवाश्रा
प्रोतिदीर्घादिःश्रात्वारिणामिवसागरमापगाइति
रकः अथगच्छतिग्रन्थेभोपीतिडः अथगाकस्वादि
पीतिसोमनेदी आपःसेत्तत्रभूत्रेतिप्रशोश्राय
वि अथःसमृद्धस्तंगच्छतीतिडेकस्वादिरपोतिपेवि
का अतपवविपुलावेतस्वतोपगाःकतिशीलने
तियोमेश्वरः तथाच विद्यादगारमागारमापगाम
पीतिडिइपकोशः पवंतनोदनिर्गमिणीरोधोव
आसागरगामिनीसरस्वतीवादिन्युर्मिलादयोप
त्रेव द्वादशनयाः १२ ॥ गंगाविसृपदीजकृत

शु
सु
१०५

नयासुरनिप्रगा भागीरथीविषयगात्रिस्तोत्रं
 प्सुरापि ॥ गच्छतीतिगन्गस्यादेरितिगन्गो
 गात्रसलोकाज्ञांगतादृतोभोपीतिउ एषोद
 रादिरितिपंचिका विसृपादान्त्रिसेभृतत्वात्रविस्त
 पादात्रप्रभवतीत्यर्थेप्राणविसंज्ञाएवंकाहृद्यभा
 वःऊंभपादेषुवेतिवासाधुःतज्जनायाजधिया
 यजवीर्येप्रावयंतीतज्जनातपस्यातासुतत्वेन
 चप्रतिपत्तेरितिजज्जनातपस्यातासुतत्वेन
 स्थानिप्रगेतित्प्रादित्वाभावःवाप्रकराणे गिरिल
 यादीनासुपसंख्यानमितिबानणत्वमितिसर्वधरः
 भगोरथेनेमंलोकमवतारितेतिशेषइत्याणितमो
 दमर्थेकाणिङीप्भागीरथी तथाचभारते त्रितो
 तारयतेमर्त्याज्ञागंस्तारयतेपधः दिस्तारयतेदे
 वांस्तेनविषयगास्तैति त्रोन्ययोगच्छतीतिएवं
 बहुःत्रिषयगात्रिभिःस्तोत्रभिःब्रह्मलोकात्प्रभव
 तीतित्रिस्तोताः शंतनोमाहिषीभृत्वाभीष्मस्तव
 तीसरितिअतः सृष्टिघोतकिप्रभीष्मसुः प
 वंगंधिनीहंसवतीउग्रशेखराधर्मत्रवीसिद्धिं
 धादयोपत्रैव शृष्टोगंगायाः ५ ॥ कालिंदीसूर्य
 तनयायमुनाशमनास्वसा ॥ कालिंदस्त्वपत्त
 कालिंदीकालिंदीयंनगंदयतेरत्नतीतिएषोद
 दिवं कलिंदपर्वतात्प्रभवतीतिवाकालिंदीसूर्य
 धरःसूर्यस्तनयाड्डिता सूर्येतनया यच्चति
 संगतिमितिधर्मिरेतशीरुभश्चेत्तुननहापुत्र
 नाग्रंतस्यादिःशमनस्यस्वसाभगिनीअदंतता
 सैत्यादिकमप्यत्र चत्वारियमुनायाः ५ ॥ रेवा
 त्वनर्महासोमोद्भवामेकलकन्यका ॥ रेवसे
 वृगतौ पचाद्यंततात्तदाप रेवारेव्यतेसावित्रक

मीतिप्ररोच इति प्रकाशं तात्पर्यं विवर्तितं सर्वथा
 रः नर्मग्रीशं स्वर्गं सुखं देहं इति नर्मदा सोमवे
 शोद्भववाङ्मयवागत् सोमेन प्रश्रवसाः प्रवर्तित
 तात् सोमोद्भवमेकलनाप्रः अर्थः कल्पकामे
 कलञ्च इत्यत्र भवत्वान्नेकलकल्पकामेकलाः
 कमण्यः खमण्योपि तथातमद्राकविः प्रयोगः य
 नेखलाभवति मेखलशैलपुत्रीति पंचिकासकं
 नंददयः चत्वारि नर्मदायाः ५ ॥ करतोयास
 दानीग ॥ गौरीविवाहसमयेशंकरकरगालित
 संप्रदानतोयप्रवाहत्वात् ककरस्थतोयं करतो
 यंतदत्रास्तीत्यचिककरतोया श्ररजस्वलत्वात्
 श्ररजस्कंसदातोयं यस्याः सा सदा नीग तथा च
 स्मृतिः प्रथमं कर्कटीदेवीत्वहेमंगारजस्वला स
 वीरकवहानयाः करतोयास्ववाहिनीति द्वैकर
 तोयाख्यायानयाः २ ॥ वाङ्मयसैतवाहिनी ॥
 लिखितनामो मुनेर्वाहोर्दनाद्वाह्या सितैव सै
 तवासेवाहिनी नदी चेति सैतवाहिनीति सर्वथाः
 सैकतं बहतीत्यावश्यं केर्णिनिः एषोदवादि रिति स्वा
 मी सितोवाहः येतोयः तयोगात् सितवाही येत
 वाहनः येतवाही कातिवीर्यः तेनावतारितत्वात् सै
 तवाहिनीति पंचिका आर्त्तन्यपत्रैव द्वैवङ्मय
 तयाः २ ॥ शतडुक्तशतडुः स्यात् ॥ पुत्रशोक
 संतप्रोवसिष्टकंदेशिलांबडुम्यानया प्रविष्टोऽत
 र्यं शतधाडुतेति डुगतौ हरिणमितयोर्दुवः शतै
 चेत्प्रत्ययः शतजित् शतडुर्देवशतडुः एषोदरा
 विर्णाविकारे इति स्वामी शितेतीत्रं डुताशतडुर्
 तिको मुदीविपाशासाहचर्यादनयोः स्त्रीत्वमितिसा
 मी देशतडुनाशानयाः २ ॥ विपाशाविपाश

रा.
मु.
१५

हे सोध इति आत प्रप्य १ ॥ इह कं रक्त संधके
॥ क्वाद्यतीति एषोदगदिते इह कं संधे वारक्त
रक्त संधके केन इति क्वात्वं वा इति आत प्रप्य १ ॥
पातः रक्तान्दीन क्वात्वं वा इति आत प्रप्य १ ॥
दिला यो गतो मूलविभुजादित्वादक इति पंचिका
हे रक्त संधेति आत १ ॥ रक्तवर्णस्य त्रिकालेति
कामिनः प्रप्य सताते संधेति आत सते के सो गो
कचत संधनाम प्रसिद्धे एय क्वात्वं वा इति पंचिका
१ ॥ स्यात्तुल्यं क्वात्वं वा ॥ उत्पलस्य क्वात्वं वा
त्पलं पलति पल गतो पचाय च को भू सो वल ते वल
वल संवर्णोत्पलेः कथं निति वा क्वात्वं वा इति पंचिका
न क्वात्वं वा को वल यमिव शोभाकरत्वादिति स्वा
क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा
षः अत्रोत्पलशब्दस्य पदकमुदादि प्रसामान्येन
त्रिः अतएव महोत्पलमिति प्रसमं जा अतएव सा
मान्यत्वात् त्रिजाला ज्ञेयते यो वै त्रिंशते तया
च इंदीवरं सोमं शून्ये तत्पले क्वात्वं वा इति रक्त
शममिति कंदनीले क्वात्वं वा मिंदीवरं वनीला
ज्वातिनाम माला च ननु यद्येवं कथं पमादौ उच्य
ते यथा सामान्योपधान्ये धान्यामस्य के कलम
दिषेव बुद्धिर्भवति ननु क्वात्वं वा पमिहापोत्पदो
इति स्वात्मि सर्वधरादयः ॥ अथ नोला म्बुजना
च ॥ इंदीवरं नोलेस्मिन् ॥ नीले वत रक्त
न चेत नीला म्बुजनांते इंदीवरं मेयं यथा
जयतीति इंदीः लक्ष्मीः इंदीवरं मेयं यथा
दिः कृदिकार इति इंदीः लक्ष्मीः इंदीवरं मेयं
दीवरं इंदीयमाणातीति एषोदगदित्वादिति दीव
रमिति इंदीः लक्ष्मीः परमस्वामी क्वात्वं वा इति

दीवारमिति पंचिका इंदीवरं पंचिकाकारत्वात्
शेकचकाराभासमत्रोत्पलकवलयेन त्रिजाला इंदी
लोत्पलस्य १ ॥ सिते क्वात्वं वा इंदीवरं ॥ को मोरते क्वा
मृदं मूलविभुजादित्वादकः को तले गोत्रिपचाय च
तत्पले क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा
एकेवरं केवरं केवरं गंधः च इकाते च गदं मे क्वात्वं वा
भूमिदिति माधवः हे मृदोत्पलस्य १ ॥ शालुक
मेधो कंदः स्यात् ॥ पंचो सो गोधकादीनां केवरं वा
नो कंदं मूलं शालुकं शालुते सो प्रयते शालुति च
लति स्वस्थानादा शालुचलन संवर्णयोः वलिमे
दिभा म्बु कनूदादिः शालुकं तालादित्येकं १ ॥
वारिपाती त्रिजालिका ॥ वारिपाती त्रिजालिका सोति वा
दिपाती पाक पाती त्रिजालिका इंदीवरं के तले तं भाति एर
यति वा प्रोती त्रिजालिका के धादिः इंदीवरं के भीततः स्वा
थं क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा क्वात्वं वा
तलनीली त्रिजालिका शीवले ॥ नीलवर्णोत्पल
पिजलनीली नीलत्वात् तलनीलीयति त्रिजालिका इंदी
वा तले शेति शीवले जलज वलन इति वलजादि
भिः शीवले शेति शीवले शेति वलमिति त्रिजालिका सकल
शीवले शेति शीवले शेति वलमिति त्रिजालिका सकल
पिजलनीली त्रिजालिका नीलकेति वाच्यमिति
शीवले शेति शीवले शेति वलमिति त्रिजालिका सकल
१ ॥ अथ क्वात्वं वा क्वात्वं वा ॥ क्वात्वं वा क्वात्वं वा
शेतीति क्वात्वं वा क्वात्वं वा शेतीति शेतीति शेतीति
लोपोधय इति वलं तं गोति शेतीति शेतीति शेतीति
मृदिनीति मत्वर्थं पृष्ठगदिभ्य इतीतिः हे क्वात्वं वा
तक्त सरोवरदेरिति सर्वधरो को क्वात्वं वा क्वात्वं वा
तया इति पंचिकायाः १ ॥ नलिनी च विमिनी

श.
सु.
१७

पयिनीमुखाः ॥ नलतिवभ्रातिमोरभेपुलिनव
तइनन नलिननलनालाः त्रासीतिफलवहोभा
मिनतिवकागदतोपीनतिनलिनमितिप
चिका नलिनमत्रासीभशेयचिमोरादिडीप
नलिनोतिकलिगः पुष्करादिपुनत्रशहस्यपा
त इलयोरेकत्रमराणाहतेनलिनोतिमामनेह
वयंतनलिनोमनः शिलायातनलिनोपिनलम
नमितिविप्रकाशात पयवचनात्रलशहात
कगदित्वादिनोमृहेबलादिभरनोवालिनी
वत्सहेविसंपयमृलांकरतयोगावसिनीपी
नीबदिनिः पवंपयिनीतीपमुखशहोत्रायये
मणालिनीकमलिनीपुटकिनीत्पादेरपिप्रहा
ऊरुदिनीपयिनीत्पादिकऊमुदसमृहेववते
तथाच सरगतइवीभ्रमसिपुसरोवरइतिवि
पयिनीपयसेवातेसीविशेषमोसुजइतिमे
निः ॥ वाउंसिपयनलिनमरविंदमहोत्पले स
सपत्रकमलेशतपत्रेशये पंकेरुहेतामरस
सारसंसरसीरुहं विसप्रमनराजीवपुष्कराभो
हाणव ॥ पयतेलसीरत्रेतिपदगतौश्रित्त
ऊरुयत्तीत्पादिनामन पयवाउंसिपयमिन्
यः नलिननलिनोत्पात्रोक्तंशरेशोत्रेलिसोवि
तिगोविंदवजप्रययः तदादिभ्युतिमहोत्पले
शतसहस्रपत्रंवलतापत्राणग्रस्यसहस्रप
त्रंकंतलमलतिभूषयति इतिग्रलेभूषणाहोमृ
विभुजादिवाक्कः कमलंकाम्यते कामेवैवादिभ
कलजिति वा कमलालसीतदाश्रयत्वात्कमल
सर्ववच्चतपत्रसहस्रपत्रयोभिन्नत्वेपिपयत्वादे
वंऊशसंसवेतिनानार्थवत्पतेऊशेजलेशेतेह

धिकरलोशेतेरित्यच शयवामेत्पादिनामसम्यलक
शेतेरवचनः तथाचजलाशयइतिसंवेधः ऊशे
शये पंकीरुहेतीतिमृलविभुजादिनाइगपधेत्पा
दिनाति तत्पुरुषेकतीत्पादिनालिकपंकेरुहेताम
रसंयुतमालेयुतिरुहः तत्रसंतिपतीतिसमः स्व
लिखप्रेमनोभोपिदः दिलोपेतामरसंइजनइवस
तामरसंइतिवासवदत्तायोवसंतवोनेसरसिभवेभा
वेथेण सारसंसरस्योरोहितइतिपर्ववक्तुसरसीरु
हेसरः शहात तत्पुरुषीकतीतिलिकसरसिरुह
मित्यपिभवति तथाचभारीवः अयमच्युतखवचने
नसरसिरुहजननइतिविसंरालेतस्यपुष्पविस
प्रसूकेसरराजीयोगाज्जीवेवाप्रकराणेभोपी
तिदृष्टतेइतिवः पुष्करेप्रागुक्तंपुष्करंसरसीरुहव
हंभोरुहं पौडशमामान्यपयस्य ॥ १५ ॥ उंडरीकेसि
तोभोजे ॥ उंडयतिमडिभूषायांपडिच कर्करीका
दयश्चेत्परीकन्उंडरीके सितेशुक्तंवतदेभोजेवे
तिसितोभोजे हेयुक्तपयस्य ॥ १६ ॥ अथरक्तसरोरु
हं रक्तोत्पलेकोकनदं ॥ रक्तंवतसरोरुहंवेतिरक्त
सरोरुहं पवंरक्तोत्पले उत्पलेचपयं पयकोकान
चक्रवाकात्रयतिनदेरंतभीवितण्योयवायव
कोकनदेणंतात्पुषोदरादिवाडुखत्वेवा जीणरक्तो
त्पलस्य ॥ १७ ॥ नालानालं ॥ नलतिवभ्रातिनलवं
धनेखलतीत्पादिनाणः पसेटापु नालापवंनाली
त्पादिनालंनालापयदेडे नालीशाककलखकेइति
मेदिनिः उपमानादन्यत्रापि हेउत्पलादिदेडिकार
यः ॥ १८ ॥ अयामियो मणालेविसे ॥ मणालेहिं
सतेभलणायर्थे मणालेसायां तमिर्विशविडि
लोत्पादिनाकालन मणालमसियामितिसंवेधः

श.
सु.
१५

मृगालीतिस्वल्पास्मालजातिः गौरादिरितिसे
धरः तथाचमाइवेइवेदनमगकेवलयितापाणोम
णालीयताइतिगजशेखरः विमतिप्रयतिप्रश
यमत्कंपयतिविमप्ररोइगुपधाकः विसेदेतो
तथाचइसंप्रक्रियविसेबाधनोतिवासवदजायो
निदिष्टदंतोतेविमनोकांमियायिविसमोसप
विवेकः मृगालीतिविसेविशमितिदिष्टपकोशा
कदाविज्ञालयांतमपि हेमालस्य २ ॥ अज्ञा
कदेवेपडमसियं ॥ अज्ञादीनोकदेवेसमृहेपड
सियमित्यन्यः आदिनाऊमुदादीनोचमनोति
हातमुदेचाएदानेजमंतातडः बाहुलकाज्जावे
धमः इति तथाच घंडः स्मृतोवलीवेदेघंडेघंडका
नवइवेदितिमृधंन्यारावजयः घडिरुजायोसंवा
हेपि अतोयजिघंडइतितालगादिरितिरीतः अ
ज्ञालयशंमृधंन्यघंव तथाचतालयांमधंन्यो
कदस्वेपंडशब्दोयंमृधंन्यपवहपमेवाचार्थेविनि
ष्टसमविवेकः समृहमात्रेपिघंडः मुकुरमुकुर
दपंलोघंडः समृहेदारीदुधावितिसारस्वतकोषा
त पकं २ ॥ करहाटः शफः स्कंदः ॥ कारान्न
ज्ञान्हाटयतीतिदीपयतिहटदीप्ताणंतात क
ण्णकरहाटः कंजलेरइतिजतीतिकरहेप
तोइदतिवदिगेच्छतिकरहाटइतिवाशफः मिह
इतिख्याते मूलतरुप्ररोइस्तत्रसहितः कंदोमूल
शफाकंदमिति संबंधराटयः शफेति कंदमिव
कुनामनीइतिस्वामी स्कंदोस्त्रीस्वरागमस्यजलध
प्रमानीतिमेदिनिः स्वामिकोमुदीपंचिकादीतशि
फाकंदमितिस्त्रीवलिगः पाटः सपवउक्तः शाल
कमेघोकंदस्यादित्युक्तमिद्वकंदमितिस्त्रीवोक्तं

मिलित्वाकंदमस्तीतिप्रतिपादनात् हेपयादिमु
लस्य २ ॥ किंजल्कः केसरोस्त्रियं ॥ किंचिजल
तिजलप्रवारणोकिंजल्कइतिपुटोदरादिः केजले
सरतीतिस्वगतोपवायवहलदंतादित्यल्लुकेस
रोदंतमध्यः संवित्किमलयकेसरसभाइतिसमेदा
त आहोलितऊसुमकेशरकेशरेणमुषिरीणतम
भुमणीनोरमणीनो इतिवासवदजायांतालका
योपिदृश्यते तत्रकेजलेशीर्यतेइतिव्युत्पादितं
हेकिंजल्कस्य २ ॥ संवतिकानवदले ॥ सम्यव
तेतेइतिवल् संवतिकासंवतेयतिवेस्यतीतिभ
दः संवतिरपिसंवतिनेवपत्रिकेतिवोपालितात्
नवंवतदलेपत्रेवेतिनवदले हेपयादीनोनवदल
स्य २ ॥ बीजकोषोवगटकः ॥ बीजवीजस्यको
षः पात्रमाधारः बीजकोषः कपोलीऊमलेपात्रे
इतिमेदिनिः त्रियतेदलेः कोज आवरणोअन्यो
पिदृश्यतेइत्यादचुततः स्वाथेकनवलंदलानोव
त्रिमदतिप्रोतिमंज्ञायोकिनिवावगटकः हेप
यबीजकोषम्यवरउइतिव्यातस्य २ ॥ इतिवा
विर्गविवरणोसमाप्ते ॥ १० ॥ उक्तंस्वयोमदि
ककालधीशब्दादिसनाटकं पातालभोगिनरकेवा
विषोहिसंगते ॥ उक्तवर्गान्तेप्रहृष्टोकेनोपसंहर
ति रुक्मिण्यादि इहकांडेस्वयोमीदृक्ककालधीश
ब्दादिनाट्यसहितेपातालभोगिनरकेवाविचोक्तं श
ब्दादिनाट्यशब्देनरूपरसादीनोप्रहृष्टो पक्षास्वरा
दीनांसंगतेसंबद्धोक्तं तद्यथा स्वः संगतेदेवसुरा
दिप्रसक्तानुप्रसक्ततथातत्संगतेतदसुवाहनादि
वामसंगतेविद्युत्तत्रादितदनुप्रसक्तकरणादि
विकृतसंगतेदिग्गजादि कालसंगतमुपरागादिर्धीः

ग.
सु.
१५

संगतं विचार संकल्पादि शब्द संगतमुदात्तकमला
संज्ञादितत्संगतं यशोनिहादि नाद्य संगतं भुक्ते
नर्तकादि पाताल संगतं सुधिरशेषवाज्यादि भो
गिसंगतं विषफलादि नरक संगतं प्रेतवैतरणादि
वारिसंगतं मत्स्यकच्चपादिकमलादि अत्रात्रुक्त
नपि प्रसक्तानुप्रसक्तिकया स्वयम्भुवरो प्रकरा
स्वरादिकोडेभूकोडेकाद्यादि शब्दे पाताल ग्रहाणां
तालस्य स्वगतं तत्पात अतएव स्वगीनेतरेभूको
डकयन प्रस्तावः ॥ श्रीः ॥ इति महात्मनी
यवक्रवर्तिगतपंडित श्रीगद्यमुक्तमणि कृताय
अमरकोषस्य टीकायां स्वरादिकोडोयं प्रथमः पति
पार्श्वः १ ॥ ॥ ओं श्रीगणेशाय नमः अथादि
तीयकोडेवर्गोत्तरादत्राह ॥ वर्गोदिति ॥ ओं
गाः एषी पुरस्ताभृद नोषधिस्वगादिभिः नृज
लत्रिविद्वद्भैः संगोपांगोरिहोदिताः ॥ इति हि
तीयकोडे अंगोर्दिभिरुपांगो अरेणवादिभिः तै
षां विविधाणां दिभिः सह वर्तमानैः एष्यादिभिः सं
पादिता उपलब्धिता दशवर्गवत्कमारजाः आदि
मणिक्कः आशेसायां उपधायाद्येतागतः पतेया
करा मधीमहे इति वद्विष्णुतिभूतवत्प्रत्ययः
भूतवद्येति वाक्यः स्वगशब्दः पञ्चमात्रेपि यद्वत्पति
पशवोस्वगा इति अत्रेति सिद्धस्य ग्रहणमादिशब्देन
काच्चादिग्रह इति स्वामी सर्वधरस्वगशब्दः पञ्च
मात्रवचनः आदिना पतिवर्तीहोदिग्रहः तस्य चांगो
पांगानि पतिप्रतादीनीत्याह कश्चित् स्वगान्तं
लेयस्येति स्वगादी सिद्धताह ॥ भूर्भूमिरचलानां
तारसाविद्यं भर्गस्थिरा धरा धरित्री धरीणाः क्षोणी
जाकाशपीतिः सर्वे महावसुमतो वसुधोवीव

संधरा गोत्राक्तः एषीवी एषीत्मावनिमोदिनीम
ही भूतधात्री रत्नगर्भा विपुला सागरा स्वरा ॥ भव
तिसर्वमस्मानिति भूः वज्रलवचनारोपकरोक्ति
पृष्ठिद्वयमुबोमुवेपसीवज्रवचनेभुवोभूतोभू
वोभुविदेभूः भूरितिरेफोतायवेचययाचो लपन
भूर्भुवः स्वरिति भुवयत्पज्ञाभुवः किर्नात्रिति विनन
भूमिः कुम्भिभूमिरथय इति मिरित्यन्योऽपीषीमीवो
प्रवधराणीक्षोणी प्रवनीव नवलत्पचलापचादि
तादृक् नास्त्योत्प्रादत्यनेतारसोऽस्मान्मस्तीति
शृंग्राद्यवि रस्यते प्रस्तायते इति च जयं के वारमा
विद्यं विमतीति विद्यं भग सेजायोभृदनीत्यादिना
त्वय पवंसेवं वसुधयो रीति एतीति अत्रिगादि
ताकिरवृत्त्यरा धरति विद्यं धरापचाद्य वसुम
तपव्यादित्रादित्यत्रोत्रो गोरित्वात्तदीषु धरि
त्रीव्रियेते प्राणिनोऽस्यो अशनिवदेति स्वरुद्व्यादि
नातिः धरीणाः गोरदित्वात्तदीषु धरणीक्षोतिश
हायते त्ववेति वास्य इत्यशब्दे वदिश्रुतुमुदुद
त्वादिना वज्रलकात्रिः क्षोणी क्षीषीक्षोणी जिनात्रि
वयः प्रारणा संलभंतेऽस्यां ज्ञावयो हानौ भिदाय
मुसंज्ञा एवेकत्वाद् वज्रलवचनान्न संप्रसारणे अ
त्रादय्येति अश्रप्रत्ययो वा ज्ञास्यामौ वी ज्ञावसे
धरेति शायतः ज्ञेत्वादिना शक्यं भागेवेनीज्ज्ञा
कशपायदत्रेति कश्यपस्येवेकाश्रपीति यतिव
संतस्यांति निवासगत्योऽर्कनिर्गतिः स्थितिना
मिति महत्संधर्गो सर्वे महातेऽः सर्वयोदीरिसहो
रितिवशसंवेसहा वसुधनेतयोगाश्च वसुम
तीवसुधने अत इति कः वसुधा विस्तीर्णात्ताड
नी कोतोऽणवचनार्दिति क्षीषु वसुधारयतीति

एवंवत्तवत्तु खडिगस्तुतिस्तुत्वेवसंपरा गो.
त्राः शोलास्तयोगात्तुश्रीश्रायवु गोतलेत्रायतेका
गोत्रा कायतिकयतेमित्तुडादित्वातुः क्रः प्रयते
विस्तारंयातिप्रयतेः विवत्तुप्रसारणेचेतिविषय
दोडीषव एयिवीएयनावतारितत्वात्तुपोदराति
त्वात्तुयिवीयेके एयिवीतिमेदिनीएयिवीएयु
रित्रीधराणीधरेत्यतश्राय उवीक्रः एयिवीपा
वाचस्पतिः एयुत्तुवीयत तमतेभारंपवायवु
पोदरादित्वादकारलोपः बाङलकान्तनारिलोप
त्वात्तुपोत्तापवंतमावश्रवतिप्रजाः श्रवतेन
येवोश्रानिः बटवनिः मेद्यतीतिमेदिनिश्रायाति
निः मधुकेंदभयोगासीन्मेदसासंपरिस्तुता तेने
यंमेदिनीदेवीश्रोयते ब्रह्मवादिभिरितिनिरुक्तं
श्रवतामेदशब्दादतदनिदनीवाहसाकल्पाक्रि
हरामलज्जोमेदकृष्टहेतिशालिहोत्रः एपोदरादि
त्वात्तुलोपः इतिस्वामी मद्यतेभूतान्यस्यम
तेवामहृष्टजायोषिसंज्ञायामितिप्रयग्रहणा
तचः गोगदिनीषिमहीमहेबाङलकादचरः स
दिः इनीषित्तमहीतिस्वाम्यादयः चुरादावप्यदंते
दिः ततोपतादचररितित्तुकोशुदी वीचिः पो
क्रिर्महिः कोलिरित्याद्यास्तुदीच्योरितिवा
स्पतिः रत्नगर्भासागर्भराः डिमेखलारत्नव
तीविप्रलामधमलोकमंत्पादयोपत्र सप्रवि
तिः एयिवाः १७ ॥ स्तुतिरिका ॥ स्तुतोदे
स्तुतदतिस्तु संपदरास्वायेस्तुतिकनस्त
त्रिका हेस्तुतिकायाः २ ॥ प्रशस्तात्तु स्तुता
स्तुताचस्तुतिका ॥ प्रशस्तासर्वेसस्योत्पत्ति
गणस्तुतास्तुतोप्रशंसायामितिसस्त्रयोति

स्तुतास्तुताच हेप्रशस्तास्तुतिकायाः २ ॥ उवेरा
सर्वेसस्योत्पत्ति ॥ सर्वेसस्यस्यस्तुतुत्वात् उवेति
दिनितिसर्वेः खं उवीहिंसायोवाङलकादरन् उ
स्तुतोवालोतीतिवाएपोदरादिः उवेरा उवेतिरत्
तिउरुमियेतीतिवेतिमहः पकंसर्वेसस्योत्पत्तिः स
त्ताभूमेः १ ॥ स्तुतहृषः त्वास्तुतिका ॥ कुपुर्जा
योकर्मणिचनकुपुः दीच्येदिः श्रवतः इत्युपयेति
केवात्तुयतेसस्यानीतिप्रवत्तारा ततः कमेपा
रयः पकंलवास्तुतिकायाः १ ॥ कुपुवान्परो
दावप्यनलिगो ॥ कुपुशस्तुतमत्तु कुपुवान्
कुपुमपीतिरः कुपुः दावप्येतोविशेषलिगो हे
श्रवतभूमिभागस्य २ ॥ स्थलेस्थली ॥ स्थल
स्थाने ॥ स्थल्यतेस्थीयतेतत्रैतोपकरणेचजये
कविधानमितिः स्थले न्यासकृतात्तुकापिपुनो
गोत्रदति श्रत्रपवायजित्तुक्तः सत्तुत्पत्तिमा
त्रातिस्वामी स्थल्यतिस्थलेस्थलसेवराणेचमि
यात्तुस्थलीभवति श्रुतिमाचोदित्तुजानपदीत्या
दिनाडीषु स्थलीकृतिमेतत्तुपुपवस्थलेति हेस्य
लभूमेः २ ॥ समानोमरुधन्वानो ॥ श्रियेतेहरा
त्ताणिनोत्रेतिस्तुतुपोदरादित्वात्तुनियनिर्मा
भुः मरुः धविगोत्पयेः सौत्रोधातः धवतेगस्यते
स्थानांतरमस्मात्तुनित्तुपुर्वापित्तुगतिधवीत्ता
दिनाकनिनधन्वन् हेनित्तुलदेशस्य २ ॥ होवि
लाप्रहतेसमे त्रिषु ॥ खंश्रुत्तुलोतीतिखिलेएपोदरा
दिवात्तुखिल्यतेउच्चतेखिलउच्चैचजयेकदतिवा
नप्रहतेहलादिभिरकृष्टमप्रहते पतेहेसमेसमा
चैत्रिषुलिगत्रयेस्त्रियोखिलाप्रतिहता हेहलादि
ताः कृष्टभूमेः २ ॥ श्रयोत्तुगतीलोकोविषयेभु

वनेनगत ॥ पुनः पुनर्हृदययोगाच्चतिजगत
हृतमहत्तजगच्चवदितिगमेरतिप्रत्ययोदितो
लोपश्चेतिनिपातते शब्दवदितदेशात्तजगति
हीपु जगतीलोकंतेपशंत्तजलोपतेवाहलश्चेति
जलोकः विष्टपंभुवनंवप्रागुक्तंविष्टपः पुंलिङ्गोपि
नेविष्टपः पुमानितिबोपालितात्तजगदुक्तमेव
महाभूते एष्टोपंभुवनंभूतविष्टपेदियात्मकेत
गदितिष्टोपजगतोर्मेदाः पंचजगतः ५ ॥ लो
येभारतंवर्ष ॥ अयंलोकोजंबुद्वीपाख्योयत्रैत
यकागदयःस्थिता तद्भारतंवर्षेवनंप्रवृत्तताति
लक्षभनात्रान्तेपेणजम्बुद्वीपोयंविष्टपश्चुत्प
दितः तत्रासेमहादिगोचरखंडभरतनाम्नेपुत्राय
दत्तमिति भरतस्येदेभारते ॥ भरताययतःपित्र
दत्तेप्रवृत्ततावनं तेनेदेभारतंवर्षेप्राचातेजसव
दिभिरितिख्यादिप्रभृतयः ॥ भरतादीनिवर्षाणि
जंबुद्वीपेनवैक्रमादितिवाचस्पतिः मद्रविद्यास
चरितैजंबुद्वीपेवभारतं इतिरभसः वर्षेएष्टिवा
मेतिस्वामी हृष्टातेमिष्टपतेभूमेकदेशेइतिभट्ट
पुनपुंसकयोर्वर्षेजंबुद्वीपाज्जहृदिपुइतिरुद्रः
वर्षेस्थानेविष्टः प्राज्ञादमेलोकंवभारतीमितिभा
विः अतएवसामान्यविशेषभावाज्जम्बुद्वीपेतदे
देशेवभारतप्रयोगः प्रकरणादिभिरुक्तद्वयगत
एतदुक्तगुरुभारभारतंवर्षमयतममवर्ततेवश
इतिमाद्यः तथा एतेनभारतमिलाहृतवद्विभा
तिव अन्त्यान्वविष्टवर्षाणि यथा स्याद्भारतंकिं
रुष्टेहृदिवर्षेवद्विष्टाणाः रम्येद्विगामयेऊर्मेःसमे
रोरुजगत्सयः भद्राश्चकेतमालौतद्वौवर्षोएष्टप
ष्टिमौ ॥ अन्यश्च उज्ज्वेयत्तमुद्रस्यहिमाद्रेश्वर

रहितं वर्षेनद्भारतेनामभारतीयत्रमेततिरिति १
वर्षेपुंलिङ्गोपि वर्षोस्त्रीभारतादौचनेबुद्धीपाञ्चि
हृदिपु इतिमेदिनेःलिखितरुद्राश्च २ ॥ शराव
त्पात्तयोर्वधिः ॥ अस्मिन्भारतंवर्षेशरावतीना
मनदीपेशान्पादिशः सकाशात् नैन्त्यादिशः
पश्चिमोद्विगामिनी तामवधिंरुद्राद्यः प्राकृष्टके
देशः तस्माद्वचरितोयोर्द्विष्टाणोदेशः ॥ देशः
प्राग्द्विष्टाः प्राचाः ॥ सप्राचाःसाहचर्योर्द्विष्टा
लोपिप्राग्व्यवहारः यः प्रागुद्रकप्रतीवोयत प
के १ ॥ उदीच्यःपश्चिमोत्तरः ॥ तामेवावधिं
कृत्वापश्चिमसहचरितउत्तरोदेशउदीच्यः साह
चर्योर्द्विष्टामेपिउदग्व्यवहारः सर्ववद्यत पके २
प्रत्यंतोस्त्रेच्छदेशः स्यात् ॥ प्रवृत्तिभारतवर्षस्य
प्रतिगतोतेप्रत्यंतःशिष्टाचाररहितःकामदयः
वर्णादिस्त्रेच्छः उक्तं च चातर्वर्णव्यवस्थानंयस्मि
नेशेनविद्यते तस्त्रेच्छविष्टयंप्राज्ञप्रायवैतम
तःपरमिति हे २ ॥ मध्यदेशस्तमध्यमः ॥ उ
त्तरावधेरिवयोमध्यदेशःसमध्यमः हिमवद्विष्ट
योर्तेष्वेष्टप्राग्विनशनादपि प्रत्यगेवप्रयोगाश्च
मध्यदेशःप्रकीर्तितः इतिमनुः विनशनेतीर्थ
मेष्टःमध्यमवोमध्यमःमध्यान्तः हेमध्यदेशस्य
२ ॥ आर्यावतःपुण्यभूमिर्मेष्टविष्टादिमागयोः
॥ आर्याःसाधवोवर्ततेतेतिआर्यावतःहलश्चेति
वज्र अन्येषामपीतिदीर्घः पुण्यस्यभूमिःपुण्यवा
भूमिः पुण्यवाभूमिः ॥ आसुशतवैष्टकीराम
मुद्रात्पश्चिमात् तयोरेवोतवैष्टकीरयोर्वैतेविष्ट
उपरितिमनुः ननुचयदिष्टेसमुद्रावधेरार्याव
त्तदागंगायाःएवैकूलमितिस्थात् नैवे सर्वैक

लदेवीकोहसमीपेपाशुमेसर्वोदीधरासोत्तमपे
लोकात्मितिसामी देविधाहिसालयावाधमप्ये
शस्य १ ॥ नीहृजनपदः ॥ नियमेनावशतः
यानियतेवावर्ततेवमेतिजनाश्रयेतिप्रसिद्धा
लकात्संपदादित्वादन्येभ्योपिदृश्यतेइतिवाधिव
रणीकिपु नहिदृष्टीत्पारिनादीर्घःनीहृत्तु हेहा
रणाजीहृत्तु मीतेकेसाहृचयोत्पत्तिमित्यपरेत
पद्यतेगम्यतेइतिप्रसिद्धायावः जनानीपदः
जनानांपदंस्थानेस्थितिरत्रेतिवा हेमंगवंगकलि
गपांचालादेतेनपदानिवासस्थानस्य २ ॥ देश
विषयोऽपवर्तने ॥ दिश्यतेइतिहलश्चेतिवज
देशःदिश्यतेदेशइतिमहःविषीयेतीदृशोरवावि
यःवसिनोतीतिमहः उपवर्ततेइत्युपवर्तनेनस्य
त्रीणाजनपदस्यतत्रत्समुदायस्यतेदेकदेशस्य
तितातृपः सज्जनानेनमात्रस्येतिपंचिका ३
पाधिभेदेनदेशादित्रिकंभिन्नायंसामान्येनप्रयो
गदर्शनात्नीहृदादय पंचैवेकार्थाइत्यपरेपत
श्रुयकंसमधोत्वेतत्वात् ३ ॥ त्रिषागोष्ठात्रदश
योनत्वात्रदुल्लरूपि ॥ गोष्ठशहृपयेतेवत्
माणाविषमयोरायामाःश्रिभिविधावित्यनेपेति
मोभिप्रचितान्तगोष्ठातिमहिःनडोनलोपः श
यशहोवाङ्लो नडोप्रायोवाङ्लोयत्रदेशसन्
ज्ञान क्रमुदतद्वेतसेतोत्तमपु ऊयइतिवत्
पवेनहुलःनडशादातदुल्लवृदिलोपः हेनडव
लदेशस्य १ ॥ क्रमुदत्तुक्रमुदप्रायो ॥ पवेक्र
हानक्रमुदवङ्लदेशस्य ॥ वेतस्वान्वङ्वेत
से ॥ पवेवेतस्वानितिवेतसवङ्लदेशस्य ॥
शाहलःशाहृदिते ॥ पद्मशातनेज्वलादित्या

शाहृदितिसंवेधःवीयेतेऽत्रेतिमहः शाहृजम्वा
लश्रव्योरितिबल्यति श्रव्यनवत्तांशादेहेवि
नेदेशेशाहलःनहुलवत्तदुल्लवृ सचसम्यवाचि
नपव नान्यतोनाभिधानादितिसर्वोनेदः हेनव
त्तावङ्लदेशस्य २ ॥ सज्जवालेतपेकिलः ॥
तस्मिन्नलीतिकरणाद्वाङ्लोसर्वत्रप्रत्ययः श्रत
प्रवप्रायइतिवदितिबोक्तंजम्वालःपेकः तत्त
हितोदेशेपिच्चादित्वात्तयोयङ्लवृ पेकिलः
कर्मदेशककस्येकं १ ॥ तलप्रायमनूपेस्य
त ॥ तलप्रायंतलवङ्लेग्रुगताप्रापोत्रेति
अकृष्टीत्पारिनाऽवसमासोतः कुदनोदेशद
तनोभृत्प्रनूपं हेनलवङ्लदेशस्य २ ॥ ॐ
सिकल्लयाविधः ॥ तथाविधःतलप्रायःनया
हेरुपंतोदेशःकंतलेच्चातिपरिच्छिन्नतिकप्रत
येक्यःकेनजलेनच्चायतेरानित्यापेतादन्त्येभ्यो
पीतिडेएवंस्यतीक्यः इतिवापेसीतीतीति
वधनार्थंअन्येत्तप्रायेणउत्तमसूचनायपेसीत्
कमित्याङ्गः तथाच अत्रपःप्रायंक्यमितिर
तमाला क्यमत्रपमितिवोपलितः सियोक
हेतुपीत्यप्रमाणेइतिपंचिका एकं १ ॥ स्त्रीश
कंराशकंरिलःशकंरशकंरावति ॥ सिकताश
कंराभावेतिप्रत्ययशकंरः सर्वेप्रत्ययकारणेन
रस्योप्रहणान्नत्र शकंरावतिनिसामान्येनहे
रुपेदेशेत्वाद्येदेशेल्वाविलवौवेतिसिकताशकं
राभावेतिदयोःपत्तेल्लविलवृप्रत्ययःतेनदेश
पवेदेशेपेकंराशकंरिलइतिस्वामी पवेचदेशे
शकंराशकंरिलः शकंरःशकंरावान्इतिप्रत्य
यकं ५ ॥ सिकतास्त्रीसिकतिलःसैकतःसिक

रा.
सु.
११३

कतावति ॥ सिकताशब्दस्यापिसिकतासिकता
लः सिकतः सिकतावति ॥ अदेशे तमेकतोचरः
शार्कं रं मधुशर्कं रावान्सिकतवानिति जयादि
भः लपिकृत्तवज्ञावात्सीवज्ञावे सिकतादेशः
शर्करादेश इति तद्व्याख्यासदृशित्वसर्वधरः ॥
यावत्तपिकृत्तवदिति प्रकृतिलिङ्गस्तीत्वे तद्वत्
नेवद्ववचने भवतीति देशे लुबिलवावत्तमे
यः वद्ववचसमाः सिकता इति वामनोक्तं लुप्य
पिसिकता इति वद्ववचनोत्प्रेषकत्वं शर्करा
कवचनामाह तच्चित् देशपवाः रिमा वेवमुज
याः सिकतावति ॥ आदिमौ शर्कराशर्करिलौ
पवं सिकतासिकतिलौ आदौ भवः आदिमः मधु
नदत्तत्रादेशेति वक्तव्यमिति मः पवमुक्तप्रका
रेण उत्रेयाः कुहनीयाः आद्याश्चत्वारोचिकदीव
इलदेशस्य तत्रोदावन्तस्यापितयक्तस्य सिक
ताद्यास्तुलकावदलदेशस्य ॥ देशोनय
स्ववृष्टिमुसंपन्नवृद्धिपालितः स्यान्नदीमातृ
कोदेवमातृकश्च यथाक्रमे ॥ नद्यम्बुभिः संप
त्रैः जातैः समुद्रैर्वावद्व्रीहिभिः पालितो देशो
नदीमातास्येति नदीमातृकः पवं ह्यस्यमुसंप
व्रीहिभिः पालितो देशो देवो मेवो मातास्येति देव
मातृकः देवो मेवो स्वरे गति इति मेरिनि मातेव
मातानहन्ति चेति कन् द्योनकाययोः क्रमे
णोक्तं १ ॥ स्वगतिदेशो गतन्वान्वान्स्यात्
सुधर्मपरत्वात् शोभनो गताय त्रदेशेन सज्जना
दिति द्रवोभावः सुगतीति प्रशंसा यो मत्राणि गत
न्वान्मौ गतीति निपातनात् नलोपाभावः देशो
लोकोपलक्षणं स्वगतिलोक इति एकं सुधर्मपर

गतकृत्तदेशस्य १ ॥ ततोऽन्यत्रागतवान् ॥ अ
न्यत्रागतमात्रकृत्तदेशो गतवान् एकं १ ॥ गो
ष्टोऽन्यत्रागतं ॥ गतवान्तिष्ठतीत्यत्रेति च जयैकः
अन्वयश्च भूभूमिसकाप्योद्विज्जशोऽशोऽशोऽशोऽशो
मेति प्रीतिपरमवद्विदिगीप्रभः स्थ इति पत्तेराको
स्थानं गोस्थानकं स्वायैकः गोस्थानकं देगवाम्या
नत् १ ॥ तत् गोष्टीने भूतपूर्वकं १ ॥ तत्तन
गोस्थानकं यत्र गावाश्चासन्तादृशं सत गोष्टानव
भूतपूर्व इति खनिगोष्टीने एकं १ ॥ पयंतभूः
परिसरः ॥ परितः सरत्तत्रेति प्रीतिमंतायोचः
परिसरः देनदीनगरपर्वताद्युपोतभूमेः २ ॥
सेतुगलिः प्रमान्तिष्ठो ॥ सियोवतेमानायासा
लोमेतः प्रमान्स्यादित्यन्वयः अंत्यतेनयेत्यत्र
अंतेः आरुपूर्वावचरः कपिरिकारादिः जीषित्वा
लीव इज्जतादिति तस्मात् आलीयते भोत्रे
ति तमहः सिन्धुतिवप्रतिपत्तिमिति सिन्धुनिग
मिमिमिद्विधियज्जुशिरापरितितः से
तः देशालेः २ ॥ वामल्लरश्चुनाकुचवल्लीकं
पुनपुनकं ॥ वामैः ल्यते ल्यच्चेदनेति वि
दिभ्यो लो लवाविद्युः वामल्लरः वस्यते तल्ली
यंते इति मिति वामः कीटाद्यस्यापितास्तकमेति
वज्रलवणं ल्यच्चेदः वामल्लरः वामल्लः तोगा
तिश्रान्ति कोवा नप्रकृतिगच्छति वाङ्मत्ताडः न
स्यते खर्वतो प्राप्यते भूभागो नेनेति वाणमुप्रह
ते भावे शब्दे फलिपादि नमिमीननोश्च पदि
नाकिधतश्चेत्युः नाक्यादेशः इकार उच्चारणार्थः
नाकः वामल्लरसाहचर्योत्राकः प्रीति वलंते प्रा
णिनोत्रेति वल्लीकः अलोकारयश्चेति निपातितः

रा.
सु.
११५

श्रीणिपिपीलकाकृतस्तिकादपम ३ ॥ अयने
वर्त्तमानेधपयानः पदवीस्तिः ॥ सर्गापडति
पद्यावर्त्तनेकपटीतिव ॥ अयनेनेनेतिस्ति
अयने इयतेनेनेतिस्तिमोदनेतदितवर्त्तने व
त्तकोतावेवर्त्तनेममितिउक्तेः जीवत्वेपयिक
पादेस्तिनेवित्तालीक्रियतेसावित्तमार्गः मार्ग
नेवास्तिगतेनेतिवा अत्रिवलंपयिकानोअयने
सततंगम्यतेनेनेतिवाअदेव्युतिक्कानिपुथ्यो
तादेशः अथापयतेनेनेतिपयिगतौपयिपयि
भाभिनिगितिइनिः पंथाः पतंतिनेनेतिवागमे
रिनिगित्यवर्त्तमानेपतेस्युतिइनिप्रत्ययः
यथातोदेशअवर्त्तमानेपयिगतेतिवाप्रकारोप
पयोदेतोपपदमवतिपदंवास्तुत्रेतिवाप्रकारोप
नेभोपवः उभयत्रगोरित्वात्तुपुपरवीपदेः
पयदिभामविः पदविः ततः कटिकागोतादितिउ
पु पदवीतिपयिचकापदमविः पयिचलीपदविः क
टिकागोदितिउपितपदवीतिसवंधरः सवंधन
येतिक्किपुस्तिः एवंसर्गाः धरणिवर्त्तनिः जीव
सर्गावसर्गाः श्रीणिवर्त्तनोरितदेत्यादोरभस
श्रुतिंसायांशरणिगितेके तथाचअभेशुभेप्रदोमे
चशरीणः पयिचवलीवितितालकादावजयः
स्तिताहवर्त्तान् श्रीत्वमस्यपतत्साहवर्त्तान्प
इते पयसाहवर्त्तान्पदमभेदन्तेइतिहेतेक्कि
न द्विमकाशिइतिपुवेतिपज्ञावः ऊयोइत्योत
म्यामितिधत्तपडति परायाहितमितिप्रगत्वा
रीगञ्जरीगवयवत्तायत् पदमस्मिन्शुभमिति
यावत्पयतिअतदर्थेइतिपरादेशः पयतेगम
नेवाणेतानेसाहवर्त्तान्काहवर्त्तान्भावः वर्त्तनेनयेति

नेष्टेतिअतिवर्त्तनिः वकारान्तरचेत्येकेनेनवर्त्तनिनि
तिचेत्युल्लङ्घनः तथाचकुलिमहर्त्तानोवर्त्तनिगशि
विदिपुगीप्ररत्तुक्कटिकागोदितिउपुवर्त्तनी पको
सर्गायः पादोम्यामित्येकापटीगोहणमविरलपदका
देकोभिन्नः पादोम्यामेकपदेउवेतिनिपातितत्वात्
इदमपयः १२ ॥ अतिपंथाः सुपंथाश्चमत्पयश्च
विंतेधनिः ॥ अतिपंथाः सुपंथाइतिस्वतीएता
गोऊगतिप्रादयइतिसमासः नएतनादित्यत्रस्वति
ग्रहणात् अरुपररुपरित्यादिनाप्राप्तमसमासोत
स्तिपेधः संज्ञासोपंथाइतिसत्ययः स्वतिग्रहणात्
नयतिपेधान्तमामोतएव श्रीणिशोभनपयस्य ३
॥ विधोडरधोविपयः कटिकापयः समो ॥ वि
रुद्धोधावधः उपसर्गादधनइत्यचसमासोतः ३
निरितोधाडरधः एवंविरुद्धः पंथाः विपयः अरु
रित्यादिनाकारः समासोतः ऊत्तितोधाकटधः
एवंकापयः कोः कत्तत्पुठेः विकापयंतयोयेति
कोः ककोदेष्टोअतिपंथाइत्यादौपयः संख्यादेरि
तिनजीवत्वेसंख्यादि पयशहेनामिवाविसा
सामोतेनसाहवर्त्तान्पदमयादिपयशहेन्यापिसमा
सोतस्येवग्रहणात् एवंविपयः कापयइतिपेलि
गपाहः प्रासादिकः तथाचपयः संख्यावयादेरि
तत्रविपयमेवोहाइतेसंख्यावयाएवंकपययेति
वासनेनापिजीवत्तुक्कमितिस्वाम्यादयः अयो
तलिगमिशिष्यलोकाअयत्तादितिस्वाम्याधत्ते वयंत
पयः संख्यावयादेरित्यत्रकृतसमासोतस्यपयइप
यग्रहणात् पयतेवाप्रोतेवाप्रोतीतिपयपयग
तैरुत्तमपवाजेतपयशहेनसमासेउत्त्वमेवाव
स्तहे तथाचत्रिकोडशेषः वाहः पयश्चमार्गयेति

ग.
सु.
११५

तपवसत्ययत्नसंप्रदाः स्थाप्योविपयकापयः
विनिर्भस्येपुपेत्तपवायः जतपयशहेनकपययो
ति पंविनिर्भस्येपुपेत्तपवायः ॥ अयेपयत्तपये ॥ नये
याः अयेपयः पयेविभावेत्येकजिकल्पः अविश्रपये
नयेसकसितिकीवत्तमार्गेपवयेनभवतितस्यहे
॥ तले अंगारकवत्तपये ॥ अंगेप्राधान्यमाने
अतिनानार्थेवत्यति अंगेप्राधान्यमदतीतिकमेत
एवअंगारकवत्तपये ॥ अंगेप्राधान्यमदतीतिकमेत
पयःसमाहारः वत्तपयेपवेवदव इत्यपयस्येति
त्तपयःसमाहारः वत्तपयेपवेवदव इत्यपयस्येति
१ ॥ प्रांतरेहरशून्या ॥ हरशून्याः हरशून्याः इति
सप्तपेतिस्मासः हरशून्याः हरशून्याः इतिहरशून्याः
ज्यातकजलादिवर्तितोधा इतिपेचिका इहग
धप्रकटमंतरंवावधानमवकाशोवाग्रामयोरत्रेति
प्रांतरे पकंप्रांतरेतिव्यातस्य १ ॥ कोतारंवेत्ते
इंगेमे ॥ चौरकंदकारिभिः इंगेमेः पयःकांश्चिज
तारयतीतिकोतारः एषोदरादिवादि तितसुभूति
कस्यजलस्यसुखस्यवातेनाशिमियेतिकोतारइ
तिकमेतप्रातिभहः जीवोपकोतारंकोतारं
नयेसकसितिकीवत्तमार्गेपवयेनभवतितस्यहे
ये इत्येकेइतिभहः पकंवौगयपडुतस्यपयः
१ ॥ गव्यतिः स्त्रीक्रोशकगं ॥ इतिप्रातिइति
तिशब्दः साधुः गोहंतोकेदसि अथपरिमाणेचेत
वादेशोगव्यतिः पंसितियेव धन्ततरसहस्रेतुक्रो
शःक्रोशहयेपुनः गव्यतेस्त्रीतगव्यतिः गोहन्तेगो
मतेचतइतिवाचस्पतिः धनुहेतवत्तपयस्येति
कादाभोपनुः सहस्राभोगव्यतिः पंसिभाविनः
इतिशब्दाणांवात् क्रोशयोर्कंक्रोशकगं हेक्रोश

कगस्य १ ॥ नल्लिकपुः वतः शते ॥ किपुः
इत्येवितलोवेत्तनेकायेवत्यते किपुःवदस्यते
पंवतः शतीनल्लः नल्लवेधने उल्लादिवाहः कातः
नल्लोविशइतशतमित्याह पकंवतः शतहलप्र
माणस्थानस्य १ ॥ चंदापयः संसराणं ॥ शतध
त्वोराजसामोचंदापयः स्रुतइतिवाणिज्यः चंदा
पलितहल्लायसेवाधर्मातिमोचंदापयः एवंव
दकारः सम्यक्सेभूयवासरेत्तजानेनवेतित्यइ
संसराणं हेसामानेनराजपयमात्रस्य १ ॥ तस्य
रस्योपनिष्करं ॥ तत्संसराणंपरस्यचेद्वति उदा
उपनिष्करंतिप्राधिकेनानिः सरेतिसेन्यानि अत्रे
तिहोदेषु उपनिष्कराणिनिष्कृतेतिपारस्कारादी
अन्यस्यचंदापयः संसराणमेवपुरस्येतिउगोपुर
स्येतिस्त्वामिसंवधरायः बुधैः संसराणंवत्संगताली
नामसंजले पुरस्योपस्करं चोक्तमिति भुप्रः अंगो
प्रागपेत्तयाभूतिरत्रप्रधानेप्रधानेनचवपदेशा
भवतीतिभूमिवगंइत्युक्ते पवसत्यप्रापिमंतये ॥
इतिभूमिवगंविवरणंसमाप्ते ॥ १ ॥ एः स्त्रीपु
रीनगर्धोवापत्रनेपटभेदने स्थानीयेनिगमः ॥
एरीतिपपत्रिपरयतिवासवैकोत्तकंपुपलने १
अजभासफीवक्तोतिहृत्प्रावत्तवः किपु तले
एषवस्येति तत्तंहलिचेतिदीर्घः एः पुगोपुरः अ
सादेवधातोः हादोः एषवैविप्रतिषेधेनगुणाइते
तौगारिवाङ्गोपुपरीसवैधरः एधेतेत्रेतिस्त्वामिस
तवपंसुपाङ्गुपुतेभरइतिरः स्रियोगोवादिहोपु
नगरीवाशब्दात्पलेपत्रेनसाहचर्येणपुरेनगर्धमि
त्ररत्रोक्तेभूजीवत्वमेवेतिनिश्चयः कृत्तहृत्
इतिविदिभिर्दिभिर्दिभ्यश्चेतिइप्रत्ययेप्रीरिका

गतेपिरीतसर्वधरः नानादिभ्यः पततिर्वाणो जेति
विपतिभ्योतनपत्रनपतनमिति तनोतिइति
तनेप्रपतनपतनमिति तनोतिइति तनोतिइति
नप्रतमेदनीतिमिति तनोतिइति तनोतिइति
ने पाणनोपुदीमिति तनोतिइति तनोतिइति
पाणनोपुदीमिति तनोतिइति तनोतिइति
प्रकोष्टादिभिः मियतेविशेषतइति तनोतिइति
तितपेविका स्थितिः स्थानेनसौहिते प्राकृतीति
वः स्थानीयंगतादिभिः स्थीयतेतिइत्युच्यते
इतिमिथधिकरणेनीयइति तपेविका नियतेग
चेतिविपतिभ्योतनपत्रनपतनमिति तनोतिइति
नियमाचेतिनिपातनात्रिगमः प्रहृष्टनिश्चिगमः
चेत्यादिनाधिकरणेनितितसर्वधरः केचित्तत्रन
गरपत्रनस्थानीयानोभेदमाहुः अष्टशतग्रामोप
पाणवहारस्थानेपुरंतप्रधानभूतेनगरंयत्रग
जातत्परिवारकाश्चित्छेति तत्र पत्रनेउगेनगरं
योजनविलीने प्राकारादिबेष्टितेस्थानीयमिति
जातप्रः सोमनेदीचेवेनगरलक्षणमाह देवता
यतनेष्ट्रैः प्रासादपाणवेषमभिः नगरंदेशेयेहि
हात्राजमागेष्ट्रमभेनैरित्यर्थं शास्त्रमिति अथिष्ट
नेकदकोटगतधान्यादयोयत्रैवसत्रनगरस्य ॥
ग्रन्थत यन्मूलनगरात्पुरं तच्छाखानगरं ॥ मू
लनगरं संमातो जनौष्ठमावस्थानार्थं मूलनगरं
त्रिधौयदन्त्यपुरंनगरातरंक्रियते तन्मूलनगरं
स्यतरुस्थानीयस्यशाखेवशाखानगरमभिधायि
वसनमयत्रैव स्वर्गाभिधायि वसनं कृत्वेवोपीनवे
शितः इतिकालदासः ॥ वेशो वेषणजनसमा
श्रयः ॥ विशतिस्तनोमनः कामकोवात्रेतिविश

प्रवेशनेहलयेतिचञ्चवेशः नेपथ्येस्वगमात्रेचवेशो
वेशादहेपवेतितालकाहोभमः विवेकेनत्रय्यास्त
मिच्छेतिजनमनोसीतिस्वयत्त चञ्चवेशोमृधेनोतो
पिइतिपेविकास्वामीच तत्रनहृष्टमृधेनोतेष्ट्रम
वंकोशावनुपात्रत्वात् गृहमात्रेगीतकायाः सय
निवेशोभवेतालकादिः तालयोमृधेनोः लेकरो
कथितः आचार्यैरित्स्वविवेकाश्चवेषणजनसमा
श्रयः आश्रयोवासस्थानेवेषणजनसमाश्रयः
हेरिका नानिवासस्थानस्य ॥ ॥ आपणान्निधि
यायो ॥ आसमेतात्पाणयतेक्रयविक्रयव्यवहारं
ज्वंत्वेपिआपाणः गोचरसेचरेत्यादिनासाधुः नि
वीदेतिक्रियविक्रयायतनाग्रस्यामितिनिषयासता
योसमजनिषट्निपतमनविहृष्टुज्जुशोस्तनृता
इतिवपु सदेरप्रतेरितिप्रतेहृष्टवर्णकपयक्रि
यागेहृष्टपाणिनहाजिरादिकमयत्रैव हेहृष्टस्य ॥
॥ विपणिः पाणवीथिका ॥ विपणोतेस्यामिति
बाडलकोचदः विपणिः एवोत्तरसाहचर्येनवीथीक
दिकारादितिडीधिविपणोचपाणनोविक्रीतका
वत्तनोवीथीगृहद्वारपिडिकास्वाथेकनपाण
वीथिकाहेविक्रियायेप्रसारितनानाद्रव्यायावाणि
जवीहीतिख्यातायाः ॥ ॥ चत्वार्येवहृष्टेनने
श्रयोवीथीकस्यानेग्रन्थोहृष्टवर्तिन्यामितिभट्टः
तथावशाच्चतः आपणः पाणवीथीचद्वयंवीथीति
संज्ञितमितिआपाणः पाणवीथीचपाणोचविपणिः
तियाइतिरभसः पयंपतक्रियेकलोकमगापय
पाणोपणोविपणिनोविपणिंविभेज्जिरितिमाद्ये
आपाणगयादिका विपणिहृष्टवर्तिवल्भेनका
तेशतपवप्रयोगादिपाणेः पुंस्त्वमपीतसर्वधरः ॥

रथ्याप्रतोलीविशाला ॥ रथेवहतिरथ्यातद्वहति
रथ्यकगप्रसंगमिति यत् द्वितायेवलयवमावे
न्यत्रचकागद्यदितितस्वामी प्रतोलेयत्पस्यामिति
प्रतोलेयति परिकेदयति परात्मीयानितिकाणा
तात् तलपरिकेदनेरथ्यतः परचुमोरादिः प्रतोले
विषयतेप्रकाशतेइत्यापस्यामितिशीडः किडु
श्रुतिवल्विशालाविगताशिवाशुडितैवजन
महातविशालेतिभहः श्रीणिवाक्यइतिव्यात
स्य ३ ॥ केचित्तविपाणदीन्यवपकार्यानाडः
याचकोदित्यः विशालायामौवर्णिकः प्रचारइति
तभहः ॥ स्याच्चयोवप्रमत्तियो ॥ चोयतइति
जः कर्मण्यवचयः तयतेप्रकारोत्रेतिवप्रइइव
तवीपहडिभारदितितस्वामी हेडगनगरेरपरि
याः तइतस्त्रिकाल्पस्य २ ॥ त्रिशडस्तमा
मूलबंधनस्यस्यपरिप्रकारोभवतितस्य तथा
चायंशास्त्रातामृदतपांसुनावप्रकारयेत तस्य
परिप्रकारोमिति तथाचधराणाः बंधश्चावरणेवे
प्रकारेमूलबंधनमिति ॥ प्राकारोवरणः साल
॥ प्रथमेक्रियतइतिप्राकारः सादकारयोः कृति
मइतिदीर्घः प्रकारेत्रियतेवेयंतेनेनेतिवरणः
कराण्युडसलगतोकराण्यचसालोदंत्पादिः
लोवरणः सतेयोरितिरभसः स्यतिपयंतेकरोती
त्रसालाइतिभहः शलगतोततोर्जाजितालय
दिश्रुतयाचतालव्योन्तपऊपयोः शालोवृत्तैव
डुमभेदेचतालव्यदंत्युक्तः तथास्त्रियां वृत्तशा
द्यामित्सप्रविवेकः श्रीणिपगारइतिव्यातस्य ३
॥ प्राचीनांप्रततोहतिः ॥ प्रागेवप्राचीनेविभा
षाचुरदिकृमियामितिवः प्राचीनमित्येकेइतिभ

हः प्राचीरमितितप्रग्राहपूर्वाधुनोतेः श्रीविमो
नोदीर्घेतिऊनरीचयोः प्राचीरमेवेतिपेचिकार
यः प्राततइतिपेचम्यास्तमित्यतेः नयेतिहतिरि
रपिनामेतिभहः अन्येतरतिवेएनमित्याडः प
कडगनगगदेः प्रातभागेवेणकेदकवेत्रारिमया
वेएनिकायाः १ ॥ स्त्रीभित्तिः ऊये ॥ स्त्रीकारि
म्यास्तप्रकारादितस्वाम्यादयः भित्ततइतिभित्ते
भित्तिवित्तराण्यइत्युविदनादन्यत्रकिन्मि
त्रिः कोतीतिऊशहेवाडलकातश्चनदवगोरतीय
वतऊगुमितिसर्वधरादयः कवतेयेत तचनिवा
तेवेतिकडडागमेचऊगुमितियामनः ऊगो साधु
तत्रसाधुरितियत् एषोदरादित्वातइतिमितभ
हः कोद्योततइतिप्रकरणेनप्रापीतिश्रुतइतिमो
मनेदी पतेनद्यकारोनेडकारइतिस्वामी ॥ ऊ
लेवेप्रमत्तिसाधुयेत डलयेरेकत्रस्मरणतउवे
ऊगुमितिकाहेमहादेः स्त्रीएकारिमयस्यकोऊइ
तिव्यातस्य ॥ पडूके तरेतत्रमत्तकेकमे ॥ त
ऊगुमथान्यस्तमित्यकंसत् पडूकमुच्यते इय
तइतिइदस्तनौप्रेरणोवा उन्तकारयइतिनिपा
तनात्साधितिसोमनेदी तातइपस्ततडुस्मि
इति डोकारमथस्येव इडोकेतयाचदिरूपंभवे
इडोकमिडूकेचेत्पादि कीकसमस्थितताकाणा
दिकदिनइयोपलत्पकमेकंसथस्थपिताः स्या
दिततऊगुस्य ॥ गृहगोहोर्वसितवेयमस्यनिके
तनं निशोतपस्तसरनभवनागारमेदिरे गृहा
पुमांसोभूयोवनिकार्यानिनलयालयाः वामः ऊ
दीर्घयोः शालासभा ॥ गृह्णातीतिप्रहेगोहेकः प
कं १ ॥ अतपवनिर्देशाहेहेगोभुवदिरांवाइहेते

रा.
मु.
११५

कामयते कामयते गोदं कर्मण्यप्यगोदं इति दर्शनात्
कारणत्वेन तेनानुवर्तते पुमानपि गोदो वाक्यः
ऊहीदयोरिति गोदमस्तीत्यादि तत्र प्रतिज्ञातमने
वस्यते उदकं वसितमाच्छादितं च प्रतिज्ञातमने
नवा उदकं वसितमाच्छादितं च प्रतिज्ञातमने
हृष्ये मवसितमिति तत्र भद्रः विशात्पत्रेति मनिनवे
श्रम एवं सोदं च प्रतिज्ञातमिति तत्र प्रतिज्ञातमने
धिकरणानि केतनं निशाया मस्यते गम्यते इति
मगत्यादौ क्रः निशाते रुद्धमस्ति इति नेत्र निशा
यामंतो विगमोत्रेति निशाते मस्यते इति तत्र भद्रः
मस्ति मे क्रतुवस्ति तत्र साधुरिति यत्र वस्ति वसे
त्यत्रेति वस्ति वसो लीरिति तत्र प्रत्ययः वाङ्मलका
यत्प्रत्ययपि इत्येके इति तत्र स्वामी वस्ति ते याच्
ते हि स्यते वा वस्ति गंधप्रदं नेत्रुगदिणि जेता रचोय
ति वस्ति मिति सर्वधरः स्येत्पशत्संवातयोः य
वस्ति यति संहिता भवेति जनाग्रं प्रति च जयैकः
वृष्टिभागरीत्याकारलोपः वस्ति प्रवस्य सकोत्केव
हीत्यकारलोपः पस्ति मित्यपीति स्वाति को मुद्या
दयः तथा चो नशाते सदने वस्ति मागारे मंदिराति
त्पारभ्यनुलोतदवसितं पस्ति मिति वाचस्पतिके
शः मीदं च प्रतिज्ञातमने वस्ति लोचं दसोति दीर्घ
त्वे एषोदरादि त्वादा एरुषो नारकः साधनमपीति
पागयाणं तथा च जीवहीनो यमसादने त्रैजैरिति
गमायाणं नेष्टते यमसादनमिति भारते च सद
ने सादनीमिति द्विपंच भवेति त्रिष्टं च प्रतिज्ञातमने
भवने गीयं तदिति निगारणे वाङ्मलका तत्र च
ग्रगारं क्रत्वादि ग्रागीयं ते त्रैत्यागारे प्रागारस्योवा
नो घामपीति दीर्घत्वे वादी चो विमिहिता सासा

पातं वसं च तयोः प्रिविवाप्रिगार इति रचः यद
गारचराह ऊहि मस्ति वदित्पलत्तिल्लापयेति
नैषधः विद्यादगारसागार मयगा मापगामपीति
द्विष्टपकोशः मयते स्वप्यते मत्रेति दीर्घातिमिम
दिष्टादिवादिमदि च्छिदिचदि मदि मुचिनदि वीध
भः किरच निमिषन्नेदेरिमेदिरं स्त्रीनपुंसकयो
तिप्रयोक्तैस्योटाप मंदिरावप्रयोगश्च त्र
तिप्रियकराजमंदिरातस्तवारि रिति सुभूतिः ग
दशब्दः पुलिगो नित्यवद्वचनपत्नी वलिगस्त
सर्वधरः भूतिवद्वचनपत्नी त्वाप्याङ्गीरिति भ
दः निचोयते व्यायते निकायः पायनिकाया
मानद्विनिवाससामिधेनोपु इति साधः निली
यते त्रैति पुंसि संतायां च परचुवानिलयः पव
मालयः वसंत्येति हलश्चेति च नवासः साहव
यां पुलिगोदं तोपि ऊरिति ऊरिली भवति ऊदको
दित्ते इगुपधेति कः ऊदः ऊरुते त्रैति च नयेक
इति स्वामी हयोरित्युक्तेः स्यो गोरिति दीर्घादी
च इगुपधात्को ऊरिश्चेति भीमसेनः लचऊगो
ऊहीरमिति क्रत्वा तमीपिस्यो ऊरिधेयापु ऊरि
तिपंचिका शलत्पत्रेति शालाहलश्चेति च न
शलति गच्छतीत्येनामिति कर्मणि च नवा लोका
प्रयत्नालिगस्य स्त्रीत्वमिति स्वामी स्योशाला
पुमाज्जालो न्यपमत्प्रभेदयोः इति तालवा
दिः सह मिलिता मां त्यत्र सभा अन्ये घामपीति उः
वाङ्मलका त्वादा तत्रोपसर्ग इति उः सम्यग्भाती
तिमभा एषोदरादि त्वात्तलोपः इति स्वामी उक्
ग्रहतः उक्ः मातमत्रैव वा इष्टं विशातिरिह
य २० ॥ संजवने त्विरे ॥ संजवन्त्येति नदी

मोत्रोपाजोगतयोदधिकगोत्पुड संजवनेमने
तादधयवः संयमते संयमनेकत्पुड इति कने
गोत्पुड संयमनेमनेमनेकत्पुड इति कने
यसारः ॥ चतुःशालः ॥ चतुःशालः कस्वोने
तसुःशालाः समाहृताः चतुःशालः कस्वोने
सकइति कस्वत् पात्रादिवात्तुवीवत्तमेव नस्वी
त्वमिति सर्वधगदयः ग्रार्थतोवेति स्त्रीत्वपत्तेव
तःशालेतपीति पंचिका अभिमुखशालावत्त
एयंचतुःशालमिति श्रीधरः हेग्रन्थोन्पामिमु
खरहृवत्त एयम् २ ॥ मुनीनां त पाणशालो
हमोस्त्रियं ॥ पाणप्रधानशालापाणशालाः शा
कपायिवादिः तदाह पाणोदिरिति दशोकोयः
ततो जायत इति द प्रत्ययेत ततो कस्वादिः तया
रक्तः सोधजालमुदनेषु विसृतः इति हेमनो
नोपाणो रचितगदहम् २ ॥ चैत्यमायतने तल्ले
॥ जीयत इति चित्पायिचित्तेवेति साधः तस्ये
चैत्यग्र आयतने त्रेत्यायतने हेयतस्थान
म् २ ॥ यत्तायतने चैत्योपदेव कुले प्रायतना
मात्रे तद्देशवत्ते देवकुलेयथा अल्पावशेषा
थिवीवैतो गसीन्महात्मनः गयस्य यजमानस्य
तत्र तत्र विशासत इति प्रायतनमात्रेयथा नवे
त्तच्छिंयात्रीपश्चेष्टाणामुत्सर्जेदिति तद्देशवत्ते
यथा अकुलग्रामचैत्य इति कालिदासः चैत्य
यतने बुद्धिबिम्बे स्पृष्टे शपादपद इति रुद्रः ॥ वा
जिशाला त्रुमंडग ॥ मंदते मोदते स्वपंतिवात्रे
ति मंदिवाशिवायमीयचतोत्पादिना उरचुमंडग
हेग्रन्थावस्थानगदहम् २ ॥ आवेशनो शिल्पि
शाला ॥ आविशोत्पुड इति स्पृष्ट आवेशनो शिल्पि

नोस्वाकागदीनां शालागदहं शिल्पशालेति स्वामो
कात्तनां कर्मस्थानो शिल्पशालेति नरुकारः पादर
तिमहः देशिल्पकर्मशालायाः २ ॥ प्रपापानी
यशालिका ॥ प्रकषेणोपवेत्तस्यामिति वजयंकः
ग्रतश्चपमगोदितवा प्रपापानीयशालावपापनीय
शालिका स्वार्थकन कस्वत्त्वमित्वेव हेपातिशाले
ति व्यातायाः २ ॥ मंदच्छात्रादिनिलयमत्रशाला
प्रतिश्रयः वाडानां त्रविहारीस्त्री ॥ मंदतेवेति म
दमदीनवासयोः यजयंकः प्रसीति चोवाचत्रशी
लाविद्यार्थिनः छात्रः छात्रेण गुरुः सेवालस्यते गु
होषोच्चादनातच्छत्रं तच्छीलतादाच्छात्रादिभोग
आदिनापौराजकत्तपणकादि एकादिग्रहः स
त्रशालाप्रतिश्रयः शात्रैव वीजानां त्रवहारदुत्ते
के २ ॥ गंजतमदिगदहं ॥ गंजति शब्दायतेम
त्राप्रस्थामिति गजगंजिगतिश्रान्तिश्रान्तिश्रान्ति
शब्दार्थः गुरो अहल इत्यकारः गंजमदिगयामय
स्यतं पानाअयत्तात्संधिगदहं मदिगदहं हेमय
संभानगदहम् २ ॥ गभीगारवासागदहं ॥ निवा
तवात्र गभेइवागारं गभीगारं वासायगदहं वासा
हंमथगदहं गोष्ठागारकवात्ताकमयत्रेव हेम
अगदहभागम् २ ॥ वामहरेति व्यातस्याप्येते
वदेवानामित्येके तथाचरभसः ॥ गभेभोगेवास
गदहं मंडपोस्त्रीजनाशयः इति मंत्रादिन्यासेन ॥
श्रीहंसूतिगदहं ॥ नालिरिष्टमत्रैति श्रीहंदि
सेनेरिष्टते भूतरत्तादिनोतिमहः सत्तेवसूतिका
सूतकादीनां वेति पत्ते इत्यंतं तस्यागदहं तथाहेन
वत्तस्त्रीगदहम् २ ॥ गभीगारादिभिश्चतुर्भिरेव
प्रायश्चित्तयो ॥ वातायनं गवातः ॥ वातस्याय

चेदनामीतिरकः वत्तारिन्पसोर्दहस्य ॥
 स्पष्टहः दोममसिधो ॥ अगुतेसावितिप्रदृष्टी
 क्रमोवुगदितांतादेरवु ग्रहः त्वेतिशलायेते
 त्रिति अत्रिस्तत्त्वित्वादिनामः दोमेह्यादिः देह
 म्पदिहस्येतिभूतिः प्राकाराग्रस्थितरागस्य
 स्योतिकोरित्यः प्राकारमंडपस्योपरिशालायाह
 म्पदिहस्येवात्रुदिकायाइतिस्वामी प्रकाराणा
 योभन्तरेलोमाह्यइतिभट्टः अहेतिर्यातस्य
 हस्येतिकोकुकटः मंडपस्योपरिहस्येहस्येति
 पंचिका ॥ प्रचाणप्रचाणलिरावहिद्वारप्रको
 के ॥ प्राह्यतेगम्यतेइतिप्रचाणः अगारेकदेशे
 प्रचाणः प्रचाण्येतिहेतरेपिचाणदेशः पक्षेवहि
 सुनिपात्यतेहेतरेहस्येतिरत्नमित्येकेनेत्यपरे
 तेहितत्रोपसर्गादित्यनुवर्तते प्रादीनोचोपसर्गः
 क्रियायोगेनवेहक्रियायोगोस्ति प्रचाणइत्यनेन
 गृहैकदेशाभिधानात् ततस्मादेतौनोतावेवेत्ता
 इः वयंतविद्यधरणिमेदिनिवेनेत्यादिप्राणत
 मंदर्शनात् तातावेवेतिइमहे अल्पते भूषते
 इतिअल्पतेवोडलकात्कलिप्रलिभाकिंरव
 लिहोडस्वादिः यस्यामलिंदेपुनवक्रवेवेतिमा
 प्रजासातीयणिग्रालिंदोटीचीदिरपितयाचन
 हैकदेशेग्रालिंदः प्रचाणः प्रचाणलयेत्यमरसा
 ला त्रीणिहागहृदिप्रकोएकमात्रस्येतिरहृ
 रपिडिकसवीयोतिर्यातस्यचग्रालिंदस्त्वल्प
 डकेइतिभूतिः ३ ॥ गृहावगृहिणीदेहस्य
 गनंचत्वगतिरे ॥ गृहमवगृह्यतेपरिच्छाद्यते
 येतिगृहावगृहिणीअवगृह्यतेहारसारशाखे
 नयेतिभट्टादिहउपवयेभावेचजि देहगोमय

दिलेपंलातीतिकप्रत्ययः ततोमागारिदेहलीति
 देहहृद्वारभूमौचतष्कालाधः प्रत्तारदत्तकाएस्य
 पाप्मानस्यवेतिकोकुकटारिः दारपिडिकायाह
 तिस्वामिस्वभूती दारग्रेस्थानस्यवीयाहस्योति
 भट्टादिः अंगत्तत्रेत्तंगनेएषोदरादित्वात्तवेइति
 स्वामी पंचिकाचनोतमितिभवेधरः तथाच अंग
 नादेशनवेतनयत्तयत्तनयोत्तनरत्नचितानमि
 तिनोतेपुशवरः अंगत्तंगनेश्रीभोजः अंगनेप्रा
 गनेयानेकामिन्यामेगनामतेतिनोतवगोचिचः
 यतइतिचित्तवेदेगतीशवेरीवतधरचवत्तरे
 अंगत्तत्राशिविरवत्तकिरवु श्रीतिरे त्रीणिप्रोग
 नस्य ३ ॥ अधस्ताहृकीणिशिला ॥ स्तंभस्याध
 तात्तस्तेभाधारदारुणिशिलेतिभट्टादयः शिला
 शिलतीतिदृग्पधात्कः रापु चर्त्तिकायाग्रा
 धारदारुगोभट्टादित्यातेशिलास्यात्तावताल
 यारिः शिलउच्चेशिलउच्चसिधोप्रावहारधः
 स्थितदारुणोरितितालयादोरभसात्तकप्रत्ययो
 तात्तगोर्गदिनीषिशिल्यपितलदारुशिलोयोषि
 ज्ञासादात्तधंस्ययादीतवोपालितादेः पक्षे १ ॥
 नासादात्तपरिस्थिते ॥ स्तंभाग्रादेरुपरिस्थिते
 हकनासात्तपरिशोपरोपुत्तकारः रापु विज्ञेय
 तामिकानासानासादात्तधंदारुवेतिदेत्यात्तेषु
 रुद्रात् सोदंयानासादावितिसमस्तमेकमेवना
 तेतिकश्चिदितिस्वामी दारोपरिस्थितमेवदारु
 नासेतिपंचिकालिखितरुद्रात् नासादात्तपरिहा
 रस्याधोदारुशिलासिधोमितिनाममाला आगतो
 तिसंतताकवेतिप्रकृते नभोवोप्रिनभानासात्तो
 तात्तधंदारुणोरितितेत्तातेषुभसात्त पक्षे

ग.
सु.
१३२

लोभनस्य दारस्य वा उपरिमितधारस्य का एव
साधारणीति वा तस्य २ ॥ प्रच्छन्नमंतद्वारे स्यात्
॥ सौधादौ प्रकृष्टेण च त्रसाहते गुप्ते प्रच्छन्ने प्रोक्तं
स्थितद्वारमंतद्वारं हेतुहाभंतरे प्रकोष्ठद्वारस्य
तिकोक्तकदः २ ॥ गृहाभंतरकोणकारिद्वारे त
लकद्वारं वा प्रच्छन्नदिहयेनोच्यत इति स्वामी
पक्षद्वारं पक्षकं ॥ पक्षेण च द्वारं पक्षद्वारं
कः इवेति प्रतिकृतौ च कन्ये वदको द्वारस्य
सर्वाभागे कार्यमेतदिति कात्यायनाद् प्रच्छन्न
मंतद्वारं स्यात् पक्षद्वारं तद्वारं इति सर्वानेहः ॥
वलीकनीध्रे पटल प्रांते ॥ वलीनिसंवालिता
निकानितोयानियत्र तद्वलीकमन्येषामपोति
दीर्घः वलन्यावलोति कुशारिकमिति प्रलेका
दयश्चेति निपातनाद्वा वलीकः पटल प्रांत इति
पुंस्कां देवोपालितात् पुंस्त्वमीपि निश्चयेन वि
यते संप्रियते नेनेति मूलविभुजादित्वात्कः एव
द्वारद्वारादीर्घः पटलस्य च विषया लस्य प्रांते
तंते त्रीणि उहांतीति वा तस्य ३ ॥ अथ पटल
चरिः ॥ पटलस्य च पटलमगमदत्तपटलं पटलं
तर्भाविताण्यथांदा पटलं पटलित्वात्कलच प
ले पटलातीति महः काद्यते नेनेति च देवरा
दिणित्वात् विंशतिरुत्तरपि च विंशतिरुत्तरा
रिति इति ३ः तत्रिण्यदिना क्रुस्वः पटलसाहच
यं चरिः सांते जीवंपटलमन्यत्र देवलस्य
२ ॥ गोपानसीतवलभी चारने वक्राकारा
गोपानस्वर्गिनः ग्रानासते ग्रानयने नास्य
ह्येव वाच्यं एषोद्वारद्वाराद्वयधा क्रुस्वत्वे गौर
द्वित्वात् त्रीणु गोपानसी गोपने गोपः च जतमान

यति प्राणवेतेकरोति स्वार्थेण तादृशनीति लोपेन
तिष्ठेति त्रीणि गोपानसी च शुद्धाते वदभीवेदशा
ले सौधोवेशमनीति रभसः तच्च तर्भाविता
थं द्वाका एव वक्राकारा दीयते सा गोपानसी प
द्वाराधरं शपेत्तरे गोपानसीति तमहः कलेन वद
भयिकत्वात् क्रुस्वत्वात् पिबइतिः तथाच तोकस्य वि
इव न वदभी सप्रपागवताया इति मेव दतः वि
उत्थानवलोक्य श्रुत्य वलभावे के कमाभापत इति
एवं श्लोकः आगारवाणि का विमानिका द्वावपत्रे
तन्मेषाच चरकाः गोपानसीनामा गारमानिका
चारचित्कैरिति पक्षे २ ॥ कपोतपालिकायां
तद्विके पुंन पुंसकं ॥ कपोतान्यालयतीति क
मेषा एतद्वेत्ता तस्वार्थे कन्यावलंताया कपोते
तिदको पवादः पटिमात्रपालिका बोधाविशेषः
तद्विके तत्र दक्किबंधने श्रीधकरणे च जकर्मण्यु
विदंके सौधादि प्रोक्तं चित्का एदि चैकपति
स्थानस्येकं २ ॥ स्त्रीद्वान्द्वारं प्रतीहारः ॥ ह्यग्रा
वरणे बुगदिः द्वारयन्ता एवति पटिलाः अस्यामि
ति प्रनावरण इति केचित् पटलितन्मते दार्यते
नहते क्रियते संपदादित्वात् किं द्वाः द्वारो द्वारः
इत्यदि पुंस्कां मेणि च जिहारे शहृशक्तिस्वभावा
त च जय्येपि जीवत्वाति ति स्वामी ह्यग्रावरणे बुग
दिः ह्यजो वा उपसर्गवलादावरणार्थं तां प्रतिहार
यति वारयन्ता त्रेण धिकरणे च ज उपसर्गस्य वा
यति वजीति दीर्घः प्रतीहारः नानार्थे रेतने चात्रैव गो
पमिति त्रीणि परद्वारस्य ३ ॥ स्थादितदिस्व
वेदिका ॥ तद्विहिंसायां सर्वधा तम इतीत्येवित
विं गता तदिः हिंसा स्याः वेदिका साहचर्यात् तसी

त्वं एवंविदं नृणां मिति इदं नात्कृदिकारात्तु प्र
स्वायेककाले इति कृत्यपदे इकागतादाकारप्र
येपववेदिः वेदीवदे देवागतादौ कासादिचतुर्वा
कायाः प्रागनादिमध्यगतायावा इति स्वामी हात्
परिधतावतराविश्रान्तिभूः वितरितिरिति त्रभ
स्तंभपीठिक इत्यन्य इति सर्वधरः चतुर्धिकादि
रहस्यस्य चतुःस्तंभपरिवक्रकापीनिमित्ताय
वेदिकाया इति कोककटादयः २ ॥ तोरणोत्ती
वहिः द्वारं ॥ स्तुतिरागांतिशब्दाद्यंते त्रैति तोरण
एषोदगारिरिति स्वामी संगताये त्वरेति त्वरेते
धिकरणे लुप्त तोरण इति त्रभहः त्वरेत्तराणि हि
सयोः द्वागद्वहिर्वेदिद्वारं हेमूलद्वागद्वारस्येति
कोककटाः द्वाग्रे निष्ठातस्तंभयोरुपरि निवृ
नानावस्तरत्नारिमयस्तोराण्येति सर्वधरः त
थाचद्वागद्वारस्येति धनुःशृङ्गाणां तोरणोनेति
मात्रः अतएव द्वागद्वहिः कल्पनावहिद्वारं वेद
मालेति त्वातस्येति केचित् ॥ प्रद्वारे त्रयो
॥ प्रद्वारद्वारं प्रद्वारं गोप्यत इत्यतिवाङ्मलका
द्गोपुरं च गोपुरं द्वारमात्रेण गोपुरमित्यनेका
द्येपिवक्ष्यते देवगद्वारस्य २ ॥ इगोपुरद्वारं
त्यने ॥ कृतं द्वाग्रे यद्वा तनवस्तस्मिन् ॥
गोद्वारियन्त्रिका कृतं तद्वा तनव इति हीलित
त्वं यत् १ इगोद्वारावरणार्थं क्रमनिप्रस्य इगो
रद्वारस्य बहिरटनस्यातः सोपानस्य यद्वा यत्
त्कृतस्य वातत्रिहिस्य तत्वात् विपक्षे प्रकोटं
प्यत इति ॥ अथ त्रिषु कवामरं त्रयो ॥ प्रवि
शते कं वाटयति प्रविशते कं शिरोवापाटयति क
पाटं पवर्गादिमध्यं टपाटित्वा तवत्वे कवाटमित्य

पीतिमहः स्वामी त्रिकं वाक्यं वदयति वेद्यति व
दवेष्टने अतः कमेणार कवाटं कपाटमित्यापट
ति त्रिषु वासि त्रिमदे विवातिभ्यश्चेत्यन्यत्र ये वा
सुखद्वारं अररे स्यामररीति पंचिका तथाच
कवाटं च कपाटं च त्रिषु स्याद्वारं ननेति वाचस्प
तिः अररिद्वारं तः पुंसि लोवे च दृश्यते तथाच
कल्पनात्पदे यो ह त्रैप्रोयेतेमी अररयाहमो
गतौ यनानामिति सत्रस्यिदं धिस्त्वितयारी
स्यादिति लोवे वामनः द्वे कपाटस्य २ ॥ तदि
कं भोगं लनना ॥ तदि कं भ्रातृवशं केणिनिः
तदि कं भिन्नकपाटधारणकाष्टं अर्जते इति अर्ज
सर्ज अर्जने दृष्टादि त्वात्कलच् ऊत्वमगलेस्वि
यां प्रप्रगंला वायेगंला भगद्वारप्रवृत्त इति रकः
प्रकंकपाटप्रस्तारदत्तलोहादिकृतं दत्तस्य लह
रीतलमीति त्वातस्येति स्वामी लकाविवला
दीपि अगंलीत्यपि इति पंचिका तदि कं भोगं ल
तिति मूलपाटः विष्टं भोवे धनिमित्रं दत्त इति भ
दः यत् १ ॥ आगे द्वागं स्यात्सोपानं ॥ आरुह्य
तेनेनेति लुप्त आगे द्वागं उपसर्वादीनां ते भोवे
र्वाजिधात्तनामने कार्यत्वात् उपानमाधिक्ये
न प्राप्यां तेन सह वर्तते ते सोपानं सद्गोपानेनो
धगमनेन वर्तते तद्वत्त्यो सोपानमथ मुत्तत्वा
यद्यवेगसमुत्त इति सवायवेगसमुत्त तोपा
नमथ मुत्तत्वेति पदभंगे श्रीधत्ताभेदाहेत्यादि
त्वं सोपानसिंहासनाः संवाधसमूहमत्राणीति
हं त्वादाह पवित्रेकाश्च दृष्टकारि रचिताः सिली
ति त्वातायाहे २ ॥ निःश्रेणिस्त्वाधरोहिणी ॥

ग.
सु.
५५

निश्चयेन प्रयेति प्राकाराधिक्यमनयेति विदितं
यद्वाहाविरभ्योनिन इति वक्रिवत्तनिप्रत्यये
निःश्रीणिः प्रविशते नोयनिः शब्दात्रियताश्रीणिः
पंक्तिरत्रेति तस्मात् श्रीधरोहिणी साहचर्योक्त
त्वदीपिनिश्रीणिचप्रधिकं रुद्रतेन येति लुपुहृत्
श्रीधरोहिणी देवीणां हारुमयानि शानेति ल्या
तायाः २ ॥ संमार्जेनी शोधनी स्यात् ॥ संमत्त
तेन येति लुपुहृत् ते हंदिः संमार्जेनी शोधने
नयेति शोधनी बंधन्यत्रैव देवापुनीति ल्याता
याः २ ॥ संकरोवकरस्तथा लिप्ते ॥ तयाति
मेधल्याहोमेकीयेते संसिद्धते इति कर्मणि च
संकरइति सभृत्पादयः स्वामी च महत्तत्त्वस्य
वित्यापि संकरइति ग्राहप्रवकीयेतौ नरस्य ते
होरप्रवकरः हे २ ॥ सुखेनिः सुराणो ॥ खल
तइति खलप्रवराणो हितखने संद्वोदात्तइत्य
च ग्राहो मुडागमश्च सुखं सुखयति मजायति सु
खमने इत्युपधत्वात्के सुखमित्यनेनिः सुरेति
नेनेति निः सुराणो लुपुहृत् हेरइति क्रमणप्रवेश
वर्त्तनइति महत्तत्त्वपादयः स्वामी तत्त्वइति
हारप्रवेशे सुखारिहये तथाच सुखं स्वर्गमित्य
त्राशुखोशालेत्यत्र न्यासे उक्तं शालाहारप्रवे
शे सुखारिहये तथाच सुखं स्वर्गमित्यत्र सुखा
ते इत्याहोपेविकारिरपेव कोककटस्तु हेरइमे
इत्याहोः प्रवेशनिर्गममार्गस्योत्पाद २ ॥ संनि
वेशानिकर्षणं ॥ समंतात्रिविशानेः त्रैतिहल
श्रुतिचत्र सौत्रवेशः पर्वनि कृष्णतेनिकलोक्ति
यते त्रैतिनिकर्षणं लुपुहृत् निर्गतं कर्षणमस्माद्वा
हेपत्रनारिष्टदिगादिपरिच्छिन्नप्रवेशस्य हेरइ

दिगादिप्रवन्निचरहाणमपीतिकलिगः पुरा
हेविहराभृमेरितित्तमहः २ ॥ समोमेवमय
ग्रामो ॥ संवसेत्यत्रेति उपसर्गो वसः इत्ययः संव
सयः प्रस्यते भोगिभिरिति प्रसंगेति सन् प्र
त्ययचग्राहग्रामः ग्रामयेति निवसेत्यत्र ग्राम
कृतनिकेतनइत्यतश्चोरादिकात् प्रसीति चेत्
मः गम्यते नने चैजिति एषोदरादित्वात् प्रेवावि
प्रविवाग्राकारपरिवादि रहितावज्ञतनवस
तिग्रामइति नगराद्देहः हेग्रामस्य २ ॥ वेशम
भृवंस्तरस्थियो ॥ वेशतनः गृहस्य योगाभृः
वसेत्यस्मिन् वसेत्तत्र गारेणि श्रुतिनन्वात्वाह
दिः वास्तुदेहहकराण्योगायाभृमेः २ ॥ ग्रा
मांतमुपशाल्ये स्यात् ॥ ग्रामस्यान्ते समीपे ग्रामो
तंत्रेति चिह्नार्थं शल्यप्रत्येपगतशल्यविहृत्तुप
कीलकमत्रेत्युपशाल्ये उपशाल्ये समीपप्रमाण
साधुः तत्र साधुरिति यद्वा अत्र ग्रामइत्युपलक्ष
णं ग्रामटीति बोध्यं तथाच मायः शैलोपशाल्य
तिपतइत्यनेमिधारेति अतएव प्रकरणोपक
लोपशल्ये हेइति त्रिकोदशेषः पकं ग्रामादिसमी
पदेशस्य २ ॥ सीमसेमेस्त्रियाभृमे ॥ सीयते
बुध्यते इति सीमा सीमान्तासन्नित्याहो साधुम
नइति दीप्तिषे घेजाबुभाभ्यामिति डाधु सीमाया
वदाशहोप्यत्रिंशाने गवतीवमत्तवत्तगवा
लमहीसाध्यते इति प्रयोगः हेसीमायाः २ ॥
महत्तवत्तमिरेव पर्यायमाह ॥ घोषग्रामीरप
लिः स्यात् ॥ घोषतिगावोत्रिति घोषः ग्रामीरा
लोषाः तेषोपलिः गृहमाभीरपलीति महः ऊ
सीग्रामयोः पलिरिति शाश्वतः पलिक्रुतीमइत्य

ग.
न.
२५

यदतिवसंधरः पततिवारणेन प्रमणेन जीवेति
किंपिपातोभावः तेः लोयतेति वाङ्मलकातरिः
दिलोपः कटिकादिदिगीपलीस्यानमितिसि
मीग्रामरतिवयं आभीरपलीकखोतेतिपेवि
का हेमोपालग्रामस्योपगदहस्य २ ॥ पक्रः
कणः शवरालयः ॥ पशुतइतिपक्रकृत्यल्लो
वेङ्गलमितिकमेणिपक्रपशुमानः कणोधाना
यशत्रेतिपक्रकणः कश्चातादेशः पशुतइतिना
न्यक्तमंइतिवाकहयमधइतिभूतिः पक्रक
णोस्त्रियामितिजातरपः पक्रकाणोत्तुनपुंसक
मितिरत्नकोषः शवरग्रणचंडालास्तेषांशाल
योमहेशवरालयः देशवरगदहस्य २ ॥ इति
पुरवगेविवरणसमाप्ते ॥ २ ॥ महीप्रशिखः
रित्ताभरहायेधरपवेताः अद्रिगोत्रगिरिग्रावा
चलशैलशिलोच्चयाः ॥ महीधरतीतिशूलवि
भुतादित्वाकः महीधः शिखरेष्टुखेतयोगादि
निःशिखरीत्वाविभर्तिक्विपुत्साभरत हंतरेदेशो
तरेनेतमशकः ग्रहायेः अहलात्पत्र धरतिभु
वेपचायवधरः पर्वणिभावासेत्यत्रतयोगात्
वेतमरुद्रोतंइतिपर्वतः भरुशोऽयतिपवि
पशुमिनोमतमिहरितोः तव इतिप्रतविपवे
तइतिस्वामी अदिशदिभूशुभभयः क्रान्तिप्र
न अद्रिः गोभुवेत्रयतेतिगोत्रः ग्रातइतिकः र
णतिगिरिवागदशहोहनिगराणोइतिवाङ्म
हृष्टुद्रुदिभिदिच्छिदिभुष्टेतिः रनिगराणो
वाङ्मलकादिनोपिद्रुपधात्किः अतइडातोति
तीत्तरपरत्वयोमिरिरितिसंधरः गिरातिगण
तिवाग्रनोभोपीतिक्विपुष्टोदरादित्वात्प्रकतेः

ग्रावत्रादेशः ग्रावानवलतोत्तवलः पचायव प्र
पुरशिलाप्रयोगात् भूभिन्नोत्तरादित्वादात् ॥
शैलः तद्वीयतेरुदिनीयतेपरव तच्चयः कुरेत
ततः पक्षीसमावेशिलोच्चयः निर्जरस्यावरसाच
मजीस्तपयशेखरकदकिरुहगदयोपत्रैव ३
योदशपर्वतस्य १३ ॥ लोकालोकश्चक्रवालः
॥ अंतल्लोकपतेलोकः यदिस्तस्यैकिरणस्य
श्रान्तनल्लोकपतइतिलोकः कर्मणिचजंतो
लोकश्चासावलोकश्चेतिलोकालोकः चक्रभू
तिचक्रवदतेवेष्टयतीतिचक्रवादः कर्मणि
एषोदरादिरितिस्वामी चक्रभूमंडलवलतेवे
ष्टयतीतिवसंधरः चक्राकारेणवाटतेवाट
ग्रास्त्रावेइतिवमहः चक्राकारेणवलवेष्टयति
वा हेप्रकारवत्साञ्जिदीपामहीमावेष्टयति
स्यतिरेल्लोकालोकावस्य २ ॥ त्रिकुटस्तिक
कुलमो ॥ त्रीणिकुटानिशाखगणस्येतित्रि
कुरः कुरुदेसडात्रीणिकुरुदाकाराणिशृगान्
स्येतित्रिकुटत्र त्रिकुटपर्वतइत्येतलोपात्ता
युः हेत्रिकुटनामोमिरेयस्यशिखरेलेका २ ॥
अतस्तुचरमत्साभरत ॥ अतयतिगदहादी
तमनुपलज्जिकरोतीतिणनेतात्यवायव अ
तः अतप्रहादीनामदर्शनमत्रास्तीतिप्रशेग्रा
यव अग्रयानंभमात्रेदिलोपः अतइतिस्वामी
चरत्यनेनचरेरमिचरमत्साभरत्यच्चिरमाचलर
त्यैः हेअत्ताचलस्य २ ॥ उदयः सवेपर्वतः ॥
उद्येतिप्रहाग्रस्मादितिउदयः परव सवेदिशिप
वेतः सवेपर्वतः हेउदयादेः ॥ हिमवात्रिषलोवि
धामाल्यवाग्यात्रिषकः संधसादनमनोवेहः

महाराजयोगः ॥ हिमवतः सप्तनगविशेषः
हिमयोगात्प्रसिद्धमिवान्नियतेमोहं
त्रेतिचत्रनिषधः एषोदरादित्वात्त्रेतिचत्रात्
नविरोधेनविरुद्धंभायंत्यत्रेतिविधः एषोदरादि
विशेषेणरूपतेदीप्यतेप्रशमादिभिरितितुभहः
मालंमालाकाराग्रस्यास्तीतिमाल्यवानपरितो
यात्रायामवःपरियात्रकइतितुभहः परियात्र
यादृशते अशेषेणअतःस्वायेकत्रितिप्ररुषो
मःपरियात्रकोअंतस्थत्तीयः तथाचकैकेम
हीमत्रविधाययात्रांसमष्टविधाचयपरियात्रो
इत्येतद्यमकेवराहः गंधेनमादयतिनेयादित्वा
तस्यःस्वभावात्स्तीवत्वंगंधमादने हेमयःक
दोस्यहेमकूटः आदिनामलयदंडराप्रकूटवि
कूटमंदारमैनाकरैवतकमरादिप्रहः देवालय
त्वानेरुः प्रागुक्तःस्वनामप्रसिद्धानोपयकृपय
कृ १ ॥ पाषाणप्रस्तरप्रायोपलाशमानःशिला
दृषत् ॥ वाणधामसेवकौपाथेधोतिव्याप्रोति
कर्मण्यपि एषोदरादिः पाषाणः एषेःणिरिति
अनवृत्तपाषाणोमध्यमृधन्यः महर्षपाषाणः
पुरीषद्विषकानिषेधःधेधस्त्वानुषेधिनश्च
मविवेकात् प्रस्तरातिआद्यादयतिइतिप्रक
रःपवाद्यच्च गिरतीतिशवाएवंवत् उपसमीधे
लातीतिकःउपलः अश्रोतिव्याप्रोतीतिमोनिन
अप्रमाशिलउंचेतालकारिःइत्युपधात्कः तत
साप्रशिलाभिद्याद्यइतितुस्वामी दीयतइ
तिमृहभसोरित्युत्तरादृष्टातेःपुक् कस्वयेति
अदिप्रत्ययःपुक् कस्वत्वेदृष्टातामृधेन्यम
धाकवाटकृष्णोडमहिषदृष्टभोयोषदृष्टदृष्ट

मोहात् शरदरहृषदइतिद्वेवित्प्रत्ययः इका
रस्याकारः उकारस्यदत्तचानिपात्यतेनेनदृष्टा
तिचोडोणादिसाधनात् तालवामध्यापीतिसर्वे
धरःशिलासाहचर्योदृष्टःस्तीत्वेसप्तप्रस्तरस्य
१ ॥ कटोस्त्रीशिलरेभृगो ॥ कटयतिऊदराहे
इत्युपधेतिकःकटुतेवास्येदावाभ्यामितिचजि
कूटःशिलास्यास्तीतिशिलायाकस्वयेतिरःक
स्वत्वेचिशिलरेशिलोरातीतिग्रापोरितिक्स्वः
इतितुस्वामी अस्तीत्तुअभयत्रयोत्तंशिलरेवा
नेतिवत्तते शृण्णतीतिशृंगेशृण्णतेक्स्वयेति
गनउदोपुंस्यपीतिस्वामीपंचिका तथाच तिचा
यत्तस्त्वजनिताश्रियःश्रियेसमेकशृंगस्यतदात्
दासनेइतिमाचः त्रीणिपर्वताग्रस्य ३ ॥ प्रपा
तस्त्वतोभृगुः ॥ प्रपतंतिअस्मात्प्रपातः १
अकतरीतिचत्र अविद्यमानस्तदग्रालम्बनस्या
नेसमभूमिभागवोअत्रेतिअतदः अर्ककागदिभिः
तद्वृत्तेइतिप्रथिप्रदित्त्रस्त्रोसंप्रसारणमलोपोन्य
क्वादिक्वात्तुत्वंचभृगुः त्रीणिअवतीतिव्यात
स्य ३ ॥ कटकोस्त्रीनितम्बोद्रेः ॥ कटुतेवृ
दादिभिरात्रियतेकटेवर्षावराणयोः कृण शि
त्यसंज्ञयोरिति कृणकटकोनितम्बोमध्यभागः
एकंपर्वतमध्यभागस्य मावलात्स्य १ ॥ स्त्रुः
प्रस्थःसाधुरत्तियो ॥ स्त्रौतिस्त्रुत्वंभोवामितइ
दित्वाङ्ःस्त्रुगद्यदिः अनयोःस्त्रुनितेवयोःसाहच
योदस्तीत्वेस्त्रुःप्रमानेवेतिसर्वधरः प्रतिपत्तेःत्रे
तिस्थास्तेत्यादिनाकःप्रस्थःषाणोतिदरातिसख
तितिसन्यतेसेवतेवाघाणदनेइमहिजनिवति
ददिभोजनसाधुः त्रीणिअदिसमभूभागस्य

वैतैकदेशस्य ३ ॥ उत्तः प्रसवणं वारिप्रवाहः ॥
उदितिलेन उदीक्रीदने उद्यमिगुदि कुपिभ्यः कि
दितिसः किञ्चित्किञ्चादनुषंगलोपः उत्तः प्रस
वणनेनेतिल्यु प्रसवणं दे २ ॥ अविच्छेदने स
वज्रलेयत्रस्थाने पतति निपत्य च वज्रली भवति
तस्येति स्वास्यादयः अजसं मेदवेगेन स्ववज्रले
तिको कृकटादयः ॥ निर्जरोरुः ॥ निर्जरोरु
नेति नृप्रवयो हानो दाहो रप्रनिर्जः देपवेतावती
तो जलप्रवाहस्येति सर्वधरः पर्वजः पित्रादिः ज
राश्रवः ऊरिः ततो दीपु रीचेति स्वास्यादयः अने
प्रसंगे निवृत्तये निर्जः पर्वतादेगेन पतजलस्य
जोरइति ख्यातस्येति कृकटादयः ॥ दरीतकं
दरीवासी ॥ दृणातीति पचाद्यचिवासीति दरी
शब्देनापि संबध्यते नेन कंदरसाहचर्यात् पुंसा
पिदरः इति अचिदीपिदरीति स्वासी पचादौ दडि
ति पादादिति नृभट्टः कर्मिति मोतमवयं जलवा
चिकेन जलेन दीयेते कंदरः स्त्रियोदा प्रकंदरा क
दरासुतरुणीरिह नयति रविरिति माचः दीपु
कंदरीचेत्यपि पंचिका देसजलस्य निर्जलस्य वा
त्रिमस्य दहाकारगिरिनिप्रदेशस्य २ ॥ देव
खातविलेगुहा गह्वरे ॥ देवखाते अकात्रिमेवि
पर्वतस्य विवरे गुहा गुह्यते नयेति मिद्याद्यः
ह्वरेगां भवेद्वरीत ऊरिलोकोरिति गतिह्वरयति
दिलयति पचाद्य च एषोदरादित्वाच्चित्तरचित्ता
रेति निपातनाद्वा गह्वरे जौवमेव गह्वरागह्वरी
इत्यकारादिति पंचिका केचित्त्ववत्तये वनास
नीत्पादः तथाचकात्पः देवखातविलेगुयेति
शाश्वतश्च गह्वरे विदलं दयोरिति देवकात्रिम

पर्वतविलप्रायस्य २ ॥ गंडुशैलात्तुतास्यलो
पलाविरे ॥ भूकंपादिना पर्वतात्तुतागलिताः
स्थलाः महांताः उपला प्रसरगांडुशैलाख्याः गंडुः
कपोलेपिदइति विद्यः शैलानो गंडुइव गजदेतादिः
स्थलोपला इत्युपलग्रहणमुपलत्तातेन लीलां
दहोगजतगंडुशैला इति माचप्रयोग उपपद्यते
कं ॥ खनिः स्रियामाकारः स्यात् ॥ खन्यतथा
तलाभाया खनिः खनिकणं तिग्रसीति रः ग्रीषख
तीष्टतगंभीरखनी खनीलिसेति नैषधः इज्जता
दिभ्य इति खानिः आकारस्तु खनिखानिरिति की
शांतरे खनिरेव मता खानमिति दिदृपकोशः आ
कीयेते धातवोत्रेति आकारः पुंसि संज्ञायामित्य
धिकरणे चः देधातरत्ताद्यत्पत्तिस्थानस्य २ ॥ पा
दः प्रतंतपर्वतः ॥ पादादवाधस्यत्वात्पादः पद्य
तेगस्य ते पभिरिति हलश्चेति च नृ महादीणां स
सीयेत्येत्तदपर्वतात्तेषां दे २ ॥ उपयकाद्रेरास
त्राभूमिः ॥ अयः पर्वतस्य सन्निहिताभूमिः उप
तकाउपाधिकाभ्यां त्रकत्रासत्राधि रूयोरित्य
कत्र नयामयोरित्यत्रेत्तकत्र उपसेखानमभी
ताभावः अद्रेरित्यस्य संबधिमात्रोपलक्षितत्वात्
तत्रापि समुद्रौ पत्तकाद्रेमपर्वतादित्यकापुरी
तिमहिरिति स्वास्यादयः पकंगिरिसन्निहितभू
मेः २ ॥ ऊर्ध्वमथित्यका ॥ अद्रे ऊर्ध्वमुपरिमे
तिहिताभूमिरथित्यका पकमद्रेरुपरिभूमेः २ ॥
धातुर्मेनः शिलाद्यदेः ॥ अद्रे मेनशिलादिधातु
रुच्यते धदेशोभामिति मितनिन्यादिनात्तन्धातुः
आदिना हिं गुल इति तालकरिनी सुवर्णरिग्रहाः
यदाङ्गः सुवर्णरुपता आणि हरितालमनः शि

लागैरि कंतन कासी सहेमलो माशमहि गुलाः ॥
 धको भ्रकमि त्याया धातवो गिरि संभव इति पकं स
 नः शिलादेः १ ॥ गैरिकं त्रविशेषतः ॥ गिरौ भव
 मि त्याया ता धातवा तद्वज्र गिरिकं त्रविशेष पव
 वर्तते गैरिक शब्द गिरि त्वसामानो प्रगिरि भवति
 शेष पव वर्तते गिरौ तियस्य प्रति डि रिति स्वासी
 नवो मनः शिलादयः सामानो नोक्तो गैरिक सेव वि
 शेषतो धातमज्ञान्यत्वात् राधात्तरसेन यत्र तश
 हात्सर्वोक्ता सामान्यादाच्चि यते परिस्मिन्विशेषे
 कवस्थापयति पकं १ ॥ निजं जऊं जौवा जौवे ल
 तादि पिहितोदरे ॥ निजं जतु त्रऊं जिश्रव केशहे
 हलश्चेति वज्र निजं जः को जायत इति सप्रम्यात्
 नेडः एषोदरादित्वात्सकारागम इत्यनो न्यज्वादी
 रिति ऊत्ताभावः निरत्रोपसर्गांतरानि वज्रये लतादि
 पिहितोदर इति श्रुत्वा न इति विशेषः इति भह
 लतापल्लवत्तादिभिर्गज्जादित गर्भे स्थाने दौवर्त
 त इत्यर्थः उदरमिवोदरे हे पर्वतो तादे लतादि पि
 हित स्थानम् २ ॥ इति शैलवर्ग विवरणं समा
 प्ते ३ ॥ अंशुद्वाराणं विषणं गहनं काननं च
 ॥ अदंत्यत्रैति पद्यादित्यामविः कृदिका गदिति दी
 दविः एवं वतु दीषु अदवी संज्ञा शब्दत्वात् उपसर्ग
 स्त्रीप्रत्ययस्य निषेधः अर्थे ते गम्यते वन त्वेयापदै
 विदंति ताराणं ग्रंते त्रिदित्यन्यः वेपं ते कं पंते भयेन
 त्रवेपत्र ह्यौ कृत्स्नश्चेती नत कृत्स्नो विषणो मृगया
 विंभिर्गायत इदमिति गार्हा विलोडने वडलम
 न्यत्रापीति कचुवा डलका इत्यत्र एषोदरादित्वा
 हाग्रहनं कनीति दीप्यते कानयति वा कनीयति

दीप्रकीर्तिगतिप्रसववयववाङ्मूल्यहीचैत्वं
 केनजलेनाननेजीवनमस्यकानने अनप्राणने
 वनतिसंभजतेतनान्न वन्यतेसेवातेवाचिवनेमा
 गिद्विषिवनीचसंप्रवर्तितिविग्रहेत्यापोःसेना
 जेतोर्वैकुलं शिल्पप्रस्तावत्प्रमदवचनीमिति
 संज्ञाशब्दादापोऽस्यःरोहिणीप्रवर्तितवड्मोः
 अतःप्रविष्टःप्रमदवनवर्तिकापिकेतिनैषधे प
 दवनस्य ५ ॥ महाराणमराणनी ॥ सन्मह
 त्रमोक्तस्यात्सत्मानैरितिकर्मधारयः इन्द्रव
 ह्णभवशर्वरुद्ररुद्रादिमाराण्यवयवनमात्र
 लाकार्याणामानुक्त इत्यत्रादिमाराण्योर्महत्वेय
 वदोषयेयवनालिप्यांअनेषांप्रयोगेअनुक्तये
 आत्ययोमराणनी हेममाराण्यस्य २ ॥ महारा
 मात्तानिष्कटाः ॥ महाराण्यमात्रपवनानिग
 ह्यमाःऊराह्मन्निर्गतानिष्कटाः हेमहोपव
 तस्य ३ ॥ आरामःस्यात्पवनंरुद्रिमंवनमेवय
 त ॥ आरम्यत्तत्रहलद्येतिचञ्जआरामःउपस
 तीपवनमुपवनंप्रादिसमाप्तः एवकारादरुद्रि
 मवनव्युदासः हेमहसमीपरुद्रिमवनस्य २ ॥
 अमात्यगणिकागोहोपवनैवत्तवाटिका ॥ अमा
 तानांवेष्टनानांचरुद्रागमेवत्तमहितावाटिका
 वत्तवाटिकाशाकपायिवाटिः वटेःसेनायांवे
 तिधुंजिवाटिकावपकं १ ॥ पुमानाक्रोडउया
 नराजःसाधारणवने ॥ अक्रोडेत्यत्रैत्याक्रोडः
 वज्रअमरमालायांतत्त्वोवःयइत्तेनेयमाक्रोड
 मुद्यानमितिउयेत्यत्रलुपुड् उयानोराजःसाधार
 णवने हेराजःसाधारणपभोगपवनस्य २ ॥ १
 साहेतदेवप्रमदावमेतःप्ररोचितं ॥ पतदेव

श.
सु.
१३५

राजोपवनमेवयशमावधोगताओडतितत्य
दावनप्रमदनावनमितिसेनाशहृत्वाहामो
इतिभहः पकं १ ॥ वेद्यालिगवलिः पक्तिः प्रो
॥ वेद्याइतिवेद्याचनेइगुपधत्वात्किं त्रुति
बाडल्पाहीचेत्तवीधीवीथिऊंतावचनवी
वीथिमितिमावः अलजीभूणाहोओडः इति
आओणकुरिकागारिहीषिओणीच पंचपक्तेः
॥ लेखाल्पराजयः ॥ अतिनैरेतयेलेखाल्प
खाः लिखिभेदाद्यः बाडल्पाहुणाः रलयेरे
त्रसृतेरेखाग्रमातगलापक्तिः यथातदपक्तिः
निरेतगलागतिः यथात्पणराजीरोमराजीरिति
भेदः राजतेरातेवेसिवापवदिगतिव्रतिधतिमा
दिहिनकमिकषिवासिवादिभद्रं इत्यत्र
राशिवत् रातिः ओषिराजी हेरेखायाः १ ॥ व
न्यावनसमृहेस्यात् ॥ वामानोसेचातोवना
पादिभोयः देवनसमृहस्य १ ॥ अंजरोमिन
योद्धिदिः ॥ उडिप्रतिभवेकिपुउडित नृतने
अंजुरः स्यात्प्रवपतेलत्पतेनेनअंकिलत्प
मंडरावहरः खर्जेरादिवहरः अंजरोपयंजुर
जुरः प्रोक्तः इतिहलाकथः हेअंजुरस्य १ ॥
लोमेहीरुहः शाखीविटपोपाटपत्तरुः अनौव
हः ऊटः मालाः पलाशोडुडमागमाः ॥ अ
नेच्छितेइतिप्रत्येः सकषोछकः सौतिकत्वे
हभण्णोतिवासहसः मशोरोहतितायनेस
लविभुजादित्वात्कः महीरुहः शाखीवीथीदि
दिनिःविटपः शाखीविस्तारः तयोगादिटपो
देनमृलेनरसेपवातिपाटपः सपिस्थइतिसू
योगविभागः क्रियतेसुधेतेउपपदेति एतेराका

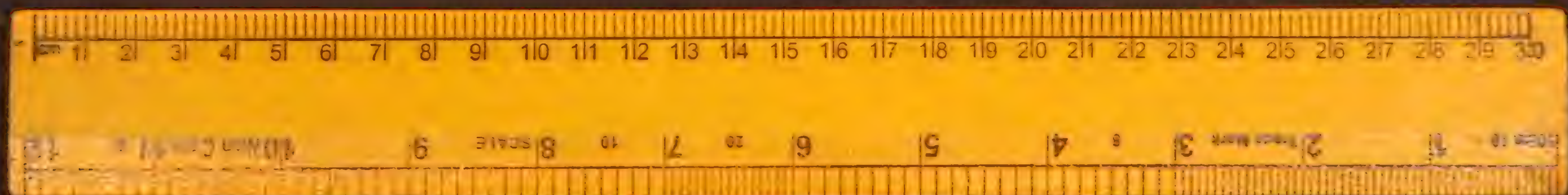
रातेभयुधातुभः कप्रत्ययोभवतितेनसमस्यव
त्पादयेतिसिद्धं मृलेचुभोचिनामकोतिवत्पतेतरे
त्पउपमनेनपयिकाः तरेतियांतीमेपुप्यफला
थिनइतितरुः तरतेनरुवडः अनसः शकटस्य
कंगमनंहेतिअन्येषपिडः अनौकहः कोतिपत्ती
तिऊटः एषोदरादिः कोतिशहायतेपत्तीअत्रेति
कणेइतिमृत्रेकहः वडलवचनादनोभोपिहः
प्रत्ययोभवति पवेकोतिऊटः रवरीहितीयांतः
रादित्वात्किं त्वेगुणाभावः बाडलकादेकादेशय
तिवा मत्पतेगमतेसावितिशलगतोचममालो
दंतीदिः सलतिवाकनाचलतिस्वलतिकसेनेभो
णयतिणोवा उंसिभूरुहमात्रेपिसालोबारणस
नेयोतिदिंत्पादोरभसादेः पलाशोपत्रेतयोगात्प
डुवेतिगच्छतिपयिकाः पयिकाश्रामतिनिमि
तद्वारित्वादिवाडः डुः डुरितिपदमस्यात्तिडुः शा
खापितयोगात् यडुभ्यामः नगच्छेत्पगमाः अ
त्रयोदशादस्य १३ ॥ वानस्पत्याः फलैः पुष्पा
त् ॥ वनस्पतौभवः वानस्पत्यः पुष्पाजातैः फ
लैः लदितः आप्रजस्वारिः पारस्कारादित्वात्स
इतिरादित्वादिपमसुत्ररपरात्पः पुष्पादित्यपे
तक्रियापादानत्वेपंचमी पकं १ ॥ तैरपुष्पाह
तस्यतिः ॥ अपुष्पाजातैः फलैर्वनस्पतिः वनस्प
तिर्नोडुमइतिमेदिनिडुममात्रेमनसोडेवरादेरे
कं ॥ ओषधिः फलपाकोता ॥ फलपाकेनांते
विनाशोयस्याः साओषधिः ओषलवेपवेतेपुग
ओषलनात्तरीप्रवादीयतेत्रकमणोधिकरणोवे
तिकः कुरिकागारिहीष ओषधीफलपाकोते
तिउपमेदात्तरीवेयओषधयोदजन्त्यामितिऊमारः

पकं १ ॥ स्वरबंधः फलेग्रहिः ॥ अतः प्रशोष
लानि रक्तानि धारयति फलेग्रहिः फलेग्रहः गत
भारि श्वेती नृपकागुनिपातनात् ग्रहिवाराणां
स्वीकारादुत्तत्र धारणाद्ये हलपवर्तुः स्वाका
गयेत फलेग्रही उंमिव न स्पृशतीति मिति भदिः
अतः काले फलधरस्य १ ॥ बंधो फलोवकेशो
च ॥ बंधनं बंधो बंधः अफलः अयेताभावेन न
तिदिगादिवायुतबंधः अफलः अयेताभावेन न
अयेत फलोविना केशयोतिरिति भारतटीकाका
रः मव अतः काले विशेषः अवधस्यः केशयोति
वकेशः प्रादिसमासः तयोगादिनिः अवधस्यः
केशोवकेशो वक्रकेशः तडमौने फलं धर्मध
मिणी भेदात् तदस्य वकेशः तयोगादिनिरिति व
यं अवशं केशयति पुष्पमिति निनिः एषोदरादि
त्वादिति वणो लोपो वा वकेशो त्रीणि अतः काले
पुष्पहीनस्य ३ ॥ फलवान् फलिनः फली ॥
फलयोगान्मतपु फलवान् फलवहो भणसित
तफलिनः अतः इति फली त्रीणि फलसहित
स्य ३ ॥ प्रफलोत्फलसं फलवाकोशविकार
स्फुटाः स्फुलाश्चेते विकसिते स्वरबंधादयसि
पु ॥ जिफलाविशरणे विशरणे विकारः जीत
क्तः आदितश्चेतीडभावः निष्पातकारस्यानुपस
गात् फलतीवहशोलावा इति लत्वे प्रादिस
मातेन प्रफुल्लितं तत्फलसं फलयोगिरिति उप
सेखाने लत्वे प्रफुल्लितं फलसाधनात् यच्च
पसगात् फलविकारने प्रपर्वः पचाद्यवि उप
सर्गप्रतिरूपे केवाप्रशब्दः यथा प्रदत्तमित्यत्र
हत्तनिवृत्तः कोशो म्यकोशः मृधेन्यात्तल्लो

तो वा कोशविधौ चेत्प्रकारविवेकात् विकर्तव्यं
कसंति कचवेधनेः विविकचः विशलो विधेय
द्योतकः अथ यानामने कार्यत्वात् स्फुटीति विक
सति फलविकसने इगुपधात्कः फलप्रचपस
गदितिलत्वे कासगतौ हेत्वातः कः विकसितः वि
कसितः दलानामनो न्याविशेषात् ससुतायो विक
सित उच्यते विकसिते सितमिति कीचकयमकाहं
तमथः पते प्रफुल्लारयो विकसिते स्युः अवेधा
दयो विकसितोतासि उत्रिलेगाः स्युः यो लिंगाद
त्ययः प्रहो विकसितस्य प ॥ स्यात्प्रसीधवः
शंङ्कः ॥ वृत्तौ हेतुपति एति स्यात्तः प्रागुक्तः धे
त्वादित्वात्तात्वे चेति सभृति स्यात्तविति उपमेदा
त्तौ वत्वेन वेति वचनात् प्रत्वे प्रवः प्रागुक्तः संजु
लोहभेदप्रकरणपयोक्तः त्रीणि स्यु इति ख्यात
स्य ३ ॥ फलशाखाशफात्पः ॥ शाखा मृ
लाग्रामिनी लताशफा मृलेते केवलीमिलिते
वाङ्मखेवैयस्य सशाखोदकारिः लपः स्यात्
लभाति वलति इगुपधात्कः एषोदरादिवातभस्य
पवं लपः १ ॥ अत्र कोडे संभगुल्लौ ॥ मृला
सामशाखोतः एवं भागः प्रकोडः अविद्यमानः
प्रकोडो वाह्यपत्रवर्तिरुदिकाचौ संभगुल्लौ स्या
त् ॥ धलो मृत्तिति प्रस्यु प्रत्ययः स्तादेशः संभः
गुरुवेष्टने वाङ्मखोदमेवमेः इत्येवरेकत्वे गुल्लः
हेतुविद्यमानप्रकोडस्य २ ॥ बलौत प्रततिलता
॥ बलौत संहाणोति वल्लवल् संवरणोपचायवृगो
रदित्वात्तडी प्रवली क्रुत्वा तावर्त्तुः हिरण्ययो
वीरुहवर्त्तुते तमिरिति मावः वल्लेति इः वल्ले
धौतो वेति रित्यापि अतः पववली तवेति सराणी

निवाचस्यतिः प्रतनोति विस्तृता स्यात् तेन ते स्यात्
 हो कृदिति तनेः क्रिः एषोदरादित्वात् कारस्य वत्स्य
 ततिः कृदिकारादिति डी धि त्र त ती त ती रिति मा
 वती शब्दप्रत्ययप्रवृत्तिनित्योपनस्यदिति स
 वेधरोधोतः प्रततिश्च प्रततिश्च ततिस्तयेति हला
 धः तालादौ कृतिभिर्दिलते क्रिप्रितिसूत्रपादात्
 तिः सौत्रोधातुः वेधनार्थः लततिवेद्यतिश्च
 पुलातेति सभृतिः त्रीणि लतामात्रम् ३ ॥ ल
 प्रतानिनीवेडहल्लिन्पुलपीमित्यपि ॥ शाखा
 प्रवयः प्रतानः तत्कालता प्रतानिनीविरु
 द्विविरोहतिवाक्किपुरुहेः पोवेति कातत्रमिति स
 वेधरः अन्येषामपीति दीर्घः साहचर्योन्वीच्य
 रुत् गुल्मप्रतानस्त्यक्तादिनिः गुल्मिनीवि
 पादयइति वलेरपः वसेत्तवत्तलपः विटपादय
 शेतिग्रंतेरपः बाङ्गलाडवरपरत्तलानिः ल
 इति तसभृतिः तलपोनामत्तानामित गुल्मि
 न्युलपवितीरभसः त्रीणि प्रतानिन्यालताया
 ३ ॥ नगाद्यारोहत्तज्जायतसेधश्चोच्चयच्चयः
 नगस्यतरोरागेहोदीर्घाभावेचनत्रेयायादि
 आदिनागिरिदेवत्यालादिग्रहः श्रिजसेवायोत्ति
 श्रयतीत्यादिनाचाजितज्जायः शिधुगन्तोभावे
 जप्रान्तस्तथापि विभाषाङ्कुरुज्जोडत्यनः सि
 वलोकितन्यायेन विभाषाचवृत्तेः पदेनिति ज
 दिनः त्रीणि नगाद्यज्जायस्य ३ ॥ प्रसी प्रको
 स्कंधः स्यान्मूलशाखाविधिलरोः ॥ हत्सम
 लात्प्रभृतिशाखाविधियन्ते भागः प्रकोडः इप्र
 रणोवरंदादयश्चेति डः दीर्घेत्तंच प्रकोडः स्कंधः
 प्रकृतयेइति तालादौ स्कंधिरुधातोश्च स्कंधादौ

वृत्तयः धातोः कं शिरोददातीति स्कंधः
 आतेनुपसर्गकः पारस्वकारादित्वात्सिद्धिर्लोका
 कारः देहत्वं धम्य २ ॥ समेशालान्ते स्कंधः
 शाखामालेशिफाजदे ॥ शाखालान्ते समेलिगार्थ
 भ्रातृत्वात्तयः शाखान्ते शाखान्तिव्याप्तिश्च
 वृत्तपशाखाशाखान्तेनयावत्तइति गुरोश्चोकारो
 वा लताप्रागुक्तालतात्प्रातिष्ठाती प्रोक्ताशाखाव
 लीप्रियं धिति विध्यः समेदत्ताधिकारः शाखान्
 दीतिव्यावत्त देशाखाः २ ॥ स्कंधेति ॥ तरु
 स्कंधेताताप्रधानशाखा स्कंधशाखाशाखाप्रागु
 क्तालान्यादिः शाखाग्रस्कंधशाखायामितताल
 यादौ मेदिनिः देस्कंधशाखालतायाः २ ॥ शि
 फेति ॥ शोफइति शीः पकृत्स्वश्च बाङ्गलका
 द्विफाशीयतेत्यायते शिञ्जनिशासनेहलयेति च
 कागत्तफकृशफातालान्यादिः शाखाशिफाशो
 खेत्सम्प्रविवेकः जहातिजहात्तमेचातेः वृत्तप
 जहा देहत्वं मूलम् २ ॥ शाखेडइति व्यातस्य ॥
 शाखाशिफावरोहः स्यान्मूलहर्षगतालता ॥
 अवरोहते लम्बते पचायच्च प्रवरुयतेनयावेति च
 जप्रमेगादवरोहस्याये शाखा माह तरुमूलान्
 भीतिवृत्ताग्रपयेतंगतागुह्यादिलतावरोहः प
 कं २ ॥ शिरोग्रं शाखरेवाना ॥ शीतेस्कोपोरि
 तिष्टते शीः किञ्चेत्यमृन् शिरादेशः शिरः प्र
 प्रकृदिलतायोगतोऽग्रवतरकृग्रोशाखरेवाने
 तिसंबंधः शाखरेप्रागुक्तं त्रीण्यस्य ३ ॥ मूलं
 बुधोऽत्रिनामकः ॥ मूलप्रतिष्ठायां इगुपधेतिकः
 मूलवेधेप्रीधुधाचेति नकुधुधादेशश्च बुधः बुध
 अवगमनेऽलवन्नकिइति सभृतिः तयाचनिवे

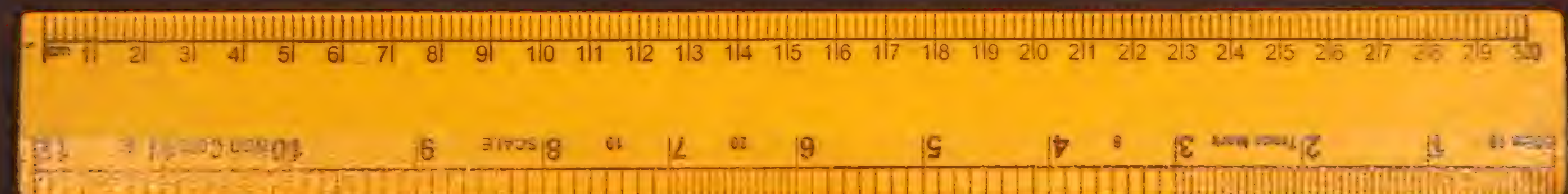
शुभेचरणोस्मिन्नननलकंसमागोपुमयोपव
सुरितिराजेशवरः श्रुतिनामकः पादपयोयइत
येः श्रीणिहलशूलस्य ३ ॥ सारोमजाना ॥ स
तिकालोतरमितिस्थिरइतिर्वाजसारः देव्यारि
तिस्वाम्यादयः मजेः कनिन्नजत्वडावेमजापुमा
कारोतः मजेः यत्रत्तत्र्यादिनानिपातितः इत्यने
समोसमलिगोपुलिगावित्यर्थः तथेतावपिमजाल
जावत् रातवन्मजामोसमारायसारयोरितिर्विक
इशेषभागुरिः इहत्तसमाविद्यक्तेत्रकारोतपुलि
गोमितमतः देवतायत्रमस्थिरभागस्य ३ ॥ तत्र
स्त्री वल्कवल्कलमसिध्या ॥ तत्रसेवरोत्तवय
तिश्रावणोतितडुमितिक्विप्रत्तक्रवातावलसेवरा
वल्कतिश्रुक्वल्कोल्कइतिकन् वल्कामस्मादेव
वलेः कलजितनेनकलविवल्कलमसिध्यामिति
पुनपुंसकमित्यर्थः श्रीणिहलदित्वचः ३ ॥ का
होतार ॥ काशतेकाहंटीयतेदारुकाशतेश्रिपिना
दीप्यते काहंटीप्रोवितातोहरिकुशनीरसिकाश
भः कनिनिकयनिनुनेतिनेइ व्रश्चदिनाघते
इहविदारोदीयेते इतिटमनिजनीत्यादिनाउ
पुनपुंसकयोदीरुतिर्विकोडशेषाहारुपी देव
हमात्रस्य ३ ॥ इधनेत्वेध इधमेधः समित्ति
॥ जिरेधोदीमोइधतेदीप्यतेः प्रिरेनेनेतिस्य
इधनेपधतेनेनाप्रिरित्तिश्रुनिवाङ्लकात्रल
पः गुणः पधः मातेपधतेनेनाप्रिरिति पीधय
धीधिशजनिन्याधस्तभोमकृकिवाटउनाति
कलोपः इधहलधैतिकरणेचन श्रकोटपध
मप्रश्रयहिमश्रयापधेतिर्वाजिनलोपोगणयुति
पातितः नधातलोपशार्धधातकइतिप्रतिषेध

स्वातपधः पुंस्यधे पताङ्ताशनवतः ससुनियेया
वे इतिरकः समिधतेः नयाइधेः ससुदादित्वात्
मितधाताइधनादित्रयमप्रिसेदीपनमात्रे त्वा
काहोदीमीयेधनेतसमिदेधयोकोकलेनप्रयो
गः श्रुतेतइधनादिपंचकमेवाप्रिसेदीपनमात्रेत्
णकाहोदावित्पाङ् ५ ॥ निष्कहः कोटरेविना ॥
ऊहविस्मापनेनिश्रुयेनऊहतिविस्मयंजनयति
इगुपधेतिकः इडपधेत्पादिनापत्तौनिष्कहः ऊहः
कोटित्तेअच्चेवइतिवाङ्ल्यादन्तोप्यरः कोटरः
देवतादिरंभस्य ३ ॥ वल्कित्तेजतिः सिधो ॥ व
लवल्कसेवरोत्तवल्कतिश्रावणोतितरुमितिवाङ्ल
कादीरः वल्कित्तेवल्कः इयेतीत्यारिः वल्काना
मरिप्रचडः वल्कइत्यन्ये श्रमिनवविनिर्गताः यता
सऊमागसऊसमाऊसमादमंजतिः यथाहता
मंजतिः कटलमंजतिः वल्कित्तेपुननऊसमैवय
यातालवल्कित्ते नववेत्तुलमंजरीसनायकरीम
तिकाप्रकाशे हेनामनी ३ ॥ पत्रेपलाशेच्छदने
दलेपार्णेच्छदः पुमान् ॥ पततिवातेनेष्ट्रितिष्ट
नपत्रेपलगतौपलतिरत्ततिजलादेः पलेपलर
त्तौ पचादिः पलेवलनमश्रुतेकाश्रौतिकमेण
पपलाशंतालवाते नवपलाशपलाशवनेपु
इतिमाचः छदतितरुमितिच्छदप्रपवारोश्राध
वादेतिणिजभावपलेस्यः छदनेदलतिविकसति
दलवितारोपचायवृदलेपिपीतिपरयतिहृपा
ननपरणयोः कृष्टोपधाज्जपोनः पार्णेपिपत्रिः
श्रीणयतिहृप्रीरणोपचायविकपार्णेचायतेनेने
तिच्छदेणंतातपुंसिइत्यादिनाचेच्छादेचेइत्यादि
नाकृत्वत्तेच्छदः पुमानिति विशेषणामास्योत्त

श.
स.
१३३

नलीवत्रमनिरासाः पट्टपत्रस्य ५ ॥ पल्लवोस्तीति
मलयः ॥ प्रततीति पत्रतत्पल्लवोत्पत्तात्पल्लवो
स्तीति स्त्रीवेचपल्लव इति व्यापिः किंचित्पल्लवो
किमल्यमिति स्वामी एषोदरादिः किमल्योः
लयेरिति रकयमकाहं स देनवपत्राड्डमवत
शाखापर्वणः २ ॥ विस्तारो विटपोत्तिये ॥ वि
रयतिरुमिन्नुविस्तारः प्रसंज्ञाकां दोनां प्रि
तिष्ठत्वं वयुतेवेष्टतेः नेनवटवेष्टने विटपादय
येति प्र ३ ॥ उपायादत्वं विटपः विटप्राक्रोशे
टपादययेति तन्वयः विटप इति मृत्पादयः
केचित्पल्लवो विटपमेकैकपयोयमन्यते शा
खायां पल्लवे लम्बे विस्तारे विटपेति व्यापि मिति रभ
सः देशाखापत्रफलादिमपुत्राय रपाभोगस्य २
दृत्तादीनां फलसम्य ॥ दृत्तालतादीनां फलं नि
ष्पन्नमात्रादिकं सम्यस्य पट्टवाच्यं फलं निष्प
द्यते फलनिष्पन्नोपवायवृत्तं फलं समिति स्वपि
प्रमर्षमिस्त्रेमाद्यामिति सूत्रोयः तकिमीमिस्त्रे
त्पादिनोपसंख्यानान्न वर्णपवासस्योदितं स
मनेमीमकं स्वस्तिमास्त्रासाधुमिति सूत्राविवेक
त शर्महिंसायां तालकादि रपीति वर्णदेशनादे
फलस्य २ ॥ वृत्तं प्रसवबंधने ॥ फलपुष्पप
णियेन वयंते तहंते दृष्टोते नुक्तेति नुक्तेति च
इत्याज्जात्वं प्रसूयते इति प्रसवः प्रपुप्रसवो
पुष्पफलेव धातेः नेनल्पप्रसवानोबंधने प्र
बंधने देवोदरतिष्ठातस्य २ ॥ ग्रामे फले
लाडुः स्यात् ॥ ग्रामे गत्पादि पुग्रमयतीत्युग्र
पक्षदीर्घादिः ग्रामे प्रपक्षे फलेशलाडुः शलाक
संवरणयो वडलवचनादाडुः शलः शलाडुः

लकारिः श्रोत्रत्वात्तलिलमदतीति मृगवा
दित्वात्तुप्रत्यये सीतस्य शलादेशे शलाडुः
ति ग्रन्थे शोदीरशकदशाटकां शोपीविष्टा
लोकाशोकशोदीशोदिने शलाडुः त्रिपुष्पभेदा
त पक्षे २ ॥ अक्षेवानमुमेति ॥ अक्षे
फलेवानेपेदेव शोषणोक्तः जोरितयेति नत्वं
तत्त्वेशलाडुवानेति ३ ॥ शमडुककेरीशलाट
वोमाघा शलाडुनि फलानि वाना इति तकी
वानोऽङ्गः वानमात्रे १ ॥ तारको जालके
जीवे ॥ तारतिसेचिनोति वृत्तादि संतरसे
चलने एव लत्तारकः जलति सम्यजलग्रप
वारणे जलयति धान्यमिति सम्योपलक्षणा
र्थे जलवान् जलतीत्यादिनाः ततः स्वा
र्थकः जलकं पुष्पफलस्य च प्रकृतिभूते जार
तमात्रे जालकमिति कलिगः देतालतीत्या
तस्य २ ॥ कलिकाकोरकः पुमान् ॥ स
वंसात्प्रोढा कलिका कलमेवा नेकलयति
न कने इति कस्वत्वेदापि कलिका कली
ति साधवः ऊरुशब्दे कजारिभ्यः संज्ञायां उा
कोरकः पुंसि प्रचुरप्रयोगदर्शनादङ्गेन त
नियमाये लीवलिगोपीति मेदिन्यादिदर्शना
त् अतएव स उपहृन्कोरकानीति साधवः
देवस्युदितपुष्पस्य २ ॥ स्यादुक्ककल्ल
वकः ॥ वडमिः पुष्पेः फलैको संवाधः पर
लवग्रैयिगुच्छैः गुत्तः गुधवेष्टने तद्यमि
गुधजीविभ्याः सकृत् गुत्त इति मया यणगोव
धेनोत्तर्यके हारभेदे वगुत्तः लंबोपकीति

सं
सुं
१३५

तः इति हेतोरेतेषु रुद्रः शम्भोऽदिभ्यश्च कृण्वन् ।
इति श्रीभोजः स्वार्थे कन् कृञ्चकः प्रष्णादिभ्यः ।
वक्तेषु कृञ्चो मुञ्जाहारकपोलयोरिति च वगोत
रंति देवः स्तुयते इति स्तोत्रेः रुद्रादिभ्यो वृ
ण्प्रतिदेवः स्तुयते इति स्तोत्रेः तस्योः वज्रवक्त्रो
ण्प्रणः सवकः स्थाधातोः तस्योः वज्रवक्त्रो
चेति श्रवकप्रत्ययः प्रकृते शतस्त्रादेशः सव
क इति माधवी देविका मोन्सुखकालिकायाः
२ ॥ ऊटमलो मुकुलोऽसिधो ॥ ऊटच्छेदने
ऊटते च्छेद्यते मधुपैः ऊटकोरित्ये ऊटकोश
भ्यां कललच् ऊटलः सुव्रतिकलिकात्वात् ।
तिमुकुलः इति स्वामी मुचबेलचकत्वमत्वं
चेति कत्वेकारस्येत्वं च मुकुलः देविका मोन्सु
खप्रोक्तकालिकायाः २ ॥ सिधोऽसुमनसः
पुष्पप्रसूतं ऊटमंसमं ॥ सुप्रीते मनश्च भि
रिति सुमनसः भृप्रिसिधोऽसुमनस इति र
त्तकोषः सुमनाः पुष्पमालभोः सिधोऽना
धीरदेवयोरिति मेदिन्यादि दर्शनादेवत्वम
पि पुष्पसुमनाः ऊटमंसमिति नाममालादि
दृष्ट्या इति श्रुद्रकप्रयोगः अन्त्या प्रत्ययोर्दाधिस
मनसोऽतिमतः च्छांदसत्वात् स्त्रीवत्त्वं पुष्पा
तिविकसति पुष्पाविकामने प्रचायच् पुष्प
प्रसूयते इति एङ् प्राणप्रसवे प्रसवेः स्वार
यः ऊहितश्चेति निष्पानत्वं प्रसूनन्यायादिह
शने वृत्तः प्राणो प्राणग्रहाण प्राधान्यात्प्राण
कं ऊटमंसं प्रेषातो इति वा हन्तवान् ऊटत्सरा
सोलोष्ट इति तमः ऊटमंसं देत्यं भस्मसांसक
समासवसो धमित्स्त्वविवेकात् सुमनः प्र

[illegible]

ग.
म.
रूप

वद्वेनेषातेवचनेनानिधेयवद्वेतिहरीतः
व्याःफलानिहरीतकौ ॥ अथत्यवेणवस्मा
त्तनेयग्रेधेगुदंफले बहतेच ॥ अथत्या
देःसत्तादिभोगातिप्रतर्विधानालोमास्ति
अथत्यस्यफलमाद्यत्यंपवेवेणशब्दात् वि
त्तादिभोगा पतयोद्यमयात्प्रकृतैर्नविधा
नमासय्यात्रलकृ पवेसत्तादावीपनैयग्रे
धमितिनाग्रेधस्यचकेवलस्यपेजागःइगुद्याः
इदमैगुदं बहत्याफलंवाहते अथत्यादीनो
फलेबाचे अथत्यादिषट्के ६ ॥ फलेजम्बा
जम्बःस्त्रीजम्बुजास्त्ववे ॥ जमग्रदनेग्रेहः
इस्फुतेग्रेहतिप्रत्ययेवुकच जम्बावेति
पतेजम्बाःफलेओवज्जतस्यलघेतिजम्बु
लपिकक्तवद्योक्तिवचनइतिप्रकृत्यथवद्वे
वेस्त्रीत्वं जीवति जम्बावितिलोलाक्रि
स्वनपुंसकइत्यादिना क्रुस्वत्परिणतजे
हृफलोपभोगहृइइतिकिरातेक्रुस्वोत्प्र
योगः तत्फलेउत्तरपदे इग्भ्रस्वलोगाल
वस्येतिक्रुस्वत्वमितिबामनः अतपवज्जल
जम्बुफलाविद्याप्रवृत्तइतिवृद्धेपिइकोक्र
स्वत्वेजम्बावितिप्रकृत्यंतरमस्तिनस्याः ज
म्बाःफलरमोनदीभृत्वाप्रवतेतइतिसेसा
गवतेः त्रीणिजम्बुफलस्य ३ ॥ पुष्पेजा
तीप्रभृतयःस्वलिंगाःप्रकृतिलिगाःद्विही
नमित्यस्यायमप्रवादः सर्वतःक्तिनेतादि
तिङीषु जातीवेत्यादयःयथाजातीपुष्पेजा
तीति पुष्पफलमूलेष्वडलमिचरातादे
राजभजोणश्चलपितीत्यक्तवद्वावालिग
तापवेजातीर्थायकामलिकादयः ब्रीहयो

पिप्लेखलिङ्गाः अवयवेवप्राणेष्वपि वले
 भद्रत्वात् तस्यफलपाकप्रवृत्तिल्लङ्घनं यथा
 माषस्यफलेमाषः सुकस्यफलेसुकः पवेयवा
 न्यतमोमसूतः कडुं गदधान्यकादिः विदारीभू
 तिकृष्णोदुः तस्याः मूलोपिशब्दात्फलोपिख
 लिङ्गाः विदार्यमूलोविदारी आदिनांशुमत्पा
 देयद्राणं शंशुमतीमूलं पुष्पचगोभीरमूलं पु
 ष्पवपुर्ववदणजोः लघु शंशुमतीशालपांते
 पुष्पइतिक्लीवैर्वापिवासिद्योषटला अत्रसर्व
 शत्रुदाजादेश्चेत्यत्र पुष्पफलमूलं पुष्पवृक्ष
 तिल्लङ्घनं पाटलाविदारीवाजोलघुक्तव
 श्वावः पुष्पोक्लीवइतिरूपमेवात्र सिद्याचपा
 टलायाः पुष्पपाटलापुष्पफलमूलोषिष्या
 दिनालोपोभावेपिपटैल्लिङ्गित्वाद्याणप्रकृत्य
 पलत्वात्पाटलाटलोतिस्वामील्लिकिल्लङ्घ
 तिल्लङ्घनीतिस्त्रीप्रत्ययस्य लङ्किपाटलमिति
 पाटलः ऊरुमेवोष्पाशुब्रीहिश्चपाटलः
 इतिशाश्वतात्तुल्लिङ्गोपि ॥ इतिवनवर्गः ॥
 बोधिदुमश्चलदलः पिप्पलः ऊंजराशनः अ
 चत्ये ॥ पतन्मूलबुडेनभगवताबोधिः १
 मात्तात्कृतइतिमात्ताहर्त्तैपिबोधिः बुध्यते
 सर्वमितीनप्रत्ययेनबोधिः बोधिश्चामौदु
 मश्चेतिबोधिनामाडुमश्चेतिबोधिदुमः बो
 धिः पिप्पलोबोधिरचत्यइतिरत्नकोष्ठात्
 खल्येपिवायौचलंचलमस्यचलदलः दर्श
 नादेवपातिर्इतितात् कमलादयश्चेतिकल
 प्रत्ययेद्वित्वमभ्यासत्वेवागमः शूलमस्यपि
 प्लेनजलेनमतः प्रायेणसिंचतीति तयो

ग.
म.
१३७

रूपवन्नायः लिगमेकरप्रसंगात् सप्रव
 लोहममकरः चत्वारिसप्तपांसा य ॥
 आरवधः गजवत्तशंपाकचतुरंगुलाः आरे
 वतगाधिवातकृतमालसवर्णाकाः ॥ आ
 ससंताडुजेवधतिचित्रीत्रिवधसेवनमैदन
 एरलोपुष्टोदगदिः आरवधोदीचोदिनव
 तैरक्तप्रजोवेकस्तारिपिआरवधोयसेपा
 कः कृतमालस्तथाविधइतिरत्नकोषात् के
 गराजेवश्रुतिगजवत्तः मद्राफलत्वाज्ञाजेव
 वत्तः गजवत्तदृत्तनोसम्यक्पाकोस्योति
 वत्तः शंकल्यालोपाकेस्यशंपाक
 संपाकोदृत्तदिः शंकल्यालोपाकेस्यशंपाक
 लालव्याधिश्रुचतुरंगुले पवीयतसस्यव
 तुरंगुलः एषोदगदिः आरेवणमारोवोवि
 श्रमनंततनोतिश्रुनोभोपीतिडः यद्वाआरे
 वतीरोगदेवताआरेवतोभावेणआरेवतः आ
 रेवतेगच्छतिपालयतीत्यनेनरेवतोवाङ्
 लकादतः अतएवगाधीहंतिश्रण व्याधि
 वातः कृतमालापुष्पोरस्यकृतमालः शो
 भनोवर्णोस्यसवर्णप्रकृतित्वादासवर्णाकः
 अष्टोमोतारुतिख्यातस्य ५ ॥ स्रजैभीरे
 दंतशहरंभजंभीरजंभलाः ॥ जमुग्रदनेगे
 भीरादयश्चेतीरन् बुगागमश्चतस्यतेः यत्ते
 जंभीरदंतशहः प्रागुक्तः जंभयतिश्रुत्वात्
 मुखकादनेकारयति जंभज्जुभीगात्रविगमे
 श्रवरीधजंभीरितिजंभः एवंवदीरन् जं
 भीरः जंभीरेवश्रुत्वात्कलचु जंभलः
 पंचजंभीरसामान्यस्य ५ ॥ वरणोवरणाः
 सैतलित्ताशकः कुमारकः ॥ वरुणादयः

सकुमारकः प्रागुक्तानि कृपत्रत्वातिश्रुताकः शा
 कत्वेवास्यपञ्चाणशकमध्यपादात्कुमारोश्चरु
 लात्वात् पंचवरुणास्य ५ ॥ पुत्रागः पुरुषश्रेष्ठः सहव
 केतरोदेववल्लभः ॥ पुत्रागः पुरुषश्रेष्ठः सहव
 प्राधान्यात्पतिपुत्रः कृपन्पुरुषः तर्जिहिमाद्यो
 तज्यतेइतायामोकर्मणिचज्जतंमाः प्रशस्ताः के
 ससंतस्यकेसरः देवसः तालशश्रुप्रागुक्तः दे
 वप्रियत्वादेववल्लभः पंचपुत्रागाख्यामश्रीकृष्ण
 स्य ५ ॥ पारिभदेनिभतरुमेंदरः पारिजातकः
 ॥ पारिप्राप्तेपारेभदमस्यपारिभदः प्रताद्याणि
 पारिभदः पारेनिष्टोप्राप्तेभदमस्यवानियमयति
 निष्ठः एषोदगदिः निष्ठनामातरुनिष्ठतरुः शा
 कपार्थिवादिः मंदारः प्रागुक्तः पारिपारेप्राप्तेता
 तंजन्मास्यकपुपारिजातकः चत्वारिपालिहदः
 तरोः ५ ॥ तिनिशेस्यंदनोनेमीरथदुरातमु
 क्तकः वंजलश्चित्रकृष्ण ॥ अतिक्रांतोनिशाः वि
 रकालत्वात्तिनिशिः एषोदगदिरितिस्वामीतेजने
 तिकु किपुलिशतिश्रुत्वाभवाति तिलशः इगु
 पधत्वात्कः तिजालिशतिलिशयतिवाएषोद
 गदित्वाजलोपः आशोदशोवेशोकाशोतिनिशे
 षप्रतिष्ठाशा इत्तस्मामेताजालकांतः स्यंदते
 त्ववतिवज्जलमन्यत्रापीतिचचकराणोस्यदृक्वा
 स्यंदनेतस्मत्तंज्जीवेरथात्येतिनिशेनरीतिरभ
 सः नयतिनेमिः यद्वाकायंत्वेननेमिरस्यास्ती
 तित्रीशारित्वादिनिःनेमीनांतइतिश्रीकरः ५
 लिगल्लिनिशेनेमिश्चक्रप्रांतेतिथामपीतिभ
 दः रेफलोपदीयेत्वेनेमीत्वांतेतित्तकलिगः
 रयोपयक्तत्वाइयडुः अतिदृढत्वेपिलकरय

रा.
मु.
१३५

मत्तपविविक्तत अतिविस्तीर्णतादतिमुक्तोति
शयेनमुक्तः विलोकोकः अतिमुक्तकः वेद्य
तेइतिवाङ्मलकाङ्गाः तत्त्ववचुलकः सप्रति
निशम्य ॥ अथ द्वौपीतनकपीतनौ आश्रित
के ॥ पीतकरोतीतिपतादौणादिकोयचुपीत
नः कपिभिरावृतत्वात्तनोतीतिश्रुतनः कपीनो
तनः कपेवर्णभेदस्यतनः नैरुक्तोदीर्घेइतिस्वा
मी अन्वेषामपीतिदीर्घः कपीतनः आश्रमाश्रम
लेफलेरतिगच्छतुक्करोतिक्कजादिभ्योवृत्त
आश्रतकः कृत्वादिगपिकपीतुतोआतकोस्यफ
लेपशुद्धीतकीतित्रिकोडुशेषात् त्रीणिग्रामस
इतिख्यातस्य ३ ॥ मधुकैत गुडपुष्पमपुडुम
वानप्रस्थमपुष्टीलो ॥ महश्रारत्नेमयतेयंउल
कादिवाङ्कोधकारश्रुतादेशः मधुशब्दाद्यावा
दिकत्रापिदृश्यते मधुकः गुडइवस्वाङ्गपुष्पमस्य
गुडपुष्पः मधुवत्पुष्पमाधुर्यान्मपुनामाङ्गुमेत
पुडुमः आयेणवनप्रस्थेवनैकदेशेभवेणिवान
प्रस्थः मपुष्टीवतिमपुष्टीलइतिस्वामी इगुप
धात्कः एषोदगदिवाहृतंवेरितिदीर्घः पंचम
ऊलइतिख्यातस्य ५ ॥ जलजैत्रमधुलकः
सजलेमधुकैमधुलकः मधुमाधुर्यलातीतिकः
अन्वेषामपीतिदीर्घः ततः स्वार्थेकनिमन्यते
पिजादिवाङ्मलवु धश्रुतादेशः स्वार्थेकन नि
रितइतिश्रुलरपादइतिसभृत्पादयः गौरशा
कोमधुकोनोगिरितः सोल्यपत्रकइतिमाधवः
पकं १ ॥ पीलुगुडफलः सेमी ॥ प्रोतिप्रोति
पीलुप्रतिहंभेदगद्यादिवाङ्गुः पीलुः गुडइव
फलमस्यगुडफलः स्वमयतिस्वफलमितिस्व

इवनामाङ्गपरिवर्तनादाशेल्परतिस्वामी न
देविल्लेवशेल्परतितालकादि मूर्धन्यातोभ
ते मन्वतेभट्टागार्थमलधारतोवतिपिजेद्ये
रः कृत्स्नदीर्घेतावेति मालत्नीलातीतिवाए
ववहरव अकारलोपोवामालूरः श्रीप्रियेफल
मस्यश्रीफलः पंचविल्वस्य ५ ॥ दीतस्तुतोप
कीदीस्यात् ॥ प्रत्तरतिनियोसमनोषपीतिडः
दिलोपोसतः जहाप्रागुक्तातयोगाजुदीनोतः
धुलिगइतिकलिगः जटफटसेद्यातेसवेधात्
मंडतीन जटिः दीपितदीतिसवेधरः एव्यते
द्यस्यमाङ्गणेनपकंटीसतः पिप्पलपादपर
ति त्रीणिपाकटिइतिख्यातस्य ३ ॥ न्यग्रोधोव
ङ्गपादरः ॥ न्यकनिप्रकण्डीतिपचायचुन्य
शोधः न्यग्रोइतिश्रीचिपुदगदिवाङ्गवद्वः पादा
श्वरोहाश्रमसंख्यासुएवेस्यवेत्तकारलोपोव
ङ्गपाद रतेतिवदवेएनेअचुवदः त्रीणिवदस्य
३ ॥ मालवः शावरोरोप्रतिरीदीतिल्लमाजै
नो ॥ मालवाङ्गुः प्रभवतिशेषेणमालवः मा
लंगलनेनेत्रस्ववेवाति पैडोवैशेषणेआतइत्य
नेनकप्रत्ययः मालवइतिमाधवीशवराणम
यंशावरइतिस्वामी तालकादिहंत्पादिश्रु
ण्डीतिश्रुद्रादयइतिरुधेरतगणः लत्वेलोप्रो
रोद्रश्च भीरुकोभीलुकइतिवन्माधवः तीर्थे
तैमलमनेनेतिरुक्कृपात्तः कीरन् इत्वेरप
रत्वेवतिरीरः तिलीतिस्त्रिगुत्तंमंकिरीरतिरो
रुक्पीट तिलस्नेहनेविल्ववदः तिल्वः माहि
तदतेयत्तंगमनेननेद्यादिः मार्जनः घट्टयेत
लोप्रइतिसभृतिः ॥ आद्योयेतलोप्रेशेषारक्त

लोभेतिस्वामी ॥ अत्र सुतो रसालोमो ॥ अत्र
तेमिलयतेनेन अमितलेदीयेतिरुदीयेति
अत्रः दृष्टतेरतिदृष्टपानेदतः एवोदरादिः
तमितिवा रसेरतिदृष्टातिप्रतइतिकः अत्रोपा
मपीतिदीर्घः रसमलतीतिरसालः त्रीणिअत्र
दृष्टम् ३ ॥ सहकार्यतिरसमयतिस्त्रीपुंसावि
तिसहकारः १ ॥ कंभोल्लखलकंल्लोवेकोशि
कोगुगुलः १ ॥ कंभोल्लखलकाकाराह
कोषान्नियोतेकंभोल्लखलमितिस्वामी कंभोल्ल
खलकेनावस्थात कंभोल्लवेगुगुलावितिभ
मः कंभोल्लखलकमितिसेवातविगृहीते का
केवाकंभोल्लखलकमितिस्वामी उत्तरखलेगुगु
लावलीवमुक्तमुल्लखलरतिरुद्रः सेवातप
लेल्लीवेवर्तमानेयत कंभोल्लखलकेतत्रकोषि
कादयोवर्ततेतदितियोजं कंभोल्लखलकंकेभो
भोल्लखलकंवरमितिवाचस्पतिकोषात क्लृ
तञ्चकंभोल्लः कंभोल्लदृष्टकोषान्नियोतित्वात
कोशिकेदिकोशिकः तालवशाः काशिक
शकशरतिशमेदात गुजस्तेयेगोर्जातिसखेति
पुगुगुवाधिः तस्मादुद्गतिरतिवाङ्मलकाति
भिप्रितिदुःगुगुलः दृष्टपायसगुगुलैरपिमे
हृत्पायनादेः अदेतोपिपुरतप्रेगच्छतिप्रर
प्रेगमनेदगुपधात्कः १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥
गुलोतप्रमानयमितिभमः पंचगुगुलोः ५
॥ शीलः श्रेष्ठातकः शीतउहालोवङ्गवारकः
॥ शिलतिगोमन्शिलउंकेवाङ्मलकाडः शील
शेलुगतौककपाजिमीत्यादिनावाङ्मलकाड

शेलुलालव्यादिः श्रेष्ठातलोतिरुगया
रित्वाङ्कः लकारपकारयोर्लोपश्चानिपात्य
ते इतिवाश्रेष्ठातमततिशीतवीयेत्वात्मा
तन्नेनगच्छति कर्मेणग्रणिस्वायेकः श्रेष्ठा
तकः अतपवशीतः उहालरुतंगस्यशेनेकं
इजननात्विक्मलेन अतत्वरमेदजनना
द्वोअवुडहालः बहुनेशान्तातिभलाता
पाकारित्वात बहुन्यारयतिवाबहुनिस्त्रोता
तिवाकर्मणग्रणिस्वायेकः बहुवारकः पंचव
ङ्गशरतिरुत्वातम् ५ ॥ गतादनेप्रियालः
स्याः सत्रकडुधनुष्यदः ॥ गतादनेनिष्ट
त्वातअदः कर्मण्युडितिस्वामी गतानर
तर्तीतिरुडिराजातनश्चदृष्टतेराजादने प्र
सरकोराजातनरुपियालपयीयेवाचस्पतिः
सोत्रोधात पीयङ्गुणिभोकात्त्रितिकाल
वप्रत्ययः क्रुस्वत्चवाङ्मलकात्पियालः प्रो
णातेतमीतिः कालीनिप्रियालश्चेत्पि प्रिया
लपियालकडितिमाधवः सत्रकः खरो
डुः स्क्रोस्यसत्रकडुरितिस्वामी सत्रकोडुश्चे
तिहेनामनीतिमोमनेदी पिंजरपरगत्वाड
नुषः पटदवधनुष्यदः धनुषदवधोवित्ता
रोस्यधनुष्यदइति सेवातविगृहीतेधनुक
तः धनुः पयालडुमरतिरपरत्ताकरः पटः
पयालदृष्टीण सलेपुत्रपुंसकमितिभमः
धनुः पयालेनानस्त्रीगणिभदेशरासनेइति
सोतेमदिनिः चत्वारिपियालकस्य ५ ॥ कं
भरीसर्वतोभद्राकाशमीरीमधुपर्णिका श्रीप
लीमधुपर्णीचकाशमर्थश्चापि ॥ कर्मिण्य

यं जलवाचि जलस्य भारी स्यात् एषोदरादित्वात्
त्वेपि प्लादित्वात् ङीषि गं भारी त्वपि सर्वतः
सर्वत्र भद्रं मंगलमनया सर्वतो भद्राकाशयेत्
दीप्यते काशे मरः कर्कोत्पादिना ङीषु मधुपर्णे
ततः स्वार्थे कन् ऋत्वत्वं मधुपर्णिका औष्य
ज्ञानिपर्णानि ग्रन्थाः एवं वत्ते पुष्पीपर्णी य
वे भद्रपर्णी वकाशये व स्वार्थे षाजिकाशये
काशमरोशहान्त्यर्थे प्रकरणे न्ये षोपि दृश
ते इति यापवा सप्रगंभायेः ७ ॥ अथ द्वयोः
कर्के भुः बटरी कोलिः ॥ कर्के लोहितवर्णो ध
ने कर्के एवं द्वाजो दृष्ट कर्क ह जं ह क फे लू क
के ध रि पि ए इ त्प ने न क प्र त्प यो नु गा ग म च्च ति
पातनात् कर्के कीरित सर्वधरः कर्के कर्के श
कलो रं कं ह कं ध नै इति त्वन्ये कर्के ध फल मुचि
नोति शवरीति भवभूति प्रयोगः द्वयो रित्प न्ये
पुंस्वयं कर्के ध रिति वटति स्थिरो भवति चित्र
स्यापि पुनः प्ररोहणात् वटस्येये दिवि प्रतिवा
सौत्पादिना ग्रः गो र्यादि ङीषि वटरी द्वयो रित्प
न्येः कर्के ध त्प द रश्च ऊलति संत्पायते वनी
भवतीति इः कोलिः ऊलति पातमिवा वनी भ
वति सा द्वयं त्वो लिः स्त्री वाटी पु कोली ऊव
ली शब्दोप्यत्र त्रीणि वटयोः ३ ॥ चोटा ऊव ल
फे निले सो वी रं वट रं कोलं ॥ कोली ऊव ली व
टरीणां फले तत्त्व कोल कृ दित ल्प कोति स्त्री
प्रत्यय स्यात् कृ ऊव ली को व ल ति फे निलः प्रा
गुक्तः सुवीर देशे भवं सो वी रं स्वो तो जने त्प सो
वी रं वटरी कति के पि चेति दं त्पा दौ र भसः दिदी
नामिति प्रागुक्त त्वेपि पुनः प्रसंगादुक्तं ॥ चोटा

फलपिबदरं प्रपिशादाददरीफलपि क
 णप्रमाणं प्रत्येभ्योपि दृश्यतेति उः गुणोत्तम
 यचित्तेकते उमिवाचोत्तरासुगालकोलिः
 तदुक्तं ॥ वदरीसदृशाकारो वृक्षः सुल्लफ
 लोभवेत् अतस्मान्मेव सा चोत्तरासुगालकोलिः
 बुध्यते ॥ इति सुभृतिः तदेवं कोलेकव
 लफेनिले सोवीरं वदरं चोत्तरासुगालकोलिः
 व्यातः स्वामीतककं भवेदरीकोलिचोत्तरा
 ऊवलफेनिलो सोवीरं वदरं कोलीमतिप
 दति अत्राद्यासुयो वृक्षार्थः शेषाफलायः
 चोत्तराभयार्थेति व्याचष्टे त्रीणाफलायः
 तस्य ३ ॥ कोलीरवृक्षकं वदरीफलस्य वद
 रारिद्वयं वन्यवदरयोः ॥ अथ स्यात्काडकं व
 कः विकंकतः सुवादहो ग्रंथिलो व्याघ्रपाद
 पि ॥ कंदकयोगादचुस्वाडुश्चासौ कंदश्चेति
 स्वाडुकंदकः सुवादधोर्द्वेमेपात्रे शलकी एवं
 योः स्वर्यामिति मेदिन्यादिः ग्रंथयोगात्पि व्या
 दित्वादिलच् सिधारित्वा लुज्याग्रंथिलः व्या
 घ्रपादाद्वपादाभूलात्पस्य नत्वकंदकयोः
 सास्यात्पादस्य लोप इत्यादिना कारलोपः व्या
 घ्रपात् ॥ पंचवाडच इति व्यातस्य ५ ॥ पे
 रावतो नागरेगः ॥ इरावत्याविश्रुता इवा
 यं रक्तफलत्वादिरावत इति स्वामी नागरे
 तस्य वैति इलश्चेति यजुनागः सोमकंतज
 ता नागः सिंहरेतस्य वरेगस्येति स्वामी नाग
 रेगोत्त नागरेगो नायगस्तक्रवात्मन इति वाचस्प
 तिः हेनारेगस्य २ ॥ नादेयी भूमिजम्बुका ॥

142

क्रमकः स्वार्थकन्मृच्छकः ॥ पंचचंदापा-
 दलीतित्यातस्य ५ ॥ तिलकः तरकः श्री-
 मान् ॥ मृच्छपत्न्यातिलक इति तिल-
 त्वेहने स्वार्थकन्मृच्छकः तरक इति त्वेहने
 मले तरकविलेखने उन्मृच्छकः श्रीः शोभा-
 तस्य ३ ॥ ममोपि बुलगातको ॥ पितृ-
 लेलातीतिपि बुलः पिबुः स्यात्तलकपेयो-
 तिधरीणः मृच्छपत्न्यातनुकराणामेवातिरा-
 द्यतिमित्तुदित्वात् दुःखायुः प्रवाहवज्जले
 इति नामनिधानात् तर्का इति श्रुत इति कः
 गातुकः गातुकोपमं श्रुतिस्वामी देश-
 देशे जातस्य जात इति त्यातस्य २ ॥ श्रीप-
 ण्णिकाक्रमदिका क्रंभीकैर्येक इफलो ॥ श्री-
 पण्णेशोभनपण्णित्वात् कटस्वप्रतिकृतिः श्री-
 पण्णी स्वार्थकन् श्रीपण्णिका कटस्वप्रतिकृ-
 तित्वात् ॥ कौमोदतेवाक्रमदिका कौशिरः
 काटवेन ते भयति कर्मणोषु शकंधादिः
 एषोदरादित्वाच्च क्रंभीसाधारणत्वात् क्रंभी-
 वक्रंभीवा एप्रकायो वक्रंभी स्यात् पातलेक
 इफलोपि वेति रीतिदेवः कैटनेकैटः किटीय-
 ततत्रासने च च वासरवदरत्नकैटः श्रुति-
 त्वात् कैटत्रासने रीतिदरातिवाकैटः १
 स्वार्थेण च कैटयं श्रुति तत्त्वादेव कटत्वा-
 द्वाणेति कैटमिति कटैवैषावरुणयोः किं
 कटफलमस्य कटफलः ॥ पंचकाफल-
 ति त्यातस्य ५ ॥ क्रमकः पादिकाखः स्या-
 त्पद्मीलाक्षाप्रसादनः ॥ क्रामतिक्रमेव

श.
मु.
१५३

इलकाइकः शिल्पिसेतयोरिति कुन वाति
लाकतिः प्रपत्तादा क्रमुकः परिगलोप्रो
वाकेभइमुक्तके परिगलोप्रोप्रोहिका
वाः रंतनीयत्वेनपहोम्यास्तीतिपहीनोतः
प्रमानितिसामिजातरूपे पहीयेतापके
चित् लातोप्रसादयतिवडलमन्यत्रापीति
यवलाताप्रसादनः प्रसिन्दिमेलाताप्र
सोदति ॥ चत्वारिपरिगलोप्रस्य ध ॥ त
दत्तयपः क्रमुकोब्रह्माणोब्रह्मदारुच तले
च ॥ तदनेतदः चजयेकः तदतिपापीम
तिरुपधत्ताकोवाग्रनोपामपीतिरोचैः
तदः सुषट्ठैरुपधत्ताकः सुषः यवतेक
सुयोलेपद्येतिवतेतदधत्तात्तलोपः
सुयोपयक्तकाएत्तातसुपदतिस्वामी क्र
मुकः प्रागुक्तः ब्रह्माणोवेदिकेकमेणिमाधुः
ब्रह्माणप्रतपवब्रह्मदारु ग्रयेवाद्यत्याका
रः सचब्रह्मत्त्रादिभेदाच्चतविधः तत्राद्ये
ब्रह्मजातीयत्वाद्ब्रह्मदारु तलयतिपापान्
तलनिष्कर्षेणुपधत्ताकः तलः उल्लिग
स्तपिचोतलः स्त्रीवेस्याद्ब्रह्मदारुणोतिरुदः
॥ षट्प्रत्ययाकारस्यब्रह्मदारुस्य ५ ॥ नो
पप्रियक कदेवास्तइलिप्रिये ॥ नयतिन
चातोविन्नमदेसखेवानोयतेसावितिनोपा
दयद्येतिवाडलकातयः नीपः प्रीणातिप्रो
जतपेणेप्रीणातेः कुनइयडिप्रियकः कदेः
सौत्रात् कदेणोदेतमचवुकदेवः कदेहिंसा
यात् कदतिदिनलिवियोगिनमम्वचिवा
कदम्बः गित्यत्तेकादम्बः कदेवर्षाकालेवा

तिवोधयतिकप्रत्ययेवाडलकात द्विती
यायामलिककदेवइतितीकोतरे पतको
होइतमदिरास्वादनेनवलभइप्रियत्वा
त इलिप्रियः नीपइलिप्रियोपाराकदम्ब
वाचिनावापिकदेवसाम्यात्पदितो चत्वारि
कदम्बस्य ॥ वीरवृत्तोरुप्रोप्रिमुवीम
हातकीत्रिभ ॥ वीरवृत्तोरुप्रोप्रिमुवीम
त वीरवृत्तः अरुणकरोतिदिवाविभेत्ता
दिनाडः नित्यसमासेः उत्तरपरस्यस्येति
वत्प्ररुक्करः दाहकत्वात् श्रीप्रतिवसुव
मस्यइत्यप्रिमुवीमीयेता ॥ भलास्वामि
वाडकरत्वात् तायतेसावितिकमे
णिचजुततः कनि भलातकी गोरारिः वि
धितुक्ते भलातकीभलातकेवा चत्वारि
भलातकस्य ध ॥ गदेभोडेकदरालक
पीतनसुपाद्येकाः सतश्च ॥ गदेभोडु
सदृशाकारपत्रत्वात् तद्योगालुच गदे
भोडः गदेभस्याडेवीयेमसादा ग्रयेवका
उपत्रमालादिभिरस्यत्याकारः कदेरायो
प्रायेणजातत्वात् तद्योगालुच कदेरायः
कदेरायातिरुत्यातदतिकेवाशोभनेपाद्ये
मस्यसुपाद्येकः सतः प्रागुक्तः पंचमोधि
कदेरतिरुत्यातस्य ध ॥ गेधपिप्यलस्ये
तिकेचित् ॥ तितिरीचिचामिका ॥ ति
स्यतिग्रीभवतिमुखमनेनग्रीलीकादय
श्चेतत्रातिमेष्टिकेवाइकनुदित्वेनसेडत्वे
तिपातनात् तितिडीकाहलः तितिडीके
तिशहाणवमोवधेनौ तितिडीत्वाप्रिकावि

शु
मु
२५५

का तितिडीकाकाप्रिबेतिवाचस्यतिः वि
विताययते शुभमनया प्रज्ञात्त विचो
तिस्वामी चमयतिभलाकारयतिप्रने
भोयोतिविपिष्टिशिः प्रह्लादकारस्ये
विमितिचमनउचरतिगच्छति प्रनेभो
पीतिडः दिलोपेशु विचेतिदयमेवपुषो
दरादीतिदीकोतरं प्रज्ञरसयोगाश्चिः
कानोममपीतिदीयतेप्रीकेत्यपि प्रज्ञो
काचाश्चिकाविवातितीडीकावातितीला
इतिचंद्रः ॥ श्रीलतीतलीतिख्यातायाः
३ ॥ प्रयोपीतमालके सजेकासनवेध
कप्रयप्रियकजीवकाः ॥ पीतवाणः सा
लःततःकन्पीतेमालकः पीतःसावेसा
स्तीतिरुलयोरेकत्वेक स्तुतिनिमोसेता
लसर्जकः प्रजेसर्जप्रजेनेणेतारचुक
सर्जकइतिवा प्रसीतिरुतेप्रसति प्रज्ञा
तिवाल्प्रसनःप्रस्वादिः प्रियकोजीव
कोसनइतिरत्नकोषः निरसनैरसनैरि
तिमाद्ययमकः प्रज्ञाद्याणशसनइतिपी
हेभस्केधयोः स्त्रीवमासननातजीवके
इतिरुद्रभसादेः प्रथकतातस्त्रेष्टाहयम
पुक्तं अशनमालकमधोपिविकसित
कदलदशनैयोवसतिदरीमुवेचकदल
दशनैः इतिचंद्रावनयमकात् वेधक
सोवरत्नानिप्रष्णाणस्यवेधकप्रयः श्री
णातिरुगपधेतिकः ततःकन्प्रियकः
जीवयतिकामेजीवकःएवल् घट्टापिषा
शालइतिख्यातस्य १ ॥ अनिरंतःशरे

लसताप्रकाष्ठावीरपीकताभोसेताया
मपि ॥ सालेतसजेकाश्चिकाकाकःसस्य
सेवरः ॥ अतिसारत्वादितिशयनेःश्रीग्राह
विरलयोरेकस्मरणात्तालोदेत्पारिः सा
लकाननशोभिनीतिदेडीशाल्यतोमस्यते
सावितिशलातिकमेणाद्यजीतिसवेधरः ॥
पुंसिभूरुहमात्रेपिशालोवरणसजेयोरिति
देत्पारोभमःसजेःप्रागुक्तःकृषतिरुगपधा
क्तःकृषःचातवाणीदितात्वाद्येधन कवे
णकषःलतातयागादेवस्वार्थेधजिवा
काष्ठाः अनिरंतःशरेत्पारिस्त्रेकाष्ठावव
णमितिदरीनान्मृधनमधः अश्चकाभम
पञ्चत्वादश्चकाकः सस्यःफलैः सौप्रयते
सावितिकमेणाविसस्यसेवरः संचणोतिवा
रयतिप्रचाद्यविसंवरततःसस्येनसदृष
ष्टीसमासवा पंचमालस्य ५ ॥ नेदीस
जीवीरतकुरिड्डुःकजभोजेनः ॥ नेदी
तिप्रायेणनदीकच्छसत्वात्रयाःसजीनदी
सजेः इंदतरुत्वादीरतकः इंदधुजोपय
क्तत्वादिड्डुः ॥ कजभोरिशःसैतत्पारि
त्वापित्वाहरीद्याद्यु कजभः यहा केप
उगतंजले स्तुप्रतिविम्बयति स्तुमे
सौत्रादिगुपधाक्तः एषोदगादिताहणलो
पःकजभः अस्तेमहोषधत्वादसावित्य
जेनः शोन्वगादितास्वामीप्रजेनः प्रागु
क्तः प्रायत्तकजभेतिस्वावितिविष्णात्पा
योष्यं पंचमजनतरोः ५ ॥ राजादने
प्राचीप्रादीरिकायो ॥ राजभिरयतेम

श.
स.
१५५

भुज्जातकर्मणिस्तु रज्जातने रज्जातनमिति
पाठान्तरं अतएव फलानामध्यातः प्रधाने फ
लाध्यातः रज्जातनफलमित्येवेनाम अध्यात
मित्यत्रादित्यने लीरखाडत्वात्तीरयोगा
हात्तीरिका त्रीणि लीरीतिव्यातस्य ३ ॥
अथ द्वयोः इंगुदीतापसतरुः ॥ इंगनमिति
मोगतिः च न तदयते सत्ताः कः प्रकारस्त
नेरुक्तकारः मोगादिरीश्वरेणुदीरेणुदः पु
मि तपोवनमप्यक्तफलवल्कलत्वात्
पसतरुः हेनियामोताडतिव्यातस्य २ ॥
भृजैर्वामिस्तु त्वचौ ॥ भृजैर्नभुजैः भृजै
भृजैर्वामिस्तु त्वचौ ॥ भृजैर्नभुजैः भृजै
नमस्तु भृजैः भृजैर्भुजैर्वज्रपदीवज्रत्वको
मृदुमृदुतिस्वामी त्वक्रचमेवज्रचमेयो
गात्रमीजीहादिरितिः मृदुवत्त्वचस्यामृ
इत्वं त्रीणि भृजैर्वज्रस्य ३ ॥ पिच्छिलासुर
लीमोवास्थिराकः शल्मलिर्द्वयोः ॥ पि
च्छाशल्मलिनियोसस्तयो गतिव्यादित्वा
दिलचिराधपिच्छला मृन्ममेगोसुर्यातिपु
रीश्राप्याधोस्तु र्कोमिस्तुदिनादीयेः सुर
ली मृवतिरसंपचासोवा चिरजीवित्वा
चिराकः उक्तं च घटिबवेसदस्यापि वने
जीवति शल्मलिरिति शल्मलित्वेकां इर
मृच्छति एवोदरादिनाः शतने शतत्वा
चासंपरादिः तास्मलित्यातिरन्तवेधा
तुभ्यदतीन एवोदरादिः शल्म
लीशल्मलिष्टेतिस्वामी शल्मलीरक्त
पुष्पावेकृद्दीप्यरजीविका पंचशम
लीतिव्यातस्य ५ ॥ पिच्छातुशल्मली

वेष्टे ॥ पीतमिच्छातिसनेताद्वच एवोदरा
दित्वास्तुव्यादेशः पिच्छधातवोलापिच्छा
शल्मल्यादेः वेष्टेनियोसः श्रावडतिव्यातः
काथः कषायोनियोसोनियोवेष्टकस्तये
ति कचुरभनः देशिमलिश्रावडतिव्यात
स्य २ ॥ रोचनः कुरुशल्मलिः ॥ रोचने
रुचदीप्योस्तुः अनुदातेति कचु भातोः रोच
नः कुरुशल्मलिः द्वयोरित्यनेनान्वयादे
तादिलचिता हेकाशमलरतिव्यातस्य २
॥ चिरविल्वोनक्तमालः करजश्चकरंजकः
॥ चिराणोतिदिनान्तविलतिमिनान्तिचिर
विल्वरतिस्वामी विलचिरि सडुनियो
सायानित्यतोच विशेषणसमासः नक्त
रतिमलतिभृषयतिभृताप्रयत्नात् अल
तिवारयतिवानक्तमालः कंचुवित्तलंवारं
जयतिकर्मण्यार त्यजरीतिनिर्देशाद
किन्नापिनलोपः पिच्छोपस्यस्यानिबला
जोष्ट तादृडिः करजः लोपाभावेस्वार्थ
कनकरंजकः चत्वारिकरंजडतिव्यात
स्य ५ ॥ प्रकीर्यः सति करजः प्रतीर्यः
कलिकारकः ॥ कलिकनिगुल्ले प्रकीर्येत
इतिडुपसमागतं हरेणोत्पत्तेवाकिर
तेर्णोति एवेवि प्रतिषेधादीचरपरत्वेव प्र
कीर्यः एरुः क्रिः सति र्गोथः तद्योगात्
कुरिकारादितरीषेति कब्रितिकलि
करोतिकर्म एतीकः सतिक इतिमाध
वः पुनातितीतिडीकादय इतीकनत्
कुरतीकः सतिका सतिक इति कलिक

ग.
सु.
१५५
१५६

लिकरोतिकर्मण्यकारकलिकारः स्वार्थेक
नकलिकारकः चत्वारिकंदकारजइति
तस्य ध ॥ करंजमेलाः घडुयोमकंयोगा
रवहरी ॥ पटग्रंथादयः करंजमेलाः घडु
ग्रंथयः पकोणस्य प्रणवप्रचवपुर्वीतियो
गविभागावचुघडुग्रंथाः मकंदीतुल्यपल
वत्वात् मकं सौत्रातशकादिभोदन्मोरा
दिमकंदी अंगारवागवहरीणाकपायिका
दिः करंजमेला नामेकैकं ॥ रोहीरोहि
ताकः स्त्रीहशुदीदिसुप्रयकः ॥ तमः
त्रवशंरोहितावशकोणानिः रोहीरुहे
रितु रोहितवागयोगाद्रोहितः स्वार्थेक
न रोहितकः स्त्रीहनाशकत्वात्स्त्रीहश
उः रुदिसुप्रयानवपुमस्यदोदिसुप्र
यकः चत्वारिरोहिइइतित्यातस्य ध ॥
गायत्रीवालपत्रः स्यात्वादिरोहेतभावनः
॥ गायतंत्रायतेइतिगायत्रः कः गायत्री
गौरादिः गायत्रीखदिरेस्त्रीस्यादितिरभ
सात् खदिरेस्त्रीत्वमेव वक्रिगायत्रीणां
तथेतिवैद्यकास्मातोपि बालः सुस्तः प
त्रपत्तनयोस्येतिवालतनयइतिसुभू
तिः गायत्रीवालपत्रेतिपुवेतत्रशेना
त्कंदकित्वात्तवदितिदिनितिखदस्येयैहि
सायाचरीषमदिखदिभ्यः किरचु देताना
वयतिशुद्धान्करोतिबज्जलमन्यत्रापीति
यः करणेत्युद्वादेतभावनः ॥ चत्वारि
खदिरतरोः ध ॥ श्रीमेदोविहखदिरे ॥
श्रीरिवद्यथाकरोमेदोस्तेहोस्यश्रीमेदः

विहविह्यातत्रेपित्वात्विहखदिरेः हे
उमेधखदिरेस्य ॥ कस्यः खदिरेसिते सो
मवल्कोपि ॥ केतलेहणातिकफत्र
त्वात् हविदारोः चुकेनजलेनहणा
तिवाकदरः सोमशुद्धः शोल्क्यात्तद
तोवल्कवल्कलमस्यसोमवल्कलः ॥
हेशुक्लमारखदिरेस्य ॥ अथवाचुप्र
वगंधवेहस्तको पेरंडुतरुधेकशुक्ल
कश्चिन्नकश्चसः चेतुः पकोणुलामेदवध
मानवडुग्वकाः ॥ वाचस्यवपुचम
स्यावाचुप्रजाकारपत्रत्वाद्याचुप्रचर
तिस्वामी गंधवेस्यस्यगविशेषस्यहस्ता
कारेपत्रमस्यगंधवेहस्तकः आहरेय
तिप्रेरयतिचालयतिवाकीमितिवाङ्म
कात्कस्त इतिअंडचु परंडइतिमाधवी
तरुमहोतेरोगेवारयतिशोषयतिस्वैम
कत्वाहलवेतमीपशोषयतिवाउत्तरका
दिनिपातनाहकः तरुहेकोटीयेतती
यः खपुः क्रशुकोनिपुलोहिजलपरंड
उकुहकइतिवोपालितः तथा उकुहको
रुबुकवाचरलाष्टेतिरभमः अतएव
क्रस्वास्वयश्चउडुबुकः रोतेवीङ्मल
काडडुबुकः आद्योक्रस्वात्ततीयोटीये
श्च काथस्याडुहकतैलमहितइति
वैद्यकात् चित्रेप्रागुक्ते ततः स्वार्थेकन
चित्रकः चचीतस्वल्पोपवायोचलीतच
विमकिगतोवाङ्मलकात् भवित्वादि
नातः स्तगघादित्वात्तः तत्पुरुषस्या

श.
मु.
१५२

एलेः संख्यायादे अंगुलेदोरुणीतिरु
त्रेदानीममालायेगुणीभरुणीलः संवे
धेनोपपद्यते तस्मान्नामय्यादेगुलेसह
शेदावेवयवेवतेमानेगुलिशहः समा
श्रीयतेपवेवयत्रगोणेगुलिशहः सपव
सामय्यादसमत्रसोविषयः सुख्यतत
त्यरुषेत्पारितेवीमडेः इतिन्यामहस्या
पंचांगुलपेरेडपयोयोपि अंगुलेदोरुणी
तिरुत्रेणेवीमडेः द्वित्रिभासितिलीपस्त
विन्यालिपिः नलोपाभावश्चेत्यने चेच
सोयोविषयोपेतिगोनाडीवयाडम्बकर
तिमेदिनीकरः पत्रात्मकेहस्तेपंचांगुल
यदवासाद्वित्रिभासित्यच पंचांगुलः मे
इयतिप्रचुमंडः ग्रामलक्याविषयोमंडपे
रेडमोचद्वयोवितिरभसः ग्रमंडश्चग्र
कारप्रक्षेपात् ग्रमंडपंचांगुलवधमान
गंधवेदस्तइतिहारावलीदीर्घादिरणा
मंडः गंधवेदस्तोमंडग्रामंडोवाचप्रच
कइतितारपालः वधेयितमुत्पत्तिम्या
नेपरीयितेगोलमस्यवधेयेदनपराण
योः ताच्छीलोचानशवधमानः व्यडति
विरुद्धमुयमेकरोति व्यडे मलेतदस्वय
ति अविस्मयितेसनेपेतात् एवलिवा
बाडलकायाचिवाडम्बनइतिस्वामी
पकारशेरेडस्य ॥ ॥ ग्रन्थाशमीशमी
रः स्यात् ॥ विधिनाश्रीतिश्रीशमयति
ग्रहदोषान् अचगोरादिः शमी ऊदी
शमी अंदाभोरइतिस्वामीशमीशमीरः

यद्यपिस्वार्थिकाः प्रकृतितोचवतेतइति
स्त्रीलिङ्गेनैवप्रकृतिगतेनभावेततइति
अंगुलिगतालोकाप्रयत्नालिगस्योतिर्वात
कारः ऊदीशमीत्यादिनारः स्वार्थिकत्वा
लिगवत्पयः शम्पादेवीतितशाकदायनः
पकमल्पशम्पाः १ ॥ शमीसक्तफला
शिवा ॥ सक्ततलेमुभ्रफलात्वात्फलम
स्यसक्तफलाः तादिपादात् पाककालोत्पा
दिनाडीपुटेत्पादिः शिवाप्रागुत्ता श्रीणि
शम्पाः ३ ॥ पिंडीतकामरुवकः चमनः
करहाटकः शल्पश्चमरने ॥ पिंडीकारः
फलयोगात् पिंडेतनोतिग्रन्थेभोपीतिडः
पिंडेतितीवाम्स्वार्थिकनिपिंडीतकः मरुम
रुदेशवकतेगच्छतिश्रीमोतिककिवकीत्पा
दिगत्पदीपातोमूलविभुजादित्वाकः म
रुवातिवामरुवकः निजेलेपिचमितिच
सतोनेयादिः केनतलेनरहितरेहत्यागे
चजयैकः करहोमरुस्तमदतिश्रीपकनो
करहाटकः शलगतो अज्जादित्वाद्यच
शल्पशरस्तदतकेटकयोगात् शल्पत्वा
लयादिः त्वेडाशंकशरेशल्पनारकिमे
हनडमइतितालव्यादोरभसात् मरुय
तिमदनः घट्टमोणकारेडइतिव्यातस्य
६ ॥ शक्रपादपः पारिभद्रकः भद्रहा
रुडिकिलिमपीतरारुवदारुच एतिकाष्ट
च सप्तसुदेवदारुणि ॥ शक्रधनोपक
क्तवाञ्छकपादपः पारिभद्रउक्तः भद्रक
ल्याणकरुंदारुभद्रहावितीत्तीवे भद्रहा

ग.
१५४

हीनकीवमिदमरमालाः प्रेसापि पुन
पुनकयोदीविति त्रिकोडशेषात् त्रौतक
संभेकिलिम नियमस्य किलतिशेत्तक
रोति किलशेत्तक्रीडनयोः मिदेः किम
निति मिदेः केलिः सतिनित्यापि तत्रोम
हेलिमरसुदाहरणं बाहुलकादतोपि
उत्तमसमासोवाडिकिलिमस्य पीतवर्णः
हारुत्वात्पीतहारु उक्तं एतिउमंभेक
एतस्य एतिकासंभेति डिकिलिमपीति
काष्टयोविग्रहमेदप्रमनिरासांयशक्रप
रपत्वादेवहारु उपमेदात्कीवत्वमुक्तं
अमुपुः पशुपतिदेवहारु महाद्वियन्त्र
सुवदेवहारो इतिरक्तप्रयोगात्पुनस्वम
पि अष्टोदेवहारोः ५ ॥ अथद्वयोः पाद
लिः पादलासोवाकावस्थालीफलेरु
हा कलयांताजवेगती ॥ पदेविसराने
हृत्वात्वातिप्रतपदगतौबाहुलका
त्किः अलनीत्पादिनाबहुलवचनाद
लिङ् पादलिः पादलेति आतोनुपस
मोदतिरापिपादलावहुपुष्पफलात्वा
मोचानमोदयति अचित्तज्कारित्वात्
त्वेवा अलिप्रियाविशालाश्रापमोचापा
दलिदेयोरितिवाचस्पतिः अतपवात्रह
योरितिसात्रधात पादालिनेवसम्बध
ते मोचासौपादलादलेमोचंविभुनिः
थेकनितिरुद्रात् मोचापिकावशहेन
काचस्यवर्णवत्पतेतस्यास्थालीभाजनं
कलसहेतत्वात् काचस्थालीफलेरोहेति

संज्ञरंफलत्वादियुपधातः तत्पुन्योक्त
तीत्यलङ्कफलेरुहा कलसहेतमस्याः क
लहेता ऊवरस्यवर्कपिलवर्णपुष्पफला
इपमतिप्रसन्नवहुपुष्पक्रीडो सकोपीत्पादि
नाधवृष्टीपुञ्जवीराली सप्तपादलीति
व्यातस्य २ ॥ येतास्यात्काष्टपादला
॥ वसंतहतीतस्वीकीतामपुष्पसुवा
मिनी ग्रंथाकीप्रयवलीच श्यामातम
हिलाहया लतागोवेधनीगुंदाप्रयेगुः
फलनीफली विद्यवत्तेनागंधफलीका
रम्वाप्रियकश्चमो ॥ श्यामउक्तः श्या
मोवर्णोत्पस्यग्रवेग्रायतेताहापु श्या
मामहिलाहयामहिलास्त्रीतत्पयाय
नामिकेत्येः लताउक्ता गविभृमोवे
द्यतेकर्मण्यसुहृष्टीपुगोवदेनीवहु
पयोगात्तुद्यतेक्रीडतेनया गुरक्री
डयोस्यायीत्पादिना बाहुलकाइक
नुचगोभवेडातिऊत्सितेगच्छति आते
इतिकेष्टोदरोदत्तागुंदा प्रियेगच्छ
तिरुगच्छादौनिपातितः रुगच्छादौनि
पातनात्कप्रत्ययोडिहिलोपः उपपद
स्यवनकारागमः श्रीणातिबाहुलका
देगुधिर्वाप्रियेगुः फलमुक्तंतयोमा
त्फलनीफलीगौरादिः विद्यकृतिनो
वभ्रातिप्रचविद्यवत्तेनागंधप्रधानफल
मस्याः पाककलीत्पादिनाहीषगंधफ
लीकरविलेपमस्वतिगच्छतिबाहुल
कात्कः कारम्वाः प्रियकउक्ताः सत्यनेन

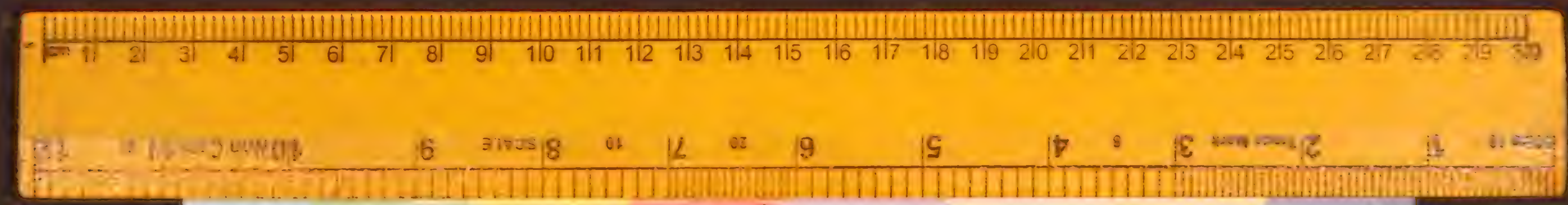
श्रीलिंगोपश्लिखितदेशिता द्वादशप्रि
 योगः १२ ॥ मंडुकपर्णापत्राणामटकडुंग
 डुंकाः महरजंगारलकः प्रियतीवचुव
 लभाः एयः शिखोजगुवतः मलकोत
 गुवतकः शोनाकशुकनासदीदीवेतज
 दनराः शोणकशारलः ॥ मंडुकद्वेत्त
 ममुरंपर्णामस्यमंडुकपर्णाः पत्रेपर्णाः
 मेघलोमाकागेश्यपत्राणां नदतिवातेन
 प्रचूनतः कधीनतीक्ष्णान्यंगान्मस्यकडुं
 गः वातेनडंडुंतिशब्दायतैसिगभिः १
 कायतिडंडुकः सितवेगोणदिकोनः खोरि
 त्पादिनाकुडु गुणः स्योनदतिजयादिभ्यः
 स्योनंलुवमकतिग्रणि स्योनाकोरेत्पा
 दिः श्णायतैगैपु गतोपिनाकारित्वाज
 कः आकारस्योत्तंचशोनाकलालयादि
 रपि शुकनासेवास्युष्णंशुकनासातेयो
 गदशंशायच शुकनामयतिशब्दायते
 नादृशहोणशुकनामदृतिसेवेधरः ३
 लडक्तः दीर्घेवेतमस्यदीर्घेवेतः ऊदन्
 वक्रोभवेत् वायनानदतिस्पंदतेऊदन्
 दृतिस्वामी शोणतिशोणवर्णोप्रचुस्व
 र्थेकः कृजदिभ्योवुन्वाअंतैरकः कापि
 लिकादिलत्वेग्रलः ३ गतोअतिश्रभा
 मुडुचुग्रदृरतीर्पापादृतिमवेधरः ॥
 द्वादशशणदृतिव्यातस्य १२ ॥ तिघा
 फलजामलकीत्रिप्र अस्तौचवयस्या
 वजातीरसफलशिवा ॥ जातीरसंघ्री
 फलेर्धतघंवामलकंफले विद्यकमेन

गंधफलकारेभः प्रियकावसा सेवते कस्त
 वसेतः कल्कोद्धार्यो विभीतकः नास्ति तपः
 कर्षफलोद्भूता वसः किल दुमः ॥ तिष्ठः १
 षः १०० तयत्ने मासे फलमस्याः श्रुतिः
 पादात्तदापु नित्यमामलके लक्ष्मीरिति श्रु
 तं तिष्ठं मे गन्धफलमस्या इति वा आमल्य
 भोऽनु गौरादिः आमलकी त्रिष्विति आमल
 क आमलकं नास्ति स्तं मरणा मस्या अनया
 वास्तवयो यो वनेति एति स्थिरी भवति अन
 या वास्तवयो यो वनेति एति स्थिरी भवति
 अनया स्यात्तेत्यादिना च जयैकः वयः स्या
 कायस्ति एत्यनया च जयैकः कायस्येत्यापि
 तिरभसः चत्वार्यमलकाः ५ ॥ त्रिलिङ्ग
 भीतेर्नामधातोर्णाप्तात्कजादिभ्योऽनु भीते
 भयो विगतं रोगभीतमस्मादिति कपिर्बभूता
 अयत्वात् विशेषेण भीतमस्मादिति कपि
 र्विभीतकः त्रिलिङ्ग इति तेन गौरादिषु
 विभीतकी विभीतकं च अत्तणोति वा प्रोति
 श्रुत्वा श्रुतेर्वा अशेदे वन इति सः धत्ते कत्वे
 श्रुतः तद्यंति दर्शनेन न स्य च जयैकः तपः तो
 षयति वा इत्युपधात्कः धान्यत्वचित्रषः प्रोति
 विभीतकतया वापि इति मृधेन्यात्तोरुद्गम
 तादेः कर्षः पलचतुर्थभागस्तत्प्रमाणं फ
 लभूतो दुमः कालिहि नलभयादिभीतकं
 तरुमाश्रित इति भारते षड्विहः गइति वा

सं
मुं
१५०

तस्य १ ॥ अथमात्रायापय्याकायस्यास
तनामस्य इरीतकीहेमवतीचेतकीयेयसी
शिव ॥ नातिगोमयमस्याः अथमा पा
वमयापि सततमुपभुजमानायेरोमा
यभावात पयोवेद्यावद्वरादनपेताधमे
पथेतिपय्या वयस्याकायस्येत्पिकेति
त एतेपवित्रेहेकरोतितत्करोतिपेताह
इलमन्यत्रापीतिप्रवृत्तवनेसः संपरादिता
त्किं तानोतिपचादिवाएतना अस्तो
ता इतिगावोनेनइतोमिलितोइरीतः ततः
सनायंकनगोरादिरीष इरीतकीहेमवती
गिरेः प्रभवतिहेमवतीचेतयातिचेतयतेणु
लकृजादिभ्योवृत्तवागोरादिः चेतकी अति
प्रशक्तायेयसीशिवेकल्याणकरोत्प्रशिव
प्रकाशइरीतव्याः १ ॥ पीतडुःसरलः
तिकाए ॥ पीयतेचलवायेवापानीयः किं
अति कमास्थीतीत्पीतश्चासौडुयेतिपीत
डुःसरतिगंधद्वारादेशांतरेवाइलकान्तेगेर
लजिलवृसरलः एतयेपावनायकाष्टप्रशु
पाशादिवत्समासः त्रीणि सरलस्य २ ॥ वा
यडुमोत्पलः कर्णिकारः परिवाधः ॥ डुमे
तत्पलाकारेपुष्पमस्यडुमोत्पलः सप्रसीयो
गविभागात्समासः कर्णिसधोलत्विनीशा
लोकरोतिकर्णपार कर्णिकामियत्त्रिका
सिंकारः परिवाधतेतामतेविरेहजनोमे
नयत्र परिवाधः त्रीणिकर्णोग्रइतिव्या
तस्य ३ ॥ लकृचोलिकचोडुडुः ॥ ऊचा
कारंफलंलातिलऊचः एषोदगरित्वाद्वा

विपर्ययः पर्वेलिऊचः तस्यतेप्रयतेत
हिरु डीहिरु अदेनेरगाद्यादित्वात्कः तडुः
एषोदगरिः डुडुगिरिपीपस्वामी त्रीणिडुडु
अइतिव्यातस्य ३ ॥ पनसः कंदकिफः
लः ॥ पनायतेरुयतेः येपनेवेतमवा
इसदिवसपनसाइत्यमजेतोनिपातितः
पिनसइत्यपिपादइतिसर्वधरः कंदकय
कंफलमस्यकंदकिफलः कंदइलइतिभा
वा कंदइलइत्येकेकफलतरोः २ ॥ नि
वृत्तोहिजलोमृजः ॥ निवृत्त्यतेसमुद्रा
तिप्रशालादिसचयंकरोतिकघेः कल
तितिवाइलकादतोपुलचि एषोदगरि
ति अन्तेभ्योपिहृषपतेइतिकिं तडुडु
तगच्छत जलमस्यराजदेतारित्वाजल
शहस्यस्य निपातः इजलः ॥ निवृ
त्तेजलहिजलाइतिफसात्तहिजलोपि
त्रीणिहिजलस्य ३ ॥ काकोडुम्वरिका
फलमेलेएतेवनेफला ॥ काकोप्रियत
डुम्वरः काकोडुम्वरः गोरादिसनायोक्च
इत्येवकाकोडुम्वरिकाफलीतिनिष्पद्य
ते फलनिष्पन्नोफलिपाटीत्पादिनाउप्र
त्योगुणाः गुणागमश्चफलः एषोदर
सादव्यादस्यस्त्रीत्वे फलावसरे भिधेय
वन्नदीमेदेसरघोस्त्रीतिमोदिनिः मलात्पा
पानुनातिमलसुः किधेतामलेपापेचकि
हेववचेकेकपाणेमलइतिधरीणाः मले

शु
१५१

पवति पुत्रगुणायोवाङ्मलकात्किं चो
त्पादिनाकिपरीवत्तंमलपरितपोति
स्वामी तदनतलोभोभागेफलतीतच
मूर्धत्पादिनामममलकवज्जोदिवो जे
नेफला चत्वारिकटुवैरहतिव्यातस्य
॥ अरिष्टः सर्वतोभद्रहिंणीनयोममालका
ः पिबुमंदश्चनिमः ॥ मेघमानारस्ताजः
तिरिष्टममममतिरिष्टः अतपवसवैतोभ
द्रः हिंकाकारोहिंणीगंधोवािनयोसोः स्पदि
गुनियोसः मलतिरोमाभावोमलमलधा
रणोवुनमालकः पिबुज्जुष्टमेदेमदेयति
पिबुमंदः पिबुमंदरतिस्वामी पिबुनोक्तः
एभेदेवेतिमेरनिः नीयतेनमर्यातरोगे
वानयतेरुह्वाद्यवेतिवनउंरुस्वत्वेति
स्वः घटनिमस्य १ ॥ अथ पिबिला
इशिशया कपिलाभस्मगर्भासा ॥ पिब
लाउक्तानविद्यतेगुरुस्मारित्यगुरुगु
रुक्तीवेशिशिष्यायोगकेलकनित्रिष्टि
तिरुद्रः श्रीचेशीषवापतिकः एषोदरा
दिः हितालगादिः शिशिष्या चश्चुल्लया
अरशाचतीशिशिष्यायेतिशभेदात् आगुरु
सागशिशिष्या अगुरुशिशिष्यायेत्येकनामे
तिस्वामी कपिलउक्तस्ततएाप्रकपिला
भस्मेवगर्भाभस्मगर्भा श्रीणिशिशिष्या
याः ३ ॥ साकपिलवर्णपुष्पासतीभस्म
गर्भाशतेगुक्तसारत्वाइस्मगर्भेस्पाइति
वज्जोदिवः एकं १ ॥ शरीशस्तकपीतनः
भंडिलः ॥ शीयतेसौकुयात्पुष्पातिरोगे

कश्चुष्टभोकिरितिपुष्पातेरोधनकिचु
श्रीपलालगादिः मूर्धन्योतःश्रीरोधः
सुधिराशिष्याहत्सुष्पाभेदात्कपीतनउक्तः
भंडयतिमौकुमायात् पुष्पातरैदसीतिवा
भंडिकल्पाणे वाङ्मलकात्मलिकलेत्पादि
नेलचुभंडिलः भंडिरश्च भंडिरोभंडिलोने
तिवाचस्पतिः श्रीणिश्रीरोधस्य ३ ॥ अ
प्यचोपेयश्चणकोहेमपुष्पकः ॥ चेप
देशभवः चोपेयः एकचर्मातिविक्रानि
तिवमे किपिअनुनासिकस्यकिरुलोवि
तिरीचैः श्रीलिपेयत्वात् पेयः तयोः कर्म
धारयः चस्पतेलिभिरितिहजारिभोवु
नवाङ्मलकात् सुगागमश्चपकः हेम
वर्णपुष्पात्वात्कनहेमपुष्पकः श्रीणिचै
पकस्य ३ ॥ पतस्यकलिकागंधफलीस्या
त् ॥ पतस्यचपकस्यकलिकागंधः फल
स्वाधोस्याः पाककलीत्पादिनाडोपुगंधफ
लीप्रियंगोस्त्रीगंधफली पंचकस्यचको
रकरतिरुद्रः एकंपंचककलिकायाः १
॥ अथकेसरवज्जलः ॥ केसराः सेंतस्य
अचु सविलकिमलयकेसरसभाइत्सुष्पा
भेदात् हेतुमध्यः तालवामधोपि प्राक
किंजल्कः केसरतिअनुदरिणितः कविम
रुच्यतेवर्णतेअसौवाङ्मलकात्वचैरुल
कवज्जलः देवज्जलस्य २ ॥ वेत्तलोशो
कः ॥ वेत्तलउक्तः पतदनेतपस्यतीमो
रीमनोरथप्राप्तोनएशोकावभृवेत्पागमे
इत्यशोकः अश्नुतेवाएषोदरादिः अचशो

श.
७
१५२

के प्रातिपदिकाण्येतादृशं शोकसंज्ञां
नशोकः शोकश्च द्वे शोकस्य २ ॥ स
मोकरकदादिमो ॥ कर्मातिमुदकजाति
भोमुनकरकः दलनंदालः दलविदारणे
दालेनविदारणेननिवृत्तौनिष्पन्नः भावः
नयोत्तादिसवक्तव्यः इतीमप्रमलयेरपे
कइतिउकारः दादिमः दादिस्वसारपिंडी
रम्बादस्यकवद्यभाइतिरभसादादिस्वो
पि द्वेदादिमस्य २ ॥ चोपेयः केसरोनाग
केसरः कोचनाह्वयः ॥ चोपेयकेसराव
को नागोदसीतनामाकेसरः नागकेस
रः नागप्रियाणकेसरवेतिप्रधानम्येति
वास्वर्णेभसपोलोनागकेसरः पश्यपह
प्रियइतिरभसः कोचनाह्वयः स्वर्णपके
यनामकः इत्यर्थः चत्वारिनागकेसरस्य
५ ॥ जयाजयेतीतत्कारीनादेयीवेतये
तिका ॥ जयतीत्युजयाधिरित्युजयो
हभृवद्विबसिभासिमाधगडिमोडितिने
दिभश्चेतिरुचुधितोद्गीप्रजयेती तत्क
मियत्रितत्कंप्रतिप्रसहंवारयेतीत्यनोत
त्कारी नद्याप्रभवतिछाकिनादेयी विसये
तस्येइस्येयैजयेतीततः स्वार्थेकनवे
जयेतिकायहावेजयेती पताकासैवइवे
तिप्रतिकृतौकनवेजयेतिका पंचजयेत
ः ५ ॥ श्रीपणमप्रिमेयः स्यात्कणिका
णिकारिका ॥ श्रीः शोभातयत्तपणम
स्यश्रीपणं अग्रयंमयतेधप्रमेयः कमे
णियत्र पतत्काएद्वयमेवधेणाः श्रीः

मंग्रहीतिप्रति कणातिभंगेभंगे शब्दायते
रुजादिभ्योनुदाप इयेकणिका गणिवरः
गणिः तत्कगतीतिप्रानदीपुस्यायकनरा
णिकारिका जयोक्ता पंचगणायारीतिव्या
तायाः ५ ॥ अथऊटजः शक्रोवत्तकोणि
रिमलिका ॥ ऊटेनकोटिलोनश्रुगप्रये
णजायतेऽः एषादरादित्वाडुस्वत्तऊटजः
प्रतायणिकोडजशक्रोडजः कोटीतिवेऽः
शक्रोतिरोगान् इत्तंस्फापीत्यादिनारक
शक्रः इंद्रीप्रयत्वाहा वदतिस्थिरीभवीति
वदेः सः वत्सः वस्तेत्ववेवसाइतित्वस्वामी
ततः स्वार्थेकनवत्सकः गौरमहोवइवा
र्थेकन गिरिमलिका चत्वारिऊटजस्य ५
॥ पतस्येवकलिगोइयवभइयवेफले ॥
कलिगमयतिकलिगोकलिगावेतिस्वामी
अंतर्भावतन्यथीतगमः खचुडिचुकलि
गः यवाकारवीजत्वातयवे इंद्रीप्रयत्वा
दिइद्वत्सवीजमिइवयंभइकल्याणक
रत्वात् ततः कर्मधारयः भइयवे कलिगो
इयवः पुमानित्यमरमाला दशीनादिइय
वः पुमोश्च तत्रैवस्त्रीकोडपाहात् कलि
गास्त्रीचपुस्त्वमपि पतत्रयेऊटजस्येवफ
लेनान्यस्येवकारार्थः ३ ॥ कसपाक
फलानिग्रामधेणाः करमहेके ५ कस
पाकेफलमस्यकसपाकफलः इहकस
पाकफलेसेचातविगदहीतविपयेयाश्र
इयावइविधाः प्रयोगाहृषणेतैकसपा
कः कसफलपाकः पाकेफलकसइत्या

दयः प्रत्रकोषवाक्यानि प्रयुगौरवभयान्नी
वितानि श्रीविग्रमावेगः भावेतः आदितः
येति निष्पन्नत्वं तद्योगादविश्राविश्रः नीति
नयने स्वाङ्गनयनवलीति वाक्ताः श्रीविग्रः
सुष्टुमिनोतिषि नृवेधने कुरुत सुष्टुमि
हभोनः कुरुत सुष्टुमि उपनिश्रित्वा पिभो
नइतिनः रघाभ्यान्वाति सुष्टुमिः सु
भ्रातिमदेयति वागुल्लमदेकः करोमदेक
सकरमदेकः करमदेः शिगोषो नृवपुत्र
कइतिशुभोगः चत्वारिमाणा आतइति वा
तस्य ध ॥ कालस्कंदलमालः स्यात्तापि
ज्योपि ॥ कालः कुलः स्कंधोऽस्य कालस्क
धः तस्य तिति निर्वसिभ्या कालनतमाल
तापिनः आदयति तापि चः शीतज्यायक
तामपेक्ष्यति आतइतिकः तत्पुरुषोक्त
तोत्तमोऽनुकि एषोदरादिबोल्कपत्तेव
निरनुसारोपि नथाचकविकल्पलता
यो रविमिव तापि च विराजिते वनमिति
श्रेष्ठः श्रीणितमालतरोः ३ ॥ अथोसि
कः सिद्धवारं इत्युक्तं निगुंती शीतलकेतु
पि ॥ स्यंदयति तनं स्यंदे संप्रसारणं ध
तितः संप्रसारणं च स्वायं कनतिभुक्तः
स्यंदे वृणोतीति आरसिभुवारः एषोदरा
दिः शोभनोरतोऽनुगमो वरुतः ३
तिष्ठस्योममासे वारविकारे अकारस्येते
इत्युक्तं सइति स्वामी निःशेषेण गुंते
होते इतिकर्मेणा च न उदरपरिपो
तोपि भूवादे राकृतिगणत्वादिसंवाः निगुं

नीतिगुंती च सूरसत्तादिदमानयति प्र
नेः एतत्तात्कर्मणि आरुणी प्रकनृस्वत्वे
चंद्रशालिका इदमानत्वं आनयति प्रायः
यतिवा पंचनिवेष्टइति वातस्य ध ॥
वलीगरागरी देवताडो जीमूतइत्यपि ॥
वे देवताडोपि वेणी
स्यात्प्रवीणामपि योष्यति इति रभसः तो
त्तात्तात्वर देवताडोवरतोत्तमो वपु
स्याइदमे प्रमानिति रभसः रघाभ्यान्वा
मोरादिनीश्वरी केचित्तरागरीत्येकमा
रुः तत्रावरं विषमतिरतिमृषकविष
इराणात्वरगरीति तस्वामी अगोचरे
गतिश्वरीत्यन्ये देवमिदियेताडयति
तोत्तात्तात् आरुदेवताडः देवो मेवैव
रोरतिम्यात्र प्रसक्तमिदियेति तमोद
निः महोषधत्वात् जीवने नृते वंधने च
त्रमृः वंधने जीमूतः एषोदरादिः अक्ला
इरायकत्वा जीमूतइवेति स्वामी पंचदे
वताडस्य ध ॥ श्रीहीलनीतभृकुंती
॥ इत्येकरोति इत्युक्तं इति आवश्यकं
निः श्रीयज्ञो इत्युक्तं इत्युक्तं इत्युक्तं
तः सोम्यामलीति निः ज्योपि वा श्रीह
लिनी भविरो इति रुणादिवा इत्युक्तं
क्तः एषोदरादिवात्र कारुकागौ भृकुंती
मोरादिः हेमाधारिते वरुवायाः वरुलः
पुष्पाभलोहितपुष्पायाः शिरिहीत्यनो
तिष्ठातायाः ३ ॥ तस्याश्च ल्यात्तमालिका
भूपरीशीतभोरुच ॥ तस्याश्च ल्यात्तमालिका

रा.
मु.
१५५
१५५

प्रायेण जायते इति तत्रमाधुरितियत्नः
लप्यन्तं मन्त्राते मृगभायेते मन्त्रोक्तं
कारवः ३ ततो दीप स्वार्थे कनिमलि
कामलि के स्वाता मृगं गन्तुमीधिव
दितिवत्तामाणात् भुविपदे शाखाल
स्त्रिभुलमस्यागोरो ग्रेष्मकत्वेन शोता
तवद्भयाशीलेयमिति ॥ शतेवद्भ
वोवियोगिनोभीरवोस्याः शतवीरु रिति
तवाचस्पतिः चत्वारिमलिकायाः ५
॥ मैवास्फोटवतोद्भवा ॥ मैवमलि
कावनोद्भवा ग्राममेतात्तमभयतिवधेते
कर्तैरिक्तः ग्रामोदयतिवाग्रामोदता
सघोटगदित्वाहस्यतत्वे ग्रामोदेति
स्वामी ग्रामोदताविस्त्रक्रोतायोवनम
ल्यकंपर्णयोरिति दीर्घादीरभसात् दी
र्घादिग्रामोता पके १ ॥ शोफालिका
तस्यवद्भानिर्गुहीनीलिकावसा ॥ श
यानाफलतिविकसतिशोफालिकाः ५
घोटगदिः शेरतेशोफाग्रलयोः स्फामिति
शोफालिततोरीधस्वार्थे कनिशोफालि
केतिस्वामी शोफालीर्त्वापि कथ्यतितर
याशोफाली प्रसबलत्कसमास्वपीति
प्रयोगदशेनात् सप्तवद्भानामोदश्रव
सवद्भानिर्गुहीउक्ता सामोशोफालिका
तालव्यादिः सवद्भानेत्पादिः चत्वारिशो
फालिकायाः ५ ॥ तितासोद्येतसरसा
भृतवेशी ॥ शोभनोरसोस्याः सरसाद्ये
ताचासोसरसावेतिद्येतसरसा पतेनो

फालिकामात्रं सरसोतिस्वचिते भृतानि
वेशयत्ताह्नादयतिभृतवेशीतिस्वामीभृ
तयक्तं वधोविशतिवा हेतस्यापवधेत
पुष्पायाः २ ॥ अथमागधी गणिता
एथिकाम्बला ॥ प्रायेणमगधदेशेभ
वतीतिमागधीविज्ञाकषणार्जुणकेववे
शेवगणिकेतिस्वामी एथपुष्पवृंदन
स्वामितिप्रतद्वितिनोएयादयद्युतिथो
नेत्यकन् दीर्घत्वेदीर्घादीवयोतीति
थिकेतन्ये अन्वेवमातेवप्रीत्येति
स्वपीतिकः अन्वदत्तादिनापत्वेत्पास
रितिस्वत्वेअन्वेशहेतिस्वामिम्बला
चत्वारिष्टिकायाः ५ ॥ सापीताहेम
पुष्पिका ॥ साष्टिकापीतापीतपु
ष्पाहेमवोपुष्पमस्याः कपि हेमपुष्प
का हेमप्रतिकृतिचातवा पके १ ॥
अतिपुष्पापुष्पगंधाशुतोत्तलास्ववो
एथीद्भिरापीच ॥ अतिमुक्तः पुंड्रकाः
स्याद्भान्तीमाधवीलता ॥ अतिक्रो
तोमुक्तोशोल्क्यात् अतिमुक्तः पुंड्रक
पुंड्रकः पुंड्रदेशेभवतिस्वामी मदि
भृषायोपदिचवेत्ततोभायीत्पादिना
रुष्टघोटगदित्वाद्यत्वेत्वेपुंड्रकः पु
नेपुष्पग्रहणाथीखेगते मुद्रिवंरुने
पुद्रिवेत्ततोरिक कनिपुंड्रकंदतिवा
वसतेपुष्पतिकालात्तमाधुपुष्पात्
पशमानदत्तादिनापत्कसंतीमधोवे
त्रेमाधवीवापुष्पातिस्ववदत्ता माधवी

रा.
मु.
१५५

लताउत्तमाधवीलतेतिसेचातीवसही
ते वैशाखिमाधवः कसेमाधवीकातिमु
क्तकदतिरोतिरेवः अतिमुक्तचमंड
पलतामंडपउचातइतितसुभूतिः ॥
स्पृहयेनवमाधवीलतायेनहिहृष्यात्
पिसेस्थितिः कतायेः वीषः पत्राणाति
वशोपणेनमडतास्पृष्टालतामाधवी
ति पंचमाधवीलतायाः ५ ॥ सुमनाः
मालतीजातिः ॥ विडुषातियराडए
मलाभेदेनशिष्यतइतिव्याडिः सुमनाः
याचपत्रेणपटोलारिष्टयोक्तयोतिमु
अतदशनातसुमना
मलाधारोवाडलकादतचुगोरादिनि
पातनाडपथायादीयेत्वेमालतीति
..... मालत्मीलातिमलोवि
सुः तमततिश्रीणहृदोत्पापोहृत्पादि
नाडुत्वेमालतीत्यने जायतेप्रोति
रनयेतिवाडलकातजनेः कर्तेरिक्त
नजातिः वाडीपुजाती श्रीणमालताः
३ ॥ राजपुत्रीप्रियंववाहृद्यगंधातैल
भाविनीव ॥ सप्रलानवमालिका ॥
प्रतिपुष्पसप्रपणनिनातिसप्रमनो
बुझतानोदियाणवालातिसप्रलान
वास्तुमालाः स्थाकपिनवमालिका
हेनेग्रालीतिव्यातस्य २ ॥ माद्योऊं
॥ माद्येमासिभवेदिगादित्वाद्यतमाद्य
कैभवेत्यनिशुभकरोतिक्तंभवेयाति
वाग्रातइतिकः तत्पुरुषेद्वितीयायाश

लकु कृणातिशयार्थतिऊणवेः ऊंदइतिवा
माद्यः ऊंदः ऊंरुहकइतिपेस्कोडेरत्नको
घात पुंस्त्वमीप हेऊंदस्य २ ॥ रक्तकस्त
बंधकोबंधुजीवका ॥ रक्तपुष्पत्वात् र
क्तकः संतायांकनवभातिविनेबंधकः
बंधबंधने उल्कादित्वाहकः बंधतल्प
पुष्पत्वात् बंधुभिजीवतिवनेतेबंधुजीव
कः जीवति जीवोजलेतराग्रयत्वात् बंध
रिवजीवमस्योतिवा श्रीणिबंधुलीतिव्या
तायाः ३ ॥ सहजुमारीतराणि ॥ श्री
केषातपेसहते सहमघेणे अचुटापसा
हादंत्यसा सौकुमायैकुमारीवाकुमारी
वलतननाकुमारयति क्रीडयति कुमा
रक्रीडायांअपि गौरादिवा तरेत्यनयावा
तविकारंएवेवदणिः तराणिः ॥ स्त्रीलि
गा ॥ कमणोतराणिः पुंसिकुमारीनो
कयोमियामितिमेदिनिः श्रीणकुमा
योः ३ ॥ विटपाकाशयाः ॥ केतक
सहृणपशयाः ॥ पिच्छिलद्रवायाः ३ ॥
अज्ञानसमहासहा ॥ पुष्पमाशुज्ञान
मस्यनभवतीतिअज्ञानः सहतीवविम
हंसहाचमहासहासहतेविमहंससहा
या हेअज्ञानस्य ३ ॥ तत्रशोणेऊरव
कः ॥ तत्रपीतेऊरवकः ॥ तस्मिन्नज्ञा
नेशोणेऊरवकोकंदकस्यस्यशेवेधक्षेया
त ऊत्तितोरनोत्रकपिऊरवकः अल्पम
करत्वाहलीनामीषडवोत्रेतिवा सुत्रे
पोनिरुकारः ऊरवकारवकाराणितीतर

ग.
सु.
१५६

कः ऊरेष्वङ्गेतिसेतायेकनडवड क
रुवकेतिवाकितिकेऊरुऊरुवकाचित
मितिवाणः एनातिमुक्तऊरुवकऊचा
विष्टवपकइतिवाडिः तस्मिन्पीतपुष्पे
अज्ञानेऊरुवकः रुदितेयेऊरुवोत्कानि
तिसृष्टिः ऊर्यतेचिद्यतेऊरुवोदनेवा
ऊलकादंडः स्वार्थेकन ऊरुडकइतिम
फमाधवी ऊरुवकोपिसमानोमाज्ञानमा
त्रोपऊरुवकइतिवाणपुष्पमपलातकेत
थाकिकिरातमुदितेऊरुवकमितिहला
यधः एकैकं १ ॥ नीलाकिंदीदयोवोणा
हसीचोतगलः तथा ॥ नीलानीलवोणा
किंदी न्यतेशब्दायतेचजिवाणादयोति
सृष्टेवाणश्च दस्यतेतीयतेचजरासा
गौरिः देतासादासीवाणभुजिष्ययोति
तिदेतातोमेदिनिः आतेः तीणोगलीति
आतेगलः त्रीणिनीलकिंदिकायाः ३ ॥
सैरेयकलकिंदीस्यात् ॥ सीरेभवः ३
जवाणकहेतादितायः ३ ॥ जवाणक
वृद्धलसर्जनिरुक्तणयफरुकिजुजु
कककडकः श्रीदृष्टा कृशासृकृशा
ऊरुवकावाताप्रतासृममतिसेका
श बलपत्तकांसुतेगम प्रगोधित व
गदऊरुवदिभाः १३ चतुर्थेदितीय ॥
स्वार्थकः सीरस्यायमीणसैरः कषेस्तत्रम
वः वृद्धाः सतायाकनिवासीरीयकः सै
रेयकः सैरीयकः सद्रवरः सैरवसहा
वरः इतिस्वामी शुष्का किमितिरेदीति

विगोर्पदिनीषिंसीएषोदरादिः ऊर्यति
ऊलकादंडेतोपतलोपाभावसृष्टितवा
दितादिचगौरिदीषिवा देकिंदीसा
मान्यस्य २ ॥ तस्मिन्ऊरुवकाऊरुवो ॥
तस्मिन्सैरीयकेऊरुवकाऊरुवो ॥
तास्य १ ॥ पीताऊरुवकोकिंदीतस्मिन्
हचरीदयोः ॥ पीतेतसैरीयकेऊरुवका
मधुमाधवाद्येतपीताऊरुवकोकिंदीति
पदिताकचिन्ऊरुवकइतिपादइत्या
ऊः सद्रवरतिअधिकरणोपपदाभावे
भिलातेनेतिचकारस्यानुऊरुवका
यत्वाचरेष्टः सद्रवरिदयोतिपुक्तेसद्र
वरः अन्येषामपीतिदीचेतेसद्रवरइति
पीतिस्वामी द्वेपीतस्य २ ॥ ऊरुपुष्प
जपावजुपुष्पपुष्पतिलस्ययत् ॥ इ
पहनतिआद्रीभर्षतिआः एवोदंडेः स्फ
येतिरुक्तनैरुक्तदस्यडत्ते ऊरुपुष्पस्य
तथाऊरुदेशभवत्वादा उरुपुष्पस्य
कपिभोरनवाऊलकादंडेतोपऊरुवका त
सृष्टेजवातिशीचेज्यायति तइतिसीके
भातलतोचराप जवाजपतिजपेरीच
राप जपाजवायोतजपासृष्ट्यामितिध
मंदीसः जवायोगाहलोपिजवः अतप
वपुष्पमपिजवायुक्ते ऊरुपुष्पपिहले
पितवाणह्यः प्रकीर्तितः इतिचिकोडशे
षः ॥ एकं १ ॥ प्रतिज्ञासशतप्रासवे
गतहयमारकाः करवीरेकरेदनेककरे

रा.
सु.
१५७
१५१

श्रुतिश्रुति ॥ प्रतीपोयसारकलाडा।
सोविकामोप्रतिपत्तिइसुतेननचिजि
प्रतिहासः उपसर्गस्यचिजिदीर्घत्वेप्रती
हासोपशतेवहानिः प्रामाः ऊतालोव
प्रजापत्यशतेपुष्पाणि प्रामातिवोशः
नप्रामः चेउतीलात्वादतिचउश्रुतो
गतिरस्यवाचोडातः इयानोमारकले
प्रविधमयत्वाइयमारकः कराः श्रोकः
तोरोः चालेप्रवोरोमारकलातकीयेते
खन्यतेकरोमूलंतहीरयतिवाकरवी
रः क्रूरतिकरोतिकंठकित्वादचक्रकर
इत्यपिपादइतिश्रीधरः श्रुतिरस्यास्ती
तिसिध्मादिवाचु श्रुतिश्रुतीतिकः प्र
थिलः प्रवकरवीरगुस्मस्य ५ ॥ श्री
णिमरुदेशजस्यकंठकिनः करभप्रियत
रोः ३ ॥ उन्मत्तः कितवोपुतोपतरः को
चनाइयः मातलोमदनच ॥ उन्मत्तः
यतिवत्करोतीतिणिजेतादवउन्मत्तः २
किताजिवसतोवेचयति उन्मादकलात
अन्येषामपीतिदुः कितवः अतपवधुते
इवेतिदिनलिबेचिजिननात अवीदि
मायंकः धर्तइतिस्वामी धयतिअतन
पेरोबाइलकाइरचु तदुपघोदगारि
त्वादाकारस्यकृत्वाइलकाइजः १
उत्तरवौश्रुतस्याकारस्यउत्तरोप्राकादे
शो भुत्तरोभुत्तरश्चेतिमभुमाधवीध
मतिकोतिकरोतिधुः धमकोतिकरो
किप्रतवेति तरोहिंसकः इगुपधात्कः

द्वयोः कर्मधारयोकाग्रयुत्पत्रावेतानितानो
भुत्तरस्तुपेदरीशोभुत्तरः कनकाइयः इति
श्रुतिर्वावः कनकाइयः स्वर्णोपयोयनाम
कइत्यर्थः मातितुलास्यमातलः वत्पति
मासमालववारणमिति मद्यतिमदनः
मप्रधत्तस्य ७ ॥ अस्याफलेत्तमातलपुत्र
कः ॥ अस्याभुत्तरस्यपुत्रइवकीनमातल
पुत्रकः ॥ पके १ ॥ फलपरोवीजपर ॥
फलवीजेपरयतिकः पराणपरः फलेन
वीजेनपरोस्येतिफलपरः बीजपरः द्वेवि
हृइतिख्यातस्य २ ॥ रुचकोमातलेगेक
॥ रोचयतिरुचिकरोतिकंठकिनरुचकः मानिधे
धेइत्यत्राजतलोमक्यति गमेः खवुडिश्चेति
वक्रयमितिडित एघोदगारित्वादकारस्येत्ते
ततः कः मातलेगकः सोवचेलमातलेगे
शिलाहंदनपेघणी श्रीवाभरणकंठेचरुचः
कः स्मृतिइतिस्वामी हेचोलेकेतिख्यात
स्य २ ॥ समीरणोमरुचकः प्रस्थपुष्पः फ
णिजकः जग्गीरोपि ॥ समीरइत्यामोहं
स्यः समीरणः समीवातिकः संतायंकनम
रुचकः प्रस्थसामोपुष्पतिजोगलत्वात्
स्यपुष्पः खरत्वेनफणभपुत्रपुष्पत्वात्
फणिजकइतिस्वामी फणोसपेतजको
वर्जकोस्यतेत्रत्वात्पेदरादिवाइकारलो
पेफणिजकइतितवये जवीरउक्तः जंवी
रोपि पेचस्वल्पपत्रस्यपणोसस्यदेशोतरे
ख्यातस्य ॥ अथपणोसेकहिंजरऊहेर
को ॥ पणोमस्यतिआपणोसोदेत्यायः क

रा.
मु.
१५५
१५६

दिनं जयति कदिं जयः एषोदरादिः कदयति
गतिप्रतिहति कदगतिप्रतीचाते देउरा
हयशेतिहंरु एषोदरादिः उषेगलोपः स्व
येकन कदरुः श्रीणिपातो समासात्
३ ॥ सितेनेकोत्र ॥ द्विविधः पालोमः एक
येतोः नोलोहितः तत्रकोडुप्याभोयेतेप
लोमेग्रजेयति साधो एव न ग्रजेकः एक ॥
पादोत्र चित्रकोवक्रिमेतकः ॥ योगादिपु
भेषजत्वेन बडपादोलीतीनिः पादो चेतति
चित्तिचित्तोत्तं न त्रायते चित्रः कनिचित्रक
चेतने चित्तज्ञानं त्रायते वा नाना रूपत्वाद्वा
वक्रिमेतकोवक्रिप्रयोयनामक इत्यर्थः
श्रीणिचित्तादिति व्यातस्य ३ ॥ अर्कोडुव
सकास्फोटगात्रपविकीरणाः सेंदराश्वा
केपणो ॥ अर्कोडुः सूर्यप्रयोयनामक इ
त्यर्थः वसत्यत्र तेन यति बाडलकात् नृत्त
इत्युः वसुः स्वार्थे कनिवसुकः आस्योदय
तिस्फोटगात्र एषोदरादित्वात्रकार आस्यो
तानाना रूपत्वाद्वा नृत्तप्राणस्य
एत्रयः विकिरति पुष्पाणि कद इति कपुन
इतिरपरत्वेन बाडलकादौ चैः विकीरणाः
विविधः किरणो स्योतनो सेंदरा उक्तः अर्को
भानितीत्तानि पत्राण्यस्य अर्कोपणोः स
प्रशकान इति व्यातस्य ७ ॥ अत्र अर्को
लकं प्रतापसो ॥ अत्राकेपणो अलयातिपु
षयति किपु अलवासो अर्कोयेति अलकैः
प्रतापं वल्लजेनः स्यति अंतेन यति आत
इतिकः प्रतापसः देउक्ताकेपणोस्य २ ॥

शिवमलीपाशुपतपकासीलोचकोवसुः
॥ शिवेन मल्लते धायेतो प्रयत्नात्कमीणा
वज्रगोरादिः शिवमली अत्र पवपुपतेरये
प्रियइति पाशुपतः एक मस्थिवीजेलातिकः
सुषमादित्वात्पत्वे दी चैत्वे च पकासीलः इ
रीप्रयत्नेनोचते च न सेंता एवेकत्वाद्वा
भावः वक्रः एषोदरादित्वात् इत्वे च उक इति
तत्राच्चा इति स्वामी वक्रमता पुष्पात्वात् व
ले आच्चा इति आत्मानो शिवेव सीति वा
स्त्रीप्रिदित्वात् सवसीत्वादिना उः वसुः पुमा
न वसुत्रादेव भेदा प्रभावे कदक गतीति
मेदिनिः कनिवसुकः अन्येष्वा मयीति दी चै
तेव स्रकोपि पंचभक्त पुष्पास्य ५ ॥ देवा
हृत्वाहनी हृत्वरुहा जीवेति केत्वापि ॥ वेद्य
तेव इ प्रयोगान्पत्वात् शिरसा उक्तत्वात्
इति वाकर्मणि गुरोश्चेत्यकारेणैव वेदावेदा
कावेति स्वामी जन्मना हृत्तमो ज्ञानाशयति
स्युदित्वाहनी हृत्वेरो इतिकः हृत्वरुहा वि
नाश्रुति जीवेति रुहिनो हनी विश्राणाभः
पित इति रुचिपित्वात् जीविकनि जीवेति
का चत्वारि हृत्तोपरिजात विशेषस्य ५ ॥
वल्गाहनी चित्ररुहा गुडु चीते चित्रात्
ता जीवेति कामो मेव ही विशल्याम फप
र्णपि ॥ वल्गैरयते वल्गाहनी कर्मणि
स्युदित्वापि जायते इत्यप्येति कः साधो
रित्वादिना कस्यत्वे चित्ररुहा गुडु इति रत्न
तिरोगात् रुचु गुडु ची तेन यति आकधो
रयति तेन रुद्रस्वधारणेने चित्रा नाति

रा.
मु.
१५५
१५५

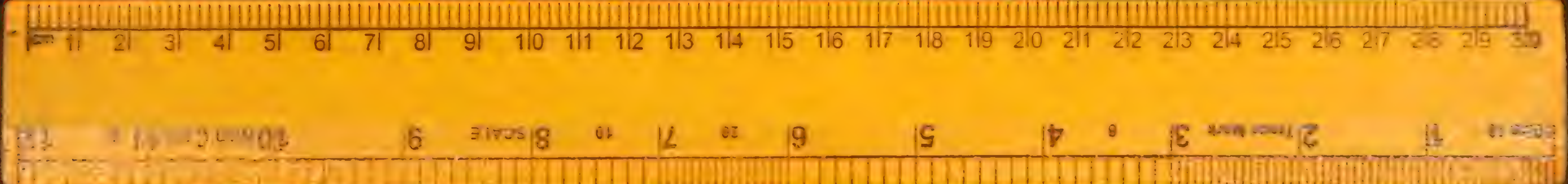
मृतं मरणमस्य अस्त्य जीवयति योतिः
एवं वत् जीवति का अस्त्य तत्त्वान्तापः
इत्येवमवती अस्त्य तत्त्वान्तापः
रणात् विशल्याइषमभयपणितान्तापः
वतीत्यात्तादमपुमणी नवगुह्याः २५
मृदीदेवीमभरतासोरतातेजनीस्वरा ॥
मधुलिकामपुत्रेणीगोकणीपीलुपाणे
पि ॥ मृदीतिवभ्रातिमृदीवंधनेवदीवैवे
तामृदी दीपिमृदीतिन्यासः दीव्यतिजी
तमिच्छतिअव देवीगौरादिः मधुरतासा
ः मधुरतामुरतिवेष्टयतिधनुः मृदीतेधनु
षिवधतेवाधुरवेष्टनेमुरवेधनेवाशका
दिभोटनगुणोतापिमोरता तेजभयिकरो
तितैत्तपालनेष्टदितेजनी स्ववतिरसेपा
तिवायंस्वरा सुवीत्यकशतिस्वामी स्ववे
तोषपवसवैस्वमतोमृलपाहः मधुला
तिकः अनोषामपीतिदीवैतापु इत्तमधु
लिका मधुनः श्रेणिः पंक्तिरत्रदीपिमधु
श्रेणीमधुत्पादयत्यधनुः श्रेणीत्येवपदे
नियतरयेधनुषीमोवीस्यादिति गो
कणीमपत्रत्वाज्ञीकणीपीलोतिवपणितान्ता
स्याः पीलुपाणीपाकपणित्यादिनोभय
त्रैवजीष दशधनुगुणोपयोमित्वचोवच
भपत्रायाः पूर्वोया २० ॥ पाहोवष्टाविह
कणीस्यापनीश्रेयसीरसा पकाष्टोला
पापवेलीप्राचीनावनतिक्त्तिका ॥ भेष
नत्वेनपदातरतिवज्रितापिपाहा अन्त
ष्टोका विहोकोणिययाशास्त्रेयमाणा

तारितिश्रविहोः विहोः पणोरपः कणोः
स्याः एवं वत् जीवति का अस्त्य तत्त्वान्तापः
मृदुस्यापनीश्रेयस्युक्ता रस्यतेरसेनय
जतेवा रसा पापवेलीविलसतिअव
गौरादिः पवेयवृत्तादिचिपचोकातरोमः
पापवेलीमरीरयतिपापवेलीकातरोमः
त प्राचिभवाप्राचीनाविभाषाज्जवेतिवः
वनेतिक्त्तिका रसाकनितापिऊस्वरत्वेव
वनतिक्त्तिका दशअकानिधीतिव्यातायाः
१० ॥ कडुः कडुस्वराशोकरोहिणीकडु
रोहिणी मत्स्यापिक्त्तिकास्मभेदीवक्रोगीश
कुलादनी ॥ कटत्पादुणोतिरुणादिसेना
योभृत्तुत्पादिनाखचुमुगुणः तापकट
कटा अशोवज्रोहतिउपमानेणानिः अ
शोकारोहिणी पतद्यत्तमपि अशोक
श्रोहिणीचकडुरोहिणी अतिक्त्तित्वेन
मत्स्यापितुत्तल्यस्वादत्वान्तापिक्त्तिका
स्ववर्णभेदः छेदोस्याः कुस्मेलंभिनत्रि
वाकुस्मभेदी चक्राकारमंगपत्रायाः
चक्रोगी शकुलेमत्स्याभेदेरद्यतेशकुला
दनी अष्टौकडुकीतिव्यातायाः ५ ॥
आत्मगुप्ताज्ञाडाकांडाकेदुग्राष्ट्रायाणी
अष्टप्रोक्ताशुकशिविः कपिकच्छु
मकली ॥ केदुविस्फाटननकत्वेनक
हकिवेनडः स्युर्गतात्मानागुप्तात्त
ताकटकराणैकतेतिसमासेआत्मगुप्ता
केदुहिनादोस्यजननादिद्वियाणिजड
यतिक्त्तभयतिजडअपवारणोपचायचुन

रा.
न.
१५०
७

इति जहाति श्रुत्वा प्रजहेत्येव स्वामी पठ
ति अधिकमंडवी जमस्याः अधिकममति
रुजति प्रमगो क मंता देवा अथो जना वि
गतो इमस्या वंदेति स्वामी कंडु गेगा त के
इक कृष्णो कृत्स्न इति कृत्स्नत्वे कंडु गेगा के
इरावे आन इति के ली ये मधा व के इरा प्र
वे पात जला न वे इति तत्वे प्रा व पा य ली
स प ज ला वी ति ली गो एषो द रा रि रि ति म
ध मा ध वी कृष्णे म गेः प्रा ता द शि ता अ
वि भि र प्रो क्ता हे य चारि ति वा अथ प्रो क्त
मृधं न्य धा श्रु क प्र धा ना श्रु का का रा वा
शि र्वा शि र्वा हिं ता ल यः ॥ श श च्च
शो क शि शि री त च श्रु क शि र्वा रि त्स्व
मे द त श्रु क शि र्वा त्म म के ली श्रु क शि
वा चे ति वा च स्य ति क पो ना म पि के इ हे त
त्वा त क पि क कृः क पो के धे ति क पि क कृ
रि ति एषो द रा रि रि ति स्वामी म के ली त
ला लो म क कृ फ ल ता त म चे ति दी यं क
रि भो द न न्य च्चा रि त्वा त्म त्वं गो रा रि के
म के ली ॥ न वा श्रु शि र्वा वे ति त्वा ता या
॥ ॥ वि त्रो परि त्रा न्य प्रो धी इ वे ती शा म
री वृ धा प्र त्प कृ ज्ञे लो सु त श्रे लो रे श मृ
ष क पा णि पि ॥ व डु वं ता त्वा चि त्वा उ पा
धि के गो वि त्र श्रु प ग ता उ प चि त्रा न्य पु ण
डि व डु मृ ल ता त् अ वृ गो रा रिः न्य प्रो धी
व री व धे ति न यी ते इ श्रु प धा त्के वृ धा प्र ती
चो प्र ति कृ ला वि स्फा ट ज न ना त् श्रे लो
प्र त्प कृ श्रे लो प्र त्प च ती ति प्र त्प कृ प्र ती चो

प्रति कृ ला श्रे लो प ज्ञा ता व स्तु म्पा वा म
त द्वा ता वा श्रे लो र म्पाः सु त श्रे लो शो म
न पु ष्पा ता इ मे ते त्र ज मं ता इः रा पु रे ड मृ
ष क क र्णा का रे पा णि म म्पा अ व य वे म मृ
रा य वृ त्ता पा क क र्णा ति श्रे लो श्रु ष क पा णि
द श मृ ष क पा णिः १० ॥ अ पा मा गेः श्रे
ख रि के धा मा गे व म दूर को प्र त्प कृ पा णि
के श पा णि कि णि ही ख र मे ज री ॥ अ प म
ज ति व स्त्रा रि क म ने न च न क त्वं उ प म गे
सु च जि दी चे त्वे अ पा मा गेः शि ख रा त्वा शि
ख रि श्म ता त्प्र भ व ति त त्र प्रा ये ता भ व ति
वा अ धा ता रि ता त द ज शि ख र मि व
पु ष्पा प्र म म्पा वा श्रे ख रि कः अ ध मं मा गे
वा ति प्रा प्रो ति धा मा गेः एषो द रा रिः धा प्रः
प्र भा व म्पा गे म्पा ने वा धा मा गे इ ति म दृ
रा पि च्च प्र ति कृ ति त्वा न्य दूर कः प्र त्प चि
प रा श्रु ख नि पा णि न्य म्पाः प्र त्प कृ पा णि
प्र त्प कृ पु ष्पा ति मृ ल पा ह इ ति स वे ध रः
क पि लो म त्म लो म श पा णि न्य म्पाः १
की श पा णि के श पा णि ति च स्वामी कि
णि नो व र ण न हे ति हि न ति अ न्ये धा म पो
ति डे रि लो पे र हो रा रिः कि णि ही ख रा त्
ति क री ती द्वा ता वा मं ज रि र म्पाः ख र मे
ज रीः त तो री धि ख र म ज री अ ए श्रु पा गे इ
ति त्वा त्म य ॥ हे ति का त्रा म्पा लो प म
भा गी त्रा म्पा र्था ए का अ ग र व ली वा ले
या ध मी व व र क म्पा ॥ हे ति रा गी न ति
हे ती नै रु क्ता श्रु त्वा ति ति स्वामी भ न ति

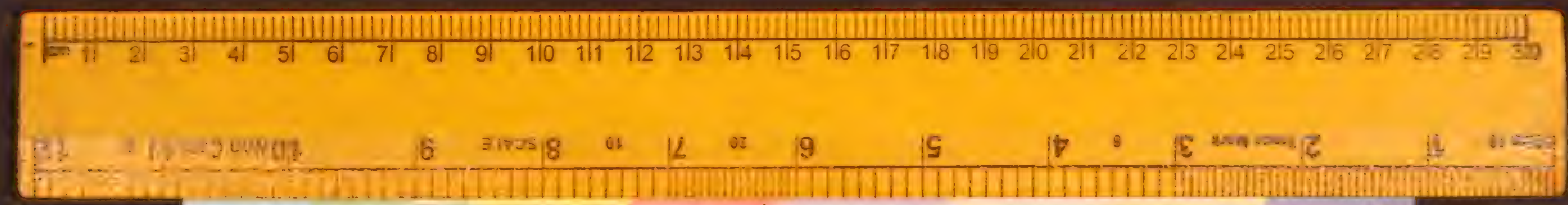
गर्गमिति भंजो ग्रामदेने संतायाणवत् न
रुक्ते भकारस्य फकारे फीति कतिवा
सुप्रियत्वाद्वासाण्ये ग्रामवासाणी
पमारक्ततुल्यप्रवृत्तात् यस्याभः
नंभगोः पचनेन योगात् ज्योत्स्नाद्यणि
भागीभृजतिभृतानिभं गोप्रजातस्य
यंभागीतिवा ब्राह्मण्यदिप्रतिहृति
प्रकाडत्वात् ब्राह्मण्यदिका ग्रामा
कारालोहितावलीप्रवृत्तये स्याद्येग
रवलीसमासोतविधेरनित्यत्वान्नकः
गर्हभोगशकत्वात्वालेयशकः
हंभशकशतिकेघातगतवर्त्तनः
नः स्वजनभृतिमावृणोत्याव्यादयति
वजोयुक्तुल्लेतादववर्त्तनः वधेतेति
नतिकामस्यासतिरोगमिति वपुच्छेद
ने संतायाणवत्त्वकः नवब्राह्मण्य
जीतिवातायाः ५ ॥ ब्राह्मरीतिमया
रुक्काभागीवब्राह्मणीमता मंजिष्टा
विकसतिगीसमेगाकालमेषिका मेड
कपलीभंडीरीभंडीयोजनवलिक्का ॥
अतिशयेन मंजुः शोभनामंजोशोभने
वर्णितेतिवा मंजिष्टा अम्यास्वेत्या
दिनाघत्वं विकसतिहं अचुटाप्रविक
सा विशेषणकषमितिदिनति लोहि
तवर्णान्तरं कषदिसाया मचिवा तिरा
तिप्रसरतिजिगी इगनामितिहः गोगति
हेगनजयत्पमिभवीतहृत्वादि कंजिह
ति अतिभवेनेभोपीति डेटिलोपेचवर्ण

विपर्ययेण जकारस्य एवेगमनेदयोः
वंपरत्वे गोगतिर्नीषवा समेततो गतिग
द्यत्तुममेगा कालोमिषणते गद्यायते
मिचशब्दोत्तालव्यवर्तितमधमाधवी
कालवर्णोमिषितस्यार्थे तेकमेणीनमृध
न्यातावा मंडुकवत्पणमस्यामंडुकपणो
भडिति वर्णान्तरं पीरभसीति भडभंडुभंड
नेवाडलकादीरव गोगतिवाडादीरीगे
मीरीच वेमपुवीचभंडीरीतिरभसात्
द्रुत्वमथाचवाडलकाडोदेः ण्यतात्कि
रु गोगतिर्नीषमंडिरीति योजनव्या
पिनीवलिरस्या योजनवलीहृरगामिव
लीत्यर्थः नवमंजिष्टायाः ५ ॥ याशो
यवाशीडः स्पृशीः धन्वयाशः ऊनाशकः
रोहनीकचुरानेतासमुद्रांताडगलभा ॥
प्रसरतिवाडलकात्तदिवसवदसचुया
सः कतिप्रणो अतन्येचेत्यादिनाग्रामच
यवासः कंठकित्वात् ३ः विनस्पृणतेडः
स्पृशीः धन्वामरुक्तद्वर्तितत्वात् धन्व
तोयासोधन्वयासः धनुरासाडतित्तुप्रो
करः ऊमाप्रयभृतिनाशयति कंठकित्वा
त् ऊमितिनेरोगवानाशयति ऊनाशकः
रोहयति कंठकित्वादेवल्परिरोहनीचोह
नीवेतिस्वामीवचुरोगोगतिदत्तात्क
चुरा अतिदीर्घमूलत्वादेनेता अतपनस
मुद्रस्येवायतत्वाहृरभवोतस्याः समुद्र
तासमुद्रांतजत्वात्समुद्रांतयोगाद्विम
मुद्रांतावा आरुसवौलभिमोरणेस्पृशेने

शं
सं
१५३

वर्ततेगावशालोभरेभैरितिस्यशेनेनभा
दिप्रयोगत उःविनालभतेस्पष्टते
लभामानित्यत्वात्उपसर्गादितिउ
लभा उपसर्गात्तत्त्वज्ञेयविरितिसुप्रलेभ
वत्प्राप्तोत्तागतः आगमविधिर्नान्यद
तिप्रभाषयादृशालभेत्यत्रनाति प्राः
कर्मप्रवचनीयत्वेवानसुडभौकेवलभा
मितिउं प्रतिषेधः तथाचकाशिका श्रुति
सलभमित्यत्रातेःकर्मप्रवचनीयत्वात्
मेःकेवलःसशब्दपदोपसर्गादितिभवति
उं प्रतिषेधः तथैवउदालभेत्यपिकेचि
त दशउदालभायाः १० ॥ एसिपणो
एथरुपणोवित्रपणोत्रिपणोप क्रोष्ट
वित्रातिहउच्चोक्लतिधावनिउहा ॥
एसिपणोएथरुपणोत्रिपणोमस्याः एसि
पणो एथरुपणोत्र एसिपणोत्रनाति
वत्यतेपवेवित्रमालोत्तरेवित्रपणोमस्याः
वित्रपणो श्रिंत्रिपणोत्रमालोत्तरेवित्रपणोमस्याः
कपिरुत्वेवश्रिंत्रिपणोत्रमालोत्तरेवित्रपणोमस्याः
विचारिता क्रोष्टवित्राक्रोष्टमिहैत्रेत्तने
मिहउच्चोक्लतिहउच्चो ११
व्याश्रितवक्तव्यमितिउच्चोक्लतिहउच्चो १२
पुत्रीमितिमेदिनिः कलमजोमोमुक्
वा श्रुतितन्त्रकरोति श्रोतन्त्रकरोति
इलकात्किः कलशि धावतिप्रसरति
धावतिशोधयति श्रुतिरुपधमीत्यादि
नावइलवचनादनिधावनिः लुपि
पिधावनीतिवेत्यन्ये गृहीतसेवृत्ततिर

संश्लेषावाहउपधात्कः १३ एसिपणो
दिनवर्कोपधानीतिव्यातायाः १४ ॥ के
तायाः ॥ निर्दिग्धकास्पृशीव्याचीह
तीकंदकारिका प्रचोदनीकनीलउः ३
स्पृशीगष्टिकेत्यपि ॥ गुणैःकंदकेव
तिदिहतेस्मउपचित्तादिहउपचयेनिदि
या कनि निर्दिग्धका स्पृशतिकंदके
वाधतेस्पृशवाधनस्पृशनयोःकःगोरा
दिः स्पृशी व्यातिश्रुति उपसर्गावशादि
नक्तिकंदकित्वादातश्रोपसर्गावशादि
गोरादिःव्याची हरव्यापित्वात्तद्वत् १
वक्तकंदकयोगादाहतीकंदकान्ता
कमेणपार शीघ्रकनिकंदकारिका प्रचो
दयतिकंदकेः प्रेरयतिनिगकरोति इतिप्र
चोदनी कोलयतिऊलसेत्ताने कःगोरा
दिः ऊलीलान्ति सेप्रेरयति निगकरोति
कंदकेः लुदसेप्रेरयोस्फायीतिरकल
श ३ःस्पृशकंदकत्वात्कःस्पृशः गष्टसुप
त्रवःसोम्याप्रलीतिहनि गष्टिका गष्टस्या
तद्वत्पवर्ततेउपत्रवेल्लीवपुंसयोरितिमेदि
निः दशकंदकारिकायाः १० ॥ नीली
कालाश्रीतकिकाश्रीमीलामधुपणिका रे
जनीश्रीफलीतव्याश्रीणीदोलाचनीलि
नी ॥ नीलउक्तः नीलाश्रीपणोप्रधोरिति
श्रीपुनीलीकल्पतेत्यप्यतेःस्पृशकत्वात्
कलहपेकमेणपार वणीत्वाद्वाचनीपका
ला श्रीतकंविनिमयोस्तस्याःकपिरकादि

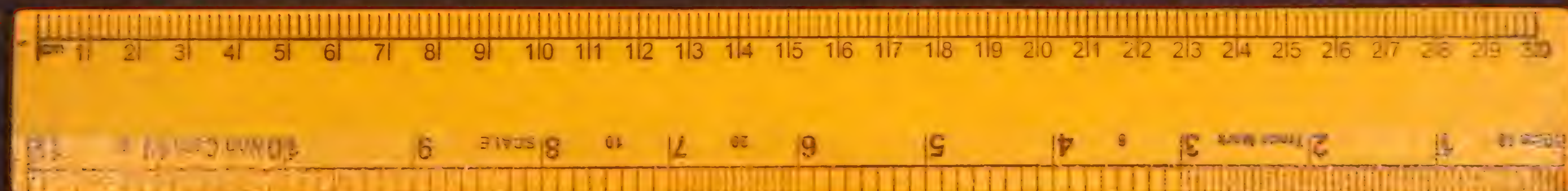
गं
मुं
११३

नलत्वं ज्ञीतकिका ग्रामभेवाग्रामेणप्र
मदिवलो मधुपर्णिकोका रंजयतिनी
लीकरोति स्यः रंजनी श्रीफलोरस्यफला
त्वातयते तदवयनेपाहृतदीतियक
तस्यातययति वर्णोतरमाहणोतितत्त
ग्रावरणोः तः पचायचिवाइवतस्याः स्यशो
जलेडोणी प्रषावप्रागुक्ता त्वाणीत्येकेइति
स्वामी तत्तये पुर्यतेभोडुमनया त्त्नस
रणो चत्रुडीप होलयतिवर्णोतरेतिपति
होला डलतलेपेवमेलेत्येकइतिस्वाम्या
दयः नीलोवर्णोस्याग्रस्तीतिनीलिनी प
कादशवत्तादिरंजनकारिणानील्यडोष
त्याः ११ ॥ अवल्युतः सोमराजीसुवर्णा
सोमवर्तिका कालमेघीकुलफलावाक
चोपतिफलपि ॥ अवल्योरशोभनाडप
जाताः अवल्युतः कोइस्याह्लादकत्वात्
शोक्तातवासोमइवराजतेउपमानेति
निःसोमराजी शोभनावलिरस्याः सुवर्ति
सोमस्यप्रीतत्वात्सोमवर्तीततः स्वार्थेकच
सोमवर्तिका कालेकालवर्णोदयोमिषति
स्यर्धतेकमेणप्रागुक्ताकालमेघी कुलफ
लमस्याः कुलफलाः वाकंजतिसेकोचय
तिनिवेचनात् नैरुक्तेमाधुत्वमितित्वातो
एषोदरादिवीपुजीवीपुजी वागतिगोधन
योः वानेवाहिंसा वांशेजतिवक्तेशाहाय
तेनूलविपुजापिकः गौरादिवी वानेसेको
चयतिनिवेचनादिति एषोदरादिरित्यने
उमीधफलत्वात्पतिफली असौसोमराज

इतिव्यासस्य ८ ॥ कुलोपकुल्यवेदेहीमा
गधीचपलाकण भूषणीपिप्लीशोडीक
ला ॥ कर्षतिकुलातिरोगेकास्मात्कुला
उपकोलयतिसेस्याययति अर्चोदिरुप
कुल्यप्रायेणकुल्यः समीपेभवत्पुपकुल्ये
तिसर्वधरः वदेहलीरभुक्तिस्तत्रप्रायेण
जायतेणिवेदेहीपवेमागधी चपलेशोच
प्रकंयातीतिचपलाचपतिरोगेसोत्वयति
हृषादित्वात्कलचिवा सारभागकणः सत्य
सोअचिकणकणयतिश्रेष्ठापनयनाच्च
हंकारयतिकणोरेतभीवितणय्याः रचिवा
श्रितिकडुत्वात्प्रोषयतिकंठेइतिवाडल
कातयचुप्रोषणस्यधितरुजतिमनेक्ति
उपणसीवीरिपिसर्वधरः पिपत्रिपालय
तिरोगात्प्ररन्शुवच्चहितेगौरादिः पिप
लीशुंजाया हेउपजायतेशेषेणशोडीको
लयतिइवधातुशेषोनेसेस्यानेकरो
ति कुलसेस्यानेचकोला ॥ दशपिप
ल्याः १० ॥ अथकरिपिप्ली कीपव
लीकोलवलीश्रेयसीवसिरः पुमान् ॥
वृहत्वात्कारीवीपप्ली करिपिप्ली क
पिलोमतल्पलोमकक्तवर्लित्वात्कीपव
ली पवंकोलः स्वरः उलोत्तल्पमकक्त
त्वात्कोलवली श्रेयसीप्रशस्ततरावस्य
ते ग्राह्यायतेरोमभिर्वाडलकात्रिमिसही
तिकिरचुवसिरोदेत्यसइत्यने पंचगजीप
पल्याः ११ ॥ चयंतचविका ॥ चयंतो
एत एषोदरादित्वात्तरेफलोपः चयंतिर

सं पोरुडमधीरिति एति नैरुक्ते पकारस्य
कारेण विमर्शयेत्स्वत्वे चेति वा पवेचको
चवेः तयो गात छणि एवेवत्तपोदरादित्वा
त रेफलोपेचविके केचित् चयाचोविको
सिधामाहुः चयाकोलाचवविकाचयोक्त
रेतरपिप्पली इति ह ह वंशः देवावे इति
ख्यातम् ॥ काकाविची गुंजात कसला ॥
काकवर्णश्चिवा प्रानदेशोऽस्या इति काकावि
चीमोरादिरिति स्वामी काकान्वेचयति वेच
त्वात्मानं वन्तु वंच वन्तु वंच लन्तु लं
चु इत्यादि वंडकपरिप्रदितात् चेचेः कर्म
णानि नैरुक्त इति वा गुंजति शिख्याशङ्का
यते शिति गुंजे प्रवाक्तेशे च ताप गुंजा
गुंजा प्रान्ते कसवर्णोलाति कसला श्रीणि
कावीति ख्यातायाः ३ ॥ रिक्ताकाच ॥ प
लेकषाद्विहंगोधाश्च देष्टा स्वाडकंदकाः १
गोकंदको गोत्तरको वनशृंगादरूपि ॥
पलेमी सेक धेति तीत्ता कंदकत्वात् प्रचु
ताप हपोदरादित्त्वरुष इति द्वितीयाया
अलकपलेकषा पलेकषा गोत्तरके वि
यागस्त्रापलाशयोरिति मूर्धन्योत्तरभसः २
इत्तगंधवगंधोऽस्याः इत्तगंधाः पुनोदे
ष्टाश्च देष्टा इव कंदक इपादेष्टाः स्याः च दे
ष्टा इत्तगंधत्वात्साधकंदकः गवोकंदकः
शुक्तिवतुरपीडाकरत्वात् गोकंदकः ल
रक्षेदने गविशृमोत्तरप्रतिस्तिरुडेंतद
त्वात्कनिगोत्तरकः प्रायेण वनभवत्वात्
वनस्पशृगादरववनशृगादकः च देष्टा

गोत्तरः त्रिकंदकपुटश्च देष्टा स्वाडकंदक
इति रभसः समगोत्तर इति ख्यातम् २
॥ विद्याविद्याप्रतिविद्यातिविद्योपविद्या
रुणा शृंगीमहोषधे च ॥ विशत्येतौष
धीशुवाविशेः अशृशुधीत्यादिना कनला
प्रविद्या आदित्यविद्येत्यत्र विद्युत्तः वे
वेष्टिमाप्रोतिकः विद्या विषस्य प्रतीपाश
गदत्वात्प्रतिविद्या विषमतिप्रोताश्रितिवि
द्या इत्तत्वेन विषमुपगता उपविद्या अरु
णमणीत्वादरुणा ज्योतिष्माकारमुल्लया
गात जीविशृंगी शृंगीविषायासुधेते स्व
त्वात्मीनविशेषयोरिति विद्यः महोषध
त्वान्नहोषधे च अष्टोत्तरतम इति ख्यात
म् ५ ॥ अथ लीरावीडिधिकासमे ॥
लीरमवति रत्ति लीरावी अणोतात्तरी
पु इगधमरुत्तादन्तुडिधिका देलीरा
वीति ख्यातायाः २ ॥ इयंचवज्रलपत्र
तत्तापत्रादिच्छेदे लीरेस्ववतीतीति सु
श्रुतिः ॥ शतमूली बज्रसुताभीरुविदी
वरी अष्टप्रोक्ताभीरुपत्रीनारायणः श
तावरी अष्टेरुः ॥ शतं वहुनिमूलानि
अस्याः शतमूली बज्रधातुते बज्रसुता
सुतवृषवज्रमूलत्वाद्वा बज्रप्रधानतः
यावज्रसुतेति मथमाध्याहयः नभी
रुः हरलम्बितवज्रमूलत्वात् सदारता
ल्यत्वेन स्थिरपत्रत्वादिति स्वामी इंदीव
री नीलोत्पलाकारपुष्पत्वात् गंधेनेदि
यमादणोति इति एषोदरादिको प्रतानेवे

रा.
सु.
१५५

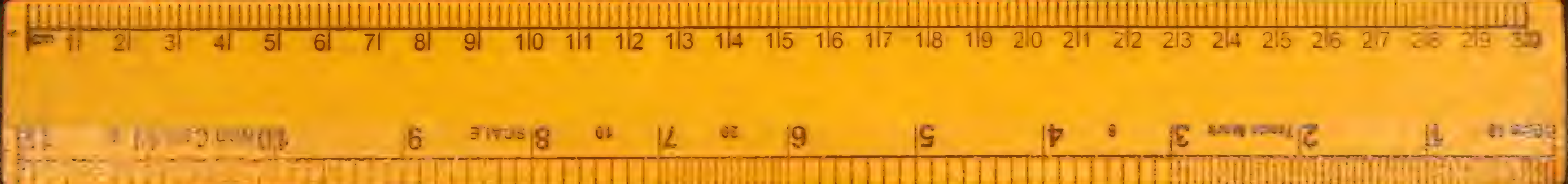
लोतिभुवमविजीविवरी अछोरंगैः प्रोक्ता
कंदकितेनप्रितादीपिमयात्र अथप्रोक्ता
कंदकेनापुष्टत्वाभीरुपत्री नारायणाज्ञा
तानारायणी मूलानांशतीनाहणोतिप्र
चुलीप्रशतावरी नहिनीतिवाङ्मलकात्र
पीत्योरुः अहीरुः साहचर्यात्स्वीत्वं दश
शतमूल्याः १० ॥ अथपीतडुकालीय
कहरिडुवः ज्वीपवेपचादरुहरिडापत्रं
नीत्यपि ॥ पीतोडुः स्कंदोस्यपीतडुवति
वाग्रपृष्ठादयस्तिक्तः पीतडुः कलेजीतः
कलिदेवतोवासर्वत्राप्रिकलिभाज्ज
ततः कनिकालेयकः कालीयकोपनिहि
एवकदिनेसचकाले
यकः स्मृतः कालेयकोराकनिशीतिरुद्र
तद्विपिगः पीतोवाडुः स्कंदोस्यहरिडुः
रायेतेभेषजायितः उल्वादित्वात्रवन
रीप्ररावी अत्यर्थेपचतियः तादवृष्ट
घोररादिः पचंपचा पचंचवेत्यपिकवि
त्याहः इतिस्मृत्पादयः राकृष्टासौ
हरिडावेतिरुद्रहरिडा पिपत्रिगेभ्यः पचे
रीकहवनोपुंनियायोइत्यपिपयोयेत्रको
इशेषः पचेरीकसुदराप्रिजनयतिकर्मे
एणी पजेनी एघोररादिरितिमधुमाध
वी सप्रराकहरिडायाः ७ ॥ वचोप्रगंधा
घडुंयागोलोमीशतपर्णिका ॥ वज्रपन
गवेचोभिराद्यः वाचयतीतिवचा वाक
पादनजनानात् वचेरंतर्भावितण्योद
चिवा उपमुक्तदोगोभोस्याउग्रगंधा घडुंय

यः अस्याः घडुंया गोलोमीशतस्यवाचा
अदशनेनासीत् शतपवाणस्याशतपर्वा
एस्याः तर्धत्ताकः इत्वंशतपर्वाका मे
चवचायाः ५ ॥ शुक्लाहेमवती ॥ वचा
द्विविधा शुक्ललोहित मूलभेदात् तत्र
शुक्लाहेमवती प्रायेणाहमवतोभवती
तिप्रायभवत्यपर पके १ ॥ वैद्य मातः
सिंहोतवाशिका एघोररूपः सिंहोस्यवा
सिकोवातिदेतकः ॥ वैद्यस्यमातवरोग
इत्यात् वैद्यमाता दिनक्तिरोगान्तिही
एघोररादिः वाशतेशस्यतेवाशुशहेग
रोशुइलरूपकारः कनिवाशिका उवा
तेकामतेकामरोगिभिरितित्वामो दशा
कशावाशापीशीतिलिगकारिकादशना
त् तालवाशा वलेग्राज्यादयतिवासोत्ता
के वासेगृहेष्ववस्थानेवासास्याददशेष
केतिरुद्रः अतोदंत्पारिः कनि वासिका
वृष्ट्यातेपीयतेवृष्ट्याने वज्रर्थकः व
र्षतिपृष्ठास्यइगुपयत्वात्केवृषो नृपंन्य
षः वृषः स्याद्वासवेधर्मेसोरभेयेवशुक्ल
इतिनृपंन्योतोविद्यात् अदंतीत्यचिप्र
रात् राज्यतेजत्तुडुषतिदिनक्तिहरग
तकोडत्वात् अदंतीत्यरागोमात्तानरुष
तिदिनक्तितेभोरुष्यतिवारुषलोषे रीवे
मध्यपादेग्रहशुलजेतवः तैः सहवृषति
मिष्ट्रीभवति चनतरकोडपत्रत्वेन तत
लेघाडुनमनिगोमात् इषमिष्ट्रीरुषीर
घडिमायोक्तः अददघोदीयोकारवान् वृ

ग.
मु.
१५२

कोकसादृशकशतिमाधवात क्रस्योका
रमंश्च वेद्यमातादरुषकः सिद्धास्योवा
निरुतकशतिरभसात तिद्धस्योवा
प्रमरपमस्यतिहास्यः वासयतिवज्रप्र
सवात्तजातीयानाडुल्लवास्तकः काजिनो
अस्योवहेतुप्रपुष्पोवाजितेत्तकः अष्टो
वासकस्य ५ ॥ आस्योवागिरिकर्णोस्य
द्विसुक्रोताः पराजिता ॥ आस्योवयति
आस्योवेरविषघोरगदित्वात्तकारुषका
रस्य आस्योतेति सर्वे आस्योतागिरिकर्णे
चयोषितेति मेदिनिः गिरिकोल्मसृषिका
तत्कणितलपत्रात्मकः कर्णोस्य गिरिक
र्णे विसुनाक्रोतासर्वमाश्रिताविसुक्रोता
अतपवरत्ताहेतुत्वात् नपराजिताश्रप
जिता चत्वारिप्रपराजितायाः ५ ॥ इत्य
गंधातकोडेत्तकोकिलासीत्तरत्तगः ॥
इत्यगंधोक्ता इत्यकोडत्तलत्वात्कोडे
नेत्तरिववाकोडेत्तः कोकिलान्ति तलप
प्यतलत्वात्कोकिलात्तः इत्यगंधित्वा
रित्यगंधः तगतिरत्तरः क्रस्योदिः इत्य
कोडत्तलत्वात्तारित्वात्तरातिवा वज्रस
त्तकत्वात्तपशेत्तत्तत्वेनत्तरत्तवत्त
रस्यात्तेनत्तयोकोकिलात्तेतगोत्तरत्त
तिविश्रः पंचकोडलावइतिव्यातस्य ५
॥ शालेयः स्याद्धीतशिवच्छत्रामपुरक
मितिः श्रेयामपि ॥ शाल्युद्भवयोगेत्ते
त्रेशालिः तत्रप्रायेणभवनेत्तत्रमस्यत्रो
द्यादिभोफक शालेयस्तालव्यादिः शाले

यः स्थानिसोपमानितितालव्यात्तेमेदिनि
ः हेत्यादिपीतिकेचित्तशेत्यः शीतः क
त्ताशोदितालव्याः चत्राकतिलवकः च
त्रे तयोगादवृत्ता ५ चत्रामपुरवमस्य
रिकातिघातिमिश्राहेतालव्यातः इगुप
धात्कः गौरादिमिधोमिशिरित्तोमनेदी
स्यान्तोस्योशतपुष्पायोमितिः स्रियामिति
हेत्यात्तेरभसात् मितिः स्त्रीमधुरामास्योर
तिहेत्यात्तेमेदिन्याश्चमितिः अतपवामि
तिरुत्वेकारोतापिमस्यतेपरिमोयतेम
सीपरिमाणोक्रमिनीमित्तोभासतत्तत्वेति
वज्रलवचनादित्यत्ययतोत्तत्वेचमितिः मि
श्रयतिमिश्रसंपर्केपर्केवादिः इत्यतेपयार
एगत्तोश्रयोयत्तकर्मधारयेत्तकंधादित्वा
त्तरत्तपत्वेमिश्रया घट्टमधुरिकायाः इ
॥ अथसीङ्गं दे वज्रदुः क्रस्योस्त्वहीगुहा
मनेतदगथा ॥ सीङ्गं इतिपयेशरति
स्त्वामिस्त्वृत्पादयः इत्यनेङ्गं दे तद्वतिः
इतिपिडित्त्यातेचचमिडोङ्गं देस्य सघो
दगदित्वात्तल्लोपेदीवैचसीङ्गं दे वज्रदुः
मः सिङ्गं देयवैल्लिक्रिमिच्चेत्तदुत्तावित्तर
भसात् क्रस्योदिरेपिवचनामाडुवेचदुः स्त्र
सी वज्रः स्त्रीस्त्वृत्तुस्त्वहीगुदेति स्त्वयित्तर
स्त्वृत्तुत्तराणोकिप्रवाडुइत्यहेत्यादिनाङ्गत्वे
स्त्वृत्तु अग्रिमयोः साहचर्योत्तवीचभागीर
मतोराप्रस्त्वृत्तापि स्त्वृत्तु स्त्वृत्तु स्त्वृत्तु
दित्यमरवत्तः इगुपधात्किः स्त्वृत्तिः स्त्रीषि

श.
स.
१५७

सुदीतिमधुमाधवी गडतिगडवेसनेइउ
पधाकेलापिगडागडीव गडोमोलेलवि
कुतीसुदीगडिकयोउडोतरुडादेगुडस
सुदीगडयोउडपेसवमोलेयोरित्तजया
न समेतात्सर्वतोनिदासउपेडगधमस्या
समेतडगा एघोरारिः समस्ततोवय
वोडगधमस्याइतिवा घडसीरुइतिवा
तस्य ५ ॥ अथोवलममोयविउतेडुला
तेडुलसुक्रतिअविउंगः ५ नउमके ॥
वेहतिगोहंतवलतिवेहचलनेच वेह
गोपुप्रमकायतीनमोयामफलेत्यथः
मोचापि क्रिमिअतेडुलेमोवेतिवाचस्य
तिः विज्रास्तोडुलअस्याविउताडुलातेते
क्रिमिअत्रेलातिकः तेतलस्तकारमथा
दवर्गतेतीयमथोपि तेडुलः स्यादहं
गोपिअन्नादिनिकरेपुमानितिमेदिनिः कि
मोहेतिअमउपकलेकेचेति टककमि
अः विसर्वाहिंगेगताथोदच लडयोरेक
तेनविउंगः विडुआक्रोशेपतेरेगचविउं
गमितिगणभावाडुलकादितित्तस
वनेदः विडतिमिनातिगोविडभेदनेच
घडविउंगस्य ५ ॥ बालवाग्यालकः ॥
वलतिसेवणोतिवलवलसेवणोच वल
वलमस्यासाधुतेनास्तिइत्यविवा वाया
आलीयतेअन्यत्रापिइशपतइतिडः स्वा
थेकन वादीमलतिप्रकामेप्राप्नोतिअले
भूषणदोर्मण्यारस्वार्थेकनिवावाया
लकः देवाग्यालकस्य २ ॥ चेदा रवातश

स्य अथः पतनेशवपणकोणानिः संसीदित्यमः
शीणिपीलइतिव्यातस्य ३ ॥ तस्मिन्नागिरिसे
भवे अलोदकन्यगलोहावेकोहेतनिकोचकः ॥
तस्मिन्नीलोगिरिसेलोहादिडये प्रवेतजपीलोः
अलोतिअलोदइतिस्वामी ॥ अंकतेलत्पते
कारकेरयंअकिललोएघोरारिः निऊयतेक
इकितादस्मादितिकजादिभोडुन लयेनलोः
संशेषः किपु हेअकोदस्य २ ॥ पलाशोकिशु
कः पलोवातपोयोयवेतसे रथाअपुष्यविडल
शीतवानीरवेजलाः ॥ विरुततत्वाविउत्वा
अप्रशस्तानिपलाशानिपलोन्मस्यअपुपलाशः
अकतेडामपुष्यत्वात् किमस्यपुष्यअकइति
वितकीतकिशुकः एणाति श्रीणश्रीणनेअच
पलोः एथाहिमायावातपोययतिवातपोयः
वत्वारिकिशुकस्य ५ ॥ वीप्रजननेवीकतो
वा वीतिजलसुवतांगकाति वेतसवाहमइति
अमनिपातनादेवतुक वेजस्तइ इत्यत्येवेत
सः रमक्रीडायांरमतेवेतिइतिजीषणेअ २
मिकाशिमः कथनरथः रथेमेहनवानीग
वित्तजयः ललायाअमयेपुष्यमस्यअप्रपु
ष्यः रथाअः पुष्यभिसेवातविगहोतोय ते
नरथोरथपुष्योअपुष्यइतिनामत्रयेवेतिस्व
रत्तजलसुवेपोविद्यते वाविधेकाडुलकाडुलवि
विडलः शीतलत्वाजीतः वेतसेवडवारनाग
लोशीतेहिमेत्रिपुइतिरभसः शीतेल्लीवीलिग
मीप शीतेतवारवानीरवडवारडुमेपुचेत्यजया
त वनतिभजतेसुपरनदीवेअग्रइत्यग्रल्य
ते नीरमस्मादितिवानीरः वेजलः प्रागुक्तः ५

श.
३५

इवमवतस्य ५ ॥ द्वौपरिभाषाविडलोनादेवो
वासुवेतसे ॥ परिविध्यतेजलेनायेवजपरिभा
धः विडलउक्तः नदीति जलाशयोपलतामेतज
केनयादिभोडकिनादीयोशहृशक्तिस्वाभावात्
स्त्रीत्वे चत्वारिजलवीतसस्य ५ ॥ सोभोजनो
पुतीत्तागंधकादीवमोचकाः ॥ सोभोजनयो
शोभोजनः एषोदरादिः तरुणीजनइवातिगत
शोभोजनोवसंतसमयइतिश्राच्येमेजरोप्रतो
तालव्यादिः देत्यादिरित्यपेतिशोभोतिशोभित
जम्बादयश्चेतिशोभोभूगकारागमोक्रस्वश्रि
शुःतीत्ताः तीव्रोगंधोत्तिकपि तीत्तागंधकः
श्राः एवोत्तीवमदेइत्यस्मात्करणेवजश्रात्
वः क्रस्वादिपयं प्रतीवेशिविशिश्राविजि
स्वाकारोमेदिनिः संतमिदमित्यन्येसुचेमोचय
तीतिरोमादिउगंधत्वात्प्रायेमोचयतीतिप्रवृत्ता
येकः पंचशोभोजनस्य ५ ॥ रक्तोसौमधुशि
शुःस्यात् ॥ अमोदिविधोरक्तपुष्पः शुक्लपुष्पः
शुतत्ररक्तपुष्पोमधुप्रधानः शिशुः मधुवर्णत्वा
नाधुवर्णशुमेधुशिशुरितिकमेधारयः पके १
॥ अरिष्टः फेनिलः समो ॥ अरिष्टमधुमेतद
हरणादरिष्टः फेनयोगात्फेनारिलचुफेनिलः
देरिदइतिख्यातस्य २ ॥ विल्वेशोडिल्यशैल
योमालूरशोफलावपि ॥ कंदकित्वाहिलीति
भिन्नानि विलभेदने उत्त्वारित्वाहः प्रगणत्वे
विल्वः शोडिलपुत्रः शोडिल्योमुनिस्तित्तिवत्ता
च्छोडिल्यः शोडयतिरुजति शोडिरुजायोशडी
त्पारिनास्वायेषाजिशोडिल्यइतिवातालव्यादिः
शैल्योमुनिरित्यागमः ततोभवतीत्य शैल्य

लपुष्पिका ॥ चंदेवामेतिप्रवृत्तापुचंदे
रवा चंदायारवरवोयस्यावा रनापोदाने
प्रवृत्तालालव्यादि एतान्येवपुष्पमस्याः
प्राक्कातीत्पारिनाडीपु इवायेकनिशा
पुष्पिका द्वेचंदारवइतिख्यातस्य ३ ॥ १
रुहीकागोस्तनीज्ञात्वाहीमपुरसीति
व ॥ मयतेमृद्भातिवा मृदलोदे किंकि
लीकारयश्चेतिकीकन वक्रसोक्रमायेदा
रुहीकागोस्तनामफलयागातगोस्तनी
स्वोगाद्योपसर्गेनादितिडीपुविशेषोपिमा
मानादीतिः कोमलत्वात् डुवेदीयतेज्ञात्वा
ग्रन्थोपोपीतिडः एषोदरादितिन्यासः स्व
हतेकुवापातीत्पारिनाडनखाडः स्वाडर
सयोगातवोतइतिडीपु स्वाधोमधुनइव
रसोममधुरसा पंचज्ञात्वायाः ५ ॥ इतर
हनाच ॥ सर्वोचभूतिः सरसाविपुलात्र
वृत्तवित्त विभोडीरोचनी ॥ सर्वेषोर
मानांशुभूतिरस्योसर्वोचभूतिः भूतिः
नानारसेत्येइतिस्वाती वज्रहितकरणा
त्सर्वोचभूयतइतिवा रेचनीत्वात्सरति
अंतर्भावितान्योत्तारयतिमलेरसेवासर
साएषोदरादिः सरापोत्पिपाहेइतिस्वा
मीएवैवत्सर्वे सवहेतिकवित्पाहः सवहे
त्पपाहपव त्रयः पुताः संज्ञेष्वाधमन्या
काराग्रस्याविपुला विपुलीत्यापि सर्वोचभू
तिः सराणा विपुलारेचनीरसाविपुलीमह
तीत्वाहेतिवाचस्यीतः त्रिभिः शराकारैरे
वयवैवेतावोपितावित्ता पवेत्रिभिहेतोः

रा.
म.
१५५

न्यात्तानोदीपनकिञ्चित्तीतिभोद्यते
विदुषोभेदिरिदमे विमंतीरोचनीरु
विकीरेवनीत्येके इतिस्वामी सप्रशु
ज्ञायात्तोदइतिस्वामी ॥ १ ॥ प्रणाम
पालिद्योतमुषेणिका कालामसूरीवर
लार्थचंद्रकालमेषिका ॥ प्रणामोक्त
प्राप्तयतिवाङ्मलकात् कलिउलिभो
किंरुष्टिःपालिदी सप्रुसेनयतेवन
त्वासेनाकारेणप्ररोहादिनायाति अत्र
सुषामादिवाच्यते सुषेणारुथेकनि
षेणिका कालोक्ता मसूरीवरलवत्
विदलमस्यामसूरीवरला अथतीत्य
थो चंद्राज्ञादनी अथोचामोचंद्राचे
तिसमाप्तः प्रतडिदलस्यार्थचंद्रकारत्वा
हा कालमेषुक्ता समतस्यापवकस्या
याः ॥ १ ॥ मधुकाज्ञोतकंयसोमधुके
मधुयष्टिका ॥ मधुप्रतिरुतिरवाथे
कनमधुकंमध्य कृत्स्नीवमहेत्नीव
नेत्नीतेहृषः आगमानित्यवात्नेहृवल
वलोपः तत्वायतिप्रतिपादयतिकःत्नी
तकःत्नीवत्तेकति प्रतिहंतिरुषत्वात्
एकाप्रतिपातेःपुष्टोदरोदःयष्टिमे
ष्टिवास्यायष्टोप्रकांडमधुस्यावायष्टिमधु
का मधुनोयष्टिरिवमधुयष्टिका काले
वातविदहीतविपद्येत्तमिदंमधुयष्टीव
यष्टीमधुकमेववेतिवाचस्यतिः चत्वारि
यष्टिमधुकायाः ५ ॥ विदारीत्तीरशु
लेत्तगंधाक्रोष्टीत्यमित्ता ॥ विदारीते

मत्तान्येविदारीचन्द्रीषु तीरेयुक्तातीर
युक्तातीरमित्युक्तावा इत्तगंधाप्रवगंधो
स्वात्तगंधा क्रोशत्ताह्वयतेवायंसर्वपात
भाःप्रुनधित्वात्तीषु क्रोष्टीकृष्टीतल्या
कारत्वाहाक्रोष्टी यासितायुक्तामाविदारी
त्तादिनामिकेतियोत्ते चत्वारिभुक्तभूमि
कृष्णोदस्य ५ ॥ अन्तात्तीरविदारीस्या
महाद्येतत्तगंधिको ॥ सितोयायुक्ताया
अन्ताहृलत्तीरयत्ताविदारीत्तीरविदारी
महतीमहाप्रमाणमहतीचासोद्येताचेति
महाद्येता महाद्येतोवर्णोत्ताहीतवा इत्ता
भंलकानांभयत्तेदयति इत्तगंधाप्रवगंध
प्रवगंधोत्ताहीतिकश्चित्तीरिहृलसु
मिहृष्णोदस्य ३ ॥ लोगलीशारदीतोय
पिप्पलीशकुलादनी ॥ लोगलाकारत्वा
लोगलीशारयत्ता तोयस्यापिप्पलीवत्तदा
कारफलत्वात् तोयपिप्पली शकुलैरयते
वज्रलमत्तवापीतिशुचु कर्मणिपुष्टवागो
रदिःशकुलादनी चत्वारिकावेडहीतिख्यात
स्य ५ ॥ शाकभेदस्य ॥ खराद्याकार
वीदीप्यामसूरीलोचमस्तकः ॥ खरमज्ज
तेउत्तादिवाहारेषु करोरियंकारवीकक
धेणित्यथैः केनजलेनरोतिकारवोमसू
लक्ष्मिवात्तल्याशखात्वात् दीपनेदीपःव
ज्रतत्रसाधुरितियत्तजदगामिधर्पेनाहीप
कः अलेकारेयवागोचदीपकोलोचमस्त
कः इतिरभसः अतपवामनोतिप्रतिप्र
ताप्रमाद्येखजेगदित्वाहरःमसूरःलोच

16

कः दीप कदलीकंदः मोत्रात्कदलीफलपदय
इत्यलच्च गौरीहरीषवाकदलीकदलीचक
दलीसावितिवादिः वाराणानोहस्तिनाउमो
वासः वाराणविषेत्पिइतिस्वाम्यादयः प्र
न्यवाराणउषेन्पषपाहः सर्वेदीकाकत्सेम
तत्वात्वारउषेन्पषपाहपवउषउत्तगोच
ज्येकः उमतिदेत्पतोपिमवधरादयः र
भंतैः नयारभयभस्येचज्येकः रभेरशः लि
होरितिनुंराष रेभारेभयतिवापचायवुत्
वंमुंचतिप्रच मोचाग्रंमुस्थलकस्यसूत्ता
वयवस्त्यक्तानिग्रंमुमेतिताद्यशिफला
नियस्यमातया यद्वा ग्रंमुमानिवफलाना
स्या ग्रंमुमात्फलाभाउफलाल्वा कदली
सुऊमाराचरेभामाउफलामततिधन्वंत
रिः ग्रंमुमात्फलेत्यपषपाहपव ग्रंमुले
शोरवोरशसावितिविद्यः कर्हषदस्थला
तिषषोदरादित्वात्त्वदीचौहषदयेवेति
कादेशः काष्ठीला षहकदल्याः १ ॥ मु
ऊपणीत्त काकमुऊसहैत्पि ॥ मुऊप
लीमिवपणीमस्यामुऊपणीकाकानांमुऊ
हर्षगामिफलमस्याकाकमुऊ सहोत्त
त्रीणमुगानीतिख्यातायाः ३ ॥ वातोकी
पिंगलीसिंह्रीभांडकीउष्मधशिनी ॥ वां
तंनिगमयंकरोतीतिणिसेतादंतशह्यात्
पिनाकादयश्चेत्पाकः गौरीहः वातोकी
वातिगणस्तवातागोवाताकः शाकीबिल्व
कः इतिरभसात् उलिगोवाताकश्चि
यावाताऊश्चवाताक्तः पषागणसमयुक्ते

रा.
सु.
१७०

तिवेयकात् वातावातिगणोक्तविनिर्वा
यातवाताच रक्तवात द्विगुलीहिगुवाय
कोद्रुकोलातिवा कंडकद्वारोद्गनलीति
सिंदीएवोदगारिः मटभरतोपिनाकवेचे
त्पाकः च वैद्यकेपथ्यतेनएतेमहावी
इःखेनप्रवृत्ततेतिभूयतेकमेणिरिदु
प्रधधिली आभीलोपिनोडप्रधधिलीच
पंचवाइगनस ५ ॥ नकुलीसुरसाना
गसगंधागंधनाकुली रक्तलेष्टाभुगोमा
लीकजाकीसुवहाचसा ॥ नकुलानोप्र
याशेवेएनाकुलीशोभनोरसोमः सुर
साः रातिनेरुत्तरसेवाटतिरस्यतेवाग
आदयइतिरातेनेरुसगागमसुरसेः सी
चेत्वेव रासा सुशोभनोमोपोसामशोआ
यच सुगंधा स्वामीत् रासासुगंधयोः
स्थानेनागसगंधेतिपटित्वानागसगंधा
मेरसुगंधेतिवाहणोत्तर गंधयक्तानाकु
लीगंधनाकुली नकुलानातिष्ठानकुले
ष्टाभुजेगात्र प्रवृत्ततिवाप्रोतिप्रवृत्त
प्रो- जीप्रभुजेगनेत्राकृतिप्रवृत्ताह
भुजेगातीकजाकारप्रवृत्तया चत्रमका
तिप्रवृत्तीप्रवृत्तकोरुप्रगंधवहतिप्र
वृत्तप्रवृत्त नवरस्रायाः ॥ अर्थेन
रासाअर्थेनमेयोजीतिगोडाइतिस्वामी
द्यासनाकुलीगंधनाकुली विहारी ली
रविहारीवत् भिन्नेमन्येते ॥ विहारी
धोशुमतीसालप्रसीस्थिराप्रका ॥ विह
रीगंधवगंधोस्याविहारीगंधा अशुमती

दीर्घमूलत्वात् सालपणोमिवपणोमस्यसा
लपणोदेत्यादिः तालकाशपीत्येके देहोस्य
रंकोतिएतेतादृच स्थिराप्रवति प्रवस्येथ
इगुपधत्वात्केलापिप्रका पंचशालपणोः
५ ॥ तंडिकेरीसुशुद्रोताकपीसीवदरेति
च ॥ तंडिकानशरीराणिइत्येतिप्रव
तिदीव तंडिकेरीसुशुद्रोतेप्रायेणतिष्ठति
इतिप्रातिपदिकाडातयोइतिगणनेतादृच
राप्र सुशुद्रोताहरप्रसारत्वात्क्रियतेपरा
दिकमनेनकरोतिवसेवा कजःपासइति
मोरादिः एवोदगारिः कपीसीवदरफला
नीवफलान्यस्याः सेतीतिप्रवृत्तप्रवदरा
चत्वारिकापीस्याः ५ ॥ भारद्वाजीतसाव
त्वा ॥ साकापीसीवन्नावनभवाभनीभर
हाजुनिनासृष्टेयमितिआगमइतिस्वा
मी तेनानिदृजइत्यजेतातडीप्रभारद्वाजी
वनकापीसिकायोत्तर महाचंदनवीजिका
भारद्वाजीमहावीर्योक्तसलाऊसनाशनी
तिवाचस्पतिः पकंतस्यावन्त्यायाः १ ॥
शृंगीतदृषभोदृषः ॥ शृंगाकारावयव
योगादितिशृंगीप्रतपवदृषात्येतिस्वामी
शृणातिगदंशृणातेकृत्वचेतिगन् किं
कृत्वत्वंनुमागमः एवेवतडीपिवा दृषभो
तिदृषायांचशृंगीमकुर्वलभेतिकुजाज
यो अशुभोनिषादधमेत्यत्रोक्तः दृषभश्चो
क्तः त्रीणिदृषभोषधस्य ३ ॥ गोगेरुको
नागबलाऊषाकृत्वगवेधुका ॥ गोगेज
लमीरयतिपवित्रत्वात्तित्रद्यादित्वात्तगो

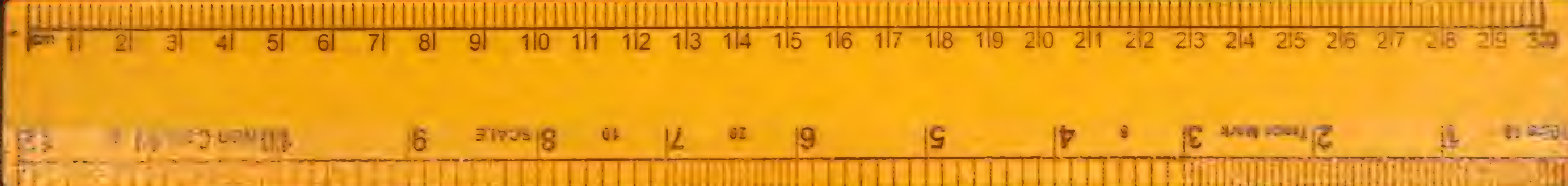
मेरुकीतिस्वामीवाङ्मलकात भट्टरतिनक
नगमेरुकीवानागानागानावलाकतेना
गवला ऊर्ध्वतिहिनस्तिवातेकषणिवजरा
ऊर्ध्वदिमायाः अचूजघा मविभूमेरुधतेतः
अवादेशेकनृकस्वावासेगवेधुकाऊस्व
वेधुका चत्वारिगोरवावातलाइतिख्याता
याः ५ ॥ धामागेवोचोषकः स्यात् ॥ धा
मरुहंमार्जनेमार्गः स्यान्धामागेधामा
गेःतेवाति अन्तेभोमीतिदेकेवाधामागेव
चोषयतिशहायतेस्वप्रकाशयतिवाण
लचोषकः कषकछौअचूचोषः ततःकोवा
हेणुक्कप्रमलतायाः २ ॥ सचोषकः ॥
२ ॥ महाजालीसपीतकः ॥ रीतिप्रमोत
हाजालेवितानः तयोगादिनिरितिमधुमाध
वीटीकाकादोभ्रान्तः जालेदेवगवालयोः २
लीरकालीयदेतेधुनीपेनास्त्रीतचोसकर
निरभतः महतीवासोजालीवेतिसुभूतिः
एकंतस्येवपीतप्रम्यस्य २ ॥ ज्योत्स्नीपदे
लिकाजाली ॥ ज्योत्स्नादीप्तिः रात्रौभास
नात् ज्योत्स्नायाइयंतस्येदमिति अस्यप्रभे
दोपचारात्ज्योत्स्नापीतिस्वामीपठतिवि
लीयेति पठिकदिगंडिभद्रोलाचूडीशुक
नपटोलिका जलचनेजलतिकसेतेभो
ताः जीपिजालीस्त्री रीतिजिगायाः ३ ॥
नादेयीभूमिजम्बुका ॥ नद्योभावानादे
यीप्रागुक्ताभूमिलप्रपञ्चत्वाइमिजम्बुका
प्रागुक्तापभ्रमात्पुनरिहाकतिस्वामी ॥
देभूमिजम्बुकायाः २ ॥ स्याल्लोगलीश

प्रिशिखा ॥ लोमलवतवनतेभूमितेनदी
वातीत्यादिनादशुडीपुलोमलिको इत्यशो
त्वादीविशालाग्रस्याः शिखादीप्रस्यावा
अप्रिशिखाप्रिशिखालोमलिकेतिवाच
स्यतिः देलोमलियाइतिख्यातायाः २ ॥
काकागीकाकनामिका ॥ काकस्येवोगोना
साइपफलमस्याः काकागी अतपवकाक
नामिका हेकाकतेचायाः २ ॥ गोधापटी
तसवहा ॥ गोधायाइवपादेमूलमस्याः ऊ
भपटीपुताकारलोपः गोधापटः पठितिप
शवः गोधापटी सवहोक्ता हेसपटीच गो
धापटीतसवहा विफलाहेसपटीप रीति
कोषांतरं देहेसपयाः २ ॥ यत्रगोहालइ
तिनीचोक्तिः ॥ सुसलीतालमूलिका ॥
सुसतिवेइयतिगोमानसुसविडेने हेत्या
तः सुसतिवाकलच सुसलीसाइचया
स्त्रीवेतालमूलमिवफलमस्याः पाकक
तीतिडीशुकन् तालमूलिकाग्रस्यागवा
कपत्रमिवपत्रे हेतालमूल्याः २ ॥ अ
ग्रजशृंगीविषाणीस्यात् ॥ अग्रजशृंगमि
वफलमस्याविषाणकारत्वादिषाणोफलेत
योगादचू ततोगोरादिडीशुविषाणी इय
वाजशृंगाकारफलानेचोषधावहलीराम
कंदकोतिसुभूतिः हेमंदाशिवाः २ ॥ गो
जिह्वाचारिकेसमे ॥ गोतिह्वाकारपत्र
वाहोतिह्वादेवीतेहस्तकारत्वाचारिके
तिसर्वधरः दारयतिपितादिविकारेडल्या

रा.
मु.
१३२

दित्वाऽऽनीषु दवीकनिदाविका देवावीतिल
तत्तत्तज्जन्तशकभेदस्य २ ॥ ताम्बुलवल्ली
म्वलीनागवल्ली ॥ ताम्बुलवल्लीनागवल्ली
पिंतादितादलेकः सडिअताम्बुलात्ताव
लीताम्बुलवल्लीनीषिताम्बुली नागलोकः
स्यवल्लीनागवल्ली त्रीणपलीलायाः ३ ॥
अथदिता इरेणरेणकाकोतीकपिलाभःस
गंधिनी ॥ दिनेयतेदिताग्रनोभोपीतिदः
तापुद्ररतिमेमधरतेः कुराभामेणः फुले
पेरीवेवेवरेणइति रेणकरोतीतिदः ता
पुरेणका एषोदरादिः रेणयोगा द्वीयादि
तातदीनका कषाये रेणकायोत्तयोभवे
रितिरुद्रात स्त्रीलिङ्गा ऊंतेतद्वैसुसात
नैति ऊंताययंकोतीतिमधुमाधवीऊंति
चेशभयत्वात अणिकोतीकपिलवर्णात्ता
कपिलाभस्मत्तल्पागंधयोगात भस्मगंधि
नी घट्टरेणकायाः ५ ॥ पलावालकमे
लेयंरुगंधिहविवालकं वालकंच ॥ पल
यतिगंधांतरंरुलप्रेरणोचिरापिपला पला
वद्वलनेप्राणिपिलवालकमितिस्वामी
बलेबोडलकातकपावाजिमीत्तावाल
कंपलमंधित्वादेलावालकं ज्ञापोरिप्तादि
नरुलत्वरंरुलाभृत्तदपत्तत्वातककिपेले
यंदलागंधत्वात रूलायंभवमेलेयमिति
धुमाधवी शोभनगंधत्वात्सुगंधिः इमिपिग
लवर्णावालकं हविवालकं वालकंच पंच
इलकालकइतिख्यातस्य सुगंधिद्रव्यस्य ५
॥ अथपालंकया मुकुंदः ऊंदऊंदर ॥ पा

ल्यतोऽप्यतेचपालंकयोतिस्वामी पालयतिय
लःपालंपालकमेकतेनस्यतितानातिक
मेण्णीणनीषिपालकी मोचयतिविषयाचरा
गंमुचेरतभीवितान्पथीकः त्पत्कादिस्वात
ऊंतेमुकः ऊंदयत्पुडयतिमनःऊंदःतयोवि
शेषासमासेशकंधादिस्वात्पररूपेमुकुंदः
ऊंमुवमुदयतिएवेवदत्ता पररूपस्वेऊंदःक
ब्रह्माणमप्युदयति श्रीश्रीकरोतिमोमेध्यात
श्रुतिवाजच्चादयश्चेतिऊप्रत्ययेएवेवदकार
लोपेउगागमेचऊंदरुःऊंदमावेचऊंदरुवे
अभेदेचऊंदरावित्रजयः अतःऊंदःउकागंतो
प्राहः चत्वारिऊंदरुइतिख्यातस्य ५ ॥ वा
लकीवरीवर्दिष्टोदीशकेशाम्बुनामच ॥ वा
ल्यतेसंक्रियतेसंगोवाधोतरेवानेनेतिवल
वलसंवरणोकरणेचचुवालंकीकयकंवी
रंमूलरूपेशरीरमस्यसेकोचातकीकयकंवी
रंऊंऊममस्माद्वीवीरेवेरेकलेवेरेकीवे
वार्ताकोऊंऊमेपिचेतिमेदिनिः बर्हिषिऊ
शप्रायेदेशेतिएतीतिमिस्थइतिकः १
अस्मात्वेत्पादिनाघत्वेवर्पदेशरिवेतिविस
मेनीयलोपात द्वैरूपं वहेतेवर्धतेवर्हि
एतितिवा उदीचिदेशेप्रायेणजायतेय
प्रातिपदिनायत उदीचिकेशस्याम्बुन
श्रुयानिनामानितान्यस्यापीत्यर्थः पंच
कालइतिख्यातस्य ५ ॥ कालाचुसायंरु
द्राशमपुष्पशीतशिबानित शैलेये ॥
कालेनाचुप्रियतेरुहलोपत कालेवर्ध
तेकालाचुसायंतद्विमेयशब्दात् कालांतरे

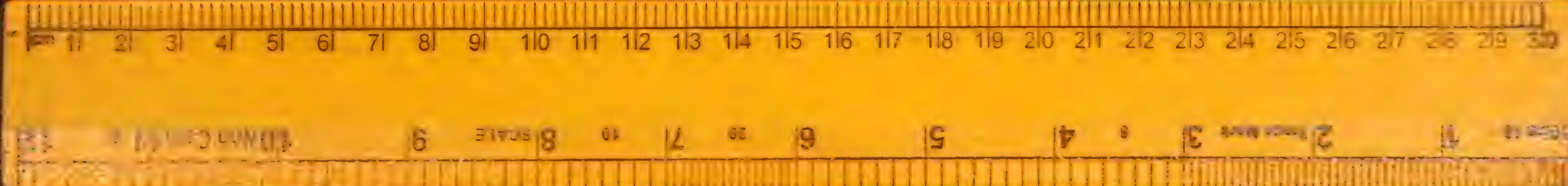
रा.
सु.
१३

जायतेन सर्वकालमित्यर्थः कालमनुसर
ति कालस्य लोके कालमिति कर्तारिणीति वा
दियागात् एते कर्तारिणः प्रथमभवत्वात् प्रथ
नः प्रथमिवाश्रयप्रथमश्रीतत्त्वेन शिवे भव
संतापद्वारात् श्रीतशिवे शिलायामेवं
शैलेयं नद्यादिभ्योऽतिष्ठत् पंचशैलना
मोपद्रव्यस्य ॥ तालपानीतं दैत्या
गंधकटीसरा गंधिनी ॥ तालपानीमिव
तमस्याः तालपानीं सुरोदयेत्यभेदज्ञानात्
तात्त्विकस्याश्रयितीति दैत्यालोकाश्रयत्वात्
तंगंधाश्रयत्वात् गंधकटीवगंधकटीसरा
ति सौरभेण वेद्यति सरसं वेद्यने इत्युपधा
त्कः तदुत्तरा प्रशस्तगंधत्वाद्गंधिनी पंचस
रात्त्वगंधकटीसरा ॥ गजभक्ष्यात्तत्त्वज्ञ
सुरभीरसा मेहराणां कुंडुरकीर्णादिनीसला
कीति च ॥ गजैर्भक्ष्यते एतत्तत्त्वज्ञानस्य
बहोक्ता सुगंधित्वात्सुरभिः रेफलोपात्तत्
रभीतिदीर्घः रसाउक्तः मेहरीराणामेव
स्यामेहराणामहमुत्तमवमीरयति त्वयो
उरुप्रतिकृतिस्त्वत्कन्योपकुंडुरकीर्णसला
ति सलगतीरेत्यादिरुजादिभ्योऽनुग्रीष्यो
रादिनिपातनात् लकारस्य हि त्वं सत्त्वत्
लक्ष्यते स्वाद्यते गजैरिति वा सलकी सावि
त्रुभेदोऽलक्ष्योऽंकात्सावितर्कयो रिति
तालकादौ रभसात् तालकादिरपीयसि
कीचेत्येके देशी प्रायेयं सलदेति रुद्रः इति
स्वामी गजानं स्नादयत्पवशमावशकै
रितिः स्नादिनी अष्टौ सलक्याः ५ ॥ श्री

जालासुभिते तधातकी धातुप्रथिका ॥ २
तुप्रथ्याकृतिव्यादमेजालेव श्रीप्रजाला म
धसंधानाय सुप्रभिता प्रायेनास्याः रक्त
प्रथ्यात्सुप्रभित्येवा सुभित्येवा सु
भिता महोपधितया वरूपकारकत्वात् इति
श्रार्थनीयत्वात् धातारं प्रीणयति प्रातिप
दिकात् इति एते तात्त्विकलिगौरादिः धा
तकी अतएव धातुप्रियत्वाद् धातिशक्तिवि
श्रं धातु धातुप्रथमस्या धातुप्रथिका
वत्तारिधातव्याः ५ ॥ एधीका चंद्रबाले
ला निष्कृतिर्वज्रला ॥ प्रथितेऽप्यतिमेति
तितिडीकादयश्चेति कीकनेतानि पातितः
एधोदरादिः एधीका कर्हं रगंधित्वाच्चंद्र
स्य कर्हं रगंधित्वाच्चंद्रबाला पल्य
तिमुखादिहो गंधं अच अचूटापपला नि
क्रातः कुटेः कोष्ठात् निष्कृतिः साहचर्योत्
स्तीत्वं पचेत्तीर्षिनिष्कृतीव बहूनि वीजानि
लातिवज्रला पंचपलायाः ५ ॥ अथ सा
सूक्ष्मोपकुंचिका त्वया कोरेगोत्रिपुटात्रिः
॥ सपलासूक्ष्माः एधोपमाना उपधिकां कुं
चति अल्पीभवति कुंच कुंचोऽतिरूपाल्पी
भावयोः एधोपकुंचिका त्वयोक्ता कोरकं ग
च्छति खर्चादश्च वक्तव्यमिति गौरादिर्गोषि को
रगी त्रयः पुटाग्रस्यात्रिपुटात्रुयति महत्त्वा
त् उदेः इत्युपधत्वात्किः उदिः ॥ पंचसू
क्ष्मलायाः ५ ॥ व्याधिः कुंक्षोपरिभववाप्य
प्राकलसुत्पले ॥ योगानामत्वादिगतश्रधि
रसाहाव्याधिः कोवेरेभास्वरं कुंक्षोपरिभावं

गण्डयमितिभसः कृत्वातिनाडीरोमं
 घनिकधेनोहनिजुषीत्पादिनाचक्रुष्टंम
 घनित्वाडीगाणंपरिभवेतिरस्कारेसाधयति
 परिभावेपरिपुत्रलाशयेभुभवेतिभयते
 येत्पादिनासाधुत्वेसाधेपिपरिभावेविधि
 धेयैत्रैराप्यतेइहलोत्पत्त वाप्याभवेकाप
 मित्यनोप्राप्यमितिकेकाप्यं च पाकेलाति
 गृह्णातिपाकलमुत्पलभपुष्पलाडुधैः प
 लतिरत्तिरोगिणंपलरत्तलोचुत्पलवे
 घट्टकटस १ ॥ शोखनीचौरपुष्पीस्यात्ते
 शिनी ॥ शोखभपुष्पयोगादिनिःशोखनी
 चौरस्येवरात्रौप्रकाशात्तचौरपुष्पी केशा
 कारकिजल्कपक्षयोगात्त केशिनीचौरो
 धनहरीतस्करीनिशाचरीचात्र जीणिचौ
 रवडलीतिख्यातायाः ३ ॥ अथवित्तन
 कः जलमलाजलतालीशिवातामलकी
 तिव ॥ विविधंतयतेविष्कीत्तवयने
 इत्यतःकर्मणिक्तःततःस्वार्थेकन वित्तन
 कः रुयतेसंवातेक्रियतेजठरुतसंवाते
 घजिजठःसंवातस्तयोगात्तग्रोप्रायवि
 हापुजहा अमला मला मनयनात्त ग्राह्य
 येकरसेवाताअजहा अजुतवत्तअतसाध
 येवाचीरुतःसंवाते अजिरोवेकिपिअत
 रुततिरुताअचुरुता तयोःकर्मधारयोवा
 ताडयतिरोमंअचुअचुनीपुलत्वेतालयति
 किपिअरुतिरुतअतजुतातयोःकर्मधारयो
 वा ताडयतिरोमंप्रकृष्टमितिकारयतिता
 लप्रतिष्ठायाअचिनीषिवा ताली शिवोक्ता

अमलकीतायतेविस्तारयतितामसेतान
 पालनयोःकिपिनेरुकोवागिपययःकन
 नीषु तामलकीतामतीतिपघादरादिर्को
 घटीभृत्तामलकाः १ ॥ प्रयोडरीकेपौड
 यं ॥ प्रकपेणपुडरीकस्येदेहाइहारात्त
 प्रयोडरीके पुडयतिरोधानवेडयति पुडि
 वेडनेपवायच पुडःतस्यायेःस्वामीप्रधाने
 पुडयेःशकंधादिःलोकाश्रयत्वात्स्वीवत्ते
 शकपुष्पस्यलपयं दृष्टिकत्पुडरीकमिति
 रभसः देहस्तिनामनुष्णाणंचवत्तघट्ट
 त्रिविधस्यशालपणीतलपत्रस्यपुडरीके
 तिल्यातस्य २ ॥ अथतनःऊवेरकःतणिः
 कळःकांतलकोनेदिवलः ॥ वल्कलायि
 भित्तयतेःसुतदेःक्तःतनःकृत्तितदेहत्वा
 ऊवेरकः ऊणिः तणिस्थाने ऊणिपेवृरि
 तितस्वामी ऊणितसेकोचयति कळभूमि
 ऊणसेकोचनेइपुपधात्किःऊणिः पवेम
 णिःकचतिदीप्यते कचीदीप्रिवेधनयोःक
 वेःअःअथः कांतिरातिकःरलयोरेकत्र
 स्तराणात् कांतलकःपुघोदरादिःनेदिगा
 नेदःकृदिकारात्तनीषुनेदी नेदीजनकोह
 तःनेदीवृत्तः घट्टअथस्याकारत्तीरिणने
 दीवृत्तस्य १ ॥ अथरात्तमी चेडाधनहरी
 तेमाडुधपत्रगाणहासकाः ॥ अतिसुगंधि
 ताइत्यप्येतां रत्तपालने अमुनिप्रताय
 णिरात्तमी चेडात्तत्तवेनकृत्वाकारत्वात्
 धनेहरीतवडमृत्पत्वात्तहरतेरनुयमेव
 मोरादिनीषु धनहरीडुलीनाधनहरी

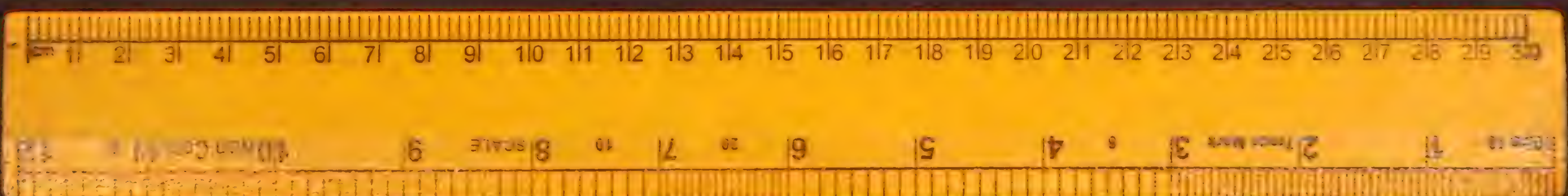
175

कारादिति जी प्रशतिकाम्भोत् श्रुतिनमि
वकेशाश्रम्याश्रमनके श्रीतीत्ताप्रत्वात्
हंतिवर्णितरं हेतिवाहतेः शुभ्यत्तिह्रत्रण
निवमिडनीत्पादिनातः इतः साद्वच्योत्
सी हनुहृदीवलासिन्यान्तत्पारंभेगदीस्व
या इयोः कपोलावयवेइतिमेदिनिः ह
दीवलासतीतिणः इदीवलासिनी च
त्वारिहृदीवलासिन्याः ५ ॥ अक्षिः शं
खः खुरः कोलदलेनखं ॥ अक्षिशंखः
तित्वात् अक्षिः शंखश्चशंखत्वंतत्त्वात्
क्षिप्रिवा अक्षिः शंखयतिदौर्गंधंशंखः ख
रतिचित्रत्रिदौर्गंधं खुरच्छेदनेइगुपथ
त्वात्कः खुरः बदरीपत्रतल्पपत्रत्वात्को
लदलेनखाकारत्वात्त्रां पंचनखाः ५ ॥
अथाळकीकक्षीमृत्तात्तवरिकामृत्ताल
कासराष्ट्रते ॥ आळकीर्तेयफलमत्पत्प
अशोअद्यविआळौकतेसौगंधमचुसधो
दरादिर्वाआळकीकक्षेत्तएवनेभवाणि
जीषुवालीप्रशस्तमृत्तिकाभवत्वाद्भेदो
पचावेमृत्त्रा तवरः कषायरसमज्योगा
द्विजीषिकनिहनिवाजापितवरिकाक
षायेदीर्घोकारवानप्युक्तः अतस्तवरीच
वापिकामालिकात्त्ववाटकीकक्षुराशदी
तिबोपीलितर मृत्तमालयतिपर्यति भू
षयतिवाण्डुलमृत्तालकं अतितात्तवरीत्त
त्तामृत्त्रामृत्त्रालकमितिनेत्रांतरंदिनका
रंमृत्त्रालकंतेलनेतालः तलप्रातिष्ठायां
वत्र मृदतलोत्रकपुसराष्ट्रदेशेजातेसरा

रा.
३५
१०

सुते शाङ्करिषट्त्रविकाया इति सभृ
तिजातरेषो मीतिरुच्यत्राम तालकसु
सुते इति दिवचनोत्तमामदयमित्यने ॥
॥ ऊटनदंशपुत्रवानेयंपरिपेलवे सव
गोपुरगोनंदकेवतीमुक्तकानिच ॥ शोण
केऊटनदउक्तः दशपुर्गतिस्वामी
लविभुजादितात्कः दशपुर्गतिस्वामी
दशपुर्गतिस्वामी ॥ दशपुर्गतिस्वामी
लक्षणादशपुर्गतिस्वामी ॥ दशपुर्गतिस्वामी
वादशपुर्गतिस्वामी ॥ दशपुर्गतिस्वामी
विताहयमितिवाचस्पतिः वनेपानीयेता
यतेवानेयंनंशदितात्कः वनं चतुः
त्यपरिपेलवे सव वनं तत्कटनदसंज्ञकं
जायते मंदकाकारं शोवालदलसंज्ञकं
वतीमुक्तकेवतीशोणकेवाऊटनदइत्य
जयः परिसवतः पेलवे मृदुपरिपेलवे
सवते प्रवाहोपरिपलिते लक्षणात्प्रच
सवे गोजलं पिपतिस्वामी ॥ गोजलं पिपतिस्वामी
नेमस्यवागोपुर्गगोजलं नेदयतिशहायता
चष्टेनेदं दशहेकमेणार केजलेवतेनेके
वतीभूमिस्तस्यामुक्तके अष्टौके प्रादिश
मुष्णा इति स्थातस्य ॥ ॥ ग्रंथिपणो मुक्तं
हेपुष्पं स्थोणो यऊऊरे ॥ ग्रंथोपणो न
स्य ग्रंथिप्रधानानिवापणो न्यग्रंथिपणो
मुच्यते शोके मुक्तवल्कोल्क इति निपातः मु
क्तस्य वल्कोल्कपणो न्यग्रंथिपणो न्यग्रंथिपणो
ग्रंथिपणो शोके वल्कः स्थादिता विष्टः वल्
पत्रं प्रशस्तमत्राति इति वल्हेपुष्पतिविक

सतिगंधद्वारेण प्रपुष्पं पतत्रयं प्रत्येकमपि न
मीतिस्वास्मादयः वहीमसुरस्तस्यैव पुष्पमस्य
वहेपुष्पमिति त्वन्ये वहीमिति च नामेति काश्चि
तकास्मात्स्थानाया लोहप्रतिमाया अपत्य
मिव किं स्थोणो य ऊऊऊरुत्तित्वात्कः
ऊऊवे केचित् मरुदित्वापि सवभूति यत्तः
चेतत् मरुदेवे समीरेना प्रीयपणो नपुंसक
मिति मेदिन्यादेः पंचगोदिशोति स्थातस
गंधिप्रच्यस्य ॥ मरुन्मालात्पिपुनास्य
ऊकादे वीलतालकः समुद्रोत्तावधुकोदि
वर्धलोकोयिकेत्यापि ॥ मरुद्देवे मे स्थते
प्रायते प्रियत्वा न्मरुन्माला पक्षा संज्ञातीव
महीतादृश्यते एककात्त्रासानी देवीम
रुन्माला लतालक समुद्रोत्तावधुः कोटीवधो
लेकाविकाममत सुनिमो लवतीमालामो
हनाऊटिलालतेति वाचस्पतिः प्रियते शी
ग्रंथोपमेति मरुत्तस्यैव भाति शयेन प्रायसा
तात्वात् माल्यपि पुनामुं धस्य चनारित्वा
मो पिशप्रवयवे लीपिपिपि मयिभः किं
सुननपि पुनास्यपते मो गंधाडल्कादिता
कः स्फुक्कादेवतिगंधने देवी लतालकस
मुद्रोत्ताडत्तातयते सुतायि भिर्वधुः वहीध
मुतिप्रत्ययो धस्योत्तादेशः वधुः कोट्या प्रक
षेण कोदिभिरप्रेवो मधुवधेति कोदिवर्धो को
टीवधेत्यापि लेकाया लेका समीपतपतेक
निलेकोपिका देवीकोदिवधेति स्य ऊनामद
यमपीति सभृतिः दशपिंडिकस्य १० ॥ त
प्रतिनीजसामो सीजदिना लोमशांसि ॥

रा.
सु.
१२३

निरुद्धात्तपस्विनीमदायोगात्तदाश्रय
यच्चतर्तितंजातीभवतिनदसंज्ञानेपचार
विका मोसीमोसलत्वातगेधेनमन्यतेसा
यतेमनेदीर्घेतिसेप्रत्ययेदीर्घेतेगोरि
वोमोसी नदिलाजदायोगात् पिच्छादित्वा
दिलवलोमाकारहृकरयोगात्तलोमशा
मोसीत्वादीमपीतिस्वामीभ्रातः तथापात
स्यकविदृशनात्तिसीमधुरिकायापुत्रा
प्रहमोस्याः ५ ॥ त्वरूपप्रसक्तदेभेगोत्
चंचोचंवंगकं ॥ त्वरुवल्कालेनदिवप
त्रमस्यत्वरूपप्रवर्गपिनामास्यत्वरुसी
चर्मणवल्कच गुडत्वाविशेषतश्चित्ते
दिन्यादेः अत्यंतोत्कटगोधित्वात्कटे वि
भर्ति अनुगगंभेगोभेजोगीकत्रुचेतिभ
जोगःउद्भव काल्येतेत्याभ्योभेगमिवभे
गे अतिशयिनीत्वगस्यास्तप्रवृत्तच प्रश
स्तत्वरूपप्रवृत्तात् चोचंवत्वरुत्वचचोचशला
सुवल्केचर्मणपत्रकडतिधरीणा वरेष्टे
सुमंगोत्वगद्विप्रमस्यवरंगेस्वार्थेकन
वंगंगकं ॥ घटत्वरूपप्रस ५ ॥ गुडत्वा
वडतिसर्वधरः ॥ कहेरकोशविडकःका
ल्यकोवेधसुखकः ॥ कंतत्वगोषेकतेः
त्वर्गदित्वाहरःवचश्चोतादेशःगणप
स्वार्थेकन कहेरकः श्रविडदेशजातःतत्र
जातश्चात्ततःकनश्रविडकःकलेवि
धोभवःश्रणिकनिकाल्यकः कलेःसाधुत
त्रसाधुरितियत्ततःकनिकल्पकडतिपा
दांतरंवेधगंधोत्कर्षेगंधाधानेवासुखाःततः

कनवेधसुखकः चत्वारिहृशमकयोगा
इतिह्यातस्य ॥ ककरहृशमकयोगा
ओषधोजातिमात्रेस्वरजातोसवेमोषधे ॥
फलपाकोत्तालजातिगोषधिः तस्यामेवके
वलायोविवादितायामोषधिशस्त्रप्रयोगः
यदातुतस्यापवरोगप्रतीकारकरणात् वि
वक्ष्यतेनजातिः तदात्माजातोव्यक्तिविवक्षा
यामोषधेरजातावित्पणिओषधिशस्त्रप्रयोगः
नकेवलमजातोओषधेरवओषधिशस्त्रवा
द्या अत्यदीपितत्वायेकारिचततेलेविफ
लाकल्पादिकमयोषधिमितिसर्वशस्त्रा
द्यैः ओषधश्चित्त्वत्वात्तवज्जवचनेपकव
नद्यपिओषधिर्भवत्येव ॥ शाकाख्यपत्रपु
ष्पादि ॥ नाडीवादिनोपत्रपुष्पादिशाका
ख्यशाकपदवाच्ये शक्यतेभोक्तुमनेनेति
शाकंकरणेचत्रुश्रुतिदृष्ट्यादिकंतत्रुको
तिरुदाधाराविकलिभःकडतिवज्जवचना
दतोपियायीत्यादि... सुरसूत्रेत्याचः श्र
दिनासफलनाशुप्रमृलादिप्रहःपत्रनिस्वा
देःपुष्पेतिंतिडीककोविदागदेः यदाजः
मूलपत्रकरीराप्रफलकोशधिदृढकं त्व
रुपुष्पकवकंचैवशाकंदशविधंस्मृतंतेः
ति तत्रमृलेमृलकादेःकरीरेवंशोत्कुरेश
श्रुवेत्रादेः फलेकृष्णोडादिःकोडुमुत्पला
दीनोनाडीश्रधिदृढकंतालवीमोजुरादि
मज्जादित्वक्रमात्तलंगादेः कवकंछत्रिका
॥ तंडुलीयोल्पमारिषः ॥ तंडुलाकृति
वीनेतंडुलाः तज्जनकत्वेनतस्मैहितमित्य

शुभं
१७५

येन शक्रो ज्ञाताः तं दुर्लभः खडिगः इति
 प्रसिद्धः मारिषः शाकमेतः लज्जपत्रकोटः
 त्वात् प्रत्यक्षासौ मारिषश्चेति अल्पमारिषः
 देवदत्तमारिष इति ख्यातस्य २ ॥ विशल्या
 प्रिशिखानेता कलिनी चक्रप्रध्यापि ॥ वि
 गतेशल्यं शल्याकृतपीडनमनया विशल्या
 शिखाशब्देनाश्लेषकृतमेतापोलच्यते ॥
 प्रिशिखशिखागतेति वैद्यकं विशल्यानेता
 छलिन्युक्ताः शक्रो ज्ञेयतरुः तत्प्रध्यापि
 वप्रध्यामस्याः शक्रप्रध्यापि पंचाप्रिशिखा
 याः ५ ॥ स्नाहृत्तगंधाज्जगला एजावेगी
 वृद्धहारकः जंगः ॥ अतस्त्वभक्तस्यै
 वगंधोऽस्याः अतगंधासमासोत्तानित्यत्वात्
 नेतवृद्धगंधेति पाठोत्तरमिति स्वामी ज्जग
 लस्यैवं त्राणस्योत्पत्त्याः ज्जगलांती ज्जग
 लस्यैवं त्रेमूलमस्या ज्जगलांतीति वपाव
 इति सभृति आवेगी वृद्धत्वेनावेगयोगात्
 श्रीआद्यविहीषि ज्जगलांती आवेगीति नाम
 त्रयमिति सभृत्पादयः ज्जगले ज्जगलज्ज
 गी वृद्धहारकयोस्त्रियमित्यनेकार्थकोषः
 वृद्धस्य विरमपि वारयति तत्करोतीति पां
 तादच् वृद्धोत्तरकोऽस्नाहृत्तवृद्धे वृद्धत्वे वा
 यति वा वृद्धहारकः जंगो ज्ञेयतीति पाठोत्तर
 जंगः जंगयति व जंयति दोषात् जंगः ज
 गते श्रमज्वरेत्यज्यते वा जगिव जंने अच्
 जंगः पंचवृद्धहारकस्य ५ ॥ आसीत्तम
 त्स्यात्तीवयः स्यासो नवल्लरी ॥ अतिपवि
 त्रत्वेन ब्रह्मणः प्रियत्वात् ब्रह्मण इयं ब्राह्मी

[illegible]

शु
१२५

लेप्रकाशयतिगोतावृत्तीप्रकृत्यापि
विबिका पीलोवपामस्यापीलोपातो
चत्वारिंशत्तुवेतिख्यातायाः ५ ॥ ववे
कवरीतेगीवरपुष्पाजगोधि ॥ ववे
जाः टीपववे ॥ ऊरिलफस्वकेशाकाया
तेतमयत्ताकीशरोवृणोत्पावृणोत्पावृणी
प्रकवरी तेजतिदिनतिप्रचुरीप्रचुरी
तेगी खरेतीलापुष्पमस्याः खरपुष्पाप्र
व्यागतस्येवगोपोस्यास्ततः कवप्रजगोधि
का पंचववेरीशाकस्य ५ ॥ पलापानी
सवहागस्याफकरसाचसा ॥ इलाया
वपामस्यापलापानी सवहागस्याचोका
कक्तः संकक्तोरसोस्याफकरसा चत्वारि
वृकंठकवत्तावृफलायापलावतीति
ख्यातायाः ५ ॥ चोगीरीचुक्रियादेतशरा
म्वष्टाम्लोणिका ॥ चोगेदेतपुत्रमी
रयतिचोगीतिस्वामी चुक्रतेव्ययतेनया
अन्विदेत्पादिनानिपातितेचुक्रंतत्यति
तिवाचकंतिह्यंत्यनेनचुक्रमस्वरसः
चकतसौ अन्विदेत्पादिनासाधुतयोमा
चुक्रिकादेतशरावृष्टाचोका अज्ञेनरसेन
लुनात्पुर्विष्टोदेरादिअम्भेरसेलाति
लुलातितिडीकादयतेभ्यकनाहीनाप्र
लोनाः ततः कतिनेरुक्तेपावेवाग्रम्लो
णिका पंचग्रामचुलीतिख्यातस्य ५ ॥
सहस्रवेधीचुक्रोस्त्रवेतसः शातवेधी ॥
सहस्रवेधीतेशीलमस्याणिनिः सहस्रवे
धी एवंशातवेधी चुक्रउक्तः तद्योगादवि

क्रुः नमनशीलताहेतुसखवेतसस्ततः क
मधारयेस्त्रवेतसः चत्वारिस्त्रवेतसस्य ५ ॥
चुक्रस्येतेके ॥ नमस्कारीगंडकालीसम
गाविरित्यपि ॥ अंतलिरपप्रत्वात्रम
स्कारमंजनकत्वादेजलेनमस्कारशीलाच
नमस्कारी गंडेप्रयिप्रकुस्मागंडोतगप
वेतं करोति अणिवागंडकाली समानं गा
नस्याशकंधादिः समंततो गतियातिवास
मंगाविरित्युक्तः खरिरवस्त्रस्यपत्रः च
त्वारिखरिरशाकस्यनलजालुशाकस्यरभ
हेनैववगदृक्रोतालजालुसमंगाजलका
केतिखरिरकायसंकोचपत्रेलजालुरिति
लजालुः शाकमेदेनपादितत्वात् ५ ॥ जी
वंतीजीवनीजीवाजीवनीयामपुस्ववा ॥
जीवतनयाजीवती करणेल्परिजीवनी
पवेकरणेहलः अतिचञ्चलीवयतीतिण
तादीचवाजीवा जीवनायदिताप्रकृतीती
यः कः जीवनीया मन्तेतेसाधुत्वेनेमो जनाः
फलियादिनमीत्यादिनातः यद्योतादेशः १
मधुः उक्तावेयंमपुस्वतीमपुस्ववेतिपाठः
इत्यनो पंचयवनालप्रत्यपीतव्यविसृ
ल्लतायाजीवतीतिख्यातायाः ५ ॥
कुर्वशीर्षोमधुरकः अंगक्रुस्वोराजीवकाः
॥ कुर्वः शमश्रुतदाकारेशीर्षमस्यकुर्वते
स्याद्यतइतिचिज्जिह्ववेवल्लीर्षमस्यकुर्वमा
गस्योपधत्वेनस्याद्यत्वाहाकुर्वशीर्षः मधु
रपवमधुरकः अंगकारत्वात् अंगः क्रुस्वा
नंगान्यस्यक्रुस्वोराः स्यादुस्वोमोमधुरको

श.
मु.
१५०

मधुकश्चिन्नीवकः इति भस्मः जीवयतीति
जीवकः पंचाष्टवर्गितगतस्य जीवकस्य
५ ॥ किराततिक्तः भूनिग्वोनायेतिक्तः ॥
किरातदेशजत्वात्किरातः सचासौतिक्तः
इति किराततिक्तः कृत्वातिक्तत्वाच्च
वोनिग्वइवभूनिग्वः अनायाकिरातः
तेषांप्रियत्वात्तेषामेवापतिक्तसत्त्वात्तिक्तो
नायेतिक्तः किराततिक्तश्चैव किराततिक्तश्च
निग्वइवमकारपीतिरभस्मात् जीणिचिरा
इति इति खानस्य ३ ॥ अथ सप्तला चित्त
लासातलाभूरिफेणचर्मकसेत्वापि ॥ स
प्रलोका ॥ मलापहतत्वादिमलाशाते
मुखंलातिशातला भूरयः फलाडिडीगा
अस्याभूरिफला कषतिदिनलिहोर्गंधो
घट्टिसायासचूकषा चर्मणः कषाचर्मक
षा पंचपाञ्चीतजायाः सप्तैतिनायाख्या
याचर्मयास्येत्यने ५ ॥ सस्यशीथसहो
गंधमूलपडुंयिकेत्यपि कावरोपपला
शीपिकारवेलः कटिलुकः सुगवीवाय
ऊशलेकपोलस्यक्तकः पडुः सुप्रोडक
सुकंककः केवारुः कर्कलीसियो ॥ वाय
सोलीखाडरसाकायस्या ॥ वायसान्
कोलयतिभत्त्वात्निवासयतिकर्मणपि
एषोदरादिः वायसवत् अवलीयतेवा
यसोली खाडर्मेशोरसास्याः खाडरसा
यस्योक्तास्वामीतकायस्योतिपटतिक्ति
ज्ञानेचकायस्यसिस्तिपतीतिकः कायस्य
तदह्यमेव ॥ जीणिकाकोल्पाः ३ ॥ अ

यमकुलकः निजंभोदेतिकाप्रत्युक्ते
एडंवरपणपि ॥ मेकतिमकिमुंनुनेपि
जदित्वाहलचूवाडलकाहनुपेगलोपः
स्वार्थेकनिमकुलकः एषोदरादिनात्
उकारेमुकुलकइत्यपिपाहः निभृशोसु
भ्रातिविलारइतिमूलैस्त्रुभिः सोत्रोधा
तुलतोऽविषोदरादिः निजंभः नियतः
कुंभोडवसाधनानिजंभइत्यने देता त्वा
रगित्वादीपतेऽनयादेतोतिस्वामी हे
तान् दीपयतीतिभ्रातिपदिकादिनादि
एतादृचिडीपिस्वार्थेकनिमदेतिका
प्रत्युक् अणुक्ता उडंवरवत्यनेमस्या
उडंवरपणो पंचदेत्याः ५ ॥ तत्तुल
सोत्तने ॥ अजमोदात्प्रगंधाब्रह्मदभो
यवनिका ॥ अजस्येवमोदोर्गंधोस्याग्र
जवहामोदोस्याइति एषोदरादिर्वा अज
मोदा उग्रगंधोक्ता इमति इभीग्रंथे प
वायचुर्धर्मः ब्रह्मास्वसाब्रह्मतपोवाह
र्गंधोकोस्या ॥ अत्रतद्दीप्तानामगणो
यानांग्रंथनासंभवात्तयोजिब्रह्माणोदो
स्याब्रह्मदभो योतिमिथीभवतिअचि
वयः इषोयवोयवानीहंइवरुणेत्पादि
माडीवाडकोयवानीवयवानिकाइवार्थे
कन्यक्यतिनियक्यतिअग्रिमोद्यंएषोद
रादिः स्वार्थेकनियमानिकाममकारेतिस्वा
मी द्विविधायवानी एकादेवयवानी अ
जमोदेतिख्याता अपरावनयवानी चत्वा
यविशेषेणेति कश्चित्दयोर्देहेपवइतिस

भूतिः ५ ॥ मृतेषोऽकारकाशमीरपमपका
णिपोकरे ॥ पोकरे मृलरत्नत्वयः ५
रमुक्तं ५ करवर्णवर्णकृत्वा तस्य गोपि
कंपमगोपि इवत्वात् ५ करमिव ५ करे
कशरीरे ५ भवेकाशमीरे पमपत्रमिव ५
ममपमपत्रं म्मासीत् पमवर्णमिहोवप
दति पोकररत्नत्वेन रत्नत्वयैव न्यपि ५
करादयः श्रीणि ५ करमृलस्य ३ ॥ अ
वयति चरापमाचारटी पमवारिणी ॥
अवयोक्ता अत्यर्थं चरति व्याप्नोति ५ गो
भूतात् त्वेन ५ व्यापत्वात् चराद्रीणि नो
ति क्रांतावति विरापमाभापयते वीज
त्वेन ज्ञायते वा पमा चरति चरति रो
वारयति गमयति निराकरोति वाङ्मलात्
शकारिभ्यो नृद्विः चारटी पममिव चर
ति प्रचरति उपमाने निनिः वाचकत्वेन
पमशब्दे चरित्वा संशीलमस्यावापम
चारिणी पंचउत्तरापय भवाया पमचारि
णीत्वा तायाः ५ ॥ कोपिलः कर्कश
द्रोरकां गोरोचनीत्वापि ॥ कोपिले देशभा
वः कोपिलः कोपिलप्रत्ययेन कोपिल
तिरुद्रः कंतले स्रेष्ठात्वात् पीलयति
प्रतिष्ठति पीले प्रतिष्ठे मे कर्कशं विरा
पधात्कः कपीलः साकाशकोपिलशब्दे
त्वात् प्रत्ययो ताविति वामनः भुज्जत्वे
त्वादिना साकाशात्वात् तत्त्वोत्पत्त्यै
कोपिलमृत्पादित इति न्यासः ३ तप
त्वात्केशः रोगापनयनेन ज्ञातनाशः

अस्य हृत्पिंसिंहरवड्कमिति रत्नांगः अतए
व रोचते भाति रोचने कर्तारि ५ इ स्वातीत्
रोचनेति पदति पंचवर्णदेयात्वा तायाः
शुद्धा रोचिण्याः ५ ॥ प्रापनाडस्वेडगो
दृष्टं चक्रमदेकः पमाउत्तराणां दृष्ट ॥
प्रकर्षेण ५ मोसं पल्यति सरमयति ताल
गंधेण तात्कमेणारसे यो गोतलोपः पका
रस्य परमवर्णत्वेन नकारः डल्यो रेकत्वेन प्र
प्रप्राडो हिनकारः प्रप्रप्राति प्रप्रनाति वा
प्रप्रनरत्ने के लकाररत्नो पडवत् मेघ
वत् वाणफलवत् वागति शब्दायते च
पडगतः मेघाकृतित्वादेडवड्कमते शब्दा
यते साविति वा दंडे इति अमनुष्योति क
दंडः चक्रादिना तनत्वाभावः चक्राकार
त्वाच्चक्रं दंडं मदेयति चक्रमदेकः पमंग
जविडः तत्रास्योपयोगात् तद्विद्याप्नोति श
र्यङ्मातृदिने च विलयात् पममदत्त
नृगच्छति वा पमादः उत्तराणामेघस्य या
श्रान्ता नामानित नामायमित्यर्थः उत्तरा
वितल्य ५ पत्वा उत्तराति रत्निस्वाम्यादि
पडपलाचीति रत्नात् ५ ॥ पलाडुस्त
सुकंदकः ॥ पलति रत्नाति रोगात् पिप
त्रिधात्तु वाङ्मलात्पले रडुः पलाडुः
शोभनं कंदं मृलमस्य सुकंदकः द्वेपला
डोः १ ॥ लताकडुडै मोतत्र हरिते ॥ ह
रितेश्च मेतत्र पलाडोलतया अन्वयते
हृयते खजलताकः डंडो डुमोपवित्रत्वा
डुडैमः द्वे हरितवर्णपलाडोः १ ॥ अथ

रा.
म.
१५३

महोषधं लघुनेरुतनारिषमहाकंदरसोन
काः ॥ वरुणोदरान्नहोषधं अश्राति
रोगशोणलश्रीतिउन्न श्रदेसीदेशचल
मुनेतालवामधंकाशले शविनाशलेशा
लघुन प्रश्रांश्रीतोमुचरुषाविवेका
त लघुश्रुतिननशकारश्रातादेशः
लघुतितनोरोगहृत्तायलघुनेरुतापि
तालदोषाः ॥ रुततिरुतितेशलायते
रुतयतिरुतितश्रुतयतिरुततेरुतति
तेश्रुतेवाकर्मल्लुगु गजप्रतिगतेता
दिश्रुयः न्यादित्वाहृः रुतनः श्रिष
उक्तः महत् कंदमूलमस्यमहाकंदः रति
रुतेनलवनेनैकत्रोनः पंचरसत्वात् घट्ट
सोनस्य १ ॥ पुनर्नवातुशोफजी ॥ पु
नभीलापवातस्याचोदेपि पुनरुत्पत्तेरु
पेतिममासः लघुश्रुतिननशकारश्रातादेशः
वा शोयंहेतिषवेवहृक्रीपोषोषजी हेपु
ननेवायाः २ ॥ विननेरुनिषल्लके ॥ वि
नत्रमुक्तं रुष्टनिषटनेस्वापोस्मात्तुनिष
ल्लके हेरुतसुनोतिख्यातायाः २ ॥ स्या
हातकः शीतलोमराजिताशनपणपि ॥
निराकतेवातेशीतलउक्तः नामहृयेनैकं
नाम यथाहृधन्वतरिः शालपणोशीतल
वातकइतिद्यर्थेच अपराजिताशीतलवा
तकोगिरिकणिकाचेतिस्वामी अशनप
णोतिसर्वधरः शनपणोतिस्वामी नके
नापिपराजिताः पराजिता अशनस्येवप
णमस्याः प्राकपणोतिजीपुअशनपणो

वत्तार्थशनपणोः ५ ॥ पागवतोत्रि
कः दभीपाणजोतिष्मतीलता ५ पाग
वतोत्रिवशंमूलमस्याः परावतोत्रिः
साहृयोत्तरीवेकटतादाणोतिकदेवका
वराणयोः अचुकटोवेष्टः तेभजतेः न्यभो
पीतिडः गोरारिः कटभी पाणस्तथा अ
श्रादित्वाद्यत् इत्वेचपाणअग्रभपुष्य
ताजोतिष्मती लतोका पंचशीतिष्मताः
माल्कंगनी इतिख्यातायाः ५ ॥ वाधि
कंशयमाणास्यात्रायेतीबलभद्रिका ॥
वर्धामवटकुवाधिकंरोगात्रातेशतपा
वानश्रुयमाणा आत्मनेपदानित्या
त्रागात्रायेतीभद्रयतिभद्रिकाबलेभद्रि
काबलभद्रिका चत्वारिंशयमाणाव
ल्लिकुडवाम ५ ॥ विष्टकसेनाप्रयाह
ष्टिवागहीवदरेत्यापि ॥ विष्टकसेनस्य
विमोः प्रयत्नात्विष्टकसेनाप्रया गधे
तिहिनन्तिरोगरुषिहिमायोक्तिनृगष्टिः
हृष्टिरितिचपाहः अत्रगष्टिः हृष्टिरिति
चपाहः अथगष्टिः सकृत्स्त्रगवीवद
रयोस्त्रियां हृष्टिस्त्रीचघेणस्यवाविस्रक्रो
तासुनाकिरावितिमेदिनिः वराहजेवाक
तिपत्रयोगात् ज्योत्स्नायणिवाराहीवरा
इष्टपविस्रप्रियत्वादावर्तितपुनः पुनः
प्ररोहजननात् वदस्येयचुवदंनृलेतश
तिश्रातइतिकेवदरा चत्वारिवराहक्रोता
याः वामरालीरितिख्यातस्येतिरुभृतिः ५
॥ मार्कवोभंगराजः स्यात् ॥ मंरुतंमेव

तेकेशादिमकिमेडनेपघोरदिः साके.
वःइवहरेणभंगवत् केशकुसेकराणा.
त भंगवराजतेभंगराजेतः स्यान्ता.
कंकोभंगराजः सुजागरइतिरभसात्रय.
जयंकेभंगराजोदतः येनासमेकंप्रशि.
वंतिहो दिनेदिनेभंगराजः समुत्पति.
तिवैयकात्रसंतोपि हेभंगराजसु ॥
काकमावीतवायसी ॥ काकमचति.
फलाशनेकाकधारणतमचिधारणो.
ज्यायसजनेपुक्रमेणपजीपुकाकमा.
वी काकवत्तवीतवोर्नसेपशतेइति.
वा अतपववायसयोगातस्योत्प्रायान.
यायसी देकाकमाशपाः काडइतिव्याता.
याः ॥ शतपुष्पासितचक्रातिचक्रम.
पुगसितिः अवाकपुष्पीकारवीच ॥
शतपुष्पाणस्याः सपुष्पाकोडेत्पदिना.
सादिपाहापुशतपुष्पाः चक्रकार.
त्वापुष्पाचक्रसितसेवउचक्रमस्यसित.
चक्रपुष्पाचक्रमतिक्रोताः तिचक्र म.
पुगसिलीउक्ते अवाचिपुष्पाणस्याः पा.
पौतिजीपु अवाकपुष्पीकारोः शिल्पि.
नइयंकारवी सप्तसुलेपेतिव्यातायाः.
० ॥ सराणतप्रसाराणी तस्यांकटम्.
राजबलाभद्रवलेतिच ॥ वातकृतं.
गमेकोवेसरीतिविनिवर्ततेअंगमनया.
वडलमनयापीतिच सुसाराण्यदिम.
राणीत्यापि सराणसरणीचावीकटेवगम.
हावलेतिरुद्रः प्रसायेतंगमनयाप्रसार.

लीतस्यसुराणायांकटेकिलिजाकारपवे.
लिबिभित्तिसंतायोभृदृहीतीत्यादिनाव.
चकटेभरा बलाबलप्रदाता कचुतेसि.
शतेचजयंकः कटेरतेस्तदृष्यत्वादिभ.
तिपुसातिपवेवत् खचिकटेभरा बला.
बलप्रदातासुसाराणजबलापघोररा.
दित्वेराजदेतादिः अतपवभद्रकल्याण.
करंवलमस्याभद्रवला पंचगोप्रभावाति.
जाइतिव्यातायाः ५ ॥ जनीजक्रका.
जननीतत्तुक्रुचक्रवतिनी मेस्यशा ॥
जायतेशरोममनयाजनिर्वासत्तामपर.
जतिवधोश्चेतिहृद्यभावः कटिकारादि.
तिडीधिजनीजनिश्चेतिस्वामी जनेकल.
काटयश्चेतिमुकनउकारश्चेतादेशः ज.
त्यकेतिपुरुषाजमः जतशहात्संतायो.
कनिजतकाचुरजनीउक्ता जतकरोति.
जतकृतकिपुचक्रंउवतेयतिचक्रव.
तिनीश्रादिदत्तास्मिनिःपरिचंडल्यात.
चक्रमिववर्तितंशीलमस्याइतिवासुगो.
धित्वात्सम्यकसुस्थपतेकमेणिचचसंसा.
शी घटजनीचववैयकात्यातसुगोधि.
इत्यस्य ५ ॥ अथशहीगंधमूलीषड्.
क्रिकेत्पि ॥ शटत्पवसाहयतिहोषा.
नशटीतिवसरतिगंधोस्याअचिगोरादि.
वा शटइजाविशारागतेवसाहनेपुअ.
चुशहीषडित्पस्याचुकराणात्पदीमृधेन्या.
दिरितिस्वामी गंधयतिअचगंधगंधयो.
गाहागंधमूलमस्यागंधमूली षड्वह.

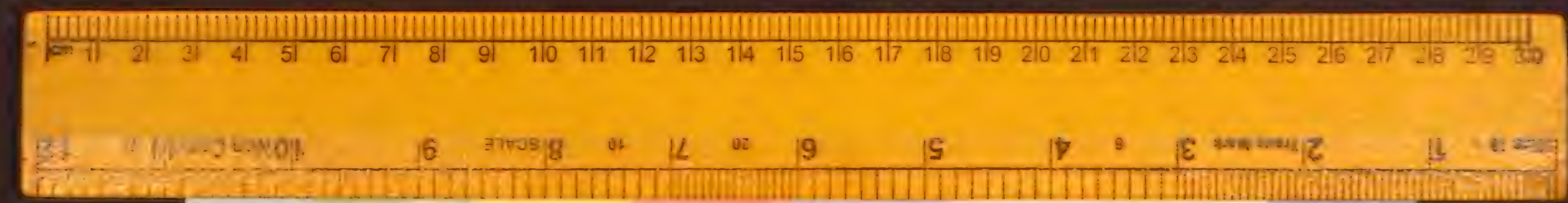
वेप्रथमोऽस्याऽपि षड् ग्रंथिकासौ रवाधाने
 नक्तं सखं मर्चति त्वाप्रतिवर्तिपि जातिभ्यः
 कुरोलगावित्तरः शकं धादित्वात्परश्च
 त्वे कर्होदीर्घं मधोऽस्य मध्यश्च सत्त्वम
 लाशश्चोक्तः पंचशब्दाः ५ ॥ कारवेह
 कटिहभः सुप्रवीच ॥ कारेणानिश्चये
 नवेहति चालयति कारवेहः कस्य सख
 स्याममर्चं वेहयति वेह आवरणे कमेण
 णि वासं हि ति कृदुत्सुखागमं निरस्यति
 कटिलाति कटिलाः कटन्नाद्युत्थोति वेह
 यति त्वपेक्षे द्वादिवा कटिलाति त्वत्वा
 मी कनिकटिलाकः बाहुल्यवात् कटौरि
 ह इत्यन्ये शवगतौ तालव्यादिः अचसु
 वशीत्तुपाधाय सर्वस्वमिति सुभूतिः स
 वति प्रेरयति लोषानिति अविषत्वे लोषस
 प्रवीति स्वामी त्रीणि करे ला इति व्यात
 लतायाः ३ ॥ अथ कुलकं पटोलकिति
 कृकः षड् ॥ कोल्यति संख्यायति सं
 हृती भवति इष्टप्रथत्वात् कं कनिकुलकं
 पाटयति लोषान् पाटैरं तर्थादित्यण्यो
 त्वे कपि गडि गंडि कटि पीटि भ्यो गोतौ च प
 टोलः ति कृपयति कृकः पाटयति लोषा
 न् फलिपाटि न निमनि जनामित्युप
 लदेशश्च षड् ॥ चत्वारि पटोला इति व्या
 तस्य ४ ॥ कृष्णोऽकृत्य कर्कुरः ॥
 कोतृष्णाग्रानिति प्राणिनि जमतात् ३
 नैडुत्तुडत्वे कनिकृष्णोऽकः कृन्ति तजु
 ष्माग्रं देषु वीजेषु स्यापिककादिवात्कृष्ण

दोरीवोकारवर्गानितितस्वामी कर्कवर्गोऽभि
 यतिवाङ्मलकात्तुत्राप्रोतिमोत्पीणकको
 रुः देहप्रोदस्य २ ॥ एवोरुः कर्कटोऽभि
 यो ॥ इवेति एवेवदत्तेरुग्राहः रलयोरे
 कत्रस्यतेरालशुक्रस्वादिरयं इरुवीजं प्र
 वलते इयोवो जस्य उवीरुकरुतथेः इवो
 रुक्रस्वादः स्त्रियां प्रेतिदिवा उन्मज्जो भुल
 रिवीरुः कर्कटिः स्पादिति प्रेकं देवतको
 पातनेरुक्ते इकारस्येत्वे उवीरुकरिति च
 एकं कर्कटो मटीति प्राप्नोति शकंधादिः
 मीषिकर्कटो देहकेश्याः २ ॥ इत्याहुः
 क इतुम्बी स्यात् ॥ इतुमकति प्राप्नो
 तिमित्रस्यादित्वाहुः अत आत्वे च कवापा
 जिमोत्पीणवो इत्याहुः अर्थे इतुत्तेत्रे
 प्रायेण भवति इत्ते च वेष्टयति स्त्रीलिङ्गो
 यं इत्याहुः क इतुम्बी स्यात् सूर्यवैशेष्ये
 प्रेपुमानिति मेदिन्यादेः त्वेव देयति ते
 वित्ते विग्रहेनेहः कृदिकारादिति जीषु क
 इतीत्याहवालो त्वेवी चेति क इतुम्बी देति
 जालायाः २ ॥ त्वेवालाधैरभेसमे ॥ त्वे
 वो वृजेषु त्वेवी अलावास्तुपि दुफलात्
 वित्ते वीमहाफला त्वेवात्तवर्तलावके
 ति वाचस्पतिः अलावुत्तेवकः प्रोक्त इ
 ति चेदः शिवाविधानात्तस्मिन्ति सुश्र
 तोक्तेः त्वेवोपि जलेपिनलम्बनेन मज्ज
 ति अलाहः नजिलेवेनेलो प्रष्टेति कुप्र
 तयोपि तनलोप्युपि ताहृदिः अलाहः
 देप्रलाघाः २ ॥ विजगवाली गो त्वेवा ॥

रा.
सु.
१५५

विशेषावहरेत्वाकृतत्वात् विशागवात्
तत्त्वकारत्वात् गोभुवमत्तत्वात्तिवाप्रोति
वाप्रत्वाप्रोक्तमणारगवादीगोभुवेत्
त्वयति अंतर्विअंतनेऽणगोत्तवी त्रीति
वागीतिव्यातककंदीविशेषस्य ३ ॥ वि
शालत्विद्वारुणी ॥ विशालागुणमह
त्वात् इद्वारुणीप्रयत्नात् तयोपियंतो
देवतेप्रस्थावात् उत्तरपदस्यचेत्तरप
दद्विः इद्वारुणी देवोत्तरकाकंदीति
व्यातायाः १ ॥ अशोत्रः सुवर्णः कंदः
॥ अशोत्रिंहतिपूर्ववद्वक्तृशोत्रः प्र
तिदिनतिश्रीतिश्रीदिनायावजल
मत्तप्रीतिवचुश्रुतात्तलव्यादि शो
नकश्रुताः श्रेणिः शिलाप्रणामावशेषधि
रितिशमेदात् स्यतेप्रेयतेश्रुतादिति
स्वामीवाजलकातरजोक्पनरुक्कागम
पुराणः कथतेनिघणतेकरयतिरोदय
तिवाकदिक्कदिश्रुतानेरोदनेचर्जि
विच केर त्रीणिजेनरतिव्यातस्य ३ ॥
गंडीरोनासमष्टिना ॥ गंडीनिश्रियय
कान्तगानीरयतिगंडीरोगविशेषेका
गंडीरः सम्यगतिवीतलातिसमष्टिना
एषोदरादिः देसमवर्ततिव्यातस्यान्य
नशाकस्य २ ॥ कलम्याकोदकास्त्रीत्
॥ कलेवीक्रमियोरुदतिप्रसिद्धः शा
कभेदः ॥ मूलकंदिलमोचिका वास्त
कंशाकभेदास्यः ॥ कडुतिमदयति क
मवे रुकदिर्कादिर्कादिभोवचुर्गुडल्यो

रेकस्मरतेः कलेवी केतलेलेवतेपचाय
व कलेवीतशतपर्विकलेसवीरुथ
इतिवाच्यतिः उपशलोधिकार्यः उपोधिक
मुदकस्यस्यमुत्तरपदस्योदादेशः शोषादि
तिकपुटापुडत्वेच उपोधिका मूलतिप्रक
घंतिवतिमूलप्रतिष्ठायाकनारिभोत्त
मूलकं मूलरोदणोवुगारिः पचायवु ततः
मूलादिभ्यः प्रकारवचनेकनितिसंवेधः
दिलहावकराण्येज्येकः दिलेतिश्रुति
तिक्त्वात्तद्विलातवीयोत्तवामोचयतिदि
लमोचिकावुत्तवासयतीति उन्वकारय
श्रुतिवत्तेत्येकंचतुश्चवास्तकवास्तभव
त्वात् वाटीयेमध्यं च रम्यावास्तववास्तक
स्तवकिताइतिप्रयोगात् कलेव्यादिवास्त
कांतः शाकभेदाः स्मरितिसंवेधः ॥ हवो
तशतपर्विका सहस्रवीयोभार्गवोरुहा
नेता ॥ हवोतेहिंस्यतेपशुभिरितिहवेति
दिनलिङ्गनिमित्तवातवीडवीहिंसायोक्
मोचिचत्र वातउपधायेवेतिदीर्घः सप्त
हवीशतेवहनिपर्वोणस्याः सप्तकनरा
पुडत्वेचशतपर्विका वीयेप्रभावः वज्रप्र
भावत्वात्सहस्रवीयी भृगोरियेभार्गवी या
दायातारिनालोदेतिपुनरुत्पद्यतेइत्युप
धेतिकेरुहाग्रतपवहरव्यापनाद्वाग्रनेता
वहहवीयाः ६ ॥ अथसासितागोलोमी
शतवीयोचगंडालीशकुलादकः ॥ सा
हवीसिताशुक्लागोः एयिगालोमानीव
गोलोमाकारत्वात् गोलोमप्रभवत्वाद्वा

श.
मु.
१५३

गोलोमी शतं वरुनिवीयात्पस्याः शतवी
योः गंडे वरुभेदे प्रलतिवारयतिकमेण
णिनीप गंडाली शकुलातीव ग्रंथिरस्य श
कुलस्यो वलो वद्वारोः स्योतिवाशकुला
लकः चत्वारिमुक्तद्वीयाः ५ ॥ सर्व
हेतितहवीयामपरे हेतवीभेदस्य धोवा
तिव्यातस्योत्तमो ॥ ऊरुविदो मेचुनामा
मुक्तामुक्तकर्मस्यो ॥ ऊरुदेशे विदति
प्रयणलभते तत्र प्रायभवत्वात् अत्रपस
मोलिपीविदेतिशः ऊरुविदः मेचुनामा मे
चपययनामकरुतयः मुष्पतिखंडय
तिरोमं मुस्यते खंडते वाकर्मणिक्तः आग
मानित्वादिदभावे वा कुलकात्रः मुक्ता
स्वायेकनिकेण इति फलत्वे च मुक्तकः
मुक्तकं चत्वारिमुक्तकस्य ५ ॥ स्पष्ट
इमुक्तको गुंदा ॥ भद्रयतिभद्रः ततः क
मंधारयः समासः भद्रमपि नामास्य भद्र
स्यान्मंगले हेति मुक्तके करणं तरे इति
इः गोजले इति गच्छति गुदक्रीडाया वा
कुलकात्स्फापीति रक्तनमुचये शोकाव
हेनागरमोथा इति व्यातस्य २ ॥ चडाव
क्रलोचुता ॥ चडाकारमेतरीयोगात्
लातिवापले प्रातिस्थादितिलचुदशला
चक्रांगत्वात् चक्रातिवफलमस्य वा एषो
दरादिः चक्रला उच्चाटयति रोगान् प्रव
रापुडचुता त्रीणि उचुदमूलस्य ३ ॥ वा
तिश्रमुखा इति व्यातस्य ॥ वेशे चक्र
सारकमोरचविसारत्ताधजाः शतप

कं यवफलो वेणमस्करते जनाः ॥ वम
सुद्धिरीतिकरीरे सुभ्रवतिक्तमः शकुवशः
त्वगेवस्वारीस्यत्वकुसारः कर्मणा पारमि
यतिव्याप्रोतिकमोरः कर्मणा एतविमार
उक्तस्योदकत्वात् स्थिरइति च न हल
दत्तादिनलकुत्वविमारः त्ताणाधतो
मुक्ताः त्ताधजः शतपर्वोक्तायवइवफ
लमस्य यवफलः वणतिशब्दाय तेन गमा
दित्वात्कुः पत्वे चोपधायाः वेणतिरक्ता
तिकामजयति वेणरगतिज्ञानप्रहणे मुल
काडुः वावेणः वयंतिशोभंते स्वेनेन वीधा
तोः धेन्यादयश्चेति नुः नत्वे च वेणरिति सु
भूतिः माक्रियते वार्यते नेन प्रसीतिचः
मस्करमस्करिणावित्तेनेन साधुत्वे मस्का
रः ते जयति शतयति दारिकं ते जयत्युने
जयत्यभिवाते जनः नेदरित्वात्पुः दशवे
शस्य १० ॥ वेणवः कीचकास्ते सुये स्वेने
त्यनिलो जताः ॥ ये वेणवः कीटारिभिः
हतरं प्रपंक्तयो निले नो जताश्चालिताश्च
तिदीर्घतया आस्यमाणा वा स्वेनेति शब्द
कृवंति ते कीचकाः स्युः प्रस्वेने तोपियोम
तया कीचका उच्यंते यथा प्रपचतोपि पा
वइति वाक्यं चीकणते समीरणेन स्पृश
तेशीकचीकग्रामशेने कजादिभो वुन
ग्रयंतीवपयेयः एषोदरादित्वात्कीचकाः
एकः ॥ ग्रंथिनीपर्वपरुषी ॥ वेशप्रस्ता
वात्प्रयुल्लवः प्रयते ऊदिलीभवति ये
यिकोरित्ये प्रयतिः ग्रंथिः पर्वोतिहरयति

एवं एरणो वाङ्मलकात्तु विउलीतिकनिन
पर्वपिपतीतिपरुः अति एवसीतिउति वा
ङ्मलकात्तु प्रत्ययेपरुदेउमजासरोपे
थिः परुः परागः ऊमरेणरिति पुंस्कोदेर
त्तकोषात् त्रीणिग्रंथेः ३ ॥ पुंस्कोजन
कः शरः ॥ पुंस्कोजायो वाङ्मलकात्तु
यीतिरुनेपुंस्कोतेजनउक्तः शृणातिहिने
तिशरः देवसद्यसरः सरस्वपुंस्कोवाणा
त्तुपुंस्कोजनकः चुरइतिवाचस्पतिः त्री
णिशरगुच्छस्य ३ ॥ नडस्यधमनः पोटग
लः ॥ नडतिगहाणकरोतिनडगइनेच
नडः धमेत्यतः सधिरधमेः सौत्रधातोनेया
दित्वाह्यः धमत्तनेनाप्रिवाभोधमश्चेति
नप्रत्ययोधमादेशश्च धमनः पोटनेनवा
धुमं प्रवेणगलतिनधोभवतिअवपोटग
लः त्रीणिगलस्य ३ ॥ अथोकाशमसिधे
इत्तगंधः पोटगलः ॥ काशपतेदीपते
काशुदीपौतालयांतः अचकाशकाशी
काशश्चत्तावाचकइतिशभेदः तौगहि
त्वाकाशीच इत्तगंधोक्ता पोटगलश्चोक्तः
त्रीणिकाशस्य ३ ॥ पुंभूमनित्ववल्चजाः
॥ वलतेपुवंवेष्टयतिवलसेवरणोउल्वा
दित्वाहप्रत्ययेवल्चः तत्रजाताः वल्चजाः
वलतेइतिवावल्चकिप्रवर्ततेवतः कर्म
धारयः स्वभावहङ्गत्वेवल्चजा पकोवल्च
जइतिभाषकारवचनादेकत्वमपि पकोव
वइतिख्यातस्य १ ॥ रमालइत्त्वकः ॥
रमालउक्तः इष्टतेसावितीइत्तः इष्टेः कः

इत्ततेइत्तरेमनएषोदगतिः इत्तः देइलोः
२ ॥ उद्देदाः पुंस्कोतारकादयः ॥ उद्देदाः
त्तादिनारकपुंस्कोप्रजायति पौंस्कोपुंस्को
त्तोपुंस्कोः मेधः पौंस्कोतिरसोमधुरिति
वाचस्पतिः कौतरेसामिधुनिग्रणततः क
नूकोतारकः देआदिनाकोषकादिग्रहः
॥ स्पादीरणवीरतरं ॥ विशिष्टजनमी
रयतिवा श्रवीरवीक्रांतोऽप्युः वीराणोवि
शिष्टमीरयतिवाश्रु वीरंततत्तरवुवीर
तरं देवीराणइतिख्यातस्य २ ॥ मूलेमो
शीरमस्त्रीयो अभयंनलदेमेवमस्या
लंजलाशये लामजकंलकलयमवता
हेष्टकापथे ॥ अमवीराणाम्मूलेउच्यते
काम्यतेमेतमेः वशकांतौ वशोः कीदतीर
एकित्वात्संप्रसारणेउशीरेवाङ्मलकात्तु
त्वेमूर्धन्यमधोचेतिअन्येइतिसभृतिः उ
णादिहत्तौचतालवाशोमूर्धन्यमधोच्य
मुदाहृतः अभयरोमभयहरणत नलं
यतिनिगकरोतिशोत्पादिशयात् नलंश्च
तपवसेमंसेवात्स म्णालामिवसादृशो
नेतिमधुमाधवी म्णालनलदेस्त्रीवामि
तिमेदिनिः म्णालमत्र अतोम्णालमि
तिस्वरपाथेनञ अष्टपवत् अतोम्णालया
म्णालयोः एषाएषयोरिवपद्यवत्त्वमिति
तुवयं प्रायेणजलेप्राशतेजलाशये लाति
हेषान्तजास्यन्तातेविचुत्वायंकः लामज
कं लकलीयतेऽचलकः शोभनोलयः सङ्ग

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

घोवास्तलकलयेलामजकं सुवासं स्यादस्त
 लालेलयेलीति सुक्रता तव्यात्मोपना
 मद्यं श्रवहीनोदाहोस्मात् श्रवदाहं श्रवदी
 यतेदाहोनेनोवदाहमिति तस्वामी इष्ट
 कापथमगमं वत्सास्पदष्टकैव स्रष्टुः प
 याश्रस्यवाइष्टकापथं श्रवदाहैष्टकापथ
 मिति नामदयमित्यन्योलामजकं लकलय
 श्रवदाहैष्टकापथेश्रवदाहमिदं गुप्तमवदा
 हैष्टकापथेश्रवदाहमिति वाचस्पतिः दशवीरणा
 लस्य १० ॥ नलादयोयेत्रोक्तायेवाचक्षा
 मुखाश्रीप ॥ नलादयोयेत्रोक्तायेवाचक्षा
 गडैतश्चामाकादयः त्वांत्वाशब्दाद्याः
 त्वात्तेऽद्यतेपश्चिमिति त्वांत्वाशब्दाद्याः
 कः त्वांत्वायेते गडैतगोमुद्वेति तत्प्रत्यये
 मुद्वेगमश्च गडैतमयाणादिति त्वात्तेत्वा
 धान्यविशेषः श्रेष्ठगतावित्यस्यपि नाकाद
 यश्चेत्याकोमुद्वेचश्चामं वत्सात्मकतिवाशमा
 कः सामादिति त्वात्तेऽद्यतेपश्चिमिति त्वात्ते
 श्रवमाकः श्रवमाकोपि चैति इत्याकथः प्र
 मुखाशब्दादनेतराः कृशादयो व्यवहिताश्च
 कंगुलोत्पादयो गृहीताः ॥ अस्तीकृशंक
 योदर्मः पवित्रं ॥ कौशेतेऽन्येभ्योपीति दुः
 कृशं कृशमिति भागोद्वेगपथेति कः कथः इ
 भ्यते इभीशं योदर्मः च च पुनात्यनेन सवः स
 ज्ञायोमिदं पवित्रं चत्वारि कृशास्त ॥
 अथ कर्तव्यं योदर्मोपधिकं ध्यामदेव तज्जग
 रोद्दिष्टं ॥ ऊर्जितं तत्त्वां कर्तव्यं त्वां चत्वा
 तावितिकदादेशः पुरेभवः योदर्मोभनोता

[illegible]

पशुभिः चामः योतिमित्रीभवतिरेतैकः
मिश्रावेतसवदमच अतपवयवसः यव
समंतस्थादिपुलिगोपिइतिमधुमाधवी
हेगवाद्यदनीयत्तविशेषस्य २ ॥ त्वा
मर्जने ॥ त्वापतेः यतेपशुभिः त्वापवे
वत्पुल्लवर्णात्वादर्जने हेत्वामात्रस्य २
॥ त्वापानोसंइतिस्वाप ॥ त्वापानोसंइ
तिः समूहः त्वापानाशादिवायः पकंत्वा
पामूहस्य १ ॥ नाशान्नडसंइतिः ॥
एवंवयः नडा पकंनडसंइतिः १ ॥ त्वा
पानाज्ञाह्यस्तालः ॥ त्वापानाज्ञाह्येइति
त्वापानपयोयनामेत्यर्थः तत्पतेप्रकषे
पस्थीयतेः नेनचञ्चालः तलप्रतिष्ठायो
मोवादितातपवायचितलश्च हेताल्ल
त्स्य २ ॥ नारिकेलस्तलोगली ॥ ना
रिकान्ननालकान्नपुष्पादीन्हेरयति
कर्मण्ण नारिकेलः कपिरिकादिः नारि
केली मद्रवीरेरिवनारिकेलीवनेरितिवा
सवदज्ञाज्ञेयः नारिकेलीफलोभइतिप
र्वकविप्रयोगः लंगलाकारवलितालो
लीपीषंतालोलीनोताइतिसेवाधरो
तः ॥ हेनारिकेलस्य २ ॥ चोतातस
गः क्रमुकोशुवाकः खपुः ॥ चोताउक्ता
पवतेवाएखडिभोगक्रुएगः सज्जतेस
द्यतेसेवनादिनाफलदारेनानेनवाचि
कृतेएगः क्रामतिसेपतिडः खशोकोइ
रमृधेक्रामतिवावाङ्गलकात् भूहइत्वा
दिनातः स्वार्येकचक्रमुकः शुपरीषोत्त

गोश्वेतनेनसेसकत्वात् पिनाकारयः
शुत्ताकावाङ्गलकाङ्गलभावः उवः गु
वाकः अन्येषामपीतिरीचत्वेशुवाकोपि
चशुवाकइतितारपालः खानीद्वियाणि
एयत्ताप्याययतिसरीप्राप्यायनेइगुप
धात्कः पुपालनएरायोरित्यतोचितो
एएवंसोत्तत्वेखपुः पंचशुवाकस्य ५ ॥
अस्यतुफलमुहेग ॥ अस्यसगस्यफले
तद्वितेचलेत्तनेनतत्रद्विकारजननात्
चञ्चलत्वेवतहेग पकंएगफलस्य १ ॥
एतेच द्वितालमहितासयः खर्जेरः केत
कीतलीखर्जेरीचत्वाडुमाः ॥ एतेचता
लनारिकीलसगस्योद्वितालचत्तयीः ख
र्जेराशुत्तारः अष्टावेतेत्वाडुमाः त्वा
जातीयाडुमाइत्यर्थः त्वात्त्वप्रधानाडुमा
वा हीनोत्पपरिमाणत्वात्तात् नैरुत्तरी
चंदेकारस्यक्रुस्त्वमिकारः नकारोत्ता
कारस्यचनाशः द्वितालः द्वितालः खर्जेर
मार्जने खर्जिपिजादिभुजुगोलवावित्तरः
खर्जेरः गौरादित्वातरीषु खर्जेरीवनख
र्जेरीतिख्याता केतयति निवासयति कि
तनिवासेरोगापनयनेचक्रुजादिभुजुव
गौरादिः केतकी तालयतितलप्रागते
चुरादिपतादच अल्पत्वविवत्तायोरीषु
ताली ॥ इतिवनौषधिर्वर्गविवरणं
समाप्तं ॥ ॥ जोतिहोमगोत्रः पंचा
स्याहयत्तः केसरीइति ॥ दिनमिति
ह्मान्नगजान्वेति द्विसिद्धिसायामित्यतः

ग.
सु.
१५०

पचायविषयोदगदित्वाद्येतवर्णविषयं
यःसिद्धः वन्नापशवोमृगान्तेषामिन्द्रो
जातेषुइन्द्रतिवामृगोदःपशुत्रैविवायंते
इदंपविस्तरैकमेणिचजयैकः भावे
जिग्रश्रायवि पंचेविस्तरयक्तमित्वा
योवा पंचेविस्तरमासुमुखमसुपंचासु
मुखेतत्पाद्यत्वारपतेपंचकरिऊंभदर
पातमत्वात्पंचासुनीव यस्य पंचासु
तितसुभृतिः इरिणीपिंगलेप्रत्तणी
सुवज्ज्रीहावितादिनापचसमासोतः
इयेतः ॥ केशिरसिसरंतिकेसराः स्फु
धदेशस्यसटाः सवित्तकिसलयकेसरस
भाइतिसमेदात केसरोदंतसः तद्योगा
दिनिःकेसरी केशलातीतिरलयोरेकत्र
सुतेः तालव्यश्रयायमितितनो केशसे
हरतिमृगान्प्रचरःइरिःकंदीरवभीमो
क्रांतकरिमथनमरुत्पत्रपंचाशिवशैला
द पारीत्रैतिपिंगलादयोप्यत्रवोधाः
॥ घट्टसिंहस्य १ ॥ ॥ ॥

घट्टसिंहस्य १ ॥ कंदेरवस्य ॥ शाहलदीपिनो
व्यात्रे ॥ शृण्णतिदिनमिप्रणिनःशृङ्गिमायाव
तंपिंजारीभुजरोलवोवाङ्गलकाङ्गशागमोणत्व
द्वौशाहलः द्वीपंचमेतयोमातद्वीपीद्वीपंचलम
व्यस्यलमाश्रयत्वेनास्तस्यवा व्याजित्तिव्यात्रः
नसेनायामितिनिषेधात् पात्रादिशप्रत्ययाभावे
श्रान्तश्रपमगैरतिकःव्यात्रः कश्चिसचित्राल्पत्वान
त्यक्ततेद्वीपिवात्रयोर्भेदमाह तत्राल्पवित्रकोवा
त्रभेदोद्वीपीमात तयामहभारते द्वीपीवात्रव
मागतइति त्रीणिवात्रस्य ३ ॥ चित्रकायःपंचाशि
वस्य ॥ तत्रत्यस्तमृगादनः ॥ तत्रमार्गेतिणोतिरु
ण्डितरेणोत्फालेनत्तण्णिवत्तदिरंमपेधोएवे
वदुःदिलोपश्चतत्रत्यसवमाणाः तिलोतिस्त्रैतिवा
हगघादिताकःतत्रत्यःमृगमज्जीतित्युःमृगाद
नः देहहत्तुकुक्कुरप्रमाणस्यकुक्कुराकतेःकुल
रेखाचित्रतस्य गोमनुष्यहननक्षमस्यमृगत्रस्य
कालाकडाइतिव्यातस्य २ ॥ एकस्य ॥ वराहः
हकरोष्टिःकोलःपौत्रीकिरःकिरि दंष्ट्रीचोणो
तत्रगोमाक्रोडोभृदारइत्यपि ॥ वरंश्रेष्ठमाहंति
ग्राहः श्रुनोभोपीतिदुःश्वंकरोतिप्रवृष्टोदरा
दिवाहणोलोपेप्रनोभोपीतिदीर्घेत्वेश्रुकरालाल
व्यादिःसुःइतिशहंकरोतिष्टोदरादिःसुकरोदं
त्यादिःतालव्याश्रपिदंताश्रुशम्वश्रुकरप्रोशवइ
तिशभेदात् चर्षतिचोणंदंतवाहृषसंचर्षणेकते
रिक्त्रिचुक्तौर्चेतिचुष्टिः वाङ्गलकातक्रिचुप्रत्यये
चुष्टिरित्यनो साहचर्योत्पत्तिगोयंकोलति संकण
यतिपीनत्वात्कुलसंकणायकरणेपचायचु को
लोत्तुल्यप्रमस्यपोत्रंतयोमात्पोत्री किरतिश्वंइ

श.
म.
१५५

उपधेतिकः किरः किरीरिति पादे वाङ्मलकादिगुण
त्वात्किः किरः स्त्रीकियाणीदेवाणी प्रस्तावे एवेमु
किरतितत्रासयतिकिरतत्रासनेकिरः देष्टाचोला
योगातत्रोद्यादित्वादिनः देष्टीचोलात्तत्रोसत्ता
लज्जोमा क्रडचनसे चक्रोडः केनतलेनवेडत्तु
दयतिरिहृतनदनेः विष्टोदगादिवा भुवत्तयति
लभृदः ॥ हादशसुकरस्य १२ ॥ ऊलालोमुत्ता
देमुत्तलंगलश्च ॥ कपिस्त्रवंगलवगशाखाम्
लीमुत्ताः मर्कटोवानरः केशोवनोकाः ॥ कपते
लातवत्तातरेवलातिग्रहिकेपोनेलोपश्चेतिकिन्ना
पिः प्रवेणस्त्रवेनगच्छतिगमः खर्वाडिश्चेतिखर्वाडि
हिलोपः प्रवंगः प्रवेस्त्रवंगश्च प्रन्येषपीतिडः लव
प्रवेप्रवंगश्चगमश्चेतिखर्वाडिस्त्रवंगमश्च प्रवेप्रव
पाण्यत्र शाखासंचारीरुग्ः पशुः शाखाम्गः वृत्तौ
तार्थत्वात्संचारिशब्दाप्रयोगः वलीस्त्रयं वसेतयो
ल्लवसीपवली वलीमुत्तमस्यवलीमुत्तः वली
यं वसेमुत्तयेतिवामर्कः सौत्राङ्गत्वाद्युगादित्वा
कल्पित्वावः शाकादिभ्योऽनन्मर्कटः प्रयत्नेति
तिह्रोदवृक्कारश्चातादेशोगुणः मर्कटत्वात्
रमतेवनरः डः तस्यापत्तं वानरः वाडवायेनरद
रदतिवा वानेवनभवंफलंगतिलातिरलयेवेक
सूतेवीनरदत्तये बाहुल्कात्कीधातोशः कीश
कोवातः तस्यापत्तं किः इन्मन्मर्कटोम्येतिवस
तिः वनमोकोरदहमस्यवनोकाः गोलांगूलक
मुत्तावप्यत्र हरिरीप नववानरस्य १॥ ग्रथमल
केरुत्ताऽब्जमलुभालका ॥ भलतिदिनानिभल
भलपरिभाषाणि सादनेषु एकादयश्चेतिकन
तोर्ल गदेशः भलकः उलकादयश्चेत्कनभल

दीर्घमध्यमवर्धति ऊहभाजोप्रभमलकयना
मितिप्रयोगात् भालयतिनियेकप्रतनेभाल
कः भालकोभलकोभलकोभलरतिउलकाद
यश्चसदतिप्रुपात्रमः प्रजायामिभलकोभाल
कश्चसत्तोतिप्रचरतः कश्चित्कषीगतौकषे
वाङ्मलकातत्रुत्तक्रडतिवाकतः प्रच्छेत्तामिभुवे
ऽब्जं प्रच्छाभिभुवेनभलतिदिनानिप्रचिप्रच
भलः संचातविगृहीतश्चायमच्छतिभलरति
वप्रच्छस्फटिकभलकानिमेलेषच्छमय्ये ग्रामि
मुत्तयेकच्छः स्फटितिमेरतिः प्रच्छभलपरिष
दिह्रंतीत्यभिनेतः ॥ वत्तारिभलकस्य १॥ भा
लकश्च ॥ गंडकेखंडाखंडिनौ ॥ गतिगच्छति
गडः गमेजमेतातडः स्वायेकः गंडकः गंडिधातोः
कृजादिभ्योवृजिवाश्रस्यं गेखंडतिभिनेतीति
खंडखंडिभेदेकाएखंडिभ्योगकप्रत्ययेखंडाः त
योगादिविह्नोखंडी जीणिगंडकस्य ३ ॥ व्र
णमश्च ॥ ललायोमहिषोवाहद्विषत्कासरमेरि
भाः ॥ अस्त्रललति ललविलोलनेरुपधत्वा
कः अकृष्टरित्यादिनाप्रच गजदेतादित्वात्परति
पातः एष्टोदगादित्वात्तलापः ललाइत्तं तस्यो
तोपिल्लिकलिकषिभ्योग्रायः तथाचप्रयोगो
दृश्यते सखविधुतपरित्रीचित्रकायोल्ललायड
ति महेतिप्रजयेत्यनेनमद्यतेवामहसजायो अ
विमयोहिमचूर्मादिषः इत्वात्तडीषिमहिषोवाहा
नोहिषनवाहीद्विषनवाहेऽष्टोद्वनशत्रुः वाहीद्वि
षन् सप्रसीतियोगविभागात्समासदत्तये केन
लेसतिप्रच प्रन्येषामपीतिदीर्घः केनलेशसर
तिवाकासरः सीरोलंगलेतयोगात्सीरोरदहस्यः

शु.
मु.
१२२

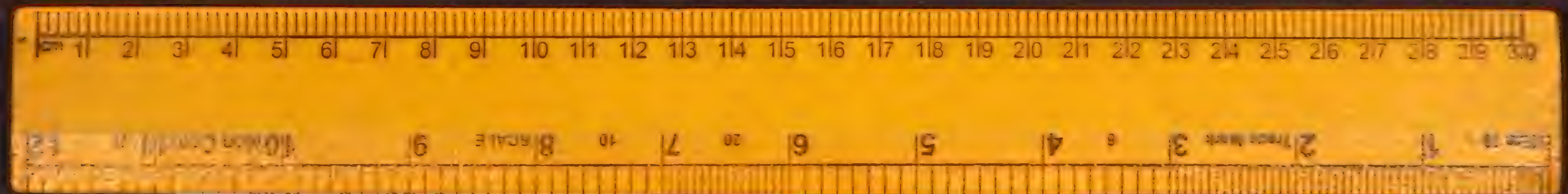
त्वेवकारकराणां जतिसेवते भजेरन्येभ्योपो
 तिदेदिलोपेवसौरिभः प्रज्ञायासौरिभः सौरिभो
 भाशोभा सौरिभा साः प्राप्तिन्योत्प्राद्याणाया स
 दास्यसौरिभः समितिरितिदंत्पादोदभसः सौरिभः
 ऊर्ध्वभौतस्थायमणिसौरिभः वर्णदेशनायोसौरिभः
 उक्तः पंचमद्विषय ॥ रजस्वलोप ॥ स्रियं
 शिवाभूरिमायगोमायस्त्वगधृतंका स्त्वगालवंच
 कक्रोष्ट्रफेरुफेरवजस्वकाः ॥ स्रियामितिच
 प्यादानादिलिंगतावत्पते तदपवादोयशिवेति
 स्रियामितिपुंल्लिङ्गोच शिवानित्यस्त्रीलिङ्गेयति
 ल्यर्थः शिवोक्ताशिवाङ्गोतत्प्रयत्नाद्वाशिवा
 भूरयोमायाग्रस्यभूरिमायः गोविकृतोवाचंति
 नोतिप्रतिपत्तिरुवापाजिमीत्यागोमायः स्त्वो
 प्रवत्पयप्रधृतंत्वात्कनिस्त्वगधृतंकाः स्रजति
 मायां स्त्वविमर्गेतमिविडीतिवाङ्मलकात्का
 लनन्यज्वादिवात्कुत्वंग्रस्त्वगालातिष्ठोदरा
 दिवात् प्रलोपेवास्त्वगालः देत्यादिः शृंगेनलाति
 शृगालः शृगालोवंचकोदैत्ये शृगालीदमरेवि
 रितिविद्यः तालवाग्रपिदेत्याशुशस्वशस्वल्
 शृकराः रसनापिर्वाजिङ्गायांस्त्वगालः कलशो
 चेतिशमेदात् वंचयतिवंचप्रलम्बनेउत्तवंचक
 क्रोशतिक्रशेसितनीत्यादिनातन्त्रुत्वंक्रोष्ट
 तत्क्रोष्टुरितिस्त्वज्जतदृपातिदेशः स्रियंचेति
 त्वत् फेरतिग्रयक्ताचकराणोतिमित्रघादिवा
 तदुःफेरु फेइतिरवोम्यफेरवः गृहाइपेष्टघर्षः
 फेरवस्तारवः शिवा स्वरौतिकृतः फेरः सुभीरु
 मेंदलाहितइतिमाहसांकः जमत्प्राजिमासादिक
 मितिजेनुकः मित्रघादिवात्तदुः प्रकचकनजेनु

उल्कादित्वात्तुक्कानिसेहकश्च एवोष्टकापितं
हकवायसाजंवरुपमडीतिवाचस्पतिः ॥ दशमस्य
तस्य १० ॥ फेरंडश्च ॥ ओजर्विडालोमाजोरोहृष
दंशकश्रावुभुक् ॥ अर्वातिविहंसितनीत्यादिना
तन्त्वत्वरत्वेत्सदृशः ॥ ओजमसिधंमप्योक्तः वि
डतिशब्दायते विडशब्दे तमिवांडभोकलववि
डलः भुक्तमसिधंमप्योक्तः ॥ अर्वातिविहंसितनीत्यादिना
कंतिस्तिभ्यामित्यादन्त्सत्तेर्वाडः माजोरः दृष्टान्
मृषकान्दशतिश्रावुभुक् ॥ दृष्टदंशकः श्राव
नभुंक्तेकिप्रश्रावुभुक् ॥ पंचविडालस्य ५ ॥
व्योमोधेरगोधेयगोधागोधिकान्तजे ॥ गोधा
याग्रपत्तंगोधायाफ्रुक्गोधेरः श्रावुदीर्घगोधा
रः शुभ्रादित्वाद्गोधेयः त्रीणिस्थलजगोधात्तस्य
१ ॥ आवित्तशल्पः ॥ चानेविधातिक्किप्रर्नाद्वृ
तीतिदीर्घः तशत्वचत्वेयावित्त शलस्थलश्रावुगतो
जायादिवृषादित्वाद्यप्रत्ययः शल्पस्तालयः अद्वा
शीलितशाहेलशेनशक्रशल्पादत्सफमेरात् ॥
द्वेयेतायांइतिव्यातस्य २ ॥ उलोमि शललीशल
लेशले ॥ तस्ययाविधोलोमि शलतिहरेगव्यति
वृषादित्वात्कलवुगौरादिशलली स्त्रीत्वाविवहा
यांशललंप्रचाद्यविशलं शललत्तन्त्सदृशद्वोरित्य
मरमालोक्तेः शललश्च त्रीणिआविलोमि ३ ॥ वा
तप्रमीवातमृगः ॥ वातशब्देउपदेमाज्मानदत्ततो
वातेप्रमिमीतेवाताभिमुखेधावतिवातवत्प्रयातिप्र
दिपतिवा वातेनप्रमीयतेप्रदिप्यतेवानिपातनादी
कारः वातमृगसाहचर्याद्वातप्रमीवातमृगइतिपुं
स्कांडेशमरमालोक्तेः वातप्रमीपुंलिंगः वातप्रम्यो
वातप्रम्यः वातप्रमीवातप्रम्योवातप्रमीन्वजौतवा

श.
म.
१८३

तप्रमीति शेषग्रामणीशहवहपेयोपतिवातप्र
मीसमीरगइतिवोपालितः सौत्वमप्यस्य अतः
वयातत्वात्सलोपाभावः कुरिकारातिरिपोषितः
वातप्रमीतिमैत्रेयः तदातशमिवातप्रमीरिति
तनदीत्वादिमि वातप्रमामितिस्त्रियोत्तलत्मी
हवदितिप्रुषोत्तमेनोत्तदिहत्तावुदाहते वात
हेमीरगोवातमगयतिमध्यपदलोपीसमासः
हेवायदइतिवातस्य २ ॥ कोक ईहामगोवका
कोकते मेघादीनारत्नेरहति ऊकहकग्राहने
वायव कोकः ईहावेष्टमगयतिकर्माणारईहा
गः मगानीइतेः ॥ राजदेतारित्वात्परिनिपातः
अन्येषामपीतिदीवेइतिवाहेतमीहामगोवस्य
मगस्येवेहास्येतिपद्योदगारित्वादीहामगइति
मी वकतेरहतिइगुपधत्वात्कः वकः वलीते
हति सहृष्टुषिभः ककिहकइतितणहै ॥ अ
णः येत्येके ॥ श्रीणवकस्य ३ ॥ मगोकरंग
ताकहरिणाजिनयोनयः ॥ मगतेवाधेः मग
त्वेधलेजयेकः मगः केभुवेगजयतिकर्माण
न्यत्कारित्वाकुत्वेकरंगः कोरंगतिप्रगिरिलि
त्यर्थेतिप्रवृकोभुवि रंगोविशिष्टागतिरस्येतिवा
तमयते वाङ्मलकातकुवापाजिमीत्वावाताय
हरतिमनः शणत्वाहजविभइतिइनवहरिणः
तेनहरंतेनमितिवा अजिनस्योपयत्मानस्य
निरुत्पत्तिस्थानमजिनयोनिः विद्याचौ चारुलो
इतिरभसः ॥ पंचहरिणस्य ५ ॥ पेण्यमेण
श्रुमीत्तमेणस्येणभुभेतिप्र ॥ पाणहरिणस्य
येणेयंविवागवयवायेपाणदत्रपाणस्यहरिण
चमीयेणेपर्वार्थेप्राणिरजतादिभ्योः जपतेउत्ते

हेणेयेणेतिप्रवृत्तेचमीयमित्यत्रशब्देनमीमांस्य
नयनादिप्रहः २ ॥ कदलीकंदलीवीनचपूरप्रिय
कावपि समूहइतिहरिणाश्रमीश्रितिनयोनयः ॥
पतेषइहरिणभेदाः कावोत्तानामुत्तरापयेस्वना
मप्रसिद्धाः अजिनस्यरत्नभूतविचित्रचमेणश्र
यत्वातयोनयः स्युः कंजलेदलतिकदलीकंदेनलो
प्रयेतिश्रवः कदरः रलयोरेकपाकदली इत्याणहो
कंदेस्यमूलेलीयतश्रुनेषपीडेकदलीइत्तता वे
ताविनित्वामी कदेः सोत्रात कदिकदिकदिकदिक
ततोवाहृष्टारित्वात्कलवृगोरादित्वादीधिकंदली
कदलीकंदलीसिधामेव इत्तताविनित्वातनयक
रंभाहृष्टेचकदलीपताकासगभेदयोः कलधनोके
दलीतमगुल्मप्रभेदयोरितिलोतवर्गेमेरिन्यादेः
कदलेत्रिधित्वाः मरमालादेशु चिनोतिमोहंयेचि
जोवाङ्मलकात्रकनदीचौवीनः चमतिस्वादित्
णदिकमितिखर्गदित्वाहरः चमूरः प्रोणातिप्रो
यतेवाप्रियः इगुपधेतिकः ततः कनिप्रियकः कु
निवा समूहतेसमूह शोभनाहृष्टस्येतिवाम
मूरुः अत्रहरिणाजिनयोनिशब्दोसामान्यवृत्ती अ
थिविशेषवर्तेतेयथासगशहः पशुमात्रवृत्तिरपि
हरिणाइति ॥ कृष्णशाररुक्मंकरंकरंशवरदोहि
वाः मोकणपुपतेणचोरोहितश्रुमरोमगाः मेध
वंशरभोगमः स्मरोगवयः शशि इत्यादयोम
गेंद्रागवाद्याः पशुजातयः ॥ कृष्णेनवर्णो
मरः श्रेष्ठः कृष्णमारोदंमध्यः कृष्णेनवर्णो
शवलः शारः शवलवातयोरितितालवादेरभ
सः कृष्णः शारोवर्णोस्येतिवाकृष्णशारः तालवम
प्रश्न शृणातेवाकवाणिहृत्तेप्रचञ्चशारः गो

[illegible][illegible]

रा.
सु.

कलासः कुकेनकं देनलासमुलनमस्योतिवा पा
रिसरककलासवेदमालुरसेनाइतिसमेदाहेता
सः कुकुलासउकारमध्यइतिभट्टः देकोकलाइति
खानस्य २ ॥ प्रतिसूर्यशयानकश्च ॥ सुसुलो
गृहगोपिका ॥ किरलीतिइतिप्रतिज्ञा वासमय
भेदेन प्रेगविशेषेषुयवापततिमनुष्याविषयेराशु
भे शुभेवास्तव्याप्रिवतत्रयथातथापावेतीवदेश
होप्रसिद्धे मुस्यतिमंशयंखंडयतिशुभाशुभमस्त
कत्वान्मसलीदृष्टादित्वाकलच जातोऽपीषुस
लीदेत्यमथा सुप्रली मृधेन्यमथावेतिवागदेश
ना अल्पागोधागोपिका इवार्थकन् गृहस्यगोधि
कारगृहगोपिका ॥ ज्योष्ठास्त्रीकुशुमत्स्याचगृहगो
धारगृहलिकेतिमाहसोकः ॥ देतेवीतिख्याता
या २ ॥ लूतास्त्रीतेतवायोनाभमकंदकाः स
माः ॥ कृत्वातेतजालेननातिलूतावाङ्गलका
ततल्लगणभावश्च लूतालूतकेतुमरदत्तः ते
तल्वयतिइतिहामश्चेत्याततेतवायः तेत्रेवयति
तेत्रवायइतिस्वामी कुर्णामेषलोमतदाकारस्त
तत्तर्णासानाभोमधेस्येतिश्रुतितियोगविभागा
दचूत्वापोरत्नादिनाक्रुस्वत्तुर्णानाभः मकंद
वागेहवरोहान्मकंदः सवोक्तः इवार्थकनिमक
दकः ॥ चत्वारिमाकराशाइतिख्यातस्य ध ॥
जालिकोजालकारश्च ॥ नीलेगुस्तक्रिमिः ॥ ति
यतेलेगीतिनिर्वाहगिधातोः खड्गं कुपीकलो
लेगुलिगुइत्युदीर्घमधेनीलेगुनिपातितः लो
मधोप्यं नीलेगुरापनीलोगुरीशरीचेयरापि
चेतिद्विद्वेकोषः ॥ शाकारिकंक्रासतिक्रमेः क्र
मितविशानि संभामतइनिकिप्रत्ययेउपधायाइ

तंच क्रिमिरेफमध्यः वाङ्गलकात्सेप्रसारोक्तमि
रित्यपीति इमामयेभवेपुंसिकोदेवक्रिमिवक्त
मिरितिरभसः देः तिलइतेतमात्रस्य २ ॥ क
ण जलोकाशतपयमे ॥ जलोकाशहेनराधे
तेनसमासः सोतस्यचप्रगेकत्वेपिहृदिशिता
शतेवहवः पादाः ग्रम्याः शतपटीकंभपटीपुवे
तिनिपातिता सोतत्वेपिस्रीत्वोपनायउभेइ
तुक्तं देवानतलकीतिख्यातायाः २ ॥ हृदि
कः शुककीटः स्यात् ॥ हृदिममेहृदिकृष्णः
किकन्संप्रसारोहृदिकः श्रुकाकारेलोमश्रु
कंतकक्रः कीटः तालव्यादिः देशुयाइतिख्या
तस्य २ ॥ अलिद्रोणोतहृदिके ॥ अलेहृदि
कलांगुलेतद्योगादिनिः अलीनोतः अलीतदशे
समर्थोभवति अलेवाङ्गलकादिः अलिरिकारो
तेपि अलिनोलांगुलताः लांगुलत्वमेदात्तयय
क्रिः भृगहृदिकयोरीलिरितिरभसाडुस्वादिरि
कारोतश्च हृदिकोडुणग्रालिः स्यादितिबोपालि
तातदीचोदिश्च डुणतिदिनलिज्जदितेगच्छतिवा
डुणदिमाकोदिलोइगुपधत्वात्कः डुणः अचिद्रो
णइत्येकइतिस्वामी देविजीतिख्यातस्य २ ॥
परावतः कलरवः कपोतः ॥ पार्थतेकमेकते
मनेनचजिपारोवलेपारेणवलेनापततीतिपा
रावतः एवोदगारिः पारापतोपि पारावतश्चक्षेत्
शुकपोतोदरुक्तलोचनः पारापतः कलरवः पत्रीशे
नः शशावनइतिरभसः कलोवोस्येति कलरवः
कस्यमसरस्यचित्रवाणत्वात् पोतइवकपोतः कस्य
वायोः पोतइवेत्यागमशतितस्वामी ॥ पारावतः
कपोतः स्यात्कपोतोविहमांतरइतिविशः ॥ श्रीणि

गं
सु

१५६

कपोतस्य ३ ॥ अथशशादनःपञ्जीशेनः ॥ अ
थशेनावहविधाःस्युक्तमथोक्तश्चिच्छशादनः
तत्साहचर्योत्सर्वप्रवशशादनइत्यमरमालापत्रे
पत्तलयोगात्प्रशंसायांइतिःपञ्जीशयातेपति
चातायात्पथ्यगच्छतिशेषःगत्तौशात्प्राहृविभ
इनचुशेनः ॥ त्रीणिशेनस्य ३ ॥ उल्कस्त
वायसागतिपेचको ॥ उन्मथचत्तपीलोकते
लूकःएषोदरादिरितित्वामी रुधोकणवस्यउ
लूकःएषोदरादिरितिसृष्टिः उचतिसमवय
तिकोटेउल्कादयइतिनिपातिताःवायसस्य
काकसागतिःशत्रुःवायसागतिः पचतिसंतप
तिःउःखेनपत्रेःकृजादिकृन् एषोदरादित्वाह
इत्त्वपेचकः पागवतोयशक्राव्योदिवंधोवक्र
नामिकः इतिनेत्रोदिवामीतोनावाशोचकचवे
गै काकभीरुनेत्रचारीतित्रिकोडशेषः त्रीणिपे
चकस्य ३ ॥ चुकोनिशाटमेगलश्च ॥ व्याज
टःस्याद्भरहातः ॥ व्याजिचत्रटतिप्रवृत्त्याज
टः व्याजमटतिकमेणपारव्याजटइतिवाव्याज
इवाटविपचायविवाभरन्परकोवातःपत्तोस्य
भरहातः हेभरहातइतिव्यातस्य ३ ॥ कर
इत्यने ॥ खेजरीटस्तखेजनः ॥ खेजतिख
तिगतिवैक्लवेखेजत्रटतिखेजरीटः एषोदरा
दिःखेजनोनेयादिः कलाटीनश्चात्रकलाटीन
मिथनमेकनोपतातनिधिग्रहणकौतुककिरा
तखन्यमानतीतयाइतिवासवटत्राप्रयागः क
लाटीनःखेजरीटश्चखेजनीइतिवोषः हेखेज
स्य ३ ॥ लोहपुष्टककःस्यात् ॥ लोहतिह
वातलोहकणित्वालोहपुष्टमिवपुष्टमस्यलो

हपुष्टःकंकतेककिलोलेककिवकीत्पादिगंडके
गत्तौवाःचिकंकः हेकंकस्य ३ ॥ अथचापः
किंकीटिविः ॥ चपभल्लोमृथेनोतःचपयतिच
पेणंतत्वात्पचायचुचापःतदृशेनेनवक्रप्रशक्त
लतललाभात् उक्तं च यत्रतत्रक्रुथेएवापेट
एनमस्रु नदिवेइयवर्गस्यदृशेनेनिष्फलंभ
वेत् इतिवासःदेत्यंतश्चइत्यपत्तिमिदोच्चासइति
देत्यंतेशुभसः किंकीतिशब्देनदीव्यतिक्रीडय
तिविष्टविष्टविस्थविकिंकीटिविनिपातितः
अयंदीर्घद्वितीयेकारः दीर्घत्वेतीयेकारश्चाये कि
कीटिविष्टचापःस्याद्भयाजेकारमेगताइतिरत्न
कोषात् चत्तुर्कस्वश्चायमितिशाब्दिकाः चापैकि
किटिविःस्ततःइतिव्याडिः देनाश्रीइतिस्वामी
हेस्वर्णाचातकस्य ३ ॥ कलिगभंगधूम्राजाः ॥
केमृप्रिलिंगेदृडाइपंचिक्रमस्यकलि गइनेग
ज्जतिकलिगः एषोदरादिवोक्लिकलहेगच्छति
वामदिगच्छतांकेशोलंबतिभंगइवकास्पातभं
गःभजोगान्नृकचेतिवा धूम्राधूमसमृहः पा
शादिभोयःतामटतिकमेणपार धूम्राटः धूम्रा
टः ॥ त्रीणिफित्तेतिव्यातस्य ३ ॥ अथस्याच्च
तपत्रकेदावोचाटः ॥ शतेवहृनिपत्रापत्ताग्रस्य
शतपत्रकः दारुग्राहेतिहेतेराःएवोदरापपरा
तवाहलोणेतस्यचटःसेतायोएषोदरादिवोलावे
वटःपायाश्चवडिःदावोचाटइतिसृष्टिःभइना
मभंनिधिःकाएऊहःशतचटइतित्रिकोडशे
षः हेकटलोडरइतिव्यातस्य ॥ अथसारेगलो
कश्चातकसमाः ॥ शारइतिहिंसयतिश्रातपा
दिनाश्रात्मानेश्चहिंसायामित्यतोणंतातशारे

श.
म.

गतिनिग्रगचुशरंगलालयादि सारंगयातको
लयातःशबलेहरिणोपिचेतिलालयादौ अजयःस
सर्धर्मितिरुगतोणचुएवेवदंगचु हृदिशुसारो
हेन्यादिरितिसामी जातकेहरिणोपेसिसारेगःश
लोत्रिधितिरुगदोरभसः शाईइतिचेतिपागया
लोकमल्पकेतलमपेत्पत्वेनयस्यासीत्यचुलो
कायतिकइतिलोककः चततेयाचतेजलायेमे
न चतीयाचनेएवल्वातकः ॥ श्रीणशालाणि
इतिख्यातस्य ३ ॥ रुकवाकुलाप्रहृदःऊकुज
हृदशालाकथः ॥ रुकेनशिरवेणवक्रियेति
केवचःकश्चेत्पणरुक्कवाकः ताश्रारजाहृदस्येति
ताप्रहृदःकोकनेऊकुजकहृदकश्रादनेकिपुज
तीतिरुगपधत्वाकः ऊकःऊटऊकःऊटःकले
रणोक्तीतिसमासे पादेःऊएयिवीऊटतीतिरु
पधाकः एषोदरादिवीऊकुऊटः पादयोधिवा
चरणकथः श्रीणऊकुऊटस्य ३ ॥ शालीका
लस्य ॥ चटकःकलकिंकःस्यात् ॥ चटती
नतिधान्यादिकंचटभेदनेकजादिभोवुन अजा
दिपाहाचटकादिपकादित्वात्रेत्वेइत्वातिश्रीण
तिरुविश्रीणने कदाधाराविकलिभःकचवाइल
कादतोपिकेएषोदरादित्वाद्यंतवर्णविपर्यये
मिविकःकलेनायक्तमभुरधनिनाविकःएवे
त्तमासःकलविकः ॥ देचटकस्य २ ॥ तस्य
स्त्रीचटकाचटकस्य अजादिपाहाहापिदिपका
दिपाहादित्वनिषेधः चटका ॥ तयोःपुमपत्ते
चाटकैरः स्यपत्तेचटकैर्वाहि ॥ तयोःचटकाच
टकयोःपुमपत्तेचटकायापरचु चटकाचुत्स
संख्यानं चाटकैरः स्त्रीचापत्तेचेतिस्यपत्तेसि

मपत्तेलुगवक्तव्यशतिपरचोलाकलत्थडितलु
कीतिरापोनिहृत्तौस्त्रीत्वात्पुनएचटका पके
॥ कर्करेदुःकरेदुःस्यात् ॥ कर्कशरेदुतिरुगया
दित्वाकः निपातनाञ्जलोपःकर्कतिशह्वरेट
ति रेदुपरिभाषणोचु अपत्तादयःचेतिनिपातना
करेदुःकेवाद्योतलेवावेदतिऊत्सितेवावेदतिनिपा
तनाकोःकःएवेवत्तुःकरेदुःस्यात्करदुःकर्क
गदुःकइतिरभसात्प्रपचत्तकं द्विवत्तुःपदपरो
रगाइतिदिपटजातित्वादेवंस्त्रीत्वपुंस्त्वकं हेका
कीरोइतिख्यातस्य २ ॥ रुकणाऊकगौसमौ ॥
रुकेनकंटेनकणातिशयायतेपचायचु शकंधा
दित्वात्परप्रपत्ते रुकणाः कइतिशह्वकरोतिपवा
यचुक्रकरः देकयेरइतिख्यातस्य २ ॥ वनप्रियः
परभृतःकोकिलःपिकइतीपि ॥ वनेप्रियस्य
वनप्रियःपरेणकाकेनभृतःपुष्टःकाकीपुष्ट
तपरभृतःकोकतेमनोरलाति ऊकहृदकश्रादने
श्रीजरादयश्चेतिकिरः वाहलकाहुणः कीर्पि
कीर्पिकाहृत्तेशालिकलीत्पादिनइलचिवाकीक
तः अपिरेतधौअर्पिहितः कायतिश्रातइतिकः
वष्टिभागीरत्पादिनाश्रकारलोपोपिकः ताश्रात्
ऊहृत्तुवकासतारादयोप्यस्यपयोयाः चत्वारि
कोकिलस्य ध ॥ कलकंटेस्ताश्रादस्य ॥ काके
तकरहाएवलिपुष्टसकत्प्रजाः धोलात्मचोष
रभृदालभुगवायमाश्रीपि ॥ काइतिशह्वकायतेश्रा
तइतिवाःकाकइतिलोपंतनयति कंकलौल्ये
णतादीचवाकाकः करोतिवलित्वात्तइतिमितिश
कादिभोटन कंश्रात्मानंरर्ताकिरतिभत्तइयंवा

गं
मं

१८८

करतः प्रविद्यमानेति मकालमगात् प्रप्रसा
रिष्टः बलिना प्रसोबलिप्रष्टः प्रष्टमेभिच्युतसो
बलेरुपद्रुणात् सकृदेकवारं प्रसूतिरस्यसक
त्प्रजाः प्रकोडप्रसूतत्वात् धोततिचोरेणस्य
तेधोतचोरेवाशितेवपचायवृधोताः काका
तिशब्देनात्मानं चोपयति आत्मचोषः कषेः क
ण्ण्ण परापिकात्विभर्तिप्रसातिक्विप्रपरभृत्
बलिभुंक्तेक्विप्रबलिभुक् वयतिप्रतिगृहीति
वयगतौवयदत्तमवृण्णश्चवायसः प्रजायति
वावयपववायसः दशकाकस्य १० ॥ एकह
दिश्वरजीवीमोर्कलिर्दिजशोणो ॥ शोणका
स्तकाकोलः ॥ दुणतिविशेषेणाद्भिर्नाति दुण
हिमायेप्रविशोणः शोणनामकाकोशोणका
काकयति कर्षिपिंडिभामोलनितिवाङ्मलका
काकयतेरपिकाकोलः दग्धकाकोणत्रशोणो
दग्धकाकेसात्प्रश्रत्यात्रोगुगवपीतिरुद्रः न
यावाङ्गः शोणकाकोरग्धकाकोवृद्धकाकोव
श्रयः शोणोपि ॥ हेकोडकाकइतिख्यातस्य
॥ दात्सहः कालकंदकः ॥ दात्सवनेक्रिन्त
तिच्छेदमृहतेः भूम्यतिकर्मण्ण्णदात्सहः श्र
दिप्रनावेतराविच्छेदप्रपंडनात् गारा
तिशब्दमत्सहते श्रभस्यतेवादात्सहः नित्यवा
दोपत्तमणिदेविकादिनाश्रान्वेवाहदुर्दिदत्सह
हृत्सइतिवृद्धोदात्तोद्गइतिस्वामी कालेवृषाका
कंदेधनिरस्यकालकंदः कंदः स्वर्गेत्रिकेगले
रुद्रः कलप्रवकालः स्वार्थेदात्तकलोवाक्रम
धनिः कंदेस्य दात्तोद्गमामलपेन्द्रिकालशुक्ला

कंदतलेरेकदयश्च हेडाडकाकइतिख्यातस्य
२ ॥ आतायिचिलो ॥ आतायतेमेतनोतिनि
पातयतिवापत्प्रसारणेनात्मानमितितायमे
तानपालनयोआवशकेणिनिः आतायनमाता
यः वज्रस्वरदातयोर्गारिनिर्को आतायीआतप
ति अवशमित्यावशकेणिनिः आतापीतिस्वा
मी चिलुतिश्रृंगारजक्रियाभेदेकरोति चिलुशे
थिलोहावकराणेवपचायवृचिलः देविलस्य २
दात्तायगृद्धो ॥ दत्ततेविशेषेणवर्धतेशोचोभ
वतिवा दत्तवृद्धोशोचार्थेव अर्दात्तस्पर्दिभ्यः
अयइतिआयस्ततोपत्तेण दात्तायाः गवते
भिकोदतिमोसोदिकमिति गृधुग्रभिकोत्ताये
सधुधान्गरीधभ्यः कुत्रितिकुनरप्रः स्फा
यीत्यादिनारगित्यन्ये योजनरशोच हेगृद्ध
स्य २ ॥ कीरशुकोसमो ॥ कीतिशब्दमोरय
तिदृग्पधात्कः कीरः शोकतिशुकरातोदृग्प
धात्कः शुक्रः शोभतइतिशुभदीप्तौ शुक्रवल्को
ल्काइतिकुरुप्रत्ययेत्यलोपेचोणादौशुक्रइति
निपातनाद्दा हेशुक्रस्य २ ॥ प्रियदर्शनः कु
ट्कुचः ॥ कुचतिऊटिलेगच्छति कुचकोटि
ल्लाल्पीभावयोः कुंचित्येके तत्तश्चतिशादि
नाकिप्रणुपधात्रलोपाभावः कुट्प्रजायति
क्रौंचः स्त्रियामतादित्वादापक्रौंचा हेकोचवक
इतिख्यातस्य २ ॥ अथवकः काङ्गः ॥ कक
तिककलोत्पपचायवृ एषोदरादित्वात्कस्य
वः वकः कइतिशब्देकरोति केतलेवाङ्गयतेश
हायतेहेन स्फाधोयांशहेवेतिधातोकेकाकार
लोपेवकङ्गः दीचेनेवेविमैडः स्फाडकोटः शुल्क

रा.
मु.

वायसः कंकेतर्वालीभुक्तिशालीचंद्रविहंग
मइत्यादयोऽत्रैव देवकस्य १ ॥ पुष्कराक्षस्त
सारसः ॥ पुष्कराक्षपद्मपयोयनामासारीसि
वोपसारसोदितः वरगोदीचैतेचचु देसा
सपत्न्याः २ ॥ कोकशुक्रशुक्रवाकोरयोमा
यनामकः ॥ कवतेवाशतेऊशहवाङ्गलका
त्कः कोकतेविहंगमादत्रै ऊकचुकशालीने
अचिवा चकत्सोम्पायोतिरु क्रियतेनिश
यावियोगीतिचर्थकः केकजादीनांवेतिहते
वाचक्रः चक्राचक्रशहनेचोचतेकर्मणाच
ज्वक्रवाकः रथंगस्यचक्रस्येग्राह्याना
मानितजामकः सिततात्ययेनामकः इत्यर्थः
रथंगनामारथचरणानामादत्तादि चत्वारिको
ग्राहतिख्यातस्य ४ ॥ कादम्बः कलहंसः स्या
त् ॥ कदम्बः समूहः तयोगाङ्गोत्तमाद्या
कादम्बः कलोमधुरवाकृवासौहंसश्चेतिकल
हंसः देकधरइतिख्यातस्य २ ॥ उत्क्रोशक्र
गौसमो ॥ उत्क्रोशंउत्क्रोशंक्रोशतिअचउत्क्रो
शः क्रुरेतिशहंगेतिकः ऊरुतिकरुणाधनिना
धैर्येच्छिनंतिऊरुच्छेदनेवाङ्गलकादरकुवाङ्ग
रः त्रिवाङ्गरी देऊरइतिख्यातस्य २ ॥ हे
सात्वद्येतगरुतशुक्रांगमानसोकसः ॥ हे
तिगच्छतिमदेहंतिवर्षासमानसंगच्छतिवा
वत्तवोदइतिकसीत्यादिनामः हेसः अतागर
ताः पत्ताग्रस्येतगरुतएवांतरयोर्यप्रधान
त्वात्सितगरुत शुक्रपत्तादयोऽत्रैवचक्रस्य
वंगानिवृत्तादिनास्यचक्रांगवक्रांगारुतिता
मी मानसंसरुओकः स्थानमस्यमानसोकः स

वृत्रवडवनेननिर्देशः मुरः काकतालपादपुरु
हंशकमगल शुक्रापादादयश्चात्र चत्वारिसामा
त्येनहंसस्य ४ ॥ राजहंसास्ततेचचुचरणौली
हितैः सितः ॥ येहंसादेहेनसिताः शुक्रालोहि
तचचुचरणौलीदितानेतानिअएत्वाहंसानाग
मानः राजहंसादितात्परिनिपातः राजहंसाः चचुः
सहितैः चरणैः ललितः इतिसमासः पके १ ॥
मलिनैर्मलिकाख्याते ॥ तेहंसाः सितः मालि
नैः किंचिदुचरणौलीलोहितैश्चचुचरणौलीलितः
मलिकाख्यामलिकानामानः मलमलधारणो
अवदः स्वार्थकः मलिकोहंसभेदेस्याज्ञानशून्य
पिमलिकेतिकरुः मलिकाकारनेत्रत्वात्तमलिका
ताः प्रचुशुक्रापांगत्वादितिस्वामी पकेहंसभेदः
स्य २ ॥ धार्तराष्ट्राः सितेतरैः ॥ तेपर्वसितेतरैः
कुलैः ललितहंसाएतराष्ट्रस्यपक्षभेदस्यापत्ता
निततोभवा धार्तराष्ट्राः धार्तराष्ट्रः सरासिस्था
त्यदित्त्रिययोरपिइतिरभसः पके १ ॥ शरा
रिः शरिः शनिश्च ॥ शरैनीरीमर्यात्रिअचरुः श
णितेवाङ्गलकादरिवशरारिः शरमततिअत
रातत्यगमनेइत्यजतिभइतीजशरातिश्च
तालकादिः गुंइः शराशरैनीरेइतिलालकादो
भसः पक्षेकीपरिकारितालुतेशरालिः आसमेता
दृतिइः शरिः तलादइतिउच्यतेअतिअउच्यमेअ
त्यादिभ्यामित्यादिः पक्षेत्रयः शहाः आविर्हासि
गार्हतिमधुमाधवी ॥ त्रीणिशरालीतिख्यातायाः
३ ॥ बलाकाभिसकंदिका ॥ बलेनशत्रुपादरम्
धमकीवलवलुसंवरोबलाकादयश्चेत्याकनु
बलाका बलाहकात्कार्यतिबलेन अकतियाति

शं
मु

२००
११०

वलाकादीतिस्वामी विसंरालेतदत्तं दोला
विसंरालिका हंत्यमाश्रयिणिलिगतातपेति
मियोचवलाका शारिकागोरादीपीतपादा
तिववा देवकतातेः ॥ शारिकागोरादीपीतपा
माच ॥ इंसस्योषिदरदा ॥ इंसस्योषिदरदा
हलीतेसरःसेवते वृंसंभक्तौशकारिभोः
नृदापुवरदा गौरादीजयारितेनवरदाशस्यपले
ततोडीपु वरदीवेतिमभुमाधवी वरलापिसत
धामवरोलाभयाचितरतिलत्पात पकं १ ॥
सारसस्यलत्पात ॥ सारसस्यस्रीलत्पात
लिलत्पातपामादिगोलत्पातेश्रुतिनप्रत्ययो
मकारश्रुतादेशः एतच्चलत्पातमकारमभासा
रस्योलत्पातमातसोमित्रोश्रीमतित्रिषितिकुडः
निर्मकारोपिलत्पातश्रुवसारसइत्यमरमालो
महापुरुषमिवप्रकटमीनशोखलत्पातमालिका
देवरीश्रेष्ठाश्रुलत्पातपुयोगलत्पातपुषुलत्पा
लीतिस्वाम्यादयः पकं १ ॥ जतुकाजिनपत्रा
त ॥ आश्रयेदृढाश्रेष्ठातकुसुमपिगलत्पातश्रु
तिवहवेप्रतिहृतौइतिकनिजतकारामहेतु
कंचर्मपत्राजतकुतोः त्रियामितिचवगेततीया
दोरभसाश्रुवगीततीयादिरपिजतकादीवेमभ
चनिशाश्रुद्यापिस्थितवनजतकापटलका
तिएवंकविप्रयोगदर्शनात् अतिनामिषपत्रे
ऽस्याः अतिनपत्राः ॥ देवर्मचरिकायाः १ ॥
रोलीतैलपायिका ॥ इयंचस्त्रीत्वाविष्टाति
रः शत्रुहस्यशीः स्यात्ततोविद्वज्जायतेरिति
पुपरोलीतैलेइवीपवतितैलपायिकाएवलेत
शहानोयथाकथंचित्कृत्यतिः ननुक्रमितिश

पः परोलीतैलपायिका तैलपुक्रवलाधारा
गीपापिलिकास्रियामितिभमात् देतैलोव
सदृशाकीरतातेनोसाध्यात्रिकायाः १ ॥ मुख
विहावल्लुलिकानिशादवीच ॥ ववणमलिका
नीला ॥ वरितिभान्तिशरणवणभणशला
थः श्रुदापु हलीतेएतिइयंभजतेहजोविधि
ववणतेरववाणततः कर्मधारयेवाववणप्रत्
संचाते इत्यत्रमत्तमपिकेचित्पदेतिततः कजा
दिभोत्रागमलिका नीलाकाचवाणेनीलीतिम
लिकाविशेषात् अतपवनीलात्प्राणेषधोरिति
नितंडीपिप्राप्तेनीलाइतिराधेत्पादोलेवक
प्रमादतनितइतिसुभृत्पादयनील्यारकैवनी
ल्यश्रुलिभन नीलाअतपवज्वलयदलनीला
कोकिलाइतिप्रयोगः अतोनीपीतिसमाधेये
काचवाणमलिकाया पकं १ ॥ यदनामत्रये
तदावसंज्ञायामितिदोषताश्च पदेयक्रपवला
वितितवये ॥ सरवामभुमलिका ॥ सरती
सरंतेवाद्यातयतिण्ताइतेः इः सप्तपीतिसमा
तेष्टोदरादिः सरद्यादेत्पात मभुकारिणीमभु
एतावामलिकामभुमलिका शाकपायिकादिः
मभुच योजिकंभामरंतीइमादिकंचचतविधः
मितिबेद्यकं पुत्रिकादेशुतत्रैवलत्पातपुक्रोपि
गलामइत्योमलिकाः सल्याः लडाः लडतरा
श्रुतिपुत्रिकाल्पप्रायोवृत्तकोदरेमभुजवेति ॥
देमभुमलिकायाः १ ॥ पतेगिकापुत्रिकास्या
त ॥ इवाद्योल्यायेज्जालितार्थेवाकनिकेवापते
गिका पदितिशहृतनोतिइः पुत्रा ततः कःरापु
पुत्रिकाएतायिकाइतिवत एजोविनाशार्थेपु

शु
सु

नातिवेधनेनविनाशयतिग्रन्थोभोपीतिकिप्र
शिग्रहाण्डस्वलेतकिप्रत ७ तमतोतेतेकते
निककिवकिमकीत्पादिनादंडकेपीदतातगत
यादिप्रधीतिकः सुप्रपीतिकमधारयेवासी
का ॥ देसतिकेतिख्यातस्यमभकमतिकविश
षस्य २ ॥ यत्रिममतिकेतैलवर्णस्याहुतवो
तपोतिके भ्रमरंतभवेद्वल्लंतोदेतकपिलभे
दिति ॥ देशस्तवनमत्तिका ॥ दशतिग्रचदश
देशवंशमशकेशणशकाशतिशभेदाज्ञालया
वनस्यमत्तिकावनमत्तिका ॥ देवनमत्तिका
याः २ ॥ देशीतजातिरल्पास्यात् ॥ स्वल्पा
देशजातिः श्रव्यविवक्षायाजातिरितिज्ञेय
देशीस्यात् एकं २ ॥ गंधोलीवरदादयोः ॥ ग
धयत्तदयतिगंधग्रनेबाहुलकात्पटोलवदो
चगोरादिः गंधोलीगंधमालातिकाः पूर्ववत्
प्रगंधोलीतेकइतिस्वामी वरदोक्ताततोज्ञेय
वरदापि वरदावरदोदेसोक्तपतोवरदः सतः
तितारपालः ॥ देवरलीतिख्यातायाः २ ॥ मे
गरीजीरुकावीरीफिलिकावास्यामिमाः ॥ २
पेणभंगमियंतः नुकरोतिग्रहद्विज्ञेयमे
री जीरुतिरोतिमित्रघादित्वाकुः ततः कनका
जीरुका जीतिरोतिकनिचेरुकीतिस्वामी चिने
तिकइशहंविजयनेशुषिचिद्यारुक् दीवं
पूर्ववत्ज्ञेयवेरीफिलीवाः यविशेषः तत्रत्य
ख्यात फिलीकनकेनेतिक्रमः दाप्रफिलिका
फिलीकाजोक्ततीनामितितुल्यं ॥ चत्वारि
लीतिख्यातायाः ५ ॥ समोपतंगशालभो ॥ ५
ततिपततेरंगवृपतंगः शलतिशमेयातिग्र

लिकलिगदिभोभचशलभः ॥ देफादेगर्जति
ख्यातायाः २ ॥ खद्योतोत्थोतिरिगाणः ॥ खद्यो
तद्वदिगतिचलीतज्योतिकेत्तमिगतीतिवाचल
नशद्यार्थदितिकचुत्थोतिरिगाणः देज्योतीति
ख्यातस्य २ ॥ देइगोपकः ज्योतिमालीकीदम
णिश्रु ॥ मधुव्रतोमधुकोमधुलामधुपालि
नः द्विरेफप्रधालिभंगप्रदप्रमगलयः भ
मलशुचरीकचरोलखेन्दिदिगवापि ॥ मधुव्र
तयतिभुंकेमुंडासिधेत्तादोव्रतादोजनइतिग
चमधुव्रतः मधुकोतिचुखेधारयातिवाताञ्जी
त्येयः मधुकरः मधुकरेभ्रमरीपतुदोयमिति
सभृतिः मधुलोकिप्रमधुलिह पवंप्रधालि
इपि मधुपिबतिमधुपः कः प्रलतिभृषयतिप्र
प्रमलभृषणोबाहुलकात् पयिमयिभ्यामिती
निः प्रलीकृत्वादः प्रलिनीरमतालिनीमिरे
इतिमायातभ्रमरेतिनाप्रिहोरेफावस्यद्विरेफः
विभर्तिमधुप्रगणः भंगइतिभ्रजोगान् नुद
भंगः प्रदप्रदात्तस्यप्रदः प्रतिप्रधममतिवा
मरवदरन्भ्रमरः इयत्तिभ्रगतो अत्रैरिः लवे
लिः कृत्वादः प्रलमलेरिबगंधरमावस्यइति
मायात् रोलखेन्दिदिगवापिमिलिदचंचरीकप्रध
धयमधुव्रतनभसलादयद्यात्र ॥ प्रकारश
भ्रमरस्य ॥ ॥ मधुवोवहिणोवहीनीलकंदोभु
तंगभुक् शिखावलीः शिखेकीमेचनाराचुला
स्यपि ॥ मीनातिहिनतिमयतेवाहीलमीचि
मायामयगतो खतिपिजदिभुङ्गोलवो मयगे
तिपयोदगदिभोमधुः वहेप्रचतयागतफलव

202
20

तिङः विहायमागच्छतिविहायसोविहगच्छत्व
 शुद्धिदेतिवार्तिकात् गमश्चेतिखीवन्मिविहं
 गमिवहंगो डेत्विहगइतिविवेकः विशेषेण
 भवंजहातिविहायाः साधनेप्रागुक्तंशक्नोत्संधं
 गच्छति शक्नुशक्नोशक्नेनेतोऽप्यनुनाइतिउत्ति
 प्रत्ययेशक्नोतिः उतप्रत्ययेशक्नंतः अनिप्रत्यये
 शक्नतिः उनप्रत्ययेशक्ननःपत्ययोगात्पत्नी प्र
 यत्तमंडरूपेणपुनःशब्दकरूपेणोतिदाभ्यंजातो
 द्विजः अन्येषपीतिङः पतत्रयोगादिनिःपतत्री
 पतःपतलैगच्छतिपतगः पततिप्रायेणगच्छ
 तिपततिपतत् पत्राणिपत्ताःतेपवगतिःसाधन
 तातरथइवास्पयत्ररथःश्रंडाज्ञातः पंवम्यामि
 तिङःश्रंडजःनगोहत्ःडोकश्राश्रयोःस्पनगोकाः
 जलौकावददेतोपिवत्तेत्येतिवज्जवाजः पत्ताःत
 योगादिनिःवाजीवाजयेतिवातःपत्तातयोगा
 हाविकिरीतिवित्तिपतिपत्तान् भत्त्यंवाविकिरः
 कीटादिभत्तणार्थंभवंविकिरीतिवाइगुपधेतिर
 कः विकिरइतिवसृष्टिः वयतिपत्तौविस्तार
 यतिवेजोडिरितिइनाडित्वातदिलोपः विस्रि
 यंवेतिवसृष्टिः विस्रिःशक्ननिविकिरोवेति
 सृष्टपरिविभ्यःइतिपत्तंविस्रिः पततिनणा
 द्योवङ्गलमितिपत्रेवत्रिःपतत्रिः पतेवंज्जाह
 यश्चेतित्रिस्तडागमोधात्वेतरेःकश्चुरश्चेतिनिपा
 तनादा नीडतद्भवःउत्पत्तिस्थानमेधानीडोद्भवः
 गरुत्मानुक्तःपतिर्त्तमिच्छतः पतेःसत्रंताच्छत्
 तिपत्तंतःनभसंखमेववत्संविहायसे इतिनि
 गमात् नभसमदेतेव अनिविर्त्तमितमिनेविर
 मिनेभितपिपतिपीणमिहभोसजितितुणादि

रा.
म.

सूत्रेनभसं खमितिपुरुषोत्तमः नभसेनगच्छ
ति गमयेतिखच नभसेगमः पतेगोनानाथो
समविंशतिनामानिप्रतिपातः २७ ॥ तेषांविशो
षाहारीतोमहुःकारंडवःसुवः तित्तिरिःऊऊऊऊ
लवोजीवजीवःचकोरकः कोयएकिएहिभको
वर्तकोवर्तिकाटयः ॥ तेषांप्रतिपातविशेषाःइत
न्ययःहोमनोदूरीमितंगमनेग्रस्यद्विहोयो
गात ज्ञात्वाद्योपग्रनोपामपीतिदीचेत्वेहारी
तइतिवाहोरीताइतिख्यातः मज्जतिमस्तेचभ
स्युत्तचरित्सीरीत्यादिनाडः जश्वेनसकारस्य
हत्वेन्यत्कारित्वाकुत्वेमहुः पानीयकाकिका
योमहुःस्यादितिरभसः पानिकाउडीतिख्यातः
कारंडेभवेकारंडेजलेतत्रवातिकारंडवः ग्रारमा
मारंडः ग्रारमेजमेताडुः केजलेग्रंडः कारंडः इति
कत्तंकराणुकतावडलमितिसमासः सोस्यालो
तनोभोपिदृश्यतेइतिचप्रत्ययेवा करंडेभवे
कारंडे पंजरबंधनेवातिकारंडवइतिस्वामी ग्र
चस्वनामप्रसिद्धः जलोपरिस्त्वतेयतिपवाह्य
विस्त्वःपीलावइतिदेशांतरेख्यातः तत्तादयो
वडलमितितरतेः ॥ त्रकाभासस्येतितीरति
वेवनमभासस्यचतुः कृतइडांतोरितीव
त्वेवतित्रिः सवस्वनामख्यातः चित्रपत्तः
त्रकः अर्धपागवतधनिश्चात्रकापिजलो मोरति
त्रिः तित्तिरोःइतोपिकपोतालावतित्रिगःइति
वाचस्पतिः ऊऊग्रारानेकोकतेकिपुऊऊऊऊ
तिइगुपधेकेऊभः इयोःकमेधारेयऊऊऊभः
ऊगित्ययत्ताउकरांतत्रकोतिइतः किदिति
वाडलकात् कोतेरपिभातेःऊत्वेच ॥ ऊऊऊ

वनऊऊऊऊः तेलऊऊऊऊइतिख्यातः लयते
लोषाग्रनेनलावःचजलाओग्राइतिख्यातः लयते
वेनमहचरेणसहजीवति वाडलकाजीवःख
वृजीवजीवःतदृशेनेनविग्रनाशात जीवंप्राणा
नजीवयतिकमेणत तत्पुरुषेकतीत्यादितिया
याग्रलुकिवाजीवजीवोजीवइतिचभोकः स
चमपरप्रमाणविग्रपत्तोहंहरःस्वनाप्राख्या
तोइतिप्रयाहोजायतेइति चकतिचेइत्यतः
पत्ताविग्रंप्रतिहंति चकत्तसौचातेचेत्यतः
चकिकदिभामोराचकरः चकतेसोत्त्रया
चकोरःकनिचकोरकइतिस्वामीपवचस्वनाम
प्रसिद्धः कंजलमालम्बनत्वाद्यिएरेवास्येति
मातेकपिपवेवराकारनेरुक्त्वेकोयएकः
वेंडाइतिख्यातः दिहीतिशब्देनभातिग्रनोभो
पीतिडः सुसुपीतिसमासः स्वाथेकनदिहिभ
कःदिहीहीतिख्यातः वर्त्तनिवर्त्ततेःचस्वाथे
कःवर्त्तकोभदिरइतिख्यातः वर्त्तिकाशऊनो
श्रवामितिइत्वनिषेधपत्तेवर्त्तका इत्यपत्तेव
तंशब्देनैवस्त्रीविवत्तायोवर्त्तिकेतिमिडेवर्त्तिका
ग्रहणवर्त्तकावर्त्तिकेतिहैइत्यप्रदर्शनाथे ना
मदयमित्यनो ग्रयचवाहारइतिख्यातः ग्राह
नाशारिकादयोग्राहाः स्वनामप्रसिद्धापत्ते
यकृपयकृ ॥ गरुत्पत्तच्छापत्रेपतनेवत
नरुहं ॥ ग्राणातिशहायतेग्राहैरुगोति
कतिप्रत्ययेगरुत् पत्ततेपरिगृह्यतेपतिप
रिग्रहेचजपत्तःग्रसनिमोतंच पत्तसीचस्व
तोपत्तोइतिभोकः व्यायतेछटःछटनेना
इत्यादिनाएन पत्रेवाडलकादमिनतिकलि

गं
मं

भोत्रतिप्रवृत्तपत्रं तन्मोरोहतिजायतेरतिः
तन्मुरुहं पटपत्रम् ५ ॥ स्त्रीपत्तिः पत्तमूलं
॥ पत्तमूलपत्तिः पत्तमूलम् २ ॥ चेषु
मोहिरुमेतिथो ॥ चेषति भत्तद्वयतिप्रो
ति चेषुः मित्रघातेनिपातितः कृष्टारित्वादिना
ने चेषुः मित्रघातेनिपातितः कृष्टारित्वादिना
नया बुद्धेद्वयकाङ्क्षकात्तुमिगेनहिभ्युदय
त्रोदिः सिधोदीपित्रीच द्वेषेद्वयतिप्रोतायाः
२ ॥ त्वगानोगतौस्थानोत्तरमेवोपताः क्रियाः
कापायः काप्ताइताइ ॥ प्रदीनोऽदीनसंदीना
नोताः त्वगगतिक्रियाः प्रथमं दीनेभावेक्तः तदु
यनायक्रमबंधः कुपुं दीनमुदीनेविद्यक्रमने
ततं दीनेसं दीनेहत्तादोपतनीमिति सभूतादयः
प्रदीनेतिर्योगमनेतद्वीनमृधं गमने संदीने
ततगमनीमित्यन्ये प्रकृतेकुपुं संद्वेतेवडयन
मितिस्वामी शेषेस्वोधंपातगतिक्रियाणां
यक्रपयक्र पकं २ ॥ पेशीकोषोद्विहीने
पेशीनांमांसाविशानांकोषः संचातः पेशीकोषः
पिशप्रवयवेतालकांतः स्यापिशरुहीतिइत्
कृदिकारात्तद्वीपपशीकृषतिनिप्रामतिशा
कोस्मारितप्रकृतेरिवेतिचिजकोषः संचात
विरहीतश्चायंतेनपेशीकोषश्च पेशीसंप्रका
ताकेमांसावद्विधानके मांसापिंडोमांसमे
इतिमेदिनिः कोषोस्त्रीकृमलेपात्रेपेशीश
दिसंग्रहइतिच द्विहीनेस्त्रीपुंसहीनेजीवेरु
यः अमतिनिःसर्गतिशावकोस्मारितिजमेता
ग्रंते तिस्रः संताइतिगोडइतिस्वामी शोणित
स्वइतिप्रोताम् ३ ॥ कलायोनीडमसिधो ॥

कलाययेतेनिस्सरंततः इलयेतिचजकलायः
कलायसेततेहद्विइत्तवा निलीयेतेवेतिडः रिलो
पः अन्तेषामपीतिदीचैः नोडेइलयेरेकत्रस्मरण
त्रीलं द्वेपत्तवासाइतिप्रोताम् २ ॥ पोतः पाको
भकोदिभः एककः शावकः शिशुः ॥ पुनातेग
वततः पोतः सिधोपोतीच वयसिप्रथमेजीपि
वतिलन्यादिरसंदाभोकापाशाल्यविभः कपि
पकः पशुतेपरिणामतेनेनइलयेतिचिज
सिधो पाको वाइलकात्कोणइतिइत्तवत्वे सदैव
इयतिचलतिहद्विगच्छतिवा अतिइत्तवत्वे त
तः स्वार्थेकनग्रभेकः डयनेडीः क्विपुदियाडय
नेनश्रीभाति अन्तेषामपीतिडः एषोद्वगदित्वा
मकारेइत्तवत्वेचदिभः एषुप्रचुनेकायति शस्त्र
यतेप्रयकः शावतेसततेभ्रामतेनेनशवगतौ
इलयेतिचजशावः स्वार्थेकन शावकः तालका
दिः शावशवशोभुशोखरशकृतेइतिशभेता
शशतिस्तेनगच्छतिशशस्तगतौ शशिर्ये
तइतिक्तः शिशुः द्वितालकाः ॥ सप्तशिशोः ७ ॥
स्त्रीपुंसौमिथने ॥ स्त्रीचपुंसौस्त्रीपुंसौग्रवत
रसवतरेतिसाधुः स्त्रीपुंसयोर्कर्ममिथनेमेय
तेसंगतेभवति मिथुमेयसंगमेग्रुणावडनेवा
इलकाडुणाभावः मिथने द्वेमिथनम् २ ॥
द्वंद्वं यमंयकगलेयगं ॥ द्वौद्वौद्वंद्वंइत्तवत्वे
योरावचनइतिनिपातनात्साधुः स्वामीत्वमिथ
नद्वंद्वयोः पयोयमाइ कतिर्यकमेकतिरुजित
तिनिजेकुयेतिमक्रयतेः श्रुतेयमेवद्वारित्वा
कलवृ न्यक्कारित्वाकुत्वेयगलेयजेरिगुपधा
क्तः कुत्वेचयगलेग्रद्वंद्वद्वारित्वाचकं यगमात्र

ग.
म.

३५

इति सप्तमः अध्यायः कर्मसंयमन्यासलेखितभस्म
चत्वारिंशत्तमः ॥ समुद्रनिवहकर्मसंयमः
विसरव्रजः तामोचनिकरव्रजविसरव्रजः
याः समुद्रयः समुद्रयः समवायश्चयोगाः
योत्तमं इति वंदे नित्यं कर्मकर्मकं ॥ समुद्रः
निःशेषलोहतेः नैननिवहः प्रसीतिवः विशेषः
लोहते इति पूर्ववत्कर्मः समुद्र उद्यते प्रपद्ये
नेन च न संयमः विशेषेण प्रियते गम्यते नैन
तिविसरः पवंत्रजः गोचरसेचरेत्पारिना निपा
तितः सत्यते प्राच्याते सोमवत्तलोमः उचसमवा
येव न नृत्कारित्वात्कृत्वेन वस्यवत्तलोमः प्रात
यते वज्रिन्प्रातृत्वात्कृत्वेन वस्यवत्तलोमः प्रात
कीयेते विस्रीती क्रियते किरते श्लोभीनीक
व्रजते नियम्यते नैनव्रजते तात्तव्रजः प्रा
ज्याप्रियते प्राच्याते नैनवारः वारयतीति ता
त्पवायविवा संहनिते न विडी क्रियते नैनवा
लकातव्रजसंवातः संवीयते वीयते च परविसे
चयः चयश्च समुद्रयः समुद्रयः समवयं नैनवा
मुद्रयः पवमेते रवसमुद्रयः समवयं नैनवा
डलकातव्रजसमवेता योत्तव्रजः अधिकरणे
जसमवायः प्राः पूर्वोदृष्टते समवाय इति स
माधवी गणते च जयंकः कर्मणि च नृत्वागण
संपूर्वा इति न संहतिः दामोत्प्रादामोति प्र
दयश्चेति वः उचवंदे ऊरुवन्दे ऊरुति विच्छिन्ने
वतिवा डलकात म्यातो म्बजवका विति प्र
वृ हकारस्योत्तं वानिकरुग्ने कटेः सोत्रात्कहेति
हेत्तं ववृत्ताथे कनिकरुग्ने ॥ द्वाविंशतिस
मृहस्य ३२ ॥ वंदमेतः वत्तते इति शेषः समे

गः संयमार्योत्तं जेत्तभिः सजातीयैः कुलेष्येति
रश्चुपेन प्रसक्तं पशुनां समजो नो धो समाजः ॥
मैस्तन्यैरुपलक्षितं वंदे वगः वृत्तते एयक्राक्र
यते विजातीयः कर्मणि च जिकृत्वे वगः सजाती
ता यथा भित्तसंयः वणिक्कर्मार्थः संहनते परि
क्षिप्यते नैनसंयः दौगाणप्रशंसयोरित्पारिना
वृत्तसंयः दृष्टादयश्चेति संते स्यक्रुप्रत्वे रत्न
परत्वे सार्थः भागुरित्त्वः विशेषेणोवाह संय
संवातप्रजोयसार्थस्य कटुत्वका इति सजा
तीयैरेव जेत्तभिः कुलेष्यन्पत्ररूपवारात्कुलमे
त्ताने र्गुपधत्वात्कुले तिरश्चामेव सजातीया
नामेव वंदे एय उपवारादने धो वधुमिप्रणे एय
श्रेयाविति निपातितः पशुनामेव संयः समजः
समुद्रो रजः पशुषित्वाप पशुभ्यः ग्रन्थो संयः
समाजः च नृ यथा श्रोत्रिय समाजः ॥ ग्रथस
धर्माणां स्यात्त्रिकायः ॥ सधर्माणां समानधर्मेव
तां संयोनिकायः संयवानौत्तराधर्मे इति निवि
नोते च नृग्रादे शुकः निकायः यथा यथं वंदे मे
हानां ॥ पुंजराशौ तत्कारः कटुमसिधो ॥ पि
जतिवलते तजिपिजिहिमावलदाननिकेतने
पुपवाद्यव नैरुक्तमिकारस्येत्तं पुंजः उज्जयापु
मां संजयति ग्रन्थो भोप इति देवा ग्रन्थते व्याप्नो
ति ग्रन्थमां प्रशिपाम्बोरुलको वेति नृप्र
तये नृशगमशुगशिः तत्तुधे कोयेते अरोरपु
तत्कारः कटुमुक्तं चत्वारिध्यान्पारिनाशः ५ ॥
कपोतशोकमाहृतैर्निगदीनितडुणो ॥ तेषां

रा.
७.

३६

कपोतशुकमसुरतित्तिरीणंगणोकपोतमसुरा
तिरेणोऽनुतादेरज्जुशोकंतस्यसुहृदस्तथा
आदिशब्दातकाकयतका उत्ककादस्वारिप
हः स्वनामप्रसिद्धानोकपोतादीनोपतिणोपय
कृपयकृगणस्य ॥ गृहसक्ताः प्रतिस्माज्जेका
स्तेरह्यकाश्रुते ॥ श्रीशंभोषणदिनायेस्वरा
पणिलोमहसक्तागृहमाश्रितास्तेज्जेकाः च
त्रिवेसनसंज्जेदेनेश्रीकादयश्चेतिकत्रंतीति
पातनात्तेकाः ज्जेकस्त्रिषुविदग्धेपुगृहस
कृगणोडतइतिवर्गोदोभसः गृह्यतेऽस्वते
क्रियतेइतिगृह्यः पदास्तेरिवायः पतेषुवेति
पुततोऽनुकंपायांकनगृह्यका ॥ इतिमिहादि
वर्गविवरणं समाप्तं ॥ श्रीगणेशोनुमोयस्य
सादप्रसन्नबुद्धयः प्रोढबुद्धिपुष्टांतिमादृशा
अपिबालिनाः ॥ मनुष्यामात्रमनुष्यमात्र
जामानवानराः ॥ मनोजोतावज्जोताप्रकृति
पुगागमः यत्तश्चमनुष्याः एवेवदंजिपु
किंचमनुष्याः स्त्रियोत्तइयगवयोत्पादिना
षडललाडितस्येत्यलोपोमनुषीअजिदिहा
जित्पादिनाडीधिमनुषी मत्तोअमत्तोइत्युक्ताः
मत्तोभूलोकस्तद्वादिगारिनायत्त मत्तोइति
वामनोजोताः ३ः मनुजाः मनोरपत्तानिमान
ओपसंख्यानिकोऽपमानवस्तूपसंख्यानारि
भाष्यवृत्तिः नरेतिनयेनवावहरेतिनूनयेऽव
राः नयेतिपूर्वपुरुषानुत्तमोगतिनयेतिइति
कृत्वाडिस्त्रिलोपः नराइतिवा ॥ षडमनुष्य
तिमात्रस्य ४ ॥ स्यः पुमांसः पंचजनाः पुरुषा
पुरुषानराः ॥ पुनंतिपांतिवाकुलादीनिपा

तुमस्य पुनातेवाडुमस्य कस्यत्वेवेतिपु
मंसः पंचभिः सयिकादिभिः महाभूतेनयेतेन
तजननेचजिकत्वेष्टेतेनकृयागाश्रुतिममा
सः पंचभिर्जोयेतेऽच कत्वेकराणुकृतेतिममा
पंचजनाः पिप्रतिपालयेतिपुनंतिपुगृह्य
तिवापुपालनपरणयोः पुगृह्यगमनेवापुः
जमन्तरोष्टोत्पादिनात्वेरपरत्वेवपुरुषाः
योषामपीतिरोच्येत्वेरुषाः नयेतिभागादिकं
नयत्तजतिमात्मानेवानयतेः अन्विष्टेतिदि
लोपः नराः ॥ पंचमनुष्यजातौपुरुषस्य ५ ॥
स्त्रीयोषिदबलानारीयोषासीमेतिनीवधः प्रती
पदांशनीवासवनितामहिलातया ॥ स्त्राय
यतिमहंतः कदिनोभवति अस्यागर्भेइतिस्त्रा
यतेत्येत्तेसंवातइत्यतः तेइतिदिलोपेबलिय
लोवस्त्री योषतिपुष्टतेवापुभिः युधिः सौत्रेया
तः सेवार्यः भस्वरुद्धिपुषिभ्यइतिरितिप्रत्यये
योषित् अंतस्यादिः अत्तादिपादात् भागुरिम
तेदीपियोषितापि स्त्रीवधुयोषितागर्भेतित्रिकं
शेषः अल्पबलेअस्याअल्पार्थेनच अबला
योतिमित्रीभवति अन्नवेदिद्विनिकसिकापि
कमिचिभ्यः सः तत्तत्पुयोषा जोषयति त
षपीरितत्कणोत्तपतिप्रीणातिवा त्रुषेत्तेदी
कादिविपिचवर्गोत्तरीयादिर्पोतिवादेशने
तिसृभूतिः पुत्ररस्यवाधर्मशाचारोस्याः नूनरा
भावेत्तच्च हृदिः दिहाज्जीतिज्ञेपुनारीपुत्र
स्येयंतस्यदमणिहृदोनारीतिवाकेशवेष्टस्य
सौत्रोतः समाप्रवृत्तसीमेतः शकंधादिः तयो
गारिनिः सीमेतिनीवध्नातिः विद्ययाचमिति

शं
सु

विधिभट्टस्यः वधः उद्यतेभर्त्रेति वदोपश्रुतिः
धृष्टातदेशः वधः प्रतीपेति यकृदुष्णो लस्य
प्रतीपदेशिनी प्रतीपवक्रं पश्यति प्रयोगानि
एतदावमति तद्विप्रतिप्रतिरूपं त्वेदेवा वसे
लादित्वाः टापि वामा विपरीतललाया वामा
शृंगारिखेदनाडा वनति सस्य रभते ते वनते व
रोहितवदितवृत्तितामस्य ते भूषणादिभिरि
तिति सलिकलिङ्गारिना सलिलवदिलच
पु मईलातया वशहात महस्योत्सवमेल
मिरिति महलापि प्रसभमिवागर्वावहलास
लाइकपिणभट्टयादेः ॥ प्रकारशस्त्रीमात्र
॥ विशेषास्त्वगनाभीरुः कामिनी वामलो
ना प्रमदमानिनी कोताललना च निवेदिनी
संदरीरमालीगमा ॥ वक्ष्यमाणः स्त्रीणां भेद
शेषावाचाः विशिष्टाः सिद्धयर्थः प्रशस्तानि
ललाणेपेता निहस्तपादादीनां गान्धस्याः सेति
अगात्कल्याण इति प्रमदोपादानः टापुं गाना
भयप्रकृतिवादीशः भयः ऊक्ता कना विति
भीरुः भीरुः स्थात्कातरी नार्थान्तरजयः भी
रालीजनेति यामिति रभसः भीरुशहस्यस
सुरकित्रगदिष्ठापवृत्तिरिति कुडुतः इति म
पजातिविहितकुडुलि भीरुशहस्यस्त्री
कः संज्ञाप्रकाराश्च तास्त्रीलिका इति भाष्ये
मनुष्यजातिविवक्षायां कुदिभीरु रित्यपि सि
भवतीति कुडुत इत्यत्र भीरु रिति भाष्ये ता
हते कृतस्त्रीभीरुयज्ञे भट्टस्य पयते भीरु इति
समुद्रावपयते भीरु रित्यत्र मनुष्यजाति
वक्ष्यमाणारितिकाया दर्शयामनः काम

गारप्रोमनयोः शिर्षायतो म्यामस्तीति कामि
नी वामे चरुनीलोचने म्यावामलोचना इय
सोभाय जनिताः प्रकृष्टो मलो गवो म्याः प्रमदः
नीयमृतिः कोता कमेभीति बुद्धीत्यादिनाक्तः १
कतिः सर्वो गमोदये तयो गादत्वा लडुति विल
सतिलडविलासे नेंयारित्वा तस्यः लडुयोरेक
तदुतिलत्वे ललडेपु सायं वाततः यवि लल
नडे सा प्रशस्तान्तयो गादचित्वा ललना एक
त्वात्प्रशस्तानितम्वयकानितम्विनी सपुडे
इति श्रद्धेयं तिमनः उदीकैरने सपुर्वः ततो
वासरवहा डलकाटन शकंधोरित्वा ह्योन
कारयोः पररपत्तं पलावाणारिसे पत्रासेद
री गौरारिः यावयो गुणो पचारे ताकोत्तरमय
तिनेयारित्वा ह्युः गौरारि मालीया गीतकला
भीरमतेरमयति वाज्वलारिनाणः रामा ॥ ३
हृष्टस्त्रीविशेषाणां एयकृएयकृ ॥ कोपना
सेवभासिनी ॥ कोपशीला कोपना कृपमेद
नार्थे भुष्टेति यव भासक्रोधे प्रावणकेणिनिः
प्रतिमित्रकोपनाभासिनी हेकोपनसिधाः २
॥ वगरोहामत्रकाशिन्यत्रमावरणीनी ॥
गौरवातिशयादयः अष्टः गारोहाओणिरस्याव
गरोहा मऊरगमनान्तरदवलीवद्वकमति
कसगतौ कर्तयं पमानेणिनिः मत्रकासिनीदं
तसा मनेवकाशते भाति मत्रकाशिनोवाताल
यमथापि तच्च ह्याडे कपेवचनात्तमपुत्र
मा वार्थो गारिनिः वरवर्णिनी ॥ शीते सुखो
ससर्वो गीप्रोपेया सुखशीतला भर्ते भक्ताव

रा.
म.

२५

यानारीसातेयावरवर्णिनीतिरुः वरागेहादि
वत्तकमत्तंतात्कएतियाः एवेवचत्वायेताना
पिस्तीविशेषाणांएयकएयकगित्तो ॥ क
ताभिषेकामहिपी ॥ महादेवीत्वेनकृताभिषे
कावत्तपदान्पत्नीमयतेएयतेःसावित्तमह
एजायोअविमहोएमवृत्तत्वात्तरीप्रमहिपी
यथावातवत्त पकेपहमहादेयाः १ ॥ भोति
न्योनान्पत्तियाः ॥ म.हिपीतोऽन्याअकृता
विषेकाभोगातिशययोगादिनिःनपत्तियोभो
गयोगाद्भोगिन्या पके १ ॥ पत्नीपाणिगृहीतो
व ॥ पत्नुरुदाहविहितयत्तयोगात्तपत्नी पत्
नौयत्तसंयोगात्तइकारस्यनत्तपत्नी गृहीतः
पाणिगृह्णतिपाणिगृहीती आदितायादित्वा
त्यरनिपातः वड्झीहेष्टोतोरात्रादित्वा पाणि
गृहीतीभायोयामितिरीषु देयत्तसंयोगएवे
कपीरणोतत्तिया १ ॥ अन्यत्तमेतेनसप्रमिः
पर्ययमाहुः ॥ द्वितीयासहधर्मिणीभायोजा
या ॥ द्वयोःपराणीद्वितीयाद्वेत्तीयः पत्न्यास
हयत्तारिधर्मोचरणधिकारात्तधर्मेशीलवर्णि
तादिनिःसहधर्मिणी सभावपत्तेसधर्मिणीति
का भरणार्थभायो भंजोमेजायामितिस्त्रै सं
जायोप्रांसिदएत्तात्रतेभायोप्रांसिदति स्त्रिया
वाधिकारोक्तितेनभायोप्रांसिदति अर्द्धकृत्य
ज्येतिणत्त जायतेपत्तिरस्यमितिजनैयं
आत्मावेजायतेपुत्रइतिस्त्रतेः जायायास्तदि
जायात्वेयदस्यजायतेपुमानितिच ॥ अथ
भूतिदराः ॥ पुंस्त्वेवड्त्वेचदराः दारयंति
त्तभःपतिंएयकृत्तुवंतिअचिदराः दारापति

पिहृवेदः ॥ क्रोडाहारातयाहारात्तयपतेयया
क्रमे क्रोडेहारेवधारेवशात्ताप्रोक्तामनीषीभरि
तिव्यादिशुभोको पत्न्यादीनामुपचारादितिः ॥
स्यात्तक्रुद्विनी पुंश्री ॥ क्रुद्विनीपुंश्रीः
तद्योगादिनिःक्रुद्विनी पुंश्रीपुंश्रीः
दिगुपधात्किःएयोदरादित्वापुंश्रीःवादीषी
पुंश्री क्रुद्विनीपुंश्रीवेतिअमरमाला तोत्वा
तकेवंपुमतावरात्तापुंश्रीभिश्चक्रमशःप्रय
क्रमितिरकः पुंनपुंसकेगेहेइतिमेरितिः ॥
हेपुत्रइतिदिसत्ताःपतिमहितायानायाः १ ॥
सुवरित्रात् सतीसाधीपतिव्रता ॥ सुगोभनेव
रित्रमस्याःसुवरित्रा सतीतिनियतेकपतिव्रता
शक्ता अतपवसाधीशोभनापतिव्रतामिवसहे
वोपस्याःस्याःपतिव्रता ॥ चत्वारिपतिव्रताया
ः ४ ॥ कृतसापत्निकापुण्यविधिना ॥ सप
त्न्याःभावःसापत्न्यासियंज्यत्तात्तरीषु इ
ल्लुडितस्येतियलोपः सापत्नीततःकनिष्
स्त्वेवसापत्निका कृताउत्पादितसापत्निका
यस्याःसातयाकृतसापत्निका तथासपत्न्या
गतेदेदसापत्ने ततःप्रागतइत्तात्त ततःस्वार्थ
कत् कृतसापत्निकमस्याःकृतसापत्निकाइति
हृद्वेदः अथप्रथमेड्ताअपुण्य अथवित्रा
प्रापुण्य अथशत्रुस्यप्रागर्थेत्तादितिसभृतिः
केचित्त अथएवीविंतिरापेत्तिकप्राग्विबहने
वर्ततेइत्ताहुः तन्मतेअथविदुरमात्तेराहता
लस्यएनः प्रथमपीरगृहीतेप्रीभुवोरत्तकन्या
इतिरकः ॥ त्रीणि कृतप्रथमद्वितीयविवाह
प्रथमोदायाः ३ ॥ अथस्वयंवरापतिवराव

रा.
मु.

२०५

वर्धय ॥ स्वयं हलोतिपतिमिति संज्ञायाम्भृत
वृत्तीतिवशविश्वरूपवत्स्वयं वरापवंपतिव
रापतिवराणेऽनिरुद्धावयः वयप्राणेति यत्तव
॥ श्रीलक्ष्म्यं कृतपतिवराणां याः ३ ॥ कुल
कुलपालिका ॥ कुलस्य रत्नकास्ती प्राकपा
यिवादिः कुलपालयति कर्मणां तात्तकुलपा
लिका हे प्रथमिचारेण कुलरात्तकायाः २ ॥
कन्याकुमारी ॥ कन्यतेकाम्यतेकनदीप्रका
तिगतिषु प्रज्जादित्वात्ककुकोतावित्ततोऽप्रा
दयद्युति यतिमकारस्यनकारेवाकन्याकन्याया
ः कनो नवेति निपातनात्त्रयसिप्रथम इति श्री
षु कन्याया इति स्त्रेताधे तोटाहरणादेव प्रथम
वराण्योवाचित्वात्प्राप्तेन श्रीषु कुमारयति श्री
इयति कुमारश्रीदायो प्रवृत्तयसीति श्रीषु कने
रुद्योपधाया इत्यारत्न प्रत्यये उपधाया तत्त श्री
पिवाकुमारी ॥ अष्टवधो भवेद्गौरीदशवधो तत्त
नका संप्राप्ते द्वादशवधे कुमारोत्पत्तिभोयते
इति स्मात्तमेदः इदत्तः भेदोपचारात्पयोयता
पुंयोगेन कन्यात्वं निवर्तते इत्यन्ये ॥ हे कन्या
याः ३ ॥ गौरीतनाप्रिकानागतात्तैवा ॥ अष्ट
वधो भवेद्गौरीदशमेन प्रिका भवेदिति स्मात्तमे
होनादतः लज्जते जे लज्जी श्रीदेवः जोरित्तयेति
निष्टानत्तं कुत्तं एषोदरादि त्वादादेनेत्तं कनि
त्वेन प्रिका केचित्तु जेन जीतितवरी पंचमारी
पदेति प्रनागतमप्राप्तमात्तवस्तमेवेरजोय
यास्तु प्रनागतात्तवा ॥ श्रीलक्ष्म्यं नागतात्तवा
३ ॥ स्थानधमादृष्टराः ॥ बाल्यद्योवन
योमं धो भवार्तमाना मध्या मध्या नः तयोमे

धोमाश्रीये स्थावा मध्यामादृष्टमनुभूतेरजोयया
यस्यावासादृष्टराः प्रथमप्राप्तमादृष्टराः ॥
हे प्रथमप्राप्तमादृष्टराः २ ॥ तरुणोयवतिः
समे ॥ तरति प्रवर्तमाने जोरद्युलोवेति स्त्रेताधे
तरुत इत्युवर्तमाने जोरद्युलोवेति स्त्रेताधे
तरुनरद्युवालत्तवयसीति श्रीषु तत्तुतात्तनी
वयोतिपतिदेहेनामि श्रीभवति पकीभवति क
निम्बवृष्टीति कनिम्बनन्तिः यवतिः स्त्रीसा
मान्वाची चयवति शतः प्रमदावेति विज्ञेया
यवति स्तुतथा स्तुतेति भागुरिः प्राप्तेवनाय
वतिरिति वात्स्यायनः योतेः कीर्तिरिति कतिप्र
त्ययात्तात्पत्तिके श्रीषिकवती समेतत्तुनाथलि
गे ॥ हे कवत्याः २ ॥ समाः स्तुपात्तनोवधः ॥
स्तोति प्रायेण पश्चात् स्वयते स्तुप्रमवे श्रीषि
षिष्टिस्तुभः स्रुपत्तं स्तुपा जायते लज्जामे
तत्तिकाः स्तो जनिचति भागमादृष्टरावो जनि
वधो येति जनिः श्रीषु जनी भायोमात्रे पितनी
जनी सीमंति नोवधोरिति मेदिनिः वधुरुक्तैव
श्रीलक्ष्म्यं नागतात्तैवा ३ ॥ विराणीत्तस्ववा
सिनी ॥ पित्तकुले स्त्रेताधिरमिदंति गच्छति
विमिन्नुपपदेदृष्टरात्तवित्ततः इगुपधात्के
एषोदरादि त्वाच्चिराः कारनाशे इकारस्य विपर्य
ये मकारस्य परस्वार्त्तवयसिप्रथमे श्रीषि
राहरी अष्टाश्रुत्वावापित्तरदस्थिता प्राप्ता
योवना विराणीत्तके स्वात्तातयत्ते प्रवत्तेशी
लमस्यानिः स्ववासिनी सुखेन वसति स्त
वासिनीति श्रविडाः स्ववासिनी विराणीत्तेशी
तीयवयसि स्थितीति रुद्रः ॥ हे पित्तरदस्थी

रा.
मु.

२९

३१

याः पीरणीतायाः २ ॥ इच्छावतीकामुकास्या
त ॥ धानगीतनृताविद्यायज्ञा इच्छावती
कामयतीभिर्लपितकामुका कमुकोत्तोल
प्रतपदेत्पारिनाडकञ्च नोदाज्ञोपदेशस्येत्पार
वनाचमेरित्यत्रचमिकमि नानामितिनिधेया
हृडौकामुका देधनादीच्छावत्याः २ ॥ हृष्य
तीतकामुकी ॥ मैथुनीच्छावतीतृष्येनरः
हृष्यः कालादृत्तनेकाद्यैर्मैथुनीहृष्येनरः ९ मोसै
तथैमिच्छावतीकमु अहृष्येयैर्मैथुनेच्छावती
कुलदः शत्रेतात्तृष्येहृष्येतीकामुकीति
कामुकशब्दाज्जनपदीत्यादिनाडीषुकामुकी
हैमैथुनेच्छावत्याः २ ॥ कोतार्थिनीतयायाति
संकेतंसाभिसारिका ॥ भर्त्रेयिनीसंकेतंसे
तस्यानवायायातिमाभिसारितिसंकेतस्यान
मभिसारैः एवमभिसारिका हित्वालज्जामसा
कुलामदेननमदेनवा अभिसारयतेकोतंसा
वेदभिसारिकेतिभरतः एकं वासकसुजाविर
त्किंदिताखंडिताविप्रलज्जा कलहोतरिताप्रो
तभर्तकास्वाधोनदयिताइत्यन्याः नायिकाः
प्रश्रव्यंत्वान्नलज्जिताः ॥ पुंशुलोपधेया
बंधकाः सतीकुलदेवरी स्वेरिणीपोसला
स्यात् ॥ पत्नरन्तुपुमांसंरुद्राशुलयातिशय
वयतिकमेपणंतात्तृष्य पुंशुलीकधेयि
नोयुनोहृष्येराधेयधरत्यः १ नः आदेयुधः ध
लीतिवदुसंसतः पादः आवशकैणनौध
न्येतेके पुरुषोत्तरेमनोवभ्रातिएवल् बंध
कीमोरादिः प्रसतीप्रसाधो कुलान् इति
चिज्जलराशकंधादिः स्वेच्छयासर्वत्रपति

मतितास्त्रीलोपिदृशशजीतिकर्षणीपि इत्य
रीस्वेनललतायास्वेच्छयाइरितेगंतेशीलमस्या
देरगतोपनिः स्वादेरीरिणीरितिहीडः स्वेरिणी
मालिन्यहेतुत्वात्पुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशु
ननगपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशु
हृत्पुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशु
शवइतिशभेदात् अष्टावसत्याः ५ ॥ अशि
ष्टीशिशुनाविना ॥ शिशुनापुत्रइत्यत्रयाः
प्रयेनरद्वितास्त्रीशिशुयो साव्याशिशुभाषायो
द्रीष्येकं २ ॥ अवीरानिष्पतिसता ॥ वीरयति
विक्रमयतिवीरयतेः पचायचुवीरपतिपुत्रव
तीवीरइतिनाममालातीदपरीताअवीरा नवि
येतेवीरोपतिपुत्रोयस्याः साअवीराइतिस्वामी
कं २ ॥ विद्युत्ताविधवेसमे ॥ अमप्राणने
तालव्यादिः भावेकः ऊरितयेतिपकारादिदुभा
वः अस्तंजीवनेतद्विफलंविदुःकाः स्याविद्यु
त्ताविगतोपधोभतोऽस्याविधवा विद्युत्ताविध
वेतल्येविद्युत्तायतिनोचमेतिवावस्यातिः ॥ हे
तुभर्तकायाः २ ॥ आलिः सखीवयः स्या ॥
अलभृषणोऽपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशु
लकाजीनयसिभणामिण आलीयतेविद्यासो
रापुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशुपुंशु
वाङ्मलकादिः दिलोपोवाआलिः पत्नेडीषु आ
लीतिवायतामालिकिमप्येवदुःपुनोविवलः
स्फुरितोत्तराधरः इतिऊमारः समानाख्यायते
जनेः समानेख्यइतिद्विदिलोपः साव्याशिशु
तिडीषुसखीवयसात्तल्यानोवयोधमेत्यादिना
यतवयस्या ॥ त्रीणिमाख्याः ३ ॥ सप्रोवीच ॥ अ

रा.
म.

२११

१०

य पतिवतीमभलेका ॥ पतिरस्याः लीति
तपु श्रंतवत्पतिवतोऽतिशयोक्तुं प्रसक्त
वतिपातनाहत्वे पतिवतीमत्रोसहवर्तते
लेकानइत्येतिकपु हेतीवइत्येकायाः २ ॥
वृद्धापलिनी ॥ वधेतेस्मवडेः रकमेकत्वात्
कर्तारिक्ताः वृद्धापककेशीजरसाकेशादेः शोका
पलितं तयोमादवृत्तपलितयोः प्रतिषेधोवाच
तो न इति सूत्रे प्रसितपलितयोः प्रतिषेधोवाच
ऊरुतेके इति पलिनी पलिता च हे वृद्धायाः २
प्राज्ञीतप्रज्ञा ॥ प्रकर्षेण जानाति श्रान्त्योप
गोइतिकः रापुप्रज्ञाततः स्वार्थे प्रज्ञायाः शो
प्राज्ञी हे स्वयंज्ञायाः २ ॥ प्राज्ञातधीमती ॥
प्रज्ञाश्रद्धावेत्तादिनामे प्राज्ञाप्रशस्तबुद्धिः
धीमती हे प्रशस्तबुद्धेः २ ॥ श्रुद्धीश्रुद्धिस्वभावा
स्याश्रुद्धातजातिरंगना ॥ श्रुद्धिस्वभावाभिज्ञा
जातीयोप श्रुद्धीपुयोगारितीशोपि श्रुद्धाजाति
विवदायोतश्रुद्धावामहत्सर्वजातिरित्युक्तं
रिपाहाहापिश्रुद्धापकं १ ॥ श्रीभीरीतमहाश्रु
द्धीजातिपुयोगयोः समा ॥ श्रीभीरीतमहाश्रु
धः सपवमहाश्रुद्धः स्त्रिया ममहत्सर्वेतिनिषे
धात्ररापु ततश्च जानाति लक्षणोऽपि पुंयोगे
प्रयोगारितीशोपि त्वाद् जेति जातिपुयोगार
धेभेदेपि रूपस्वरसाम्यात् समेत्युक्तं हे गोपति
कायाः २ ॥ श्रुद्धीलो स्वयमर्थो स्यात्तत्रियात्
त्रियाणापि ॥ श्रुद्धीवैश्वः तद्वायापुयोगारि
लायां स्वयंपुयोगे विना जातिमात्रेण वंपुयोगे
योत्तत्रिया श्रुद्धीतत्रियाभवेति शोपात्रुकाव
स्तः तयो रपुयोगविषयत्वात् तथेतेन न स

यार्थेन पुंयोगारुत्पुनरुक्तं ते श्रुद्धोपधारितीति
वेधात्रजातेरिति शोपात्रु ततश्च लोपि श्रुद्धोपवेत्
त्रिया पते श्रुद्धीतत्रियाभवेति शोपात्रुकाव
लीतत्रियाणां हे वैश्वतत्रियासीजातेः २ ॥ ३
प्राध्याप्यप्राध्यायी ॥ स्वयंवावियोपदेशि
नीउपेक्षाः धीयतेः स्यादुक्त्युत्पत्त्यापदनेति
यामुपसंख्यानं तदेताश्च वा शोपितिकात्प्रायन
वचनादपरात्तने च जेतात्तस्योऽपि साउपा
ध्यायाउपाध्यायी हे स्वयंवावियोपदेशिनाः २ ॥
स्यात्वायापि च स्वतः ॥ स्वतोमेव व्याख्या
राचायां श्रुद्धयते उपास्यते इत्युक्तं तत्राचा
यां एकं स्वयंमेव व्याख्याः २ ॥ श्रुद्धीनीतपु
योगे स्यात्वायां तत्रियातया उपाध्यायानुपा
ध्यायी ॥ श्रुद्धीस्वसीपुयोगे हे वैश्वतदिना
लीपात्रुको श्रुद्धीरात्तवेति तत्प्राभावाः श्रु
द्धीनी एकं १ पवमुपाध्यायस्त्रीपुयोगे उपा
ध्यायमात्रलाभमात्रुकेति शोपात्रुको उपा
ध्यायी उपाध्यायी हे वियोपदेशिः स्त्रियाः २
पेदास्त्रीपुसलक्षण ॥ स्त्रीपुसलक्षणं वि
क्रमस्यास्त्रीपुसलक्षणं पेटापुटति स्त्रीपुस
लक्षणं तस्मिन्पुटसंज्ञेयमेव श्रुद्धोपरात्तन
श्रुद्धारिक्त्येत्तयः हे उभयव्यंजनायाः स्तन
श्रुद्धारिक्त्यायाः २ ॥ वीरपत्नी वीरभावा
॥ वीरः पतिरस्याः नित्यं सपत्न्यारिषिति नर
कादेशे वीरपत्नी वीरस्वभावावीरभावा हे वी
रपत्न्या २ ॥ वीरमाता वीरसूः ॥ वीरसूत
वती सत्तु द्विषेति किपु वीरसूः वीरप्रसूतैर्गीति
भागे वरेण केवेति वीरसूप्रसूः साताइत्यर्थः ॥

श.
सु.

देवीरमातः २ ॥ जीवसु जीवतोकाततोहा
कृदवादिनी ॥ जातमपत्तः मस्याजातापत्तः
प्रपूर्वेतनिर्गमोचनेवर्ततेगर्भस्यकर्मणोपा
नयपवप्रदेशकर्मकत्वेगन्तयेत्तादिनाकत्ते
रिक्तः प्रजातापवंप्रस्तापिस्वायेकनिप्रस्ता
हः कोटेनऊदिलतयाशुखादिनमनेनलजाव
शादेतियातिवीगतिप्रजनकोतिवसादनवा
दनेशुकिप्र गोरादि कोटिल्ययोगातप्रनोभो
पीतिवप्रत्ययोगोरादिपीषिवाकोटवोऊहवे
दनेऊदनेकोटः बाहुलकाहुताः लजाभोग
कोटवेवेतिकामयतेकिप्रगोरादिजात
शुकोटवोतिप्रत्यपरत्ताकरः सचमुखापाहः
विवस्वायोषितमुक्तकेशीचनीप्रकाइत्यागस
कोटरेलजावशात ऊदिलत्वेनवेतियातिको
वीदतिस्वामी देनग्रायाः २ ॥ हतीसेचारिको
समे ॥ इदञ्च इतीतिभोगोटीवेष्टेतिक्तः दीवे
तः गोरादिपीषु हतीतिसर्वधरः सकामयो
स्त्रीपुंसयोः संदेशहरणाइतीतिइहजुपीरता
पेवहुलकाहामोष्टः इतिः बाहुलीषु हतीति
वर्धनप्रुषोत्तमोसेचारयतिप्रापयतिस्वाति
नोसंदेशावल्लसंचारिकासमेइत्यनेनहती
त्तंचारिकायामीपयोगाहोत्तमुक्तं ह्यते
स्याः मोवयोत्तहतीतिस्वामी देहत्याः २ ॥
कात्यायनार्धहृदयाकाषायवसनाधया
धर्मप्राधान्यार्धहृदयस्याः सार्धहृदया
नासम्यक्हृदयाकाषायवस्त्राविधवाचेति
शेषात्रयोपेतासाकात्यायनीवकात्यायन
तस्यास्तपस्यावस्थायेत्राधिपत्त्याकारता

मुत्पत्तिस्तप्रागुक्तापकं २ ॥ सौमिधौपरवेशमः
स्यास्ववशाशिल्पकारिका ॥ परस्वइस्यास्वते
त्रयोपेतासौमिधौस्वरेस्वास्वयेधवति मूलविशु
रादित्वाङ्गीषिसेरिधौ देत्यादिः सौमिधौ परवेशमः
स्याशिल्पकतस्ववशाशिल्पकारिकासीतदेत्याहोभसः
वतः घटिकलाभिजातमूलरूपारिसेवेनी प्रसा
धनोपचारतासौमिधौतिनिगद्यतेइतिकान्यः प
कं २ ॥ श्रीमत्त्रीम्यादहृदयाप्रेषातः पुरचारि
ली ॥ याहृदयाकवतीमहादेवीभिः प्रेषातेतः
पुरचपुनः पुनश्चरितिसासौमिधौ मीजवेधने
श्रितहृदयः कः सितामुक्ताकेशादिमतीनग्र
सिताश्रितपलितयोः प्रतिषेधहीतनकारप्र
तिषेधात्कः इतिपीषिक्रयुतादेशः पकं २ ॥
वारस्त्रीगीणकावेशणरूपाजीवा ॥ त्रियतेसेभ
नतेवेशणतनोनेनबाहुल्यादकर्तरेवेत्यादि
नावजिवावेत्रपाधलः तस्यातिवडास्त्रीवार
स्त्रीसाधारणस्त्रीत्वात् वारस्यहृदस्यस्त्रीवारस्त्री
वरयतिवृणीतेचुरादिपेतादधिवागततः कर्म
धारयेवा वारस्त्रीगीणकावेशणवारोवेशणगा
स्ततइतिनैगमाभिधानमितिस्मृतिः वतःघ
टिकलाऊशलतयाहृदयोलतयाहृदयोल
दिमत्रयावगाणते आदियतेगाणसेव्यानेक
जादिभोगुणगीणका गाणः कामुकसमृद्धल
योगादतइतिदनावितिहानिवा वेशोनोपयं
तेनशोभतइतिकर्मवेशाद्यत वेशणातलका
तवेवेष्टात्मानमनेनेतिवेशः नेपयंतेनशो

गं
मं

२९३

१०५

भते एवं वदेष्टा मृधं न्याता वका मिसना मिनवे
स्याग्रत्तीति वा वेशे वेशा वा दे भवा वेशा ता ल
ता इति स्वासी ३० मं सौ द्यं ग्रा जो वो जो विकाः स
इपा जो वा पाप स्त्री पाप स्त्री च चत्वारि वेशा वा
ध ॥ अथ साजनैः सत्कृतवारमुखा स्यात् ॥
सा वेशा गुणी धिक्का जनेः सत्कृता प्ररुक्ता स
ती वा गणा वेशा ना मुखा वा रमुखा वा रे से वा
मे मुखा इति स्वासी पंक १ ॥ ऊहिनी शो वली
मे ॥ ऊह्यति चित्रिस्त्री प्रसवे रस्य ऊह्यते
ने ह्यत्सु दो वरु ली मितिक ते रित्पु रु ऊहनी
श्रेयो वलयत्ता मंडयति प्रबंधेन वक्ति भल प्रा
इने पचाय विमो गदिनी विमो भली मं भति प
धत इति शो भली दे त्पारि रित्पु नो दे पर ना री प्र
यो जयि ग्रा ऊहनी तिख्या तायाः २ ॥ विप्रि
का ही ली का दे वता ॥ प्रो धित स्व जना ना मु
भा मु भता ना य वि विधः प्रयोः स्या मत्ती ति र्ति
विप्रि का मु भा मु भति र्पामा ली त्पारि रित्पु
ली ति एवं वदति र्ति र्ति का दे वं मु भा मु भे जा
ति ग्रा त इति कः दे वता त्रीणि लत्ता रि ना मु
मु भता न वत्ताः ३ ॥ अथ रजस्वला स्त्री धर्मि
विग त्री ये मालिनी पुष्प वत्ता पि अत मत्पु र
च ॥ रजोः स्याग्रत्तीति रजः कृष्ण स्त्री ति व
चुरजस्वला रजस्वी धर्मः तयो गा त्स्त्री धर्मिणी
वति रत्तिल जया गो पा यति रजः अवरत्ता मु
वित्तु लत्त स्त्री भू दे इति र्तिः अवी लत्त वत्त अ
स्त्री धर्मिणी विद्या रितिका त्पा यन दर्शनात्
स्वे का गं ता पि अविः अत्रे रपत्त स्त्री इत आनि ज
ऊ कि आत्रे यो व आत्रे यो प्रजा पतिः इति त्ता

या विदिन त्रये ना ती ते ति नि रुक्तिः इति ताः गमा
तथा अत्त वस्या या मिय मपी त्पु यः अमुत्पन्नः श
दोः यति ति शा हि काः मल मस्पृश त जन के पा
प्रम स्याग्रत्तीति र्तिः अत्री भू इति र्तिः मालिनी
पुष्प रजस्वला यो गान्ता त्पु री पुष्प वती अतः स्त्री
ऊह्य मे पि वेति वत्ता ते तयो गान्ता त्पु री पि अतः
मती वत्त ये र्ति उदक महेति उदका त्मे जा या म
तियत्त उदका अहो रजस्वला याः ५ ॥ पुष्पि
ता व ॥ स्या रजः पुष्प मा त्पु र ॥ रजः पुष्पे उ
र पुष्प मि व पुष्प ग भं र्प फल जन का ता त्पु र
तः स्त्री पुष्प ततः प्रजा र्ति ग्रा त्पु र ॥ त्रीणि स्त्री पु
ष्प ३ ॥ अज्ञा ल दो इद वती ॥ अज्ञा स्त
त स्त्री ला स्पृही त्पारि ना अत्र उत्र र्पं अज्ञा माला
ति र्ग ग्रा रि त्ता त्पु र्ज्ञा लः दो इद ग भि एण भि
लाघः तयो गा त्पु र दो इद वती दे अत्र पाना रि
इय वि शो धी मला घ वत्ता ग भि एणः २ ॥ निष्क
ला वि गता त्पु र ॥ कले अत्रे विष्टः ती र्ति इति मे
रि तिः निर्गतं कल मस्या निष्क ला निष्क ली गो
रि त्ता त्पु री पि उपा धाय सर्वे स्व धा त्पु री पा
रि ति मभूतिः विगता त्पु र जो ही ना दे पं च
पंचा श द्भे भू र्धु मर जस्वला याः २ ॥ अथ
त्रसत्ता स्या द्भु विं ता वे ती च ग भि एणी ॥ अथ
पत्रः प्राप्ता ग भं र्पः सत्तो जं त्पु र नया अथ पत्र सत्ता
गवे रत त्पु री विनिः अत तत्त च गु विणी ताणा रि
वृत्तौ पु रु षो जमः पु रु ग भं स्य सत्त र्पु री पा यति
इति प्रो ण ना र्थः विस्वत्ता र्मो वलो पः अत्री भो र्ति
५ एवं पत्ता त्मे जा या मिति ता त्पु री विणी ति इव र्ति
त्रिः वयं त्पु रुः ग भं स्य सत्ताः स्याग्रत्तीति त्रीणा

द्विरिति द्वित्रिचतुर्भ्यः सूच्यते द्विरुदायाः २ ॥ त
 स्थापिषुः पतिः ॥ तस्यादिपिषाः पतिर्नैककृत्
 त्रेदिपिषुः सैव यस्याः कृत्स्निनी ॥ सन्नादितो
 स्यात्कृत्स्निनी कृत्स्निपुत्ररागारिपोष्यवरोः तस्य
 ज्ञासन्नदितोऽप्रेप्रधानेदिपिष्वयं ससोऽप्रेदिपिषुः २
 नोक्ते वर्णेषु सामान्येनाऽसौ द्वित्रियादिष्वयं वर्तते
 त्रेदिपिषुः परस्वीप्रेदिपिषुस्तत्प्रेदिपिकर्तृति सामान्येन
 नाममात्रादर्शनात् एकै १ ॥ कानौनः क
 नौनः कन्यायाः कनौनचेत्याए कनीनादेशश्चक
 त्कानात्तः सतः द्वेकन्योत्पन्नपुत्रस्य २ ॥ अथ
 सुभगासतः सौभागिनीयः स्यात् ॥ सुभगायाः
 पुत्रपत्यं कल्पनादीनामिति तिङ्किङ्कितत्वं
 तादेशः ह्रस्वोत्पत्तिर्नोभयपदद्वौ सौभागिनेयः
 ॥ पारस्वैणोयस्तपरस्त्रियाः ॥ परस्त्रियापुत्रः स
 वं वत्तद्विजिनजौ अत्रुशतिकादित्राडभयपदद्वौ
 द्विः पारस्वैणोयः एकैकै १ ॥ पैतृषमेयः स्यात्
 तृषस्वीयश्च पितृषसः ॥ पितृषससतः पितृ
 षसञ्चाएकिलोपइतिङ्कुंतलोपेमात्पितृ
 भांस्वमेतिषत्वेवपैतृस्वमेयः पत्नैच्चाएष्वपैतृ
 षस्वीयः द्वैपितृषसः पुत्रस्य २ ॥ सुतोमात्तृष
 सश्चैवं ॥ पवनितिमात्तृषमेयः मात्तृषस्वीयः इ
 तर्थः मात्तृषसश्चैतिङ्कुलोपञ्चाविधानात्
 द्वैमात्तृषसः पुत्रस्य २ ॥ वैमात्रयोविमात्तृजः ॥
 विरुडमाताप्रातिसमासेमातर्विभिन्नामाताविमा
 ता मातः सपत्नीतस्याजातः पुत्रादित्वात्तद्वक्यं

श.
स.

३१५
५५

वेमात्रेयः विमात्रतोतः विमात्रतः ॥ हेमात्रस्य
तीसृत्तस्य २ ॥ सास्मात्तस्मभयमात्रकः ॥
यवंधकिनेयः स्यादंधुलश्चासतीसृत्तः कोलदे
यः कोलदेरः ॥ वंधकापुत्रः कल्पाण्णदीनामि
नत्तितिकिडनकिडनकिनेयः वंधनस्वत्त
नोलातिबंधुलः असत्ताः सतः कुलरायाप्रपत्तं
लरायावेतिडकिकोलदेयः एवंवत्त डकिपाति
केवेतीनकिकोलदिनेयः पलेत्तश्चाभोवेतिडकि
यलोपेकोलदेरश्च पंचासतीसृत्तस्य ५ ॥ भिल
कीत्तमतीयदि तदाकोलदिनेयोस्याकोलदेयोपि
वात्मजः ॥ सतीयदिभिलार्थकुलानिगदहानवति
नत्तजाराथमाकुलरा तत्पुत्रोपि एवंवत्तकोलदिने
यः कोलदेयश्चकुलजनपदेरहेइतिविद्यः हेमा
त्तकीपुत्रस्य २ ॥ आत्मजस्तनयः सृजः सतः पुत्र
॥ आत्मनोजातः आत्मजः पंचम्यामितिजनैः तलो
तिकुलंमुदंवातनेरयन्तनयः अच्चादयश्चेति
कत्तयोऽगमश्चनिपात्ततइतितनयइत्यनो
सृयतेइतिस्वविशिभकिडितिजः सृजः पुत्रस
सृयतेस्मकमेणिक्तः सतः पुनातिमातापितरौ
पुनोऽसृष्टेतिडकिपुत्रः पुनोनरकमेरात्रायत
इतिवा पुनात्रोनरकायस्मात्पितरंत्रायतेसतः
तस्मात्पुत्रइतिव्यातः स्वयमेवस्वयंभुवेतिस्म
॥ पंचपुत्रस्य ५ ॥ सियः तमी आड्डेइतिरे
वे ॥ अमीआत्मजादयः सियावर्तमानाड्डेइतिरे
माड्डः तत्राद्योऽग्राद्यतसामी पुत्रशब्दात्तशा
रवाद्यजोऽनेनपुत्री सताड्डेइतापुत्रीतिविशोड
शेषोऽमरमालाव ततः कप्रत्ययेकेणइतिडकि
वंवसियांसतकापुत्रका पुत्रहंसारकाणोवोपते

एवानीमितिपलेइकारस्यात्वंपुत्रका पुत्रिकेतिक
यदः सृजोत्तलललाभावात्सियासामपिस्वचरेव
हेमिपितरावितिड्डेइता नसृनेष्टादेइहानि
पातितास्वस्वदिपादात्तनडीपु ॥ अपत्तंतोकेत
योः समे ॥ तयोरितिपुत्रेड्डेइतिरेवसामान्येनव
र्तते पतनेपत्त पुनात्रि संपदादिनपत्तपत्त त
वसाधुरितियत्तपत्तं तनोतिकुलेतनोतेयोड
लकात्तइएभीकेतिकएषोदरादिसाहोत्वेतो
कं समेइतिहेअजहलिगेइत्यर्थः तयोः पुत्रड
हित्रोडे २ ॥ स्वजातेतोरसोरस्यो ॥ स्वजातेइत्त
नेनकुंडगोलकादिनिगमः उरोवत्तमिचयेष्टः
तिमेदिनिः उरसाथेष्टेनधर्मप्रधानत्वात् दशपु
त्रेभ्यः श्रेष्ठतयानिमित्तोजनितः निर्मितार्थेउरसो
एवेत्यए चकाराद्यत्तव डोरसः उरस्यः ॥ हेम
वर्णाथामृदायांजनितस्य २ ॥ तातस्तजनकः
पिता ॥ तनोतिविस्तारइत्यः पत्तंतातपलितजे
तसुरताइतितनोतेक्तः नलोपोदीर्घेष्टेतितातः
जनयतिजनेएवत्तनिबध्नेष्टेतिदृष्टभावः पा
त्यः पत्तंपातेनैस्तेष्टेष्टाष्टिनात्विइत्वे
पितानिपातिताः पित्रादयइतित्वइत्वंचपिते
तिसृभूतिः वप्राच त्रीणिपितः ३ ॥ जनयित्री
प्रसून्नाता जननी ॥ यजयतीतिजनेणंपतात्
त्वचइत्तु अत्रीभोऽपुत्रजनयित्री अंतर्भोवितण
यांजनेस्त्वचिजनित्रीच आत्राजनित्रीत्रिलोक्याइ
तिशाहिकाः प्रसूयतेकिपुप्रसूः पातीतिपित्रा
दित्वात्तु पस्यमः माता मान्यतेसृजतेमानसृज
यो नसृनेष्टेष्टादिनात्विनलोपेचनिपातना
दास्वस्वदितात्रडीपुजनयतिकर्तेरित्पुदिजननी

श.
सु.

२१६
३१६

चत्वारिंशती ४ ॥ भगिनीस्वसा ॥ भगोयत्नः
त्रितोदयग्रहणोऽस्यः शतः शतः सर्ववत्
दोषभगिनी भगोयत्नः भगोयत्नः भगिनीति
स्वामी सुष्टुविवादानेतरपितृगोत्रकुलारिकसः
स्वतित्ततिश्रुतेननित्तिश्रुतस्वसादिवात्र
प्रस्वसा ॥ हेभगिनी ३ ॥ ननोदावस्वसापत्नः
॥ ननंदतिनतृषतिननंदयतिश्रुतजायामिति
वानजिवनंदीदीर्घेतिश्रुतश्रुतकारस्वदीर्घः
सुस्वादनिपातनात्रलोपाभावः स्वसादिवात्र
नदीपुननोदाकैश्चित्दीर्घत्वेनेष्यते श्रुतपवनने
दातस्वसापत्नः ननोदाभगिनीवसेतिनभसः
कंभर्तभगिनीः १ ॥ नप्रीयोत्रीसुतात्मजा ॥
उपतत्तनयाकुलनप्रित्पादिनापतेरुचिनजः
प्रकृतिवद्भावेष्टव्यहलोपेचस्वसादिपादाभा
वात्तद्वीपुनप्रीतिपादः पत्नेनप्रासुतश्रुतावा
सुतोतयोगात्मजाडहितासुतात्मजा त्रीणिस्त
त्मजायाः ३ ॥ भायोस्तुप्रातृवर्गस्ययातरः सु
परस्परं ॥ परस्परं मनोन्मयतंतैः नोन्मये
ययतीप्रयत्नेयतेर्दृष्टेतिश्रुतवृद्धियातरः
स्वादयः ॥ एकंपरस्परं प्रातृवर्गस्यभायोणा
॥ प्रजावतीप्रातृजाया ॥ भ्रातः जायापत्नीप्रा
तृजायाश्रुतविद्यायोनिस्त्वंधेभ्यस्तत्तु
नभवति श्रुतइत्यत्रजातिपदाश्रयणात्तजातोहि
कामचागदेवलत्ताप्रवृत्तेरित्यन्ये अस्तमित्य
ल्यर्थेनजित्यन्ये आत्मावैजायतेपुत्रः जायायां
विश्वपुनः पुनर्जायतइत्यपसर्गोमेजायामिति
प्रजाः पतितयोगात्तमत्तपु शरादीनांवेतिदीर्घः
प्रजावती इयंचतोष्टप्रातृपत्न्यामेवेत्यन्ये ॥ हे

रतायायाः ३ ॥ मातृलानीतमातृली ॥ मा
तृलपत्नीरेडवरुणीतिदीर्घ उपाधायमातृली
मातृली हेमातृलपत्न्याः ३ ॥ पतिः पत्न्योः प्रसू
यशुः ॥ पत्न्यः प्रसूनातापत्न्याः यशुः पत्न्यामा
ताः पत्न्यः यशुः यशुरस्त्री यशुरस्याः कागकारयो
लोपश्चेत्तु उकाराकारयोलोपश्चयशुः पत्न्यामा
तिः पत्नीमातृः १ ॥ यशुरस्त्रीपितातयोः ॥ त
योः पतिः पत्न्योपिता श्रुतोन्मयशुः आशुसंवे
धानंतरमेवाप्रोभवति शावशेराप्रामित्यन
यशुरः आशुइतिश्रुतिवतिपुनामनीतिनिरु
क्त्वात् यशुह्यशुयं यशुइतिश्रुत्यर्थवाची
सुणादिहृतिः एषोदगदिवादिताकारलोपइत्य
ने यशुरेदितालयः यशुः यशुराशुयुति
दितालयशमेदात् एकं १ ॥ पितृभ्रातापितृ
यः स्यान्मातृभ्रातातमातृलः ॥ पितृयमातृ
लमातामहपितामहाइतिपितृयमातृलोनिपा
तितौ एकैकं १ ॥ स्यान्मातृभ्रातरः पत्न्याः ॥
पत्न्याभ्रातरः पत्न्यः श्यान्मातृभ्रातरः पत्न्याः
आशुह्यः श्यान्मातृभ्रातरः इतिश्रुतः श्यान्मातृलया
दिः स्याल्येतिनमवादेवितर्कयेति स्याल्वित
र्कदेत्यादिः स्याल्लालसमस्तुरस्तुरयः इतिम
भेदात् ततोऽप्येतात्पचाद्यर्जातिनाचायेनात्तेत्या
दिसुरसूत्रेण्यसः एकं १ ॥ स्वामिनोदेवदेव
री ॥ स्वामिनः पत्न्यभ्रातात्रकनिष्टइतिस्वाम्या
दयः सदेवदेवरावित्युच्यते दीर्घातिसौतिरिवे
श्रुतदेवादेवइतिदेववर्णनेवाङ्गलकातकमिश्र
तिवासिभोरन्देवरः देवदेवरदेवानइतिशब्दा

रा.
सु.

४१७

लोवः देवतः कनिष्ठप्रातः २ ॥ जेष्टस्य च शुभः
वेतिष्ठभृतादयः ॥ स्वसेयोभागिनीयः स्वतः
स्वसर्भगिन्नाः पुमपत्तं स्वसुखः स्वस्वीयः भागिनी
पुमपत्तं स्त्रीभोऽकृभागिनेयः स्वपत्तं स्वस्वीयः
भागिनेयी देभागिनीपुत्रस्य २ ॥ जामाताऽद्वितीयः
पतिः ॥ जायंमिनोतिस्ववेगमनिपतिपत्नीति
मित्रप्रदेपणेजामाता नष्टनेष्टितारिनानिपाति
नः विभाषास्वपत्तोरिति प्रत्युक्तं उद्दिष्टः पतिः
पत्न्यं १ ॥ पितामहः पितृपितातृपिताप्रपितामहः
हः ॥ पितृव्यमातृलमातामहीपितामहमातृ
विष्टेत्पारिनाडमवृनिपाततेरिलोपेपितामहः
मियामातृविष्टेतिविष्टाडौगारिप्रपितामहः
ह्यपाडाडाडीविष्टितामहीमातामहीवृ पत्न्यं १ ॥
तस्यपितामहस्यपिताप्रकृष्टपितामहः प्रपितामहः
हः पत्न्यं १ ॥ मातृमातामहायेवंसंपिंडास्तृतीयाभा
यः ॥ पवसेवमातृः पिताएवंवज्रिपातना माता
महः तत्पिताप्रपितामहः समानशब्दस्यसमाव
संपिंडतात्पुरुषेसप्रमेविनिवर्ततेइतिस्मृतिः
नाभिः सप्तमपुरुषावधिकः कुलप्रधानमूलपु
रुषः समानोनाभिरेषोऽन्योतिर्जनपदेत्पारिनास
भावः सनाभयः ॥ हेसप्तपुरुषावधिकजातीन
२ ॥ समानोवयसोदयसागर्भसहजाः समाः
समानोदरेशयितइतिइत्तसमानोदयः सोदयः
विभाषोदरइतिवासभावः सोदयः पवंसमानोदयः
समर्भेत्पारिनिर्देशात्समानेस्यतियोगाविभाषा
त् वामगर्भः सगर्भस्येत्पारिनायत्तच्छेदसि
गर्भः क्षांदसोपयंसंज्ञाशब्दाद्वाघयामपिनिव
इः सहस्रत्पतदरेजातः सहजः प्रत्येष्टपीतिदुः

इशब्दस्यार्थोपपत्तिमहसाकल्पसादृश्ययोगप
त्तमसहस्रविधिविद्यः सहस्रसोत्पत्तस्यमितिपा
त्तिकेसमावेसोदरसहोदरोव अत्रप्रयानेतगच्छे
तेसोदरोपिबिभृवति इतिशरीरः तेतदेषोनप्रप
तियत्रप्रातामहोदरइतिचप्रयोगात् ॥ चत्वार्येको
दशप्रातः ४ ॥ सगोत्रकोपवजातिवधुः स्वस्वज
नाः समाः ॥ समानेगोत्रेकुलमस्यज्योतिर्जनपदी
त्पारिनासभावः सगोत्रः वेपुरेवप्रजायनिवोधवः
जानातिविष्टेकुलीस्यतिव तौवेतिक्लिप्तजातिः स्वे
हान्नोवप्रातिवेष्टयतिशृङ्गिहिरित्यसिर्वसिह
निकिरिबोधमनिभयुत्तः वधुः स्वभ्राभीष्टेष्टे
गणे उल्वादयश्चेतिवप्रत्ययेस्वः स्वग्रामीयश्चासौ
जनः इतिस्वजनः घट्जातेः ४ ॥ ज्ञातेयंवेपुता
तेषांक्रमाद्भावसमृद्धयोः ॥ ज्ञातेर्भावः कपितात्पा
ठिकृतातेयं वेपुनांसमृद्धः ग्रामजनवेपुसहायेभ्यस्त
त्वेपुता पत्न्यं १ ॥ धवः प्रियः पतिर्भर्तामेजावर
पितावरः ॥ पुनोतिसेतापेप्रवधवः रथातिपोषय
ति उल्वादित्वादः धात्वाकारस्यप्रत्ययेवधवइतिवा प्री
णातिदृग्प्रथेतिकः प्रियः पतिरर्त्तति पातेइतिपतिः
विभर्तिप्रसारित्वभर्ता चत्वारिभर्तः ४ ॥ जारस्त
पतिः समो ॥ जीर्यतेः नेनजारः करणेचजरम
पितृत्वाजारयतिजीर्णीकरोति तज्जायेविषयेपत्त
अगमितिजारेणंपतात्तदरजारोक्तैरिणल्लुकिवा
जारः पत्न्याउपमितः उपपतिः अवादयः कुलाद्यर्थे
ततोयेतिसमासः उपसृष्टोप्रधानेश्रुतः पतिरूप
पतिर्वा ॥ हेजारभर्तः २ ॥ अमृतेजारजः कुंडोमृ
तेभर्तैरिगोलकः ॥ अमृतेभर्तैरिजाराजातः पुत्रः
कुंजतेकुलमनेनकुडिदाहेचजकुडः मृतेभर्तैरिजा

रतो गुडरतायोऽङ्गतेलजाकरत्वाज्ञोपतेचन
लः ततः कनगोलकः यत्स्मृतिः परनायोऽप्रताप
होस्तौ कुंडगोलको पत्नो जीवति कुंडस्तस्मतेभो
रिगोलकः एकैकं १ ॥ आत्रेयो आत्तः ॥ आत्त
पत्तं आत्तकं अतिवकाराद्यः आत्रीयः आत्तजीव
आत्तः हे आत्तपुत्रस्य २ ॥ आत्तभगिनी आत्त
वभो ॥ विभर्ति पित्रादय इति तत्त्वं आदेशश्च आ
आत्तदीपौ न प्रादय इति तत्त्वं आदेशश्च आतेति
स्तेनैव तत्त्वं स्तेनैव तत्त्वं स्तेनैव तत्त्वं स्तेनैव तत्त्वं
हित आत्तदीपौ स्वस्वदय इति तत्त्वं तत्त्वं तत्त्वं तत्त्वं
ता इति वा आतावभगिनी वसहोक्ता वित्तु ज्ञेयं
तरो आत्तपुत्रौ स्वस्वदय इति तत्त्वं भगिनी पक्षेऽपि
योरेव २ ॥ मातापितरौ मातरपितरौ प्रसूजनौ
तायौ ॥ माताचपिताचमातापितरौ आत्तः तत्त्वं
दइति ग्रान्तः अर्थाद्विदितत्त्वात्मात्तशब्दस्य सर्वे नि
तः पक्षे पितामात्रेनेकशेषात् पितरौ पक्षे मात
पितरा उदीचमिति मातररुदंतनिपाते मातरपित
गविति भागवत्तः पूर्वोत्तरयोः अकारस्यारभावो
निपात्यते तेनादेतत्त्वे मातरपितराभ्यामिति प्रा
गइति वृद्ध्यासः सतमे देन द्वैतं भाषावत्तौ
नं जीणिमातापित्रोः ३ ॥ अश्च अश्च अश्च अश्च
अश्च अश्च अश्च अश्च पक्षे अश्च अश्च अश्च अश्च
एकं १ ॥ पुत्रौ पुत्रश्च उद्विताव ॥ आत्तपुत्रौ स्व
उद्विताभ्यामित्येकशेषे पुत्रौ एकं १ ॥ दंपती तौ
जीभार्यो जायापतीपतीवतौ ॥ जायाचपतिश्च
जायायाजंभावोदंभावश्च निपात्यते राजदंतादि
रनिपाते जंपतीदंपती केचित्तजस्भावदस् भाव
वसंतं निपातयंति तत्प्रयोगश्च प्रायेण वेदप

दृश्यते संज्ञास्यत्प्राप्तिवदेदृशनात् दित्त्वप्राधा
नान्नित्योदिवचने जेदंशहावः यद्योदिवचनौतः
योः पत्न्यासहृदं जेपतीदंपतीति चोद्वाः साराः पुं
तिवद्भवेच देकलत्रेन पुंसकमित्यमरमाला प
त्न्या जेदमलिंगत्वे इति नाम प्रपंचः तावित्यनेन
पुंस्त्वमुक्तं सार्धं चोद्वात्प्राग्यणो जित्वयोपयोगे
शस्मली मैथिली मैत्री जेपतीदंपती वसेति वाच
स्यतिः अतः स्त्रीत्वमपिशेषं सुबोधं चत्वारिजाः
यापत्न्योः ॥ गर्भोशयो जगयः स्यात्पुंस्त्वकल
लोत्थियो ॥ गर्भेशयो तेति एतत्त्रगर्भोशयः पुं
सीति चः जरया परिणत्याकादिन्येन वीहरेति या
तिकं जरयोः श्रिता इति जरया एकादिणो नृणां नृज
गयः साहचर्यात्पुंसि उल्लङ्घाः द्वाणोत्प्लादयश्च
तिनिपातनत्रगतौ उल्लादयश्चेतिकः उल्ला
देशश्च उल्वमित्यन्यो उल्लोयते गर्भस्योपरि संव
ध्याते उत्प्लावलीः उल्लादयश्चेति वनप्रत्ययेषा
वंतलोपे च निपातना उल्वमित्येवा कडमदे वृषा
दित्वात्कलवडलयोरेकत्वं कलेशुष्कलातिक
स्यते गर्भोपरि तिपाते कलउत्तेपे वृषादित्वात्क
लवप्रत्ययेवा कललः केजरयोरेतर्वेति जलो
जडति विलसति लडविलासे लडयोरेकत्वं क
ललः शुक्रशोणितसन्निपातः त्रीणि जरयोः
३ ॥ कललस्त्रकार्यः पक्वैकमति प्रसिद्धत्वा
दस्य पर्यायेणोक्तः इति स्वाम्यादयः चत्वारि ये
न वेष्टितो गर्भः ४ ॥ ऊलौति एतितस्य आलइ
ति व्यातस्य ॥ गर्भोशयादिद्वये च मैपुटे उल्ला
दिद्वयं शुक्रशोणितसन्निपाते वर्तत इत्यन्यो ॥
इति मासो वै जननः ॥ सूतेः प्रसवस्य मासः सू

रा.
मु.

२१०

तिमासः नवमेदशमेवापि प्रबलैः स्तुतिमासैः
निःसार्यते वा एव जंतु चिद्रेण सत्वरति नवमे
दशमेवासासो वितननं गर्भमोचनमत्रास्तीति
ज्योत्स्नादिवादावैतननः हे प्रसवमासस्य २
गर्भो भूण्डमोसमो ॥ गिरतिगोर्धतेवाश्रिते
भ्यामनगर्भः भूण्डते प्राशेस्यते भूण्डप्राशेसाय
चुरादिपरवभूण्डः हे कृतिगतमत्वस्य २ ॥ त
तीयाप्रकृतिः शंढः क्रीवः पंडोनपुंसकं ॥ त
याप्रकृतिः तृतीयाप्रकारः सवस्त्रीपुसावपेत्सा
प्रथमाप्रकृतिः स्त्रीद्वितीयाप्रकृतिः पुमान् त
नीयाप्रकृतिस्तत्क्रीवं तृतीयाप्रकृतिरित्येके त
यंप्रकृतिगतदतिभारते प्रसमासपक्षे शास्त्राति
लिगाभावात् शनेर्दः शंढस्तालव्यादिः क्रीवंश
द्वयकं बुकी इति तालव्यादौ रभसः प्रसीनपुंसकं
क्रीवं वाचलिंगमविक्रम इति रुद्रः क्रीवते संश
गे क्रीवं क्रीवप्रधाष्टं इत्युपधात्कः पणते वाच
रे वाव इति पंडयति गमयति रागे वापि रागे वा
तादेरवपणे जंमंतादुः नस्त्रीनपुमात्रपुंसकसि
तिनभ्रादिभ्यादिना निपातनात् स्त्रीपुंसयोपुंस
कादेशः पुंस्यप्यनपुंसको भवेदिति भाष्ये
पंचनपुंसकस्य ५ ॥ शंढः शंढोपीति स्तुति
दुःपंडु इति च ॥ शिशुत्वं शैशवं चान्यं ॥ शि
शोर्भावः शिशुत्वं इति तात्पर्यादिभ्याम् शैशवं
शुषोदशवर्षपर्यंतं श्रौषोदशवर्षे द्वालयत्पुं
बालस्य भावो बाल्यं ब्राह्मणादित्वात्तत्र जी
बालभावस्य ३ ॥ तारुण्येयो वने ममे ॥ सव
तत्र तारुण्यं द्वायनांतकवादिभ्योः एवो वने
श्रुतिप्रकृतिवद्वाज्ररिलोपः दैवो वने स

स्यात्स्थविरे तद्वत् ॥ स्थविरस्य भावः कवादि
त्वादा स्याद्विरे तद्वत् स्थविरस्य भावः कवादि
॥ तद्वत् संचेतवा डेके ॥ तद्वत् नोमसृष्टो वदति
वृज्वार्धकं भावकर्मणोस्तमनो जारित्वा दुज्व
इत्वे वा डेके तद्वत् सृष्टे पोत्पि श्रुत्वा मनो जारि
तद्वत् जिह्वे तद्वत् पिवा डेके वा डेकप्रथमोपवेधन
तयेति शिष्टप्रयोगे तत्र प्राणिमज्जातिवयोवचने त
दिना जिस्वाये कनिततः ध्वजिवा डेके तद्वत् संचा
तद्वत् तद्वत् कर्मणीति विद्यः मनो जारित्वा ज्ञाव
कर्मणो रणाः यथा वा डेको मुनिवृत्तीनामिति
स्वामी हे तद्वत् सृष्टस्य २ ॥ पलिते तत्र माशौ लो
केशाहो ॥ केशाहो विति श्रुतिना लोप्रचत्तरमा
कृतं शौल्यं पलिते तत्र तात पलितगतलो एव इति
निपातः पतेत्कः लत्वे दागमोचप्रशंसाय चित्रक
वृपलित इत्यादि प्रयोगः पलितशोभानेन पलि
तं पलागतौ इति स्वामी पकं १ ॥ विस्वमा जरा ॥
विशेषेण स्वस्य ते अथः पात्यते नयेति भिदा यदि
विस्वमादिदेत्याजीयेत्या नयाहृषु वयोदानौषि
त्वादिति श्रुतेशोऽदिगुण इति गुणोऽवृत्तग दैतग
याः २ ॥ स्यादुत्तानशयादिस्वास्तनपावस्तनं
यी ॥ उत्तानदिशुकं तद्वत् अथिकरोगशते उत्ता
नादिशुकं तद्वत् अथ उत्तानशयासर्वशत्रुस्त्रीत्वं
मत्तं त्रिषु जरावर इति वत्पमात्तात्तद्विस्वः प्रा
गुक्तः सिद्धादि वर्गे पोतनामप्यये पठितस्यापि
दिभशस्य पुनरदिमानुषवर्गः मिथाननुत्तान
शयस्य मानुषाणि शयवेव प्रवृत्तिनेततः श्रौण्ड
जानात्तानशयेपि प्रवृत्तिरिति सूचनायः यद्वाप
तप्रकरेणोक्तमिदानीं तत्र प्रक्रमेपीत्यः दोषः ए

वेतसेत्वेऽप्रमुक्तं सियां तदा प्रवादी प्रवेति संशयः
 मृदासाद्य प्रनिरिहोक्तमित्यन्ये स्तनौ पर्वति म
 तियो गविभागात्क इति स्वाभ्यादयः स्तनौ पर्व
 तिनासिकास्तनयोः भाधेदोरिति खच्च धेर्ह्ये
 तस्ती प्रस्तने प्रयीके चित् स्तने प्रयास्तने प्रयेति
 रूपद्वयमिच्छति धेर्ह्येत्तस्य तत्पात्तिक इति धेव
 रितार्थत्वमाहुः चत्वार्येति बालायाः ४ ॥ बाल
 स्तस्यान्तानवकः ॥ बल्पते संव्रियते ग्रानि एवे
 गदितिकर्मणि च ज्बालः बलतेति संवुद्धीश्च
 देहादिना वृद्धिं याति बलादित्वात् एतदिति वा मने
 राप्रमानवः माणवचरकाभ्यामिति निपातनात्
 त्वं प्रल्प इति कः माणवकः द्वारभेदे माणवको
 लेऽप्ररुषेपि चैति रभसः द्वेषोऽशवर्षे पयेंतस्य
 २ ॥ वयः स्थस्तरुणोऽयं वा ॥ वयसि यो वनेति
 एतीतिकः वयस्यः वयः पत्तिण बाल्यादौ वयो
 यो वनमात्रक इति विध्यः तदिति क्लेशभावे तदने
 वरुणवडनतितरुणः योति विषये मिश्री भवति
 म्रियावायमिश्रणोऽयं वषीत्यादिना कनिन्यया
 जीणि एनः ३ ॥ प्रवयाः स्थविरो वृद्धो जीनो जी
 णो जरन् ॥ प्रगतं वयो यो वनमस्येति प्रवयाः
 एति विषयात् तत्पादतः सन्ति एतेः स्थिरादय
 ति किरच्च कृत्व बुगागमौ स्थविरः वर्धते स्म वृ
 ळः वृद्धः ज्ञावयो हानौ ऋः ग्रहि ज्येत्पादि स्त्रेणा
 प्रसारणं संप्रसारणस्येति दीर्घः ल्यादिभ्यश्चेति
 निष्ठातकारस्य नत्वं जीनैः जीयेते स्म ज्बुधातो
 ऋः शतश्रद्धातो रीतीत्वं नत्वं वतीर्णः जीयेति जीव
 तेरर्हं बुजरन् षट् वृडस्य ४ ॥ अथ वषीयान्न
 मीज्यायात् ॥ अतिशयेन वृद्धो वषीयान्न वृद्धे

यमुनिप्रयस्थरेत्पादिनावर्षादेशः नवतेकुपुंष्टः
शमोऽवस्थाविशेषस्तयोगान्तव्येवयसिपुगः
त्पादितीनिः दशमीश्रुतिशयेन वृद्धतृतीयमनि
वृद्धस्यवेति वृद्धस्यत्पादेशः त्पादीयमर्हतिश्रावत्पा
यान् ॥ त्रीणिश्रुतिवृद्धस्य ३ ॥ सर्वजस्तत्प्रयोः
जालेभवः श्रुत्यावित्यनुवर्तमानेगच्छवोचिचन
श्रुतिप्रयः क्विदीप्रमर्हतिपादेप्रप्रपश्चादिसमि
तिदिसव् सर्ववदप्रजः त्रीणिजोष्टभातः ३ ॥
जवन्यतेस्यः कनिष्ठयवीयोवरजाजुजः ॥ जव
नेपश्चात्कालेजातः जवन्यतः श्रुत्यर्थपुवाइष्ट
निकवाल्पयोकनन्यतरस्यातितिकनादेशः स्य
लहरेतिथ्याणदौलोपः सर्वस्यवगणः कनिष्ठः
प्रवर्मेयसुनिकनीयानापकनादेशभावपत्तेरे
यसुनिस्यलहरेत्पादिनायाणादिपरभागलोपः
सर्वस्यगणोयवीयान् श्रवर्गस्मिन्पश्चात्कालेजा
तः एवंश्रनपश्चाज्जातः श्रुतेषपीतिदः श्रुजः ॥
पंचकनिष्ठस्य ५ ॥ श्रुमोसोड्वेनलज्जातः ॥ श्रु
त्यमोसोऽमोसः इतिदिनेबलमस्यड्वेनलः ज्योत्स्ने
इने वृद्धल्लान्तद्विषमभिभ्येततज्जातोवा मोसो
ज्येदात्तज्जातः शातइतिपादः ड्वेनैनिशितेस्य
तांशितशाताविमोत्रिषितितालव्यादौरभसः त्री
णिड्वेनलस्य ३ ॥ वलवान्मोसलोमलः ॥ वलं
स्योलं तद्योगाढलवान् मोसमुपचितमस्यात्त
सिधादित्वात्तलच् मोसलः श्रुमः स्कंदः मस्य
लोम्यास्तीतिशह्रमोसाभाकासवलइतिलच् श्रुं
मलोहेत्यमथाः त्रीणिम्यलस्य ३ ॥ तंदिभस्ते
दिलस्तंटीवृद्धात्कीर्त्तिपिचिंडिलः ॥ श्रुतिश्रुयिते

श.
मु.

२४९

तं दमरमस्य तं दारिद्र्यादिलवृत्तेऽदिलः एवं
रित्वादिनिवृत्तौ तं दिकः स्वामी तं दित्वादिनिवृत्तौ
तिभ्रप्रपद्ये तं दित्वादिनिवृत्तौ तं दित्वादिनिवृत्तौ
मुदरमतिशयेन पिच्छादिनिवृत्तौ तं दित्वादिनिवृत्तौ
वदद्वक्तृतेः ॥ १ ॥ अथ दीदीवनादश्चावभ्रो न
नासिके ॥ अथ नतनासिकाया इत्यर्थः अथ नतनासिकाया
नतनासिकाया इत्यादिना अथ नतनासिकाया
नायं दीद्व नादवभ्रद्वः एवं तत्र यो न ता यो ना
सिकायां वेति तत्र यो नादविलित्तलत्ताया
नतनासिके वर्तते ॥ त्रीणि नतनासिकस्य ३ ॥
केशवः केशिकः केशौ ॥ प्रशस्तकेशयो गता
शब्देन्यतरस्यात्तिवः केशवः पक्षे इति नतनासिके
शिकः केशो वद्वलकेशोपिकेशव इति सुभूतिः
त्रीणि प्रशस्तकेशस्य ३ ॥ वलिनो वलिभः स
वलिनो वलिभः अथ च मेतयो गतामादि तत्र वलि
नः एवं तं दित्वादिनिवृत्तौ वलिभः ॥ हेतुगोत्र
चंद्रकृतस्य २ ॥ विकलांगस्त्वपोगंडः ॥ स
भावात्तद्दीनांगः अथ कृष्णं गच्छति गमेर्जमेतात
डः एषोदरादिना दोषे प्रयोगंडः अथ गंडस्त
शुको विकलांगवभीरुक इति विद्यः पवर्गो वि
प्यं प्रयोगंडो विकलांगक इति रत्नकोशात् य
गंडो विकलांगः स्मारिति हलायधः हेतुसर्ग
नाधिकंगस्य २ ॥ एवं क्रस्वश्चामनः ॥ स
वेति प्रकृतपुरुषप्रमाणान्न नतांगच्छति एवं
त्यथाद्वयवैः क्रस्वति क्रस्वते सा अर्थः शब्दे
मशब्दे उल्लास्येति वः क्रस्वः वामयति प्राण
तरप्रमाणान्न विपरीतमावष्टेतत्करोति प्राण
तं दित्वादिनिवृत्तौ वामनः स्त्रियोगोरादिना त

श्रुवामनो विशेषानि त्रवर्गे क्रस्वसामान्ये एवं
कं वत्पते इह तमनुष्ये इति विशेषः त्रीणि एवं
सः ३ ॥ एवराणाः स्यात् एवराणासः ॥ एवराणा
एवराणादभस्येव वानासिकाः स्यात् एवराणा
एवराणा इति नसादेशः एवं पक्षे इति एवराणा
पक्षे च नासिकाया इति अथ नसादेशः अथ एवं व
एवराणासः एवं तत्र एवराणा इति नासिकोपीति स्वामी
हेतीत्यानासिकस्य २ ॥ विग्रो विग्रो नतनासिकः ॥
हेतीत्यानासिकस्य २ ॥ विग्रो विग्रो नतनासिकः ॥
नासिकाया ग्रादेशः विग्रः वेः एवराणा इति शाक
तयनमूत्रेण एवराणादेशे विग्रो विग्रो विग्र इति
इत्यत्र एवराणा स्यात् एवराणासो विग्रो विग्रो विनासि
क इति रभसः विनसा इति वधवा इति प्रयोगात्
विनसः हेतीत्यानासिकस्य २ ॥ एवरा
णाः स्यात् एवराणासः ॥ एवराणाः पशुशफः तदनासि
काः स्यात् एवं वत्सनादेशः एवराणाः अथि एवराणासः
हेतीत्यानासिकस्य २ ॥ एवराणा इति नासिका
प्रत्युः प्रगतजातुकः ॥ यस्यानित्यं कदाचित् क
वाजातुनोर्मधोमहदंतगाले सः प्रगते परिणामे न
हं गते जातुनी अथ प्रसंभो जातुनोत्तः प्रत्युः
आकरणात्तरेऽंतं जादेशे प्रतोपीति सुभूत्यात्
यः हे २ ॥ कुर्धतः कुर्धजातुः स्यात् ॥ कुर्धति
एतोयस्य हरोत्पायनी जातुनी भवतः सुकुर्धतः
कुर्धति भावेति जातुनोत्तः हे २ ॥ सेंटः सेंटतजा
तुकः ॥ नित्यं कदाचिद्वा सेंटतं सेंटतं प्रजातुनी अथ
प्रसंभो जातुनोत्तः सेंटः प्रत्युः प्रगतजातुः स्यात्
तोपि अत्रैव दृश्यते सेंटः सेंटतजातुनोत्तं भवत्संज्ञो
पितत्रिदि कुर्धतः कुर्धजातुः स्यात् कुर्धतोप्युर्धजातुक

रा.
मु.

३३३
११

इति साहसकः हे २ ॥ स्यादेते बोधः ॥ वधः
हितप्रवणभावात्पीडाभिः वधबंधने वाङ्मलका
तिमिरुधीत्यादिना किरचु वधिरः वधमस्य
द्वियं इति मिरवदीत्यादिना किरचु वधिरः
हे कल इति व्यातस्य २ ॥ ऊर्जगडुलः ॥ का
स्मितं उज्जमा जेवमस्य उज्जमा जेवमस्य कंधारिः
रगदिव ऊर्जः गडुसेवने वाङ्मलकात् भूत्वा
त्यादिना उः गडुः एष गडुकः तद्योगात् सिंहा
त्वात् गडुलः हे ऊर्जस्य २ ॥ ऊर्जकोरुजिः
रोगादिभूति तत्वात् कुत्सितः कर्गः स्य ऊर्जकोरुजिः
एते कुत्सितत्वेन शब्दे कर्गशब्दे कर्गस्य को
नेवा इत्यप्युक्त्याः ऊर्जः निसर्गः ऊर्जा
गुणो गडु इति नाममात्राया मायोपादादी बोधः
बोध्यं हे कोपा इति व्यातस्य २ ॥ कलम्बकस्य
कृकणः खलति त्वे इत्युक्तिः ॥ एषि रत्न
नौ ॥ बाले रत्नयत्नेन स्पृश्यते स्पृशसं स्पृश
णि प्रश्निपासि हृणि भूणि भूणि रत्न इति निप्र
योगाभावः सलोपश्च निपात्यते प्रश्निः ए
ति शेषं प्रच्छेदं निप्रत्यये चोरिति शब्दे ए
वा एषे एषि रत्न इति पुरुषोत्तमः हे खल्वे
लस्य व्यास्यः २ ॥ ओणः पंगौ ॥ शृणोति
गन्त्रादय इति न कृप्रत्ययारिः ओणति न ग
संज्ञतो भवति ओणरसंज्ञाते पचाद्यचि ओण
पनते जीवनाथं लोति वले रुं कवेति वाङ्मलका
पने रुप्रत्ययगुणागमश्च ति निपात्यते पंगु
यं पंगोश्च स्वरूपः हे ते चाविकलस्य ॥ स
स्मृते ॥ संज्ञने संज्ञः केशपनयने मंडित
ने भावे च तद्योगात् संज्ञः त्रिषु संज्ञः संज्ञित

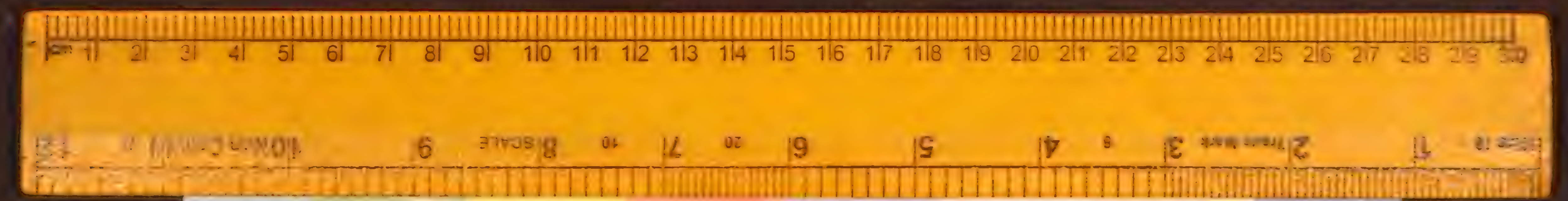
मंलिकः हे मुद्रितपुरुषादेः २ ॥ बालिरः केक
रः ॥ बलते प्रतिचनेने वलति सेवणीतीति
मिरुधीत्यादिना वाङ्मलकात् वरेरपि किरचु वली
रः केमृष्टिके रत्नात्वात् वलत्वारकत्वात् तत्प
रुपे कल्पक केकरः हे वलीर केकराविति रभ
सः हे देरस्य २ ॥ खोडे खेतः ॥ खडति गतौ प्र
तिहो भवति खडप्रतीयाते प्रचखोडः खतिग
तिवैकल्ये चिखेतः पाटस्य योगात् प्रचखेतः प्र
चखेत के खोडखोराविति रभसः हे खोडस्य २ ॥
विप्रजरावराः ॥ जराशब्दादवराः पञ्चात्पदिता
उज्जानशय्यायां सिंघुलिगेष्वन्ते हे रत्नयः ॥ ज
डुलः कालकः पित्तः ॥ जडति जन्मतः प्रारभ्य
संज्ञतो भवति जडरुटसंज्ञाते रुपेरुलवु वाङ्मल
कादतो मूलविजडुलः कालप्रवकालकः इवार्थ
कन्यावरित्वादा अपि स्यते ज्ञायते शुभाशुभ
मनेन मित्वादिवात् इप्रत्यये वा एभागुरीत्यादि
ना कारलोपचे पित्तः ॥ त्रीणि जडुल इति व्यात
स्य २ ॥ तिलकमिलकालकः ॥ तिलस्य प्र
तिकृतिः तिलकः इवार्थे कन तिलप्रवकालमि
लकालः ततः कन तिलकालकः हे तिलाकृतिः
कलवार्तादे इत्यतिलस्य २ ॥ ग्रनामये स्यादो
गं ॥ ग्रामयस्य रोगस्य भावोऽवयं विभक्तेत्यादि
ना भावे समासः ग्रनामये रोगस्य भावः घञ्
ग्रामे हे ग्रामे स्य २ ॥ विकृता रुक्प्रतिक्रि
या ॥ किते रुप्रतिक्रिय इति सज्जादकारप्रत्यये
विकृता रुजोरोगस्य प्रतिक्रियानिराकरणरुक्
प्रतिक्रिया हे रुक्प्रतीकारस्य २ ॥ भेषजौषध
भेषजान्तरगतो जाकरित्यपि ॥ भिषजौषधस्य

शः
मः

२२२

शेषेण अनन्तावस्येति हे भेषजादिति निर्देशः
णः भेषजं भेषजो गतयतीति उक्तं ॥ ओषधेरजा
विनाणोषधं भेषजमेव भेषजं अनन्तेत्यादिना
भेषजात्त्वार्थेण गतविरोधी अगतः नास्ति
स्मादिति वा जयति रोगानिति कृपापात्रीत्यादिना
उपजायः साहचर्योत्पत्त्यस्य पंचौषधस्य
॥ श्रीरुद्रपुतापतापरोग्याधिगतामयाः ॥
जतिदेहं किं पुरुषं कुरुतामिहादिः उपतापयति
हमनसी अचक्रणोचक्रवा उपतापः पंचैव जितो
गः विविधा अधोमनः पीडा अस्माद्याधिः गतः
तिष्ठन क्रियायामचक्रणः आसमेतात्मीनाति
नस्ति देहं मीजं हिंसायां पचाय च आमयः आस
ति अमरोगोणं तात्पचाय चिकित्सा विभाषेता
विभाषाग्रहणस्य व्यवस्थितविभाषात्वात्तन्नि
लोपः सहापूर्वकस्यानित्यत्वादित्यन्तः आस
दीर्घादिः आसोऽप्यत्रैतस्वामी ॥ समरोगमात्र
॥ पुमान्त्वात्तयः शोषः ॥ त्वयतिप्रच
यतेऽस्मादापुंसोतिवः तयः शोषयति रसादि
तन्प्रचशोषः यत्पतेऽस्त्यते रोगराजत्वात्
तत्प्रायमनिता यत्प्रायजयत्प्रायशोषः
हमनहसनयोरित्यतो मनिनि जत्सेते के इति
पुरुषोत्तमः श्रीणि यत्प्राय रोगस्य ॥ प्रतिश
यत्प्रायनसः ॥ प्रतिश्रुते श्रुयते स्ववती
स्यादिधासुसेत्स्वतीणि त्यादिनाणो प्रत्ययः ता
किंचेति प्रतिश्रुयः आतश्चोपसर्ग इत्यादि प्रति
श्रुय अर्पितानासिका नेन उपसर्गोच्चेत
नसादेशश्च वृष्टीत्यादिना प्रलोपः अन्येषामपि
तिदीर्घः पीनसः आपीनसोऽपि आपीनसः प्रति

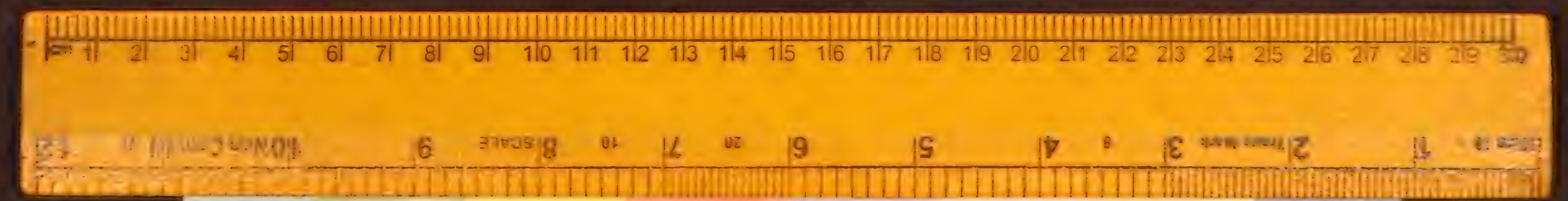
प्रणाल्यादितिरभसः हे मुद्रुनी सा जलसुजनक
रोगस्य ॥ श्रीरुद्रपुतापतापरोग्याधिगतामयाः ॥
हे संप्रदायिना किं पुरुषं कुरुतामिहादिः उपतापयति
हमनसी अचक्रणोचक्रवा उपतापः पंचैव जितो
गः विविधा अधोमनः पीडा अस्माद्याधिः गतः
तिष्ठन क्रियायामचक्रणः आसमेतात्मीनाति
नस्ति देहं मीजं हिंसायां पचाय च आमयः आस
ति अमरोगोणं तात्पचाय चिकित्सा विभाषेता
विभाषाग्रहणस्य व्यवस्थितविभाषात्वात्तन्नि
लोपः सहापूर्वकस्यानित्यत्वादित्यन्तः आस
दीर्घादिः आसोऽप्यत्रैतस्वामी ॥ समरोगमात्र
॥ पुमान्त्वात्तयः शोषः ॥ त्वयतिप्रच
यतेऽस्मादापुंसोतिवः तयः शोषयति रसादि
तन्प्रचशोषः यत्पतेऽस्त्यते रोगराजत्वात्
तत्प्रायमनिता यत्प्रायजयत्प्रायशोषः
हमनहसनयोरित्यतो मनिनि जत्सेते के इति
पुरुषोत्तमः श्रीणि यत्प्राय रोगस्य ॥ प्रतिश
यत्प्रायनसः ॥ प्रतिश्रुते श्रुयते स्ववती
स्यादिधासुसेत्स्वतीणि त्यादिनाणो प्रत्ययः ता
किंचेति प्रतिश्रुयः आतश्चोपसर्ग इत्यादि प्रति
श्रुय अर्पितानासिका नेन उपसर्गोच्चेत
नसादेशश्च वृष्टीत्यादिना प्रलोपः अन्येषामपि
तिदीर्घः पीनसः आपीनसोऽपि आपीनसः प्रति

श.
म.

पामाविवर्चिकाः ॥ कषतिहिनातिशयोक्त्या
शियेतिहिनायाः कषेच्छेतिप्रत्ययः कषेच्छेति
देशः कषुः पान्याः स्मादात्मानंमनिन् पामनपु
कं पामपामनी पामानिस्थितमनइतिहीन
वे पामपामनोपामानः शत्रुभाभ्यामितिडापि
पामापामेपामाः विरुद्धं वच्यते शब्दतेवचोप
यनेएववतएवविवर्चिका गुल्फादिमोपि
सूक्ष्मपिठकाः खर्जविशेषइत्येकेइतिस्वामी
॥ चत्वारिस्वसुरोगस्य ४ ॥ कंठः खर्जः शुक्र
याः ॥ कंठ्यतेक्षिपूर्वलियलोपः कंठ्यतेति
सखिखर्जमाजने कषिचामितनिधिसर्जिपि
वर्जगितिः खर्जः कंठ्यादिः यङ्ताटप्रत्ययेकं
याक्रिनिकंठ्यातिगित्यासः त्रीणि कंठ्यायाः
॥ विस्फोटः पिठकं त्रिषु ॥ विरुद्धः स्फोटोविस्फ
रणमस्मात्स्फुटिश्चिशरणोविस्फोटः पिठकं
हृत्तोभवतिपिठशब्दमेवातयाकुञ्जारिभ्योवृत्त
ओणादिकत्वाङ्गाभावः कुशित्येकेस्थित्योपि
कात्तपकारिः पवर्गप्रथमादिः विस्फोटोविटि
स्थियामितमरमालायावकारादिरपि देफोट
तिव्यातस्य २ ॥ व्रतोस्थियामीन्ममरुक्त्वावेना
डीव्रजः प्रमान् ॥ व्रजतिव्रणमात्रविहर्णनेना
विहर्णयतेवापवादित्वाटव व्रणोस्थियामित्यल
यः इत्यतिस्खेइरप्रेरणोहीचोदिः बाङ्गलकाल
कु इमेइत्यतिग्रन्थैः अहवसिवातिजनितनिधित
भोडीसत्यस्यग्रहः त्रीणि व्रणमात्रस्य ३ ॥ नेति
योव्रजः सर्वदागलितसनाडीव्रणः नाजोव्रज
तायेनसदागलितसः नाडीव्रणः समासेपुंस्
नालिच पकं १ ॥ कोहोमंडलके ॥ कथ्यतेउरु

तेशब्दतेकोटिसजातिसंगतेप्रतिहेतिवाचु
कोटः मंडलाकृतित्वादित्येकनमंडलकेकोटः
शुकिंविच्छुक्तः हेमंडलाकारकृष्य २ ॥ कृष
षिरे ॥ समेइतिशेषः कृष्युक्तं स्थितावर्णोम्या
पिबेचिउंचीत्पादिनारकृषिरेकृषे सामान्यविशेष
इति हेतुक्तकृष्य २ ॥ इनीमकारोमी ॥ इनि
हितनामास्युनीमकंत्वादितात्परेतिप्राप्
स्यात्तस्याभावः ग्रंथेयोधोशुक्रचेत्तस्यनशुगाग
मशुगणः ग्रंथोमध्यतातोयं गृहकंगृहकीलकंव
हेतुर्गोरोगस्य २ ॥ ग्रानाहस्यविवंधः स्यात् ॥
ग्रानह्यतेऽनेनचञ्चग्रानाहः विवध्नातिप्रविवंध
धः हेतुत्रपुरीधनिबंधस्य २ ॥ ग्रहणोरुक्प्रवा
हिका ॥ गृह्यतेऽनयारहतातेरीतिरिचोनिस्ततो
नेषुग्रहणोरुक्त्युपरोवङ्गलमितिवात्युद्गुरु
गोः प्रवाहिकास्यात्प्रकर्षेणवहतिवङ्गस्यवत्
संगुटमितिबहस्यवेप्रवहणोप्रवाहिकावरोमा
ख्यामितिअवल्ल जाहरोग्रिः तच्चैथिल्यातरुग्रे
गः मलप्रवहणोप्रवाहिकाइतिस्वामी हेतुग्रहणो
रोगस्य २ ॥ प्रचदिकावमिश्रुस्त्रीपुमोस्तवम
कः समाः ॥ छेदवमनेएववतएवल्लच्छेदिका
इवमतद्विराणेरुष्णादित्वादिक्रवमिः इतोऽय
ववमकः समाइत्येकाथेत्वात् छेदिः छेदीच ॥
त्रीणिवांतरोगस्य ३ ॥ व्याधिमेवाविद्वधिः स्त्री
ज्वमेहभगोटगः ॥ विदरेविदरगोटधातीतिप
कोटगदिः विद्वधिः स्त्रीग्रयेचोटगोतगोतमुखेतः
प्रकोगंडइतिसृष्टिः ज्वरयतिज्वरगोरोचुज्वरः
मेहयतिमृत्रयतिग्रव मेहनेमेहः वज्रवामेहोवे
हृष्ट्रतागोतात् प्रमेहश्चात्रमचरक्तमेहः शुक्र

रा.
सु.

२२७
१३

मेहोमधुमेहयेतिवद्विधः भगोदरयतिभगो
रोरितिवच भगोदरोदप्रदेशेवद्विधैरुक्तं
मंसखेउपेव्रामभेदः ॥ अश्वरीमृत्रकुंज
॥ अश्वानेगतीत्यातोचपसर्गैकः गोरुदिः अश्व
रीसप्रत्तरुदिकोमृत्रविवंधोः अश्वरीमृत्रविवंध
मात्रे मृत्रैरुक्तमसाम्मृत्रकुंजविवंधाविरोधात्
पर्यायपाठः विद्वद्भाटिरोगमेदानोप्रत्येकमेकै
अश्वार्योक्तदेनाप्री ॥ द्यौपदेपादवल्लीकेके
त्रेचिद्वल्लमके एवंशुक्रावधेविषु ॥ इतः परे
क्रावधेः एवंशुक्रावधेविषु ॥ इतः परे
गदंकारोभिषवेद्योचिकित्सके ॥ पापजोरो
वशंहरतीतिणिनिः रोगहारी अगदमरोगोप्रति
नाकरोतिश्रापकारेसत्पागदस्योतिसंश्रुगदंका
रः पततदयंवेद्योषधेचसामान्येनवर्तेते मिष
त्पदितिकेदुदित्वायगोतातकिप्रश्रुतोलोपः वति
यलोपोभिषक् मिषगवियोभिषक्शुक्रावधेवि
दधीतेतदेददत्तावधेयः चिकित्सतिरोगिणा
ल्विकित्सकः पंचवेद्यस्य ५ ॥ वातोनिरा
यः कल्पाः ॥ दृष्टिजीवनमस्याः स्तिप्रज्ञा
त्पादिनाणः वातः स्थितोवापवातोनास्त्यमयो
गोस्यनिरामयः कलाससाधुः तत्रसाधुरिति
कल्पः त्रीणिनीरोगस्य ३ ॥ तलाचोनिरो
जत ॥ लाहसामर्थ्यतत्सर्वोदोगाश्रुकोअनु
मात फलेत्पादिनाक्तोनिपातितः तलाचः
तमिरेवपर्यायदत्तान्ये एकमविरोगोन्म
स्य १ ॥ ज्ञानज्ञास्त्ररामयावीविकृतोव्याधि
पदः अतैरोभासितोभातप ॥ ज्ञायति
स्तक्तः संयोगादेगतोधातोरित्पादिनातस्यन

ज्ञानिशब्दादशंश्रायविवाज्ञानः ज्ञानिशोलाः ज्ञा
निस्ययेतिकुसुज्ञास्तुः देरोमात्तोपादेहस्य ३ ॥
अमयेति ॥ अमयोगोमात्तोपादेहस्य ३ ॥
येयेतिविनिदीर्घोअमयावी विकृतोरोगोपा
न्यात्वात्तव्याधिः संज्ञातोस्यतारकादित्वादित्र १
व्याधितः पददेहेचनीरोरोइतिमेदिनिः तदिपरी
तरपदः आत्ररइतिश्रुस्यत्वात्तरतेतरत्वरणे
अतदुपधात्कः अतरः अमरोगोश्रमिषोक्तः
रुक्मत्वरेतिवेदिश्रुममतः इदभावेअभातः अ
नुनासिकस्येतिदीर्घः सप्रयोगाः ७ ॥ समो
पामनकचुरो ॥ पासाः स्थितिपामादित्वात्रः पा
मनः कचुरोगातकचुरास्त्वयेतिरः कचुरः हे
विवचिकायक्तस्य २ ॥ दडुलोदडुरोमीस्यात् ॥
दरिद्रातिदेहंउगतंकोतिदरिद्रातेष्टोत्प्रत्ययः
इकाराकारयोर्लोपेदृदिरेफातयोगात् दृडा
रुक्मयेतिनप्रत्ययेरुक्मत्वमेवदडुणः दरिद्राते
थलोपयेतिपादात् रेफोकाराकारलोपेदडुवेक
रेफाततोऽनपत्यये एकरेफइत्यरोगयोगात् हे
दोपतापेत्पादिनाइनिः दडुरोमी हेदइयक्तस्य
२ ॥ अशोरोगश्रुतोऽशंसः ॥ अशोउक्तः अशोना
मरोगोऽशोरोगः तयोगादशंश्रायविश्रुशंसः
हेअशोयक्तस्य २ ॥ वातकोवातरोमीत् ॥
वातातिशययोगात्वातातीसारभाजकैतिइ
निः ऊक्चवातकी हेवातरोगिणः २ ॥ साति
सारोतिसारके ॥ अतिसारोऽतिशरीरानिरोमः
सहातिसारेणवर्ततेसातिसारः तयोगात्वा
तकिवतइनिः ऊकिअतिसारकी हेअतिसार
यक्तस्य २ ॥ स्यः क्लिप्तालेपुल्लिपिलाः

क्लिष्टेतिवाच्यम् ॥ श्लेष्मादिना वत्सरोतः क्लिष्टं
 तयोगात् बुलं वत्सः तयोगाच्चुलः प्रमानं क्लिष्टं
 तेषिबुलवत् क्लिष्टवत्सपिच अतएवाह क्लिष्टे
 त्वांतिश्रुत्वा तनपुंसकानि अमी इति तपुंसक
 ह्यपेत्या क्लिष्टस्य लप्रत्ययः बुलविलपिलादौ
 शुबलघीतिलः बुलादयश्चादेशाः ॥ उन्मत्तः
 न्माहवति ॥ उन्मादोवाक्यकृतश्चित्रविभ्रमः तत्त
 के उन्मत्तः नवात्येति निष्ठानत्वाभावः देउन्मत्त
 स्य २ ॥ श्लेष्मलः श्लेष्माणः कफौ ॥ श्लेष्मयो
 तसि श्मादिभ्यश्चेतिलच् श्लेष्मलः पामादिवाज
 प्रत्येणात्वेव श्लेष्माणः कफयोगात् ढंढेत्पारिल
 निः कफौ त्रीणि श्लेष्मयक्त्वस्य ३ ॥ न्युज्जोभुये
 रुजा ॥ रुजाभुग्रएष्टेपुरुषादौ न्युज्जोवतेतेस
 चष्टवक्रत्वकारीरोगभेदः भुज न्युज्जविन्यादि
 नानिपातितः सचवक्राभूतएष्टोऽधोमुखः पु
 षारिः यच्चाश्रुतः विद्यादधोगतेन्युज्जेन्युज्जः
 ज्वउराहतः ॥ वृद्धनाभौ तेंडिल तेंडिभौ ॥ उ
 न्नानाभिः तेंडिगोंडश्च इति त्रः तयोगात्सि
 धादिवाल्च तेंडिलः तेंडिवालिबदेभः इका
 वतोप्येकदेशविरुतत्वेनान्यत्वा तेंडिभः तेंडि
 इति पाठे तेंडिभिश्चलच् ढेगोंडयक्त्वस्य २ ॥
 किलासीसिधलः ॥ किलासेसिधतयोगा
 दिनिः किलासीश्रंतस्य तथः सिध्मादिवाल्च
 सिधलः ढेसिइलीयक्त्वपुरुषस्य ३ ॥ ग्रंथः
 ग्रहक ॥ ग्रंथदृष्टपुपवातेचुरादिः णंतः ग्रंथ
 यतीतिपवाच्यच् ग्रंथेवत्सलयोगात् अशंभ
 यच्ग्रंथः ग्रहकश्चलः ढेग्रंथस्य ३ ॥ मूलं
 लेमूलं मूलं ॥ मूलं योगात्सिध्मादिपुत्त

जंतुपतापाद्यतिलचिमुच्चोलः मुच्चोधातोक्तः १
 अदितश्चेति इह प्रीतयेधः गलोप इति चलोपः २
 पूर्ववत्त्वभावः मूर्तेः मूर्च्छासंज्ञाताः स्युता रका
 दिव्यादितच् मूर्च्छितः श्रीणि मूर्च्छाकृत् पुरुषादेः
 ३ ॥ अक्रंतेजोरेतसीचवीजवीर्येद्विधाणि च ॥
 शोकतिगच्छतिस्वर्वातिशोचति कामपीडयाः ने
 नवाशुचशोके क्रमेण देव्यादिनारकृत्त्वैशुक्रं ते
 जयति तत्रेज इति लिंगं तिज निशानेः सन्वतेजः
 रीणातिस्वर्वाती प्रस्वर्वात्स्वरीभ्यां त्र्योतिग्र
 सन्वरेतः ईज गतिद्वेपाणयोः एतादिसर्वतृक
 मणेरच् वीजवीर्यातिविक्रामयत्तः नेनातोय
 तवीर्ये इह स्य पुरुषात्मनो लिंगमिद्वयं इह लिंग
 मित्यादिना साधुः घट्टशुक्रस्य ५ ॥ माकः पीत्रे
 ॥ मिनोति देहे दुष्माणमिति दुमित्र प्रहेपाणमि
 नाति हि नास्ति देहं मीज हि सायां पूर्ववद्विणवाक
 वापाजिमोत्यादिनामिनेति उपासाधुः मिनोति म
 लान्दं सकत्वान्ताय रिति स्वामी अपि दत्तातिरोगं
 बाहुलकात् जततात्सुदत्तपलितलोष्टा इति
 बाहुलकात्कर्तरिक्तः अकारस्य वसीत्यादिना लो
 पः अच उपसर्गांतः इति दाजोदितकारादेशः हे
 पित्रस्य २ ॥ कफः श्लेष्मा ॥ केन जलेन फाति
 र्वडिरस्य कफः केशिरः फाति गच्छति देवा कफः
 क्लिष्ठातिनासादि श्लिषेर्मनि न्न श्लेष्मा हे श्लेष्माणः
 ३ ॥ स्त्रियां तत्त्वगस्य धरा ॥ त्वचति संवृणोति
 देहं त्वच संवृणोति पृथक्त्वकृत्त्ववावोच शब्दास्यः
 बल्कोचर्मणि पत्रके इति धरीणाकोष्ठात् अस्तौ
 रक्तस्य धराः स्रग्धरा अस्तृणोत्तः चिग्रस्तृवेति
 तत्सर्वधरः ॥ हेचर्मणः २ ॥ पिशितं तरसं मांसं

ग.
मु.

३३७

पललेक्रयमासिधे ॥ पिशत्तः वयवीभवति
शम्रवयवेतालकांतः कः पिशितेकपिपिशितेपि
तेमदनाप्रितेतिमाचात तरतिस्वतेनेनतर
तेरिवसवदसचुतरसेउपचयापचयोमन्यतेन
तेःत्रमनज्ञानेमनेदीर्घ्येतिमप्रत्ययेदीर्घवमो
मान्यतेमांसमांसभदियतामत्रयस्यमांसमिहा
महे तेनमांसस्यमांसत्वेकथितेएवेसरिभिरिति
नैरुक्तः पाल्यतेरत्यतेअनेनदेहः पलरत्तोह
षादित्वाकलव पललेक्रयतेऽनुकंयते क्रय
कपायांगतोपोरुपधारितिप्रतिनैरुक्तोपस्य
लेक्रयं ग्रामिषंतिसमंतादभिव्यक्तीभवति मि
षस्यधोयो उपसर्गवलाङ्गनेषवदः भिव्यक्तयो
इगुपधात्कः ग्रामिषं जोगलेचपलंनानाये
इग्रामिषस्य ५ ॥ उत्तमंशुक्रमांसंस्यात्तद्वत्तरे
त्रिलिंगकं ॥ उद्येतप्रमुत्तमंशुक्रं चतन्मोसं
क्रमोसंवलतेसंवाणेतिसेवतेभवति वलवल
वरणे जतिपिंतादिभ्यः कुरोलचावित्तरः वल
मियोलापवल्हरा त्रीणउपादिनाशुक्रमांसस्य
३ ॥ रुधिरंरुद्रोदितास्वरक्तत्ततजशोणितं
रुधतेचमंणमिगमिद्युतिमिगवडुधेःकिरचुको
रंरुजतिनत्यजतिदेहंभात्वंतरंवीकपु अस्वका
षोदरादिः रुलिपरातेन्यत्कारित्वात्कुत्वंत्रया
निपातनस्येफलत्वात् अस्वगभो अस्वभिः न
सृजतिशोचमित्यस्वकृदितिमुभूतिः लोहितंरं
वरक्तवाणेत्वात्अस्यतेतिप्यतेयोगोपशमायत्
इलमन्यत्रापीतिरक्तप्रसंरंमभ्यंतताजायते
प्राडर्भवतिप्रकाशतेततजंउःशोणतेस्मशोण
णैतालकादिः कः शोणितं सप्रशोणितस्य ७ ॥

उक्रकाग्रमांसंहरयेहृन्नेरत्तवपावसा ॥ भात्वे
कार्यत्वात्तुक्रतेस्माङ्गत्वेनस्यते वक्रकभाषणे
चक्रवक्रकानांतः प्रेलिगोयंस्त्रीलिङ्गत्वेकेइति
स्त्री वक्रकास्त्रीवक्रकः प्रमानापिशीणतेपुमि
योवक्रकावक्रकस्तसमयोदयोवितिरभसात् रु
इकलिगादिभिः वक्रकंनोतेस्त्रीवमस्युत्पत्तीमत्य
कं उरस्यपिचवक्रकायोहरयेमानसेपवेतिविक
इशेषः वक्रकस्याग्रंसेमुवीभृतेमांसंवक्रकाग्रमा
संदत्तेकंनमेत्यने अपरेतवक्रकाएथगेवहृदः
योतगीतमांसविशेषेपमाकारहृदयाहोदयमाहः
उक्तं च पयकाशप्रतीकाशंरुचिरेकापधोमुवे ह
दयंतद्विजानीयाद्विद्युत्पयतनेमहत्तइति केचि
तवक्रकारिवत्तुभिरेकपयोयमाहः हृदयंहृद्युग्रा
गुक्तं मेदइतिमिद्युतिस्त्रियुतिजिमिद्युत्वेनस
त्मेदः वृजंतइत्यने वपतिशुक्रंतत्प्रभवत्वात्
वसतिप्राणाशुशुचपचायचुटाप वपावसादेत्या
ताक्रत्सादिसानिर्योसवसावायसपोस्तयाप्रक्रम
इतिसेभेदात् शुडमांसस्ययः स्नेहः सावसाइतिवे
द्यः त्रीणमांसप्रभवस्यभातविशेषस्य ३ ॥ प
शुज्जीवांसिरामन्यानाडीतधमनिःसिरा ॥ ग्री
वायाः सिराग्रीवांसिरा पशुश्चहृन्कर्मधारयः ग्री
वायाः पशुदितिषष्टीसमासेराजदेतारिकोग्रीवा
याः पशुद्वागेयांसिरासामन्या मन्यतेज्ञायतेगुय
उःखमनयासेतायांसमतेत्यादिनाकपु पकंश्री
वायापशुन्सिरायाः १ ॥ नतिनत्यतेवधतेऽन
याणलबंधनेवाङ्गलकात् वसिषपीत्यादिनाइन्
नाडिः पलेङ्गीधिनाडीनडेः चक्रनाडः गौरादिडी
पुनाडीइत्यने धमतिदीपयतिजहगप्रिधमेःमो

रा.
मु.

२३८
११९

जाहोश्यादशनिवदनिःधमनिःवाजीषिधमनो
सिनोतिकाधोषिजवेधनेरकुसिरादेत्यादिः उवे
भाससिगसालरकामसलवदरतिदेतालवो
कभेरात देहेशेतेति एतिशीगेरकुसलवेवेति
गतालवादिश्च शिरोनापिपलीमूलेमण्डमनो
चयोषितीतितालवादेरभसः त्रिविधादिकाय
डीपकावाकवहाग्रपगमृत्रविहंथिनीग्रपगव
इतिव्याताग्रयाग्राहारवादिन्यासामान्येनतासा
णि २ ॥ तिलकंकोममतिक्कोगोडेकिहेमलो
या ॥ तिलतिस्त्रिष्टितिलस्त्रिहनेरगुपधाल
ततःकनतिलकंक्लवतेत्तारद्वयंजाप्यवलते
रुफुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुःरुः
न केमक्लीवमदंतमपिसिधमपयायेउक्ते देफ
फसइतिव्यातस्य २ ॥ सप्रकंरुष्टियातिमति
कंदपुगतौएषोदरादिगुधतंतःशिरोवेष्टयतिगु
परिवेष्टनेचुएषोदरादिःगोडे हेमलकभवत्त
कारस्त्रेहस्य २ ॥ केदतिनिर्गतिकिदगतौरुगु
धात्कः एषोदरादिवातदकारः किहेमलतेधाय
तिहोगंधमेचुमलः वसाशुक्रमरुक्रमजाकतो
एमृत्रविणमवाः श्रेष्ठासुहापिकावेदोहादशेति
णमलाइति हेमलस्य २ ॥ ग्रंथंपुरीतत ॥
मतिरुजंपीडाग्रचभवति ग्रमरोगेग्रमियासि
सुक्र ग्रंथतिवध्रतिकालावेडादिग्रतिवेधने
निवाग्रंथं परिशरीरंतनोतिनद्विहतीत्यादिना
पु दीवेचुग्रचज्ञोपदेशेत्पादिनानलोपःतुक्र
रीतत ग्रंथसादचयात् क्लीवेत्वेपुरीतदःस्त्रिया
तिवाचस्यतिः हेग्रंथस्य २ ॥ गुल्मस्तुसीहापु
॥ गुल्मइतिगुल्पतेरत्यतेःस्मात् गुडरत्तावे

मादयोपादानइतिसाधुः गुल्मःमेदतंतःप्रविश
तितीलाप्रयोगाशुगतिवीर्यदगतोचुत्तन्मोह
त्रिपादिनाकनिन दीवेचुसीहापुसिवाधेतावय
कस्तीदेवसंवदेइतिवालकायः हेऊतिवामपा
श्रस्यमोसवेदस्य २ ॥ ग्रयवस्त्रसास्त्राकःसिवा
॥ वसान्मस्यतिनिर्दिष्टिवस्त्रसाएषोदरादिः व
लेशरीरसाव्यादयतिनकिवस्त्रेवमेतदसीति ग्रस
तालोमूलविभुजादित्वाक्केशकंधादिवात पर
रुपवेवावस्त्रसास्त्रातिवसयावाडलकाडागस्त्रा
कःसिवा मदास्त्राशुस्तकंदरास्त्राकसेवातइति
वेद्याः देनइरइतिव्यातस्य २ ॥ कालावेदयक
तीतसमेदमे ॥ कलत्वातकालेवततवेदेवेति
कालावेदंयमनेयमःयमेकरोतियकतएषोदरा
दिः समेक्लीवलिंगे हेऊतेहीलाभागस्यमोसावे
दस्य २ ॥ करिजइतिव्यातस्य २ ॥ स्त्रीणकास्य
दिनीलाला ॥ सगतिपतीतिशुवातसत्रेउक्तेति
इकनकिस्त्रंनकुवस्त्रीणकादीवीरकीकनपते
हलीकेतिस्वामी स्पंदरावशपकीणानिःस्पंदिनी
लालयतिप्राप्तमिच्छितिललइप्तायोचुरादिरचुटा
पुलला श्रीणलालइतिव्यातस्य ३ ॥ हीषका
नेत्रयोमेलं ॥ नेत्रेहप्रयतिउषवेकतेहेतौणव
एवल् दोषाणावित्तत्वेरकनिहपिकाणतादव
इःकृदिकारादितिहीपूहपीवततः स्वार्थकेवा
क्रस्त्रेवहीषकापिचउकंनेत्रमलंहीतिहीष
कापिचेतिवाचस्यतिः पकंपिचोडितिवातायाः
२ ॥ मृत्रप्रस्त्रावः ॥ मृत्रयतिप्रस्त्रवतिमृत्रप्र
स्त्रावोचुरादिरचु मृत्रप्रस्त्रयतेनेनस्त्रप्रस्त्रवो
प्रेडुस्त्रवइतिचजप्रस्त्रावः हेमृत्रस्य २ ॥ उद्याग

वस्करौशमलंशकं पुरीषं पृथक् पृथक् समस्तौ
 एविशोसिधौ ॥ उच्चार्यते जगत्तेव जगत् उच्चार्यते
 तुरुष्वापवस इति लक्ष्यं श्रवकोयतेति यत्तत्
 स्केप्रवस्कर इति स इष्टप्रवस्करः शमयति सौम्यं
 शक्तिशक्तिविद्भिः शमलंशकौतिनिःसत्त
 एतयोर्वल्लमिति शक्तिशक्तिप्रत्ययः शक्त
 गवते शक्तोति पृथक् उक्तं तत्तेवागुः शक्त
 पुरीषोत्तरोवा तीर्थेष्टपृथक् प्रोच्यते इति यत्तत्
 दीर्घं च निपात्यते पृथक् पिप्रतिमलं पाति यत्तत्
 किञ्चेति ईषन् उत्तरपरत्वे पुरीषं शमलं पृथक्
 दिनावावर्चति दीर्घं तेव हिः प्रकाशते प्रसन्नं
 कृत्स्नितं वचः कृत्स्नाय कन् स्वार्थे वावचैस्त्विति
 भूमिवाङ्मलकात् मिकाशोत्पादिनाय कृत्स्नं
 त्वेवाविष्टा विविधप्रकारेण उदरेति एति उपसर्गो
 तिष्ठत्वेवावेवेष्टमलनाडी विष्टा सौम्यं किञ्चित्
 नवविष्टायाः ५ ॥ स्यात्कर्मरः कपालोत्तरी ॥
 ल्यप्ते शिरोस्थानि समर्थो भवति कृपेः शौकरं
 रत्नवाङ्मलकात्त्राभावः कर्मरः केशिरः पाल
 ति श्रावकपालः कपालोत्तरी शिरोस्थानि स्यात्
 देशकलेव्रतेरिति मेरिनिः देशिरोस्थानि स्यात्
 ॥ कीकमंजलिमस्थिव ॥ किं नाम कर्मसिद्धि
 प्रोतिप्रवृष्टोदरादित्वात् मलोपदीयौ कीक
 कीकमः क्रिमिजातो स्यात्पुंसि कृत्स्नेन पुंसकति
 तिहंयते मेरिनिः हंयते मेव कीकमं कृत्स्नेन
 भवंसाधुवाङ्मलं सजातीयगोत्रेदेहीपिका
 तंजलमिति विद्यः प्रस्यतेति यत्तत्तेरदीमिति स
 मिभ्यो कथितं त्रिस्थि त्रीण्यस्थिमात्रं ३ ॥
 स्याच्चरीरास्थिकंकलः ॥ ककिधातोर्वङ्ल

तकलपीभ्यो कलन्कंकालः कमित्वा यं शिरोको
 वाकः कंकोवालातिकंकालः श्रान्तरीतकः कंसुखे
 कलति तिपतिकलपिलत्वेपे कर्मणि वासमुदि
 तशरीरास्थिसंघातः तज्जामसमीहितः कंकालः प
 कं १ ॥ एष्टास्थानिकशेरुका ॥ कीवाकः शोतेति
 एष्टास्थानि जत्वा दयति रुः स्वार्थे कन् नीरे प्रत्वात्
 कंवाकं स्यात्तिकेष्टपरः कालेति कृप्रत्ययपरत्वा
 देशश्च स्वार्थे कनिवाकशेरुका एकैष्टमध्यास्थि
 वंडम् १ ॥ शिरोस्थानिकरोटिः स्यात् ॥ केम
 लकेरोटिति चोरयति श्रान्तानेरुका लुहते येरुः
 करोटिः कंवाकं रोटिति प्रतिहंति वा एवेव करोटिः
 हृद्याडित्यतो वाकस्तत्र प्रतिहंति यातीति डीष्
 करोटीव करोटं वेति स्वामी देशिरोस्थः २ ॥ पा
 र्थीस्थानि त्र्यंशका ॥ पर्यति संधिं शुनं शुचौ प
 र इति एष्टातोः शुनप्रत्ययः शुणः स्वार्थे कन् पृ
 काष्टे शानि पार्थीस्थः शुनं शुचौ एवेति एष्टादे
 शेरुको कनिवापि पृथका देशार्थे स्थः २ ॥ अंगं
 प्रतीको वयवोपचनः ॥ अंगति शोतादिना वल
 ति श्रानिगत्यर्थः अचु अंगं प्रतीयते ज्ञायते अवयवे
 येन प्रतिपूर्वदिताः किं किलोकारयश्चेति कीक
 नप्रतीकः अवयवोति मिश्री भवति अवयविना
 वएकीयोतेरवयवयवः अपहृत्य ते अपचनो ग
 मिति निपातनादपचनः चत्वारिहस्तावयव
 स्य ५ ॥ अथ कलेवरं गात्रं वपुः सदनं शरीरं
 वर्मविग्रहः कायो देहः क्लीवपुंसोः स्त्रियां मृतिस्त
 नुल्लभः ॥ कलेरेतसि त्रियते उपपुन्यते कर्मण
 नित्यं रूपा कृतीत्यल्लुकलेवरं पतिकालेन ग
 वतिरुणः एनिवङ्लेनाच्छेदसोरिति गादेशः १

श.
सु.

२३
१२४

मोगतावित्तोवागात्रं पतिवीजमुपतेः प्रादि
मत्रवावपेः दवापिचितीनननिधोनभः उम्वपु
एयिवादिभूतानिसेज्जोतिसेइतातिसंभवेत्यत्रो
करोल्मुइसेहनने शोयतेरोगादिनाश्रुणातेः
कुश्रएकदिपदिशोदिभईरः शोरोवर्षतिमुका
दिहृषतेवास्त्रानपादिनाहृषसेचनेमनिनगु
णः वर्कविविधोप्रहोज्ञानमत्रगृहृहृत्पादिनाम
लातेरप्रविग्रहः चीयतेसेवीयतेकललादिहृषे
णाः प्रादिनोपवीयतेवानिवासवितिशोरोपम
साधानेष्टादेशुकइतिवज्ज आदेशुकः कायः रि
यतेउपदीयतेकालेनदिहृउपवयेकमीणवज्जदेहः
पुनपुंसकलिगः मृच्छेत्पुपचयंयातिक्लिगलोप
इतिचलोपः दीवः मृतिः तनोतिसामयंभूमृषो
धृवरिसरितनिधनीसमस्त्रिभोउः तनुः योगिक
तेनाः जातिवाजोत्यकुः कावाटशोतयौगिक
दपिप्रयोगाउसांरेणनजातिविवत्तायामृः उक्तः
तनुः नत्रसुतनुमनुपालयाउयोतीमितिमावः
वरतनुसंप्रवदेतिऊकृताइतिभारविः अरवपी
त्पादिनाउतितनुः संतापितनुषेकमितिवासवर
जा पकाटशदेहस्य ॥ ॥ पाटाग्रप्रपदे ॥ पा
दस्याग्रपाटाग्रप्रपदेप्रकृष्टंपदमसाहा देपा
ग्रस्य ॥ पादः पदेऽत्रिः चरणोस्त्रियं ॥ पद्यते
गच्छतिपदरुतेत्पादिनाचज्ज पादः पद्यतेगम्यते
नेनहलशेतिर्वाजवा पद्यतेगच्छतिक्लिप्रपत
हारीनैदिकानेकेलौकिकानपिकेचनतडितोत्तर
योहृष्टेरनादेशान्यरेविडरितिनाममोसांसायोप
द्यतेगम्यतेनेनखलोचंघेतिचिक्कराणदन्तोपि
चः परमितिमिधति अथवाउदात्तंपदमेकवर्ते

मितिमासान्तरापकेग्रयतेनेनादिगतेवेतावः
यद्येतिक्लिन्नश्रितः वाङ्मलकात्रग्रज्जादयद्येति
क्लिन्न ग्रंजादयोपकारश्रितिकृतः ग्रंजोरेहोड
हिणः संहर्षोः जीववयक्तयः वरताः नेनल्मुइ
वरणः वत्तारिपादस्य ध ॥ तद्वेद्यीगुदिकेगुल
को ॥ तस्यचरणस्यग्रंयीपरिवृत्ततेगुतेन
याकटपरिवर्तनेनेकुन् शिल्पिमेतयोरिति कुन्
कटिकेइगुपधाक्तेततः स्थायेकानित्यनो पूर्य
तेतद्गम्यतेगुरेः फक्कुगर्फः कपिरिकारिगुल्पो
दृष्टाग्रंयोः २ ॥ पुमान्पामिंरधस्तयोः ॥ त
योर्गुल्फयोरधः पादस्यपञ्चाङ्गागः पामिः एषा
तेप्रत्वालनकालेहृगतपुमेचनेपास्यादय
श्रुतिणिः पामिः स्त्रियामपिपामिः स्त्रीपुंसयोः
पादमूलेस्याहुतिनीकटावितिरेतिदेवः पद्य
तेस्त्रियतेविपादिकाचित्सायंपामिंरितिस्त्रा
ती पकंगुल्फाधोभागस्यः १ ॥ तच्चातप्रसू
ता ॥ कोटिलोपयंतातुतचनधातोरेन्येभो
पीतिउः यदोविचेतियनेलकटिलोपः हापु
व्रतिगच्छतिग्रनयाहेतेजेवशेत्पादिजेवादेशो
ववातेचा प्रसरतिस्मगच्छतिस्मगत्यथोकमेके
तिकर्तरिक्तः प्रकृष्टंरुतेगमनमनयावाप्रसू
ताया ॥ हेजेवायाः २ ॥ जानूरुपवाष्टोवद
स्त्रियं ॥ जनयतिगतिजनजननेहृमनिजनि
वोरवदिभोनुण जाउवंधविधानसामयंजनि
वधोश्रुतिनदृष्टभावः अर्थवोदिनाजाउः पुंलि
तोपिजाउमस्यगृह्णीयादितिसुप्रतात उहृत्प
जाउंजहोतीतिश्रुतेः वासियामिति भिरभिधी
यतेकुरुः सक्तिः तस्यपर्वग्रंथिः कुरुः पर्वग्रंथियो

रा.
म.

२३१
२३२

गादतिशायनेमतपु आसन्तीवरादिसृजोत्पत्ति
भावोमतोत्रवेचग्रहीवतपुसिग्रहीवान् अष्टा
वंतोग्रहीवंतः त्रीणिश्रोदइतिख्यातस्य ३ ॥ स
क्रितीवेपुमानुरुः ॥ सत्यतेवसमत्रवेचमते
संज्ञासभाक्रिन्सक्रि अर्थतेगम्यतेःनेनग्रहे
३चेतिक्तःकुनादेशःकुरुःकुलोतेलोपश्चैति
क्तः कुलोतेलोपश्चैतिउरुवो एकंजानूपरिभा
गस्य १ ॥ तत्संधिःपुंसिवेत्ताः ॥ तस्यकुलो
धिःतत्संधिःवंदत्ताकोत्तत्तावरणकोत्तिकोत्त
ल्यः बाहुलकाज्ञातोक्तःसुवेत्ताणेनद्वयत्ता
लवदितिकल्पलताशेषः एकंभाउसीनामति
कारोयत्रजायतेतस्य १ ॥ गृहत्वपानेपायको
॥ गृहतिजंचनाजंचनाभांजोडतिइगुपधात्ता
गृहंयतेइत्यनेनगृहदयइतिनिपातनात्तस्य
धित्यने इतिप्रमाणेगृहपान इतिस्मृतेःरपानये
गादपानं भुक्ताहारनिःसारणयारत्ततिपातिप्र
णारिकंकुवापाजीत्यादिनाउन्पायः त्रीणि
द्विगंसमार्गस्य ३ ॥ वलिर्नाभेरधोद्वयोः ॥ व
लेग्राज्यादयतिमृत्राशयपुटंवसग्राज्यादनेइव
तिभांक्रिन्वलिःमृत्राशयपुटोवलिर्वितरत्ता
माला एकंनाभेरधोभागस्य १ ॥ कलोनाश्रोति
फलकं ॥ कयुतेग्रात्रियतेकदेवधोवरणयोः
सीतिवः कटःफलकंचमेतदाकारत्वात्तश्रोति
फलकमिवश्रोणिफलकं द्वेकदिशानइतिख्या
तस्य १ ॥ कदिश्रीणाकज्यती ॥ कयुतेग्रात्रि
यतेइतिइःकदिःततोडीषकलीचश्रोतिमंदती
भवतिश्रोणसेवातेइतिरिजःश्रीणाःडीषिश्रीणा
च श्रीणीभारादलसगमनेतिमेचःश्रीणीतदेस्य

गतिकमितिपूर्वकविप्रयोगःककृत एषोसतस्य
कारत्वात्सोसपिंडोपिककृततयोगादतिशयेनम
तपु अवपवादिभ्यइतिप्रतिषेधात् दयइतिवने
नभवतिकज्यती त्रीणिकयाः ३ ॥ पश्चात्रितः
कसीकयाः ॥ सीकयाःपश्चाज्जागोनितस्वःनि
धत्ताप्यतेकामुकैःसुरतसेमदोततमुकोत्ताया
उत्तादयश्चेतिवःनितस्वः एकं १ ॥ सीकयाःप
श्चाज्जाग ॥ सीवेत्तजचनेपुरः ॥ सीकयाःप
पुरोभाजोचने इत्यनेनोचनैतिक्तः जचादेश
श्रुतचनेभृशइत्यनेनोचनैतिक्तः जचादेश
तलोपेवाचवर्गीयजकारादिकं एकंसीकयाःसं
श्रुतभागस्य १ ॥ रूपकोत्तनितस्वस्योदयही
नेकजंदरे ॥ रूपविनिप्रत्तातदवायेकन् नि
तस्वदयस्यो रूपकोत्तएवशादधोगातोपकं १
कुंयतेकामिनामचुरागोणस्फुरिआवरणोमंडरा
दयश्चेतिऊरुप्रत्ययेमलोपेदित्वंचनिपातनेऊ
जंदरंनितंबभूमिस्फुरतिआहोतिआप्रोतिप
वेवत्ताधनेवा एकं १ ॥ स्रियोस्फिहोकोटीप्रोयो
॥ अविभागस्फोटयतःस्फिहस्फिहिसायास्फो
दयतेश्रोरादिकातकिपु स्फिरासवैत्यादिनानि
पातनात्तकारस्यचकारः स्फिहोप्रोययतिपय
प्रेष्टंभवत्तत्रप्रोयपयंप्रोप्रतिमंतयोचःप्रोयः
कयाः प्रोयोमांसपिंडोकोटीप्रोयोकाश्रुजकली
इतिप्रोयावितिचएयगेवाह स्रियोस्फिहोःकोटि
प्रोयोकोटीप्रोयोचमूलकावितरभसः द्वेएल
कदयस्य २ ॥ उपस्योवत्पमाणयोः ॥ वत्प
माणयोर्भगशिअयोरुपस्योवर्ततेउपतिष्ठते
रेतःसेकायशिओत्रस्यास्तेतिकःउपस्यःउपस्य

श.
सु.

२३२

मध्वोदितान्नीवमीप्रीवेवाकपाणिपाद्यपत्त
निकमैदियाणिदतिरदकुसप्रयोगः पकं १ ॥
भगोयोनिहयोः ॥ भगतेसेवातेकाभुकेरिदिति
खलोनिकमैदियाणिचवेतिचवोचिन्नातभजेरि
वः भगोवसेवरेत्तोरिनावकागइजेरिपचइत
नो योतिशिथेनमिथीभवतिथेनेथोणिवात्रियो
निःप्रीथियोनीव द्योरित्यस्योतिनान्वयः द्यो
नेःस्मरद्वेव २ ॥ शिथोमेष्टोमेहनशेफमी
शशतिसुतेनगच्छतिशशसुतिगतागस्त्रारिति
पातनातनरुउपधायाइत्तवशिथोरितालवः
शमशमशानशिथुशिथेतिशभेदात् मेहति
वति सुत्रेतमी अनेनोमहमेवनेदाम्नीत्यादिना
एनमेष्टोमिहःकरोत्सुइमेहन शुक्रपातेमी
पततिशेतेवजुशोत्तोरुपेखागयोः फ डेनस
निशेफः तत्पदेशेफः सोतंकेचित्तुडुडेतिपदेति
तत्पदेशेफः न्यासकृतापिवनस्पतीत्याचिस्व
सुत्रेवजु शीत्तोरुफ डेनमनिफ डुशेफ इति
त्यादितंअनुनासकृतातनत्रैवसुत्रेप्रदेतोपय
मित्तुक्तं रित्तेनापिषष्टाक्रोशेइत्यत्रशुना
फोमनिशेपोदेतोपुक्तंअदेतत्तेशेपपुचलो
लेपुशुनः संज्ञायामितिप्रमाणं तणादौतडा
शोः भगवन्नितिर्वानिःशेवः मेष्टुत्तुक्तंतेदेवंशे
फशेफमीशेपशेपशोशेवयेतिपंचरपाणिभवे
चत्वारिशिथस्य ५ ॥ सुकोदकोषोद्वपणः
सुसातिगोपयतिगोलकद्वयंशुक्रंवाशुपस्तेवे
हशुभिभः कःकिरितिकः सुक्रः अंदयोः कोषः
भंडागारे अंदकोषः वर्धतिशुक्रंवाडलकातव
कपिहृषिमैदिनीधज्यः कुडतिकुः द्रवणः ३ ॥

अंदकोशस्य ३ ॥ एष्टवशाधरेत्रिकं ॥ एष्टव
शस्याधरेधोभागेविभिरस्थिभिर्वैरितंसेत्वायाः
सेवेतिकन्त्रिकं एष्टास्यः कुर्वोसेधो कुर्वोसेधो
त्रिसंवदंत्रिकमितिस्वामी पकं १ ॥ पिचंदकुली
तदोदरतंदं ॥ श्रीपिचिनोत्पादार्मितिवाडल
कातजमेतातडः एष्टोदरादित्वादातांगमोलेप
शुपिचिंदः सदापिचंदसेरंभोत्पवजनइतिक
त्यलताश्रेषादकारमथोपयंपवत्तुत्रीपचंदः
श्रीपिचामत्पादारेवाइतिस्वामी कुशात्पादारे
संश्रिष्टातिशुशः सिष्टेतिश्रुतिः जनयत्तुत्रारि
नखसुरांतनेअचैररितिवाडलकातश्र
त एष्टोदरादित्वादेत्तस्यदः तदं जमत्पादारे
जदरमितिस्वामीउट्णातिउड्छतिवाकरसा
दमतोरुदोरुप्रादारेणोदणाति उड्छतीति
पवाचिवाउदरं तणपतेनोदिनास्यतेत्ताप
राणोद्वादयइतिनिपातनातदप्रत्ययेकस्वते
त्यस्यवनत्वे पंचोदरस्य ५ ॥ सनौकुली ॥
सनतः तारुणेदयंकययतः सनशहैसनतो
विस्तारयतः आत्मानेवाच पारस्कारित्वात्तु
सनौसनोतेबालैरितिस्तनावितिस्वामी कुव
तिसंजुवतिजुचसंकोचे जुचसंपत्काणकोदित्य
प्रतिष्टंभविलेखनेषित्तोवाइगुपधात्कः कु
चै वलोरुहोउरसिजौच हैसनस्य २ ॥ हचुक
तकुवाग्रंस्यात् ॥ कुवाग्रंसनहेतंदचुइतिग्र
कंकार्यतिशुनापीयमानमितिस्वामी हचुको
नकुवानमितिस्वकोषः पकं १ ॥ ननाक्रोडं
भुजोतर रोउवत्सचवत्तु ॥ क्रोडतिचनीभवति
कुडवनत्वे क्रोडीस्योक्रोडावहोमथोडिनाक्रो

23

आदयति वलति निःश्यासवाक्यनातेरुद्योतस्य
 उत्तरपरत्वे वरः वदति प्रकाशति सामर्थ्यं हृवरी
 त्पादिनामः वत्सं पुत्रादौ उल्लेखे वर्षे वत्सो वत्सं
 वत्ससीति रुद्रः वक्तिसामर्थ्यं वचेः सन्नेत्यस्य निः
 गागमेषत्वे कृत्वे वत्सः वत्सं चातेः तोः स्तानवत्
 इत्यनो पंचवत्सः ५ ॥ एष्टं चरमेतनोः ॥
 तनोर्देहस्य चरमं पञ्चाङ्गाः एष्टं एष्टं तेति शयते
 केशजलेन एष्टं सेवनेति य एष्टं य प्रोय एष्टं
 इति एष्टं य रुद्रं पकं १ ॥ स्कंधो भुजशिरो मोक्षी
 ॥ स्कंधते भारेण स्कंधः एषोदरादिः कंशिरोदः
 इति श्रोतोऽप्यसर्गैकः पारस्करत्वात् स इह स्कंधः
 इति बाभ्रुजस्य शिरोभुजशिरः अमतिरुजति भा
 रादिना बाहुलकात् हृवरीत्यादिनामः अंसोदेहो
 तः अंसः स्कंध इति सभेदात् त्रीणि स्कंधस्य ३ ॥
 संधीतस्येव जडानी ॥ तस्येव स्कंधस्येव संधीतं
 सबलसोः संधी जायते प्रकाशते बाहु रस्मात् न
 आदयत्येति कः जनेर्नकारस्य तकारः ननु जडानी
 पकं १ ॥ बाहुस्तले तभेत्तको ॥ कष्टते स्यो
 न हि स्य ते कषणिषेति धातुर्हि सार्थः बाहुलका
 तः षष्ठोः कसीति कत्वं कत्तः देवाहु मूलस्य ३
 पार्श्वमस्तीति योरधः ॥ तयोः कत्तयोरधोभासा
 पार्श्वमश्रुनो पार्श्वस्थानं मूलः पार्श्वेण स्वकृतं
 इति एतत् पार्श्वे तालव्यं पकं बाहु मूलो धोभा
 तभ १ ॥ मध्यमं चावलं प्रवमधोस्त्री ॥ मध्यं
 भवं मध्यमं मध्यान्तः अवग्रवलं मन्त्रेनैतैर्नलं
 संबद्धं जलस्त्रीत्यतः कः अवलं प्रमालत्तोऽंशः
 भाधनेः आदयत्येति निपातनात्साधः मध्यशरी
 रे विध्यमानत्वात् असां प्रतिक इत्यकारे वा मध्यः

विलग्नं च वाङ्मयं त्रीणि देहसंध्यस्तु ॥ १ ॥ दौषरौ दः
 योः भुजबाहू प्रवेदोः स्यात् ॥ दौषरौ भुजबाहू
 दयोः स्त्रीपुंसयोः भुज्यते नेनेति भुजः भुज्यन् प्र
 विद्यादिना निपातितः दाप्रभुजापाणि संबंधात्
 कविदबाहू रपि भुजः बहुल्यनेन वर्धिरहितलि
 शिभ्यडाण्यबाहुः बहुहेल्येति वर्जितदाप्रबाहू
 बाहोः दंतोपि बाहोश्च भुजयोः प्रमानर्थात् दामो
 सरः बाहो बाहूरिति स्मृत इति देशीकोषः दापि
 भुजबाहू इति संबंधश्चेष्टः अथाभुजाच प्रकर्षेण वे
 द्यति वेष्टवेष्टने चुरादिः पचाद्यच् प्रवेष्टः सम्य
 तनेन दमेमोसुतोः पृहत्रस्मासेत्यादिना दोषत्रा
 देशो दोस्तोर्बलान्नत्र बलं गरीय इति बागुरि मते
 दापि दोषा अपि दोहोषा च भुजो बाहुः पाणि हेस्तः
 करत्वः धेति धनेत्यनिचंद्रः बहुदोषा गुरुधः
 तीगोहेता जनपीडक इति विदग्धसुखमंडने
 चत्वारि बाहोः ध ॥ कफोणास्त ऊर्ध्वरः ॥ के
 तनुखेन फणाति प्रसरति फणागतौ बाहुल्पादि
 न एषादरादि त्वादिकारस्योत्वे कफोणाः कफ
 णश्च कफोणाः कफाणि देयोरिति शब्दार्थवे क
 दिकारादिति शेषिकफोणी कफाणी च बाहुप
 ताहुसंधेरतत्रि संज्ञस्य पञ्चाङ्गाः कफोणाः ऊ
 र्वरत्नैः एष्टमिति वनमाला ऊरति छिन्नो भवति
 ऊरच्छेदने बाहुलकात् शीकरवदरन्नुक्ताग
 तः ऊर्ध्वरः देभुजसंध्यं २ ॥ कर्णादिश्रंश
 तिष्ठातस्य ॥ अस्मोपरि प्रगंडः स्यात् ॥ अस्म
 ऊर्ध्वरस्योपरिभागः आकलं प्रकर्षेण गंडत्वे कदे
 शे भवति गडिबटने कदेशोऽवप्रगंडः पकं १ ॥
 प्रकोष्ठस्य वाप्यधः ॥ प्रऊढ्यते निष्कृष्यते

रा.
म.

३३

भुजाभरणमस्मात् रुधेः रुधिराभिभूयस्थः
कोष्ठः ग्रामावधायकानि प्रकोष्ठः पक्षः
॥ मणिबंधाकनिकरस्य करभोवदिः ॥
येलीइतिप्रसिद्धः मणिबंधनेमणिबंधः प्रकोष्ठः
पाणोः मणिबंधः तमारभ्यकनिष्ठापयंतं
रस्यवदिमोसलोभागः कीर्तयेत्तुष्टिरलनेकिरते
रुहमदिवाभिवलिभोः भवकरभः करस्येत्
वृत्तापकमिद्धनसर्वत्रेतिवदिः शब्दयोगेनपंचमं
ग्रामाभिधाय पक्षः ॥ पंचशाखः शयः पाणि
॥ पंचगुल्फः शाखाइवशाखा अस्मेतिपंचशा
खः शेतेसर्वकर्माः परचशयः समशब्दोप्यत्र
णिः समः शयोहस्तइत्यमरमाला पाणनेयव
क्रियतेनेनेति वाङ्मूलकादत्यतिभोपेतीजपा
णि हस्तकरोनाना त्रीणिहस्तस्य ३ ॥ तर्जनी
नीम्याप्रदेशिनी ॥ तर्जनेऽनयातर्जनेत्युद्धत
र्जनी प्रदिश्यतेऽनयाकरणेत्युद्धप्रदेशिनी
शिपणयोर्लुकोचप्रदेशिन्यत्यनेत्युद्धि
अंगुष्ठसमीपगुल्फः २ ॥ करशाखागुल्फः
॥ अंगुष्ठार्थः अंगुष्ठप्रमाणयगच्छतिअतः
न्योजीत्यारिः अंगुष्ठिः वाङ्मूलचंगुलीनोवातेन
अंगुलिः कटिकागदितिङीषिअंगुली अंगुली
अंगुलस्तप्रकृतं तरेपवमानेऽंगुलस्यवयोस
इत्यमरदत्तः अंगुलोना यवमानमितिवाच्य
तिः करस्यशाखाइवकरशाखाः द्वेअंगुल्याः
॥ पंचगुल्फः प्रदेशिनी मध्यमानामिकावाचि
कनिष्ठावेतिताः क्रमात् ॥ अंगुष्ठितिअंगुली
शब्देकरशाखकरांगुलीतिइतीतिमपिस्थ
तिकः अंगुष्ठेतिनामपंचगुल्फः प्रदेशिनीप्रगु

कः क्रमप्रतिपादनायपुनरुक्ततेरतिनयोनरु
त्तमथेजातामध्यमाग्रनयाकिलत्रस्यशिराच्च
वमतोवसवदिवाटस्यानामग्रहणमयोग्यमि
तिप्रनामाडावभाभणितितिइत्युक्ततः कन् अना
मिकाएवंगुल्फः पंचगुल्फेति कनिष्ठा क्रमेणो
क्तं पंचगुलीनां नाम २ ॥ पुनर्भवः कररुहो
नलोस्तीनखरति ॥ चित्रोतिपुनर्भवत्पु
पुनर्भवः पुनर्भवइत्येकेवदेतिकरेरोहतिइगु
पथाक्तः कररुहः नास्तिखमिद्विद्येत्पुमत्रेति
नखः नश्रदिभ्यः टिनामाधुः नखेनखत्वंधमेप्र
धानत्वात्त्वपदप्रवृत्तिनिमित्तेरातिरथातिप्रति
प्रादयतिनखरः नखरं त्रिषित्पमरमाला सिद्यो
त्तपिनखरा चत्वारिनखस्य ४ ॥ प्रादेशताल
गोकार्णालर्जनीत्यदिक्तेतते ॥ तर्जनीत्यदि
तेवित्तेतेऽंगुष्ठेयथाक्रमेणप्रादेशादयः प्रादिश्यते
कथ्यतेऽनेनहस्तस्येतिचत्र उपसर्गस्येत्प्रादि
नदीर्घः प्रादेशः प्रादेशश्चप्रादेशोदेशमात्रेचत
र्जनीगुल्फसंमितइतिमेरितिः मध्यमायकैः गु
ष्टेवित्तेतेतालः तलतिप्रादेशापेक्षयाप्रकर्षे
एतिइतिपरिमाणमत्रतलप्रतिष्ठायाचञ्चता
तः गोकार्णप्रमाणत्वात्गोकार्णः त्रीणिक्रमेण
एयक्रएयक्र ३ ॥ अंगुष्ठेसकनिष्ठादिहस्त
लिहोदशांगुलः ॥ कनिष्ठासहितेऽंगुष्ठेवित्ते
तेवित्तेतिः वित्तस्यतेप्रादेशायपेक्षयाधिकम्
ल्लिप्यतेप्रमाणमनेनतमउत्तेपेवाङ्मूलकात्
मेतिः सपवदादशांगुलयः प्रमाणमस्यतद्विज्ञ
ग्रथेत्प्रादिनासमासेदिगोलेद्रित्यामीतिमात्रेवा
लकृतत्वरुधस्यंगुलेः सखायायादेरित्यवहार

रा.
म.

३३७
३३८

शोऽगुलः प्रुत्तुश्रुतेः प्रुमिविततिः स्त्रीत्विति मरमा
लायोऽभृतिरपि स्त्रीत्वमाह रिष्टिश्च देवितको ॥
पाणोऽवपटप्रतलप्रहस्ताविरुत्तोगुलो ॥ विरु
तोऽगुलिपाणोऽवपेटादयस्ययः वचनरन्विपटतिसे
याताभवतिचपेटः एकोदगदिः चपटेसोत्ततेनेन
सोवात्ततेनेनवेतिशकारिभ्योऽन बाहुलका
देवंचपेटइतिमधुमाधवीचपेटापिचपेटोऽप्यवचन
रः फलविपुलेचपेटेपटोपिचेतिमेदिनिः तल
तिप्रकर्षेणतिष्ठति एकोपेटयापवायवप्रतल
तलेस्वरूपधरयोः कृत्वउष्टिचपेटयोरिति विद्य
मेरुस्वमेरुवत् तलप्रतलोप्रस्तोदस्तः प्रहस्तः
होसंहतोसंहतलः प्रतलोवामदक्षिणो ॥ २ ॥ हो
वामदक्षिणो प्रतलोसंहतोमिलितोसंहतलउच
तेप्रतलद्वयमिलितेसंहतलः स्यादित्यर्थः संहत
लातिश्रातइतिकः संहतलः प्राश्निएतलेऽवप्रत
लः नविसर्जनीयपाटेहोवामदक्षिणोपाणोसंह
तोमिलितोवेत्तसंहतलप्रतलाउच्यते पके १
पाणिनिः कृत्तः प्रस्तः ॥ निःशेषेणकृत्तः
पाणिः प्रस्तताव्यः प्रस्तित्येतिस्वामीप्रसन्नेः क
क्रिया पके १ ॥ तौकतावेत्तलिः प्रमान ॥
प्रस्तौकतौमिलितवेत्तलिः प्रजेअतनंजोत्ता
दिनाग्रलिः पके १ ॥ प्रकोष्टेविरुत्तकरेइस्तः
॥ कफोऽगोरधः प्रकोष्टस्तत्रविरुत्तकरेणसदि
तोहस्तोवर्तते सचचत्तविशतंगुलः हस्तोऽगुल
विशतवाचत्तवितयावत्तकरोदंडइतिज्ञोतिः
से प्रकोष्टेविरुत्तकरइतिप्रथमतोपपाहः प
केइस्तस्य ॥ १ ॥ मुष्णतवइयासरत्तिः स्यात् ॥
सहस्तोवइयामुष्णउपलितोऽरत्तिः स्यात्अत

नीत्तादिनाहादशपात्तभ्योहादशप्रत्ययाः क्रिये
तेतज्ञेः कत्रिप्रत्ययः ककारः किलकायोयः पा
तयेणादेशः रत्तिः रत्त्यः रत्तीस्त्रियोहस्तोवइमु
ष्टितोऽगुलीत्तमरमाला नारत्तिः कफोऽगोरधः
सप्रकोष्टेतेतोऽगुलावितिरुदः पके १ ॥ अरत्तिः
स्त्राज्ञेनउष्टिनाविरुत्तकरनिष्टेनेत्यर्थः तइपल
रितोहस्तोऽरत्तिः स्यात् रत्तिः सदृशोऽरत्तिः सा
दृशेनअततोऽसौज्ञात्पास्मोदयइतिनिः प्र
तिरितिउत्तभृतिः पके १ ॥ व्यासोवाहोः स
करयोस्ततयोस्तियेगोतरे ॥ तियेकृतयोः वि
लतयोः सहस्तयोवाहोऽंतरमवकाशोव्यासः
व्यासीयतेरज्ज्वाभनेनमाज्ञेनूलविभुजादित्वा
कः व्यामग्राहस्तनीभिः शवरयवतीभिः को
तकोदंडवत्तमितिलत्ते पके १ ॥ कुर्धेविरु
ततोऽपाणिः न्तमाणेयोरुपेविषु ॥ कुर्धेमुपवि
विरुत्ततोऽप्योभुजोपाणीचयेनअप्रेमासतया
तादृशः प्रुसोयत्तमानेपरिमाणेतत्प्योरुपेविषु
यथायोरुपेजलंयोरुपीयसिः योरुपः सतः १
रुधइतिभ्यामोचत्पा १ ॥ कंठोऽगलः ॥
कर्णातिश्राव्यतेकण्ठः कंठः कंठेकंठीचस
सीपगलकंठेपुत्रिपुकेदंविदुर्धुधाः इतिश्राव
तः गीयतेभक्तात्पनेनगलः प्रुसिमंजायामिति
यः प्रुविविभाषेतिलत्ते ग्रीवाग्रभागोपि हेग्रीवा
ग्रोभागस्य १ ॥ अथग्रीवायोशिरोधिः कंधरे
त्पि ॥ गिरेत्यनयागुनिगराणेशेवायज्ञानि
ह्यग्रीवाग्राः इतिवत् प्रत्ययोगः परः ईकार
पुणोडागमाभावेयणादेशेचलापिग्रीवा तणा

शः
मः

२३६
३७

दिवप्रत्यये एवं वदतीति शिरोधीयते स्मः कः
मैतृधकरणेति किः शिरोधिः स्त्रीसाहचर्यो
स्त्रीविभ्राणसायति मती मद्युशिशोधि मिति मा
यः केशिरोधारयति सतायोत्तु इत्यादिनाय
वृत्तिरुक्तः इति रुक्तेरापिकेधरा श्रीणि श्रीवा
याः ३ ॥ कम्बुग्रीवात्रिरेखासा ॥ साग्रीवारेखा
भित्तिरुभिकेकाकृत्वाकाटिका ॥ नवग्रतेविभा
कं १ ॥ अ वदतीति विभाजने इत्यतो बाङ्गलका
गयातिनम्बुकातवदि विभाजने इत्यतो बाङ्गलका
तम्बु इत्यादिनावदेरुः अ वदः साहचर्यो न्स्त्री यु
वदः पुरुषीकृत्वाकाटिकाद्यैराहतिवोपालितः व
देश्योराटिकातकतेयं वरापुचाराककंकेहमद
तिवृत्तकृत्वाकाटिका श्रीणि श्रीवायापद्याज्ञागस
वाहाइतिव्यातस्य ३ ॥ वक्रास्येवदनंतेडमा
ननेनपनंमुखं ॥ उच्यतेनेनवचेष्टनवक्रं
स्यतेतिप्यतेस्मिन्नत्रादिकं कृत्यस्यैवैकलमि
तिवृत्तकादधिकरणे अहलोप्ये तस्यास्ये आस्ये
त्यनेन वर्णानित्याम्यमिति तमभुमाधवीवदि
लभ्यंकरणेस्युद वदनं तेडयति खंडयति
प्रद्वयं तडितोडनेप्रवायवृत्तेडुग्रासमंतातस्य
नेतिप्राणतिग्रनेनस्युदग्रानने प्रजापतिना
तेडः खनेडुडोरातयेतिप्रवृत्तिरदिलोपः मुड
गमश्चमुखं पुरवर्गेपुक्तं प्राकृत्वनोमुडरातस्य
ततोचप्रत्ययोभवेत् प्रजासृजायतः खानेत
स्माराङ्गुलं बुधाइतिनिरुक्तिकारः मुडिता
निखानिग्रत्रेयेके सप्रमुखविबरे ७ ॥ कवय
स्ततडपलप्यतेमुखादौप्रयंजते ॥ स्त्रीवेद्या
णंगंधवहाद्यैलानाचनासिका ॥ जिघ्रत्तनेन

सुदृज्जाणवदतिप्रामोतिप्रवृत्तिगंधस्यवहा
गंधवहाकणतिप्रमति गंधायेप्रवृत्तौ ना
ततिशब्दायतेणस्यशब्देप्रवृत्तासावृत्तिस्वा
येकतिरापिइत्येनासिकानसानस्याच आणंगे
भवहानासानसानस्याचनासिका इतिसाहसो
कः कृत्वाशिचिनीच पंचनासिकायाः ५ ॥
जोषाधरोत्तरदनच्चलौदशनवाससी ॥ उच्यतेर
त्येकदुस्त्रिमासाद्याहारेणउपिऊषोत्पारिनाय
न जोषःउपरिवर्त्यधोवर्तीवजोषः अथरोप्ये
प्रतिधरः नधरः अथरः नकिंचिदतिशक्नोति
इत्यर्थः जोषाभ्योसाहितावधरोजोषाधरोप्रत्ये
कंदयोरपि जोषादिवत्तत्तत्प्रत्येकंदयोरपि
विवर्तयति किंचिल्लोपेइति अतपवोत्तरलो
धरोपेइतिप्रयोगः रदनाहेताव्यायेतेआभा
मितिपुंसीतिचः व्यादेवेइतिरुक्त्वः रदनच्च
दो दशनानोच्चादनसामर्थ्यात् वाससीव
स्त्रीवदशनवाससी चत्वार्योषाधरयोः ५ ॥
अथस्त्राश्विबुक्ं होनीइतिभाषा अथगदधो
भागः जोषादधःचिबुक्ं वीकतेमुखमौहये वी
वग्राहानतेवराणयोमितडारिजातडुः एषोद
गारिजादणविकारःचिबुत्ततः कन्चिबुक्ं अ
धस्तादधरोप्येचिबुत्तस्याश्विबुक्ंतथेतिनिग
माख्यकोषः पकं १ ॥ गंडोक्पोलो ॥ ग
डोवदनैकदेशतागच्छतः गडिवदनैकदेशो
व गंडोपुलमद्वैकंमुखं पुलतोमद्वैकंनय
तः कर्मण्यपकेननलेनपुल्यतेमद्वैकनीयते
वचज्ज काप्येतेप्रसाधेतेवाकपिः सोत्रोधातः
कपिगंडिकलिभ्यो लवकपोलः अत्राहितम

भोयेतेऽस्मिन्निकिः गोधिः गोधिभालोमहाशयः
 इतित्रिकोडशेषात्तुलिगः गुणतेपदेनावेष्यते
 गोधिरितिस्वामी त्रीणि ललाटस्य ३ ॥ भालः
 ३ ॥ गुर्धेदगमंभुवोत्तियो ॥ नेत्राभ्यामृधु
 भागोभुवोभ्रमतोनेत्रोपरिभ्रमेहेरितिहृप्रत्ययो
 भुवो एकं १ ॥ कूर्चमस्त्रीभुवोर्मध्यं ॥ नासो
 परिभुवोर्मध्यं कूर्चः कूर्चशीर्षमित्यत्रागुक्तं प
 कं १ ॥ तारकात्तः कनो निका ॥ अतिप्रवृत्ति
 कातारकासावप्रागुक्ताकनतिदीप्यते कनोदी
 प्रोवाङ्गलकादीननगौरादिः स्वार्थेकनकनो
 निका हेअतिप्रवृत्तिकाया १ ॥ लोचनेनय
 नेनेत्रमीत्तणं चत्तरत्तिणी इगस्सीच ॥ लोच
 नीतिभः कणोत्सुहलोचनेनयनमीत्तणं चत्ति
 लोचनेचनीयतेप्राप्यतेउपमनेनराप्रीत्यादिना
 पुननेत्रं प्रावहेकथयतिविज्ञापयतिउपेवति
 इवक्तायांवाचिरुएवपिचत्तिनितत्रिधनि
 भउसुवत्तवाङ्गलकात्रायाजादेशः अश्रुतेर
 शिमीभ्यामोतिउपवृद्धयेप्रशेचित्तयेतिक्विः
 अश्रुदिनाषत्तंघंठरितिकत्तं प्रादेशप्रत्यययो
 तिषत्तं अतिप्रवृत्तौतिअश्रुवाप्तोदः अतीतिस्व
 मीहशतेनयाक्विपुक्तिन्यत्ययोप्यस्माहृएइति
 पदेक्विन्यत्ययोतिउत्तंठकृत्तिनितट्टाएः अ
 चत्तमः ५ ॥ अश्रुनेत्रासुगेदनेवासमसुव
 अस्पतिअश्रुतेवाकंटेतत्त्वादित्वाडुः अश्रुतालया
 तंदितीयमसुपदेरंत्तणंतेरुयतेमुच्यतेइदमिति
 कर्मणिस्वरगेदनेअस्पतेतिप्यतेवाङ्गलकात्तम
 यीतिरकृ अस्पदेत्तमंप्रावतेयत्तदीमस्येदिषोत
 योपितोचसइतिमावशेषादृक्तायनमहशेषाह

तमंतगरेवायमश्रुणीत्सपामेवात तालयशप्र
 कणोक्तं चत्तालयाशमीप पेचाअसुताः ५ ॥ अ
 यंगानेत्रयोरेता ॥ नेत्रयोरेतोप्रोतोअपोगीअन्त
 तवेनाऽपकृष्टसंगतः अच वायावित्यर्थः अयम
 पकृष्टादंगदपोगावितिस्वामी एकंनेत्रोत्तम ॥
 तालोपोगादृशने ॥ कटमसदृशमतिप्रवृत्त
 कटः कटोवक्रं गच्छतोऽपिकटेअतिताम्रव्रीतम
 विकलत कात्तावितिरभसात्कालोपि अपोगेनद
 तेनेत्रत्रिभागात्त एकं १ ॥ कर्णोशहृप्रदोयो
 अकृतिः स्त्रीअवणंअवः ॥ करोतिशहृत्तानेक
 जः कृष्टएदत्तादिनाननकार्णः शहोमरयतेनेन
 तहृवृत्तिअगमअदत्तपुशहृप्रदः अयतेने
 नश्रुतात्तनेनएतत्किन्त्युदमः अत्रैअतिः
 अयणंअवः प्रजायतिअत्रैवअमनिअवः सोत
 अकृचित्तत्रैस्थानेपुसीतिपादः पदकणोस्य
 ५ ॥ उन्नमोर्गशिरःशीर्षेभुधोनामस्तकोत्तियो
 ॥ उक्तंहागत्वाउन्नमोर्गश्रीयतेकेशैः श्रीयतेः
 त्मोर्गशिरः किञ्चित्पुनश्चिशिरदेशः शिरःदेहः
 अतोत्रैतिवाश्रुतातेरुधिरंतिअभः किदितिअ
 सन् अतःइत्तरत्तेशिरशतिसुभृत्तादयः श्री
 यतेतरसाशिरःइतिस्वामी कंठभृषणकाया
 तंकारेउक्तं शिरोवाचीशिरोदेतः रजोवाचीरज
 तथा निचकतेशिरोदोणिः रयोपादरजोपमाइ
 ति श्रुतिशत्रवदतिअहिंसायांवाङ्गलकादतो
 पिषप्रत्ययेकिञ्चित्किंवाहुणाभावेइत्तरपरत्त
 दीवंतेपुशीर्षेकमारशीर्षयो रितिनिपातनाहा
 वित्रेनानेनप्रियतेमरुः अत्रैतित्रित्पादिना
 कतिमूर्धभावेमूर्धोनिपातितः मस्यतेपरिमोय

शः
सुः

२३८
१०८

तेमसिधातोर्वाङ्मलकातर्वाङ्मलकाः स्वार्थेक
मलकः कवरोगोनानाये पंचमलकस्य ५ ॥ वि
जः कृतलोवालः कचः केशः शिरोरुद्रः ॥ विज
चयेऊरुष्टेनैविचत वर्धमानेच्छियतेविजः
एषोदरादिः विजः प्राकृतेकस्य द्वादशातमेस्य
तेपीतिङ्गः कृतलाभूर्ध्वजास्वस्वाच्चिऊराश्चिङ्ग
राः कचाइति कृतं कृतप्राकारेलातिकः कृतलः वा
लः प्रागुक्तः कणतेवधत्तेः सावितिकचवेधनेपु
तिचः कचः चकत्प्राप्तानामिति श्रुतिपुनः केसस्य
केशेतेतिष्टतिश्रुत्योभोपीतिङ्गः तत्पुरुषेकतल
कृकेशः शिरसिजश्चिरीसरुद्रातिकः शिरोरुद्रः
षड्केशस्य ५ ॥ तद्देकेकेशिकेकेशं ॥ केशस्य
समृद्धेश्वितेनादिनादकृकेशिकेकेशाभाभोय
ज्यावन्ततरस्यामिति यजुर्केशं दे २ ॥ अलका
हृणं कृतला ॥ हृणः भंगयज्ञाः केशाः अलकाः
कसेरादिहोदृष्टांतस्य कृतलाः हृणं कृतलाः त
डितत्रन्यस्यतइत्यने अलंतिभूषयेतिमुखेश
लज् भूषणेकजादिभोवुनअलकाः लोवेपि
स्वभाववज्राणलकानितासामितिभारविः ववे
राखाः ऊरलाश्च पकं १ ॥ तेललादेभ्रमरका
॥ अलकापवप्रलम्बतयाललादेवर्तमानाः का
स्याञ्चलत्वाच्चभ्रमरप्रतिकृतिताड्भ्रमरकाः स्व
भाविकाः कल्पितावेति पकं १ ॥ काकपलः
शिखंडकः ॥ काकपलकारत्वात्काकपलः
शिरसिखंडतेशिखंडकः एषोदरादिः तालवा
दिः शिखंडोत्तशिखावर्द्धेतितालवादीरभसः
शिखंडकशिखंडकाविर्वातवाचस्पतिः सुभृती
देवत्रियऊमाराणेशिखापंचकस्यशिखात्रय

स्येत्यने उक्तं च वालानोत्तशिरः कार्योत्तशिखेमे
उमेववेति श्रुत्येतसामान्येन च द्वादशातस्य च दे
हत्रियऊमाराणमुपनयनकालेकृतानोदराणां
तित्यने २ ॥ कवरीकेशवेशः ॥ केशानोमा
ननावधविशेषश्चवेशः किंशिरोरुणोत्तप्राकारय
ति जाउपटीत्पारिनाडीपुक्वरी कवरीनिर्देशाद
तांवाधित्वाश्च पकं १ ॥ अथ रत्निलः संयताः
कचाः ॥ ऊरुमगर्भोमोक्तिकपयरागतिलका
दिनावदिः संयतः वडः केशकलापोधमिलइति
सभृतिः ऊर्ध्वमिलतिइगुपधात्कः एषोदरादिप
मिलः पकं १ ॥ शिखाहृडाकेशपाशौ ॥ शि
खाप्रागुक्ताउदसंचोदने उरादिः भिरादिपादाद
ऊ इत्वंदकारस्यदीर्घत्वं च हृडाश्रम्यः केशकला
पः केशपाशोअपचयेगौरादिङीषु त्रीणिशिरोम
ध्यस्थहृदायाः ३ ॥ अतिनखसहाजता ॥ शिखे
तेव अतिनोत्तसहाजतास्यतेन्यतेइत्याद्यते ज
नेहोलीपश्चेतिटप्रत्ययान्तनकारलोपश्च जता
जटतिसंहतीभवति जटकटसंचातेः विवा सद
तिश्रवयवद्वभाति सदश्रवयवेः चूटापु सहाहं
त्पादिः सहासोत्तसुखमिहाइतिदेत्यालव्यम
भेदः अतिनइतिप्रायिकमन्यस्यापिअतिनामिति
पादः कोटीरस्तजटासदेतिरभसः पकं १ ॥ २
वेणिप्रवेणी ॥ वेणुतेअपसायेतेवेणुगतौहः
वीयते अपसायेतेवीधातोर्देविभोनिर्वातिनिः
नैरुक्तेनवेवेणिरितिसभृति श्रुत्योपसर्गोनिह
ऊर्ध्वप्रवेणिः इहधरीणभेरीणः करीणश्चीणवे
णयइतिस्त्रीप्रकरणोनिगमान्स्त्रीसंकटिकादि
तिवाङीषुवेणीप्रवेणीच हेप्रोषितभर्तृकारिधा

श.
मु.

२४-

यमाकेशरचनाविशेषम् २ ॥ शीघ्रं लोप्यं शि-
खोविषदेकवे ॥ विषदेकवे तेनारिनासं सौ-
केशिभिर्भवः शीघ्रं लोप्यं शिखः शरीरावयव-
तः शीघ्रं लोप्यं च तद्विषयं त्रयं केशीति शीघ्रं लो-
प्यं शिखः हेतुतः स्नानादितो वा निर्मलस्याः नो न-
सं सक्तस्य केशम् २ ॥ पाशः पल्लव इत्युक्तं
लापार्थः कचात्परे ॥ कचादित्यर्थं निदेशः तेन
कचात्कवपयात् परे स्थिता पाशादयः कला-
पार्थः समूहायः शोभनायैवापाशः सौत्राः के-
चित्पशवंधने इति चुरादौ पठेति ततो च न पाशः
शेषे प्रागुक्तार्थे केशपाशः केशपलः केशदस्तः
प्रशंसावचने इति समासः ॥ तच्च रुहेरो मलो-
॥ तच्च रुहेरिति मूलविभुजादिभ्यः कः तच्च रुहे-
स्वातोपपदेपि न शेत नुरुहाण्यपि द्रष्टव्यं इति मा-
द्यः योगिकत्वादिहं गराजगुरुहैरिति माद्यः यो-
न लोमन्नामत्रिंशतिनिपातितः इति योमादय-
तिरुहेर्मनिन इलोप्युरोमकपिरिकारित्वात्
लवे लोम त्रीणि लोमः ३ ॥ तद्द्वौ शमश्रुपु-
ले ॥ पुंस्त्वेषु रुद्रस्यास्येतेषां च द्वौ स्यात्तलो-
निशमश्रुयते शमश्च मूलमिति श्रुतिः शमनि-
यते उपलभ्यते जज्ञादय इति निपातनाडुः शा-
शादय इति मूलश्रुत्यादयः शमश्च मूलमिति श्रुतिः
श्रयते वा श्रयते हेति त्रिंशतिनिवाच्यं च श्रुत्यु-
वादेशना श्रुतिकीपयं जनेनानार्थं पकं २ ॥
शकल्पवेशोनेपयोप्रतिकर्मप्रसाधने ॥ श-
कल्पनमाकल्पः वेवेष्टिमाश्रोतंगं पचाद्यबु-
धोमूर्धन्यातः विशंतिनेत्रमनां स्यादिति वा-
करणेन च वेशस्तालव्यांतश्च वेधोमूर्धन्यांतस्त-

लव्यांतश्चेति प्रागुक्तं नर्थातिविचनेः नायकः तस्य
पयः कामजननादिव्यवहारात् अनपेक्षेधर्मपय-
यं लोप्यं नायतनेपयो नेत्रयोः पयानेपयोवसा-
दिशोभादिति स्वामी प्रतीकेशीपुंसयोः लव्यांत-
संप्रतिकर्मप्रकर्षेण साधने जन्मते शोभाः नेन-
सुहृप्रसाधने पंचालेकारादिकृतशोभायाः ५ ॥
यौतेत्रिंशत्कृतो लोकरिस्तु मंडितः ॥ प्रसा-
धितो लोकरुतश्च भूषितश्च परिष्कृतः विभ्राद्भ्राति-
सुविस्लभुषणो म्पादलं क्रिया अलंकारस्वभ-
वापरिष्कारो विभूषणं मंडने च ॥ द्यौते इत्या-
द्यलंक्रियं तं सार्धं पद्यमित्येवं कविदेवपुस्तके-
युते तत्तस्य सार्धमेव अलमिति अलंक्रियते-
नेतेन च अलंकारः पदपरिष्कारः संपर्क-
तिसुहृदीनि विभ्रादित्यादिना घत्तं शेषेभ्यः कर-
णसुहृद् कृपिसंश्रयेभ्य इति कर्तारिकृत्वा पंच-
दशके एव गतेः ५ ॥ अथ मऊं किरीटं पुनपुंस-
कं ॥ संकयति मंडयति मकि मंडने मकेरुत-
नलोप्येति उटन् तलोपाविति न्यासकारः मु-
ऊटमेकोकारं मकिलगिभ्यो ऊटत्रिति ऊटनिमु-
ऊटमिति दृश्यते इति प्रहृष्टोत्तमः मुऊटं द्युका-
विवरुविमते इहापि द्युकारमेव किरितिति पति-
र्गोस्वाणरत्नमयत्वात् कृत्कपेः कीटन् किरी-
टं मुखे ऊटते मुऊटं मौलिना नार्थे इति स्वामी १
देशिरोलंकारभूतस्य मुऊट इति ल्यातस्य २ ॥
हृडा मणिः शिरोरत्नं ॥ हृडा शिखा तत्र स्थित-
त्वात् हृडायामणिः हृडामणिः शिरोरत्नं शिरो-
रत्नं हे मुऊटं हृडा शिरोरत्नस्य २ ॥ तरलो-
रत्नगः ॥ तारं स्ताति श्रात इति कः तरलः एषो

दशदिवाइस्वः तस्तीतिरलः इतिस्वामो पके
हारमध्यस्थनायकमणोः नायकोनानार्थे १ ॥
लपाशपापरितया ॥ बालपाशयकेशवंधा
हिताशोभाकरत्वात् प्रादिताद्यतबालपाशपा
रितः सर्वतोऽप्यतिमयत्वात् तथाभूता परितया
गुणवचनब्राह्मणदिभ्यः कर्मणिचकर्मणि
परितयांतयोगात् अशोशयचपरितया
सीमंतस्थितायाः स्वर्णदिरचितायाः २ ॥
पाशाललाटिका ॥ पाशतेवधतेपाशबंधे
चुरादिण्यतादयोयतर्पणं अल्पविज्ञातत्वात्
पत्रमिवपाशपत्रपाशाललाटस्याऽलेकरा
णाललाटात्कनलेकारइतिकनरापुत्रत्वेन
दिका हेसीमंतिकातोऽन्यस्यस्वर्णदिरचितल
हभरभेदस्य २ ॥ कलिकातालपत्रस्यात् ॥
कर्णस्थालेकारः पूर्ववत्कनारिकर्णिका ताल
स्यपत्रेनापिकर्णभूषाजननात् कर्णिकाप
यताऽतश्चस्वर्णदिकृतमपिवर्णयतालपत्रा
रत्नात्तालपत्रमुच्यते तादेकोऽप्यत्र हेतादेको
तिष्णातकर्णभरणस्य २ ॥ ऊंडलेकर्णवेष्ट
॥ ऊंडतिसंहतंभवतिप्रशोभावाद्इति ऊंड
वाते ऊंडिहोद्वावधारित्वात्कलचूऊंडले को
कदेशेकर्णः सेवेष्टतेऽनेनलुप्टकर्णवेष्टने हे
डलस्य २ ॥ ग्रैवेयकंकटभूषा ॥ ग्रीवायाः
वंभूषणं ग्रीवायांभवं ऊलऊत्तिग्रीवाभिज्ञत्वा
नाटकत्र ग्रैवेयकंग्रीवायाश्चावेतिरजिग्रैवेय
मपिसग्रैवेयस्त्वमसिफणिनेतिरजशोवरः को
होभूषणतेऽनयागुणेशुहलरत्नकारः कंकटभूषा
देकंहाभरणमात्रस्य २ ॥ लम्बनेतललेतिक

॥ लम्बनेतललेतिकर्तव्यः लम्बनेतललेतवल्बले
तिका ललाविलासेशतकजंतातत्तुर्वादिमसौ
तिवाङ्मलकात् ललेरपिबध्निषित्वेदीपुसेना
यंकनिकेइतिस्वत्वेना देनाभिलीखितकीर
कादेः २ ॥ स्वर्णैः प्रालंबिका ॥ सेवललेति
कास्वर्णैरचिताप्रालंबिका पकं १ ॥ अथतरः
स्वर्णिकामौक्तिकैः कृता ॥ सेवललेतिकामु
क्ताभीरचितातरसोवत्सः सूत्रमुरः सूत्रं सूत्रा
वलीतप्रतिकृतितात्कनतरः सूत्रिका पकं
१ ॥ हानोमुक्तावली ॥ निविशेषेणहारश
होमुक्ताकलापेवर्तेतेक्रियतेमनोऽनेनमेडना
यक्रियतेवाचजहारः मुक्तानामावलीदीवोपे
क्तिः सावप्रयितैवभूषणप्रकरणात्तमिहादि
पढातहारापि हारामुक्तावलीहारः इतिरभ
सः देहारस्य २ ॥ देवच्छेदोऽसौशतयष्टिकाः
॥ असौहारः शतयष्टिकः शतलतिकः सन् २
देवैरपिच्छेद्यतेसंक्रियतेच्छदिसेवरणेच्छादिचे
ततः कर्मणिचन् देवच्छेदः यष्टिहारलता
शस्रभेदयोरिति विद्यः यष्टिलेतासरः सारिदि
तनेकार्यमाधवीसभूतिः अष्टौत्रशतलति
कोऽयमिति केचित् पकं १ ॥ हारभेदाय
ष्टिभेदाहुत्सागुत्साधेगोस्तनाः ॥ अर्थहारो
मणावकः पकावल्बेकयष्टिका सेवनलत्र
मालास्थान्तमविशतिमौक्तिका ॥ यष्टीनो
लताणोभेदात्तद्वागणोभेदः हारभेदः स्युः तेव
केइत्याह गुत्सेत्यादिहोत्रिशयष्टिको गुत्सः
गुत्सः स्थान्तवकेस्तस्वहारिमिग्रैयिपर्णयोरि
तिदंतातेषुमेदिन्यादयः गुत्सः प्रागुक्ता चत

303
940

लंगुलेच्छः ततः स्वार्थेकन ग्रंथलीयकं कथि
रकारादित्वादेगुलीयकं पुंलिङ्गस्योरे ग्रंथमे
थिल्लीभित्तानेकाकृतस्यस्यंगुलीयकइतिभट्टि
प्रयोगात् कुर्मिल्लरेगभेदग्रावतात्वास्तत्प्रतिरु
तिज्ञातकनिकुर्मिका कुर्मिप्रकाशेकायतिग्रा
तइतिकेवाकुर्मिका कुर्मिः स्त्रीपुंसयोर्वाच्चाप्र
काशेवेगभंगयोरितिमेदिनिः हेग्रंथरीयकस्य
२ ॥ साद्वयंगुलिमुद्रास्यात् ॥ कुर्मिकेवसा
त्वाप्रभुनासात्तरयक्तामुद्रयतिविज्ञयतिमु
द्रातिवामुद्रापवाद्यविजेवा कुर्मिकायाग्रंथ
लिस्यात् ग्रंथलेमुद्रंगुलिमुद्रा एकं १ ॥ कं
कांकरभृषणं ॥ कंस्त्रावायकंस्त्रावेवायथा
स्यात्तथाकणतिशहायतेकमितिप्रकृतेमस्त
केवस्त्रावेपिचेत्तव्ययप्रकरणेमेदिनिः कलम
व्यक्तंमधुरंवाकणतिकंकणाः एषोदरादिः क
रोभृषणतेनेनकरणेल्पुद्र करेभृषयतिवायु
वृमंडनेस्त्रेप्येतत् स्त्रीवेस्यान्नेदनेस्त्रेकंक
णं करभृषणंइतिरभसः पुंलिङ्गोपिहस्तमेद
नस्त्रेस्यात्कंकणेनाप्रतिसरइतिरत्नकोषः
हेकंकणास्य २ ॥ स्त्रीकस्यांमेखलाकोचीस
प्रकीरशनास्थियं स्त्रीवसारसनं ॥ मेहन
स्यमृत्रस्ययत्त्वमिन्द्रियंभंगेतस्यमालामेखला
एषोदरादिरितिमाधवी मीयतेप्रतिष्ठातेमध
भगेडुमिजः कलस्वादयश्चेतिकलैः गुणः प्रत्य
यककारस्यावत्त्वंचानपातनातवा कविदीप्ति
बंधनयोः अचइतिइः अन्येभोपीतिदीर्घः कदि
कारात्तुदीर्घकोची कोचीगुणस्थानमनिदिता
याइतिऊमारः कोचिदामपिहितैकवरोराविति

श.
सु.

माद्यः सपतिसमवेतिसपेकाङ्गलकातहस्त
मदतिननखायैकनगौरादिः सप्तकोसमस्त
नेकापल्लवांसप्तवह्यः किंकिणः कायेतिश
हायेतेः स्यान्मूलविभुजादित्यः केवा अश्रुतेवा
प्रोति अश्रुवाप्तौ अशेरशचेतिशुः रशादेशे
तिरशनेतिमाधवी रसतिरसशलेवलनश
र्याकचरसनरत्नभितमिधुमलीरशनैः शनै
रितिभारीवयमकात तालवमधारसनावे
रतिकलहेषितिसवदज्ञादेत्यमधारसना
वसहारसनेनईषडनिनावतेतेसारसनेसार
मुक्तुष्टयथास्यात्रयासनातिभजतेवा वगार
णसनसंभक्तौ अविवासारसनेस्त्रीकयावस
ग्रथनमितिस्वामी मेखलायासारसनामिति
त्यादेरभसः सारसनेद्विदेत्यसंसाहमिकः सा
रसनेसारसः स्रोतइतिद्विदेत्यसंसाहमिकः सा
त एकयाष्टिर्मेवकावोमेखलात्वष्टिष्टिका
रसनामोडशनेयाकलापः पंचविंशकः इति
हेति इहत्वभेदात्पर्यायता पंचस्त्रीकया
गाम्य ५ ॥ मैव पुंस्त्वयाष्टिष्टिका ॥
मैवकावोपुंसाकयाभरणंसत् शृंगलेत्रि
गंशृंगेणअश्रेणसवलतिअशृंगलेपयोद
दिः शृणातिशेयिन्शृंगलेकलम्बादयशु
तिकलप्रत्ययः शृंगलाधातोदेशानिपात्यते
तालवार्तिः पकं १ ॥ पादंगदेतलाकोरि
जोरोनृप्ररोसिया हेमकः पादकटकः ॥ पा
दस्यंगदमिवपादंगदे तलादेडाकतेमैवाय
कोरिरग्रमिवतलाकोरिः तलादेहद्वारवे
द्यापीतिकान्तः कोरिः अश्रिर्विवतलाको

दितानेमेनेमोत्रात गंभीरादयशेतीरन्वाङ्
लकादिमेरीरचितितमाधवी मन्त्रशोभनोपा
दोकोतिणिचिदिलोपेमेतिः ततः सर्ववदीरन्
मंजीरः नृनेनृनेभागेपरयतिअवृषोदरादिः
तपुः मन्त्रमधुरमीरयतिमंजीरः चर्वातिनृप
दः एतवेइतिस्वामी मंजीरोस्त्रीमनृपुरइति
रभसः हेमइवकायतिकणतिशलायतेमूल
विभुजादित्याकः मधुरधनित्वाहेमइवइवाय
कजितिसाध्यादयः हेमाकृतिपादकटकोहे
मइवहेमकः पादस्यकटकोवल्यः घटनृप
रस्य ५ ॥ किंकिणोत्तइष्टिका ॥ किमि
कानिनेरुक्तेइत्येगौरादिः किंकिणोत्तइ
कारद्वयवतीकिंकिणीतिनिरिकाराधिकं
लीतिस्वामी चंदेवचंदिकाततः कनृत्तइ
सहसमासः लृट्चंदिकाचर्करिकाव्याकं
कणस्यात्प्रतिसरः किंकिणीत्तइष्टिका
भागीरः हे १ ॥ त्वक्फलक्रमिरोमाणिवस
योनिदेशविश्रु वाल्केतोमादि ॥ त्वगादीनि
चत्वारिवस्त्राणां योनयः कारणानिभवेति
तत्तइत्यत्रेकं १ ॥ फालेत्तकापीमं वाद
रवतत्त कोषेयंक्रमिकोशोत्तंगं कवस्त्रगो
मत्तं ॥ वल्लमाणां निदोमादिवर्जवाल्कादी
निनिष्प्रवाणं तानिदशविश्रुत्रिलिगानिचका
मदेकादशेतेत्रकीमितिभूतिः वल्कलस्य
त्राविकारः वाल्कलमायाविकारः लोमवृद्धा
दिकाचालिगंचासियोत्तोमीफलस्यविकारः
फलंतस्यविकारइतिसर्वत्राण कर्पोसीव
दरीभाफलइतिविकारेणतस्यफलेलक

ततोऽपि कार्यसंवादेऽहमीहामपाननिर्गोतम्
 त्रकृतः ऊहमलाकारः कोषस्तत्तत्कोषाद्वि
 कोषेयं रजःस्रग्भेदः ततो जाताद्यर्थे रजो रम
 योऽवेत्यपि गोकवेषशोपि स्रग्भेद इति वक्ष्यते ॥
 अतो मेघादिलोमतेऽपि कम्बलादिकवेषे ॥ अ
 हते निष्प्रवाणीते त्रकं च नवास्त्रे ॥ ज्वरः त्वा
 ने भोगश्चाह न न तद्वाहितमना हते ग्रह तं च य
 श्यामनसखे र्वातो निरुहतेः प्रियेरिति शास्त्रि
 काः अनाहतमस्फुरितमित्यन्ये प्रायतेऽस्य
 प्रवेजोऽधिकरणोऽस्य प्रवाणीते त्रवपनाधार
 शालाकामानिर्गतायस्मात् तत्र निष्प्रवाणीति
 निष्प्रवाणीत्येति निपातनात् करभावादिति श्रुत्यो
 निष्प्रवाणी च शादी विततास्तं तवस्तं त्रमिति
 न्यासः ततोऽविगमहतमस्त्यापिते तं त्रद्वि
 महत इति कन्तं त्रकं च त्वारिनवास्त्रस्य
 ॥ तत्प्राङ्मनीयं यदौ तयो र्वास्त्रयो र्कं
 ॥ धौ तयोः प्रत्नलितयो र्वास्त्रयो र्कं शोषात्
 योऽहमाह त्वाङ्मनीयं उद्गम्यतेऽभिलषात्
 इति त्रमाधवी पकं १ ॥ पत्रोर्लो धौ तयो र्वा
 यं ॥ धौ तं शुद्धं धौ तं च तत्कोषेयं चेति तत्र
 धातुगतिश्रुतिः ततः क्रः शुद्धः शुद्धो च स ते
 केवले च प्रकृत्यत इति धरणिः लक्ष्यवत्
 रिपत्रे प्रकृतिभिर्गुणैः कृतत्वात् पत्रोर्लो
 त्रसंबोधनीर्गुणैः त्रैति पत्रोर्लो कोषेयमेव धौ
 तं प्रत्नलितं पत्रोर्लोत्वा मिति सभूत्यादयः
 ॥ बद्धमूलं महाधने ॥ बद्धमूलं यत्किम
 पिवस्तत्तदाधने न तव स मेव वस्तु त्र
 मेव अतएव पुराधिपः शयने महाधनी

तिभारविः मशोतिमृत्पथनाममशोधने हे
॥ लोमंडुले स्यात् ॥ सौत्रवस्त्रादिके लवते
इत्यश्वेधमेव तमन लोमंडुलार्थकं लवते
एलिंगमिति सभृतिः यत्पुनरतमीवाविप्रक
तंतरंतद्व्यादि उनोत्पत्ताप्रयतिग्रीधकग्री
मजननात्वाङ्गलकाङ्गनोतेः पिङ्गाद्यलव क
गागमद्युङ्गले हेतौमात्रवस्त्रस्य २ ॥ हेत
निवीतंप्राप्तोत्रिभ ॥ निवीयतेस्मवेज्जसंवर
लोकः संप्रसारणे निवीतं निर्वर्तमिति तस्वामी
प्रकर्षेण प्रियतेस्मवेज्जसंवरलोकः प्राप्तो हेतु
दितवस्त्रस्य २ ॥ त्रियोवङ्गले वस्त्रस्य दशाः स्य
वस्तुयो हेयोः ॥ वस्त्रस्य सेलप्राग्गतावयवाः द
शाः स्यः सदास्त्रीलिङ्गवङ्गवचनोताद्येत्यर्थः व
स्त्रस्येति वचनादर्थो लवके त्वामपि वदशेति ।
सभृतिः दशावर्त्तामवस्थायां वस्त्रांतेभृत्प्रि
त्रियोरिति रभसः दृश्यते प्रायेण चिद्यते दशा
भिरादिः वस्यते ग्राह्याद्यतेनेन वस्तिः सच प्रा
कृतः वस्यते चिद्यते ग्राह्यते वसस्त्रेद्व्ये
हवरणेषु चुरादिः ततोऽपि ततोऽपि तवसेति
रिति च वस्तिरेकवचनोतोपि इह दृश्यते दशा माता
नाधिकरणद्वङ्गत्वमिति सभृतिः हे दशायाः
२ ॥ हेतुमायामग्रानाहः ॥ ग्राह्यस्य ते ग्राह
त्यतेनेन च जग्रायामः ग्रासमेताद्याति ग्राह
पूर्वाद्याते वर्तिस्त्विति नाणि वा वस्त्रादन्त्रा
पुपवरादिति स्वामी ग्राह्यतेनेन इलद्येति
वज्रग्राहः स्वामी त्वारोहस्याने ग्राह्यते इति प
हेति त्रीणि हेतुस्य ३ ॥ परिणामो विशालता
॥ परिणामाद्यते वध्यते वैष्णवेनेनेति एवं वत

रा.
म.

२४१
१५

परिणतः विशद्वारवेः शालचु शकटाविति
लवविशालतादृशं देवसुविस्तारस्य २ ॥ प
दचुरेजीर्णवसे ॥ जीर्णमहद्वसं पटीति
संभोगवतिकरोतिप्रच पटचुरे पटोभूतसं
चरतिनेरुक्तकारवाणगमेवा हे २ ॥ समौन
ऊककपेले ॥ अतस्तेस्मश्रुः स्फुटः अनऊक
मुखमस्मादितिप्रपदेवऊक्रीदौशकंधादित्वा
त्यरूपत्वेनऊकः इत्यापिपादः कल्पतेऊक्ता
येकपेः शाकादित्वादन् किरत्तवयविनेवि
विकर करवासेपटश्चेतिवाकपेदः हेमलिन
त्वादित्वाजीर्णवसखंडस्य २ ॥ वसुमात्रस्य
विदितिसंभूतिः ॥ वसुमाज्जादनवासस्य
वसनसंभूते वसुते आजायतेः नेनपुनवसं
आजायतेः नेनपुन आजायते वसुतेः नेन
सेः वसुसिभामित्वाः सुग्राणत्वाहृदिः वासः
विलयाज्जायतिविलवसनैः विलयतेः नेन
करणेज्जिवावेले विलेज्जोरादिकाटविवा
भूति गोरदित्वाजीपिवेलीववले आजायति
स्यः करणेपुनवावसनं अंशुभिस्तत्सुत्तभा
गैः काशते काश्टीप्रोअन्येषपीतिउः दिलोप
अंशुकंतालवशमितिप्रागप्युक्तं पटोस्वीकयंत
शादः सिचयपीतलऊकः इतिरभसः घटवस
स्य १ ॥ सुचेलकः पटोस्वी ॥ शोभनेवेले
सुचेलनेवस्वाथैकन सुचेलकः स्वाथिकाना
लिंगवचनातिक्रमात्सुत्तपटनेपटः पटवि
स्तारेचजर्थेकः ततः प्रशसायामशंआयविप
पटोदोअर्थपट्टे पटयतिधारकं पचायविवा
वसुस्य २ ॥ ना वरासिस्पलशाटकः ॥ व

पिवरमावरणमश्रुतेकाप्रोतिदिमार्तिवारणात्
इतिदिनवराशिः वराशिनैतितालव्योनेशा
हिकः शटतिश्रुत्वाउत्ततिप्रवसादयतिवा श
रुजाविशरणगोपवसादनेप्रावुल्य शाटकः १
तालव्यारिः त्रिलिंगशुशाटकः शाटकाशाटक
मिति ततः कर्मधारयेस्पलशाटकोपित्रिलिंगः
अश्रुत्यशोयशिषिवाविवाशिशिशिवेशोतशो
तऊशकोशिककाशकेशाः इत्यप्राविवेकात्
वराशित्तालव्यशः वरासिः स्यात्तवद्ववरा
तिः स्पलशाटकइतिदेत्तातेप्रभमाहेत्तातो
पि हेस्पलवस्य २ ॥ निचोलः प्रच्छदपटः
॥ चुलसमुज्जायेनिचोल्पते समुज्जायतेः व
गुंयतेवाः नेननिचोलः प्रकर्षेणज्जायतेः ने
नचज्जादेवेइतिऊकः प्रच्छदः ततः पटेन
सहकर्मधारयः निचुलइति द्विपकोषेऊ
स्वमधोपि निचोलेत्तनपुंसकमितिभसात्
जीवेतिथानिचोलीत्यापिइतिराजदेवा स्पते
नास्पतेनवायेनांगेप्रावियतेतस्यहे २ ॥ स
मौरलुककम्वलौ ॥ रमाणरत्नकिणचुनासि
कलोपेरत्त उच्चातोलातिकः रलुः ततः स्वाथै
कः रलुकः काम्यतेमौकमे तांतात्कम्वलादि
त्वात्कलचुगामश्रुकम्वलः रलुकादन्तीपिकं
वलइतिसंभूतिः हेकम्वलस्य २ ॥ अंतरी
योपसेकानपरिधानानिधौश्रुके ॥ अंतरेम
धोभवेविद्यमानंरुहादित्वाज्जः अंतरेये उप
आप्यसंबीयतेः गमनेनपुन उपसेकानेपी
धीयतेइतिमतिकर्मात्पुनपरिधानं अंधोदे
हभागस्योश्रुकंअंधोश्रुकं चत्वारिधानवसस्य ५ ॥

ग.
मु.

होप्रवागेनगसंगोसमोदृष्टिकानथा संमान
मुत्तरीयं ॥ प्रात्रियतेनेनवजोहोतेराया
हनेइतिवच उपसर्गस्यजीतिदीर्घः प्रावभः
उत्तरास्मिन्नेहभागेवामपाथेग्रामस्यतेकर्मणिच
उत्तरास्मिन् गुर्धरेहभागेग्रामस्यतइतिवा ३
उत्तरासंगः उत्तरशहोवामपाथेवचनोपियथा उत्त
रेवामसोवर्गोलक्षणाथेभविष्यति इतिवनप
र्वणि ॥ जेत्तपल्यानेउत्तरावामइतिमहीका
कृताविवृतेहृत्वाद्यादनइतिकनृहृत्क
हृत्तीवमनोतरइतिमेदिनिः हृत्तोवहृत्ति
का संवीयतेनेनस्यइसंमाने उत्तरास्मिन्नेह
भागेभविष्यमानेहृत्वाद्याःउत्तरीये पंच
परिपरिधानवस्य ५ ॥ चोलः कपोसकःति
याः ॥ चोलतेऽवगुंदातेबुलसमुज्जायेचजचो
लःगोराट्टीषिचोलीचऊपरः कपोणिजाउच
हयस्यतेतिपतेऽवस्वायेकनऊपोसकः ६
घोटगरिःऊपरः स्यात्कपोलोचजाउन्पीव
पुंस्यंइतिमेदिनिः ऊपोसस्त्वचोलकः इति
हारावलीमियाइतिविशेषेणोक्तंउंसोपेताबु
पमानादितिभृतिः हेस्त्रीपुंसकचुलिकाया
२ ॥ नीशारस्तप्रावराणेहिमानिलनिवारणे
हिमानिलनिवारणेप्रावरेपटीकस्वलाहोनी
शारः शूद्रितायोनिः शेषेणश्रीयेतेहिमवाता
वनेतिश्रुतातेवाकवर्गाधितिनहृत्तेचउपस
र्गेवजीतिदीर्घः नीशारोमध्यतालवाः पकं १॥
ग्रधोरुकेवरसीणस्यचंडातकमेशुकं ॥ कु
वोरधमधोरु ग्रधोरुस्यत्वानेवाक्रोशतीतिवा
त वसमयःधोरुततःकन कुवोरधमधोरुस्य

तावतिस्य ज्रीणादित्वाहनियमसुत्रोतादितित
स्यकादेशेवाग्रधोरुकं वारसीणसुत्रमसीणो
यदधोरुकमेशुकं वसंतचंडातकं चंडतीवसन
तिवाल्प्रचवा ग्रधोरुकं वरसीणोवामसुत्रात
कः स्मृतिइतिपुंस्कोडेवोपालितात्पुलिगोपि प
कंवरसीणामधोरुपिधायकस्यबुलनाकारेण
परिहितवस्य ॥ स्यात्रिषाप्रपटीनेतत्प्राप्नोता
प्रपट्टेदियत ॥ प्रथमंगतेनातेपटमत्रप्रपट्टे
तत्पयंतंप्राप्नोति आप्रपट्टेप्राप्नोतिवः आप्रप
टीनेदिशहोवधारणेनदेवाप्रपटीनीमित्तयः ॥
पकंपाटप्रपयंतलस्वमानस्यवसादेः १ ॥ अ
स्त्रीवितानमुलोचः ॥ विशेषणविशेषायाउपा
दिनिवारणयवातन्यतइतिवितानः तत्तुर्धे
लोचतेऽपनीयतेश्रातपादिर्वाःनेनचन लोचः
बुरादिकस्यटीशयंपतेकुर्धलोचयति उपरिदी
पतेपचायविवातलोचः चेज्ञातपुंइकचुच
हकोपत्र देवज्ञापस्य २ ॥ हृष्णयेवस्वेषम
ति ॥ हृष्णतेवेएनइपाविकृतिप्रापते इष्यवे
कृतेणंताहचोयत उपधायाकुतहृष्णटीवेमथं
श्रदिशहातऊटरपटऊटीपटवामादिग्रहः प
कं १ ॥ प्रतिमीरातवनिकाम्यात्रिरस्काराणी
वसा ॥ प्रतिमिनोतिप्रतिवभातिवेष्टयत्पा
वलोतिवाश्रमिविमीनोटीचंष्टेतिरःटीचंत्वेच
तपुप्रतिमीराकृत्तंऊसेभऊसूलोप्रतिमीरा
तस्करासागइत्सफविवेकात् हेतमथ्यातःसो
त्रोधातः जवत्पत्रस्यइस्वायेकनजवनिकः ज
वनिकावनिकोतिहृदाततेतिकफोणाभुदयम
कादंतस्यवकरमथाचवर्गालतीयादिः यमनि

कोतस्यादिः पवर्गपंचममथापियमयतिग्रंथः
स्थमथमयमयतिउपरमयतिस्त्रुडकन्यलापः
इत्वेचयमनिकातिरोतधोनेकरोतिप्रतोतिनि
तियोगविभागातइतिःतिरस्कराणीतिपुरुषो
मः तिरस्क्रियतेःनयेति स्त्रुडितिरस्कराणीतिस्त्रु
भूतिः तिरोंतधोतिर्येगयइतिग्रमरः त्रीणिवा
वधायकपद्याःकोडपटस्येत्यन्ते ३ ॥ कचित्
पथेतिकापरिकरः पथेकाश्चावमकृत्तिका यो
लेत्वेचकोतेस्यात्रीवासारसनश्चयः ॥ परिक
मोंगसेस्कारः ॥ ग्रंगानोयःसेस्कारःस्वेहादि
तलेगंधहरणायशोभायेचवेरनादिनागाहते
नानुलेपनादिश्चतत्परिकर्मपरिपूर्वःकरोतिः
शरीरशोभास्थानेवर्ततेपरिस्फुरणपरिकर्मक
रोतेःशर्मवतमानित्प्रतिकर्तेतिचक्रविन्यासः
इतिस्त्रुभूतिः देऊंऊमादिनाशरीरशोभाधान
इपसेस्कारस्यस्नातोदत्तनादेरितिस्वामी २
स्यान्नाहिमोर्तेनामृता ॥ मृत्पुष्पद्वौवमेति
रितिबाहुलकात्रिः मृजेहंडिःसाहिःहजेष्टो
दिणंतातन्नासग्रंथेयचुमातेनाभितयडिस्त
जा मृजेरजाहोसंक्रमइतिहडौमाजेः चजये
वावेदिसंमाजेरहेतिऊमारः त्रीणिप्रोचनारि
नांगनिमेलीकरणासात्रस्य ३ ॥ तदत्तेनोत्ता
दनेहे जीवे ॥ तदत्तेनोत्ताद्यतेमलमनेन
ल्युड तदत्तेनोत्तादनेहे तदत्तेनद्रव्योणांति
मेलीकरणासात्रस्यउपवहनइतिव्यातस्य २ ॥
ग्रथास्नावग्रासवःस्नानं ॥ ग्रासवनेग्रासाव
विभाषादिनसवोरितिवाचजपदेउरोरप्रभावे
ग्रासवःस्नाशौचेत्युडस्नानं त्रीणिस्नानस्य ३

वर्वातवाचिकंस्थामकः ॥ चर्वनेचवोचर्वदीमो
चर्वतेभ्यस्यतेवाचवेग्रथयनेवाचितिपीतकीय
उविचवेष्टुत्पाण वाहुलकादरोगाख्यायामिप
वहुलमितिपुस्तदापुइत्वेचवोचर्वकाततःस्वाये
ग्रजवाचिकंविरेतिपीत तिष्टतेःवासोरवदसः
वृथासःस्थामपवस्वायेकःस्थामकः स्थानेस्था
स्थितिः तयाग्रासयतिदीपयतिदेहेग्रसगतिदी
ग्राहनेपु तांताताहुलिकास्थामकः त्रीणिवा
हनादिनाबिलेपनविशेषस्य ३ ॥ ग्रथ प्रवो
धनेग्रनुबोधः ॥ प्रबोधयतिस्थिधतमेवगंधे
जागरयतिप्रसर्वादुधेबोहुलकात्कर्तैरित्युड
प्रबोधने अनुपश्चावोधयति अनुबोधः हेन्स
नसर्वगंधस्यप्रयत्नविशेषेणाएवमौगंधापा
दनस्य २ ॥ पत्रलेखापत्रोऽगुलिरिमेसमे ॥
पत्राणंपत्राकृतीनांलेखापत्रलेखाकार्यका
रणोऽगुलिवापरोऽगुलिः पत्रार्थोऽगुलिवा
परोऽपत्रोऽगुलिः पत्रावलीपत्रवलीपत्रमेत
रीत्यादयोपत्रसमेइतिपत्रोऽगुलेः पुंस्त्वनिग
कराण्य हेस्तनकपोलाहौकस्थिरिकारिचि
तपत्रावल्याः २ ॥ तमालपत्रातिलकचित्रका
निविशेषकं ॥ तमालपत्राकृतितात्रमालप
त्रं तिलपुष्पाकृतितात्रिलकेप्रागुक्तं नानाव
र्णतत्वाश्चित्रयति चित्रंचित्राक्रियायोरुपेवत्क
न चित्रकंनानावर्णंसातिशयेविशिनसिचित्रो
प्रकंतिलकभेदा पतेपयायतद्विहरविप्रकर्ष
तत्प्रातरत्वादितास्वामी तमालोपितमालेपि
स्वस्तिकेखड्गेइतिविश्रात चत्वारिललाहकन
तिलकस्य ध ॥ द्वितीयवतरीयचनत्रियां ॥

शु
मु

३४५

पतन्मयोद्वितीयतरीयेतितिलकविशेषकेन
सिध्यां नुनपुंसके इत्यर्थः ॥ अथ ऊं ऊं कशमी
रजन्माप्रिशिवे वं वाक्कीकपीतने रक्तं सेकोच
पिपुनेधीरलोहितवन्दने ॥ कोतिशब्दायतेवा
इलकात् ईषिपुष्पीपिदिशिशमधुसूयोमक
ऊं ऊं मः पृष्ठोदगदिः कशोः सौत्राङ्गभौरादयश्चेति
इत्यनुदागमश्च कशमीरः कशमीरावशकैश्चेत्
ममेतात् मधुनालवाः कशमीरदेशे जन्मास्य
कशमीरजन्मा श्रीप्रिविशिवके सगोः स्याप्रिशि
वेत्रियते देशादिभरपि प्रायते इति प्रहृष्ट
ः पुरं कशमीरां वक्रिशिवे वाक्कीकपीतने व
रमिति वाचस्पतिः बह्वेव कृप्राधान्ये इति रः
वक्रिनामियावादिभ्यः कन् वक्रिके पाणिम
देशे भवेकश्चाद्युग्रन्येषामपीति दोषः वाक्की
कं वाधीरहिगुप्तोश्मदेशयोरिति त्रिकोडशेषः
वरवाक्कीकमेकं पटमिदं न्ये काशमीरं वाक्की
क्कीकं सेकोचं पिपुने वरमिति तत्रोत्तरे पादात्
चावेण्यनामपीत इत्येगेने द्यादित्युः पीतो
वर्णोः स्याः लिपामादि त्वाजप्रत्यये वापीतने
रजनात् रक्तं अतएवाः रक्तं सेनामिति स्वामी
संजुवति सेकोचयति वर्णोत्तरे सेकोचं पचाय
च पिशप्रवयवे पिशिविशेः किञ्चेत्पुनश्च पिपु
ने पिपुनयति सूचयति व्यंजयति गंधलत्त
व्यंत्तरं सौरभं तात्पचायच पिपुने रक्तपय
य सूचकपयं यस्यापनामेति सूभृतिः सेको
चस्यापिपुने सूचकमिति स्वामी वीरे स्थिररागति
तिवसः लोहितजननात् लोहितं वेदनमिव ल
हितवन्दने कृष्णदेशे एकादश ऊं ऊं मस्य

लातागता जतलीवेयवोऽलकोडुमामयः ॥
गततेभृद्वदीति वाङ्मलकात्सः गता कपि
कादितालत्वे लातालत्वे तदृशते प्रवृत्ते वा ल
तदर्शनांकनयोः भिरादिपादादृष्टि रलयो
रेकस्मतेर्वागतालात्तात्ताव लातायो रत्नो
रत्नेति रुद्रभसौ जायते वाङ्मलकात्तने स्तु
ग्रात्वाभावः जतपृथते मिश्रीभृयतेऽनेन प्रवृ
यवः प्रजायीण्यावः वाङ्मलकाद्विचारैः
कर्मणि कृप्रत्यये रक्तः नरकोऽरक्तः इषड्रक्त
त्यर्थः कपिरिकादिलत्वे ग्लकोऽजादिः अथरे
षलक्तक इति माचात् नलकोडुगोपित्वात्र के
नाप्यास्वादितः रक्तलकग्रास्वादने वाङ्मलप्रत्यये
डुमाणा मद्यत्वादीनामामयोरोगः डुमामयः
डुमस्य ग्रामय इव नियमः इति स्वामी धन्वतेर
त लातापलेकपागतादीनिश्चक्रमिति जत
कृतत्रारंगपातावडुमयाधिरलक्तक इति व
इलात्तायाः ॥ लवंगेदेव कृष्णं श्रीसेने ॥
ल्यते वयवेन चिद्यते वाङ्मलकात् विडादि
भ्यः किञ्चेति प्रंगच लवंगेदेव योग्य कृष्णमत्वात्
देवकृष्णं श्रीसेने देवकृष्णमत्वात् कृष्णं देवाना
मिति स्वामी श्रीसेने लत्तोपकायनामकं श्री
लिलवंगस्य ॥ अथ जापकं कालीयकं च का
लानुसायेच ॥ जयति पुष्पांतरं सौरभमीभ
वति तत्र मिभवेत इति सकत्वाजापकाबुल जाप
काप्यपवत भवति तस्वामी कालीवर्णभेदे
शते अत्र शेष इति कः कालीयः ततः स्वायेक
कालीयकं कलिमेतदर्थं ऊं वेति कालीयं गंध
मीमिति भोजराजः सर्वत्राप्रिकलिभ्यादृक्का

240
209

वदधुपः सजेसुसालस्यरसोनियोसः सजेरसो
 द्विरेणः नरातिनदरातिकष्टीसतिनस्योडांतरे
 प्रादित्वात्कलवु ग्रालः रातिप्रीतिरालइतिस्वा
 मी ग्रालः सजेवक्रयोरितिभसः गालः सजेर
 सोऽनुगगोऽत्रसर्वरसः वार्ताभेदाद्वृत्तिरूपान्
 स्यवदुदपः ॥ पंचधुपस्य ध ॥ अथएक
 पकृत्रिमधुपकौ ॥ शोत्रसंवारिगंधत्वात्तएक
 दवधुपोदकधुपः वदुगंधकृतत्वात् कृत्रिमः
 आसौधुपश्चेति कृत्रिमधुपः देनासुगंधकृत
 स्यदशांगादिधुपस्य २ ॥ तरुक्षः पिंडकः सि
 क्तायावनोपि स्वासीतहेतुरुक्षपर्यायमेवयत
 रुक्षेति त्रयतेदिनान्तिद्वैगंधांतरीत्वरणादिस
 योः वदुलमन्यत्रापितसिप्रत्यये संज्ञायांकनित
 रुक्षः यवनदेशजत्वात्पिंडीतिद्वैगंधात्पिंडीगंधो
 सीपिदिगताबुद्धस्वार्थकः पिंडीतेग्रावर्तादिना
 मंदतीक्रियतेपिडिसंज्ञातेक्रीणावापिंडुकः स
 इतेसुखोपभोगंसिक्तः एषोदरादिः सिक्ताख्यो
 वृत्तइतिस्वामी यवनदेशजत्वात् यावनोग्रंत
 स्थारिः यावतेद्रव्यांतरेणसिद्धीक्रियतेकमि
 श्रणोणात्कृत्यल्लुइतिस्फुरिवा चत्वारिक्ता
 ख्यसुगंधिद्रव्यस्य ध ॥ अथपायसे श्रीवासो
 दकधुपोपि श्रीवेष्टसरलद्रवौ ॥ इगधसमान
 तात्पयः पयपवपायसः स्वार्थः एसरलद्रवइ
 पस्यपयसः तीरस्यविकारत्वाच्चसरलद्रवः श्री
 पिष्टोदधितीरवृताह्वयइतिरभसः श्रीणांवासो
 तद्वैश्रीवासः वासइतिसरभयतिवासः अत्रश्री
 णांवासः श्रीवासः वाश्रीवैशरशनाशोभाभारती

सरलवदतिविद्यः एकः स्यात्तुत्रिमेनेकपदे
चसरलवदतिरभसः धृपतेनेनधृपः एकः
माधुमेकधृपः श्रीसरलवदः तस्यपिनेनहृपः
नजतिनत्वात् श्रीपिष्टः सरलवदः सरलवदः
पंचसरलवदस्य ५ ॥ मृगनाभिर्मृगमदः क
स्तरीच ॥ मृगस्यनाभिर्मृगनाभिः साइचयीस्य
लिगः मृगस्यमदोमृगमदः कसतिविकसतिमे
गंधमस्यावाङ्मलात् खर्जराद्यवृत्तयागमः
मोगारिडीषु कस्तरीमृगनाभिर्मृगमदोमृगः क
स्तरीकापिचेतिमाधवः मृगोपत्रमुत्पराइत्ये
येनाभिः उंसिप्राणंगकेदयोः चक्रमधोप्रधाने
चस्त्रियोकस्तरीकामदतिरभसात् नाभिरप्य
मदोपत्रमदोरेतसिकस्तरीयामितिमोर्निः श्रीति
कस्तरीयोः ३ ॥ अथकोलकं ककुकोलकंकोष
फलं कुलतिसेत्प्रायति कुलसेत्प्रायने त्वलित
कसेतेभ्योणइतिणः ततः स्वाथेकनएतुलिवा
कोलकं ककुतेः तसेपरादित्वात्किपुककलो
लो ककु ककुचततकोलंवेतिककुकोलकं को
षाफलमस्यकोषफलं त्रीणाकाकोलाइतिव्या
तस्य ३ ॥ अथकपेरमस्त्रियो चनसारचंद्रसे
सिताप्रदिमवालका ॥ कल्पते सुखताम्वला
दिमोरभातिशयकरायकूपेः खर्जरादिवाह
कपेरंचनोदः सारः स्थिरभागोः स्यचनसारः
चनः सार्देदृढेदार्पेइतिविद्यः चंद्रपयायनात्
आज्ञादकत्वात् सिताप्रमिवशुक्लत्वात्सिताप्र
सिताशुक्लाप्रभायतिरस्येतिमिताभइतिचपारः
हिमाशीतावासोवालकावेतिहिमवालका से
तथा रेणकावाणकपेरंचंद्रसेनेहिमाइयामिति

त्रिकोडशेषः पंचकपेरस्य ५ ॥ गंधसारोमले
यतोमदश्रीचंद्रनोस्त्रियो ॥ गंधः गंधातिशयः
वानसारः स्थिरभागोः स्यगंधसारः मलयगीरि
भवत्वात्तमलयजः भद्राश्रीः शोभाः स्यभद्राश्रीः
इतिजात्येतेभद्रावाच्यवज्जैसमाधुनोरितिवि
द्यः चंद्रते आज्ञायतेनेनलपुटं चंद्रयतिवा ने
द्याटिः चंदनः वैधकीमालयस्तस्याज्जीखंडोरो
हिप्रश्चमः इतित्रिकोडशेषः चत्वारिचंदनसामा
तस्य ५ ॥ तैलपौष्पिकगोश्रीधेइरिचंदनम
स्त्रियो ॥ तिलस्येवपौष्पिकस्येतिलपौष्पिक
मेदः ततोजातेतैलपौष्पिकं गोः श्रीधे गोश्रीधे
तदाकारेमलयेकदेशेजातेगोश्रीधेमितिमुभृतिः
धवलंरुतगोश्रीतेचंदनेतैलपौष्पिकं मलयादि
देशजमेवकालताप्रवातिप्रवर्णमुत्पलगंधि
गोश्रीधेमितिवाणिज्यटीकेतिमाधवी अतिसर
भिशीतलतयासदेवसर्पेवेतिमिति सरीभच
नामास्येतिमुभृत्पादयः इरिः मेदूकस्तदाकारे
पर्वतभागेजातत्वात् इरिकपिलेतदार्णवादा
इरिंद्रस्यचंदनेवा इरिचंदनं यत्तरक्तचंदना
करंपत्रंगंतद्वेषवर्गवत्पतेइतिमुभृत्पादयः
चंदनविशेषाणांएथकएथक ५ तिलपौष्पि
तपत्रंगंरंजनेरक्तचंदनेरुचंदनेच तिलस्येवप
ौष्पि पत्राणस्यः पाककोत्पादिनाश्रीश्रुति
लपौष्पि पत्रमेवोगस्यपत्रंगं पत्रंगमीपट्टश्रुते
इतिशास्त्रिकाः स्वामीपत्रंगमाइशेषेसुवो
धे गंधहीनत्वात्कृत्स्नितेचंदनेरुचंदने पंच
रक्तचंदनस्य ५ ॥ अथजातीकोषजातीफले
समे ॥ ज्ञात्वाकोषोजातीकोषः जातिः फलं

रा.
न.

३५५
२५६

ताव जातीवनामाः सजातिजोतीफलोपिचेति
भसः कोषप्रकृतेपेचोपात्रेजातिकोषरतितर
सः फलमण्यः सनाम फलेलाभेजातिकोषे
णाप्रेफलकोपिचेतिरुद्रः देजाइफलरतिरुद्र
तस्य १ ॥ कर्षणगुरुवस्त्ररीकक्रकोलेयत्तक
देमः गात्रनुलेपनीवर्तिवर्णकोस्त्रीविलेपने
कर्षणदिभिः समभागेयत्तप्रयः कर्षणोवज्जो
धइयसाधितः शुभलेपनमेरः यत्तकदेमः व
र्षणगुरुकस्त्ररीकक्रकोलकस्त्रणानिच पक
कृतमिदं सर्वनामतोयत्तकदेमइतिथत्तवति
पकं १ ॥ गात्रमन्त्रलिप्यतेऽनयाकरणेत्सु
इ गात्रनुलेपनी वर्तयेतिस्त्रलीकर्वेतिताति
तिवाइलकायजपवारः ण्णतातक्रिन्वतिः
यदातप्रवरः तदाकृदिकारादितिडीधवतो
वर्णकोतिइतिण्णतातवर्णकं विलेपनेकर
ल्युदिवर्णकः पुंसापि सूरतविलसितानोवर्ण
कोवर्णकोसावितिमाचः दौदौभित्रार्थोविते
वर्तिदिनरादौप्रसिद्धाइतिस्वामी ॥ चत्वारिगा
त्रनुलेपनयोगस्यविष्टस्यस्यस्यस्य सुगोधि
व्यस्येतिमाधवादयः रभसकोषेत्तवर्तिविले
नयोर्भेदपव गात्रनुलेपनीवर्तिविगंधयवि
पने वर्णकंयायविजिनिःस्त्रीकषायोगगतक
ध ॥ पतन्मतेपवदेगात्रनुलेपनयोगस्यइय
स्यवर्तितलेपनस्यचवर्णकोरदयंइष्टवेरना
दिविलेपनमात्रस्येतिस्त्रभृत्पादयः १ ॥ ह्वा
निवासयोगाः स्युः ॥ ह्वाणनेप्रेयतेवर्णह्वा
रणोचजर्थकः ह्वाणनिवासेसुरभीकोणक
ने तपक्यतेइतिवासयोगाः देपववासादिते

इस्य १ ॥ भावितेवासितेविप्र ॥ भावतेप्राप्य
तेमीत्यतेभृप्राप्तेप्राणिताणेतवेहेतुमण्णताक
मीणिकेभाविते वाशह्वालोभायोज्ज्वरोतितर
वष्टेइतिण्णतात्कमेणिक्प्रत्ययेवासितेसुगोधि
इयवासितेभावितेपुष्पादिनावासितेवासितसि
येके हेसुगोधिइयवासितस्य १ ॥ संस्कारो
धमान्पायेयः स्यात्तदीधवासने ॥ गंधमान्ध
प्रादिभिः वसताम्बुलादीनायः संस्कारः सौरभा
नेतदीधवासने वासउपसेवायुगारिणचोनि
तवतल्युदितिभृतिः पकं १ ॥ माल्यमाला
सुतोभृति ॥ मृष्टेवकीधकरणकंमल्यतेधाय
नेइहलोणत मालेवमाल्यस्वार्थेजिवासा
लत्तीलातिप्रातइतिकः दीपमालाह ॥ ग्रन्थ
शम्पुपवागतस्त्रजेतिनेमालिकाइतिस्त्रु
त्विजादौसाधुः साहचर्यात्स्त्रीत्वे त्रीणिमालायाः
१ ॥ केशमधोतगर्भकः ॥ माल्यमेवकेशम
धाधिकरणकंगर्भइवकन्तगर्भकः पकं १ ॥
प्रभृष्टकंशिखालम्बि ॥ तदेवमाल्योशिखात
इरातोल्बमानेभ्रंशधातोरादिकमेणिक्प्रष्टः
ततः कन्तप्रष्टकं पकं १ ॥ पुरोन्मलेललामकं
॥ तदेवमाल्यपुरः संसावभागेन्मलेललारप
येतमागतंललामकं तिलकमिवइवार्थेकन्तल
लामकंपकं १ ॥ प्रालम्बस्त्रलेविम्यात्कंहा
त ॥ तदेवमाल्यमथातकंहाहत्तलम्बमानेप्रा
लम्बप्रष्टकीलम्बतेरचुप्रालम्बपकं १ ॥ वैक
तकंततयत्रियक्तिप्रसुरासि ॥ उरसियइपवी
तवत्रियन्तजतिमेतदेकत्तकंविशिष्टः कतोभुज
मूलमस्मात् विकत्तसुरः ततोभवार्थेण्णतातस्वा

292

भिरहयते। यं बाहुलकात् महत्तरत्वात् नाडः
 कंडः ततः स्वार्थे कन् कंडकः कंसखंड इति वा
 मित्वाटि नाडः ततः स्वार्थे कनि वा वासु महः
 क्रीडास्थानं तत्र यवतीभिः सह क्रीडाये गौडका
 दिरपेत्य तदिति शय्या प्राप्तावेः स्थाभिधानमिति
 नाप्रस्तुतीति शोका द्वे गौडकस्य २ ॥ दीपः प्र
 दीपः ॥ दीप्यतेः नेनेति च न दीपयति वा इगु
 पधात्कः पचाद्यच्वाग्रन्योपसर्गातिवृत्त्यर्थे स
 वं वत् मेरुसमेरुवद्वात्यं च वर्तकोऽत्र प्रश
 हः दीपस्तस्नेहाशः कज्जलधत्तः दशोधनो ग
 ह्मणिर्दीपतिलक इत्यपिशिलातरुदीपश्च
 लो ज्योत्स्ना हलो यलो च क इति त्रिकोडशेषः
 द्वे दीपस्य २ ॥ पीडमानसं ॥ पीयते उपवेश
 ते वा तधीयते पीडे बाहुलकः षः पीडे पीडति
 हि नतिश्रमं पीडे पटद्दिंसा यो इगु पधेत्यादि
 नाकेऽन्योऽपि दृश्यते इति दी चैत्वे वा विस्तरः
 पीडसंख्ययामिति त्रिकोडशेषात् पीड इति च
 आस्यते उपविश्यतेऽत्र करणाधिकरणयोश्चेति
 अधिकरणो ल्युट् आसने द्वे आसनस्य २ ॥ स
 मुद्गकः संपुटकः ॥ समुद्गच्छतीति श्रन्योष
 पीतिडः डित्करणा सामर्थ्याद्भसं सक्तस्यापि
 हिलोपः ततः स्वार्थे कः समुद्गकः उज्ज्वलकार
 लोपधपत्ते समुज्जते आरोप्यते भक्ष्य इव सत्र ह
 लश्चेत्यधिकरणो वज्रिवा संपुटव्यैः संप्रिष्टो भ
 वीति कः ततः स्वार्थे कन् संपुटकः कुन् शिल्पि
 संज्ञयोरिति कुनिवा द्वे संपुटेति ल्यातस्य २ ॥
 प्रतिग्राहः पतद्ग्राहः ॥ प्रतिगृह्णाति चर्वित इ
 व्यं ग्राहो विभाषेति लः प्रतिग्राहः प्रतिगृह्णात्य

श.
सु.

३५३
५५३

बेलकादिप्रतिशब्दस्वामी गद्यतेनेनेति ।
ग्रहवृद्ध्यादिनापि ग्रहः पतद्ग्रहः देवत्विरा
हतिव्यातस्य ॥ प्रसाधनीककतिता ॥ प्र
साधतेनयाप्युद्ग्रहप्रसाधनीककतिवलीति क
कलौलोवाङ्गलकात् भजोऽचुकं कतेगौरादिः
ततः स्वार्थेकन केणइतिरुस्वत्वेरापिकं कति
का कस्यशिरसः श्रकाः केकाः केशः एवं वत्स
रूपत्वं केकेप्रतति केणइतिरुस्वत्वे रापि
विवाकुनकं कतीत प्रसाधनीति त्रिकंडेऽमर
मालाकं कतेत प्रसाधनीति त्रिकंडेऽमर
कंकयीतिव्यातायाः ॥ पिष्टातः पटवास
तः पिष्टेनाङ्गमहर्णादिनाततिप्रचारिनाच
पिष्टातः पटोवास्ततेनेनच्युततः कनपटव
सकः देवपटवासस्य ॥ दपणेमज्जरादयो
प्यतिहर्षयतिहर्षयामोहनयोः नयारित
तस्यः ग्रहकृशदिनात्वेदपणः प्रोक्तइत्यम
मालायां किंतदपणमालियत्रसकलानिति
मंसेनोक्तंजीवमपि मंकयतिमंडयतिमकि
मंडने मज्जरादयोवितिऊरचुनलोपो मज्ज
लोमुचतिरोतिमज्जरोद्यकारवोचुमंऊरइति
तस्वामी तेनात्रप्रपत्रयेग्राह्यतेरूपमत्रग्रा
ह्योः हलश्चेत्प्राधिकरणेचज आत्मदशोपि
णिदपणस्य ॥ व्यजनंतालहंतकं ॥ व्य
तिवाकनायो जयत्यनेनेतिल्युद्तालहंतवि
कारत्वात् तालंतालस्यहंतं चदधाराइवशेत्
जनकत्वात्तालहंतं इवार्थेकनतालहंतकं हं
तेप्रसवबंधेस्याहृदधाराऊचाग्रयोरिति विच
ग्रन्त्रापि व्यजनमुपवागत देव्यजनस्य ॥

दप्रधानत्वात्पवरोः ॥ इतिमनुष्यवर्गविवर
णं ॥ ओंसामान्यतः सोमान्मोपकराणां
नुष्मादीनिमिधायब्राह्मणदयोविशेषावाच्य
तेषामाचारतोभेदः सचकुलभेदरुतइतिप्रय
तंकुलपर्यायं वक्तुमारभेतकुलं चविद्ययातन्म
तावापिप्राणिनामेकलक्षणः संतानोवंशइति
ज्यादित्यः तत्रजन्मकृतसंतानमाह संततिरिति
॥ संततिगोत्रजननकुलान्मिजनान्वयो वे
लोन्ववायः संतानः ॥ संतन्यतेसंततिः कर्म
णिक्किन् संतन्यतेनयेतिवागवयतिशब्दय
तिवास्वैरुषान् ग्रहः शब्दसंवेधात्तदप्यु
गोत्रं जन्मतेऽप्येतेऽत्रस्युद्जननंकोलतिसे
ल्याययतिमहतीभवति कुलसंस्थानेइत्युपधा
क्तः कुलमिज्जायंतत्राधिकरणेहलश्चेतिच
जन्मवधोश्चेतिहृदभावः अभिजनः ग्रन्थे
ति परस्परसंबंधगच्छेत्तत्राधिकरणेपरच
ग्रन्थः ग्रन्थायग्रन्थमस्यहिरतिस्वैरुषा
तश्चवमिज्जभ्यः शकुवंशः तालव्यंतः दंशवे
शमशकेशपाशकाइतिशभेदात्संतन्यतेसं
तानः कर्मणिचज नववंशस्य ॥ वर्णः स्युः
ब्राह्मणदयः ॥ ब्राह्मणत्विद्यैवशृङ्गाव
र्णवर्णशब्दवाचाइत्यर्थः वर्णतेवेदवाक्येन
स्ववरेषुप्रेयतेवर्णहर्णाप्रेरणेकर्मणिचजव
र्णः प्रकं ॥ विप्रत्विद्याविद्वद्वाचात्तवं
र्णमितिस्मृतं ॥ राजवीजीराजवंशः ॥ राज
वीजमुत्पत्तिहेतुर्वास्तीतिशनिः राजवीजीवं
शभोवंशः दिगादित्वाद्यत् राजोवंशोराज
वंशः देराजवंशभवस्य ॥ वीज्यमत्तकुलसेभ

[illegible]

साप्रभायेति राप्रभायेत्येति दिविधः तस्य भूश
 द्योतयति न धारणा वा स वन्या द्वार भोजित्वे चेत्या
 दिधर्मः सोपि जेदेवरः वैखानसः प्रतीक्षणीयो
 णिमयेति चतुर्विधः अस्या प्रमेतीपिताय कृतः
 तीर्थभागः काषायदेउधरः सर्वभूतेषु समोऽप्य
 यनधारणाभ्यासनाथापनपरो भित्ताशो भित्तः
 भित्तेः सनाशो भित्तासुः सोपि ऊरी च गोवहृदः
 कंदेसः परमहंसयेति चतुर्विधः एकं ॥
 द्विजात्प्रजन्मभूदेव वाडवः विप्रश्च ब्राह्मणः
 ॥ देहोत्पत्ति संस्कारोत्पत्ति लक्षणो देहात् प्रजन्म
 ती प्रस्य द्विजातिः जातिपरत्वेन वेधपरत्वात् जा
 तं ताच्छवेधनीः अत्र प्रथमे ब्रह्मणो मुखा जन्मा
 स्येत्प्रजन्मा भवो देवो भूदेवः वडवा कृतस्तदा
 स्याद्यात्री विशेषो द्विजन्मनामिति रभसः वड
 वा ब्राह्मणो तत्र भवः शेषेऽवडवः बलनेवा
 लः बलसंवरणो यज्ञ बालदेइद्याणो विषये
 भः संवरणो डलयोरेकत्र स्मरणाद्वाडः तयो
 गादन्यत्रापि दृश्यते इति वा वाडवः इति वा
 ह्यास्तं विशेषेण घट्टकमोणि प्रतिहरयति
 प्राप्तरणो आतयेति कः विप्रः तप्यते वीते यत्र
 वपेः अत्वे देत्यादि नारिक इत्वे निपातनात्
 विप्र इति वा ब्रह्म विप्रः प्रजापतिरिति वत्प
 ति ब्रह्मणोऽपत्यं ब्रह्म वेदस्तदधीतैवा ब्राह्म
 णः वादितमेनौ चमनेनेति वा ब्राह्मणः द्वि
 जेप्यत्र द्विजातिरिति श्रेष्ठवाणः कयो निजः मे
 त्रः पुनरुक्त जन्मावेति त्रिकोडशेषः सूत्रकंदः
 पुमान्विप्रः इति मेदिनिः घट्टब्राह्मणस्य ५
 ॥ अमौ घट्टकमोयागादिभिर्कृतः ॥ अमौ ब्रा

शं
नं

३५५
२५५

स्वालोचयोगेयतनेतदोभयैकः घट्टकमोम्यात
इत्याधयनदनादियातनाध्यापनतयाप्रतिप
इत्यैकैकः घट्टकमोम्यातउच्यतेइति घट्टक
माणस्येतिवद्विद्विः पकं १ ॥ विद्वान्विप
चिदोपतः संदधोकोविदोबुधः धीरोमनीषी
तः प्रातः संख्यावान्पंडितः कविः धीमान्दृष्टिः
कृतीकविः लज्जवर्णोविचक्षणः हरदशीदीर्घ
दशी ॥ विद्वेः शतवत्सविद्वान्विप्रकृष्टेविने
तिविपश्चित्तपदोदरादिदोषजानातिकः दोष
तः सर्वेषुशान्तिकपोष्टिकादिप्रशस्तिसनसद
मनीषामनेधायतिवासुधीः किंवा नवेदेति
कोविदः कोतिधर्माधर्मशब्दायतेऊशहोविबु
ज्वरः तस्यविदोज्ञाताकोविदइतिवाबुधते
कः बुधः धियंसंशयविपर्ययरहितोबुद्धिगतिः
धीरः मनीषायोगातज्जीवादिवादिनिःमनी
षी जानातिसर्वदुग्धपेतिकः तः पवेप्रतः प्र
ताद्यणिप्रातः प्रज्ञायोगात्प्रज्ञाप्रज्ञेत्पारिना
णइतिवसंख्याविचारणतयुक्तः संख्यावान्
पंडिते अनयापदिगतौगुरोश्चेत्यकारः तापु त
तः गत्ययोज्ञानार्थइतिपंडुडिः तारकादित
रितवुपंडितः कवतेकहवर्णने इः कविः लि
यंकवोच धीयोगाज्ञोमानसुनोतिविविधंसा
तिसोमसंधानवाकुरुतेसजोदीर्घश्चेतिरिन
दीर्घोमाललालसमस्वरस्वरयइतिसमेवात
सुहिदंत्पारिः श्रीमधानमालायांतयजंतीपि
सूरीकृतीव कृतकर्मयोगारिनिः कृतमभ
स्तमनेनइष्टारिभ्येतीनिकृतीकरोतेः कि
यासामान्यवाचित्वात् जानार्थत्वेकृतंज्ञान

स्वालोचयोगेयतनेतदोभयैकः कर्षतिशु
जायमितिदुषेः संतापोक्तकृकषयतिवावा
कृष्टमवेजातविपश्चित्तीति रंतिरेवः वर्णकं
र्णः स्ततिचन स्ततोर्वास्तवातरेइतिवत्पते
लज्जवर्णोयेनलज्जवर्णः विशिष्टवष्टवतिज्ञे
नरात्रेतश्चदलादेरितिप्रवृ प्रसनयोः प्रतिषे
धोवक्तव्यइतिनात्याजादेशः विचक्षणः हरान्
दीर्घान् देशकालविप्रकृष्टानप्ययोनयः शा
स्वदृष्टावुज्जावापशति सहरदशीदीर्घदशी
च दृष्टोर्णितिः द्वाविंशतिपंडितस्य ३३ ॥ के
चित्हरदशीदिदयंस्थानिक्वैतितदकृत्तहर
दृक्कोविदः सुहिरितिरभसादेरेकपद्यत्वर
शंनारिति ॥ श्रोत्रियः चोदसः समौ ॥ चेतो
धीतेइत्यर्थे श्रोत्रियः चेतोधीतेइतियनिप्र
त्ययेचेंदः शब्दस्य श्रोत्रादेशः चेतोधीतेवेत्तिवा
तदधीतेइत्यादिनाः एकादसः देवेराधेतः
ब्राह्मणस्य २ ॥ उपाध्यायोऽध्यापकः ॥ यस्मा
देतेवेदोरोवाऽधीयतेसउपाध्यायः उमीत्याधी
यतेऽस्मादितिइदंश्चेतिचन अध्यापयतीति
तुल्य अध्यापकः दे २ ॥ अथस्मार्त्तिषेकादि
कुरुः ॥ सोध्यापकोनिषेकोगर्भोराज्ञेग्राहि
नामीमंतोनेयनारिमंत्रविद्यादानादेशुप्रदः
कृतोपिचरिगुरुः स्थातुगर्भोतिकययतिप्रमोप
केगिरतिनाशयतिप्रधर्मवाग्दृशहृदयतोयूनि
गर्भोइत्यतोवाकुरुभ्यामुरुश्चेतिअनेनऊप्रत्य
येउरुश्रोतादेशः गुरुः पकं १ ॥ मेत्रव्याख्या
कृताचार्यः ॥ मेत्रोवेदस्तस्योपनयनपूर्वकप्रथ

ग.
स.

२५६

तोऽर्थतश्च व्याख्याता प्रतिपादयिता आचार्यते
नोक्तं यथैव ते इति इह लोपेत् आचार्यः ।
उपनीयतयः शिष्यवेदमध्यापयेदितः सोमो
चसहस्यं चतस्राचार्यं प्रवृत्तते इति मनुः उपवा
गन्तेऽदीनो प्रतिपादयिता आचार्यः ॥ १ ॥ आदे
ष्टावधरेव तीयष्टावधयजमानः ॥ अधरेयामा
विषये समेष्टं पादनाय यथाष्टयं कर्मैकं कर्तुं
इति नामादेशको यागस्वामी व्रतमेणाजिना
दिधारणं तत्क्रोत्रतीयष्टावधयजमानशौलोयजमा
नश्चोच्यते त्रीणि ॥ ३ ॥ अथ सोमवर्तितीति
तः ॥ सव्रतीसोमपानवत्तधरेयजमानः सदी
तितउच्यते दीप्तमौंजेतोपनयननियमव्रता
देशेष्ठितः ऋदीप्तान्वितत्वादीतितः अन्त
त्राप्यपरादितिकलिंगः पक् १ ॥ इत्याशौ
लोयायजकः ॥ इत्यायागः नित्यं तत्कतोरुत्त
शीलः पुनः पुनयोगकर्तयनेयः तात यत्त
हंशायजइत्तकः हे २ ॥ यज्वातविधिनेष्ट
न् ॥ विधिनावेदबोधितविधानेन कृतयातो
यज्वा सयजोः कनि १ पक् १ ॥ इहस्यतीष्ट
स्थपतिः ॥ सयज्वागीष्पतीष्टाहस्यतिसव
ननात्रायागेनेष्टवान्सन्स्थपतिः स्यात्सव
नवशेस्यापयतीतिवसेरिति रितिवाङ्मलका
तस्यपेरितिः ऋत्वेत्वे पक् १ ॥ सोमपेयी
तसोमपः ॥ सोमः सोमलतारसः सपीतोने
नदष्टादिभिश्चेतीनिः सोमपीतवान्श्रातरिति
कः सोमपः हेपीतसोमलतारस्य २ ॥ सर्वेव
स्तयेनेष्टयागः सर्वेस्वदक्षिणः ॥ सर्वेस्वदक्षि
णायत्रसर्वेस्वदक्षिणविष्टाजिनामायागः सर्वे

नेष्टः संपादितः सुमेगेतेकतोवासवेस्ववित्रवा
नसर्वस्वेष्टयतिलेभयतिश्रुतिश्रुतिवालाभा
धेष्टाविदेः एतेतातश्चसन्सर्वेवेष्टाः पक् १ ॥ १
अन्वानः प्रवचनेसोमोपीतो ॥ सोमोशिलाय
गवइकोपेतेप्रवचनेवेष्टोपीतमनेनइष्टादिभ्य
श्चेतीतिः अधीतीकृताध्ययनोऽन्वानः प्रवचन
इति ऋत्वेत्वेष्टयस्यकर्मणीतिसप्तमीश्चुवेक
धेयिवातिन्यादिनानिपातनादन्वानः पक् १ ॥
गोस्तयः लज्जाचुतः समावृत्तः ॥ सोमवेष्टा
यनानेतरंगाहस्याय गुरोः सकाशालुज्जाचुतः
समावृत्तः समाहृष्टोहृत्तेः कर्तेरिक्तः निवृत्तइत्य
र्थः पक् १ ॥ सुत्वावभिषवेकते ॥ अभिष
वः स्नानमात्रमिहप्रस्तावायागोस्नानंतत्क
तवान्यः समुत्वासयजोः कनि १ पक् १ ॥ आ
श्रुतेवासिनोशिष्ये ॥ गुरुच्छिद्राच्चाहनेच्छत्रं
क्षीलमस्यच्छत्रादिभ्योणः चात्रः पादकालोते
गुरुः समीपेवत्तशीलमस्येतिणिनिः शयवास
वातिष्टकालादिभ्यः लृक् अनेवासोप्रत्ययान्तर
विषयश्चवासिः शिष्येप्रयत्नोदृष्टते वसत्रिवा
नेविनयेनतिसुरितिभारविः वसिः समानार्थ
पातप्रयोगोप्यदृष्टतेयथासमुपासतेगुरुः
सिक्तंमदइतिवशिष्यतेउपरिष्टतेऽसौविति
प्रतिस्तिन्यादिनाक्विप्रशिष्यः त्रीणिशिष्यस्य
३ ॥ श्रेष्ठाः प्रथमकल्पिकाः ॥ गुरोश्चइल
इत्यकारः शिष्यांशिष्याप्रथमोपदेशस्तत्साह
च्योत प्रथोपिशितातामधीतेतदधीयतइत्य
ए श्रेष्ठाप्रथमकल्पोशिष्याणीयंशास्त्रमधीयते
कथादिवाहक प्रथमकल्पिकाः प्रथमः कल्पः

श.
नु

२७७
२५

शास्त्रे विधेयं न्याय इति मेरिनिः ॥ हे प्रथमः सारं
राध्ययनानां २ ॥ एकं ब्रह्म ब्रह्मता वा रासि यः स
ब्रह्मचारिणः ॥ ब्रह्म वेद स तदेकस्माद्गुरोरो ध्यातुं
मभिर्ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म
ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म
मपि ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म ब्रह्म
समानस्य सभावः ॥ सतीर्थोत्सवः ॥
तीर्थं स्वीयते जलं ग्राह्यं विवर्त्यते समाने तीर्थे
वसंतीति यत्तीर्थं यदिति सभावः सतीर्थः प
कः श्रीमन्नो गुरुर्ये ध्याते न्योन्यं सतीर्थः हे २ ॥
वित्तवान् श्रीमन्निवित्त ॥ श्रीमन्निवित्तवान् गुरो
नवान् विप्रोऽपि विवर्त्यते श्रीमन्निवित्तवान् श्रीमन्नि
वित्तवान् पकं १ ॥ पारं पर्योपदेशः स्यादिति श्रीम
निवित्तवान् ॥ पूर्ववत् पूर्वोत्तराद्येति हे देवो वरप
रम्पुत्रोऽप्युत्तरमनुभवतीति निर्देशात् परं पर
देशोऽपि परं परात् उक्तं विनापि प्रत्यये परं पर
शब्दोऽप्युत्तरं तथा विनिः यमद्वयं परम्पुत्रोऽपि
रक्तं ततः स्वार्थेऽपि पारं पर्योपदेशः स्यादिति श्रीम
शः पारं पर्योपदेशः परं पर्योपदेशः स्यादिति श्रीम
त्रायति इति हय इति हय इति हय इति हय इति हय
प्रतिवसतीति ततोऽन्तावस्येति स्वाध्यायः
पेति हय २ ॥ मीमांसको नैमिनीयो वेदांते ब्र
ह्मचारिणि ॥ वेदेषु का स्यादौत्तरः सौगता
श्रुत्यवादिनिः नैयायिकत्वात्पादः स्यात्
हारिकग्राह्यतः कार्यकलौ कार्यति को सत्का
येमांस्वकारिणो उपज्ञानानमाद्ये स्यात् ॥ वि
नोपदेशेन प्रथमं ज्ञानमुपज्ञाय यावात्सौ को
श्लोकनिर्माणे ज्ञानमाद्ये उपज्ञानिरपेक्षेन स

धीनत्वात् उपसमीपे ज्ञानमुपज्ञाय यावात्सौ को
कं १ ॥ ज्ञानात्तरेभ्योपक्रमः ॥ उपज्ञाय उपसमीपः स
उपक्रमः शब्दवाच्यः उपज्ञाय ज्ञानपूर्वकं प्रारंभः
उपक्रमः यथाऽयमस्योपायो नैतत्तत्र सिद्धीति
ति ज्ञानात्प्रथमं प्रारंभः उपक्रमः क्रमः परिण
हीतामुपगतः प्रारंभः उपक्रमः पकं १ ॥ यतः
सर्वोपयोगः सप्ततन्त्रमैवः क्रतुः ॥ इत्य
ते ही विदीयते त्रयजया चैतिनः स्यतः स्यते
होमोऽत्र पुनश्च भिषवेऽहो रस्यतः स्यतः स्यते
धरंति कोटिं कुरुवंति धराः ऊरुत्वात् स्यतः
विद्यमाना धरा अत्र अधरः अधाने स्वर्गमार्ग
रतिरिति वरं अधरः इत्यनेन धीयते त्रहल
श्रुत्याधिकरणे च जयागः सप्तविंशतिस्ततः
कारणमस्य सप्ततन्त्रः एषोदगादिः सत्येति स्व
भागं गृहीत्वा मार्गच्छेति हे वा अत्र पुंसीति चः स
त्वः करोति स्वर्गादिफलं क्रियते च फलार्थः
भिः कृजः क्रतुः क्रीयते सोमोऽत्रोत्तरार्थः इ
तर्निति उक्तं क्रतुर्न क्रतुर्न क्रतुः शब्दः सप्त
मकेयागोऽन्यत्र उपचारात् सप्तयज्ञस्य ॥
प्राहो होमश्चातिथी नोऽप्युत्तरार्थं वलिः प
ते पंचमहायज्ञा ब्रह्मयज्ञादिनामकाः ॥ प
तैः प्राहादिभिः ब्रह्मयज्ञादिनामकैः ब्रह्मय
ज्ञादिभ्यस्तदेव यज्ञं नृत्तयत्तन्त्रयत्तनामकैः
काः पंचमिह रूपलक्षिताः पंचमहायज्ञाः स्युः प्रा
हो वेदस्य विधिनाऽभ्युत्तरे शिष्याणां मध्यापने
वपादः केवलोत्तमभावे च जाम्युत्पत्तेः देवतो
द्देशेन हविषोऽग्नौ प्रक्षेपो होमः तद्देवतोभावे सो
मवहोत्तमदि कोमन् अतिथी नोऽप्युत्तरार्थं वलिः

रा.
सु.

२१६

मनादिहनेनाः चोदितानेनचसपयसंतोषा
तपेपिहलोककवाडाहोनाविधनाजलात्र
नेनहीप्रसेपादनंदेवेभोभूतेभ्यभुयःतिरि
वात्रिविधेपोवलिः वल्यतेसंविद्यतेवलसेवर
लोइतितीन ग्रथापनेत्रस्ययतःपित्तयत्त
तपेपि होमोदेवोवलिर्भूतोत्तयतोतिथिएत
मितिमनुः महत्वेवेधोमहतःसुनाभवदोष
पनयनात् ॥ समजापौरषहोसोसभासति
तिसंसदः आस्थानीजीवआस्थानेस्त्रीनपुंस
योसदः ॥ समजंतिसंगताभवेत्तस्योसंता
समजेत्यादिनाकपु समजाकर्णपिप्रतिषेध
इतिनवीभावः परितःसोदंत्यत्रेतिसेपादिता
किपुसदिरप्रतेरितिषत्परिषत्परिषदितिह
कमपोतिप्रमथासुः परिषदाहत्तएवेचुत्त
व गावोनानावाचस्तिहंत्यस्योतिहतेःचज
कः अर्थोर्थेत्पादिनाषत्वेगोरादिरीष गोपी
हभोत्तत्रेतिप्रत्येभ्योपिहत्तएवेतिहतिहशिग्र
लात् सर्वोपाधिर्वाभिवागदर्थोधिकरणोऽःस
भा संयेतिमिलेत्तत्रेतिवाङ्म्यातक्तिनसति
तिः संसीदंत्यत्रसंसत् आगत्यतिहंत्यत्रास्य
नीत्युद् आस्थानेसीदंत्यत्रास्यतिहंत्यत्रास्य
हः नवसभायाः ॥ ॥ प्रावेशाप्राग्वहोद्
त् ॥ हविषोहोमइकाणसाधारोयहहेतः
प्राविह्वेदेशेसपत्नीकयजमानसदस्यादीनां
स्थितये यहहेतत्रप्रावेशशस्त्रोवनेते प्रा
तिप्राकृतिगदितातकिपुवेशप्राकृप्रावेश
त्रेतिविग्रहः पकं १ ॥ सदस्याविधिदशिनः
॥ नृनातिरिक्तोविपर्यासंचपरिहर्तव्यविधि

होत्र्येतिक्रियाकलापेइष्टेयेषामुपलानेतेसद
सिमाधवउपकारकाः तत्रसाधुरितयत्तसदस्याः
पकं १ ॥ सभासदः सभास्तावाः सभासासाता
काश्रुते ॥ सभायोसीदंतिसत्त्वादिधीतिकिपु
सभासदः सभासात्तलोतिस्तत्राद्यादनेकर्म
णारसभास्तावाः सभायोसाधवःयत्तसभासा
माजंजनसेवातेसमवयंतिप्रविश्येकदेशीभवे
तिसमवायान्समवेतोतिहत्त इतिहवेसभायो
साधवःयत्त सभासमाजंजनसेवाते)सीका
तः वयंत्तसमाजंवत्ततिवत्ततोतिहत्तसमाजि
काहत्तवत्तहै चत्वारियागसभायाश्चारेभका
लात् ॥ ॥ अधर्मात्तहोतारोयत्तःसामावि
धःक्रमात् ॥ यत्तर्वेदादिविहत्तितोक्रमेणाध
र्मादिनामत्रये अधर्मिच्छतिसपदतिकचुक्का
छंदसीत्तःएतनस्यलोपइत्तलोपः अधपुः अ
धगन्धोतिहत्तगद्यादिर्वाउष्टैःगायतिसामान्य
उद्गातात्तच पकं १ ॥ अग्नीप्राद्याधनैकोयोऽ
विजोयाजकाश्रुते ॥ अग्निमिधतइति हंधीदी
जोस्याधीतिहत्तनलोपः अग्नीधः अग्नीप्राद्याध
नैर्वायोधनानिहत्तयायजमानेनेसंसेपादनायात्रि
धनेप्राकंतेयेअतिजोयाजकाश्रुचोते अतोय
जंतिअतिगदिनानिपातितः आदिनात्रहोद्
त्तहोत्रधयेत्रहोत्तलोपिआद्यावत्रेहप्रहतयः
षोडशहत्तयेवायोइतिअहलोपत्त पडित्तिह
होसाह्वयोत्तपरस्मैपरिनपवहजोश्रहोत्तव
॥ वेदिःपरिहृताभूमिः ॥ वेदयतिनिवास
योत्तइयत्तातेविहवेदनात्ताननिवासेचुर्गादि
ततोत्तत्तत्तचुदःवेदिःपरिहृतायत्तार्थपशवेधा

रा.
सु.

यद्यत्रपात्रसारनोपचारितसेकागभूमिर्वैरि
सावडमरुकाकारांपिदिका पक १ ॥ समेस्य
दिलचतरे ॥ ग्रमेवाधेनतिष्टेत्तत्रमिथिलाय
श्रुतीलजितिलजिधोलेत्तस्योद्देशोनिपात
तैस्यदिलः चतुरेप्रागृक्तं देयसाधेपरिक्ता
याग्रनिश्रजतायायतभूमेः २ ॥ चषालोपु
कटकः ॥ यत्तसमाप्तिस्त्वचकेपञ्चवेधाद्ये
यत्तभूमेवैलः त्वारिरोवाग्रप्राग्रियेत्तभूमे
पतेसपः तस्यशिरसिबलयाकतिर्यः का
विकारः सचषालः चषतिसमाप्तिशये च
भल्लोमृधन्यातः मानसिप्राप्तिरुत्तुल्लोका
चषालोपिस्त्वशल्याइत्यालनप्रत्ययानिपात
चषालः ॥ ऊभासुगहनाइतिः ॥ अस्पृष्ट
दिदर्शनवारणाययत्तस्थानेयासुगहनानिरेत
इतिवेष्टनेसाऊंभाऊंविश्रव्यारनेचित्तपुत्रे
दिनाकारः अन्त्राप्पुपचारात् पक १ ॥
पाग्रंतन्म ॥ सुपस्याग्रिशिरतन्मतरतिला
नेहगदभिव्यक्तियानीतिमज्जितिमन्त्रे २
निर्मय्यदरुणित्वरनिर्देयो ॥ निर्मय्यतेष्ट
मप्युत्पादनायेतिशेषः शक्तिविलोडनेप्रा
अप्युत्पादनाययत्तकाष्टकाष्टांतरेणचषानेतत्रा
णिः स्यात् अर्च्यतिप्राणयत्तप्रितरीणवर्तितः
ग्रणीसिधोऽनीधिरणीच पक १ ॥ यद्येता
हप्रिहोत्रिणउच्यतेतान्दर्शयति ॥ इतिप्राप्रि
हंपत्ताहवनीयोत्रयोप्रयः ॥ इतिप्राप्रि
प्रिः सर्वनामोवृत्तिमात्रेवद्वावोदतिप्राप्रिः
यंचाहवनीययोनिः प्रोष्टयोनिः सविभववैश
ऊलयोनिश्चरुहपतिः गरुहस्वामीतेनसंयुक्ते

नित्यसंबंधोमाहंपत्ताः इत्यर्थः गरुहपतिनामे
कृतेऽप्यतिशयः अथेवमद्वारात्तायोः माहंप
ताउहृत्यः होमाद्येसंस्क्रियतेसग्राहवनीयः
ग्राहृपतीत्तहोतेः कृत्यल्लुपुहृत्यधिकरणे
नीयः ग्राहवनीयः ग्राहवनमहृतिप्राप्तीताद्यः
ग्राहवनीयः पतेत्रयोः प्रयउच्यतेराजदेवत्तर
तिप्राप्रिमाहंपत्ताहवनीयाइतित्रयाणां देहस
मासंप्रदेतिस्म ॥ अत्रिप्रयमिहैत्रेता ॥ इहम
प्रिप्रयत्रेतोच्यते त्रामस्त्रामेभुताणामिताप्रा
प्रात्रयतेत्राप्रिहोत्रिणग्राहृत्यः त्रामिरिता
वात्रेतास्त्रीपक १ ॥ समृद्धपरिचायोपचाया
अग्रोप्रयोगिणः ॥ संप्रसादहृदेः संप्रसारणेहो
उपवीयतेपर्यपसवीशुनोतेपिदयादेशोव
नैवक्तव्यो यत्ताप्रिप्रिप्रयोगेपचासमितिप्र
योगिनस्तत्रप्रयोक्तव्यानात्यत्रेत्यर्थः अग्रोप
विचायोपचायमन्त्राहृतिनिपाताः कविह
प्रिः प्रयोगिणइतिपादः ॥ योगाहंपत्ताहनीय
इतिप्राप्रिः प्राणीयतेतस्मिन्नायः ॥ माहं
पत्ताहंप्रानीयोइत्यर्थः प्राणीयतेग्राहोपतेत
त्रायाः ग्रानायोऽनित्यइतिप्राहोनिपाति
तः वैश्रुक्लादिपस्योनिरतोमाहंपत्तादि
सुक्तं ॥ अग्रायीत्वाहावदुतभुक्प्रिया ॥ इ
तभुजोत्रेः प्रियाभायोवृषाकपिप्रीत्यादिनाडी
प्रेकारादेशोऽग्रायीसुष्टुग्राहृत्यतेदेवताऽनया
सुष्टुभशमाहापयत्ताऽगमयतिसुगान सपको
जहातेका वाच्येभोपीतिहः एवोदरादिवाडका
रलोपः स्वाहादेवहविरोनेइतिवद्व्यतेतदाद्ये

गं
मं
३८

यदा तत्र तत्रोपपन्नो देवताः प्रभाया विवर्तते
ते तदा इति तत्रादौ न यत्नं स्वाहा ये वदन्ति
भुजा इति रक्तः श्रीणिः ३ ॥ अकृत्वा मिथेनो
धाय च या स्फुटी प्रसमिधनी ॥ त्वामिन्नादि
नाग्रेः समिधने समुदीपने तत्र मित्रे या स्फुटी
आये समिधनी यतेः प्रावरोप्यते सा समिधनी
समिधना धाने धेनूषित्वा तद्गोषि समिधनी
धाय चोद्यते धीयते पुण्यतेः प्रनय धात्रः य
य सात्राये त्वादिना एतादृशैः शौचाध्याया
पके १ ॥ गायत्री प्रमुखं चंदे ॥ गायत्री प्र
मुखं गायत्रादि चंदः शब्दवाचं गायते त्रयं
इति आत इत्यादिनाकः गौरादि त्वात्तद्गोषा
त्री गानं गायः भावे च ज्यमागमः गायते त्रयं
ते मूलविभुजादि त्वात्कः गौरादि त्वात्तद्गोषा
यत्री व्याख्यातं चंदः प्रमुखपदेन उल्लिख्य च
हृती पंक्त्यादि प्रहः पडत्तरपदा गायत्री सम
त्तरवराण उल्लिख्य तत्र मित्रे यति अत्रिगारिना
किन् तत्र स्त्रिहेतुलोप उल्लिख्य होताग्र एत
रपदा नुपुषु भोतानवात्तरपदा हृती दशा
रपदा पंक्तिरित्यादि बोद्धव्यं चंदति दीपयति सो
भेवदि आह्लादने दीप्तौ चंदे रादे च्छब्द इति सूत्र
चस्प च्छब्दः चंदः कर्म सुवेद भागानां चंदे होवे
ता अर्पि पूर्वको विनियोग इति चंदे सामत्रका
यने प्रथमे प्रमुखे चोभे प्रधाने च प्रकीर्तित इ
जयः ॥ हव्यपाके चरुः पुमान् ॥ हव्यदेवा
द्यं मंत्रं पश्यत इति कर्तव्येति कर्मणि च नत
योः कर्मधारयः हव्यपाकः केचित्पश्यतेः
तिहलश्चेति वज्र पाके यत्पाद्य हव्यपाके स्या

त्वादि रुच्यतेः न्यत्रोपचारिक इत्याहुस्तदमतः
अत्र पवतत्प्रयोग इति नात हेमपात्रे कृते दोषो
मादयानः पयश्चरुं चरोरधो धेभागे नूतामयो ज
यतामभे कर्मकोडे च मुद्रतो दुलाभा पयसा च
रुः प्रापयितव्य इत्यादौ न तस्या न्यायो न तत्र
योगो दृष्टः मधुमाध्यामपि प्रचनी ये हव्ये चरु
रित्यर्थः यथाः एकपालं चरुं निवेदयेदिति स्या
त्तादौ तत्तादर्थ्यादपचार इत्युपभुक्तं चरेति भत्त
यति देवान् हूमिति चरभत्तालोचरे मेरुवडः श्रीम
त्तासाहव्योश्चरोः स्त्रीत्वाशेकानि वृत्तये पुमा
नित्यं ॥ श्रीमत्तासाश्रुतो सेयात्तो गोस्याहीपि
योगतः ॥ दृश्यते आवर्तिने तत्रे चत्तरे दीपयो
गायत्रिदित्वा कर्माविकृतिर्ज्ञेयते सामित्या
होमोन्निहेदीर्घश्चेति उपधादीर्घत्वं चेति दीर्घम
योयमिति पुरुषोत्तमः आहुः एकोन्निधस्यार्थः
योमित्यतोऽस्य त्रिचिह्नं इति श्रीधरः किरिति वाहु
नकात्तपप्रत्यये कृत्स्नमध्योयमिति गोवर्धनः
हविर्विशेषत्वादस्यात्र कथने एकं त्विरिति
व्याख्यायाः १ ॥ भुवि त्रैव्यजने तद्यज्ञचिते स्तग
कर्मणा ॥ होमाग्नेः संभुत्वाणा यस्माच्चर्मणा क
मशारत्नचाय इति कृतं यजने तद्विभं धयते
नेनेति धविधनने इत्यतोऽत्रिन्धुत्वरुचनः
तस्य प्रहणमिति वृत्तिः भुवि त्रैव्यकारिसामा
नेन धुजोपि प्रहणत्वात् आतिदेशिक इति त्वस्या
नित्यत्वात् गणो धवित्रिमित्यपि एकं १ ॥ एष
दात्तं सदध्यात्ते ॥ एषु सेवने पर्वति सिंवति ए
षत्प्रागुक्तः एषदात्तमत्रेति एषदात्तं एषश्च
तदात्तं चेति वासरभिदभ्रासहिते मिश्रीकृते ए

रा.
सु.

२६९

११

वदात्तं एव ताके सदा ज्ञेय एव ताके सदा ज्ञेय
तिदे ॥ परमात्रे तपायसे ॥ देवीपत्रे तपायसे
परममुक्त एव ताके सदा ज्ञेय एव ताके सदा ज्ञेय
मेधारयः परमात्रे तपायसे ॥ देवीपत्रे तपायसे
वापयसा संस्कृतः पायसा संस्कृतं भक्त्युत्तरं
देवसंख्ये त्रेह्यत इति तत्रोक्तं कथं ते
प्रकारेण तेन वर्णिते कथं वर्णिते न योरुपधारि
यत्कथं कथं तेन वर्णिते कथं वर्णिते न योरुपधारि
यथाक्रमे देवानां सत्त्वं द्वयं पितृत्रेकं ॥ पा
त्रं सुवार्तिकं ॥ पितृत्रेकं तेन पितृत्रेकं क्रिया
धेयं वादादिभ्यः पात्रं भाजनेन तच्च प्रस्ताव
यत्तसंख्ये पितृत्रेकं सवत्पः स्मात् हतादि
सुवः सुगतौ च जयैकः सुवः आदिना च सवत्पः
लखलत्रा प्रसूकपालादिग्रहणं तस्य भेदावि
षाः ॥ प्रवोपप्रज्ञज्ञात् सुवोभेदा सुवः
याः ॥ प्रवते प्रवस्येयं पवाच्युक्तं तद्वि
दिते तव ह्यप्रवार्थं च वदपत्राकृतिः त
श्रीधकं विभक्तिर्भजः किंप्रउपरतद्वयं च व
रा जहोति प्रनोभोपि दृष्टते इति किंप्रदृष्टि
ग्रहणात् दिवं चने प्रकृते दीचेत्वे च सूर्य
ज्ञाकृतिना प्रमानं सुवः सुवत्पः स्मात् हतादि
कं सुवः विकृतेति विकृत् सुवोभेदा प्रनोभो
पि दृष्टते इति किंप्रदृष्टिग्रहणात् दिव्यं तपो
संग्रहायात् धातोर्भुगागमः सुवः त्रियाः
लिगा प्रवसा हवयोत् हयोः स्त्रीत्वमेव सुव
तिवद्वचननिर्देशाद् हतं एकत्वादावपि
वासुगुपभ्यश्चादि ज्ञेयाचोत्रराजहो इति
वस्था सर्वस्वात् कृतिभेदाद् हतं तामन्यते

कोभेदाप्रवादयः इति सुव इति पद्यं ते त्रिया
इति पद्यं तमाहुः किंपिदीचेत्वे सुः त्रिया सुव
इति त्रयोयत्तपात्राणां पद्यक ॥ उपाकृतः प
श्रुतौ योभिमंशकृतौ हतः ॥ अभिमंशमेव
इतीकृतप्रतिपदिकात् कृत्वा त्रयोयत्तपात्रा
तत्रौ ल्यप् कृत्वा हि सायाजीवत्वापि पद्योदृष्ट
ते यत्तपात्राकृतः पलायत इति प्रायश्चित्तोप
दृष्टात् हतः शस्त्रेण हत इत्येतात् एकं ॥
परंपराकं शमने प्रोक्तं तत्रयोवधः ॥ पर
तिपापशयार्थं यद्यपरः प्रेष्टः आकोर्गातिरस्य
प्रकृतिना योगतौ च प्रपरं पराकोऽस्मादि
तिवद्वचनं हिः हतादिपशवः परांगतिमवश्यं
लभंत इति स्मृतिः शसुदसु उपशमे ल्युटि शम
ते उत्तमे चने ल्युटि प्रकृते स्मृतिजनकमुत्त
मस्योति प्रोक्तं त्रयोवधार्थकवदवाचि ॥
यद्यत्तार्थं पद्यं न न स ॥ वाचलिगाः प्र
सीतोपसंपन्नप्रोदिता हते ॥ पतेये यत्तार्थे
हताः पशवः उच्यंते ते वाचलिगा मोचद्वि सा
यकर्मणिक्तः स हतिलाभात् उपाधिकः संप
प्रोजातः उपसंपदेरुत्पत्त्या योरकर्मकत्वे कर्म
णिक्तः प्रकृतिना उचितः प्रोदितः प्रोदितेति
हते सिक्त इति रभसः त्रीणि ॥ सात्रायं ह
विः ॥ हदि हीतव्यं द्यं सात्रायं सनीयते
विक्रिना संयोयत्तपात्राणां त्रयोयत्तपात्राणां
देशो समश्च दीचो न पातते ह्यते हविर्जहोते
इति श्रुतेत्यादि रसिः ॥ अग्रे तद्गते त्रिषु वषट्
कृते ॥ अग्रे तद्गते प्रतिमं हविर्द्वयं वषट्कारेण
इतवषट्कृतं वषट्कारेण हवने कुर्यादिति

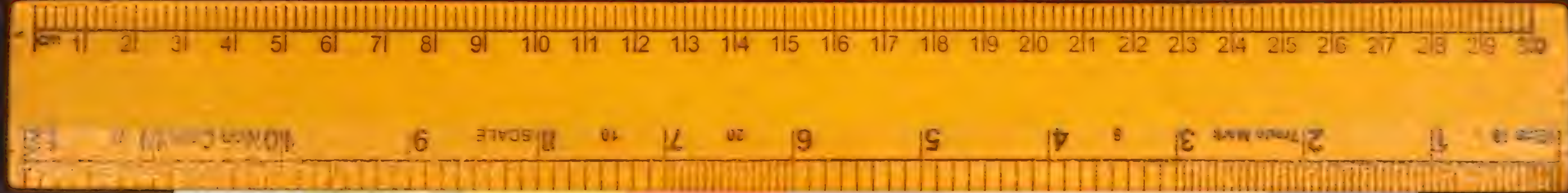
242.

उजयोद्येति च म्लादेशः ॥ त्वागोविहायिते
दानं उत्तरं न विसर्जने विश्राणनीवितराणाम्प
शनं प्रतिपादने प्रादेशाने निर्वेपाणामपवर्ज
नमेहीति ॥ त्वजैर्भावे सजत्प्रागः विस्वोत्त
हतेः एतत्तत्तनिसायेविहायितं दानं कार्यं विहा
नंतद्विस्वोत्तर्जते विस्वोत्त श्राणदाने इत्यतश्च
गदिः विस्वोत्तरतैः स्पशेः प्रतिस्वोत्तदेः एत
त्प्रागः स्वोत्तशोनिस्वोत्तदपः अपस्वोत्त
तेश्च भावे स्पर्दिदानादय निहेति डनिमित्त
मनयाहंते रं हचेति ग्रंहीतिः ग्रंहीतिर्मध्याका
रवतीति हहचेद्वादयः ग्रंहीगतौ ग्रने कार्य
त्वात्तदानार्थत्वात्तत्किन्वतितत्रतयमित्तसर
कसेषु इत्यत्र अग्रहादीनामिति वक्तव्यमिति
हि ग्रंहीतिर्मध्याकारवतीति तत्कलिगादयः १
त्रयोदशदानस्य १३ ॥ स्तुतार्थं तदहंतेन वि
षुस्याधेद्विकं ॥ स्तुतार्थं स्तुताय तदहंतेन
एदिने तदहः प्रभृतिदानं शाकपायिवादिना
त्प्रभृतिपटलोपः देहोपलक्षणदेहधारणाह
धंपुरतः कुधंदेहः राजदंतादिः तत्र भवं ग्रंतः
एवं पटाहजितित्त्रैकुधंदमाहधंदेहाद्येति
हज्जौधंदैहिकमिति एवं टीकाकाराः वयं त
पित्तदानं निवापः इत्याचक्षहे तत्रौधंपदं प्रे
तपरं तेन प्रेतस्य सीपिंडीकरणत्वं एवं यद्
हः प्रभृति यन् स्तुतार्थं प्रेतस्तीप्रहेतुकं दानं तत्र
धंदैहिकं कुधं शब्दोवकारवान्वायं मांताया
यमितित्त्रहहचेद्वादयः वकारवद्वित्तुधं शब्दो
मिधेयलिगद्वितित्त्रदेशना यदाहं स्तुतः तद
हः प्रभृतिदीयमानस्य पिंडजलादेरेकं १ ॥ १०

रा.
म.
३३३
२१५

तदनेन विवाहः स्यात् ॥ पितृप्रदानं सत्तमा
 तदेव पितृप्रदानं तेन सा तदेव पितृप्रदानं नि
 पेः सहकारमेतरेति कुमारनिर्णयविपर्ययस्य
 वलाहनायेति विपर्ययप्रदेशेनेति विपर्ययस्य
 केः न त्रापित त्रयोदशेनात्रिंशत्पदतिभावे
 यत्रिंशत्पदप्रदेशेनात्रिंशत्पदतिभावे
 स ॥ आर्जुनतन्मन्त्रास्ततः ॥ शास्त्रशास्त्रे
 त्रलक्षणयाशास्त्रोक्तविधौ वर्तते शास्त्रेण
 सोक्तविधानेन यद्वा शास्त्रेण भोजनादितज्ज्ञाते
 प्रज्ञाप्रदेत्यादिनाः पदं १ ॥ अन्वाह्ये
 मासिके ॥ पदमात्रशेषदेयत्वादनुपपत्त्या
 क्रियते अहलोपपत्त अन्वाह्ये मासिकं प्रति
 मासदेयत्वात् मासिकं मासिकं कालाहृतं मा
 सिकं पदं पदं आर्जुनतन्मन्त्रास्ततः पितृप्रदानं
 पदवर्तते पितृप्रदानं पदं आर्जुनतन्मन्त्रास्ततः
 नुमासिकमिति मन्त्रादेः ॥ अंशोष्टमोक्तः
 तपोतिथौ ॥ पंचदशमूर्तुतमकस्याज्जोति
 नाष्टमं अंशोभागः कृतपः कृतपंतपतीत्यु
 कं भूमिस्थं दिनेतपत्तन्कोत्रकृतपः दिवस
 स्याष्टमेभागे मदीभवति भास्करः सकालः क
 तपोनेयः पितृप्रदानं तन्मन्त्रास्ततः पितृप्रदानं
 त पदं १ ॥ पंचदशमूर्तुतमकस्याज्जोति
 गवेधाम ॥ इधेरनिच्छायेत्येति युक्त्वा अन्वे
 णपरेवेति युक्त्वा नौपयं धामपरीष्टः गवे
 धमार्गो बुगदिवातयुगवेधाम ॥ त्रिंश
 रितर्कादिनायथा बोधितं यमोद्यन्वेधामयो
 सनिः ॥ धेधाम ॥ मनुजाने सन्त्यते दीयते
 ध्यादिकमत्रोणादिकः सनिः सनीवप्रने

धामवदधेधाम हेतुर्वादेराधनस्य सत्तमा
 रपूर्वकचिदर्थेनियोजनस्य १ ॥ याज्जामि
 नं याज्जामि उक्तं नौयाचने वासिथ्योक्तिव्रिति
 क्रिन्वक्तव्यः अभिशक्तिर्याचेतं ताचनं
 याचना अर्थेना चत्वारिभिर्यामिनामात्र
 स ५ ॥ पदत्रिंशत्पदमन्त्राये पादपादाय
 वारिण ॥ अर्च्योदयग्रागंतपयंताः पदत्रिं
 लिगाः अर्च्योदयवारिणतलेयं पादायेवारि
 णपाद्यं पादाद्यं भावेति यत् प्रत्येकं १ ॥
 क्रमादतिथ्यातिथेयावतिथ्यर्थे त्रमाधुनि
 ॥ अतिथिप्रसाधुः अतिथेयः अतिथ्यः अ
 तियोसाधिरित्यर्थे पयतिथिवसतिस्वपते
 ऽत्र अतिथेयः क्रमेणैकैकं १ ॥ स्यादावे
 शिकग्रागंतरीतिथिनोदहागते ॥ आवेश
 नमावेशः अंतः प्रापनेतदहंति अहंताणे
 वेतिदक्रविश्रामार्थमाविशते स्योयते ॥
 आवेशोवेशस्थानं अधिकरणं च सप्रयो
 जनमस्य प्रयोजनमिति दहाग्रावेशिकः
 सिधामावेशिकी ग्रागतोदहंतिताः गंतः
 गमेदीवेति ग्रागंतरीतिदहचंद्रः अनव
 स्थितत्वात् अनित्यास्थितिः अस्य एषोदरा
 दिवादितिथिः अततीति अतन्वादिनात
 थिहाग्रागंतरीतिथिदहचंद्रः अनवस्थि
 तत्वात् अनित्यास्थितिः अस्य एषोदरादिवा
 दितिथिः योरिति त्रिकोणशेषात् सिधामति
 थिरिति योचकोवेति थिरिव त्रीणतिथेः
 ३ ॥ आर्जुनकः प्राज्ञकः अथाभ्युत्थानेत्

गं
मुं

३६४
३६५

मोखं ॥ एतानमस्याः पवित्रिः सपयं चोरे
णाः समाः ॥ एतस्य जायं चिति एतेत्यादि
नाः नमो वरिवस इति काविप्रत्ययादि
त्यकारः नमस्यावा एतानि शासनयोः किः
नित्यं विभावोक्तयः इति विभावे पवित्रिः क
नुरिप्रत्ययः सपरशब्दः सपयं तेयदि प्र
त्ययादिप्रकारे सपयं अर्चं एतायां गुरोश्च
नमस्त्यकारः अर्चो इति शब्दादिप्रकारे तात्पर्यं
अर्हं एता समाग्रिभिलिगायीः ॥ एतस्य जा
याः ॥ वरिवस्यातश्चुष्टापरिचयोप्युपास
ने ॥ वरिवस शब्दात् एतायां तनमो वरिव
स इत्यादिनाकाकाः प्रत्ययेदापि वरिवस्या
लोतेः सेवायां तनमः प्रत्ययेश्चुष्टापरि
वेष्टरिः सेवायः परिचयोपरिसयोपरिचयो
सगयातागयां जात्यानामुपसंख्यानमिति श
प्रत्ययेयकिचपरिचयोनिपातिता उपासि
पिसेवायः ततोऽप्युपासने स्त्रियामुपासना
उपासिः ॥ चत्वारिसेवार्थकमाचरणस्य ॥
॥ परिव्रताउपास्यातमद्रां ऊशविशालिका
॥ व्रतादाजापयंदने ॥ व्रतयतोभोवेकपु
व्रतादाजापरिचयोवतव्याजाखलुजा
तस्या इति प्रयोगदर्शनात् अचुष्टाचुष्टा
पयंदने भ्रमः रतिरत्नकोषादतापि जीणि
तवशाद्भ्रममात्रस्य ॥ चयां दीयोपय
स्थितिः ॥ इयं ते गुरोः शास्त्रोपासनयाजा
यते इरगतौ याचने चाणत तस्याः पंजाः उपा
यः एकपरित्यादिना समासां ताकारः इयं प
द्यः तत्र ध्यानधारणाद्युपायेपरिव्रतकादीने

कास्थितिरवस्थानेतस्याः परित्यागश्चोपरिच
यं नत्रवाङ्मलकात्परित्यागविनापि चयं निपा
तिता पके ॥ उपस्य शोस्वाचमने ॥ उपस
यंतस्य शोभावेचन उपस्य शोः ग्राह्यस्योत्तरा
मुग्रदने इत्यतोऽप्यदिश्रचमने हे श्रचमनस्य
॥ अथमोनमभाषणं ॥ मुनेभोवः कमे
वाग्रदंताश्चेत्तामोनमभाषणं हेमोनस्य
॥ आनुपूर्वेस्त्रियां वाच्यपरिपाटी अनुक्रमः प
यं यश्च ॥ पूर्वपूर्वमनुपूर्ववीसायां अयं यो
भावः कमेणिष्यन्निषत्वात्तदीषु हलस्मादित
स्येति यलोपः आनुपूर्वे क्रियायैवेति विभाष
णसाहचर्यादानुपूर्व्ये च ग्रावते ते व्यापाशोः स्था
संपदादित्वात्किंपु ग्राह्यतपरिभागेभागेन
पादने गतिनिर्योगोऽप्यपदगतौ तादृचः
परिपादिः आनुपूर्व्यसाहचर्यात् ग्राह्यपरि
पाटीस्त्रियां ईहदेहि वेचनमिति प्रगट्यत्वात्
याणादेशः कृदिकारादिति पत्तेरीषिपरिपा
टीच कृतालंकाभर्तवेदनपरिपाटीषु च दने
ति पूर्वकाविप्रयोगः अनुगतः क्रमोऽनुक्रमः
प्रादिसमासः परिसर्वादित्याः परावचुपात्यय
इति च नपयोयश्चुक्रमस्यापि शास्त्राती
भृतत्वेनेह कथने पंचाऽनुक्रमस्य ॥ अ
तिपातस्तस्यात्ययउपात्ययः ॥ अतीत्यपत
ने गतिरिति पातोभावेचनपरावचुपात्ययः
तिष्ठो भावेपरचुपययः उपगतस्यातिक्रम
गमनमुपात्ययः परचु जीणिशास्त्रबोधितस्य
लोकव्यवहारगुणाप्रसंगे स्यपरित्यागस्य ॥
॥ नियमोव्रतमस्तीत्युपवासादिप्रणके ॥

रा.
मु.
३६५

नियमनंनियमः यमः समुपनिविष्टचेत्पु
 वृत्तान्ताद्यादयतिस्वान्तोत्रियतेवाभीष्ट
 भावव्रतं एविविंतिभोकिरिति वाङ्मलकात्
 वृत्तान्तचुकिनेयान्देशः कस्यचित्तिलिना
 त्तनोपितियमोभवति यथापरस्वमयाहं
 काप्रणिनोहं तत्प्रादितितिरासायाह तच्चेति
 तच्चउपवासादिलक्षणं स्वल्पकालावच्छिन्नं
 चेत् पुण्यकमुच्यते आदिनाप्रचारभोजना
 दि १ उपेतिवस्तुलभेक्तः उपरमउपोषितम
 पिवसतेचैत्र उपवासश्च उपोषणादिचदय
 मुपवासे १ ॥ विवेकइति प्रकृतिप्रपद्यो
 विभागेनज्ञानंविवेकः १ ॥ ब्रह्मेति वृत्तस
 वेदाध्ययनस्यासंपत्तिशान्तेकषप्रभावः त
 वृत्तसवर्चसे १ ॥ वेदपाठस्तवविभागार्थ
 योजनलिः क्रियते सवृत्तानलिः १ ॥ वेदपा
 ठेमुत्तलकणाः ब्रह्मविदवः १ ॥ ध्याने
 ति ध्यानयोगयोगासनेस्वस्तिकपद्मासना
 दोब्रह्मासनं १ ॥ कल्पइति त्रयं वैदिकविधा
 नेयागादिषु ३ ॥ मृत्वाइति शास्त्रविहितः
 प्रथमोऽर्थीमृत्वाः कल्पः १ ॥ ततोमोक्षो
 नुकल्पः अचरातः कल्पोऽनुकल्पः आदिस
 मासः १ ॥ संस्कारपुंवेग्रहाणं संस्कारोव
 द्दुकराणंतत्पुंवेदस्यग्रहाणंउपाकराणंउ
 पाकमेतिच १ ॥ सममिति त्रयं नमस्कारे १
 ॥ भित्तिरिति परिग्राहतातः अन्तेत्रयोपिना
 तः पंचवत्तुशोअमभिदो ५ ॥ तपस्वीतिहो
 नातो त्रयंतपोधने वाच्यमइति वाच्यमो
 व्रतेइतिखचु हयमोनव्रतिनि १ ॥ उपवा

सुदृपवासः विवेकः एयमात्मता स्यादसववे
 संवत्ताऽध्ययनदिः प्रथोत्तलिः पाठेब्रह्माज्ञ
 लिः पाठेविमुषोत्रसुविदवः ध्यानयोगास
 नेब्रह्मासनंकल्पेविधिक्रमो मृत्वाः स्यात्प
 यमः कल्पग्रचुकल्पस्ततोधमः संस्कारपुंवे
 ग्रहाणं स्यादुपाकराणंअतेः सनेतपादग्रहाण
 मभिवादनमित्युमे भित्तः परिग्राहकमेदीपा
 राशोपिमस्कारी तपस्वीतापसः पारिकांती
 वाच्यमोचुनिः १ ॥ तपःकेशसहोदतः अ
 तितपसायः केशः तंसहतेतस्मिन्नसर्वापि
 नोदिततेसदंतः हे १ ॥ वीर्णोत्रसचारि
 णः ॥ अथयः सत्यवचनः अथोतिज्ञानसे
 सारयोः पारंगच्छतिअथोगतोइत्युपधातकि
 अथयः सत्यवचनस्तेचसप्रविधाः स्रताः
 ब्रह्मर्षिदेवर्षिनर्षिमहर्षिपरमर्षयः का
 दुर्षिअतर्षिगर्षिश्चक्रमावगइतिरत्नको
 षः अर्षिः वंजनादिश्चविद्याविधोधिमतयः
 रिषयः प्रवृत्ताइतिवालपंडितज्ञातकात्
 स्त्रियोअर्षोच देअर्षेः १ ॥ स्नातकस्नात
 वव्रती ॥ ब्रह्मचर्येत्तकायोहहाअमंगतः
 सस्नातकः स्नाताहेदस्नानाप्रवितिकतस्ना
 तकश्चतुर्विधः ब्रह्मचर्याचरणस्यः शास्त्र
 बोधितोवधिलावक्तुतसमग्रव्रतः प्राप्नवेदो
 योद्वितीयोअमंगतः सउभयस्नातकः आस्तवः
 स्नानेतत्रव्रतीनित्यस्नायीसमाप्रवेदाध्ययनो
 यः आश्रमातरेगतः स्नातकः कविदास्तुतव्रती
 तिपाठः स्ववतेभोवेक्तः हे १ ॥ योनिर्निर्तोदयश

ग.
मु.

मायतिनोयतयश्चते ॥ निर्मितः स्ववशे स्यात्
इन्द्रियाणां ग्रामो गणो येन येन निद्रियमेयसो
ऽस्त्वामिति निद्रियोगरनिः यती प्रयत्ने रजि
तिरनिः यमेति गितिकियतिरित्यने त्री
णिवसिष्टादेः ३ ॥ यः स्यंडिले व्रतवशाच्चेते
स्यंडिलशायसौ स्यंडिलश्च ॥ व्रतं नियम
स्तत्संपादनाय यः स्यंडिले त्वादिनाच्चादित
भूभागो गेते स्यंडिलशायसौ शायी यस्यंडि
लशब्दाभास्यते व्रत इति गितिः स्यंडिलाच्चा
यितरिव्रत इत्याह २ ॥ अथ विरजस्तमसः
स्युः दयातिगाः ॥ विरजस्त्वस्तमसीयेषां ते
विरजस्तमसः द्युं दैतमतिक्रम्य गच्छति अने
भ्योपीति गमेडः दयातिगाः रजस्तमः शून्याः स
त्वेकनिष्ठाः सात्वात्कृतब्रह्माण्जीवन्मुक्ता
कासादयो विरजस्तमसो दयातिगा उच्यंते ३
॥ पवित्रः प्रयतः सतः ॥ पवते रतित्रादि
मयत्रोत्राविति इत्रः पवित्रः विशेषानि ज्ञेय
क्षिप्तो मया दिसामान्यं पवित्रं स्वभावपवित्रं
चा ॥ चत्तने प्रकर्षेण यतः यमेरकमेकत्वेकतेति
क्रः प्रकृष्टं यतत इति वाच्यपवते ऊप्रत्यये ए
ष्टेति इद्रविकल्पे सतः त्रीणि पवित्रस्य ३ ॥
पाषांडाः सर्वलिङ्गिनः ॥ त्रयी वाक्यविपरी
तं वा वद्धारः सर्वकर्तव्यतया लिङ्गितं बोधयितुं
शीले येषां ते तया ते च बोद्धव्यं पाषाणकारयः पाष
ण्डेति इद्रतीति पाषांडाः सच वरांडादौ मूर्धन्या
मभ्योनिपातितः सर्वेषां वाण्यमाणां किंचित्ति
गेते पाषांडा इत्येकं सर्वोपमाणां लिङ्गानि भजे

ते सर्वलिङ्गिनः इति रुद्रः ३ ॥ पालाशो देव
काष्टकृतो देवः पाषाणो ह्यस्मिन्मा प्रयोजनमस्य
विशाखापाषाणान्मृकदेवयोरित्याह पाषाणः १
पकं १ ॥ रोमस्तु वैणवः ॥ व्रते व्रतानि निज
व्रतविषये वा वेणुकृतो देवो रोमः स्यात्तरे भोवे
णः तत्कृतो देवो रोमः सच कृशादिस्थापनायः
पलाशवद्वज्रभाकदल्यस्य रोमो वेणो वान
रोतरे इति मेदिनिः व्रतादन्यत्र वेणो वप पकं
१ ॥ अस्त्रीकमेडलुः ऊंडी ॥ मेडने मेडः भावे
वज्रकस्य जलस्य मेडः कमेडः तैलातिकस्य शि
रोमेडो भूषणं लाति वा ऊंडिरादे ऊंडति इति
पिपासादिकं पचाद्यव ऊंडे जानपदारिना जो
षऊंडी हेकमेडलोः २ ॥ व्रतिनामा सनेह
सी ॥ व्रतेने सो देवस्यामिति एषोदरादिः
वर्धत्ता सनात्सखेदराति हृषसेचने इत्यपथे
तिकः गोरादित्यात्तरीषिवाहृषी मूर्ध्णता गो
रूपामेज्जाहृषीति मूर्ध्णते पुल्लिङ्गकारिका
वसेत्यस्यामिति एषोदरादि त्वेदेत्यातीपश्रुत
मीहसीमोमीति दंत्योते पुचंद्रगोमी ॥ अति
नंचमैकान्तिः स्त्री ॥ व्रतार्थिभिरस्य ते गम्यते
प्राप्यते अत्रैरष्टी नव्यभावः नामधातो रजादे
शश्रु अतिनंचरितं सो वितेतीरिति चरेष्टेते पिप
श्यंत इति मने नंचमैकान्तिं चयते किन्तु कृत्रिः
त्रीणि व्रता समूहाथे भित्तादिभ्योऽणभेत् ॥ १
स्वाध्यायः स्याज्जपः ॥ स्वस्वकृतायाः भीतिः
इष्टेति च जपनं जपः जपमानसे च यथ

योनिप्रजपः बहलकातचज्जापदतिरति
 तः तेनश्चसमत्रजापंप्रत्यनोपकारादित्या
 दितिदिः देवावृत्तावेदाधयनस्य १ ॥ सत्ता
 भीमवः सवनं वसा ॥ सवनं सत्तासुजगति
 घवेसत्तायासमनेत्तादिनाकाप्रसत्ताप्रमिष्ट
 वात्सुनोतेः अदोरपु उपसर्गादितादिनाघले
 मिषेवाधुन्यमथाः स्रुदिसवनंमेतिसत्ताप
 गमर्षः जीणयजस्त्रानस्य ३ ॥ सोमलतावे
 धानस्ययोगताकारास्य ३ ॥ सर्वेनसासा
 धंसितज्यंविष्टः चमर्षणं ॥ सर्वेनसोमानसा
 दिसर्वपापनामधंसि विद्यातिजलगेष्टया
 णंसमारोप्योवेदावयवोत्तप्यतेउच्चार्यतेत
 द्यंमर्षितिसहतेभिभवतिमृष्टसहनेसहन
 मभिभवः अतएवामृष्टास्तिलकरुचरतिता
 वः यदामृष्टितसहतेशक्रोतिमर्षणः प्रतिपा
 तः घृष्टशुद्धशक्यार्थेकर्तव्यसुद्धकरणेवावे
 नघष्टीसमासः त्रिष्टुष्टियोगश्चमर्षणोक्ति
 ति ॥ दार्शष्ट्योर्णमासश्चयागोपत्तोतयोः स
 यक्र ॥ पत्तोतयोर्मासवस्थाएर्णमास्योयो
 दशभवत्तात् पौर्णमासीभवत्ताश्चदार्शष्ट्योर्ण
 मासोदार्शः प्रागुक्तः एर्णमास्याः संधिवेला
 होपादातापौर्णमासः दार्शष्टिपदसाधोयात्
 कार्यकारणमेतापवागदार्शष्टिपदवाच्यः स
 यमिन्नोनतपयायः पत्तोतेः प्रहोत्रिणां प्र
 तिमामसंपाद्ययोः प्रयाजादीनांप्रकृतियत्त
 योः क्रमेणोक्तं १ ॥ शरीरसाधनापेक्षेति
 त्वंयत्कर्मउच्यते ॥ उपयांतरनिरपेक्षेणा
 शरीरेणवयत्साधनित्वंयावज्जीवमवशका

यंसत्तास्तेयादिंसादिकंयत्कर्मउच्यतेयमःसः
 सुप्रनिविष्टवेत्तव अहिंसासत्तावचनेत्रसव
 यमकल्पता अस्तेयमितिपंचैतेयमाश्चवत्रता
 निवेतिमनुः ॥ नियत्सयत्कर्मोतित्यमागत
 ताधनं ॥ यत्कर्मोतित्यकर्मोतित्यमागत
 जीवेप्रागंतमिः कादाचित्कैः कामनासमयावि
 रोधादिभिः सहकारिभिः साध्यामुपवासादित्ति
 यमउच्यते एवंवदकृतेकामोदरात्पकराणेत
 तप्रत्यवायितित्वक्रियमाणंप्रत्यवायमापय
 यादहिणः अतकालेवरत्तादिवर्तेनमितिए
 र्णनियमादस्यमेदः ॥ कत्ताप्रदोचकोपीनेशा
 होवस्तीतिलत्ततः ॥ उपवीतेयजस्त्रं प्रोद्धते
 दिति ॥ उपग्राधिको ग्राधिकंवेतिशोभते वी
 तितप्रजनकोत्पादिषुकर्तविक्रः दत्तहस्तेप्रो
 द्धतेसतियजस्त्रंयथातिष्ठतितत् उपवीते
 ॥ प्राचीनावीतमन्यस्मिन् ॥ आद्यावन्त्यस्मि
 नवामेकरेप्रोद्धतेसतितरेवप्राचीनेप्रदत्तिता
 सावेतिवीधातोः एवंवत्क्रः प्राचीनावीते ॥
 निवीतेकंदलम्वितं ॥ कवहयेवहिंस्रतेअत
 भावेनकंदालेवितेतत्तनिकंदारपोभावेनवी
 तंगमनमस्यनिवीते निदितिप्रकृतेवाच्योभा
 वविन्यासइतिमेदिनिः ॥ अंगुल्यग्रेतीर्थेदेवं
 ॥ अंगुलीनामग्रेमृष्टिदेवंदेवसेवंपितोर्थेत्वे
 तत्रतेषांसत्रिषेःतेषोयत् किंचित्तलादिकंदेयं
 देवेनैवतीर्थेनदेयमितिसूतेः ॥ खल्यंगुल्य
 मूलेकाय ॥ खल्यंगुल्योः कनिष्ठानामिकयो
 मूलेधोभागोक्तः प्रजापतिदेवतास्यकस्योदि
 ताएदृश्यातादेशः दृष्ट्यादेशोकायेतीर्थे ॥ म

रा.
मु.

२६८

धेगुलंगुल्लोःपेत्रे ॥ अंगुलतनेनोःमथोप
तलामिरेपेत्रेतीर्थेनस्येदमित्याह अंगुलिरेपे
हसामीप्यात् प्रदेशेनोवरयते ॥ मूले
गुल्लोः ॥ द्विप्रवधारणे अंगुलस्यमूल
पवत्राहंतीर्थमित्यन्वयः एवंवदामिदिलोपे
ब्राह्मे ॥ स्याद्ब्रह्मभूयं ब्रह्मत्वे ब्रह्मसायकत्वात्
त्यपि ॥ ब्रह्मलोभवेनेताहंभुवोभावइति
वपु ब्रह्मभूयं ब्रह्मत्वे योजनेयकृतत्वादि
सकृत्तद्भावः सायक्यंततः समासे बोधसं
नस्येति सभावः ब्रह्मसकनक्तिश्रान्तनासेव
प्रातिसत्त्वद्विषेतिवपुसकृत्तद्भावोवासा
क्यं ॥ देवभूयदिकंतद्वत् ॥ तद्ब्रह्मभूय
दिवत्त्रिपुमिदं ॥ रुद्रंसांतपनारि
॥ सांतपनचांद्रायणप्राजापत्यादिकंप्राय
नेरुद्रंरुद्रपरवाचंरुद्रयतिनत्करोतीति
णंताद्व यथागोमूत्रं गोमयेतीरेदीपसंवि
रुशोदकं पकवात्रोपवासश्चरुद्रंसांतपने
ते पवमन्त्रापि ॥ संन्यासवत्पनशनेपुमा
प्रायः ॥ सम्यक्न्यासः तपणमात्वंतिकत्वा
गः संन्यासः तयकैनेनशनेभोजनेप्रायोवर्तेते
चादेतः प्रपूर्वोदितपरव अयतेवोप्रपूर्वोत
नप्रायः पुमानित्युक्तैरदेतः सांतत्वेप्रायइति
स्यात् प्रायोपवेशनमतिन्तेपतिवैभूवइति
कः ॥ अथवीरहानष्टाग्रिः ॥ प्रमादरिना
कारणान्तरेणवायस्याप्रिहोत्रिणोऽप्रिनेष्टोति
वाणः स्यात्सवीरहावीरोप्रिहोतयान्किपु
वीरहोचतेवीरयतिप्रभाववैतकरोतिवीरः
वैक्तोप्रिहोतयान्किपुवीरहाशूरवीरव

तौपुरादिः ततोणेतदेतमीतिवीरयतिवि
क्रांतकरोतिपचाद्यविवावीरः एवोक्तोप्रिहो
तयान्किपुवीरहा ॥ ऊहनालोभाक्तियेयो
प्रयकल्पना ॥ लोभादीभिहितपरस्वप्रहणा
भिलाषाद्यामित्यातत्त्वसंय्यापयस्याचारभेद
सकल्पनासंपादनासाऊहनाशस्ववाचाऊहवि
सापनेपुरादावदेतस्तोयचुविस्मापनेचजये
कः तंनयतिप्रापयतिणोऽन्येभ्योपीतिरः लोभ
तात्रकृतध्यानमौनारिः ऊहनाऽर्थलिसयाधर्मा
अयणमित्यन्ते ऊहनाश्रमजालेस्यादितरत्
कोशः ॥ आत्यःसेस्कारहीनः स्यात् ॥ अष्टावि
शस्तेस्कारहीनः षोडशवर्षाहधेकृतव्रतवंधो
अष्टगायत्रीकोटानाद्यकतोहोत्रात्यः आतोवा
धदिः सहवशावदिभ्योयः अहेत्यर्थवादेशदिः
॥ अस्वाध्यायेनिराकृतिः ॥ अतप्रहणपूर्वकं
गुरोर्वेदाभ्यसनेस्वाध्यायः तच्चन्योनिराकृताश्रक
तिरध्यायनवेष्टास्मादितिनिराकृतिः ॥ धर्मध
जीलिंगद्विः ॥ लिंगेनतदादिकारणोनवति
जीवनमस्यधर्मस्यधृतः चिह्नंतयोगादितिः ध
र्मधृती हेतीविकायेतदादिधारणस्य ॥ अ
वकीर्णोत्तव्रतः ॥ शारङ्गस्यनियमस्यसौम
र्यादिनाधस्तत्रतोऽवकीर्णोक्तुहिसायाभावेकै
वकीर्णोहिसातयोगान्मत्तयेइष्टादिभ्योति
वाइतिः अवकीर्णोहै ॥ सप्रैयस्मिन्नस्तेति
सप्रैयस्मिन्नदेतिच अंगुमानातिनिमुक्ताभुदि
तौतोयथाक्रमे ॥ यत्रसप्रैयनिज्ञाणेगुमानको
त्तमायातिप्रस्ताचलंगच्छातिसोभिनिमुक्तः अ
भितः सर्वतोभावेनसायंतनेनकर्मणानिर्निष्ठये

रा.
म.

नमस्तोभनिर्मुक्तो यत्रसमेकंउदेत्तदयारिभो
लियातिसेभुरितःप्रभुरितमभुरयःसुवेसु
नयोगादशग्राद्यवृत्ताद्वासाणादुत्पारिवत
क्रमेण हेनाश्री १ ॥ परिवेत्ताउतेनृदिनेष्टे
द्वारपरिग्रहात् ॥ जेष्टेनृदिहृतविवाहेसति
श्रुतःकनिष्ठेद्वारपरिग्रहादेतोः परिवेत्तो
तेहेतोविभाषणरतिपंचमीपरिवर्तनेक्रमे
धित्यगेनतायांविदतिविहृतामेतच्च पकं १
परिविहिततर्जयान् ॥ तस्यपरिवर्तःन्या
नृजेष्टःपरिवर्तनेविदतेलभतेसजायोक्ति
सकारकांशुपरिवर्तिरितिभट्टः पकं १ ॥ ति
वाहोपयमेसमौ ॥ तथापरिणयोद्वाहोपय
माःपाणिपीडने ॥ विशिष्टोप्रसादिकोवाहो
वहनस्वीकारोविवाहःचत्र उपसर्गोयमित्यौ
कारेनियमवदपु उपयमःतथासमुच्चयेयो
णयनपरिणयःपरचुपवेवडहाहःपाणिपीड
मवगाहनंग्रहणंकुयोगाद्येतिसमासःपाणि
पीडनेदारकर्मकरग्रहोवात्र पदविवाहस्य
६ ॥ अवायोग्रामधर्मोमैथनेनिभुवनेरते
॥ अवायोग्रामधर्मोमैथनेनिभुवनेरते
धर्मोग्रामधर्मःरतेरमाणेनिभुवनेरते
चित्तेहस्तपादादिचालनेनिभुवनेरतेयोगाद
निभुवनेरतिसुरतेमैथनद्योषितमेप्रयोगा
योप्यत्र चत्वारिरतेः ४ ॥ त्रिवर्गधर्मकाम
र्थः ॥ धर्मःप्राणकःयथाविधिनिजसोमेधने
कामःश्रयोधनेपतेःपुरुषस्यकतेयतयोप
दिष्टेतिभिरवयवैरुपलितितोवर्गस्त्रिवर्गःस
त्र त्रयाणांश्रयोनांवर्गःसमृद्धःत्रिवर्गःत्रिगो

पि नवाधतेःस्यत्रिगणःपरस्यरेतिभारवेः प
कं १ ॥ चतुर्वर्गःसमोत्तकः ॥ मोक्षमोक्षतेःप
मकासाथैःउपलितितोवर्गः चतुर्वर्गोचतुर्वर्गः
पकं १ ॥ सबलैस्तैश्चतुर्वर्गः ॥ बलेशक्तिःस
मानबलैरन्यनाधिकशक्तिमिस्तैर्धर्मैरितिभःचतु
र्वर्गःचत्वारिभश्चानिष्टेष्टानिसमाहृतानिचतुर्वर्गः
प्राशस्त्यात् त्रीवत्तमैकतेवाच्यवतश्चेष्टसा
धुनोरितिविद्युःसमानस्येतियोगविभागात् स
मानस्यसभावेसबलैरिति पकं १ ॥ सन्धाःस्त्रि
यावरस्यये ॥ वरस्यजातुर्थेस्त्रिगणस्तत्पत्ताव
यस्यादयस्तेजनीवध्वंवेतीतिसजायोजन्याह
तियदंतोनिपातितः जन्मावरवधुजातिप्रयभ
रहितैश्चैतिविद्युः ॥ ॥ इतिब्रह्मवर्गोवि
रगंसमाप्तं ॥ ॥ श्रुमर्थोभिषिक्तोराज्यो
वाङ्मतेतत्रियोविवाहः ॥ मूर्धन्यभिषिक्तोरा
ज्योपणसमयेप्रवसतःतत्रियोमूर्धोभिषिक्तः
तत्प्रभवतयापयोगतयामूर्धोभिषिक्तः यथा
ब्रह्मवाङ्मतेमवश्यावाङ्मतेः प्रमोराज्यमगो
केवत्त्रियेन्यपरतिवत्तते ततःतत्रियाया
राजतृशब्दात्तत्राश्रयत्त शेषभावकमे
लीरितिप्रकृतिभावात्तदिलोपःराजतृवाङ्मभा
जातः पंचम्यामजातावितिदुःवाङ्मतेः सदेष्टु
कृत्तृरितिकात्यायनेनधातयेनोपादानात् त
तःसोत्रधातोःष्टनिसेत्रैकतेकारःततोपत्त्यर्थे
तत्रियाहुः तत्रियःतत्रात्रयतेग्रातरतिकेनैरु
क्तेततशब्दात्पाकारलोपेत्तत्रः ततोचरतिवात्रो
तंसनोपधमितिस्त्रीवत्त्वमपितत्रस्यत्तत्रमुद्यत
मितिन्ववेदयदितिरकः श्रुतिनेतस्वितयाविशे

रा.
स.

२७

वेणराजतेसत्तद्विधेनादिनाकिप्रविशराजरा
न्यादिजलिगिनरतिभसः पंचत्तत्रयस्य
रातिराइपयिवः स्नाभन्तपभूपमहीलितः
नेजसाप्रभावेनराजतेदीप्तेभवतिवाराजः
निन्नराजायवपीत्यादिनाकनिन्न सत्तद्विधे
तिक्किप्रराइपयिवः सर्वभूमिपयिवः
मणजावित्तुवृत्तौतस्येचरदत्तजपायिवः
भुवंभुंकेपालयतिस्नाभुंकेकुन्पातिरत्ति
नरतिकः नपःपवंभूपःमहीलितवानातका
नप्राप्तः तिनिवासगत्यः किप्रतकुमहीलित
सप्रराजः ७ ॥ राजातप्राणताशेषसामंतः
दधीचरः ॥ संसक्तः संलप्यंतपकदेशोयस्य
सामंताखविषयानेतराभूमिप्रादिभोधातज
स्योत्पादिनासमासोत्तरपरलोपोतस्याराजानः
प्राणतावशीभूताः प्राणामकारिणोशेषाः सर्व
सामंतायस्यसोभधिकदेशरः अधीचरः स्या
॥ चक्रवर्तीसार्वभौमः ॥ चक्रभूमंडलेहा
राजमंडलेचवर्तितं प्रभुत्वलक्षणं हस्तिवेष्ट
तैशीलमस्येतिगानिः चक्रराजसमूहेवशा
स्येनवर्ततेवाग्रावणकेलानिः चक्रवर्तीचक्र
गणेचक्रकाकेरतिविद्यः सर्वभूमेरीचरः स
इपरिव्रतायाभूमेरीचरः सर्वभूमौत्युवृत्तौ
स्येचरदत्ताग्रावृशतिकादीनांचेत्यभयपर
वृद्धिः सार्वभौमः हे १ ॥ नृपग्रन्थोमंडलेच
॥ ग्रन्थोभूमोकदेशाधिपोमंडलस्यदेशस्ये
रोमंडलेचरोदेशाधिप्रदत्तयः स्यान्मंडलेहा
शराजकेशदेशेविद्येचक्रदर्थकेवेतिविद्यः
पके १ ॥ येनेष्टराजस्येनमंडलस्येचरद्वय

शालिग्रामाजराजोसमप्राइ ॥ राजस्य
चक्रवर्तिसाध्याग्राविशेषोराजस्यः तेनये
नेष्टसयागः कृतः समप्राइ यादृशराजस्य
याधिकारी विशेषाणदयेनतस्य मंडलस्य
हादृशराजमंडलस्येचरः यद्यसर्वभूपानशा
लिभृत्पवद्यापारेपुनियोजयतिमप्रेत्यदेवे
इहाराजसमूहमध्योसमप्राजतेसमप्राइ सो
राजिसमः कावित्तुस्वारवाधकोमकारः प
के १ ॥ सार्वभौमविशेषस्य ॥ केचित्तसम
युधेनत्रीणेतान्यलक्षणान्नाइः राजस्य
याजीसमप्राइचत्तरद्विसौसार्वभौम
नेर्कदेशरः सोपि यद्युक्तियत्परिमाणया
भूमेः नृपतीनातयाशालिसोपि ॥ अथरा
जके राजन्यकंचनपतिहस्त्रियाणोराणेक्रमा
त ॥ राजोराजन्यानां हस्त्रियाणोचसमूहोरा
जन्यकंराजकंचनोत्रीलोष्टोरप्रेत्यादिनासम
हाथेभुज १ ॥ मंत्रीधीर्माविवोमातः ॥ क
तंयनिश्रयोमंत्रः भावेचज्जतयोगान्मंत्रोमे
इयतेकर्तव्यमवश्यं करोतिमंत्रिप्रभाषणो
बुरादिः ततश्चावश्यंकेलानिः वा सचनेसविः
समवायः सचसमवायेरुककद्वेषेत्प्रादिभ्य
इतीक सचिवातिगच्छतिश्रातइतिकः सचि
वः सचिशहादेवकेशववत् सत्यधीयवरणे
त्येभोपिइतिवः धीप्रधानः सचिवोधीर्माचि
वः धियादृष्टावासचिवः सहायः मंत्रीसहायस
चिवावितिबल्यते ग्रमासहाथेसमीपाथेवमे
त्रराजासहभवति भवार्थेऽवयाजप्रग्रमातः
ग्रमांतिकसहाथेयोरितिनेदिनिः त्रीणिमंत्रि

रा.
मु.

३७

णः ॥ अनेकमसविवास्ततः ॥ ततोपीमसि
वादेनेकमोपयुक्तः सविवाः अतपदलाया
दयः अतपदलायाः कर्मसविवास्ततः ततोपीमसि
सार्धस्यविवास्ततः पकं १ ॥ महा
मात्रप्रधानानि ॥ महात्मात्रप्रधानेपरिच्यते
पीयेषातेमहामात्राः मात्रकणोविभूषायावि
यानेपरिच्यतेइतिमेदिनिः पीयतेऽतिश्रीप
करणेसुप्रधानेपदेप्रकृष्टधानेपदेपोषाणव
पषामितिप्रधानानि इपमेदातलोवत्समेव
महामात्रप्रधानाः सूरितिप्रकाशेवोपालिता
त प्रधानः पुंलिङ्गोपिप्रकृष्टेणवापीयंतइति
कर्मणिस्प्रुदे २ ॥ पुरोधस्तपुरोहितः ॥
पुरोभाविदृष्टादृष्टफलेप्रकर्मसुपीयते अतो
प्यतेपुरोमिवेतिधाजोसिः पुरोधाः सोतः पुरोधा
जः कः पुरोहितः देपुरोहितस्य २ ॥ इत्येव
वहागणोप्रादुवाकास्तदशको ॥ अणालना
दीनप्रादुवाक्यप्रत्ययविवादस्यानानि वा
हागलेषांइत्येतिनिर्णेतरेष्टतिवादिप्रति
विवाक्यप्रक्षेः किं प्रत्यादिनाकिंप्रदीयत्वेव
प्रसारणभावः वप्राह विविच्यवक्तिविवाकः
वडलवचनात्कर्तरिचज्प्राहचासौविवाकः
चेतिप्रादुवाकः विवादाचगतंइष्टाएवेवा
कंप्रयत्नतः विचारयतियेनासौप्रादुवाकः
स्ततः स्ततः एष्टतिवादिप्रतिवादिवाक्यइति
प्राहप्रक्षेकर्मणिअनेभोपिदृष्टतइति इति
ग्रहणंमर्वोपाधिवाभिचारित्वात्अतस्प्रुदेव
डलमितिबडलवचनात्वाकर्मणिक्विप्रा
इविवेचयतिविचारयतिकर्मणान् न्यक्तति

ताकुत्वेप्रादुवाकइत्यनेप्रदान वावहागण
प्रतिपत्तुत् अतदशकः अतः कर्षेतपेवक्रशः
कटववहारयोरितिविद्यः देधमोपयुक्तस्य २ ॥
प्रतीहारेहारपालहाः स्यदाः स्थितदशकाः ॥
प्रतिप्रियतेवाद्यतेऽनेनेतिचज् उपसर्गस्येति
वादीचैः प्रतिगामिष्ठलोरातोऽभिमुखेनान्प्रः
तिहरतिवहिः प्रापयतिज्वलतिकर्मेतेभोणः
प्रतप्यतेप्रतिहारोक्रुस्वदिः अनेषामपीतिदी
वत्वेदीर्घादिरपीत्यनेप्रतीहारोहारमधिकारि
विषयत्वेनाऽस्यास्तीतिप्रशंशायविप्रतीहारः
इत्यने हारंपालयतिकर्मणान्दरितिहति
सुपीतिकः हाः स्यः हारिस्थितत्वात्हाः स्थितः
तंगानोबोधयतिदशयतिहाः स्थितदशकइत्ये
कनामहास्थितोदशकाश्चेतिनामदयमित्यने
स्यादशकोदशयिताप्रतीहारोपिदशकः इतिरु
इः हारपोहाः स्थितोदशोदतिरभसः पंचहारि
कृतस्य ५ ॥ रत्नवर्गस्त्वेकस्यः ॥ अवशो
रत्नतीतिरत्निः तेषावर्गोगतोऽस्परत्नकत्वेना
नेकेनसमूहेनतिहतिअनेकस्यः एवेवत्कः
दे २ ॥ अथाध्यापिकृतोसमो ॥ अधिगतः
प्राप्नोत्यवहारोऽनेनेतिधत्तः अधिगतोऽने
सुतेप्रवाग्रधत्तः अतवाप्रोपचायवुग्रधिक्त्रि
यतेस्माधिगतः द्वेधिकृतमात्रस्य २ ॥ स्याक
कोधिकृतोग्रामे ॥ एकत्रग्रामेऽधिकृतोनियो
तितः नियोगलाचवात्स्यातेशीलमस्यलघप
तपदस्यातेशीभूदत्पारिनाउकनस्याकः प
कं १ ॥ गोपोग्रामेपुभूरिषु ॥ भूरिषुवडु
ग्रामेषाधिकृतोगोपयतिरत्तिपचायवुगोपः

रा.
सु.

१ ॥ भौरिकः कनकायतः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
नियतः भौरिकः तत्र नियतः इति वक्तव्यं ॥ इति
श्रीचंद्रदेवविरचिते कनकायतः इति
स्तीसमासः १ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥
पतिः नैषिकः रजतायतः इति रभसादयः ॥
कारिणालायां नियतः ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥ ३ ॥
कतः स्यादंतर्विशिकोतनः ॥ तादस्यलला
याः तत्राभ्यंतरस्योवशोदहमेतवशः तत्रभवा
श्रुतकृतत्वादिमानाश्रतः एवं पदाहजिसे
एवं कलाहयभावः मत्वर्थदत्ता तत्रात्रिजाय
जनजनने लहोत्पादो जनी प्राडभावेवदिवारो
प्रवायचूतनः ॥ सौविदलाः कंचुकिनः स्या
पत्तासौविदश्चते ॥ सुविदेतं विवोद्वारं लोति
सुविदलाः इच्छात्सियः तत्रभवाविद्यमाना
एशोभनं विदेति सुविदः पंडितः किंचेति किं
तानततिमातयेन गच्छति सुविदः श्रुपालः त
लातिवसुविदलमंतः पुरं प्राकारोतललाः क
तोलीतिलत्वं तत्रभवेत् सौविदला इति वाक्ये
कः चोलकः विनीतं वेशयं मरुपेष्टा मिति दन्
कंचुकिनः तिष्ठन्मिति चिजर्थकः स्याः
श्रीसोपतिश्चेति स्थपतिः तस्येमे स्यापत्ताः दि
त्तारिनाणः स्यापत्ताः दहस्यती स्यायदृष्टवा
न्तपः सस्यपतिः तस्येमे एवं एवं वस्ये स्यापत्ता
स्यपतिरेव स्वार्थेष्वाजिदृत्तये स्यापत्ताः श्रीम
नेवेति दृग्धातुः सुविदो गजातस्यामी प्रादिव
तोः ए सौविदवहिः संचरेतीनामंतः पुरसो
लांप्रेतकाः पुरुषांतरवाराण्यवेत्रधरागताः

स्वागारेवहिर्महलकासेषोनामचतुष्टयं ॥
शाण्डिवधवरत्नयो ॥ शास्यतिशिश्रभावा
तशमेष्टः शाण्डः दवरीचतर्थोपधः तालव्यादि
शाण्डः जीवस्तकंचुकीति तालव्यादोरभसः ॥
वृजश्रवणेश्रावणहेति तालभावपदेवरति
निगकरोति पचायचुवधस्यरेतः सेकस्यवरोव
धवरः येन्यमत्ताः प्रशानिनः जीवश्रुसीस्वभा
विनः ज्ञानानुदृष्टाः कार्येपुतेवधवरः स्त
ताः इति पद्यामत्तं तोतर्महलिकानां हे ॥ से
वकायचुजीविनः ॥ सेवसेवनेतुल्यसेवकः
श्रुधनमर्थोचज्जतयोगादिनिः श्रुथोश्रुथे
थः कर्मणि चज्जसोम्यासत्रिहितइति श्रुथे
निहितइतीनिर्वा उपसर्गवलात्पुनः पुनरनु
जीवतिसेवतीणिनिः प्रभोरनुपश्रुजीवतिवा
णिनिः त्रीणिसेवकस्य ॥ विषयानंतरो
राजाशत्रुः ॥ विषयः स्वदेशः तस्मादनेतरो
व्यवहितः एकविषयमिनिवेशीशातयती
तिशते जेचदयः चेतिरुः शत्रुः ॥ अतः परंमि
त्रं अतः शत्रोः परमवस्थितो राजा मेयतिस्त्रि
तिष्टन्मित्रं उपकारित्वा तदासीनः परत
रः विजिगीषोशत्रुमित्रभूमिदोव्यवहितः पर
तरोतिव्यवहितत्वादेवनोपकारीनाः पकारी
केवलमूर्धमासीनइवउदासैः सानवृ पकं १
॥ पार्सिग्राहस्तएस्तः ॥ शत्रुजयायोद्यत
सुविजिगीषोः शत्रुपदातेनयः पार्सिपश्रुत्यहे
रहलितियातीतिकर्माणः सेनएष्टमान्पासिः
पश्रुत्यदतिगीषयोरिति विद्युः पकं शत्रुविशेष
स्य ॥ रिपुवैरिसपत्नारिद्वेषहेषणइहः हि

श.
म.

३७२
१/४

षड्विंशतिमित्ररस्युपात्रवशात्तवः श्रीमया
तिपरागतिपरागतिप्रत्ययिपरिपेयिनः ॥ रय
तिरोधेयक्रीकरोतिप्रत्ययकायोवाविरपेयोप
थायाइतिप्रत्ययेउपथायाइतिविरपुः वीरस
कर्मवैरविरोधः वैरमैकनिकयोरेपिनिर्देशात्
ए कवादिकादाहणित्तनः तदकत्तत्रतत्परा
दर्शनात् तयोगादौरोमत्तयइतीनिः सपत्नी
वसेतापहेतत्वात्सपत्नः व्यात्सपत्नइतिनिर्दे
शादकारः इयत्तिविरोधमितिश्रियः अचइति
हेष्टीतिदिष्टन द्विषोमित्रइतिशत्रुः द्वेषः शील
मस्यद्वेषणः क्रोधमंशार्थेभ्युत्तिकचु क्रोधे
नाः पचिकीर्षयाहृदकडसत्वात् उमंहृदयस
स्येतिउहृदयंतः स्रहृहृदोमित्रमित्रयोरिति
निपातनात्तद्वशात्तः द्वेषोतिदिष्टयंतः सत्त
द्विषेतिविप्रविरुद्धः पक्षः साध्यमस्येतिविपक्ष
पक्षोमासाधकेपाधेग्रहसाध्यविरोधयोरितिमे
रितिः विरोधोविरोधः पक्षेस्येतिविपक्षः द्वि
ताः चरणान् द्वितः नद्वितोद्वितः नविद्यतेद्वि
मस्माद्वितवाः मतिगच्छतिवैरंश्रमगच्छांश्रम
तिरुजतिइत्याः मरोगेवामित्रः अमेद्विषतीति
इत्तन् मित्रविरुद्धकर्मचरणदमित्रः लोकायु
यत्वात्सत्त्वमित्तने स्थाताममित्रोमित्रेचइति
माद्यः दस्यतिश्रिमिमताथेमुत्तिपतिरस्युः त
सुतत्तेपणोदस्येतिगणपादात् ननिमतिर
मिभ्योकरितिकः बाहुल्याद्योरनादेशेशाभा
वः अनुनामिकत्वात्प्रतिज्ञानादाशत्रुक्रुः पक्ष
शत्रुवशात्तवः प्रजादित्वादात् श्रीमस्येतेते
शीलमस्येतिश्रिमिच्छातीर्णानिः श्रीमयातीति

विद्यादः तत्रयतीप्रयत्नेनिराकारेवेतिचुरादि
तत्तादचइतिरः श्रीमस्येयातीतियाधा
तोः क्रिचिश्मिच्छातीतिसर्वस्वेष्टेष्टतियातिश्र
मित्रः इतिरत्नकोषः एरयतिपालयतिवारो
षमितिपरः पचायचु इत्योदाभंगुणवृद्धीए
वविप्रतिषेधेनेतिइत्वापकादोगुणः नरातिस
त्वमित्तरातिः बाहुलकात्तद्विमिभ्योरितिनिः
वलागतिः शचीपतिइतिस्ववैरोप्रतिहूलम
वृणमर्थयतीप्रत्यथी अर्थयाज्ञायासावश
केणानिः प्रतिकूलमर्थितेशीलमस्यताच्छी
लोवाणानिः परदोषात्त्वानेपययतिगच्छती
तिपरपंक्तीपयिगतावितिधातोश्चुरादितात्
तग्राद्यादित्वाणिनिः परिशब्देप्रकृतदोषात्वा
नेनिरसनेपजायाश्रोशुभ्रपणेइतिमेरितिः
॥ कुनविंशतिशत्रोः १५ ॥ वयस्यः स्त्रियः
सवयाः ॥ वयसात्तल्लेवयस्यः नोवयइत्या
दिनायत्तशहृशक्तिस्वाभावाच्चतल्लेवय
स्त्वप्रियवाचकः स्त्रियतीतिस्त्रियः स्त्रिरुप्री
तावित्यतोमतिबुद्धिप्राप्तार्थेभ्यः वेतिचकाराद
नेमानेकः समानेवयोस्येतिमवयाः सांतः स्त्रो
तिर्जनपदेत्पादिनानित्यंमभावः त्रीणिप्रिय
तल्लेवयसः ३ ॥ अथमित्रंसाखासहृत् ॥
मित्रमुक्तमेवमित्रमाविष्टलिगेसमानः एवा
यनेजनैः समानेत्वातीतिवासमानेत्वाः सचो
दातः इतीएसचविन्वेजोद्विदित्यनुवृत्तेः दि
त्वादिहोदः यलोपच्ययलोपइत्यनुवृत्तेः स
मानस्यसमावेग्रनत्तावित्यनइ साखासहृवो
पचिकीर्षयास्त्रियतीतिस्त्रियत्वात् शोभनेहृद

शं
मं

यमस्येति स हत इहं विविति साधुः श्रीनिधिः
त्रय ३ ॥ साख्ये साप्रदीने स्यात् ॥ साख्ये
वः कर्मसाख्यः साख्ये सप्रमिः पदेरवापते
साप्रदीने साख्यमिति साधु हे साख्य २ ॥
अनुगोपेन वर्तनं ॥ अनुगम्य रोधन सावरण
मनुरोधः भावे च अनुगम्य वर्तने विज्ञासाधु
नमनुवर्तनं हे सागंधादेरिष्ट संपादनस्य २ ॥
यथा हे वर्णः प्रणिधि रसपे श्वरः स्पशः चार
शुश्रूषुः ॥ अहेतीत्यहेः पचाद्यचोयो
होयथा हे वर्णः प्रकारो स्य यत्र येन प्रकारेणोत
स्तत्तत्तांशगतं तत्र यथा भूतः प्रकारो स्योत
यः वर्णः स्याद्देहप्रयोरिति धरणिः प्रकथं
एनिधीयते आरोप्यते ते यमत्रेति उपसर्गो
जः किरितिकः प्रणिधिः तत्त्वज्ञानार्थमपस
पेत्तधिकं प्रमतिपचाद्यचुप्रसर्पः अपसर्प
सर्पत्तपसर्पः इति सभूतिः अवच्छन्नः संपत्त
वसर्प इति तस्वामी चरति ज्ञानातिपरतत्त्वं
अवचरः प्रत्यागमि चारः स्पशति परतत्त्वं स्प
शति परतत्त्वज्ञानापनाय अचुस्पशः स्पशति
बाधते वापगतं स्पशबाधनम्यशंनयो अचुत्ता
लकोत्तरे फशुचः शुद्धादतः पुरुषो शुद्ध
पुरुषः सप्रवरमात्रस्य १ ॥ अत्राद्यो वर्णिक
कृषीवली भित्त्यापकादि जलेन नित्यस्या
यिनश्चरस्य पंचसदृशपरदेश प्रमाणशोला
स्येति कलिगादयः ॥ आसः प्रत्ययितः सतो
॥ गगदेष्टविति मुक्त आस इत्यभिधीयते आ
सोतेः कर्मणि क्तः प्रत्ययो विद्यासः संज्ञातोः स
तारकादि त्वादित च प्रत्ययितः प्रत्ययः शपथे

प्रविद्यासाकारहेतीति विद्यः हे प्रविसेवादि
वाक्तेऽपि ते विद्यासाधारस्य २ ॥ सावत्सरो ज्यो
तिषको देवतागाकावीप स्यमो हतिमो हतेना
निकाजोतिका श्रीप ॥ संवत्सरः कालोपलक्ष
णोत्तं मुहूर्ते च वेत्ति तदधीते तदेतत्सावत्स
रः पंचमो हतः ज्योतिः प्रहृतं तत्रादितदीपक
त्वाकृतो ग्रंथो धि कृत्वा कृतो ग्रंथ इत्यण संज्ञास
र्वकत्वाद्दृष्टभावः ज्योतिषं तदेतत्कृतक्यादि
नादकृत्योतिषको ह्येति कृतः पंचमो हतिकः
देवैर्पर्वकृतं शुभाशुभं कर्तुं तज्ज्ञानातिदेवतः
आतदतिकः ग्रहादि संचारे शुभाशुभं तानुल
गाणकः स्थित्युपयोगादिति दीपिगाणकी ज्ञा
नं विज्ञानं तद्योगात्तज्ज्ञानी कृतो तोयमसिद्धोत
हे वाक्शूलकर्मस्वितिवत्पत्ते कृतो तदेव वेत्ति
पूर्ववत्तदकृतो तिकः अष्टौ देवतास्य ८ ॥
तां त्रिको ज्ञातसिद्धोतः ॥ तत्रेति सिद्धोतं वेत्ति एवं
वत् तर्कादितं त्रैप्रधाने सिद्धोत इति वत्पत्ते ज्ञा
तः सिद्धोतः स्थिरपदो येन सतथा हेतं ज्ञायंता
तः २ ॥ सज्जीरुहपतिः समो ॥ सदादानं च
यज्ञश्च सत्रं तद्योगात्तज्ज्ञानी सत्रमाचारनेयते
सदादानं च यो वत्त इति विद्यः गृहपतिर्गृहस्य
हे सदात्तादिरानकृतं गृहस्य २ ॥ लिपि
कारो ह्यरवणोत्तरं च बुधुल्लेखकं ॥ लिपिक
रोति इतिकः लिपिकरः प्रकृष्टं च बुधुनो अत्त
रे प्रकृष्टः अत्तरं च बुधुः अत्तरवणः शिल्पिनिष्ठ
नृलेखकः चत्वारिलेखस्य ४ ॥ लिखिता
ह्यरविन्यासे लिपिलिखिरुभे सियौ ॥ लिख
ते कर्मणि क्तः लिखितं सदागाणं वर्णो न संस्था

394
275

त्रियोपयिका पंचपयिकस्य ५ ॥ स्वाम्यः
 मात्स्यहत्कोषराष्ट्रडर्गबलानिच रात्स्योगा
 निप्रकृतयः पौराणोद्योगोपच ॥ संधिर्ना
 विप्रहोयानमासनेद्वेधमाश्रयः ॥ संधिर्ना
 शक्तयस्तिस्त्रः प्रभावोत्साहमेवजाः ॥ पद्मताः
 यः स्थानेवद्विष्टुत्रिवर्गोनीतिवैदितो ॥ १
 स्वाम्यदयः समपरस्यरोपकारित्वाश्रयोगा
 निराज्यस्यराजकर्मणोऽगानिउपायाः साधः
 नानौत्तर्यः तत्रस्वामीराजाश्रमात्पोमेव्रीसु
 हृन्नित्रेसुवर्णादिकजोभंडागारः कोषः रा
 ष्ट्रेजनपदवर्तौभूमिः पर्वतादिभिः डर्गोपुरै
 डर्गबलंसेन्यराष्ट्रग्रहोनेवपौरश्रेणीग्रहणे
 सिद्धेपुनर्वचनेप्राधान्यखापनाय पक्षोमु
 त्वाः सजातीयसमूहः श्रेणिः पत्तानिसमप्रकृ
 तिशब्दाच्चाणिपत्तानिपरस्यराजकुल्यानि
 राज्यसाधकानिइतिप्रतिपादयित्वाश्रयोगा
 निविशेषेणप्रकृष्टंवेतिराज्यमितिक्लिन्न स
 प्रैतानिराज्यंगपदप्रकृतिवाच्चाणि ७ ॥ अ
 ष्टांगराज्यमितिकस्यचिन्ततमाश्रित्याह पौ
 राणामित्यादिकामंदकोषैः ॥ स्वाम्यमात्स्य
 राष्ट्रेवडर्गकोषोबलंमुहुर परस्यरोपकारी
 हंसप्रांगराज्यमुच्यते ॥ पौरश्रेणिभिः सह
 ष्टांगपयिराज्यमितिराज्यंदर्शितेप्रकृतिः सि
 द्धामितिप्रागुक्तमेव द्वेस्वाम्यमात्स्यदीनो २ ॥
 संधिरिति ॥ एतेसंध्यादयः गुणगुणशब्द
 वाचाइत्यर्थः तत्रस्वर्णदिरानेवंपुमिः प्रीत्य
 त्यादनायमेव्रीकरणंसंधिः संदधातेरुपसर्गो
 षोःकिरितिकिः प्रयंचवडविधोग्रंथः विरुप्र

गं
मुं

१११

हानं परमं उलेहं लं हनं जेहं विप्रहः तं व
प्रकाशकृतस्त्रीभेदेन विविधमाहुः उपचित
शक्तेः कृतमूलगष्टे रत्नकमशत्रोरवस्कंदना
यथात्रायानेन विविधयाने संधाययाने प्रस
गयाने उपेत्ययाने वेति पंचविधं पञ्चात्स्यायि
नः शत्रोः बलद्वयजनपरवासादिके कृत्वा पु
रोवर्तिनिशत्रोयात्रावद्विगृहयाने शून्यगान्
ग्रहणसमर्थनशत्रुना संधिः संधायारः संश्रुति
नगमनं संधाययानं बलवद्विगृहणं संधायमि
लित्वा संमिल्यतेः सहकातरेः शौचयाने तत्तं
भूययानमेकप्रकृतयानस्याः तरोपस्थिते उ
द्देशेपि ययानं शत्रोः शत्रोर्वलादनायपीयश
मेप्रशत्रुमित्रे प्रपरे प्रकलिप्रशत्रुमुपेत्य
ययाने तदुपेत्ययाने नाहमिहानो योडुं सम
येदतिकालादिप्रतीत्यविजिगीषोडुं मोदो
न्वधेयते स्थितिगमने तदपि विगृहयाने सं
धाययानादिएवंवत् पंचविधं विप्रहं शत्रो
रवस्कंधे शक्रस्य तद्देशादिकविना स्वडुं प्र
विश्रवस्थानं विगृहयाने तत्तल्लवलायक
लीयमाणयोः संधिं कृत्वा वस्थानं संधाययाने
वलिनः शत्रोः तयेशक्रस्य डुं गोश्रयेणापि स्या
त्तमशक्यत्वात् वलिनातित्रेण शत्रुणा वापि
मिलित्वा वस्थानं संभूयाने शत्रुमभिगच्छ
तो मित्रागमनादेरुत्सर्गं वप्रसंगेनोत्तमस्थि
तिः प्रसंगात्तनं वलिनमपिशत्रुं डुं त्रयारिना
नित्यमपचीयमानमुत्प्रेत्य तदपचयापेत्य
वस्थितिरुपेत्य सनं वलिनो वैरिणो मध्येका
कादिवदलितस्योभयत्रवाचास्वसमपणं

द्वेधं वलिना सहसंधिं वलेन सह विप्रहं तत्तपरे
शत्रोर्वामूलप्रकृतिभिः सह संधाययानं नासह
विप्रहं तत्तत्तीये शत्रुणो ववासंधि विप्रहस
मुदये हेतोर्गोश्रयस्य वापारद्विचतयेभि
तिवत् विधेयं द्वेधं वलिना सह विप्रहं तत्तपरे
सहीनशक्तेयं दलवडुं मेवितयिसमाश्रयणं
तदाश्रयः तस्यैव वा वलिनः शत्रोः सेवयाकोपा
दितानेन वाश्रयेणाश्रयद्विधिविधं शत्रयः
उक्तं च उच्छिद्यमानोरिप्रणानिरुपायप्रति
क्रियः शक्तिहीनः संश्रयते वलिनं धार्मिकं न
प्रति ॥ घडेति ॥ तिस्रः शक्रयः शक्तिः
शहवाचा रत्येः शक्यते ते तमनया शक्तिः
शक्रेः किन्तु तत्र प्रभुत्वात् साधकत्वात् कोषदे
हो प्रभुशक्तिः उक्तं च कोषदेडुं वले प्रभुः शक्ति
रिति विक्रमेण स्वशत्रुणा विक्रमाणमुत्साहश
क्तिः उक्तं च ॥ विक्रमे वलमुत्साहशक्तिरि
ति संधादीनां सामादीनां च यथावत् स्यापने
नत्तानवलं मंत्रशक्तिः पंचांगमंत्रो मंत्रश
क्तिरिति तमाधवीशेषेण गमे ॥ तेति ॥ नीति
वेदिनां नीतिशक्त्या नोत्तयादिभिः त्रिवर्गो नो
प्ययत्तधर्मकासायैरिति बाधायिते नीतिवेदिना
तिस्रस्तु प्रष्टवर्गाणां मपचयः तयः तेषामेवो
पचयो वृद्धिः तेषां नोपचयानापचयः वस्थान
मष्टवर्गः कृषिर्वणि कृपयो डुं गे सेतः ऊत्तरवंध
ने वन्याकरबलादने शून्या नो वनिवेशानमि
ति ॥ सप्रतापः प्रभावश्रयनेतः कोषदेडुं
॥ कोषोधने देहोदमस्तदेतत्तात्तमेन्यमपि दे
हः ताभ्यायनेतो जायते सप्रतापदत्तनेन परमे

रा.
सु.

३२९
३३०

तर्भावितलपद्योतद्वलद्येतिचप्रतापःपवेप्र
भवत्तनेनप्रभवतेःकृत्युदेवद्वलमितिवा
द्वल्यतश्रिणीभुवशितवजप्रभावःपवेप्रभव
श्रिपिदेवावसानादेःप्रयक्तस्यपरेणयत्त प्रा
णात्तयेयसदनेतनेजःसमुदाहृतमितिभर
तः हे १ ॥ सामदानेभेददेवाविश्रुपायवत्त
यं साहसंतदतोदंडः सामसोतमयोमसो भे
दोपजापाउपपायउमोयैःपरीक्षा ॥ स्वा
संपादनकराणमुपायउपेत्यनेनकराणोचज
इतिकराणं भेदादीनामर्थपरतायोतनेन प्रा
चोरमात्पादीनामुपायेनपरतोविशिष्टात्म
सात्कराणंभेदःभित्तीर्भावचनसविधा तदुक्तं
च ॥ स्त्रेदगापनयनंसेचघोत्पादनंतया
संतर्तनेचभेदतैर्भेदस्तत्रिविधःस्मृतः ॥ प्रा
चोदोहायशपयएवकमसोषामैकमत्तंजात
मित्यस्यायंस्वकपटलेखादीनांयोगात्तमदति
प्रदेपाणातराज्ञोनुपायिषुस्त्रेदस्यपरिजनानां
वप्रभोर्भेदेरपनयनमित्येकः श्रुत्यायिनामे
वपरस्यराभिभवसंतर्तनेसेचघोत्पादनमित्ये
तीयः संतर्तनेभेदेनमित्येतीयः दमनेदे
शास्तिः जमेतादुःसापित्रीविधः उक्तं ॥ वा
धोयंश्रुद्गाणवेवपरिक्लेशस्तथेवच इतिदेउवि
धानतैर्देहोपित्रीविधः स्मृतः ॥ परिक्लेशोव
धनताडनादिः प्रियवागयंप्रधानसेवधारिभि
क्रोधोपशमनंसांतनेसामस्यतिविरोधोश्रुत
कर्मण्यद्दामसमांतप्रयोगेसामसांतनेसा
मेदामन्त्रेमत्रिणादिनानिपात्यते सामदेत्पादि
शमयतिविरोधमितिवाशीमवज्ञालयादिरा

तदुपेवविधं ॥ परस्यरोपकराणंदेनेगणकी
तेने सेवधस्यसमाख्यानमायतोःसेप्रकाशने ॥
वावापेशलयासाधुतवाहीमितिवापेतो इति
मविधानतैःसामपेवविधेस्मृतं स्वधनस्यपर
स्वतप्रतिपादनंदाने यत्समाप्रधनोत्सर्गमुत्र
साधममधमान् प्रतिदानंतथातस्यहीतस्य
नुमोवने इकादानमएवैवस्वयंश्रुदप्रवर्तने दे
यस्यप्रतिमोत्तुदानेपेवविधेस्मृतं ॥ १ ॥ प्रा
चोत्तमायाश्रुपेत्तामिदंजालेचवितयमुपायेष
तर्भावसप्रोपायानाहुः उक्तं ॥ सामदानेच
भेदश्चदेउद्येतिचतस्र्यं मायोपेत्तंइजालेश्रु
सप्रोपायाःप्रकीर्तिताः इतितत्रमायोपेत्तंइ
पवोतर्भावितदंइजालेचभेदेइतिप्रयक्तैरभि
प्रायः पतत्यादक्रमेणैव चतर्थोपायसाधेतश
त्रोसात्वमपक्रियेतिमाचे देउद्युतर्थोपायेनो
क्तः न्यायमात्रेणोक्तानामुपायानोपर्यायमाह
हेति ॥ सहोवलंतत्रभवेतत्रनिर्देनेवाःएसा
हमे दमनेदमःचन नोदोतोपदेशस्येतिवृत्त
भावः त्रीणिदेउस्य ३ ॥ सामप्रागुक्तं ॥ श्रुये
ति ॥ भेदउक्तपवउपोश्रुतपनमुपजापःचन
हे १ ॥ उपेति ॥ राज्ञोपमोयेधर्मैकामार्थभेदे
रमात्पादेःपरीक्षाभावनतत्तनिरूपणमुपधाउ
पधीयतेश्रुदितानायउपसमोपेधीयतेप्रागे
पतइतिश्रुतश्चेत्तः साचधर्मदिभेदेनचतवि
धारात्ताभेदतोधर्मोपायेनभावतत्वेजातंप्र
हितेनाप्रपुरुषेणाधर्मिकोयंराजा तदेनमु
क्त्यश्रुत्तंराज्ञानमभिषेचयामोन्ववाधर्मिकं
राज्ञानंत्रजामइति उक्तोयदिनमन्यतेतदासत्

रा.
सु.

३९५

धर्मिकोयमितिनिशुयोधमोपधानयाकोपम
हेवृधनोत्पत्तिविषयेचनियोत्पद्येलायोका
ताययलजः स्यात् तदातस्यायेचवितानका
नेधोपधाराताउक्ताः परिचारकोतवेधिकोका
लजविद्यामः प्रलोभयेतउपयोवनवेदग्या
दिफलानामेकयानंपत्तुः प्रभवन्तीमदिषोको
कामयतेसुलभश्चप्रचरः संगातोराता
श्रीरेवतदधीनेत्युक्तेकामनिर्दिष्टविनिशुयः
कामोपधर्मिकोयंगतातवद्रोहपरोः तोयता
तवरत्नास्यत्रान्यगतानेतोप्रहित्यसमर्थया
मीत्युक्तोयदिनमन्यतेतदातस्यभवतिनिशुयो
भयोपधा पंचविषयप्रतीत्यस्ततोयायतो
चरः विविक्तविजनचित्रनिःशलाकास्तथा
हः रहस्योपशुचालिगेरहस्यंतद्वेविषय ॥
अप्रतीत्योहाभासेवक्रियतेनततोयादीनोरो
वरोजानविषयः अविद्यमानानिषडलीलिपु
ववृद्धीहोसत्प्रत्योः स्वोगतएकअप्रतीत्य
अप्रतीत्यशितंगवकमेत्यादिनास्वार्थेवः अ
दलीलः विचिन्तिएयमभवेतिजनश्रुतिप्र
कमेकतारपिकरलोक्तः विविक्तः विविक्तोदे
विविक्ताभूमिः विविक्तस्थाने विविक्तादिचि
केपिचिलिगतोयाविगतोजनोस्मादितनः
यतेप्रविद्यतेइतिचदप्रपचारलोकांतशोते
तिनिपातनाद्यत्रः शलाकाशारिकासदनुशा
रिकेतिपर्यायः शल्यंशवच्छलाकास्याद्यतो
मदनशारिकेतितालयादोरभसः अतिउभत
निर्गताशलाकाप्यस्मादितिनिःशलाकाः तया

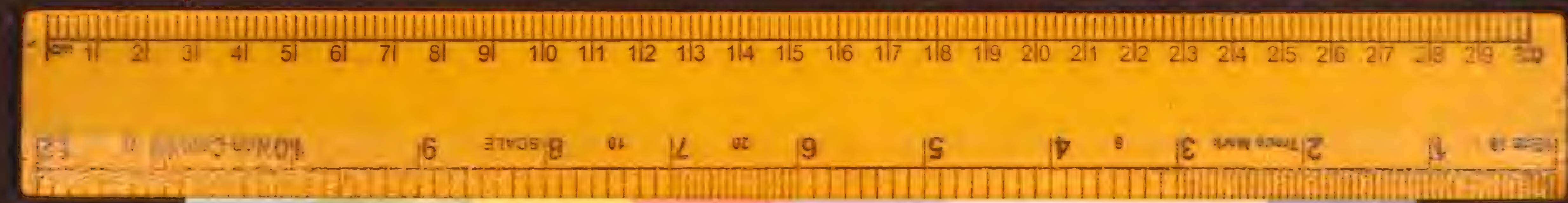
समुद्ययेरहितमत्ररहेभूतप्रसूत्रित्यसुन रमे
नेगत्रवितरमद्युत्तसुनहस्योतादेशः रहः रहो
तिपुवनेपिस्माद्रहोद्युनपुंसकइतिरभसः
अतपतदनव्येदितोयंतव्यमितिग्राह अ
लिगेइति अलिगेप्रव्यवत्ते ॥ वितनत्वाउप
गताप्रशवः किरणाप्रउपायुतालयाशप्रति
जनस्य इति ॥ रहोभवेरहस्यदिगादिभोयत
॥ तमोविसंभविद्यासो ॥ सन्धुविद्यामेदेत्ता
दिवर्णदेशनायोदशितः अमप्राणनेतालया
दिः विसंभः विद्यामः हाभोचन देविद्यासस्य
१ ॥ भ्रुशोभ्रुशोययोचितात अथेधन्यायक
स्यात्तदेशरूपसंज्ञते ॥ ययोचितातयथा
प्राप्तप्रशोः पतनेभ्रुमेवनेमृधेन्यतात
वज्रभ्रुः अथेधन्यतनभ्रुमेधन्यः नियतमीय
तेः सोपरिमाणारिणोद्येन्यायः कल्पनेकल्पः
कूपेचजलत्वेकल्पः धर्मेशसैदिशनेकतेय
नयाकथ्यतेदेशः कर्तारिवेतिचनदेशोपस्यदे
शरूपेदिशमानस्योचितस्यरूपप्रशस्तदेशने
वासस्यक संगतंयोजसातत्रमत्रस्वोनपुंसक
येतिरुस्वत्वेसरमीसमंजसंवेतिदिदेतेपुसमे
दात समंजसोदिदेते पंचोचितस्य ॥ कक्र
मोपयिकेलभ्यंभजमानाभिनीतवत न्यायंवि
षयइसंप्रधारणतसमर्थने ॥ कत्ततेउपाये
संवध्यतेकतेः कर्मेणिक्तः कक्रमुपयंतनेनोपा
यः उपायपवोपयिकंविनयादिभाउपायादुस्वये
तिदक्रुस्वत्वेचोपयिकंलज्जुशकंलभ्योरु
पधादितियत् भजतेफलमनुवप्राति भजेत्ता
जीत्येवयोवचनेत्यादिनाशानतित्यनो फला

रा.
म.

३१५

भिक्षुसमीचीनमिनीतेसेस्कुतेवन्नायेव
धेणेविधितिरुः न्यायानपेतेधर्मपय्येति
यतन्नायककादयः पद्विप्र पद्विप्रयगता
इत्यादेः ५ ॥ सीमिति ॥ इदमुचितेनवेति
श्रुयः संप्रधारणासंप्रकीर्तपुत्रधारणोदयते
तातातकचुसंप्रकीर्तयेभीवेत्पुत्रसमर्थनेति
धारणं हे १ ॥ अववादननिर्देशोनिदेशः शा
सनं वसः शास्तिश्लाघ ॥ अवलम्बनेका
मवलम्बवदनमववादः भावेचज निर्देशः का
योदेशः चजपर्वनिदेशः शासेः लुपिशासनं
क्रिज्जाविभारतिशासेः क्रिज्जपथायाइसेव
वाङ्मलकाडुसेलिरितितिप्रत्ययेशास्तिरित्या
माधवीश्रातश्रापसर्गेइत्युः श्राता पद्विप्र
याः ५ ॥ संस्थात मयोदाधारणस्थितिः ॥ सं
तिष्ठतौनयामस्यगवस्थानंवासेंस्थापूर्ववद
न्यायेणमथइतिवत्पतेतमादनेवाङ्मल
तेः पुषोदरादिः पर्याः पुषोडाजोनैरुक्तवि
धयेवामयोदाश्रयः स्वामीतमादनेः तत्रावस्थि
त्वात्पूर्ववदनेरुक्तश्रादेमेकागदेशइतिवा
येतिमीमांसेः व्ययतत्रधीयतेमयोदेतिस्वामी
रयतिधर्मधारणानेयादित्वात्पुः कचुवाति
तत्राधिकरणेक्रिज्जस्थितिः ॥ चत्वारिन्नाया
यस्थितेः ५ ॥ श्रागोपराधोमेतश्च ॥ पीति
ज्जतिइहेनेइण श्रागोपराधेइत्यसुनृपातोरा
देशश्चश्रागः श्रगतिगज्जतिवस्यभिभाणिरित्य
सुनृपागइतिसुभृत्पादयः दृष्टकर्मसिसुमेत
मितिजीवत्वेमेतमागः सोजाइशतमागोस
इतिमायात् अपराधनमपराधः चजमन्यतेति

श्रुनोतिववस्थापयत्तः कार्येतेतवेततमेतः
श्रीणाः पराधस्य ३ ॥ समेतद्वानवेधने ॥ दो
शवत्तुनेभावेत्पुत्रदानेत्तुनेतइत्येनम
त्ताइहीयतेवानेनेतितदानेवप्रातेत्पुत्रवेध
ने हेवधनस्य ३ ॥ द्विपाद्योद्विगुणोद्वेध
प्रपराधेणमेतावोपिताइद्विगुणोद्वेधो ॥
द्विपाद्यो दोषादोपरिमाणमस्यपराधमास
श्रातायतपादस्याप्राणंगत्वात्पराधमास
तिरुपज्ञावः पके १ ॥ भागधेयः करोवलिः
॥ भागधेयः प्रागेवोक्तः कौयतेप्रत्येकेविति
पतेकिरतेरुक्तः प्रत्यायाणकारः करोव
धेतिश्रुयेववलोरात्रेयतावीपदतिविश्रः वलिः
प्रागुक्तः श्रीणकवेकारितोरातश्राभागास्य
३ ॥ चहादिदेयंशुल्कोस्ती ॥ चहास्वलने
चनेत्रचज चहोरातश्राग्रहणस्यानारिच
होवत्ततत्ररत्नायेरातदेयभागः शुल्करति
माधवी श्रादिनाशुल्मप्रतोल्पादिग्रहः शल
तिप्रतिबंधोनेन शुल्कः शुल्कवल्कोल्काइ
तिनिपातितः चहादेदेयंचहादिदेयमितिस
मासः शक्तः शुक्लशिखंदोशस्याग्रमाः श
पयशुल्कावितितालकाशः हेदेवताभोमि
ज्जदिभश्चप्रीत्ताप्रशलेदीयतेतस्यपाइंड
इतिष्णातस्य १ ॥ प्रभतेतप्रदेशने ॥ ३
पायनमुपश्राद्यमुपहारस्तयोपहा ॥ पद
मेवपाइंडस्येतितसुभृत्पादयः तथाच उपा
यनमुपश्राद्ये प्राभतेचोपराधिसिधामित्यम
माला उपसमीपमीयेतेप्रयतेप्रायतेउप
पूर्वादिंदोयतेवीकर्मणिपुत्र उपायनेउप

359

यः स्तंभवागेण्यत्र हेमरागेतकसैन्यवसतेः ॥
 सज्जनेप्रपरत्ता ॥ सज्जतेतिभेदाभवेत्यानेन
 सज्जोभनेजन्यातेवानेनसज्जनेष्वसंगतौकलो
 जष्वर्षातिसम्यहः स्तोत्रनाश्वरितिरस्यतः ॥
 ॥ सज्जनेप्रमणमुपरत्तेनेनात्रवाउपरत्त
 तंगुल्लोण्यत्र हेमैन्यरत्तायनिकज्जप्रार्द्रि
 कादिनामस्य ॥ इत्यथरथपादातेसेनोगे
 स्थाश्रुतस्य ॥ इत्यारिचतुष्टेसेनोगेस्थात्
 प्रदातीनांसमृद्धोभित्तिरिवादापादाते ततो
 दंडेदंडेष्टेत्पारिनेकवत्तेज्जीवत् नविकरवि
 कादीनांसेनोगात्वेनप्रदातावेतर्भावः नौकाना
 मल्पसेचारित्वात्रयेष्टेतर्भावः मद्दिषादीनांच
 तद्यदत्वाङ्गनायेष्टेतर्भावः स्यदन्तुलोचः
 प्रकं ॥ दंतीदंताबलोहस्तीदिरहोनेकपो
 द्विपः मतेगजोगजोनागः कुंजरोवारणः कनी
 र्भः लंभेरमः प्रसीस्यनायत्तस्यपः मदी
 क्तोमदकलः कलभः करिशावकः २ प्रभि
 त्रोगजितोमत्तः ३ समाउडोतनिर्महो २ प्रश
 लदंतयोगादतिशायनेइतिः दंतीपर्वदंतशि
 लात्सेनायामितिबलबुबलइतिदीर्घः दंताव
 लः हस्तकार्यकरत्वात् शुंडापिहस्तः करः त
 द्योगाउल्लाजातावितीतिः इस्तीपर्वकरीचयो
 निकत्वात्सपवतत्रोच्यतेनान्यः द्वारहोदंता
 वस्यादिरहःदिरहः करेणमुखेनापवतिसपी
 तिकः अनेकपः द्वाभ्यापवतिद्विपः एवंवत्कः
 मतेगादृष्टेर्जातः पंचम्यामजातावितिदुःमते
 गजः गजतिमाद्यतिप्रवृगजमहेगजः नगो
 वृत्तः मरुवदृष्टपतेशेषेणनागः पर्वतजातत्वा

कुंतेतोहचुतयोगादीतिशायनेवसुखान
गकुंतेत्यादिनारः कुंतेरः कौजीयेति एषोदरा
दिवावयतिपरबलेत्युः वारणः पतिपरव
लाभिमुखेदणः किदितिभः इभः स्तभेत्तणा
दिगुह्येसतेलभकालोयोरपितपोरितिप्रच
इलदेतादित्यलकृतेभेरमः पञ्चविडजालक
तयोगादुत्पद्येदनिःपम्पी पञ्चदशहलिनः
॥ येयेति ॥ वनकरिणां सुप्रसंगस
योनाथदेयरः महाबलत्वात् सधुयेपातिप्र
तयेतिकः एयपः देयुयुवाकरिणः २ ॥
मेति ॥ मन्त्रेशोडोक्तद्वीवइतिकथ्यते
देवदानामुनाउत्कटोमन्त्रः मटोत्कटः मदेक
लयतिसंप्रत्येकप्रकाशयतिकर्मणाममह
कलः देउत्कटस्यहलिनः २ ॥ करिणः शाव
कः पोतः ॥ कल्पतेविनैवबंधनेतिप्यतेकल
तिलहेपेकीयेतेतिप्यतेवाकृविहेपेकलभः
प्रागुक्तः सवपंचविशतपुपयेतंकलभउच्य
ते हे २ ॥ प्रेति ॥ प्रकषेणभिजोमदेनसे
गतः प्रभिन्नः गतेशहेमजोगतेतिस्मगति
तः पवंमन्त्रः श्रीणितरन्तदहलिनः ३ ॥ से
ति ॥ तदमतिस्ममदेतद्वीतोर्गलितमहः ॥
हलिकंगतताहेदे ॥ हेतिहलिनोहेदेग्रीवि
तदहलियेनोः दगितिदकहलिकंगतताष्टेति
समूहेउलगतता हे २ ॥ करिणोपेचकाव
शा ॥ करयोगात्करिणोपेचुरिवसुखसाध
नात् इवेप्रतिहृतौकनधेचका उच्यतेकासा
तेवशिकरिणोपेचपु विएकामयते विवाव
शातालवशा वशावेध्यासतायोशासीगवीका

रिणीपुवेतितालगोतेप्रविद्यात् श्रीणिह
लिन्ना ३ ॥ गंडः कटः ॥ गंडः प्रागुक्तः क
रतिवर्षतिकरीवर्षावरणयोप्रचकटः हेगो
इकपोलयोः २ ॥ मटोदने ॥ माद्यत्पनेन
मटीहर्षेमटोचपसगोइत्पुमदयतिवाचुमः
दः यतिखंडयतिप्रनेनदोग्रवखंडनेत्युह
हानेदे २ ॥ वमयः करशीकरः ॥ वम्यतेउ
हीयतइतिकर्मणिचितिप्रयचुवमयः क
रिगतिगोतोलकालोवमयशखवाचः
हे २ ॥ कुंभोत्पिंडोशिरसः ॥ करिशिरसो
वयवोपिंडोविवोज्ञतभागो कुंभशखवाचोके
नमदतलेनतन्यातेएवतेतन्मएरलोके
णिचत्र शकंधादित्यात्परइपेपिडितः संहतो
भवति भडिपिडिवातेपवाच्यच पके १ ॥
तयोर्मधोविडः पुमान् ॥ तयो कुंभयोर्मध
भागेमर्मस्थानत्वात् वेज्यं कुशाचातमत्रवि
यते कुशाचातेनाभियतेविदभेदनेइत्यतो
वाजोणदिकः कः विडः पके १ ॥ अवरग
होल्लादेस्यात् ॥ अवरग्यते कुशोनावश
हः गहहकइत्पुपरीवच्युनः गतालिकेह
एगोपेप्रतिबंधेपवग्रहइतिरुद्रः अवरग्य
तेः खतेत्रः अंजुशादीनोकरीग्रत्रहलयेतिव
त्र अवरगहोहडिमनितिग्यात्पामते पके १
॥ इष्टिकात्तिलकुरुके ॥ अतिकुरुकेवत्त
गोलकेइप्यतेमहतिदेहेनिमप्रत्वात् प्रयत्ने
नलभ्यतेइप्यतद्वेइपगोतिहिमादनेप्रवादक
त्रितिप्रकृतेइष्टेः कितकुरुस्वुतिरकनप्रत्य
योधातो कुरुस्ववेचइष्टीकाकुरुस्वादिदीवेमथा

इष्टानां गलकीलिका माहवाये इष्टिकेति
मो इष्टगतीत्यादिधातोः एवमितिशालिका
सर्वेतिप्रद्वीका रुखादिदीर्घमप्येति यो
धीकमस्यमधिकृत्यतदातमत्तोतिमुराति
तस्मिन्नास्यदिधीकासंगमोराभावोपितर
तिरक्तः पक्षः ॥ अथगदेशोनियोतो ॥
रिणामपंगदेशोनियोतशब्दवाच्यः नियो
त्यानेनासुमहजलंवास्फुरिनिर्घोषं कृत्य
इतिणत्वं पक्षः ॥ कर्णमूलेतुहीलिका
हूलस्थलसमुद्रायेसंज्ञायामिति एवुल्ल
लिका पक्षः ॥ अथः ऊंमस्यवाहित्यं ॥ ऊं
भोत्रवातऊंमः वाहित्यं वातऊंमधरतिभा
रिः सचललाघोभागरतिमृत्पादयः त
स्याधोभागावाहित्यं दित्यहावकरणोभावे
ज्जहित्योविलासः वातस्यहित्योनेरुक्तस्ते
पः महेवावशंवद्वातिरतिणिनिः वाहीतत्र
एतिनेरुक्तः सस्यतः वाहित्यं इतिवा ॥
तिमानमधोस्ययः ॥ अस्यवाहित्यस्याधोभा
गोहेतयोर्मधभागाः प्रतिमानमुच्यते प्रति
यतेनेनहुमिज्जप्रत्तेपणोमीनातिमिनोति
जाल्पिपेत्पात्वंदेशनियमात् मानेप्रतिग
प्रतिमानमितिवाप्रतिमानेप्रतिव्यायागत
हेतांतगलयोरितिरुद्धः ॥ आसनेस्केधदे
शः स्यात् ॥ आस्यतेः आसनेगतस्केधेकदेश
हे ॥ पञ्चकंविडजालकं ॥ मुखारिस्था
विडसमूहः शोणकर्णत्वात्पञ्चमिवकन्
पञ्चकं हे ॥ पक्षभागाः पाद्यभागा ॥ हति
नापाद्यभागाः पक्षभागाउच्यते पक्षतिपरि

क्षातिशय्या ॥ सनेनपक्षपरिग्रहेकरणोच्य
हे ॥ हेतुभागास्तयोः ॥ अथतोयोभा
गः सहेतसहितोमुखस्यभागोहेतुभागाः शा
कपायिवादिः मुखतः स्फुरपयेतोयोः प्रभागाः
सहेतसहितितत्वात्हेतुस्यभागोहेतुभागा
तिविग्रहः ॥ दोएवंपञ्चाजेचादिदेशोभागा
वरेक्रमात् ॥ गजस्यएवंप्रमेजेचेचादिदेशो
यस्यतद्वात्रंपञ्चात्पश्चिमेजेचेचादिदेशोदगा
त्रंपञ्चाजेचयोरादिदेशोऽवरेगात्रावरेएवंप
पञ्चादयोः परिभाषितैरितिभाषिः केचिन्ना
हुः अष्टौवज्रागारुधमवरमधस्तगत्रमिति
गजोत्पजेचादिदेशोवरेस्याचुरमेत्रीषितिरुद्धः
दोएवंपञ्चाजेचादिदेशोभागावरेननेतिरभा
सः अतोभागावरेदार्धेतेचरूपमेदाख्यानयोः
स्त्रीनपुंसकत्वमितिमुभूतिः अपरापवर्गम
प्रातयावमाचेष्टेष्टः वज्रापराणिपरितोनि
गजान्पलावोरितिप्रपरंत्तद्वायेस्यात्पञ्चा
जोवहेतिनामितिविद्यः ॥ तत्रेवेणकमा
लानेवंधस्तमे ॥ तद्यतेनेनतदव्ययनेदा
प्रीत्यादिनाष्टन तोत्रेवेणनातिवृत्तेनिवृत्ते
हृद्युतादिभ्य इतिदक्त वेणकंकेचित्तुवेणकं
इतिपादेसंज्ञाएवंप्रकृताहृद्यभावः हेतोरा
नदंडस्य ॥ आलेति ॥ वंधनस्तमेइतिस
माहारेदंडः तेनबंधनेबंधनस्तमेवालाने हे
॥ अथशृंगले शृङ्कोनिगडोमीस्यात् ॥
शिंजानासुखलंत्पनेनशिंजानाः सुखलतिवा
एषोदरादिः शृंगलः शृंगलापुंस्कदीवसुवं
धेवनिगडेत्रीषितमेदिनेस्तालव्यादिग्रथेते

ग.
मु.

३६४
२०४

वधतेः नेन प्रविधेने ग्रंथदन्तु के एतिपि
रिति प्रत्ययः विनयारित्वा हा किकादेशे
एतिप्रत्ययः निगद्यते वधतेः ने
निगद्यति वाच्यार्थकः पचाद्यवृत्ता श्रीणि
निगद्य ३ ॥ अंशुशोस्त्रीस्त्रीणिः स्त्रियो ॥
अवधते गम्यते अंशुते वानेन प्रकगती प्रवि
लक्षणे पानसिवाणी सीत्पादिना उशः काशा
काशं ऊश इति शभेदाज्ञालव्यादिः सरति
मस्याने गच्छति स्त्रीणिः स्त्रुकिभ्यो किदि
निः स्त्रुहिंसायां स्त्रीणि वेणिस्त्रिपास्त्रि
यइति निः गुणश्चेति स्त्रीणि लालव्यादिः
णिरेऊशवावीचकाशस्तत्तावाचकः इति
शभेदः स्त्रिया मेकदेशेन स्त्रीपुंसशब्दः स
मुदाये लभ्यते तेन आरत्तमप्रमवमन्युस्त्रि
शिताप्रमितिमावेष्टुणेः पुंस्त्वमपि इति स
भूत्पादयः स्त्रियामिति प्रायिकत्वा उक्तं इति
तवयं हे अंशुशय २ ॥ हृष्याकल्यावर
स्यात् ॥ हृष्यानेपीयते एष्टमोसेना हृष्या
नीयते हृष्यानेकमेणिच जर्थकः प्रहृष्या
लनेवामवस्वेव हृष्यावने इत्युक्तं कत्तः प्रा
गुक्तः कत्तमेव विद्यमाना कल्याशरीरावय
वाद्यत् कल्यासांतस्याकोपांतरे अतोनेत्य
ज्ञात्रियते हजः अचवरत्रा श्रीणिकाच्छेद
तिष्ठातायाः ३ ॥ कल्यानामजनेसमे ॥
कल्याने श्रीरोहणसामर्थ्या प्राप्यते नयका
पेणताय च भावेवाकल्याना पवेसजनाव
हेनायकस्यारोहणाय गजसजीकराण्य २
॥ प्रवेणालराणां वर्णाः परिस्तोमः ऊथोहके

॥ प्रवीयते प्रकषेण ग्राम्यते उपवेशनायति
प्यते वीगतिप्रजनकोत्पसनावाटने एष्टो
ऊवेणवत् आत्मीयते ग्राह्यायते गजएष्ट
मनेन आत्मीयते गजएष्टेवाग्रालराणां प्रिय
ते ग्राह्यायते गजएष्टमनेन एष्टएष्टशिभो
मतवर्णाः ब्रह्मवर्णायोगाद्याः शो ग्राह्यवरत्र
पत्वात्परस्त्रीयते सोमवर्मेन उपसर्गप्रतिरूप
कत्वात् परे नोपसर्गादिना पत्वेपरिस्तोमः क
यते चित्रकखलत्वेन शब्दते शब्दे पचित्ति
ववित्तिचिभ्यस्थक वाङ्मलकादन्तोपि य
ऊजयः ऊथएष्टियगभावे ऊथति गजए
ष्टात्तयभवति इ गुपधात्कः ऊथः स्त्रीवेपि
स्त्रीप्रवेशिनी ऊथेति चिभितोपलितः पंच
गजचित्रकखलस्य ५ ॥ वीतेत्वमारहस्य
यं ॥ असारकडायाः तमेहस्ययं वीतमु
द्यते वेत्ययोग्यता गच्छति स्म कर्तेरिक्तः वि
रुद्धमिते गमनमस्यवाचीते पके १ ॥ वा
रीतगजबंधनी ॥ वारयति गजान् वार्यते
वागजग्रनयावारिवशिरीषयति वातिग्रति
समिहति राशिवाविवाचिभ्यश्च वारिः वारि
कारादिति डीपिवारीस्याहृतबंधनोफलम
पियोषिति वारिवारो जबंधनोः स्त्री स्त्रीवेस्व
निवालके इति मेदिनिः बंधने वधते स्म
बंधनी गजस्य बंधनी गजबंधनी गजबंध
न्यादे २ ॥ चोटकेपीतितरगतं गाद्यत्तरे
गमाः वातिवाहावेगंधवेइयमेधवसमयः
चोटतिभूतोपरिवृत्तलटातकटपरिवर्तने
पचाद्यचोटः ततः स्वार्थकः चोटकः चोट

गं
मुं

मैधवगंधर्वाहयवाजितरंगमाइतिरभसः
लिवापिवतिग्रधानेपिवतेः क्रिचुकुतोवेति
क्रिचुपीतिनांयसिधोपानेइतिमेदिनिः पी
तिःपानेतरंगवेतिविशः पीतंपानेहृत्तारि
वाभवरहःतयोगायनपीतीनांतोवा त
त्वरणे इगपधेतिकः तरस्वरगवान्नग
तितरगःभुजगवतडः अश्रुतेरेकववनत्वा
रश्रुतेवडभूभागवामोति अश्रुवामो अ
श्रुविलटिकसिखटिविशिभः कन् अश्रुति
वासाटिकमित्यन्येअश्रुः तरंगमोभुजंगम
वतवजतिगच्छतिणिनिः वजगतौ वाजी
वाजःपलःतयोगातवाजीएवमथाःसप
लाग्रामन् ततोदेवाभयितेनशालिहोत्र
निनाप्रेरितेनेदेवापत्ताच्चित्राहत्यागमःइ
तिवा वाद्यतेवहेणंतादेरचुडयतेवानेन
वजिवाहःवाहप्रयत्नेवाहविलोडनेवा
मैलिचत्रपवाद्यचुवावाहः अछतिअ
गतौस्त्रामटिपत्तात्रिपशकिभोर्वानिपश्र
तिगच्छतिअवेगतौवाहुलकाहनिपुगलो
पः अवेतिअभूतिः गंधअदेनेगंधने गंध
गंधोहितागंधगंधायवावेतिगच्छतिकमे
णपपवाद्यचुवाशकंधारिभःगंधवेःइ
यतिगच्छति इयगतौहिनोतिवाहिगतौपा
वाद्यचुहयःसिधोहयगवयेतादिनालोप
इयो सिधोरहरभवत्तादेशीणिमिधुः अर
भवद्येताणिवरणादिभ्युत्ताणोत्पत्त
स्तत्रभवत्ताणमैधवःसिधनामहरभवत्त
नपदःमिधुः ततोभवार्थेकच्चारिभ्युत्ता

मैधवः इतिएवेदीकाकाराः सर्पातिमेना
योसमवेतिसपसमवायेवाहुलकात्तभव
सिभातिःसिधः त्रयोदशचोटस्य १३ ॥ आ
जानेयाःऊलेनाःस्यः ५ प्रधानाद्यभूमिभ
वाःसुजातयोविकारिणश्चऊलीनाःगुरुः
शस्त्रप्रहारत्तताश्रिपमेग्रामेसाटिनेयेन
इतिनेश्रुतिस्त्राववाद्यत्वातग्राजावनेयत्वा
तएषोदराटिरितिस्त्रामीमाधवीग्राजनमा
जःहेपः अजगतिहेपणयोःवजग्राजेन
हेपणोननेयाःप्रापणीयाः अन्वेषामपीति
दीर्घवेदीर्घादिगजानेयाइतिसर्वस्वादयः
ग्राग्रतिवाग्राजवनेवोदारेपेयानेयाति
प्रापयति एषोदराटिको अश्रुऊलीनमाजा
नेयंशावेकिशोरकंभुवतेइतिनाममाला
यामाघोपाहचुदीवेदिः शक्तिनिभेत्रह
दयाःसुखलंतश्चपरेपरे ग्राजानेतिवतः
संज्ञामाजानेयास्ततःसुता इत्यश्रुणा
स्वेप्रशस्ताचस्यहे २ ॥ विनीताःसाधु
वाहिनः ॥ विनीयतेस्त्रविनीताःसशि
तिताःस्त्राववाद्याःसाधुशोभनेवहेतिसा
धुकारिणवेतिणिनिःसाधुवाहिनःहे २
॥ वनायजाःपारिसीकाःकावोत्तावाहि
काहयाः ॥ वनायःवानायसेतोदेशमे
हः ततोजाताःसप्रमोजनेडेःवनायजः
प्रजायान्वावनायजाः निशविहायवन
जातवनायजस्तेइतिवकः ग्राजानेयःऊल
जावनायजःपारिमकाकःइतिरत्नकाशपि
रुस्वादः पारिसीकादेशेभवाःकोपभाद्येता

गं
मं

२८२
७८

एषा रसीकाः पारमेकनाप्रदेशे भवति तत्परा
कास्वो जेतनपदे भवति कच्चा एषा को बो जाः
लुगिति वाने तत्तनपदशब्दात् त्रिषया रीति
तत्र प्रबलुगितिको बो जः री रीतिरेव प्रबं
वर्तकं पुनतनपदे भवति को पधा युत्पदिना
एवार्त्तिकाः वार्त्तिकां वार्त्तिकं धीरदिशु
लो नो मुदेशयोरिति त्रिको डशेषात् री चे मधा
यवार्त्तिकाः प्रते हया हयविशेषाः प्रत्येकं
मित्रा इत्येके द्वयोर्द्वयोः पर्याय इत्यपरे शे
तात्त्विकत्वात् वनाय जमपि पारसीकमिति
नाममालायो वनाय जपारसीकयोरभेदो
पवागात् पर्यायता पारसीको रं तमधः प
षामभेदोपवागादेकत्वे व्यक्तिभेदाद्भवेत् ॥
यकरद्योयमेधीयो ॥ अथमेधा यद्भितः उप
यक्तोऽथमेधस्य लक्षणं ततोऽनिरुद्धीयाति
कथ्येति यो शेवेति प्रत्ययो द्विवचनं च यक
ह्यंतस्यः अथमेधा च अथमेधीयः ॥ हे
अथमेधीयाश्च २ ॥ जवनस्तजवाधिका
॥ जवेन वेगेनाधिकाः श्रेष्ठोऽथो जवनो म्हा
दिः तद्वृत्तिमोत्रोधातः वेगवद्भवत्यर्थः तवेक्र
मेति यच्च प्रजोविनिः प्रजवी चात्रपकं २ ॥
एषाः स्थोरी ॥ एषा स्थूलमपि वा शुभपवा
गात् एष्टं योगाय प्रकरोन्ते भोपि दृश
ते य एषाः स्थूलते संव्रियते एष्टमनेनेति
गुरोश्च दल इति प्रकारे लययोरेकत्र स्मृतेः स्म
रपयोगात् तस्योदमित्यपि स्थोरी एष्टा रोपितभा
रादिकं तयोगाद्यनस्थोरी स्थासी स्थोरी एष्टा
एष्टवद्भवति बोपालितः हेत्वर्थवभवत्स

तमारवाहिनोऽयस्य २ ॥ सितः कर्कः ॥ सि
तः शुक्लवर्णोऽयः कर्क उच्यते कथंति शोभोक्त
तथागम्यत्रिकलिभ्यः कर्कतिकाः पकं २ ॥ २
थो बो जा रथस्ययः ॥ रथस्य बो जा रथः तद
हतिरथकगप्रसंगादित्यत ॥ बालः किशो
रः ॥ किशुपते किं स्यादत्राते वी कर्तविक
भासो रत्नो रो नैरुक्तवर्णो लोपे किशोरः काश
तेशोभते किशोर इत्यत्र त्पोरनप्रत्यय उपधा
या इत्येव निपात्यते इत्यने ॥ वाम्यथा वदवा
॥ वाम्यते गर्भः इव मुताद्भिराणोपतातर्चजि
गौरादि जीषियामी वमत्ताद्भिरति गर्भे त्वलती
त्पदिनाऽएप्रत्यये गौरादि जीषिवा अत्रादिपा
दात्तत्वात् अथासीत्वेपि वले समर्थं मतिशयि
तमत्रास्तीति वप्रकरणेऽन्ते भोपि दृशते इति
वः इत्ययोरेकत्र स्मृतेः वडवा वले सैन्यं वाति
गच्छति वा अत्रादितिके सर्वे वदवा वलेन सा
मर्थ्येन वाति एषोदरादिवा श्री एष्टायाः ३ ॥
वाडवंगणे ॥ वडवानोत्तमृद्देगणोत्वेदिकादि
मृष्टेत् एष्टा वडवे २ ॥ त्रिषु स्थीने यदृष्टेन दि
नेने केन गम्यते ॥ यदृष्टं एकं नाथेने करिने
गम्यते तिक्रम्यते तत्र अथैकाद्गम इति त्व
त्रास्थीने त्रिष्विति अस्थीनो धा अस्थीने वत्स
अस्थीना पदवी २ ॥ कथं तमधमस्थानो ॥
नीग्रन्तुस्व उधं डक सपत पदस्केतामित्यत्र क
शिः सोत्रोधातः तालमातः कशति गमयति
अथं पवाद्यवृत्तापकशाचमे मया च ताडनीक
केशनिदेशांशभ्रशोपेशिकशास्तालमाताः
लक्षणया ताडनावाकशातामहेति देशदिभ्यो

शु.
शु.

शतमनेकोपलतलंशतमेगान्यवयवाश्रय
शतंगः स्रंरतिस्ववतिचलतिचलनशवा
रकर्मकायचस्रंरनः रमेतेसमरश्रीश्रीवे
नेनरमेः हतिश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्री
श्रुनातिकलोपरयः श्रीणिचक्रयक्तस्य
डायेमात्रस्यस्य ३ ॥ श्रुसोपुष्परयश्रु
नंतसमगययत ॥ ययानेकडायेनभवीति
तयाशमेवाहोसुखप्रमणयचयनंगल्यया
मसोपुष्परयः महारयः पुष्परयः योमीति
तत्रार्थेनशेषः सचवरवधुविहारायेतिरत्न
वादिः पुष्परयोः तस्यमध्यः पकं १ ॥ कर्णी
रयः प्रवहणं डयनेचममेत्रये ॥ कर्मणिमा
ध्याक्रियाश्रुतिरुपचारेणकर्णीः तयोगात्कलो
मत्वर्थेनः कर्णीवासौरयः कर्णीरयः वि
षणसमासेः न्येधामपीतिदीर्घः रयस्यश्रुति
मात्रं हितत्रुत्परमायेतोरयत्वेयहास्कंद
स्यकर्णसमीपत्वात्कर्णीस्कंदः शेषेपवेवत
कर्णीरयः वहेः प्रपूर्वात्तवहगतावित्यतः क
रणेत्पुष्टिकृत्यचइतिणत्वेप्रवहणंवहनंवेको
चित्तोनेत्पुष्टिडयनमितिपठेति श्रीणिस्त्री
वरवाहनार्थेपरिवस्त्राद्यादितस्ययानवि
षय ३ ॥ स्त्रीवेनः शकटोस्त्रीस्यात् ॥ श्री
विकोपायत्वादनित्यनेनग्रनप्राणनेग्रसु
तिग्रसुन ग्रनः शक्रोतिजीवयितेशकंधादि
भोटनशकटः उक्तं च शकटः शाकिनीगा
वोयानमस्कंदनेस्वने ग्रनृपः सर्वतोराता
उर्मितेनरहत्तयइति देशकटस्य ३ ॥ गं
कचलिकायकं ॥ कचलोनागरातेस्यात्

स्वाप्रवारयोरीपरीतिमेरीनः कचलः सास्त्रा
तयोगात्कचलोनीयवातेवीयेवाहनोयेगस्य
तेनयागमेष्टनीयत्वात्तरीषिगंजीगाडीति हे
षवाहनीयस्य ३ ॥ शिविकायापयानेस्यात्
॥ शिवं करोति तत्करोतीतिणंतात्तत्तत्तत्तत्
तयस्यादित्त्वशिविकाशिवायैयस्वरीमेता
योकनवाशिविका रेफोयाणावमाधमाइतिव
ह्यतेयापेरुमेजीयतेयोत्तरेइतिपुष्ट्याप
याने हेरुं पानइतिव्यातस्य ३ ॥ दोलाप्रे
दिकाः स्त्रियां ॥ दोलइत्युत्तिपतिउलतत्ते
पेपुरादित्ततोऽच नामनोइतिकशरीरदेशे
दोलाप्रेतः पुमानप्रेतानिः श्रीणिरीपरोहि
लीतिरत्नकोषः आदिनाखड्वाद्यादिलोला
इयंचविविधायानदोलाप्रेतलोलाचेतिउया
नादित्रीडायेरत्तमयोस्थानंतरसेवरणाय
लरुहंइतिपहादिसमुदायारजामनुष्यवा
वयातत्रदोलावतेतेप्रेतदिकादोलोचतेइ
तियोजना ॥ उमौतहैपवेयाजोहैपिचमोहते
रथे ॥ हीपिनोयात्रस्यविकारश्चमैहैपेप्रा
णिरजतादिभोज्य पवेवेयात्रः ततन्ताभोप
रिहृत्तोरयइत्यर्थे हैपवेयात्राटजहैपोरयः
वेयात्रोरयः इतिथयाक्रमेणैकैकं ॥ पोटुकं
वलसेवीतोस्रंरनः पोटुकचली ॥ रथेको
वलवास्यायाः कंचलादिमिरावते योगोरथो
वेनयिकश्राधनः पारियात्रिकः ग्रसोचूला
वहलाख्याहृषीधोमुखरुचिका त्रिपुहैपाट
योरय्यारथकगारयत्रते धुःस्त्रीजीवयानसु
तं ॥ पोटुनाश्रुत्तेनकंचलेनावतः सेवीतःपी

ग.
म.

३८५
३८६

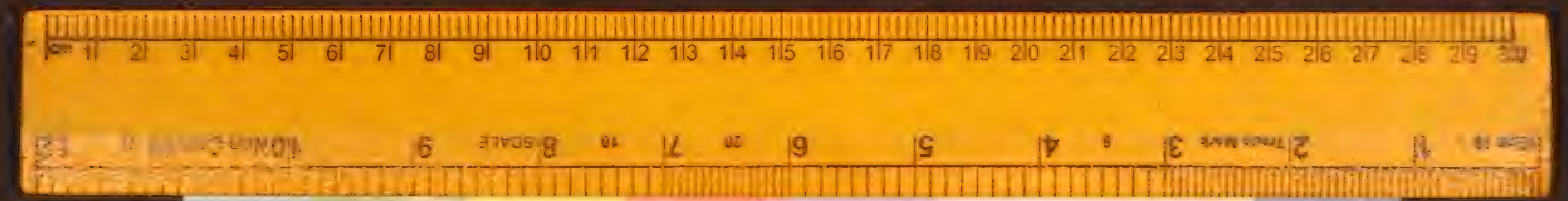
वृत्तोरथः पंडुकं वलादिनिः पंडुकं वली रति
कं वलेनाहतः परिवृत्तोरथः कावलः प्रवेगास्त
रिवृत्तोरथ इत्यप्यत्रादिना चामेते मदी कलादि
हः त्रिष्विति द्वे पादयो वास्तुतास्त्रिष्विति गारुड
रथेति रथानोत्रनेममृहे रथः खलमोरथः
त इति त्रकयाद्येति रथकयादे २ ॥ धुरिति ॥
पूर्वइति हि नलिवाङ्गलकात् तत्रतेषां वेधना
त धुर्वीहि सार्थः प्राजभासेत्पादिना किं धाते
रित्पादिना दीर्घः गालोपः धुः भागुरिमते सापि
गचयानमुखं प्रोभागः हे २ ॥ रथाययस्य
॥ स्यादयंगमपस्करः चक्रं रथो गे ॥ सामा
न्येन रथस्य गमस्तकचक्रादिकमपस्कर
अपकीर्यते यथा हे स्वस्वस्थाने लिप्यते साधो
प अयस्करो रथो गमिति साधुत्वे वेति रथो गते
नैव गतस्यार्थस्यापि चक्रमिति विशेषतो ना
तरप्रतिपादनाय ॥ तस्योतेनेमिः स्त्री स्यात्
धिः प्रमान् तस्योतो भूस्पर्शभागः ॥ नयति
रथं नियोमिः नेमिः सर्वतोक्तिर्नेथोदिति जी
नेमौ च प्रधीयते नैनत्पसर्गोचोः किः प्रधिः
हे २ ॥ पिंडिकानामिः ॥ पिंडितेकाष्टान्
त्रिपिंडिसंचाते च गौरादित्वात् स्त्रीष्वपिंडी
चरथचक्रमध्ये मंडलाकाराय स्यात् सर्वाणाम्
स्यासत्ते स्वार्थे कनिष्ठस्वपिंडिकानां सत्ते
परावयवा अत्र न हो भइतीज इत्यमः उपधा
इडिः नाभिः साहचर्यात् स्त्रीष्वपिनाभौ च हे २
अत्राप्रकीलकोत्तदयो र्णाः ॥ अत्र स्य शक
हस्याप्रे प्रोवर्तिनि कीलके अणति शब्दायते
॥ शब्दायदो रिचइत्तोणादिक इत्यसिवा

मणीचटी चोदि अग्रिणा गणि वरवा प्रकीर्णा
मीमासीदयोरिति मेदिनिः २ ॥ रथगुप्रवे
योना ॥ कांडादिभोरथार्थं रथस्य गुप्रवे
वृथः वृणोति रथं जइ च जो रथं न पर प्रहर
लभिवातात्तरत्वाये रथस्य सजाइ वयसावर
लकारिद्रयंतस्य हे २ ॥ कृवरस्त्यकगंधरः
॥ रथस्याद्यायत्रवधं तेतयगकाष्टतद्धारय
तियः सः कृवतेशब्दायते कृः शब्दे कृत्स्नश्च
वतिभोवरचितपतिवडवचनात्वरचुक्रता
दित्वात् इति त्रिगणभावः मइत्वात् कृभूमिचणो
त्पाद्यादयतिपचायव अन्तेषामपीति दीर्घः
कृवरइत्यन्ते कगंधारयति संज्ञायो भत्तवृत्तौ
त्पादिना खचुनमकगंधरः ॥ अनुकषो धावे
धः स्य ॥ रथस्याधस्तलभागे यद्वा रुधारणका
इति एतियतो धश्चक्रमपरिपहकर्मयत्रचक्रं
तदनुकषं शब्दाच्च अनुगतेन संवेधेन चक्रं
लकृष्यतरतिचत्र नकारोत्तोपयं अनुकषो
इतल्लक्ष्यति बोधालितात् ॥ प्रासंगो ना
कृगायगः ॥ अनसः शकहस्य संवेधि अनति
संवेधवायत्तात्ततोऽन्यतयदत्तानोदमनका
लेस्कंधासत्ते कगंधासंगः आहः सुवार्तये
तेः कर्मणि चत्रचतोः कृरिति कृत्वं प्रासंगः ॥
सर्वस्याद्वाहने कस्ययाने पत्रे च धोरणे ॥ स
र्वे इत्यप्यादिवाहने यानादि चतस्रकवाचमि
त्ययः वहेति देशात्तरं प्रापयति इत्यमनेनेति वा
हेकरणे लुपिवाहने माहितादिभिर्निर्देशात्
दीर्घत्वे वाहयति वाहेण तात्तल्लुपिवावाहने
योत्तनेन यातेः करणे लुपइ याने कस्यते उपय

शं
मुं
३८
३९

ज्यते इह गमन इति यत्तु वपुः शक्तिरपि नि
तः प्रत्येकनेन यत्तु प्राप्तिना पुनः प्रयोज्यते
चातुर्यं करोति धीर्यं गतिचातुर्येनेत्यादि तत्त्व
धोराणो पंचदश अथ दोलादेः ५ ॥ परम
गवाहनं यत्तु नैतत्तु कर्मस्थितो ॥ आश्रय
द्युत्पत्तौ तत्तु इति परस्परयैव वदति तत्तु नैतत्तु
कथं यत्तु दोलावहनं दोलावाहकः रथे वहेतो
इति संज्ञायां कन विनीतकं प्रज्ञायां विनी
कं ॥ आधोराणा इति पका इत्युक्तो हानिवा
नः ॥ आधोराणा इति चतुर्गतिं प्रापयति एव
तत्तुः आधोराणा इति नेपोत प्रात इति कः
तिपाः ततः स्वार्थे कन इति पकाः इति नैतत्तु
रोहंति कर्मणा इत्युक्तो हानिवा नैतत्तु
नमुपवेशयति प्राप्तिना निरावश्यकं
त्वारि इत्युक्तो हानिवा ५ ॥ नियंता प्राप्तिना यत्तु
तः ॥ नियमेयत्तु चानियमेत्तु च नियंता
ज्ञाव प्राप्तिना यत्तु चानियमेत्तु च प्राप्तिना
तावलादावार्थं प्राप्तिना केविकल्प इत्युक्तः अने
अत्र पोरिति नवीभावः सुवति प्रेरयत्तु चानिय
सुप्रेराणा गत्यर्थे तत्तु दोलावकारस्य समुच्चयार्थे
त्कर्तरिक्तः सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
दिनात्तु चानियत्तु च ॥ तत्तु चानियत्तु च
एतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
स्यार्थे हि सायां चेत्यत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
तत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
मयत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
तिरिक्तेः अत्रिणाधिक्यत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
समोस्य चेत्यत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु

मादिषु चेति पत्तु तत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
अतः सद्यो एतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
सादी सारथि रथे सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
ये एव वेत्तु सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
कः इति तत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
कस्या स्येत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
हे सारथि रेव तयोक्तः पते प्रहोराणा इति कः
सारथि रेव तयोक्तः पते प्रहोराणा इति कः
वत्तु नेपव ॥ रथिनः स्येत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
गद्यनिः रथिनः स्येत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
हे रथि सारथि रेव तयोक्तः २ ॥ अथोराणा इति कः
॥ एवं वदत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
यति प्रमयेति प्राप्तिना नैतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
रोहं २ ॥ भटायो धातु योद्धारः ॥ भटायो
यत्तु भटभटौ वदत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
यत्तु विपत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
तिवा भटायो यत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
तिवा योद्धारः ३ ॥ सेनारत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः
नैतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
तीय एतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
॥ सेनायां समवेता ये सेनायामेति सैनिकाश्च ॥
समवेता एकदेशी भूता ये इत्युक्तो हानिवा नैतत्तु
वेत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
सेनाः इति सैनिकादे २ ॥ बालिनो ये सद्यो
एतत्तु चानियत्तु च सतः स्वदेः सौत्रात्रपने एतत्तु
संज्ञेन गजादिना ये बालिनः सैन्यावतः ते सद्यो
संज्ञेन गजादिना ये बालिनः सैन्यावतः ते सद्यो
संज्ञेन गजादिना ये बालिनः सैन्यावतः ते सद्यो

रा.
मु.

हे २ ॥ परिधिस्थः परिवरः ॥ परिधोमेनो
तिष्ठतीतिरूपिस्थः इति कः परिधिस्थः परिधो
रत्नचुपरिवरः हे क इ काले परप्रहारा इत्यस्य
कस्येत्यने प्रयागे सामंतस्थापनाकारिण इत्य
ने सेनायोगाजो दे उ नायकस्येत्यपरे इति सुप्र
त्यादयो वरुदीकाकाराः ॥ सेनानी वीहिनीप
तिः ॥ सेनानयति प्रापयति लीजः सत्सु हि
ति किमु सेनानीः बहिन्नाः सेनायाः प्रतिः हे
॥ कंचुकोस्त्रीवारवाणे ॥ कच्यते वध्यते प्र
कविदीप्तो बंधने च साधने प्रागेवोक्तं वाणे वार
यतीति कर्मणाम् मयूरस्य सकादि त्वात्परि
पातः कारणः हे चोदकादे श्यो लकारि सजाह
स्य २ ॥ यत्नमधो सकंचुकाः वधंति तत्सा
सनमधिकंगे ॥ सकंचुकाः समजाहाः मधो
राजगययद्वधंति तत्सा रे वलमस्यते प्रादीयते
दीप्यते वा नेन प्रसगाति दीप्तायने प्रकरणे
हृशकं धादि त्वात्पर्यपत्वे सारसने कथियद्वध
ते उरसं उत्सारसनमित्यने सारसने मेखला
यामुरसेवतनुत्रिणामिति विद्यः अधिकम
ध्यादुमंगमनेनाधिकंगे ग्रंथादीधिकमिति
वाधिकमंगतीति स्वामी अधिकंगे सारसन
मित्यमरमालाया माया पादेऽधिकंगे फस्वति
हे कंचुकदाजाय मध्यकाये निबद्धस्य परिहा
देः २ ॥ अथ शीर्षकं शीर्षणकं शिरसे ॥
शीर्षं प्रतिकृति त्वात् कन् शीर्षकं शीर्षकं सु
खमस्मादा शीर्षमारोहति प्रातिपरि काज्ञात
र्थे इति णि जेतात् एव लशीर्षो परिवर्तित्वा चो
र्ध्वमिवाशिरः इवेति वा शिरसे हितं शरीरावयव

यत्तशीर्षं स्तुडित इति शिरसः शीर्षं ज्ञादेशः ये
वाभावकमेणोरिति प्रकृतिवत्वं शीर्षं णे शिर
सायते आत इति कः शिरसे त्रीणि दोषर इति
ख्यातस्य ३ ॥ अथ तनुत्रेवमं दे सने उरच्छदः
कंकटको जगरः कवचो मुखो ॥ तनुत्रायते
इति कः तनुत्रे वणेति दे हे वनो मनित्रिति मनि
नवमोदण्यते प्राप्रियते नेन रशिदंशनस्य शी
नयोरिति चुरारित्वा रिदंशने उरच्छायते नेन
प्रुति संसायामिति चः च्छादे च इति कस्य उर
च्छदः कंकयति परप्रहरणे चार्थं तोनयतिक
किंवकीतिके के गीत्तार्थं तां च्छादिभ्यो
ऽतन्स्वार्थकः कंकटकः कंवाकं कटत्वात्
णेति एषोदरादि त्वात् नमकारो वा जागति शस्त्रा
दिवारणे जागते रच एषोदरादि त्वाद्भवत्
मिति स्वामी जगरश्च वर्गादिः जगरः कंकटो
योगः सजाहस्या उरच्छदः इति वीणा लितः
कंवातं वंचयति शरीरसंबंधगमयति वंचुग
तो मूलविभुजादि त्वात् कः कवचः सप्रसजाह
स्य १ ॥ आमुक्तः प्रतिमुक्तश्च ॥ आमुच्य
ते आः प्रति एकीन्मुचैः कर्मणि क्तः आमुक्तः
प्रतिमुक्तश्च ॥ पिनडश्चापिनडवत् ॥ अ
पिनड्यते न हे र्थः वसीत्यादिना प्रपेरकारलो
पः पिनडः पक्षे पिनडः चत्वारिपरिहितस्य
वस्त्रादेः ध ॥ सत्रजो वमितः सजो दे सितो
वाढकंकटः त्रिष्टा मुक्तादयः ॥ सत्रजाः क
तसजाहः एवं बहुमेण संनयते इति सत्यापे
त्यादिना णि चिद एव ज्ञावा हिलोपे च वमितः
तारकादि त्वादि तच्चा निर्भयः शत्रो रभिमुखे

रा.
मु.

२८२
१०१

इतिविद्यः तद्योगादस्त्रीधनुर्धरतिपचारिणः
हसामय्यादचधनुर्धरः धनुर्धरस्य १ ॥
स्वात्कांडकोस्तकांडीरः ॥ कांडेशिरःतद्योगा
ननपिकांडवान् एवंकांडीरत्रीरकोकोडी
रः इपाधित्वाडनुर्धरतोमित्रः केवलकोडवान्
न्यातयोच्यते हे १ ॥ शाक्तीकः शाक्तिहेतिका
॥ मुख्यतयाशाक्तिहेतिरस्यस्यरेवरीचिचु
संववक्रित्वालाचहेतयर्हतिवत्पतिशक्तिहे
तिकः शाक्तिप्रहारीकः शाक्तीकः ॥ याष्टी
पारश्वधिकोयष्टिपथ्यधहेतिको ॥ मुख्यतः
यायष्टिः प्रहरणमस्ययाष्टीकः सर्ववदीकः
परश्वधः परश्वसवहेतियस्यसपारश्वधिकः
परश्वधातदनुपकं १ ॥ नैसिंशिकोसिहे
तिः स्यात् ॥ ग्रामिखंडोहेतिः शस्यस्यसः
सिहेतिः निसिंशः खंडोप्रहरणमस्यसर्ववत्
हकु नैसिंशिकः हे १ ॥ समौप्रासिकको
को ॥ प्रासः कुंतश्चप्रहरणमस्यसर्ववत्
हकुप्रासिकः कोतिकः प्रत्येकं चेति ॥ चमौ
फलकपाणिः स्यात् ॥ फलकोस्त्रीफलक
मैतिवत्पतेचमौत्रीशारित्वादितिः एवंपता
कीच चक्रपाणिबत्फलकपाणिः हे १ ॥ य
ताकोवैजयंतिकः ॥ विजयंत्याचरतीतिवै
जयंतिकः १ ॥ अनुभवः सहायश्चानुचरो
भिसरः सहाः ॥ अनुभवतेपश्चाद्भवति
चुअनुभवः पवमनुचरः चरेष्टः सहायते
सहायश्च ॥ पुरोगाग्रेसरप्रहाराग्रतः स
रपुरः सहाः पुरोगमः पुरोगामी ॥ पुरोगे

अतिप्रत्येभ्योपीतिः पुरोगः अग्रेसरतिपुरो
ग्रतरतिशारित्वाटः अग्रेसरः प्रतिपतिगच्छ
तिशतस्योपसर्गोइतिकः प्रहाराग्रमीतिव
त्प्रहः सर्ववत्तहः अग्रतः सरः पुरः सरः पु
रोग्रेसरतिगमश्चेतिवत् अग्रयात्रमगम
मः पिनौपुरोगमीति सप्राग्रगामिनः १ ॥
महेगमीतमेयरः ॥ ताक्षीत्येपिनिमहेगा
मीमेयंसहगामिनः केशंजनयति मेयविलो
इनेसंक्षेपेव अग्रवरवरनमेयरः हे १ ॥
जंवालोतिजवस्तन्यो ॥ प्रशस्तजंवाकः
जातसिधारित्वालुचुमेवालः पिच्छारित्वा
दिलचिजंचिलः प्रतालप्रसिलौतन्योमेवा
लजंचिलादयर्तिवाचस्यतिः अतिशयितो
जकोयस्यसोतिजवः हेअतिवेगगामिनः १ ॥
जंवाकरिकतांगिको ॥ जंवासाध्यत्वात्तगा
तेः जंवेवकरोराजदेयोशोम्यस्तित्तिजंवा
करिकः जंवेवकरीहस्तोयस्येतिकश्चित् जं
वाभोजीवतिवावेतनादिभ्योजीवतिहकुजो
चिकः हेजंवाजीविनः १ ॥ तरस्वीत्वरितो
वेगीप्रजवीजवनोजवः ॥ ततोवेगः तद्योगा
तग्रस्माद्योत्यादिनातिशयनेविनिः तरस्वी
जित्तरासंभ्रमेजीतः क्रः तारकारित्वादिनवि
वात्वरितः अतिवेगयोगाहेगी जर्हतिमौत्रो
धातुः जवतिगच्छतिप्रजोरितिः प्रजवीत्तवे
क्रम्येतिकचुजवनः पचायचिजवः घडेगव
नात्रस्य १ ॥ जय्योयः शक्यतेतेतेतेयोतेत
यमात्रके ॥ जेतुमवशंशक्योतयः लय्यत
योशक्यार्थइतिनिपातनात्ताधुः पकं १ जेय

रा.
मं.

२५५
२५५

इतिशत्रुयोदन्त्रयोगतामात्रेणनयनो
योनेयःप्रचोयः ॥ जैत्रस्तजेता ॥ योलेप
योप्रेययेष्टविद्विषतः प्रतिशतहाममिभु
यातिनयनेप्रतिगमिनीमिहनिविनिविश
शाद्विद्युबाहुलकातएनरुद्विद्युजैत्रःतत्त
ताप्रजायनिजैत्रइतिस्वामी त्विजैता
यनशीलेतजेतातिसुशुबलते हे २ ॥ यो
गच्छत्लेविद्विषतःप्रति सोभामित्रोभामि
योपःप्रमित्रोभामि ॥ अमित्रस्यामिभु
अमित्रंलक्षणेःत्वामीत्यायोभावः अम
मित्रमलंगामीत्यर्थेभामित्राच्चवेतिज्यःवका
रात् त्वःअमित्रोयःअमित्रःअमित्रो
णिः श्रीणिशत्रोमिभुसमर्थःसन्वयलस
३ ॥ कुजैस्वलःस्याहर्जस्वीयकुजैतिशय
न्वितः ॥ कुजैवलंपराक्रमोवा तदतिशय
यक्तःतोत्त्रातमिस्वत्यादिनाकुजैःशब्दाह
लंविनसक्रुस्त्वत्वं कुजैस्वलः कुजैस्वी
कुजैतिगुरोश्चहलइत्यकारःराप्रकुर्ता हे २
॥ स्यादरस्वाचुरसिलः ॥ स्यक्ताप्रशत
शुरोस्वालीतिमत्प्रयइतिवत्त्वं उरस्वान
पिच्चादिज्वाहिलचिउरसिलःउरसावलंल
ते इतिस्वामी हे २ ॥ रथिकोरथिनोरथो
रथयोमादतइतिहनोरथिकः रथेनचरति
पेदिभःहनधिवात्तरथिरइतिपादः रथेन
इत्यपपादःइतिस्वामीरथस्येनः प्रभुरिति
कंधादिवात्तरइत्यत्वं रथेनइतित्वन्येहनोर
थो श्रीणिशयस्वामिनः ३ ॥ कामंगाम्युका
मीनोहि ॥ कामंययेष्टगमनशीलःकामी

तिमोतायये कामंगामीकामसदृशमनुका
मंयथायेवयोभावःततःपारावागन्तानुका
मं गामीतिखःअनुकामीनःदिशलोविशो
वे देययेष्टगमनशीलस्य २ ॥ अन्तेतस्ते
ज्याप्रहतिरनुकामीनइत्याहुः ॥ अन्तेतस्ते
नस्तथाभूशे ॥ तथेतिगामिसमृद्धयेष्ट
स्यात्तयोतिक्रमोत्तमिन्तयोभावःसमा
सः अंतमतिक्रान्तेवाप्रदिसमासःएवंवत्तवः
अन्तेतीनः अन्तेगमनशीलस्य एक ॥
शूरोवीरश्चविक्रान्तः ॥ शूरयतिवीरयति
विक्रमते शूरवीरविक्रान्तेचुरादिःपवाय
च शूरस्तालव्यादिःपवायच विशेषेणक्रा
मतिक्रमेगोत्योक्ततेरिक्तः विक्रान्तःअनु
नासिकस्यकेतिदीर्घः श्रीणिशूरस्य ३ ॥ जै
तानिस्वश्रितिवरः ॥ जयतेताज्जील्लेत्त
ए जेताज्ञानिस्थश्चक्रुस्त्वितिसुःपवेइएन
शतीतिक्ररपु श्रीणिजयनशीलस्य ३ ॥
संयमीनोरणेसाधुः ॥ संयमीनोरणेसाधुः
कशलःप्रतिजनादिभःखञ्जसंयमीनः
॥ शस्त्राजीवाद्यसिपु ॥ शस्त्राजीवाद्यः
संयमीनोतासिपुत्रिलिगाइत्यर्थः ॥ धृ
तिनीवाहिनीसेनाएतनानीकिनीचमृःव
इयिनी ॥ धृजवाहानीकवद्वयेभोमत्वर्थे
इनिः धृतिनीवाहिनीअनीकिनीवइयिनी
चतत्रधजाः पताकावाहाप्रद्याः अनीकंहे
हंवइयोरथगुप्तिः सिनोतिशुंषिचबंधने
खादिगणे कृत्तभृजसिदिभोननसेना
इनेनप्रभुनासहितावापिपतिभूमिं हृपाल

ग.
सु.

नएरायोप्रियतेवाप्रिज्जवायामेसप्यसिभो
तइवेतिवाइलकातकत्तडागतः एतना
चमतिशतत्त चमुग्रदने चमितीनिविभो
यःचमः बलतिपारयतिवायेवलवलेसेवर
लोपवायच बलेसेनैवसेनोत्वायेषज चक्र
प्रागुक्तं प्रनितनेनाभीक श्रुतीकं ह्योक्तवत्
सप्रसेनायाः ७ ॥ बलेसेनोचक्रं चानीकम
सिधो ॥ बलारिचतकं सामान्येनसेनायो
सेनांगेवेतिश्रुतिः पकाटशेवसेनायाइति
स्वामादयः ११ ॥ बलस्यवलविन्यासोमे
हादंडयोयधि ॥ बलस्यकडायेदेशवि
शेषेविभज्यस्यापनेवदः मुहवितकेविष
वातचज भेदाइतिभेदाविशेषावदस्येति
शेषः तेन दंडभोगमंडलग्रसेहतायवाग
चुप्रकृतेवदः यथाहकामादिकः तिर्यग्
त्रिरुदंडः स्याजोगोवोहतिरेवचमंडलः स
वेतोहतिः एथाहतिरसेहतइति तत्रसेना
नोदंडवत् तिर्यगवस्थानंदंडः सेनानोम
न्याहतिरन्योन्याचुगताहतिभोगः मंडल
त्वरचनायावसतोसेनानांसर्वतोहतिः स
पंशरीरवन्मंडलः स्थितानांगजतिसेनानो
विजातीयैरभिप्रितानां एयक्रहतिरसेहतः
तत्रप्रचरहटकामयादयः सप्रादशमंडल
हमेदाः १७ ॥ गोमूत्रिकाहिसंचारिशक
मकरपताकाः ॥ पंचभोगवदहमेदाः ५ ॥
सर्वतोभद्रोदनेयचुमंडलवदहमेदाः अर्ध
चंद्रकोलादयः चासेहतवदहमेदाः ॥ प्रता
सागेवदपांसिः प्रतीपमासरेत्यस्मात्तइत्यक

तैरिवकारकेइतिचज प्रत्यासागः ब्रह्मसमवे
तपववदस्येकदेशः पद्याज्ञागोवदपांसिः
६ ॥ सेनपदप्रतिग्रहः ॥ सेनपदप्रति
पद्याज्ञागोवदस्थितोराजास्वसेनोप्रतिगता
ति तस्यसेनपदपद्याज्ञः शतहयोतरेणास्य
तंभित्रसेनातमनीकेप्रतिग्रहउच्यते ग्रहद
दृष्ट्यादिनाप्रतिग्रहः परिग्रहः इतिपादा
तरे पकं १ ॥ एकेभेकरथाअथापतिः पंच
पदातिकाः ॥ एकेनगजेनएकेनरथेनत्रि
भिरथैः पंचपदातिकैः पतिः स्यात् पदेः पते
कंगतयत्वेनज्ञानार्थत्वात्कर्मणिस्त्रियोजि
त्पतिः ॥ पञ्चगोः त्रिगणैः सर्वैरेजादिभि
र्यथासर्वे क्रमादाख्यायथोत्ररे सेनामुखे
गुल्मगणैर्वाहिनीएतनावमूः ॥ श्रुतीक
नी दशानीकिन्योत्तोहिणी ॥ पञ्चगौरवय
वैः सर्वैरेजादिभिर्यथासर्वे त्रिगणैस्त्रिभिर्गु
णैर्यथोत्ररेयायाउत्तरातत्रक्रमेणसेनामु
खारिकाग्राख्यासेनासंभवति पतडकं ति
स्रः पत्रयः सेनामुखे त्रिभिः सेनामुखे गुल्मः
गुल्मत्रयेणगणः त्रयोगणः वाहिनीवाहिनी
त्रयेएतना एतनावयंचमूः चमूत्रयमनी
किनी दशश्रुतीकिन्यः अतोहिणी सेनायाः
सेनाविशेषस्यमुखेउपक्रमः सेनामुखेगु
ल्मादयः प्रागुक्तः ॥ अत्ताणोरथकाएनोम
मूहोयस्य अत्ताहृदिणामितिहृदौअतोहि
णी महाभोगतयाः सर्वेषामत्ताणामिन्द्रिया
णामूहः सविकल्पकंज्ञानंअतोहृदः तद्योगा
न्मत्तयोयइनोहीषप्रकृतवदः पाणिनी

रा.
मु.

३५८
१६

या इति प्रविभक्त्याख्यानेऽतादृहिणामिति
वृद्धावलोहिणीति वा अस्यां च गणनाक्रमेण
संप्रति संहिता एव शताधिकैकविंशति संहिता
णि गताः २१५ ७० ॥ इत्येतत्पवरथाः २१५ ७०
दशोत्तरसहस्रताधिकानि पंचषष्टि संहिता
णि ग्रन्थाः ५४५ १० ॥ पंचशतत्तरशतत्रय
सहितनवसहस्राधिकमेकलक्षं परातयः
१० ५३५ ॥ तथा चोत्तरशतपर्वणि भार
ते ॥ अलोहिणामभिधायिकैः संप्रत्यावासा
भिः शतैः संयुक्तानि संहिताणि गतानामेक
विंशतिः पवमेवरथानां तसंख्यानं कीर्तितं
बुधैः पंचषष्टि संहिताणि षड्व्यंता निरुद्धा
त संख्यातास्तदगस्तैरलोहिणो समास
तः अलोहितसहस्रं तसहस्राणि नवैव च श
तानि त्रीणि चान्यानि पंचाशच्च परातय इति
॥ अथ संपदि संपत्तिः श्रीचलत्सीधु ॥ स
पद्यतेऽनया संपदादित्वात् किं संपत्तभावे
किं प्रवाङ्मत्तत्किं न संपत्तमाकल्पतव
चनेष्विति निर्देशाद्वा श्रीलक्ष्मणो प्रागुक्ते च
त्वारिधनोत्कर्षेण ध ॥ विपत्तौ विपदापदौ
॥ संपदो विपरीता विपत्तिः संपदादित्वात्
किं प्र विपद् विपत्त आपद् आपत्त भागुरि
तेरापि विपदापराच त्रीणि आपदः ३ ॥
आकथं तत्प्रहराणं शस्त्रमसं ॥ आकथं तेने
नरा त्रीणादिनाकः आकथं करणोत्पदिप्र
हराणं शस्यते शस्त्रहिंसायां त्रीणादिना
नशस्त्रं अस्मत्तेति प्यते त्रीणाधिकः स्रुतशस्त्रं
शस्त्रासंबद्धाश्चैरित्यादिदर्शनात् शस्त्र

तयोः कश्चिद्देवमाह येन करपतेन हन्यते त
त्तसं खड्गादि येनोत्प्रेन हन्यते तस्वको
इति चत्वारिंशत्समात्रस्य ध ॥ अथामिधो
धनुश्चापौ धनुश्चासनासनकोदंडकार्मुकं इष्टा
सोपि ॥ धनधान्येधातुनामनेकार्थे चत्वारः
लार्थः धनतिरुपातिशरत्वेपलायेदीमिति
यतः शस्त्रवडसिधनुः चपसोत्वेन चपती
तिपचायचु चपोवंशमेतः तस्याविकारः अथ
यवेचप्राणोपधिहृत्तेभ्य इति श्रुतिप्रापः ध
नुश्चापविनिर्देशः अस्त्रियामित्युक्ते धनुः
प्रमानपिज्ञो वमपित्तर श्रीरुचरितनिध
निममिमतिभ्यतरितितः धनुः धनुः रुकारो
तोपि धनुर्विभुजोपि प्रयोगः सोतत्वेपयं प्र
योग उपपद्यते स्त्रियोत्तधनु रिति शरावापो
धनुः स्त्रीस्यदिति त्रिकोडशेषः धनेरीत्यर्थो
कृदधीत्यादिना कनिधनु नोते लोवंचध
न इति तदंतपाठ इत्यन्ये धन्यात्तमरुदेशे
नास्त्रीवंचापेफलेपि चेति मेदिनिः शराग्र
स्यतेति प्यतेऽनेन शरासनं कंनरास्यतिव
इयिष्यति कोदंडं एषोदरादिः कौतिवायुना
शस्त्रायते कशस्त्रे अन्तेभ्योपि दृशत इति वि
चुकोः तादृशः देवोयस्येति कोदंड इत्यन्ये
कर्मणे प्रभवति कर्मणतकचकार्मुकं इष्ट
नस्यति कर्मण एव इष्टासः हलश्चेति चञ्
शसः अस्त्रत्वेपलो इष्टास्त्रेन समासोवा स
प्रधनुषः ७ ॥ अथ कर्णस्य काल एष्टं शरास
नं ॥ कर्णस्य शरासनं धनुः कालोयमः सः
वष्टमस्य काल एष्टं तदृशनादेव परेषो वि

रा.
मु.

३८७

नाशात कालं कालवर्णं एषमस्य वा विजया
खंचत ॥ कपिधनस्य गोडीवगोडिवोपुन
उंसके ॥ कपिधनस्य जेनस्य शरासने
डिवदनेकदेशे इज्जतादिभ्यो इतो ज्जगोडिः
घोटगारित्वाहीयेः कटिकागारित्वात्तयोधि
वा गोडीपर्वतयोगात्तगोडजगत्तगोडयाति
तिवः कृत्वातपत्तेगोडिवंचपुनपुंसके इति
प्रथमादिवचने जहिल्लिगे जिल्लोपेनुविक्को
हेडोगोडीवगोडिवंतथोतिशाद्यतः अतोपु
मंत्रेपि हे ॥ कोटिरस्यारनी ॥ मौवीपा
रणयकृतानेच्छियते कृतच्छेदनेडोणालि
करन् कोटिः प्रस्यवापस्यप्रोतः अततिगु
णोत्रशृणुतेरनिरितिवाडलकादरेरणालि
अशनिवदहनिरित्यनो कटिकागारितिडीर
विग्रहनी ॥ गोधेतलेजायातवारणो ॥
जागुणः तथाआयातः तद्वारणानिमित्रं प्र
कोष्टवडावमोदिकुतावाडपटिकागोधा
तलयोवाया गुधतः प्रकोष्टपरिवेष्टयतः
गुधपरिवेष्टनेपचायव गोधेतलति शर
मोक्षेप्रतिष्ठाकारयति तलप्रतिष्ठाकरणो
वृत्तलव गोधेतलेइत्यत्रदिवचनोतपादेवाड
दयापेत्तयादितं अयंतपादेवडसंसतः प
कवचनोतपादः काचित्कातत्रगोधास्यो तले
ज्जीवंगोधातलनिकाययोरितिमेदिनिः तले
स्वरूपेनधेस्त्रीज्जीवंगोधायातवारणोइतिव ॥
लसकस्तधुमंथ ॥ लस्यतेकराणोश्चि
ते लसश्चेवणज्जीवनयोः कर्मणिक्तः स्वाधे
कन् लसकः इसीत्यादिनावाडलकात्तः

ततः कनिवाधुमंथं ॥ मौवीपाशि
तिनीगुणः ॥ सुवीयास्तपामेदस्यविकारा
वयवेचप्राणेषोधिभ्योइत्यारनीधिसौवीति
नतिवलवटपि धनुरवलतोयात्तनयात्त
वयोहानोभिराद्यइत्यापित्ता शिक्नेशवायते
शितिग्रयक्नेशले आवशकेणिनिः शिति
नीतालव्यादिः गुणः प्रागुक्तः चत्वारिधनु
गुणस्य ध ॥ स्यात्प्रत्तालीढमालीढमि
त्यादिस्थानपंचके ॥ प्रत्तालीढात्तलीढ
समपदेविशाखेमंडलकेवेतिधन्विनापंच
स्थानानि आदिनासेपदविशाखेमंडलग्रहः
तत्रोपस्यवामपादविशाखेमंडलग्रहः प्रसा
देदित्तापादसेकोवेप्रत्तालीढे दित्तामे
वाप्रसारवामसेकोवेप्रत्तालीढे पादयोस्तस्य
इपतयाधारणसमपदेचित्तुतरेणीस्यते
पादद्वयेविशाखः मंडलाकृतपादद्वयधार
णमंडले इवाधेकनिमंडलकमित्यन्ये प्रत्ता
इष्टवोतलिहेः नपुंसकेभावेक्तः प्रत्तालीढे
प्रवमालीढे स्थानेस्थितिः धारणधन्विना
स्थानस्य ॥ लस्यंलसंशरवंच ॥ लस्यते
वेधत्वेनदृश्यते इतिचौरादिकालुत्यैः कर्म
णिचज्ज लस्यति लस्यतेवा लसंशरान्
वयतिसंरुणोति आत्मनिधारयतिआवश
तिकः संप्रसारणोयणादेशेचशरवंच वीणि
वेधीतिव्यातस्य ३ ॥ शराभासउपासने ॥
शरशब्दोत्रलक्षणायाशरमोक्षेवर्तेते तस्या
भासः पुनः पुनः परिशीलनेशराभासः उ
पसर्गादसेभावेत्पुनउपासनेहे २ ॥ एषेक

रा.
मु.

३५५

काणविशिखाः श्रुतिस्मगलमाश्रमाः कलस
मार्गशाशराः पञ्चोपश्रुदेयीः ॥ कलस
त्सदतश्चवाजीवलश्चवाजकोन शिलीश्रु
सर्गोपुवः सायकोयोश्रुवः शराः निकते
त्तामागोपिकसवर्तमावसायकः ॥ एषाति
वत्तस्मज्जशत्रेतात्कनस्मश्रुनकषातिदिनति
एषादरादित्तात्कः एषकोमृधेनमथाः वा
तेश्चयतेनेनवाणः विशिष्टेशिखाश्रमस्य
विशिखः विषदः स्वलतिवाएषादरादिः श्रुति
स्मत्तुविनाकाशेनाश्रुश्रीचैवगच्छतिश्रु
भोपीतिउः श्रुतिस्मगलमाश्रमाः कलस
तेकलपिलत्तेपेककदिकलिकदिभोः स्व
कलस्यः मार्गयतिलत्तमार्गश्रुनेषणेनेया
त्वाह्यः मार्गणः श्रुणातिश्रुदिसायाकरणेः
वाशरः स्मगतावित्तोः विहृत्पादिरुपयेवि
श्रुवः शराः सररतित्रिकोडशेषः पञ्चपत्तः त
योमादिनिःपञ्चोपतेमोद्यतेनेनरुपविमो
हनेहलश्रुतिचक्रकतेयव्वारोपः इषगति
हिंसादानेपुईषः किञ्चुत्तः श्रादेरिचुइषः श
तेशुइननायवाइपुइच्चायामित्तो हार
शरास्य ॥ १२ ॥ प्रत्वेइनस्तनागचः ॥ प्र
षेणत्वेदंतेश्रुयत्तेश्चयतेनित्तिदाश्रुय
शहेनेयादित्ताह्यः एषादरादित्तातइत्तेप्र
इतः नराश्रुचामतिश्रुनेभोपीतिउः श्रु
षामपीतिदीर्घः नराणसमृहः नारेततश्रु
रतिभत्तयेतिचरेः इः नागचः हेलोइमयस
रस्य ॥ २ ॥ पत्तोवाजः ॥ पत्ततेपरिस्त्रयते
पतिपरिश्रुदेकर्मणिचज्जपत्तः वाजत्तनेन

जगतोइलश्रुतिचक्रवाजः नज्कारित्तात्र
त्वाजयति नज्कारित्तात्तवायव्व देशर
पत्तस्य ॥ २ ॥ विस्त्ररे ॥ इत्तरेपरेवत्तमाणाः
लिप्तकोताः विष्त्रिलिगाइत्यर्थः ॥ निरस्तः
प्रहितेवाणे ॥ सुगममेतत् ॥ विष्वात्तेर
थलित्तको ॥ विष्वात्तेप्रोत्तितेरिहिलिपे
कर्मकर्तरिक्तः दिग्धीलप्तः ततः कार्नालप्तकः
इ ॥ २ ॥ त्वाणपासंगत्ताणरनिष्पगइपिह
योः त्वाण ॥ त्वाणतेशरेः श्राप्यतेत्वाण
रणे चुरादिततपरचुत्तणः रापित्ताणवसि
त्ताणपुथीउपासंगत्तरत्तकोषः पिष्वात्त
त्ताकाकिनीउलीतित्रिलिगकारिकाच त्वाण
पासंगत्ताडुणेनहयोरीपग्रहः रापेतपत्ते
त्वाणत्ताणच पुमान्त्रियेतेकशेषेदेहः उपास
त्तेतेशाश्रुग्रथिकरणेचज्जउपासंगः पर्वे
पंगः उपसंगोदितिषत्तेकृश्रुकदीपदीशादी
भइरत्रिवावाइलकात्तत्ताणरीरत्तत्ता
रः इषकोपीयतेः चकर्मणिग्रथिकरणेवेतिकिः
इषधिः गोरादिपीपित्ताण पइतेतइतिव्या
स्य ॥ १६ ॥ त्वाणत्तनिस्त्रिशः चंइहासातिपस्यः
कोत्तेयकोमंडलाप्रः करवालः कृपाणवत् ॥
त्वाणनेभियतेपरोनेनखडतिवा त्वाणदिमे
इच्चाएवदिभ्यागत्तत्वाणः निर्गतस्त्रिशतोः
श्लिभ्यः निस्त्रिशः वज्रवीहोमंखेयः इतिउः ३
योतेनचंइइसतिकर्मण्णवेइहासः श्रुते
त्वाणतेप्रमेः वाइलकादिरीतिइः श्रुमिः रिष
तिहिनतिशत्तनरुशरिषहिंसायोदिशिइशि
रिशिलिशवशिरुशिरित्तालयातेपुपरितः

गं
सुं

३५५

हृदिशोभंति नृपिष्टः हलादिः श्रीपगतीति
चुश्रुष्टः प्रतादिशुकरवालमेडलाप्रकालेय
कातिरिष्टयः खड्गः रिष्टतरवारिकोत्तेयकै
नेदकडितरभसः शिलाशूलडिमुद्रगशित
हिः ऊतौभवीविद्यमानः ऊलऊलोत्पादिना
हकऊतिरत्तत्तासाहाशेषार्थेदकजिकैत्तेय
कः मंडलाकृतप्रमस्यमंडलाप्रः करपाल
तिकरपालः विधुतकरपालकइतियमकक
वलतेवेष्टयतिवलनेवालः करवालैस्तेति
रवालः कल्पतेच्छेदेसमर्थोभवतिउत्पादयो
बडलमितिकुपेगनकुकुपणः नवखंडस्य
५ ॥ तरुः खड्गदिमुष्टिस्मात् ॥ तरुति
व्यतिस्तरच्छगतीदेत्पादिः मरुवडः तरुः
श्रीरनाकटितलचुरिकादिप्रहः ॥ मेखल
तत्रिवंधनं ॥ तस्याखड्गदिमुष्टिश्चखलया
चर्मवाप्रकयावानिवंधनंबंधनमेखलासा
तमिष्टिः कलस्वादयश्चेतिकलप्रत्ययोनिपा
त्यतेगणश्च मीयनेतिप्यतेमणिबंधेवायथ
प्रहरतोहस्तात्रनिर्योतिइतिस्वामी पके १
फलकोस्त्रोफलंचर्म ॥ फलतिविशोयते
तेः फलतिष्पयतेवाप्रहारोत्रजिफलाविश
रणेफलनिष्पन्नौवाकजादिभ्यः संज्ञायोडु
फलकः प्रवाद्यचुफलंकरमपिचरेः मनिन
चर्म श्रीणिफरीतिख्यातस्य ३ ॥ संज्ञाहो
ष्टिरस्ययः ॥ तस्यफलस्यमुष्टिः संज्ञयते
मितिस्मिमुष्टावितिकमेणचजसंज्ञाहः ॥
डुचनोमुद्रचनौ ॥ डुः वृत्तौहृत्तेनेनक
रणेयोविडुषितिप्रचणारिणोसर्वपरादि

तिलान्ते त्रुशदिगकतिगात्वात्मन्ये तेनडु
चनोडुगात्थेति हेरुपे मुदेहंघेगतिप्रचुच
१ ॥ हृत्तेनेनचनः चेतोश्रुतोचनइतिप्रचुच
हेरु श्रीणिमुद्राकृतेरसीविशेषस्य ३ ॥ स्था
हीलीकरपालिका ॥ इरगतोमर्वपातभरत्रि
तिहृत्ततः कटिकागहीषिहेलीकीपरिकागारिः
हलीदीर्घादिस्वयेतन्नेहेरुतेस्तयतेडुग
धत्तात्किः हीषिवापाल्यतेः सोपालरत्तलोसेना
शोणुलकरेणपालिकाकरपालिकाकरपाला
कर्मणणोतातहीपूकनिवाकरवालिकेतिम
वकारश्चपादः हेरुस्वखड्गकृतेहेरुदेडोतात्ता
तस्य २ ॥ भिंदिपालः सुगुस्तलो ॥ भिंयते
पालयतिभिंदेरिन् भिंदिहादशतालास्तरश
ऊतोभिधीयतेइतिभरतः तेनतदवच्छिन्नः का
लोप्यपचारेणभिदिः तापालयतिकर्मणण
तावताकालेनलक्षेणोत्पद्येः सृजतेस्त
विसर्गेचजर्थकः न्यन्वार्दितात्कुत्वेहृगः वा
डलकाहृदिगोर्गणविनिगकिगइतिसाधु
साधवी हेरुस्तप्रमाणस्यहृत्तकाहृस्य २ ॥
तालिकास्त्रिमितिकेविदाडः ॥ परिचः परि
चातनः ॥ लोहवडलगुडस्यहेकरियाली
इतिख्यातस्य ॥ हयोः कदारः सीधितिपरचु
शुपरचयः ॥ ऊदेहृडितीतिकर्मणणऊहा
१ ॥ ऊदमागतिवाकः स्त्रियोऊहारीस्वधयति
स्वधिधारणेतरादौवडलकात्किचु स्वधिः
साहृवयोत्वेमि परंशडेष्टाति ग्रहपरयोः
खनिश्रुभोडिष्टेतिक्तः डिताहिलोपः परचुः
परः शडुयेवपरचापरचानंधयतिपिबतिश्र

श.
म.

तदतिकः परस्वयः तालवधः परास्वयति
स्वयः एषोदरादित्वाहेतुसः इति साधवी क
रीस्वीचस्वधितिः परस्वयपरस्वयः ऊदादेक
परस्वयचुरिकाकोशशायिकेतिरभसः चत्वारि
रिक्तारस्य ५ ॥ स्थास्त्रीवासिपुत्रीचव्यु
कावातिधेनुका ॥ शस्यतेऽनयाशस्यहिंसाया
रात्रीत्यादिनाएतद्विज्ञातरीपुशस्त्री प्रमे
जीवस्वल्पत्वात्प्रतिपुत्रीचुरतिच्छिन्नोति
हन् चुरच्छेदनेकनशिल्पितेस्योरितिक
रापिचुरिकाप्रमेः कास्यात्करिप्रस्यधेनुका
करिणोरिव प्रतिधेनुका धेनुकाच धेनुकात्
करिणावेतिवदते चत्वारिचुरिकायाः ५ ॥
वापुंसिशल्यशंकुजा ॥ शलातगच्छतिशला
गतौ प्रच्योदित्वायः शल्यशंकुः प्रागुक्तः दे
ल्यइतिव्यातस्य २ ॥ शर्वलातोमरोसिया
शर्वति शर्वसर्वगतौतालव्यादिः दृष्टादित्वा
लवृशर्वला शादलशर्वलशलाइतिशमे
तदेसायतितोमरः एषोदरादिः देशावला
तिव्यातायाः २ ॥ प्रासस्तुजंतः ॥ प्रास्यते
असत्पणिकर्मणिचत्रप्रासः केषुचित्तनौ
एषोदरादिः ऊत्सितेप्रतिक्रियाप्रतः प्रस्मा
तिएषोदरादिवाकृतः देकृतस्य २ ॥ कोला
सियः पाल्यप्रिकोटयः ॥ ऊत्पतेऽनेनऊत्
शब्देचत्रकोलाः गृहादेर्विदिक्रचपातिअतने
जीत्यादिनाप्रलिः पालिः पाल्यतेऽसौपाल
लाणचुरादिः ततोचुरवादीषिपालीच प्राप्ती
यतेप्रहारायमितिप्रादिप्रिहनिभोक्रस्युति
विनडिअदिवाहिलोपः प्राणेक्रसः प्राप्रिता

कशाप्रश्रुतिप्रश्रुतितालवधशप्रस्यप्रसः
कोलोशरमितेइतिविद्यातकोदिः प्रागुक्त ॥
चत्वारिचुरिकाप्रभागस्यः ५ ॥ कोलाभास्ये
तिस्रभूतिः दयोः रपीदेनामचतुर्कवये श्रिः
कोलोकदेशयोरितिधरीणकोशात् ॥ सर्वो
भिसारः सर्वोद्यः सर्वसत्रहनायकः ॥ सर्वे
भिसियतेपराभिमुखेगम्यतेऽनेनकरणेचत्र
सर्वोभिसारः सर्वप्राप्तोदुतत्वेदेवात्र सर्वो
द्यः सर्वसत्रहनायकायोऽस्यसर्वसत्रहनायो
कः श्रीणिचतुरंगवलसत्रहनस्य ३ ॥ लो
हाभिहारोस्वरतागतानीराजनेर्विधिः ॥ म
हानवमीदीलायामयादीनानीराजनेनिर्मेय
नेसतिउत्तरकालशस्त्रधारिणाराजायः शस्त्रो
कोविधिः प्रस्थानात्प्राक्सलोहाभिसारः लो
हस्यशस्त्रस्यप्रमिहारः सर्वत्रहरणमितिबहु
ब्रीहिः लोहाभिहारइत्युक्तो राजानीराजनो
त्तरइत्यमरमाला अन्येतलोहाभिसारोऽस्य
हतामितिपठित्वालोहशस्त्रमभिसार्यतेप्रस्था
प्यतेऽत्रमंत्रोक्त्यावाहनायधादेर्निःशेषेण
राजनेनीराजनेत्याहुः अन्येतनीरस्यशोत्पु
कस्यअजनेदेयः यत्रसानीराजनालोहोस्त्रीश
स्त्रकेलोहइतिमेदिनिः पकं १ ॥ यत्सेनया
भिगमनतरोतदभिषेणने ॥ सेनयासहका
राभूतयावा अरितिगोघोः शत्रावभिमुखे
नयक्रमनेयानेतदभिषेणने सेनयायातीत्य
येसेनाशस्त्रात्तत्प्रापशोत्पादिनाणिचुततो
त्यइ ॥ यात्राव्रजामिनिर्याणप्रस्थानेगम
नेगमः ॥ यानेयात्रायामाशुतसिभ्यस्यति

समुत्पिंज पिंजलोभशमाकुले ॥ तृतीयपि
हिंसायामित्यतश्चौरिकान्तमुत्पुकीतप्रस
समुत्पिंजः पिंजलउत्पिंजलश्च उवाणमुत्पिं
लजातपत्रैरितिमाद्यः देवगुण्याकुलत्वक
स्यसैन्नादेः २ ॥ पताकावेजयंतीस्यात्केतने
धृतमस्त्रियां ॥ पतत्सुधुं पतेर्गन्तव्यस्यज्ञाना
यंत्वात्पयतेज्ञायतेभेदो नयेतिवाशलिपरि
तिभ्यो निरित्याकः पताका विजयंते जेतारः
रः विजयते जयंतवत् रुवृत्तस्येहमित्यादि
यंतीकेत्यतेज्ञायतेयोधविशेषेणकरणेत्सु
केतने धृतयतिविक्रयतिज्ञापयति योधविशे
षं धृतगतौ प्रंतर्भाविताण्यंत्वात्पचाद्युधुपत
वत्वारिपताकायाः ४ ॥ दैपताकादेइस्येतो
के ॥ सावीराशंसनंयद्भूमिर्योतिभयप्रव
॥ खंडखंडीभूतैर्गजादिभिश्चुर्लाद्भिश्चयाक
भूमिरतिभयप्रदसावीराशंसनंवीराशंसन
प्रदस्यवाचेतियोत्तं ॥ ग्रहंएवंमहंएवंमित
हंएविकान्तियां ॥ ग्रहंएवंमग्रेभवामहंए
वंमग्रेभवामोत्तान्योनंयथाधानंयाः प्रतोभार
णाक्रियासाहंएविका मयुराद्यंसकारित्वात्
सुप्तेतिसमासोवाच्यतौवीरांतर्भावाद्भित्त्वं
ग्रहंएवंशब्दात्त्रायेकनिमत्त्वर्थेकनिवासने
ज्ञादित्वादुजिवाकोणइतिफ्रस्यत्वेप्रत्ययस्या
द्वितीत्वेच ग्रहंएविकाग्रहमिति विभक्तिप्रति
द्वप्रकोनिघातः निर्देशः पकं १ ॥ ग्रहो
पुरुषिकादपंयास्यात्संभावनात्मनि ॥ द
पंदहंकारात्तानिविषयाधिकार्यवचनेनश
क्तिरप्रतिघाताविध्वरणंसासंभावनाग्राहो

कृषिकाएवैवत्तमासः मनोनादित्वा दुःश्रान्त
 तिकार्यसिद्धिजननशक्त्याविक्रमोसंभावने
 तिव्याख्यासुते पक्व ॥ अहमहमिकात्तमा
 स्यात्परस्परयोर्भवत्वा हेकारः ॥ अहंशब्दो
 हं कृतिवाच्यः अहो हं पुरुष इत्यहंकारवानहो
 रुषः तद्भावो हो पुरुषिकापरस्परमपेक्षग्रप
 रस्ययोर्हेकारः अहमेव ये सः इत्यहंकारोमा
 नः अहमहमिका सर्वेष्वेवत् ॥ इविणंतरः
 सहोवल्लोयोर्गोण्यामशुष्कवशाक्तिः पराक्र
 मः प्राणः ॥ आर्याह्वलः इवत्तनेनारि दुःश
 तो दुःश्रित्मामिनन् इविणतीर्यते नेन अमन्
 तरः सद्यते श्रीभृयते नेनारिशक्ततेवासुन्
 सहः दंडोत्पलाशुद्रमणीकमारीनवभेषते स
 हाति यो वलेन स्त्रीतिरभसारहेतमीपवल्पते
 प्राणित्पनेन वलप्राणनेच जयैकः वलेशूरत्प
 भावः शोर्धति एतनेन शतो मतित्रित्यादिना
 ओणादि को वास्यामशुष्कानेनारि आर्याविशि
 शुषिभ्यः किदिति मन् शुष्कमदेतेनेस्याम
 शुष्कचेति पादः शुष्कचेत्पः पपादः अन्त्याह्व
 रोभंगः स्यात्तशक्रोत्पानयाक्रिन्शक्तिः परा
 क्रमते नेनेति पराक्रमे हेल् श्रुतिवज्जोरात
 स्योत्पारिनावृद्धिप्रतिषेधः पराक्रमः प्राणित्प
 नेन वज्जप्राणः दशसामर्थ्यस्य १० ॥ विक्रम
 त्वतिशक्तिता ॥ विक्रमंत्पनेन एवैवत्तवज्ज
 वृद्धभावश्रुविक्रमः अतिशयिताः शोर्धोदयः
 ॥ वीरपानेत्तयत्पानेवृत्ते भाविनिवारणे ॥ व
 त्रेरणे रणि जनिता अमशोतये भविष्यतिरणे
 वा यडत्ताह वृद्धये वीराणामधिरिपानेतदी

रक्तकलादीराणां पानं वीरपानं वीरपानं वा ।
 वभावकराण्योरिति तावत् पक्कं ॥ यदुमा
 योधनेन प्रधानं प्रविष्टाणं स्थपमास्कंदे
 संख्यं समीकं संपरायिकं श्रीसुयोमसगानो
 करणः कलहविग्रहो संप्रहाराभिसंपातक
 लिमस्फोटसंयमाः अभ्यासदेसमाद्यातसंप्रा
 माभ्यागमाहवाः समुदायासियोसंयत्तानि ।
 तातिमिति युधः ॥ यदुं यदुदौभावेत्तल
 हो जायते तन्मभयोयेत्तारिनाकतेरिसाधुः
 प्रकर्षेण धनं तेवधंते हि धेतोत्रोः पसगोवला
 त्रिधनवुडनिर्माणाद्यः प्रदतिप्रियेतेः ॥ ३३
 एकांजः कृष्टतिमर्दिधाज्यः क्षीरिति कु
 रंतोदेशः शतोलोपेवाप्रधानं ॥ प्रकर्षेण ति
 धायंतेः ॥ ३४ ॥ तातेः तातेः तत्सुप्रविष्टाणो
 प्रियेतेः स्फोवाङ्गलकातधक मर्धति हि नति
 म्पुष्टमेधाहिमयोः इगुपधात्कः स्थपि
 तिवा शास्त्रं यत्तेशोयंते शत्रोत्रसुप्र शास्त्र
 हने संख्यातिसंकथयति शोयंकातरत्वेवा
 ख्यातेरातद्योपसगोइतिकः संख्यं समीतिवै
 क्रयंगज्यत्तसमसमवैक्रयं प्रनीकादय
 श्रुतिरेकनसमीकं देत्यसं सुप्रदितानोपरे
 षामाधोधनमत्रुंसीतिचः संपरायः यद्वा
 यत्तोः संपरायइतिवद्व्यते सम्यकपराय
 हनयंतायेतेवाः ॥ ३५ ॥ त्रिजसंपरायः ततः स्वा
 यंकांसंपरायकं संपरायिकमिति पादेत्वा
 येविनयादिभ्यश्च अयमेव पादो बह्वप्रका
 रः मरणं मरः सह मरेण वर्तते ते समरः सम
 क्रयज्यत्तत्रगतां क्रयोरपुंसीति योवा

नीकमुक्तं राणेत्तत्रशाराणेयेति वक्रव्याहः
 पूरणः कलेत्तमधरेधनाविति धरीणः कले
 मधुरंधनिहेति ग्रन्थेभ्योतिदः कलहः प्रहारा
 प्रहोतिवैधः विविधोप्रहोः ॥ ३६ ॥ यानोवेति व
 द्ब्रूहिः विरक्तं तत्रेत्तधिकरणोपुवाविग्र
 हः संहर्तते परस्परं त्रैत्तत्राधिकरणेच न संप्र
 हारः प्रवमभिमुखं संपद्येते त्रच न श्रीमसंपा
 तः कलेतेवधमानाः शब्दायेतेः ॥ ३७ ॥ कलशहमे
 ख्यानयोः कलेरितिदः कलति तित्तिपातिकातरा
 त्वाकलपिलहेपेदः कलिः संस्फुटंतिविशी
 यंत्तत्रस्फुटिः विशराणे एवैवतच न संप्र
 दः चटस्फुटमेदे एवैवतच न वासंयत्तत्र
 एवैवतिगुपधात्कः न्यन्तादितातृत्वेचमे
 कगः अधिकरणेद्यजिप्रतिननादिपुपादात्
 गुणाभावोवासेस्फोटइति च पादः स्फुटग्रना
 दरीइतिस्वामी अभ्यासदेयति स्फुटदेहेणता
 त्वाद्यचुचजिवा एवैवतसमगात्रैत्तत्र
 वंवतच न समाद्यातः संग्रामां संग्रामः संग्र
 मयडे ततो एतां ज्ञावेच न श्रीममुखमाग
 चंत्तत्रगमेः एवैवदपु ग्रन्थेन्यमाह्येते
 ॥ ३८ ॥ यदुदइत्तः संप्रसारणं वग्राहवः समु
 दायेतेः ॥ ३९ ॥ लश्चेति च न समुदायः संमते
 संगच्छंति वा संपरादितातृत्विपुसंयत्तत्र
 स्पि वरेति संयत्तत्तलासुगौरवेइति हेदी
 समितिः प्रागुक्ताग्रतेः पाणिवदिनश्रुतिः
 संयत्तत्र संपरादितातृत्विपुसमित्त यदुं
 ते संप्रहर्ततेः ॥ ४० ॥ एवैवतकिपुयधुता प
 कविशयइत्त ३१ ॥ नियडेवाङ्गयदेव ॥

वाङ्मयं यदं वाङ्मयं इति तत्रान्यकं यदं वनेतेति वा
 यकं इति यदं सत्रिकं यदं नि यदं इति तत्रान्य
 भूति पदं १ ॥ तमुलं रासं कुले ॥ परस
 रेवाधो रासं च दत्तमुलं नाम्नाः तत्रमेवो
 लकाडलकं निरुक्तं उकारः तमुलो वाङ्मये
 रासं संप्रकृतं इति त्रिकांडं रासं संप्रकृतं
 कोणांतरासं संप्रकृतं इति सौत्रोपातं गंत्ये
 ततः किमुप्रागस्मानित्यत आततमुरसं वेष्टने
 मुरति संवेष्टयति इगुपधात्कः मुरः तो मुरः त
 मुरः कपिलकाशदित्तमुल इत्यन्ये पदं १ ॥
 त्वेडात्सिंहनादे स्यात् ॥ जित्स्विदाग्रवा
 शब्दे कृत्य लुटो बङ्गलमिति वाङ्मये लकात्सि
 यं यञ्जततः टाप् एषोदरादिना हकारस्य ड
 कारः त्वेडा गजएयदर्शनात् डङ्गाय यया
 सिंहस्य नादो गजितं तथा परबलभंगा यत्वे
 त्नाहृदये च यो नादो रवः स सिंहस्येव नादः
 सिंहनादः हे १ ॥ करिणां चटना चट ॥
 हस्तिनां यडादौ एकतः सिंहतीकरां चटना
 चटचट संवाते चरादिः चटादयः घितडा
 तिषित्वात् अङ् ॥ हे हस्तिनां यडादेवैकत्र
 जीकरास्य १ ॥ क्रंदनं योध संरावः ॥ अ
 न्योनं योधानां यडाये संरावः स्य धांशब्दः
 आगच्छ मया सह यडास्तेषां क्रोश एवमावा
 नं क्रंदनं क्रदिगाहाने रोदने च क्रंदते गाहा
 नाद्यौ तल्लुङ्क्रंदनं सम्यग्रवाणं उपसर्गैरुक्तं
 इति चञ् संरावः हे १ ॥ हं हितं करिगति
 तं ॥ करिणां चटगजितं हं हितं हं हि शब्द
 भावेः पदं १ ॥ विस्फारो धनुषः स्वानः ॥

धनुर्गणस्य स्थानः सोऽकारो विस्थाः दंत्यसः ।
 ति स्फुरसंचलने च न स्फुरति स्फुरल्लोचनी
 ति आत्वं स्फुरति स्फुरल्लोचनी निजविभ्य इति वि
 कल्पेन घत्वं विस्थाः दंत्यसः तिसृभूत्यादयः
 प्रकं १ ॥ पटहाडं बगौ समौ ॥ पटहः प्रागु
 क्तः आडम्बरः संग्रामपटहः आटस्य तेदमु
 उपशमेदत्पादः एवोत्तरं हृष्टरवञ्चतिभ्यो
 वरजिति वडलवचनादतोऽपि वरचुनैरुक्तोद
 स्यडः आडवरः समावेभे गतगति तत्तय्यो
 रिति विद्यः देय देवाद्यमानपटहस्य २ ॥
 प्रसभंतु वलात्कारो हटः ॥ सभाशब्देनात्र
 सभासाधो यक्ता यक्ता विचारो लट्पते प्रस
 भासभा विचारोऽस्मात् प्रसभं जीवेत् प्रसभं
 हट इति वीपालितः वलादिति निपातो हटो यं
 इति स्वामी तस्य करणकारः हटल्लिति संज्ञ
 लत्वयोः संज्ञलत्वं वलात्कारः च नर्थकः हटः
 त्रीणां वलात्कारस्य ३ ॥ अथ सर्वालितं चले
 ॥ सुबलचलने भावे क्तः सर्वालितं पूर्वतमव
 लने पिच्छिलादिदेशे पतनमुक्तं इदानीं तस्य
 इति शुक्रमात्रकूटयद्वाद्यौ कडमयोदाद्यल
 नं च्यति मयोदां चिनीत्रिज्योच्छेदने वृषादिवा
 त्कलचुं देवलस्य १ ॥ अजन्म जीव उत्पा
 त उपसर्गः समंत्रयं ॥ जन्यते इति जनेः प्रा
 दुर्भावेऽप्यतात तकिं सोऽसौ तियत जन्य पुरुष
 स्यात्प्रायेण वा जन्यते यत्नपवभवतीत्यर्थः
 न जने साधु अजन्मसित्यन्ये उत्पत्तिश्चकस्मा
 द्याति त्वलतीत्यादिनामः उत्पातः उपस्थि
 तप्रवृत्तिपूर्वक आगतः सर्गोऽप्युपसर्गः अस्य

रा.
मु.
३५

कदप्रकरणादिति: त्रीणि प्राणिनां भूमाभ्यां
सूचकस्य महाभूतविकारस्य भूकंपादे: ॥ ३ ॥
मृत्तान्तकशमलमोह: ॥ मृत्तान्तमोहसमुत्प
ययो: पुनश्च हलरूपकार: उपधायादीनां
सुमृत्तान्तकशमलमोहमिति विवेकमिति
एतिह्यते: मलचू बाहुलकात् कशमीपकश
ले कशि: सौत्रोधातरिति सुभूत्पादय: श
यनं शमलं शीलं कशमलं शूलं लेति शभेत्
जालवशं मुहवेचिभवेचजमोह: त्रीणि
मृत्तान्ता: ॥ ३ ॥ अथ वमदेस्तपोदने ॥ अ
वमदेन वमदे: सदत्तोदेचन पीडप्रवण
हनेभावेत्सुपीडने हेतुस्थितिसंपन्नदेशस्य
परचक्रापीडनस्य ॥ १ ॥ अथ वमदेन
भासादने ॥ अथ वमदेन वमदेन संपन्न
भावस्कंदने अभासुस्वोत्पत्ते: एतत्तात्पर्यं
अभासादने हेतुशक्तीकरणयशुभिदी
यमानस्य प्रहारस्य ॥ २ ॥ विजयोत्तय: ॥ वि
जयतेभावेपरविजयोत्तय: हेतुउपरा
मुखीकरणस्य ॥ ३ ॥ वैरशुद्धि: प्रतीकारो
वैरनिर्यातनं च सा ॥ वैरस्य अणस्य वैशो
धनेवैरशुद्धि: प्रतीकरणं वैरस्य प्रतीकार:
यत्तनिकारोपस्कारयो: चुरादि: ततोत्पत्ति:
निर्यातनं वैरस्य निर्यातनं शोधनं वैरनिर्या
तनं त्रीणि कृतापकारस्य प्रत्यकारस्य ॥ ३ ॥
प्रज्ञावोद्भावसंज्ञावा: प्रज्ञावोद्भावोद्भव: अ
पक्रमापयानेच ॥ प्रज्ञावाप्राज्ञाव: प्रज्ञा
श्रवदतिचन उदितवतीत्यादिनाद्युजित:
ज्ञाव: समिक्कद्वदतिचन संज्ञाव: तादोरीपि

इवद्वौ प्रपद्वौ तक्रमे: याते: चानिर्गति:
अपशब्दवदपक्रमशब्दो निर्गति: अपक्रम:
अपयानेवेति अष्टोपलायनमात्रस्य ॥ २ ॥
लोभंग: पराजय: ॥ रणोद्वेग: शत्रो: सका
शादंग: अपसरणं सपराजय: अन्तरोपचा
रात् पकं ॥ १ ॥ पराजितपराभूतौ त्रिषु ॥ प
रापद्वौ जयते भवते शुक्रमिति प्रत्यये परा
जितपराभूतौ ॥ नष्टतिरोहितौ ॥ त्रिषु
तिकाकालिन्त्यायात् सर्वत्राप्युजयेन शक्ति
स्मनस: कर्तारित्त: पर्वविरोधज्ञेयस्मितिरोहि
त: हेतुदशनेगतस्य ॥ २ ॥ प्रमापणं निव
हेतुनिकाराणं विशारणं प्रवासने परासने
निमृदने निहिंसने निर्वीसनं संपन्नं निर्य
त्यनमप्राप्तने निमृदने निहिंसने निवृत्तानेप
रिवर्तने निर्वीपणं विशसनं सारणं प्रीतिवा
तने उद्भासने प्रमथने कथनोद्भासनानि च
शालंभपि जविशरवातोन्मज्जवधाग्रपि ॥
व्यापादने विशसनं कदने च निमृदने ॥ १ ॥
मीचहिंसायाग्रत: स्वाद्येकणाविमीनातिमि
नोत्पाते पुनर्भावेत्सुद कृतचेति एतत्प्रमा
पणं वहेहिंसायाचुरादि: ततो निमृदनेत्सु
दिनिवहेण कचहिंसायाग्रहिंसायां निवि
पूर्वाभात्सुद कृतचेति एतन्निवारणं विश
रणं प्रनिरुत्सवोत्तवसे: हिंसायाणतात्सु
दिप्रवासननिर्वीसनोद्भासनानि परापूर्वात्सु
पेतात्सुदिपरामने निमृदने निमृदने नि
हिंसने हिंसायामित्येताभ्यां स्रुतिनिमृदने नि
हिंसने सारणतापणनिशने पुनर्मिथोतिमि

त्वाच्चवस्यभवाः शयनस्यचशानेभवाः
ने पिच्छाणेवनेपित्तवने देशमशानस्य ॥
ऊणपःशवमसिधो ॥ ऊणकाशशब्दो
वज्रयैकःऊणःऊणशब्दपातिधनेनया
वायोरेतःस्थितत्वादकाकृतमशहकरा
त कणोःसंप्रसारणेचेतिकनप्र संप्रसार
णकणपरतिवा शवतिगच्छतिसंस्कार
शवगतौतालकादिप्रवाद्यवृशवे हेस्त
शरीरस्य ॥ प्रग्रहोपग्रहोवेदी ॥ प्रग्रह
तेउपग्रहतेःसोप्रग्रहवृहत्पादिनाप्रग्रहो
पग्रहावीप वंयतेरिरितिः वेदिःवेदेदिः
षिवंदौ त्रीणरूपमनुष्मगवादेः ॥ का
गम्याहधनालये ॥ कीयेतेवितिपतेसा
गयोःत्रिकरतेःकरोतेःवाभिरादिपादातप्र
रुहाप्र काराबंधनार्थमालयः हेबंधनार
स्यकटहगदितिख्यातस्य ॥ प्रसिद्धिप्र
वःप्राणाश्चैवं ॥ अस्यतेबाङलकातरुस्त
इतिरुद्रःअसवःप्राणाःप्राणुक्ताः असुप्रा
शब्दाभावावचनोताभापंचप्राणादयउ
ते हृदिप्राणोपदेपानइतिदर्शनात् हेप
वापुनो ॥ जीवोसुधारणो ॥ जीवनेजी
वःजीवेद्यत्र असुनोप्राणानांधारणमसुध
रणो हेजीवनस्य ॥ आद्यजीवितकालो
॥ प्रति इणोणिदितिसिआयः जीवनेन
वच्छिन्नःकालोजीवितकालः हेआयः
॥ नाजीवातजीवनौषधं ॥ येनरोमीजीव
तितदौषधं जीवत्यनेनजीवातः हे ॥
इतिह्रियवर्गेविवरणं समाप्तं ॥ ॥

जंरुकाकुरुताग्रयोवेषणभूमिस्पशोविशः
॥ ब्रह्माण्डगोद्वयःशरीरावयवाद्यत वातो
धीतिवातादेशः कुरुकाः कुरुजीताजनेदःप्र
योःस्वामिवेषणयोः अयोःविशतियत्तस्थानेवि
शोःकिप्रविशःविशपववेषणःवाजकृष्णजी
विस्वात भूमितेरेस्पशोतिस्पशोःउदकेकिन्
भूमिस्पशः षड्वेषणस्य ॥ आजीवोजी
विकावातोवृत्तिजीवनवर्तने ॥ आजीवतेःने
नयाकिन्वृत्तिःकरणेस्पशिवर्तनेजीवनेच
षड्जीवनस्य ॥ स्रियोःकृषिः ॥ कृषेणो
कृषिःकृषादिषड्जीव ॥ पाण्डुपाल्य ॥ प
शून्पालयतिकर्माणपशुपालः तस्यक
र्मणिपशुपाल्य ॥ वाणिज्येवेतिवृत्तयः
॥ वाणिज्योःकर्मवाणिज्येवेवतष्यज हतव
णिगम्येवेतियप्रत्ययेवाणिज्याच इत्युक्तप्रका
राः कृष्णादयःप्रत्येकवेषणानावृत्तयोजीवनो
पायाः ॥ सेवाचवृत्तिः ॥ परिविज्ञाचवर्ते
नेसेवासेवधातोर्गुरुशुद्धलरतिप्रकारःसाच
वृत्तिरुच्यते हेत्पादिनाप्रपकृतयापुनरवव
तिःपरिपिडोपजीविस्वात हे ॥ अन्तर्कृषिः
॥ असत्यवत्तवृद्धोवाटन्तमिवान्तते शुनो
वृत्तिःस्पृतासेवागर्हितासादितन्मनो हिंसा
दोषप्रधानत्वाटन्तर्कृषिरुच्यते ॥ अन्तर्
कृष्णावसत्येवेतिरुद्रः अन्तर्मितिसत्यःपा
हृदित्त्वामी अन्तर्कर्मणोःस्पृतामितिमनुः
हेकृषेः ॥ उच्चशिलस्ते ॥ उच्चतिकपो
तवदेकैकशःकणानांग्रहणमुच्चः शाल्म
क्षेर्निपातितपरित्यक्तमंजरीणोग्रहणशिले

शु.
मु.
३५

शिलउंवेवजयेकः अत्रप्रामाणिकप्रयोगः
शनाडंअशिलमितिसेहतेविगहोतेविपये
नाम अतमुंअशिलमितिसेहतेविगहोतेविपये
केरारशेषतशिलेशीलमितिसेहते इत्यादि
माखमीमभानंसेहतेयथा ॥ शतप्रभावे
अशिलेनवृत्तिः फलेनमृलेनचवारिणाच
प्रमातुंअशिलमितिसेहतेविगहोतेविपये
गपिप्रयोगः विगहोतेयथा सोयमुंवेनतो
ति तानुंअभामांकितमेकतां विपयेत
या जीवेद्विपिशिलेनेतिपलेउंअशिलमिति
तिसमाहारेदंडः धर्महेतुत्वादिति अतः
प्रागुक्तं हे ॥ हेयोचितचितयोयथासो
मतामते ॥ याचितयाचितयोयात्राया
योःइत्यर्थः याचितमरावदतिडः खरत्वा
तमिवमतेमतेभावेकः अयाचितंमसुधा
दतिप्रोतिहेतुत्वादमतिवातंशेषसुवो
धं प्रायेनाप्रायेनयोः क्रमेणैकेकं ॥ सत्या
नतंवीणाभावः ॥ केवलेनसत्येनवृत्तेः लो
णाता केवलेनान्तेनापिद्वैविलोपः स्याद
तिकिंचित्तत्पिकिंचित्तत्पिमिति सत्यान्ते
वीणाभावोवीणाये ॥ स्यादणपकंदेवनेड
द्वारः ॥ अयेतेअगतोक्तः अणप्राधम्याप
तिसाधुः परितउंअतेमहयतेद्विनीयते
अवेः लुपकंदेवनेडद्विनेमहयतेवनेड
द्वारः त्रीणिअणस्य ३ ॥ अयेप्रयोगस्तु
सीदेवृत्तीविका ॥ अयेप्रयोगः कला
नें क्रमसंशेषाणेक्रमीदेतोमहयतेवृत्तीविका
यःक्रमीदेकृत्तितेसीदेतनयावसत्राभवेत्

नयावकृत्तितेसीदेतनयावकृत्तितो
धमार्तः सीदेतनयावकृत्तितो
श्रीतिनिदेशादिसिद्धीपसीददेशः क्रमीदेत
संव्यातीविकाद्वितीविका तृतीयासमा
सः त्रीणिद्वितीविकायाः ३ ॥ यात्रयात्रे
याचितकं ॥ यात्रयात्रासंलजंस्वकीकृते
स्वकीकरणेचयात्रयानिद्वजमेवभवति या
वितकमिति अपमित्ययाचितभोकनाविति
कृत् ॥ नियमादपमित्यकं ॥ नियमात्
वितनातयत्प्राप्तमेहः प्रतिपादनेउदीचा
मेहः इतिक्वाल्पीत्यकं एवंवत्कृत् निय
मादिति विभाषागुणइतिपंचमी ॥ उत्रम
णधमार्तः दोप्रयोक्तृग्राहकोक्रमात् ॥ अ
णउत्रमः उत्रमार्तः उपचयहेतुत्वादधमम
स्य अपचयहेतुत्वादधममस्य उत्रम
णधमार्तः प्रयोक्ताउत्रमार्तः ग्राहकः अधम
णः क्रमेणैकेकं ॥ क्रमीदेकावावृषिके
वृत्तातीवश्रुवावृषः ॥ क्रमीदेद्वितीवि
काप्रयच्छतिरत्नाति क्रमीदेवृत्तीविका
एवाविति एव क्रमीदेकः स्त्रीत्वात् क्रमीदे
द्वितीयाप्रयच्छति रत्नातिरत्नातिरत्नाति
वीभावइति वृषुवीभावेवावृषिकः द्वितीया
लोतरंसाग्रातीवोतीविकावृत्तातीवः एषोद
रदित्वात्कारलोपेवावृषः वावृषिकोयु
पत्रइतिमृतिः वृत्तातिद्वितीवितः ५ ॥
तेजतीवः काधिकश्रुकाधिकश्रुकावलः ॥
तेजकेरारः तत्कमापितेजंतेजतीवोस्यते
जतीवः कृषिविलेखनेणुल्लकाधिकः कृषे

श.
मु.

हेडिः कार्यिकः कर्षणोऽपिः रुष्णादिभ्यः
कृतवर्धनः कृषीत्पदिनावलवु वलवर्धनः
यः कृषीवलः चत्वारि कार्यिकस्य ॥ त्रै
वैदेयशालेयत्रीहिशाल्युद्रवोचते ॥ त्रै
णमुद्रादीनां शालीनां कलमादीनां उद्रवो
त्यत्रोयुद्रवितेयानां त्रैतक्रमेण त्रैहिशाले
द्रुवैदेयशालेय ॥ यवकः कोरधान्ये
वदिभवनेहित ॥ यवकः कोरधान्ये
कः पाटीधान्येयवादीनां भवनेत्रैयवयव
कषाधिकयत् यवयववर्धनो क्रमेण
कैक ॥ तिल्यतैलीनवमोषोमाभेगादि
रपता ॥ विभाषातिलमाषोमाभेगाभ्यो
यदित्यत्र तिल्यपदेव तिल्यतैलीनव
दिति यथातिल्यतैलीनतया माषोमाषो
उमादयोवर्धते उमोऽमीनेग्रण्यं ग्रण्यो
नं भण्यं भणीनीमिति यत् त्वज्जाविति शेषः
रपता हेदेयपेरत्यर्थः ॥ मौद्गीनकोद्रवी
दिशेषधान्योद्रवत्तमे ॥ सर्वोक्तैर्भोऽत्रैहि
भेगानुभोऽन्ययैषधान्यमुद्रकोद्रवादि ता
द्रवनत्तत्रस्य मौद्गीनकोद्रवीणादिवर्तते आ
दिनाकोलत्पीनादिग्रहः सर्वत्रधान्यानां त्रै
त्रैभवनेदृज् ॥ शाकदेवत्रादिकेशाकशाक
देशाकशाकिनं बीजाकृतं त्रैमकुषे ॥ स
वैस्रप्रपञ्चात्कृष्टं त्रैमकुषं त्रैवैकाले
केत्यादिना समासः बीजेन सह कृतं कृष्टं
जाकृतं कुजोद्वितीयत्ततीयशस्त्रबीजात्
कृषाविति डाव ॥ मौत्तं कृष्टं वद्वल्यवत्
मीतया लोऽलपद्रव्या संमितं संगतं नोवयत्

जादिना यत्तमीत्तं कृष्टः कर्मणि कृष्टे ह लेन
कृष्टे ह लेन मते ह लेन वात्कृष्टा न ल्यकार्षिक
धितियत् ह ल्यवर्धितियथा ह ल्यं कृष्टे वर्तते त
धामीत्तमपीत्यर्थः त्रीणि सामान्येन कृष्टं भा
गमात्रस्य ॥ त्रिगुणकृतं तृतीयाकृतं त्रिह
ल्यं त्रिमीत्तमपितस्मिन् त्रिगुणकृतं कृष्टं त्रै
त्रिगुणकृतं संख्यायाश्च गुणोत्ताया र्थात् डाव
तृतीयेवारत्रयं कृष्टं तृतीयाकृतं कुजेद्वितीये
त्पादिना डाववारत्रयं हलकृष्टं त्रिह ल्यं रथमी
ता ह लेभ्यो यद्विधौ तदेतौ बीधिरित्यत्र तनेत्या
दिना यत् त्रिह ल्यं तिल्यः मौत्तमीः मौत्तमीः
संगतं त्रिमीत्तं सर्ववद्यत्तस्मिन् त्रिगुणकृतं
मित्यर्थः आर्येये चत्वारि वारत्रयं कृष्टं ॥
द्विगुणकृतं त्रैसर्वं सर्वं शब्दाकृतमपीह ॥ द्वि
गुणकृतं वारद्वयं त्रैकृष्टं त्रैकृष्टं त्रै
सर्वं सर्वं परपदार्थे प्रकृत्यमानाः वर्तिते तरे
णापि वत्तयै गमयंतीति न्यासः सर्ववर्धित्यर्थः
डाव पञ्चोद्वितीयाकृतं द्विह ल्यं द्विमीत्तमपी
व सत्त्वाकृतमपीह इहेति त्रयपदार्थयत्तर्थः
शत्रुपशमेशनेः वत्तशस्त्रशब्दोऽनलो मक
स्य प्रतिलोम कर्षणो वर्तते इति शास्त्रिकाः
कुजादित्यादिना डाव शब्दाकृतं तालकादिति
तिकश्चित् सरित्तसैरिभसत्त्वाकृतमिति दत्तं
तेवार्णदेशनात् ॥ शोणकृष्टादिवापदोऽश
णकादिकवादयः ॥ तप्यते त्रैति वापः त्रै
त्रैह ल्युति यत्त शोणादिपीरमिते त्रीणादौ
शोणादिः शोणस्याकृष्टं वापः त्रैमित्य
थैतस्य वाप इति शोणकः प्राकृष्टिकः आदिना

प्रास्थिककौडविनादिग्रहः कापादाविनादिमा
 वयवाद्यर्थेग्रहः शोणग्राहकंपवतीत्याद्यर्थे
 संभवत्प्रभवहरतिपवतीतिदक्रग्राहकिका
 दिः शोणायपचितोशोणात्रग्राहविचेतिश्री
 शोणकीस्थाली ॥ खारीवापत्तखारीकः ॥
 खार्यपरिमितंयत्रोपतेतत्रखारीकः सर्वक
 पवार्यखार्यरेकनखारीकः ॥ उन्नमर्णादय
 लिप्र ॥ उन्नमर्णादयःखारीकांताःत्रिप्रवा
 लिगाइत्यर्थः ॥ पुनपुंसकयोवंप्रःकेदार
 तेत्र ॥ उपतेबीजमत्रहडिवापिभोरनवप्र
 वप्र केजलेसतिदाराणमस्यकेदारः केशिर
 मिताराणहाहलंताद्यलक्र दीयतेधान्ये
 पतेत्रहीयतेवाफलेःतिनिवासगतोःति
 हिंसायांवाएनतेत्र त्रीणितेत्रस्य ३ ॥ ग्र
 त्रकेदारकंस्यात्केदार्येतेत्रकेदारिकंगणे
 ग्रस्यकेदारस्यसमूहकेदारेयज्वेतिवकार
 तवुजकेदारकंयजिजेदार्येतेत्रस्येदमित्य
 एतेत्रदज्ज कवचिनञ्चेतिदजिजेदारिक
 त्वारितेत्रसमूहस्य ४ ॥ लोष्टानिलोष्ट
 पुति ॥ लोष्टसंचातेपवाद्यवुंलिगोप्य
 लोष्टःशोढापिलोष्टेस्यारितित्रिकोडशेषे
 पालितःलिशग्रन्थेभावेलिश्यतइतिअत्र
 यञ्चेतितलेष्टः डेनत्पिडस्य २ ॥ कोटिशो
 लोष्टभेदनः ॥ कोटिमग्रभागंश्रुतिश्रुतइति
 कःकोटिरग्रभागःसोतिशयितोःस्यात्तिलो
 मारित्वाच्चःकोटिशः कूटिकागदितिशेषि
 कोटीततः कोटीशोदीर्घमधोपिलोष्टत्रको
 टिशः भिद्यतेःनेनेतिकरणेत्पुडभेदनःलोष्ट

[illegible]

लंगलं हलं गोदा राणे च सीरः ॥ लंगतिभुवं
लंगलं एषोदरादिः अतिरंगलंगिरिति लंग
गंत्योत्कलम्वादयश्चेति कलनप्रत्ययः
चैः प्रकृतेः निपात्यते लंगलीति वा हल
तिभुवं हलं विलेखने च हलं जलतीत्यादि
नाणप्रत्यये हलश्च हलः फलबद्धः सीरेति
विक्रमादिनाः हलित्त्वं महत्त्वं गोभूतिना
यतेनेन करणे लुप्टं न्यादित्वा लुपः को गो
दाराणं सीयते बध्यते च न्वेधने सूतिमि
भोदीर्घश्चेति क्रन्दीर्घत्वं च सीरः हलतिर
कबो सीराविति दंत्यादीरभसात् दंत्यादिः
चत्वारि लंगलस्य ध ॥ अथ शम्पासीय
गकीलकः ॥ शम्पाते दस्यते कर्मेवाहन
मनया अच्चादयश्चेति यक्रुदापुशम्पा य
गस्य कीलनाय गकीलः स्वार्थे कन् यगकी
लकः द्वेयगोयोत्रबंधनाय यः कीलस्तस्य
सुलीरिति व्यातस्य ३ ॥ ईशालंगलदंत्या
स्यात् ॥ ईशो मुखादंत्यात् ईशपेयधे
शगतिहिंसादनेषु इण्यधत्वात्के एरोमु
हल इत्यकारे वा ईशा तालव्यांतामृधंन्या
ताच प्रभुशंकरयोरीशः स्त्रियां लंगलदं
दके इति तालव्यांते रुद्रभसा ईषापेयो
नृषे नृधंन्यांते षुचंद्रगोमौ शेषे सुबोधे
ईश इति व्यातस्य ३ ॥ सीतालंगलपद्विति
॥ सतिभुवं ग्रंथं च विभ्यः क्तः वाङ्मलकात्
षोऽग्रंतकर्मणि इत्यन्तो मास्यागा इतीति
सीता दंत्यादिः सीतालंगलदेवास्याद्यो
मंगगातजानकीति दंत्ये पुरभसात् शीत

नूकरणेवाङ्मलकादतोपि एवं वत् कारिः
 श्रोता तथा च श्रोतानमः सर्गतलोगलप
 इतो च श्रोतादशाननारिपोः सहचारिणी च
 श्रोतं स्मरते हि मण्डो च तदन्विते च श्रोतो ल
 ते च वङ्गवारतरो च दृष्ट इति तालव्याद्ये धर
 णः ढेलोगलकृतपडतेरेखा रूपायाः ३ ॥
 प्रोति मेधिः खले दारुण्यस्ते यत्प्रबंधने ॥
 खले धान्यमर्देन स्थाने प्रप्रबंधननिमित्तं य
 दारुकासंन्यस्ते भूमादधीग्रमारोपिते तत्
 मेधं ते संगमं ते पशवोः नेन मेधसंगमे इ
 तिरिदः मेधिः एकं मेढो इति ख्यातम् १ ॥
 अशुब्रीहिः पाटलः स्यात् ॥ अशुते व्या
 श्रोति अशुवा प्रोक्तवा पाजोत्पारिनाडन
 अशुनामा ब्रीहिः अशुब्रीहिपाटल उच्यते
 इति नामद्वयमिति अशुब्रीहोपाटलो नाद्ये
 तरक्तेन्यलिंगवानिति रुद्रः तन्नामदेतदण
 माको ब्रीहिराशु च पाटल इति पर्याये ज्ञीव
 लिंगमाशु तथानेकार्येण अशुस्या ब्रीहिः
 श्रीब्रयो इति रत्नमालायां ज्ञीवंपाटितं पा
 टलो ब्रीहिराशु चेति तत्रांतरं च अतो नामत्रयं
 ब्रह्मेत्यपचयं यच्च तिरिदिरिदौ इत्युपधात्किरि
 तिरन नैरुक्तो ब्रीहिवद्भावश्च ब्रीहिः धान्य
 सामान्येण यं परतो वक्ष्यते पाटलवर्णयोगा
 त्पाटलः सूत्रप्रामुक्तः ॥ शितशुकयवौ समौ
 ॥ शितशुकशुकं किशोररस शितशुकः स
 धत्तालव्यः शिततोत्ताशुकमस्य शितशुकं
 हितालव्य इति ख्यामी या तोरचयवः देयवस्य
 १ ॥ तोक्कमास्तत्र इति ते ॥ तत्रयवे प्रमक

रा.
म.

त्वात् इति हेतुः इति हेतुः तत्तेतोऽमर इति
मी तत्ति हि सायः वाङ्मलकान्मरुत्तु
तेतोऽमरः तत्तः अपकयवस्येक ॥
लायस्तु सतीनकः इति हेतुः इति हेतुः
॥ कंराति लाति प्रात इति कः प्रात इति कः
कृकलायः वातजनकत्वात् सीदेत्यनेन
तीनकः एषोदरादिः सानोतक इति माधव
सन् जीवीवातप्रभुत्वात् सति नः सतीना
वायः संगायं समासः हलदंतादिति स
म्यं अलकृ सतीनो वायः तं कायति बोध
तिसतीनकः इति व्याख्यास्ते हेतुः प्रा
क्तः खंडने खंडो विद्यमानो योगात्तुर्गा
डकः कलायति पुटः प्रोक्तः सतीनो वत्तलो
मतः हेतुः अंकलो ज्ञेय इति व्यादिः इति
रेणः कायं सत्तु पुंसि सतीनके इति रभस
त हेतुः पुमान् चत्वारिकलायस्य ॥
कोरहृषत्तुको डवः ॥ कोरुधिरं हृषयति
कर्मण ए मूलविभुजादित्वात् को वा कोर
हृषः केन जलेन डयते क्लियते को डवः ए
षोदरादिः को एयि वा डवति कृडव इति
हिकाः हेतुः इति व्यातस्य ॥ मंगल
को मरुः ॥ मंगले साधुतत्र साधु रिति य
तात्स्वार्थे कन् मंगल्यकः ग्रहविषयात्
मंगल्यतेपि मंगलवन्मंगल्यकः मसीपति
लो विलिपि तादिभ्यः डुरो लवा विह्वरः म
रो दीर्घमध्योऽस्य मध्यमस्योपरिमाणा
लिपि तादिभ्यः मसरु रिति डवः वेश्या
क्रीडिभेदे च मरुगवतया स्या मसरुस

तेषु सिद्धावेतावीपवेतयोरिति रभसः हेतुः
मरुस्य ॥ ग्रथमज एकमयो एको वनस्य
हे ॥ मोदनं मुत्तं पदादित्वात् किं पु साधु
एव हि मता अस्मादिति कः नेरुको वत्तो
विकारः मज एकः मयगतो मयति मयः ॥
सीति चः मयो गता तस्य लकः प्रतिवेधः ए
कप्रतिवेधे पचाय च मयो एकः नेरुको व
त्तविकारः अतो येन तादयं गतिप्रतिवेधे क
वेन गतारं प्रतिवभातीति भावः ॥ सर्वपे
त हेतुं भकदेवको ॥ सतीतस्ते हेतुः
तस्यैरपः सगागमश्च सर्वपः स्यात्सौरपः
कडस्ते इत्युत्तम इति त्रिको डशेषः केरु
ति हि नितिकं डुरो गारिकं कडि हि सायाम्
वुकंदयति रोदयति अस्तु जनकस्ते हत्वात्
कडि क्रीडाज्ञाने रोदने च ततश्च वत्त
र्थकः कदेवकः त्रीणि सर्वपस्य ॥ सिद्धा
र्थस्तेष्वधवलः ॥ पक्षसर्वेष्वधवलः सन्
सिद्धः ग्रथः रत्नो हननादिप्रयोजनमस्मा
त् सिद्धार्थः सौरपः सौरपः सितेतस्मि
वृत्तोच्चाभूतनाशन इति रभसात् ॥ गोध
मः समनः समो ॥ गुणतिपरिवेष्टयति गु
धपरिवेष्टने गुपेत्यमः सुष्टु मन्ते च सम
नः अदेतः गोधमसमनो समाविति ॥ स्या
द्यावकस्तु कल्माषः ॥ चणको ही मेथकः
॥ हेतिले तिलपे जश्च तिलपिं जश्च निष्कले
त्वात् तामितननो गति का कालिकासु
री ॥ रमित्याणि
ग्रामरी अस्त्यते तिप्यते साविति वा असेरु

ग
मु

न इति नरत्त पंचरायी इति ख्यातायाः ॥
स्त्रियां कं गु प्रियं गुडे ॥ श्रीतवीयं त्वात्कं
लमंगति मृगद्यारित्वा तत्तः कं गुः कृत्स्नि
कृत्वा ग्रंथते कं गु रिति स्वामी प्रियं गुः प्रा
क्ता द्वे कं गु नेति ख्यातायाः २ ॥ अतस्ती
इमात्तमा ॥ अतस्ति सततं सबलति अतः
पनसवदसचुमोरादिगोषि अतस्ती उः श
धमवत्तमकु उमातिलमा सो मेति निपातना
त अतः तवते मं कृत्वा त्वरेति उः उः
तामाशोभाः स्था इति वानैरुक्तत्वात् अतः
लोपः तवतेः स्वरपत्तेन शब्दात्ते एवेव न
कृत्वा इत्यन्ये त्रीणि अतस्तीति ख्यातायाः
३ ॥ मातलानीत भंगायो ॥ मातल्यते
मातलानी एषोदगदिः भन्यते भंगाकमे
णि वज्र तत एष भंगासस्य भेदः कश्मी
री भंगानां प्रैव प्रसिद्धा तरंग भेदयोर्भेदो
भंगाशस्य शान्दय इति रुद्रः तत्र शान्द
व्यसस्य शान्दोति ख्याते देशनाख्यस्य भे
दस्य २ ॥ ब्रीहिभेदस्त्वानः प्रमान ॥ अ
लोर्धन्यो निदित्प्रत्ययः प्राणः कं गु तो मना
गुपचितस्य स्वनाजैव केदागदिदेशो ख्यात
स्य चीनकस्येत्यन्ये ॥ किंशारुः सस्य श्रु
स्यात् ॥ कृत्स्नि तं श्रुति किं यवयोः श्रु
इत्युक्त किंशारुः सस्य श्रु कं गु गः सस्य श्रु
कं देयवादि श्रु गस्य २ ॥ कणिशं सस्य मं
री ॥ कणाः कणाः सेत्यः स्य लोमादि त्वात्
शः कणिशं कं शिरो निशति समाधने निश
समाधावित्यतो मूलविभुजादित्वात्कः नेर

कोनस्याः इति वाक्येण शोधान्तराधीषक
इति तालकांते रत्नकोषः देशभिरुवाचिर्गत
धान्यादिशीघ्रस्य सोम इति ख्यातस्य २ ॥ पा
नं ब्रीहिलम्बकीरः ॥ धान्योऽस्युदिधानेपो
षणोत्तत्र साधुरित्यत धान्यं ब्रीहिः प्रागुक्तः
तत्त्वगुत्तं करोति तत्त्वशक्तो रित्तेव क
रिः ब्रीहिः साहचर्येण प्रमान धान्यपदेन
सप्रदश धान्यान्मुशंते ॥ ब्रीहिः १ यवा
२ मसूरः ३ गोधूम ४ मूत्र ५ माषा ६
तिल ७ चणक ८ अण ९ प्रियं गु १० के
डव ११ मयो एक १२ कलाय १३ ऊल
स्य १४ य १५ सधेय १६ तिशीति १७
इति सप्रदशस्य भेदः त्रीणि धान्यस्य ३
तत्त्वो गुच्छस्त्वान्दिनः ॥ त्वेवोति एतत्त्रे
तित्त्वः अन्वचुरकाविति अन्ववधातोश्च
त्वादेशः तत्त्वः सच प्रागुक्तः आदिना धा
न्यवादिग्रहः हेगोच्छ इति ख्यातस्य २ ॥
नाडीनालं च कोडोस्य ॥ अस्या गुच्छस्य नाडी
च्छदः नाडीनालं च त्रयं प्रागुक्तं त्रीणि नाड
इति ख्यातस्य ३ ॥ पलालोस्त्रीमनिष्क
लः ॥ सप्रवत्तान्दिकोडः गृहीतफल
तात्रिष्कलः सन् पलालः स्यात् पल्यते
त्यते पलरत्तणे चुरादिः कलिपीशकाल
नवजलकात्पलेरपिकालन् ॥ कडेगो
बुमं जौवे ॥ कडमदेभ इति त्वात्तरुग्रं
गागमश्च कडेगारः माधवस्तु कथातोकाड
गर इत्याह काडं गर इति दत्ताना कचित्सूत्रे
वरदत्रोपेवं उत उत्तर्गो बुमते उल्लिख्यते च

39

हिते धान्ये एक धान्ये आदिना गोधमादिग्रहः
 ॥ शालयः कलमाया अष्टिकाया अष्टम्य
 मी ॥ इह जाले बद्धतरजननोत्पत्रे धान्ये क
 लमशब्दवाच्यं प्रथमायेन किंचिदप्यकसर
 कशाल्यादिपरिग्रहः अष्टिकायादिवायाइ
 तिख्याताः द्वितीयायेन कलमादेः किंचिद
 प्यकृष्णीवागदीनामतपवर्षाएकादेः एव
 द्विदेशः अष्टकृष्णत्वेन पाककालभेदेनाप
 कृष्णपाकत्वात् आयाइतिमाघायाः शाल्यो
 तापुंसोत्पन्वयः ॥ तृणाधान्यानि नौवारः
 ॥ अष्टकृष्णत्वेन त्रैवेनावशकत्वात् तृणा
 नौवधान्यानि तृणाधान्यानि निविद्यते मुन्य
 त्रत्वात् नौवधान्य इति च अष्टमसर्गस्येति
 नित्यं दीर्घत्वेनौवारः बद्धवचनोत्तेन शणमा
 कादिपरिग्रहः हेतुर्द्विधान्यादेः २ ॥ स्त्रीग
 वेदुर्गवेधुका ॥ गवेगवायं दीयते रक्षते
 मोदे इत्यलोसित्वादित्वात् इः नैरुक्तोद
 कारस्य डकारः तत्पुरुषे कृतीत्यल्लङ्कारवे
 इः एवं गवेधीयते धार्यते स्थाप्यते सर्ववद्वा
 ओडुग्रल्लङ्कारवेधुः ततः कनटापुगवेधुका
 हेतुर्गडगड इति ख्यातस्य २ ॥ ग्रयोग्रोमुसु
 लोस्त्रीस्यात् ॥ ग्रयो लोहमग्रे मुखे ग्रस्यग्र
 यो ग्रः मुस्यति खंडयति धान्यादिकं मुसत्वे
 इनेदृषादिक्वात्कलच् मुसुलोदत्पमध्यः
 मूर्धन्यमध्यश्चेति प्रागात्पुक्तं हेतुमुसुलस्य २
 ॥ उल्लखलमहाखलं ॥ तत्तदुर्ध्वं खलं
 लाति तदुर्ध्वं खलमस्य वा एषोदरादिक्वात् इह
 उल्लखत्येतावादेः शोमुखपक्षे मुखशब्दस्य

ग.
मु.

खलादेशः उत्तरखले उत्तरखले देकोडनी
तिख्यातस्य २ ॥ प्रस्योदने प्रस्योदने ॥ प्र
स्योदने नेन करणे लुप्रस्योदने प्रस्योदने
दविशरणेनेयादित्वा लुप्रस्योदने प्रस्योदने
यतिप्रस्योदनेनेपचायच प्रस्योदनेनेपचायच
शुभंकिशारुप्रस्योदनेनेपचायच प्रस्योदनेनेपचायच
चित्तदंत्वादि कंमनेरपिप्रस्योदनेनेपचायच
लाइतिख्यातस्य २ ॥ चालनेति ततः प्रमा
न ॥ चालनेनेडुलादिशोधनाय लुप्रस्योदनेनेपचायच
मीणचालनेने प्रनयावाकरणे लुप्रस्योदनेनेपचायच
चालनेनेचालनेनेति ततः प्रोक्तमिति लोवको
देरत्नकोषः प्रतपवति ततः लोवकोपिनसी
तिततचालनीति त्रिकोडशेषः तनोतिवा
लइत्येतनोतेः दुःसन्वयेति दुःप्रत्ययः सन्व
त्वात्तदुत्तमिदं व आहुताभावस्तितततः
विधानसामर्थ्यात् प्रनयावालाचवायेति तौ
रिति दृष्ट्यात् देचालनीतिख्यातायाः २ ॥
स्पतप्रसेवौ ॥ सीयतिषिबुतंतसेतानेकः
कोः श्रुदितः स्पतः ओणादिकमप्रत्ययेस्यो
नप्रसेवाविति चपादः स्थानस्पनप्रसेवका
इतिरभसः प्रसीयते प्रसेवः कर्मणि च न हे
धोकडोतिख्यातस्य २ ॥ कंडोलापिहो ॥
कंडुतेनेन कडिभेदे पटिकदिकदिभ्यो
लत्रिति डोलन ॥ कंडोलाः पेटतिसेहो
भवति पिटशहसंवातयोः इगुपधात्कः पि
टः पिटकोपीतिस्वाती देवपडोतिख्यातस्य
२ ॥ कटकिलिजकोसमानो ॥ कटक
दलोतिकटीवधोवरणयोः अचुकटः किल

तिकिलशेत्यक्रोडनयोः इकृष्ट्यादिभ्यो
क किलिः शेत्यंतततयतिकिलिजः देधा
त्वादिभारकस्यात्तात्परचितरजोः वेदधाइति
ख्यातस्य २ ॥ रसवत्पानपाकस्थानमहान
मे ॥ मधुरादिरसकृत्तानिपाकइत्यादिभ्यो
तेः स्थानेतीति मन्त्रापरसवती पाकस्थाने
पाकस्थाने महश्चततग्रनश्च ग्रनोपतायाइ
त्वादिनाटचसमासोतः महानमे ग्रनसाउपक
रणेल्लतेइतिस्वास्यादयः श्रीणिबंधनशा
लायाः ३ ॥ पौरोगवस्तदधत्तः ॥ तदधत्त
दोरसवत्पामधिकृतः अधत्तः पुरः प्रथमे
पाशवत्तुप्रमोः नेत्रस्य प्रमोः गोः सियो
रुपसर्जनस्येति रुखत्वेततः प्रमोयणिः पौ
रोगवः प्रथमेतदृष्टमेववत्तुपाचकः पचती
ति पकं १ ॥ रूपकारात्तुवलुवाः आरा
लिकाग्रोधमिकाः सूर्योदैनिकागणः ॥
मुनोतिरसेकं मुनोकिश्चेति मुनोतेः पः
कुट्टोकारस्य रूपः यंजनंततः कुवेति रूप
काराः यंत्रपाकपात्रधारणाय लोहचदितं
वलेति प्रसिद्धं वलसेवरणेहलश्चेति च न
वलः तद्योगादन्येभ्योपीति वः वलुवः वलिः
सौत्रोधातः प्रीत्यर्थः ततोर्वाजिवलः प्रीतिः
तोवांति प्राप्नुवेति प्रातरतिकेवा अरालेक
दिलेचरंति चरतीति दक आरालिकाः ग्रं
थः अत्रेतत्साधने शिल्पमेघो शिल्पमिति द
कृग्रोधमिकाः सूर्योदैनिकागणः ॥
सूरभक्तो अचुसूरः ग्रोधमिकवत्तुदैन
काः गणवेत्याभ्यस्योतिरंधनादिकं गणः ते

ग.
म.

३९६

वशात्कः सप्रसूयकारः ७ ॥ आस्यः
कःकारेविकोभत्यकारः ॥ आस्यःपाप
स्यतदस्यपापमितिदृक्कःआस्यःकःकः
दनीवत्यते तत्रसंस्कृतेपिपकारिकेकारे
संस्कृतेभत्यइत्या तत्पापमस्येतिपवेव
दृक्कारेविकः भत्यमोदकारिकेकरोति
मत्पापभत्यकारः सूपकारश्चभत्यकारः
इतिमात्रुस्वरोऽपपादइतिकलिगादयः ॥
णिक्कोरीतिव्यातस्य ३ ॥ इमेत्रि ॥ यो
रोगवाद्योवाचालिगादयः ॥ अश्वेतसु
ज्ञानमधिप्रयणीचुल्लिखेति ॥ अश्वेतो
प्येतोत्रअश्वेतेशकंधारिःतालव्यमधे अ
नोप्राणानामेतोऽत्रेतिअश्वेतेशकंधारिः
तिव्याख्यामृतंतत्तत्परिधीयतेनिवेश्यते
कार्यस्यान्वयिकमत्रतडाजोत्पट्टुडाने
भाषाप्रसिद्धयोगयोरित्यतः तत्रभाष्यते
त्रोभानामितितरितः अधिप्रयतेपश्यते
ऽस्मामितिअत्रमकेअधिकरणेत्पट्टुडोप
धिप्रयणी अधिपूर्वोऽयंभाष्यःस्यान्वयोप
लोवतंतइतिकलिगादयः नहिभित्तकाः
तोति स्यान्वोनाधिप्रयतेइतिकानेत्रपे
काप्रयोगः बुद्ध्यावकरणेइरितिः बुद्धि
पदेदोपुबुल्लोव अतयतिस्यालोमात्मि
होकरोति अतिप्रतिबंधनेसंज्ञायामिति
ल्ल अतिका पंचतनानइतिव्यातस्य ५ ॥
अंगारधानिकोगारशकटपिहसंतिका इ
सन्त्यपि ॥ अंगानिआरातिअंगाराः ३ःअ
त्तातसाप्रयोधीयतेऽत्पट्टुडोपुततःसा

थेकनअंगारधानिका शकटःप्रगुक्तःअल्पः
शकटःशकटिका अंगाराणशकटिकाये
गारशकटिका अंगारशकटी खलदंगारे
इसंतीतिवाङ्मलकाइकोहि शत्रेतादीनि
लोदीवावङ्मलवचवनातकर्तवित्पट्टिह
मनोच चत्वारिअंगारशकटाः ५ ॥ अथ
नस्तीत्यादंगारःअलातमुल्मके ॥ अतिग
त्ययःअंगतिचेष्टोकरोतिमहारवतशरन्
अंगारःसचसाप्रिःनिरप्रिष्टेतिद्विधः त
त्रमाश्रयथा अंगारचुल्लितमिवव्यमान
मास्तेइतिनिरप्रिष्टया कलंकामत्रत्योत्र
नतिमलिनंगारतलनो इत्यादिप्रयोगः
लाग्रादनेकमोविवक्षायोभावेकः अविद्य
मानेलातंग्रहणमस्य अलाते वाङ्मलकात्
इतिदणोत्पट्टिनातत्ताभावः उषट्पट्टे ३
त्पट्टिकाविकेत्पट्टि उकप्रत्ययः अंगारा
मोपुताभावोल्लेखप्रकारस्यनिपातते उ
क्तांमुच्यति उल्मकेपट्टोदगदिरितिमाध
वी ॥ त्रीणिअंगारकस्य ३ ॥ क्रीवेऽस
रोषंआष्टोना ॥ अंबरोषमितिस्वामी अम्बे
शिरीषादयश्चेतीषन अंबारित्पादेशाश्रय
चंत्येति अम्बरोषपचैरम्बादेशः रेषप्र
तयोरगागमअनिपाततेइतित्पट्टि
मृतं अम्बोरषप्रुषोषरोषधामितिषभेदा
मृधन्तोतोयं मृज्यतेकलायादिकमत्रप्र
स्त्रिपाके अस्तिगमिनमिहनिविशणशोभ
द्विष्टेतिपुनरुज्जीवाष्टः देकलायादिभन
नपात्रस्य २ ॥ कंडकोस्तेदनीसियो ॥ स्ते

दयतिशोषयतिस्कंदेः सलोपश्चेतिक्तः वा
 लकाङ्गिरितस्वामी कंड्वानेत्यन्वयात्
 कंड्वान्प्रमानित्यर्थः स्थित्युत्पत्तिः स्थानित्युत्पत्तिः
 करणोत्पत्तिः स्थितनीवासित्युत्पत्तिः स्थानित्युत्पत्तिः
 दनः अपि स्थितनीसाद्वयत्वं कंड्वः स्थित्युत्पत्तिः
 पीतिसृष्ट्यादयः हेतुधोन्वयताप्रेरुपरि
 निहितपिष्टकादिस्वेद्यद्रव्याधोमुखचरक
 पालकप्रायस्यलोहादिपात्रस्य २ ॥ अलि
 जरः स्थानाणिकं ॥ अलनमालिः अलभू
 प्रणयप्रकारोपिच्यतः कृष्णादिस्वादि
 अलिः सामर्थ्यं नतजरयति कंड्वत्वात्तप्य
 दिपाटसामर्थ्यात् तत्परुषेकतोत्पत्त्युत्पत्तिः
 लिजरः मण्यतिगभीरत्वात् तलापेणोप
 द्यतेप्रणारोत्पादिनामः मणोः शब्दादिन
 मणिः ततः स्वार्थेकणमणिकं हेतुदिरिति
 व्यातस्य २ ॥ कर्कशोल्गोलेतिका ॥ कि
 रतिरतिजलेकिरतेवाङ्मलकात्करवृत्त
 णः गौरादित्वात्तरीप्रकर्करी कर्कशोत्रोपा
 तः अम्बरवदरनरतिरुभूत्यादयः अग
 तोवाङ्मलकात्तुनवृद्धिः रेफस्यलत्वेगाल
 अगतौवाङ्मलकात्तुनवृद्धिः रेफस्यलत्वेगाल
 च आलरितित्तसर्वेस्वेग्रउद्यमेग्राह्येक
 तदुगितस्वामी गडतिगडसेचनेवाङ्मलका
 द्वयोडिचुलडयोरेक्यात् लत्वेकृदिकारि
 तिङोपिगलेतोस्वार्थेकनकेताडतिङ्मल
 गलेतिकागलेतिसर्वेति नदतीतिशतरी
 प्रस्वार्थेकनगलेतिकेतिसर्वेधरः त्रीणि
 धोनीतिव्यातायाः ३ ॥ पिष्टिरेस्थान्युत्पत्तिः

कंड्वं ॥ पिष्टिरेस्थान्युत्पत्तिः पिष्टिरेस्थान्युत्पत्तिः
 रत्रितिरन्यपिष्टिरेस्थान्युत्पत्तिः पिष्टिरेस्थान्युत्पत्तिः
 स्थलतिजलादिकमत्रस्थलस्थानेत्पत्तिः
 कसेतेभोणः गौरादिः स्थालीयद्रव्याधो
 स्थान्युत्पत्तिः गालचुवालडोलीयः रत्नान्वा
 स्थालीस्थालेच स्थालेभाजनभेदेचस्थाली
 स्थात् पिष्टिरेत्पत्तिः स्थालीयोरितिमेदिनिः ३
 खति उत्पत्ति उत्पत्तिव्यतिधातः उत्पत्तिगु
 प्रधेतिक्तः टाप्र उत्पत्तिगुत्पत्तिरेत्पत्तिः कंड्वः
 कंड्वे टाहस्यपाकाद्यत्वात् पशतेः चचन
 कंड्वं कणतिशब्दाद्यते कणशब्दोपकरण
 योः कणतिशब्दः किदितिङः कंड्वमितिवाकं
 डीच कंड्वोकमंडलोत्पत्तिवत्त्वोत्पत्तिः
 मानितिमेदिनिः चत्वारिस्थान्याः ४ ॥ क
 लशस्त्रिषुदयोः चरः कटनिपावसी ॥
 केनतलेनलस्यतैश्चिद्यतेलस्येष्टपण्नी
 इनयोः चजयेकः त्रीडितिवापचायचकल
 मोदंत्पसः तालव्यापिष्टेत्पत्तिः शम्भूक
 रणशब्दः ॥ शंभुः शंकरपेशवः कलशः
 शम्भुलं चैवतिज्ञानोरशनातया ॥ इति
 शम्भेताज्ञालव्यापिष्टेत्पत्तिः शम्भूत्यादयः सि
 यंकलसिः कलसीच चटतेवेष्टेचटवे
 द्यापचायचचटः स्थित्युत्पत्तिः चटवे
 रतिङ्कटेरिगुपधात्कः कटः नियतेपिष्टेत्पत्तिः
 नेनेतिचः चजयेकः अस्त्रीतिकाकात्तिव
 तक्रुदंनिपंच चत्वारिचटस्य ५ ॥ शम्भो
 वर्धमानकः ॥ शम्भोत्पत्तिः शम्भुः शम्भो
 यमाणमवतिष्टतिदिमेतिशम्भोदिसकाः

रा.
मु.

३५
३४

कीटादयः तेभ्योऽवतिवाशरावः मूलविभुता
दिक्ताकः शंकरशफरशरावशराशेला
लशुकशारिकाशंवीतिशमेराजालकादिः
लादिश्च वर्धतेक्रमेणविस्तीर्णोभवतिता
लोचानशः स्वार्थेकनवर्धमानकः देशराव
स्य ॥ अवीकंपिष्टपचने ॥ अत्यन्तैरसो
त्र अजपजप्रजनेप्रजेष्टेतीषन् धातोः अ
जादेशः अजीषं अवीषमित्यपिपाठः इत्येके
पशतेत्रपचनेमिष्टस्पपचने पिष्टपचने
हेसामान्येनपिष्टपचनपात्रस्य ॥ कंसो
स्त्रीपानभाजनं ॥ पीयतेपानेस्त्रीगदितस्य
भाजनं पात्रं सुवर्णं रजतारिनिर्मितमपिकं
साख्यं च वृहद्वह्निह्निकमिभ्यः स इति
सः कंसः वातवेणोदिष्टजिकोस्यं च हेस्त्री
दिपानपात्रस्य ॥ कृत्तः कृत्तैः स्नेहपात्रं
॥ कृत्तैः चर्मणः स्नेहस्यतेलादेः पात्रं कृत्त
मितेतन्यतेवाङ्गलकात्रनिर्गृह्योः ऊरिति
कृत्तः तुगागमश्च कौतिशहायतेकृत्तः शहो
सर्ववत्कृत्तः तुगागमश्च सर्वणिदीर्घत्वेम
धिः कृत्तः दीर्घातामेवेत्यत्रैवाग्रिमपदेवत्यम
णत्वात् कृत्तस्त्रीलिङ्गा ॥ मेवाल्पाकृत्यप
पुमान् ॥ अल्पप्रमाणकृतः स्त्रीलिङ्गाकृ
त्तपः कृत्वा इपचुडित्वाहिलोपः कृत्तपः ॥ स
र्वसावपनेभोडेपात्रमत्रेचभाजने ॥ सर्व
माउपतेस्यापतेद्रव्यमत्रन्यद्व्यावपने स
र्वेगोलीकंडोलस्याल्पादिकंभोडेस्यात्तभिर
परिभाषणोपचाद्यचुष्टोदगदित्वादीर्घः
भोडेपारलोष्टनपात्रं अमगतिशहमेवम

क्रिष्ण अमिनमित्यतिविधिपतिभोत्रन अ
मत्रंभाजपयकृ कर्मणिचुगदिः स्युदिभाज
नं केवितभोडस्यपात्रादेष्टार्थेभेदमाहुः त
त्र ॥ स्याद्भोडमद्याभरतोमत्रेनृलोवाणग
ने इतिवत्समाणत्वात् चत्वारि ध ॥ द्रविः
कंविः खजाकाच ॥ इणिति इविदारगोइ
हृणोविजितिविनद्रविः कृदिकारगदित्ती
पिद्वीचकमते कृत्तजगदभोविजितिक
मेःवाङ्गलकादिनकम्बिः खजमक्तविलो
इतेखजतिसमप्रातिखजेः राकः खजाका ए
वंपरमाहचर्यात्कम्बेः स्त्रीत्वे त्रीणिपाक
यंतनादिचटनोपयक्तकाष्टकायाः ॥
स्यात्तन्महोरुहस्तकः ॥ तरतिगच्छतिडो
डुकेवेतिडुः डगागमश्चतन्मः उवगोत्ततीय
वान् इत्यप्रतिकृतिः इत्यकः इवार्थेकन
राहणः इत्यकः राहइत्यकः राहइत्यकः
माहचर्यात्तन्मः शहूः पुलिगः हेअत्रादिप
विशेनार्थेइत्याहोतिराहमयस्यलोहमय
स्यपात्रस्य ॥ अस्त्रीशाकंहरितकंशि
पुः ॥ स्यतिशोतनृकरणेनृकरोतिधा
तव्यकारित्वात् इनृकापाशित्यमविभ्यः
कनृवाङ्गलकात् चानेरीपशाकंहरितव
ण्योगात्स्वार्थेकन इरितकंशिपुः प्रागु
क्तः त्रीणिवाल्कादिशाकस्य ॥ अस्या
तनालिका कडंबश्चकलेवश्च ॥ अस्यांश
शः नालिकाप्रकोडेनलग्नेनलतिगंधेक
रोतिज्वलतीत्यादिनाः नलः राप्रस्वार्थेकन
इत्यत्रमित्यचनालिकाकडंबित्ककादिभ्यो

ग.
म.

३१५
७७

गदिभोः स्वतित्वात् कडस्वकलस्वोक्तो
लस्वतेकलस्वतित्वात् त्रीणि शाकनादि
कायाः ॥ वेसवार उपस्करः ॥ विसरेतो
वेसनेवेसः च प्रेरणे विनियोजने वेसं प्रकृतं
रूपं संयोजनस्य वारयत्वात् तत्तुति ह्यत्रावर
तोपचायचवेसेन वारः वेसवार इति समासः
हेतुमध्यपचायं वेसवारः परिसरोमसूरः क्र
मरसन इति समेदात् उपकरोति संयोजनेन
मवेति समवाये वेति स इ उपस्करः हेतुस्त्वा
गर्थदीयमानस्य हिंजीरक इति शान्द
हीसाधेपादेः २ ॥ तित्तिडीकं च चुक्रं च वृत्ता
स्ते ॥ तित्तिडीकं च चुक्रं च वृत्ता
नातरेकस्य तयः द्विवचनं प्रकृतिसकारस्य
इः तित्तिडीकं च कलशो च किचयो रुक् चोप
या इति रुक् उपधायात् तत्तु च चुक्रं वृत्तस्य
महास्रं च त्रिणि तित्तिलीति व्यातस्य ३ ॥
अथ वेलुते मरिचं कोलकं कस्य मृषां धमे
पत्रने ॥ वेल्दत्तादिना देडकात् वेल्दो भवे
यजवेल्दुलने कडत्वा जनयति वेल्दने प्र
त्येभो पीतिरः प्रियते व्याजली भवीति हि
नेन मरिचं कुलति संस्पृष्टाति कुल संस्पृष्टा
कजादिभो वृत्ता कोलकं कस्य वलनं कर्षति
वाक्यं संस्पृष्टाति कडका इति उपसर्गः तेः कु
त्ता उपसर्गं कुरुताया मित्यतो लुपि कुरुताया
चैद्यमीप पूर्वधर्मपत्रने जातत्वात् नेव व्यपदे
शः घट् मरिचस्य ४ ॥ जीरको नरको जातो
काला ॥ तस्मात् जीरको नरको जातो
रश्मि तादेशः जीरः संज्ञायां कन जीरकः तस्य

तिप्रजादिकं नेद्यादि त्वात्पुः त्रगाः प्रसेज्या
मतिगंधोक्तत्वात् कडत्वात् तिस्रं भवेत्ताना
पिच्छागेन नवायते कर्मणो तात्तु प्रयत्ना
जी प्रसंयोगेन कणातिशयायते चुरापक
लाकालत्वमणत्वं तद्योगात्कालावा चत्वारि जी
रकस्य ५ ॥ कस्मेत जीरके स्रववीकारवोप
धीपयः कालोपजीविका ॥ सवने सवः स्रप्रे
रतो स्रहोर प्रशोभने सवः प्रेरणे विलेपोऽस्यास
दुसर्वाति प्रेरयति वा विलिपति लोपान् गोरा
दिनीषि उपसर्गादिति घत्वे स्रववीति स्वामी
स्रववी हेतु मृधे न्यवतीतालव्यमथेति स्रभू
तिकरोरियं कारवी कस्य वा यो रावोऽस्या गोरा
दिनीषि वासादि श्रेयक गवाय प्रकोपकरी
प्रयते व्याति याति प्रथप्रथने प्रथप्रतिप्रसो
सप्रसारणे चेतिकः संप्रसारणे यवो तो गुणव
चनादिति जीषु एधीपत्तेपयः कालाकसा
उपजीवति प्रलीकरोति लोपान् कुरुगति
कोटिल्या लपीभावयोः एवुलं तात्तु उपक
विका घट् कस्य जीरकस्य ६ ॥ आइकं शृंग
वीरं स्यात् ॥ आइनत्तत्रेतात्तं एकीलापरात्ते
त्तादिना बुन आइयति तिहा एवुल आइमेवा
इकं वा शृंगामिव वीरेशरीरेऽस्य शृंगवीरे हे २
॥ अथ च विन्न कं कस्तु रुरु च धान्याकं ॥
चक्राकारस्तव कयोगान्मत्तथोयाकारेतात्
तपु चक्रातरव्यने भावेकः तत्र विगतं मेरा
प्रित्वा जीणि त्वादि कृतं तत्रेव यन मस्मादिति
विन्न कं कस्तितं तस्मिन् कविन्न विप्रदने क
तस्मिन् कविन्न विप्रदने क

नोपिनाकादयश्चेत्याकः नृगागमोदीर्घत्व
 निपाततेधान्याकं धान्यमकतिधान्याकं
 तिस्रामी धान्याकं धान्यकं धान्यं कृतमुक्त
 धनीयकमिति रभसः धान्याको नात्रिकेवो
 रभसः चत्वारिधान्याकस्य ५ ॥ अथ पुनो
 दौषधं स्त्रीनपुंसकयोर्विधेनागरेविद्यमेव
 जे ॥ अंदिशुं दयतिशुं दिशोपणे शेषय
 तिकफमिति पचायचमोरादिशेषिपुं दीवा
 लकाकिः शुंदि रितिभीमः सधन्यः शुंदि स
 वमिति वैद्यकं महोषधं सगमं वज्रपुरसाय
 नादिशुं विशति अशृणाशो रत्नादिनाकं च
 विद्यं प्रागप्युक्तं विद्यवसव इत्यत्र नगरेभवे
 नागरेविद्यस्य सर्वस्य मेघजे अनेकरो गति
 त्वात् पंचशुं द्याः ५ ॥ आरणा लकसौवीर
 कुल्मासाभिपुतानित अवेति सोमधान्या
 कुंजलानि चकोचिकं ॥ आसमेतात इयति
 पचायच आरः नलगंधे कर्मेणि च नालः
 आरोहरगामी नालो गंधोः स्य शेषादिनादिना
 कपु आरणा नालकं सुवीरदेशे प्रायेण भवे
 सौवीरं प्राच्यतरत इत्यात् कुल्मासं प्रागुक्तं
 नोतेः सवनायेत्वात् कर्मेणि क्तः उपमगोदि
 पत्वं अभिपुते अवेति प्रदेशे मृयेते सोमे अवे
 तिसोमे धान्यादिनायते आश्रयान्ना कुंजलि
 ते जले विगतत्वाभाविकरमत्वात् कुंजले
 रुक्तो मकारः एषोदरादित्वात् कुंजले
 कुंजलमिति सभूतिः अन्तरात् क्तिसत्त्वात्
 गतिश्च संज्ञायामिति एवल् केन जलेन श्रुति
 कर्मभिर्वाक्तिरस्य कोतिकं कचयति दीपयति

अग्निं वभ्रातिरोधान्याकचिदीप्रबंधनयोः
 एवं तत्कोचिकमिति त्रामी कोचिकं को
 तिकं गीरमिति धान्यं तदिः अष्टोकोचिकस्य
 ५ ॥ सहस्रवेधितत्तकं वास्ती के हिं गुगम
 दं ॥ विधविधाने सहस्रमिति अनेकोपल
 त्वां सहस्रवेधितं सगंधाक्रांतं कर्तेशील
 मस्य सहस्रवेधि जत इव प्रतिकृति त्वात् क
 तजतकं च वगोदिः वास्ती के प्रागुक्तं हि नो
 ति हिं गुगमोदरादिरिति त्रामी हिममि वदि
 मंडवं त्वमवत्वादि मंगच्छातिगुः इति मग
 एदित्वात् ५ः एषोदरादित्वादि मकारलो
 पेव हिं गुः इत्यनो रमयति गमरु कमेरुद
 ति वाडलका इमेरपितत पवमि त्वेन क्त
 त्वगमेद पंच हिं गुनः ५ ॥ तत्पत्रीकारवीए
 षीवापिका करवीएयः ॥ तस्य हिं गुतरोः
 पत्रकारवी प्रागुक्ता त्वरूपपत्रीति च पादः त
 त्वप्रीत्वचमात्वात् तत्तत्पत्रीकारवीति चेति
 रुद्रः वाष्पमि वेति वाष्पिकेति त्रामी अनी
 कादयश्चेति ईकन् पत्वं वाष्पिका करवीए
 कश्चेति प्रागुक्तं कर्वरीति चति च पादमेद
 तिस्रामी पंच हिं गुपत्राः ५ ॥ निशाखा
 कंचनी पीता हरिद्रावरवाणिनी ॥ निशा
 खारत्रिपययनामिकेति अर्थः निशाखा
 गुक्ता कचिदीप्रबंधनयोः कर्तारि लुप्ट एषो
 दरादित्वादीर्घः कंचनी पीतवर्णयोगात् पीता
 हरति वर्णोत्तरं अचरुः हरिः पिगलवर्णः तं
 ति कुल्मा इति हरिद्रा अत एव वरवाणयोगाद्

गं
मं

रवर्णिनी पंचद्विजयाः ५ ॥ समुद्रयम
लवणमलीवसिरेचनत ॥ समुद्रमेव
मुद्रयलवणतदलीवसिरेचनत लवण
तिजात्रसमुद्रभवत्वात्रयारित्वाद्यः एव
गरित्वालवणं अल्लोतिवाप्रोतिप्रतीवे
पोदगदिः नदीवेत्तनेनप्रतीवेत्तीहम
वजयेकोवाप्रतीवेवमतिमेभमनुभवति
वसुमेभवाङ्गलकात् इतिमदिस्तोत्पा
नाकिरचु वसिरेदत्तमध्युच्चतेवसिरेव
कातोएववकिरचुवशिरे तालकाशमिति
माधवः हेकडकाख्यसुलवणस्य २ ॥ ॥
धवेस्त्रीशीतशिवेमाणिमेयचसिपुजे ॥
सिपुनयपलदितेदेशमेवकव्यादिभ्यु
त्पातशीतवीधेत्वात् शीतेशिवेकल्याण
रंतयोःकर्मधारयः द्वितालकाशोतशिवे
तेभ्यं शिवेकल्याणकरेसितशिवेप्रयत्
दत्तादिशीतेशिनोतिशिञ्जनिशानेशीत
वे द्वितालकमित्यन्ये मणिमेयपवेतेभवे
माणिमेयमाणिबंधमित्यापिपादइतिस्वा
माधवीच शेषसुगमे चत्वारिमाणिमेय
धवलवणस्य ५ ॥ रोमकेवसुके ॥ शो
भरिदेशेसमानामलवणकरः तत्रभवेरो
स्वाथेकनरोमके वसुधनेमहावेत्तातका
यतेश्चायतेश्चातइतिकः वस्तेवावसुके
दिवादितात्कत्वे देशाभरिलवणस्य २ ॥
पाकविडं चकृतकेदये ॥ पशपतेइदं
हलोर्णत वोःऊरितिकृत्वेपाकपाकेत्वा

पाकमितिस्वामी विडतिभिन्नतिरसोतरे
विडमेदनेरगुपधेतिकः समुद्रतीरासत्र
मिभवासधदेशभवांस्त्रिकोवपाचयित्वा
निष्पादितस्यपाकादिदये तश्चकृतकेन
क्रिययानिहेनेकृतकेकृत्रिमेकृतकशब्दा
द्यं ॥ सोवर्चलेत्तरुचके ॥ सुपुवर्चतेदी
यतेदधादितात्कलवृत्ततः प्रजायासोव
र्चले अल्लोतिवाप्रोतिप्रचु अत्तरोचतेशो
ल्पात् शिल्पिसंनयोवितिउत्तरुचकतयो
दं द्रष्टरुचकेस्त्रीवे श्रीणिवर्चलाख्यल
वणस्य ३ ॥ तिलकंतत्रमेचके ॥ तत्र
तस्मिन्सोवर्चलेमेचकेकृत्तेतिलतिस्त्रि
तितिलस्त्रिहेनेकुन् तिलपदेनकृत्तवर्णो
पलत्तात्वात् तिलइवइवाथेकनृतिल
कं पके १ ॥ मत्स्यादीफणितेखंडविका
रो ॥ मत्स्याडाकारत्वात्गोरादिःदोषिम
त्स्यादीशकंधादिःमुद्रेस्यमित्स्यादीएषोद
रादिः मत्स्यानमतिरुजतिग्रमरोमोमत्स्यादी
तित्वेयाः फणितेइयांतरंगम्यतेप्राप्यते
फणगतौणंतातक्रः फणिते इत्यविशेष
स्यसपाकेखंडयोगेसारभृतागुटिकाकार
याजायतेसामत्स्यादीशुद्धखंडफणितेखंड
कंदइतिभृतिः पत्तोखंडविकारोशुभ्रखंड
गुटिकायाः क्रमेणैकेके १ ॥ शर्करासिता ॥
शृणातिरसनावेरस्युद्दिमायाशरःकरन्श
केरा सिनोतिवभ्रातत्सोअंतिद्युषिभःक्रः
सिताशुक्लवर्णावादेत्पादिः हेसितशर्करा
याः २ ॥ रुचिकादीरविकृतिः ॥ दीरस्यवि

कृतिः दधानादितेन सह श्रवति तेन उद्ये शर्करा
 लेपाद्या जायते सा कृत्वि का कृत्विः धातुप्रपत्ति
 तोपि श्रुवादेरा कृत्वि गणत्वात् श्रुवादेवेवम्
 एवः ततः सत्ताया एवम् कृत्वि मत्वादिद्वयं
 तयो गातृद्विवा कृत्वि का दधामहपयः प
 कं यत्तत्प्राद्वि कृत्वि का दीरंतक्रेण यत्तत्
 साभवेत्तत्तत् कृत्वि का देदीरसा इति ख्यातम्
 २ ॥ स्यात्सालात्तमार्जिता ॥ रमानशाला
 तिमूलविभुजादित्वात्कः रमाला मार्जतेले
 क्रियते इत्यांत रयोगात् मार्जिता मत्तुगो
 बालंकारयोरिति चुरादिः ततो निष्पाद्यो म्
 जेः वडिः म्जेरति म्जेरजादौ संक्रमे विभा
 षावडि रिष्यते इति वडौ मार्जते ततः तत्करोती
 ति ण्येतात्तत्कः तारकारित्वादित चिवा मार्जित
 चुरादौ मार्जं शब्दायः बाहुलकादेति चिपिभा
 क्तं मार्जिता चेति प्रागयाणं सचत्तर्जातकात्
 ती सगुडान्नकनागरा रसा स्याच्चिखरिणी स
 दृष्टं सुरसंदाधः इति रत्नमाला श्रुवात्कं
 सुविरपयेपित्तस्य दध्नः खंडस्य शोडशप
 लानिशशिप्रभस्य सर्पिः पलेमधुपलेमरिचं
 द्विकर्षं शृंगपलायं मपि चार्धपले च चूर्णं स
 लेपदे ललनया म्दुपाणि चृष्टा कर्षं रधुलि
 सुरभीकृतपात्रसंस्था पष्ठाहकोटरकृता
 सुरमालायां भत्तिता भगवता मधुसूदनैने
 तिसृदशास्त्रं ॥ स्यात्ते सनेत्तु निष्पानं ॥ ति
 स्यात्ते श्रद्धी क्रियते त्रमनेनेति तिमिष्टिसुश
 र्दीभावेत्पुदिते मने निरंतरं स्थीयते त्रभीजा
 निष्पानमिति श्रुतिः देव्यं जनस्य २ ॥ वि

लिंगोवासितावधेः ॥ इतः परं वासिताव-
 धोवासितप्रयंताः त्रिलिङ्गा इत्यर्थः ॥ शृला
 कृतं भट्टि त्रैव शृलं ॥ लोहादि कृता शला-
 का शृलं कर्गोत्तरने कार्यत्वात्पाके वतं ते कृतं
 प्रकृतमित्यर्थः शृलात्पाक इति डाचु गतिः स
 मासः भट्टि पुरो भवत्तनेन भट्ट भट्टौ प्रहा
 दित्वादि त्रच भट्टि त्रै शृलं शृला खलो वायत
 त्रीणि शृलपक संसादेः ३ ॥ उखंतपेदिरे
 ॥ उखाम्यालीत त्र संस्कृतं उखं सर्ववतयत
 प्रवंपदिरे स्थान्यं संस्कृतं भट्टा मित्पा एपेदि
 रं द्वे स्थानी संस्कृतं स्थात्रादेः २ ॥ प्राणीत
 उपसंपन्नं ॥ प्रकर्षे नीतं प्रापितं प्राणीतं उ
 पप्रधिकं संपन्नं उपसंपन्नं उपाधिकं देपाक
 त्र इपरसादि संपन्नस्य जनादेः २ ॥ प्रय-
 तं स्थान्त संस्कृतं ॥ यस्य प्रयत्ने इति कर्म-
 णिक्तः प्रयत्नं स पु संस्कृतं स संस्कृतं दैत-
 तादि परिपकृत्य २ ॥ संस्कृतं संपिष्ठादभ्रा
 मापिष्ठाधिकं क्रमात् ॥ इत्यंतरयोगा
 त्स पु संभूतस्य इव स्य जनात् ॥ स्यात्पि
 क्षिलंत विजिलं ॥ पिच्छाभक्तमंडंत योगा
 त्पिच्छादि भट्टलवृपि क्षिलं पिच्छात्त शल्म-
 लीवैष्टे मंडं च घापलमये इति विद्यः विजे च
 लनार्थत्वात् इगुपधेति किदि त्रिलव कि
 त्वं व विजिलं विजयिलं च स्यात्पि क्षिलं विज
 यिलमिति बोधालितः देमंडं युक्तभक्तजल-
 कृतं जनायोः २ ॥ संस्कृतं शोधितं समं ॥
 मृत्पुष्टुदो कर्मणिक्तः समं कृतं शोधितं
 देकेशमलिकाद्यपनयनेन शोधितं स्थात्रव्य

श.
मु.

ननादेः २ ॥ विकृतांमस्तुतिर्यथे ॥ वि
त्ततेमस्तुत्तयतेचितीमस्तानेचितेः कर
कश्चित्तकारस्तवकः विकृतांमस्तुतिर्यथे
चित् कर्णतिकर्णविद्युतत कर्णवेतिनेका
क्तकारस्तवकत्वमितिस्तुत्तयः मोला
त्तीशोभांमस्तुतिमाशब्दपदेमस्तुत्तयः
कात्रकृत्तापोरित्यादिनास्तुत्तयः अवालो
तितात्त्वमस्तुत्तयः अणगतौमेस्तुत्तयः अण
धेतिकः सुषोढादित्वाहोविपर्ययस्तुत्तयः
भृत्तादयः सिद्धप्रतीतिर्यथे ॥ त्रीणिश्रु
तयोजनादेः ३ ॥ समेभावितवासिते ॥ म
यतेमिथीक्रियतेस्तुत्तयः कल्कलोपि
क्तः भावितं वासुपमेवायंक्तः वासिते ॥
देशादितात्त्वलातिवचने ॥ आपकंपौलि
भृषः ॥ पुलमहत्वेऽणुपधात्कः पुलमेव
तेवाचजर्थकः पुलः ततस्तेननिवेत्तयथे
सुतेगमत्वादित्त्रपौलिश्रुपसाहचर्योत्तय
सिप्रभृषातेऽभिमुखं दयतेचजर्थकः ने
रुक्तोदीर्घः शुषरुजायामित्यतोवाकः अम
षः उपदाहेविप्रभृषरत्योकेतोक्तुमोहति
यवोभृषरतिवोपालितान्द्रुस्वमधोप
भृषः त्रीणिश्रुपसाहचर्योत्तयः अण
षट्पस्यहत्वेनसंस्तुयमानस्यपापरा
तिव्यातस्य ३ ॥ लाजापुंभृषिवाचते ॥
लज्जतेभर्त्स्यतेलज्जिभर्त्सनेकमेणिवज
लाजाः तेवाचतेपुंभृषिरतिनित्यपुंलि
गानित्यवज्जवचनोत्ताश्रुत्ताहिसायाक
मोणक्तः ततेखंडितंनदत्तमदत्तं हेभृष

धानादिविकारस्यखेलीतिव्यातस्य ३ ॥ ए
ककः स्याद्विपिटकः ॥ प्रथतेचुसलप्रदा
रेणविस्तारंगच्छति प्रथप्रत्यानेचुकएकक
पाकइतिकप्रत्ययसंप्रसारणगुणभावाति
पात्ततेएककः नेर्विलीजित्युत्तुत्तुत्तुत्तु
पिटवृ किकचवेतिपिटवृ नेष्टविगदेशः
विपिटः स्वार्थेकनविपिटकः हेविगइति
व्यातस्य ३ ॥ धानाप्रत्ययवेतियं ॥ धात्रो
धाएवस्यहेतिभ्योनइतिनप्रत्ययः स्त्रीभृ
प्रिधानाः ॥ एषोएषःपिष्टकः स्यात् ॥
पुनातिपः नीपाटयश्चेतिपः कित एयी
विशरणेनस्यतेऽस्यः एवंवाच्यः वलिलो
यः अणुप्यतेचुत्तुतिवाअस्यः अणुशब्देऽ
पपदेवपेच्यजर्थकः यजादित्वात्संप्रसारण
श्रुत्येवामपीतिदीर्घः अणुपः पिष्टतेइला
दिहोततः संज्ञायोक्तनपिष्टकः त्रीणिपि
ष्टकस्य ३ ॥ करंभोदधिसक्तवः ॥ पच
समावायेसितनिगमीत्यादिनात्तनसक्त
वः दधुपसितः सक्तवः दधिसक्तवः अत्रे
नयंजनमितिममासः केनजलेनरभतेश
ह्यतेकरंभः रभेशब्देपवाच्यचु रभेशः
लिहोवितिउं केनजलेनरभते वजिवाक
रंभोभकारोपधोवकारोपधश्चकारोपध
स्तमिश्रमात्रवचनइतिस्तुत्तयः हेदधिमि
श्रितसक्तुक्तो ३ ॥ मिः सास्त्रीभक्तमधोत्र
मादनोस्त्रीमसीदीर्घः ॥ भृष्यतेभत्तयेभ
साधात्तनामनेकायत्वाद्भृष्यतेभृष्यतेभृष्यते
प्रसारण मश्चेतिभिः सास्त्रीभक्तमधोत्रः सवे

33

मवति यमिप्रतोस्यवचिभोन्ना २ न २
 वरत्ता २ क प्रत्ययः यवा २ उसाशला तत्र
 स्नाकोसिकेचमंतायामितिकनउसिका २
 प्रापयतिप्रापाकेकमीणाक्तः संयोगादेरि
 त्पादिनानिष्ठानत्वंणत्वंचप्राणाविलेपीति
 विलेपीपचायनेतातगौरादिदोषु तरति १
 व्याप्नोतिमंगोरलचुवाङ्गलकात्ररतेरणल
 च तदलावैयकेभक्तभेदोनाहतः सेतियवा
 २ ॥ पंचयवाकाः ५ ॥ गवोत्रिपुगवोसर्वे
 गोविज्ञोमयमस्रियं ॥ गोरिदंगविभवेगो
 विकारावयवोवासर्वेगवाशस्वाचंगोपय
 सोर्यतवांतोयीतिवांतादेशः ॥ गोवीतिग
 वंविद्गोश्चपरीषद्वतिमयद्गोमयं देगोम
 यस्य २ ॥ तदिशुष्कंकरीषोस्त्री ॥ तज्ञोमयं
 विशेषेणशुष्कंशोषेगतंकीर्यतेशोषायविंति
 प्रीक्रियतेरुद्गंधमीषान्तिरेषनकरीषं १
 पक्वंगुद्गन्तिच्छातस्य १ ॥ उगंधंतीरंपयः
 समं ॥ उद्यतेक्षायतेउगंधंतीरंपयः प्रागुक्तं
 श्रीणिउगंधस्य ३ ॥ पयस्यमाज्जदध्यादि ॥
 पयसोविकारः पयस्यंगोपयसोर्यतकिंतीरि
 ताद्ग्राज्जदध्यादि ग्राज्जेचतेरधिदृत्पादिग्रा
 दिनातक्रनवनीतग्रहः पक्वंचततक्रदध्या
 देः १ ॥ इमंरूपिचनेतरं ॥ चनात्कादिना
 दितरतग्रन्यततरलेरधिदृत्प्यंत्यनेनदृप
 प्रीणनेग्रंज्जादयश्चेतियपुधातोरगागमश्च
 प्रत्ययस्यसगागमः इमंपक्वं १ ॥ चतमा
 ज्जंरुविःसर्पिः ॥ अति तिचंतिचरेतिचृत्
 रणादीस्योः अंतिचृषिभाः क्तः चतेश्रनक्रिय

जीमवीति लक्षणश्रुतिवा ग्रन्थकृतिप्रस
 लगतिश्रु ग्रन्थः संज्ञायामिति वा प्रशान्तं ह्य
 तेदं ग्रन्थेन वा ह्यते ह्यने श्रुतिश्रुति
 पिच्छादिभ्यः इति तीमिह विः संप्रति लक्षण
 श्रुतिपूर्ववदिति सीपः चत्वारिंशत्तम ५
 ॥ नवनीतं नवोदितं ॥ मयितातव प्रोदुग्धा
 तवानवतत्कालमुदितं नवनीतं चतयोनिः
 श्रुतपवनवोदितमिह प्रोक्तं एकमकृताप्रिमं
 योगस्य नवोदितमयितव्यं विचारस्य प्रोक्तं
 नीतिव्याप्तम् ॥ तत्तद्द्वयं गवीनेययोगो
 दोदोद्वेचते ॥ आतीतिरनेयः श्रुतयोगो
 काशात् दोदोद्वेचते चत्वारिंशत्तम ५
 तद्द्वयं गवीनं पदवाच्यं यः गोदोद्वेचते
 यगवदेशः द्वेयं गवीने संज्ञायामिति साधुः
 एकमेकशत्रुपक्षितादुत्पन्नस्य चतुस्र
 ॥ १ ॥ दंडाहतं कालशेयमरिष्यमपि गोरमं ॥
 दंडेन मंथदंडेनाहतमालोडितं दंडाहतं मंथं
 पात्रं कलशितत्रभवे कालशेयं दंडाहृतं कलि
 कलशिवस्तीत्यादिना फलकालशेयं श्रुति
 संप्रोक्तं गोरमोदुग्धं तद्विकारात्कार्यकर
 लभेदात् लक्षणया चोत्तमपि गोरमः चत्वारिं
 शत्तम ५ ॥ तद्विशेषानाह
 तक्रं सुदृष्टिना यिते पादाश्च वा मुनिजैले ॥
 पादांश्चिन्तादि यथाक्रमं पादादिभिः सन्ध
 धते यत्पादाश्चोत्तमं तक्रं भागद्वयं यत्र दध्नुः
 चतुर्थो भागो जलस्य तत्र क्रं तन्वुवन्तुश्च
 रिदंडको धातुः गतयः उच्यते तत्र लक्षण
 च्छतिस्माद्यीति रक्तं नलोपः न च्छादिवाच्यं

त्वं ग्रंथे दीपि ग्रंथे तले यत्र तद्दीपित उदके
 नद्यतिवर्धते तद्दीपितगतिवृत्तः किंप्रतक्र
 उदकस्योदरत्परादेशः तद्विद्योत्तमतरस्या
 रिति निर्देशात् संप्रसारणे मथे विलोडने क्रः
 मयितं निजैले क्रमेणैककम् ॥ १ ॥ मंडेद
 धिमवे मत्त ॥ दधिभवे मंडे मत्तशब्दात्
 चोमसी परिणामे शिर्ता निगमीत्यादिना त्र
 न मत्तमंडे प्रागुक्तं एकं ॥ १ ॥ पीयूषोति
 नवंपयः ॥ पीयूषे तद्दीपि पात्रे ग्रन्थभ्यो
 पीतिदृष्टते इति किंप्र विवृषेः पानकत्वे
 सृष्टिं साधामि श्रुतधातुः पेः सृष्टो नाशि
 तास्य पेः सृष्टः पेः सृष्टो मृधे न्योतः नवप्रसू
 ताया गोः संप्रसारणावतमालिने चने पयः
 पेः सृष्टश्च ते नवप्रसूताया गोः लीरं संप्र
 दिनावधौ तिवाचस्योतः ॥ १ ॥ श्रुतनायायु
 मुत्तात्तत् ॥ श्रुतनामिच्छतीति वाच्यं श्रु
 श्रुतनायोदनाय नायेति साधुः कविचेत्
 स्यात्पवादीदीर्घः श्रुतनायेति स्थिते प्रत्य
 यादिन्यकारः राप् श्रुतनायायुजैरिच्छास
 निवृत्तत्वात्तपेः संप्रसारित्वात् किंप्रत्तत्
 भागुरिमतेह पितृधाव त्रीणि वृत्तायाः
 ३ ॥ ग्रामस्तकवलायकः ॥ ग्रामेते श्रु
 संप्रदने कर्मणि च नृग्रामः केन तलेन व
 लतीति सपीतिकः पवाद्यवृ वाकवृत्ति
 ने वृत्तादिवाच्यं लवृकवृत्तत्वात् कव
 लायोः यो यस्य सकवलायकः द्वेभक्त्यादि
 ग्रामस्य ३ ॥ सपीतिः स्त्रीत्वान्नपाने मयि
 स्त्रीमहभोजने ॥ समानापीतिः सपीतिः स

五子

फेलाएवलिफेलकः फेलाएवउदृष्टतर्हीति
 माधवी हेउत्तरस्य २ ॥ कामेप्रकामेपयो
 प्रतिकामेष्टयद्योमिते ॥ प्रायेणस्वभावात्
 क्रियाविशेषणान्येतानिकाम्यतर्हीतिकमे
 र्निजेतात्वकमेणविकामेप्रकामेपरिसदा
 कपोक्तः पर्याप्तरसर्ववन्निकामेउपेः कः इष्टं
 आसमिष्टंइष्टितस्यानतिक्रमोयद्योमिते
 घट्टइष्टानतिक्रमस्य ५ ॥ गोपोगोपाल
 गोसेखगोभुगभीरवल्लवाः ॥ गाःपातिर
 त्तिआतर्हीतिकः गोपः गोपालयतिकमे
 णाएगोपालः गाःसेवसेखातिवामः
 सिखइतिकः गोसेखः गोहोमिसत्सुहिः
 धेतिक्लिप् एवमचइत्यादिनादस्यधः दादे
 धातोः घेइतिचत्वेतश्वचत्वेगोभुक्कृद्भातोः
 मूलविभुजादित्वात्कोकागोड्डहः गोपगोड्ड
 हवल्लवाइतित्रिकोड्डशेषः आसमेतात्वमि
 यंरतिआतर्हीतिकः आसमेतादोममुखमी
 रयतिप्रीरयतिआभीरः इतिस्वामी वल्लते
 वल्लसेवरगोवल्लः वरगं च जतयोगादन्येष
 पीतिवःवल्लवः घट्टगोपालस्य ६ ॥ गोम
 हिष्णादिकंपादबंधने ॥ गोमहिष्णादिकं
 बध्यतर्हीतिकमेणल्प्रइपादेबंधनमस्य
 बावड्ब्रीहिः आदिनाखगादविकादिग्रहः
 आदिनागोमहिष्णादिकंधने यदृनामिते
 यादवेयदृनोदप्रथमगाधनमभूदितिवाते
 तिस्रभूत्पादयः गवादिपादविविधैवोपालि
 तः एक १ ॥ दोगवीचरेगामान्नामी ॥ ग
 वामीचरइतिअवादेशेगवीचरः वड्गवीयो

फेलाएवलिफेलकः फेलाएवउदृष्टतर्हीति
 माधवी हेउत्तरस्य २ ॥ कामेप्रकामेपयो
 प्रतिकामेष्टयद्योमिते ॥ प्रायेणस्वभावात्
 क्रियाविशेषणान्येतानिकाम्यतर्हीतिकमे
 र्निजेतात्वकमेणविकामेप्रकामेपरिसदा
 कपोक्तः पर्याप्तरसर्ववन्निकामेउपेः कः इष्टं
 ग्राममिष्टंहीमितस्यानतिक्रमोयद्योमिते
 घट्टइष्टानतिक्रमस्य ५ ॥ गोपोगोपाल
 गोसेवागोभुगाभीरवल्लवाः ॥ गाःपातिर
 त्तिग्रातर्हीतिकः गोपः गोपालयतिकमे
 ण्णगोपालः गाःसेवसेवातिवामः
 सिवाइतिकः गोसेवाः गौहोमिसत्सुहिः
 धेतिक्विप् एकचइत्यादिनादस्यधः दादे
 धातोः घेइतिचत्वेतश्वचत्वेगोभुक्कृद्भातः
 मूलविभुजादित्वात्कोकागोड्डहः गोपगोड्ड
 हवल्लवाइतित्रिकोड्डशेषः ग्राममेतात्वमि
 यंगतिग्रातर्हीतिकः ग्राममेतादोमश्रुत्वमी
 रयतिप्रीरयतिग्राभीरः इतिस्वामी वल्लते
 वल्लसेवरागवल्लः वरांश्च जतयोगादन्येष
 पीतिवःवल्लवः घट्टगोपालस्य ६ ॥ गोम
 हिष्णादिकंपादबंधने ॥ गोमहिष्णादिकं
 बध्यतर्हीतिकमेण्लुइपादेबंधनमस्य
 बावड्ब्रीहिः आदिनात्वरार्थविकारिग्रहः
 आदिनागोमहिष्णादिकंधने यदृनामिते
 यादवेयदृनोहप्रथमगाधनमभूदितिवाते
 तिस्रभूत्पादयः गवार्दियादविविन्नैवोपालि
 तः एक १ ॥ दोगवीचरेगामान्नामी ॥ ग
 वामीचरइतिअवादेशेगवीचरः वड्गवीयो

गं
मुं

३३१

नमोपि गोमान् पवेत्तोत्तानतिसिखेत्पादिना
गोमीनिपातितः श्रीणिगोस्वामिनः ३ ॥ गो
कुलेतगोधनेत्याहुकोत्रजः ॥ गवोकुलेस
मृहः गोकुलेगवोधनेसमृहः गोशलात्परो
धनशहः संघवावीगोकुलेगोधनइतिवा
डिःत्रजः समृहः गोचरसेचरेत्पादिनासाधुः
हेगोसमृहस्य २ ॥ गव्याशितेगवोनेतज्ञा
वोयत्राशिताःपुग ॥ उत्तामहोवलीवधेअ
षभोवषभोवषः अनहुन्तोभयोगोः ॥ उ
त्तिसृत्रादिनास्थितिभुवेसिचतिउत्तमेव
नेवाङ्गलकात्पुषितनीतिकनिन उत्ताकं
रतिमंगलेकरोतिभदिकल्पाणेम्यजवीति
रकुभः वलेवधेयतिवलीवधेः एषोदरादि
रपतिगच्छतिअपीगतो अघेतिअभिजित्वा
उहत्तो अषिदृषिभोकिश्चेतिअभचअभम
दृषभः वर्षतिइगुपधात्कः दृषः अनःशः
कदेवहतिअनसिबहेः क्रिनद्यतश्चेतिकि
प्रसस्यःवहेः संप्रसारणंचवतरनुहुहो
वोमुदातरणं सावनहुहइतिचे अनहुन
गोरादिनीषिखियोवेत्तामिअनहुहीअनुहु
हीच सरभेरपत्यमितश्चानिजइतिहोकिमो
रभेयः गच्छतिगोः गमेहोदिलोपः सोरभेय
साहचयात्प्रमान् प्रजावोतरभेदोनाइतः
नवदृषस्य ५ ॥ उत्तामंइतिगोत्तकं उत्ता
मंइतिःसमृहः औत्तकं गोत्रोत्तोत्पादिनाउ
त्र पकदृषभसमृहस्य २ ॥ गव्यागोत्रा
वो ॥ गवोमंइतिहंवलगोरयादितियत
गव्या पवेइतित्रकयुचश्चेतित्रप्रत्ययोगोत्रा

होगोमंयस्य २ ॥ वत्सधेनोवीर्यकाधेनुके
॥ वत्सानागोत्रोत्पादिनाउत्तवात्सके प
वधेनुनाहंइतिचित्तइतिधेनोएकधेनुके
क्रमेणोकेकस्य १ ॥ महावधोमहातःस्या
त ॥ महान्महावल्लोहयःमहाद्यामावला
चेतिअचतरेत्पादिनासाधुःमहोतः ॥ वृ
होत्तस्तजरहवः ॥ जरनहइत्यामोमो
तिगोरतडितलकीतितकजरहवः वृहद्या
सावलाचेतिएवंवदच हेवृहदृषभस्य २ ॥
उत्पत्रउत्ताजातोतः सद्योजातस्ततानिकः
शकृत्करित्ववत्सःस्यात् ॥ उत्पत्रोप्रसद
सभावः स्पष्टवलीवधेभावोजातोतः एवंव
त ॥ दस्यवत्सतरोसमो ॥ दसनाथोदस्यः
योरुपधादितियत वत्सत्वेतनुत्वेवत्सोत्ताये
त्पादिनाएरच वत्सतरःतनुत्वेवत्सस्यदि
तीयवयःस्यशः हेइषहोत्तायकक्रकिंचित्स्व
एतागणनाप्रसम्यगवलीवधेभावस्यसाम
गइतिख्यातस्य ॥ आघंभःघंडुतायोगः ॥
दृषभस्यप्रकृतिगघंभः अघभोपानहोहः
घंडुतायोगोभविष्ठातघंडुःवत्सःआघंभः
॥ घंडोगोपतिरिदुरः ॥ घणोतिदहातिगः
भंघणहानेजमेताहुः घंडोमृधेन्पादिःगवो
पतिःगोपतिः हेघणइइ इपुइच्चायाभावे
संपदादित्वात्किपुइषा इच्चायाचरतिगः
छतिइदुरः स्वेच्चाचारीइत्यर्थः इत्वरइत्येके
इतित्त्वामी घंडुपद्यादिसंघातेस्त्रीस्याहोम
तोपमानितिमृधेन्पादोहोतेमैदिनिः श्रीणि
घंडुइतिख्यातस्य ३ ॥ स्कंददेशस्तस्यवहः ॥

गं
३२५

वहति कगमनेन गोवरसेवरेत्पारिनासाधुः
 एकं ॥ सास्त्रात्तु गलकस्वलाः ॥ सीतल
 पित्तमलान्त्वमानत्वात् यमस्वमेगसासा
 त्रेत्पारिनासाधुः गलस्य कस्वलो गलकस्व
 लः कस्वलानागराते स्यात्सास्त्रा प्रावरयोः
 क्रिमाविति विश्वः एकं गवोगले लस्वमान
 स्यमोसवर्मखंडस्य ॥ स्यान्नस्ति तत्तना
 स्यातः ॥ एतकोटिलोक्तः नस्तः सकृत्तः
 प्रातिपदिकाज्ञात्तयैरिति चतुतः कमेति
 क्रः नस्तितः यद्वा नसेवा डलकात् इति न
 गीत्पारिनातन् नस्तसाकृतास्य एववत्त
 चतरेतात्तः नस्तितः नास्तिकायां भवति
 मानाशरीरावयवाद्यत् नस्तनास्तिकायाय
 मित्तद्वैषति नसादेशः नसाहृषादेनोसारज
 तयार्थतः स्यातः नस्योतः नस्त्यामृतः स्यात्
 नस्तोतइति शास्त्रिकः देवत्तस्य नस्तिक
 स्य ॥ रंभ्रमध्यममहिषवृषादेः ॥ प्रस
 वास्युगपाद्यं गः ॥ प्रसमप्रगामिनेव इति
 इत्येति निवः प्रसवाद् होढः एवरेफसहित
 प्रकारं भृत्पादयः पेदुः स्वामी तपेवमेव
 वावर्षेव इति इति एवार् एवोदरादिवा
 लोपेन साधुत्वमित्यने रेफरहितमेव प्रकार
 माह अयमेव सर्ववैदिकमेमतः पाहः यग
 स्य स्कंदकास्य पाद्यं गच्छति ग्रन्थे स्त्रीपि
 शतइति गमैः ३ः कगपाद्यं गः देवमना
 स्कंधे पाद्यं ववद्वाभ्रममानो स्य दस्य ॥
 यगादीनां त्रयोदशो यगप्रासेगशाकः
 ॥ यगस्य बोढातदहतीत्यर्थे तदहतिरय

कगप्रासेगाद्यदित्यत यगः दस्यनोदत
 नाथं केपेययत्कासमास्यते तस्यामेगः क
 मिति च तदहति एववत्तयत प्रासेगः शा
 कदेव इति शकटादिति शाकदः क्रमेण केक
 स्य ॥ एनेति तेन तदोढास्ये दहानिकमे
 रिको ॥ इलेन सीरेण च एनातितयो बोढा
 तस्येदमित्यर्थे एतेन टीकातेत्पारिनादक
 लसीरादकहानिकः सैरिकः देवज्ञार्थेनाप्री
 २ ॥ पूर्वदेभ्यं पुरीणधोरयाः सपुरेयगः ॥
 पूर्वतिरयलंगलादेः पुरेभारवइति एवदः
 पुरेयत्तको पुर्यः धोरयः एवः सर्वपुरादिति
 योगभागात्तवः सर्वपुरीणः पुरेधारयति मे
 तायां दहतीत्यादिना एव वाच्यमपुरेदरे
 ति प्रकारस्यानुक्रममध्यायत्वात्तविपुरे
 इति न्यासः पंचरयलंगलवहनस्याद्य
 षादेः ५ ॥ उभावेकपुरीणो एकपुरावेकपुराव
 हे ॥ एकस्येवरयस्य लंगलस्यो पुरेवइति
 सपकपुरीणादिपदत्रयवाच्यः एकावासीधु
 येति एकपुरात्रक एरित्यादिना समासात्तः त
 वहतीत्यर्थे एकपुरात्वेति तवः एकपुरीणः ल
 कृमत्तेलकृतदितलकीति रापो निवृत्तौ एक
 पुरः ॥ सर्वे सर्वपुरीणो यो भद्रः सर्वपुरावदः
 ॥ यः सर्वोरथादिसंवेधिनो पुरेवइति समवे
 पुरीणः वैशाखोऽवधारणे हे सर्वभारवहन
 तमस्य षादेः ३ ॥ माह्वी सौरभेवी गोरु
 स्वासाता वष्टीगाली अजेन्यज्ञा रोहिणी स्या
 त् ॥ गोरुस्वा सौरभेवी इला महीति नरुक्त
 मयाः गोः अपत्तं स्त्रीभो षडक्रमादेयी मयते

शु.
मु.

३३८
३३९

एतन्महत्सु जायते जयं कः महा महाया
पत्तमाह्वीतिस्वामीसौरभेयः उक्तः ततो
शुभोभेयो गोः प्रागुक्ता गोशब्दोमातृशब्दः
शुनामांतरसाहचर्यात्तलीलिङ्गः वसतिर्लो
मस्यास्यायोतिरुक्तं प्रसारणोदाहृतं
ताप्रागुक्तामातृगो ननन्योदेइतिरुक्तः
गयोमातृ शृंगिलीशृङ्गोवर्णकः स्विय
मर्जनीनहन्तइत्युदाहृत्येतिरुक्तः
जायते प्राडभेवत्यावशंगोहिनी नवसो
द्याः ॥ ३३९ ॥ उक्तमागोशृङ्गोवर्णकः ॥ उक्तमा
मलत्तणत्वात् उक्तपानीचेचरतिचरतीति
रुक्तप्रयानोभमात्रेदिलोपः नैचिको नि
विकेत्तशिवेदेशेइतिरुक्तः तत्प्रशस्तम
श्रुतीतिज्योत्स्नेत्यादिनागिवा नैचिको गो
रुक्तामातृनिचिकीतिनाममालासंज्ञाएवं
त्वाह्वयभावः एक ॥ वर्णोदितेदमेजा
स्युः शवलीधवलादयः ॥ वर्णोदित्यादि
नाप्रमाणवयवभेदग्रहः शवलीधवलाद
यः संज्ञानामानिस्युः शवलीधवलादयो
शृङ्गोवर्णकविशवलीतिशृङ्गोवर्णकः शवलीति
त्वापाहः धवलीधवलीवतप्रमाणभेदः
होवैवामनेत्यादिप्रयोगः प्रवयवभेदात्
लम्बकालीवक्रशृङ्गीत्यादयः वामनेन
स्थितः गोवर्गशवलाइतिराधेत्प्रयोगो
पशवः इत्युक्तं ॥ दिहायनीदिवर्णोः ॥
देहायनेयवः प्रमाणमस्याः इत्याह्वीय
हजोश्चित्रवर्तितित्यामितिर्लुक् दिवर्णो
॥ एकाह्वीवैकहायनी चतुरह्वीवतइत्युक्तं

एवंशृङ्गोवर्णकः नैचिकोवैवत हे ३ ॥ ३३
एतन्महत्सु जायते जयं कः ॥ वर्णोवर्णो
वशावभ्रातिप्रसूतिवैध्याशृङ्गोदित्यादयः
प्रउपधानोपाभावश्च देवेष्वप्यागवाः ३॥
प्रवतोत्सवर्णो ॥ प्रवर्णलितेनोक्तम
पत्यस्या ॥ ॥ अथसेधनीशृङ्गीत्यादयः
भेषा ॥ औचित्यादुत्तमतीवृषभेणाक्रो
तानिष्पादितमैयनासागर्भेणसेधानंमे
धातयोगात्तसेधनी ॥ ॥ अथवेहर्णो
प्रजातिनी ॥ अन्तौवृषोपगमाद्यस्या
गर्भपातः स्यात्सावेहर्णवेहर्णगर्भेशयत्
वहर्णवेहर्ण इतिविधिनिपातनात् इति
तमाधवी देहन्ततावपिपृषोपगमाद्यस्या
गर्भपातः स्यात्तस्याः ॥ ॥ कालोपसर्गो
प्रजने ॥ प्रजननेप्रथमगर्भग्रहणोका
ल्याप्रकालोचित्यादुत्तयोगानंतरप्रा
प्ताः कालोस्याइतिकालाद्यत् अतमती
यादृषभेणोपसर्गणीयासोपसर्गोपसर्ग
यो कालोप्रजनइतियदेतनिपातः ॥ प्र
होहीवालगर्भो ॥ सावालासतीगर्भो
लीप्रथमगर्भेणार्थः प्रहोहोवहर्णवह
इतिविधिः वाइइतिहोवहर्णवहर्णवहर्ण
धतीतिहर्णः प्रहोही पंचमेषहर्णवहर्ण
इतिहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्ण
होहीचपहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्ण
वहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्ण
तिहोहोहोवहर्णवहर्णवहर्णवहर्णवहर्ण

गं
मुं

वेत्ताभिताः ॥ स्मरवेदीतसकस ॥ य
स्मः सुखेनबंधनारि क्रियते सा प्रवेदी प्र
पनेत्येः सुखेनकरोतिजनयति सुक
हेमशीलायोगः २ ॥ वडसुतिः परे
॥ वडसुतिः प्रसवः वडसुतिः परिसि
इवेकांलकातः किञ्च पुत्रे परे पुः
कन परे पुका देवड प्रसूतायागोः २
विरसूतावकयिनी ॥ विरेवडकाले प्र
ताविरसूतावकतिपरिक्रामतिवकयः वि
कालीनोवत्सः जेलादिकोयन तद्योगा
कयिनी एवं वरादित्वा त्वेवकयत्वेक
यनोवत्स इति शाकटायनः वकयेननीय
तेमपरादित्वा त्वकिपुतनः सवेतः किञ्च
दितिजीववकयणोति सुभृत्पारयः प्र
मेववडसंमतः पादः देविरप्रसूतायागोः
२ ॥ येनुः स्मरवसूतिका ॥ धयेतेनो
त्वादयश्चेति प्रयोतोनिपातितः नवम
रं सूता प्रसूतानवसूतिका स्वार्थे कन न
प्रसूतायागोः ॥ सुप्रतासुखसंदोहा ॥
सुखेनसंदोहाते शंसिडिगुयभोवेतिप
एत सुखसंदोहा ॥ पीनोभीपीवरत्न
॥ पीनेस्यलसूधोः स्मः पीनोभीकुपसो
इवडब्रीहेकुपसोभीपुपीवरः स्यलः सनो
यस्याः स्मगद्योपसजेनारि तिजीपुपीवर
सनी हेस्यलोधसोमोः २ ॥ शोलातोरा
ण्डवा ॥ शोलामानमेरः तत्परिमितेही
मस्याः एवं शोलापरिमितेडगंधोधिदति

दुयः कपवचेतिकप वच्चातादेशः शोला
वा हे शोलापरिमितेडगंधोधिदति २ ॥
धेनुष्ठाबंधकेस्थिता ॥ गोमोदपीवाडगंध
धकेस्थिता धेनुष्ठासंज्ञायामिति साधुः ॥ म
सोसमीनासायेव प्रतिबंधे प्रसूयते ॥ या
प्रत्यहं प्रसूयते सा समायावर्धेवर्धे विजायते
प्रसूयत इत्यर्थे समोसमो विजायते इति खः
एवंपदे सुपोलगाद्यः इति भाषाह्विः ॥ कु
धस्तुक्तीवमापीने ॥ वहेति पयोनेन संप्र
सारणं वेत्तु वज्रोवहे धोदीर्घेत्पसुनरी
वैश्वरुपः ओष्ठाद्योवहोक्तः आह एवं संध
सोवेति पीभावः ओरितश्चेति निष्पन्नत्वे आ
पीने हे श्रावान इति व्यातस्य २ ॥ समोसि
ववकीलको ॥ स्यातिगात्रकं हेमिवः सर्वे नि
वृत्तिरिषलसिधपदप्रहेस्त्रानेव इति व
न प्रत्ययोतोनिपातितः कील्यतेवध्यते ॥
कीलबंधे च न स्वार्थे कन कीलकः हेमोष्ट
गवादिगात्रकं इत्यनार्थे निष्पन्नस्य कास्य
खंड इति व्यातस्य २ ॥ ननु सिरामसंधाने
॥ यतिखंडयतिवहिर्निर्गमेदीयतेरत्यते ॥
नेनवाश्रातोमनिनरामसिधोमन इति जीपु
प्रतिषेधः रामरामनीरामानि पक्षेडावभा
भासितिडापि रामरामेदामा इति संज्ञांता
ए संयमनार्थः सन्दीयतेवध्यते नेनसेरा
न हेपानि इति व्यातस्य २ ॥ पशुरज्ज
रामनी ॥ पशुनोरज्जः रामेव रामनी प्रता
दित्वादाप्रजितिप्रकृतिभावः दिङ्छाणानि
तादिनाजीपुनित्ये संज्ञांतां सोजीपु इति तस्या

मो कविद्वेधनीतिपादइतिप्रभृतिः वला
नोरोपलीकोलेदीमनीपाशपाशितैरितिप्र
योगः देवत्तचोटकादिचरणपाशस्य २ ॥
वैशाखमेयमेयानमेयनोमेयदेदके ॥ वि
शाखासुजाते करणतविशाखासुप्रयोगे
मस्यविशाखाषाढामेयदेदुयेरित्यालवे
खः मय्यतेनेनमयः पुंसीतिचः चय्यमेय
लोडनेपरमेकिरित्युच्यतेमेयइत्यनेना
मेयः शानविमेयानइतिस्वामी पीयपथि
मिन् इतीत्सवीनामस्यानेइत्यत्योः यइ
त्यादेशः दीयत्वमेयानः मेयनेमेयः मेया
देदोमेयदेदः ततः कन् मेयदेदकः पंचमे
यदेदस्य ५ ॥ ऊहरोदेदविष्कभः ॥ ऊह
गतिप्रतिवभ्रातिऊहगतिप्रतीचातेऊह
त्तरप्रत्ययः ऊहः देदविष्कभ्रातिविधारय
तिकर्मण्णदेदविष्कभः मृधेन्यमयः ले
स्तेभा दवाकघण्णयेरज्जामेयदेदोयव
धातेतस्य ॥ मेयनीगमेरीममे ॥ मया
स्यमेयनीत्यइ गमेतिशब्दगतिश्रातइति
कः गौरादिः गमेरी हेमयमानइयाधारपा
त्रस्य २ ॥ उष्ट्रक्रमेलकमयमहोगः ॥ उ
षातेदइतेमराविति उषमृषिकिदितिष्ट
उष्ट्रः क्रामतिष्टकादितात्कः पलकृचाग
इतिप्रभृतिः क्रमेवोडलकाहेलच प्रत्यय
इतिमाधवीमयति मयगतौपचायच मयः
महोत्तंगान्ममहोगः चत्वारिउष्ट्रस्य ५ ॥
करभः शिशो ॥ प्रकरणाडुष्ट्रस्यशिशुः कर
भः किरतिदिपतिग्रीवोक्कृशालिगदिभो

वकरभः रभतेउलसतिरभेपचायच केशि
रोरभमस्याशिशुकरभः इत्यने पके १ ॥
करभाः स्यः श्रुत्वलकादारवेः पादवधनेः
॥ करभाणंपादेपुपलायनाभावायदारु
मयापाशाग्रामत्तेतैः श्रुत्वलाइपेरु
पेताः श्रुत्वलमस्यवधनेकरभइतिकन्
श्रुत्वलकाः पके १ ॥ अजाच्चागो ॥ अ
जतिगच्छतिप्रायेणेततप्रदेशंपचायच
तपुअजा अजायतेतइतिनिदेशाजवीभा
वः ॥ पत्रादिकेच्यतिच्योच्येदनेच्चाएव
दिभोगकृच्चागः तातेरितिग्रीवच्चागो हे
अजायाः २ ॥ तभच्चागवत्तच्चगलका
अतः ॥ तभ्रोतिपचायचणभतभहिंसा
याइगुपधात्कः तभइतितमवेस्वेगंधवत्त
अदेनेपुगदावचुवत्तः च्यतेच्यतेच्यते
च्योगुकृत्तच्येतिच्यगलः अतउक्तपव
पंचच्चागस्य ५ ॥ मेघोरभोरणोक्तः
मेघवृत्तयपडकः ॥ मेहतिमिहमेचने
ष्टनभेष्टः उनतिभ्रास्यति भ्रमेरन्तेभोपो
तिडः नैरुक्तः रकारः उरभ्रः अच्चातिअगतौ
अत्रैरुच्येतिऊनउच्चादेशः रपरत्वेउरणः
कुर्णमेघलोमतयोगातकुर्णयाः पुस
कुर्णकः मिघोतस्यधतेमिघस्यधोयापचा
यचमेघः वधोतिमिचोतिरुप्रमेचनेस्तीणवे
लिहमिपामिहोयइतिणिः गुणभावश्च
निपात्यतेहसिः इलश्रुतिपतिइलस्वप्न
त्तेपणयोः श्रविडलयेरेकत्रस्मरणतपडः

अतः कनपदकः त्रियामेडका समविदुःशति
 ल्यातस्य १ ॥ उष्टोरभ्राजहेदेसाहोष्टकोर
 भ्रकाजकं चक्रोवर्तस्त्ववालेयागसभाभा
 भाः खराः ॥ उष्टानाउरभ्राणोप्रतानोचवे
 देसमृदेययाक्रमेगोत्रोलेत्पारिनाउज्ज
 एकपवेभोरभ्रकंश्राजकं च तैलारिचक्रभ्र
 मणवत्प्रमणतमत्तु प्रामलीवरष्टोव
 चक्रोवरिनादिनासाधुः चक्रोवान् ततोव
 इववनेवलयेउपहागयसेदितोवालेयः
 इतश्चानिजइतिदक्र फरिरुपयेत्पारिना
 फजवागसेति उष्टेः शहेक्रवेतिवपभवत्
 भवु गसभाः नंदेगदेशहेक्रुगशालिगो
 त्पमवुगदेभः खसुखिविचरेगतिखरः श्रा
 तइतिकः पंचखरस्य ५ ॥ वैदिदिकः साध
 वाहः ॥ विदेहालोमनिः तत्प्राणोतेवव
 णिजाणसुमतइतिधमादिभ्यश्चैतिउज्ज
 वैदेदिकः साधोन्साधनान्वइतिदेशातरे
 प्रापयति वणिजोपजीवनसंचवइतिके
 णणसाधेवाहः ॥ नैगमोवाणिजोवाणि
 क्रपणजीवोपाणिकः क्रयविक्रयिकः
 अतः ॥ निगमोवाणिक्रपयः पत्तनेतत्रभ
 वः ततोजातोवानैगमः निगमोवाणिजो
 योमितिविद्युः नैगमः स्याउपनिषद्वाणिजो
 रितिवपणतेपणोरिजाहेष्टवइतिइप्रत्य
 यः श्रादेष्टवः वणिक्रप्रतायणिवाणिजः
 पणोनविक्रयइयोणजीवतिकः पणजी
 वः श्रापणः क्रयविक्रयव्यवहारः तद्योगा
 तइतिहज्जग्रापणिकः क्रयविक्रयाभोजी
 वति क्रयविक्रयाहन्क्रयविक्रयिकः श्रा

होवाणिजः ६ ॥ विक्रेतास्पादिक्रयिकः क्रय
 कः क्रयिकः समो ॥ विक्रेतात्तेतः विक्रये
 णजीवतिवसुक्रयविक्रयारित्यत्रसेवातीवि
 रहीतयोः रपोऽयोऽनविक्रयिकः होविक्रे
 तः २ ॥ क्रेति ॥ क्रीजोणवुल्यक्रयिकः एवं
 वत्तविक्रयेकत्त क्रयिकादेक्रेतः २ ॥ वाणि
 जतवणिज्याच ॥ वणिजोक्रमेद्रास्पादि
 तातवज्जवाणिज्यहत्तवणिज्यावेतियः व
 णिज्याहे २ ॥ मूल्यवस्त्रोपवक्रयः ॥ प
 दादीनामुत्पत्तिकाराणोदिराणमूल्यमूल्येना
 नामग्रनमिभवनीयेनोवयइत्यादिनायत्त
 मूल्यप्राप्तिहेतुत्वेवसत्यत्र वसतेवैधिव
 सिधासभोनः वस्त्रः प्रवक्रयतेः नैनपरव
 प्रवक्रयः व्रीणिमूल्यस्य ३ ॥ नीवीपरिप
 णमूलधने ॥ निस्कोट्योनिवीवेतिदिः
 क्रोमलोदलोपः नैसीचैः नीविः कटिकाग
 दितिजीपूनीवी परिपणतेहृद्येप्रकज्ज
 तेपरिपणः उसीतिचः मूलधनेसगमे ॥
 व्रीणिमूलधनस्य ३ ॥ लाभोधिकेफले
 ॥ मूलधनविक्रयादिदीधिकेलाभतेमला
 भः कर्मणिचजलाभः फलेलाभः फलेजा
 तीफलेसममूल्यवर्द्धिलाभयोरितिमेदि
 निः ॥ परीदानंपरीवर्तोनेमेयानिमयाव
 पि ॥ परिवर्तेनादानेकचित्प्रातिदानमिति
 पादः परिवर्तेनेपरीवर्तेः चज्जउपमगंसेत्पा
 रिनादीचैः इमिजोमेजावोप्रवायतइयतोते
 गुणः प्रतायणिनेमयः चत्वारिपरिवर्तेस्य ४
 ॥ उमाउपनिधिनीसः ॥ उपसमोपेनिधीय

तेऽपसर्गोदयानिनाकिः उपनिधिः न्यस्यतेति ॥
 तेकर्मणिचञ्जन्मासः देनित्येपस्य २ ॥ प्रति
 नेतदर्पणं ॥ तस्यन्यासस्यर्पणं समर्पणं प्रति
 पूर्वोदयानिनासायः प्रतीपेदनेप्रतिदने ॥
 क्रयेप्रसारितेक्रयं क्रयेक्रीतव्यमात्रके ॥ क्र
 योऽस्यभवत्वित्यत्र दृष्टादौ प्रसारितेवस्तत्त
 क्रयं अचोयतक्रयस्तदर्थं इत्ययादेशः २ क्र
 यमिति यत्रकेनापि प्रसारितेयद्वयक्रेतव्य
 मात्रतत्त्रये ॥ विक्रेयं पणितयं वपणं क्र
 यद्वयस्त्रि ॥ विपूर्वोत्क्रीजोयतविक्रेयं
 णव्यवहारेतव्यतव्ययोः पणितयं अवयवपण
 त्पदिनायतिपणं त्रीणविक्रेयद्वयस्य ३ ॥
 क्रयेतिसुगमं ॥ लीवेसत्पानेसत्पकारः
 सत्पकृतिःस्त्रिया ॥ अवश्यंमयेदेकतव्यमि
 तिसत्पकरांसत्पानेवर्गादिमध्यमेत्
 त्पानेसत्पानेतिपणतात्प्युदपत्पानास
 त्पकृतिरितिस्त्रीकांडेबोपालितः सत्पक
 रांकारेसत्पागदस्येतिउंसत्पकारः सत्प
 कृतिःसत्पादशपयइतिडाचुसत्पकृतिः ॥
 त्रीणसत्पमिति वचनरूपायाः क्रियायाः ३
 ॥ विपणोविक्रयः द्या ॥ विपणोविपणः प
 तादचुपरचिविक्रयः २ ॥ संख्यासंख्येय
 दशत्रि ॥ आदेशेतिदशह्यकृतिपर्यंतेश्च
 सादशयावत् संख्याप्रकाशिकाः संख्येय
 केवर्तते द्विरवधारणेतेनसहसामानाधि क
 राणेनैवतासंहतिरित्यर्थः यथापकोविप्रः द
 शविप्राइतिनतवैयधि करणेनद्वितिरिति
 त्वेकोविप्रस्यदशविप्राणमित्यादिआदेशो

[illegible]

रा.
सु.

तत्तद्विशति संस्थानमतः परमसंख्यामिति ॥
योतवेडुवयेपायमिति मानायेकत्रये ॥ सोयते
परिच्छिद्यते नेनमानेन तत्रयोतवादित्रयेमाना
येकमानशब्दवाच्यं कमिश्रणे वहुलवचने
ताज्ञावेवमस्तनितितत्र योतः शोधने तदये
तयातस्येदे योतवेडुः वलः तदिकारोडोयुता
उदत्तौमानेवयदतिवयः डुवयेपीयते नेनेति
पायं पायसाजायेतादिनासाधुः दृढिशब्द
पतेयथाकयेचिडनेयाः मानस्यवत्तावि ध ॥
मानप्रकारमाह ॥ मानेनलोऽलिः प्रस्थेः
जाः पंचायमाधकाः ॥ तेषोडशाक्षः कषोस्त्री
पलेकषेचतएकं सुवर्णविलोहेजोलेऊरुवि
स्तस्ततपले ॥ तन्मानस्तत्रिधाः तलोऽलिः
प्रस्थमेवाइवति तलाग्रहणेनोमानमुपलब्ध
ते अंगुल्याहस्तादिप्रस्थेनज्ञाणाढकारि येता
इति पंचगुंजाः कुसलाः अद्यः प्रथमः शास्त्रीय
त्वात् जषऊषवममेतिमृधेनोतेप्रपद्यते
ततोचज्जततः कः साधकोमृधेनमधः अद्य
त्वेवदशकुसलापेक्षयोक्तं तेइति तेसाधकाः
षोडशमंतोऽतः स्नातसचप्रागुक्तः कषेतिमा
धकाराधिकंअचुकषेः हे पेति ॥ कषेचत
एकंपलेस्नात पलगतोपचायचु स्थिति ॥ हे
ओलेकषेसुवर्णमस्तस्यप्रशेअद्यचुसुवर्णः
रुद्रस्तसुवर्णस्वर्णविलयोरितिज्ञीवमाह ॥
विस्तते उत्तरापते विस्तउत्तरोवाडलकात् हे
सोत्यादिनातः विस्तः हे स्थिति ॥ तस्यहेप्रः
लेऊरुऊरुदेशेविस्तः ऊरुविस्तः ॥ तलादि
यंपलीशितभारः स्नादिशोतस्तलाः आचिता

दशभाराः स्युः शाकरोभारआचितः कार्योपलाः
कार्षिकः स्नातकार्षिकेताप्रिकेपलाः ॥ यस्यक
मिचोनिपत्तादिउपधेतिकः तापितलातोल्पोते
नयाचितीत्तत्रचकारस्याचुऊसुमुययेत्ताद
रुवातलेतिनिर्देशमाह भेति विशत्पातलाभि
मोदः स्नातकरणेचज्जपिभरः भारः भारः सुह
सहितयेः पलानामपिबीवधइत्यतयः आचिता
॥ दशभाराः आचितः स्युः आचितशब्दवाच्यदत्त
येः भारेदेशभिराचितइतिरत्नकोषः शोति श
कटेननेयोवायोभारः सशाकतः शेषेणसचाचि
तोभारः सामानाधिकरणत्वेमे कषेति सु
वर्णताप्रादेः शास्त्रीयः पंचकुसलोमाधः सरज
तस्यदिकुसलः तथाचमचुः हेकुसलेसमधः
तेविनेयोदृष्यमाधकइति ईदृशोः षोडशमाधः
केः योरजतकषेः उत्कृष्टः आपाणेववहारः
कषोपलायः अनेषामपीतिहीचैः कार्योपलाः
कषेकृतत्वात्कषेस्यायेग्रध्यात्तादित्वाइज्जका
धिकः पुराणः स्नातकार्षिक पुराणः कार्योपला
मितिचोपालितः पुराणसुतस्यपयोयः आका
व्यवहारेणरजतकुसलयोः हिदशाखेडकाभू
लंहाविशताच कुसलाभेरजतकषेउच्यतेत
न्मूलंषोडशकपदेकपलाः तत्रैवचलोकेः प
राणकषोपलायकच्यते हे तेति ॥ ताप्रकृतः
त्वात्ताप्रस्यायेताप्रिकः सर्वेवतदज्ज पंचकुस
लकावडताप्रकार्षिकेपलाः स्नातसचप्रागुक्तः
आहव्यवहारेणहिपंचगुंजारज्जमाधकमेवयथा
ताप्रपलास्याशीतिवराटकाभूत्तेलोकेरुपचा
रात्कार्षोपलापलाव्यपदेशोभूत्तपवपलाते

शं
मु

३३४

नेनेतिचः नित्यपण्डितचपाणः ॥ अस्मिन्मा
लकशोलेखरीवाहेनिजं चकः ऊडवाः प्रस्य
पायाः परिमाणार्थका एथक ॥ तुलामानस
कं अंशुलिमानेचइलादिनवर्गेउक्तं प्रस्यमाने
त्वाह चतुर्गुणं सर्वत्रोमानमाहकं प्रवयवविष
लायामाहकोत्पि आहोक्तैश्चाहकः एषोह
रादिशोणउक्तः खनेरच्चादयश्चैतिक्तिन्ननका
स्मरन्वनिपात्यतेखारिः रुदिकारादितिडीवि
खारीऊटेः कपन्ऊटकऊडवहतिचपाहः चत
राहकोशोणः षोडशशोणाखारी विंशतिशोण
ः ऊमः दशऊंभोवाहइतिस्वामी अन्येतराखारी
पाठेमानो मानीपाठोहनिजं चकः सचप्रस्यति
इतिख्याते इतिशब्देनायर्थेनमानीभाविकाप्र
वत्तिकाग्रहः एथगतिप्रत्येकं मेदेनपरिमाण
येकाइत्यर्थः प्रवत्तिकाचखारीपंचकं ॥ तड
कंगणितशास्त्रे ॥ वाहोविंशतिखारीभिर्भेवि
कास्मादनेनत प्रवत्तः पंचखारीभिः शस्त्रमा
नेप्रकीर्तिताः निजं चयावदत्तायोः पाठपादा
वशेषितं मानीशोणाहकप्रस्यऊडवेष्टतया
भवेदिति येतमानार्थाः ॥ ऊडवाहयः ॥
पलेप्रऊंचकमुष्टिः ऊडवस्तुचतुष्टयं चत्वा
रः ऊडवाः प्रस्यश्चतुः प्रस्यमथाहकं अष्टाह
कोभवेदोहोदिशोणः अष्टपञ्चाने सार्धश्रीर्षो
भवेत्तखारीदिश्रीर्षोशोणपदाहता तामेवभारे
जानीयाहोहोभारचतुष्टयं शुक्रमेयेषिहंसा
नंदिगुणं चोडकेउत्त ॥ तत्रदेशभेदात्तत्वा
मथात्तमितिभूत्पादयः ॥ पाठस्वरियो
भागः स्यात् ॥ पररुजेत्पादिनाचजपाहः अ
शस्त्ररीयइत्यपपाहः ॥ अंशभागौतवाहकः

॥ अस्मिन्माह्यति अस्मिन्मेः शन अंशइति
निनेइः तालकांतः भज्यतेमेवतेकमीणच
अभागः वदिविभाजने कजादिभ्योवुज
चज्जतादासार्थकचवाहकः श्रीणिभाग
स्य ३ ॥ इयंविनेस्वापतेयंविज्यस्तंथ
नेवस हिराण्यइविणंयप्रमथरीवभवान
दि ॥ इवतिशकं प्रयत्नातइयंचभयामि
तिनिपातनातसापुइयंविदतेइति विज्ञो
भोगप्रत्यययोरितिनिपातनातनत्वाभावः
स्वपत्तौधनपत्तौसाधुप्रकारकंपर्यातयो
त्पादिनाहज्जस्वापतेयंविणतेविभज्यतेवि
विश्वविरोचने वामिकातिशीलादिनाखज
विकंप्रचयते वित्ततौबाडलकादापरि
हृषिभ्यः खनः चस्यकत्वेअक्तंरथतेबाड
लकातकन् धनधान्येविवाधने वसतीच
रगृहेउप्यतेअज्जयतेवा पथीमिवसीत्ता
दिनाइवस निहीतेभागवतेतेओहाइगतौ
होहिर्वेतिअन्यप्रत्ययः हिरादेशश्चहिराण्य
इवतिडुगतौडुदतिभामिनचइविणंदि
वंशुन्यंस्त्रायतिसुपीतिकः कश्चैप्रयतेयः
कर्मणचजगतिस्वखरातेः देवैः पेकारांतः
राः प्रमान् सोचराहयोविभवेस्वर्णइतिरु
द्रः विभवंतिप्रभवंतिअनेनअहोरपुविभ
वः त्रयोदशसामान्येनधनस्य १३ ॥ स्या
त्कोषश्चहिराण्यवहेमइत्येकताकते ॥ रु
यतेशलायतेऊडुशलेबाडलकातषः कोषः
ऊडुतेनिपुण्यतेअरुण्यतेस्यानेभ्यः कर्म
णचजवाहिराण्युक्तमेवकताकतेचजि

दित्तवदितेकोषादिद्वयवाच्ये तालव्यामृधेना
 येतेरुत्तरेकोषविषयेवेतिषमेरः ॥ ता
 भोयदन्तत्कृष्ण ॥ ताभोहेमदृष्याभोय
 दन्तत्ताप्रदितैजमदृष्यादिकेतत् कृष्णोप
 नीयेस्यातगजस्येत्तादिनामाधु ॥ इत्येता
 द्यमाहते ॥ तयोः कृष्णकृष्णयोः द्वयेष्टाह
 तमद्यः पुरुषादिदृष्टमृत्पापयित्वेतिवेति
 कथाताडितेदृष्टशब्दाद्यमित्यर्थः इत्यादि
 हतप्रशंसयोर्धत् ॥ गारुत्तमेमरकतम
 श्रमगमेहिरिमेति ॥ गारुत्तमोगारुडाजाते
 गारुत्तमेमरकतरेत्यनेनश्रमेष्टपीतिदुः
 मरकते श्रमनोगमेयोनिः श्रमगमेहिरिह
 तौमणिः हिरिमेति चत्वारिमरकतमणिः
 य ॥ शोणरत्नलोहितकंपद्मरागः ॥ शो
 णचतुर्त्वेतिशोणरत्ने लोहितमेवलो
 हितान्मणवितिकनलोहितकं पद्मराग
 इवरागोलोहितमस्यमस्यमपमानेत्तादि
 नाममासोत्तरपदलोपो पद्मरागः पद्मम
 त्रकोकनदं त्रीणिपद्मरागस्य ३ ॥ अथमो
 क्रिकंमुक्ता ॥ प्राकृष्टज्वामुक्तामुक्तैवमो
 क्रिकंविनयादिभ्यस्तुस्वार्थिकाः प्रकृतितो
 लिंगवचनान्यतिवर्तेतेपीतिल्लीवत्वं हे २
 ॥ अथविडुमः प्रसिप्रवालंप्रनप्रमकं ॥
 विशिष्टोडुमः विडुमः विडुवदत्तचुवोवा
 प्रवलतेज्वलतिकमेतेभ्योणः प्रवालः हेप्र
 वालस्य १ ॥ रत्नमणिदेयोश्मजातौमुक्ता
 दिकेपिच ॥ रत्नितनोतिकमेणपरतित
 नेष्टोदरादितावतिकाकाकारलोपः रत्नैम

णिशब्दायः ततः ३ मणिः त्रीणिमालीव श्रमः
 जातो रत्नजातीयमरकतपद्मरागमुक्तादिकः
 तादिनाप्रयोगः रत्नैस्वजातिश्रेष्ठोत्पत्तेका
 येवदृष्टते यथा श्रमरत्नगजरत्नमित्यादि ॥
 स्वर्णसुवर्णकनकं हिरण्यं हेमहाटकं उपनी
 यंशातकोभंगोरोयंभमेकचुरं चामीकरंजात
 दृष्टमहाराजतकोचने रुक्मकातस्वरंजात
 दमष्टापदोत्थितं ॥ सुष्टुश्रुणोतिश्रुतिप्रा
 प्रीतिदीप्तिश्रुणोतिपवाच्यं शोभनमणंज
 लमस्येतिनेरुक्तेमकारलोपेस्वर्णंइकंयातेय
 वधानेयादिमालवयोरितिदीप्यत्तंश्रुवाद्य
 इतिवदकारेस्वर्णं शोभनोवर्णः श्रमवानेरु
 क्तावकारइत्यन्येकनतिदीप्यतेकनीदीप्ति
 जादिभ्योवृत्तकनकं हिरण्यमुक्तमेव हिनोति
 प्रियते हिदृज्जोमनिनहेमभमेहतिदीप्य
 तेहृदीप्तिश्रुणोत्तुहाटकं उपपद्ममेतापेव
 इ उपनेदाहमहेतिउपनीयं शातकंभपवेते
 भवंशातकंभं श्रुश्रुतिकारिताडभयपदह
 द्योशातकोभमपीतिस्वामी गंगायाभवंशुभा
 दितावत्किमंगोयं यदप्रिनागैवेवीजंगगा
 योमंक्रामितेतेनमाकुमारंस्तवतीतडल्वेव
 सुवर्णमभूदिति ॥ यंगभं सुष्टुवेगंगापाव
 काहीप्रतेजसे तडल्वेपवेत्तंमोहिरण्यंममप
 द्यत इतिवापुपराणं कवेतिनेजममध्येदृष्ट
 ति कवेत्तवेगवर्दपेमहुगारय्येतिनिपात
 नात्ताधुः कर्तुरं कर्तुरंरुक्ममध्यंदीर्घमध्यम
 पीतिकश्चित् रराजकर्तुरंरपिशंगवासाइतिशि
 शुपालवधेमाद्यः इतिरुक्ममहापात्रकतेसार

ग.
सु.

३३

संज्ञाह्याख्याने चमीकरकृतस्वरावाकरभेदे
तत्रभवेत्तन्नामीकरकात्स्वरं च जातेवाते
यस्यैतद्वैद्यप्रशस्तमुत्प्रेवाप्रशस्तयोः
वाजातत्पं जातेवात्तौचनन्मितिमेदिनिः
महश्चतत्रतवेतिमहारजतेकंचति कचिदी
प्रिवंधनयोःनेयादित्वात्सुः एषोदगादित्वा
येत्वेकंचनेगेवते कतिरुजिरुचितिजोक्तेवति
मकरुक्ते सदृशेनोनामजम्भुमःयदेकितो
यंतम्भुदीपः तत्फलरसेनजम्भुनामनदीह
जा तत्रसंस्पर्शान्निकासुवांभीभवति जाता
थीणिजाम्भुनदमुक्तंचवाक्यपराणे तीरस्त्र
त्रसंप्राप्यसुखवाक्यविशेषिता जाम्भुनदा
भवतिसुवांभीसिद्धभूषणं ॥ तत्रजाम्भुनदेना
मसुवांभेमनलप्रभं देवालेकारमतलेतायते
पापनाशनमिति ॥ अष्टोलोहापदानुत्पत्ति
स्थानान्यस्यप्रष्टनः संज्ञायामितिदीर्घःप्रष्ट
पदं विशेषतोपेक्षोकोषकृतः सुवांभिसातानं
पदंतीतिदीकाकाराः कुनिविशतिःसुवां
स्य ॥ १५ ॥ अलेकारसुवांभ्यश्चंगीकनकसु
वांभे ॥ कुंडलाद्यथेकुंडलादिसंवेधियत्त
वांभेप्रष्टपतत्त शृंगीकनकाख्यंशृंगलेकार
मकरिकातरथेकनकं शृंगीकनकमिति
स्वामी अतोत्वाङ्गः स्त्रीशृंगीमंडलसुवांभेति
तिरत्नकोषः भूषणंकनकंशृंगीतिनाममा
लाव अतःशृंगीत्वापिनामास्यशृंगः क्रुत्वा
च तथाचवाणः वधेपवतसमृद्धमिवांतःस्थि
तापरिमाणंशृंगिहेमकृतेराजकुलमिति ततः
सुवेतोक्तिनेयादितिजीषिशृंगीच ॥ सुवांभे

जतंरूपंरजरेयेतमित्यापि ॥ सुवांभेयत्तया
इतिदितीवर्णोःसुउवर्णोरेतयतिरेषिरेतिभो
किदित्यतचरजतंरूपमुक्तमेव त्वत्तमातेने
त्वत्तपिजादिभ्योत्तरोलवावित्परः त्वत्तरेयेतते
थितावांभेपवाद्यच्च येतेयेतंरूपेप्रपीतिवत्
ते पंचरूपस्य ॥ १६ ॥ रीतिःस्थित्यामारकृतेन
स्थितौ ॥ रीयतेसुवांभेरीगत्यादौसेतायाक्ति
चिरीतिः प्रयेतेअस्तरातौश्रारःतस्यकृतःश्रारः
कृतोस्थितौद्रव्यमप्यत्र श्रारकृतोस्थितौद्रव्योरीती
तरीतिकोमलंरतिरभसात द्वेपिपेतलस्य २
॥ अथताप्रकं सल्लंशेचमुखेचएवारेष्टोद
स्वराणिच ॥ ताम्यतितम्यमिचमोदीयेयेति
रकुटीयेत्वेच ताप्रंस्वार्थेकनताप्रकं शर्लाति
शुलं शुल्कादयश्चेतिनिपातनातवप्रत्ययादि
श्लेष्म श्लेष्मदेशेमुखमुत्पन्नारंभोस्यश्लेष्मसु
खंमसुदितेनाम देहेमरूपेप्रश्रुतेयाश्रीति
ततोपितद्रवनातगत्यथोचकारातकर्तारिक्तः
द्यष्टप्रतिशयेनवरंश्रेष्ठवारिष्टं ताप्रकेज्जीव
मितिदवर्गोतेषुरुद्रः उल्लेखितमस्वरमनेन
अविशहनेउत्पर्वःअनउदेचेतिउदस्वरं मेदि
न्यादौतदवर्गमध्यंरुत्तमेदेतवर्गात्तृतीयमध्य
मेवेतिसुभूतिसर्वधरादयः शेषेवनौषधिष
र्गेपदचंद्रिकायामनुसंधेयं जौद्वरेभवेत्ताप्र
फलादौयज्जशाखिने इत्यतयादौत जौद्वस्वर
मोकारादिच उदस्वररतिप्रकृते ताप्रेतस्यात्र
पुंसकमितिमेदिन्यादिः षड्ताप्रस्य १ ॥ लो
होस्त्रीशस्वकंतीत्वापिदेकालायसायसी अग्रम
सारं ॥ लनातिल्लजोहःलोहःप्रजायाणिलोहं

ग.
मु.

३३९

रुहेयंजिलवेवलोहृतिमर्वस्व शस्त्रमुक्तो
स्वार्थकनिशस्त्रकं शस्त्रमायुधलोहृयोरिति
ल्लते तीक्ष्णपिंडं चोक्तकाले च उदयश्चेति
त्यायाः सरसं जाति संतयोरिति च कालाया
सं प्रतिद्वीभावं शोभा नागसीत्यस्य ग्रथे
रसत्रित्यनेग्रयः ग्रथमनः सारः प्रेष्टभागा
रभागे वा ग्रथमसारं च शस्त्रकमित्यमरमालाया
लीवमपि सप्तलोहृस्य ७ ॥ ग्रथमंडुरं शि
वानमपितन्मले ॥ तस्य लोहृस्यमले मंडु
तिकामला रो गखंडनात् पुरुषे मंडु खजेरा
दित्वात् ऊरुवमंडुरं शिष्टते ग्राणकोल्युपि
चिधा जपदत्तानक एषोदरादित्वात् कलो
हिं गानं हि नति शिवानं एषोदरादिति स्वा
हे १ ॥ सर्वे च तैजसं लोहृं विकारस्त्वयसः क
शी ॥ न केवलं तैजसं विषये घोस्यायां स
त्रिपितृसु वर्ण रजतता प्रपुस्तकस्य वेग
सीसकलोहृलोहृपदवाचाः लोहृपदस्याय
मिसामान्यविशेषाभां वृत्तिरन्यत्र त्रिविध
भावेनेति सभूतिः तैजोत्पस्य ज्योत्स्नायां
जसं वीति आयसो लोहृस्य विकारे फालाख
एव कृशी नतया वरयो विकारे ऊं भूमिं शति
तत्करोति ग्रन्थो भोपीति डः कृशः जानपदीत्य
दिनाडीपि कृशी कृशी फालेपि वेदायामिति
स्यः ॥ दारः काचः ॥ तरति च लति तरसं
लने जलीत्यादिनाणः दारः कश्यपे वधते क
चबंधने कच जन्म ज्वादेरिति कृत्वा भावः का
हेकाचस्य १ ॥ ग्रथचपलोरसः स्रुतश्च पार
तः ॥ अस्थिरत्वाच्चपलः रस्यते रसायणादि

भीरसः स्रुतो हेमायुधो शिवप्रसूतत्वादास
तः मुक्तिरत्वात्पारं संसारपारं दहति पारदः
पारत इति पादे पारं संसारपारं तनोति ग्रन्थो
भोपीति डः रसे डः पारदः प्रोक्तः पारतोपि नि
गद्यते इति तारपालः ॥ श्रीतोलेन वनोत्तम
कपति ते हस्ते च तैजसं पारतमित्यरुणः ॥ श्री
वेपदत्त पारतस्त्वमना कपोतः स्रुतस्त्वमहि
तोमलात् पारदस्त्वमना कपोतः सर्वे तस्य
गुणाः स्रुता इति शब्दाणां च चत्वारि पार
स्रुतिख्यातस्य ध ॥ गवलं माहिषं शृंगं ॥
गवलं ति वारयत्पनेन प्रसीति चः गवलं
एकं माहिषं शृंगं रसः प्रायेण माहिषं शृंगं
स्थाप्यते अतो रसानंतरं रस्य वर्णनं ॥ अथ
कं गिरिजामले ॥ अथ प्रति कृति त्वात्प्रकं
कन् गिर्ये जातं गिरिजे ग्रमतेः वृषादित्वात्
कलच् अमले गिरिजे च तत् अमले चेति गि
रिजामलं अमलमपि गिरिजे गिरिजावीजम
मले गवलं धर्जमिति वाचस्पतिः श्रीणि ग्राम
इति ख्यातस्य ३ ॥ स्रोतो जने तसो वीरे कापो
तो जनया मुने ॥ अस्त्येने नो जने यमुना स्रो
तसो जातत्वात् स्रोतो जने सुवीर देशे भवे स्रो
वीरे पतश्च पावे तीर्थं तथाप्यल्पमेतल्लेहः अ
भेदगणनया पर्यायता उक्तं च माधवेन सु
वीरं जं पार्वतीयं स्रोवीरं नीलमेजने स्रोतो ज
ने नदी जं च कसे स्रोतो जनायिनामिति कपो
तवर्णात्वात् कपोतस्य देकापोतं तश्च तरे ज
ने चेति समासः यमुना स्रोतो जातत्वात् या
मुने चत्वारि स्रोतो जनस्य ध ॥ तस्यो जने

गं
मुं
३३५

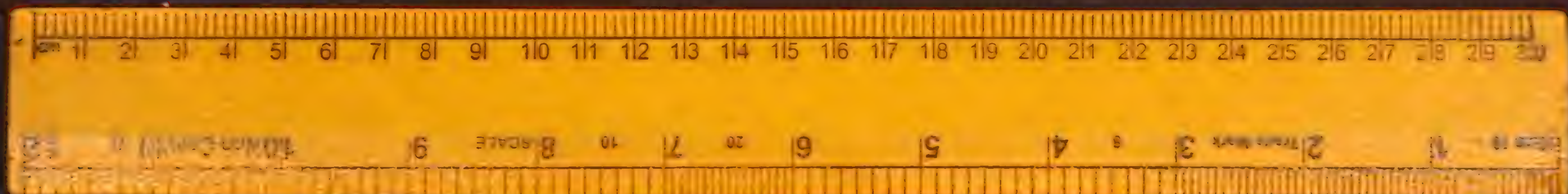
शिविग्रीवेमयूरकवित्तुं ॥ तत्त्वतेरस्य
तेनेनतत्त्वप्रवरणेवृत्तिगणितदेव
ववत्समासेतत्त्वजनेशिविनोमयूरस्य
वामवत्वादभेदोपचारः अश्विग्रीवोशिवि
ग्रीवे विज्ञयतेस्मविज्ञकस्वार्थेकं न मय
रप्रतिकृतित्वान्मयूरकं चत्वारितत्त्वजन
मितिल्यातस्यंजनभेदस्य ॥ कर्परी
राविकाकायोभवंतत्त्वसंजन ॥ तत्त्व
कायोद्भवमावर्जितेसकपरीराविकाकायो
ते कल्पतेगोमंतेतेकपेर्वाङ्गलकातकपेः
तोत्तरप्रत्ययः मोरारिणीषिकपरीराविका
हरिज्ञातकायोद्भवत्वादभेदोपचारेणस्वार्थे
कनिशविका तत्त्वकायनाम तत्त्वस्यादस्य
तासंगेकपरीतत्त्वमित्यपीतिरभसः ॥ श्रीणि
आवर्तननिष्पन्नस्यकृत्रिमरसंजनभेदस्य
३ ॥ रसगर्भेतात्त्वशैले ॥ रसज्ञातमेतने
संजनं रसगर्भेस्यरसगर्भेतात्त्वशैलेभवत्वा
त तात्त्वशैले अमेदोपचारात् कस्मिन्नीले
लेन स्वामीतत्त्वजननादिपंचकं कर्पदेतं
तत्त्वजनपययसुक्ताराविकारिकायोद्भवे
तत्त्वसंजननादित्रयमाह ॥ गंधाशमनितु
गंधकासोगंधकश्च ॥ गंधकतोअशमनां
पाशमगंधयोगादश्विचपाकारित्वात्कनि
गंधका गंधकइतिपादेअतइतिहनाविति
हत्त शोभनोगंधोऽस्यसगंधः विनयारिह
किसौगंधकः अमोदलेशयोगंधः ससगंध
इतिरभसः श्रीणिगंधस्य ३ ॥ वत्सव्या क
लान्योतुजलतिका ॥ वत्सवोदितशरीर

वयवायतवत्सव्या कलमलतिकमेणपिनी
पु कलानीत्यथेग्रहणात्कमेकारो कलानीव
जलान्यिकेतिरभसः कलान्यप्रतिकृतिः कन
जलान्यिका जलान्येतिस्वपीतिकः तयोगा
दितिडीषिकनिवा श्रीणिजलान्यकारस्यशि
लोजनभेदस्य ३ ॥ रीतिपुष्पपुष्पकेतपौष्प
कंजसंजन ॥ रीतिः पितलेतस्याः पुष्प
जोमलमितियावत् तथाच योगशतकेमना
तनः रीतिकायोभायमानायोयडत्यतेम
लेतस्यपुष्पजनमितितस्यपुष्पमिवपुष्पपुष्प
प्रकृतित्वात् पुष्पकंस्वार्थः पिपौष्पकंस्वामी
त फलपुष्पकेतपुष्पकेतस्यादितिउदेतनपु
सकेपु पुष्पकेतइत्याह उदेतनपुसकेपु
पुष्पकेतजसंजनमितिरुद्रः पतदेवयक्तं
मन्यमहे चत्वारिपुष्पाजनस्य ५ ॥ पित्रे
पीतनेतालमालेचहरितालकं ॥ पितृते
पितृदिमादौवाङ्गलकोरनपित्रे पितृवर्णिभ
वादित्वाइनित्यन्ये पीतयतिण्णतालपुः पीतने
तालउक्तपव अलयेत्यनेनअलजभूषणोण
तादीरवृ आलेअलानिषोभो आतयोपसमी
इतिवाहरेः पीतवर्णस्यतालंप्रतिष्ठात्रैतिह
रितालेततः कनिहरितालकं हरितालमलेता
लेवर्णकंनटभूषणमितिसाधवः हरितालेत
कहरेगोदेतोनटसेसकइतित्रिकोडशेषः प
वहरितालस्य ५ ॥ गैरेयमर्थगिरिजमशमकं
चशिलाजत ॥ गिरौभवंनेयारिभ्युत्तिह
कगैरेये अर्थतेरसायनादौअर्थदनपेतवा
आदित्वाइर्मपथयन्नायइत्यादिनायतप्रर्थ

गं
मुं
३३५

अथोविपश्चिन्त्यायेति त्रयं यत्तु शिलात
इति योतेरुद्रः गिरेश्वरमनश्च जाते गिरिजे प्रा
शमजेव शिलाया जत इति शिला जत पंचो
ला जतनः ५ ॥ बोलगंधरसप्राणपिंडगोम
रसाः समाः ॥ वातेपिंतादिवाहलचुबोलः व
ल्यते वावलनिमजनेः च एषोदरादित्यनो
धप्रदानोरसोः स्येति गंधरसः राजदेतादिवाह
मगंधोपीति स्वामी वाते प्राणः लोहेपिंडः शशः
पशुवृक्षाः गोमले स्यति अवसादयति शान
शुतिकः गोमोदेत्पोताः घृगंधरसस्य ५ ॥
हिंदीगोब्रिकफः फेनः ॥ हिंदीगन्धनादयोः
कृशुदत्तादिना वडलवचनादीनि हिंदीरुद्र
तपो गंधीरादिवादीरचीत्यपरे हिंदीमिति
शहमीरयति वाणिहिंदीरः स्वामी तु पिंडीरो
दिंदीरश्चेति पवर्गप्रथमतवर्गत्तत्तीयादि ३ प
दयमाह अत्रैकफदवाञ्जिकफः स्यायतेः फे
नमीनाइति निपातः त्रीणि समुद्रफेनस्य ३
॥ सिंहं रंगगंभवे ॥ स्येते सिंदु प्रसवणे
खर्जोदिवाहगोवाडलकात संप्रसारणे च सिं
हं नागसीसकं संभवउत्पत्तिस्थानं अस्याना
संभवे वसंतोत्सवमंडने चीनपिष्टगंधाररजः
रक्तवर्णैरक्तवाल्मुकाण्यत्रैव हेमिधरस्य २ ॥
नागसीसकयोगे एव प्राणि ॥ नागसंभवत्वा
जागर्भभवत्वाद्वा नागेष्वनासीसकपञ्चक
मित्यमरमाला मिनोति वभ्राति पारदमिति वा
डलकात सकृदीयं त्वेति माधवी मिनोति
वभ्राति चित्रं वा एषोदरादित्वात्कः सीसकं हिं
तं संमने सीसकं स्यामिति समेदः योगे संयो

गेदं योगे एवं धत्ते वीधरपिमिति भागवतवधे
वत्तारिसीसकस्य ५ ॥ अथपिष्टं रंगवेगे ॥
अप्रिसंयोगात्रपतेरवशुस्त्रिहित्रयोतिउप्र
त्यः ३९ रंगसीसकयोगे ३९ इति रुद्रः पिष्टते
कृते पिष्टु कृते नेशकादिभ्योऽन्यपिष्टं रंगि
वगित्वा रंगतिवंगतिवत्प्राप्रियोते प्रवृ
रंगवेगे योगः एवैवत् चत्वारिंशस्य पिष्टुवाते
सीसकस्य रंगवेगे रंगस्येत्यने ५ ॥ अपिष्टु
स्थलः ॥ पिष्टुमर्देने वाडलकः ३ः पिष्टुः तल
निष्कर्षकर्मणि च प्रचयवृत्तं पिष्टतलर
तिसंवातोपि पिष्टुतल इति रभसः ॥ हेका
प्रोसादितलस्य २ ॥ अथ कमलोत्तरं स्यात्कु
सुंभं वक्रिशिखिमहारजनमित्यपि ॥ कमले
भ्यः उत्तरं श्रेष्ठं वर्णं पिष्टुत्कमलोत्तरं कुसुंभं
घण्टोदत्तं तात कुसुंभं भोमोदन इत्यंभप्रत्ययः
कितं वाडलकात कुसुंभं वक्रैरग्रे विशिखा
स्य वक्रिशिखिरज्यतेः नेनेति सुदूरजकरजन
रजस्तपसां नमिति नलोपः रजने किति
क्विन् इत्यने महश्च तद्वत्तने चैति महारजनं
चत्वारिंशं भस्य वस्त्रादि रंजक इत्यस्य ५ ॥
मेघकम्बलकुर्णायः ॥ मेघोल्लङ्घनाय मेघ
लोमत इति तः कम्बलः कुर्णमेघादिलोप्रि
स्यादिति वत्पतेतयोगात् कुर्णाय कस्य कुर्ण
कः हे मेघकम्बलस्य २ ॥ शशीर्णं शशीलोम
नि ॥ शशीर्णं लोमशशीर्णं लोकाश्रयत्वात्
लिङ्गस्य लोवत्वं शशीर्णं कारणा करीमिति चंद्र
नेमिलिङ्गाच्च शसनाश्च हे ॥ मधुलौडमादि
कादि ॥ मन्वते मनैः फलिपटीत्यादिनाहुः ५ ॥

जातोचनावेशरोचना देवेशरोचनायाः २ ॥ शि
 वुच्येतमचिरं ॥ प्रणीतजलेतीक्ष्णत्वात्शोत
 वृकराणो येतमरिचमिव देशोभोजनवीर्यस्य २
 ॥ मोरदंमूलवैतवे ॥ मुरतिमुरसेवेष्टनेशका
 दिभ्योदन्मोरदंयत्नोरितेमूलमैतवे एकमित्त
 मूलस्य १ ॥ ग्रंथिकोपिप्यलीमूलं चटिकाशि
 रद्वयं ॥ ग्रंथिप्रतिकृतिग्रंथिकोपिप्यल्पा
 लंपिप्यलीमूलं चटिकातस्त्रिगोत्रत्वाच्चटिका
 शिरःविग्रहोपिदृश्यते शिरोनापिप्यलीमूले
 इतिरभस्तात् त्रीणिपिप्यलीमूलस्य ३ ॥ गो
 लोमेभृतकेशोना ॥ गोलोमीप्रागुक्तागोलो
 मोडोकारादिरपीत्यन्येभृतानां केशाश्चभृतके
 शः भृतः केशोमेतिवा हेभृतकेश इतिख्यात
 स्य २ ॥ पञ्जोगोरक्तचंदनं ॥ पञ्जाणंगेस्यपञ्जो
 गोरक्तसारत्वाद्रक्तचंदनमिवरक्तचंदनं नतर
 रक्तचंदनमित्यस्य नामतस्याप्यत्र प्रागुक्तत्वात्
 द्वेपञ्जग इतिख्यातस्य २ ॥ त्रिकडुस्रषांघो
 षं ॥ त्रीणिकडुनिशुंदीपिप्यलीमरिचानिस
 माहृतानित्रिकडुस्रषांघ उपरह्वेवजलमन्य
 त्रपीतिल्युद्विषेधेणउषतिउषरोहपचायवृ
 षोषं त्रीणित्रिकडु इतिख्यातस्य ३ ॥ त्रिफ
 लात्रफलात्रिकं ॥ त्रीणफलानिहरीतकजम
 लकाविभीतकफलानिसमाहृतानियस्यासंज्ञ
 तौसात्रफला अजादिपादात्तत्वाप्रमोहादित्वात्
 त्रिफलीचेतिशास्त्रिकाः तत्पत्तप्रौ तत्पद्येतिफ
 लप्रत्ययः त्रिफलाश्चकारवतीचफलानां त्रिकं
 फलित्रिकं त्रिफलात्रिफलाचेति त्रिकोडशेषः
 ॥ ॥ इतिवैश्ववर्गविवरणं समाप्तं ॥ ॐ शृ

रा
सु

३४९
२५१

शुद्धावरवर्णाश्च वृषलाश्च जयन्ताः ॥ शोचोति
शुचशोकेऽवेदं श्रुतिरुपश्रुतादेशः उपधाया
दीर्घत्वेव श्रुतिरिति शीदतिशदेरुक्ततात्पर्यतः
वेतिरुक्तं तत्त्वं वृषलाश्च श्रुतिरिति श्रुतिः प्रवगाश्रुतेषु
प्रधमाः वर्णाश्च वरवर्णाः वृषमेवनेसेक्तयाश्रुतः
विज्ञातवृषलाः वृषादिभ्यश्चितिकलवृषश्रुतः
च वृषधर्मेन नतीति वृषलाः वृषधर्मे प्रलेख्यते
ऊर्ध्वेति वा वृषो हि भगवान्धर्मेन मेव कृतवान्
लसितगमः ब्रह्मणे जयन्ता गार्हपत्ये गार्हपत्या
राजा जयन्ताः जयन्तमेव नेत्तौ वरमेव
हितेऽन्ये वदिति मेदिनिः चत्वारि श्रुताः ॥
अचंडालात् संकीर्णं प्रसृष्टं करणदयः श्रुतिः
विशेषकरणाः ॥ प्रसृष्टो वैशेषाद्विज्ञानोः
श्रुतिर्यत्र योरुग्रः मागधः तत्रियविशोः मा
हिषो यो तत्रिययोः तत्राय श्रुतयोः सताः ब्रा
ह्मणो तत्रियान्तः तस्यो वेदे ह कोविशात् ॥
पतन्त्या अचंडाले यावत् भिन्नजातिमातापितृ
कत्वा दत्तमाणाः प्रसृष्टादयः संकीर्णं भिन्नजा
तय इत्यर्थः वैशेषाद्विज्ञातोऽग्न्यः विज्ञातः
हविः श्रुतयो वैशेषाज्जातः करणः लेख्ये हविः स
त इति वत्समाणेन सर्वत्रान्वयः श्रुतिना उग्रवि
ग्रहः श्रुतयो तत्रियज्जातः उच समवाये उचति
उग्रः मागधः इति तत्रिययो वैशेषाज्जातः मागधः
तत्तत्क्रिया हविः सच प्रागुक्तः माहिष इति श्रु
तयो वैशेषा माहिषो माधुः माहिषः प्रत्येकमपीति
दीर्घः श्रुतयो मानी सा च तत्रिय तत्रियस्यैव श्रु
त्वामित्यात् सामान्यशब्दस्यापि विशेषार्थेतात्
त इति तत्रास्यात् सारयोद्वाः स्ये तत्रिययो वृष

इत इत्यनेकाथे वत्सतेदाः स्यत्वात् श्रुतेपि त
इति हि न लिख्यते स्ये हि मायो वेति प्रतस्तत् त
वत्तत्रा ब्राह्मणो तत्रियज्जातः सतः सच प्रा
गुक्तः तस्यो ब्राह्मणो वैशेषाज्जातो वेदे हि कः वर्णा
कृकर्म ॥ रथकारस्तमाहिषात् करणं यस्य
संभवः स्याच्चंडालस्तज्जितो ब्राह्मणो वृषले
नेयः ॥ कायस्यो माहिषाज्जातः रथकरोति श्रु
त रथकारः स्येति वृषलेन श्रुतेन ब्राह्मणो यो
ज्जितः सचंडालः चंडति चंडिकोपे चंडिचंडिभ्या
मालचु चंडं क्रोधं चंडिकं मेशालति पयोप्रातिप्र
ज्ञायाणि चंडालोपि चंडालात् एवं सर्वत्राणि
ग्रहणमिति योज्यं प्राणिग्रहणं विना प्रसादतो
जातः करणादिरेव गदितः सति विविशेषः ॥
कारुः शिल्पी संहतैः सैः द्वयोः श्रेणिः सजातिभिः
करोति कर्मणि चित्रलेख्यादिकर्मणि कवापि
मीत्यादिना उग्रकारुः श्रिया मृदि कारुः ॥ त
त्वाचते तवायश्च नापितोरजकस्तथा पंचमश्रु
मकारश्चकारकः शिल्पिनो मताः ॥ शिल्पे क
लातयोगाच्चिन्त्यो समिति तैः कारुभिः सजाती
येः संहतैर्मिलितैः श्रेणिः स्यात् श्रिया श्रेणी च सा
च प्रागुक्ता ॥ कुलकः स्यात्कुलश्रेणी ॥ कुले
कायति कुलकः दनि कुलमधीनत्वेना स्यात्तीति
कुलिकः कुलिक इति वदु संमतः पादः कुलश्रे
ष्ठमस्तस्य इति कुलश्रेष्ठेना मह्यमिति शा
ब्दिकाः तत्र कुलमधीनत्वेना स्यात्तीति श्रुतं श्रु
तविकुलः ॥ मालाकारस्तमालिकः ॥ मालो
करोति मालाकारः मालानि मालो माला मालि
त्यमिति तदन्त तदस्योपपत्तिरिति वदु वदेमालि

शः
मुः

३४३

कस्य २ ॥ ऊंभकारः ऊंलालः स्नात ॥ सर्वे
दृष्टिऊंभकारः ऊंलालयतिरुत्पातऊंलालः
लः हेऊंभकारस्य २ ॥ पल्लगंडोलेपकारः ॥
पलेनमोतेनमृदिराचगंडतिउपलिपति गडि
उपलेपेपल्लान्नप्रकारेणगंडतिउपलिपति ३
पचिनोतिवापल्लगंडोलेपकारः हेलेपकारस्य
२ ॥ तंत्रवापः ऊंविदेः स्नात ॥ तंत्रवोचितत
नामंत्रेतदपतिज्ञावामष्टेत्पात इवपवीजमेत
नेतंत्रवायशब्दोपात्रऊंएयिवीऊंस्तिनेवाविदेती
तिशप्रत्ययेऊंविदेः हेतंत्रवायस्य २ ॥ तंत्रवा
यस्तौचिकाः ॥ सूचीकर्मोपजीवीसौचिकः
हेत्पादिः तदेः ऊं तंत्रउदितं वयतिसेवातीति
एवंवहातंत्रवायः हेसूचीकर्मकारिणः २ ॥
रंगाजीवीष्ट्रकरः ॥ रत्नतेष्ट्रकैतरतामापय
तेः स्मिन् रंगोद्धारितालमनः शिलादिः तमाजीव
त्पातरंगाजीवः दिवाकरवष्ट्रकरः हेचित्रकर
स्य २ ॥ शस्त्रमाजीसिधावकः ॥ शस्त्रमाष्ट्रि
धयतिनेतयतिवाणिशस्त्रमार्जेः श्रुतिधावतेष्ट्र
धयतिकर्मणोतात्त्वार्थेकणश्रुतिधावकः हे
शस्त्रशाणकारस्य २ ॥ पादकुचमकारः स्ना
त ॥ पादकुचमनदेकरोतिरुत्तिक्विप्रपदैरुको
ऊंस्तेतिऊंस्वः पादकुचमनदेकरोतिविकारंप्राप
यतिचर्मकारः हेचर्मकारस्य २ ॥ व्योकारोले
हकारकः ॥ व्योक्तव्ययलोहवीजवावीरुति
श्रीभोजः तत्करोतीत्पातव्योकारः व्योकारोय
स्कारोलेहकारः स्पादितिरत्नकोषः अन्येतष्ट्र
हवाकरोत्यंयोलेहवीजंत्पात्वासेस्करोतिम
लोहकारः व्योकारष्ट्रपादः यस्तमेस्करोतिहेत

निर्मोतिसोपिकर्मकारः श्रुतक्रियाभेदमात्रं
जातिस्तेकेवेतिसृष्ट्यादयः चत्वारिकर्मकारः
स्य ध ॥ नाडिधमः स्वर्णकारः कलाहोरुक्त
कारकः ॥ नाडीवेशादिकृतानाडीतिख्याता
तोमृष्टेविन्यस्यवाकनाधमतिशब्दयतिनाडी
मृष्टष्टेतिदन्तवित्पनवायस्योतिऊंस्वः नाडिध
मः स्वर्णसुवर्णविकारं करोति एवंवहास्वर्ण
कारः कलास्वर्णशिल्पमादत्तवान् मूलविभुजा
देशकृतिगणत्वात्कः कलाहः रुक्मसुवर्णतः
क्तोतीविकायाण्वल्लरुक्मकारकः चत्वारि
सुवर्णकारस्य ध ॥ स्नाच्छोविकः काम्बवि
कः ॥ शोखवादनेशिल्पमस्यशोखिकः पकं
काम्बविकः ॥ शोखिकस्ताप्रऊंहकः ॥ शु
ल्लवहनेशिल्पमस्यदकशोखिकः ताप्रऊंह
यतिछेदयत्येत्पात ततः स्वार्थेकणताप्रऊंह
कः हेताप्रकारस्य २ ॥ मणिकारोवेकहि
कः ॥ तत्ताप्रवर्धेकिल्लपारयकारश्चकाए
तइ ॥ तत्ताप्रोतितनूकरोतिफहृष्टेत्पादिना
कनिन् तत्ताप्रवर्धेतिवर्धेः वर्धेच्छेदनेपवाद्य
च वर्धमानंकर्षेतिछिन्नतिप्रचः इः एवोदरा
दिः वर्धेकिः रथकारउक्तः त्वत्तितनूकरोति
काष्टंत्वष्टाकाष्टं तत्ताप्रोतिरुत्तिकाष्टतइ स्थ
प्रतिष्ट पंचवर्धेके ५ ॥ ग्रामाधेनोग्रामता
हाकोदतत्तो नदीरुक्तः ॥ त्वरिष्टं डिदिवाकी
तिनापितातावसायिनः त्वरयोगात् त्वरीष्टं
इतिमुंडीत्रीष्टादितास्मिन् दिवादिवसेकी
तिव्यापारः कीर्तनेनवागत्रौत्तरकर्मनिधेधात्
दिवाकीर्तिः श्रुतिपतीत्पादिनामाधुः रिपिगतौ

रा.
म.

कःपितः नपितोपितः नपितः नपितः नपितः सको
पगतत्वात् नखादीनामेतमवसाने शीलमस्य
निनिःश्रंतावसायी पंचनापितस्य ५ ॥ नि
तोजकः स्यात्तजकः ॥ निर्णोक्तिस्तत्पर्यायिनि
जिवाणुलुपसर्गादसमास इति एतत्तन्निर्णो
कः रजयति वसं शिल्पिनिबुनरंतकरजतनरतः
सूपसंख्यानमिति नलोपः रजकस्य हेकमेतो
वस्याणोत्तालने रंतने च हेरजकस्य २ ॥ शोदि
कोमंडहारकः ॥ पानागारे चंडातात्स्यात्सुरा
चंडासापणमस्येति हेरु शोदिकस्तालव्या
दिः मंडसुरासंबंधमप्रभागे हरतिकर्मेण एत
ततः स्वार्थकः मंडहारकः हे शोदिकस्य २ ॥
जावालः स्यादजाजीवी ॥ अजापालयति जावा
लः एषोदरादिः अजाया जीवो जीविकाः स्यात्तजा
जीवः हेच्चागपोषकस्य २ ॥ देवाजीवीतदेव
लः ॥ देवैराजीवितं शीलमस्य निनिः देवाजी
वीदेवान् जीविकार्थे लातवान् गृहीतवान् अ
नरतिकः देवलः देवकुलादीवतेनैरुहोत्ता
देवसजकस्य सजकः इति एतत्तस्य ॥ स्यात्ता
याशाम्बरीमायाकारः ॥ मातिविद्यमस्येमा
याशाम्बराद्यैत्यस्येयं शास्वरी हेरेत्रजाला
दिमायायाः २ ॥ तप्रतिहारकः ॥ प्रतिपद्यं
सुष्टुमनोनयने च हरति लुप्टज्ञातेन किंचिदि
तियावत् प्रतिहरणं प्रतिहारो व्याजः सप्रयो
जनमस्य तदस्य प्रयोजनमिति हेरु मायाहार
कमेतः स्यात्प्रतिहार इरेमदः अत्राप्रिरिति
नाममाला अतः प्रतिहारोपि हेमायाकारस्य
२ ॥ शीलालिनस्तु शैल्यपाजायाजीवाकृशा

स्थिनः भरताइत्यपिनदाः ॥ शीलालिनाहः
शायेन च प्रोक्तं नदस्तत्र मधीयते पाराशर्ये शि
लालिभामिति निनि शीलालिनः शिल्लपस्य
रुधेरपत्तं शैल्यपाः तालव्यादिः नरे विल्वे च
शैल्यपा इति तालव्यादिमर्थे न्यातेरभसात् ता
यया जीवेति रगुपधेतिकः जाया जीवाः कृशा
येन च प्रोक्तं नदस्तत्र मधीयते इति कर्मेण क
शाद्यादिनिः कृशास्थिनः भरतशिष्यतया भर
ताः तस्येदमित्यारमेता एवेकत्वात् त्रद्विः न
दंतीत्याएनदाः भारतोपि रंगावतारी शैल्यो
नदो भरतभारतो इति वाचस्पतिः घट्टनदस्य २
॥ चारणास्तु कृशीलवाः ॥ चारयति रंगेतेषु
कीर्तिभ्रामयति चारणाः नदविशेषानेद्यादिः
कृत्तितं शीलं कृशीलं तदस्यास्तीति वप्रकरणे
अन्यत्रापि रगुपधेतिवः कृशीलवः हेनदक
शीलवानो २ ॥ मात्तिका मोरजिकाः पाणि
वादास्तु पाणिवाः ॥ म्देगवादनं शिल्पमे
षामिति हेरु मात्तिकाः एवं मोरजिकाः ये
तिः ये पाणिने वपाणं तरे मुरजादिशस्त्रस्य
दयंति ते पाणिवादाः पाणिना इति पाणिवाहं
ति पाणिचताडयौ शिल्पनीतिसाधुः हेपाणि
वादकस्य २ ॥ वेणुभाः सुः वेणुविकाः ॥
वेणुविकारो वेणुः तं भ्रमेति शस्त्रं यतिशतः
तिकः वेणुभाः एवं वेणुविकारवादनं शिल्प
मेषादनं वेणुविकाः हेवेणुवादस्य २ ॥ वी
णावादास्तु वेणिका ॥ वीणावादनं शिल्पम
स्य एवं तदकृवेणिकाः हे वीणावादकस्य
२ ॥ जीवोतकः शाऊनिकः ॥ जीवेति इति जी

वाः शुभप्रथितः तेषामेतेकोजीवोतकः शुक्रना
नू प्रतिगोहंति प्रतिमत्पुत्रगान्हेतीतिदृक्
वैष्णवकवतशुक्रनिकः तेषामेतेकोजीवोतकः
देवर्तमानार्थेप्रतिचातस्य २ ॥ द्वौवागुरिकः
लिको ॥ वागुराष्टगबंधनजालेतयाचरतिवा
गुरिकः पर्वदिभ्यः दृक्पर्वजालिकः द्वैजालेन
ष्टगबंधनकर्तुः २ ॥ वैतंसिकः कौटिकश्चमो
तिकश्चमंत्रयं ॥ मृगपक्षादिवंधनप्रायोचो
तंसः देवतांतः कृतेमृगपक्षिवंधनयंत्रेताभ्यां
रतीतिदृक्वैतंसिकः कौटिकः मांसेप्राणमस्ये
तिमांसिकः त्रीणिप्रशुप्रतिगोहतामांसविभ्रः
येणजीवितः ३ ॥ भृतकोभृतिशुक्रकर्मकरो
वैतनिकोपितः ॥ भृतेनवैतनेनक्रोतः भृतः
ततश्चक्रकंपायंकनिभृतकः भृतिवैतनेभुजो
इतिक्षिप्र भृतिशुक्र वैतनेनकर्मकरोतीति
कर्मणिभृतावितिदः कर्मकरः वैतनेनजीव
तिवैतनादिभ्योजीवतीतिदृक्वैतनिकः च
त्वादिवैतनजीविनः कर्मकर्तुः ४ ॥ वातोव
होवैवधिकः ॥ वृत्तिजीविकाश्रुत्यस्यावाती
प्रज्ञादिनाणः वहतीतिवह्नेराणवातोयावहः
वधबंधनेकर्मणिचज्जनिवधोश्चेतिदृज्ज
भावः उपसर्गस्येतिवादीर्घः विवधः वीवधः
वहतिदृश्येविभाषा विवधवीवधादितिदृ
नूपत्तेदृक्वैवधिकः वीवधिकः द्वैकहारीति
ख्यातस्य २ ॥ भारवाहस्तभारिकः ॥ भारे
वहतीतिकर्मण्यार भारवाहः भारेणहरति
हरत्युत्तदिभ्यस्रजितिभारिकः द्वैभारवाहस्य
२ ॥ विवर्णः पासरोनीचः प्राकृतश्चस्यमनः

निहीनोपमदो जाल्मः लल्लक येतरपुमः
॥ विगतो वर्णो यशोः स्थविवर्णः वर्णो हि
जालो यज्ञो लो लुतो रपयशो लो रतिविद्यः
पाप्माने रातिरहाति ग्रथमत्वात् पाप्मनः न्य
वति न्यगभवति निरुष्टं विनोति वाग्रन्येका
मपीति दीर्घः नीचः यदाग्रन्तेः किन् गुणः
नाभवदन् अच इति अकारलोपः चाविति
दीर्घः प्रकृतौ यथा जातिभावे भावो विद्यमानो
गुणसंस्कृतः प्राकृतः गुणसंस्कृतत्वादेव स
जनेभ्यः एयभृतः जनः एयजनः विशेषण
समासः निहीयते स्म इति जहातेः क्तः निही
नः अपसीदत्यः पसदः अच् अपकृष्टं सीद
ति गच्छति इति सभृतिः जलप्रपकारो जल्य
ते प्रपकार्यते जाल्मः एमवत्तरमः एषोदरा
दिः जाल्मः लघं लाति रल्लाति आत इति कः
अज्ञाताद्यर्थकः लल्लकः रभसस्तृकवर्गोत्
तीयादौ पठति खल्लकः खल्लकास्त्रिषु नीचे
त्ये इति रभसः अतः कवर्गोत्तीयादिरपि इ
तंकल्पिते रादि इतरः अथवा सज्जनेभ्यः अ
न्यत्वादितरः दशविहीनजातिकमेणोवर
स्य १० ॥ भृत्यदासेरदासेयदासगोपकचेत
काः नियोग्यकिंकरप्रेष्यभुजिष्यपरिवार
काः ॥ भरणीयः पोष्यो भृत्यः भजोऽभंजाया
मिति क्यप्रभृत्यः दास्याग्रपत्तं दासेरः दासेयः
पुंश्चलीवाचिनामेरणोपोष्यते लज्जदिभ्यो वे
ति इकृष्टल्ल इति इकृ दस्यत इति दासः दस्य
उत्तेपेदानेवा दास्यते तस्मै दासः दासगोत्रो
संप्रदाने इति निपातनात् पचादित्वाटचूहनेः

रा.
मु.

तदु अतपवनिपातनात्पुस्तकलोप्यते
पास्ततेइतिपेयति अत्रकंपाथोकचुमोप
कः विद्यतेप्रद्यतेचिरपरिप्रेष्यभावेद्यजिसे
वतकचवेदकः नियोज्यतेप्रयोजनियोज्यो
शक्तार्थइतिनिपातनात्कृत्वाभावनिपातः
किंकरोतीतिकिंकरः दिवेत्यादौकिःयत्रह
रुप्रअन्विदानेतेनखियादापु किंकराग्रत्र
किंशहःकियर्थवतिःप्रेष्यतेइतिप्रेष्यः ३
पुगतोणत प्राहृष्टेइत्यादिनाहृष्टिःवजिप्रे
षोपीतिन्यासः इषगतिहिंसादानेपुवजि
णतिचगुप्रपथत्वाहुणभावेप्रेषः प्रेष्य
भुंकेत्यासुद्धिहंतिभुतिभोकिस्नभुति
ष्यः मूर्धन्यःपरिचरतिस्वामिनेणुलिप
रिचारकः प्रकादशसेवकस्य ॥ ॥ परा
चितपरिक्लृप्तपरजातपरिधिताः ॥ परेण
चितःसंवर्धितःविजःक्तःपराचितः पराक्
इतिपराज्यासंभृतोभवतिपचाद्यव परे
द्येतिवापचंपरिक्लृप्तः प्राचभरतेषितिक्तो
तस्यपत्वाभावः इदंपागयणीयंदशनेन्यास
गतेपचाद्यदंतेवापचंपरिक्लृप्तपादेतपरि
क्लृप्तः प्राचभरतेषितिपत्वाभावनिपातः
नेपरप्रेषितत्वात्परमाज्ञातइतिपरजातः
परेणपधितःसंवर्धितःपरेधितः चत्वार्यो
दासीनोनपरप्रेषितस्य ध ॥ मंदस्तेरपति
मृजग्रालस्यःश्रीतकोलसोचुसः ॥ मंदते
स्वपिति मंदस्तिमोदमदस्वप्रगतिप्रवृ
मंदः तंदमुदंपरिमांसितंदशोकयोरिति
कः तंदपरिस्तःमृजैरजादावित्तनेनवाह

ज्ञातंदपरिमांसः नलसतिनाश्यातकवित्का
यंइतिग्रलसः ग्रलसपवस्वार्थेग्रग्रलसः
ग्रलस्ययोगादणग्रलसःश्रीतेमंदेयथाभव
तितथाकरोतिश्रीतकःश्रीतोलाभोकन उस्मो
दत्तः अत्रसोलसः उस्मोश्रीमेप्रमान्तश्रीत
योरन्यलिगकइतिमेदिनिः पइग्रलसस्य ॥
॥ दत्तेतुचत्तरपेशलपदवःसूत्यानउस्म ॥
दत्ततिश्रीमेभवति दत्तवदौश्रीमेवग्रवृ
तः चतेचदेयाचनेत्वादिः चनतेयाचनेप्रे
तेकार्यार्थमंडगवडरः चत्तरः पिशग्रवयवेता
लव्योतः वजिनिध्यादित्वात्तलचित्तनोपि
समाधोतालव्योतःपेशतिसमाहितोभवति
वृष्टादित्वात्कलचुपेशलइतिमाधवी पदग
तोहेतोमात्रेचहलिपादीत्यादिनाडाएपइवा
देशःपइःगुणःसौधःपादवः सुपुउत्यानत
द्योगोस्यसोत्यानः उस्मप्रागुक्तः पइदत्तस्य
॥ चंडालस्त्वमातेगरिवाकीतिनेगमाः
निशादस्यपचावंतेवासिचंडालपुक्कसाः ॥
चंडालःप्रागुक्तःस्वतेस्त्वः मतेगस्यापत्यं
तंगइतिपौराणिकाः दिवोदिवसःतस्यप्रा
कालत्वात्त्राकीतिः अकीतेनमस्यदिवकी
तिः अधार्मिकोत्तनानाच्छतीतिखचुत्तनेग
मः निशादस्यपचावंतेवासिनस्तेचपुक्कसाः
निधीदतिपापमत्रचचुनिपादः स्थानेभला
र्थपचतीतिचपवः नगरादेःप्रातेवसतीतिणि
तिः अतेवासीप्रताद्यणिचंडालः प्राणपुमो
संवाकसतिदिनस्तिकसहिंसायां पुक्कसः
पुत्रकृत्स्निकसतिगच्छतिवाकसगतौपुक्क

गं
मुं

३४६
२५६

सः दशवंशलस्य १० ॥ मेलाः किशतशवरः
पुलिहः ज्ञेयतातयः ॥ एतेकिशतशवरः ३५
वेडालानोमेलाः ज्ञेयशहवाचाश्च ज्ञेयतातयः
कंभाषते इति ज्ञेयशहवाचाश्च ज्ञेयतातयः
दीर्घादितकृत् ज्ञेयः तदुक्तं गोमोमभलकोय
तलोकवायं च भाषते सर्वोचारविहीनोमोमे
ज्जइतमिधीयते इति तत्रमसुरपिच्छपरिधा
नः किशतः पत्रपरिधानः शवरः शवगतौता
लवादिः अमरवदरन् पत्रशवरशहोपत्रः
दृष्टते स्वभाषावद्वहरीपरिभाषानभितः ३
लिहः पुलमहत्वेकलिपुलिभोकिंदवुपुलि
हः कथ्यते ज्ञेयपुलिहोपिनिरुयते इति तार
पालः पुलिहः पत्रशवर इति रत्नकोषात् प
त्रशवरोपुलिहोपि पत्रशवर उक्तः एतेच ज्ञे
यतातयः ॥ व्याधोः स्तगवधाजीवोः स्तगकल
जकोपि सः ॥ गीतादिनाहरिणां निध्यातिश
ह्यतेत्यादिनाः व्याधः स्तगवधेनाजीवतीति
इगुपधात्कः स्तगवधाजीवः स्तगान्वधार्थेया
तिस्तगघादयश्चेति कः स्तगयुः स्तगोपुल्लजः प्र
सक्तः कृत्वायांकनल्लजकः चत्वारिजीवना
र्थेस्तगचातकस्य ५ ॥ कौलेयकः सारमेयः
ऊकृऊरोः स्तगदेशकः अनुकोभषकः आसा
त ॥ ऊलेहहेभवः ऊलऊलीत्यादिनाहक
ऊकौलेयकः सारमानामशुनीतस्याप्रपत्तं
ऊसारमेयः ऊकृऊकृशादनेकोकतेवाङ्म
कात् मयिज्जिवासिचतिपउरः कश्चातादेशः
ऊकृऊरः मयरेफरहितः व्युत्पादितः ऊरजे
दनेइगुपधात्कः ऊरेरप्युत्पादयोवङ्मलित

रव ऊगागमश्च ऊर्करोद्विरेकोपिस्तगान्दशती
तिवल्गुस्तगदेशकः अनुगतोः प्लुत्तनकः १
द्वोश्चिगतिहयोः चित्रिजीतीनिपातनात्त्या
ऊकृऊरस्तनः आनः कपिशोमंडलोभषः इति
वाचस्पतिः भषभर्त्तनेपुवुनभषकः सप्रऊ
ऊकृऊरस्य ७ ॥ अलर्कस्तमयोगतः ॥ अल्प
तेधार्यतेदशनभयात्तलर्कइतिस्वामी स
घोदगदिः योगतः योगप्रकर्षणोमंत्रत्वेप्रापितः
आअलर्कः ॥ आविशकइहंमयाऊशलः ॥
स्तगयाप्रवीणः आविशकइहः तत्रवादयइति
विश्ववर्कदेः ऊः पके १ ॥ सरमाशुनी ॥
तत्रैः वाङ्मलकात्प्रयेरमचुरापुरसाप्रजादिः
शुनीगोरादिः पके १ ॥ विहचरः स्तकरोग्रामः
॥ ग्रामोग्रामभवः स्तकरोविह्वरहः विह्वरः वि
धेविह्वरतिअतिअव पकेग्रामस्तकरो १ ॥
वर्करः तरुणः पशुः ॥ तरुणः पशुः सामान्येन
वर्करः वृकोः वाङ्मलकादरन्मतमेदात्तवर्क
रोमेघशावकइतिविह्वरतः पकेतरुणपशोः
१ ॥ आच्छोदनंस्तगयंस्याद्विहोस्तगयामियं
॥ बुदसेचोदनेआच्छोयेतेप्राणिनोऽत्रपुहृष्टो
दगदित्वात्तज्जत्वेआच्छोदनंस्तगान्वयतिव्येज
संवर्णोभावेचजर्थेकः संप्रसारणेयान्देशेस्त
गयं अतोषपीत्यपिशह्रावेप्रत्ययः इत्यने
स्तगयं किटीखटवित्रासनेभावेचज्ज्यावेतः
स्तगतेऽस्तगः स्तगान्वेषणोबुदरावदेतः
मिहादिवाहण गणपादसामर्थ्योक्तिलोपवाधि
लागणः परिचर्यापरिसर्यास्तगयाग्रहस्याजा
गर्थेतिप्रत्ययेनिपातनाहस्तगया चत्वारिआ

249

स १० ॥ चौरिकासौन्यचौर्यचुस्तेयं ॥ चौरस्य
 भावः कर्मवाननोत्तारित्वाडु जचौरिके चुरस्तेयः
 धात्वर्थोऽनुवक्तव्यः चौरिकेति माधवीस्तेयं सौ
 न्यचौर्यस्याचौरिकं चौरिकास्थितिमिति वाचस्य
 तिः स्तेनस्य कर्मस्तेनाद्यतनलोपश्चितिनलो
 पः यत् स्तेययोगविभागाद्वासाणादित्वाद्वा
 जित्तेन चौरस्य कर्मचौर्यं चत्वारिचौरकर्मणः
 ध ॥ लोप्रचतइने ॥ लुप्यते ग्राज्जित्यते ल
 मृच्छेदने त्रन्लोप्रं लोतवैडलादिभ्योश्च
 विसृत्रेलोत्रमपिलितं चलोत्रमसृणिचौरिते इ
 तिविधः एकं चौरिकाधनस्य १ ॥ वीतंसस्य
 पकराणंबंधने स्तगपत्तिणं ॥ स्तगणपत्ति
 णंबंधननिमित्तं यडपकराणंपाशजालादिवि
 तंस्यतेऽलंक्रियते सौतसिभृषभृषग्रलेकरे च
 जवादीद्यैः वीतंसः संत्यसः एकं १ ॥ उन्मा
 यः कूटयंत्रस्यात् ॥ ग्रातिपंदत्वास्तगपत्तिव
 धनार्थं यत्संधानयंत्रं निवेश्यते सडुधंताक्रम्य
 तग्राति मंथविलोडनैश्चलेत्पादिनाणः उन्मा
 यः कूटाख्यं यंत्रं कूटयंत्रं हरेन चलेन यंत्रं वा
 कूटयंत्रं हेवेति जालविशेषः २ ॥ वागुरास्
 गबंधने ॥ वातिगच्छति वातेः भद्रादित्वाडुर
 न्वाकृवागमः वागुरा स्तोवधत्तेग्रनयाल्य
 इस्तगबंधनी हेस्तगबंधनार्थं जालविशेषस्य
 २ ॥ शुल्बं वराटकः स्त्रीवरजसि शुवदीगुणः
 ॥ शुप्तार्थे व्ययं शुप्तजितं लीयते एषोदरादि
 शुल्बं जालव्यादिल्लीवरजः शुल्बावराटो ना
 इति स्त्रीकांडे रत्नकोषः वराटक उक्तपव स
 तेः करस्य रागमश्च सलोपस्य रागमौ जलैव च ते

रजः यथा स्तनविमर्शस्तनोत्तरतिरजः वल्गु
फलशिष्टपुलायवर्तनिपातनादा स्तन
हृत्परमादेशः स्तनदेवेतश्चिचुत्वेवरजः स्त
वटवेष्टनेग्रचमोरादिनीषुवटीत्रिषुवटीत्रिषु
गुणोत्तिसिन्धुप्रोथकपदैयोरितिमेरितिः गु
णः प्रागुक्तः पंचवलितगुणस्य ५ ॥ उद्धातने
चटीयंत्रसलिलोद्वाहनेप्रहेः ॥ उद्धातनेत
त्रोत्पत्तेजलमनेनेतिचटमेचादेपुरादिन्युद्
उद्धातने चटीमहितेयंत्रचटायंत्रचटीयंत्रवा
प्रहेरचटहृत्पायेनयंत्रेणजलमुत्तोल्यते त
स्यदेनामनी २ ॥ पुसिवेमावायदंडः ॥ वय
तिग्रनेनवेमावेजः सवेत्रेतिरमनिचुआहुणः
अर्धवीहिलाडेमलीवमपीत्यरुणः वयनेवायः
तदयोदंडः वायदंडः देवेयाइतिख्यातस्य २ ॥
सूत्राणिनिरतेतवः ॥ सूतेः पुनस्तेनाएवेक
त्वाहुणभावः सूत्रमापितन्यतेविस्तार्यतेसौसि
तनेत्यादिनातन्ततः नरिपुसिवज्जुकास
वागत एकस्त्वमपिस्त्रं तंतश्चस्त्रतंतवि
तिसंहतंचस्त्रतंतवितिहागवली देस्त्रस्य
२ ॥ वाणिर्कृतिः सियोत्तल्ये ॥ वाणनेवा
णिः ग्रणरावणेतिदेडकोभाषार्थः चुरादिणो
तादचु इः वाणिरितिमाधवीबाहुलकात्स्त्रो
वेणिपार्लिचणियइतिवेजोणिः एतंचवेणि
रितिसभृत्पादयः विविधाउतिः व्युतिः वेजो
विष्टवीहतिस्त्रीत्यादिनाक्तिनवलिलोपः
संप्रसारणेकारस्यचटीयंत्रनिपातनातव
तिः अवरहणेइत्यतः क्तिनिगुतीत्यादिनाति
पातितः तन्मतेकस्त्रोकारः गुयीधातोः क्तिनि

वलिलोपश्चुतिरितितन्ये देवसादीनोवाणि
क्रियायाः २ ॥ पुसिलेष्वाटिकमोण ॥ पुस्य
नेग्रद्वियतेमस्यतेवा पुस्युत्तश्चनारणेपुरा
दिणिचुपरच पुस्येग्रदिनाकाएपुत्तलारिख
जनकमेरुह्यतइतिसभृत्पादयः मदावासाक
एवायवस्त्रेणप्यथचमेण लोहैः रत्नैः कृते
वापिपुस्यमिर्गमिधीयतेइति एकलेष्वाटिक
दिशिन्धुकर्मणः २ ॥ पंचवालिकाप्रतिकास्या
हृत्पादवारिभिः कृता ॥ पंचालदेशेभवाग्र
दंडिः प्रीपुत्तार्थेकनृत्तस्त्रेतापुपंचालिका
पुत्रीवपुत्रिकाइतिवा आदिनावसदंतश्चगाह
शिलादिग्रहः देपुत्तलोतिख्यातायाः २ ॥ १
स्यात्तालभंजिकास्तंभेलेष्वाटिकोत्तलिकारिका ॥
जत्रत्रपुत्रिकारेतजातपंचाप्रवेत्रिषु ॥ पिटकः
पेटकः पिटशस्त्रसंचातयोः पेटतिपेटः यथा
क्रमंक्रुत्वापुलोपिटकः पेटकः देपुत्तकादि
स्यापनस्यमहापीडइतिख्यातस्य २ ॥ पेडा
मंजुषा ॥ पिडसंचातेपुरोष्टेतिचकारादप्र
त्ययेशोभावतपेडा मज्जतिइत्यजातमत्रमस्त्रे
नुवेत्तस्त्रननुमागमः मंजुषा द्विजकारोऽरु
रुतीतिलोपः एकनकारोपिकेचित्पिटका
दिभिश्चतुर्भिरेकपर्यायइत्याहुः हेमहापेदि
कायाः २ ॥ अथविहंगिकाभारयाः ॥ वि
हायसागच्छतिविहायसोविहृवेतिगमेः खचु
विहंगमाविहंगिकेतिकचित्पादे विहंगशब्दा
यावादितात्कनविहंगिका भारस्ययीष्टः देवा
हुलकस्य २ ॥ तदालेविशिकोकाचः ॥ त
स्याविहंगमायाः आलेवनेइतिग्राह्यादितात्

रा.
मु.
३४५

निः तस्य लेखितं शिखं शक्रोति बोद्धं प्रया
दिः कश्चतेः कश्च वं धने च जिवाचः सचोक्तः
हे २ ॥ अथ पाडका पाडरूपान्तरी मेवाच
दीनापरायता ॥ पद्यते नया पादः पातका
शिपत्ते रितिः पातका हृदिः पादः पादरेव पा
डका स्वार्थे कश्च स्वत्वं पाडका पादे उपनयते
वद्यते इति संपदादित्वात् किं न हि वृत्तीत्या
दिनादी चैः न हो धं इति धत्वं च संवकारः श्रीणि
पाडकायाः ३ ॥ अनुपदमिति यस्मात्पाया म
तययीभावः सेवतपानत अनुपदं पाया म
प्रमाणवद्वा अनुपदीता अनुपदमेवैत्यादिना
वः अनुपदीना चत्वारि पाडकायाः ४ ॥ न
द्वीवप्रीवरत्रास्यात् ॥ नद्यते वद्यते नयेति स
श्रीत्यादिना एत्वं धत्वं प्रजातरीष नदीवर्धते
दीदीभवति चर्म रज्ज्वातवीधरपिभोरजिति
रन्त्राणः वत्रीवर्धो चर्मवंधे भयावात्रीति ह
चंद्रादयः वरत्रावृषाद्यक्ता पाडकायामपि
वत्रीत्युपचारात् श्रीणि चर्म रज्ज्वाः ३ ॥ अथ
हेलाडनीकशा ॥ ताडते नया ताडनीक
शिसति मातत्रयोरिति सौत्रोधातः पचाद्यच्
तालकांतः भूवादिगणोपलभ्यते इति रत्नितः
शाकशेति तालकांतं चंद्रगोमीच आदिनाड
दिग्रहः पक्षेण दुक इति व्यातस्य २ ॥ चंडा
लिकात् कंडोलवीणा चंडालवलुकी ॥ चंडा
लस्ये चंडाली कश्च चंडालेन कृतावा कलादि
भोदुजिवाडालिका कडिकपिकच्छिपदिभ्यः
डोलः कंडोलः चंडालः तस्य वीणादि कंडोलवी
णा क्वचित्कडोलीति पादः चंडालस्य वीणा चंड

लवलुकी श्रीणि कंडेर इति व्यातस्य ३ ॥ ना
गवीणादीषाणिका ॥ स्यन्तो नागवीणागवी
षः करणोत्पुट इषाणो स्वाये कश्च इषाणिका हे
सर्गाकाराणां नागवाकतिलो हतलायाः २ ॥
शाणान्तनिकषः कषः ॥ शर्णिततत्र करोति वा
जलकेणः शाणान्ते च जिवाशाणः तालका
दिः निकष्यते त्रोगोचरेत्यादिनाचः निकषः कषः
श्रीणिकषपरिकायाः ३ ॥ वृश्चनः पत्रपरशुः
॥ वृश्चः करणोत्पुट वृश्चनः पत्रमिव परशुः प
त्रपरशुः हे सुवर्णोदितोदिकायाः २ ॥ ईषि
कात्तलिकामने ॥ ईषतीति ईषिका ईषते के
काष्टलोहादिमयी शलाकात्तलिका उच्यते तल
निष्कर्षे ईषिते तो के च्छेदिका गदिति डीषि स्वाये
कश्च सामान्ये नवीणादि शलाकायामीषिकादि
द्वये आवर्तितमनावर्तिते वा सुवर्णोत्पाते पात्रे प्र
दिप्यते तत्रे तपरे सुवर्णकारोपलक्षणात्तयात्
त्रनिवडा केचित् चित्रकारतलिकायावा ॥ तै
जसावर्तनी मृषा ॥ तैजसे सुवर्णोदि आवर्त
ते त्रैतिल्युट तैजसावर्तनी मुषसे ये गुरो सुहृल
इत्यकारप्रत्ययः तापिश्रनोष्मपीति दी चैते मृ
षा मुषा च गौरादि डीषि मुषीत्यापि मृषी मुषा
मृषिका स्यात् तैजसावर्तनी मुषेति शब्दात्तवः
हे मुषेति व्यातायाः २ ॥ भस्त्राचर्म प्रसेविका
॥ भस्त्रते दीप्यते नयाः प्रिरिति भस्त्रभस्त्रे नदी
श्रोः इवासा अभसिभ्यः सून् तिउत्रतयेति इउ
भावः अजादित्वात्तापुभस्त्रा चर्मोत्पत्तौ
ते चर्म प्रसेविका हे चर्मभातीति व्यातायाः २ ॥
तास्योदनीवधेनिका ॥ ललेती स्योदयतीति

रा.
मु.

३७०

लास्योदनीपुषोदरादिः ग्राम्योद्यतेविद्यते।
नयाग्राम्योदनीतिस्वामी वेधनीविद्यते। नया
ग्राम्योदनीवेधनीतस्योदनीपुषोदरादिकेति
चम्यतिः हेमणिशोवादिवेधनाख्यायाधमसौ।
तिख्यातायाः २ ॥ कृपाणीकतेरीसमे ॥ कृ।
पाणः उक्तः सियंतीपुष्पाणी कृततीतिप्रम
वदरन्मोरादिकतेरी हेमजीकृतसुवर्णदेः कते
नेपायस्यकातीतिख्यातस्यनापितकेशकतेना
वा २ ॥ वृत्तादनोदल्योदी ॥ वृत्तादनः नेया
दिः वृत्तोभियतेछियते। नेनवृत्तमेदी हेनि।
हानइतिख्यातस्य २ ॥ हेकः पाषाणदाराः ॥
हेकेति इत्यमानेदेशंकायति आतइतिकः
हेकइतिस्वामी पाषाणोधार्यते। नेनपाषाणद
राः हेकेकइतिख्यातस्यपाषाणदारास्य २ ॥
क्रकचोस्त्रीकरपत्रे ॥ कचतीतिकचः पचाय
चुपायुः तः क्रइतिशब्दस्यकचः क्रकचः कर
सेचयेपत्राकारेवत्करपत्रे हेकरातइति।
ख्यातस्य २ ॥ स्यादराचर्मभेदिका ॥ श्रीमो
स्यायः प्रतिमा ॥ श्रीगतोश्रीमज्जाल्मश्रुते
इतिप्रत्ययेश्रुतदेशेचमोरादिश्रीषश्रीमोता
लयादिः श्रीमेषुयामेद्योसुरभिषायादीइतिश्रु
मोदेतोपमतीत्येकेमोरादिपादादेवनिपातः ३
त्यरुणदत्तः तिष्ठतेरास्त्रासास्त्रास्योतिनिपा
तनातनक्राणत्वेआतकुत्तच स्याणलोहप्रति
माश्रयसीप्रतिकृतिः त्रीणिलोहप्रतिमायाः
३ ॥ शिल्पकलादिकंकर्म ॥ शिल्पकर्मक्रि
यावात्स्यायेनोक्तन्त्रगीतवाद्यादिचतुःषष्टिः
वाद्यक्रियाः तथालिङ्गनाभंतराचतुःषष्टिः

याकला आदिनास्वर्णकारादिकर्मग्रहः पत्त
सर्वशिल्पशिल्पतेजायते शलङ्कलपतगतो
वाघ्यादयइतिपः श्रुतः इत्यंशिल्पतालव्यादि
प्रकं १ ॥ प्रतिमानेप्रतिविम्बेप्रतिमाप्रतिया
तना प्रतिव्यायाप्रतिकृतिरकोपेतिप्रतिनि
धिः ॥ प्रतिमोयतेसदृशोक्रियते। नेनेतिल्य
इप्रतिमानंप्रतिनिधिः विवप्रतिविवेश्रुत्य
इप्रतिमा प्रत्ययात्पते। नयायतनिकारोपक
र्योरितिचुरादिणंतातयचुप्रतियातनाप्रति
क्रियास्यव्यायासादृशमत्रप्रतिव्यायाप्रतिनि
धिः कृतिः श्रुतंतेमोश्रुतेत्येतिश्रुकारप्रत्ययेश्रु
कंप्रतिनिधीयतेसदृशोक्रियतेप्रतिनिधिः
किः श्रुतेमृत्तिसदृशशिल्पादिनिर्मितप्रति
प्रकस्य ॥ उपमाउपमानेस्यात् ॥ उपमा
तेरुः उपमान्प्रतिउपमानेकेचिदेतत्सर्वैः सेव
प्रतीतिस्वामी हेकराणेभावेचयेनोपमीयतेया
चोपमितिस्तयोरेतेनाश्रीषकीणिप्रतिकृतेर
वभेदः २ ॥ वाच्यलिङ्गः समस्तल्यः सदृशः
सदृशः सदृक साधारणः समानश्च ॥ पते।
समादयः समानोताः वाच्यलिङ्गः समस्तमवे
क्रयेश्रुचुसमः तल्लयामेमितः तल्यः नोवय
इतियत्तल्यः समानइवदृशतेइत्यादिना
यथाईकन्तिकनोसदृत्तस्यदसाश्रीपकवि
ज्ञावायंप्रकृत्यंतइतिसाधुः सदृशः सदृकइ
शावरुषितिसभावः सदृशधारणेनवर्तते सा
धारणः बोधमर्जनस्येतिव्यवस्थितविभाषात्वा
त्सभावः समानेमानमस्यमानः सप्रसदृश
स्य ३ ॥ स्वरुत्तरपदेत्वमी निभसेकाशनीका

शु
मु
३११

शप्रतीकाशोपमादयः ॥ अमीनिभादयः
त्रपदस्यापवमदशवचनावाच्यलिङ्गाः स्युः
रिति एवं स्मादिशेषः यथापित्तिभः पुत्रः
मात्तिभाकन्यादेवनिभमपद्यमिति नियतं
भातिङः निभः संकाशतेकाश्टी प्रोताल्लयो
तः चजिसंशब्दः समानार्थः संकाशः पवेदः
कः काशइति लीचैवेनीकाशः आदिनाभूत
पकल्पादिपरिग्रहः यथापित्तिभूतः पित्तिभूतः
पित्तिभूतः ॥ कर्मण्यत्तु विधाभूत्याभूतिः
स्त्रीभर्मेवेतनं भरणभरणमूल्यनिर्वेशः प
णइत्यपि ॥ कर्मणि संपाद्यते नयाकर्मवे
शाद्यत्तु कर्मण्यकर्मणि विदधाति कुर्वेत्
नयाश्रितश्चोपमर्गे इत्यपि विधाभियेते कर्म
काराः अनयेति संज्ञायां समनैत्यादिना क्य
भूत्या कर्मणि भूताविति निदेशात् क्यपाक्तिः
ननवाधते भूतिः प्रियतेनेनेति मनिनभमेवी
यते अद्यते इदमिति वीगतिप्रजनकोत्पसुन
खादने प्रवीयति भोतनः वेतनं भरणे साधुः
भरणान्प्रतिभरणमूल्यपणो प्राशुक्तौ निर्वि
शते उपभुज्यते साविति च जनिर्वेशः पका
दशवेतनस्य ॥ १ ॥ सुराहलिप्रियाहलाप
रितुदुरुणात्मजा गंधोत्रमाप्रसन्नेराकादं व
धः परितुता मदिराकणमद्यपि ॥ सुरा
तिदहातेन इति श्रुतश्चोपमर्गे इत्यपि सुराह
लिनोवलभइस्यप्रियत्वात् इति प्रिया जहा
तिलजामनयाहलापघोदरादिः इति वि
लिखत्यंगे इति विलेखने जलादिवासी वाहा
ला परितुवति किंपिपरितुत्त सुरासुरैर्मया

मानाजोवरुणाजातावरुणात्मजा गंधेनोत्रमा
श्रेष्ठोपोत्रमा स्वच्छत्वात्प्रसीदतिः सप्रसन्ना
इकामः तेरातिश्रुतइतिकः इरासंवेगोमंथप
वते कदम्बकोदरेजाताकादं वरीएघोदरादिः
कदम्बकोदरेजातानाकाकादं वरीतसेत्यागमः
भाशिमतेरापिपरितुतामदयतीति दीपिम
दिमुदीत्यादिनाकिरवमदिरा कशिः सौत्रोपा
तः तालव्योतः जनेद्येति तिवाङ्मलकायक
शं सुराश्चमध्ययोकशमितिरेतिदेवः माद्ये
त्यनेनमद्यं गदमदचरेत्यादिनायत्त सुरादि
त्रयोदशमद्यमामान्यस्य ॥ १३ ॥ अवदंशस्त
भदरां ॥ पानरुचिजननार्थेयइत्यपि चवेतो
तदवदंशनं अवदंशः चञ्च पकेतइतीति
ख्यातस्य ॥ १ ॥ अंशुपानेनमदस्थाने ॥ अन्त्ये
अनगतौ जमेताहुः अंशुपानगदं अंशुपान
गदमेतेति तालव्यादीमेति निः अंशुमद्येच
अंशुपिजलइति न्योमदिराकरिइत्ययोरि
तिविद्यः तत्पानस्थानमपितात्स्थानं अंशु
पिवेत्तुपानेपिवत्तांतत्रमदः स्फारितिमदस्था
नं ॥ त्रीणिमद्यपानस्थानस्य ३ ॥ मधुवारा
मधुक्रमा ॥ वारः क्रमाः असकृत्तमधुपान
क्रमाः मधुवाराः मधुपानक्रमा मधुक्रमाः व
इत्याह इवचनं हेपुनः पुनः मधुपानक्रम
स्य ॥ १ ॥ मधुसवोमाधवकोमधुमाहो कसह
योः ॥ मधुकुप्यमधुतस्यासवः संधानेच
जायंरुदोरपुमधुसवः मधुनाकृतसंधितः
ऊलादिभ्योवृजमाधवकः मधुप्रकृतिवान्म
धुः मद्यतेत्रमाद्येतेनेनवामधुनदोकाशला

रा.
मु.

तद्विकारोमादीकं नैरुक्तं माधुत्वं ग्रहयोरिति
स्त्रीवामित्यर्थः चत्वारिंशद्व्युत्पत्तमयस्य
॥ मेरेयमासवः शीघ्रः ॥ यद्यपि शीघ्ररित्यर्थः
पक्षेण स बोधवेत्त मेरेयं धातुकोप्युत्पत्तमयस्य
सुसहितमिति साधवः तथाच केषुचिन्मपल
तंकर्तृस्य घृष्टा पंचाशतानि मासिकस्य प्रस्य
मित्येवं साधवः प्रयोगः तथा सत्समनादित्येव
मुक्तं शोचते नेन शीघ्रमिति प्रत्ययः शीघ्रः
अर्थकोटिपादात् स्त्रीवत् पुनपुंसकयोरेकस्य
कात्स्याण्यशीधव इति त्रिकोडशेषः शीघ्रोः प
रासंबंधः त्रीणि मयविशेषस्य शीघ्रोः ३ ॥
मेधकोजगलः समौ ॥ मेद्यतिस्त्रियति प्रनेन
लुत्मेधकः भृशगलति सर्वति गले ये हृत्सो
तात्सवजगलः जलभद्रमनयोरित्यस्य वृत्ता
दित्वात्कलविवाङ्मलकात्पलोपेजगत्वेव जग
ल इति शाब्दिकाः जगलो मनडुमे मेधके पिष्ट
मधोवा इति च गलतीयादौ मेदिनिः हेतुगक
ल्कस्य मेध इति ख्यातस्य २ ॥ संधाने स्यात्
भिषवः ॥ संधीयते संधाने वंशं जरफलादी
न बहूकाले संधाय यत्क्रियते ग्रभिषोद्यते
चिरं क्लेशते ग्रभिषवः भावसाधनो वासरासं
धोवतेत इति खामी ग्रभिषवे ब्रह्मवर्गोऽक्तः
हे २ ॥ क्वां प्रसितनग्रहः ॥ क्वात्तेः वा
ङ्मलकात् उल्कादित्वाङ् उपधायाश्चेतीति कि
ण्वे क्वात्प्राप्ते सुराबीज इति विद्यः न ग्रनग्र
वासमाह्वयते ग्रनाद्यादनात्तु ज्ञः क्वात्तु नग्र
हः कुहू नग्रहो नग्रहः अमृत्यो यतिरने
हेनानाद्व्यकृतसुराबीजस्य २ ॥ करोतमः

सुरामंडः ॥ सुरायामंडोऽग्रभागः कारेण कार
णोत्क्रियावशात् उत्तरः उत्तमः कारोत्तरः कारो
त्तर इति खामी हे २ ॥ आपाने पानगोष्ठा ॥
ग्रामेतात्संश्रयपि वेत्त आपाने पानायकता
गोष्ठी स्वार्थे कन् पानगोष्ठा हेमं मित्यपाना
र्थकृतगोष्ठाः २ ॥ चषको स्त्रीपानपात्रं सर
कोप्यनुत्तर्षणं ॥ चषाते भक्षते नेन चषभक्ष
णोत्पत्त्यतः कृत्वादिभ्योऽणवचषकः पाना
र्थपात्रं पानपात्रं सगती कृत्वादिभ्योऽणवचषकः
सरकः शीघ्रपानेत्त शीघ्रनोर्मध्यभाजन इत्य
जयः श्रीपशहात् सरको स्त्रीति सरकं सरकं वा
नककोनेति रत्नकोषः अत्रुत्तर्षेति पात्रमित्य
ति ग्रनेन जित्वा पिपासा यो लुपि अत्रुत्तर्षणं
अत्रुत्तर्षे चषकश्चात्रुत्तर्षे चैति भागुरिः चषा
दिमपु पानपात्रस्य ध ॥ धृत्तौ तदेवोक्तिवो
तद्धृत्तौ चतुस्तमाः ॥ धृत्तौ हिनीति धृत्तौ हि
सार्थोदंडकः तनिरल्पो ल्यः धृत्तः धातोरिति पा
देषावतीति ग्रभिः धावति सयोगात् स्योत्साद्यत्
ग्रहैर्दीव्यति जिगीषति शाब्दित्वात् ताच्छी
लोवाणिनिः अतदेवोक्तिवस्तौति पाणतो
इते कितवः एषोदरादिः अत्तेषु धृत्तैः अतध
तैः सप्तमी शोडशेति समासः धृत्तकरोति किप
धृत्तकृत पंचधृत्तकारस्य ध ॥ स्थलप्रकाः
प्रतिभुवः ॥ तत्कार्ये लप्रः डोलस्त्री व्रीडेकः
स्वार्थे कन् लप्रकः प्रतिनिर्भवतीति भूः भुवः
संज्ञेति किपप्रतिभूः डेलप्रकस्य २ ॥ सीति
कोद्यतकारकः ॥ सभाद्यतमाश्रयत्वेनास्या
स्तीति पयिकवत्त व्रीडादित्वात्तद्वन्मभिकः

शु
सु

३५३

समाद्यते समाह्वयेति मेदिनिः द्युतेकरयति
द्युतकारकः स्वार्थे कन् हेमदिचारस्य २ ॥ द्यु
तेति यामत्तवती केतवे पण इत्यपि ॥ दिवः
क्रः द्युतः द्युते वप्रताः पाशकाः उपायत्वेनात्र
सेतीति मतप्रशस्तशक्तिस्वभावात् स्त्रीत्वे
त्वती कितवकमेव दिक्तादात् केतवे द्युते
यदन्त्यते सपणः गृह्यते ग्रहः ग्रहेरपु तयो
मादशे शयविपणः चत्वारि द्युतस्य ध ॥ प
णोत्ते प्रहः ॥ पणते पणः गृह्यते ग्रहः ग्रहे
रपुलत्वे व प्रहः प्रह इति निपातनात्साधुः
आइ इति व्यातस्य हे २ ॥ अत्तास्तदेवनाः पा
शकाश्च ते ॥ अत्ता इत्यत्ते अत्तेति व्यासुवेति
अत्तव्याप्तोपचायचुप्रताः दीर्घातिपभिः कर
णोत्पुद्देवनाः पश्यते वध्यते पभिः पाशाः से
त्रात्रालकात्तात्तत्तुल्यपाशकाः त्रीणि पाश
कस्य ३ ॥ परिणयस्तु शरीणो समेतात्रय
ने ॥ वामदक्षिणयोः परितः समेतात्रयने श
रीणो नयने परिणो नीलो रित्तादिना च नृपा
रिणयः पके १ ॥ अत्रियामष्टापरः शारिफ
ले ॥ प्रतिपंक्तिग्रहोपटानि स्थानानि ग्रह
ग्रहापदे ग्रहनः संज्ञायामिति दीर्घः शरी
णो फलं फलके पदः शारिखेलनाधारः हे
रादिप्रयेण पदपवटीयंति ग्रहापदोः स्त्री
फलके शरीणो फलके पिचेति मेदिनिः फ
ले हेतुः समृत्त्ये स्यात्फलके व्युत्पत्त्या भयोति
तिविश्वः शारिफलं देशो तरे द्येव शरीत्री
ओऊवेति श्रुयते द्युतकलहेवलभदेणश
रिकफलके नरुवती इत इति पतावतिव्यो

शरीणो खेलनार्थे माधारपदस्य हे २ ॥ प्रार
णि द्युते समाह्वयः ॥ प्रीणाभिः कृते द्युते प्रा
दि योधने देवने प्राणि द्युते संदृष्टो ह्यते व
धुंति संज्ञायोचः आह्वयवदयादेशः समाह्व
यः हे २ ॥ सर्वलिगां सप्रहादसे सपणोत्तप्रि
हरति ॥ उक्ताभूरिप्रयोगत्वादेकलिनेत्र
योगिकाः ताड्योदन्तोत्तुत्ताह्वालिगांत
रेपिते ॥ अत्रवर्गे योगिकाः शालामालाका
रमादे गिकवैणविककर्मकारवैरातदेविप्र
तिहादयः अतिप्रचुरप्रयोगदशीनात् प
कलिंलिगे प्रमिये योगिका उक्ताः तेताड्यो
त्रयोगवशात् तेषामन्यतो न्यत्रज्ञातो वृत्तौ
सतो अन्यत्रियोक्तौ वेकोदनीयाः यथा मा
लाकारी स्त्रीमालाकारकुलमित्यादि योप
योगिकाकरणमालिकर्तुं भकारादयः तेता
तिवचनत्वात् श्रुदिवत्तायते इत्यादिना
दीर्घलिगांतरे स्त्रीलिगे कौवत्वे पिबोदयाः
॥ ॥ इति श्रुदवर्गे विवरणं समाप्तं ॥ इ
ति श्रीमहिलायनौयकविचक्रवर्तिराजपेदि
तत्तावेभौमकविपेदितदुडामीमहाकाय
रायमुकुटमणिश्रीमत्तदुहस्यतिकृतायाम
मरकोषपंचिकायां पदचंद्रिकायां श्रुदप्र
धानवर्गे भूमादिकोडोद्वितीयः २ ॥ ॥
ओं श्रीगणेशाय नमः ॐ विशोष्मनिजैः संकी
र्णैः नानाद्यैरव्ययैरपि लिगादिसे ग्रहेवर्गैः स
मान्यवर्गैः प्रयाः ॥ वक्ष्यमाणैः त्रसामान्ये
सामान्यकोडे विशोष्मनिजैरितिः पंचभिः पंच

रा.
मु.

वर्गवत्पतेतेचनस्वतेशः किंत्वर्गः पूर्वोक्त
स्वर्गादिवर्गः संश्रयाश्रयोयेषां तादृशः त
यादि विशेषानिज्ञाः ॥ विशेषापत्राः सुक
तीत्तादयोदेवासुरमनुष्येष्वेवविशेषाणां तथा
संबध्यते संकीर्णः परस्परविज्ञातीयाः कर्म
विशेषाणादयः कर्मपरायणादयः तद्व्याप
रतयानानार्थानाकादयोवाचकत्वेन अज्ञा
दीन्ययानिज्ञाः आदिर्येयांतां न्ययानिज्ञा
वीथपरादिभावयोक्ततया लिङ्गादिसंग्रह
शु चियासीहृदिगामैकातितादि तत्रलिङ्गा
प्रतिपादकतया आदिशब्दाजामसंग्रहः ले
काशेफालिकेत्यादितदनुक्तपरायणेतया
तैरेवसंबध्यते अतएवसाधारणत्वात्तामा
न्यकांशेयं सामान्यविशेषाश्रयात्प्रायेणोद्देश
स्वरूपादिभेदेनैवल्लिङ्गनिर्णयः सोऽपिबर्णे
रूपभेदादेवेतिप्रमानिगमार्थेन्यायमाह ॥
स्त्रीद्वयैर्यद्विशेषोऽयमादृशः प्रकृतं पदेः ॥
एवमक्रियाशब्दास्तथासुप्तस्यभेदकाः ॥
यादृशेः स्त्रीद्वयकलत्रादिरूपैः पदेर्यद्विशे
षोऽस्त्रीद्वयद्विरूपेप्रकृतं प्रकृतं तस्यभेदका
विशेषाणीभूताएवमक्रियाशब्दास्तथा
सुः तादृशिगवचनाएवभवेति तत्रगुण
शब्दाः यथा सुकृतिनीभायांसुकृतिनीहा
राः सुकृतिकलत्रमिति इवशब्दायथा दे
दिनीस्त्रीदेदिनीद्वाराः देदिकलत्रेतिपदे
क्रियाशब्दाः पाविकास्त्रीपावकादरापाव
कंकलत्रे ॥ हेमंकरेतिप्रकृतं शिवतातिः
शिवप्रदः ॥ सुकृतीप्राणवान्धन्यः ॥ सु

कृतप्राणयोगादितिमतश्च सुकृतीप्राणवा
न्यधनगणैल्लेखितयत्तधन्यः श्रीणिभाण्य
संपन्नस्य ३ ॥ महेच्छत्तमहाशयः ॥ म
हतीश्वरलक्ष्मीश्चामिलाघोस्यमहेच्छः महा
नाशयोमनोस्यमहाशयः आशयः स्याद
भिप्रायेमानसाधारयोरपीतिभेदिनिः वि
षयमहत्वेनैवेच्छामनसोर्महत्वं देउदारवि
जयः २ ॥ उदीर्णउद्गरोदारावुदात्तचमहा
मनाः ॥ हृदयालुः सहृदयः ॥ प्रशक्त
हृदयमनोस्यस्तीतिहृदयालुः हृदया
लुः जन्मतरस्यामित्यालुश्च शोभनेहृद
यमस्यसहृदयः मित्रत्वाविवक्षायां तदि
वत्तायांतसहृदित्वेवसहृदयइतिपादेत
सहृदयाः सर्वपवलोकाः उचितेवेदेशत
ओचित्यात्तहृदयालुसाहचर्येप्रशक्तह
ृदयमहितेप्रतिविशेषेवर्तते देप्रशक्तह
ृदयस्य २ ॥ महात्माहोमहोद्यमः ॥ इ
रापेपिरुत्तेप्रथमवसितकृतोमहोत्साहः
महानुद्यमोस्यमहोद्यमः ॥ होमहोत्साह
यत्तस्य ॥ प्रवीणनिपुणमितिवर्तनि
स्मात्शिखिताः वैज्ञानिकः कृतशुखः क
तीकृशालइत्यपि ॥ प्रकृष्टावीणाः स्येति
प्रवीणः सुख्यायेत्यागेनात्यंतावधानव
तिरुक्तः पूर्वनिस्सृतकृशलोप्राणकर्मणिशु
भेदगुणधेतिकः निपुणः श्रीभसर्वतोज्ञानाति
श्रुतिज्ञः पदेविज्ञानिस्सार्तिनिनदीभ्यांस्त्रा
तेः कोशलइतिप्रत्यनिस्सार्तः शिलाभेज्ञाता
स्यतारकादित्वादितचुशितितः विज्ञानेनेप

शु
सु

३५५
५५

एतेन व्यवहरति तेन हीयति इत्यादिनादीक
वैज्ञानिकः त्रीणादिनिविज्ञानिक इत्यपि स
श्रुतिः कृतमभ्यस्तं मुत्तुपायोऽनेन कृतमु
खः कृतमभ्यस्तमनेन कृती इत्यादिभ्यः ३
निःस्पष्टादिनात्कुशः सौत्राज्ञालयात्तात्कल
चक्रशतः कृतं संस्कृतं मुत्तुपायोऽनेन कृतमु
खः प्रशस्तं कृतं कर्मस्य स्तीति कृती कुशला
तीति कुशलः सूक्ष्मबुद्धिरिति स्वामी दशवि
स्य १० ॥ एतः प्रतीत्यः ॥ एताः प्रती
त्यः अहलो एतः प्रतीत्यः भीतिः प्र
तीत्योऽङ्गुलीविताते इति रयः हे एतस्य २
॥ संशयिकः संशयापत्रमानसः ॥ संश
यमापत्रमात्रं मनोयत्र स्यात्वा दो संशयमाप
त्र इति ह कृतं तत्रैव द्वितीया प्रकरणे संशयमि
तिकं द्वितीयोपादानादि विषये यथा स्या
त्तेन यद्यपि कर्तृकरणे संशयमापत्रे तथापि
यद्विषयः संशय उत्पद्यते तत्रैव कर्मणि स्या
त्वा दो प्रत्ययः न तत्र संशयितरिक्तं तैरीति नि
नेः अनेन कर्तृकर्मणो रविशेषमाहुः सो
शयिकः संशयमापत्रमानसं यत्र स्यात्वा
दिः संशयापत्रमानसः हे संशयविषयस्य
स्यात्वा दोः २ ॥ दत्तिलोयो दत्तिला हेतुत्रा
दत्तिला इत्यपि ॥ दत्तिला महेतिकं देगारद
त्तिला च वेति च यतो दत्तिलोयः दत्तिलाः ३
दत्तिला महेतीति ग्रहेति ग्रह दत्तिला हेतुत्रा
लोये त्रीणादिना हेतु अत्र शयस्य ३ ॥ सु
वेदन्यस्य लल्लन्यनशाडावज्जप्रदे ॥ वदति
सवेदेव हीयतामिति वदेः वादन्यः वदन्यः दा

नाथं स्थले कृते प्रचुरं वाते लल्लन्यपीतलो
यमस्य स्थले लल्लन्यः स्थले कृते वेति मोदीनिः ल
वति तिग्रह लोः एतन्निर्णयकारपादे कर्मणो
मजीवासममीशो देरिति समासः दानशोदः १
शोदेमनेपि विवाहानः इति विद्यः अंशमध्यपान
स्थानं तत्र भवः शोदः इहोपचारात्समर्थ उच्य
ते इति स्वामी वज्रप्रदत्तवज्रप्रदः प्रदासः इ
तिकः चत्वारिवज्रप्रदस्य ५ ॥ जैवात्रिकः स्या
दयकमात्र ॥ जैवात्रिक उक्तः अतिशयितमा
करस्यास्तीति मतप्रश्नायकमानदे २ ॥ अंत
कीणिस्तृणास्त्वत ॥ अंतः अंतः करणे काली
शाम्भरी रभृताधिदेवतभृतावात्मनोस्त्रियो
रिति समासः क्रुत्वः अंतकीणिः मातृवृमात्
स्त्रीमिति सामान्यतापकात्कापो नित्यत्वात्क
प्रक्षिपिशास्त्रवेत्तदे २ ॥ परीतिकः कारणा
कः ॥ परीतते च धारयति प्रमाणे रथीमिति
एतत्परीतकः कारणे हेतुभिश्चरति चरती
ति ह कृकारणिकः हेति प्रपकस्य २ ॥ वरद
त्तममर्देकः ॥ वरमभीष्टे दत्तितिकः वरदः २
ममर्देयति ममर्द्यायो जयति एतत्तममर्देकः
ममर्भोतिवर्धयतीति ममर्धः सप्रवममर्देकः
इति स्वामी हे देवतादेरभीष्टफलदस्य २ ॥
हर्षमाणो विक्रवीणः प्रमना हृष्टमानसः ॥
हृष्टते मोदते विक्रुते ताच्छील्यवयोवचन
शक्तिप्रदानश हर्षमाणः विक्रवीणः प्रहृष्टे
मनोऽस्य प्रमनाः हृष्टमानसस्य हृष्टमान
सः चत्वारिहृष्टमीनसः ५ ॥ उर्मना विमना

三才

तमात्रस्य १ ॥ गुणैः प्रतीतेतत्कृतलक्षणद्वय
लक्षणो ॥ लक्षणेनाप्रिविक्रमेतिविद्यः कृतः
मध्यस्तमन्तरागात् असकृदुच्चारितेलक्षणोना
मासकृतलक्षणः आहतमसकृदुच्चारितेना
मासकृतलक्षणः काकृतलक्षणद्वयलक्षणो
भूदितिरयः आहतं गीणतेपिस्फाटितिविद्यः
हेआचारणोर्योदिगुणैः ख्यातस्य २ ॥ इमया
जोधनी ॥ इममहेतीतिइमः संज्ञादित्यायः
इमः आध्यायतिधनंआतइतिकः धस्याः
आढः भूमीनिन्धनी त्रीणिबहुधनस्य ३ ॥
स्वामीत्वोचरः पतिर्देशिता अधिभूजायकोने
ताप्रभुः परिवर्जोधिपः ॥ स्वधनमस्यास्तीति
स्वामी स्वामिनैष्येइतिमाधुः ईश्वरउक्तः ईशे
धिभवतिअधिभूः नयतिप्रापयतिनियंक्तेणु
ल्लवृत्तनायकः नेताप्रभवति ॥ विप्रशमोदः
रितिदुःप्रभुः ॥ वृद्धेः क्लेशप्रभोपरिवृद्धइतिनि
पातनात् अधिपातिअधिपः मूलविभुजादिः
दशप्रभोः १० ॥ अधिकडिः सत्तुडः स्यात् ॥
अधिका कडिरस्य ऋषुवृद्धौ अधिकडिः संस्वो
वृद्धेः क्लिन् अशेआद्याविसत्तुडः अधिकडिकः
क्लृप्तुडे २ ॥ ऊदुस्वव्याप्तस्ययः स्यादन्त्यागा
रिक्लस्मिन्नुपाधिप्रमात्रयं ॥ ऊदुस्वप्र
कलत्रादितत्रऊदुस्वऊदुस्वपोषणोव्याप्तः सं
सक्तः व्याप्तसक्तलोयवेतिवोपालितः अति
अधिकः आगारिकः आयागारिकः उपदधाति
ऊदुस्वमितिउपसर्गेइतिकिः उपाधिः आवि
एलिगतात्स्यादौवप्रमान् त्रीणिऊदुस्वस्य

25

कस्य ३ ॥ वरंगरूपेपेतोयःसिंहसंहननोति
 सः ॥ अंगानिप्रवयवाःरूपेणावाण वनातिव
 तानिअंगानिरूपाणिवेतिवरंगरूपाणि तैरुपे
 तोयुक्तःयः प्रत्येकमवयवशुद्धारूपवानुद्धर
 ससिंहसंहननरूतिरुभूत्यादयःसिंहस्यवसे
 हननंदेहोस्यसिंहसंहननःद्विशब्दोविशेषेप
 कं १ ॥ निर्वयःकार्यकर्तोयःसंपन्नःसत्त्वसेप
 ॥ योतिःशंकोभूत्वाकर्मकरुतेसनिर्वयः
 निश्चयेनवयःवराणीयःएतत् व्यासनेभुदयेव
 यदाविकारंतत्सत्तत्संपत्तसंपन्नःसंयुक्तः
 उद्यमंऊर्वन्कचित्संयतइतिपाठःपकं १ ॥
 अवाचिमृकः ॥ नास्तिवाक्यस्यअवाक्यस्य
 तेवध्यतेवागस्यमृदुबंधनेवाक्यलकात् अ
 तिरुवतिभ्यंककमृकः हेमृकस्य २ ॥ अथ
 मनोजवःसपित्तसन्निभः ॥ तदुःसौत्रोपातः
 मनोजवतिप्रविशतीतिअचमनोजवः मनो
 जवःपित्तधर्माइतिनाममालायामपि पित्तव
 स्यग्विभातिपित्तसन्निभः आतइतिकःपित्त
 सन्निभःसइतिमनोजवसःचमसादिवदिति
 तस्वामी सत्त्वपपादइतित्तन्ये हेपित्ततत्त्वस्य
 ३ ॥ सत्कृत्वालेकृतोकन्योयोदरातिसऊक
 दः ॥ परिनेत्रेआचारसर्वकमलेकृतकन्यादा
 नयत्रमब्राह्मोविवाहः कोकतिधर्मेनादत्तैक
 कृत्ककटकशरादेऊऊदइतिपयोदरादिःही
 चादिश्च अमुत्पन्नोयमित्येकं आद्याद्यवाचैय
 त्वावश्रतशीलवतैस्वयं आह्वयदानैकन्याया
 ब्राह्मधर्मेःसकीर्तितःइतिमनुः पकं १ ॥ ल
 स्तीवोहृत्सलःश्रीलःश्रीमान् ॥ लस्तीशोभा

संपद्यतयत्कोललोचान् लक्ष्म्यप्रवेतिपा
मादित्वातनः प्रत्वेलक्ष्म्याः श्रीयोगात् सि
मादित्वादिलव् श्रीलः कपिरकादित्वाहत्वे श्री
लक्ष्म्यादिश्रीयोगात् श्रीमान् चत्वारिलक्ष्मी
कक्ष्म्य ५ ॥ स्त्रिगुणवत्सलः ॥ स्त्रियति
शब्देऽस्यास्तीतिवत्सलः वत्सः पुत्रादिवर्षयो
रिति मोदनि प्रत्रादिः प्रकाशयेः प्रकारश्च सा
दृशं तश्च स्नेहपात्रत्वेन वत्सः पुत्रादिस्नेहपात्रे
कामोभिलाषोयस्यास्ति सवत्सोसाधो कामव
लयोरिति लव् वत्सलः द्वेस्त्रिगुण्य २ ॥ स्या
द्व्याशौलोदयालुः स्पृहिरद्वीत्यादिनाश्रालुः
करुणाशौलमस्यदककरुणिकः कृपांलाति
इतिमित्वादिश्रालुः सङ्घरमेतेनेन तातत्र
तितरयेत्रस्वरतइतिरसेः कः दीर्घश्चुप्रादेः स्
रतः चत्वारिकृपालोः ५ ॥ स्वतंत्रोप्राहतः
स्वेरीस्वच्छंदीनिरवग्रहः ॥ स्वग्रात्मातंत्रप्रधा
नमस्यस्वतंत्रः अपगतमाहतमस्वतंत्रत्वम
स्येतिग्रुपाहतः स्वेनग्रात्मनाइरितिश्रीलम
स्यानिः स्वदीर्घोरणोरितिद्विः स्वेरीस्वस्य
ग्रात्मनः छंदः वशः स्वच्छंदः निष्क्रान्तः श्रवग्र
हात् यंत्रणात्निरवग्रहः पंचस्वतंत्रस्य ५
॥ परतंत्रः पराधीनः परवाच्चाथबानीप ॥
तंत्रयतीतितंत्रः श्रव्परोन्मः तंत्रोनिधामको
स्यपरतंत्रः परः अधिउपरिश्रस्येतिश्रवडुहा
शितैवः पराधीनः परस्मिन्नधिपराधिसप्त
मीशोडैरितिसमासः ततः लोकापराधीनः प

रा.
सु.

रोनियताः सपरवानपरः श्रेयोनायकोः स्यात्
वा नाययोगात्तनायवान् चत्वारिपराधीनस्य
ध ॥ अधीनोनिजग्रायतोस्वच्छेदोऽस्यकोपा
सौ ॥ अधिगतहनः प्रभुरनेन अधिगतपरि
नः अधीनशब्देनिरुपपद्यते साधुः उत्तरपरत्वा
भावेन खस्याभावदतिकलिगः तदयत्तं अधी
नशब्दस्यायत्तपर्यायत्वात्तथावाक्यवक्तव्ये
धीनतितिनिरुपपद्यते सौ निजः वज्र
द्ये स्यात्तेतिकः यती प्रयत्नेक्तः ग्राह्यसर्वो
तिः वशीभावे ग्रायतः यथा इदं तानोदतन
विधयः त्रियेष्टायतेते अस्वच्छेदः अस्वत्तेत्र
गृहीतः अस्वत्तेत्रीकृतः यदास्वेरीत्यादिनाक
पु अत्रुकेपायोऽनरस्यकः स्वामीतपराधी
नारिगृह्यकोतेः नवभिः पर्यायमाह सवेचत
कंपराधीनस्य अधीनादि पंचकमधीनमात्र
स्येति बहवः पंचाधीनमात्रस्य ५ ॥ खलसः
स्याद्वक्तरः ॥ खलेस्थाने पुनातिमाजयति
खलसः खलेभूस्थानकल्केषितिविद्यः वज्र
करोति यस्मात्तु वामिति किं यत्र द्वाष्टिस्थि
नेतार्थमिति च वदकः तास्त्रील्लार्थविवा
लायां जीपुस्यो वदकरी हे खले चतुर्भवे
माजयतः कोलिग्रामीति ख्यातस्य २ ॥ ली
ये स्रष्टृश्रियः ॥ अल्पकालसाध्यो व
दकालेन करोति सदीये स्रष्टृः स्रष्टृतेतव
स्य योरिति विद्यकोशः चिरेणाक्रिया अस्वचि
क्रियः हेतिरक्रियस्य २ ॥ जाल्मोसमीत्य
कारी स्यात् ॥ गुणोपादानसमीत्या विस्मय
यः करोति सजाल्मः प्रागुक्तः पकं १ ॥ ऊरे

मंदः क्रियासुखः ॥ ऊरे शालस्य ऊरे मे सोपचय
जंतो क्रियासुखापारेण मंदः ऊरेः पकं मंदक्रि
यस्य १ ॥ कर्मसमोलेकमीणाः ॥ कर्मलोक्रि
याये अलंसमर्थोऽलेकमीणाः प्रपदतेति खः प
यादयो ज्ञानार्थवत्तथैतिसमासः हे कर्मक
रामसमर्थस्य २ ॥ क्रियावान्कर्मस्य यतः ॥
कर्मस्य यतः प्रवृत्तः क्रियावानिति नित्ययोगे स
तपु पकं कर्मकर्तृस्य यतस्य १ ॥ सवामेः क
र्मशीलेयोः ॥ नित्यकर्मस्य फलमनपेक्षप्र
वृत्तिशीलः चात्रादिभोगादिति तानः स्रियोक्तमी
हे २ ॥ कर्मशीलस्तु कर्मदः ॥ यस्तु कर्मिणा
वदते प्रयत्नेन प्रादुर्भूतं कर्मपरिसमापयति स
प्रवृत्ति कर्मिणा वदते हेति तित्यद्वचकर्मदः
अलेकमीणास्तयोऽनायासेन कर्मकरोति इति
मंदः पकं १ ॥ भरणभुक्तकर्मकरः ॥ भरा
णवेतने भुक्ते भरणभुक्तकर्मकर उक्तः हे मृ
लंगरहीत्वा कर्म ऊरेतः २ ॥ अये अइविशेषा
भिधानप्रस्तावे अइवगीपवोक्तः इह भुक्तिक्रिया
शब्दप्रक्रमेण भरणभुक्तिपर्यायात्तरदर्शना
र्थं कर्मकारेण सह विषयविभागप्रदर्शनार्थे वा
नूतितः ॥ कर्मकारस्तु तत्क्रियः ॥ यो वेतः
ने विनाभारवहनादिकर्मकरोति समवेः कर्म
कारः कर्मण्यण अये सामान्यशब्दत्वात् लोह
कारेपि वर्तते सौपि हि स्वकर्म ऊरेते यदि तलो
हकारपवकर्मकारः स्यात्तदा स्याभिजातशब्द
त्वात्तद्विलिङ्गस्याभिधेयलिङ्गवर्गेपादोनयक्तः
स्यात्तत्करः तत्क्रियः कर्मकारक्रियः अभ
तक्रिय इत्यर्थः पकं १ ॥ अपस्त्रातोस्तत्त्वातः ॥

गं
मुं

३५८
३५९

स्तुकेतातेवस्तातोऽपस्तातःस्तुमुदिशवा
स्तातोस्तुस्तातः अतपकापकस्तुतातोऽपस्ता
तः देवपितृकर्मकरणादितिभावः हे २ ॥
ग्रामिषाशीतशोक्लः ॥ ग्रामिषाशोमस्तु
मोमभक्तकः शुक्लीशुक्लमोमेपिमोमस्तु
पिकीर्तितः तामतिशेधेणशोक्लः शाकुल
तिपादः इतिस्वामी हेमस्तमोमाशिनः २ ॥
बुभुतिश्चतुर्धितोतिचत्तुरशनायितः ॥
साहवयोतबुभुताभोक्तमिच्छात्तत्तारकादि
त्वादितबुभुतिः पंचतुर्धितः अतमिच्छुः अ
हेः सनलः सनोचैरुतिचत्तुः अशनायेत्तादि
नामाधुः ततइतवृशनायितः चत्वारिबुभु
तोः ध ॥ परात्रः परिपिंडादः ॥ परस्यात्रेव
दिहेतरस्यपरस्मादत्रमस्येतिवापरात्रः परस्य
पिंडमाजीवनमतिपरपिंडादः पिंडमाजीवन
मितिधरीणः हेपरोपजीविनः २ ॥ भक्तको
चस्मरोमः ॥ भक्त्यतीतिपुलभक्तकः व
स्तुप्रदने अदभक्तोचनेः स्तुचस्तुचः कतरव
साधुकारिणवत्तरवृचस्मरोमः जीणिभक्त
णपरस्य ३ ॥ आद्यनः स्यादौदरिकेविजिगी
षाविवर्जिते ॥ दिव्यविजिगीषायांमितिनिष्ठा
नत्वेआद्यनः उदरेप्रसितः प्रसक्तः उदराहक
आद्यनइतिहक औदरिकः हेप्रविजिगीषोः
स्वोदरमात्रपरकस्य २ ॥ उभावात्मभरिः क
तिभरिः स्वोदरपरकः ॥ यः पोष्यवर्गेविज्ञाया
त्मानमेवकेवलंस्वकृतिविभर्तिसात्मानभरिः
चकारात्कृतिभरिः फलेग्रहिरात्मभरिश्चेतिसा
धुः हेस्वोदरपरकस्य २ ॥ सर्वाजीनस्तुसर्व

त्रभोजी ॥ सर्वेषांवालोनांयोत्रंभुंक्ते अनुपद
सर्वात्रेत्पादिनाखः ससर्वाजीनः २ ॥ रम्भ
तस्मीकशहृपयेंतेशेणताञ्जीलिकाः त्रिम
रधीतिक्वगर्धनशीलोमभुः कवेकस्येतिक्
कृगर्धनः लभगाञ्जीकः लजः अभिलषाति
लषपतपरेतिउकञ्जभिलाषकः लषातिस्व
पितृघोर्नर्जिर्नर्जितः तस्मिन्लषातिस्व
तत्करोतीतिणोताताउलितस्मकः अदेतोपि
इतिसर्वधरः पंचलज्जमात्रस्य ध ॥ त्वपितः
स्यात्पिपासितः ॥ तर्धितोलात्मोलोः ॥
ममोलोपलोपलो ॥ गर्हितेत्तंयंतिश्रद्धि
त्रितिलपमदेतियंतातश्चलोलुपः भृशोल
भतिलोलभः हेचलज्जस्य २ ॥ सोमोदस्मर्मे
दिसुः स्यात् ॥ उक्तोमदोहर्षोस्येतिउन्मदः
उत्सर्वात्मदेः अलंकृजित्पादिनाउत्सुवउन्म
दिसुः केचित्तोन्मादइतिपदेतिमुपुउन्मा
दः सन्मादइत्यन्ये हेउन्मादशीलस्य २ ॥
अविनीतः समुद्रतः ॥ कामक्रोधाद्यभिभू
तोविनीतः समुत्सर्वादेतेः कः समुद्रतः हेप्र
विनीतस्य २ ॥ मन्त्रेशोडोक्तदलीवाः ॥ मदे
कः मन्त्रः श्रुंदास्यगतत्रकशलइत्यणिशोडः
पानागारंवाश्रुंदातत्रभवः स्थितिमानित्यणि
वामदेनोद्धतः सेप्रोदश्चकटजितिकटवृत्क
टः लीवतेस्तलीहमदेकः अनुपमगात्फला
लीवेतिमाधुः लीवः चत्वारिमन्त्रस्य ध ॥ का
मुकः कमिताचुकः काप्रः कामयिताभीकः
कमनः कामनोभिकः ॥ कामयतेलषपतप

रा.
मु.

३६०

हेतितकजकामुकः आयादयग्रार्थधातुके
तिप्रणिजंतातलनिकमिताणिजंतातलनि
कामयिताप्रचुकामयतइत्युचः अभिका
मयतइत्यभिकः अभेदीवेष्टेत्तभीकः उचम
उकाभिकाभीकइतिनिपातिते नमिकमोतिरः
कप्रः अनुदात्रेतश्चेतिकमनःणिजंताद्यविक
मनः नवकंकामुकस्य ५ ॥ जैजोविदयः
वसनीपंचमद्रुपसुते ॥ वेषणपीतिभुजैः
स्पर्द्धिद्रुःपलविकोविदः ॥ विधेयोविनया
ग्राहीवचनेस्थितग्राश्रवः ॥ प्रवृत्तौनिवृत्तौवि
धातेशकःविधेयःप्रचोयत् विनयोविधिनि
धेधवचनेग्रहीतेशीलमस्योणिनिः विनयः
ग्राहीवचनेस्थितः तत्पुरुषेकत्पवडुलमित्य
ल्लुग्रादिष्टंश्लोत्तवृश्राश्रवः चत्वारिग्राश्र
वस्य ५ ॥ वशःप्रतोयः ॥ वशमायतत्वे
गतःवशगतइतियत्तवशः वशमायतता
यांस्पादितिविद्यः प्रकर्षणनेयःप्रकर्षणने
तेशकीका देवशगतस्य ३ ॥ निभृतविनी
तप्रश्रिताःसमाः ॥ निभृतंभृतःयोषितः
योषितः इवभृजोलीजश्चक्रःनिभृतःविनी
तःप्रजसेवायोक्तःप्रथमेश्रयतेसेवते ग्रादि
कमेणोत्पादिनाक्तःप्रश्रितः त्रीणिविनीत
स्य ३ ॥ धृष्टोधृष्टगिवयातश्च ॥ धृष्टोतिस्त
धृष्टशमीवैयातइतिइडभावः धृष्टश्चेतिन
जिद्रुधृष्टकृकवितधृष्टरितिपादः तत्रता
ज्जीलोत्रासिग्रधीत्पादिनाक्तः विरुद्धेयातंवे
ष्टितमस्ययातेःक्तःवियातः त्रीणिनिर्लेजस्य
३ ॥ प्रगल्भःप्रतिभान्वितेः ॥ प्रगल्भतेवृष

गल्भःप्रतिभातेप्रतिभा आतश्चेत्तद्रः प्रत्युत्प
न्नमतिप्रतिभा प्रतानवनवोलेषशालिनी
प्रतिभामतेतिरुद्रः देप्रतिभान्वितस्य २ ॥ १
स्यादृष्टेत्तशालीनः ॥ अग्रगल्भतयाशा
लायांरुद्रेप्रवेशमहेति शालीनकोपीनेत्यादि
नात्प्रत्ययेप्रवेशशालोपेचनिपातिते देस
लजस्य २ ॥ विलतोविस्मयान्विते ॥ पर
कीयधर्मशीलाहोविस्मयोविलतःविशेषणा
लदयतिपर्यालोचयतिप्रवृत्तिरुद्रःस्यःतय
क्तः तथा देवैलत्यक्तस्य २ ॥ अधीरेकात
रः ॥ भयहेतोरोगादिकंजकत्तृपिपासादि
केयस्याकुलत्वेसोधीरः ऊर्ध्वतरतिप्रवृत्तेष
दर्थेवेतिकातरः देगोरादिकंजनाकुलहृदय
स्य २ ॥ उत्तःभीरुभीरुकभीलकाः ॥ उत्ति
रधीतित्रसेक्तःउत्तुःभयःरुक्तःकनोभीरुः
भीरुकःभीलकः चत्वारिभयशीलस्य ५ ॥
उत्तोभीतश्चक्रितोदरितोष्टोसमाइमे ॥
ग्राशंसुग्राशंसितरि ॥ ग्राःग्रासुइच्छायां
इच्छार्थग्राप्रिरिच्छासनाशंसमिच्छाःग्राशंसुः
ग्राशंसुस्तत्त्व ग्राशंसिता देग्राशंसनशील
स्य २ ॥ गृह्याल्लिहीतरि ॥ गृह्यगृहो
चुरादावदंतःस्पृहिरुहीत्पाल्लुक् प्रयामेते
तयादेशःगृह्याल्लोत्तागृहीता देग्रहणा
शीलस्य २ ॥ अडालःअडयाकते ॥ अ
डस्पृहातज्जीलः निडातेड्रीत्पादिनाग्राल्लुक्
अडालः पके १ ॥ पतयाल्लुक्पातके ॥
पतौतिनिर्देशाहृद्यभावःपतयाल्लुक्पातके ॥
कज्जपातकः देपतनशीलस्य २ ॥ लज्जशी

259

लोपत्रिविम्ब ॥ अथपतेतञ्जीलशतीसुच
हेलजाशीलस्य २ ॥ वेदारुभिवादके ॥ अ
वेद्यारुवेदारुः अभिवादयतीत्यभिवादकः
एवम् हेवेदनशीलस्य २ ॥ शरारुचोतकोहि
से ॥ शृणातेवेदारुवत्तशरारुः हेतेः पातक
वत्चातकः कश्चवत्तहिंसः त्रीणिहिंसाशी
लस्य ३ ॥ स्यादर्थिसुस्तवर्धनः ॥ अलेक
जित्पादिनाइसुच वीधिसुः अत्रुत्तनैतञ्जेति
कचिवर्धनः हेवर्धनशीलस्य २ ॥ उत्पतिसु
स्तत्पतिता ॥ उत्पत्तेः सुवेवत्तइसुचउत्पति
सुः तन्उत्पतिता हेवर्धपतनशीलस्य २ ॥
अलेकरिसुस्तमेडनः ॥ इसुचिअलेकरि
सुः कृपेति कचिमेडनः हेअलेकराशील
स्य २ ॥ भूसुर्भविस्सुर्भविता ॥ स्यातिभ्य
ञ्जेति चकारात् भुवः क्त्वः इसुचुचभविस्सुः
तन्भविता त्रीणि साधुभवनशीलस्य ३ ॥
वर्तिसुवर्तनः समौ ॥ वृत्तेरलेकाजितिइ
सुचवर्तिसुः कचिवर्तनः हेवर्तनशीलस्य
२ ॥ निराकरिसुः तिस्रः स्यात् ॥ निर्या
इसुवात्तअलेकाजितीसुचनिराकरिसुः ३
तिगधेत्पादिनादिपेः क्तः तिस्रः हेसाधुनि
राज्वतः २ ॥ सांद्रस्त्रिगधस्तमेडरः ॥ सां
द्रोद्यनः स्त्रिगधः विकृकणश्चाहकृमेडरः २
भज्जेत्पादिनाकरचु एकं १ ॥ ज्ञातात्तविड
रोविडः ॥ तन्ज्ञाताविदेः विटिभितीतिज्ञ
रचुविडरः विदेः विडनिपातितः त्रीणिज्ञान
शीलस्य ३ ॥ विक्रासीत्तविकस्वरः ॥ कस
गतौविस्वोत्तवैकसलसीतिचिउत्तविका

मीहेत्प्रात्यः विकासः स्फुटनेद्यक्तावितिहे
 त्प्रातेधराणः स्येसमासेतिवरव्यविकस्वरः हे
 विकासशीलस्य २ ॥ विस्त्वरोविस्त्वमरः प्र
 सारीचविसारिण ॥ शानशतीतिकरपीवि
 स्त्वमरः स्फुटनेद्यक्तावितिहे
 इतिचित्रण प्रसारेविसराणविसारः प्रलयस्
 दिनिःविसारी चत्वारिप्रसरणशीलस्य ध ॥
 सहिसुः सहनदेतातितित्तमितात्मी ॥
 सहिलेकाजितोसुबु सहिसुवर्धनबलहनः ॥
 तन्मृषात्त्वदेतातिनेः तमायांशमिच्छिद्यः
 इतिसन् सनेताशंसमितासुः तितित्तः स्व
 रतीतिपदेर्हाइत्तमिताशमित्पष्टाभिर्हाइत
 विनुत्तमी षड्त्तमाशीलस्य १ ॥ क्रोधनो
 मर्षणः कोपी ॥ क्रोधमेष्टायैभवेतिक्वि
 क्रोधनः नमर्षतिनत्तमीत्युः क्रोधनवयुः
 विवाश्रावशकोणिनिः कोपी त्रीणि क्रोधन
 शीलस्य ३ ॥ चंडस्त्योतकोपनः ॥ चंडि
 कोपेप्रवाद्यचुचंडः क्रुपेः एवेवक्विकोपनः
 द्वेष्टतिकोपनस्य २ ॥ जागत्यकोतागारिता
 ॥ जागत्यकंडत्सकः जागत्यकः तन्तागारि
 ता द्वेजागाराशीलस्य २ ॥ दूर्णिनः प्रचला
 यितः ॥ कणदूर्णाश्रमणेक्तः दूर्णिनः इत
 विवाप्रचलतिदूर्णातेप्रचलः प्रचलइवावर
 तिकण्डेतात्तक्तः प्रचलायितः द्वे २ ॥ स्वप्र
 कृशयालुनिद्रालुः ॥ स्वपित्तघोर्नेतिस्व
 प्रकृनिद्राशीलः शीइप्रहणकतेव्यामित्यालु
 वृशयालुः स्पृहीत्यालुचुनिद्रालुः त्रीणिनि
 द्राशीलस्य ३ ॥ निद्राणशयितोसमौ ॥ संयो

रा.
मु.

गदेरिणादिनात्वंनिज्ञातः शोः क्तः शायितः
हेनिशंगतस्य २ ॥ पराश्रुतः पराचीनः ॥
पराचतिश्रुतीभिर्मुखो भवति श्रुतैरतिगति
नाकिन्पराश्रुतं श्रुतपराश्रुतः विभाषे
रितिस्वाद्यैः पराचीनः हेविश्रुतस्य २ ॥
स्यादवाः पधोश्रुतः ॥ श्रुतचतिश्रुतोमुखो
भवतिश्रुतः पूर्ववत्किन् हेप्रधोश्रुतस्य २
॥ स्यादवानपधोश्रुतः ॥ श्रुतचतिश्रुतोमु
सेमुखो नस्त्वभिमुखः ॥
हेप्रभिमुखस्य २ ॥ हे
वानंचतिदेवश्रु ॥ देवानंचतिगच्छतिपत
यतिविद्यदेवयोरित्यादिनाः रजिदेवश्रु ॥
कंदेवसजकस्य १ ॥ विद्यश्रु विद्यमंचति ॥
विद्यकसमेतातगच्छतिविद्यश्रु मृधेनम
धस्तान्ममधश्चेतिप्रागुक्तः एकं सर्वतोभा
वतः १ ॥ यः सहचतिमप्राप्तः ॥ सहतल
मंचतियातिसहस्यसंप्रितिसंप्रिः सप्राप्तः
स्वियंसंप्रीची एकंसहचरितस्यसहायस्येता
नो १ ॥ सतिर्यश्रुतिगंचति ॥ तिरसतिर्य
लोपयतितिर्यदेशः तिर्यः एकंवक्रंगच्छन
१ ॥ वदेवदावदेवक्ता ॥ जेचित्पादजविशि
ष्टंवदतिपचाद्यविवदः चरिचलीत्यादिनादि
रुक्तिः श्रुतास्यवाक्यवागमः वदावदः वज
विशिष्टंवक्तिदन्वक्ता श्रीणिविशिष्टवक्तः
३ ॥ वागीशोवाक्यपतिः समो ॥ वाचासोश
पतिः चवाक्यपतिः अनवद्योह्यमातिपदुवच
नस्यहे २ ॥ वाचोयक्तिपदुवागीशोवावहक
श्रुवक्तरि ॥ वाचोयक्तिः सोपपन्निकत्वंवादि

क पशुश्रुत्यादिनापल्लुक् वाचोयक्ति
स्तत्रपदः वाचोयक्तिपदः तथाप्रशंसावाग
स्थितिप्रशंसायोवाचोमितिमितिमितिः वा
मी उगादयोवज्जलतितिवज्जलवचनाह
कः वदेर्यङतातवावहकः चत्वारिवागमि
नः ध ॥ स्याजल्लोकस्तवाचालोवाचादोव
ज्जगद्येवाक ॥ पित्वाजल्लोकोश्रीलेगाल
जादवोवज्जभाषितोतिरुत्सायोश्रुभिधानति
त्यक्तः कृत्सायामालतादवोवाचालः वाचा
हः चत्वारिबज्जगद्येभाषिताः ध ॥ इमेव
मुखरावज्जमुखो ॥ उनिदितंमुखमस्यमु
खयोगान्निदयोखमुखंतेभ्योवक्तव्यइति
हः मुखः निदितवचनाश्रुतललताया
मुखश्लोत्रवचनपरः श्रुवाचोक्तोनवदेन
नियमितंमुखमस्यप्रवदमुखः श्रीणिश्र
प्रियवादिनः ३ ॥ शक्तः प्रियेवदेः ॥ श
क्रोतिवाचाश्रीणयितेमृः सः शक्तिभ्यः
क्तः शक्तः शक्तैः शक्रवज्जशक्रः कीपरका
दिर्वाप्रियंवदति प्रियवशेवदः खचुप्रियंव
दः हेप्रियवादिनः २ ॥ होहलः स्यादस्य
दवाक ॥ लहृकहनादोवज्जलोहंलाति
लोहलः लोहंहेतिनैरुक्तोवर्णविपर्ययो
वा हेप्रस्युदवाचः २ ॥ गद्येवादीतकह
दः ॥ कृत्तितेवदतिरथवदेर्यष्टीतकोः क
तकहदः ॥ समैकवादकचरो ॥ कृत्तितो
वादीस्यकवादः कृत्तितेवरीतिध्रुमतिचरेः
कचरः हेककथनशीलस्य २ ॥ स्यादसौम्य
स्वरोस्वरः ॥ अस्मोमोः रतः काकस्वरवत्

निर्दिष्टः स्वरोऽस्याः सोऽग्रस्वरः अग्रशस्वरादि
रुद्धत्वादाग्रस्वराः हे ॥ रवाणः शहनः ॥
रवाणशीलः शहनशीलश्च चलनशब्दाद्यो
एकमकाद्यतिरवाणः शहनः देशहकारिणः
२ ॥ नोदीवादीनोदीकरः समौ ॥ नाहका
होमंगलाद्योदेवदितादीनोऽग्रशीनोदी तथा
च अशीवेचनसंयुक्तास्तुतियेस्मात्प्रवर्तते
देवदिजन्तपादीनोतस्मात्तादीतिकीर्ततेऽ
तिभरतः तदहनशीलानोदीवादीनोदीवहः
तिकरोतिदिवाविभेतिः नोदीकरः करोति
रजोश्चाराण्यः चौरकारवत् भेरीप्रायाचनो
दीतदाहनशीलस्तथात्रवादिहजोवाहना
द्योहे ॥ तडोतः ॥ सर्वत्रकार्ये समृद्धो
जडः तडुक्तं ॥ इष्टवानिष्टवासवतुः खं
वानवेत्तियोतोहात् परवशगसततेसमवेज
इमेनकः पुरुषः सचोक्तपवनः प्रातः तदि
परीतोतः हे ॥ एडमृकस्तवक्तेश्रोतम
शितिते ॥ एडोवधिरः मृकः प्रवाकृतयोः
समासः तौचोक्तावेवग्रनेडमृकइतिपाहे
ग्रनुत्तमवतनात्तेडमृकोऽस्मादन्यग्रनेड
मृकइत्यर्थः त्रिलिंगोनेडमृकः स्याच्चलोवा
कृश्रतिवर्जितः इतिरभसः वक्तुमित्यादि
सुगमं एकं ॥ तस्लीशीलस्तत्तस्लीकः
॥ शोलेकोमलोपश्चेतिस्लीकः मलोपः
सामर्थ्यात्केणइतिरुखत्वे अन्यथाशौल
मितिहकिप्रवयानोभमात्रोलोपेनैवसि
हेः हेमोनशीलस्य २ ॥ लशोवासादिगम्
रः ॥ ओलस्त्रीधातोः क्तः वर्णावत्ययेलका

राणत्वे ओलन्ती ओलस्त्रीञीडे ओलस्त्रीवेति
केचित्पदेतिनप्रः अविद्यमानेवातोस्यावासाः
निगवरणत्वादिनिगम्बरमस्यदिगम्बरः
त्रीणिविवस्वस्य ३ ॥ निष्कासितोवकृष्टः
स्यात् ॥ कसगतोऽण्यतातक्तः निष्कासितो
दंत्यसः कास्तेदीप्रावित्यस्मादा श्रवकृष्टः
तेस्तक्तः श्रवकृष्टः हेनिष्कासितस्य २ ॥ अ
प्रधत्तः अस्तत्करणादिनाधिगित्यस्यक्तः
राधिक्तकारोनिर्वाधिगितिकृतः धिक्तः
तः इतिथावातहे २ ॥ आत्तगवोभिभृतः
स्यात् ॥ आत्तोरिणगद्दीतोगवोस्यआत्तग
वः आत्तगंधइतिपादः इतिक्लिगः गंधोग
वेलवेपिचेतित्रिकोडशेषः अभिभृत्यतेः स
क्तः अभिभृतः हेअभिभृतस्य २ ॥ द्योपि
तः साधितः समौ ॥ धनारिकेदोपितः साधि
तडुचते दहातेऽण्यतातप्रकिदोपितः द्य
हानेत्यादिधातोः द्ययितइतिपादः इतिक्
लिगप्रकृषोत्तमो साधेक्तः साधितः हेधना
दिकेदोपितस्य २ ॥ अर्धितिसः प्रतितिसि
॥ कस्यविच्छोर्धोधिकंप्रतिस्यर्धमानेनड
वचनसाधितेधः सयस्यकृतः अर्धिप्रतिभे
लियेः क्तः अर्धितिसः प्रतितिसिः हेकृता
लेपस्य २ ॥ वडेकीलितसेकतो ॥ कील
वेधेक्तः कीलितः सेयमेक्तः सेयतः रुच्वादि
नासेयतचरणस्य वडस्यत्रीणि ३ ॥ आपन्न
आपत्प्राप्तः स्यात् ॥ आपदेप्राप्तः आपन्नः आ
पदेप्राप्तः आपत्प्राप्तः हे २ ॥ कोदिशीकोभ

ग.
म.

३६६

यदुतः ॥ कटिवैक्लव्येभावेचनेतातमत्वये
निःकंलीशीकमेवनेभावेचनशीकः त्वराणां
त्वादसुपातेवतेतेवेक्लव्यकतोः सुपातोः स
कांदिशीकः एषोदरादिरितिसर्वस्वभया
दुतः पलायितः भयदुतः हेभयात्पलायित
स ॥ १ ॥ आत्तरितः त्वरितोभिशक्ते ॥ पर
मियः परप्ररुषस्यकमेयनेप्रतिश्रीमधस्तो
होषतः स्यात्त्वरसंचलनेग्राह्यः एकोत्तकः
आत्तरितः प्रवेत्तरितः श्रीणिमियाहोषि
तस्य ॥ २ ॥ संकसकोस्थिरे ॥ कसगतौसे
कमतेसंकसकः चलप्रकृतिः एकादयश्च
तिकनउक्तवागमः संकसकः समिकमि
उकनितानेसंकसकद्विदेतः हेचलाप्रकृतेः
॥ ३ ॥ वसनातोपरतौदौ ॥ देवीमात्रुषीव
पीडावसनेतेनांतः वसनांतः उपरक्तः प्रागु
क्तः हे ॥ ४ ॥ विहृतव्याकुलौसमौ ॥ शोका
दिभिरितिकर्तव्यताशून्योविहृतः वित्तिस्रो
हस्तोत्येतिविग्रहः विशेषेणकुलः व्याकुलः
कुलसंस्तानेदृग्प्रधेतिकः हेव्याकुलस्य ॥
॥ ५ ॥ विक्लवोविहृतः ॥ विक्लवतेविक्लवः क
विरपदितोपिविरुद्धंलवतेइतिविक्लवः ज्व
लज्वलसलचलनेश्च विशेषेणकुलति
विहृतः हेस्वागान्येवधारयितमशक्तस्य ॥
॥ ६ ॥ स्यात्तविवशोरिष्टइष्टीः ॥ विरुद्धेवैष्टि
विवशः आसन्नमराणां पकंलिगेष्टिष्टि
तेनइष्टाधीयस्यष्टिष्टिइष्टीः हेआसन्नम
रास्यवित्तमस्तानेनहोषितमतेः ॥ ७ ॥ कशा
कशाहे ॥ कशाग्रस्थारिताउनीउपचारात

क्ततयातेपिकशातामहेतिदेशादिभेदः कशाः
हेअपराधवशात्कशातामहेतः ॥ १ ॥ सन्न
त्वाततायिवधोयतः ॥ प्रायेणतद्देशतत्का
लेवसन्नडापवपरवधायेयोतीतिवहागत्स
त्रडः इत्युक्तं आततायीश्रुत्यत्रः आततः स
मंतादिसूतः तमेतेगेत्तेशीलमत्येतिणिनो
कथंविद्युत्यत्राहे ॥ २ ॥ हेव्यात्तगतः ॥ हे
व्याव्यायः अतिगतशब्दः यथा यथाप्रयोह
तत्वेनव्यापदिष्टते तथाशुभुरापिगुणमदाह
प्रमानत्वात् अतिगतत्वेनेतिश्रुतिविषयेग
तोऽतिगतः हेव्याशब्दः ॥ ३ ॥ वधः शीघ्रं
द्यमौसमौ ॥ वधमहेतिदेशादिभेदः वधः
शिरसः शीघ्रंस्वच्छेदमहेतिशीघ्रंस्वच्छेदयत
एकं ॥ ४ ॥ शिष्टिदानोक्तसकमौ ॥ अहं
निष्ठापत्वात्तुल्यं कर्मस्य अहं कर्मस्य
कर्मतथ्यः शिष्टिद्येतेतिः कानच अक्षिप्त
कर्मतिपादेप्रपापाचारः शिष्टावर्णोत्तात्सम्य
च सवदत्ततग्रानच इत्यनुवृत्तौद्वयः स
नोत्तुल्यलोपयेत्यतः सनोत्तुल्यतिग्रनु
वृत्तौष्टिनेदेवेतिग्रानच प्रत्ययोदत्तं सनोत्तु
कृचशिष्टिदानः दितालयः ॥ ५ ॥ चपलाष्टि
कुरः समौ ॥ दोषमनिष्ठित्ययोवधादिका
यमाचरतिसचपलः चपसोत्तनेकलव
चिकुरः उक्तः हे ॥ ६ ॥ दोषेकदृक्प्ररोभागी
॥ दोषेकस्मिन्नेवदृक् ज्ञानमस्यदोषेक
दृक्दोतेन्यात्पुनः पूर्वभततेसेष्टेत्पारिना
चिनुत्तुप्ररोभागी हेदोषेकदृष्टे ॥ ७ ॥ निहृ
तस्त्वन्तः शब्दः ॥ निहंततीतिकः निहंतः

अत्र विरुद्धो नृजः शरद्वेतवे प्रवृत्तः श्रीणि
 क्राशयस्य ३ ॥ कर्णे जपः सूचकः स्थात ॥ क
 र्णे जपति संभक्तो यो रमि जपे रित्युक्तो जपः
 सूचये शृते देवादिषु सूचकः हे कर्णे लोचि
 त्वापरापकारं वदतः २ ॥ पिशुनो जपे नः ख
 लः ॥ पिशुनवयवे पिशुनो कदेशे न सूचय
 ति बाहुलकाडनपिपुनः इष्टो जपे नः ख
 लति संविनोति अशुभं खलमेव ये वखलः
 स्वामीत सूचकपयो यथाह श्रीणि परस्परभेद
 नशीलस्य ३ ॥ नृशो सीयातकः कुरः पापः
 ॥ नृशो सतिशंडि सायो नृशोः लघपतो
 लकञ्चातकः कृणति कुरः कृते रं गदय
 ति रक्रुक्रादेश अक्रुतो वाह गदित्वा क्रुकी
 यैः हिंस्वत्वेन पापयोगात्पापः चत्वारिपरशो
 हकारिणः ॥ धृते सवंचकः ॥ धृते वंचका
 बुक्तो हे स्वभाव वंचकस्य २ ॥ अने नृजय
 याजातमृत्वे वैधेयवालिशः ॥ अने उक्तः सु
 यतिः समुद्रः कः मृदः यथाजातो जातविवे
 कः तथा लियथाजातः समुद्रो पितु समासः
 मुद्यति समुद्रः खो मृगदेश अमृत्वेः विरु
 द्धे ये कार्यस्य प्रजाया विधेयः परस्परं
 लिशति स्वार्थेण वालिशः घट्टमृत्वेस्य २
 ॥ कटयः कृपाणः लज्जः किं पचसितं पचः
 ॥ आत्मवर्धधर्मं प्रवृत्तारदिकं पीडयित्वा
 लोभायोर्थं संचयकारी सज्जितो बोधपतिः
 कटयः कोः कत तत्पुरुष इति कटादेशः
 कृपाते कृपापात्री क्रियते सो कृपकृपायोग
 तो अतो बाहुलकात्कपेः कृपकृपाणः उग्र

वत्तदः अत्यल्पत्वात् किं कृत्स्निते पचतिताः
 श्रीण्यार्थे चानशः आगमानित्यन्तात् नमुकः
 श्रीपशाकिं पचानस्येति प्रयोगः किं पचति
 चतिमितनखेवेति खलमेतिमितं पचः कलिग
 त्किं पचतीति चिकिं पचः नीमितं पचान
 मितं पचः इति व्याचष्टे स पंचरूपणस्य ५ ॥
 निःस्वस्तु इविधो दीनो दरिद्रो उग्रो तोपिसः ॥
 निर्गतं स्वधने प्रस्मात् स्वाडनात्त्रिप्रोतोत्
 स्मदत्तो निःस्वः विधासमृतिवत्पतिता
 इत्याः स्युः इविधः दीणधनो दीनः दीनये
 स्वादयजोरितः इति ओरित्वात् ओरित्येति
 निष्पन्नं दरिद्रातिपचाद्यदरिद्रः नतशा
 हधेतिताः दरिद्राते गार्धभातके लोपः सिद्धः
 अत्राप्यविधाविति लोकतेयोः लोपस्य विष
 यमप्रमाणालोपस्य सर्वकृतस्य सिद्धत्वात्
 दंतत्वाभावात् इष्टो गतिः नैः स्वापतिवचनः
 ततश्च कर्तेरिक्तः तं प्राप्नोतिः पंचदरिद्रः
 स्य ५ ॥ वनीयको याचनको मार्गो याच
 कार्यो नो ॥ वनीतया चते वनयाचने स्वनिय
 वतवनि यंचतमिच्छति क्यचिण्णुलवनीय
 कः वनीयकश्च कृपाणश्च वनीयकोपसे
 वितः पर्वत इति गद्यरामायणे याचते इति
 वाचनः स्युः स्वार्थे कन्याचनकः मार्गतिश्रु
 त्विष्णोति रातारमर्थे वामार्गे अन्वेष्टो लुः मार्ग
 णः याचते याचकः एतत्प्रसन्नविहितो यो स्य
 स्य अर्थो यासिनिहितः अर्थो अर्थयने अर्थ
 कोच्चायो लुः आशादिजास्तिना पंचयाचकस्य ५ ॥

रा.
मु.
३६६

ग्रहंकारवानहंयुः शुभंयस्तुभान्वितः ॥ शु
हंशुभंशोविभक्तिप्रतिपकनिपातो ग्रहं
कारशुभाद्योतयोगेग्रहंशुभमोयं ग्रहंशुभं
रितिनिर्देशात् विभक्तिप्रतिपकत्वेननिपा
तनादव्ययत्वेग्रहंयः शुभंयः एकैकं ॥
दिव्योपपाडकादेवाः ॥ दिविभवारिद्याः यः
प्रागभावादित्यत्र सातापित्रादिहकारणा
निरपेक्षो उपपद्यतेजायतेइतिलक्षणेत्सुक
त्र दिव्याश्चउपपाडकाद्येतितयानारकिद्या
त्रयेदिव्योपदेतेहृष्टसहितेभोभाभोजायेते
इत्युपपाडकाः अस्पृशविशेषानिअतयात्रिनि
गत्वात् देवपर्यायेविनानोहोखः एकं ॥
नगवाद्याजरायजाः ॥ गभोशयोजरायजाः
तोजायेतेइतिडःजरायजाः प्रायेनखरादिग्र
हः एकं ॥ खेदजाः क्रिमिदेशायाः ॥ खेद
हेतुत्वात्कुष्माखेदः ततोजाताःखेदजाया
येनमशकमत्कुणादिपरिग्रहः एकं ॥
खेदजाः क्रिमिदेशायाः ॥ खेदहेतुत्वात्कु
प्रवर्गैर्प्राणिनपवपरंकथिताइतिप्राणिव
र्गः ॥ पदिसर्पादयोडजाः ॥ उडिजास्तु
गुल्मायाःउडिडिजमुडिदे ॥ उडिच्छल
स्याभिधेयमुपन्यस्यपयोयमाह उडिदिति
उरुगुल्मायाउडिडउच्यते जायमानाभुवमु
डिदितिइतिसत्त्वद्विषेत्पादिनाकिप्रउडिहः
पवमुडिनग्रायशहेनत्वापिधिलतादिपरि
ग्रहःभ्रमेरुहेतुनमुडिहसंपदादिभ्यःकिप्रत
तोजातमुडिजइत्युपपादित्वात्केउडिदे वाच
लिगत्वैपिकामवागात् जीवत्वेननिर्देशः ॥

लि ३ ॥ सुंदरंरुचिरेवाकसुधमेसाप्रशोभने ॥
कोतंमनोरमंरुच्यमनोसंमंरुच्यमेतले ॥ सुपुत्रा
दिपुत्रादिदिनोसिद्योसुंदरीरोचतेरुच्यः ॥
विमुदीत्पादिनाकिरच रुचिरेवरातिमनासिहस
निजनीतिजुनचारुसुशोभनेसमेसवंसस्यसु
विनिड्यइतिषत्वेसुधमेसाप्रोत्पद्येतितिकवा
पेत्सा साप्रशोभनेशोभने अनुदातेतद्येतिक
चकनतिकास्यतेवाकनीदीप्तादीमणिवुडीति
चकारातवर्तमानेकैरिक्तःकोतं मनोरमयति
मनसिरमतेवाचुमनोरमेकचिन्ननोहरमिति
पादः तत्रहृत्तेरित्यच रोचतेरुच्योराजस्येत्या
होवापिनिपातितः मनसाज्ञायतेइतिमूलवि
मुतादित्वात्कःसुपुपेतिममासःमनोह सजः
तोत्रातशोभनाद्योद्वाहलकाडःमेतः भावप्रा
धान्येमेजत्वेलातीतिकःमेतुले दादशशोभ
नस्य ॥ तदासेचनेतप्रेनामंतोयस्यदशो
नात् ॥ यस्यदशनात्तद्वनसोःतप्रेतःस
माप्तिः नास्तियद्वशोहृष्टमप्यधिकप्रीतिजन
यतिनसिच्यतेनत्येतैद्वनोत्रसुहृ स्वार्येक
निप्रमेचनकं दीर्घादिपादेग्रासिच्येते ग्राण्या
ते हृक्किने अनेनल्युटिकनिग्रासेचने ॥ श्री
हंभीसितंइत्येवयितंवल्लभंप्रियं ॥ श्रीभुनः
पुनरिष्टंश्रीष्टंश्रीभुनःपुनरासुसिष्टंश्री
सितं श्रीभरीष्ठाभिमुत्वायोरितिविद्यः हृदय
स्यप्रयमितियत् हृदयस्यहृत्तेवरातिवत्तह
दादेशःहृद्येदयदानेइत्यायोचमतिवुडीतिकः
दयतिरनेकाद्येत्पादित्वायेइतितसुभृतिःदयि

रा.
मु.
५६०

तेवलतेसेवियतेरासभवत् वलेरभव वलभं प्रो
णतिरुपधेतिकः प्रियः पदप्रियस्य १ ॥ नि
कुण्ठतेनिद्यतेस्मरुः निरुष्टः प्रवेप्रतिरुष्टः प्र
वरुष्टः प्रवेवनिर्धतः प्रवेपुक्तः प्रवेतरंगते
प्रतिरुक्तिनेवाचलिंगकरतिमेरिनिः रिफक
प्रनादेप्रकतेरिवेतिचनरेफारवो प्रतिस्यात्
त्तिनेवाचवत्नरितिविद्यः रिगणतिरिगतिरेव
णयोः रेवणोदिसाफप्रत्ययेरेफरतिगोवधेनः रे
फः स्यान्निरितेकररतिविद्यः रेफः सोतोपिदुः
श्रीत्तुफदेतिरुपस्वंगयोर्वाङ्मलकत्वात्तरीपा
तोरीपुदुप्रामरपीपरावेफरतिमाचस्यत्त
रयमकंयापनीयोनिरसनीयोयातेः एण्तादयो
यत्तयाणः अवत्तसादात्मानेनदधातिनपोषय
तिनरुपवोडाजचुचमेग्रीफावमाधमाहतिनि
पातः अवमः अधमः अवशहात अधसशहा
आवाधसोः सलोपयेतिमकुसलोपय अवसा
धमावितिसर्वस्वकृत्तिनेपयतेपयीविशरोय
बुक्कपयः कृत्तामेजातास्यरतबुक्कत्तिनः अवय
मवरनीयमकीर्तेनाहेमवये अवयमाणेतिय
तमापुवेदतिविदतत्रासनेप्रवृत्तेः गहेङ्क
त्तायांअहलोणितगद्यः अणतिवदतिप्रवृत्ता
कृत्तायांकनिश्रणकः त्रयोदशाधमस्य १३ ॥
मलीमसंतमलिनंकचुरंमलहाधितं ॥ मल
योमाज्जोत्तातमेस्तेत्यादिनामत्वर्थरममव
नश्चमलीमसंतमलिनं कृत्तिनेवरीतिप्रवृत्त
वरयोयेतिवकारातकोः कदादेशः कचुरंशोष
सुगमं चत्वारिमलिनस्य ४ ॥ एतेपवित्रे
धंव ॥ एयतेस्मरुः कः एतेपनातिकर्तेरि

वशीप्रदेवतयोरितीत्रुपवित्रंमेधनीयेसंगम
नाहेमेधमेगमेणत्तमेधंआसेवगीतर्पावत्रः १
प्रयतः एतः इतिप्रणिविषयमात्रंउक्तमिदत्त
प्रणिद्वयो त्रीणिपवित्रस्य ३ ॥ वीप्रतविम
लात्मकं ॥ विशेषेणधतेदीपतेजिरेपीदीप
इधेरुपिवाहुणाभावः वीप्र विमलशालास
भावोयस्यतत्विमलात्मकं हेस्वभावनमेल
वत्तनः २ ॥ निमित्तंशोधितंमृष्टंनिःशोध्य
मनवस्करं ॥ निमित्तः कः उपसर्गादितिणवे
निमित्तंअधुशोवेत्तुप्रुञ्जैकः शोधितंमृष्टं
निष्क्रान्तंशोधितंलनीयमस्मात्तनः शोधं ना
स्त्वस्करोमलमस्यतिअनवस्करं पंचप्रपनी
तमलस्य ४ ॥ असारंफलं ॥ नास्तिसारः
स्थिरंशोत्रासारंफलतिविशीयेतेजिफलावि
शरणेफलिपाटीत्यादिनाउपपन्नंफलं १
हेअसारस्य २ ॥ अन्तर्विशिकंतुचरिक्तके
॥ अनेहितंउगवादिभोयत्तचनः संप्रसारण
चवादीर्घः अन्तुउद्यतेकाम्यतेः नादतत्वात् १
वशकांतौक्रियरुक्नवाङ्मलकादिकनवशि
कंतुच्यतेस्मवाङ्मलकाद्यः तच्चरिक्तमेववि
क्तंरिविदियोजने चत्वारिअन्तस्य ४ ॥
क्षीवेप्रधानंप्रमुखप्रवेकानुत्तमोत्तमाः सु
खवयवरेणप्रवृत्तंनवरार्थवत् परा
वाप्रप्रग्रहराग्राग्राग्रीयमप्रियं ॥ प्रकु
ष्ठधानंधारणस्यानमस्यस्वभावाविष्टलि
गं क्षीवंप्रधानंप्रकुष्ठंमुखमारंभोस्यप्रमु
खः प्रविशतेः न्यतः एयकृक्रियतेवजिप्रवे
कः नात्पुत्तमः श्रेष्ठोयस्मादनुत्तमः श्रतिशये

25
26

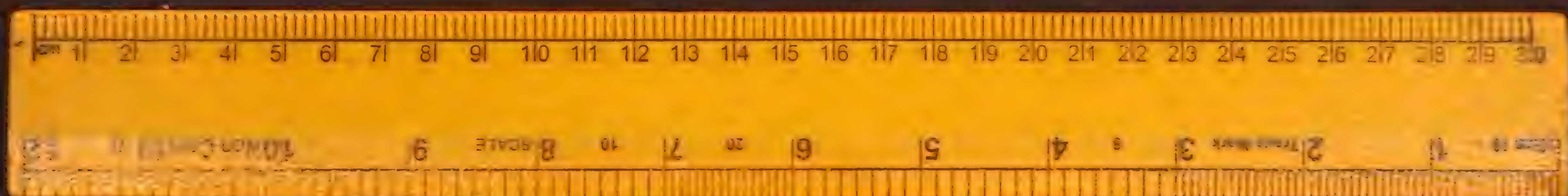
गोताः सर्वे उक्ताः पते उक्तरपदस्याप्यवर्णमिथेष्टा
 र्थगोचराः स्युः प्रेष्टस्यार्थगोचरोयेषां ते प्रेष्टा
 र्थगोचराः क्वचिदाचकारति पादः सप्त ॥
 विशंकटे पथद्वहृदिशाले पथले महत् वडो
 रुविपुले ॥ वेः शालवृशंकटवाविनिशाल
 वृशंकटवृविशंकटविशाले हेतालवृशप्रय
 ते प्रयप्रख्याने प्रथिस्तदीत्यनेनक्तः संप्रसार
 णं वृष्ट्यप्यत्ययोगात्सिधादित्यालवृष्ट
 फले वृष्टिमद्योर्वेतेमाने वृहत्तमहृदिनिपा
 तः बलतेवदतिस्थिरोभवातिशृङ्गादयश्चरति
 वेदरीकवडं वाङ्म्यात् उक्तवडुवेति तत्सभू
 तिः बलतेवडमिति स्वामी ग्रन्थे कवेतिकः उ
 क्तदेशश्च उक्तपोलर्यातिविष्टोत्त पुलमह
 त्वेष्टपथत्वात्कः विपुले नवीवस्तीणस्य ॥
 पीनं पीवास्त्रीस्थूलपीवरं ॥ प्यायति स्मक्तः
 प्यायः पीरिति पीभावः उदितश्चेति निष्टानत्वं
 पीनं प्येष्टुष्टौ प्यायश्चेति संप्रसारणं वेतिक
 निष्टूलश्चेति दीर्घः पीवास्त्रीवनोर्गवेति दीप
 रक्तः पीवरोस्थूलपरिवृंहोत्तुस्थूलं लिङ्ग
 द्वित्वरपीवरपीवरेत्यादिनिपातितं पीवरं
 स्थूलमुपचितमोमेविपुलेनायतमाकाशादी
 तिभेदः चत्वारिस्थूलस्य ध ॥ लोकात्पत्त
 लुकाः सूक्ष्मं लुकां दं प्रकृशतनुः त्रियामा
 त्रान्दीर्घमिलवले शकणायवः ॥ सुचप्र
 सादे च जलोकः सचोक्तः अल्पतेवारीयितं श
 क्ते अल्पभृष्टाणादौशल्यशल्पादिस्त्रेवाङ्
 लानिपातनात्साधुः अल्पः ललुकः उक्तः
 सूक्ष्मेष्टुनोस्त्रेवेः सान्निति सान्नसूक्ष्मं सायं

गोताः सर्वे उक्ताः पते उक्तरपदस्याप्यवर्णमिथेष्टा
 र्थगोचराः स्युः प्रेष्टस्यार्थगोचरोयेषां ते प्रेष्टा
 र्थगोचराः क्वचिदाचकारति पादः सप्त ॥
 विशंकटे पथद्वहृदिशाले पथले महत् वडो
 रुविपुले ॥ वेः शालवृशंकटवाविनिशाल
 वृशंकटवृविशंकटविशाले हेतालवृशप्रय
 ते प्रयप्रख्याने प्रथिस्तदीत्यनेनक्तः संप्रसार
 णं वृष्ट्यप्यत्ययोगात्सिधादित्यालवृष्ट
 फले वृष्टिमद्योर्वेतेमाने वृहत्तमहृदिनिपा
 तः बलतेवदतिस्थिरोभवातिशृङ्गादयश्चरति
 वेदरीकवडं वाङ्म्यात् उक्तवडुवेति तत्सभू
 तिः बलतेवडमिति स्वामी ग्रन्थे कवेतिकः उ
 क्तदेशश्च उक्तपोलर्यातिविष्टोत्त पुलमह
 त्वेष्टपथत्वात्कः विपुले नवीवस्तीणस्य ॥
 पीनं पीवास्त्रीस्थूलपीवरं ॥ प्यायति स्मक्तः
 प्यायः पीरिति पीभावः उदितश्चेति निष्टानत्वं
 पीनं प्येष्टुष्टौ प्यायश्चेति संप्रसारणं वेतिक
 निष्टूलश्चेति दीर्घः पीवास्त्रीवनोर्गवेति दीप
 रक्तः पीवरोस्थूलपरिवृंहोत्तुस्थूलं लिङ्ग
 द्वित्वरपीवरपीवरेत्यादिनिपातितं पीवरं
 स्थूलमुपचितमोमेविपुलेनायतमाकाशादी
 तिभेदः चत्वारिस्थूलस्य ध ॥ लोकात्पत्त
 लुकाः सूक्ष्मं लुकां दं प्रकृशतनुः त्रियामा
 त्रान्दीर्घमिलवले शकणायवः ॥ सुचप्र
 सादे च जलोकः सचोक्तः अल्पतेवारीयितं श
 क्ते अल्पभृष्टाणादौशल्यशल्पादिस्त्रेवाङ्
 लानिपातनात्साधुः अल्पः ललुकः उक्तः
 सूक्ष्मेष्टुनोस्त्रेवेः सान्निति सान्नसूक्ष्मं सायं

३६८

ग्रन्थोपाधीतिः तस्मिन्मणौ चरत्तत्र स्वाद्येतरवः
स्तीति सामान्यतापकात् स्वाद्येपितरवादयोभ
वेति तेन वक्तुं तरेभ्य इष्टमपि वेति वदोन्म
कोपिदिभूयिष्ठं पतेषुतरवादयः स्वाद्येपवग्र
न्यथातिशयतमस्याधिक्यताप्ययोयतानस्यात्
स्माद्यतेः शिशिरवत्किरवु स्मिरं वदोरोयस
निवदोरीति ईयसः ईकारलोपः भूरादेशः भूयः
भवतीति भूकोदिभूभुभिभ्यः क्रिः भूदिः चतुर्देश
प्रचुरस्य १५ ॥ पराः शताद्यास्तेषां परासंख्या
शतादिकात् ॥ शतादिकाश्च तात्सदृसाश्च
गउत्तरासंख्यायेषां ते पराः शताः श्रायेन पराः स
दृसाः पंचमीति योगविभागात्समासः गजदे
तादित्वाच्च तसदृसयोः परानिपातः पारस्का
गदित्वात्सदृसतोभक्तत्वात्तद्विमर्शनीयः परः
सदृसाः शरदस्तथासीति भवभूतिः वाचालिगः
श्रार्थमिति विशेषनिजः निवदः संस्थानमात्रे
पि परः शतादिशब्दो वर्तते इति परः शतं गवो परः
सदृसं गवो मिति च भवति ॥ गणनीयेत गणे
यः ॥ ग्रथोयं गणते इति गणसंख्याने इति च
रादावदंतः श्रवोयत गणयेन्नित्यत्वात्सलो
पाभावः चित्ति एति भ्यामप्रत्ययादित्यकारे प्राप्ते
गुणभवाया इति विधानात्तन्निर्लोपस्यानित्यत्वज्ञा
पनात् अन्यथानिर्लोपेक गुणप्राप्तिर्यात्रिषेधा
र्थमाज्ञेदित्यस्यात् न चित्तिया एतिपेत्प्रादिसि
द्धिः यस्याविभाषेत्यतोत्तरनिर्दीत्यत्र विभाषा न
वृत्तेष्ववस्थितविभाषात्वात्सलोपाभावः इति
धातुप्रटीपटीका अगणोयपणपणपणानि
तिमाचः द्वेशकगणनस्य २ ॥ संख्याते गणि

तं ॥ संख्याते गणितं कर्मणि क्तः स्रगमंडे ॥
 अथ समं सर्वं विद्यमशेषं कृत्स्नं समं सती निखिला
 विलीनः शेषं समं प्रसक्तं एतन्मात्रं देवस्य
 नक्तं ॥ समं सर्वनाम संज्ञं समं एवैकं व्येकं
 स्रगतो सन्नेवः इति सर्वः सन्नेवः सर्वेति एतन्मात्रं
 ना सर्वं शब्दो निपातो वा विद्युक्तः नास्ति शेषः
 बहु एव स्यात् शेषं कृत्स्नी चेष्टेति कीर्तते चेष्टाते
 नेन कृत्स्नं संपूर्णं दत्तं क्तः समं त्वेति एतन्मात्रं
 दरादिः विलं शृण्वं निवृत्ते विलं मस्मात्त्रिविलं
 अविद्यमानो विलं मत्रा विलं निर्गतं शेषात्रिः शेषं
 संगतं मप्रमत्तं समं प्रसक्तं सत्तेवाः न्येभ्योपी
 ति वाडः सद्रकलाभिरव्ययैर्वर्तते सक्तं परीया
 तोः क्तः एतन्मात्रं देवस्य देवः कुनपरिहाने चरादिः
 कुनयतीत्यनु कुनं अनुनं स्वार्थकः अनुनक्तं
 चतुर्दश सर्वस्य १५ ॥ चने निरंतरं मांडे ॥
 तौ चन इति साधुः चने निर्गतं मंतरं मस्ति त्रिरे
 तं त्रीणि निरंतरं ३ ॥ पेलवं विरलं तत्र ॥
 पिलतिभिन्नं भवति पिलभेदो पिलनं पेलः अ
 न्येभ्यो दृश्यते इति वः पेलवं विशेषेण रात्ते क
 लव्वि विरलं तत्र उक्तं त्रीणि विरलं ३ ॥ स
 मीपनिकटं सन्न सन्निकटं सन्नो डवत् सदेष्टा
 भाशसविधं समर्थं दसवैशवत् उपकंठोति
 काभाणं भाग्यं प्रप्रापितो व्ययं ॥ संगताया
 पोयत्र्यं तरुपसर्गोभ्योः परितः समीपः निव
 प्रतिवकारात् संग्रोदयेति कटः निकटः आसी
 दत्तासन्नः सन्निकटं तस्मै सन्निकटः समानं
 नीडं संस्थानं मस्य मनीडः समानो देशो मस्य
 देशः अभ्यासे इति अभ्यासः अन्येभ्योपीति डः

[illegible]

शु
सु

३७१
३७१

त्रते काविरानतस्यलादिकंतयेति केचित् वा
प्रातिमनःमदुगदयश्चेति तत्र वंशवंपुत्रो
मनप्रेहंसेतवंपुत्रः इतिरभसः पकं १ ॥ ३
शुप्रोशुत्रतोदप्रोद्वितास्तंगे ॥ उच्चिप्रोतिप्रो
भोपीतिडः उच्चेल्लमत्रवाक्यानांभमात्रेदिलो
पः उच्चः प्रकृष्टग्रंथदीप्तिरस्येतिप्रोशुः त्वेप्रोशु
तेवा कुप्येनतेनमनमस्यउन्नतः उन्नतमग्रमस्य
उदग्रः कुप्येनतः उच्चितः तत्पते तत्तिहिमा
यावन्नतंगः उन्नतोपिषडुच्चस्य ५ ॥ अथ
वामनेनोद्गीचलवक्रस्वाः स्युः ॥ वामनकृत्
त्वोन्तवर्गेउक्ताः नचतीतिनकृत्किप्रसियेने
वीपामरीनीवउक्ताः पंचलवर्गस्य ५ ॥ अथ
शेवनतानते ॥ अवनतमग्रमस्यावाग्रमथो
त्वमित्यर्थः अवनतानतेदं देननामद्वये श्रीणि
नतस्य ३ ॥ अगलं वृत्तिनेतिस्मृमिमलकुंवि
तेनते अविडं कुदिलेभुप्रवेहितेवक्रमित्यपि
॥ इयत्तिप्रवृत्तः अरंगच्छंतमालातिप्रगलं
जिनमुक्तं जहातिहीयतेवाजिस्मितिपषोद
रादिरितिस्वामी कुर्मिमंगोस्मास्तीतिमत्रापि कुर्मि
मत्र कुर्मिरितिप्रकृतेप्रकाशेवेगभंगयोरितिमे
दितिः कुंचति कुंचगतिर्कोदिलेक्तः कुंचिते नम
तिस्मनते अविद्यतेस्मअविडं कुदेरिगुपधेकिः
कुदः कोदिल्येलातीति कुदिले भुजोकोदिल्ये
क्तः कुंचिते नमतिस्मनते अविद्यतेस्मअवि
डं कुदेरिगुपधेकिः कुदः कोदिल्येलातीति कु
दिले भुग्रे वेलुतिस्मवेलुवेलुनेक्तः वेलुते वे
वतिस्मवेवेः स्फायोत्पादिनारकृवक्रं पकारश
वक्रस्य ११ ॥ अजावजिस्मप्रगुणो ॥ अततित

कार्यप्रपष्टादित्वातक्तः अजिहशीत्पादिनाअ
जादेशः अजः नितिस्योतिस्यः प्रकृष्टोत्पले
सुप्रगुणः श्रीणिअतोः ३ ॥ वल्लेवप्रगुणः
कुलो ॥ वल्लेतेस्मक्तः वल्लः नप्रगुणोप्रगु
णः अकोलतेकीमवति क्रमविरहादिगुपधा
क्तः अकुलः श्रीणाकुलस्य ३ ॥ शाद्यतक्तः
अवोनितामदातनसनातनाः ॥ शाद्यतक्तः
काल्यभवः शेवेणप्रवयानामितिदिलोपः अति
तः शाद्यतिकः इतिनिदेशात् शाद्यतः प्रस्ये
येदगुपधाक्तः अवः नियतेभवोनिताः तपते
अवइतिताप सदासनाभामवाभोचक्य
ल्लवसदातनः पंचनित्यस्य ५ ॥ स्यात्तुः
स्थिरतरः स्थेयान् ॥ तिस्रवतस्यास्तुः तरः
पिस्थिरतरः इयस्मिनिप्रियस्थिरेतिस्यादेशः
स्थेयान् श्रीणिअतिस्थिरस्य ३ ॥ पकरूपत
यातयः कालकापीसकृदस्यः ॥ पकरूपत
प्रोनिर्विकारः तस्यभावस्तज्ञातयानिरवाधिका
लंकाप्रोतिस्थिरत्वात् कुदेनावलत्वेनोतिप
तिआकाशात्मादिवतरकृदस्यः पकं १ ॥ स्या
वरोजंगमेतरः ॥ तिष्ठतितल्लीलः स्यावरः
शेलादिः स्थेशभासेतिवरचुजेगमात्प्राणिनो
न्यः ॥ चरिस्मजंगमतरेअसमिगंवरावरं व
रिचलिपतेतितल्लीलंवरिस्मभ्रशेगच्छतिजंग
मतरे अकोदिल्येपमिधानायडु चरेरचिवरा
वरं चरिचलिपतेतिवादिभोवोगागमश्च तस्य
तिचलत्वात्तसं इंगतीतींगेइतिगत्यर्थः ५ ॥
चलनेकंपनेकंप्रचलंलोलंवलचलं चंचलं
तरलंचैवपरिस्मवपरिस्मवे ॥ चलतितल्लीलः

रा.
स.

वलनः कं पतितस्त्रीलः प्रवृत्तः नीमकं पीतिरः कं
लुडविलोडने प्रविलोडः वलावलः चरिवलीति
द्वितमगागमश्च वतिवंचले तरति तरले कल
च परिह्वते प्रवृत्तार्थे एव १० ॥ अतिरिक्तः स
मधिकः ॥ अतिरिक्तैः अतिरिक्तः सम्यगुप
रिभवः समधिकः १ ॥ दृढसंधिस्तु संहतः ॥
संहतते ससंहतो द्विः १ ॥ त्वक्रवदेकीधि
नेकुरंकधोरं निष्ठुरं दृढं तरुं ॥ त्वक्रकहस
नेकुरंकहमित्येके कदिकुप्रतीवने प्रस्मदि
नत्तरवोणादिको कृणोति कुरं नियतं तिष्ठ
तिनिष्ठुरं दृढिद्विद्वेदो क्रे दृढं वलवत्साधुतीये
तिज्जरुं १ ॥ मूर्तिमूर्ते ॥ मूर्त्तिस्मृ
ते नवैकाग्र्यं इत्येके १ ॥ प्रवृत्तं प्रोढमौधते ॥
प्रोद्यते स्म प्रोढं प्रस्यहो ङो ङि धिति वृद्धिः पथ
वृद्धौ ३ ॥ पुराणप्रतनप्रत्नप्रगतनचिरेतनाः
॥ पुरापिननवंपुराणं त्वष्ट्रपुराणे प्रवृत्तिरिति
तनौ प्रादेशश्च पुराभवे विरंभवे साधे विरमिति
कृत्स्नद्व्युत्पन्नवनिर्देशाज्ञातत्वे ५ ॥ प्रत्य
शोभिनवोनवोनूनोनवीनोनवः नूनश्च ॥
प्रतिनवमप्रमस्यप्रत्यग्रं अभिनृत्यते भिनवे १
णस्तनौ नवपवनवः नवस्य नूभावो नप्रनर
याश्च प्रत्ययाः यश्च सप्रनवस्य १ ॥ सुकसा
रंतकोमलं मृडलं मृड ॥ मृष्टकृत्स्निते प्रिय
ने स्यायति वा सुकसारं कसारक्रीडायामित्यस्मा
तमृद्यते मृडगुणमात्रवृत्तिरित्येव ५ ॥
अन्वगन्तमन्वगन्तुपदं लोचमवायं ॥ अन्ते
वति अन्वक्रकोतो ययत्वात्प्रागादि वत् अन्
स्यपश्चादन्वत् अन्तेण रथोलत्पते पदस्य प्र

सम्यपश्चादन्वपदे पश्चादर्थो वा यो भावः अनुग
द्यन्नुगंडः तत्रैतन्नयमवायं वर्तते लोचत्वेत
तयोः ५ ॥ प्रत्यत्ते स्यादित्येकं ॥ अर्थाणां
प्रतिगतं प्रत्यत्ते अन्तारयः क्रोताद्यर्थे द्वितीय
येति समासः कज्जं द्विद्येभुभवमेद्वियकं ॥
अन्वपत्तमतीद्वियं ॥ अन्तेषाधिकतमपत्ते
तदतिक्रोतमपत्ते ॥ एकतानोनन्यवृत्ति
रेकात्रेकायनावपि अयेकसमोपकाशेकाय
नगतोपि च ॥ एकतननमौचित्यो विस्तारो
स्येकतानः अनन्यपकृष्यावृत्तिर्योपाये स्थान
नवृत्तिः एकमग्रं प्रगे गते जेयमस्येकाग्रः स्था
र्थेणापकमयने गतिरस्येकाग्रः एकः समो
निष्ठुयोयस्येकसमः एकमयने गतः पकायनः
गतः ॥ अंस्यादिः एवं पोरस्तप्रथमायाः ॥ अ
दीयते प्रथममित्यादिः धर्मि वृत्तिर्येऽपि तद्वर्ति
गः यथा आदि कृत् धर्मि वृत्तिर्येऽपि तद्वर्ति
योवाच्यलिङ्गः अतोऽन्वत् एवंति एवंः प्रगे भ
वः पोरस्तः दत्तिणा पश्चात्प्रसोत्तकप्रथमश
दिसोऽग्रिमश्च ॥ मध्ये भवे मध्यमेयं मध्ये मध्यम
भोतरं ॥ अथास्यो अतो जचनं वरमं तेषां
आत्मापि अन्ते ॥ अतत्वेतः धर्मि वृत्तिर्येऽपि तद्वर्ति
गः यथा कलस्योतः प्रमत्ताः सियः जचने धोभा
गे भवो जचन्यः दिगादिभ्यो यत्वरति वरमः अ
ते भवोत्तः पश्चाद्भवः पश्चात्तः दत्तिणा पश्चा
पुरस्तपक अग्रपश्चादि मध्यपश्चाद्भवः पश्चिमः
अतिमोपि ५ ॥ मोर्चनिर्येकं ॥ मृद्यत्वात्सन्
मोर्चन्यत्वादिवात्कृत् १ ॥ स्पष्टं स्पष्टं ॥ स्प
शवाधनस्य शो नयोः स्पष्टातिस्फुटी भवति कः स्फु

ग.
मु.

३२३
३३

दतिवर्हिः प्रविशतिस्फुटे २ ॥ प्रयत्नमुत्तमं
॥ प्रयत्नमुत्तमं प्रयत्नं उद्वेगमुत्तमं
दरादित्वात्पदेलः पतौ एवैव संवर्धतिः उद्वेगमु
त्तममुत्तमं २ ॥ साधारणं तस्मान्मानं ॥ य
दनेकसंबंधितसाधारणं वदति जीवसाधार
णसाधारणवाक्यार्थेऽपि समानमेव सामान्यं
जातौ तत्र भावकर्मणोः पृथगिति सामान्यं जीवमे
व देवकस्यानेकसंबंधितः २ ॥ एकाकीत्येक
ककः ॥ एकाकीति श्रामद्वयेत्याकिनिच प
काकीचकारात्पदेकनृत्तकोचपककः श्रीणिम
हायस्य ३ ॥ भिन्नार्थकाग्रन्तरपकत्वान्येता
राग्रपि ॥ भिन्नार्थेयेषां भिन्नार्थकाः द्वयोर्निर्ध
राणोऽतरे क्वचिदेकतर इति पाठः एकेमुत्तम
नृकेवला इति वदते वृत्तौ तत्र दृशस्यैव सौवि
षण्यार्थैः अन्वयैः अन्वयान्ते अन्वयित्वाद्यः
अन्वयः पतिवाङ्मलकस्तरः इतरः १ ॥ पृथिव
स्य १ ॥ उच्चावर्तनैकभेदे ॥ उन्नतं वावनतेव
उदकं अवाक्यववा उच्चावर्तं मयूरकोमकादिः
नपकेभेदोऽत्रेति विपरीतवद्विहीः तेनोत्तरप
दत्ताभावात्त्रलोपाभावः तत्र हि उन्नतपद इति व
र्तते सर्वोत्तरपदमिति तत्र व्याख्यातेन श
ब्देन समासः द्वे अनेकस्य २ ॥ उच्चं उच्चं विले
वितं ॥ उपसर्गात्तच्च ज्ञेयं प्रसूतिप्रार्थकं
अकालहेपदार्थः एतादृच उच्चं उन्नतमुच्चं
चदिकोपेग्रव उच्चं न विलेवितं अ विलेवितं
स्वामीतग्रविलम्बनमिति पठति हेतुर्गोस्य
२ ॥ अरुंतदेतममस्फुटं ॥ अरुंतिममस्फुटं
दतिविधरुषोत्तद इति खचु मिसंयोगात्तलो

पः अरुंतदे ममस्फुटं उपतापयति स्फुटं
पतापे स्फुटं उदक इति किन्तु ममस्फुटं दे
ममपीडनस्य २ ॥ अवाधं चानिरगले ॥ ना
तनिरगले अगलाशब्दोत्र प्रतिरोधपरः सामा
त देववाधितस्य २ ॥ प्रसवप्रतिकूलस्य
दपसवमपसुच ॥ पुरुषातोः अवाधयत्र
यादित्वाद्वा प्रसवप्रतीपकलात्प्रतिकूलस्य
लायाविरुद्धार्थे प्रतिकूलमे अवाधितस्य
कीर्तिपतेरुः अवाधः अस्वस्थप्रसवमुत्तमं इति
क्तः अपकृष्टार्थेति पति अपकृष्टात्प्रसवमिति
त्वात्पते अपकृष्टं चत्वारिप्रतिकूलस्य ५ ॥
वामं शरीरे सवस्य ॥ शरीरे वाममंगस्य
सवंचदतिगोवामे इत्यतः एकं वामांगस्य
२ ॥ अपसवप्रतिकूलं ॥ अपकृष्टं सव्यादप
सव्यं अपसव्यं द्विवकार इति वार्तादेशना हेतु
दित्वांगस्य २ ॥ संकटेनात्तसंबाधः ॥ अल्पा
वकाशसंकटे सम्यक्कदत्तात्प्राणोतिवासो
दश्चेति कटे सम्यगन्तो न बाधते त्रसंबाधः हे
अल्पावकाशवर्मादेः २ ॥ कलिले गहनं समे
॥ कल्पतेति पतेतः बाङ्गलकादिलव इव
वेशत्वात् इरधिगमोतः पाते गहनं शास्त्रे इर
धिगमायेत श्रोतं हेतुश्च वेशस्य २ ॥ संकी
र्णसंजलाकीर्णं ॥ संकीर्णं ते समं संकीर्णं समि
कूलसंस्थाने इव उपधातः संजलेशकिधातो
रुलवि संजलेशकिधातोरुलविशंजलं लता
शरीरितस्वामी संकीर्णवदकीर्णं श्रीणिम
नादिभिर्निरवकाशस्य ३ ॥ स्वामीतर्ताप

शु
मु

३०५
३१५

शिवितस्य उपादेः ॥ दिग्पालितेः ॥ देवैः
नादिना इव द्रव्यो विनिर्जितः ॥ समुद्रलो-
हते समे ॥ समुद्रलोहतेः उत्पद्यतेः कः
समुद्रलोहतेः देवपादे रुद्रतस्य जलादेः ॥
वेष्टिते स्यादलियते संवीते रुद्रमाहते ॥ वल-
यवत्कृते प्रातिपदिकाद्यात्तथैकः वलयिते
संपूर्णदेवकः संप्रसारणदो संवीते त्रीणि रु-
द्रमाहते ॥ रुद्रिष्टावरणेकः हनहिंसा
लोः श्राद्धलोहकः पंचमलोपः पंचवेष्टित-
स्य ५ ॥ रुद्रांशुमे ॥ रुद्रोभेरो भुजकोदिलो
कः उदितश्चेति निष्पन्नत्वे देवपादस्य ॥
अथ निश्चितत्वाभ्यां तानि तेजिते ॥ शोत-
नृकराणो शब्दोरन्यतरस्यामितीति विकल्पो
निश्चितं शाते त्वाते जनेति निश्चिने चोरा-
दिः कः त्वाते तेजिते चत्वारिंशत्तानां
त्वाकृतस्य ५ ॥ स्याद्विनाशो मूलं पक्वं ॥
विनाशने विनाशः विनाशाय उक्तं मुखमा-
रंभोयस्य विनाशो मूलं पक्वं पचिरने कार्यत्वा-
दिनाशो मूलार्थो पितृषु पक्वं परिणत इति
रुद्रः देवपादस्य विनाशस्य ॥ त्रीणि क्री-
तौ लज्जिते ॥ निज्जीति स्मनदविदेत्पादि-
नावानत्वं क्रीणः क्रीतः लज्जितस्तारकादिः
त्रीणि ज्ञातलज्जस्य ३ ॥ रुद्रैश्च रुद्रवाहकौ
॥ कृतवराणं रुद्रैर्वादेव तेः कः रुद्रः वा-
रुद्रः उपप्रेष्येत्तु तदनंतरं वा सतवराण-
इति दिवादेः पदार्थमहे इत्ययोगः ततो वा-
हकमानासौ रामशाला न्यवित्यतेत्युपपन्न-
वाहतीत्यर्थः ततः कवाहकः अन्यत उपप्रेष्य

यं वेति विकल्पो यं वाग्रहणीमत्याहुः दिवादि-
कार्येण ते विकल्पेन भजत इत्यर्थः तस्मिन्नेवा-
हतः त्रीणि कृतवराणस्य ३ ॥ संयोजित उपदि-
तः ॥ पदायः पदायं तरेण संयुक्तौ कृतः उपदि-
तः उपदितां वत्सिपीवरस्तने इति भारविः सं-
युक्तेण तात्कः संयोजितः देसंयोजितस्य ३ ॥
प्रायेण संयुक्तस्य ॥ गच्छागतौ यतिप्रत्यये-
गम्यं एति प्रायेण पदविशरणे गतौ वार्ताम-
मासाद्ये त्रीणि प्रायेण कृतस्य ३ ॥ स्युद्धेरीणं सु-
तं सुते ॥ स्युद्धे प्रसवणेरीडुः प्रवर्णे स्वायजोदि-
तः निष्पन्नत्वे स्युद्धेरीणं सुगते स्युद्धे प्रसवणे सु-
तं सुते चत्वारिंशत्तस्य ५ ॥ स्युद्धेः स्यात्सं-
लितः ॥ गुरुधातोः कः स्युद्धेः कलसंख्याने-
चुरावदंतः कः संकलितः देलेखादिना प्रती-
कृतस्य २ ॥ अवगीतः ख्यातगद्गलः ॥ अवनि-
दायोः कः अवगीतः ख्यातगद्गलकृतस्य स-
तथा देनिदितस्य २ ॥ विविधः स्याद्विधो-
नाना रूपः एयविधः ॥ विविधाः विधाः प्रका-
राग्रस्य विविधः नाना रूपः रूपेस्त्वभावः पंचव-
द्विधस्य विधो एयकशब्देनानार्थे चत्वा-
रिविधप्रकारस्य ५ ॥ अवगीतो धिक्कृतस्य
॥ अवगीतो धिक्कृतो पूर्वोक्तस्यैव धिक्कृतस्य
प्रयोगांतरं दर्शयति अवगीतः इति कालिगः
॥ धिनिर्मलितस्य इदं निदिदितमात्रस्येव न्ये-
॥ धिनिर्मलितस्य इदं निदिदितमात्रस्येव न्ये-
व धिनिर्मलितः ॥ अवनिदायो मधादिह-
लोनावधत्तो लेखादि रवहीणितः अवधुस्तः अ-
वहीणितः सत्तापपाशेन तात्कः देदिप्रस-

ग.
सु.

धादिहोमस्यलेखादेः २ ॥ ग्रन्थामसकृतं पादे
॥ यत्सद्यप्यवतलमजनमात्रेणानिर्गतनियोज
मपनीतोपधकपायद्वयात्मके तत्प्रादुर्भूत
ते फलगतोक्तः लब्धत्वातेत्यादिनासाधुः फो
हे देवनायामसकृतसोपधस्य २ ॥ स्वनिर्देश
नितेसमे ॥ मनस्तमसोरेवेति लज्जादिमन्त्रे
पातनादन्यत्रस्वनिर्देशनिते हेकृतशब्दस्य २ ॥
वडेसेदनिर्देशनितेसंदितेसिते ॥ सेदने
वेधनेमन्त्रपिसदानवत् तथाकृतं धात्वर्थेणिते
तावत्केविदतोः लुकिसेदनिर्देशनितेकारिकादि
द्वेधनेक्तः गलोपइतिवलेखः इतिवेतिदीर्घः
निष्पानत्वं दोषवाचकनेउत्पदेस्त्ववेधनाथः स
मेतद्दानवंधनेइत्यक्तं यतिस्यतीत्यादिनाहेत्वं
उदितेसंदितमित्यपिप्रमाणः धिन्वेधनेक्तः
सिते घट्टवडस्य ५ ॥ निष्पकं कथितं ॥ नि
शेषेणपकंनिर्देशेतिपत्वंनिष्पकं कथपाके
कथितं हे २ ॥ पाकेलीरात्तद्विषयः शृते ॥
लीरादीनांपाकेश्रुतश्रुपाकेश्रुतपाकइतिनि
पातनात्साधुः पके १ ॥ निर्वाणोमुनिवस्था
दो ॥ मुनिवस्थादोनिर्वाणोवातइतिनिपातः
इतिनिपातनात्रत्वं निर्वाणोमुनिमुक्तइत्यर्थः
निर्वाणोवर्जिः धलस्वरूपः इत्यर्थः ॥ निर्वाण
त्वातेनिले ॥ वातेक्तः निर्वातः पके १ ॥
पकंपरिणते ॥ पकंपरिणते ॥ हेपरिणत
स्य २ ॥ ग्रनेहत्रे ॥ ग्रुगोपोत्सर्गेक्तः लारि
भ्युत्तिनत्वेगुगोदीयेत्येतिग्रने इहपुरीषो
त्सर्गेक्तः निष्पानत्वंइत्तं हेकृतपुरीषोत्सर्गे
सीढंतश्रुति ॥ कृतश्रुतोत्सर्गेसीढंमिहस्य

वनेक्तः उद्योतः उत्पवीगामिरुद्रमनाथः उत्प
वस्योद्वाहः केनत्वेचरुयोद्वाहइतिधत्वेउद्योतः
मितिपादइतिसृष्टिः सोमनेदिनोउद्योतमि
तिवित्यादे प्येवैशेषाणइत्यस्यके इतिनष्टे
तिनत्वेइत्तं हे २ ॥ द्योतस्तदमिते ॥ इत्युप
शमेदिवादिः क्तः द्योतः वाद्योतेत्यादिनापत्तेइत्त
भावोनिपातितः उपः क्तेशसहोद्योतः इतिप्राग
क्तं इहानीतुसामान्येनभारवाहनादिक्तेशसह
इतिसृष्टिः हे २ ॥ शोतः शस्यते ॥ शमोद
शनइतिन्यसंदितत्वात् मतभेदः एवंवत्
णिच पत्तेइदभावाणलोपोशोतोयोगः निष्ट
त्रइत्यर्थः शमोदशनइतिमत्वेइदिलोपेच श
मितोयोगः देशोतस्य २ ॥ प्रायितेदितः ॥ अ
र्थयात्रायोक्तः प्रायितः ग्रहेगतौयावनेचक्तः अ
दितः हेग्रहितस्य २ ॥ तप्रस्तुतपिते ॥ मार
णतोषणनिशसनेश्रुतानिशमनेवात्तपेता
नेज्ञानमात्रमित्यन्ये एवंवत्स्वरूपेत्तप्रः तपित
इतिहे २ ॥ अत्रच्चादिते ॥ अदश्रपवारणे
चुरादिः अदसेवरणेवाद्योतेत्यादिनाइदभावे
हेइत्तंक्तः अत्रच्चादिते हे २ ॥ इतिनेवितः
॥ अंबुगतिपजनयोः क्तः अंबेः पजयामितोइ
नांबेः पजायामितिनलोपाभावः हे २ ॥ ए
त्तस्परिते ॥ एरीग्राणायनेक्तः चुरादिः दि
वादिः अद्वे २ ॥ क्लिष्टः क्लिशिते ॥ क्लिशवि
बाधनेइतिप्रजादिः क्लिशउपतापेइतिदिवादिः
क्लिशः कानिष्टयोरिदिविकल्पः हे २ ॥ अ
वसितेसितः ॥ घोश्रतकर्मणिक्तः यतिस्यती
तीत्वं हेसमाप्तस्य २ ॥ अष्टस्योषितादये ॥

श्रीः
श्रीः
२००

तत्त्वतन्त्रकरोक्तः स्वरितिकलोपः तस्य
तस्य त्रीणि तन्त्रकरोक्तः ॥ वेधितन्त्रि
तौ विद्धे ॥ वेधितान्त्रकृतः धात्वर्थान्तरात्
मत्तप्लुक्तान्त्रकृतो वेधितः चिदितः चिद
कर्ता भेदने त्रीणि विद्धे ॥ विद्धे विद्धे विद्धे
रिते ॥ विद्धे विचारो विभाषा गमन विद्धे
विकल्पितत्वात् यस्या विभाषेतो दुभावः उद्भ
विद्धेत्तादिना वा नत्वं वेत्तेत्ता विद्धेत्ता निष्ठा विद्धे
तैर्विद्धेत्ता विद्धे विद्धे विद्धे विद्धे विद्धे विद्धे
माधवी त्रीणि ॥ निष्ठा भेद विगतारको ॥ नि
ष्ठा भेद विगतारकोः विगतारको निष्ठा भेद विगतारको
रुद्धे भेद विगतारकोः विगतारको निष्ठा भेद विगतारको
त्रीणि ॥ विलीने विद्धे तत्तौ ॥ विलीने
द्वीकरोत्ता ह्योदितः नत्वं विलीनः विद्धे
तः तत्तः त्रीणि विद्धे तत्तत्तत्तः ॥ मिद्धे नि
हन्ति निष्ठा त्रीणि ॥ मिद्धे निष्ठा त्रीणि ॥ मिद्धे नि
हन्ति त्रीणि ॥ हन्ति त्रीणि भेदितौ ॥ मिद्धे नि
हन्ति त्रीणि भेदितः ॥ त्रीणि हन्ति त्रीणि ॥
॥ कुतं स्मृतं कुतं चेति त्रितयं तत्तत्तत्तः ॥ कु
तं तत्तत्तत्तत्तत्तत्तः विलिलोपः कुतं तत्तत्तत्तत्तत्तः
तानेदी चोदितः चोदितः विलिलोपः स्मृतं वे
जः कृतः संप्रसारणं तत्तत्तत्तत्तत्तत्तः ॥ १
स्मृतं हितं नमस्तत्तत्तत्तत्तत्तत्तः पविताः वि
ताः पविताः ॥ ग्रहं पजायां ग्रहं तत्तत्तत्तत्तत्तः नम
स्मृतं पजाविशेषेन नमः शब्दोऽप्ययं तत्तत्तत्तः कृत
र्थं नमो वरिवरिश्चित्रकं वचनं तत्तः कृतः कृतः

भाषोतिबालोपः नमस्तुते नमसिते वाएएः
जानिशासनयोः कः अपवायिते ग्रवंएतायो
कः अपचितेतिनिपातनादपचिते षडन
सितमुपचरितेच ॥ वरिवस्तुतेवरिवसितमुपा
वाचोवायंशृंगारप्रकाशेउक्तं ततः परिचर्य
थेवचिनमसितवत् हेरूपे ग्रामउपवेशने
रिउपासितस्य ५ ॥ संतापितस्ततःप्रापित
प्रापयितश्चहनश्च ॥ उपदाहेचुरादिः उपसे
कः उपधृपीत्यादिनाश्रायः धृपितः धृपायि
तः दुडउपतापे गुण्योदीर्घेतिनिष्ठानत्वदी
वत्तेहनः पंचसंतप्तस्य ५ ॥ हृष्टमत्तत्तप्तः
प्रहृष्टः प्रमुदितः प्रीतः ॥ हृष्टगालीकेकः
हृष्टः मुदीहृष्टेकः मत्तः नद्यालोतिनत्वाभावे
मत्तः तपप्रीणनेकः तप्तः क्लादेमुखेच क्ला
दोनिष्ठायामितिप्रत्यत्वेच रदेतिनत्वेप्रहृ
ष्टः मुदीहृष्टेकः मुदितः प्रीजतर्पणेकः प्री
तः षडप्रीतस्य ५ ॥ छिन्नेच्छातंलूनेकृत्तेदा
तंदितंछिदंहृक्तं ॥ छिदेः क्तः नत्वेच्छिन्ने
छेदने शाखोरन्तरस्यामित्वेच्छातं लूज्यो
दनेकः ल्वादिभ्येतिनिष्ठानत्वेकृतीछेदने
दाप्रलवने दोग्रवखंडनेकः द्योतिस्यतीतीत्वं
बुद्ध्येदनेस्योरितिसलोपः ओदिक्वादिनि
त्वं ऋवर्षेतासात्वेहृक्तं ग्रहोच्छिन्नस्य ५ ॥
संतंभस्तेभ्रष्टेस्वप्नेच्युतेचरालिते ॥ संड

अध्वन्युग्रवस्वनेः प्रसूतं पदगतोक्तः
 त्रेणुतिरुत्तराक्तः शुते गडमेवनेः गलितं
 सप्रगलितम् ॥ लब्धं प्राप्तिविज्ञेभावितम्
 सादितं वभृतेव ॥ लब्धो कर्मणिक्तः कर्तुं
 रित्प्रामप्रणिहिते इति विज्ञे लाभेः नत्वेवि
 त्रे भूषाप्रोचगदिभावितं आदृशादेतिणिहितं
 लोभृतेव आः पूर्वोक्तदेः आसादितं घट्टा
 प्रसू ५ ॥ अन्वेषिते गवेषितमन्विष्टं मर्तितं
 स्मृतिं ॥ जेष्टनेष्टपदगतो भूषादिः गवेषः
 मार्गणे स्मृग्रन्थेष्टो सर्वत्रक्तः पंचग्रन्थेषु
 तस्य ५ ॥ आर्द्रसांर्द्रां क्रिप्रतिमितं स्तिमितं स
 मुत्रमुत्रेव ॥ उपसर्वात्तज्ञातेः उः पूर्वपदस्य
 नेरुक्तोरेफः आः पूर्वोददेः आग्रयतेस्याधी
 तिरकिः आर्द्रवासह आर्द्रत्वेन वनेतेसांर्द्रां क्रि
 शआर्द्रभावेक्रिप्रं तिमिष्टम आर्द्रभावेतिमितं
 स्तिमितं वलिमितस्तरलेक्रिप्र इतिरुद्रः तेजो
 तरलेतिमितात्तः उदीकृतनेसेष्टवेः नृदविदे
 तिवानत्वेसमुत्रमुत्रेव सप्रआर्द्रस्य ॥ ज्ञाते
 ज्ञाणेरहितमवितं गोपायितं गुप्ते ॥ वैपुपल
 नेक्तः नृदविदेतिवानत्वे ज्ञाणे रत्नपालनेरति
 तं अवरत्नो अवितां गुप्तेक्तः वाग्रायप्रत्ययेगो
 पायितं गुप्ते घट्टगुप्ते ५ ॥ अवगणितम
 वमताः वमतातेः वमानितं वपरिश्रुते ॥ अवस
 वंगणिरवजायांक्तः अवगणितं मनजानेक्तः
 अवमते ताग्रवबोधने मानपजायां बुगदिः स
 वेत्रक्तः पंचपरिश्रुतस्य ५ ॥ त्वक्तं हीनेविहते
 समुक्तिं धृतमुत्तरे ॥ त्वजहानोक्तः जेष्टा
 कृत्तागेक्तः ज्ञमास्यागेतीते ओदितश्चेतिनत्वे

क्तं हीने एजकंपनेविष्टते उक्तउत्तराक्तः उ
 क्तितं एविष्टननेत्तरादिः दीयतेः एतेउत्त
 वीत् स्तनेः क्तः उत्तुष्टं घट्टत्तुक्तस्य ५ ॥ उ
 क्तं भाषितमुदितं तल्पितमाख्यातमाहितं
 लप्यते ॥ वचेः वदेः शुक्तेसे प्रसारणेचभाषेः
 क्तः भाषितं तल्पितं वदितः क्तः लाजादेशाख्या
 प्रथनेवाख्याते अभिपूर्वाजः क्तः अभिदि
 तं अनेकार्थादिनोतेरिति न्यासः लपेः क्तः लाप
 तं सप्रउक्तस्य ॥ बुद्धेर्बुधितं मर्तितं विदितं
 प्रतिपन्नमर्तितताः वगते ॥ बुधग्रवगमने रि
 वादिरुद्रात्तः भूषादिरुद्रात्तः बुद्धेर्बुधितं म
 नजाने दिवादिशुभोवादि कस्य निषेधाभावादि
 उः येत भूषादो मर्तितं पठेति तेषामनुग्रव
 बोधने इत्यस्य रूपं विदितानेक्तः सेरुनिषेधो
 भोवादिः निषेधाभावः विदितं प्रतिपूर्वादिदेः
 क्तः प्रतियत्वं प्रतिपूर्वात्पदेः क्तः प्रतिपन्नं ग्र
 वसर्वात् प्रोश्रतकर्मणि तन्त्रकरणेच इत्यतः
 क्तः द्युतिस्यतीतीतेग्रवसितं अग्रवमेक्तः अ
 वगते सप्रवगतस्य ॥ कुरीउररीशब्दावे
 गीकारे तत्रकुरीदीर्घादिः अन्वयाब्धेदोभेगः
 स्यात् कुरीकृतमुरीकृते अनेगमेगकृते अ
 गीकृते आः पूर्वोत्तशृणोतेः अंगीकारायां
 तक्तः अश्रुते संश्रुते उपश्रुते संसर्वाङ्गिरते
 रंगीकारेक्तः संगीर्णे विदिताने धातुनामनेका
 धत्वादिदिर्गगीकारेर्पीवितं बुधिताश्रतयो
 रिति मेदिनिः समाः पूर्वोद्वाजः क्तः समादि
 तं उपसर्वाङ्गमेक्तः उपगतं संविद्यश्रुतिर्यादि
 नासर्वधमेवचनाः उक्ताः इहानीत्वेतेधमिव

रा.
म.

नारतिभेदः एकादशोऽमीकृतस्य १२ ॥ तैल
नशस्तपणायितपनायितप्रणतपीणतपीन
तानि ग्रिप गीणतवर्णिताभीष्टतेडितानिस्त
नार्थानि ॥ इडस्ततोडलयोरेक्यात् तैडैलि
ते शंसस्ततोक्तः शस्त पणायवहारेस्ततोच प
नच पणायिते पनायिते उपपेत्तायप्रता
ये ग्रायादयः ग्रथपातकेवापीणते पनिते
स्ततो उपसर्गोदितितानत्प्रणते नकेवलैडैलि
तादीनिस्तताथीनिगीणोदीन्यपिरितियोत्
स्ततस्याथस्तताथीः योयेषांनितयापृशस्त
क्रादिः कः गीणो अनेकार्थत्वात् स्तताथीता
वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेप्रगीणो वर्णस्त
तिवाटलातिउच्चारयति धात्वर्थीणतेतात्कः
गीणिते वर्णिते ग्रिभपुजः कः उपसर्गोदितिव
त्वेग्रिभपुते द्वादशस्ततस्य १२ ॥ भवितव
वितलितप्रत्यवशितगिलितवाटितस्माते श
भवशतान्नजगप्रस्तस्तशितेभुक्ते ॥ भव
ग्रदनेववग्रदनेक्तः भविते वविते लिपउप
देहे अनेकार्थत्वात् लिपिरदनेपिवर्तेते लिपे
शोअवसादनेउपसर्गवलात् ग्रदनेक्तः प्रत्य
वशिते युनिगराणेक्तः गिलिते कृष्णारिभ
इतीकृगारिः रलयोरेकत्रस्मरणान्न गिलिः
गिलिमक्ततेधात्वर्थीणतेतात्कः विदतोले
कृ सामहणेक्तः स्मातेअभवसर्वात्तहजः कः
अभवहते अदेः कः अत्रे तर्तनिनिपातनाला
पुः अत्रे अवाधकान्यपिपातनानीति पदेत्त
विगदेशः जगं प्रसप्तस्रग्रदनेक्तः प्रते स
स्तं अशभोजनेक्तः कर्मेणग्रिशिते अदितस्तक

तैलभुजेक्तः भुक्ते चतुर्देशादितस्य १५ ॥
तैपिष्टतैपिष्टप्रेष्टस्यविष्टपेष्टिष्टः त्रिप्रत्त
प्रादीनोप्रकर्षेस्तुलहरेत्पारिनायणारिपर
लोपेचक्रमात् तैपिष्टारयः प्रकर्षाथीः अश
ग्रयविप्रकर्षाथीः इत्यर्थः प्रियोरुवज्जला
नाक्रमेण प्रवर्येष्टादेशः अत्रप्रेष्टादिचतस
येप्रियोरुस्तुलवज्जलापवप्रकृतयः अमीसि
तादीनोयथासंभवेप्रेष्टादिपयोयत्वात् नतने
षांकोप्यादेशः क्वचित्पीवरेतिपाठः तदयक्त
खंदोभंगात्पीवेति गुरुत्वस्यगत्यंतराभावा
त् तस्मात्पीवेतिनोतपवपाठः साधुः क्रमेण
केकं १ ॥ साधिएष्टाचिष्टास्फेष्टगारिष्ट
सिष्टेष्टिष्टः वाढ्यायतवज्जगुवासनहेर
रकातिशये ॥ साधिएष्टयः षट् यथाक्र
मंवाढादीनामतिशये अंतकिवाढयोर्नेद
साधिवितिसाधादेशेसाधिएः दीर्घस्फिरगुरु
कृस्वहेरारकाणामतिशयेएवंवद्वि अतिश
यितइत्यर्थः प्रियस्थिरेत्पारिनाक्रमेण द्वा
वस्फगरकृस्वहेरदेशः यणारिपरलोपेष्टा
विष्टगारिष्टकृसिष्टेष्टिष्टः कृतिष्टइत्यत्रस्य
लहरेत्पारिनायणारिपरलोपइति ॥ ॥ इ
तिविशेषनिप्रधानवर्गविवरणं समाप्तं ॥
॥ १ ॥ ओं सर्वकोडुदयेस्वर्गादिनामानिस
मानार्थानिप्रकरणेननिबद्धानि अत्रापि कोडे
सकृतिप्रभृतीनिविशेषानिअनिनाकादीनि
अनेकार्थानि आतादीनिवाचयानिप्रकरणेन
निबद्धानिसंप्रतंतएवंवर्गद्वयेप्रकृतत्वात्

ग.
मु.

येन निवृत्तत्वात्संग्रहार्थं तत्र समयाचरणं
नाथेव प्रकीर्णप्रकरणमारभते अत्र केचित्
प्रवचनाः यथा क्रियादयः कश्चिद्विशेषो
त्रोयथाग्रपरस्परशब्दः कश्चिद्विशेषो
विष्टलिङ्गो यथापरायणद्विः कश्चित्करणा
वचनो यथास्तेभ्योद्विः कश्चित्सूत्रवचनो
यथा ॥ आपृष्टिकाद्विः अतः संकीर्णः संकीर्णो
र्थः संकीर्णो लिङ्गोश्चरत्वात् संकीर्णो वगैरे
भिन्नजात्यर्थसंज्ञापरवर्हिसेकरः सच प्रायेण
त्रैतिह्यैव तस्योपदेशः अत्र चापरस्परस्य
तिसंधिप्रभृतीनां रूपभेदेन सादृश्येण च वा
चलिङ्गत्वात् यदवधारयितुमशक्यं न च वि
शेषविधिः कतरतिलिङ्गनिश्चयाय नाह ॥
अं प्रकृतिप्रत्ययाद्यर्थः संकीर्णो लिङ्गमुज्जयेत्
॥ संकीर्णो संकीर्णो नाश्रयवर्गो प्रकृत्यर्थेन प्र
त्ययार्थेन वलिङ्गमुज्जयेत् कुहेतर तत्र प्रकृ
त्यर्थेन यथा अपरस्परस्य अर्थद्विविधं प्रकृ
तित्वात् प्रकृतिः सततवृत्तलक्रियासाधनाय
त्वात् क्रियाकुलं चास्य तथाहि अपरस्परः इ
ति सूत्रेन पात्यते क्रियासातत्वे इति गुणद्वयक्रि
यायोगोपाधिभिः परमात्मिन इत्यादिभ्यो लिङ्ग
त्वं वाचनकिमपीदं लिङ्गप्रकरणेन तरेभिधा
र्थे योगोपाधिभिः परमात्मिन इत्यादिभ्यो वक्ष्यमा
णात्वा इत्येवमेव न वापदिशते प्रत्ययार्थेन स्या
त्तिप्रभृतीनां क्रियायत्तानां स्वीभावादिति किं
एतु लिङ्गादीनां स्वीलिङ्गत्वं संधिप्रभृतीनां किं
प्रत्ययोक्तानां योः किंरिति अत्रैव वक्ष्यति आदिशते
न्यतरत्वादिनापुंस्त्वमुज्जयेत् आदिशते न्यतरत्वे

होदिपरिग्रहः तत्र रूपभेदेन कसोरेः स्वीवत्ता
दिः सहचयेण दिवेदमरविस्वर्वावितीलिङ्गादेः
पुंस्त्वाद्विः संकीर्णो रूपपलत्वात् वगैरेषां सु
त्वीतीप्रमदोद्घोशत्वात् रूपभेदादिनां निश्चया
भावे प्रकृतिप्रत्ययाद्यर्थे रेवलिङ्गो ज्ञेयः अथ
वासंकीर्णो लिङ्गो संकीर्णो भिन्नजातीयेन लिङ्गेन
संस्पृष्टे रूपभेदादिनां निश्चयमशक्यमिदं वाच्यं
अत्र प्रकृतिप्रत्ययाद्यर्थे लिङ्गमुज्जयेत् यथापवत्
भिधायनातिह्यक्रमेणाभिधानेनास्ति तथापि
भावभिधायिनो प्रायो विद्यते इति क्रमसंज्ञा
वलिङ्गसंकरः स्वीकृतः कर्मेक्रियाकरोतेभ्यो
वेकमेवावा मनिनिकर्मेवाप्यं कृजः शवरी
दिशः क्रियाकर्मे व्यापे क्रियायां च अत्र प्रसक्त
मिति रुद्रः द्वे क्रियायाः २ ॥ तस्मात्तन्योगस्य
रपरस्परः ॥ तच्च हेनो क्रियापरात्प्रकृत्यर्थे
रायासु इप्रकृतिः तदादयो हि प्रकृत्यर्थे ३
परासंघाताः यथा सकिंसावासाधुनशास्त्रिये
धिमिति स इति किरातः तस्यावाहनादि क्रि
यायाः तेषां च क्रियावत्तां परापरानां सातन्ते
प्रबोधे गम्यमाने अपरस्परः तत्र अपरवपरे
वेति द्वेदसमासः तत्र सुदिति जिने इदुडिः सा
तत्वे इति क्रियायाः क्रियावत्तां च विशेषणं
तत्र यदा क्रियावत्तां विशेषणं यत्रैव लिङ्गो वच
नं च तदेवाऽपरस्परशब्दस्यापि यदा तदा क्रिया
याः विशेषणं तदा तदा क्रियावत्तां विशेषणं य
नपुंसकत्वे वचने च स्त्रीरिति एते चेदः अपरस्पर
राः सयोगाच्चंति अपरस्परः स्त्रियाः अपरस्पर
राणि कलानि सूत्रे लिङ्गवचनेन सतंतीति

शं
मुं

अपरस्परं गच्छति इति अपरस्परमवच्छिन्नं
मनेरुर्वेत्तीत्यर्थः निर्दिष्टं कर्मसातत्वे सुधीति
रपरस्परमिति भागुरिः एकमवच्छेदेन क्रिया
याः तद्वतामवच्छेदस्य च ॥ साकल्यासंगव
चने परायणतया ॥ यथाक्रमे साकल्या
वचने परायणं आसंगवचनेतरायणं पारसं
मात्रमयते गच्छति प्राप्नोति पारतीरकमेवमा
मो कर्तव्यः आविष्टलिङ्गात्वात् भिन्नलिङ्गो
नसामानाधिकरण्ये जीवत्वमेव परायणं
यथाधातुपरायणं रत्नपरायणं नामलंकेयं
मममैयिलिङ्गमिति महिः परं केवलमयनमास
क्तिस्थानमिति परायणं यथाधर्मपरायणं ध
र्मोक्तसंज्ञकः आश्रयेतत्परमोष्टे परायणं
पदे विडिरिति शायतः परायणतयायणं इति
स्वामी त्वरात् तत्रासंगमेतादयनेतरायणं
क्रमेणोक्तं ॥ यद्व्याख्येयं ॥ अथवा
तीदियप्रलयमूर्तिभावेऽप्युपगच्छेत्तत्तत्का
रे अद्याभावेऽभिप्रायः इत्यर्थः यात्राया य
द्व्या इति स्वातंत्र्ये रज्जोमयसंकादिरित्य
नो अभिसंधिं विना स्वातंत्र्येण प्रवृत्तिर्यद्व्या
इति तत्संभूतिः स्वेरितस्वच्छंदतः हेतुतेज
स्य ॥ हेतुशून्यात्वाऽस्याविलक्षणं ॥ हेतु
नाकारो न शून्याद्विना आस्थास्थिति विलक्ष
मुच्यते विगतलक्षणमालोचनं यत्र तद्विलक्ष
णं विलक्षणमेतत्स्थानं भवेत्त्रिष्वयोजनमि
ति भागुरि एकं निष्प्रयोजनस्थितेः ॥ शम
यस्तशमः शान्तिः ॥ क्रोधरागादिप्रशमः शा
न्तिः चित्तोपशमः नोदोतोपदेशोत्पत्तिनादृशः

भावः शमादिभ्यो यच्च शमयः त्रीणि शो
तेः ॥ इति तत्तदस्यार्थः ॥ अथवा
द्यौर्दिक्केशमद्विस्तृता इतिः कोपोपशमः
त्रीणि शोतेः ॥ अपदानं कर्मसूत्रे ॥
वृत्तिः प्रवर्तनेन सा प्रशस्तयत्र तद्वत् कर्म
प्रशंसायामशंसाय च यत्र कर्मणि प्रवृ
त्तिः सर्वैः प्रशस्यते तदवदानमिति प्रवृ
त्तेः प्रशोधने अवदीयते विमुच्यते इति क
र्मणि ल्युटि अवदायति विमुच्यति कर्तेरि
त्युक्त्वा अपसर्गोदपदानमिति तत्स्वामी
एकं ॥ कामपदानं प्रवाराणं ॥ काम
योगात्कामोद्दिमादि त्वष्ट कर्मनीयं च
कामशब्दोऽत्र तत्रेणोभयाभ्यां तेन काम
स्वरस्त्रीगतत्वादेः दाने प्रवाराणाम्
कामनया दाने प्रवाराणं प्रकर्षेण विद्यते स
गृह्यते इत्युच्चारणे चुरादिः स्वादाव
पिवरणे ल्युटि तच्च महादानं प्रवाराणं
महादानमिति त्रिकोडशेषः हे ॥ व
शक्रिया संवनने ॥ मणिमंत्रोष्वाधिभि
वशीकरणं संवनने संपूर्णवर्णवशी
करणार्थः रसक्रियासाधने मणिमंत्रो
षधे वनयाचने संपन्नमिति पादोत्तरं
संवनने यथा जयाश्रयः संवनने यत्
स्तुतिमणोरकवशे हे ॥ मूलकर्म
तत्कामेणोष्वाधिभिर्नृत्ननयत्र शम
नोच्चारणे संवनवशीकरणे कर्म तत्क
णं तत्कामात्कर्मणो वृद्धे कामाणां इति व्या
तस्य ॥ विधुनने विधुवने ॥ एतत्कर्मने

रा.
मु.
३८२

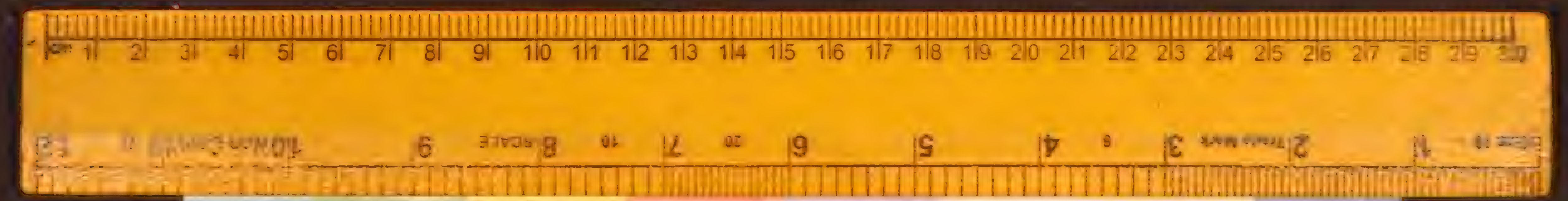
चुरादिः धृज्प्रोक्तोः कृत्वा इति विधुनने ॥
विधुनने इत्यस्य कृत्वा इति विधुनने ॥
भावे विधुनने हे २ ॥ तपेण प्रीणना वने ॥
॥ तपेण प्रीणने लुप्ततपेण प्रीणतपेण ॥
वैवत् एतेन प्रीणने प्रवरत्ना गति प्री ॥
ति कोत्पादो लुप्तप्रवने त्रीणि प्रीणनस्य ॥
३ ॥ पर्याप्तिः स्यात्परित्राणे हस्तवारण ॥
मित्यपि ॥ परिपूर्वः ग्रामोतिस्त्राणयोः प ॥
र्याप्तिः त्रयते लुप्त परित्राणे हस्तेन वध ॥
कस्य वारणमिति सभृतिः प्रीणि हीर्षतो ॥
हस्तस्य वारणो रोधः हस्तयोरुत्तोलनेन ॥
वधात्राणे हस्तवारणं त्रीणि मारणोद्यत ॥
निवारणस्य ३ ॥ सेवने सीवने स्मृतिः ॥
स्मृतेः लुप्त सेवने सेवनमित्यन्येषामपि ॥
ति दीर्घः इति तत्संवेखादिः क्लिन्नञोरित् ॥
इत्युक्तिः त्रीणि सेवनस्य ३ ॥ विहरः स्फु ॥
टने भिदा ॥ इति विहारो ग्रहिद्वितीयापि वि ॥
हरः स्फुटिः कृतादिः स्फुटने भोवादि क ॥
स्य तृणोस्फोटने भिदे भिदाद्यदि भिदा ॥
त्रीणि वस्त्रादि विहारणस्य ३ ॥ आक्रोश ॥
नमभीषणः ॥ क्रुश आक्राने लुप्तदिग्गः ॥
आक्रोशने शपः सपवाभीषणः वक्ष्यति ॥
शापेत्वभीषण इति पंतसंगे अभिषंगो ॥
निवेकारः देशापस्य २ ॥ संवेदो वेदना ॥
नना ॥ विदत्ताने संवेदेः वजिसंवेदः ॥
वदिवेदनात्पाननिवासेषु चुरादिः स्फ ॥
योणवु एणसमयोक्तं वेदना ननेत्यक्त ॥
वदो वेदनामिति लीवत्वेव हे अनुभवस्य ॥

संमूर्च्छनमभिधायिः ॥ संसर्गो मूर्च्छाति ॥
रतिरेको भवति मूर्च्छा मोहसमुज्जाययोः ॥
लुप्त संमूर्च्छने अभिधायिः संवेतो वृत्ति ॥
रिति स्वामी हे वृत्त्याप्तस्य २ ॥ याज्याभि ॥
लायेनाहनाः ॥ याचेयं जयाचेत्यादिना ॥
याज्याभितो गुरोश्च हस्तस्य कारः मि ॥
लाश्रयं याज्यायं चुरादिः ग्रथने दने ली ॥
वैपिकश्च ग्रथेना ग्रथेयाचने चुरादिः ए ॥
वैवयश्च ग्रथेना चत्वारिंशज्यायाः ध ॥
वर्धनच्छेदने ॥ वर्धनच्छेदने एरणोच ॥
रादिः वर्धने छिदे लुप्तच्छेदने एरणोच ॥
ष्टादि वर्धने छेदने वृद्धाविति हेतो एणादा ॥
वजयः हे छेदनस्य २ ॥ अथ हे ग्रानेदन ॥
समाजने ग्रएच्छने ॥ ग्रएच्छोभोनेदि ॥
प्रक्षिभो लुप्तग्रानेदनं ग्रएच्छने सभा ॥
नप्रीति सेवनयोरिति चुरादौ ग्रानेत्राभा ॥
जन इति कचित्पादः संवर्गनेच ॥ त्रीणि ॥
वांधवादेरीमनागमनकाले मिलनागत ॥
सहसं वैपितनकर्तव्यानि गनारोग्यप्र ॥
आनुष्ठानादिना ग्रानेदनस्य ३ ॥ अथा ॥
त्रायः संप्रदायः ॥ आश्रमप्राप्तिपरे ॥
परागते सङ्गपदेशे वर्तते वज्रकको शि ॥
छपरंपरावतीर्ण उपदेशः आश्रयः सं ॥
प्रदाने च वज्रकसंप्रदायः हे गुरुपरस्य ॥
रागत सङ्गपदेशस्य २ ॥ तयोर्दिपा ॥
तित्तयोपरचु तयः तिरपिहिसाया पित्वा ॥
दः तिपा हे श्रपचयस्य २ ॥ ग्रहेशः ॥
॥ ग्रहउपदाने अभिनिवेशेच अभिनिवे ॥

म.
सु.
३८३

शोनिबंधः ग्रहद्वितीयः ॥ वःकोतो
 त्वात्राहः देवदत्तः ॥ वःकोतो
 ॥ कोतिरिच्छावशकोतो वशिराणोरुपसे
 खानमिच्छावशः देवदत्तः ॥ रत्ना
 :त्राणे ॥ रत्नेयजयावेत्तादिनिरत्नाः
 वैष्णवलनेत्पुत्र त्राणे देवदत्तः ॥
 रत्नाःकाणे ॥ रत्ननेरत्नाः वशवदेत्पुत्र
 एनेकाणः काणेवीणायोसाधुः देवदत्तः
 शब्दकराण्य ॥ वधोवेधे ॥ वधज
 पोरित्पु वधःविधविधानेनेकार्यत्वादे
 धनेवृत्तिःवज्रवेधः देवदत्तः ॥ पचा
 पाके ॥ उपचेषुपाके पचने पचाधित्वा
 त ग्रहचक्रपाकः देवदत्तः ॥ इवो
 हतो हज्रहसेप्रसारणमितिग्रह संप्रसा
 रणे हवः हतिरुक्ता देवदत्तः ॥
 वरोवृत्तो ॥ वराणवरः अक्षोरपुक्तिवृ
 तिः देवदत्तः ॥ वेष्टनेप्रार्थनाविशे
 षादित्तनः ॥ ओषःसोषे ॥ उपरादे सु
 षरादे ओषःसोषः देवदत्तः ॥ नयो
 नाये ॥ नयननायः श्रिणीतारिनाचज
 बाहुल्यादपिनयः देवदत्तः ॥ ज्ञानिः
 जीर्णो ॥ ज्ञावयोहानो ज्ञाज्ञाज्ञाहभो
 तिः ज्ञानिः अकारल्लादिभःकिन् नि
 षावदितिकिनोनिसावडावाजत्वेजीर्णिः
 देजीर्णतायाः ॥ भूमिःभ्रमी ॥ भ्रम
 लभ्रमःवज्रमित्वाडुस्वः भ्रमेःकृत्वादिभ
 इतीकृभ्रमिः स्वीत्वाविवत्ताया कृदिकारा
 दितिजीष भ्रमी ॥ देभ्रमण्य ॥ स्या

तिःवृद्धो ॥ स्याधीवृद्धोक्तिन वलिलोपः स्या
 तिःवृद्धिः आसारेनारतिवोपालितः देवदत्तः ॥
 ॥ प्रयाख्यातो ॥ प्रयाख्याने विरादित्वावः
 वःस्वावे ॥ स्त्रप्रसवणे देवदत्तः ॥ स्त्र
 वः वज्रिस्त्रावश्च देवदत्तः ॥ स्त्रप्रसवः स
 मृद्धो विधानेविधायातयेत्पुत्रः ॥ विधामः
 संपत्तिः विधायजाश्वेवृद्धोवेतिमेदिनिः कवि
 भिरादित्वावृद्धा दे ॥ स्फुराणस्फुराण ॥
 स्फुरवलने कृतादिरुद्धपधः ग्रहपधरत्येके
 तन्मतेस्फुराणमितिल्युह देवदत्तः ॥
 प्रमितोप्रमा ॥ माहमानेवाहुल्यातकिन्
 प्रमतिःप्रमवे ॥ स्रष्टाणिप्रमवेकिन्प्र
 मतिःग्रहप्रसवः दे ॥ श्रुतेप्रचारः ॥
 कृतिरुत्तराण्यचज श्रुतः उत्तराण्यीश्याः
 उपसर्गोस्पर्दीचत्वेप्रचारः देवदत्तः ॥
 स ॥ क्रमयःक्रमः ॥ क्रमयानौशमा
 दिभोःयव क्रमयः वज्रक्रमः मित्वाडुस्व
 त्वेदेवग्रामस्य ॥ उत्कर्षेतिशये ॥ रुश
 शयः देवदत्तः ॥ संधिःश्लेषे ॥ उ
 पसर्गइतिकिःसंधिः श्लेषग्रालिगनेवज
 श्लेषः देवदत्तः ॥ विषयग्रशये ॥ वि
 ज्वंधनेविषीयतेवधनेऽवेति पुंसीतिवः
 विसीयते विमिनोतिवाऽत्रग्रवविषयः आ
 शेतत्रेग्रशयः ग्रशयइतिकवितावः दे

रा.
सु.

३८४
३८५

आश्रयस्य २ ॥ विप्रायतेपानं ॥ विप्रेयसो
मिदयः विप्रायतेपानं हेतेपानस्य २ ॥
गीर्णिगीरो ॥ मुनिगिराणे जीर्णिवहीर्णिक
प्रादिभद्रकमिदिः साहचर्यात्स्वीते हेमिलन
स्य २ ॥ गुराणस्यमे ॥ गुरीउयमेत्युग्र
तंअनेपामपीतिदीयते गुराणमपि देवादि
कस्यदीकीदेः गुरीधातोर्गुराणमितिस्वामी उ
त्कर्षदिमेवीजि आःउयमेरतिनिर्देशात्त्रय
डिः हेउयमस्य २ ॥ उजायउजये ॥ अयोतो
त्रियरतिवज्रउजायः वाङ्मणदविउजयः
हेउजयनस्य २ ॥ आयःअयणे ॥ अजसे
वायो अिणीभुवदतिवज्र आयःत्युग्रअय
णे हेअयणस्य २ ॥ जयनेजयः ॥ जितये
त्युग्रजयनेजयः हेजयस्य २ ॥ निगाहो
निगाहे ॥ चञ्चनिगाहः नोगाहेतिवाअप्र नि
गाहः हेभाषणस्य २ ॥ मादोमदेः ॥ मदी
गदः हेभाषणस्य २ ॥ मादोमदेः ॥ मदी
हवे मदीउपसर्गइत्तप्रमदः मदमादस्य
योरितिनिपातनबलात्तचञ्चमादः हेमाद
स्य २ ॥ उडेगउडमे ॥ डेविजीधातोःचञ्च
प्रत्ययेसतिउडेगः उडमेवीजिउडमः हेच
मत्कारस्य २ ॥ विमदेनेपरिमलः ॥ म
दलोहेत्युडविमदेने परिमलने परिमलः
मलमलधारणे संज्ञापदेकत्वात्तदडिः
हेजंजमादिसमदेनस्य २ ॥ अभुपतिर
उग्रहः ॥ पदेःक्रिन् अभिमुखेउपसमी
पेपतिः गमनामभुपपतिः ग्रहद्विरित्ता
दिनापु अनुग्रहः हितसंपादनहितवा
राणप्रवृत्तिः हेअनुग्रहस्य २ ॥ विग्रहस्त

दिरुडःस्वात ॥ ततअनुग्रहादिरुडोविपरी
तः विपरीतनियमायग्रहणविग्रहः पके २
॥ अभियोगस्त्वभिग्रहः ॥ अपविर्कोषेया
भिगम्याक्रमणेअभिषेकोयनेवीजि अभियो
गः अहेरपु अभिग्रहः अभिग्रहोभिग्रहणे
अभियोगेच गौरवइतिरुडः हे २ ॥ मु
एवंधस्तसेग्रहः ॥ अंगुलीनोविशिष्ट
संस्थानानोसंग्रहणमितिलनेसंग्रहः अहेम
मिमुष्टावितिवज्र हेमुष्टेवंधक्रियायाः २
॥ तथोगुलिमत्रिवेशस्येत्यर्थः ॥ डिम्बेड
मरविज्ञवो ॥ डीइविद्वायसिगतो ड्यने
विद्वोडिस्वउणादिनिपातः भयधनोपु
कुकसेपिडिम्बः स्त्रीहनिवस्त्वेशतिरभसः
इमेतिशब्देरातिलातिवाकःडमरः लङ्गा
तोविस्त्वः त्रीणिधावाकलेदनादेः ३ ॥
धाराकादिभयस्येत्यनेग्रशस्त्वकलहस्येति
स्वामी ॥ वंधनेप्रसितिचारः ॥ वंधवंध
नेत्युडवंधने पिज्वंधनेसीयते वध्यते
नेनकरणोक्तिनिः प्रसितिचारः प्रागुक्तःवं
धामसर्पयोश्चारइतिरुडः त्रीणिवंधनेसा
धनरज्जनिगडादेः ३ ॥ स्पशेःस्पष्टोपत
प्रि ॥ दइतित्रीणिगोमस्येत्येके अत्रपले
स्पशेः सरेफःस्पष्टेतिरीफहीनस्यवपादे
स्पष्टोपतजरीति अत्रदयोपादः वंधनेप्र
सितिचारःस्पशेःस्पष्टा उपतप्ता इतित्व
यंस्वात्पितयेवाह पतत्यलेयथाहेवांग
त्पादोचारस्पष्टाउक्ती अत्रतुदयोः परतत्त्वा
ज्ञानपरवाधनेतयोःकर्मोक्तं स्पशेःस्पशनवा

धनयोरिति धात्वर्थानुसारदिति भेदः त्वच
स्पष्टतपेत्तु उपतप्ता निकाशविप्रकृष्टः
स्यात् ॥ निकृष्टीकरणेनिकारः चञ्चविप्र
कीर्तयतेः चञ्चविप्रकारः निकाशः स्यात्पि
भवेधान्नस्योत्तेपणोपि चेति धर्मात् हे प्रप
कारः २ ॥ आकारस्तिगरेगिते ॥ आका
रामाकारः अनेकार्थत्वात् भूकृतीशुवा
द्यंगविकृतौ वर्तते वक्ष्यते आकाराविगिता
कृती आहूतस्योत्तरोत्ते चञ्च आकारः इति
गतौ इंगे चञ्चरेगः कः इति हे अभिप्राय
नृपवेष्टाविष्कारास्य २ ॥ परिणामोवि
कारः ॥ परिणामनेपरिणामः नमेचञ्च प्र
कृतेरन्यथात्वेविकारः चञ्च यथा मृत्पिण्ड
स्य चटइति हे परिणामस्य २ ॥ हे समेवि
कृतिविक्रितौ ॥ विकृतिः कृजोविप्रकीर्तक
नशर्वविक्रियाच हेविकृतेः २ ॥ अपहार
त्वपचयः ॥ अपहरणमपहारः विनोतेर
च अपचयनमपचयः हेहानेः २ ॥ समा
हारः समुच्चयः ॥ समाहरणं समाहारः स
मुत्सवोत्तविनोतेरचमुच्चयः हेवहृन्ना
भिज्ञानावज्ञापारेण बुद्ध्यावापंचमृत्तीवि
भुवनवतगणीकरणस्य २ ॥ प्रत्याहारउ
पादाने ॥ प्रत्याग्रेहरतेचञ्चप्रत्याहारः उ
पाहृत्पातेर्लुपुत्पादाने हेत्वविषयेभरे
द्रियाकर्षणस्य २ ॥ विहारस्तुपरिक्रमः
॥ हरतेचञ्चविहारः परिक्रमणपरिक्रमः
सरोगनानामवनोपरिक्रमः इति किरातः
हेज्ञोदार्थेपञ्चागमनस्य २ ॥ परिहारोभिप्र

हणं ॥ हञ्चग्रहिभाञ्चञ्चल्युत्ते हेकोयेकर
णस्य २ ॥ अभिमुत्तेनप्रहणस्योत्ते ॥
निहोरोऽभ्यवकर्षणं ॥ निहोरोनिहोरः कृ
पेत्सुदृष्टिभिप्रवस्योत्तकषेः अभ्यवकर्षणं
रः स्यात् ॥ हञ्चचञ्चग्रहणः कृजः चञ्च
कारः ॥ हेमहृशरूपवेशभावाविष्कारास्य
२ ॥ अर्थस्यापगमेवयः ॥ अर्थस्यधनादे
विनियोगविशेषेणपगमेप्रपचयेवविज्ञस
मुत्तगोचुरादावहेतः परचययः पकं २ ॥
प्रतिप्रवाहः स्यात् ॥ बहुवृत्ताभ्यञ्च
क्रानोप्रवाहः प्रतिः हेमलादेनामविधि
त्रायाः सेततेः २ ॥ प्रवहोतमनेवहिः ॥
वहेवोक्तलकारप्रवहः प्रवहस्तुवहिर्योत्रा
मातरिप्रभेदयोरिति मेरितिः पकंरहृन
गरादेवहिर्गमनस्य २ ॥ विद्यामोवियमोय
मः यमः सेयामसेयमो ॥ यमः समुपनिवि
धवेतिचञ्च अपोवियामः वियमः यामः य
स्य २ ॥ हिंसाकर्मोभिचारः स्यात् ॥ अथवे
वेत्तयक्तं हिंसाफलकर्मेशकपायिवादिः
हिंसाकर्मसारणोच्चारनादिकं प्रभिचारः ह
लश्चेतिकरणोचञ्च हे २ ॥ जगयांजागराह
योः ॥ इच्छेतत्रेजागर्तेरकारोवेतिपलेकक
जागयोस्वविप्रतिषेधेनजाग्रोविचिणत्स हि
तंभितिगुणः परत्वादिगादेशेजाग्रियेतिधा
तपरायणं परिचयेत्पादिनायप्रत्ययेनिपा
तः अकारेजागराप्रतिचञ्चिगुणेजागराकिः कि

गं
मुं

न जागतिरपीति श्रुतिः स्यादित्यागारो हे
जागरास्य २ ॥ विज्ञोतगयः प्रसहः ॥ वि
हन्तेसाधमनेनचजर्थकः विज्ञः कार्ये
सिद्धिमेतरेणवधानमायतीतिज्ञोतगयः
कमेणवृत्तगयः प्रसहतेकार्येविहेतिज्ञ
प्रधेतिकः प्रसहः त्रीणि विज्ञस्य ३ ॥ स्या
उपज्ञोतिकाश्रये ॥ उपज्ञेतिउपगच्छेतिउ
पहन्तेप्रवृत्त उपज्ञाश्रयइतिनिपातना
दपु उपधालोपञ्चउपज्ञः हेमन्निहिताश्रय
स्य २ ॥ निवेशउपभोगः स्यात् ॥ निषेवो
विशिः उपभोगार्थेचजनिवेशः उपभोगः हे
२ ॥ परिसर्पेः परिक्रियाः ॥ परिसर्पेणपरि
जनादिनासमेताहेएनंरूपेचं परिसर्पेः
परिकराणपरिक्रिया हेपरितनादिनापरि
वेष्टनस्य २ ॥ विपुरेस्यात्विज्ञेयः ॥ विव
दितायः कार्येभागेविपुरे अकुरित्तादिना
वृत्तमासतः विज्ञेयोडः स्थितत्वं वैकलो
पिचविज्ञेयेविपुरेविकलेविप्रइतित्रिकोड
शेषः हे २ ॥ अभिप्रायच्छेदशायः ॥ प्री
जतपणेकोतोचचञ्चअभिप्रायः क्तिसेवर
णेचुरारिः छंदोः रंतः अभिप्रायवशेच्छेदो
इतिवक्ष्यते आशेरनेत्रभावाइत्युच्य आशयः
संतोषाभिप्रायवाचीच्छेदः शब्दइतिजयारि
त्यः त्रीणिभिप्रायस्य ३ ॥ संक्षेपणंसमस
नं ॥ प्रपंचकरणावैपरीतोसंक्षेपः संक्षेप
तंक्षिपणंविप्रकीर्णतासंक्षेपणमितित्वा
मी असंक्षेपणंलुप्तसमसनं हेविस्तीर्णसं
क्षेपस्य २ ॥ पर्यवस्याविरोधनं ॥ पर्यवति

एतिविरोधतेग्रतश्चेत्तदः पर्यवस्या हे
विरोधस्य २ ॥ परिसर्पोपरीसारः ॥ प
द्यंतेसरणंपरिसर्पोपरिचयेत्पारिनायप्र
त्यये परिसंज्ञेचंउपसर्गोत्पारिना
दीर्घः हेभूमोसर्वतोगतनस्य २ ॥ स्या
दस्याताः सनास्थितिः ॥ आसउपवेश
ने कृत्यलुप्तोर्वेदलमितिवाङ्मलकार
स्याणस्येतिचव आसनास्यागोतिक्तिन
स्थितिः त्रीणिस्थितेः ३ ॥ विस्तारोविप्र
होव्यासः ॥ स्तजः प्रथनेवावशहेइति
चञ्चविस्तारः विस्तीर्णप्रहणंउप विप्र
हः विविधमसने असंक्षेपणंउच्यव्यासः
त्रीणिविस्तारस्य ३ ॥ सचशब्दस्यविस्तारः
॥ सचव्यासः शब्दसंबंधीविस्तारः वावि
स्तारः गुणविस्तारः इत्याद्यपचारात् प
के २ ॥ स्यात्संदेनेसेवहनं ॥ स्रतोः लु
प्तमदेनं संसर्पोवहप्रयत्नेधातुनामने
कार्यत्वादेगमदेनेलुप्त संवाहनं संवह
नमित्युपाहः संभोगांतेममसुविती
हस्तसंवाहनानामितिमेचः संवाहको
गमदेकइतिरत्नकोषः ॥ विनाशः स्या
ददर्शनं ॥ एतददर्शने अदर्शनेति
रोभावः चञ्चविनाशः ननाशशब्देह
शेनुवेलः तिरोबभूवेत्यर्थः हेल्कायन
स्य २ ॥ संस्तवः स्यात्परिचयः ॥ संग
तंस्तवनं संस्तवः उपसर्गोबलात्परिच
यार्थः समताश्रयनेपरिचयः प्रणयोप
३ हे २ ॥ प्रसरत्विस्मयेणं ॥ प्रकर्षेण

रा.
मु.

२५७

३८७

निकलात्तरां प्रप्रसरः देवतादिवि
प्राणाद्यस्य २ ॥ नीवाकस्तप्रयामः स्या
त ॥ निश्रितिशयेनोद्यते इति नीवाचः
यमेर्जिप्रयामः देसहाचोदेकदेतो
धान्यातिशयस्य २ ॥ सन्निधिः सन्निधा
नेव ॥ सन्निधोधाच नैकयेततः कि
सन्निधिः सन्निधासन्निधानेनेव समीप
मुपकंठमिति बोधालितः देसन्निधान
स्य २ ॥ लवोभिलाबोलवने ॥ लूत्र
छेदनेग्रसवः अभिलूत्रो निरभोरिति च
अभिलावः लुटिलवने त्रीणि धान्या
दिछेदनस्य ३ ॥ निष्पावः पवनेपवः
॥ पूर्ववत्तर्जिपो निष्पावः पवः एज
पवने लुटपवने त्रीणि धान्यादीनो वज
लीकरणस्य ३ ॥ प्रस्तावः स्पाटवस
रः ॥ प्रस्तावस्तोतेः प्रस्तावः प्रेडुसु
इत्यादिनाचञ्च अवनियोगेस्त्वियतेः
अधिकरणोऽग्रवसरः दे २ ॥ वसरः स्
त्रवेष्टने ॥ वसतिचो लति त्रसीधातोः
शीकरवदरन् वसरः त्रसेभं इति स्पा
त्रितिवातसरेति पादेतनेः किदिति सरच्
स्त्रेणवेष्टते इति लुट् स्त्रवेष्टने ॥
हेतसरीतिते त्रवाय प्रसिद्धस्य २ ॥ प्र
जनः स्पाउपसरः ॥ प्रजायते स्मिन् च
जितनिवधो जेति ह्यभावः प्रजनः
उपसरामुपसरः प्रजनैस्तैरित्यप्
हेस्तीगवादिश्रुंगवादीनां प्रथमगर्भा
धानाय मैकनाभियोगकालस्य २ ॥ प्र

प्रयः प्रायः समौ ॥ श्रिलीभामेरुप्रययः
प्रायः प्रसरः इति च पाठः प्रसरः प्रायेवेगे
इति मेदिनिः दे प्रीत्या प्रायेनस्य २ ॥ धीशः
क्रान्तिक्रमः ॥ धियाः शक्तिः सामर्थ्यधीशक्तिः
साचाष्टधा ॥ शुश्रूषाश्रवणं चैव प्रहाणं धार
णं तथा कुहापोद्गोचविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीशु
लाः इति निष्क्रम इति च न्न नोद्यतोपदेशे तथा
दिना ह्यभावः निष्क्रमो निर्गमेत्यातो बुद्धि
संपदिनिष्क्रमः इति रुद्रः दे २ ॥ अस्तीत सं
क्रमोऽर्गसंचरः ॥ संक्राम्यतेनेन संक्रम्यते
वासंक्रमः मैत्वादिः संचरंतेनेन संचरंते
रेत्यादिनाच जो निपातः संचरः संचरो निर्गमे
प्रमातुत्पथ इति रत्नकोषः दे २ ॥ प्रत्युत्क्र
मः प्रयोगार्थः ॥ कर्मोरेभे प्रथमः प्रकृतिप्र
योगः प्रकृत्युत्क्राम्यमुपक्रांतिः प्रत्युत्क्रामो
वा प्रत्युत्क्रमः प्रकृत्युत्क्राम्यमिति भागुरिः दे प्रपा
नप्रकृताउत्क्राम्यमिति कोककटः २ ॥ प्रक्र
मः स्पाउपक्रमः प्रक्रमोऽपमिति भागुरिः दे
क्रमोऽग्रसंभस्य दे २ ॥ स्पाटभानसुहा
तः श्रारंभः ॥ अभिमुखेनादानं प्रभादानं उह
ननमुहातः उहातः प्राणवोयासातिरिक्तः
उपोहातेपियदाङ्गः चित्तो प्रकृतसिद्धार्थमु
पोहातं विडुब्धाः इति त्रस्वामी त्रीणारंभः
मात्रस्य ३ ॥ प्रक्रमदिपंचकमारंभमात्रस्य
के ॥ संप्रमस्त्वरा ॥ संप्रमाणं संप्रमः त्वरे
वेदादित्वान्निवेष्टिः चरात्वरिश्चु आवेगस्त्व
त्वात्वरिरिति वाचस्पतिः हेत्वगयाः २ ॥ प्र
तिबंधः प्रतिबंधः ॥ प्रतिबंधने प्रतिबंधः रो

शं
सं

३८८

धः संभेतिवत्प्रतिबंधः विषयः प्रतिबंधः
धोनिगोमरतिवोपलितः देकाधेप्रतीचात
स्य २ ॥ अवनयोनिन्यातने ॥ अवनयनस
वनायः वलीकारः अवेदोनिन्याततिचज य
तेणतात्पुन्यातने देवानस्य २ ॥ उपल
वत्तुभवः

समालंबोविलेपने

विलंबोविप्रयोगः

विलंबवत्प्रतिमर्तने

विश्रवत्प्रविख्यातिः ॥ वीत्युक्तेतिव
जविश्रवः क्तिप्रविख्यातिः हेप्रतिप्रसिद्धः
२ ॥ अवेत्ताप्रतिज्ञागरः ॥ अवेत्वेहेतिः
प्रतिवेत्तायैः यथाहमदस्वेतिकस्योव
इत्यायाज्ञागराप्रतिनिधिः प्रतिज्ञागरः प्र
तिकायवत् प्रादिसमासः हेप्रतिवेत्तास्य
२ ॥ निपटनिपादोपादे ॥ निपाटनिपटो
गदनदेत्तादिनापुपलेचजनिपाटः चजपा
टः त्रीणिपाटस्य ३ ॥ तेमस्तेमौसमुदने ॥
तिमस्तेमग्रीभावेद्यजितेमस्तेमौ उदीकैर
नेत्युदसमुदने त्रीणान्दोभावस्य ३ ॥ आ
दीनवास्वोक्ते ॥ आभृशोदीनदेन्यवति
गच्छति अनेनअन्येभ्योपीतिडः आभृशोदीने
देन्यमत्रातिवप्रकरणोऽन्यत्रापीतिवप्रत्यये

वा आदीनवः सुगतो ग्रामवेतिहेदियाण
नेनअप्र आश्रवः क्तिप्रतिप्रसिद्धः वी
लिक्तेशस्य ३ ॥ मेलकेमेगमेगमौ ॥ मि
लसंगमेचज मेलः मेलपवमेलकः स्वाये
कः संगमनेमेगः चजमेगमः नामेलः संगमे
नावेत्तामरमालाप्रत्यायिनासंगमोप त्रीणि
संगमस्य ३ ॥ संवीक्षणेविचयनेमार्गोत्तर
गणस्य ॥ सम्यक्तात्पर्येणाविविधप्रका
देरीक्षणेत्पुन्यविचयने मार्गमन्त्रेणोत्पुन्य
मार्गोत्तराग्रन्थेपणो चरादिः एतमेतिकव
रगणपरिचयो रगयेत्तादिनायप्रत्ययेनि
पातनात् रगयाभावेचज अहेतत्वात्त्रगणः
स्य ५ ॥ परिभः परिभः संश्लेषउपश्रुने
॥ परिभोपरिभः रभेः संश्लेषोरितिउ प
रिभन्तेचज उपसर्गादितिषत् परिभः चज
संश्लेषः उपश्रुहेत्युदउपधायामोहइतिदीर्घः
उपश्रुने चत्वार्यल्लिगनस्य ५ ॥ निर्वोक्त
निर्धानं तदशीनालोकनेत्ता ॥ वार्तात्ता
प्रेरामत्तापपाशेतिणिजेतात्पुन्यनिर्वोक्त नि
रुधायतेत्पुन्यनिर्धानेशेषसंगमे पंचदशो
नस्य ५ ॥ प्रत्याख्याननिरसनंप्रत्यादेशोनि
गकतिः ॥ स्वोपे चत्वारिनिगकरास्य ५
॥ उपशायोविशायपुपयोयशयनार्थको ॥
अपयोः शेतइतिचजविशायः उपशायः पयो
येनाक्रमेणयत्प्राहृरिकादीनोशयनेतदेवा
र्थययोस्तौ पयोयशयनार्थकोहे २ ॥ अनेन
चत्वार्याचहणीयाचहणार्थको ॥ अतिःसौ

रा.
मु.

त्रोधातः त्रुमायोल्यदिदयः आर्धधातुको
विकल्पात् अर्तने अतेरीयः हलीजइत्य
तः काङ्गुदिभोयक्रुडंतादप्रत्ययोतोअतो
याहलीया अयंचलजायोप्रसिद्धेः प्रमाणात्
हृणायांचप्रयक्रुडतिकलिगः वीज्यावात्र
मोहोवीज्याजगसावहलीयाहृणतिवाचस्य
तिः चत्वारिहृणायाः ध ॥ स्माहृत्पासोवि
पयोसोवाचयश्चविपर्ययः ॥ कतिक्रमः ॥
सनेकत्पस्यतेचज्ज्वात्पासः विपरीतासने
विपर्ययः विपरीतमयः विपर्ययः एवंमा
नुषवीक्रमेणातिक्रमादयोभिहिताइहृत्वा
त्ययक्रमेणापयायः चत्वारिक्रमस्य ध
॥ पर्यायोतिक्रमस्त्वस्मिन्नतिपाततपात्ययः
॥ परीणोचुपर्यायः पवमुपात्ययः अतिक्रमः
अतिपातः चत्वारिअतिक्रमस्य ध ॥ प्रेषणं
यत्समाहृत्यतत्रस्यात्प्रतिशासने ॥ समाहृ
ययइत्पानांप्रेषणंशासेत्येइ तत्रप्रतिशास
नेस्यात् पकं १ ॥ संज्ञावस्तुक्रतुप्रयात्
तिभूमिः द्वितननां ॥ क्रतुप्रयत्नविषयेषु
द्वितननांयास्ततिभूमिः स्ततिस्थानेसमेतत्
यतेऽत्रयत्नेसमित्तवइतिचज्ज् संज्ञावः पकं
यत्नेस्ततिकारिणोद्वितनानामवस्थानभूमेः १
॥ निधायतत्पत्तैयत्रकाष्टकाष्टसुडहनः ॥
निधायारोपकुर्धंहनतेस्मिन् उडनोऽभाधा
नइतिसाधुः पकमृधंकाष्टउत्पात्यमधः स्या
पितकाष्टस्य १ ॥ स्तंभः स्तंभहननीतो
भोयेनविहन्यते ॥ स्तंभः हृत्वादिगुचोवीरु
सुसयेनविहन्यतेस्तंभेकवेति चकारादपच

तदेशश्च स्तंभः स्तंभवनः ल्यदिस्तंभहनने
स्तंभहननी हेत्वात्कार्यलकारिणः खनित्र
इः १ ॥ आविधोविधतेयेनतत्रविषयमे
निचः ॥ येनप्रमरादिनाविधतेचज्ज्येकः आ
विधः पकं प्रमरस्यत्वादेः ॥ विषयसमेतात्
समेतत्पानोहपरिणहेवत्तादोनिचः निचन
मिति साधुः पकं १ ॥ चत्वारिअतिक्रमस्य
धान्योत्पेपात्ययोको ॥ कुवितेपोउन्मोविषय
हृत्वाक्रुधान्यइतिचज्ज् उक्तायः शेषस्यमे हे
धान्यानामृधंतेपात्यस्य १ ॥ निगारोद्धार
वितावोद्धारस्तगराणादिषु ॥ निगारितर
भवद्वारेतत्रोपेइतिचज्ज् वितावः लोतेः स्त
भावात्कामविषयइतिस्वामिकलिगो गुधो
कृत्यस्यग्रहणंसुद्धारः आदिनाउक्तनिगर
णादिग्रहः क्रमेणोक्तकस्य १ ॥ आरत्यवरति
विरतयउपरमे ॥ आर्येयं ॥ आरवविषय
इमेः क्तिन्आरतिः अवरतिः विरतिः उपरमे
चज्ज् उपरामः अनुधातोपदेशाजोराजोपदेशे
त्वादित्वादिनिषेधाभावः यमउपरमइति
निपातनाउपरमइतिचपादः चत्वारिउपर
मनिरुपयेस्य ध ॥ अथास्त्रियां निषेधोनि
ष्टतिनिषेधनेनिषीवनमित्यभिधानि ॥
निषीव्यतिष्ठानिरमनेपचायचुनिषेधः
क्तिन्कुटिः निष्पतिः कृत्यल्यतोवेडलंइतिव
इलवचनात् एषोदरादिवादादीचैः निषीव
नेग्रमित्रानीतिपकायोनीत्ययोः चत्वारिस्त्रे
ष्वादीनांमुखेनचमनस्य ध ॥ जवनेचतिः
॥ तसोत्रोवेरोल्यदिजवनेक्तिन्कुटित्तीति

ग.
म.
२००

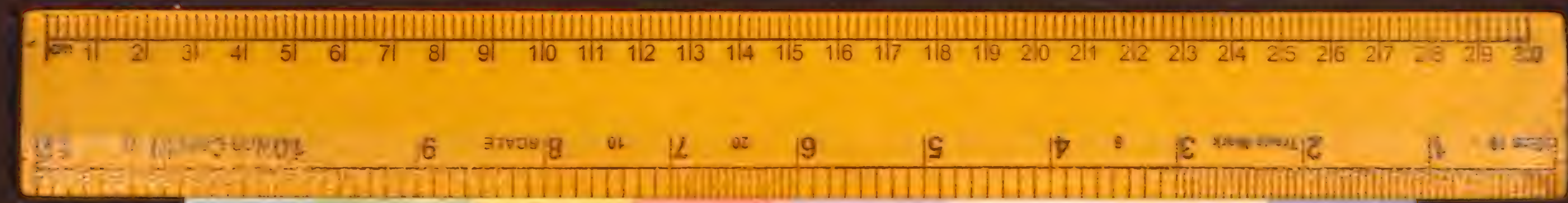
पातनातदीर्घः जतिः हे ॥ सातित्ववसाने
॥ घेतकर्मणि यतिस्थतीत्यादिनेः त्वाभावे आ
त्वेवनिपातनात्साधुः अत्रैवमत्रेतिनेत्रवेडा
भोस्यतेरपि सातिनिपातित्वादिप्रवसाने हे
क्रियासमाप्तेः ॥ सादयत्वेनेति ॥ स
रोगेज्वराण्यज्वरः ज्वरतेचैव जतिन ज्वरत्वेना
दिनाजुहतिः हे ज्वराण्य ॥ उदत्तस्य
अप्रेरणं ॥ समुदोरजः पशुषित्वात्रचजपोरि
तिप्रतिषेधात्तनवीभावः हेगवादिप्रेषणस्य
॥ अकरणीरित्यादयः शपे ॥ कजः आक्रो
शेनजनिः करणीः आदिनाधात्वेतरप्रत्ययो
तरग्रहः यथातस्याजननिरेवास्तइतिमावः
आक्रोशेवन्योग्रहः अवग्रहः निग्रहः शपेआ
क्रोशे ॥ गोत्रोतेभ्यस्तस्य हेदमित्येपगवका
दिकं ॥ गोत्रोतेभ्योपत्यप्रत्ययोतेभ्यः ओपग
वादिभ्यः तस्य समुह इत्यर्थे गोत्रोतेभ्योत्पादिना
बुज् ओपगवानो समुहः ओपगवकं आदिना
गार्गकदात्तकादिग्रहः अतः परं वर्गसमाप्ति
यावत् हेदमित्यधिकारः ॥ आपिपिकेशाकु
लिकमेवमाद्यमवेतसं ॥ अपपानो समुहः
हः अचित्तइतिधेनोपक्र आपिपिकं शाकु
लिकं आदिनोपायिकादिग्रहः ॥ माणवा
नोत्तमाण्यं ॥ माणवानो समुहः माणवो
माणवोवालः ब्राह्मणमाणववाडवाशतमा
ण्यं ॥ सहायानो सहायता ॥ सहायानो
हेदं ग्रामजनबंधुसहायेभ्यस्तस्य सहायता
॥ इत्याहलानो ॥ इलानो समुहः पाशादि
भोयः इत्या ॥ ब्राह्मणवाडवोत्तदिजनानो

॥ ब्राह्मणवाडवोविप्रवाचनो ब्राह्मणानो
समुहो ब्राह्मणं पववाडवो माणववत हे
॥ हेपाथेकानो एष्टानोपाथे एष्टमनुक्र
मात् ॥ पाथेकानो एष्टास्य विद्वानो समुहः
पाथेपाथेति मितिचेतिपदत्वात्तत्वाभावेन
ओष्टाः पाथे पाथेकानामितिस्वार्थेकच
एष्टानो समुहः एष्टाद्यत् एष्टं ॥ एला
नावलिनीखल्पा ॥ खलानो समुहः खलि
नीइतित्रकयुवचेतिइतिः खल्पाखलगोर
याद्यत् ॥ अथमानुषकं नृणां ॥ नृणां
मनुष्याणो समुहः गोत्रोत्तेत्पादिना वज्रमा
नुषकं ॥ ग्रामताजनताधुमापाशगल्या
एथकएथक ॥ ग्रामाणो जनानो वसमुहः
ग्रामजनेत्पादिना उल्ग्रामताजनताधुमानो
पाशगल्यानो समुहः पाशादिपुपादेगलस्य
संचातविग्रहीतस्य ग्रहणात् गलार्हापयः
इतिगोवर्धनः गलश्च हृत्काशः धुमापा
शगल्या एथमितिग्रामादीनोपयोग्यनिग
मार्थमुक्तं ॥ अपिसाहस्यकारीषवार्मेण्य
वर्णादिकं ॥ सहस्राणो समुहः साहस्यं क
रीषंशुक्रगोमये वर्मकवचं अथवर्नामासु
निनाप्रोक्तोवेदउपचारात् मनुभर्त्तइतिवद
यवो समुहो भित्तादिभ्यो ए साहस्यंकारीषः
वार्मेणो अथवर्णो आदिनाचार्मेणोमादिः
ग्रहः ॥ इतिसंकीर्णवर्गविवरणेसमाप्ते ॥
अथकिमर्थमनेकार्थेवर्गोर्भः यावताएवं
पर्यायवर्गेषु पर्यायउक्तः तेषानेकार्थेषु
क्ता पवयथावसानेवाअनेकार्थेवर्गः कार्योक्त

रा.
म.
३५

हाकिमिति ते एवं पर्याये सक्ता इत्याह ॥ ना
नार्थो केपिकोतादिवर्गेष्वेवात्र कीर्तिताः ॥ नाना
प्रयोगायेष्वप्यप्येष्वपि ते ॥ नाना
इत्यनेकायाः कृत्रप्रकरणे कीर्तिता इत्याह ॥
केपिकोतग्रहियेष्टोते खोतगोतादीनां तेषां
समूहो वर्गः तत्रैवोक्ताः न पर्यायेष्वभूतिप्र
योगाभावात्तयथा मारुते वेधसि त्रिभेदसि
कः कंशिरो बुनोरिति ॥ अतस्तत्कथनाय
सोपयोगिनेकायैव वर्गां भेद इत्यर्थः केपीति व
चनात् खोता प्रभृतयः एवं त्रैवोक्ताः ये तश
ह्याः येष्वेवार्थेष्वभूतिप्रयोगाः प्रचुरप्रयोगाः
काव्यादिष्वहस्यास्ते ते अतस्तत्कथनायैव पर्या
येष्वकीर्तिताः अपिशब्दादिर्हापिकीर्तित इ
ति भावः यथानाकशब्दः स्वर्गे उक्तो यत्राका
शे गोशब्दः पशु उक्तः त्रीणि स्वर्गादिष्वुक्ती
नेवाभ्येत्स्मरणादप्यर्थः परीयेते प्रतीयेते
क्रमेणार्थपरिभिरिति पर्यायः व्युपयोः शोते प
र्यायशब्दनिर्देशात् पर्यायस्तत्क्रमः तत्र प्र
थमं कोतानाह ॥ आकाशे त्रिदिवेनाकः ॥
अत्र येन प्राग्व्यादिना ते त्र्यमुत्पादनीयाः
इत्यवधेयं आकाशेन भूमि त्रिदिवे स्वर्गे नाकः
प्राकृसाधितः ॥ लोकस्तु भुवने जने ॥ भु
वने स्वर्गादौ जने मनुष्यादौ प्रागुक्तः ॥ पथे
यशसि च श्लोकः ॥ पदबंधे दृष्टे पदशब्दो
दृष्टमत्र पदमस्मिन् दृष्टमिति यत् यशसि
श्लोकते श्लोकः श्लोकसंवाते च ॥ शरेष्व
त्रैव सायकः ॥ शरे विशिखे त्रैव निविशे स
ति श्रंतं करोति षोऽं तं कर्मणि गवत्सायकः

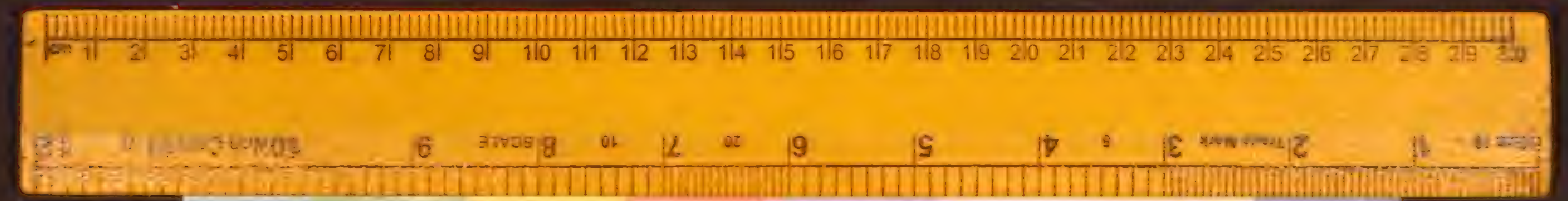
॥ तं बुको क्रोष्ट वरुणो ॥ क्रोष्टास्मा
लः वरुणो जलेशः प्रागुक्तः ॥ स्रक्तः
को विपिराभेको ॥ स्रक्तः विपिराः स्रक्तः
यविशेषः अर्भकः शिशुः ॥ आलोको
दृशो नोद्योतो ॥ आलोकदृशो नोद्योति
तानं उद्योतः आतपः ॥ मेरी पदहमा
नको ॥ मेरी वायविशेषः मेरः पदह
अतर्थागत्वादेकत्वे आनको ॥ उत्संग
विह्वयोरंकाः ॥ उत्संगः क्रोडः विह्वल
त्वात् अंगोत्समभेदे रेखायां भूषणोपि च
स्थानेति लोके च ॥ कलेकोकापवाद
योः अपवादे पदीवादे तत्तको नागवा
ध्वजोः ॥ तत्तको नागभेदः वर्धकित्व
हा ॥ अर्कः स्फटिकसूर्ययोः ॥ अर्कः
स्फटिकः अर्कपणो ताप्रे इंद्रे च ॥ मारु
ते वेधसि त्रिभेदसि कः ॥ मारुते वायो
वेधसि त्रिभेदसि त्रिभेदस्यैव पुंसित्वात्
निपुरुष इति यावत् यमेदस्ते मयरे
गोचेत्यादौ च ॥ कंशिरो बुनोः ॥ कं
मृष्टि जले मृत्वादौ च ॥ स्यात्सुलाक
स्तु धान्ये ॥ तत्तु धान्ये तं तुल्यं तु
पुलम इत्येव जयैकः पुलं विस्तारमक
तिपुलाकादयश्चेत्याकावापुलाकः ॥ सेते
प्रेमकृतित्वे ॥ सेते प्रेमविस्तारमकृति
त्येकमकृत्पुदक इति केचित् ॥ उत्संगे कुरि
ताः पुच्छपुलोपाते च पेचकः ॥ उत्संगे पेच
कः करिणः पुच्छापोतगुदादौ कमासोपे

शं
शु
२५२

युकायो ॥ कमंडलोचकरकः ॥ कमंडु
लोनादिकेलफलास्थिभवेसर्वकरकयो
मोदुक्त तत्तुष्टुयायाः चकारः पति
भेदेकरकेववर्षोपलेच ॥ सुगतेचविना
यकः ॥ सुगतेबुडेगणपतौगरुडेच ॥
कीर्यतेसायतेनेनतित्रमगघातिः पार
स्कारादित्वात् ॥ किष्कुः हस्तेवित्तौ
चोवशतेदादशागुलौ ॥ किष्कुहस्तेहस्त
प्रमाणप्रकोष्टेनपुसकामितिरुद्रः च
तविशतंगुलेहस्तप्रमाणेदादशागुले
॥ गशोमदनिकायांचशुककोटेचहृष्टि
कः ॥ प्राकृकीटेहृष्टिकेहृष्टिकउक्तः मे
प्रतिशुककीटेहृष्टिकाः कंदकाः तयक्तः
कीटः चकाराशोमदनिकायाचतेव ॥
प्रतिकुलेप्रतीकः त्रिषेकदेशेचपुस्ये ॥
प्रतिकुलमेतिप्रतीकः त्रिपुपकदेशेवय
वेनरि ॥ म्माइतीकंतशूनमेकतेणेभू
तलोपिच ॥ भूनिम्बेकिरातीतकेकते
लोमकसेराखोगेधतलोभूतलोमेधत
लोकतेणस्यानेकहफलोमितिपादोतर ॥
ज्योत्स्निकायांचयोषेचकोशातकी ॥ य
कान्नामपिज्योत्स्निकापटोलिका कोशात
कः कवेपुतिपटोल्याचोषकेतिर्यामितिमे
दिनिः ॥ ज्योत्स्नाचंद्रमसोभासिस्फुरज्यो
तिर्निशास्त्रता ॥ इत्यनयः ज्योत्स्नेवज्यो
त्स्निकारात्रिः योषोयोषाखलताविशेषः
कोशमतिज्योत्स्निकोबुलमोरादिः ताल
कांतामूर्धन्याताच ॥ अथकहफलेहते
चखरिरेसोमवल्कः स्यात् ॥ कइफलेका

फलोमितिखातेगुक्तखरिरेपि ॥ अथ
सिल्लके ॥ तिलकल्केचपिणकः मि
ल्लकेगंधय ॥ तिलकल्कोत्तिलहो
पिणकोत्तीतिलकल्कोद्दिगुवाल्लीक
सिल्लकाइतिरुद्रः पणव्यवहारेस्तौ
पिणदित्वादाकः निपातनादिकारयका
रो ॥ वाल्लीकंरामदेपिच श्रीपशहाड
ल्लीदेशजेथेऊंऊमेच ॥ रामदेहिगुनि
स्वमधेच वाल्लीकंवाल्लीकंधीरहिगुनो
नास्यदेशयोरीतरभसः धीरेऊंऊमेचका
रात्प्रागुक्तेऊंऊमेवाल्लीकंश्रीपशहात
नीचेननेचवाल्लीकः ॥ महेइगुगुल्ल
कयालग्राहिषुकोशिकः ॥ शक्रहस्तमे
हपेचकाः हितेदिकेषु कोशिकेनऊलेया
लग्राहेगुगुल्लशक्रयोः ॥ विद्यामित्रेच
कोशालेकयोरीपकोशिकः ॥ विद्यामित्रेच
स्यापत्यकोशिकः ॥ रुक्ताप्रशंकास्वातेका
॥ रुक्मरोगः तापः संतापः शंकाभयेतकि
कृष्णतीवनेग्राहः सर्वेचन ॥ स्वलोपि
लुद्रकसिषु ॥ लुद्रकः कनिष्ठेतेनेप्रा
गुक्तः इदानीमन्यमात्रेपिशहाजीवकनि
एदरिरेषापि ॥ जैवात्रिकः शशंकेपि ॥
जैवात्रिकः प्रमानोमेदीयोयः ऊशयोसि
षितिमेदिनिः ॥ खुरेण्यस्यवतैकः ॥
पतिभेदेप्रागुक्तः इदानीमस्यखुरेचवतै
कः ज्लीवेच ॥ कात्रोपिपुडुगीकोना ॥ का
त्रेयात्रभेदेपुडुगीकोमताभोनेसितज्ये
चभेषते पुंसिवात्रेप्रीदप्रागेकोषकारेत

रेपिचेति मेदिनिः मुनिविशेषे च ॥ यवा-
न्यामपि दीपकः ॥ दीपकं वा जमोदायोय-
वानीवर्द्धिदुयोरिति विद्यः ॥ शालाः ह-
काः कपिकोष्टयानः ॥ कपाटयः प्रति-
ज्ञाः शालामाहोति एषोदरादिः ॥ स्वो-
पिगेरिकं ॥ अपिशहः एवोक्तगौरिकापे-
त्तयासमुच्चये गौरिकं धातु कनयोरिति
मेदिनिः ॥ पीडायेपि विलीकं स्यात् ॥
कलीकोनगरेस्ततः कलीकमप्रियाका-
यवेल्लोष्पिपोदनः इति विद्यः वाचेः
किं कलीकादित्वात्कीकनलश्रुतादेशः
श्लीकं त्वप्रियेन्दते ॥ अल्पते वायेते एवं
वतकीकननज्ज्वालातेः लीलोकाकीक-
न श्लीकमित्यन्ये ललाटेपि ॥ शीला-
न्यावनृकेडे ॥ शीलेस्वभावः अन्वयः
वंशः अन्वयते समवेति उच समवायेऽगु-
पधत्वात्केनाज्जादि ॥ अन्वयं कतुजलेशी-
लेपुमिस्थाहृतजन्मनीति मेदिनिः ॥ श-
ल्लेशकलवल्कले ॥ शल्लति एथमव-
ति जौणादिकः कन्वशकलेखुः वल्क-
लेखक ॥ साष्टेशते सुवर्णानां हेष्टुगोभू-
षणोपले हीनारेपि वनिष्कोस्त्री ॥ सहा-
ष्णमिवर्तत इति साष्टे बड्ग्रीहोमेखेय-
डुजवड्गणदि तितुजितेके अन्वयत्वाह-
साष्टाययेत्यादिनायोवड्ग्रीहि नस्येव
ग्रहणमिति दचनानि तस्मात्सममेक-
वचने इकारेष्टनग्राविभक्तावित्यात्वे
ग्राह्येण नष्टपमेततत् वतमानक्रियायो

योगप्रयविवक्षायां ग्रनश्चेति हविस्वरातेव
नमितिवत्तदितिवये उपरिक्तकारप्रमा-
निकः तथा हेमिस्वर्णानामस्याधिकशते
भूषणोलेकारे प्रकृतत्वाडेष्टप्रवपलेहीना-
रेतोव्यवहारिके देशोत्तरप्रसिद्धे निष्कोत्त-
मदेः मृकाटयश्चेतिकः सचिदित् मादिरप्र-
तेरिति घत्वं निःशेषेण कान्यते ग्रन्थोपि
तिदेदिलोपे निष्कृतिस्वामी ॥ कल्कोस्त्री
समलेनसोः हेमपि ॥ समलेपायाशये-
पनसिपापमात्रे हेमकपटे कल्कोस्त्री तु-
ततैलादिशेषे हेमविभीतके इति मेदिनिः
विश्रुपापाशये कल्कोस्त्री विहिकि हेमवत्
योरिति विद्यः ॥ अथापि नाकोस्त्री शूलश-
करधन्वनीः ॥ शूले अस्त्रभेदे शिवधनुषि
च पिनाकोस्त्री रुद्रकापेणो सुवर्षात्रिशूल-
योरिति मेदिनिः ॥ धेनुकातुकरिणोच-
कपाणविकयोः स्मृता ॥ हस्तिनानव-
स्तुतिकायां गविसृतिकासात्रे च कपाणोच-
धुसितद्वैतभेदे धेनुरेव धेनुकास्वायेक-
न ॥ देव्याहडौ स्वर्णमले मेघजाले च का-
लिका ॥ एसरीयोमिनीभेदोमानवाहेषु
कालिका क्रमदेयेवस्तुमूलेकार्त्तकायां
चनेष्टवेति रभसः एसरीज्ज्जदिकाकालो-
वर्णाः सोमस्यमश्रायचित्वायेकन मे-
घदेहेतनपदादिसृष्टेणोषिवाकालोवका-
लिका ॥ कारिकायातनाहृताः ॥ यातना-
तीव्रवेदना इतिः सेतिप्रोविवरणाशोकः क

रा.
म.

अहिंसायो पर्यायेहेत्यादिनागुलिकारि
कानदयोषिति कृतौविवरणोशोकोशिल
यातनयोऽपि नपुंसकं तत्तत्कर्मलोकार
केकतेरिति स्थितिमेदिनिः ॥ कर्णिकाक
र्णभूषणे करिहस्तोऽगुलोपमवीजकोशे ॥
कर्णभूषणे तालपत्रादौ करिणोऽहस्तमधो
गुलोपमवीजकोषे कर्णललाटादितिक
न ॥ त्रिष्टम्भे ॥ उत्तरेखतेभ्यः प्राक्च
त्तमाणाः त्रिष्टुत्रलिगाः इत्यर्थः ॥ हेला
रकोऽपि मुखो ॥ रूपीसदृशः मुखः प्र
ष्टः पृष्ठपेवगुल्फादयः प्रसिद्धा पक्षे मु
ख्योऽनकेवलाः सुबोधे ॥ स्याद्वीभकेको
कृदिकोयश्चादरेरितेत्तानाः ॥ हेमप्रयोज
नेपुंसिमायाविनीत्यर्थः प्रयोजनमितिह
कृ ऊरुतान्प्रतयोत्तल्लयाऊरुतः ऊरु
दीपादपातयोगात्तत्तात्पदेशश्चतुर्थोपश
तीतिमंतायोऽललाटऊरुतोपशतीतिह
कृ योहिभित्तरवित्तरमदसिः ऊरुऊरेपा
दवित्तेपदेशेचतुर्नित्तिपगच्छतिसकोऊ
रुदिकः पश्चादरेरितेत्तानादितिव्याख्यातप्रा
यं ॥ लालाटिकाप्रभोर्भालरशीकायोत्त
मश्चयः ॥ यः सेवकाकोपप्रसारविज्ञा
यप्रभोः ललाटमेवप्रशतियश्चप्रभोः का
योत्तमः कायेकतेमत्तमः श्रगक्तः सल
लाटिकाः एवेवतदकभावदशीतिवपा
दः कश्चित्कायोत्तमइतिभावदशनपव
विशेषणमुक्तैकमेवलाटिकमाह नत
हावितिलालाटिकः सटालस्यप्रभुभावः

निरीतकरत्यजयः भूभृदित्यादिपरमसू
लकमेव पाकोपेक्षितिश्रमधारत्वेनेतिरि
नायकः ॥ पर्येकः स्यात्परिकरे प्याश्याम
पिलग्रकः ॥ पेटकासिपुहेदेपि गुणैरेण
पिदेशिकः खेटकोग्रामफलकोधीवरेपिच
जालिकः पुष्परेणोर्विक्रान्तकः पुष्कोस्त्रो
स्त्रीधनेपाणे स्यात्कलोलेप्युत्कालिकावाहे
कभावहेतयोः करिणोवापिगणिकादरको
बालभेदको ग्रंथेपनेलश्रुकः स्यात्तदेकोरा
वश्मदाराणः मृदोऽप्युष्टिकासेधेवजाको
रमदशके राहस्तइत्यर्थः ॥ इति कान्त
वर्गः ॥ मस्यथितिकरज्जाला ॥ दीप्तिकि
रावक्रिशिलासुदीप्तिपुमस्यखः ॥ श्रिलि
वाणेशिलीमुखो ॥ भ्रमरशरीशिलीमुखो
शिलीशल्पं मुखमस्यशिलीमुखः ॥ श्रालि
निधौललाटास्त्रिकत्वोनस्य ॥ निधौनि
धिभेदेनललाटास्त्रियथाविभिन्नशेषः क
लुषीभवन्नितिमाद्यः कंकोशेखेनस्य ॥
निधौनिधिभेदेनललाटास्त्रियथाविभिन्नश
खः कलुषीभवन्नितिमाद्यः ॥ इति धौपिखं
॥ खमिद्रियेपुत्रेलेत्रैश्रुत्यविहोविहयसि
मंवेदनेदेवलोकेशमेणापिनपुंसकमेदि
निः ॥ दृष्टिज्जालेग्रपिशिवेऽपलेपेपिगो
मुखं ॥ दृष्टिः कर्णः शिखाशिखावक्रिहृडा
स्यालंगलिकपात्रकेहृडायात्रेशिखायावत्ता
लायोप्रपटोपचेतिमेदिनिः शिखास्याहप्रमा
त्रके इतिविद्यः ॥ इतिखान्तवर्गः ॥ शैलव
दोनगावगो ॥ नगच्छतीतिनगः श्रग्राणव

रा.
मु.

नतरस्थामितिनलोपाभावः अन्येभ्योपीतिः
॥ अशुभोवाक्यविशालो ॥ विशालोवाक्यः
॥ शरात्कविहमाः खगः ॥ शरेत्पारिस्वो
धं प्रहशद्योश्चखगः ॥ शालिप्रभेदेशल
भेपतंगः पीतसूर्ययोः ॥ शालिप्रभेदेशल
भेचपतंगः ॥ एगः क्रमुकहृदयोः ॥ क्रमु
कः शुवाकहृदः तत्फलेतत्कीवं हृदंसमृहः
॥ पशवोपिहृगः ॥ पशवोवाक्यः हरिणो
स्वगशीर्षेहृतिजातौमार्गोवाचस्वगः ॥ वे
गः प्रवाहजवयोरपि ॥ जलारिप्रवाहेवेगे
चकिंपाकहृत्तेमहाकालफलेमृत्रविष्ठादि
निस्सारकवेगेच ॥ पशगः कौसुमेरेणोस्वा
नीयादौरजस्थपि गजैपिनागमातंगो ॥ प
शगच्छतीतिपशगः स्त्रात्पनेनस्त्रानीयंगो
धृत्तौश्रदिनासुरतादिश्रमशोतयेकामश
स्त्रोक्तंयत्कहृदिरिहोतद्भुः रजसिधुलौ
उपगगीरिभेदेचखगतौ ॥ काद्रवेयनागः
केसरनागवली गजाद्यजनपदमेचमुक्तक
शुगचारनागहंतकेषुचनागः पुंसिसीसक
वंगयोः ॥ चंडालेचमातंगः गजस्यमातंग
रुषित्वात् ॥ अयंगमितिलकेपिच ॥ अयंग
तोंमादयंगः अयंगोनयनस्थानेस्थानिच
काप्रधानयोरित्यजयः अंगहीनेच ॥ सगोः
स्वभावनिमौलनिचुयाधायहृदिषु ॥ स्व
भावः प्रकृतिनिमौलः त्पगः निचुयेयथा ॥
गृहाणशस्त्रैरित्यपघने इतिरचः अपीव
ते ॥ अत्रप्रधायः काव्यादिविश्रमस्थानेन
हिः निमौल सगोस्त्रनिचुयाधायमौलोला

हातस्त्रिष्टुपतिविद्यः ॥ योगः सत्रहृनोपा
यधानसंगतिक्रिषु ॥ सत्रहृनेकवचः उ
संगमः यक्तिः योतने अयवकोतसेप्राप्रवश
स्थेयप्रयोगभेषजवित्तंभनादिप्रचयोगः ॥
भोगः सुविस्मृतिभृतावहेषुफलकाययोः ॥
भुजैभलाणार्थान्कोटिस्त्राद्योश्चचभ भोगः
प्रापस्त्रीतौभृतिभादिः आदिशहाउत्पद्यादि
कर्मकराणां च भृत्तौपालनेभयवहरेचनिर्वेश
प्रापयोषितामितिविद्यः धनेपकीयंप्राप्तो
श्च ॥ चातकेहरिणोपुंसिसारंगः शवलेविषु
॥ शवलेकपुंरवर्णोविषुविषुलिगोपुसारंगः
पुंसिहरिणोतयेतिहंत्पादोमेदिनिः हरिणोत
तालव्यादिरपिसिंहारिवर्गेउपपादितः सारं
गच्छतीतिसारंगः सहस्रारंगोनवतेतेहृति
वा ॥ कपोचखगः ॥ खगोवाचनरेभेके
सारयोचोसदीधीतेरितिमेदिनिः ॥ शपे
त्तमिषंगः पशभवे ॥ शपः आक्रोशः पश
भवः तिरस्कारः घनसंगेकमेतिभावेचचत्र
उपसर्गादिनाघत्वे ॥ यानाद्यंगेयगः पुंसि
कगंयमेकतादिषु ॥ यानेरथः आदिश
हृत्तकलादिपरिग्रहः तेषामंगोवयवेक
तादिषुसत्पत्रेतादिषुहृत्तचत्तस्येहृत्तलो
षधेच ॥ स्वर्गोपपशुवावत्रदिहृत्तचत्तभृ
तले लक्ष्महृत्तस्योपुंसिगोः ॥ हृत्तश
रः हृत्तः रश्मिः लक्ष्महृत्तप्रयोगदशनेय
नैत्यादौ सियोस्वर्गोदोपुंसित्यये गौः स्वर्गो
हृत्तमेरश्मोवत्रे शीतकरेपुमान् अनेनीनेत्र
दिग्वाणभृवागवारिषुयोषितोतिविद्यः ॥ लि

गोविन्देशोपसोः ॥ शेषः शिष्टः शुभमानेसो
लोक्तप्रकृतोद्गमृतिमेवेचलोनेगमयति
कोदरादिः ॥ शुभेप्राधान्यमान्योश्च ॥ शुभ
तिश्रुतिवाप्योदरादिः शुभेप्राधान्यप्रभु
त्वंमातुः शोलाप्रभुत्वेपवेतस्यापेपशोरवय
वोपच क्रीडापानीयपात्रेचशुभेप्राधान्यवैशो
षकेमङ्गरसप्रियायस्त्रीविद्यायास्तपभोषण
इतिरभसः ॥ वरंगेभूधेगुणयोः ॥ गुणम
त्रयोनिः वरंगेयोनिमातंगमस्तकेपुगुडत
चीतिमेदिनिः ॥ भगेश्रीकाममाहात्म्यवीये
यत्तद्विकीर्तिः ॥ श्रीः संपत्त शोभाचकाम
इच्छामाहात्म्यं धर्मज्ञानवैराग्येय्योदितल
लोवीयेप्रभावः यत्तः प्रयत्तः अद्विगतशय
भगेश्रीयोनिवीयेच्छाज्ञानवैराग्यकीर्तिः
माहात्म्येय्येयत्तेपुधर्मोत्थेयनारवाविति
मेदिनिः ॥ इतिगोतवर्गः ॥ परिचः परि
चातेस्तेपि ॥ परिहृत्यनेनपरीचः इत्यु
वादेशश्चपरिचः परेश्चोक्तयोरितिलत्वेप
रिचः पलिचः परितोहननेपरिचातः अस्ते
लोहामयेलगुडे अयोमुखेच परिचोयोगमे
हेः स्वविशेषेगलचातयोरितिमेदिनिः ॥
जोचोहंहेःभसोरये ॥ परेपरायोडुतन्त्यमे
हेच उद्यतेवदतिवेतिजोचः न्यक्तोहोसाधुः
॥ मूल्येपजाविधावर्गः ॥ मूल्येपणश्च
चीते सत्यतेःनेनेतिअर्थः धान्येतरसजायं
हलश्चातिचन्यक्त्यादि ॥ अंशोडः खद्युत
नेषवज्ज ॥ अंशः प्राणिवलादिकेपापे डाले
जगमराणादिकेयसनेरागहेषादिके ॥ वि
षिष्टेपिलकः त्रिप्रनिः सारगल्यागुरुषोपनि

राचक्याउपेस्वेदे श्रीमेवपरिकीर्तिताः ॥
इष्टेरुच्येययाप्रियमखिलकवीगवयोपि
तामितिचकः ॥ अल्पेच कृष्णगुणीश्री
चेवलकलीवेगुरुविप्र निःसारेचमनोने
चपथककायांचलकः सियार्तातिरभसः
॥ इतिचोतवर्गः ॥ जोतानमेति ॥ क
वाः केशासीणः काचः शिखरस्तेदददु
जः ॥ शक्यंरज्येउत्तकोचनइयंवास्त
इष्टोधातविकारः यस्तकाचचादिकादि
विकारः दृष्टुकु नेत्रेगोः पादलप्रायः का
वाद्यः कमेचातवाकाचः एषोदरादिः
मलोचकाचः ॥ विषयोमेविलारेचप्रपे
वः ॥ विषयोमेवपरीतोचनस्मिन्तीदिति
प्रत्ययोवाप्रपेचः संशयोपस्थादितरेचप्र
तारणाइतिमेदिनिः विलारइतिपादः अ
कक्तः प्रयनेवावशहइतिप्रतिषेधात् च
जभावातलदोरश्चविलारः ॥ पावकेशु
विः मास्यमात्वेचात्पपेधेसिमेधेसिते
विप्र ॥ पावकेशुविः मासिमासमेदेष्टा
षाडेप्रमात्वेच अत्पपेधेधमोयेपरीक्षा
मुपधातामतिक्रोते प्रमात्वेमावेदुपधा
मुद्रइत्यर्थः ॥ शुचिप्रीष्ठाप्रिशृगारवाषा
डेमुद्रमेत्रिण जेष्टेचपुंसिधवलेशुदेउ
प्रहतेविप्र ॥ इतिमेदिनिः ॥ मेधेविशु
इतितेशुक्ले ॥ अभिषेगेस्तेहयोचगभ
लोचरुचिः सियं ॥ अभिषेगेग्रन्थसक्तौ
स्तेहयोअभिलाषेगभक्तौकिरणोदीमोशो
भायोच ॥ इतिचोतवर्गः ॥ केकिताल्या

श.
म.

दिः शिपीत्यत्रवकारेनामइतिमाधवोत्तरी
रुजानिकेशशिवाः इत्युमोनिष्ठुषितमेष्टम
णिः महेश्वरः शिवः ॥ देवशिखिपुत्रपितृ
॥ देवशिखिपुत्रविष्णुकर्मणिपुत्रमात्र दे
वशिखीउत्तरीभिर्यपकीर्तितः इतिमैत्रिनिः
॥ दिष्टदेवेपिनदयोः ॥ देवप्राक्तनेकमेका
लेचना रमेकदः कदुकार्येविष्णुमत्सरतीला
योः ॥ रमेपिपुत्रादिरममेदेना अकार्ये अ
करणाहेस्त्रीकदः कदुगोहिण्णक्लीवेः कार्ये पु
मात्रमेविष्णुतद्वत् स्त्रीगंधाश्चमत्सरेपिखरे
पिवेतिरुद्रः अकार्योः निष्ठयोः कद्वितिवोपा
लितः रतिकार्योच ॥ रिष्टेत्तमाशुभावेपु ॥
रिषहिंसायां हेमकल्याणं अशुभेग्रमंगले
अभावेअमस्येव हेमाभावेभवेद्रिष्टेप्रसिखरे
अफेनिले इतिमैत्रिनिः रिष्टेत्तमाशुभनेमो
रित्यजयः ॥ अरिष्टेत्तमाशुभे ॥ सगमे
अरिष्टोलशुनेनिष्ठेफेनिलेकाककंकयोः अ
रिष्टमशुभेतक्रेस्तिकागारशायये अशुभे
राविक्लेवेतिमैत्रिनिः ॥ मायानिष्ठुलये
अकैतवान्ततगशिष अयोचनेशेलशुभेसो
गमेकदमस्त्रियां ॥ अन्यथाकारदशनेमाया
निष्ठुलमविकारमाकाशारि यंत्रं सगबंधन
यंत्रविशेषः कद्वितिव्यातः कैतवंकपदः अ
न्तंसत्तविपरीते गशिः पुतः अयोलोहपि
इयेनहन्यतेताशुते तत्रहेतैः करणेसोरो
फालः रुचविष्णुतः तच्छेव ॥ सत्तैलायां
तद्विः स्त्रीस्यातकालेन्येसंशयेपिमा ॥ सत्तै
लाखनामप्रसिद्धा कालेकालमेदे कस्तार

चतुर्भोगप्रह्लाकेण अल्पेनवे संशयेमेदे
॥ अल्पेनकोशयः कोयुः ॥ अतिःवापयं उ
क्तयेः प्रकयेः अतिःकोणेकदेशयेतिधर
णिः संख्यामेदेपिकोरुक्ता ॥ मूलेनप्रका
चेजरा ॥ मूलेदत्तारिमूलेमैत्रिप्रका
स्थोच ॥ व्यष्टिः फलेसमस्तोच ॥ उच्चोनिवा
मेक्तिन उपसर्गवलात्फलादिव्युत्पत्तिः फले
साधोसमस्तोच ॥ दृष्टिः ज्ञानेतितादृशने
॥ दर्शनं दृष्टिः ज्ञानेवृद्धिः करणेक्तिन अति
दर्शनमीदृशं ॥ शीष्टयोमेच्छयोः ॥ यामोय
तः यतः वाङ्मन्यताक्तिनर्हति ॥ सतिनिष्ठ
तेवङ्गनिष्ठ ॥ सत्तेः किनवङ्गनिष्ठप्रचुरे मु
क्तिनैकयोः प्राप्तेविष्णुसंस्तनिष्ठितीती
रुद्रः ॥ कष्टेत्तुक्प्रह्लाके ॥ कृष्णं दुःखं गह
नेद्विधगमोतयाने ॥ दत्ताकेशगदेष्ट
पदः द्वौवाचालिगोचकपीरुद्ररेतले ॥ द
त्तः अनसः अमदः तीलाः अगदोनीमेगः पद
लीलोस्फुटेदत्तेनिष्ठुरेनिदयेपिचेतिरुद्रः
पदः पदोलपत्रेपिक्वत्रावरुणयोरितिविद्यः
॥ इतिरातवरोः ॥ नीलकंदश्चोक्तः ॥
शितिकंदः शिवेपिच ॥ कालकंदस्तदात्त
हेकलविकेचखेतने सितापंगोहरेपीतसा
रकेनीलकंदवत् इतिविद्यः ॥ पुंसिकण्डो
तर्जवरं कुसुलोत्तरं हंतया ॥ कृष्णतेजसः
तद्वत्तुक्तेरंतः अमत्तरं कुसुलोधान्ता
गारं गहस्यंतरं मत्तरं हं प्राप्तीयेच ॥ नि
ष्टानिष्ठात्रिनाशोताः ॥ निष्ठात्रिः निष्ठादने
नाशः अदर्शनं याज्ञानिपरत्वेष्टि ॥ काष्टोक्त

धेस्यितौदिशि ॥ स्थितौमयोरायो ॥ काष्ठा
 दारुहिरायाकालमानप्रमेदयोः स्थानता
 त्रैदिशिस्त्रीवदारुणस्थानप्रसक्त इतिमेदि
 निः ॥ त्रिभुजोद्योतिशिलेव ॥ ज्योतिषिकव
 याःप्रतिशस्तःप्रतिप्रशस्तः ॥ कनिष्ठोतिप्र
 बाल्ययोः ॥ कनिष्ठइतिस्वगमं कनिष्ठोत्प्रे
 भुजोद्यनीतिमेदिनिः प्रत्येमानर्वाति ॥ इति
 दंतवर्गः ॥ दंडोत्थीलगुडोपिस्थात् ॥ दम्पते
 नेनदंडः ॥ दंडोदमेमानमेदेलगुडोयमसै
 न्ययोः बृहभेदेप्रकांडेचकोणमंथानयोरापि
 अभिमानेग्रहेदंडुचंडोशोःपरिपाथकेइतिवि
 द्यः दम्पादिस्वगमं ॥ गुडोगोलेत्प्रपाकयोः ॥
 सर्पमंसात्प्रशृङ्गाडौ ॥ गुडयति वैष्टयति
 इगुपधात्कःगुडः इत्ययोरेकत्वेगुलञ्च इत्
 पाकेतगुडप्रवगोलोदृजोमृदादिगुडकः तत्रै
 वतिप्रशस्तैभृगोलकः गुडात्तद्योचकायिता
 गुडिकायांचयोषितीतिमेदिनिः गजसज्जाहेच
 इत्प्रपाकइत्प्रविकारः मंसमन्तीतिमंसात्
 पशुःव्याडतिइतिव्याडः ग्रडउचमेग्रच विवि
 धग्रडग्रस्मादपादानेचज्जवाव्याडोव्याडैखले
 संपेइतिरभसः ॥ भृगोवाचाल्वडाइलाः ॥
 गौःस्त्रीगवीइडउत्तेपणोइगुपधात्कः इत्ययो
 रेकत्रस्मरणत् इलाबुधपत्नीचयत्पुत्रपेलः
 ततस्थानिकत्वादिलापुत्रा ॥ त्वेडावेशश
 लाकापि ॥ पंतगद्ययोवेशशलाकात्वेडा
 नातधनोविशेइतिरुद्रः ॥ नाडीकालोपिषड
 त्ता ॥ घट्टिःतणोःकालविशेषः नाडीमैव
 दंडः घसंतणानांसमाहारः घट्टत्तणाग्रस्ति

[illegible]

ग.
मु.
४०

द्विचयोरिति मेदिनिः ॥ बाणो बलिस्त्वतेशो
॥ बलिदेवपुत्रे बाणः ॥ कालोतिस्त्वत्तथातो
शे ॥ अतिसत्त्वः एयगर्थः अतिसत्त्ववत्
निधानांशे काल इति व्याते ॥ संज्ञाते प्रसये
गणः ॥ प्रसये रुद्रा नुचरे गणः स्थात्प्रसये
संज्ञे संज्ञाते न प्रसये योरिति मेदिनिः ॥
पणो यत्तादि एत्त एभृत्तौ मृत्लो धने पिच ॥
उत्त एतानाथे सन्धते अड इति व्याते अदि
नामे प्रकृतादि यत्त न्धते च भृत्तौ वेतने न
लो विक्रयवत्त निमृत्लो धने ये पनो माने वरा
दानं मृत्लो कर्षा पणो धने द्यते विक्रयशाका
ये वड्मृत्लो प्रहे पिच इति धरणिः वरादे च ॥
मोर्वा इत्याश्रिते सत्त्वशोयं संधादिके गुणः
॥ मोर्वीत्या इत्याश्रिते रसगंधादौ आदिश
स्य त्रिभिः संवधात् सत्त्व रज आदौ शोयोदौ
संधविप्रहादौ च द्रव्यं भव्यो गुणश्चयः इति व
त्ताते भव्यं गुणादिपात्रं गुणश्चयः एयि व्या
दिश्रुतं त्रेलो भव्यो प्रहाणं तेन इत्याश्रिते शुभ
सत्त्व योग्यताश्च ये एयि व्याश्रिते च रपरसादौ
गुणो मोर्वा मप्रधाने रूपादौ संदर्भे द्विय इति ध
रणिः ॥ निर्वाणारस्थितौ कालविशेषो ल
व्यो लणः ॥ निरर्थकस्थितौ कालविशेषे च
हृत्तैस्त्वहादशे भागे उत्सवः पुत्रजन्मादिः ॥
लणोर्वाणार मृत्तत्त मुहूर्तो लवपर्वे सुह
तिरुद्रभसौ ॥ वणो हि जादौ मुक्तादौ लवो
वणो लवो ॥ हि जादौ विप्रादौ लवो लो
लवो लवो ॥ वणो हि जादौ मुक्तादौ
यशो गुणकथासु च लवो नाना स्थितो भेदः

पात्राविलेपन इति मेदिनिः ॥ ग्रामलोका
पिते उंसि अष्टे ग्रामाधिपतिषु ॥ ग्रामलोका
ने ग्रामिणः पतिः ॥ ग्रामलोको गिके पत्तो प्र
धाने नापिते पिच ग्रामलोको नीलिका यो च ग्र
मादिलो प्रिस्मादावर्ते चोत राधुवो ॥ अणो मे
संधेय आवर्ते तत्र भुवाविति ग्रंता ग्रंता रेणो
ति द्वितीया भृहय मध्ये मणालाते तस्य लं
आयतमेकं प्रशस्तावर्ते महापुरुष लला
चक्रवर्त्तादीनां महायोगिनां च भवति गुणो
ति अन्ते भोयोति दुःखः गुणो आदिना शशो
हृत्तादि ग्रहः ॥ हरिणो स्थान्मृगो हेमप्र
तिमा हरिता च यो ॥ हेमः स्वर्णो मप्रतिमा
हरिता हरिद्वर्णो च हरिणो ॥ हरिणो हरिता
यो च नारी भिद्वेष्य मेदयोरिति मेदिनिः ॥ वि
मुण्डो च हरिणः ॥ पांडो यो दुर्वा चो चका
रान्मृगभेदे च ॥ स्थानात्ते भे च वेष्टनः ॥
वेष्टनो गृहस्थत्वे भे पि स्थानात् स्थानं स्थ
नात्ते भे गृहस्थत्वे मेदिनिः स्थानलो ह प्र
तिमा च ॥ तस्मात्स्थानात्पिपासे हे ॥ स्थाना
चापि पासापाने च्यात्तस्मा ॥ मृगमाकरणे
दृष्टा ॥ त्रिवंति चरंति मनो नयेति दृष्टा
दृष्टादौ प्रोवा ॥ वणो कृपये पि विपणिः ॥
अपणो मण्यो यो च पाणि च विपणिः स्त्रिया
मिति रुद्रः ॥ स्रगप्रत्यक् वारुणी ॥ स्रगम
ध्वं वारुणी दरे जातत्वा दत्र भवति जीषु वा वा
रुणी प्रतीच्या वारुणा स्योमिन्पाण वारुणी प्र
त्यक् प्रतीचीदिक प्रत्यक् प्रतीची शब्दात् प्र

शु.
सु.

यमांतादिशब्देषु सप्तमोपचमोप्रथमो
तेभ्योदिदेशोत्पादिनाप्रमातिः प्रत्येकं
इति तस्य लुक् तडितल्लुक् तडिपोपि लुक्
कृतडितश्चासर्वविभक्तिरित्यवयं ॥ करे
एरिभ्योस्त्रीनेमे ॥ केन्नुभिरेणरस्याः करे
णः इमेइतिनिनापुलिंगः मनुष्यजातेरि
तिशानिजातुपलक्षणात्वात् कुरुततइति
कुरिः करेणश्च करेणश्च करिणीकर्णिकार
यो रिति रिति देवः ॥ इविणोत्तबलं धने ॥
बलं पराक्रमः ॥ शरणं गृहं रत्नोः ॥ गृ
हं रत्नं रत्नं वधपक्षे तश्च हिंसायां शृणा
ति हि न लित्युः शरणं गृहं रत्नोर्वधरत्न
णयो रपीति मेदिनिः सर्वत्र तालकारिः
॥ श्रीपणो कर्मलेपि च ॥ श्रीपणो स्येति श्रि
यं वापि पतिः श्रीपणो श्रीपणो कर्मभावेयः
॥ श्रीपणो श्रीपणो श्रीपणो श्रीपणो श्रीपणो
॥ विष्णो भिसरलोहे पुतीत्तां श्रीपणो श्रीपणो
॥ विष्णो भिसरलोहे पुतीत्तां श्रीपणो श्रीपणो
शोकं देवधेयं बलसाधनं इति मेदिनिः लो
हस्तशस्त्रके लोहं जं च के सर्वे ते जस इति
विष्णुः श्रीपणो स मुद्रलवणे विष्णो हाति
मुद्रके श्रीपणो वधप्रजे पुंसि तिरमात्मना
गिनोति श्रिति मेदिनिः ॥ प्रमाणं हेतुम
योदाशास्त्रेयज्ञाप्रमात्तु ॥ हेतुशास्त्रोः
करणे लुक् प्रमातरित् कर्तारिवाक्यं कृ
त्यत्र भावे हेतुर्धर्मादिः मयोदाश्रयिभिः
सीमा इत्युक्तापरिच्छेदः प्रमातरि प्रकर्त
रि प्रमाणं नित्यमयोदाशास्त्रेयसत्त्ववति

नि ॥ इत्युक्तायोवहेतोचत्तीवेकत्वे प्रमातरि
ति मेदिनिः ॥ करणे साधकतमत्वे त्रगात्रे इ
येषां ॥ साधकतमे क्रियासिद्धौ प्रकृत्यो
हेतुः तत्रे सस्योत्पात्तिस्थाने गात्रे कायः ही
यं च त्रगात्रिकरणं करणे काये साधने इत्य
कर्मसु कायस्थवनवंधे च नागुमीत प्रभेद
योः पुमाज्जश्रुविशोः पुत्रे करणश्च प्रकी
र्तते इत्यनयः ॥ प्राणुत्पादे संसारात्मने
वाधवशगतौ चेदापये ॥ प्राणिनामुत्पादे
जन्मनि प्रसक्तं हेतुं न गमने सम्यक् मिय
ते गम्यते नेनेति लुक् हेतुं संसारां चेदापयः
पुंसमीपविश्रामभूः ॥ अथवा तात्रे समुद्र
राजमुजये ॥ सम्यग्गुडियते तत्रोवा मनादि
नादृत्तपत्रादे तर्धनयने च भुक्तोक्तिरहेति
तयोः स्यादुद्धरणं नये इति रभसः ॥ अत
स्ति प्रविष्टाणां स्यात्पुंशुं भवेत्तयोः ॥ अत
तो विष्णोणात्परेणोत्तवे गोपयंतास्ति ॥ अ
तः परं ये एतावत्पतेते त्रिलिङ्गावतेते ॥ वे
वेष्टिविष्णो विष्णोः शानति ॥ विष्टो रत्ने शा
नति उपसर्गप्रादुर्भासलियं च पर इति ॥
हेतुः अन्तर्गतो धे ॥ प्रवर्तते क्रमेति श्रीयो
प्रवृत्तात्तु चतुष्पथे ॥ प्रवर्तते तेनेनात्रवा
श्रुते लुक् प्रवर्तः क्रमेणातिश्रातवी प्रवृत्त
णते प्रकर्षेण वनति मेव ते वनसे विभक्तौ
पवाय च प्राणिरंतः शरेस्त्रिणादिना एतं च
तुष्पथेनापमान प्रवर्तः क्रमेति श्रीयो प्रवृ
वस्थाश्चतुष्पथे आपत्रे च तथाहीतो प्रगुणो
मुदाहृतः इति धर्माः ॥ संकीर्णो निश्चिन्ताश्च

रा.
मु.

यामागधंवेष्णश्च ज्ञानंतरमेववेतिस्म।
तत्रसागत त्रियायातश्च जज्ञतिकश्चि
त्यहति तत्राश्च ज्ञानत्रियजेप्रतीहारेवसा
रथो तत्रिष्णानयेत्तानियक्तेचप्रजा।
हृतीतिविद्यः ॥ वृत्तान्तःस्यात्प्रकरणेप्रका
रेकार्त्तवार्तयोः ॥ प्रकरणमवसरः प्रका
रोविशेषः वृत्तान्तेवसरेभावेकार्त्तवार्तयोविशे
षयोः वृत्तान्तःप्रक्रियायोचेतिविद्यः ॥ आ
नर्तःसमरेन्तत्पस्थाननीवद्विशेषयोः ॥
न्तत्पस्थानेन्तत्पमेडपेनीवद्विशेषः जनपद
विशेषः प्रीष्टमसागरतीरनिविष्टोदारवती
सन्निहितः तत्रिवासजनेप्यानंतः अन्तत्प
त्यवेतिग्रानर्तः ग्रानर्तोन्तत्पशालायाजनेत
नपदंतरेदत्तजयः ॥ कृतोतोयमसिद्धोत
देवाकृशालकमेसु ॥ देवतन्मांतरीयंशु
भाशुभंकर्म अकृशालकमेपापंकृतोतःसमा
प्रियेन ॥ श्रेष्ठादिरसरक्तादिसहाभूतानि
तद्गुणः इन्द्रियाण्यश्नविकृतिशब्दयोनिश्च
धानवः ॥ आदिशब्दात्पिआदिपरिग्रहः
रसग्राहारपरिणामजोभागः सप्रधातुप्र
यमग्रहणात्प्रसाग्रतो रसस्थानिवेशः रसर
क्तादीनिआदिना मांसमेदोस्थिवसामजाशु
क्रादिग्रहः रसस्थानेकार्थत्वात्केवलंतेजिर्दे
शे रसग्राधस्यग्रादीनाग्रहणमिति भ्रमनिश
सांथरक्तापादाने महाभूतानिपीयकादीनि
पेच तद्गुणः गंधरसरूपस्यशब्दाः इन्द्रिया
णिचक्षुरादीनि अश्नविकृतिर्गैरिकमनःश
लादिशब्दयोनिःसाधुशब्दविकृतिः भ्रवादिः

वकारात्तवार्तयोपि ॥ कट्पंतरेपिहृति
गैरिकं मनःशलादि शब्दयोनिःसाधुशब्द
विकृतिः अज्ञोतोनपस्थानमनमोचरे ॥ न
सहयाख्ये अमवेतोचरेग्रामनविशेषेवा
कट्पंतरेस्वीविशेषणं अपिशब्दासाधोवा
तेच अज्ञोतश्चनिवर्थातश्च अज्ञोतगतयोपि
तीतिधरणाः अज्ञोतोतःप्रेत्येककट्पमे
देवभूपतैरित्यजयः ॥ कामूःशक्तिमेदः
शक्तिः ॥ कामूःशक्तिमेदः सामर्थ्ययोः
स्तुमेदः कसेर्गोत्यर्थोहेतुताजेवाद्यष्टे
तिनिपातनातदुः दीर्घत्वेवसामर्थ्यव
लेशकृतेनयाजेतेशक्तिः ॥ शक्तिरस्म
निः ॥ कासूविकलवाविस्थात्तासूःश
क्त्यायधेपिचेतिविद्यः ॥ मूर्तिःकादिनका
ययोः ॥ कादिनोदृताग्रसर्वगतद्रव्यप
रिमाणमूर्तिः ॥ विस्तारवलोव्रततिः ॥
विस्तारोविस्तीर्णतावलीलताव्रततिः ॥
सतीरात्रिवेशमनोः ॥ वसतिःस्थानस्थित्यो
वामेदतिमेदिनिः ॥ स्यावर्चयोपचितिः ॥
त्योहानिःभवेदपचितिःसजाव्यनिष्कृतिः
हानिर्घातिमेदिनिः ॥ सातिरोनावमानयो
ः ॥ घातदानेक्रिन्मनःक्रिविनलोपोदयो
ःसाति संतिश्च प्रोश्रतकर्मणिक्रिन्कृतिश्च
तीत्यादिनासाधुत्वेसातिः ॥ अतिःपीडाध
नुकोटो ॥ अर्वादिमाया आदिहत्वाक्रिन्
आःसर्वोदृताविद्यस्मात् क्रिनिशब्दोद

ग.
म.

परत्वेचग्रंथिर्वा उपसर्गोदितिधाताविति
हो श्रुतिः दीर्घादिरपीतिनेत्रः कोदिरप्र
॥ जातिः सामान्यजननोः ॥ सामान्यगो
त्रादिः तन्मजनने जायेतेसर्वपदार्थोऽन
याजनेः कृतिश्रुतिजातिः जातिच्छेदसमा
मानेसामान्यगोत्रजननोः जातिर्जातीफ
लेधात्रावलीकंपित्योरपीतिविद्यः ॥ प्र
चारस्यंदयोरीतिः ॥ प्रचारोवावहारः कुला
चारइतियावत् संहः स्वर्णं रीरुः स्वर्णो
दिवाहो अनेकार्थतयाप्रचारेवतेनेक्तिनि
रीतिः रीतिः प्रचारेस्यंदेचलोहकिहाररु
दयोरितिविद्यः ॥ इतिर्दिम्बप्रवासयोः ॥
दिम्बः विस्त्रवः सचघोछा अतिहृष्टिरना
हृष्टिर्मृषकाः शलभाः शुकाः अन्नासत्राश्च
गजानः घडेताइतयः स्मृताः ॥ इरुगतो
दिवादिः कृन् इतिः प्रवासनेप्रवासः ॥ उ
दयोधिगमेप्राप्तिः ॥ उदयः उत्पत्तिः अधिग
मोलाभः ॥ त्रेताप्रवितयेकरो ॥ अग्नित्र
यंदित्वाप्रिगाहपत्ताहवनीयाः यगेदित
येत्रेताये ॥ वीणाभेपिमहती ॥ वीणाभे
होनाददीवेणाहृत्परिचाराण महतीच ॥
भृतिभस्मनिसेपदि ॥ संपादिसमृद्धौ अ
णिमाहोचभवनेगजशृगारेच ॥ नदीनग
योनागानाभोगवती ॥ नागानोनद्योनग
यावभोगवती ॥ अथसंगरेसंगेसभायोस
मितिः ॥ संगेसंगमे सभायोगोष्णं ॥ ल
यवासवपितितिः ॥ लिहये लिनिवासग
त्याः कृन् इतिर्भृत्त्यवासोपितिमेदिनिः ॥

रवेरविचशसंवर्जित्वालाद्यहेतयः ॥
रवेरविः प्रभाशसु शसुमात्रहन्यतेतमो
नीजगतिच्छेदोविशेषोपितितावीप ॥ जग
गतिभुवनेच्छेदोविशेषोपितितावीप ॥ ज
तोमेदिन्या जगतीभुवनेतनेइतिरुद्रः ॥
पंक्तिच्छेदोपिदशमे ॥ दशमेच्छेदः दशा
दशपादकं पंक्तिदेशात्तरेच्छेदो दशासा
वलीश्चेतिविद्यः ॥ स्यात्प्रभावेपिचायतिः
॥ प्रभावः कोषदेउतेनेतः प्रादुर्भावमे
क्रियेतिविद्यः ॥ संयमेदेच्छेदप्रभावागमिका
लयोरितिविद्यः ॥ पत्रिगीतोच सेनाशो
पदातोच ॥ गतौगमनेवीरसेनप्रभेदयो
रपि ॥ मूलेतुपत्तिः पत्तभेदयोः ॥ प
कः पत्तः मासार्धतस्यमूलेप्रतिपदीत्यर्थः ॥ प
द्वितीयः पत्तः खगावयवः तस्यमूलेऽधोदे
शोपत्ति ॥ प्रकृतियोनिलिगेच ॥ योनि
रूपप्रकाराणो लिगेविक्तं प्रकृतिगुणमा
मेस्यादमात्पादित्वभावयोः योनौलिगेयो
रवर्गेइतिमेदिनिः ॥ केशकपाद्याश्चवृत्त
यः ॥ भारतीशास्त्रीचैवकेशकपादभरी
तथा चतस्रोवृत्तयश्चैवास्त्रुनायुप्रतिष्ठित
मितिभसः इतिविवरणोतीयेकेशकपा
दिशुचेयते इतिविद्यः ॥ सिकताः सुवील
कापि ॥ सिच्यतेसिकतास्त्री सिकतास्त्रीसि
कतिलेवाल्कायांतभूमीनइत्युक्तयः सित
शर्करायांच सिकतदेशेच ॥ वेदेअवसिच
श्रुतिः ॥ वेदेअन्नाये अवसिकर्ताश्रुतिः ॥

रा.
सु.

श्रुतिः श्रोत्रे तया प्राये वातो यो श्रोत्रकर्मणो
तिविद्यः ॥ वनिता जनिता तया चुरागा यो
चयोषिति ॥ जनिता ति शया चुरागा यो
षितियोषिन्मात्रे वनिता जनिता रागस्त्रीति
योः स्त्रीविप्रयाचते इति मेदिनिः वनयाच
ने इत्यतः वनितः याचित इत्यर्थः ॥ गुप्तिः
स्त्रित्युदात्तमेव ॥ गोप्यते गोपने च गुप्तिः
स्त्रित्युदात्तमेव गते इति स्वामी गतो योस्त्रिते
त्वननीमिति मभृतिः नोकाच्छिद्रेपि गुप्तिः
रूपचारात् गुप्तिः काराच ॥ धृतिधोरणाधे
ययोः ॥ भावे करणे च क्तिन् धृतिः धृतिर्यो
गोत्रे धेयै धाराणां तर गुप्तिषिति विद्यः ॥
इह तीक्ष्ण इवाती कीच्छेते मेदेम इत्यपि ॥
नवात्तरपंचं दोह इह तीक्ष्ण इवाती कीकटा
स्वातिगालोतिख्याता महती विप्रलाह इती
क्ष्ण इवातीकां कंदकायोचवाचिच कारिधा
न्याम इत्याचच्छेदो वसन मेदयो रिति विद्यः
॥ वाशिता स्त्री करेणोच्च ॥ वाशने काम्य
तेव शोभ्याप्यते वशाकोतो वाशिता देत्यम
धपादे तु वासमेवायो वासिता करिणीना
यो वासिते सुरभीलते धानमात्रे खगा रोवे
वासिते वसुवेष्टित इति विद्यः ॥ वाते फल्य
न्यरो गोचरि ॥ फाल्याण्यः सारे नीरो गोच
वाते फल्यण्यो गोम्यादो गोपवृत्तावित्यपि
ति धरणाः ॥ अशुच्युता मृते ॥ सुता मृ
तेऽशुचवर्तेते सुतमाजुं जले क्रीवे प्रदीपे
त्वभियवत अस्तयत शेषे म्यात्पीसुषे सलि
ले हते अयाचिते च मोक्षे च नाधान्वंतीरे वयो

रिति मेदिनिः ॥ कलधोतेरुपदेष्टोः ॥ धो
तः शोधितः कलः सादृशत्वेन लक्षणया मलभा
गोस्य कलधोते कलः कलभा गोस्य धोतोस्य
छोदरादिर्वा वाहिता श्रादि त्वान्यगनिपातः ॥
निमित्तं हेतुलक्षणोः ॥ नियते मेद्यतिनिमि
त्तवधृतयोः ॥ श्रुयते श्रवणं श्रुतमवधृतं
श्रुतिमाकर्ण्यते श्राव्य इति मेदिनिः ॥ यरा
प्रयोऽप्रयोः कृते ॥ यरो सत्य यरो शोते निर्धो
रलोत्तमोपयोऽप्रम्याद्यर्थे सति सति रुद्रः ॥
श्रुत्याहितं मद्राभीतिकर्म जीवानपेक्षितं ॥ श्रु
तीवाहितमर्पितं मनसि श्रुत्याहितं जीवं जीव
नेनापेक्षितं प्राद्यादित्वात्मानिः कर्म जीवानपे
क्षितत्वात्सादृशं कर्म ॥ यत्कैत्सादाहते श्रुते प्रा
णनीते समे विप्र ॥ यत्कैत्साद्येत्सादो एष्य
व्यादिपंचके अने सत्ये प्राणिनि जेतोः जीवं
तेव ते प्राणनीत इति समाहारे देहः समे स
दृशार्थे चेति ॥ श्रुतेत्सादाहते यत्कैत् जेतो
क्रीवं विप्रचिते प्राप्ते हते समे सत्ये देवयो न्य
तरेषु नेति मेदिनिः ॥ वृत्ते पदे चो रिते विप्रती
ते ह्यनिलले ॥ पद्ये च त्वप्यया चो रिते प्राचा
रे अतीते श्रुते वत्तले निलले वृत्तो धीते प्रती
ते पवत्तलोपमतो हते वृत्तो निलगवत् ॥
क्रीवं चंदः चारित्र्यो रिते मेदिनिः ॥ मह
शब्द ॥ मद्यते उणादौ शब्देन निपातः निपा
तने ह्यश्च महत् ॥ अवगीते जने स्याद्गदिते
विप्र ॥ अवसुवेः गोधातुः निदायावर्तेते जने
जनापवादे गदिते निदिते अवगीते तु निर्वोदे

[illegible][illegible]

रा.
म.
४०

शानिवातकवचाः ॥ जातोन्नदप्रवृद्धाः स्फुर-
न्निताः ॥ जातउत्पन्नाः उन्नदोत्पन्नः प्रवृद्धः
प्रकर्षणवर्धितः मनुजोपेदितमन्यगवित्त-
वित्तवत्पते ॥ उत्पितास्त्वमीहृदिमत्प्रोद्य-
तोन्नदाः ॥ श्रीवत्पमाणाः हृदिमदादयः
सुगमं ॥ आहतोसादराचितो ॥ आदरेआ-
हतमादरः अचितपलेकमेणिक्तः ॥ पंक्ति-
विपाकेवित्तस्याइविणेहृस्तेगते आमोन-
उप्रत्ययितोनप्रादोहित्रयोत्रयोः सामान्यो-
त्पन्नयोर्जातमहिजिज्जीपतीत्रयोः सौप्रिके-
पिप्रपातः अथावपातावतदावदौ अतमेक-
शिलेसुतोशोभनेपिचवीचितं अजरचनयो-
भक्तिगोणोहृत्तौचसेवने ॥ इतितोतवरो-
॥ अर्थोभिधेयरेवत्प्रयोजननिर्वात्रिषु ॥
अभिधेयोवाचः राधनेवत्तत्तत्प्रयोजने
फलनिवृत्तिः निवर्तने अर्थोभिधेयाथेनयो-
धनकारणावत्प्रतिमेदिनिः ॥ निधाना-
गमयोस्तीर्थप्रविष्टसेजलेगुरो ॥ निदान-
मुपायः आगतोबोद्धशास्त्रादनुज्ञासं अ-
विष्टसेजलेमुनिसेवित जलेगुगुपाया-
ये तरंतनेनतरतेयान्यत्रवाचिअविमिचि-
भस्यरु ॥ तीर्थेष्वावतारेचपात्रोपाया-
यमेविषु स्त्रीणोरजमिश्रासेचलेत्रोपायाधुरे-
पुचैतिधरीणः ॥ समर्थमिषुशक्तिस्येसस-
हार्थेहिते ॥ शक्तिस्येअतिशक्तिमतिशक्ति-
मञ्जुहात विमैतोलेरु शक्तिस्यः सेवयो-
द्योयस्यसमर्थः प्रादिभाधातजस्यत्पादिना-
वज्रब्रीहिः हितेऽनुकूले ॥ त्रिषुदशमीस्यो-

लीलागगवदौ ॥ दशमोमराणावस्यायोवि-
मुक्तावस्थायामतिशोभावस्यायोचितेति-
दशमीस्यः लीलागगोरेतोस्यलीलागगः
वृद्धः अतिवृद्धः दशमीस्योनस्योतेस्योवि-
रेणन्यालिंगकः इतिमेदिनिः ॥ वीथीपद-
पि ॥ पदवीवर्त्तने वीथीपेत्तौगहोमोचरूप-
कांतरवर्त्तनेनोरितिमेदिनिः ॥ आस्थानीय-
त्रयोरास्या ॥ आस्थानीसभायत्तः प्रयत्तः
आस्थालालम्बनास्थानयत्तापेत्तामयोवि-
तीतिमेदिनिः ॥ प्रस्योस्तीसाचमानयोः ॥
शास्त्रविणयोत्रयः संस्थाधारेस्थितोस्तो-
॥ सात्रः पवैताप्रमानेपरिमाणे प्रस्योस्ति-
यमानमेदेमानावृत्तितवत्तनोतिविद्यः ॥
इतियोतवरोः ॥ अभिप्रायवशोक्तो ॥ अ-
भिप्रायः आशयः वशः अधीनः चेत्येतैसोवि-
यते छदसेवरोत्तरिवेतिअतःकर्मेणिच-
ज्वंदः ॥ अहोत्तमृतवत्तरो ॥ जीमूतो-
मेवः वत्सरोवर्षे अहःसेवत्तरेमेवेतिरिभे-
देचमुक्तकरितिविद्यः ॥ अववादेतनिदा-
हे ॥ अवपरिभवेनिदावतद्वेदः तदर्थोवा-
दः अववादः निदेवतादृष्टाततज्ज्ञात अ-
वनियोगेनियोगाश्चमिदंविनिनियोजने-
॥ अवधाप्रिनियोगयोः देवदर्थेपरिभवेद-
तिमेदिनिः ॥ निदागहो आताशासने अव-
अतस्तोनिदितोवादः ॥ तद्वयोवादोऽववा-
दः अववादस्तुनिदायामाज्ञावित्तभयोरापी-
तिविद्यः ॥ दयादोस्तवोधवौ ॥ दयोवि-
भजनीयद्रव्येपिजाययः उपादनेदावादः

रा.
सु.

मूलविभुजादिकः सतः १३: बोधवोधात्म
पिंडश्च ॥ पादप्रस्थितियोगः ॥ पद्यते
गच्छतिपादः रश्मिः किरणः त्रयीशब्दतय
भागः ॥ पादोवुभे त्रयीशेषे लप्रत्यंतपदे
ने चरणे च मयवेति विद्यः ॥ वंशश्रुको
स्तमोचुदः ॥ तमोनदीति किप्रतमोचुत
॥ निर्वोदोजनवादेपि ॥ निर्वोदोवादे
जनवादः निर्वोदः निरा निरावज्ञाचनिर्वोदः
इतिरुद्रः ॥ शादोमखालशब्दयोः ॥ शो
यते श्रवसीदं त्वा नेन शादः तालवादिः शा
यते छिद्यते शादोनवत्तणे ॥ सारावेरुद
ते शतयोक्रंदोदारुणोरणे ॥ आरावे आतंथ
नो रुदिते क्रंदने शतरिपालके दारुणोरणे
भीषणकंदे शक्रंदः क्रंदने धाने नाथदारुण
योरपीतिरुद्रः आक्रंदयते आह्वयते योधाश्रु
॥ स्यात्प्रसादोचुरोयोपि ॥ अनुरोधोऽनुवर्त
नेयथा तत्प्रसादेन जीवति प्रसादोचुग्रहे
काव्यप्रणाल्यास्य प्रमत्तिषिति विद्यः ॥ स
दः स्याद्योजनेपि च ॥ योजने ते मनस्यते
हिंस्यते स्रुदत्तारणे स्रुदः स्रुदत्तस्रुदवत्स
प्रकारेपि योजनेपि वेति विद्यः ॥ गोष्ठाध
लेपि गोविंदो ॥ गोष्ठे गोस्थाने तस्याधले गो
पादो गोविंदति विचारयति विदविचारणे
गवादिषु विदः संज्ञायामिति शः ॥ गोवि
ंदो वासुदेवे स्याद्गवाधले स्रुदस्य ताविति मे
रितिः तात्स्यात् गोष्ठे नात्र गोशब्दो लक्ष्य
ते मुचाः क्रोशतीति वत् अतएव गवाधत्तः
॥ हर्षेणा मोदवर्मदः ॥ यथाग्रामोदो हर्षेत्

ग्रामलोपि माद्येत्तनेन मरुः अनुपगोदत्तप
मरुः ॥ मरुतेतसि कस्तुयोगवेदेषे भयान
योरिति विद्यः ॥ प्राधान्ये राजलिगोवदयो
गेकजुदोमियो ॥ प्रधाने प्राधान्ये म्वाद्यो
द्यज्जराजलिगोच्चत्रादोवृषभस्यावयवविशे
षे उडइति व्यातः कस्तुवेकोति शब्दायते
प्रकाशयति कृशहे एषोदरादिः कज्जुदक
हृत्कज्जुदं प्रेषेदुपो गोजलत्तलीति विद्यः
शेलापेपि यथा कज्जुदं न्यवेतइति ॥ मी
सेविज्ञानसंभाषाक्रियाकारातिनामसु ॥
सम्यक् विद्यते न्याकिप्र सेवितसंभाषा
णे संभाषासंकेतोवा प्रवृत्तौ वा निवृत्तौ वा
सेविदं स्यापयेत्तणे सिद्धे स्रुते प्रवृत्तयोग
जस्रुते निवृत्तं निर्माति क्रियायाः कारानियमः
श्रवणकार्यः पणवेधोवाश्रितः यज्ञेनामसे
तासेवित्सयो प्रतिताया माचारज्ञानसंगरे
संभाषणे क्रियाकारे सेके तेन रिता घणइति
मेरितिः ॥ धर्मे रदस्युपनिषत् ॥ उपनि
षत्सेविचरदः सद्भिः सेव्यते उपनिषीद
तस्यानुपनिषत् उपनिषद्द्रोधमेवेताते
पुप्रकीर्तिता ॥ स्यादुतौ वत्सरे शरत् ॥ स
गममिति ॥ पदे वासितज्ञानस्थानल
त्ताच्चि वत्सु ॥ खनोद्यतेति वकारान्वेप
हंपदमिति निर्देशाद्वा वासितवसायः
वत्सपदायः ॥ पदेशसेववाकोववावसाय
पदेशयोः पादतश्चि क्रयोस्थाने प्रणयेव
कवस्तुनोरिति विद्यः ॥ गोष्ठादे सेविते मा
ने ॥ सेविते देशे गोभिरवमाने प्रमातोख

शं
मुं

रप्रमाणो गावः पशुंतेः गोघटं सेवितमो वि
नेत्यादिना साधुः गोघटं गोपदद्यात् गोघटं
ति गोघटं इति विद्यः ॥ प्रतिष्ठा कृतमास्यदे
॥ प्रतिष्ठा प्रभुविज्ञानमात्रं कृतं कार्यं श्र
ममेतात्पद्यते गच्छती तीदमास्यदे प्रतिष्ठा
यामिति साधुः कृतपक्षे पारस्कारादिः ॥
त्रिषष्टमफरोत्वाह ॥ इष्टो मनोहरः स्वा
इष्टिमनोहरयोरिति मेदिनिः त्रिषष्टीय
कारोदाता वीथि ॥ सहजातीता कोमलौ
॥ प्रतीक्षाः सहः कोमलः अकटिनः ॥
मृदाः ल्याः पट्टनिर्माणः मेदास्यः ॥ इष्ट
वत्तः मृदाः मृदिः अल्पो यथा मेदादरी
अपट्टः प्रतीक्षाः निर्माणो भाग्यहीनः मे
दातीतो वृत्तिवत्तरी वा भाग्यहीनो अ
ल्पवत्तु प्रसिद्धा इति ज्ञानं तरे शाना वि
ति मेदिनिः ॥ दौतशारदो प्रत्यग्रप्रतिभो
॥ सादृशालक्षणाया प्रत्यग्रनयः अप्रति
भः अग्रगल्भः शारदभवः शारदः शारदो
जिह्वयतो योपपत्तौ सप्तपण्योः समो लो
वेशरजातनृत्तना प्रतिभो त्रिषष्टिमेदिनिः
॥ विद्वत्प्रगल्भो विशारदो ॥ विद्वान्योडि
तः सप्रगल्भः अतिप्रदितः विपरीतो विप
येस्तः शारदः अप्रतिभः विपर्यये शारदात्
अप्रतिभातविपर्यस्तः प्रतिभावान् विशार
दः ॥ इति दौतवर्गः ॥ यामो वदश्चुन्य
शोधः ॥ त्रियेगिदितप्रभुतो तरे व्यासः वदः
न्यग्रोधमेदः वदो वदमेदः न्यग्रोधो व्यासव
दयोर्न्यग्रोधश्चामीतरो इति विद्यः ॥ उत्

सधः कायउन्नतिः ॥ कायोदेहः उन्नतिउज्ज
यः उत्तुर्धगतः उत्सेधयति यात्वा नेन वि
भुगत्तुं च न उत्सेधः ॥ पयोहारश्च मार्गश्च
विवधो वीवधो च तो ॥ पयितश्रीक्रियते ॥
सोपयोहारो ध्यानदिः विविधो वधः गङ्गे न ग
मनमत्रा विवधो मार्गः उपसरो स्योत्पादना
दीवः वीवधः भावेपोतो विवधो वीवधश्च
पिपयोहारो भारयोरिति विद्यः ॥ परिधि
यत्तरोः पलाशादेः यत्तरो वधे पशुवधे नार्थो यशा
त्वा यत्तरो निवायते यातस्य सूर्ये समोपमे
इले परिवेशात्वे परिधीयते शारोप्यते उ
पसरोद्योः किः परिधिः ॥ वधकं वधनेवे
तः पीडाधिष्ठानमाधवः ॥ अधमर्णेन यद्
लभ्यते तदेव कं श्रीधिर्विनश्येद्दिगुणधने
स्थाप्यते तदेव कं श्रीधिर्विनश्येद्दिगुणधने
यदि नमो लोते वधने विधानातिवाचेतः
पीडमानसीवाया श्रीधिष्ठानमाक्रमणं ॥
नीके नियमैकाग्रो समीधः स्यात्समर्थने ॥
समर्थने चोद्यपरिहारः इवैतप्रतिविधानमि
तिवा नीवाको वचनाभाव इति स्वासौ मृत्पो
त्कर्षे हेतुधो न्यादिषु नीवाकः नियमो गो
कारः समाधीयते मनोस्मिन्नने रिति समा
धिः किः समाधिर्ध्याननीवाकनियमेषु सम
र्थने इति रमसः ॥ दोषोत्पादे नुवेधः स्यात्
कृत्यादिषु नश्ये ॥ दोषोत्पादने दोषोत्पादः
प्रकृत्यादिषु प्रकृतिप्रत्ययागमादेशेषु नश्ये
रे इति सौलोपाभ्यामदर्शनशीले जने वि

वाहमंत्रणयात्रादिप्रयोगात्तन्निर्वाहिकम्
 उयातिशिशुस्तत्राचुबंधः प्रकृतस्य प्रकृत
 तस्य यदनिवर्तनं निवर्तनविपरीतं तत्राचु
 बंधः प्रकृतस्याचुवर्तने इति कविताः ॥
 विप्रविशोचं इति ॥ सुगममेतत् ॥ प
 रिच्छेदे विलेखः ॥ परिच्छेदे सौमित्रविले
 गते प्रवीधत्वा वसाने स्थान्तीप्रकाले वि
 लेप्येति विद्यः ॥ विधीविधाने देवोप ॥ वि
 धानेकरां देवे प्राक्तनशुभाशुभकमेति वि
 विविधानेन यतौ विधिः काले विधातुरिति
 विद्यः ॥ प्राणिधिः प्रायने चरे ॥ प्राणिधि
 रवधानेपि ॥ बुधद्वौ पंडितेपि ॥ बुधः
 कवौ रोहिणेय इति विद्यः ॥ दृष्टे जीतो प्रह
 रेते विप्रुक्तीवंच शेलने इति मेदिनिः ॥
 स्कंदः समुद्रयोपि च ग्रथायेवोडविषये हत
 ते वाक्रमारयोः सैन्याशेराजसे हत्तोः स्कंधो
 शेराशिभागयोः ॥ समुद्राये समुद्रे समुद्रा
 तस्कंध इति स्कंधः स्थानपतावंशे सोपराय
 समुद्रयोः कायेतरुप्रकोडे च भद्रादौ चंदसो
 भित्ति इति मेदिनिः सैन्यभागे यथा ॥ स्कंधा
 वाः देशेन विशेषे जौ सिधुनो सारितिसिधो
 देशे देशभेदे प्रजौ समुद्रे सारिति नदीसामा
 न्ये सिधुः समुद्रे नद्याचनदे देशे भटानयो रि
 ति विद्यः अतएव भटाने च तद्योगात् सिधु
 रोगजः ॥ विधाविधौ प्रकारे च वेतने भादि
 भोजने ॥ विधौ विधाने प्रकारे विशेषे अतः
 द्योपसर्गोऽपि विधागजभोजनादौ प्रकारे
 तने विधौ वितीति विद्यः प्रकारे यथा द्विविधः

त्रिविध इति ॥ सुरभेदे कृते सिद्धः सुगमे सा
 धुरस्योपि चोत्र ॥ रम्यशोभने साधुः साध
 कां कपिके चोरो सज्जने चाभिधयवर्तिता विद्यः
 ॥ वधुर्नयास्तुषास्त्री च ॥ जायानितपत्नी
 सुधापत्रपत्नी सीमात्रे च वधुः वधुः सुधान
 कोजास्त्री भायो शयायो शारिवायो वेति विद्यः
 ॥ सुधानो यो मते सुहो ॥ दाढ्याय ये न दे
 वरहाधिकं लिप्यते सलोपः सुधागोरो
 एकाहोर्लुहो चारुतमस्वे योरित्युजयः ॥
 संधाप्रतिज्ञा मयोदा ॥ प्रतिज्ञां ग्रीकारः
 मयोदा स्थितिः संधानमात्रे च संधा ॥ अ
 दासं प्रत्ययः स्पृहा ॥ सम्यक्प्रत्ययः बुद्धिः
 ग्राह्य इत्यर्थः तत्र अद्याययात्वं च नेन मम
 प्रहारे च कोलायामिति तालवाट्टे च नेन मम
 ॥ मधुमद्ये प्रप्यरसे लोदे हेतुमधुमद्योः
 वैत्रेव संते जताते ॥ लज्जार्तिभिः कृतं लोदे ॥
 मधुलोदे जले लीरे मद्ये प्रप्यरसे मधुः हेतु
 वैत्रेव संते च जीवाणो के मधुमद्ये मधुः हेतु
 सलिले धेतुमस्यपि ॥ सलिले जले ग्रंथय
 तं धं ग्रंथयस्सुपसं हारे च ॥ ग्रंथं ततिमिरे
 लीवंच लुहो नेभिधयवर्तिता मेदिनिः ॥ अ
 तविप्र ॥ अतः परे धातवर्गपयं तासि ॥ अ
 तमुज्जः पंडितं मन्त्रगर्वितौ ॥ नद्वंधने
 क्रः शेषं सुगमे समुज्जः समुद्रते पंडितं म
 नद्वंधनं वितीति विद्यः ॥ अस्रवंपुरीधिते
 निदेशे ॥ अस्रवंपुरीधिते निदेशे ॥ अस्रकर्म
 भावात्रिदापव लत्रवंपुरीधिते निदेशे ॥
 हंशे वदितं ननामिति विद्यः तथा च ब्राह्मण

रा.
सु.

जातिविशेषेनिर्देशेऽसंबंधपरीक्षेपश्चित्तो
पालितः ॥ अथावलंबितः अविभक्तोऽवस्था
जः ॥ अवलंबितोऽवस्थादेरुद्धर्तस्वामी
अवलंबितश्चित्त इति अविहरः सन्निहितो
पियथा अवस्थासनेनेति अपिशब्दाद्वै
पि ॥ प्रसिद्धोऽवस्थाभूषितो ॥ प्रसिद्धोऽवस्था
प्रसिद्धः अतोऽवस्थाविदितः भूषितोऽवस्था
तः ॥ लेशोऽपिगंधः ॥ यथाऽप्यगंधः अपिश
हेनतदाव्योविषयः ॥ संवाधोऽवस्थासंज्ञ
योर्द्वयोः ॥ संवाधोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
लेशोऽपिगंधः ॥ वाधानिषेधेऽवस्था ॥ द्वयोऽ
तेव ॥ द्वयोः स्त्रीपुंसयोः निषेधेयथाविषय
योवाधात् शेषेऽवस्था ॥ विद्वद्वादिस्वरा
वृथाः ॥ विद्वद्वादिः वादिगोहितायः स्वरादे
वाः वृथातेवृथाः ॥ इतिधातवगोः ॥ स्वयं
ज्ञीचित्रभान् ॥ चित्रभानवोरश्मयोऽनयो
ः चित्रभानुः अन्तस्वगमं ॥ भानुरश्मिदि
वाकरो ॥ स्वगमं ॥ भूतात्मानौधातदेहो
॥ धाताज्ज्ञाभूतानां प्राणिनामात्माधारः
॥ भूतात्माऽयिवादिपेवभूतस्वभावात् भू
तात्मादेहत्वात् धातासत्त्वपधुत् ॥ मूर्ति
नीचोऽयमज्ञो ॥ नीचोऽजातिहीनः अज्ञा
नत्वात्पथककार्योत्तनः ॥ अवालोऽशेषलप
छातो ॥ स्वगमं ॥ पत्रिलोऽशेषलप
पत्रिलोऽशेषलपत्रिलोऽशेषलपत्रिलो
॥ पत्रिलोऽशेषलपत्रिलोऽशेषलपत्रिलो
तिविद्यः ॥ मातृलानीतुभंगायो ॥ स्वग
मं ॥ पेनीचित्राशिवर्यो ॥ शिवरीश्वरो

वते ॥ शिवरमप्रभातोऽस्तस्यशिवरी
गः पर्वतोऽस्तस्य ॥ मालिनीप्रभवतोऽस्तस्य
वर्हिणो ॥ शिवः स्यात्तीतिशिवो वहीम
मे मष्टरेककृतेऽपिशिवोऽवस्थासंज्ञा
कः ॥ प्रतियत्तावृथोलिखोऽवस्थासंज्ञा
मतः ॥ गणोत्तरादितो ॥ लिखाकोऽवस्था
ह्लास्यप्रहः वहीप्रह्लासिः प्रतियत्ता
संस्कारेलिखोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
रात्रोऽवस्थासंज्ञासंज्ञासंज्ञासंज्ञा
हो ॥ सादीह्लास्यारोहः सारीय्यारोहः सा
दिनो ॥ वातिनोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
शुः शरः पत्नीवपतेवाजः पत्नीवपतेवाजः
हानिनः अथानामपिपर्वपत्नीवपतेवाजः
वाभयितेनशालिहोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
प्रकृत्यवृथोलिखोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
लेख्यमित्तनोत्तनभूमौऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
॥ अथहायनाः वधोर्विः व्रीहिभेदाश्च ॥ व
भेदोनीवरादिः ॥ व्रीहिभेदोनीवरादिः ॥ व
व्रीहिभेदोनीवरादिः ॥ व्रीहिभेदोनीवरादिः ॥ व
इतिमेदिनिः ॥ केशोऽपिहानिनोऽवस्थासंज्ञा
लेखनपापयोः ॥ हानिनोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
केशोनाऽवस्थासंज्ञासंज्ञासंज्ञासंज्ञा
मानवान्विद्यकर्मोऽवस्थासंज्ञासंज्ञा
स्यकर्मोऽवस्थासंज्ञासंज्ञासंज्ञासंज्ञा

श.
मु.
४१२

कर्मासहस्रं शोभति निर्दिष्टं शिल्पिनो विनि
मेदिनिः ॥ आत्मा यत्नो धृतिः बुद्धिः स्वभावा
वर्णवः ॥ धृतिर्योगतत्प्रादः ब्रह्म परं ब्रह्म
वर्णदेहः ॥ आत्मा कलेवरे यत्नस्वभावे पर
मात्मीनः विज्ञेयतौ वदुःशोच परव्यावर्तनेनोप
चेति धरीणः ॥ शक्रो धातकमनैर्भोवर्षका
जोचनावनः शक्रो मरुत्तान्दरेः धातकः
आसौ मनेभ्योति विग्रहः वषट्कश्चासौ शक्रः
धृतिर्हन्ते ये धृतिपचाय विचनान्देशे दिरुक्तौ
वप्रकृषागमः चनावनः अन्योन्यवदनेनै
वचातके चनावन इति धरीणः ॥ अमि
मानो र्थादिदप्येत्ताने प्राणयहि सयोः ॥ आ
दिना कलपयुगलदे प्रहणं मानसजायो
मनस्तानेव भावे च मीरुहि सायोरुत्पदिश
त्वे अभिमानः ॥ चनो मेचे मृत्तिगुणे त्रिषु मृ
ते निरन्तरे ॥ मृत्तिः कादिन्ये तदपे गुणे मृत्ते
मति योगे इत्येनिरन्तरे अवकाशरहिते मृ
तौ चन इत्यप्यु चनादेशः चनः चने साद्रे च
नेवाद्ये चनो मृत्तो चनोऽस्त्युधः चनः कादि
न्यसंवातो विल्लोरो लोहमुद्गर इति धरीणः ॥
इनः सूर्ये प्रभौ ॥ प्रतिदणसतिभ्यो नमिति
नक्र इनः प्रभुपदे पतियानादिना गच्छति
इनः प्रभुः स्वामी इनः सूर्ये नृपे पाणाविति
विद्यः प्रभावितीरा जेत्पादिना पिसंवाधते
प्रभुरपिरा जेति ॥ राजसृगो के लत्रिये न
पे ॥ राजा प्रभो च नृपतौ लत्रियेरजनीय
तौ यत्ने शक्तेव प्रसिद्धादिति मेदिनिः ॥
कानि न्योनर्तकी हतौ ॥ वनया चने वनते

यावते प्राण्यदितातीणिः सपोदरादिः का
लिनती नतकी मजा विदग्धवनिता सुवेति मे
दिनिः ॥ स्ववेत्तामीपवाहिनी ॥ स्ववेत्ता
नद्यो वाहिनी स्यात्तरे गिणो सेना मेन्य प्रमेद
यो रिति विद्यः ॥ फादिन्यो वज्रुतदितौ ॥ व
ज्रुतविजातीयं प्रमेदः ॥ त्वरे हयो रीपतनुः
॥ त्वरे ह्यवराणं तनुकायो त्वविस्त्रो स्यात्
धृत्ये विरते कुरो इति मेदिनिः ॥ सूनादो
निहिर्कापिच ॥ अधो निहिर्का गलरोदि
का सूनाद्या प्रोष्यते पुष्येति ह्यमृत्तेव धा
लये इति मेदिनिः प्रोष्यते तत्र पुष्ये ज्ञोवे
॥ क्रतुर्वित्त्वारयो रस्त्री वित्ताने त्रिषु तत्त्वा
के मदे ॥ क्रतुः यागो तच्छेदं मृत्तं मदे च यथा
वित्तानभूत हृदयः इति ॥ वित्तानो यत्तवि
स्तारो लोचेषु क्रतुकर्मेण विज्ञेयं रावसर
यो वित्ताने तच्छेदं योरिति विद्यः ॥ अथ के
तने कृत्ये केना बुधनि मंत्रणे ॥ कृत्ये कार्ये
केतौ धृते उपनि मंत्रणे केतने तद्धृते कार्ये
नि मंत्रणानि वा सयोरित्यजयः ॥ वेदस्तत्त्वं
तपो ब्रह्म ब्रह्मविप्रः प्रजापतिः ॥ तत्त्वं प
रमात्मा तपो ब्रह्म यथा ब्रह्मवारीति ब्रह्मत
त्त्वं तपो वेदेन हयोः प्रसिद्धे धर्मि श्रविणो ग
विहो विप्रः इति मेदिनिः ॥ उत्साहनी च हि
साये सुचने चापि गोधने ॥ उत्साहने सुत्साहः
हिंसाये हिंसाये सुचने माशप्रकाशने ॥ गो
धं सुचनोत्साहो हिंसा ने प्रकाशने इति विद्यः
हिंसायामिति कविच्यारः ॥ आते चने प्रती

रा.
मु.

वायव्यवनायनार्थकं ॥ गतोप्रतीकायः
मारीवेति उपद्रवर्तनचंदः आवायस्तव
सनेति चेपोनिचेपामिति यावदिति मुभूति
ः स्तान्तेडेउतस्यद्रव्यांतरेण वृत्तानांमिति
स्वामी जवनवेगः आवायनेतपणं ॥ को
जनेलाच्चनेशमश्रुनिष्ठानावयवेधपि ॥ १
लोचनेचिक्कं निष्ठानेतेमने अवयवोवयव
भेदः स्त्रीपुंसगुण्योक्ततेस्तत्पतेनेनयंतिने
येजनेतेमनेचिक्कं श्रमश्रुणवयवेधपिचेतिमे
रितिः स्थात्कोलीनेलोकवादेकडेपयहिः
प्रतितां ॥ लोकानावल्लुवाटोलोकवाटः
मध्यमदलोपीसमासः लोकापवाटोवालो
कापवाटेशुप्रवाटशुधाइनामनेकायेत्वा
त पशुनांमेघादीनां अहीनामोषधयोगादि
क्रियवतांप्रतितां ऊकृऊटादीनांचमियोय
इंकारयेति तेघाजयभंगहेतत्वात्कडेवा
ऊलेभवः ऊलातवः ऊलीनः तस्यकर्मक
वाटिवाटणिऊलीने ऊलीनेपशुभिर्यडे
ऊलीनत्वापवाटयोरिति धरणि ॥ स्याइया
नेनिस्सरणेवनभेदेप्रयोजने ॥ निःसरणे
रुहादिगर्भेनिर्गतेवनभेदेकृत्रिमवने उया
नालोभावेकरणेधिकरणेचल्युडिउयाने उ
यानेवनभेदेस्थानिःस्तौचप्रयोजनेइति
धरणिः ॥ अवकाशेस्थितौस्त्वाने ॥ स्थितौ
यथागवांस्थानेयावधत्तां ॥ क्रीडाहावापदे
वनं ॥ आदिनावावहारजिगीषापरिदेवना
दिपरिश्रमः ॥ देवनेवावहारेणाजिगीषाक्री
डयोरापि अतेशुदेवनः प्रोक्तइतिविश्वः ॥ ३

स्थानेपोरुषेतेतेसंविधिविद्योऽमोपव ॥ पो
रुषयुयोगः तत्रसंविधिविद्योऽमोपव ॥ पो
नेतेते तत्रेऊइमवक्तोस्थानिजेतेचोपयो
तमे नेतेतथानेचशासनेदेपरिचदे अति
शाखोतरेहेताउभयार्थप्रयोजनइतिमेदि
तिः ॥ उत्थानयुयमेतेतेपोरुषेपुस्तकेरते
श्रानोऊमहर्षेपुस्तकेगीपनइयोरितिमे
दिनिः ॥ युत्थानेप्रतिरोधेवीविरोधाचरणे
पिच ॥ प्रतिरोधःतिरस्कारः विरोधाचरणे
स्वतन्तावपुस्थानीमितिचिक्काउशेषः ॥ सा
रणेस्तसंस्कारेगतोमेधोपपादने निवेत
नोपकरणाचुव्रज्यासुवसाधने ॥ सारणा
यथारससाधनेस्तसंस्कारे अग्रिहानेगतो
गमनेइयोधने अर्थसुधनभूसादेरपिनि
वर्तनेः येस्थानिष्पादनेउपकरणां साधनोपा
योइत्युच्यतेः अनुव्रज्यानुगमने साधने
स्तसंस्कारेमेनेमिजोषधेगतो निवेतनो
पायभेददापनेनुगमेधनेइतिमेदिनिः ॥
निर्यातनेवेरशुद्धीदानेनासापेणोपिच ॥ वे
रशुद्धिर्वैरशोधने दानेनागेन्यसतेइतिन्या
सोनितिमइत्येतस्यापेणो ॥ व्यसनेविपरि
श्रंशेदोषेकामजकोपजे ॥ विपरिविपत्तौ
श्रंशेपायेपतनेदोषेइतिप्रत्येकमन्वयः त
क्लिः कामजोदोषइत्याप्रभवत्वात्वाकृपाक
ये देइपाकृपासयइषाणेचेतिविश्वः कोप
जोदोषः कोपप्रभवत्वात् व्यसतिश्रेयोसागो
तकर्तारित्युः व्यसने श्रंशेनुभावे व्यसनेत्वा

ग.
सु.
४१४

शुभेसकौपानसीरगयादिप्र देवानिएफ
लेपायेविपत्रौनिष्कलोयमेरुतिविद्यः ॥
पत्तातिलोप्रिकिजल्केतत्तायेशोपाणीय
मि ॥ भुवोरपःस्थितेचत्तलोप्रिकिजल्के
केसरेप्रणीयसितत्तादिग्रंशसुत्रादिसुत्तो
शो पत्तसुत्रादिसुत्ताशोकिजल्केनेत्रलोम
नीतिविद्यः ॥ तिथिमेदेत्तापवे ॥ तिथि
मेदे ग्रहमीदृशोदेत्तापउत्तवे पवेस्याइत्त
वे ग्रंथोप्रत्तावेविषुवादिप्र ॥ दशप्रतिपदे
संधोस्यात्रियेपंचकोतरेइतिधरणिः ॥ व
त्तनेत्रच्छेधनि ॥ नेत्रच्छेदेनेत्रविधायक
चर्मपुटे ग्रधनितागोवृत्तवत्तनेवत्तमवेधा
तुभोमन् ॥ ग्रकायेग्रयेकौपीने ॥ अका
येग्रकगणहै ग्रयेवयवेउपस्याहो कृपप्र
वेशमहेति शालीनकौपीनामिण्यादिनाख
त्र प्रवेशशहलोपशुकोपीने कौपीनेस्या
दकायेपिवीरग्रप्रदेशयोदितिविद्यः ॥
मैथनसंगतोरते ॥ संगतोरसंयोगोरते
सरतेमैथनप्रज्ञाया रतौनिष्पाद्यमिथ
ननिष्पाद्यत्वाच्चैषइत्ता ॥ सम्बधेसरते
कमेराशोमिथनमैथनेइतिव्यादिः ॥
प्रधानेपरमात्मधीः ॥ धीःबुद्धिःप्रधानेसा
न्महासात्रेप्रकृतौपरमात्मनि प्रज्ञायाम
पिचक्तीवमेकत्तमेसदेतिमोदिनिः ॥ प्र
ज्ञानेबुद्धिविद्भयोः ॥ प्रज्ञानेबुद्धिःभावेक
रावेचसुइ ॥ प्रसूनेपुष्पफलयोः ॥ प्र
सूयतेइतिक्तःल्लादिभयेतिनत्वे प्रसूने
॥ निधनेकलनाशयोः ॥ इतिखगमे ॥ कं

दनेरोदनाहाने ॥ आहानमागवइतिमवे
त्वे ॥ वधमेदेइप्रमाणयोः ॥ प्रमाणमित्य
मितिधरणिः ॥ गृहदेइतिइप्रमाणमित्य
नि ॥ तिइतेतःप्रभावः कोषदेउतेतेतः
धामशक्तौप्रभावेचतेजोमेदिरजन्ममिति
मेदिनिः ॥ अयचत्तप्ययेसत्रिवेशोचसंस्था
ने ॥ सत्रिवेशोवयवविभागः संस्थान
माहुतौसत्तावितिमेदिनिः ॥ संस्थान
क्रमभावयोः ॥ इतिखगमे ॥ लक्ष्मि
नेसपिधानमपवारणमित्युमे ॥ सपिधाने
पिधानेवसेपहृतिमात्रकेइतिधरणिः ॥
साधनेनिष्पादनेग्रवाप्तौ लाभेतोषाणोपच ॥
इतिनने ॥ अधिष्ठानेचक्रपुरप्रभावाध्या
सनेष्टपि ॥ चक्ररथोपे पुरेनगरं प्रभावः
कोषदेउतेतेतः अध्यासनमाक्रमणे अधि
ष्ठानेस्थसंगेप्रभावेध्यासनेपुरेइत्युजयः
॥ रत्नेस्वजातिश्रेष्टेपि ॥ स्वजातिश्रेष्टेय
द्यासीरत्ने ॥ रत्नेस्वजातिश्रेष्टेपिमणाव
पिनपुंसकमितिमेदिनिः ॥ वनेमलिल
कानने ॥ लोवेस्यात्काननेनीरेनिवासे
निलयेवनमितिभसः ॥ नलिलेवरेले
लोके ॥ विरलेमोतरेपि ॥ वाचलिगा
स्त्वथोत्तरे ॥ नोताविधिवाचलिगाः ॥ स
मानाःसत्समेकसुः ॥ सहमानेनवतेते
समानःसन् पंडितःसमःसदृशःपकस्मि

रा.
सु.

भेदश्चकृषी ॥ कुमीकमदीवीणभेदः ।
सरस्वतीवीणकक्षीपवतिकक्षेचपातिसुपी
तिकः कक्षपीवहाकीभेदेइलोत्तुगयोतर
इतिविद्यः कृतपोरगोमेयेपदेचाज्ञोए
मेशके ॥ इतिपातवर्गः ॥ रेफोवर्गोस
माख्यातः कृत्तितायेत्रिलिगकः रेफः स्या
त्यापवर्णयोः ॥ गदिरफः इतिरशश्चादिरफः
रेफः रेफकृत्तितायेः संस्त्रिलिगकः ॥ इति
पातवर्गः ॥ अंतगभवसत्वेदेगोयवोरिद्य
गायने ॥ योस्तोनेवकायान्तरेप्राप्नोना
पिजीवति समराजन्मनोरेतरामथोभव
त्वात् अंतगभावः सत्त्वसचयातनशरीरः
इतिपकेसत्त्वः प्राणीश्रेयोदकेरिद्यगा
यने विद्यावसुप्रभृतौगायनमात्रेव ॥ गो
धवेः प्रभुभेदः स्यात्संस्त्रिलिगकः रेगयोः ।
अंतगभवसत्वेचगायनेवेचरेपिपेतिमेदि
निः ॥ कंबुनीवलयेशोखे ॥ कास्यतेइ
तिकसुः वलयेवाइभूषणे कंबुः शोखे
स्त्रियां प्रेमिकसुकेवलयेगजेइतिमेदिनिः
॥ द्विजिह्वोसपेसुचको ॥ इतिस्वगमे ॥
पूर्वोन्यालिगः प्रागाहपुवइत्वेपिपूर्वजान्
वित्रपुंवेपिकाहोनिंतोत्रितदेकतो द
वीफणापिबिन्वोस्त्रीमंडलेवाकृतोफले
॥ पूर्वः पूर्वशब्दः अन्यलिगः वाचालिगः ।
सन्प्राक् पूर्वदिदेशकालसम्बोधिवत्
सुतेयथा पूर्वग्रामः पूर्ववनेपूर्वनदी य
द्यत्पूर्वजान्पितामहादीन् आहतदापुंसि
वइत्वेचवर्तते यथापूर्वपुरुषाः पूर्वैः कृते

पूर्वस्यः पूर्वजाः पूर्वजातयः पूर्वमप्रतर्जति
धरणिः ॥ इतिवातवर्गः ॥ पूर्वमप्रतर्जति
धोशो ॥ इमस्यधोशोमूर्धभागाः पिंडुह
दे राशिभेदेदिपागेचकर्मोत्रिपुइतिपुगुला
वितिविद्यः ॥ दिभोतुशिगुवालिशो ॥ वा
लिशोमूर्धः ॥ संभोस्तुलाजडीभावो ॥ वा
त्तागदहस्तेभः एभिप्रतिवधेएभिः सोत्रो
धातुः वास्तुभ्रातिगद्वेवेष्टयतिवालेभः नीन
प्रतिपत्तौ ॥ शोभुद्रस्यत्रिलोचनो ॥ शोभुः
धुंमिमहादेवेपरमेष्टिनिवाहेतीतिमेदिनिः
विलोच ॥ कृत्तिभूताभेकागर्भोः ॥ भूताः
गर्भस्याजनः अर्भकः शिशुः ॥ गर्भोभूतोभे
केकृतौसंघोपनसकंदकेइतिमेदिनिः ॥ वि
स्त्रभः प्रणयेपिच ॥ प्रणयः शृंगारप्रायेनाप
दंत्वारिः चज विस्त्रभः कोलिकलईविद्यासे
प्रणयेवधेइतिविद्यः परिचयप्रायेनयोः प्र
णयः परिकीर्तितः इत्यमरमालाव ग्रामेदी
सूक्ष्मप्रस्तावविस्त्रभाइतिहेत्यमधोऽप्यवि
वेकः ॥ स्याद्देयंउंडभिः पुंसिस्मारत्तेइंड
भिः स्त्रियां ॥ अस्तेपासकविषयेविंडुचतु
प्रायेविंडुपंचकेपतनदयेयाहीतिख्यातो
वरुणोदेत्यभेयोयुनात्तेविंडुविकदयेइतिमे
दिनिः यथाउंडभाकिलकिंतयापतितया
यड्पदीहारितेति ॥ स्यान्महारतनेजीवे
कृतभंकरकेपुमान् ॥ महारतनेपुण्ड्रसं
भमित्येवाख्याते करकेकमंडलौकृतभंहेमनि

महारजनेनाकमंडलावितिमेदिनिः ॥ लोचि
 येपिचनभिन्ना ॥ नभिन्नेत्यन्तेपचक्रमध
 द्वात्रितयेप्रमान द्वयोः प्राणिप्रतीकेस्थानि
 योक्तृविकामदेहतिमेदिनिः ॥ सुरभिर्भो
 विचक्षिण्यो ॥ सुरभिःसहकेमाहमिन्तर
 गोप्रयोषिति चणकेचवसेतेवतथाजातो
 फलेप्रमान स्वर्णवेधोत्पलेक्षीवेसुगंधि
 कांतयोस्त्रिषितिमेदिनिः ॥ सभासेसदि स
 भेषु ॥ संसत्तगोष्टीसभाःसभासदः तात्
 स्थानसभासदः स्थियोसामाजिकेगोष्ट्याद्य
 तमेदिरयोसभेतिरभसः ॥ त्रिषधत्तेपिव
 लुभः ॥ वलभोदयितेधत्तेसलत्तात्तरंग
 मइतिमेदिनिः ॥ इतिभान्तवगोः ॥ किर
 णप्रग्रहोरश्मी ॥ ग्रहादेःवेधनरजःप्रग्रहः
 वत्सादेरष्टादेःचतोदतरजःप्रग्रहइत्यनो
 रश्मिःप्रमान्तीधितोस्यत्पत्प्रग्रयोरीति
 मेदिनिः ॥ कापभेकोस्ववगमो ॥ स्ववेनसु
 त्तागच्छतिगमयतिखचस्ववगमः स्ववगम
 इत्यपलत्तां स्ववगस्ववगमावपिकपिभे
 को ॥ इच्छामनोभवौकामौ ॥ कामःस्मरः
 कामःस्मरेच्छयोःप्रमान रेतस्यापिनियामेव
 कामेपिस्त्रात्रुसकामितिमेदिनिः ॥ शक्त्यु
 योगोपगक्रमो ॥ शक्तिःसामर्थ्योपगक्रमः
 स्यात्सामर्थ्यविक्रमोयोगयोरपीतिमेदिनिः
 ॥ धर्माःप्राणयमन्यायस्वभावाचारसोमपाः
 ॥ यमोधर्मरातः एकदेशानुकरणाद्भीमोभी
 मसेनइविद्धर्मः न्यायेयथाधर्मोधिकरणं
 स्वभावेयथाकुरधर्मोप्राचारे यथाधर्मशामे

सोमपिवतीतिसोमपः ॥ धर्मोःस्त्रीप्राणश
 चारेस्वभावोपमयोःक्रतो ग्रहिसोर्धनिपञ्चा
 येनाधनुयेमसोमयोरीतिमेदिनिः ॥ उपाय
 पूर्वग्रहभःउपधावाप्युपक्रमः ॥ उपाय
 त्वायग्रहभःसउपायपूर्वः ग्रमात्तशीलपरो
 दोपायउपधाउपक्रमःस्याउपधाविक्रमो
 भविक्रमइतिविद्यः ॥ वीणाकपयोवाणिज्यपुरवेदो
 निगमः ॥ वीणाकपयोवाणिज्यपुरवेदो
 तिगम्यतेनिगमःगावरसेवरेतिमाधुः निग
 मोवाणिजेप्रयोक्तरेवेदेवाणकपयइतिविद्यः निग
 ॥ नागरोवनिङ्गमोहो ॥ नगरेभवोनागरः
 निगमेववाणकपयेभवो नैगमः नैगमःस्याइ
 पतिषट्वाणिजेनगरेपिवेतिविद्यः ॥ वल्लेग
 मोनीलचारुसितेतिप्र ॥ रामःपशुविशेषेस्य
 जामयोहलायधे राचवेवातितेतमनोते
 पुत्रवाच्यवदितिविद्यः ॥ शब्दादिपूर्वोग्रामशब्दोहंदेवतेते य
 ग्रामः ॥ शब्दादिपूर्वोग्रामशब्दोहंदेवतेते य
 याशब्दग्रामः प्राणग्रामइतिग्रामः स्वरेसेव
 सयेहंदे शब्दादिपूर्वकइतिविद्यः ॥ स्वरेसेव
 विक्रमः ॥ क्रोतिःक्रमणविक्रमः शक्तिःसेप
 त्रिःक्रांतिमात्रेवविक्रमइतिधरीणाः ॥ क्रोतः
 क्रोत्रेधरेहंदे तिस्रस्तुक्रोहिलसे ॥ क्रोतः
 मः ॥ वेष्टालंकारेभ्रान्तोवविधमः ॥ उल्लेपिच
 रुक्तंभमेनाद्य ॥ रुक्तोदयोरोगः स्त्रीहा
 दिः स्तेभोवितानादिसमृद्धः सेनाग्रहोद्दिष्टाण
 शः तद्गतसभाभेदश्च गुल्मःस्तेभेस्त्रीक्रिय
 हसैनयोः सैन्यरत्नाइतिविद्यः ॥ जीमिः
 हृत्कलसियोः ॥ स्वसाभगिनोक्तलस्वीक

ग.
सु.
४१५
११५

पठेतिमिचतिरत्तितलेएवेवनिपातनाह
न्यः प्रकाशस्यवर्णजकारः ॥ पतेन्योमेव
शवेपिपुनदम्बुदशक्रयोरिति विच्यः ॥ स्या
दर्थः स्वामिवेशयोः ॥ स्वामीप्रभुः अर्थः स्वा
मिवेशयोरिति निपातितः ॥ तिष्ठाः पुष्प
कलिकरो ॥ तिष्ठाः पुष्पकरोत्येकरोकलि
करो ॥ तिष्ठाः कलिकरोवृत्तेतिष्ठाधात्रीव
कीर्त्ततेइतिधरणिः ॥ पर्यायोवसरेक्रमे ॥
अवसरः प्रस्तावः क्रमः परिष्ठाती परावचुपा
त्ययज्ञाइतिवजि ॥ पर्यायस्तुप्रकारेस्या
निर्मणोवसरेक्रमेइतिविच्यः ॥ प्रत्ययोधी
नशपयज्ञानविद्यासहेतुं रंभेशहे ॥ अ
धीनशयज्ञोयथागतप्रत्ययाः प्रजाः शप
यः शपने ज्ञानेयथाप्रत्ययः विद्यासेयथा
नशत्रौप्रत्ययं व्रजेत् गच्छेत् द्वैतौयथा अ
स्तिबीजप्रत्ययोऽङ्गरः रंभेच्छिद्रे यथारिपुप्र
त्ययेइते शहः सत्रादिप्रत्ययः ॥ प्रत्यय
शपथेरंभेविद्यासाचारहेतुं प्रथितत्वेव
सत्रादावधीनज्ञानयोरीपइतिविच्यः ॥
अथाऽनुशयोदीर्घहेष्ठाचुतापयोः ॥ ली
र्घहेष्ठाः विरहेष्ठाः भवेदन्वशयोहेष्ठापद्या
ज्ञापात्रबंधयोरिति विच्यः ॥ स्थूलोश्चय
स्वसाकल्येनागानोमध्यमेगते ॥ स्थूल
सप्रधानभागस्थोश्चयने स्थूलोश्चयः अ
साकल्ये अकात्त्रोइतिनोनशीत्रेनापि
मेहे तन्मध्यगतं स्थूलोश्चयस्त्वः साकल्ये
लोपलवरंडयोरिति विच्यः ॥ समायाः श
पथाचारकालसिद्धांतसंविदः ॥ शपथेय

शकृतसमयः शकारेयथा समयाजथाव
र्थेद्विष्णान् कालेयथासंध्यासमयः सिद्धांतो
गज्ञातः संवित्तेभावा समयः शपथाचार
सिद्धांतेप्रतथाधियाक्रियाकालेवनिर्देशे
केतेकालभाषयोरितिमेदिनिः ॥ यस्मिन्
तुभुमंदेवविपरित्यनयास्तयः ॥ यस्मिन्
विपत्त्यभिमतमर्थे यस्मिन्निधुंशादयोदोषा
अभुमंदेवविशेषाणंविपत्तिविपत्तिः अनयो
शुभावहोविधिः ॥ अत्ययोतिक्रमेकृत्तुदोषे
दंडेपि ॥ अतिक्रमे उल्लेखनेयथा धर्मस्या
त्ययः कृत्तुयथाप्राणात्ययः लेखेयथागु
णानांनानात्ययं कुर्यात् दंडेवाकृपाकृष्टोत्ययः
अत्ययोतिक्रमेकृत्तुत्यत्पतेनाशदंडयोरि
तिविच्यः ॥ अथापरि कडायतोः संपरायः
॥ आपदिः आपत्तौ आयतिरुत्तरकालः ॥
एतत्तुच्युरेपिच ॥ एताहेच्युरः ए
त्योच्युरएताहोइतिधरणिः ॥ पद्यादव
स्थायिवलेसमवायश्चसत्रयः ॥ सेनायाः
एहस्थायियद्वलेतत्पद्यादवस्थायिवले स
मवायः सत्रयः सत्रयतिपचायचु सत्रयनेप
रचु सत्रयनमेवसत्रयः ॥ सेनातेसत्रिवे
शेवसंस्तुयः ॥ सेनातेसत्रहेसत्रिवेशेव
सेनातेसेत्पयोविस्तरावपीतिमेदिनिः ॥
प्राणयास्त्वमीविसंभयाज्जाप्रेमाणाः ॥ विसं
भः स्यात्परिचयेविद्यामीविसंभयोरित्यतयः
प्राणयः प्रसरः प्रेयोतिमेदिनिः ॥ विरोधोपि
समुच्चयः ॥ विरोधोवेरुधनयनमुच्चयः
वेरोज्जत्ताः समुच्चयः इतिरभसः ॥ विषयो

रा.
सु.

इति योतवर्गः ॥ निवहाय सरोवरो ॥ नि.
वहः समूहः अवसरः प्रस्तावः यथा वारं वारं
सूर्यवार इति वारः सूर्योदितिवसे वारो वास
रहं दयोः ॥ क्रमेण देहरेवाले वारं मध्यमा
भाजने इति विद्यः ॥ संस्तौ प्रस्तावधरो ॥
प्रस्तौ येते इति द्वाहोरप्र प्रस्तौ वेल्कलहो
दिशया अधरः क्रतुः संस्तौ प्रस्तौ वेत्तौ प्र
स्तौ अधरयो रपीति विद्यः मणि प्रापणयो रपी
ति विद्यः ॥ गुरुमीप्सति पित्राद्यो ॥ गोपे
तिः बहुस्पतिः आदिशब्दा देवशास्त्रोपाध्या
यकादिषु गुरुस्त्रिलिङ्गमहतिवक्राया ल
कनोरपि पुमात्रिषेकादिकरेपित्राद्यो सुरमं
त्रिलीति मेदिनिः ॥ हापरो यगमंशयो ॥
हाभो मन्त्रेताभोपरो हापरः संशयो द्वौप
रो मुखो अत्र हापरः उभयको मुवलं विन्वा
त्तेशस्य नैरुक्त इकारस्याकारः ॥ प्राकारो
भेदसादृश्ये ॥ भेदो विशेषः यथा पलोदु
प्रकारादे जनादयः सादृश्ये यथा मर्कटप्र
कारं करोति वडः प्रकास्तुल्य भेदयो रिति मे
दिनिः ॥ आकारा विंगिता कृती ॥ सुगमं
॥ किंशब्दधान्यश्लेषे ॥ सुगमं ॥ मरु
धन्वधराधरो ॥ धन्वानि जैलोदोषः धराधरः
पवेतः सोपि मरुस्थले संवेधात् ॥ अद्रयो
उमशैलाकाः इति सुगमं ॥ स्त्रीस्तनाहो
पयोधरो ॥ अहो मेघः पयोधरः ॥ कोश
कारो नारिकेले लनेपि च कशेरु मेघयोः ॥
सीति मेदिनिः ॥ धोतारिहानवो हत्तौ ॥
सुगममितिः ॥ बलिहत्तौ शवः कराः ॥ रा

क्रावतेपीति मेदिनिः ॥ भाग्ये कर्म शुभाशुभे
॥ शुभाशुभमिति संज्ञात विदहीते तेन केव
लमपि शुभमशुभं च तन्तोतरीयकमे भाग्य
मुच्यते भाग्ये शुभात्मकविधोऽस्याशुभक
मणीति विद्यः ॥ कशेरु हेतुगोरोये ॥ क
शेरु म्वना प्राण्याते गोरोयः स्यात्समान्मो
मेत्तौ वेत्तौ कशेरुलो रिति मेदिनिः ॥ वि
श्वस्युदेति कोपि च ॥ हेतौ नामोषधिः विश
ल्याग्रिशिखादंती गुरुचोत्रपुरासवेति मेदि
निः ॥ दृषाकपायो श्रीमोयोः ॥ दृषाकपो
मोयो दृषाकपायो दृषाकप्रीत्यादिनादो
वेकारादेशो दृषाकपायो गोरोवरी जीवेति
कासवेति मेदिनिः ॥ श्रीमत्पानामशोभ
योः ॥ श्रीमत्पानायते नया श्रीमत्पाना श्रीम
त्पानमिधाने स्यात्तौ भायो च यशस्यपि इति
मेदिनिः ॥ आरंभो निष्कृतिः शिखासृजने
संप्रधारणे उपायः कर्मवेष्टावैचिकित्साव
नवक्रियाः ॥ भावालो कजः क्रियः सच
क्रिया आरंभे यथा सर्वो क्रियामंत्रमूलान्
पाणो निष्कृतो यथा महापातकिनोपमो
मुक्तप्राणोति की क्रिया शिखायो यथा ॥
क्रियादिवत्तपदिता प्रसीदतीति रक्तः स
जने यथा देवक्रिया परत्तपस्वी संप्रधारणे
विचारो यथा क्रियाविनाको दितानाति कृतं
उपायो यथा संप्रमासादिकाः क्रियाः कर्म
णियथा ॥ निष्क्रियस्य कृतः सुखं चेष्टायं
यथा मृतः सर्वो किं निष्क्रियः ॥ चिकित्सा
यां यथा ॥ सर्वे ज्वरे समुत्पन्ने क्रिया सर्वे ज्व

W2

जगद्योगोभागोर्वालिः ॥ करोवर्षोपलोः
धौपातोप्रत्ययदेउयोः इतिमेदिनिः ॥
प्रदग्भंगनारीरुक्वाणाः ॥ प्रदीयतेने
वाणाः शरः प्रदग्भंगभेदेस्यादितारशरः
भंगयोरितिमेदिनिः ॥ अस्त्राः कचाश्रपि
मस्तुलिशोणिताइतिमेदिनिः ॥ अस्त्राः
शृंगोक्तोः कालेष्वमश्रुतनकाले त्वरोयम
जगद्योगोभागोर्वालिः ॥ करोवर्षोपलोः
धौपातोप्रत्ययदेउयोः इतिमेदिनिः ॥
प्रदग्भंगनारीरुक्वाणाः ॥ प्रदीयतेने
वाणाः शरः प्रदग्भंगभेदेस्यादितारशरः
भंगयोरितिमेदिनिः ॥ अस्त्राः कचाश्रपि
मस्तुलिशोणिताइतिमेदिनिः ॥ अस्त्राः
शृंगोक्तोः कालेष्वमश्रुतनकाले त्वरोयम
जगद्योगोभागोर्वालिः ॥ करोवर्षोपलोः
धौपातोप्रत्ययदेउयोः इतिमेदिनिः ॥
प्रदग्भंगनारीरुक्वाणाः ॥ प्रदीयतेने
वाणाः शरः प्रदग्भंगभेदेस्यादितारशरः
भंगयोरितिमेदिनिः ॥ अस्त्राः कचाश्रपि
मस्तुलिशोणिताइतिमेदिनिः ॥ अस्त्राः
शृंगोक्तोः कालेष्वमश्रुतनकाले त्वरोयम

रा.
मु.

राण्डितितलकादोमेदिनिः ॥ अथप्रतिता
जिसंविद्यमत्संगरः ॥ प्रतिताययथात
तसंगरः आनियेडंसेवितक्रियाकारः संग
रोकधियापदि ॥ क्रियाकार्येविषेवोगीक
रेक्तीवशमीफलेइतिमेदिनिः ॥ वेदेमेदे
गुप्तिवादेमंत्रः ॥ मंत्रब्राह्मणतकोहवे
दः तत्रमंत्रात्मकेवेदेगुप्तिवादेइतिमते
कावधारणोमंत्रः मंत्रवेदाविशेषेस्थादेवा
दीनोचसाधने गुप्तिवादेपिचप्रमानितिमे
दिनिः ॥ मित्रंरवावापि ॥ मित्रंस्वरुहिन
द्वयोरितिमेदिनिः ॥ मखेपुष्टपलेडेपिस्व
रुः ॥ मखेयतःइपुशरः पुष्टतत्समापेय
त्काष्टमुत्पतितचपलेडे स्वरुः प्रेसियेप
लेडेमिडरेपधेशरेइतिमेदिनिः ॥ गुप्ते
पवस्करः ॥ गुप्तेउपस्थप्रवस्कर्येपवच
स्केगुप्तेपवस्करः प्रमानितिमेदिनिः ॥
आडेवरत्तयेरवेगनेत्राणोचगतिने ॥
तयेरवेसंग्रामिकतेयधनोगतगतधनो
आडेभतेआडेभरः आडेभरः समारंभेगत
गर्जितत्ययोरितिविद्यः ॥ अमिहारोमि
योगेपिचौयंसत्रहनेपिच ॥ चौरस्यकर्म
चौयंसत्रहनेकवचदिग्रहणं ॥ स्याजोग
मेपरीवारः खडाकोशेपरिच्छदे ॥ खडा
कोषोस्यापिधायके परियालेइतिव्यानेप
रिच्छदः शोभाकराणं उपकराणंपरिवारः
परिजनैखडाकोषेपरिच्छदेइत्यनेकत्रहणं
नात जंगमेजंगमेविशेषेपरिजनैइत्यत्रा
द्यैः ॥ विष्टरोविष्टपीदभंमुष्टिपीदयमास

ने ॥ विष्टपीदलःदभंमुष्टिः कशमुष्टिः
विष्टीयतेसोहत्तासनयोविष्टरइतिमापुः
॥ द्वारिहास्येप्रतीहारः प्रतीहार्येपनेतरे
तीहारः अनेतरेइतिहाः स्येप्रतीहारइति
व्याने सियोप्रतीहारीगोरादिपीष प्रती
हारोद्वारिहाः स्येहाः स्थितानोचयोर्षितइ
तिमेदिनिः ॥ विष्टलेनकुलेविष्टोवधुः
स्थात्पिगलेविष्ट ॥ विष्टलेइतिपतय
नकुलविशेषाणहथगतैतवाचालिगतैव
कक्तोवधुनेत्यक्तमेव ॥ वधुनोनकुले
विष्टोविष्टलेपिगलेविष्ट इतिबलशमो
॥ वधुविशालेनकुलेकशानावजैमुनोश्रु
लिनिपिगलेवेतिविद्यः ॥ सारोबलेस्य
गंगेचन्यायेक्तीवेवरेविष्ट ॥ सरतिकालो
तरसारः बलेसामर्थ्यस्यरोशः खदिरसार
दिः बलेश्रेष्ठेसारबलेस्यगशेचतरोति
जुष्टिसिजलेपनेन्यायेक्तीवेविष्टवरइतिमे
दिनिः ॥ इरोदरोद्युतकारः पलेद्युतेउरो
दरे ॥ इउउएमासमेताउदरमस्यउरोदरः
द्युतकारोत्तदेवीपणोअहः आतइतिव्या
नः आश्रित्यउगेतिरिक्तदरोदरेक्रीडतिश्रु
मुष्टिन्सतते उरोदरमितियमकीत्ररु
कारोपीतिगोवर्धनः दरोभये ॥ महाराणे
उगेपयेकोतारः पुनपुसकं ॥ उगेपयः
उगेवर्तः ॥ मत्सरोन्यमुभहेवेतदत्क
पणयोस्विष्ट ॥ अन्यमुभहेवेसद्यपरसं
पतिहेषिणमत्सरः ॥ असोऊपरसंपत्तौ

रा.
म.
४२४
५२५

कृपाप्राप्त्याभिप्रेयवदिति मेदिनिः ॥ देवा
हृतेवः प्रेष्टे विप्रसूतो वेमना कुप्रिये ॥ दे
वादेव सकाशादतेयाचिते वाचिते मना कु
प्रिये मना गिष्टे देवप्रिये अत्र वरमिति मे
तमवयवमिति के ॥ वरो जामातारित्तो दे
वता देवभीषिते वदेष्टुमिति प्रेष्टे के ॥
मेतन प्रसूतं वरी प्रोक्ता शतावयो वराच
स्यात्फलत्रिके मना गिष्टे वरं लो वे के चिदा
इत्युक्तं यदिति मेदिनिः ॥ वेशोक्तरेक
रीरोस्तीतरु मेदे च देवना ॥ करिणामोर
यतिकरीरः करोति क्रियते करीरः तरु
मेदे च देवना प्रमान ॥ नाचमृतचनेह
स्तस्त्रे प्रतिमरोस्त्रिया ॥ चमृतचनेह
नापञ्चाङ्गाः विवाहे मंगलाय मृण्मयं
कंकणमणिबंधस्यानेव धाते तत् इत्युक्तं
सूत्रं ॥ भवेत्प्रतिमरो मेदे माल्ये व के क
णे श्राणशुद्धौ चमृष्टेष्टुमिनस्तीतमेडने
श्रादेकरस्तस्त्रे च नियोज्ये त्वन्यालेग के इ
ति मेदिनिः ॥ यमानिले च वंश के विसृति
होशुवातिप्र शुकादिकपि मेके शुद्धौ रजा
कपिले विप्र ॥ पशुचतुर्देशमह विवर्तते
सुबोधे ॥ इति वंश के च दे इयमोपे श्राम
रीचिप्र सिंहाय कपि मेकादि शुक्ललोका
तरेष्टुच ॥ शर्करा कपे रोशोपि ॥ इति वं
चवदाख्याता उपला कपे रोशयोः शर्क
गन्धितदेशेपि रुमेदेश कलेपि चेति मेदि
निः ॥ यात्रा स्थायापने गतौ ॥ यापनेन
यायात्पराष्टाणयात्रा यात्रातयापनोपा

योगतो देवा च नोत्सवे इति विद्यः ॥ इरा
भृवीकसुगमस्य ॥ सुगमये प्राणे
जले ॥ तेजो निशप्रमो लयोः ॥ इवतर
इप्रतये प्रमो लामो ह प्राया अत्यंत प्रमोदि
नासर्वे द्रिया प्रभुत्वे प्रमोला ॥ यात्री स्या
उपमातापि दितिरप्यामलकापि ॥ लडा
धयंते नो धात्रे वाधः कमेणीति प्रमृ सर्वधा
भोवा उपमाता लीरप्रदा ॥ लडा वंगन
दीवेषण सरचा केदकारिका विप्रकुरेधने
ऽत्येपि लडा ॥ वंगमाहीनो गानदीनजन
शोला वेषण रपाजीवा सरचामधुमति
का केदकारिका हृती लडा स्यादधमः
कुरकृपाणाल्येष्टुवाचवत् ॥ लडा वंग
गानदी केदकारिका सरचा सुच चोरोरी
वेष्टयोर्दिस्वामतिका मात्रयोरपीति विद्यः
॥ मात्रापरिच्छदे अत्येपि परिमाणे सामा
त्रेकात्सर्वे वधारणे ॥ परिच्छदः परिष्कारः
परिच्छदे यथा मद्रा मात्राः अत्येयथा शाक
मात्रा परिमाणे यथाः किं हस्तिमात्रोक्तः
पशुमात्रास्योकात्सर्वे यथा जीवमात्रे न हि
सर्वे वधारणे यथा पयोमात्रे भुंक्ते अन
योः लो वत्संधने कर्णभृष्टो अत्रावयव
मात्रे वमात्रा ॥ मात्रा कर्णविभृष्टा यो विज्ञे
माने परिच्छदे अत्रावयवस्वल्पे लो वं
कात्सर्वे वधारणे इति मेदिनि ॥ शालेखा
श्रयं योश्चि ॥ चित्रमालेखनानावर्णे चि
त्रावुपलो गो रुक्मा सुभद्रा इति का सुच मा
लाया सर्वनत्तत्र नदी मेदेष्टु चिखिया तिल

ग.
सु.

कालोत्पायोः क्रीवकं गुण्डतयोरपि तद्य
क्रयोवाचालिगं विजिह्वानपुसकं गो
लनेवसुभेदेचलेखालिखनभेदयोरिति
मेदिनिः ॥ कलत्रं श्रोणिभायेयोः ॥ कल
त्रं वलत्रयते कलत्रं श्रोणिभायेयोः ॥ उग
स्थानेनपादीनां कलत्रं श्रोणिभायेयोः ॥
रभसः ॥ योगभाजनयोः पात्रं ॥ योगो
भित्तः भाजनं भांडं पाति पीयते नैव च
लिवपात्रं पात्रं स्याद्भाजनं योगोपात्रं तीर
यांतरे पात्रं सुवाटो एते च राजमंत्रिणच
पाते वाचते इति विद्यः ॥
॥ वाहनमस्यादिः पत्तो गरुड ॥
पत्रं वाहनं पत्तो पत्ते च शरपत्तिणोरिति
विद्यः ॥ निदेशग्रंथयोः शास्त्रं ॥ निदे
शशास्त्रं योवाकरणादिः शिष्यतेनेनशा
स्त्रेण ॥ शास्त्रमायधलोदयोः ॥ आय
धं वज्रारिचक्रिकायां तशस्त्री ॥ शास्त्रं लो
हासयोः क्रीवकं चक्रिकायां च योषितो मेदि
निः ॥ स्याज्जलं मुकयोर्नैत्रं ॥ जलचक्रमृ
लं ग्रंथकं वसुभेदः ॥ नेत्रमस्ति शोभनं
भेदेनूलेडुमस्य च रथे च लघिर्नयाचनेत्रं
नाशो च योषितोति मेदिनिः नेत्रं नेतरिभेद्य
वदिति विद्यः ॥ लेत्रं पत्नीशरीरयोः ॥
सुगमं ॥ लेत्रं शरीरे केदारं सिद्धस्यानक
लत्रयोरिति मेदिनिः ॥ सुखाग्रं क्रोडहल
योः पोत्रं ॥ क्रोडः सुकरः हलं लो गलेत
योर्मुखाग्रं पोत्रं पात्रं वसे मुखाग्रं च सुकर
सहलस्य वेति विद्यः ॥ गोत्रं तनामित्र ॥

गुयतेशक्यतो नेन गोभुवे ज्ञायते च ॥ सत्र
साध्यादनेयसैसादानेव नोपच ॥ सत्रयने
॥ अतिरे विषये काये ॥ विषये रूपादे ॥
अतिरे प्रांगने वाते विषये रं इरेतनाविति
विद्यः ॥ अस्वरं योप्रिवासीति ॥ योप्रि
सगंधके इति विद्यः ॥ अस्वरं योप्रिवासी
ति ॥ योप्रिवाकाशे अस्वरं वासीति योप्रि
कपोसे च सगंधके इति विद्यः ॥ चक्रं राष्ट्रे
पि ॥ चक्रः कोके पुमान् क्रीवे वने सैन्यर
थांगयोः राष्ट्रे देतांतरे कुंभकारोपिकरण
सयोः जलावर्ते पीति मेदिनिः ॥ अस्तरं
तमोलेपि ॥ मोले प्रपवर्गे ॥ ओज्ज्ज्ञेण
मुते तरमित्पने कार्यकोषः ॥ तीरमसु
च ॥ तीरजले डुधोपि वेति मेदिनिः ॥ स्व
लोपि भूरिचंद्रौ द्वौ ॥ भूरिस्वलोस्वपयोय
स्यते दत्ता क्रीवस्य मुक्तं चंद्रः सोमः भूरि
नावासुदेवे च परमेष्ठिन च स्वरतः नपुंस
कं स्ववर्णं च प्राप्ते स्याद्वाचालिगकः इति मे
दिनिः ॥ चंद्रः कर्पूरकापिलसुधां मुक्ता
चारुप्रदिति मेदिनिः ॥ हारमात्रे पि गोपुं
॥ गोपुं हारि एहोरिकैवर्ते मुक्तकोपि वेति
मेदिनिः ॥ गुहादे भोगहरे दे ॥ गुहादे वा
त्वात बलिगह्वरं गुहेति प्रहृषात्र मोलारिवा
त्रे ॥ गह्वरं तु गुहादे भोगहरे नपुंसकं प्रवेति
विद्यः ॥ रहोतिकमुपह्वरं ॥ रहोवाजने
अतिकं समीपं गह्वरवडुपह्वरं उपह्वरं समी

दिनिः ॥ रत्न केशेरुणपिनागरं ॥ रत्न
केशेरुजलविशिष्टांशुले नागरेभुक्त
केशुदगीवदधेनगरोद्भवइतिमेदिनिः ॥
केशुदगीवदधेनगरोद्भवइतिमेदिनिः ॥
शावेरंत्वंधतमसेचातकेभेन्यलिंगकः ॥
शाणातेःशावेरंशवेर्योभवेवाण अंधतमसे
गाढांधकारे चातकेहिंस्रत्वन्यलिंगकइ
तिस्वामी अत्रचातकेभःहिंस्रगजः तत्रा
न्यलिंगकः ॥ गौरोरुणोसितेपीते ॥ प्रमा
नौरः पीतेरुणोयेतेविशुद्धेचाभिधेयवत्
नायेतसर्षपेचंद्रैरुदयोःप्रसक्तैरुदयतिमे
दिनिः ॥ ब्रह्मकार्यस्यरुक्मरः ॥ ब्रह्मोद्
याकार्यकतेकांयस्यतत्रअरुक्मरः पीडाक
रुदयः ॥ अवस्करोब्रह्मकृतिविप्रतज्ञा
लकीप्रमानितिमेदिनिः ॥ अधस्तादपिच
धरः ॥ अधस्तादनुनडेः अधस्ताप्रमानो
ष्टेहीनेर्धवापिवाच्यवर्तिमेदिनिः ॥ अ
नाकुलेपिचैकाग्रः ॥ अनाकुलेस्वस्थे ॥ ए
काग्रमन्यलिंगोस्यानैकतानोप्यनाकुलेइ
तिमेदिनिः ॥ विविधमग्रमस्यविशेषेणा
गतिर्वाच्यग्रः ॥ वाग्रोवासक्तग्रकुले ॥
विशेषेणाविविधमग्रमस्यविशेषेणागच्छति
वाच्यग्रः वासक्तोवासक्तः वासतइत्यर्थः
आकुलेग्रनेकार्थन्यत्वाच्च ॥ उपर्योदीश
श्रेष्ठेष्वुत्तरंस्यात् ॥ अतिशयेनोद्भूतमु
त्तरं उपर्यधेययायत्तउत्तरंउदीच्ययाउत्त
रः ऊरवःश्रेष्ठेयथा रत्नानामुत्तरः हीरः उत्त
रंप्रतिवाकोस्याहर्धोदीशोयसैन्यवत् उत्त
रत्नविगतस्यतनयेदिशिचोत्तरेइतिविद्यः

॥ अनुत्तरेण विपर्यये ॥ एषामुपर्योही
नो विपर्यये वैपरीत्ये अनुत्तरेण भः तत्पुरुषः
श्रेष्ठपदो विविद्यमान उत्तरः श्रेष्ठो यस्मादि
तिबहुव्रीहिः ॥ श्रेष्ठहृगनात्मनेतमाः प
राः ॥ पिपतिपरः अथ अनात्मा आत्मानो
नः परः परः श्रेष्ठो विहृगनोत्तरे ज्ञीवैकैव
ल इति मेदिनिः ॥ स्वाङ्गप्रयोजनमर्थतो ॥
स्वाङ्गमिष्टप्रियः शोभनः मधुरो स्वाङ्गः शोभ
नविति व्याडिः मधुरस्वरमेविषे मधुरं रस
वत्त्वाङ्गप्रिये मधुरो न्यवीदिति विद्यः ॥
कुरौ कटिननिदयो ॥ कटिनः कर्कशः कू
रत्कटिने चोरेन्दुशेत्तमिधेयवीदिति वि
द्यः ॥ उदारोदात्तमहतोः ॥ उड्ये गराति
उदारः स्त्रियां गोरादित्वात्तृषोऽ उदारो अना
दित्वाद्यापि उदागव उदारोदात्तमहतोर्दत्त
त्वाभिधेयवीदिति मेदिनिः ॥ इतरस्त्वन्य
नीचयोः ॥ नीचः पातरः ॥ मेदः स्वच्छः
योः स्वरं ॥ मेदो मेघरः स्वच्छः स्वादीनः
स्वेन स्वयमेव न तत्संगात् इत्येति अथ स्वरः
स्वेनात्मीयाति प्रायेण ईरति मच्चति वा ॥
शुभ्रमुद्दीप्रमुद्गयोः ॥ तद्दीप्रं प्रदीपं दीपं
शुभ्रं केजीवीमिति मेदिनिः ॥ इति रातव
र्गः ॥ चडाकिरीटे केशश्च संयता मौलय
स्तयः ॥ चडाशिला किरीटे मुकुटे रत्ना
दिकृतं संयतावडाः मूलप्रतिष्ठायां मुकुटं
धनेवात्रय इति मौलैः पुंस्त्वमृचनार्थकिरी
टे मौलिः जीवे स्याच्चडा संयतया देवो रति
रभसः ॥ मौलिः किरीटे धमिले चडाया मन

रा.
मु.

पियया कर्णपालिः लोकः कर्णपलभाजनेपा
रुतिस्वामी ॥ पालिः कर्णलतायास्यात्
देवोक्तिविष्णुयोरित्यजयः मयमक्रयवती
पालिः प्रस्यः कर्णलतापिचेतित्रिकोडशेषः
॥ कलाशिल्पकालभेदे ॥ शिल्पमीतवा
यादिनेपापकालभेदः कालविशेषः यदाहुः
॥ अष्टादशनिमेषास्तकाष्टाविंशतताः कले
ति वशहादेशश्च कलानिहत्यायाष्टाष्टात्रि
शतकलातालेषुचगुरुः कलेतिवस्वामी ॥
कलास्यान्तलहृदौतशिल्पादावशमात्रके
षोडशोशतचंद्रस्यकलनाकालयोरितिमेदि
निः ॥ अलीमालावलीषुच ॥ अलिः पं
क्तिः अलिः पङ्क्त्याचसंख्याचअलतिभूषय
ति अलीअलातिच अलिशहालालिरनेका
थेतिस्वामी अलिर्विषयायेषुस्त्रियंवयस्या
योसेतोसेतोचकीर्तितेतिमेदिनिः ॥ अ
ज्जुविहृतौवेलाकालमयोदयोपिच ॥
अज्जुविहृतौवेदोदयादिनाजलीधजल
हृदौवेलातेनयावेल्तवलनेगुरोश्चइलरुत्त
कारः वेलाकालः अवसरः मयोदासोमायथा
तदेलायंवेलाकालेचसीमायामजेः कलि
विकारयोः अलिहमरागोरोगश्चरस्यभो
जनइतिमेदिनिः ॥ बङ्गलाः कृत्तिकागावो
बङ्गलोप्रिः शितोत्रिषु ॥ बह्नीतिबह्नीवङ्ग
लातिवाबङ्गलाकृत्तिकाकान्तत्रे तारावङ्ग
लाहङ्गलगावः स्त्रीगावाः बह्नीतिहवाबङ्गलो
प्रिः शितोहृत्सवाणोबङ्गलानीलिकायोसा
हेलायोमारियोषति ॥ कृत्तिकासोस्त्रियोभू

प्रिविहायस्यनपुंसकं पुंस्यग्रेकलपतेववा
जवत्प्राप्तकलयोरितिमेदिनिः ॥ लीला
विलासक्रिययोः ॥ विलासः शृंगारवेष्टोप
नताणं इष्टजनानुकीर्तनलोलेतिभरतो
क्तं अत्रतमेदोनाहतः क्रियाकायिकः पति
स्यदः लीलोविडः केलिविलासविलाशृंगार
भावप्रभवाक्रियासु इतिविद्यः ॥ उपला
शर्करापिच ॥ उपनेउपलापिचउपलाशर्क
रपापाणरपाखत अशमखडिकाकारा अ
पिशहादित्तविकारः यथासितोपलाउप
लत्त्वशमा शर्कराशकलेनेयासितोपलाउप
जस्वपीत्यजयः ॥ शोणितैर्भसिकीलालं
॥ शोणितैरक्ते ॥ मूलमाद्येशिफाभयोः
॥ अद्येवीजेयथामूलप्रकृतिः शिफाहृता
दिजता भनत्तत्र अद्येपादेमूलधनेमूलशि
फाद्ययोः मूलवित्तैतिकेनापिमेदिनिः
निः ॥ जालेसमृद्धग्रानायोगवात्कारका
वपि ॥ समृद्धेजनजालेग्रानाथः शालसु
अदिकतरजः संघः गवालोवातायने तार
कास्फटाकलिका जालेगवात्तग्रानायेत्तार
केदेभवंदयोः ॥ जालेनीपडुमर्शतिविद्यः
मेदिनिः ॥ शीलेस्वभावेसहृते ॥ स्वभा
वेप्रकृतौसहृतेचरित्रे ॥ समृद्धेत्तहृतेफ
ले ॥ समृद्धेत्तसमृद्धेत्तफलेकेमृष्टलाभयोः
जातीफलेकककोटमस्यवाणग्रयोर्मी
तिविद्यः ॥ च्छदिनेत्ररजोः ज्ञोवेसमृद्धे
पटलेनना ॥ च्छदिः गृह्णाद्यादनेनेत्ररुक्

ग.
मु.

जलीति काताननेन पदलीप्रयपदले
पिदल्केचरिच्छदेच्छिदंशोर्गतिनकेलीवे
वदेपुननस्त्रीतिमेदिनिः ॥ अथःस्वरूपयोर
स्त्रीतले ॥ अधोनेधेययारसातले तलेस्
शपेनधेस्त्रीवेत्तायातवारणे कानने
कावावीतेवपुसितालमहीरुहे चपेदेमत्त
गोतंद्गीयातेसयोनपाणनेतिमेदिनिः ॥
स्यामिधेपले ॥ आसिधेमांसं पलमुन्मा
नमांसयोरिति विद्यः ॥ इतिरुद्रः ॥ और्वो
नलोपिपाताले ॥ और्वोनलेवाडवाग्रीप्र
पिशवाइसातलेपिपत्रिपातमालातिचेति
पाताले ॥ चेलेवस्त्रेधमेत्रिप्र ॥ चेलेमि
त्तादिस्त्रेधं स्रियांचेलेगोरादिग्रीषु ॥
ऊरुऊलेशंऊमिः कीर्णेश्चनेनाततघानले
॥ कोःपयिषाःऊलेकेचित्वाऊरुऊले
शंऊमिःकीर्णकीलेयात्रेश्चनेतघान
लेतघाग्री ॥ निर्णोतेकेवलमितित्रिलिंगे
लेककुत्सयोः ॥ निर्णोतेनिष्ठितेयथा
केवलेश्वरिः एकस्मिन्पथाकेवलेश्वरि
ति कृत्स्नयथाकेवलामित्तवःस्रियांचेव
लीजेषु ॥ पर्याप्रित्तमप्राणेषुऊशलेशि
वितेत्रिप्र ॥ पर्याप्रिःसामर्थ्येत्तमेऊशले
प्राणेषुऊतमेपुत्रीवेंऊशलेशिचितेनि
प्राणेषुऊशलःत्रिप्रस्रियांचाऊशला ॥ प्र
वालमेऊरेणस्त्री ॥ अऊरेकिसलयेविडु
मेवावरोहचप्रवालः पहावाऊरइतिह
लायधः प्रवालस्त्रीकिसलयेवेणाहंरे
वविडुमेइतिमेदिनिः ॥ त्रिप्रस्यलेजडे

पिच करालेदेतरेतंगे ॥ स्यलोतडीपर
निष्प्रतापीवरेचानलिगकःमेदिनिः ॥
तस्मितंगेनेतेकरोतिहलोतिवाकरालः
करालेदेतरेतंगेभीषणेचाभिधेयवदिति
मेदिनिः ॥ चारोदलोपिपेशलः ॥ वा
गोसंदरेदलेचतरेचकारान्तरौव ॥ म
विभकेपिवालःस्यात् ॥ बालःकवेशि
शोमृवेस्त्रीवेस्यात्पुनपुंसकंइतिमेदिनिः
॥ लोलाचलसत्सयोः ॥ चलःचंचलः
सत्सलःसकोलःस्रियांचोला ॥ इतिले
तवर्गः ॥ दवरावोवनाराणवज्जी ॥ वने
कानने अराणेवज्जिःवनाग्निः दवोसुतो
रुपसर्गेइत्यत्रविभाषाग्रहणमेतरस्य
विभाषाउद्देतरेचश्रवणेतदावः ॥ तन्म
होमवो ॥ जन्मभवःशिवश्चभवःराहो
पु शिवपत्नेश्चभवः तमेवमेतरेसजा
यांप्राप्तिजन्मनोरितिमेदिनिः ॥ मंत्रीस
हायःसचिवः ॥ मंत्रीवृद्धिःसचिवःमहेश्व
यतेश्चसहायःकमेसचिवदिः ॥ पतिः
शाबिनराधवाः ॥ पतिःस्त्रीस्वामी शा
वीहलः नरोमनुष्यः पुनोतिपुवतिवाध
वः धवःपुमानरेधर्तेपत्नौहत्तांतरेपिच
तिमेदिनिः ॥ अवयःशैलमेष्वाकी ॥
अवतिग्रविःमेघःपत्नेश्चयतेशैलोतिरिः
अकीरविः अविज्ञानेयैरवो मेघेशैलेभूवि
तकम्बलःइतिमेदिनिः ॥ आताहानाध
राहवाः ॥ आहानेहतिहवःभावेनुपसर्ग
स्यतिहःसेप्रसारणेश्चप्रवहयतेस्तिर्जति

शु
४३९

हवोपुः श्रान्तिर्देशः प्रथमोयतः ॥ भा
वः सत्तास्वभावाभिप्रायवेष्टात्मजन्मसु ॥
श्रान्तिनिययास्वभावभावयोगीभावः ॥
सत्तास्वभावाभिप्रायवेष्टात्मजन्मसु ॥ क्रि
यालीलापदार्थविभृतिपुत्रेतिविभृतिमे
दिनिः ॥ स्यादपदेकलेपुषेप्रसवेगर्भ
मोचने ॥ प्रसवनेप्रसूयतेचप्रसवः ३२
त्पादेउत्पन्नोफलेसस्योगर्भमोचनेप्रसूतिः
प्रसवोगर्भमोचने उत्पादेस्यादत्ययेवफ
लेचक्रुसमेपिचेतिमेदिनिः ॥ अविद्या
सेपक्रुवोपिनिहतावोपनिहवः ॥ वि
द्यासादन्तः अविद्यासः अपक्रुवेपीति
नकेवलमविद्यासेपक्रुतौनिहतावपी
ति अपिप्रसूदययेज्जानिहवः पुंसिनि
हतावविद्यासापलापयोरितिमेदिनिः ॥
उत्सेकामघोरिह्याप्रसवेमहउत्सवः ॥
तत्सवतइतिः अमर्षः अत्तमाइच्यायः प्र
सवउत्पत्तिः इच्याप्रसवः इच्यावेष्टेतिस्व
भूतिः मइः तताः श्रान्तेरः कालइतियाव
त् ॥ प्रसवेस्ययेयोउत्सवोमहउत्सवे इ
च्याप्रसवकोपयोरितिविद्यः ॥ अनुभावः
प्रभावेवसतांचमर्जनिप्रये ॥ प्रभावेय
या अनुभावविशेषात्तसेनापरिगतावि
व सतोमतेअभिप्रायस्यनिप्रयेनिप्राय
केमहाउभावइतिअनुभावः प्रभावेस्या
त्रिप्रयेभावसूचकइतिविद्यः ॥ स्याज्ज
न्महेतः प्रभवः स्थानवायोपलब्धये ॥ ज
न्महेतः पुत्रादिः प्रभवतिअस्मात्प्रभवः ता

होपु अयोपलब्धयोः प्रथमेतानायेस्ता
नेदेशः यथावाल्मीकिः सेस्कृतप्रभवः प्र
भवोत्तलमृलेस्याजन्महेतोपराक्रमे ज्ञान
स्यावादिसेस्थानेइतिमेदिनिः ॥ स्त्रीवेण
रशवेशसेवाभेदेविलिगके ॥ शूद्रायां
विप्राजातेतनयेपारसेलोयेचशसेपरय
ये शसेप्रत्ययापराशवः पराशरः पुमा
त् ॥ परस्त्रीतनयेशसेदिताहृशसुते
पिचेतिमेदिनिः ॥ अयोमभेदेस्त्रीवंत
निप्रितेशायातेविप्र ॥ मभेदेनत्तत्रवि
शेषेस्त्रीवंतनिप्रितेशायातेयया
अवंमृलोयंशायातेनिसेस्थिरेकभिवा
दिणि यथा जातस्याह्रिवोससुः अवंकी
लेशिवेशकावसायोरोवदेसुनो अवंमृलो
शालपाणेमीतिसुभेदयोरपीतिमेदिनिः
॥ अवंतनिप्रितेशायातेनकेनिप्रितेशायातेन
वदितिविद्यः ॥ स्त्रीतातिभावात्मनिस्वेवि
द्यात्मीयेस्त्रियोधने ॥ स्त्रीतातोश्रान्तिनिस्वे
त्रिस्वात्मीयेस्त्रियोधने ॥ तातोममोत्रे
श्रान्तिनिदेत्रेअश्रान्तिये स्वमन्वीधनिस्वेध
नेयथा प्रभृतास्वाधोयतां ॥ स्त्रीकरीवस
बंधवनीवीपरिपणोपव ॥ स्त्रीकरीवस
बंधः स्त्रीकरीवसबंधीच तत्रपरिपणोव
निजामूलधनेराजपुत्रादेः बंधकइतिसुभृ
तिः ॥ राजपुत्रादेनेवीइतिनीयइतिदेशभा
वयाप्रसिद्धाः ॥ शिवगोरोफेरवयाः ॥ गो
रोइगोफेरवास्यालीउत्सगालोपीशवः
पुंडरीकडमेवापिशवास्याजामलोपधो अ

शः
सुः

मयामलकीगोरीक्रीष्णीसक्तफलासुवेति
विद्यः ॥ दंडकलहकर्मयोः ॥ दौदौदंडे
कलहकधेवाकुकलहवदंडेराणेकर्मदंडे
रभस्येवाकुकलहेतयानिष्कनयकर्मयोति
तिमेदिनिः ॥ इवासावसायेषुसत्त्वम
स्तीतजंतुषु ॥ इवोपयिवाद्यैवस्तनि
असुःप्राणावसायः वीर्यतिशयः सत्त्व
वान् शीलसेपत्रः इतिहारः अस्तीतजंतु
पुप्राणिषुसीदंतस्मिन्गुणइतिसत्त्व अ
नोभोपीतिदृश्यतेइतित्वन्प्रत्ययः ॥
सत्त्वगुणोपिशावाद्यैवगुणस्वभावयोः
ग्राह्यत्ववसायासुविज्ञेयस्तीतजंतुषु
तिमेदिनिः ॥ स्त्रीवृत्तपुंसकेशदेवाद्य
लिगमविक्रमे ॥ नपुंसकेनपुंसकलिगे
शहेततीयप्रकृतौप्रविक्रमे अमले अस्ती
नपुंसकीस्त्रीववाचालिगमविक्रमेइति
रुद्रः ॥ इतिवांतवर्गः ॥ दौवशोवैश्वम
नुजो ॥ वैश्वजातीयोमनुस्यजातीयः वि
द्वैश्वजातिः मनुष्यजातिश्चिद्वयथा ॥
विप्रक्षयविद्वृद्धाः विद्वत्सतोवैश्वम
नुजप्रवेशेननीलोभिरितिविद्यः ॥ दौवा
गोभिसरोस्पशो ॥ चारः पूरुपुरुषः श्रीम
सरः कर्द ॥ दौगशीपुंजमेवाद्यौ ॥ पुंजः
कृतभेदः मेघवृष्टादिः राशिः ॥ दौवशोक्र
लमस्करो ॥ कुलमन्त्रयः मत्करोवेणः ॥
रुद्रः प्रकाशोवीकाशो ॥ रदोविजनः प्रका
शः स्फुटः वीकाशः इत्यत्रवीकः ईकः काश
इतिभेदः काशहीतदीयेः वीकाशोविजनेव

त्येतिविद्यः ॥ निवेशोर्भतिभोगयोः ॥
रतिः वेतनेभोगः सुखपालनमभवावहा
रोवातिविद्यते उपपद्यतेचननिवेशः ॥
निवेशस्तुप्रमानोभेवेतनेमूर्त्तनेपिचर
तिमेदिनिः ॥ कृतोत्तुपुंसिकेनाशः लु
काकधयोतिषु ॥ कीरतीतिपातः कृति
तार्थः कीकृतिनेनाशयतीतिकीनाशः ल
रुः कृपाणः कर्षकः कीनाशः लुद्रोपेयुचा
तिषुवाच्यवदितिमेदिनिः ॥ पदेनत्येति
नेपदेशः स्यात् ॥ अपदिश्यते अपदेशः
पदस्थानमितिस्वभूतिः ॥ अदेशः प्रमान
लत्येतिनिज्याजयोरीप इतिविद्यः इति
मेदिनिः ॥ ऊशमसुव ॥ असुजले ऊश
गशसुभेगतेयोऊरेऊलेजलइतिविद्यः
॥ दशावस्थानेकविधा ॥ दशतिदृश्यतेवा
दशा अनकेविधा अनेकविधा अवस्था
बाल्पारिद्र्या दशावस्थादीपवेतिः वस्तु
शेभृप्रियोषतीतिमेदिनिः ॥ ग्राणात्
सापिशायिता ॥ ग्रायतादीर्घमहतीहत्वा
सहाचकारादिगपि ॥ वशास्त्रीकरिणीच
स्यात् ॥ स्त्रीयोषाकरिणीइतिनी वशावे
या सतायोषास्त्रीगवीकरिणीषुवेतिविद्यः
॥ दृशनेजातरिचिषु ॥ दृशनेदृक्भावे
किषु पश्यतिर्जनातिवदृक्कृतानेवुद्धौ ता
तरिबीत्तके ॥ दृक्स्थित्योदृशनेनेत्रेवुद्धौ
चिषुवीत्तकेइतिमेदिनिः ॥ स्यात्तर्क
शः साहसिकः कटोरागमस्तुणावीपि ॥ केला
तित्तातितर्केशः कटोरीनपुगेदृक्चप्रस

शु
मु

क्रेयवहारे प्रादुर्वाकादृशके कर्षे माने मे
देवक्रेयावयवे कलिडु मे विभोत केशकले
पलः ॥ अतः कर्षे तेष्वेव केशकदवावहारे
योः आत्मतेपाशके वाते तस्येव वेलेन्द्रियः
इति विद्यः ॥ कर्षे राज्ञा करीषाग्निः कर्षेः ऊ
त्पाभिधायिनी ॥ कर्षेण कृष्णते कर्षेति च
कर्षेः कर्षेः वाती जीविका करीषाग्निः शुक्लः
गोमयाग्निः कृष्णानदीमात्रेव ॥ कृष्णधनी
दीपवती तदिनी ज्वालिनी सरित् क्रोधरज्ञाः
पगाकर्षेः स्ववती निप्रगानदीति रत्नकोषः
॥ करीषाग्निः प्रमान्कर्षेः कृष्णायामपि वाति
यामिति रभसः ॥ पुंभावे तत्क्रिया योचयेत्
॥ पुंभावे पुरुषस्य भावे तत्क्रिया योचयेत्
पस्य कर्मणि प्राणिभृजातिवयोवचनत्वा
दिनाज् ॥ योरुषे पुरुषस्य ज्ञावे कर्मणि ते
जसि ऊर्ध्वविल्लतयोः पाणिन्यपाणे योरुषे
विषिति अभिधेयवदिति विद्यः ॥ विषम
पुत्र ॥ वेवेष्टि विस्फोवाग्निः इगुपधात्कः
विषं विषं तगरलेतोये इति विद्यः ॥ उपा
दाने पामिषं स्यात् ॥ ग्रामिष्णते संभुज्यते
वज्रथेकः उपादानमुक्तेवः उपायनति
तिस्रभूतिः ग्रामिषं पुनः पुनः कं भोगवस्तु
निसंभोगे मुक्तश्च पललेपिवेति मेदिनिः ॥
अपराद्रेपि किलिषं ॥ किलतेपे किलि
षं पापरोगयोरिति मेदिनिः ॥ स्यादृष्टो
लोकधात्वशेवत्सरेवर्षमस्त्रियं ॥ लोक
धत्तलोकधातुः तस्युद्दीपः तस्यांशोभारता
लोवर्षः वर्षेण वर्षमस्त्रियं भयादीनामुप

संख्यानमित्युच्यते अन्वयवर्षेति अर्थवर्षेति
वर्षः ॥ वर्षोस्त्रीभरतालोचनस्युद्दीपादृ
ष्टिषु वर्षो कालोस्त्रियं भूमीति विद्यः
मेदिनिः ॥ प्रेतान् नैतानां प्रजा ॥ प्रे
तानां प्रेतदृशेने प्रेततेन येति प्रेतवृद्धिः
अतः नैतानां प्रजा इति वदवचनोत्पत्त्या
होयक्त इति स्वामी तस्यायक्तं विद्यामेदि
न्यादिपुन्ये तानां स्येकमेव प्रेतते
प्रेतान् नैतानां प्रेतानां नैतानां योरित्युच्यते
यः ॥ भित्तासेवायेनाभरतिः ॥ अयेना
वाज्राभरतिः वेतने ॥ भित्तादृशौ च याज्रा
यांसेवाभरितवस्तुनोरिति विद्यः ॥ नि
द्रुशोभापि ॥ कांतो वाचिरुचौ निद्रुस्त्रीभि
रभसः ॥ विष्णुपरे ॥ परेवत्पमानां स्य
यः शब्दास्त्रिषु वाचांतिगा इत्यर्थः ॥ न
तंकात्स्न्यनिकृष्टयोः ॥ कात्स्न्ये साकल्य
निकृष्टोपमः कात्स्न्येन तेषां चयितः य
द्यतिहं देदीन्यतः परशुगमे स्यात् न
तंकात्स्न्यनिकृष्टयोरपीति विद्यः ॥ अ
तदोपि कृते धत्तः ॥ प्रत्यक्षे सात्तात्प्रति
ते प्रमाणाभेदे च अतमिन्द्रियमधिगतः प्रा
मः अतेणाधिगतो वा अतेशुग्रयस्याने
षु अधिक्तो नित्यक्तः अधिक्तानता
नस्याधत्तोरिति वा ॥ तत्तत्त्वप्रेषाधिक
कणे ॥ अग्निप्रिनिः स्नेहे अचिक्रकणेश्च
मस्तुणे ॥ इति धातवर्गः ॥ रविच्यत
ज्योते सौ ॥ स्येत्तच्छरः स्येत्तपत्तः चक्रो
गः ॥ हंसो विहंगमभेदे स्यात्कैविलोद्भयो

शं
मु

तरे योगिनेत्राधिभेदेप्रसक्तन्यमत्त
रे निलोभन्तप्रतोहंसःशरीरमरुदेतरे
तिविद्यः ॥ सूर्यवज्जीविभावसुः ॥ वि
भावसुःप्रमान्त्रयेद्वारभेदेचपावकेरति
मेदिनिः ॥ सारंगाश्चरिवोर्ध्वो ॥ वस
तिवसंत्यस्मिन्वत्सरः उल्लोतिउल्लोकोमे
वत्सोपतंवर्धोहःवत्सःपुत्रादिवर्धयोः उ
ल्लोकेनोरसिजीवमितिमेदिनिः ॥ सारं
गाश्चरिवोकसुः ॥ सुगमे ॥ शृंगारा
होविषेवीर्येगुणगोद्वेदसुः ॥ शृंगारा
होनवधनाशुरमे विषेत्तेडःजलेचवीर्ये
तैजः यथारसस्यातिरसः सपिःगुणस्वा
दसकडकषायलशृंगाराहोनवविधना
वृणतिक्ताःषड्रसःरामोरक्तःयथा रसि
कोयवाश्रवेयथा हरीतक्यादिरसः ॥
रसोमंधरेस्वादेतिक्ताहोविषरामयोः
शृंगाराहोद्वेवीर्येदेहधात्वमुपादे र
सातसलकीपाहाजिह्वाधरीकम्बुधि
तिविद्यः ॥ सुसुप्तसावतेसौवाकाणप
रेपिशखरे ॥ तसिःसौत्रोधात्वमपायः
कर्मापककर्माभवात्सुप्तसः ॥ कर्मापरे
पिशखरेचावतेसर्वातिविद्यः ॥ देवमे
देनलेरसमोवसुः ॥ देवमेदेयथाप्रसो
वसवः अनुलेगोरसमोप्रप्रहेकिरणोवव
सतिः सर्वत्रोष्णतेवावसुः वसुभोदेवमे
लाग्निभायोक्तवकगतसुः जीवेहदोष
धेस्मालेरत्नेवमधुरैर्त्रिधातिविद्यः ॥ वि

लोचवेधाः ॥ विधातिविधतेवाम्निवेधाः
वेधाःप्रतिहृषीकेशोबुधेचपरमोपनीतिमे
दिनिः ॥ स्त्रीत्वाशीहिताशमाहिदेष्टयोः ॥
आशंसनमाशंसाआशंसनेच आशंसतिहि
नस्तिच आशीविषहृत्तत्रनेरुक्तमकारलो
पः आशीस्तानुगतादंष्ट्रायथाविदोनजीव
ति ॥ लालसेप्रार्थनोत्सको ॥ महतीत्
स्मालालसाललद्वयायामित्यस्मात् लसे
र्धजंतादाप्रार्थनायाज्जोत्सकमुत्सकता
लालसोत्सकोत्सतिरेकयाज्जमुदयोति
तिमेदिनिः ॥ हिंसाचौर्येदिकमेव ॥ चौर
सकर्मचौर्ये आदिनाशसवेधनाशवेधनता
इनादिचशब्दादधीर्हिंसावडवा ॥ प्रसू
रथापि ॥ प्रसूरस्याजनन्योश्चकंदलीवी
रुधोरपीतिविद्यः ॥ भृशवैरोदस्योरोद
सीवते ॥ भृशवै चौराकाशं भृशवैम
हिते विगृहीतेवरोधसीति धःशब्दयोर्वा
चोरुण्डिशब्दोदः रोदसीत्ययमस्ति
यथा यावापयिचोरोदस्योरोदसीतिच
रोदश्चरोदसीवापिदिविभ्रमोपयुक्तपयुक्त
सहस्रयोगेष्टनयोरोदः स्यादपिरोदसीति
विद्यः ॥ ज्वालाभासोनप्रेमविः ॥ ज्वा
लावक्रिशिखाभारशिमः ॥ ज्योतिर्भेद्योत
दृष्टिश्च ॥ भनत्त्रयोतःप्रकाशःदृष्टिःक
नीनिकामध्यतयः तारात्रविभागः
ज्योततेज्योतिःप्रकाशोदृष्टितारकासज्यो
तिर्निर्दिनेचानलयोरपिस्फाटितिविद्यः ॥
॥ पापपराधयोगाः ॥ स्वोपे ॥ खगवा

रा.
मु.

४३६

ल्लादिनोवेयः ॥ खगः पत्नीवाल्पादिः वा
ल्लाद्येवनजगः वयतेवातिवयः ॥ वयः
पत्नीवाल्पाद्येवयोयोवनमात्रके इति वि
द्यः ॥ तेजः पुरीषयोवेवः ॥ तेजोदीप्तिः प
रीषेयं वचनं प्रसक्तं रपेविद्यामपि ते
जसि प्रसिद्धं सततनय इति मेदिनिः ॥ म
हद्योत्सवतेजसोः ॥ उत्सवः आनंदः तेजो
रश्मिः महः अदंतोपि ॥ रजोगुणोचस्त्रीपु
ष्ये ॥ गुणोसां लोके सत्त्वात्परेस्त्रीणां पुष्ये
जसि अदंतोपि रजोयं रजसासाधेस्त्रीपुष्य
गुणलिपिस्तजयः ॥ रजः स्त्रीवेगुणोत्तरे
अंतेवेवपरागेचरेणमात्रेपि दृश्यते इति मे
दिनिः ॥ राहोधाते गुणोत्तमः ॥

..... छंदः पद्येभिलाषेव
॥ छंदतिछंदः पद्येतात्स्यलक्षणयास्त्रोके
गावृत्तिगायत्राद्ये अभिलाष इत्याद्यो ॥
अभिप्रायवशो छंदो रस्युक्तेरदंतोपि छंदः
छंदः पद्ये च वेदे च छंदः स्वैराभिलाषयोरि
ति मेदिनिः ॥ तपः कृद्वादि कर्म च ॥ तपः
कृद्वांसांतपनादि त्रते आदिना चोदायणा
दिग्रहः तपोलोकांतरेपि च ॥ चोदायणादो
धर्मे च पुमान् शिशिरमाचयोरिति मेदिनिः
॥ महोबले महामार्गः ॥ महते महः बले
सामर्थ्यमार्गः मगंशीघ्रः द्विः पादोलिंगभे
दार्थः पवनभसः महपदे तेन वक्ष्यते ॥ स
होबलेत्योतिषि च उंसि हे मंतमार्गयोरिति मे
दिनि ॥ नभः खं आवाणनभः ॥ खमाका
शं आवाणोमासः ॥ नभोयोप्रिनभोमेवे

आवाणोचपलप्रदे आवाणोत्तमसुत्राद्येवर्ष
सुचनभः स्मृतः इति विद्यः ॥ ओकः सभा
प्रयः शोकः ॥ उद्यते समवीयते उचसत
वायेयसु न नृत्कादिः ओकः उकः नितनाद
दंतोपि समरहे आश्रयमत्र ॥ पयः लोरेय
योषुच ॥ इति स्वबोधे ॥ ओजोदीप्तावले
॥ उक्तेरसु न एषोदगादिः बले सामर्थ्ये वि
षमः संख्यावाची अदंतोपि ओजः ओजसः स
त्पादे ओजोदीप्तावरवसंभे प्रकारबलयो
रिति मेदिनिः ॥ स्त्रोतं इदं द्विये निप्रगारये ॥
सुवति सुवीभोत्तु इवेत्तं सुन उदागमः इ
द्विये इदं द्वियद्वारे निप्रगारये नदीवेगे पतञ्ज
पयः प्रवाहोपलक्षणं स्त्रोतो बुवेग इद्वियद्व
ति मेदिनिः ॥ तेजः प्रभावे लोभाचबले शुक्रे
पि ॥ तितनिशाने सुसुत्र तेजः प्रभावे को
षदंडते तेजसिबले पराक्रमः शुक्रतेजः
च शब्दादसहने च ॥ विद्वान्निदे ॥ वि
द्वन्माता विद्वानात्मविदि प्राज्ञे पंडिते वा
भिधेयवदिति विद्यः ॥ वीभत्सो हि स्त्रीपि
॥ वधबंधनेमानधीति सनिप्रत्ययादित्य
कारप्रत्यये अशं आद्यविवीभत्सः हिंस्रः क
रः वीभत्सो विद्वते पाथे कुरपापचतात्म
नोरित्यजयः ॥ अतिशयेत्तमी ॥ अमीव
त्तमाणाश्चत्तारेति शये अतिशयवदिति
अतिशय अशं आद्य च ॥ सुद्रप्रशम्योत्पा
यान् ॥ सुद्रोत्तरन् अतिशयितो हृद्रयसु
निहृद्रस्योति ज्पादेशे ज्पादाद्ये मदीति प्रात्वे
ज्पायान् ॥ पदेषां यतः प्रशस्तः प्रशम्यः ज

रा.
मु.

६३२
५५

ऐतद्देशे ज्ञायान् ॥ कनीयांस्तयवाल्म्येः
॥ यवाल्म्योरतिशयितयोः कनीयान् य
वाल्म्ययोः कनतन्तत्स्थानितीयमुनिकना
देशः ॥ वरीयांस्तुवरयोः ॥ उरुमेहान्
वरः श्रेष्ठः तयोरतिशयितत्वे इत्युक्तिप्रिय
स्थितेनादिना वरोर्वगदेशे इत्ये ॥ साधोया
न्साधवाढयोः ॥ अतिशयितः साधुः साधो
यान् अतिशयितेववाढसाधोयः अतिक
वाढयोर्नेदसाधवियमुनिवावाढशब्दस्य
साधादेशः साधुशब्दस्य तदिलोपेसाधेया
न् ॥ इति संतवर्गः ॥ हलेपिवहेः ॥
हलंपोपत्रं वहेपि च्छेदलेस्त्रियामिति मेदि
निः ॥ निर्वेधः परगगान्कादयो ग्रहाः ॥
निर्वेधेयथाबालग्रहः राजाणचंद्रार्कयो
ग्रामउपग्रहः उपरागः आदिनाचंद्रार्कयो
होग्रहाग्रहणग्रहः ग्रहदृष्टत्पादिनाभावे
च कर्तारिविभाषाग्रहः इति व्यवस्थितविभा
षयानित्यमच ग्रहोचग्रहनिर्वेधग्रहणोच
राणोचमे सूर्योद्यौतनाद्यैवमेहकेयोपरा
गयोरिति विद्यः ॥ हायोपीडेकाथरमेनि
येहोनागदंतके ॥ हादिहारेयापीडेखरे
काथरमे नागदंतके भित्तिस्थकीलकह
येनियोत्तनेनेतिनियोत्तिनियोतिवाक्यहिं
लौकिकधातवो निर्युहः शखरेहारिनियो
मेनागदंतके इति विद्यः ॥ तल्लास्त्रेया
दिरश्मोप्रग्राहः प्रग्रहोपिच ॥ यत्रगृहीता
तलयाइवमुन्नीयते तल्लास्त्रेयाव
षादिरश्मोयक्रैप्रराणरश्मोवेतिचचग्रहः

दृष्टत्पादिनाप्रग्रहः प्रग्रहस्तल्लास्त्रे
वेद्यानियमनेभुजे इत्यादि रश्मोवसुवर्णो
पलपाटपइतिविद्यः ॥ पत्नीपरिजनाल
नमूलशापः परिग्रहः ॥ पत्नीमायो पोर
जनः परिवारः परीवारः आदानेस्वीकारः
शापः शपथः परिग्रह्यतेपरिग्रहणोचग्रहे
त्पादिनाच परिग्रह्यतेपरिग्रहणोचग्रहे
च परिग्रहः कलत्रेवमूलस्वीकारयोः स्वक
रयोरपीतिशपथपरिवारेचराजवक्रस्यभा
रोहोवरस्त्रियः ॥ लारेपुचरहाः शोणामणा
त्समनि गृहेगेहेकः उत्तमस्त्रियः कट्यामा
रोहः यथा वगरोहेति ॥ आरोहस्त्वरोहे
चवगरोहाकटावीप आरोहनेगजारोहेदी
येत्वेचमसुच्येदीतमेदिनिः ॥ व्यहोचदे
पि ॥ व्यहनेव्यहनेव्यहः वदेमसुदेग्रपि
शब्दात् व्यहः स्यादलविन्यासेनिमोणवेद
तः कयोरिति विद्यः निमोणोकायव्यहच ॥
ग्रहिद्वेपि ॥ अंगतिः ग्रहिः दृष्टेद्विजसुरे
सपेइतिविद्यः ॥ अंगीस्वेकोल्लमोपहाः ॥
तमोपहेतिश्रपात्केशतमसोरितिदः तमो
पहः सहस्रोशुस्त्रगोकजिनर्वाक्रुइतिवि
द्यः ॥ परिच्छेदेनपाहेयपरिवहेः प्रकीर्ति
तः ॥ परिवहोवायापरे ॥ परिच्छेदेनपा
हेयगजयोगाद्रयोसितव्यत्राययेवस्तुनि
धनेवेतिस्वाम्यादयः ॥ परिवर्त्यसराज्ञाहे
वस्तुनपिपरिच्छेदइतिविद्यः ॥ इतिहो
तवर्गः ॥ इतिनानाथेवगीविवरांसमो
प्र ॥ ॥ अथवायः परीवत्पातावेगीथप

रु.
मु.

रिगीर्तिताः ॥ अतः परं वत्पत्ताग्नयेका
याप्रवयउच्यते तत्र प्रस्तावनायाः काय
वर्गस्यापि सर्ववत्पत्ताग्नयेका ॥ अतो
वर्गयोगिवाप्रीसीमाये धातुयोगे प्रप्रस
स्तौवाको ॥ अतिरुच्योऽकारावुव
धः इवरायवतके इवदर्थे अपिगलः
अभिवाप्री अतन्नामिवावे प्रसवारीसी
माये आउदकातेप्रियमनुव्रजेत धातुयोग
नेक्रियायोगजेरुच्यः यथा आहुरति आ
प्रस्यः उकाररुच्योनिपातः आप्रस्यः
प्रस्यसंतकः स्वरेणयुचसंधीयतेरुच्य
थः स्तौवाको आतातेजदाकरेवः आप
वैकिलैतववैयथा आपवेनुमन्यसे स
वैमैवमममेस्याः अपिशहात्सुच्येआप्र
स्यः स्तौवाकोपिआप्रस्यः स्तौवा
कोनुकंपायोसमुच्येइतिमैरिनिः ॥ आ
त्स्यात्कोपयोऽयोः ॥ पापकुत्तैवदर्थे
क्तः ॥ पापेयथाउत्प्रस्यः कृत्तायोऽदा
नमप्रीतिकरं कृत्तायोचनिराकरणेइति
विद्यः ॥ धिङ्भत्सननिंदयोः ॥ त्रस
कशहैः भयोत्पादनेनिर्भत्तनेनिंदयोः
त्वाननत्रैधकृतावतंवेति यथाधिकृ
तपवत् ॥ चान्वाचयसमाहारेतरतरस
मुच्ये ॥ चयतिअन्वाचयः यत्रैकः प्राधा
नोच्यते अपरस्तुगुणभावेनयथाभौव
होमिदामदगोचानय भित्तादनमत्रमुच्ये
तत्कुवीणोयदिगोपशति तदातामपान
पशति तिरोहितावयवभेदः समाहारः अ

तपवत्तत्रानभिवात्यावयवतत्तादेकवचने अ
वलीवर्धमिति इतरेतगतद्विक्तावयवभेदः
हः सचान्योन्यापादनभेदः ॥ यथाज्ञान
विश्रियाविषयेनेकस्याधीयमानतापवा
खदिरांशुपलाशोश्चिदीति चः पादपरतो
पलातरेहेतौविनिश्चयेइतित्रिकोडशेषः ॥
स्वस्याशोः हेमप्राणदौ ॥ आशीः आशीको
हः यथास्वस्तिभूयात् हेमेनिचपद्रवो
यथा निस्तृणोस्वस्तिगताः अस्याः प्राण
पापलात्तने आदिनामैगलारिप्रहः स्वस्ति
मंगलाशोकीदपापनिर्गतादिस्थितिभार
विः ॥ प्रकर्षेलेचनेप्यति ॥ प्रकर्षोतिश
यः लेचनमतिक्रमणे अतिशयः प्रशसा
यमिति विद्यः शेषतन्त्रे ॥ स्त्रियश्चेववित
कैच ॥ प्रश्नेकि स्त्रियेकाकीविवरतिवित
कौनानापलावमर्षः परामर्शः ॥ स्त्रिय
श्चेववितकैचतयेवपदपरतोइतिमैरिनिः
॥ तः स्यादेवधारणे ॥ भेदोविशेषः ती
रदिमोसंतर्गोपकृत अवधारणेशिष्टाः स्व
यंततयक्तइतित्रः पादपरतोभेदेसमुच्य
येवधारणेभेदे समुच्येवधारणे पलातरे
नियोगेचप्रशसायांविनिप्रहइतिमैरिनिः
॥ सकृत्सहैकवारैवाप्याराइरसमीपयोः
प्रतीक्षाचरमेपश्चात्तताप्यधिकल्पयोः
पुनःसहाययोः शस्यत ॥ सहसहायोस
कृतीयोति एकवारैसकृदादेशोनिपतति
अपिशहात्सदर्थेपिसकृत्सहैकवारयोति

रा.
न.

तिहंतावतयः संशयतेरादिहंतेकेविनि
पातयेति ॥ सादात्प्रत्यक्षतन्मयोः ॥ प्रत्य
क्षसादात्प्रत्यक्षसादात्तन्मयोः ॥ सादात्प्रत्यक्ष
वधुः सादात्प्रत्यक्षसादात्तन्मयोः ॥ खेदावत
पासंतोषविस्मयामंत्रावत ॥ खेदावत
हे अहोवतमहत्कष्टं अनुकंपयावतनिः
स्वपिमेतोषे वतप्राप्तासीताविस्मये अहोव
तामिह्मदानीयवीथेः ग्रामंत्रावतपिहिवत व
तखेदेनुकंपयावद्वेसंबोधनेद्भुते इतिहंते
एवकारावतयः ॥ इतिहंतेनुकंपयावत
कारंभविषादयोः ॥ इतिहंतेजीवितास्मः
अनुकंपयावद्वेसंबोधनेद्भुते इतिहंते
इतनेकययिष्मि विषादेहंतकृताः पयि
करोहिन्ः एने निश्चयेपिहनेयथा हंत
कारोन्मत्तः इतिस्मृतः निश्चयेहंतग
ज्जामः इतवाकारंभमेदविषादहंसेभ्र
मइतिमेदिनिः ॥ प्रतिप्रतिविधौबोसाल
ज्ञानयेप्रयोगतः ॥ प्रतिप्रत्यक्षतन्मयोः प्र
तिनिधिः यथाग्रामिन्मनुः अज्ञेनतः प्रतिप्रा
प्तमिच्छावीसा यथावत्तत्तत्प्रतिनिधिंति
आदिनाइत्यभूतात्मानभागप्रतिदानस्तो
केषुकेचित्प्रकारमापन्नइत्यभूतः तस्या
त्मानेयथासाधुदेवतज्ञोमातरं प्रतिभागः
स्वीक्रियामाणेशः यदत्रमाप्रतिस्थात ग
हीतस्यप्रतिदानंतिनेभः प्रतिमाषान्प्रय
ज्जतिस्तोकेशकप्रतिस्वप्रतिस्वप्रति
नामात्रार्थइतिसमाप्तः प्रयोगतइतिशि
ष्टप्रयोगानुसारेणप्रतिक्षेपः ॥ इतिहंत

प्रकरणप्रकर्षादिसमाप्ति ॥ हेतौका
रइतीतिप्रत्यक्षतन्मयोः प्रकरणप्रकर्षः प्र
तिप्रतिविधिः इतिप्रतिनिधिः प्रकाशः प्र
लोकेप्रकाशते आदिप्रकाशतेवमर्थेकर
मादनुनारइत्यवोधितः मतेचइत्यपि
शीलिः विवक्षानियमेभूमाद्यर्थेनिश्च
येयथातदस्मात्प्रतिनिधितत्त्वं स्वयंपे
द्वितीयेवयावद्विः स्वभूतिस्तथाविति
एथगाह आलोच्यार्थः इत्यर्थः यथाहे
लालीलेत्तमीहावाः हेलालीलादयइ
रः इतिः प्रकरणहेतौप्रकारादिसमाप्ति
प्रतिप्रतिविधिः प्रकाशेत्तन्मयोः प्रकाशेत्तन्मयोः
विधिः ॥ प्राचोपुरस्तात्प्रथमेप्रार्थेप्रत
इत्यपि ॥ प्राचोदिशियथापुरस्तात्प्रथ
मुदेति प्रथमेयथापुरस्तात्प्रथमेप्रार्थेप्र
तीते यथापुरस्तात्प्रथमेप्रार्थेप्रतः अथ
यथापुरस्तात्प्रथमेप्रार्थेप्रतः अथ
रः एवंशब्दादिदेशकालार्थात्मप्रतीयेव
मीत्यादिना प्रस्तातिः प्राचोपुरः पुरस्ता
दप्रथमप्राचोपुरस्तात्प्रथमेप्रार्थेप्र
तइत्यपिप्रतिबोधितः ॥ यावत्तावच्च
साकल्येवधोमानेवधारणे ॥ साकल्येनि
वशेषेयथा यावद्वेत्तावद्वेत्ते प्रवधोमया
राधाशृलाद्याय मृलात्तशाखा यावत्प्र
कांडः मानेप्रमाणं अवधारणमित्यज्ञापि
क्षेपः इत्यतोभावः इत्यज्ञापिमाणेतस्य

रिच्छेदः निश्चयः यावदमंत्रं तावदस्य
 एतन्मंत्रं यत्तथावत्कार्त्तवधारणं प्रशं-
 सायापरिच्छेदे मानाधिकारसंभवे इत्यु-
 त्तः ॥ मंगलानंतरं गुरुप्रशंसाकार्त्तव-
 धाया ॥ मंगले प्रथमं पदं निनव
 अनेतरं स्नातेयुक्तं ॥ आरंभे प्रथमं
 ह्यनुशासनं प्रथमं शक्तौ सिद्धं कार्त्तव्यं
 प्रथमाह ननु मः ॥ अथातो मंगलं
 तामधिकारं मंगलं विकल्पानंतरं प्रशं-
 साकार्त्तव्यं मंगलं इति मेदिनिः ॥ वृ-
 थानिरर्थकाविधौ ॥ निरर्थके निष्कार-
 णे यथा वृथा दग्धो न दानं प्रविधौ विधि-
 हीनं वृथा दनमिति ॥ वृथा ध्यानिकारणो-
 वधो वृथा स्नादि विवर्जिते इति विद्यः ॥
 नानानेको भयार्थयोः ॥ अनेकार्थे वदुःप्र-
 कारार्थे यथा नाना विधानाः उभयार्थ-
 नाना विधयः नाना शब्दो विनार्थे पित-
 थानेको भयार्थयोरिति मेदिनिः विनार्थे
 यथा नाना नारीनिष्कलालो कयात्रा ॥
 नुः पृच्छायां विकल्पेव ॥ किंचिदावतिवि-
 कल्पे यथा भीमे नु फाल्गुणे न्ये नुः स्या-
 त्प्रथे विकल्पार्थे प्रतीता नु नयार्थे योरिति
 विद्यः ॥ पश्चात्सादृश्ययोरनु ॥ अनुप-
 सादर्थे अनुगच्छति सादृश्ये तमनुकरो-
 ति ॥ अनुहीने सहाये वपश्चात्सादृश्य-
 योरपि आया मेव समीपे वल्लभा वनु-
 क्रमः इति विद्यः परिकृतौ च ॥ प्रश्नाव-
 धारणानुत्तानुनयामंत्राणेन नु ॥ प्रश्नः प-

क्षायथा अवधारणं निश्चयः अनुत्तानु-
 मतिः अनुनयः सात्वने आमेत्राणे सौधने
 ननु प्रश्ने अनुनये च ताने प्यवधारणे आ-
 मंत्राणे वापि नान्विति विद्यः ॥ गहो मंगलं
 यथा प्रीतिचिन्तनं देसु मंगलं यथा प्रीति-
 चिन्तनं हि प्रश्ने प्रीतिनाति किंचित् आ-
 शंकायां प्रीतिरुहो भवेत् सभावनायो-
 गता प्रीतिस्थानं नयेदमः ॥ प्रीतिमो-
 वना प्रशंसाकार्त्तव्यं मंगलं इति मेदिनिः ॥
 तथैव प्रकामचारक्रियासु वेति विद्यः ॥
 उपमायां विकल्पेव ॥ आसीद्विधो वासे-
 रुद्धः विकल्पे व्रीहिभिर्वैद्यैर्वैजैत ॥ वा-
 स्नादितकोपमयो विकल्पे पादपुराणे मंग-
 ल्ये वेति मेदिनिः ॥ वास्नादिकल्पे पम-
 योरेवार्थे वसुचय इति विद्यः ॥ साति-
 त्वे नु मने निरायो सातिकृतमकृतं
 स्नातमहाये पत्रेण सातिभुक्ते ॥ अमास-
 हसमोपेव ॥ समीपे अमाभावः अमास-
 ॥ कंवारिणा च मृधेनिः ॥ कंपादपुराणे
 तोये इति मेदिनिः कंशिरः सुखवारिणि-
 ति विद्यः ॥ इवेत्यमर्थे योरेव ॥ इवार्थे
 इत्यमर्थे च यथा अग्निरेव विप्रः अग्निरेव
 तथैव इत्यमर्थे प्रकारे यथा पवंवारिनिदे-
 वयो पवंप्रकारोपमयो रंगो कारेव धारणे-
 इति धारणाः ॥ तन्नूतनार्थे निश्चये ॥ त-
 क्तेर्यदेयानिश्चये योवधारणे अवशंशहा

रा.
मु.

येननेशरिकाशविकसेतिननेतिश्रुत
तर्कयोरिति विद्यः ॥ तस्मीमथेमुवेतोषं
॥ तस्मीमथेमेनीयया जोषमाःस्वेति जो
षेमुवेप्रशसायोतस्मीलेवनयोरीप इति
चवगेततीयाहोमेदिनिः ॥ किंएव्यायोत्र
गुप्तने ॥ एव्यायोप्रश्रेकिंगतोमि जगुप्त
नेकिंगजायोनरत्तिप्रजाः किंऊत्तायो
वितर्कचनिषेधप्रशयोरीप इतिमेदिनिः
॥ नामप्रकाशसंभावक्रोधोपगमऊत्तने
॥ प्रकाशयथा हिमालयोनामनगाधिग
जः संभावतेकथंविदर्थे अप्रीहनामर्भावि
द्यतिमीतानामक्रोधे समापिनामदशान
नस्यपरः परिभवः उपदेवः उपगमः स
हेषांगीकारः अस्तनामसथनेनकिंविद
इति ऊत्तनेस्त्रानमप्रापेनामकोपेपुप
गमे विस्मयेस्मरणोपिचेतिसंभावऊत्ता
प्रकाशविकल्पेपिदृष्टतइतिमेदिनिः
॥ अलेभूषणपर्याप्तिःशक्तिवारणवाच
कं ॥ अलेभूषणोअलेकारेदिकन्यायाः
पर्याप्तोसंप्रणतायां अलेभूक्तवारान् श
क्तौसामर्थे अलेमहोमहायवारणे अले
वारोपनेन ॥ अलेभूषणपर्याप्तिवारणे
अनिरर्थके अलेशक्तौचनिर्दिष्टमिति वि
द्यः ॥ इतिवितर्कपरिप्रश्रे ॥ वितर्कःत
र्कः ॥ समयोक्तिकमध्ययोः ॥ समया
ग्रंतिकेयथा त्वंसमयास्तेत्वत्समीपइत्य
र्थः मध्ययथा ग्रामंसमयास्तेग्राममध्यइ
त्यर्थः ॥ स्यात्प्रबंधेचिरातीतेनिकटागामि

केपरा ॥ प्रबंधोकाकरचनाप्रगाणादिः
विरंचितनपरागामितनयोतरयतोते
भूतेनिकटःसन्निहितः आगामिकमना
गतं पुरापुराणोनिकटप्रबंधातीतभावि
धितिमेदिनिः ॥ ऊर्करीचोररीकतेवि
त्तारंगीकृतोत्रयं ॥ ऊर्करीचोररीकतेवि
रीकृतमंगीकृतमिति विशेषानिप्रपादान
ऊर्करीचोररीचोरिः आत्ताऊर्करीकृत्याति
ऊर्गीकृतोत्रयमिति क्रत्यादावजयपात
ऊर्गीकृत्यादिरपि ॥ स्वर्गोपर्येपलेकेस्वः
॥ परइतिपरलोकविशेषाण्योप्रस्वरि
तिस्वाम्यादयः ॥ वार्तासंभवयोः किल ॥
वार्तायोत्रचानकेसेकिलवास्तदेवः संभा
वोसंभावनीये अर्जनः किललोकयात्रा
योत्रयतिइति किलशब्दस्त्वार्तायोसं
भावानुनयार्थेयोरिति विद्यः वार्तायाम्
रुचौकिलेतित्रिकोडशेषः ॥ निषेधवा
क्यालेकारजित्तामात्रुनयेत्तत्त्व ॥ निषे
धवत्तुर्गुपित्वा वाक्यालेकारे वाक्यभू
वार्ताजित्तामायाच सौत्तनेवीसमानेनि
षेधोपतत्त्वत्वाङ्गः ॥ जित्तामायाकिं
त्वत्तजानामि अत्रुनयेदेहित्वत्तुवाङ्ग ॥
त्वत्तुवाङ्गवाक्यभूवार्ताजित्तामायाचसौत्त
ने वीसमाननिषेधेपुष्टरणोपहवाक्ययो
रिति विद्यः ॥ समीपोभयतःशौचैसक
ल्याभिमुखेभितः ॥ समीपेनिकटे अमि
तोवहतिनदीउभयतइति उभयशब्दार्थः

श
सु

४४२

५५२

अभितः कुरुवामरेः शोभाये अभितोपी
अभितोपी अभितोवनदाहः अभितोपी
भितोभाति ॥ नामप्रकाशयोप्राडः ॥ ना
मशब्दाये संभावने विलोदशप्राडभावाः
प्राकाशने प्राडभवेति निशितारकाः ॥ मि
थोन्मोन्मोहस्यपि ॥ अन्मोन्मोये अन्मोन्मो
मिथः प्रहरतः रदमिमिथोमेत्रयेने ॥ नि
रंतोर्धोतिथेगर्थे ॥ अंतर्धो अंतर्धोनेतिथे
गर्थेतिरः काष्टं कुरुपरिभावेपुपकारात् य
थातिरः कुरुतोहृतिः ॥ हाविषादशुभाति
॥ विषादेवेदेहारमणीनोयः गतः कालः
शुविशोके हेतानकिकगतासि आतोपी
शयो हाहतीस्म ॥ हाविषादेवशोकेव
कृत्ताडः गतयोपपीतिमेदिनिः ॥ अहहे
तुद्धतेवेदे ॥ अहते अहहेवुदि प्रकषी
गतः वेदे अहहेवुताविरहिणीबालाग्रह
हरीचोतमपि ॥ अहहेवुतेवेदेपरिके
शप्रहर्षयोः संबोधनेपीतिमेदिनिः ॥
हिहेताववधारणे ॥ हेतोकारणे अग्रि
रहेतोदृष्टते अवधारणे कोहिहस्तगते
पादगतेकुर्यात् हीदृतिदीचोतोपि ॥ हिः
पादपराणेहेतोविशेषेणवधारणे प्रश्ने
हेत्वपदेशेचसंप्रसारययोपि हीडः
खहेतावात्पातेविषादेविस्मयेपिचेतिमे
दिनिः ॥ इत्यवयवानामनेकार्थवर्गीवि
वर्णा ॥ ॥ ओविशयविशयार्थविश
स्याद्यविशयार्थकाः ॥ विरायेत्याद्याविश
येत्यादयः विरशब्दायाः दीर्घकालवाच

काश्चयः विरायेत्यादिपदत्रयेव सश्रि
तावयेप्रवायत्वेवैषामुपसर्गविभक्तिस्वर
प्रतिरूपकाद्यनिपात इतिनिपातमेता
द्वारेणश्रितिशब्देनचिरेविरेणविगतं वि
रदतिह्यते विरशब्दायेयेषोतेविशयकाः
॥ श्रीणिदीर्घकालस्य ३ ॥ मुहुपनः ७
नःशद्यदभीक्ष्णमसकृत्समाः ॥ मुहुः १
पुनः ७ पुनः शद्यदभीक्ष्णमसकृत् अतय
त्वात्तपोनः पुणेनसवेत्यर्थेचदृष्टते इ
त्यनवयवप्रकरणेनः वारंवारंशद्यर्थेक
रंवारंवाच्यतः इतिविकोदशेषः प्रतिल
लामप्यमदृष्टेयमसकृत्त्यर्थः इत्यर्थः पं
चपौनः पुनस्यार्थस्य ५ ॥ श्रमदित्यो
जमाक्रायसदिसंलक्षमडुते ॥ तत्त्वेषं
साशब्दोवत्पतेद्राकृ द्राकृरदितिअंजमा
अक्रायसपीदद्राकृमेत्त्वडुतेशोभाये
॥ संप्रतत्त्वणार्थस्य ७ ॥ बलवत्तुष्ट
किमुतस्वत्पतीवचनिर्भरे ॥ बलवत्तु
तुष्टकिमुत मु अति अतीव नितरे अ
तिशये किमुतप्रश्नेपि ॥ षड्अतिशय
स्य ६ ॥ एयमिवनोतरेणतेदिरुज्जाना
ववर्जने ॥ एयमिवनाग्रतरेणअतेदिरु
कृ नप्राचवर्जने ॥ वर्जनेनार्थेषु ६ ॥
यत्तद्यतःततोहेतो ॥ यत्त तत्त यतः त
तःहेतो ॥ हेत्वर्थेवत्पारि ५ ॥ असाक
ल्योत्किंचन ॥ असाकल्यार्थे अल्पार्थे
यथाकिंचित किंचनअल्पे ॥ हेतुकार्त्त

प्याहः प्याहः प्रगहे हेभोः होहे प्ररेरे प्रये प्रः
 वि अपीत्पादयश्च इ एवाः षड्मन्वाध
 नस्य १ ॥ समयानिकषादिरुक्त ॥ स
 मयादयः समीपे मध्ये चेति यत्तुतः स
 मयानिकटे मध्ये वनिकषाति केदिरुक्तः स
 मीप्योत्पमरमाला अत्र समयानिकवसा
 शब्दो मथार्यो हे योनत्तु समीपे निकषा
 तिक इति वक्ष्यमाणाननिकषातिक इति
 तियो नरुक्तपदोषप्रसंगात् समयाति
 क मध्ययोरिति प्रागुक्तैर्नदिरुक्तलोपोः
 नाशंकनीयः भूरिप्रयोगाद्येयेषु पर्या
 येष्वापि ते पुते इत्युक्तैः समयाग्रामे नि
 अर्तकिं ते तसहसा ॥ अर्तकिं ते अवि
 चारिते यथा सहसा विदधीत न क्रिया
 मिति ॥ स्यात्पुनः पुनर्तोयतः ॥ एते
 अग्रार्थः पुर इति सर्वशब्दात् सर्वोपरा
 धराणामितिः पुरधरश्चैषामित्यातिप्र
 तयः पुरादेशश्च विभाषावरस्येवेत्य
 तस्य व्यवस्थितविभाषत्वात् अतः सवि
 त्पुरादेशोच पुर इति पुरोयतो ये पुनर्तैरि
 ति निपातनात् अत इत्यर्थस्य त्रीणि ३
 ॥ स्वाहे देव हविर्होने औषड् औषड् औषड्
 ॥ देवाय हविः देव हविः चतुर्थीयोगवि
 भागात्समासः देव हविर्होनेर्वाङ्मन्त्रतो ह
 ज्ञाय स्वाहेत्यादि औषड् औषड् हे ज्ञायदे

रा.
स.
४४८

वेभः सुधापित्तलानेपि ॥ येचदेवद्वि
होने ॥ किंचिदेवमनागुल्य ॥ किं
वित्तं वित्तमनाक प्रत्येसोके किंचित्
वित्तं वित्तः देवद्वोरः मनाप्रदेनेमना
सकृदर्थेपि ॥ प्रेतासुत्रमवांतरे ॥ प्रे
तइतिप्रसुत्रइतिपदेमवांतरेवतेतेयया
ग्रनोधनंप्रेतागतसुभुंके प्रसुत्रमवित्त
यज्ञेतिचित्तयभाशुभं ॥ वत्ताययात
यावेवंसामो ॥ वत्ता ययातया इवप
वं सामोसादृशो अग्निवद्वः पश्मिनीवा
नृपाययामैत्रः तथाचैत्रः शारदाश्रमि
वपेलवमायः ययाकंपवेकताः वशहो
पत्रशात्रवंवयशः पुरितिरयः ॥ अ
होहीतिविस्मयः ॥ अहोइपमहोसत्वेइ
तिहीविचित्रोविपाकः इतिमाचः ॥ वि
स्मयेइतेहे ॥ मोनीतस्मीतस्मीका
॥ तस्मीमास्तेमुनिरिति प्रजाताद्यर्थे
स्मीमःकोवक्तव्यः इतिकामादेशः अंता
हवः परः पूर्वकामादेशः तस्मीकामास
तेविताः इतिहे ॥ सद्यःसपदितत्त
णे ॥ समानेइतिसद्यः सद्यःपुरुदिति
साधुसद्यःपततिमोमेनेति तत्ताणेतत्
काले सपदिऊमदिनीभिमीलितमिति
हे ॥ दिष्टाशुपजोषेव मानेहे ॥
दिष्टाशुपजोषेव दिष्टाशुपजोषेव
वतेताशं शंइतितालव्यादिः उपजोषे
भूयात शंशुभे जोषेव कल्पाण्येजीणि
३ ॥ अयांतरेतरोतरेणचमथोस्यः ॥ अ

तरे अंतरो अंतरेणच मथार्थे अनयोरेत
रेतिपते अंतरेतिप्रते अंतरोतरोमोच
कमंडलः अंतरेणचवयोसेवतेते ॥ प्र
मयातहृदयेक ॥ लघुतप्रतिप्रको
निपातः प्रमयावित्तानिहरेतिप्रपाः हृद
यैकंवल्लात्कार्येक ॥ यत्तेउचितार्थेसोप्रतेस्थाने
तस्थाने ॥ यत्तेउचितार्थेसोप्रतेस्थाने
चहेपदे अशुनार्थेसोप्रतेस्थाने
शमवतोशक्तैस्यायक्तसाहशयोरेपीति
तेदिनिः हे ॥ अमीतोशयद्वोरपीति
॥ अमीतोशयद्वोरपीति अतस्ते
मीतोवक्तिशययति ॥ अभावेनहि
नोनापि ॥ नहिअनोनापि अनिनसापि
इतिनजोयनकारः अनशलोपिनिषेधे
अनोपमातेवुडिः इतिचत्वारिनिषेधे
य ॥ मामममालेचवारणे ॥ जीणिवार
णार्थेस्य ३ ॥ पत्तोतरेचैद्यदिच ॥ चै
द्यदिखलः तत्कालकृतेनकिं ॥ तत्वेव
जोतसादये ॥ तथातेतत्तार्थे रवाइति
कल्पनाभुदयेभाषासमावेशः तत्रप्र
कृतपदोरवाः शब्दाः वजाः संयताः वध
वधनेक्तः संस्तुतोतरवोस्तये अज्ञातत्वं
मित्यर्थः अज्ञसातत्त्वमित्यर्थः अज्ञसात
होवत्पमकारवान् हे ॥ प्रकाशप्रकाश
विःस्मात् ॥ प्रकाशप्रकाशप्रकाशप्रकाश
ग्राविर्भूतः हे ॥ ओमेवपरममते ॥ म
तेअनुमतौ ओंऊरुपरमतेअवश पवेवा

ॐ परमेतत्रवसेः ततः परममित्युक्ता प्र
 तस्येमुनिमेडलमितिऊमारमेभवे आत्मा
 ननिचयेस्याहोपरमोपप्रतितास्वितिरत्न
 कोषः ओमेवंपरमेभवेदित्युक्त्यकोदेवा
 डिचुत्रये अंगेकारे ३ ॥ समेततत्परितः
 सवेतोविद्यमितीपि ॥ समेततत्प्रादित्त
 छंसवेतइत्यर्थे समेततइत्युपलक्षणे
 भितोविद्यतः समेतारित्याद्यपिचत्वारि ५
 ॥ अकामनमतौकामं ॥ अकामानुमतौ
 अनिज्यानुयानमतौचेतिचार्यः अथवाअ
 कामेतिदीर्घायाकारो ननञ् तै नविका
 मानुमतौकाममित्यर्थः कामं कामाभ्यनु
 तयोरिति त्रिकोडशेषः अकामानुमतौका
 मसम्ययोपगमोपचेतिरुद्रः अस्ययाएवे
 केउपगमेअंगीकारेइत्यर्थः ॥ अस्ययोप
 गमेत्तव ॥ अस्तशब्दः अस्ययाएवेकोगी
 कारे अस्तनामशूरस्तथापिसेष्यामि अस्त
 शब्दोपिपूर्वोक्तार्थनामद्वयेपिबतैतइत्यर्थः
 चशब्दाजामशब्दोपत्रययाभवत्तनामेति
 अस्तस्याहभुजानेअभयापीडयोरपीति
 मेरिनिः ॥ ननुचस्यादिरोधोक्तौ ॥ ननु
 चइतिसमुदितः ॥ कश्चित्कामप्रवेदने
 ॥ कामप्रवेदनेइत्युपरिप्रश्रेयथा कश्चि
 जीवतिममातेतिममाभिमतामित्यर्थः ॥
 निःसमंडः समगर्हं निःसमंडः समं ॥ नि
 गृह्यतेसममस्यानिःसमंडः समंडसत्वे
 समस्यडः समं तिष्ठद्गुप्रभृतीनिचेत्युक्त्यो
 भावादवायत्वे सविनिडभेइतिषत्वे गह्ये

गह्यार्थमात्रेहे २ ॥ यथास्वेतयथातये ॥
 यथातयामिति यथाधीक्यधीभावः तथाश
 ह्येयसत्पयोयः तथेनमार्गोपयागता
 जिनाइतियहातथाशब्देनैसमासः ॥ य
 थातयंवक्तिमभास्वविद्वान् ॥ स्युरेवेतउ
 नवेवेतवधारणवाचकाः ॥ पवेतपुनर
 वा पव पतेअवधारणवाचकाः निचुयवा
 चकाः यथा पवमेतत्सर्वे आत्मातपयते
 इति विप्रः पुनः पुनः भीष्मावावत्यति त
 मेवदेवजानासि सुभृतिस्तु अत्रस्युरेवेत
 पुनर्वेचेतिचकारोयामितिमन्यते वान्वाच
 यसमाहारेअनोन्यार्थसमुच्चये पक्षोतरे
 तथापादपुराणोपवधारणेइतिरुद्रः अस्मि
 शुक्लाख्यानेस्युरेत्वितिपाठः पंच ५ ॥ आ
 गतीतार्थकं ॥ अतीतार्थेप्रागप्या प्राक
 कृतेपूर्वेदिग्देशोचवत्यति ॥ नूनमव
 श्येनिचुयेदये २ ॥ नूनोनिचुितार्थेदय
 मित्यर्थः नूनंतत्केपिप्रागुक्तं २ ॥ संवह
 र्धे अवरेत्तवेक ॥ संवत्तवर्धेवत्सरेअधरे
 इतिअधरेपूर्वकालतः पश्चादवोमित्यादि
 स्वबोधं ॥ आमेवेअंगीकारार्थो ॥ ओपवे
 शब्दोक्तवधारणेअंऊर्मः अंज्ञानाविनिय
 इतिबोधान्तितः ॥ स्वयमात्मना ॥ आ
 त्मनाइत्यत्रार्थेस्वयंत्ततीयोतेयथास्वयं
 भूः ॥ अल्पेनीचेः यथानीचेवोक्तइति
 ॥ महत्तुष्टैः ॥ उष्टैरुष्टारयति उष्टैरुक्ता
 देयेति ॥ प्रायोभूति ॥ भूतिवाङ्मन्ये
 प्रायः ॥ अडुतेशनैः ॥ अडुतीअशीजार्थे

नैयथाशनेयंतिपिपीलिका ॥ सनानि
ते ॥ नितोसवेदेत्प्रायेसना सनत्सना
त्सयशहाद्यात्रसनत्कुमारः ॥ बद्धिःबाधे
॥ बाधेयेबद्धिः ॥ स्मातीते ॥ आतीतेस्मा
शहःवक्तिस्मव्यासःअवेचादित्यः ॥ अ
स्तमदर्शने ॥ अदर्शनेअनुपलभेअक्तमा
ते यथा अस्तगत्यसवितापुनरुदीति ॥ अ
स्तिसत्वे ॥ सत्वेविद्यमानत्वे अस्तित्वा
ब्राह्मणी अस्तिग्राहशब्दोक्तसामान्येति
जेतप्रतिष्पकावितित्रिकोडशेषः रुषाक
पेनोक्तोरुषोद्वितिसभूतिः कुंटीर्चादिः उंरु
क्रत्वादीतिसभूतिः यथाकुंकापिनर्वाप्रया
हंइतिप्रश्ने ईवितर्केपरिप्रश्ने इतिप्रागु
क्तप्रश्ने ॥ अनुनयेत्ययि ॥ अनुनयेसात्व
नेअयोक्तस्योयकारः अयिसाहसकारि
णि ॥ तर्केस्वित्पात् ॥ तर्केवितर्के ॥ उ
षात्रैरवसाने ॥ रात्रैरवसानेविरामेकुषा
यथाकुषातनोवायुः कुषास्याइतनीशेष
त्पिदृष्टतेइतिरभसः ॥ नमोनतौ ॥ उ
तौप्राणामे ॥ पुनरर्थेग ॥ पुनरर्थेगश
हःयथा मूर्खोपिनावमान्यत्वेकिमर्गविद्वा
नितिसत्त्वोपनैपिप्रागुक्तं ॥ नित्ययोडुष्ट
॥ डुष्टवादीबलः ॥ सुष्टुप्रशंसने ॥ य
थासुष्टुक्तं अत्यर्थेपिसुष्टुप्रागुक्तंसमाक
गात्र ॥ सायेसाये ॥ सायेदिनातेसायेत
नोवाकः ॥ प्रागेप्रातःप्रभाते ॥ प्रभाते
प्रगेशहेप्रातःशहः यथाप्रगेतनुः प्रात
स्तनः प्रातरिरेफांते ॥ निकषांतिके ॥ अं

तिकेनिकहेनिकषाचुर्येन्यषोमित्रीनिकषा
इति ॥ परुत्परार्थेधनोहेसर्वेसर्वतरेयति
॥ सर्वेग्रहेपरुत् ततःसर्ववर्षेपनाति यति
इतिशत्रुतेयतिगच्छति वर्तमानेवर्षेपेष्
मः प्रत्येकत्रिपुत्रीणि ॥ अद्यात्रास्ति ॥ अ
त्रास्मिन्नहतीतिअद्य सर्वेस्त्रीत्यादिशब्देन
उत्तरेस्त्रीत्यादिशब्दानोषणंसर्वेयराह्य
इत्यादिशब्देनउत्तरेयः प्रभृतीनोषणोग्र
हणंसर्वस्मिन्नहानिसर्वेयः उत्तरस्मिन्नह
निउत्तरेयः इतरस्मिन्नहनिइतरैयः प
व अपरैयः अन्येयः अन्तरेयः पतेस
द्यः परुदादौनिपातिताः अहरेकदेशेण
त्राहःशब्देवर्तते सर्वेयःशब्दःप्रातरर्थ
पिवर्तते सर्वेयारिष्यतेप्रातः सर्वेवासरह
तिरुद्रः अत्रसर्वशब्दपेक्षयादिगुणगलत्
णपंचमी ॥ अथसर्वस्त्रीत्यादौसर्वोत्तरा
परात् ॥ तथाऽधराणाऽन्तरेतरात्सर्व
यराह्यः ॥ उभयेयःचोभययः ॥ उ
भयास्मिन्नहिउभयेयः यश्चोभयादुक्त
व्यहतिर्युक्त उभयेयःस्मृताःपतिनीमा
हुः ॥ परेत्वास्तिपरैयविः ॥ परास्मिन्नह
निपरैयविः ॥ सर्वेसद्यःपरुदादिनामा
द्युः ॥ योगतेजि ॥ गतेजिद्यः ॥ अ
नागतेजिद्यः ॥ अनागतेभाविनिग्रिजि
द्यःतालव्यं ॥ परद्यःद्यःपरैहनि ॥ १
द्योदिनात्यरमहःपरद्यःपरमद्यः इतिपा
रम्भरादिवात्तीडितिमाधवी अतिक्रांतेत
सर्वतरेपरद्योजातइतिगोणप्रयोगःपरं

गं
मुं

तत् श्रुतिकर्मधारयइतिश्रुतिः ॥
तदातदानी ॥ तदातदानीचतदानीचो
प्रत्ययोतस्मिन्कालरूप्यशब्दय ॥ य
गपदेकवा ॥ तत्कालेयगपतशब्दो
नवकारवान्किंतुपकारवान् ॥ सर्वदा
सदा ॥ सर्वस्मिन्कालेसर्वदासदा ॥ प
तर्हिसेप्रतीदानीश्रुनासांप्रतेतथा ॥
एतद्योदिपंवकमस्मिन्कालेरुत्पद्येपत
हिसेप्रतिदानीश्रुनासांप्रते तथेतिम
मुच्ये ॥ दिदेशकालेसर्वदाप्रागुदक
प्रत्यगादयः ॥ प्राचोदिशिप्राचिदेशेका
लेवाप्राकवसति प्राचोदिशःप्राचःदेशा
त कालाद्वागगतः प्राचोदिशःप्राचःदेशः
कालोवाप्राक्रमं दिदेशकालेसप्तमीपं
चमीप्रथमांतेभ्योदिदेशकालेषक्तातिः
तस्याक्तातेः लुगितिलुक् पवमुदीचो
दिशि उदीचिदेशेकालेवा पवंप्रतीचो
दिशीत्यादिबोद्धव्यं सर्वदावित्यादिशब्दो
नोत्ररपश्चिमर्दात्ताधरोधोदीनांग्रह
लोप्रत्यगादयइत्यादिशब्देनप्रागवोगादि
ग्रहः कुर्धस्योपरिउपरिष्ठादि ॥ इत्य
व्ययवर्गविवरणं समाप्तं ॥ ॥ ओं सलिं
गशास्त्रेः सत्रादिहृतदितसमासजैः श्र
उक्तैः संप्रहेलिगेसेकीर्णवदिहोनयेत्
॥ सलिंगशास्त्रेः प्राणिनिवररुचिचंद्रा
दिप्राणीतेः वक्ष्यमाणालिगलक्षणसूत्रम
हितैः सत्रादिप्रत्ययजैश्चिकीर्षादिभिः श
ब्दैः सत्रादीनां हृत्वेपि गोसृषभन्यायेनप

यगुक्तिः स्पष्टार्थोऽग्रगण्यपरितोषात्तनोप्र
त्ययोपलक्षणायमुक्तार्थेतिश्रुतिः कृतै
श्रुपाकादिभि तदितेष्टाणात्यंतशब्दैः समा
सजैरपलोहिगुरित्यादिनोक्तैः सतिर
निष्पादनायः सत्रादिहृत्वादिजातेनिष्पा
दकारित्वाभावप्राप्ताववाधकान्यपिनि
पातनानिभवेतीतिन्यायादत्रहितं वाङ्
म्येनसर्वमनुक्तैः इद्वर्गोऽग्रप्रसेप्रसेप्र
हः सल्लेपोक्तिः सत्रादीनामेवोचलितेहन
क्रियासाधकतमत्वेनकरणात्वात्तृतीया
तदिहलिगग्रहेलिगमुच्येत कुर्धनेकथ
त्वादित्याह प्रागुक्तमेकीर्णवदितिप्रक
तंकीर्णलिगमुच्येत तत्रप्रत्ययाद्यैः
अवर्चोदयः संसिचेतिप्रत्ययेनयथासिचो
क्तिरु अर्थद्वारेणयथासात्तुहित्रादीनाम
भिधेयद्वारेण आद्यशब्दाल्क्रियाविशेषा
णामेकत्वं नपुंसकत्वंचशोभनंपचतीत्या
दि अर्थेननित्यसमासवचनं सर्वलिगता
च ननुवात्रेसिचामीहदिगमेकारिणत्या
दिभिरेववाक्यैः लिगमाख्यायतेतीक्ष्ण
यत्प्रकृतिप्रत्ययाद्यैः लिगमुच्येदिति
सत्यंतदतीलिगजानीयादित्यर्थः तत्
नोक्तानेवतस्यलिगलक्षणसर्वकंकृतिप्र
त्ययाद्यैरेवभवति नदिसिद्धीतवादिनोव
चनमात्रेणप्रत्ययानुगमनमेतरेणपचती
त्ययंशब्दः इतिवाग्भात्रेणस्यशब्दत्वेतत्

रा.
सु.
४४९

चित् अन्तेर्धिया मिति पदेति बुद्धिः सेवि
त येत मोक्षमिनी निशालता काष्ठा वसुधा
नदी प्रभृतयः तेषां ज्ञातेरुत्तमिति सिद्धे
॥ अदंतेः हि गुरे कार्यः ॥ अदंतेः पंचमू.
लादिभिर्गोहिगुप्तमासः ससिधोऽस्यात् त
दितस्यार्थे विषयभूते उत्तरपदे वपरतोयो
दिगुरुक्तः तद्वावच्छेदनार्थे विशिष्टोप
कार्य इति एकोऽर्थो वाच्यमस्योक्त्यर्थः अ
नेन समाहारग्रहणमुक्तं समाहारस्यैकदि
गोः द्विगोरैकवचनीमित्येकैव न विधाना
त् पंचमूलाः समाहृताः पंचमूलीत्रिलो
कीषड्वरी अकारो तोत्तरपदे द्विगुसिधो
भाष्यतः भाष्यत इत्युक्तेः इह माभूत् अदं
तेरिति किं पंचमूलाः संहृताः पंचमूला
अत्र मनसुक्तमिति कीवत्तु स्वत्वे पंचरा
जीत्यादौ तस्मात्सोतः इत्यत्रातु शब्दस्याव
यवार्थे प्रकरितः समासे त्वदेतत्तात्पर्ये
पंचराजमित्यत्र प्राज्ञादीति केचित् एकार्य
इति किं तद्विनायं द्विगावने कार्यमाभूत्
पंचकपालः पंचकपालौ पंचकपालाः शे
षेत्प्रासादिषु त्रैलोक्यं ॥ नमप्राज्ञकपादि
भिः ॥ प्राज्ञाद्यन्तरपदे रदंतेः सपदैकस्यो
सपकार्यो द्विगुः सियोनस्यात् द्विपात्रं त्रि
भुवनं चतुर्गोपं च गवं प्राज्ञादीनां प्रतिषे
धो वक्तव्य इति स्त्रीत्वापवादेन लोको वत्त विधा
नात् भावकमेतन्मूहं दंतोय प्रत्ययात्
षोडशमूहभावकमेतन्मूहं इति प्राज्ञादीनां लोको वत्त
वत्पति तदपवादमाह ॥ उल्हेदेयेनिक

युजाः ॥ उत्तरप्रत्ययः सियोऽस्यात् उल्लिखित
एथक एथक पदेन विशेषणं तेन भावस्यो
वस्तीति भावे गात्रता जोत्रता समूहे ग्राम
ता स्थायेदेवता ताद्यता शब्दो न वायः य
यातयेन मार्गोति प्रकृषोत्तमस्य उत्तरप्र
यस्येव एषोदरादित्वाङ्कत्वमाह ॥ हेदे
इति हेदे समूहे य इति कयुचुत्रा प्रत्ययः
सियोऽस्यः प्राणादित्योयः प्राणानां समूहः
प्राणवात्ता इति ललादिभ्यः इति ललि
नी पयिनी वायुचु रय कयात्र गोत्रा इ
ति न्यत्र कयाचश्चेति त्रयः प्रत्ययः हेदे इ
ति किं सत्वभोऽस्यः शाखाः शाखादिभ्यो
यः हेदेऽस्यास्तीति हेदी ॥ अनाद्यंतास्तेन
रक्षाद्यर्थे नानार्थभेदकाः इति त्रिलिङ्गत्वे
वत्पति तदपवादमाह ॥ वैरं विरोधः
दिवुन ॥ वैरं विरोधः सियनस्य कर्मस्य
निका वैरमैयानिकादौ दयोऽनुत्तमसिधो
स्यात् वैरं वैरार्थे यथा अथमो द्विषिका का
कोल्लिकिका मैयने अत्र भारद्वाजिका
हेदं द्वादन वैरमैयानिकयो रित्युचितं हे
दमनोत्तादिभ्योऽनुत्तमसिधोऽनुत्तमसिधो
हानेऽविहितस्य बुनोत्तमसिधोऽनुत्तमसिधो
दितोदराति द्विपादिका हेदं द्वादन वैरमैयानिक
चेति बुन वैरं विरोधोत्तमसिधोऽनुत्तमसिधो
वैरमैयानिकयो रित्युचितं हेदं द्वादन वैरमैयानिक
दिनावाच्यलिङ्गतेव भवति ॥ स्त्रीभावादा
वनिक्तिः एतच्च जन्वङ्गलमत्र ॥ सिया
मित्याधिकृत्य भावे प्रादिशब्दादकतैरिवका

89
m 50

शिष्यप्रयोगतश्चितिवचनात्तत्तातव्यं कृपो
 यजित्प्रपदः श्राद्धोत्तादतीतिपरप्रत्वे
 कारोण्यजतीतिप्रप्रत्वात् प्रशोसा वि
 कीर्षा ईत्याभितेतिश्रादिनामिद्वेः णः ण
 कारस्य उडैयजोत्तजजः निशाश्चितिपादा
 दिभुनिर्यरीशु ॥ तणादिणंतः कुतः इ
 शतंतश्चितियेययात्रेणः चमूः तेजीतणा
 दिभुग्रनिः इतिहनिपादेधरीणः ॥ ज्याह
 इंतैवलस्थिरं ॥ ज्योतेग्रवंतं कुंतैवल
 स्थिरं वास्यं जेगतेयया कदलीकंद
 लीपंचाप्ररुषः शिवास्तगालः ब्रह्मवंधुः
 स्थावरजेगमादन्यस्यावच्येदस्याभावा
 शुलस्थिरग्रहां ज्याहः ताद्यदन्यतदर्थं
 केचिद्वर्णयंति इयंततीयाप्रवृत्तिः इयं
 जंहुः वलजातिः स्फुरार्थेचलीस्थग्रहा
 मित्यपरे ॥ तत्क्रोडायां प्रहराणंचेत्तासा
 पालवाणदिक् ॥ तच्चैनात्रमुष्णादि
 कंतिदिश्यते तेनायमर्थः तन्मुष्णादिकं
 यदिप्रहराणमस्योक्रोडायांवर्तेते तदात
 स्मिन्नर्थेविहितस्य तदस्योप्रहराणमिति
 क्रोडायाणः दिगित्पराहराणोद्देशः तेन
 हंडामोसलाइतिमिडिः तद्विज्ञातस्यात्र
 लिंगतोवक्ष्यति तदप्रवाहये ॥ चजोजः
 साक्रियास्यंचेन्नुं पातादिफाल्गुणीये
 नेपाताचमृगयातेलेपातास्वर्धितिदिक् ॥
 ग्रस्यायमर्थः चजः चजेतातग्रस्याता
 श्येनपातादिक्रियां फल्गुणादिकायामि

रा.
मु.

तथै च जंताद्यो विहितो जः तदेतः स्रियं
स्वात देवपातदिक्रियास्यो फल्युपादेर
पाता फल्युपादी एवं शो न पातो स्यो नरा
यायो शो न पाता नराया तिलपातो स्यो न
धाक्रिया यो नैले पाता सुधाक्रिया शो नति
लपाते जइति स्रुइति शब्दः प्रकारार्थः
तेन मुसलपातो स्यो मोसलपाता भूरि
त्पादिस्रुति फल्युपादी मोसा स्यो इक
विदेशे देवपाते क्रीडा भवति पितृदाने
स्वधामतमित्यमरमाला वररुचिना तस्व
धाक्रिया प्रवीणोति स्त्रीलिंगोक्ता अयम
पितृदत्ता प्रवादः ॥ स्त्रीस्थाका चिन्तना
ल्यादिविवक्षापचयेयदि ॥ दशो नोतरे
णयद्यप्यपचये अल्पत्वे विवक्ष्यावक्तु
मिच्छा स्यात्तदा स्त्रीलिंगाः स्युन्त एतादृ
यः यथाल्पे एतादृ एतालीकस्वो वंशः
वंशी गौरादिनीषु एवं कुंभी प्राणाली मु
सली जत्रोपरी तटी मटी त्पादिक्रिया
कप्रत्ययः स्रियं मिच्छाते पटिका छटिका
शादिके त्पादि काविदितिकि अल्पो वृत्तः
वृत्तक इत्यादि न स्रिय ॥ पाणिनिर्वा
डुंदिभिरनुशिष्टं त्रिलिंगाभिधानमुक्ता
तद्विशेषानि कानिचित्तु नामानि कोता
दिक्रमेण ह ॥ लंकाशी फालिकादीका
धातकोपचिका छकी सिधका शारिका
दिक्रका शोचिको ल्यापि पौलिका तिडकी
काणिका भोगः सुरंगा सृचि पादयः पिच्छा
वितेडा काकिन्नाः ह्रीणा शाली डुणी दस्त

स्तानिः कंयातया सेदीना भीराजसभापि
च रुलरी च सुरी पारी हो गल हावति भ
ला लाहालित्वा च गं हृषा गल हावति भ
मसी ॥ लंकादी नोत्पादं कुंतीमित्यनेन
लिगा नुशा सनायः स्रुयुपादः ॥ भंमि
कादी नोत्पादं स्वयं यो यो पदिताना मिहलि
तोपदर्शने प्रपंचार्थे मेव रमेः कः लत्वे वले
भेदः दीका विषमपद व्याख्यात्री आयव
यलित्वनार्थे च ग्राहकी त्वरीका सिध
का सीध इति प्रतिज्ञा वृत्तभेदः सिधुग
त्वा श्रुतादयश्चेति रक्त ततः स्वार्थकः त
द्विकका दुर्धवाय प्रवृद्धौ सरभेदी इकली
तिख्याता द्विककहिमायो सेवायो च उ
गलवात्मनी पदी पचाय च प्राविकावन
मत्तिका उल्का अगतौ मत्कादय इति उ
ल्यादेशश्च तेजः पुनः पिपली पिपीलिका
पिपिः रीतिख्याता ॥ तिडकी कोडुवृषः
काणिका परिमाणः श्रीहिभेदश्च भोगि
वृत्तिः कोटिलभेदीका याजवली नभेभ
गिर्वेदभीजनमौलिकेति रभसः ॥ स्रुंता
तिये विवरख्यातः ॥ इदानीं कवंगोता स्रु
त्पादवंगोता दीना ह ॥ स्रुपे मुन्युगल वि
रितिडः पिपलीपः स्रुचिः स्रुचनो यधनोदे
त्पसः ॥ स्त्रीस्रुचिन्तयभेदे च यधनी शिख
योरपि इति रत्नकोषः माण्डः पत्रशिरेति र

रा.
सु.

४१२

त्रकोषः देशभेदश्च साधः स्त्रीपचभेदो
चदेतस्यापिप्रकाशने इतिमेदिनिः ॥
पिच्छाशल्मलिनिर्घोसः भक्तमेशरिचु
स्वपत्स्यापनहीनपरपत्तयुदासोविते
डाकाकिणीपणचतुर्थोशकेकोकिणीत
केचित्तयाग्राहः पणगंडकयोः तथेयु
दमानस्यकाकिणीतिरुद्रः रभसस्तनो
तेष्वप्याह पातोदपानकंडाणांतयोशो
पिचकाकिनी इतिग्राहकस्यपेचशतत
सोभागः उदपानः उक्तं च वृद्धश्रिणाग
णितावली ॥ कृष्णस्याहसमिद्धोर्लोर्लो
एपादेनवाहकः अतोर्धेशतिकोभागः
उदपानमुदाहृतमिति ॥ अशेषप्रतिप
त्तत्तकहोनाहृतिः पातेजलमहाभा
यो कपदेकश्चुटिकारादितिर्लोषिचुर्लो
चशाणीशाणपट्टमयः प्रावरणभेदः विशेष
षः शाणशब्दादिकारेण शोणोक्तं जलो
काशोणस्यशोणीवरकयोरितिमेदिनिः
॥ हलातेः शुद्धभ्यामितिप्रतिप्रत्ययः
हरतदेशभेदः ॥ सातिः तीव्रवेदनामान
सुखसानेच कुतीजुतोसतीत्यादिनामाधु
कंथास्तकपटः कंथास्तमयमिन्नोस्या
ज्याप्रवरणातरेग्रामन्दीलकावडोमि
द्वराणामासनंच वेजामनमासन्दीसीदृषो
चव्रीजकासनमिति आस्यते अस्यामिति
ग्रामन्दीतदादयश्चुतिदः अत्रतादेशश्च
नाभिरितिहात्रियेनाभिनेपुंस्त्वव्यति अ
तःपौरिशिष्टेनप्राणगादोनाभिः स्त्रीदयोः

प्राणप्रतीकेत्यादितिमेदिनिः कटिकारा
दितिर्लोषिनाभौच रातःसभाहतिषपीत
त्यरुषः सभासत्तत्पत्रराजपयोयस्येवग्रह
णत्रजीवत्ते ॥ कलुरीवाद्यविशेषः वा
द्यभेदः मुक्तकेशश्चकलुरीकलुरीवाद्यो
रुद्रकेशकेवालचक्रकमितिमेदिनिः बाल
चक्रकइति बालः रीतिख्यातः कलुरीगो
तभेदेचकेशभिकेशहयोदिति ॥ चर्व
रीहृषत्रीडेतिमुभूतिः ॥ पारीपानच
टीकपरी कर्करीसुरयोः पारीपादरज्जो
चहस्तिनः वारीतिकुचित्पादे देहतीगर
जवंधने होशलप्रेधेरात्रेच राशपेधं च ल
ज्वाग्रामचटकः करीचरीच मिथलामल्य
विकृतौ वाद्यवर्तकिलासिनि लात्ताजत
लिताष्टकांडे गंडोदृषः गंडूषः जलादि
नामुत्वास्यानिभेरेसराणोगंडूषः पुंस्यापिगे
डूषोमुत्तवतीभपुष्करप्रस्तोभसीतिरु
द्रः गंडूषमुक्तिवतापयासः सरोधमिति
माचः अतपवस्त्रीलिगपीरज्जेदेवोपालि
तः उन्नतिमाभिसृगंडूषानापिमुत्तवतीरि
त्याह गंडूषाजलमितिगंडूषाशब्दादशेग्रा
द्यविज्जीवत्वमित्येके गंडूषासूधेन्याषा
गंडूषामिषमहिषासुधेतिनृधेन्यातेषुभे
दाते गृध्रसीतरुसंधोक्तयोगः दंत्यसागो
गारिजोषु चमसीमुद्रमस्तगोदिपिष्टकाष्ट
वितयजपात्रांतन्य मस्तवमोतचमंत्यनु
नेति अतिचीमरोभकत्यासः सोमपानपात्रः
च मसीलिपिप्रयोजना मेलामघोतलेपात्र

जनेत्यान्तासः द्वयोरीतिविशेषः ॥
इति श्रीलिंगसंग्रहः समाप्तः ॥ पुनस्तु
राजवराः सपर्यायाः सुरासुराः ॥ पुनस्तु
ति श्रीभक्तारोयमापतद्वहात सुरादेवाः
असुरादेवाः तद्विशेषाः तद्वचनः प
योयैः सहपुंसिस्वरूपप्राधान्येवात्यवद्भ
जवचने पर्यायश्चसुरपर्याया यथा अम
रादेवा मरुतइत्यादि तद्वैद्यः तद्विज्ञातायाः
सुरायाः इन्द्रः शक्रोविज्ञेयाः सूर्येन्द्रादित्यः
होमरुद्रः तद्वचनमातन्त्यादयः विष्णुः शु
चराः ॥ चन्द्रप्रचंड जयविजय विष्णुकसे
नादयः रुद्राः उचराः नंदिसद्वाकालादयः
असुरपर्यायाः देवदानवाः तद्वैद्यबालिन
मुच्चादयः असुरराजवरा कृष्णदुर्गादयः
पर्वसर्वत्रैत्र्ये सुरादिशब्दानोकषणभम
रेपोतादिनांसिजेति अवाधित इत्येवदेव
तानि पुंसिवादेवताः स्त्रियो देवशब्दस्य
द्विचतुः षट्पदोरगाजातिभेदा इतिपरत्वे
नस्त्रीपुंस्त्वेनित्वापपाडकादयस्तुगणत्र
यक्रियोपादिभिः परश्रामिन परश्रामिन
इतिवाचालिगा अतएवविशेषानिअवर्गे
परिताः सुराअसुरीइतिपुंयोगोप्रीषु अ
नेकायोनोत्तयोनुसारेणलिंगमुनैय स्वर्गे
यागादिमेवास्त्रिडुकालातिशराः रयः क
रुगोष्टोदेतकेदकेशनखस्तनाः ॥ स्व
गोदयकुनविशतिययासभवेसभेदाः सप
यायाश्चपुंसिस्तुः स्वर्गेनाकः त्रिदिवइत्या
दि अवाधितइत्येवयादिबोदेस्त्रियोक्तीवेति

विष्टपमिति यागः यतः सतः क्रतुः तद्वैद्यः
उक्ताः अतिरात्राप्रलोमाद्युमेधादयः इष्टी
रिपवेतइत्यादि पर्यायास्तद्वैद्यः मेरुः हिम
वान् सद्यः पारियात्रइत्यादयः गंधमादन
मन्योवेति शैलवर्गेरूपमेदाहाधोक्ता मेवः
वनः जलदइत्यादितद्वैद्यः आवर्तोदयः
अभ्रमत्त अभ्रमेवरीतिरूपमेदेनजीवत्वं
अस्त्रिसमुद्रइत्यादिपर्यायः भेदाः लीरोदाद
यः दुःसुतः शाखीवृत्तपर्यायाः भेदाः स्त्री
त्वरादयः पादलाशिनिपादोपमेदाहा
धा कालाः दिष्टः सिंधः समयः इत्यादिप
योयाः भेदाः मासपक्षादयः इतिनातिप
हीनोत्तरूपमेदाहाधा अस्त्रिखड्गाः भेदाः
नंदकचंद्रहासकरिवादयः शरोवाणः भे
दाः नारवादयः इष्टः द्वयोरीतिवाधा अतिः
शत्रुभेदः आतताय्यादिः कुरोराजशायी
भागः रश्मिः पाणिश्च मरीचादीनोत्तत
हाधा गंडः कपोलः शोषोदेतच्छदः दश
नवसनप्रभृतस्तुपमेदाहाधा लोः प्रको
रुद्रः भेदेजंभः कंदेगलः समेपगलश
हृष्टुकंदेविशुविडुंधाइतिशायतः अ
तपवकंदीरवः विष्णोराजदेतेषुविशि
तिनानायेवगेडुकं केशः कवः नखः क
रुद्रः नावोस्त्रीत्यादिनावाधास्तनः ऊचः
॥ अक्राहोताः ॥ अक्राग्रहपतद्वैद्यः पुंसि
स्तुः परेलिंगोस्वप्रधानेदेतत्पुरुषोपि त

ग.
स.
४१५

प्रवाधितः संताः प्रसिद्धः तत्र पकारोपो-
ताः कवत्तपुष्टपुष्टपवाधकलान्तरपाद-
यः कृतपुष्टपादेस्तवाधितं योपोताः सा-
यंशपयनाथावभयादयः तीर्थोदेस्तवा-
धितं योपोताः रसदासपनसकपोसादयः
विमोदेस्तवाधितं योपोताः परमरहकर-
रादयः किरीटादेस्तवाधितं ॥ गोत्राद्याः
॥ गोत्रवंशः तस्याद्यासंज्ञातिवशोकोपरि-
श्रुते गोत्रेयग्रादिपुरुषाशीषवाचिनोये-
प्रवराख्यापारिताः येषान्गोत्रवाधित-
यालोकप्रसिद्धास्तेप्रसिद्धः नम्रपुष्टप्र-
तयोताः तस्यादिलिगतावृत्तते स्वीमेस-
योपपत्तादितिस्वीमेसयोवेत्तमाणात्वा-
त् नपिशैलवचनस्तस्यप्रसुक्तत्वात् ॥
गोत्रादिशब्दागोत्रसंज्ञकाउपकारात् य-
थाभरहाजोगोत्रमस्माकं पवेकाशपवा-
त्प्रभृतयश्चेति ॥ चरणान्दयाः ॥ च-
रणोवेदशाखायां चरणानिकटादिप्रोक्त-
वेदशाखाः तेषामाहुयः संज्ञाकटादिः
शब्दका पवप्रसिद्धः कवित्तमोयमिति
मेदात् तत्कृततदुपकारात् यथाकठः व-
हुवः पाणिनीयेप्रोक्तात् लिंगान्तेनैवसि-
द्धे ॥ नाश्रकतेरिभावेवचजतप्रसुक्त-
वः ॥ वजादयः सप्रप्रत्ययाः नात्रिसंज्ञायां
विषयेकलेवर्जितैवकारकेयेभावमात्रैव
दितास्तेप्रसिद्धः प्रसीयतइतिप्रसीवः प्रो-
क्तकटः प्रास्तइतिप्रासः कृतः विदेत्यनेन-
वेदः प्रपतत्तस्मात्प्राप्तः प्रसीदेत्य-

स्मादितिप्रसादः पवेग्राहोपापोडादयः ॥
सर्वत्रश्रकतेरिकारकेवेतिवचनभावेपाकः
त्पागः रोगः भावइतिवचनश्रभावेपाकः
वकागात् यः पररुतेत्पादिनाचन यश्च
संज्ञायामकतेरिचेतिवकागात् यश्च
इत्याख्येवसंज्ञायांचन सोप्यत्रवकागात्
रहीतः अच चवे चयाः जयः पराडित्य-
च करः गरः लवः लवः रुहीरित्यपु न
इत्यतः यत्तः प्रप्रः यत्तयाजेतिनः या-
त्रैत्यत्रतप्रसुक्तवाधितं याचयाजेतनः ॥
उपलक्षणाद्येत्वात् स्वपिनः स्वप्रः ए-
नमनन्यासः सेतवेतिताः यः उरखदः
प्रखदः प्रसिद्धं संज्ञायामितिचः अथच य-
यकः इदंयः द्वितोयच ॥ ल्यः कतेरि-
सिस्थात् नेदनः रमणः सप्रसुदनः ॥
इमनिङ्गावेकः भावे ॥ भावेपद्यादित्य-
मतिङ्गादित्यादिनायमनिचुसप्रसिद्धात्
एथोन्भावः प्रथिमासहिमा लविमा गी-
मा अमत्रेताप्रवाधिता इत्यनेनप्रसुक्त-
सिद्धाति ग्राणयेतास्तेनरक्ताद्यथे इत्य-
नेनवाचालिगतायावाधितत्वात् भावइ-
ति किं भविमाहातोतीतिविरिमापद्यो-
णादिकइमनिचु प्रेमस्नेहोयहोइत्यज-
यः प्रेमशब्दः प्रीः धातोरोणादिकमनिजे-
तः नयमनिजेतः तस्याद्यसिद्धमनेनामि-
त्यनेनस्वीवत् इमनिजेतस्यात्प्रसुक्तव-
प्रेमानानिप्रयत्नेतिकः कादिन्यायेनभा-

रा.
मु.

वशहः एवं प्रवचनं संवधते संपिपस्थः
तियोगविभागयोभावेकः सोपिपुंसि स्यात्
त आहृतः शलोभक्तः आहृतः शल
भोक्तवन्त इति अत्र लोवत्वमपि शिष्टं
योगात् आहृतः शलभोक्तवन्त इति न्या
नमदयोरिति शब्दाणां वः अतो न पुंसकः
पाहोवन्तौ प्रमादतः रत्नितोक्तमत्रैवेति
॥ योकिः प्रादितोः न्यतः ॥ प्रादित उपस
गोदन्तश्च स्ववन्तात्परात् च संसक्तान् पु
रयोः किप्रत्ययः उदंतः पुंसिनिधिः प्राधिः
प्राधिः प्रादिः उपसर्गो योः किः स्ववन्तात्कः
संलपिकरणो वेति किः पुंसि इपुंथिस्तद
यो रित्यनेन बाधितं ॥ दंडे च वडवावच
वडवानसमाहते ॥ समाहते समाहारः
ततो न्यत्र दंडे अथ च वडवाव अथ वडवौ
अथ च वडवा अथ वडवाः अथ वडवा
न अथ वडवै रित्यादि ब्रह्मवचनानां प्रयोगः
एवं वडवडवाविति समाहतादिति किं
अथ वडवं विभाषादन्त्यादिना लोवत्वं दंडे
द्वे च वडवावच वडवा अस्मात्ते हते इति
केचित्पदेति ॥ कोतः सूर्ये च पर्यायसर्व
यः सर्वकोपि च ॥ सूर्ये च पर्यायसर्व
कः अपः सर्वकश्च कोतः शब्दः पुंसि स्यात्
यथा सूर्ये कोतः अर्ककोतः चंद्रकोतः
इंद्रकोतः अथ कोतः ॥ ललाणेनुक्ताश्च
स्यार्थकोतक्रमेणाह ॥ वडकश्चात्र वाक
श्चरलकश्च रुद्रगकः पुंलो न्यलः सपुत्रः
अविहपटपटावतः कोहारवदहहृदपि

गोडपि चंडवत् गडः करंडोलगुडोवाता
शुक्तिलोकाः हतिः सीमंतहरितेरोमे
योद्गीय उडुधाः काससेदं निरुक्तः फेनः
स्वयोसपको आतपः त्रिद्योनाभिः कः
लपत्तरकेटगः सरत्तरप्रचक्राश्च गोला
दिगुलपुत्रलाः वेतालभलमलाश्च पुरो
डाशीपिपिहसः कल्मासोरभसश्च वसक
लाहः पतदुहः ॥ वडकः पिहक पिहक
भेदः अनुवाकः अगत्तः सपुत्रः वेदभेद
इति सभृतिः रलकः कम्बलः स्वगभेदः
श्च रुद्रगको वललाता गहनेच्छादिः वा रु
द्रगो नाच्छादिः पिहमीति बोधो लितः दुर्ने
दिका प्रायो गहमेद इत्यर्थः पुंलकोडमू
लं सामवेदं नियता घनोत्पकारः पुंलः स
पुत्रः संपुत्रकः वितः शिद्रः पदः प्रेष
लपिलालोहितकोशयः पदः दिवातला ॥
परीक्षार्थं तलायां च पदः सूरिभिरिष्यत इ
ति विद्यः पदोडत लोपधत्त रूपकफयो
स्तथा प्रहरणोत्तरेति मेरुतिः प्रहरणोत्तरे
इति पुष्टोकोहः उरोपुत्रः अरवहः रूपभे
दः कस्यचिन्मते कोहरशतपरिच्छेदः को
हारो नागरो रूपे प्रहरणोत्तरेति कर्तृति
रभसः यद्यपि कोतलोतादिक्रमेणात्रोक्तो
तमधोरेफोतकोहरपाहोरयक्तस्तथापि
काराते अथवा भहशाम सलशाम इति न्या
येन रेफोतोलिवडः इह क्रयविक्रयस्थाने
पिहो म्हादि स्यात्तः शरीरशामश्च ॥ पिहो
धोलेतथामान्देदेहागारकदेशयोः देहता

रा.
मु.

त्रैविपाकेचगोलसिन्दुकयोरपि ओत्रपुष्पे
पिपुंसिस्मात्तौवमाजीवनायसोरितिमेदि
निः गौडवृद्धनामोप्रवृद्धसोमगुडशुगोदः
पामरजातोचवृद्धनामोचसंमतः इतिरुद्रः
पिचंडमुदरेशक्तोपिचंडमुदरेप्रशो रवयवे
च पशोरवयवेगंडइतिख्याते शक्तोदेहोपि
चंडवत् ॥ कोहोदयः पुंसोतियोजना गडुः
गलगंडः गडुः वाङ्ममलकयोमेषोमोसः
हडिः गडुः एयगडोऊज्ज्वलतिविद्यः करः
डोवंगातिरचितोभंडविशेषः लकडोवंगा
रिमयोदंडः लोहमयासुइतितसुभूतिः ।
वरंडोमुखजागुडिका वरंडोयंतगवेहो सं
देहमुखयोगयोरीतिविद्यः गजकडोयं
नगवेहो ॥ किलोमोसग्रंथिः चघणजवा
याचिऊच कणः काएक्रीत कणः स्यात्का
एवेधकः इतिरत्नकोषः इतिश्चमपुटको
इतिश्चमपुटमन्त्रोनेतिमेदिनिः सौम्रतोः
सोमोतः केशविन्यासः इतिद्वोविशेषः अ
द्यभेदश्च ॥ इतिदिशसिद्योपौसइयवणे
विशेषयोः अस्त्रियोस्यात्तोवापेतिमेदिनिः
तिरश्चोचवितमुझीयंचवेहोरोमेषः उझीय
तइतिउझीयः मासभेदः न्युदोः शोभाभा
नितियक ओकारइत्यन्यउझीयः प्रणवः
मासभेदधनिरित्यरुणः बुडुधोवतिलाका
रः जलविकारः भुजभुला भुः राभुः रीति
ख्यातः कामेदज्ञातिकमेणपण कामभेदः
वेशवारभेदः गुल्मभेदश्च अरगतोयाचन
च औणादिकोनिः अरनिः अग्निः ऊदः ऊदः

कारस्याशाल्यभोदं फेसोजलविकारः मत्प
हृतादिस्तुतकृतः सौतेपोदीर्घश्चेतिपपः
पिष्टकः श्रातपः स्योलोकः दीर्घयेत्तत्रि
यवावीनाभिः पुंसिप्राणं गतेसिधामित्यु
क्तं कृतापः शवभेदः कृतभेदइत्यन्येकृता
पइतिचपादः तुरोमुदुनसायकः चवगे
द्वितीयातिरप्येयुरः केदरः केकरमेयव
हारपलायेश्चतरुभेदइत्यन्यः एरोजलप्र
वाहोस्याद्वासेमुडिखाययोरीतिमेदिनिः
एुरप्रोवाणभेदः चवगेद्वितीयातिः यथा
हिजातुरप्रवेदितः कुचिऊतारोहिमदी
धीतिद्येथीतिहरविलासः चुक्रुः संधानव
तोत्पम्बः योकरइतिख्यातः चुकरइतिशा
कभेदश्च कम्ब अज्ञइतिस्वामी गोलोव
तैलीपिंडः द्विगुलोरागवडुयं वैश्ववर्गेज्जी
वलिगमुदंतश्चपदाते द्विगुलः स्यात्तद्वि
गुलमिति उद्गलश्रात्माशरीरेच उद्गलः
उद्गलः सेंदगकारेविपुपुस्यात्तदेहयो
तिमेदिनिः भालिरप्यत्रयोषितित्रियो भ
लीच मल्लोवाङ्कयधी पुरोडाशोद्दीवभेदे
च सस्यापट्ट पिष्टकस्यच रसेसोमलता
याश्चऊतशेषेचकीर्तितः इतितालव्याते
विद्यः पदिसोः सुभेदः असितोमरऊतप
महापदिसेतिभदिभाषासमावेशात् दे
त्यसोतोय मसेवेज्जमासः ऊत्सितोमासः
ऊत्समासः एषोदगारिः पातपरायणोदेत्त
त्यः ऊत्समासः पावके पाचकेप्रोक्तः ऊत्सा
घकोचिकेपिचेतिमृधन्योतेविद्यः ऊत्सा

धोमावादिमिश्रमर्थेस्वित्तंभक्तौखचःसीति
 विख्यातं रभसोवेगद्वयोरितिदंतोत्तौवि
 सः औत्सुक्यमितिचकलिंगः अतिचमिरः
 भिकृभ्यःसः यदातरभसगुणयोगादशः
 अद्यचितद्वेतिद्वयोवर्तते तदावाच्यलिंगः
 ता ॥ कदाहोद्यततैलादिपाकपात्रैचकर्म
 रे ॥ कदाहःकर्मपदेष्वस्तुपेचमहिषीणि
 खावितिविद्यः निष्पत्ततामूलारिकेयज्ञ
 लानिमपतद्भूः पवादेराकृतिगणत्वा
 द्वा पीकदानइतिख्यातः कृतःकर्तरिसं
 ज्ञायांइतिवाच्यलिंगवत्पते तदपवादोयः
 मिति ॥ इतिपुंलिंगसंग्रहविवरणसमा
 प्ते ॥ औद्विहीनेनश्चखाराणपणेश्चभ्र
 हिमोदकं शीतोष्णमोसरूपिदशुखातिद्व
 वाणवसं इलमाग्रंहेमलोहंसखडःखशु
 भाशुभं जलपुष्पाणिलवणकंजनान्यनु
 लेपने ॥ द्विहीनेज्जीवइत्यर्थः द्विहीन
 इत्यधिकारोयैवकृत्वशब्दयावत् खादि
 लोकाद्वयेप्रधानैर्निर्देशः खादिषड्विंश
 कमनुलेपांतबाधकविषयादन्यतज्जीवे
 स्यात् अन्त्येत्तत्रअनुकृतमश्नयायैचका
 राद्वाराश्रितिकांगनाभरणान्नवस्त्रादीनां
 ग्रहणं खमिन्द्रियमाकाशादिच खमिन्द्रि
 येपुत्रेत्तेत्रैश्वर्याविदोविहायसि संवेदनेदे
 वलोकेशमैर्णापिनपुंसकीर्तिमोर्तिनः
 ॥ अरण्योर्विपनेकाननमित्यादि पाणिपत्रं
 पलाशंदलमित्यादि अश्रंविषयेच्छिद्रंवि
 लमित्यादि हिमंतद्विनेप्रालेयमित्यादि उ

एकं जले नीरमि त्यादि शीतं शीतलो शिशिरः
 मि त्यादि तद्वति वाचालिगे उमं च मेति गममि
 त्यादि मांसे ग्रामि घेपलले क्रव्यमि त्यादि रु
 धिरं शोणितं रक्तमि त्यादि सुखं वदनमास्य
 मि त्यादि श्रित्तनयने लोचनमि त्यादि इवि
 तांधने स्वापते यमि त्यादि बलशब्देन शक्ति
 मै न्ययोग्यं दृष्टां बलं स्थामशुष्म इत्यादि इ
 लं लंगलं गोहरणमि त्यादि बले फले इति
 सभृतिः पठति आश्रं पनसे कपित्थमि त्या
 दि हे मे स्ववर्णं कांतस्वरमि त्यादि लोहो स्त्री
 त्पुक्तमपि पयोया हे मि हो तं लोहमयः श
 स्वकमि त्यादि सुखं शर्म शातमि त्यादि इः
 खं कष्टं कृत्रमि त्यादि शुभं कल्याणं कुशले
 मे गलमि त्यादि अशुभं कल्याणं मे गलमि त्या
 दि जलपुष्पाणां सौगंधिकं कमलोत्पलज
 दकल्होत्पलादी निलवर्णं साशुद्रं संधवमि
 त्यादि व्यंजनं लेसनं मिष्टानमि त्यादि व्यंजन
 विशेषाणामपि दीपितक्रादीनां ग्रहणं प्रभुले
 पने ऊं ऊमादि अर्वाधित इति किं त्वमाका
 शो विद्यत्यैः अरण्यमटवोपवमन्यदम्
 यै ॥ कोट्याः शतानि सैख्याना ॥ कोट्युः
 कोटितो न्यशतानि सैख्या ज्ञी वे स्यात् शतं
 सहस्रं प्रकृतं न्यकृतं इत्यादि कोट्यु इति रूप
 भेदेन कोटिः स्त्री कोटिरिति बाहुलकात् नदी
 र्वत्वे ॥ बालदा प्रकृतं चतत् ॥ सर्वेणानि
 तं ज्ञी वत्वे प्राज्ञै वि कल्यो धं लक्ष्मः ज्ञी वे
 स्यात् रूपभेदात् स्त्रीत्वोप ॥ लक्ष्मलक्षेव
 नियंकारे विद्यादि कोषे प्रसवे च ताने प्रपा

शः
सुः

हात् नहत् प्रकृतशब्दाद्यं शतं सङ्ख्यम
यत्प्रकृतं निरुक्तं सतत् स्वीकोटिरुधमि
ति क्रमादशगुणोत्तरमिति रत्नकोषः ॥ १
अथ मसि सतत् ॥ असेते इसेते उसेते
असेते यत् द्विस्वरेतत् स्त्रीवेस्मात् असेते य
शः पयस्त्वादि इसेते सपि रिन्वादि उसेते व
पुयस्त्वादि अनेते वसेते वसेत्वादि परतः
इति अथेकिरीलोसपयो जने इति अथे वत्पः
ति अनेतद्यच्चादेव सिद्धे परतो यन्मन्त्रशः
होस्यपादाने उदस्यानित्यत्वापनायेतेन
गुणोपकारलोके पुनमोशशो पुमानित्येति
॥ यदनांतमकर्तारि ॥ अकर्तारिकर्तारं
त्रयः अनांतशब्दः स स्त्रीवेस्मात् गमने रम
णोदानमिन्वादि एवं करणसं प्रधानापादा
नाधिकरणानि अतएव धारोपिकरणमि
ति अकर्तारीति किं नंदनः रमणः यच्च
तेनः वर्धनः ॥ अनेतसोपधं शिष्टं ॥ अ
नेतसकारोपधं नकारोपधं च द्विहीने स्त्रीवे
स्मात् तत्र अनेतयथा हात्रपात्रवद्विहात्र
वस्त्वितिन्वादि नोपधसहिते अनेतमितिक
स्वाचिन्मते शिष्टमवशिष्टं प्रागुक्तादन्तर
शिष्टमवशिष्टमितितत्सभूतिः शिष्टमि
ति किं पुत्रः औपवस्त्रः वृत्रः हंसः कंसः
शालः शाणः कालः कालः गालः गालः
॥ रात्रे प्राकृतं सत्त्वायान्वितं ॥ रात्रशब्दः
संख्यापूर्वः स्त्रीवेस्मात् रात्रात्तादः पुमीति
पुस्त्वप्राप्तवाहः तिसृणां रात्रीणां समाहा
रः त्रिरात्रं एवं च रात्रे पञ्चात्रे इत्यादि पंच

रात्रीमिति भागवतिः त्रिरात्रीमिति जयादित्यः
तदहन्मत्तमेदात् स्त्रीवत्त्वमेत्येति किं अप
रात्रः अर्थरात्रः ॥ पात्राद्यदेतैरेकाद्ये हि गु
ल्लत्पात्रुसारतः ॥ पात्रादितिरदेतैरेका
नुसारतः शिष्टाप्रयोगाचुसारोक्त्या
गुः समाहारविषयवययात्रिभुवनेत्रिपुरे
काद्यैः इति किं पंचकपाले पुसेस्तुतः स
पः पंचकपालः तद्विनाये हि गुरये लत्पात्र
सारत इति किं त्रिपुरी पंचकपाले अनेतैरिति
स्वप्नाख्यानामिदं समासेतरकालं समासां
तविधिः तेषां सते अतश्च अतवयवाद्येति
अदेताः तदा अयमर्थः पात्रादिभिरकारैश्च
त्वावयवभूतैर्विहितोयो हि गुः स स्त्रीवेस्मा
दिति तेन पंचगवामित्यादिसिद्धिरिति सभू
तिः अन्यत्वाद्दृशिष्टमित्युच्यते लत्पात्र
सारत इति एयकृत्स्नकरणस्य साध्यः
पकाद्ये हि गुशब्दः शिष्टः पौरशिष्टो लत्पा
नुसारेण स्त्रीवेस्मात् तेन पंचसोमपंचक
मारी त्रिजगत्पारिलत्पात्रुसारतः इति व
चनात्रिवली त्रिजगती ॥ दंडैकत्वाद्यधीभा
वो ॥ दंडस्यैकत्वं दंडैकत्वं अद्यधीभावश्च
स्त्रीवेस्मात् पंचवचनादिह समाहारदंडस्य
ग्रहणं समाहारोद्दिष्टं इति सावदंडस्याभि
धेय इति तत्रैकत्वेनेतरयोरोत्तरावयव
प्रधानत्वात् अथेकाद्योसंभवात् तद्वाचिने
दंडस्य स्त्रीवत्त्वात् पात्रादि शिष्टो वेस्मात्
निकपाणविके प्रायेण सर्वपदमवयवे परप

रा.
सु.

हमनवायंतदशेतसमुद्योनवायोनवाय
भवतीति अन्वये संज्ञावलादवायीभावस्या
वायत्वं श्रीधरिउपक्रमं उन्मत्तगंगेशः तिष्ठ
इकालः संज्ञावलादवायीभावस्या
गंदंतत्पुरुषयोरिति डंडे परबलिगतायो
प्राप्तायामवायीभावेतत्पुरुषयोरिति प्राप्ता
न्यात्रिलिगतायोवचनायीमिह ॥ पथः संज्ञा
वायात्परः ॥ संज्ञायाश्चवायाश्चपरः कृत
समाप्तः पथः स्त्रीवेस्यात् द्वयोः पथोसमा
हारः द्विपथं पर्वत्रिपथं चतुष्पथं अवायं
विपथंकापथं संज्ञावायादिति किं धर्मप
थः ॥ षष्ठाद्यावावहनाचेत समाप्ते ॥
षष्ठादिति षष्ठ्यन्तात् समाप्ते पराद्यावास्त्रीवे
स्यात् साचेडहूनो संबंधिनीस्यात् वीणा
पतितांवायाविवायां वायावाडल्परिति
स्त्रीवत्वं बहूनामिति किं दृष्टस्यवायावृत्त
वाया ॥ संहतोसमा ॥ संहतोसमृहेयः
समाशब्दः सस्त्रीवेस्यात् दामोनीसमासं
तिः दामोनीसमंस्त्रीसमंमिति प्रादि अयालावे
तिस्त्रीवत्वं संहतोविति किं दामोनीसमादा
सीसमा गृहेसमाशब्दः गृहयेपिदामोनीस
मा ॥ शालायापिपरगजमनुष्ठायादराज
कात् ॥ शालाऊटीअर्थोभिधेयोयस्याः
साशालायांसमाश्रयिण्यत्वं संहतोयच
अराजकात् एवंराजशब्दवर्जितात् राजप
यायात् अमनुष्ठायाश्चरत्पिशाचादिश
ब्दात्षष्ठ्यन्तात् पराशालायागृहवाचिनी
यासासमास्त्रीवेस्यात् इनसमं प्रभुसमं रे

चरसमं पिशाचसमंमिति प्रादि अराजकादि
तिकिं राजसमा राजपयोयश्रुद्वान्नेहवेद
गुप्तसमभावेदगुप्तसमा चेदगुप्तशब्दो ध
तिपतिशब्दो राजविशेषवाची अन्तेराज
पयोयत्वेपि न्यपतेः समा न्यपतिसमा न
लापतिर्यत्रसमायांमातयेतिप्रतिसमाह
धुः राजपयोयत्वेपिनराजपयोयः अतएव
न्यपोनामकीञ्चित्रस्यसमान्दपसमाहत्यादि
षष्ठादिति षष्ठ्यन्तात् षष्ठ्यन्तेवे इच्छरावासीस
भावेतिकर्मधारयेनस्त्रीवत्वं अराजकादि
तिवचनंस्पष्टार्थेनाभोगजसमाहतिस्त्रीलि
गवर्गेषादात् इमादिशब्दात्पुत्तान्मुदाहर
तांनीत्यर्थः ॥ उपतोपक्रमोतश्चउदादि
त्वप्रकाशने कोपतकोपक्रमादि ॥ उपता
त्ः उपक्रमोतश्चयः समासः उदादित्वेति त
योरुपतोपक्रमयोरिति त्वेप्राथम्यतत्त्वप्रका
शनेप्रतिपादनेन्यानेस्त्रीवेस्यात् उपताय
तश्चोपसर्गादितिकर्मण्यत् उपक्रमस्यतइ
त्युपक्रमः उदाहरणमाह कोपतेत्यादि को
ब्रह्मातस्योपताकोपतेकोपक्रमेप्रतादिति
प्रतापतिनाप्रथमंस्त्वत्तालादुपताताप्र
तादित्यर्थः तदादित्वेति किं देवदत्तोपता
हन्मयः प्राकारः स्त्वत्कारस्यानेकार्थत्वा
त्तत्रतदादित्वे पर्वदेवदत्तोपक्रमोरथः ष
ष्ठादित्येवमुपक्रमः ॥ कथोशीनरनाम
सु ॥ उशीनराख्यजनपदप्रतीपशमाणां
सुखविषयभूतेषुषष्ठ्यन्तराकंथास्त्रीवेस्या
त् सौधमीणांकंथासौधदिकंथंवाल्मिकेयं

रा.
सु.
४६

उशीनरादन्तः रातिकंयावाक्कि कोषियंश
मस्यसेनाग्रतः परवल्लिगतैवनामस्वितिकि
वीराकंयानामुशीनरेषांपिकंयोनोनाम
॥ भावेनएकविज्ञोन्मसृद्देभावकर्मलोः
कुदेतप्रत्ययः ॥ नाएकइत्तादिचजायप
लत्तातेनपाकःलवःपंक्तिः वितइत्तादेर
पिवतेने अदेतप्रत्ययानश्च एचुकश्च नए
कातथाचः इत्त अचुबंभोयेकातेवितःप्रत्य
याःएवाटयः तेभ्योन्मयेभातीविहिताः प्रत्य
यास्तवानीययादयोयेभावायेविहिताः क
तातथासमृद्भावेभावकर्मलोयेअदेतास्त
डितास्तेस्त्रीवेस्यः तत्रभातविहितायथा
भावभवं भवितव्यं भवनीयं भुक्तं डहेल
जंभ्राते देशमनेकंकादिशंगेतव्यं गतेन
पुंसकेभावेक्तः भावेपिधात्वयेकतावापि
रक्तोतिउगादयः इतिकर्मत्वं भव्यस्येयेवे
येभुवेभावेकपु ब्रह्मभूयंसमेतातरवः
ऊटश्चवर्ततेअभिविधोभावइत्तातिइचु
न स्वार्थेए सोराविणंमंऊटिनेवर्तने न
एकंविज्ञोन्इतिकिनप्रश्नः यत्नःस्वपो
नः स्वप्नः नणः इतिणः न्यटनेन्याटः क
स्वपिस्थइतियोगविभागात् आहनामु
त्यानेवर्तते आहृत्य आहृत्यः चेतयथा
हितोयच इत्ययच चपयः वेपयः न्या
संग्रथेतिथच भावनाकारणसमृद्भावेत
डितायथा भित्ताणंसमृद्भावेमितादिभोगभे
दे कवतीनांसमृद्भावेवने गोत्रोत्तोष्टाणा
दिनात्राए औपगवं काकानांसमृद्भावेइत्ताए

काकंराजकं औत्तकं केरागयच केराकं
भावेअदेतप्रत्ययाश्चस्त्रीवेयथा गोभोवः
गोत्वं इगातात् शोचंसादेवंमनोत्तादिताडु
जः मनोत्तकंतेनायत्रलोपश्चस्त्रीवे कमे
णिगुणवचनेतिथश्च शोचं खलिनीत्या
दौइतचतलच हंगस्त्रीभावादितादिना
स्त्रीत्वविधानानस्त्रीवत्त्वं ॥ एणमुदिना
भोगपरंस्वहः ॥ एणमुदिनाभोगपरःकृत
समासांतः अहःशहः स्त्रीवेस्वात् अयहाताः
पुंस्वेइतिपुंस्वापवासेयंएणहं स्त्रिताहं
स्त्रिनोकत्वेपि ॥ अहःशहःप्रशस्तायेःरा
तास्त्रीवभएच स्त्रिताससमासकार्यमेत
त प्रतिविन्वीतविशेषइत्तत्रस्त्रितासस
भास्वित्यर्थः तथाहिक्रियायायानोभेदकान्ये
कत्वेपि ॥ क्रियानामवायानोभेदकानि
शेषाणानिस्त्रीवपकत्वेपिस्वरित्यर्थः तथा
हिक्रियाणामवायायंचअसत्प्रतत्वात्
लिगसेखाविशेषोनास्तीति तदिशेषाणाम
पित्तमान्येलिगसेखाचैकवचनेयोगीति
यथामंदंपचति मृदुपचति अययविशेष
णयथारम्यंस्वः ॥ उक्रुतोदकेचोचुक्तं
मृदुस्त्राणोतिरीदंमर्मयोजने राजस्येवाज
पेयंगयपयकुतौकवेः माणिक्यभाष्यसि
हृरवीरवीरपंजरे लोकायतंइतितालेवि
दलस्थालवाक्क ॥ इदानीमनुक्तानेना
मानिकानिविदाह वसिकासीत्यादिनावसे
स्यक्रु वचैःयक उक्रुक्तामविशेषः तोद
कंत्तमेदः इपमेदश्च तदकलइकर्मणि क

गं
मं
४६२
७७

जातिभोवुज्ज ग्रथतोदकमजिसकारेकत
मितिचोदः सुत्रे चोचमुपभुक्तफलाविश
हंतालफलेचोचकदन्ताः फलेभवेदित्ता
षकोषः पिच्छवहेरुहस्यस्तृणास्तंभो रद
स्तृणोकरुषेः कीदृशतिकरीते वेष्टनेशि
रोभृषणमित्तरुणदत्तः समसोधिस्थानेनो
तत्वादेवजीवते सिद्धेपुनर्विधानमनंतस्य
जीवत्वातिनित्यतापनार्थं योजनंक्रोशचत
कं राजसूयवाजपेययज्ञभेदेष्ट्रयागदा
रेणपुनर्विधाने जीवत्वाविधानंराजसू
यवाजपेयशहोपुलिगावपित्तः शुभ्रयै
क्रतुनामिति सुत्रेकवेः कृतोवर्तमानेराद्य
पद्येजीवेत्तः प्रपवादः प्रदत्तानेगद्येष्टोक
वेधः पद्यमिति शुभ्रयोपिष्टशतद्वित्यक्त
कवेः कृतवित्तिकिंगद्यावाक गद्योयमर्थः ग
द्यमेतद्वचः तथाप्यपेकः पद्यापडतिः पदे
रजः साणिकोरत्नभेदः भाष्यं सुत्रायोवर्ण
नेयत्रपदेः सुत्रानुसारीभिः सुपाणिचवर्ण
नेभाष्यभाष्यविरोविडिरोति सिद्धं स्त्रीसोम
नेशोभाजनकोरक्तचर्माणेदः चीरेदत्तत्वे
जीर्णवस्त्रवेडिमिति सुभृतिः कोषजंवासु
चीवरंशुनिवासः शाक्यमित्प्रवावर्णमिति
सुभृतिः पजरंकायास्थित्वेदंपट्टादिवंधुन
रद्वेच लोकायतंतर्कभेदः चावीकशास्त्रे
हरितालेधातुभेदः विदलेमुद्रादोवयवः दा
डिमवल्कडित्त्वामी विदलोदधाकृतवश
दलकृतपात्रविशेषश्च स्थालहेमादिभोजन
पात्रेवास्तववास्तवदेशाद्भवे ॥ इतिजीव

लिंगसेग्रहीविवराणमसासे ॥ ओपुनपुन
कयोः शेषावचेः पिपाककंदकाः मोदक
स्तद्वकः दंकाः शादकः कवेतोवुधः पातको
द्योगचरकतमालामलकानदः कृष्टंमुदेशी
भुवुलः त्वेदितेमेमज्जिमं संगमंशतमाना
होशम्वलावयतोदवे कविद्येमेदकापमे
पारावारंयरोधरे सुप्रग्रीवपात्रीचयुधेच
सामविक्रकसो ॥ पतेविक्रकशहपयेताः
पुंजीवयोः स्युः कदत्ताहोषेत्तादि उक्ताद
नः शेषः यथाशोवपमशहोनिधिवाचको
पुंलिगोजलजभेदेतद्विलिगावित्तिक्रयोधे
शुभ्रवेः पिपाककंदलिः कंदकंतकलताप्य
गंलोमरोमद्वेषे सु मोदकंभेत्तमेदः तद्वक
परिकरः दंकाश्चेतिप्रपिपाहः दंकाः शुभ्र
दः शादकजाविशाराणोतालकादिः कवेतः दि
शतग्राममधोमनोरमस्थाने शुभ्रंमासपु
रुषेशतकोटिपुनर्विधाने शुभ्रंमासपु
तिमेदिनिः पातकंभेत्तमेदः उद्योगः
उत्साहः चरकंवेद्यशास्त्रविशेषः पवर्गोत्
तीयादिवरकंस्तवस्त्रीमत्तनः तमालोद
त्तमेदः वेशत्वक्तः शुभ्रलकोधात्रीफले व
हेत्तामलकोऽनदोतुविवरेत्तामेदश्च क
ष्टेगोभेदः वीणाद्वयं च मुदेशीशरः मुदितके
शचवाचालिगं श्रीधुमधंभुक्तमांसशकुली
भृष्टमांसं पनसादिफलमपारभागः पुन
मिति केचित्पदेति उद्योगंलिगंशुशमनेत्र्य
पदमे पुनतुत्तंभुक्तमांसत्रतेरजतीति

गं
सं

अतः प्रकृतमित्यपि पाठः त्वेति तौ सिद्धनादः
॥ जानीयान्ते गले मते मते मल जाये ललाणे
ऊहणे दने ऊहने ऊहः ऊहे नानि वृत्ते ऊहिसं
मणिभूः सुधाचरितभूतलमिति तस्य भूः
तिः भावप्रत्ययान्ति मय वक्तव्य इति इमं स
गतेत्यादिमेलकः शतमानेन रूपमले अतिच
धृतिणी पदिभावास्तभोमः इति मः अन्तस
अतिरोगः अस्वा इति व्यातः शस्त्रलेपायेयं
तालव्यादिः दंत्यादिश्च नयोति पचाय च अ
वयं लिगसंख्या रहितः शब्दः तोडवमुडत
नृत्यं कवियमयमुखबंधनरजः कडियाली
तिव्याता नायकवीरलीने कीवयेवानात्रं
गममुखभंडमिति बोधालितः कंदमूलीव
शेषः कर्मति कविताः तत्र कर्मकारकं क
जः पास इति पास प्रत्ययः कपोसः वसुयोनि
फलभेदः व्यातपवपारेनयाः पारेपाद्ये अ
कारे अर्वाकृपाद्ये स्वभूतिस्तु वागवारीमिति प
दित्वा वागः समूहः अवसरौ वेति व्याचष्टेय
गंधरं रथारोपितकाष्टयत्राया बंधते सुप
यत्ने पञ्चबंधनकाष्टयत्रीवेवातायनीमिति
सभूतिः गृहादौ प्रोते धारणा आधारपेक्तिः
वहुवारणाख्या अत्रीवमिति रुपादतः अ
त्रीवंमुखशालेतोके अत्रीवंडुमशीधेमिति
गोवर्धनः उल्वादय इति गृहणातेवेः श्रीवाम
वस्य अत्रीवंयतोपकरणपात्रभेदः सुषु
ज्ञादि काथरसः सुषोतस्योदः चवरीदिशु
इदानीं दत्तसंस्कारमाह चमोतिपवितयत्त
नेन चमसं सोमपानपात्रे अनिर्वीतिरभिपुभो

सः विक्रमसे गोभूमिदिशो कषणभसरो
पाता इति पुंस्त्वप्राप्ते तदपवादे ये ये पातप
वाटानां किते पातमसर्वे विधिरये ॥ अर्थ
चोटा चतादीनां पुंस्त्वप्राप्ते वेदिके डवे तत्रो
क्तमिह लोकोपितं सुदृष्टं स्तुतिशेषवत् ॥ अ
र्थं चोदिगोपाणि नोयगाण कृता चततीर
दानलोमन् महातादयो बहवः पुंनपुंसका
द्यपि तः चेदगोपि डुगोति हारुणादेतादिलि
गानुशासनेन च पुंनपुंसकप्रकरणे निवेधः
ततश्चरकं अर्थं चोदो पुंनपुंसकप्रकरणे यत्
चतादीनां पुंनपुंसकमुक्तं तत् वेदिके प्रा
वेनिश्चितं तस्मादिह लोकोक्तं नाम लिगा
नुशासने अनुपयुक्तं त्वान्नोक्तं ननु वाच्यं
विदुषोपि पुंसो शेषलोकि कपटप्रयोगात्
गामित्वा से भवात्ते दिग्भेदे तत् किमिति
लोकाणां प्रयोगानां कितं चेत्तत्तथाह लोके
पीत्यादि तस्मिन् लोकेपि यद्यस्ति तदा स्तुभ
वत्तशेषवत् अनुक्तलिगपदप्रयोगवत्
ग्रहार्थमिह वक्ष्यते यथा प्रमादादुच्यं विस्त
रभयाद्वा अनुक्तमपीह शेषे शिष्टप्रयोगतो
हेयं तथा तदपि शिष्टप्रयोगानुसारदेव
ज्ञातव्यमिति ॥ इति पुंनपुंसकसंज्ञाविव
रणं समाप्तं ॥ स्त्रीपुंसयो रपत्नोताः ॥
अधिकारो ये अपत्नोताः अपत्नोताः सर्वे
स्त्रीपुंसयोः स्युः तस्यापत्नमित्याह ओपगवः
दिहाना जीत्यादिनां प्रेषु गगौ
दियञ्च गगौः गगौन्पायसिद्धं वैतत् अप
त्नप्रत्ययोतानामपत्नमेव वाच्यं अपत्नं चक

शु
४६४
५६५

न्यापुत्रपंततः स्त्रीपुंसत्वेकतः स्त्रीवत्प्र
संगः ॥ द्विचतुःषड्पदोरगाः ॥ द्विपदव
त्तमपदषड्पदवाचिनः उरगवाचिनश्चजा
तिविशेषाः स्त्रीपुंसयोःस्यः द्विपदोयथा
मातृषः मातृषीपुरुषः पुरुषीविप्रः विप्र
शूद्रः शूद्राकुरुकुतः कुरुकुतीचतुष्पदः
सिद्धः सिद्धीगौरयगौरियं षड्पदोयथा
मरः भ्रमरी उरगोयथाउरगः उरगी अयम
दिः इयमादिः सर्वत्रजातेरस्त्रीविषयादिः
तिङ्गीषु विप्रदिभ्यस्तत्तादित्वात् उत्तापु
अवाधिताइत्येवमस्तिकाशिवा लृता ॥
जातिभेदः ॥ जातिभेदाजातिविशेषवाचि
नः स्त्रीपुंसयोःस्यः न सर्वे तथाहि पुरुषाद
यः पुंसोवस्त्रीप्रभृतयः स्त्रियामेववर्तते दि
पदादिप्रहणेजातिभेदप्रदर्शनायेमेवतेन
तंश्रदिपदादिजातयोपि दुणमत्स्यादयः
स्त्रीपुंसयोःस्यः इतिवयमप्ययोगनेवांगीक
मेहे ॥ पुमात्वाश्च स्त्रीयोगैः सहमल्लकः
मुनिवंगटकः स्वातिवंगकः पाटलिमनुः
मृषः स्तपाटः कर्कभृद्यैष्टः शाटीकादिः कु
टीः ॥ पुमात्वाः स्त्रीयोगैः सहमल्लकरत्वा
दयः पुमिस्त्रियौचवर्तते यथामल्लकः प
त्रविशेषः मल्लकः मल्लिका मुनिस्तपस्वी
मुनिरयं मुनिरियंवंगटकः कपटेकः वग
टकः वगटिकः स्वातिनलत्रभेदः स्वातिर
यं स्वातिरियं वगटिकानिलिकाभेदः वग
को वगिका विलेपनेतवगणशब्दः पुनपुंस
कलिंगः ॥ विलेपनेवेदनेचवगणकंपुनपुं

सकामितिरभसः पाटलिः वृत्तभेदः ग्रयेपा
टलिः इयपाटलिः मनुः प्रजापीतः मनुयं
तद्वायी मनुयिस्त्रियौ स्वर्णादिविलयनभेदे मृ
षामृषः स्तपाटीपरिमाणाभेदः स्तपाटः रक्त
धारेतगोवर्धनः इयमयेवाकर्कभृद्यैष्टः वदरीदृ
येग्रयेवायैष्टः देदुः शाटीशाटः वस्त्रभेदः को
टिः श्रोणिः कटिरियमयेचकटश्रानभेदः
ततोपिङ्गीषुकटीकादिः कटीचकटीकादिप्रय
मादिवचनांतैः कटिः स्वल्पगृहे ॥ इतिस्त्रीपुं
संग्रहविवरणसमाप्ते ॥ स्त्रीपुंसकयोभाव
क्रिययोष्यज्जकाविश्वं च प्रकीर्तितः औचित्यं
औचित्यीमेत्री मैत्रास्वच्छाग्रदाहृतः ॥ अथि
कारयेभावाक्रिययोः भावकमेणोविहितः प
ञ्च स्त्रीपुंसकयोः स्यात् औचित्यं औचित्यो वे
दगंधवेदगंधी मैत्रोमैत्रीत्यादि कविदितिभा
वकमेणोविशेषणमसाकल्पायैचकारणवा
यै कविदेवायैः तेनशौल्लंघ्यब्राह्मणमित्या
दि बुजभावकमेणोविहितोबुज स्त्रीपुंस
कयोः स्यात् कविश्रौति अत्राप्युचतेतेउर
हरणादिगियंदंशितोबुजप्रागुदाहृतः इति
मनुष्यवगोटौ वार्धकं गौरिकं चौरिकाशब्दौ
पुरुषकेत्यादि मनोत्तादित्वात्बुज कविः
श्रुत्यत्राप्युचतेनेहमानोक्तं रामाण्यकं
शिषोपाध्यायिकागणिका ग्रन्थेत्तकविदि
तिनुवृत्तेः अयमत्रायेः कविस्त्रिया कवि
त्रपुंसके कवित्स्त्रीपुंसयोरिति विभागः प्र
योगतनुसंधेयः इत्याहुः ॥ षष्ठतप्राक्
पदासीनाच्चायाशालासुगानिशाः स्यादन्त

रा.
सु.
४६१
५६५

सेनेचनिशंगोशालामितरेचदिक ॥ घट्टो
तप्राकपटः घट्टोतप्राकपटः सेनादयः स्त्री
पुंसयोः उदाहरणान्ताह स्थादितिन्या
सेनान्तेने न्तेनः अनुनिशः चानिशो च
निशाः गवोशालागोशालं गोशालाहतरैव
वावचनात्पदेस्त्रीत्वं दिमित्तराहुराणोदिमि
यमित्यर्थः तेन व्यायासरेउदाये यथावृत्त
स्यवृत्तयोर्वा व्यायावृत्तव्यायं वृत्तव्यायाय
वसरं यवसरा अत्रविभाषासेनेत्यादिना व्या
यावाङ्मूलोदितिलीवत्वं ॥ अर्थेनेतोत्रप
लोद्विगुष्टापुंसिनश्चलपु त्रिखट्टेचत्रिखट्टी
चवितत्वेचवितत्वापि ॥ अर्थेनेतोत्रपदोत्र
तोत्रपदश्च दिगुरुंति स्त्रीनपुंसकयोः स्था
तद्व्यर्थः नश्चलमिति नकारस्यउत्रपदमे
वेधिनः लपु लमिति चोदोचोधा लोपश
हृस्वार्थे अदशनेवर्तते प्रत्ययादशनेव
लकृतेनाविधानात् दिमित्तराहुराणोदिक
तान्तेवाह तदेवाह त्रिखट्टेचत्रिखट्टीत्यादि
पवेपंचकर्मपंचकर्मोतिश्रः नलोपश्च ॥
इतिस्त्रीनपुंसकसंग्रहविवरणसमाप्ते ॥
॥ त्रिपुपाटीपुटीवाटीपेटीकुवल्दाडिमौ
॥ अधिकारोयेनामान्याह पात्रीपात्रेपात्रा
भाजनपत्रादिभवः आच्चादनाथेमिथः से
स्त्रेषः पुटः आच्चादनमित्यनोपुटीपुटे वे
ष्टितस्थलभागः वाटीवटः पंक्ता वाटपे
लोवस्त्रादिरीतिता पेदापीटिकाचपेटः पिटः
शब्दसंज्ञातयोचैत्र पोरिच्छदः पेटः कुव
लः वटरीतमः सपवकुवली कुवलेच रा

दिमः दादिमौ दादिमेव ॥ इतित्रिलिगमे
ग्रहविवरणसमाप्ते ॥ इदानीमुच्चावचने
लिगमाह ॥ परेलिगमेप्रधानेदेहे ॥ स्वा
मिनदेहसमासाद्योपनीतपदानिप्रधानानि
यत्रदशेस्वप्रधानदेहेइतरेतरयोरोद्व्यर्थः
परेलिगमुत्रपदस्थलिगंभवति यथाऊऊ
ऊरुमस्योविमेमस्योऊऊरुविमो ॥ त
त्पुरुषोपितत ॥ तत्पुरुषसमासेपितदित्य
परेलिगमित्यर्थः यथा काकिसलयोतिदेसु
खचेदोयंभुजलता इयेकुलविप्रोये विप्रकु
लमिदे अर्थेपिष्पल्लः अर्थेपिष्पलीये इय
मर्थेवेदोदयेबलिगे गेदेहतत्पुरुषयोरीति
परवलिगता ॥ एवोपवादमाह ॥ अर्थो
नाप्रदिलेप्राप्तापत्रसर्वोः परोपगाः ॥ अर्थे
होताः प्रादिसर्वोः तथाश्रले प्राप्तापत्रप्रादि
सर्वे इति सर्वपदेयेषोतेश्रलेप्राप्तापत्रसर्वोः
तथापरोपगाः परगाः परपदायेषुपगच्छ
तिप्रनुवर्तते परोपारवाचालिगइत्यर्थः य
थाब्रह्मण्योमालः ब्रह्मण्योयवाटः ब्र
ह्मण्योशिखिणी ब्रह्मण्योः शेटनः ब्र
ह्मण्योपयः अर्थेननित्यसमासः सर्वलि
गतश्च प्रादिसर्वोयथा प्रगतः प्राचायेस्याः
प्राचायेः प्राचाये खड्गमतिप्रोता अतिख
ड्ग अतिखड्गः अतिखड्गं प्रादिभोधातुजस्य
वज्रब्रीहेवोउत्रपदलोपः अलमादिसर्वोय
था अलेसमर्थोजीविकाये अलेजीविका
अलेजीविकः अलेजीविकं पवेप्राप्ताजीविकः
प्रापत्रजीविकइत्यादि लिगत्रयमुदाहयेय

गं
मुं

लेसमर्थो जीविकाये अले जीविकास्वीकरो
वयो रप्पुदाहरणं ॥ तदित्यथोदितः ॥
तदित्यथोदितः सोपपरोपगः वाचलिग
इत्यर्थः पंचसकपाले प्रसक्ततापंचकपा
लः सपः प्रोडाशः पंचकपाले इति व्यंज
ने तदित्यर्थ इत्यादिना समासे संस्कृतं भवति
इत्यादि इत्याम् तस्यादिगोलुगनपत्ये इति
लुक् ततः पराणोऽपभेदाभावात् ॥ से
र्या ॥ संख्यापक्यादिः वाचलिगः प
कः पकापकं देहो त्रयः तिस्रः त्रीणि
चतस्रः चत्वारि बहवो बहूः बहूनि ॥
सर्वनामः ॥ सर्वोऽतीति सर्वनामानि पर
योगानि वाचलिगानि सर्वैः सर्वो सर्वानि
त्यादि ॥ उदत्तकाः ॥ संख्याताः सर्वना
मांताश्च परोपगाः संख्याताः तथा येनाति
सुः कुनत्रयः कुनत्रीणि सर्वनामांताः हा
भामन्यः ह्यन्यः ह्यन्यो ह्यन्यो परमसर्वैः
परमसर्वो परमसर्वे ॥ वज्रज्रीहरिदि
प्राशुत्रेयातउदाहृतिः ॥ वज्रज्रीहरिनाप
दार्थसमासः परालिगोपगतस्यात् तस्यार्थ
इत्यादि स्यात् तउदाहृतिः तउदाहरणं च त
त्रेय तउदाहृतेर्घोतिपाठः यथा वज्रधनः
विप्रः वज्रधना ब्राह्मणो वज्रधने विप्रजले
अदिश्राप्रादितिकि दत्तानामर्वादि ॥ उ
त्तद्व्याक्रियायोगोपाधिभिः परमात्मिनः ॥
गुणादिभिः योगः उपाधिः विशेषणं प्रवृत्तिः
विशेषणं येषां ते परमात्मिनो वाचलिगोऽ
त्यर्थः गुणयोगोपाधिना यथा शुक्लापटी ॥

शुक्लपटः शुक्लं वस्त्रं इत्ययोगोपाधिना
यथा देदिनी देदी देदि क्रियायोगोपाधि
ना यथा पाचिका पाचका पाचकः पाच
कं ॥ कृतः कर्तये सेनायो ॥ कर्तयेथे
असेनायोर्विदिताः कृतः कृतेतावाचलि
गामवेतियथा कर्त्रीकर्तो कर्त्तुं कर्मकारो
कर्मकारः कर्मकारे असेनायोर्मितिके प्र
मिति उनोतिद्वयः ॥ कृत्वाकर्तुरिकर्मे
णि ॥ कृत्वाकर्तुरिकर्मेणि कार्ये विदिता
वाचलिगामवेति कर्तुरिभवाद्यः भवा
लना भवाः तरुः भवो वने पर्वगोपालनो
कर्मणि कर्तव्या कर्तव्यः कर्तव्यं कर्तुरि क
मेणीति किं स्यात्तव स्येयं ब्रह्मभूयं ब्र
ह्महत्या असेनायोर्मितेवस्येयः मिते मि
द्ये नदेभियः उद्यः ॥ अनाद्येतास्तेनर
ज्ञा यर्थ ॥ तेनरज्ञा मित्यत्रार्थेयणादयो
विदितास्तदेतावाचलिगः स्युः कुसंभेन
रक्षाकोसेभौ शादीकोसेभः पटः कोसेभे
वस्त्रं लाटिकाशादी लाटिकः पटः लाटि
कंवस्त्रं पटं हारित्री हारिद्रः हारिद्रं कृत्ति
काभिर्यक्तापोर्णमासी कर्त्तिको कर्त्ति
कोदिवसः कर्त्तिकेदिने इत्यादिनेये ॥
नानार्थमेदकाः ॥ नानाविधाश्रयीः भेद
काः विशेषायेषां ते वाचलिगा यथा कोत्र
स्या केशिरः नभः खे आवाणोनभाः ॥ नभो
योऽप्रिनभासाद्ये आवाणोचपतकुहे ज्ञाणोम
णालस्त्रेचवधोसुवनभाः स्मृता इतिवि

रा.
मु.
४७
११७

यः ॥ नानार्थविशेषणनीत्येके मूलो ॥
मूलैः नृत्वं विद्वान् विद्वान् विद्वधी वि-
द्वान्नीतिनलेच विद्वान्यालवेदकः
तिथरीणः ॥ कतिस्मात्तात्रिप्रसमाः षड्-
संज्ञायास्त्रिप्रसमाः यस्मिन्संज्ञायाः संज्ञा-
स्मात्तावदितिप्रकारनकारोतायाः संज्ञा-
याः षडिति संज्ञाडितिचडितिप्रत्ययोताः ष-
डसंज्ञाः एकलिंगलक्षणसर्वमेकपरचेति
द्वयोः लिंगलक्षणयोः प्रकारनकारोताया-
श्चाः तथाचयताश्च तथायस्मिन्संज्ञायाः लिंग-
नेतेचतथा अययंचपतेत्रिप्रसमाः लिंग-
रुतविशेषरहितादुत्तर्यः यथाषडस्यः
षड्प्ररुषाः षड्जलानि पंचस्यः पंचप्र-
रुषाः पंचजलानि उतिकर्तिस्यः कति-
प्ररुषाः कतिजलानि पंचेयति तानि इत्य-
प्ररुषाये प्ररुषात्वेस्त्रीत्वेप्रमान् त्वेस्त्रीत्वे
ग्रस्मद् ग्रहंस्त्री ग्रहंप्रमान् ग्रहंस्त्रीत्वे ति
इस्त्रीत्वेप्रमान्स्त्रीत्वे जलेस्त्रीत्वे अययेना
नास्यः नानादेशाः नानाधनानि षड्मे-
तकात्रिप्र उच्चैस्तरुः उच्चैः सौधपंक्तिः उ-
च्चैर्गृहं तत्रप्रयोजतत्रदेशेतत्रयने षड्मे-
कस्यापि संज्ञातगतत्वादेर्वात्रिलिंगत्वे ल-
संज्ञासर्वनामतदंतकादुत्तर्यस्यैववायेप्र-
पंचः ॥ परैर्विरोधे ॥ लिंगलक्षणविशेष-
षाविधौलिंगलक्षणयोर्विरोधे सतिपरमे-
वलक्षणभवेत् प्रसरपयोयः प्ररुत्वेइत्य-
स्याविषयो नैतत्तारात्सदुत्पादि ह्यस्यम-
मिसमनेतंस्त्रीवदुत्तर्यस्याविषयः इदमोजः

इदंयशः इदोभयेप्रामोतिरुत्तरति इदंर-
तः परत्वात्कीवे ॥ शेषेतनेयेशिएप्रयो-
वनोक्तं तत् शिष्टानोएववायोलिंगे नाम
वीनोचप्रयोगात् नेयेयया गोधापेस्त्रीपि
स्त्री पुंस्यपीति पुंस्यपि तत्पुंस्यपि वत्तमा-
णस्त्रीलिंगेवस्यात् पत्नौनपुंसकोपि शब्दे
पि स्त्रीइत्यादिकमृदनीये ॥ ॥ इतिम-
होमकविपेडितहृदामाणाश्रीमहद्वयति
कृतायाममरकोषपंचिकायापदवैदिका
ख्यायोलिंगादिसेप्रवर्गविवरणसमाप्ति
तिशुभं ॥ ॥ शुभमस्तु ॥ ॥ ॥
समाप्तावैषाकोषागतामरकोषपंचकेति
शुभमस्तु ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

४६८

ग्रंथ परिमाण १५००
काजल दस्त ३ ता ८

